MICHAŁA ARCTA

SŁOWNIK WYRAZÓW OBCYCH

25.000

WYRAZÓW, WYRAŻEŃ, ZWROTÓW I PRZYSŁÓW CUDZOZIEMSKICH, UŻYWANYCH W MOWIE POTOCZNEJ I W PRASIE POLSKIEJ

WYDANIE DZIEWIĄTE

1921

WYDAWNICTWO M. ARCTA W WARSZAWIE

POZNAŃ · LWÓW · LUBLIN · ŁÓDŹ · WILNO

WYJAŚNIENIA WSTĘPNE.

§ 1. Wyrazy obce a przyswojone. Wyraz obcy, t. j. zapożyczony z jednego języka do drugiego, ulega zwykle z biegiem czasu zmianom, uzależnionym właściwościami języka, do którego został zapożyczony. Odróżniamy więc dwie kategorje wyrazów obcych: 1) obce w ścisłym tego wyrazu znaczeniu, np. **abcug** (*n.** **Abzug**), **impresario** (*w.*), **komtuar** (*f.* **comptoir**), **menu** (*f.*), **rendez-vous** (*f.*), **sezon** (*f.* **saison**) i t. p. w zupełności lub omal w zupełności identyczne w obu językach, oraz 2) obce tylko co do pochodzenia, przyswojone, np. **poganin** (*ł.* **paganus**), **hełm** (*n.* **Helm**), **husarz** (*węg.* **huszár**), **obcęgi** (*n.* **Hebzange**), **zbir** (*w.* **sbirro**) i t. p. Zauważyć jednak należy, że granice między obu temi kategorjami są płynne; a i w obrębie każdej z tych dwuch kategorji, szczególniej drugiej, stwierdzić należy szereg stopni: w języku bowiem, jak w życiu, któremu podlegają jego nosiciele, wszystko pozostaje w ustawicznym ruchu. Kategoryczne i ścisłe zakwalifikowanie danego wyrazu do jednej z tych dwuch grup nie da się w wielu wypadkach przeprowadzić, sprawa bowiem komplikuje się też okolicznością terenu używalności danego wyrazu i t. p. Błędem jednakowoż jest upatrywanie różnic między temi dwoma kategorjami wyłącznie w różnicach czasu ich zapożyczenia. **

§ 2. Źródła obcojęzykowe. Dany wyraz obcy, nim przedostał się do języka polskiego, mógł również nie być i w owym języku obcym wyrazem rodzimym, lecz zapożyczonym z innego języka, w tym ostatnim zaś znów z innego i t. d. Należy więc odróżniać dalsze źródła obcojęzykowe wyrazów zapożyczonych od źródeł bliższych, wzgl. źródeł bezpośrednich. Mamy np. oto wyraz **wójt**; zapożyczyliśmy go ze średniogórnoniemieckiego **voit** (też **voget**, dziś **Vogt**); ów jednak wyraz niemiecki pochodzi znów ze średniowiecznołacińskiego **vocatus**, ten zaś wyraz jest tem samem, czem łacińskie **advocatus** »adwokat, rzecznik«. Właściwem więc źródłem wyrazu »polskiego« **wójt** jest wyraz średniogórnoniemiecki (por. w Słowniku). Lub oto np. mamy wyraz **agrafa** »sprzączka«. Skądeśmy ów wyraz zapożyczyli? Trudno z pewnością orzec: może z francuskiego (**agrafe**), może z niemieckiego (**Agraffe**). Ale niemieckie jest zapożyczeniem z francuskiego, francuski zaś rzeczownik **agrafe** utworzony został od czasownika **agrafer** »spiąć«. Lecz i ten wyraz nie jest znów rdzennie francuskim; wyraz to złożony z **ad**+***grafer** ***; **ad** to łacińskie »do«, zaś ***grafer**—wyraz zapożyczony ze starogórnoniemieckiego **krâphôn**, czasownika utworzonego od rzeczownika (starogórnoniemieckiego) **krâpho**, który znaczy: »hak, klamra«. Z tego przedstawienia rzeczy wynika, że właściwym źródłem wyrazu »polskiego« jest wyraz »francuski«; czy jednakowoż ów wyraz francuski przedostał się do języka polskiego bezpośrednio, czy też za pośrednictwem języka niemieckiego, stwierdzić na razie trudno. W Słowniku zaopatrzono więc wyraz **agrafa** sygnaturą *f.*, t. j. wskazano, że źródłem wyrazu polskiego jest wyraz francuski.

§ 3. W zasadzie więc sygnatura przy wyrazie polskim zapożyczonym wskazuje na źródło obcojęzykowe najbliższe wogóle: nie mówi jednak jeszcze, że i z tegoż języka wyraz ów bezpośrednio został zapożyczony: właściwe źródło i pośrednictwo częstokroć są tożsame, nie zawsze jednak. W pewnych atoli wypadkach pożytecznym było wskazywanie na ogniwa pośredniczące w zapożyczaniu, tak np. **jacht** został zaopatrzony sygnaturą *hol.* [*n.*], to znaczy, że źródłem jest wyraz holenderski (staroholenderskie **jaghte, jaght**), lecz zapożyczyliśmy go za pośrednictwem niemieckim (*n.* **Jacht**; najprawdopodobniej, nie jest bowiem wykluczona możliwość zapożyczenia za pośrednictwem angielskim **yacht**). Podobnież np. znajdujemy **krzyż** *ł.* [*czes.*], t. j. źródłem jest wyraz łaciński

---

* Wyjaśnienie skróceń (kursywą) na str. VII.

** Por. o tem obszerniej w H. Ułaszyna »Filologja i Lingwistyka prof. A. Brücknera«. (Kraków 1910) str. 120 i nast.

*** Wyrazy poprzedzone gwiazdką są rekonstrukcjami naukowemi.

(crux crucis), który otrzymaliśmy jednak za pośrednictwem czeskim **(kříž)**. I to nie wyklucza znów innych ogniw pośredniczących między łacińskim a czeskim; musiało być jakieś pośrednictwo romańskie. — Znów w innych wypadkach należało poprzestać na oznaczaniu tylko ogniw pośredniczących, np. **korund** [*n.*], t. j. z niemieckiego.

§ 4. Sygnatura, wskazująca na źródła obcojęzykowe, wskazuje w zasadzie na podstawową dla zapożyczenia formę językową; stąd wniosek, że znaczenia obcojęzykowych źródeł zapożyczeń a samych wyrazów polskich zapożyczonych nie zawsze się pokrywają, częstokroć—szczególniej dotyczy to grecko-łacińskiej terminologji—bardzo są oddalone, np. znajdujemy w Słowniku: **seminarjum** *ł.* »zakład naukowy dla kształcenia duchownych«, ale w języku łacińskim **seminarium** znaczy właściwie »rozsadnik« od **semen seminis** »siemię«. Lub np. **chlor** *g.* »pierwiastek chemiczny, gaz duszącego zapachu, składowa część soli kuchennej« — wszakże greckie χλωρός *(chloròs)* znaczy »zielony, zielonowaty, żółtawy, blady«; ponieważ dalej **chlor** ma właściwość niszczenia barw, t. j. bieli tkaniny, zatem czasownik **chlorować** znaczy wprost już »bielić«.

§ 5. Wyjaśnienia niektórych sygnatur. Sygnatura *g.* wskazuje, że źródłem danego wyrazu »polskiego« jest wyraz grecki bez względu na dalsze tego ostatniego pochodzenie (por. § 2), np. **chlor** *g.* χλωρός, **lira** *g.* λύρα, **ksyst** *g.* ξυστός i t. p. I w tych wypadkach pozostaje sygnatura *g.*, kiedy dany wyraz grecki przedostał się do polskiego za pośrednictwem łaciny, wzgl. w formie właściwej językowi łacińskiemu, co w zasadzie jest omal zjawiskiem bezwyjątkowym, np. **ekonomja** *g.*, t. j. greckie οἰκονομία *(ojkonomia)*, ale w formie łacińskiej **oeconomia, cynik** *g.* κυνικός *(künikòs)*, ale *ł.* **cynicus**. * Pozostaje też sygnatura *g.*, kiedy wyraz »polski« posiada sufiks rodzimy, odpowiadający jednak kategorji gramatycznej greckiego oryginału, np. **ekonomicz-ny** *g.* οἰκονομικ-ός, **cyniczny** *g.* κυνικ-ός, **mistyczny** *g.* μυστικ-ός i t. p.

§ 6. Sygnatura **g.* wskazuje, iż źródłem danego wyrazu »polskiego« jest nowotwór grecki, t. j. wyraz w greckim (starogreckim) nieistniejący, lecz utworzony w czasach nowszych na wzór istniejących tworów w języku starogreckim, np. **hypnotyzm** **g.*=nowotworowi greckiemu *ὑπνωτισμός, jakiego niema a utworzonemu od ὕπνος »sen«, według stosunku *g.* σχηματισμός do σχῆμα σχῆματ-ος; lub np. **morfologja** **g.*=nowotworowi *μορφολογία od greckiego μορφή »forma, postać, kształt« +*λογία »nauka« od λόγος »słowo« na wzór takich greckich rzeczowników złożonych jak φιλολογία i t.p. Oto dlaczego przy tym ostatnim (**filologja**) stoi w Słowniku *g.*, zaś przy **morfologja**—**g.*

§ 7. Sygnatura *g.-ł.* oznacza, że wyraz podstawowy zapożyczenia jest grecko-łacińskim, t. j. znajduje się w obu tych językach, niewiele lub wcale omal się nie różniąc; są to przeważnie zapożyczenia łacińskie z greckiego, np. **cerber** *g.-ł.*, t. j. *g.* κέρβερος »wielkogłowy pies, strzegący wejścia do świata podziemnego«, *ł.* **cerberus**; **migdał** *g.-ł.*, t. j. *g.* ἀμυγδάλη »migdał«, *ł.* **amygdala**; **biblioteka** *g.-ł.*, t. j. *g.* βιβλιοθήκη, *ł.* **bibliotheca** i t.p. Owo więc *ł.* w sygnaturze *g.-ł.* ma dla Słownika wyrazów obcych w języku polskim znaczenie drugorzędne; to też tylko przygodnie uwzględniano tę sygnaturę; w zasadzie bowiem *g.-ł.* sprowadza się do *g.*

§ 8. Sygnatura *ł.* wskazuje, że źródłem danego wyrazu »polskiego« jest wyraz łaciński bez względu na dalsze tego ostatniego pochodzenie (por. § 2), np. **agresja** *ł.* **aggressio, malwa** *ł.* **malva, ekstern** *ł.* **externus, asystent** *ł.* **assistens assistent-is** (2 przyp. l. p.). I w tych wypadkach pozostaje też sygnatura *ł.*, kiedy dany wyraz »polski« posiada sufiks rodzimy, odpowiadający jednak kategorji gramatycznej łacińskiego oryginału, np. **kurjalny** *ł.* **curial-is, europejski** *ł.* **Europae-us, akuratny** *ł.* **accurat-us, asystować** *ł.* **assist-ere, komplikować** *ł.* **complic-are** i t.p.

§ 9. Sygnatura *nł.* wskazuje na źródło nowołacińskie, t. j. nowotwór łaciński na wzór rdzennie łacińskich, »klasycznych«, wyrazów utworzony (por. § 6) i przytym nietylko od wyrazów rdzennie łacińskich, lecz i wszelkich innych, np. **koedukacja** *nł.* ***coeducatio**, t. j. *ł.* **co-** »z«+*ł.* **educatio** »wychowanie«; **fabulista** *nł.* »autor bajek, bajkopisarz« na wzór innych na **-ista** od *ł.* **fabula** »bajka« (właściwie po łacinie »bajkopisarz«—**fabulator**); **internacjonalny** *nł.* ***internationalis**, t. j. **inter-** »między«+***nationalis** od *ł.* **natio nation-is** (2 przyp.) »naród, plemię«; **temporyzować** *nł.* ***temporizare** od. *ł.* **tempus tempor-is** »czas« (sufiks **-iz-are** z greckiego -ίζ-ειν, np. κανονίζειν stąd *ł.* **canonizare**); **trepanować** *nł.* ***trepanare**, to zaś na podstawie *g.* τρέπανον »świder»; **stearyna** *nł.* ***stearina** na podstawie *g.* στέαρ »Talg«; **mineralogja** *nł.* ***mineralogia** (zam. ***mineralologia**) ze średniowieczno-łacińskiego **minerale** »minerał«+*g.* *λογία »nauka«; **elektroindukcja** *nł.** **electroinductio** z *g.* ἤλεκτρον »bursztyn« + *ł.* **inductio** »wprowadzenie«. Nawet takie jak **fotocynkografja** *nł.* **photozincographia** z *g.*

* Oczywiście w późniejszym nie »klasyczno-łacińskim sposobie czytania *c* jako *c* (*ts*), a nie *k* (tak do VI wieku po Chrystusie).

φῶς φωτ-ός »światło«+*nł.* **zincum** (z niemieckiego **Zink**)+ *γραφία od *g.* γράφειν »pisać« i t. p. Więc też i **kornecista** *nł.* ***cornetista** od *f.* **cornet** (po francusku »kornecista« — **cornetier**), i **modernista** *nł.* ***modernista** z *f.* **moderne** »nowy, najnowszy, współczesny», i **roentgenizacja** *ł.* **roentgenizatio** od imienia własnego **Roentgen.** — S[illegible] wem *nł.* to przeważnie twory kosmopolityczne na tradycji łacińskiej oparte, szczególniej na **-ista, -izm, -encja, -ekcja, -izować** i t. p. Wszakże niektóre takie twory znajdą się i w »gniazdach» wyrazowych, np. **maturzysta** pod **matura, miniaturzysta** pod **miniatura, folklorzysta** pod **folklor**; czasami zosobna z sygnaturą [*n.*], np. **maszynista, maszynerja** lub *f.*, np. **dekadencja, impresjonizm, komunista, kondolencja, orleanista, pupilista** i t. p.; bo tu niewątpliwie nastąpiło zapożyczenie z niemieckiego, wzgl. francuskiego. Zresztą odstępstwa tego rodzaju czyniono wyjątkowo: w zasadzie twory takie zaopatrzono sygnaturą *nł.* — Sygnatura ta ma jeszcze i tę zaletę, że niejednokrotnie umożliwia dalsze poszukiwania źródłowe w tymże Słowniku, np. dla kogo **druidyzm** z sygnaturą *nł.* mówi mało, może szukać dalej, a znajdzie przy **druid** *celt.*, t. j. że to wyraz celtycki i że na podstawie tego dopiero utworzono termin nowołaciński **druidyzm**; podobnież np. **talmudyzm** *nł.*, a pod **talmud** ***hebr.*** — dowie się czytelnik, że wyraz ostatni hebrajski, przedostatni zaś—nowotwór łaciński.

§ 10. Wyrazy pochodne (Derivativa). Wyraz zapożyczony, przyswojony, może stać się produktywnym, to znaczy być podstawą całego szeregu wyrazów o sufiksach, przyrostkach swojskich, np. średniowiecznołacińskie **lazurium** (też **lasurum**), dostawszy się przez niemieckie **Lasur** do polskiego (**lazur** »błękit«) już na gruncie języka polskiego, dało początek czasownikowi **lazurować** »malować błękitno«, rzeczownikowi **lazurek** »barwnik do prania bielizny« i t.p. Lub np. od **manja** *g.-ł.* (*g.* μανία, **mania**) utworzyliśmy rzeczowniki **manjak** »człowiek dotknięty manją«, **manjactwo** »dziwactwo«, czasownik **manjaczeć** »dziwaczeć« i t.p. — te ostatnie więc bynajmniej nie są zapożyczeniami z greckiego lub łaciny. Zapożyczyliśmy np. *f.* **commérage** »opowieści, plotki« jako **komeraż**, a od tego już rzeczownika utworzyliśmy czasownik **komerażować**, jakiego (***comméragег**) we francuskim niema; odpowiednikiem jest *f.* **commérer** »przenosić wiadomości« i gdybyśmy ten właśnie zapożyczyli--brzmiałby w polskim ***komerować**. Podobnież zapożyczyliśmy z niemieckiego **härten—hartować**, a od tego czasownika utworzyliśmy już sami **hartowny, hartownia** i t. p. Takie właśnie twory nie są osobno podane (jako »hasła«), lecz znajdują się w t. zw. »gniazdach« pod »hasłami«, t. j. wyrazami, od których zostały utworzone, np. **arbitralność** pod **arbitralny, apostolski, apostolstwo** pod **apostoł, octowy** pod **ocet, merostwo** pod **mer, surdutowiec** pod **surdut, materacyk** pod **materac, grawerować** pod **grawer, infamjować** pod **infamja** i t. p.

Z drugiej zaś znów strony z szeregu wyrazów zapożyczonych wydzielamy z czasem sufiks obcy i ten następnie używamy do tworzenia wyrazów nowych od wyrazów rodzimych, rdzennie polskich, np. sufiks **-unek** powstał przez wydzielenie go z takich wyrazów zapożyczonych jak **rachunek** *n.* **Rechnung, gatunek** *n.* **Gattung, wizerunek** *śrgórnon.* **visierunge** i t. p., stąd zaś tworzymy nietylko od **malować** (*n.* **malen**)—**malunek** (*n.* ***Malung** niema) i t. p., lecz nawet **poczęstunek, karczunek** od **poczęstować, karczować** i t. p., t. j. od wyrazów rodzimych, polskich. A zatem **malunek** będzie w »gnieździe« pod »hasłem« **malować**.

Wskazówki przy szukaniu wyrazów.

Szukając pewnego wyrazu i nie znalazszy go na alfabetycznie uzasadnionym miejscu, należy go szukać pod wyrazem, od którego ów szukany został utworzony, więc np. **kompletować** pod **komplet, fechtunek** pod **fechtować, merostwo** pod **mer** i t.p.; należy więc w przeważnej ilości wypadków odrzucić tylko sufiks (**komplet-ować**...); niekiedy sprawę komplikują zjawiska fonetyczne, np. **pasztecik** należy szukać nie pod **pasztec-**, lecz pod **pasztet**; poczucie językowe samo naprowadza na właściwą drogę.

Znalazszy szukaną formę (wzgl. wyraz, którego znaczenie jest nieznane), nie należy się nią zadowalać, lecz rzucić też okiem i na najbliższe pozycje, np. po **Kant** *n.* jest jeszcze **Kant** *ł.*; po **Terno** *f.*—**Terno** *w.*, znaczenie dopiero rozstrzygnie, o który wyraz chodzi w danym wypadku.

Jeśli przy znalezionym wyrazie jest odsyłacz do innego, np. **Stupor** *ob.* **Stupeur**, lub **Scenizator** *ob.* **Reżyser**, lub **Steganografja** *ob.* **Kryptografja** — to znaczy, że znaczenie tego wyrazu, który odsyła, jest identyczne ze znaczeniem, do którego się odsyła, chociażby pod tym ostatnim odsyłany nie był ponownie wymieniony.

W wyrazie »hasłowym«, naczelnym mogą być niektóre dźwięki, wzgl. litery ujęte w klamrę, np. **Salm(a)**, **Temen(na)**, **Sandarak(a)**, **Tohu(wa)bohu**; znaczy to, że są w użyciu dwojakie formy »z« i »bez« części w klamrach: **salm** i **salma**, **temen** i **temenna**, **sadarak** i **sandaraka**, **tohubohu** i **tohuwabohu** i t.p.

Sygnatura obcojęzykowa odnosi się do wyrazu, wzgl. wyrazów, po których stoi, więc np. **Linearny** *ł.* **rysunek**, **Meteorologiczne** **g.* **instytuty** i t.p. skróty (sygnatury) *ł.*, **g.* odnoszą się tylko do **linearny**, **meteorologiczny**. I w wypadkach więc jak **Babosze**, **Babusze** *tur.*, **Isagoga**, **Isagogika** *g.*, **Miazma**, **Miazmat** *g.* i t. p. sygnatury *tur.*, *g.* odnoszą się do obu wyrazów.— Jeśli zaś po wyrazie, wzgl. wyrazach z sygnaturą obcojęzykową bezpośrednio następuje wyraz wydrukowany również »tłustym« drukiem i będący odmianką już wymienionego, wzgl. wymienionych, to oznacza, że wyraz, wzgl. wyrazy po sygnaturze się znajdujące opierają się na owych wymienionych przed sygnaturą, że są formacjami już na gruncie polskim powstałemi od owych wymienionych z sygnaturą, np. **Kilim** *tur.*, **Kilimek** (jest to bowiem forma zdrobniała od **Kilim**); lub **Bachant** *ł.*, **Bachantka** (forma żeńska); **Neseser** *f.*, **Neseserka**; **Welin** *f.*, **Welinowy papier** i t.p.

Należy też zwracać uwagę na różnice sygnatur obcojęzykowych: bez klamr lub w klamrach [ ], wzgl. w odpowiednich kombinacjach (ob. § 3). Znak zapytania (?) umieszczony po obcojęzykowej sygnaturze oznacza wątpliwość, wzgl. prawdopodobieństwo tylko wskazówki źródła obcojęzykowego.

Oprócz sygnatur obcojęzykowych, których zestawienie znajdzie czytelnik poniżej na str. VII (oraz częściowo w § 5—9) zwrócić należy jeszcze uwagę na sygnatury złączone znakiem+(*plus*). Są to wypadki dość rzadkie, jak np. **cwajnos** *n.+p.*, t. j. niemieckie **zwei** »dwa« + polskie **nos**; lub np. **słowianofil** *p.+g.* i t.p.

Wreszcie należy zwrócić uwagę na pozycje, przy których całkiem brakuje sygnatur obcojęzykowych. Brak owych sygnatur—oczywiście wyjąwszy wypadki, w których pochodzenie wyrazu nie było nam znane — oznacza: 1) że dany wyraz »hasłowy« jest wyrazem złożonym, jak np. **socjal-demokraci**, z jednej strony lub jak **niekompletny**, **kontrkandydat**, **zheblować** i t.p. z drugiej; w tych wypadkach wiadomości co do pochodzenia szukać należy pod oddzielnemi członami złożenia (o ile oba obce), to znaczy w wypadkach jak **socjal-demokraci** pod **socjal-** (wzgl. **socjalny**) i **demokrata**, podobnież: **kontrkandydat** pod **kontr-** i **kandydat**, w wypadkach zaś jak **niekompletny**, **zheblować** pod **kompletny**, **heblować** i t.p.;—2) że jest to twór (wyraz) sztucznie powstały, jak np. **Hakata**, lub pochodzi od imienia własnego, np. **Hawana**, **Karlista** i t.p.; w tych bowiem obu wypadkach podano odpowiednie wyjaśnienia.

Przy wyrazach obcych w oryginalnej pisowni podana jest zwykle w nawiasach (okrągłych) ich wymowa. Ze względu na trudności związane z zastosowaniem alfabetu fonetycznego (jedyny nowy znak *an* na oznaczenie francuskich nosówek, np. **Pendant**=*pandan*), poprzestaliśmy, jak to było i w poprzednich wydaniach, na stosowaniu pisowni polskiej — transkrypcja więc oddaje wymowę oryginalną tylko w przybliżeniu. Kreseczka-przed wyrazem transkrybowanym oznacza powtórzenie już raz wyżej transkrybowanego wyrazu i t.p., np. **Sujet** *f*(*süże*)... **s. mixte** (*-mikst*), t. j. *süże mikst.*

SPIS SKRÓCEŃ.

1⁰ wyrazów będących sygnaturami źródeł obcojęzykowych. Drukowane zawsze kursywą.

a. = angielski (a. niekursywą = albo).
abis. = abisyński.
alb. = albański.
ar. = arabski.
aram = aramejski.
blg. = bułgarski.
blr = białoruski.
bret. = bretoński.
celt. = celtycki.
chald. = chaldejski.
chiń. = chiński.
czes. = czeski.
dolnon. = dolnoniemiecki.
duń. = duński.
egips. = egipski.
f. = francuski.
fen. = fenicki.
flam. = flamandzki.
fiń. = fiński.
g. = grecki (*ob.* § 5; **g. ob.* § 6).
goc. = gocki.
g.-ł. = greko-łaciński (*ob.* § 7).
h. = hiszpański.
hebr. = hebrajski.
hind. = hinduski.
hol. = holenderski.
ind. = indyjski cz. indjański (t. j. Indjan amerykańskich).
isl. = islandzki.
jap. = japoński.
karaibs. = karaibski.
kopt. = koptyjski.
lit. = litewski.
ł. = łaciński (*ob.* § 8).
malajs. = malajski.
mandż. = mandżurski.
meks. = meksykański.
młr. = małoruski.
mong. = mongolski.
n. = niemiecki.
ng. = nowogrecki.
nł. = nowołaciński (*ob.* § 9).
norw. = norweski.
p. = polski.
pers. = perski.
peruw. = peruwiański.
port. = portugalski.
prow. = prowensalski.
r. = rosyjski (wielkoruski).
rum. = rumuński.
serb. = serbski (wzgl. serbochorwacki).
skand. = skandynawski.
słc. = słowacki.
słow. = słowiański (ogólnie).
stcrksł. = starocerkiewnosłowiański.
stdolnofrank. = starodolnofrankoński.
stind. = staroindyjski (wzgl. sanskrycki).
stp. = staropolski.
stirań. = staroirański.
stpers. = staroperski.
stpr. = staropruski.
syr. = syryjski.
szkoc. = szkocki.
szw. = szwedzki.
śrgórnon. = średniogórnoniemiecki.
śrł. = średniowiecznołaciński.
tat. = tatarski.
tur. = turecki.
tyb. = tybetański.
w. = włoski.
węg. = węgierski.
żarg. = żargonowy żydowski.

* *ob.* pod *g.* (wzgl. § 6; też przypisek drugi na str. III).
+ jako łącznik *(plus)* dwuch sygnatur *ob.* pod każdą zosobna; *ob.* też na str. VI.
[ ] t. j. klamry (nawiasy kwadratowe) *ob.* § 3, też str. VI.
( ) t. j. nawiasy *ob.* na str. VI.
- (mała kreseczka) przed wyrazem bezpośrednio w transkrypcji fonetycznej (wymawianie wyrazów obcych) znak powtórzenia tego, co już raz było podane, *ob.* na str. VI.
(?) znak zapytania w nawiasach przy skrótach obcojęzykowych, *ob.* str. VI.

2⁰ wyrazów pozostających w bezpośrednim związku z treścią tekstu, a których znaczenie zresztą samo przez się oczywiste, zrozumiałe; spis więc ów nie jest wyczerpujący, gwoli przykładu przytoczony, np. *a*(lbo), *archit* (ektura), *chem*(ja, -iczny), *chirurg*(ja, -iczny), *cz*(yli), *daw*(ny), *dom*(yślnie), *dosł*(ownie), *filoz*(ofja, -oficzny), *gram*(atyka, -atyczny), *iron*(icznie), *l. mn.* = liczba mnoga, *l. p.* = liczba pojedyńcza, *m*(iasto), *med*(yczny), *ob*(acz), *pogardl*(iwie), *późn*(iejszy), *przen*(ośnie), *retor*(yka), *skr*(ócenie), *staroż*(ytny), *szczeg*(ólniej), *t. zw.* = tak zwany, *wzgl*(ędnie), *właść*(iwie), *zam*(iast), *zn*(aczy), *żart*(obliwie) itp. Drukowane kursywą lub niekursywą. NB. zawsze niekursywą: a = albo, cz. = czyli i kilka innych.

Dodatki i poprawki.

Aeroplan *nł.* aparat do latania, statek powietrzny. — **Alchemja** *ar.* [*śrł.*]. — **Almanach** *ar.* (?) [*f.*]. — **Awiatyka** *nł.* lotnictwo. — **Baunszajtyzm** *nł.* . . . (od nazwiska wynalazcy Baunscheidta, zm. 1860). — **Bibliopola** *g.-ł.* — **Cembrować** *śrgórnon.* — **Chromodruk** *ob.* **Chromotypja**. — **Czumak** [*młr.*]. — **Danser** *f.*, **Danserka**. — **Debetować**: przenieść

(bez *f.*) pod hasło **Debet**. — **Dolomit** *nł*. — **Dziryt** *ar.* [*tur.*]. — **Dżuma**, **Czuma** [*rum.*] (?). — **Europejski** *ł*. — **Fanaberja** *n.* + *hebr.* [*żarg.*]. — **Formant** *nł.* sufiks. — **Froterować**: przenieść (bez *f.*) pod **Froter**. — **Giewer** *n.* broń, karabin (skreślić: kołpak i t. d.). — **Golf** *w.* (?) gra i t. d. — **Izolator** *f.* [*nł.*]. — **Jacht** *hol.* [*n.*]. — **Kaliko** *a.*, **Kalikot** *f.* — **Kandyz** *f.* [*n.*]. — **Kseroma** **g*. — **Ksyloidyna** *nł.* — **Kucja** *ng.* [*młr., błr.*]. — **Kulsza** *lit.* (?). — **Kureń** *tat.* [*młr*]. — **Kurchan** tat. [*młr.*]. — **Kurpie** *lit.* (?). — **Kutas** *tur.* kwast. — **Lafa** *tur.* — **Lazur** *śrł.* [*n.*]. — **Mateologja** *g.* — **Mateozofja** **g*. — **Obcęgi** *n.* — **Objacja** *p.* [*nł.*]. — **Odyn** *ob.* **Wodan**. — **Opat** *syr.* [*ł.*]. — **Patognomonika, Patognomonja** **g*. — **Pingwin** *f.* — **Podagra** *g.-ł* — **Sky-scrapers** *a. (skaj-skreperz)*. — **Stora** [*f.* a. *n.*]. — **Sweatingssystem** *a. (suetinsistem)*. — **Sympatyczny** *nł.* — **Systematyczny** *g.* — **Systematyk** *g.* — **Tajstra** [*rum.*]. — **Tea-gown** . . . na *five* i t. d. — **Tireur** *f.* (*tirör*) i t. d. osobno, nie pod **Tirer**. — **Tour** *f.* (*tur.*). — **Traders** *a.* (*trederz*). — **Trades-Unions** *a.* (*tredz-junienz*). — **Vacuum-cleaner** *ł.* + *a.* (*wakjum Kliner*). — **Vademecum** (**Vade-mecum**). — **Trimurti** . . . Siwa. — **Tutte corde** *w.* wszystkie struny. — **Urning**: skreślić **g*. — **Vox hybrida** *ł.* wyraz złożony z wyrazów różnojęzykowych, np. niekompletny, cwajnos (*ob.*).

A.

A w handlu: po, np. **à** 30 k.=po 30 kopiejek; a. w zegarku = *avancer f. (awa^n se)* posunąć naprzód; **a** albo **aa** *g. (na receptach)* po równej ilości; a (o złożeniach) nie, bez.

A baculo ad angulum *l. dosł.* od kija do kąta; ni to, ni owo; ni w pięć, ni w dziewięć; niedorzeczne rozumowanie.

Abakus *l.* płyta na kapitelu kolumny—na niej leży architraw; przyrząd do rachowania, liczydło.

Abaljenacja *l.* wywłaszczenie.

Ab antiquo *l.* zdawiendawna.

A bas! *f. (a ba)* precz!

A batons rompus *f. (a bato rąpü)* dorywkami, nie ciągiem.

Abatysa *nł.* ksieni, przeoryssa, przełożona klasztoru niewieściego.

Abażur *f.* zasłona na lampę.

Abbé *f.* opat; ksiądz.

Abcug *n.* potrącenie z rachunku; w grze: posunięcie, wyjście; w krótkich abcugach: szybko, wprędce.

Abderyta *g. dosł.* mieszkaniec miasta Abdery; człowiek ograniczony, głupiec.

Abdite *l.* tajemnie, w ukryciu.

Abdomen *l.* brzuch.

Abdruk *n.* odcisk, odbitka drukarska; przedruk.

Abdykacja *l.* zrzeczenie się ustąpienie (z tronu); **abdykować** zrzec się korony, urzędu; zrezygnować.

A beau jeu, beau retour *f. (a bo żö bo rtur)* jak ty komu, tak on tobie.

A beau mentir qui vient de loin *f. (a bo ma^n tir ki wię dö łuę)* może ten kłamać, kto zdaleka przybywa; musimy dać wiarę temu, czego sprawdzić nie możemy.

Abelek *hol.* skóra cielęca wyprawna.

A bene placito *w. (placzito)* dowolnie.

Aberacja *l.* zboczenie (umysłowe); **a. chromatyczna** własność soczewek zabarwiania kolorami tęczy przedmiotów przez nie oglądanych; **a. gwiazd**, zjawisko astronomiczne, skutkiem którego widzimy gwiazdy nie w miejscach, gdzie się ściśle znajdują; **a. kulistości cz. sferyczna**, własność soczewek i zwierciadeł wklęsłych, iż obraz przedmiotu oglądanego z ich pomocą ma kontury niedość wyraziste.

Abessa *f.* to samo co **Abatysa** *(ob.)*.

Ab experto *l.* z doświadczenia.

Ab hoc et ab hac *l.* o tem i o owem (opowiadanie bez związku).

Ab incunabulis *l.* od kołyski, od dzieciństwa.

Ab initio *l.* od początku.

Ab instantia *l.* uwolnienie tymczasowe dla braku dowodów.

Ab intestato *l.* odziedziczenie majątku po osobie zmarłej bez testamentu.

Ab irato *l.* w gniewie.

Abiturjent *l.* uczeń składający egzamin dojrzałości.

Abjudykacja *l.* odsądzenie, odrzucenie na mocy wyroku.

Abjuracja *l.* odprzysiężenie się, wyrzeczenie się.

Ablacja *l.* spłókanie warstw gruntu z obszernej powierzchni przez wodę, a. usunięcie ich przez lodowiec.

Ablatyw *l.* narzędnik, 6-ty przypadek deklinacji.

Ablegat *nł.* poseł, zastępca legata papieskiego.

Ablegier *n.* gałązka odłączona od krzaka i zasadzona osobno dla rozmnożenia, odkład; *przen. żart.* potomek.

Ablucja *l.* umycie, obmycie, jako obrządek religijny.

Abnegacja *l.* wyrzeczenie się wygód; dobrowolne niekorzystanie z przyjaznych okoliczności; zaniedbanie się; **abnegat** człowiek wyrzekający się wygód i korzyści dla celów wyższych; zaniedbany, nieporządny.

Abolicja *l.* zniesienie, skasowanie, umorzenie; **abolicjonista** stronnik wyzwolenia niewolników w St. Zjednocz. Amer. Półn.; wogóle stronnik uchylenia praw wymierzonych przeciw jakiej warstwie ludności.

Abominacja *l.* obrzydzenie, wstręt, odraza.

Abonament *f.* opłata z góry za czytanie książek, wypożyczanie nut, za bilety na kilka przedstawień i t. p., przedpłata.

A bon chat, bon rat *f. (a bą sza bą ra) dosł.* dobry kot trafił na dobrego szczura; trafiła kosa na kamień.

Abonent *f.* składający przedpłatę, przedpłaciciel, prenumerator.

A bon entendeur salut *f. (a bą na^n ta^n dör salü)* kto rozumie niech korzysta z przestrogi.

A bon marché *f. (a bą marsze)* tanio.

Abonować *f.* wnosić abonament.

Aboryglen a. **aborygiena** *l.* to samo co **Autochton** *(ob.)*.

A bove majori discit arare minor *l. dosł.* od wołu starszego uczy się orać młodszy: za przykładem starszych postępują młodsi.

Ab ovo *l. dosł.* od jajka (które w starożytnym Rzymie podawano na początku uczty), t. j. od początku.

Abrakadabra *śrł.* (słowo kabalistyczne bez znaczenia) czarodziejskie zaklęcie.

A bras ouvert *f. (a bra zuwer)* z otwartemi ramiony.

Abrazja *f.* zestrychowanie, zniżanie brzegów przez fale morskie.

Abrégé *f. (abreże)* streszczenie, skrócenie.

Abrewjacja *l.* skrócenie.

Abrewjatura *śrł.* skrócenie wyrazu w piśmie a. znaków nutowych.

Abrogacja *l.* zniesienie wydanego prawa.

Abrykotyn *f.* likier brzoskwiniowy.

Abrys *n.* kontury rysunku, zarys, szkic, projekt.

Absces *l.* wrzód, ropień.

Absencja *l.* nieobecność.

Absens carens *l.* nieobecny nic nie otrzymuje.

Absenteizm *nł.* umyślna nieobecność na stanowisku; nieobecność w kraju zamożnych obywateli; **absentować się** być nieobecnym, nie stawić się.

Absolucja *l.* rozgrzeszenie.

Absolut *l. filoz.* byt bezwzględny, zasada bezwzględna (Bóg, idea, dobro); **absolutny** bezwzględny, stanowczy; chemicznie czysty; **absolutnie** zupełnie, nic zgoła.

Absolutorjum *l.* zatwierdzenie rachunków; świadectwo z ukończenia wyższego zakładu naukowego.

Absolutum dominium *l.* władza absolutna.

Absolutyzm *nł.* samowładztwo, nieograniczoność władzy monarszej; bezwzględ.

Absolwować *l.* uwolnić; ukończyć (nauki szkolne).

Absorbcja *l.* wsysanie wchłanianie.

Absorbować *l.* wchłaniać; *przen.* całkowicie zaprzątać czyją myśl, czyj czas.

Abstencja *nł.* powstrzymanie się udziału w czym; dobrowolne wyrzeczenie się czego.

Abstrahować *l.* wydzielać pojęcie szczegółowe z pojęcia złożonego; pomijać.

Abstrakcja *l.* pojęcie oderwane, ogólne (np. cnota); *mat.* odejmowanie; **abstrakcyjny** oderwany, ogólny; **abstrakcyjne nauki**, nauki oderwane (jak: filozofja, czysta matematyka, w przeciwstawieniu do nauk stosowanych, doświadczalnych).

Abstrakt *l.* pojęcie oderwane; człowiek roztargniony.

Abstynencja *l.* wstrzemięźliwość, powściągliwość; wstrzymanie się od czego, od udziału w czem; **abstynent** powstrzymujący się, powściągliwy.

Absurd *l.* niedorzeczność.

Absyda *g.-l.* sklepienie w bazylikach; półkoliste miejsce dla tronu biskupiego i stalli kapłańskich w kościele.

Absydy *ob.* **Apsydy.**

Absynt *g.-l.* mocna wódka z wyciągiem piołunowym.

Abszlus *n.* zamknięcie rachunku; zakończenie.

Abszmak *n.* niesmak; wstrętny smak; odraza, wstręt.

Abszyt *n.* uwolnienie, dymisja; *żart.* **dać a.**, dać odprawę, dać odkosza.

Abulja *g.* chorobliwy brak woli.

Abundancja *l.* obfitość.

Ab uno disce omnes *l.* z jednego (szczegółu) sądź o wszystkich.

Abusus *l.* nadużycie; **a. non tollit usum** *l.* nadużycie jakiej rzeczy nie niweczy prawa do należytego jej użycia.

Abyssus abyssum vocat *l.* otchłań wzywa otchłani.

A. c. = **anno currente** *l.* w roku bieżącym.

A capite *l.* od początku, od ustępu; **a. c. ad calcem** *l.* od stóp do głów; **a. c. et membris** *l.* zupełnie, doszczętnie (zreformować).

A cappella a. **a la cappella** a. **alla cappella** *w.* chór bez akompanjamentu.

A capriccio *w.* z humorem, żartobliwie.

Acc. *skr.* **Accelerando** *(ob.)*, *skr.* **Accusativus** *(ob.)*.

Accelerando *w.* w muzyce: przyśpieszając.

Accessit *l.* pochwała konkursowa bez nagrody; druga nagroda, podrzędniejsza.

Acciaccatura *w. (aczakkatura)* to samo co **Forszlag** *(ob.)*.

Accolade *f. (akolad)* w *muz.* klamra łącząca dwie pięciolinje w nutach.

Accusativus *l.* biernik, 4-ty przypadek w deklinacji.

Acetylen, gaz, węglowodór, powstaje przy rozkładzie pary alkoholu przez ogrzanie do wysokiej temperatury.

A chaque jour suffit sa peine *f. (a szak żur süffi sa pen)* każdy dzień ma swoją troskę.

A chaque oiseau son nid est beau *f. (a szak uazo są ni e bo)* każdemu ptakowi podoba się jego gniazdo; każda liszka swój ogon chwali.

A charge *f. (szarż) dosł.* na ciężar, na brzemię; dowód *à charge*: dowód obciążający (w oskarżeniu).

Achates *g.* stronnik, poplecznik, adherent (od imienia przyjaciela Eneasza).

Achejczycy *g.* nazwa dawana Grekom przez Homera.

Acheron *g. mitol.* jedna z siedmiu rzek piekielnych, płynąca łzami; *przen.* piekło.

Achilles *g.* imię jednego z bohaterów greckich w wojnie trojańskiej; mógł być zraniony tylko w piętę; **pięta Achillesa**, *przen.* słaba strona (człowieka, sprawy).

Achromatopsja **g. ob.* **Daltonizm**.

Achromatyczny **g.* przedstawiający przedmioty bez zabarwienia tęczowego.

Achtel *n.* ósma część miary, wagi; *ob.* **Antałek**.

A. C. (N) a. **A. Chr. (N.) Anno Christi Nati** *l.* w roku Narodzenia Chrystusa; też *skr.* **Ante Christum (Natum)** przed Nar. Chr.

A commodo *w.* do woli, według upodobania.

A condition *f. (a kądisją)* pod warunkiem, warunkowo; w księgarstwie: z prawem zwrotu towaru w czasie oznaczonym, jeżeli nie został sprzedany.

A conto *w.* na rachunek.

A contrecoeur *f. (a kątrkör)* niechętnie, z przykrością.

A coup perdu *f. (a ku perdü)* na przepadłe.

Acquit *f. (akki)* pokwitowanie; **pour a.**, **per a.** (formuła pokwitowania) kwituję.

Acre *a. (akr) ob.* **Akr.**

Acti labores jucundi *l.* miłe nam jest wspomnienie prac, któreśmy wykonali.

Activa, Aktywa *l.* stan czynny majątku: własne pieniądze, ruchomości, nieruchomości, wierzytelności i t. p.

Activum *l.* w *gram.* strona czynna (w odmianie słów).

Actori incumbit probatio *l.* oskarżyciela obowiązkiem jest dowieść słuszności skargi.

Acu tetigisti *l. dosł.* dotknąłeś igłą; trafiłeś w sedno.

A. D.=Anno Domini *(ob.)*.

Ad absurdum *l.* rozumując fałszywie, dochodzi się do nonsensu.

Ad acta *l.* złożyć do akt, odłożyć na zawsze.

Adagio *w. (adadżo)* w *muz.* zwolna.

Adamaszek, gruba, wzorzysta, cenna tkanina jedwabna (od miasta Damaszku).

Adaptacja *nl.* przyswojenie; zastosowanie, przeróbka zastosowana do jakiego celu.

A dato *l.* od dnia wyrażonego na dokumencie.

Ad audiendum verbum regis *l.* dla wysłuchania słów (napominających) króla (być wezwanym, stawić się).

Ad bene esse *l.* dla dobrobytu.

Ad calendas graecas *l.* odłożyć na czas nieoznaczony, na święty Nigdy.

Ad captandam benevolentiam *l.* dla zyskania życzliwości.

Ad captandum vulgus *l.* dla pozyskania motłochu.

Ad deliberandum *l.* do zbadania, do namysłu.

Ad depositum *l.* do przechowania.

Ad diem dictum *l.* w oznaczonym dniu.

Addio *w. ob.* **Adieu.**

Addisona choroba, cierpienie gruczołów nadnerkowych, charakteryzujące się bronzowem zabarwieniem skóry i powolnem charłactwem.

Addycjonalny *l.* dodatkowy (akt, uwaga, ustęp, paragraf).

Addykacja *nl.* oddanie się, wylanie.

A décharge *f. (a deszarż)* odwodowy, przemawiający na korzyść obwinionego (o świadku).

A découvert *f. (a dekuwer)* bez pokrycia, bez zabezpieczenia.

Adekwatny *l.* wyrównany, odpowiedni, przystosowany.

Adempcja *l.* odjęcie, odwołanie (zapisu).

Adenoidalny *nl.* gruczołowaty.

Adept *l.* wtajemniczony w jaką naukę lub sztukę, znający jej tajniki.

Ad esse *l.* ażeby być, ażeby istnieć.

A deux mains *f. (a dö mę)* na dwie ręce.

Ad exemplum *l.* dla przykładu.

Ad extremum *l.* do ostateczności.

Ad feliciora tempora *l.* do lepszych czasów.

Ad generalia *l.* badanie sądowe, urzędowe co do nazwiska, pochodzenia etc.

Adherent *l.* stronnik.

Adhezja *l.* przyleganie; przyłączenie się, przystawanie na co.

Ad hoc *l.* do tego, np. komisja *ad hoc*: ustanowiona wyłącznie w tym a nie innym celu.

Ad hominem *l.* dowodzenie zastosowane do pojęcia człowieka, z którym mówimy.

Adhuc sub judice lis est *ob.* **Sub judice...**

Adieu *f. (adjö)* żegnam (*dosł.* Bogu cię polecam).

Ad impossibilia nemo obligatur (tenetur) *l.* nikt nie jest obowiązany do rzeczy niemożliwych.

Ad infinitum *l.* do nieskończoności.

Ad instantiam *l.* na żądanie.

Ad intende *l.* dosadnie, do zrozumienia.

Ad interim *l.* tymczasowo.

A discretion *f. (diskresją)* do woli, do upodobania; na łaskę i niełaskę.

A divinis suspensować *l.* zawiesić (księdza) w wykonywaniu obowiązków kościelnych.

Adj. *skr.* **Adjectivum** *(ob.)*.

Adjatermiczny **g.* nieprzepuszczający ciepła, będący złym przewodnikiem ciepłika, nieprzecieplający.

Adjectivum *l.* przymiotnik.

Adjudykacja *l.* przysądzenie.

Adjunkt *l.* urzędnik dodany do pomocy starszemu urzędnikowi.

Adjuracja *l.* nałożenie przysięgi.

Adjutant *l.* oficer do roznoszenia rozkazów swego zwierzchnika; *żart.* stale towarzyszący, nadskakujący towarzysz.

Adjutor *l.* pomocnik.

Adjutum *l. dosł.* zasiłek; płaca dawana aplikantom w Galicji.

Ad latus *l.* (*dosł.* do boku) dodany do pomocy w urzędzie. Generał *ad latus*: pomocnik głównodowodzącego wojskami; *ob.* **a latere.**

Ad libitum *l.* do woli, według upodobania.

Ad limina Apostolorum *l.* do grobów św. Piotra i Pawła w Rzymie (pielgrzymować).

Ad litteram *l.* co do joty, literalnie.

Ad majorem Dei gloriam *l.* ku większej chwale Bożej.

Ad marginem *l.* uwaga na brzegu książki.

Ad meliora tempora=Ad feliciora tempora *(ob.)*.

Administracja *l.* zarząd; **administracyjnie**: sposobem gospodarczym; **a.** ukarać = nie odwołując się do sądów; **a.** wykonać roboty = nie powierzając ich przedsiębiorcom.

Administrator *l.* zarządzający.

Admiracja *l.* podziw.

Admiralicja *f.* zarząd floty i biuro tego zarządu.

Admirał *ar.* [*n.*] dowódca floty wojennej; nazwa pewnego gatunku motyla dziennego.

Admirator *l.* podziwiający, wielbiciel.

Admirować *l.* podziwiać.

Ad modum *l.* na sposób.

Admonicja *l.* napomnienie.

Ad multos annos *l. dosł.* do wielu lat!—życzenie długiego życia.

Adnotacja *l.* przypisek.

Ad notam *l.* dla pamięci.

Ad oculos *l.* naocznie.

Adolescent *l.* młodzieniaszek, młokos.

Adonai *hebr.* Pan (*dom.* Bóg).

Adonis *l.* ulubieniec Wenery; piękny młodzieniec, ulubieniec kobiet; kochanek; nazwa pewnego gatunku motyla niebieskiego.

Adoptacja, Adopcja *l.* przybranie dziecka za własne, usynowienie.

Adoracja *l.* cześć, uwielbienie.

Adorator *l.* wielbiciel, czciciel.

Adorować *l.* wielbić, czcić, ubóstwiać.

Ad patres *l.* pójść do ojców na tamten świat, umrzeć.

Ad perpetuam rei memoriam *l.* na wieczną rzeczy pamiątkę.

Ad personam *l.* dodatek do płacy urzędnika ze względu na osobiste jego zasługi.

Ad pias causas *l.* na cele dobroczynne.

Ad posteriora *l.* do późniejszych (domyślne: **tempora**—czasów).

Ad referendum *l.* do zdania sprawy (o jakiej propozycji).

Ad rem *l.* do rzeczy, zwrócenie do właściwej treści mowy lub rozmowy.

Adres *f.* napis na kopercie listu lub na posyłce, z wymienieniem do kogo i dokąd; wskazanie miejsca zamieszkania a. pobytu; piśmienne wyrażenie uczuć a. poglądów narodu podane

panującemu; **adresant** wysyłający list; **adresat** odbiorca listu; **adresować** pisać adres na kopercie listu a. na posyłce; odsyłać (kogo do kogo); stosować (do kogo np. przymówkę pochwałę); **a. się**, zwracać się (do kogo); umizgać się; **adresowe biuro**, biuro w którym dostarczają adresów mieszkańców miasta.

Adstringentia *l.* leki ściągające (kurczące błonę śluzową).

Ad ultimum *l.* do ostatniego wkońcu.

Ad unum omnes *l.* wszyscy co do jednego, bez wyjątku.

Ad usum *l.* na użytek; **Ad u. Delphini**, *dosł.* na użytek Delfina *(ob.)*; nazwa utworów, zastosowanych do użytku młodzieży; dzieło a. praca na poparcie jakiej sprawy a. osoby.

Adv. *skr.* **Adverbium** *(ob.)*.

Ad valorem *l.* w stosunku do wartości, do ceny, podług oszacowania.

Adverbium *l.* przysłówek.

Advocatus Dei *l. dosł.* adwokat Boga: duchowny, który w procesie kanonizacyjnym ma obowiązek stawiania dowodów uzasadniających uznanie za świętego a. za świętą.

Advocatus diaboli *l. dosł.* adwokat djabła: duchowny, mający podczas procesu kanonizacji obowiązek wykazywania niedostateczności powodów do uznania kogo za świętego a. za świętą.

Ad vocem *l.*=**A propos** *(ob.)*.

Adwent *l. dosł.* przyjście; nazwa kościelna 4-ch tygodni przed Bożym Narodzeniem.

Adwersarz *l.* przeciwnik.

Adwokat *l.* obrońca, rzecznik, patron, mecenas; **adwokatować** przemawiać gorliwie (w czyjej sprawie), ujmować się, wstawiać się (za kim); **adwokatura** stanowisko adwokata, korporacja adwokatów.

Aequam *(ekwam)* **memento rebus in arduis servare mentem** *l.* wśród przeciwności zachowaj umysł pogodny.

Aequidistanty *l.* linje jednostajnej odległości od morza.

Aequinoctium *l. (ekwinokcjum)* zrównanie dnia z nocą.

Aequo *(ekwo)* **animo** *l.* ze spokojem ducha i pogodą.

Aere *(ere)* **perennius** *l.* trwalszy od spiżu.

Aerodynamika **g.* nauka o ruchu gazów.

Aerofon **g.* przyrząd pomysłu Edisona, tak wzmacniający głos, że można usłyszeć mówiącego w odległości 6—9 kilometrów.

Aerolit **g. ob.* **Meteorolit.**

Aeromechanika **g.* nauka o równowadze i ruchu gazów.

Aerometr **g.* przyrząd wskazujący gęstość powietrza; gazomierz.

Aeronauta **g.* żeglarz napowietrzny.

Aeronautyka **g.* żegluga powietrzna.

Aeronef **g.* statek powietrzny, złożony z balonu w połączeniu ze skrzydłami.

Aeroplan **g.* przyrząd do latania po powietrzu, urządzony na zasadzie mechaniki.

Aerostat **g.* statek napowietrzny, balon.

Aerostatyka **g.* nauka o równowadze gazów.

Afagja **g.* chorobliwa niemożność połykania.

Afatyk **g.* dotknięty afazją.

Afazja **g.* chorobliwa niemożność wysłowienia się.

Afekcja *l.* skłonność ku komu; chorobliwe zadrażnienie jakiego organu w ciele, podrażnienie; **afekcjonalny** pełen uczucia.

Afekcjonować *f.* mieć upodobanie (w czem), sprzyjać.

Afekt *l.* wzruszenie, uczucie, skłonność, miłość.

Afektacja *l.* przesada, wymuszoność, udawanie.

Afeljum *l. ob.* **Aphelium.**

Afera *f.* sprawa, interes; zajście, wydarzenie; **aferować** kłopotać, niepokoić; **a. się**, kłopotać się; **aferzysta** wyszukujący różnych spraw i interesów, aby z nich ciągnąć korzyści, spekulant, geszefciarz.

Afereza *g.* skrócenie wyrazu przez odpadnięcie głoski a. zgłoski na początku.

Affaire d'amour *f. (afer damur)* sprawa miłosna; **a. d'honneur** *(donnör)* sprawa honorowa.

Affettuoso *w.* z uczuciem.

Afiks *l.* w językoznawstwie: rostek, spółgłoska lub zgłoska łacząca się w jedną całość z wyrazem *ob.* **Prefiks** i **Sufiks.**

Afiljacja *f.* związek (pomiędzy jednym stowarzyszeniem a drugim); przyjęcie do stowarzyszenia; stowarzyszenie będące odroślą innego stowarzyszenia.

Afirmacja *l.* potwierdzenie.

Afirmatywa *l.* zdanie twierdzące, głos potwierdzający, przychylny, zatwierdzenie.

Afisz *f.* ogłoszenie drukowane o przedstawieniu, koncercie i t. p. rozlepiane na murach, kioskach i t. p.

Afiszer *f.* roznoszący, rozprzedający a. rozlepiający afisze.

Afiszować się *f.* zwracać umyślnie czyjąś uwagę na siebie zachowaniem się, ubiorem; pospolitować się.

A fonds perdus *f. (a fą perdü)* oddanie majątku na własność z warunkiem pobierania dożywocia.

Afonja *g.* niemożność wydania głosu.

A fortiori *l.* tym bardziej.

Aforystyczny *g.* wyrażony w formie aforyzmu; ucinkowy, zwięzły.

Aforyzm *g.* zasada wyrażona niewielu słowami; urywek, sentencja, maksyma.

Afrodyta *g. ob.* **Venus.**

Afront *f.* ubliżenie, zniewaga.

Afrykanderzy, Afrykandowie potomkowie Europejczyków i Hottentotek; *ob.* też **Burowie.**

Afrykata *l.* dyftong spółgłoskowy składający się ze spółgłoski zwartej i szczelinowej, np. *c=ts* i t. p.

Afty *g.* pleśniawki w jamie ustnej.

Aga *tur.* pan, naczelnik, pułkownik, nadzorca w Turcji.

Agape *g.* uczta pierwotnych chrześcijan na pamiątkę Wieczerzy Pańskiej.

Agar *nł.* a. **Agar-Agar**, gatunek kleistego wodorostu morskiego, na którym hodują bakterje dla badań naukowych.

Agat *g.-ł.* kamień półszlachetny, przejrzysty, białawy, w zielonawe wpadający; odmiana kwarcu.

Agent provocateur *f. (aża" prowokatör)* płatny podżegacz do zaburzeń; we Francji urzędnik tajnej policji.

Aggiustamente *m. (adżustamente)* w *muz.* wrócić do właściwego tempa.

Agiencja, Agientura *nł.* biuro handlowe pośredniczące.

Agienda *l.* książka do wpisywania spraw, które mają być załatwione; książka zawierająca przepisy wykonywania obrzędów kościelnych.

Agient *nł.* pośrednik załatwiający sprawy mu powierzone; mekler, wyręczyciel, przedstawiciel, urzędnik; w *filos.* czynnik.

Agientura *l. ob.* **Agiencja.**

Agio *w. (adżjo) ob.* **Ażjo.**

A giorno *w. (adżjorno)* oświetlenie rzęsiste.

Agitacja *l.* ruch (np. przechadzka); wzruszenie; zjednywanie stronników; podburzanie.

Agitato *w. (adżitato)* w *muz.* niespokojnie, burzliwie.

Agitator *l.* podburzający, namawiający, wichrzyciel.

Agitować *l.* podburzać, wichrzyć, podmawiać; działać, popierać sprawę.

Aglomeracja *nł.* skupienie, zlepek.

Aglomerat *nł.* ciało powstałe ze skupienia różnych ciał; zlepek.

Aglutynacja *nł.* spojenie, zlepienie; **aglutynacyjne języki**, zlepkowe, przyczepkowe (nie posiadające fleksji).

Aglutynina *nł.* ciało w surowicy krwi powodujące lepienie się w gromadki i unieruchomienie laseczników chorobotwórczych.

Agnat *l.* krewny z linji męskiej; **agnacja, agnatyzm** pokrewieństwo w linji męskiej.

Agnicja *l.* przyznanie autentyczności, tożsamości, rzeczywistości (np. długu).

Agnostycyzm *nł.* pogląd filozoficzny, uznający niemożność uzasadnienia istnienia Boga.

Agnostyk *nł.* nieświadomy czego, niewiedzący.

Agnus *l. dosł.* baranek; wizerunek Baranka Bożego; część Mszy św.

Agonistyka *g.* zapaśnictwo.

Agonja *g.* konanie.

Agora *g.* plac, na którym odbywały się zgromadzenia ludowe u Greków staroż.

Agorafobja **g.* chorobliwa obawa przestrzeni.

Agrafa *f.* zapinka, sprzączka.

Agrafja **g.* chorobliwa niemożność pisania.

Agrarjusz *l.* stronnik praw opiekuńczych dla wielkiej własności rolnej.

Agrarny *l.* dotyczący spraw rolników, rolnictwa.

Agregacja *l.* skupienie, nagromadzenie, połączenie.

Agregat *l.* skupienie pewnych rzeczy w całość.

Agrégé *f. (agreże)* zastępca profesora.

Agréments *f. (agrema")* upiększenie, ozdoba.

Agresja *f.* napad, **agresyjny** *ob.* **agresywny.**

Agresywny *l.* napastujący, zaczepny.

Agronom *nł.* rolnik wykształcony zawodowo; **agronomja** nauka rolnictwa.

Agrykultura *l.* rolnictwo.

Ahaswer *hebr.* (*Achaszweros*) żyd wieczny tułacz.

A huis clos *f. (a üi klo)* przy zamkniętych drzwiach, sekretnie.

Aideizm *nł.* chorobliwa niezdolność tworzenia wyobrażeń, bezwyobrażenność.

Aide toi et le ciel t'aidera *f. (ed tua e lö sjel tedra)* pomagaj sobie, a Bóg ci dopomoże.

Ajencja, Ajent, Ajentura *ob.* **Agiencja, Agient.**

A jour *f. (a żur)* przezroczysty; **być a. j.** być w księ-

gach rachunkowych w robotach, w porządku aż po dzień bieżący; *ob.* **Ażur.**

Ajrysze *a.* nazwa dawana Irlandczykom w Stanach Zjed. Amer. Półn. przez wychodźców Polaków.

Akacja *g.-ł.* nazwa rośliny z rodziny czułkowatych.

Akademik *g.* uczeń akademji, uniwersytetu, student; członek akademji.

Akademja *g.-ł.* szkoła główna wszechnica, uniwersytet; stowarzyszenie uczonych; **akademicki**, należący do akademji, uniwersytecki; właściwy akademikowi, studencki; niewolniczo trzymający się wzorów klasycznych; czysto teoretyczny.

Akantus *g.-ł.* liść rośliny tegoż nazwiska, naśladowany z pewnemi zmianami w ozdobach architektonicznych.

Akaparować *f.* przywłaszczyć sobie; wykupić jaknajwiększą ilość jakiego towaru, żeby odprzedać z dużą zwyżką ceny; **akaparcja** spekulacja polegająca na zakupie zapasów w celu podniesienia cen.

Akatalektyczny *g.* **wiersz,** wiersz mający pełną liczbę sylab, w którym nie brak ostatniej stopy, nieskrócony.

Akapit *ł. ob.* **A capite.**

Akatolik **g.* niekatolik.

Akceleracja *ł.* przyśpieszenie.

Akcent *ł.* przycisk głosu dla uwydatnienia myśli, dobitniejsze wymówienie pewnej zgłoski wyrazu; znak nad samogłoską; **akcentować** wymawiać dobitniej, z przyciskiem pewne zgłoski albo wyrazy; stawiać nad samogłoskami znaki przycisku głosu; uwydatniać jakąmyśl, uczucie.

Akcept *ł.* zobowiązanie się piśmienne w odpowiedniej formie do zapłaty jakiej sumy w terminie, które z chwilą przejścia w ręce wierzyciela, przyjmuje nazwę weksiu; **akceptacja** przyjęcie, uznanie, podpisanie akceptu; **akceptant weksiu** przyjmujący zobowiązanie zapłaty wekslu, zlecone mu przez wystawcę; **akceptować** przyjmować, uznawać, zatwierdzać; podpisać akcept.

Akces *ł.* przystąpienie (np. do związku); napad choroby.

Akcesorja *ł.* przybory, rzeczy dodatkowe.

Akcesyt *ob.* **Accessit.**

Akcja *ł.* czynność, działalność; sprawa; gest, ruch; świadectwo na udział pieniężny w przedsiębiorstwie; **akcjonarjusz** uczestnik towarzystwa akcyjnego; **akcyjne towarzystwo**, spółka bezimienna, towarzystwo udziałowe; spółka, której uczestnicy są jej akcjonarjuszami cz. właścicielami jej akcji.

Akcydens *ł.* dochód uboczny; przychód niestały z opłat; **a-owa robota**, w drukarstwie: robota zecerska drobna wykwintna (blankiety, rachunki, zaproszenia, okólniki i t. p.).

Akcyza *f.* podatek od żywności, trunków, tytuniu i t. p.; władza mająca nadzór nad poborem tego podatku.

Aklamacja *ł.* przyjęcie przez jednogłośne uznanie.

Aklimatyzować *nł.* przyzwyczaić do miejscowego klimatu.

Akne *g.* trądzik: zapalenie skóry naokoło gruczołów łojowych.

Akolita *g.* pomocnik; służalec; niższy stopień duchownego; posługujący do Mszy św. ze świecą w lichtarzu.

Akomodacja *ł.* przystosowanie się do kogo lub czego.

Akomodować *ł.* dogadzać, stosować; **a. się** stosować się, nałamywać się do czego.

Akompanjament *f.* towarzyszenie na jednych instrumentach muzycznych innym; towarzyszenie do śpiewu, wtórowanie.

Akompanjator *f.* ten co akompanjuje.

Akompanjować *f.* towarzyszyć grą na jakim instrumencie grającemu na drugim instrumencie a. śpiewającemu, wtórować.

Akonityna *ł.* trujący pierwiastek z owocu rośliny tojad mordownik.

Akord *f.* ugoda; ugoda z robotnikiem od sztuki, a. na wymiar; w muzyce: harmonijne spółczesne brzmienie kilku tonów; **akordowa robota**, płacona od sztuki, nie od czasu.

Akordjon *f.* harmonijka ręczna.

Akr *a.* angielska miara gruntu = 1840 jardom = 40 arom = 0,722 morgi nowopol.

Akredytować *f.* uwierzytelnić, upełnomocnić; **akredytywa** pismo uwierzytelniające; dowód a. pismo otwierające kredyt okazicielowi.

Akroamatyczna *nł.* **metoda wykładu,** sposób nauczania przez wykład bez pytań i bez książki *ob.* **Erotematyczna...**

Akrobata *g.* linoskok.

Akropol *g.* cytadela, gród warowny w starożytnych miastach greckich, szczeg. w Atenach.

Akrostych *g.* poemacik, którego wiersze zaczynają się od liter, stanowiących razem imię lub zdanie.

Akroterium *g.-ł.* podstawa balustrady; naszczytek, postument pod statuę na szczycie gmachu.

Akselbanty *n.* sznurki wełniane, srebrne lub złote, zawieszane na prawym ramieniu na mundurach wojskow.

Aksjomat *g.* pewnik, zasada.

Akt *ł.* czynność; obrząd; modlitwa; popis; otwarcie kursów; urzędowe spisanie jakiej czynności; dokument urzędowy; część sztuki teatralnej; w malarstwie i rzeźbiarstwie: nagi człowiek w różnych pozach jako model.

Akta *ł.* zbiór dokumentów, dowodów prawnych, historycznych; **A. Apostolskie** jedna z części N. Testamentu.

Akteon *g. mit.* myśliwiec, który podpatrzył kąpiącą się boginię Artemidę, za co zamieniony w jelenia rozszarpany został przez własne psy.

Aktor *ł.* osoba biorąca udział w działaniu; działacz; grający rolę w sztuce teatralnej, artysta dramatyczny.

Aktualny *ł.* rzeczywisty; na dobie będący, z życia współczesnego wzięty.

Aktuarjusz *nł.* urzędnik utrzymujący akta w porządku, wydający kopje akt.

Aktyniczny *nł.* dotyczący działalności chemicznej promieni światła i wogóle energji tychże promieni; **aktynoelektryczność** elektryzowanie się niektórych kryształów pod wpływem ciepła promienistego.

Aktywa *ł. ob.* **Activa.**

Akumulacja *ł.* nagromadzanie.

Akumulator *ł.* przyrząd odtwarzający elektryczność dynamiczną zużytą do jego naładowania, baterja wtórna, zbieracz.

Akupunktura *nł.* w chirurgji: ukłucie igłą.

Akurat *ł.* punktualnie; właśnie; **akuratny** punktualny, dokładny, dotrzymujący słowa.

Akustyka **g.* nauka o głosie; **akustyczna przestrzeń**, w której głos dobrze słychać; **a. trąbka**, ułatwiająca słyszenie źle słyszącym.

Akuszer *f.* lekarz położniczy.

Akuszerja *f.* położnictwo.

Akutyczny *ł.* ostry; **a-a choroba**, ostra, zapalna choroba.

Akuzatyw=Accusativus *(ob.).*

Akwaforta *ł.* rysunek chemicznie wytrawiony na miedzi.

Akwarela *w.* obraz malowany na papierze farbami rozpuszczonemi w wodzie.

Akwarjum *ł.* zbiornik z wodą, w którym hodują zwierzęta i rośliny wodne.

Akwatynta *w.* sztych (miedzioryt), naśladujący malowanie tuszem.

Akwawita *ł.* okowita; wódka.

Akwedukt *ł.* kanał, wodociąg murowany na arkadach, prowadzący wodę zdaleka.

Akwilon *ł.* wiatr północny.

Akwizycja *ł.* nabytek.

Akwizytor *ł.* **towarzystwa ubezpieczeń,** ajent, zjednywający klijentów towarzystwu.

A la *f.* na sposób, jak.

Alabaster *g.-ł.* odmiana gipsu śnieżnej białości: **alabastrowa białość**, nadzwyczajna białość.

A la bonne heure *f. (a la bonör)* właśnie, dobrze, i owszem.

A la carte *f. (a la kart)* wybieranie potraw z jadłospisu.

A la Daumont *f. (a la domą)* zaprząg, zaprząg bez orczyków, w cztery konie, z dwoma woźnicami (nazwa od księcia d'Aumont).

Alagier *f.* rodzaj gry w bilard we dwie bile.

A la grecque *f. (a la grek)* ozdoba rysunkowa ciągła z linji łączących się pod kątami prostemi, wchodzących jedne w drugie.

A la guerre comme à la guerre *f. (a la ger kom a la ger) dosł.* na wojnie, jak na wojnie: (trzeba się stosować do okoliczności, znosić ich skutki).

A la hâte *f. (a la at)* z pośpiechem, na prędne, byle jak.

A la lettre *f. (a la letr)* literalnie, dosłownie.

Alalja *g.* chorobliwa niemożność mówienia.

A la longue *f. (a la ląg)* w końcu, z czasem.

A la minute *f. (a la minüt)* na poczekaniu, zaraz.

A l'antique *f. (a la^n tik)* w stylu staroświeckim.

Alarm *w.* zgiełk, popłoch, pobudka, trwoga; **alarmować** uderzać na trwogę; trwożyć, przestraszać.

A la Soubise *(subiz)* **sos,** sos biały z cebuli gotowanej i przez sito przetartej z dodatkiem mąki, masła, śmietany, soli i pieprzu (od nazwiska wynalazcy).

A la suite *f. (a la süit)* należący do orszaku (oficer).

Alasz a. **Alasz kimel** *n.* likier kminkowy.

A latere, Ad latus *l.* (do boku, przyboczny), legat, nadzwyczajny poseł papieski.

Alba *l.* długa, biała suknia księży katolickich, wdziewana pod ornat.

Albedo *l.* miara (wyrażona stosunkowo) zdolności ciała odbijania promieni światła, które na nie padły.

Alberty nazwa pewnego gatunku biszkoptów angielskich.

Albinos *h.* człowiek, zwierzę o czerwonych oczach, białej cerze i białych włosach, bielak.

Al bisogno *w.* *(bizonjo)* adres na wekslu na wypadek gdyby go akceptant nie zapłacił.

Albjon *celt.* W. Brytanja.

Album *l.* książka z fotografjami pamiątkowemi, rysunkami, wierszami; imionnik.

Albumin *l.* białko zwierzęce.

Albuminoid *nl.* związek chemiczny podobny własnościami do białka.

Albuminurja *nl.* białkomocz, wydzielanie się białka z moczem, objaw choroby nerek.

Alchemja *ar.* chemja średniowieczna; mniemana sztuka robienia złota.

Alcista (*ob.* **alt**) śpiewający altem, grający na altówce.

Al confessore, al medico e all' avocato non tener il ver celato *w.* spowiednikowi, lekarzowi i adwokatowi należy wszystko powiedzieć.

Al corso *w.* według kursu, według cen bieżących.

Alcyd *g.* *ob.* **Herkules.**

Aldehyd płyn lotny otrzymywany przez pozbawienie alkoholu części wodoru.

Alderman *a.* członek rady miejskiej w Anglji.

Aldyny *śrl.* stare druki weneckie z XV i XVI w. z drukarni Aldus'a Manuncjusza i jego następców, cenione z powodu artystyczności wydań.

Ale *a.* *(el)* mocne piwo angielskie z pszenicy bez chmielu.

Alea belli incerta *l.* wynik wojny jest niepewny.

Alea jacta est *l.* kości (losy) zostały rzucone (wyrażenie oznaczające śmiałe postanowienie, stanowczy krok).

Alecto *g.* *ob.* **Alekto.**

Alegacja *l.* przytoczenie.

Alegat *l.* dokument, dowód; cytata, ilustracja.

Alegorja *g.-l.* obrazowe, symboliczne wyrażenie pojęć; podobieństwo, rodzaj przenośni.

Alegować *l.* składać dowody; powoływać się na co; przytaczać.

Alegro *ob.* **Allegro.**

Aleja *f.* droga, ulica wysadzana drzewami.

Aleksandryn *nl.* wiersz jambiczny rymowany, o 6-ciu stopach, z cezurą po 3-ciej stopie, 12-o lub 13-o zgłoskowy, używany w poezji francuskiej.

Aleksandrynizm *nl.* *ob.* **Neoplatonizm.**

Alekto *g.* bogini zemsty, furja jedna z trzech Eumenid *(ob.)*.

Alembik *ar.* przyrząd do dystylacji.

Aleopatja *ob.* **Alopatja.**

Aleteja *g.* bogini prawdy, prawda uosobiona.

Alewjacja *l.* ulga, darowanie podatków skarbowych.

Alfabet *g.-l.* abecadło; *przen.* początki jakiej nauki; **alfabetyczny** ułożony według liter początkowych w porządku, w jakim one następują po sobie w alfabecie czyli w abecadle.

Alfa *g.* pierwsza litera alfabetu greck.; **alfa i omega** *g.* od *a* do *z*; początek i koniec.

Alfenid *f.* = **Najzylber** (*ob.*) od nazwiska wynalazcy Halphen'a.

Al fine *w.* w *muz.* do końca.

Al fresco *w.* rodzaj malowania na świeżym tynku.

Alga *l.* morszczyna, wodorost morski.

Algiebra *ar.* część matematyki o działaniach z ilościami wyrażonemi przez głoski.

Alhambra *ar.* nazwa słynnego pałacu królów mauretańskich w Granadzie.

Alias *l.* inaczej.

Alibi *l.* bytność na innym miejscu podczas popełnionej zbrodni, jako dowód niewinności.

Alicante *h.* słodkie wino wyrabiane w okolicach m. Alicante w Hiszpanji.

Alidada *ar.* celownik, przyrząd do znaczenia kierunku przedmiotów rysowanych na stole mierniczym, dioptra.

Alien-bill *a.* *(eljen bil)* prawo wskazujące ograniczenia, jakim podlegają cudzoziemcy osiedlający się w Wielkiej Brytanji.

Aligacja *nl.* mieszanie kruszców przez topienie.

Aligator *w.* krokodyl amerykański.

Alikwota *l.* w *muz.* przyton, ton dodatkowy, harmoniczny, flażoletowy.

Alimenta *l.* płaca obowiązkowa na utrzymanie żony i dzieci; płaca na utrzymanie dłużnika osadzonego w areszcie za dług.

Alimentacja *l.* żywienie, zasilanie.

A limine *l.* *dosł.* od progu; mimochodem, z lekka, powierzchownie; (np. odrzucić, nie wdając się w układy i targi, odłożyć i t. p.).

A l'improviste *f.* *(a lępro-wist)* znienacka niespodziewanie.

A linea *l.* od początku wiersza; nowy wiersz; nowy ustęp.

Aliquando bonus dormitat Homerus *l.* *dosł.* niekiedy i dobry Homer drzemał; nawet i największy gienjusz miewa chwile przygasania.

Aliteracja *nl.* powtarzanie się tej samej początkowej głoski kilku wyrazów w jednym wierszu lub zdaniu.

Aliud sceptrum, aliud plectrum *l.* co innego polityka, a co innego poezja.

A livre ouvert *(a liwr uwer)* tłómaczyć lub czytać odrazu, np. nuty, bez przygotowania się.

Alizaryna *ar.* rodzaj barwnika roślinnego, barwy ciemno-czerwonej.

Alizejski *f.* **wiatr,** wiatr wschodni wiejący między zwrotnikami, pasat.

Aljans *f.* przymierze, sojusz.

Aljant *f.* sprzymierzeniec.

Aljaż *f.* stop, spław różnych metali.

Aljenacja *l.* zbycie, sprzedaż, przeniesienie własności na inną osobę.

Aljenista *l.* *ob.* **Psychjatra.**

Alkad *ar.* wójt, sędzia.

Alkali *ar.* związek metalu z gromady potasowców z wodorem i tlenem, zasada *(chem.)*; **alkaliczny** zasadowy.

Alkaloid *nl.* *chem.* związek organiczny zasadowy w organizmach głównie roślinnych.

Alkaraza *ar.* naczynie z gliny mocno dziurkowatej w którym woda pozostaje chłodniejszą od temperatury otaczającej.

Alkazar *ar.* nazwa pałaców królów mauretańskich, nadawana niekiedy miejscom zabaw publicznych.

Alkierz *n.* pokoik boczny, bokówka; przegrodzenie w izbie bez okien łącząca się z drugim pokojem.

Alkohol *ar.* wyskok, spirytus pozbawiony wody; **alkoholik,** człowiek cierpiący na alkoholizm; pijak; **alkoholizm,** stan chorobliwy z nadużycia trunków.

Alkoholometr **g.* probierz tęgości alkoholu.

Alkoran *ar.* *ob.* **Koran.**

Alkowa *ar.* [*n.*] sypialnia bez okien łącząca się z drugim pokojem.

All' a. **Alla** *w.* tak jak.

Alla breve *w.* w *muz.* takt czteroćwierciowy rachowany na dwa, oznacza się $^2/_2$.

Alla camera *w.* *(kamera)* w *muz.* w stylu muzyki pokojowej.

Allach, Ałłach *ar.* nazwa Boga u mahometan.

Alla marcia *w.* w tempie marsza.

Alla polacca *w.* w rytmie poloneza.

Alla prima *w.* sposób malowania odrazu, bez podmalowywania.

Alla zingara *w.* *(cyngara)* w *muz.* w rodzaju cygańskim.

Allegretto *w.* dość ochoczo.

Allegro *w.* ochoczo, żywo; część większego utworu, grana żywo.

Alleluja *hebr.* chwalcie Boga.

Alliance *f.* *ob.* **Aljans.**

Alligacja *l.* przymieszka.

All is true *a.* *(ol is tru)* prawdziwe co do joty.

Allodja *śl. dolnofrank.* a. **allodjalne majątki,** dziedziczne, nie lenne majątki.

Allonge a. **alonge** *f.* *(aląż)* kawałek papieru dodany do zapisanego weksłu, na którym nowi żyranci wpisują swoje żyra.

Allotria *g.* rzeczy uboczne, postronne.

Allotropja *g.* *ob.* **Polimorfizm.**

All right *a.* *(olrajt)* wszystko dobrze, w porządku.

All' unisono *w.* w *muz.* zgodnie, jednogłośnie.

Alma mater *l.* (*dosł.* matka żywicielka), tytuł dawany uniwersytetom, akademjom i t. d.

Almanach *ar.* kalendarz, noworocznik.

Al marco *w.* na sztuki (w sprzedaży na giełdzie monet, w których brak wagi przekracza granice ustalone).

Almawiwa *h.* rodzaj płaszcza męskiego, kolistego, bez rękawów (od nazw. jednego z bohaterów opery: „Cyrulik Sewilski").

Al numero *w.* na sztuki, podług liczby (w handlu monetami).

Alodjum w licz. mn. **Alodja** *ob.* **Allodja.**

Aloes *g.-l.* roślina z rodź. liljowatych o liściach grubych i mięsistych, właściwa krajom gorącym; sok z tejże rośliny używany jako lek.

Alogiczność (*ob.* **logika**) brak uzasadnienia logicznego, nielogiczność.

Alokucja *l.* przemowa papieska do kardynałów.

Alopatja **g.* leczenie po-

wszechnie używane, polegające na użyciu środków przeciwdziałających chorobie.

Alotrja *ob.* **Allotria.**

Alotropja *ob.* **Allotropja.**

Alpaka, alpaga *h.* 1. mieszanina miedzi, cynku i niklu; 2. tkanina wełnianobawełniana, połyskująca.

Al pari *w.* narówni; sto za sto.

Al peso *w. (pezo)* podług wagi.

Al pezzo *w. (pecco)* podług sztuki.

Alphonso, moneta złota hiszpańska=25 pesetom.

Al piacere *ob.* **A piacere.**

Alpinista, członek jednego z licznych „stowarzyszeń alpejskich" mających na celu zbadanie Alp.

Al segno *w. (sekjo)* aż do znaku 𝄋

Alt *w.* niski głos żeński.

Altówka (*ob.* **alt**) instrument muzyczny smyczkowy, większy od skrzypiec i z niższym tonem.

Altana *w.* lekki budynek w ogrodzie lub na dziedzińcu, przewiewny a. oszklony; **a. fotograficzna,** przybudówka o ścianach oszklonych, często i z dachem oszklonym, w której fotografują.

Altarja *l.* dom z ogrodem zapisany na wieczne czasy dla księdza emeryta, z obowiązkiem odprawiania modłów za spokój duszy zapisodawcy (szczeg. w guberniach północno-zachodnich, dawniej należących do Polski); **altarysta,** ksiądz emeryt, korzystający z altarji.

Altarzysta *l.* pomocnik plebana, wikarjusz; chłopiec posługujący przy Mszy świętej.

Altembas *l.* materja jedwabna haftowana złotem, używana do ubiorów kościelnych.

Al tempo *ob.* **A tempo.**

Alteracja *śrł.* niepokój, zmartwienie, wzruszenie; *muz.* zmiana jednej nuty w akordzie; podrobienie aktu prawnego.

Altera pars *l.* druga strona, przeciwna.

Alter ego *l.* drugi ja, zastępca.

Alterkacja *l.* spór, nieporozumienie, zatarg.

Alternacja *l.* zmiana, zamiana, kolej; **alternata, alternowanie** zmiana kolejna, odbywanie jakiej powinności z kim naprzemian; **alternatywa, alternata** wybór jednego z dwojga.

Alterować się *l.* gniewać się, irytować ś., wzruszać ś.

Alterum tantum *l.* drugie tyle, wdwójnasób.

Altesse *f. (altes)* Wysokość; tytuł książąt.

Altruista *nł.* człowiek o uczuciach nieegoistycznych.

Altruizm *nł.* nieegoizm, niesamolubstwo: m i ł o ś ć bliźniego aż do poświęceń.

Aluminjum *nł.* glin, metal biały, lekki, o blasku srebra.

Alumn *l.* wychowaniec alumnatu, kleryk.

Alumnat *l.* zakład naukowy, kształcący kleryków; zakład naukowy, w którym uczniowie otrzymują naukę i utrzymanie darmo.

Aluwjum *l.* pokłady napływowe; **aluwjalne ziemie:** naniesione przez wodę, napływowe.

Aluzja *l.* napomknienie, przymówka, przytyk.

Alwar, dawniej używana gramatyka łacińska (tak nazwana od nazwiska autora).

Ałłach *ob.* **Allach.**

Ałun *l.* siarczan glinki i potasu, środek ściągający i przeciwgnilny.

Amabile *w.* z wdziękiem.

A majori ad minus *l.* z większego o mniejszem (wnioskować).

A male informato ad melius informandum regem *l.* w oczekiwaniu zmiany decyzji, gdy król, źle powiadomiony, będzie świadomy lepiej.

Amalgam a. **amalgamat** *g.-l.* mieszanina rtęci z innemi metalami; *przen.* mieszanina różnych pierwiastków, żywiołów; **amalgamacja,** zespolenie różnych pierwiastków w jednolitą całość; w hutnictwie: wyciąganie złota z rudy za pomocą rtęci.

Amaltei *g.* **róg** *mit.* róg obfitości.

Amanat *ar.* zakładnik wzięty na pewność dotrzymania umowy.

Amant *f.* kochanek; aktor, grywający role kochanków.

Amantes amentes *l.* zakochani (są) szaleńcy.

Amanuent *l.* pomocnik w urzędzie; sekretarz.

Amarant *g.-l.* szkarłat, kolor różowo-czerwony ze słabym odcieniem fijoletowym; kwiat tejże nazwy.

Amator *l.* miłośnik.

Amaurosis, Amauroza *g.* ślepota

Amazonka *g.* kobieta rycerskiego ducha; kobieta jeżdżąca konno; ubiór kobiecy do jazdy konnej.

Ambaje *l.* brednie, głupstwa, bałamuctwa niedorzeczności.

Ambalaż *f.* opakowanie; **Ambalować** *f.* zapakowywać.

Amban *chiń.* rezydent polityczny, przedstawiciel rządu chińskiego przy autonomicznym rządzie kraju hołdowniczego (np. w Tybecie).

Ambaras *f.* kłopot, zachód z czem.

Ambargo *h. ob.* **Embargo.**

Ambarkader *f.* przystań, wybrzeże do wylądowania; peron kolei żelaznej.

Ambarkować *f.* ładować na okręt: wsadzać na okręt; **a. się,** wsiadać na okręt.

Ambasada *f.* orszak ambasadora; pałac w którym mieszka ambasador.

Ambasador *f.* pierwszorzędny poseł państwa przy obcym dworze.

Ambicja *l.* poczucie swej wartości, duma szlachetna, ubieganie się o chwałę, bogactwa, znaczenie.

Ambo *l.* 2 numery razem postawione na loterji liczbowej.

Ambo meliores *l.* obaj lepsi: jeden godzien drugiego.

Ambona *g.* kazalnica.

Ambra *ar.* substancja wydzielana przez niektóre zwierzęta wielorybowate, wydająca przyjemną woń przy spaleniu, używana jako kadzidło.

Ambrasy *f.* wykwintne przepaski, sznury do firanek a. do portjer.

Ambrazura *f.* framuga w murze na okna lub strzelnice.

Ambrozja *g.* pokarm bogów; *przen.* napój wyśmienity.

Ambulakry *g.* miejsca ocienione dla przechadzki; krużganki w klasztorach; nóżki czyli wyrostki przysawkowe na ciele zwierząt zw. szkarłupniami, służące do ruchu i połączone z wewnętrznym narządem wodnym.

Ambulans *f.* polowy szpital wojskowy.

Ambulatorjum *nł.* lecznica bez mieszkania dla chorych.

Ame damnée *f. (am damne) dosł.* dusza potępiona; zwolennik czyj bezwzględny, ślepo wykonywujący jego rozkazy.

Ameljoracja *f.* ulepszenie.

Amen *hebr.* niech się tak stanie, *przen.* koniec.

A mensa et toro *l.* od stołu i łoża (separacja).

Amersztak *n. ob.* **Zendra.**

A merveille *f. (a merwej)* cudownie, doskonale.

Amerykan *f.* okryty powozik z kozłem z tyłu, lub bez kozła.

Amerykański pojedynek, zobowiązanie się obu stających do pojedynku, że ten z nich odbierze sobie życie w oznaczonym czasie, kto taki los wyciągnie.

A meta *w.* do połowy zysku lub straty.

Ametyst *g.* nazwa pewnego minerału, kwarc,

A mezza voce *ob.* **Mezza voce.**

Amfibje *g.* płazy, zwierzęta ziemnowodne (np. żaba)

Amfibrach *g.* **stopa** wierszowa złożona z trzech zgłosek: środkowa długa a. akcentowana (⏑ — ⏑).

Amfiktjonja *g.* związek staroż. miast greckich, sądzący przewinienia nietylko pojedyńczych osób, ale także całych miast i rzeczypospolitych.

Amfilada *f.* rząd pokojów, sal, kolumn w jednej linji po sobie idących.

Amfiteatr *g.* część teatru na piętrze naprzeciw sceny; budynek półokrągły z siedzeniami dla widzów coraz wyższemi; **amfiteatralna budowa,** pół okrągła budowa, stopniowo podnosząca się ku okręgowi.

Amfitrjon *g. (f.)* podejmujący gości, gospodarz gościnny, fundator (od imienia bohatera komedji Plauta i komedji Moliera).

Amfitryta *g. mitol.* bogini morza, żona Posejdona, jeździła na wozie kształtu muszli, ciągniętym przez delfiny i konie morskie.

Amfjon *g.* bajeczny król tebański, mąż Njoby, który, grając na lutni, łagodził dzikie zwierzęta; kamienie, posłuszne jego muzyce, ułożyły się, tworząc mury Teb.

Amfora *g.* [*l.*] starożytny dzban z 2 uszkami i wąską szyjką.

Ami cochon *f. (koszą)* człowiek poufalący się zbytecznie a. grubijańsko w imię niby przyjaźni.

Amictus *l. ob.* **Humerał.**

Amicus certus in re incerta cernitur *l.* w niedoli poznaje się prawdziwego przyjaciela.

Amicus Plato sed magis amica veritas *l. dosł.* drogi mi jest Platon, lecz prawda jest mi droższą; prawda jest wyższą nad wszystko.

A minori ad majus *l.* z mniejszego o większem (wnioskować).

Ammetr ampermetr *nł.* przyrząd do oznaczenia liczby amperów w prądzie elektrycznym.

Amnestja *g.* darowanie kary, ułaskawienie przez panującego.

Amnezja *g.* utrata pamięci.

Amonjak *l.* sól gryząca, z mocną wonią, związek *chem.* azotu z wodorem.

Amor *l.*, **Eros** *g.* bożek miłości; miłość: **amory** miłostki

Amoralność *l.* (*ob.* **morał**) niemoralność.

Amoretki *f.* kawałki szpiku cielęcego, używane do

ubierania potraw i dodawane do ostrych sosów.

Amorficzny *nł.* bezpostaciowy, nie posiadający budowy krystalicznej.

Amorfizm *nł. chem.* bezpostaciowość, niezdolność osadzania się w postaci kryształów.

Amor omnia vincit *ł.* miłość wszystko zwycięża.

Amoroso *w.* w *muz.* czule.

Amorphozoa **g.* zwierzęta nie mające jednostajnej postaci np. gąbki.

Amor sceleratus habendi *ł.* zbrodnicza chęć posiadania (nadmierna chciwość).

Amortyzacja *f.* umorzenie, spłata kapitału częściami.

Amortyzować *f.* umarzać.

Amper, jednostka natężenia prądu elektrycznego, zdolna strącić (wydzielić) w jednej godzinie 3,96 gramów srebra z azotanu srebra (nazwana tak na cześć uczonego francuza Ampère'a).

Amper godzina, godzina działania prądu, mającego natężenie równe jednemu amperowi.

Ampermetr *ob.* **Ammetr.**

Ampla *ł.* lampa wisząca okryta banią szklaną.

Amplety *f.* sprawunki.

Amplifikacja *ł.* drobiazgowe opowiadanie, dokładniejsze wyjaśnienie myśli.

Amplituda *ł.* obszerność, długość łuku zakreślonego przez jakąś cząstkę drgającą lub jego cięciwy; obszerność wahań.

Ampulla *ł.* banieczka w kształcie dzbanuszka do wody, do wina, używana przy Mszy św.

Amputacja *ł.* odcięcie jakiej części ciała instrumentem chirurgicznym.

Amryta *sand.* napój bogów, dający nieśmiertelność (w religji Indusów).

Amulet *ar.* przedmiot jaki noszony przy sobie, mający niby chronić od chorób, nieszczęść, czarów.

Amunicja *f.* zapasy wojenne, głównie proch i kule.

Ana *g. skr.* a lub **aa** *(ob.)*.

Anabaptysta **g.* członek sekty nowochrzczeńców, podług której chrzest w dzieciństwie jest nieważny i należy chrzcić powtórnie dorosłych.

Anabasis, Anabaza *g.* odwrót 10,000 Greków z Azji Mniejszej pod dowództwem Ksenofonta; opis tego odwrotu.

Anachoreta *g.* pustelnik, samotnik; *przen.* odludek.

Anachronizm *g.* błąd w oznaczeniu czasu wydarzeń; *przen.* rzecz jakaś już nie na czasie, przestarzała.

Anacykliczny *g.* **wiersz**, wiersz, który można czytać od początku do końca i od końca do początku czyli wstecz.

Anadjomene *g.* wynurzająca się z morza, rodząca się piany morskiej, przydomek Afrodyty *(ob.)*.

Anaeroby **g.* bakterje żyjące bez tlenu.

Anafora *g.* powtarzanie tych samych wyrazów na początku kilku zdań po sobie idących (figura retoryczna).

Anagogiczny **g.* wzniosły, wspaniały, zachwycający.

Anagogja *g.* wzniesienie duszy do Boga, zachwycenie.

Anagram *g.* zagadka polegająca na przestawieniu liter lub sylab.

Anakolut *g.* brak ciągłości i gramatycznego związku między częściami okresu.

Anakreontyk *g.* lekki wiersz żartobliwy lub miłosny.

Anakrustyczny *g.* **wiersz**, wiersz zaczynający się od jednej lub dwu sylab bezakcentowych, wprowadzających w rytm właściwy.

Analekta *g.-ł.* wybór najcelniejszych ustępów z pisarzów i poetów.

Analfabeta *nł.* nie umiejący czytać i pisać.

Analgezja *g.* nieczułość na ból.

Analityczny *nł.* rozbiorowy, wynikający z analizy, rozbierczy; **a. język**, nie posiadający fleksji, np. angielski.

Analiza *g.* rozbiór, rozłożenie całości na części: **a. chemiczna**, rozłożenie ciała na pierwiastki; **analizować**, rozbierać, rozkładać.

Analogizować **g.* przyrównywać, upodabniać.

Analogja *g.* podobieństwo; **analogiczny** podobny, wedle pewnego wzoru.

Anamneza *g.* badanie chorego co do przeszłości jego choroby.

Ananas *peruw.* nazwa rośliny amerykańskiej i jej owocu; *przen.* specjał, przysmaczek, *żart.* człowiek (w znaczeniu ujemnym); **ananasarnia**, cieplarnia w której hodują się ananasy.

Ananke *g.* konieczność, przeznaczenie, fatum.

Anapest *g.* stopa wierszowa, złożona z 2-ch zgłosek krótkich i trzeciej długiej ⏑⏑—.

Anarchja *g.-ł.* bezrząd, rozprzężenie, zamęt, zanik karności; **anarchista**, zwolennik anarchji, anarchizmu; **anarchizm**, dążenie do takiego układu społecznego, w którym nie byłoby władzy i każdy sam dla siebie stanowiłby prawa.

Anastrofa *g.* umieszczenie wyrazu zależnego przed głównym.

Anastygmat **g.* rodzaj objektywu fotograficznego.

Anatema *g.-ł.* klątwa kościelna, wyklęcie; **Anathema sit!** niech będzie przeklęty!

Anatocyzm *g.* procent od procentu.

Anatom **g.* uczony zajmujący się anatomją.

Anatomizować **g.* rozbierać ciało; rozczłonkowywać.

Anatomja **g.* nauka o budowie ciał organicznych, o rozczłonkowaniu ich na części.

Anchois *f. (anszua)*, **Anchovis** *a. (anczowis)* małe rybki z morza Śródziemnego z rodziny śledzi.

Ancien régime *f. (a*n*sję reżim)* dawne rządy, dawny sposób rządzenia (mianowicie przed W. Rewolucją francuską).

Andante, Andantino *w.* zwolna, spokojnie (w muzyce); część większego **utworu** muz. o ruchu wolnym.

Androginetyczny *nł.* dwupłciowy.

Androgyne *g.* istota o cechach mężczyzny i kobiety, hermafrodyta.

Androkracja *g.* panowanie mężczyzn; *ob.* **Ginajkokracja.**

Androny *śrł.* brednie, duby smalone, niedorzeczna mowa, głupstwa.

Andrut, tutka z ciasta opłatkowego upieczona, w którą się nakłada pasta owocowa, krem albo lody.

Anegdota *g.* krótkie, dowcipne opowiadanie.

Aneks *ł.* dodatek, dowód przyłączony do podania lub przedstawienia, uzupełnienie.

Aneksja *ł.* przyłączenie, zagarnienie, przywłaszczenie.

Anektować *ł.* przyłączać, zabierać, przywłaszczać.

Anelektryczne **g.* **ciało**, ciało będące dobrym przewodnikiem elektryczności.

Anemja *g.* niedokrwistość; **anemiczny** mający mało krwi, niedokrwisty.

Anemograf **g.* anemometr zapisujący kolejne zmiany wiatru.

Anemologja **g.* nauka o wiatrach.

Anemometr **g.* wiatromierz, przyrząd do **mierzenia** prędkości wiatru.

Anemona *g.-ł.* nazwa rośliny sasanka.

Anemoskop **g.* wiatrowskaz, przyrząd, wskazujący kierunek wiatru.

Aneroid **g.* rodzaj barometru.

Anempiryzm **g.* kierunek filozoficzny nie opierający się na doświadczeniu.

A nescire ad non esse *ł.* nie wiedząc o czem, wnosić, że tego niema.

Anestezja *g.* nieczułość, znieczulenie; **anestetyczny**, znieczulający, pozbawiający czucia; znieczulony, pozbawiony czucia.

Anewryzm *g.* rozszerzenie tętnicy (choroba).

Anfilada *f. ob.* **Amfilada.**

Angażować *f.* zapraszać, zamawiać; zniewalać, zobowiązywać; **angażować się**, zobowiązywać się, wplątać się.

Angekok, zaklinacz i czarodziej u Eskimów.

Angelus *ł.* modlitwa „Anioł Pański zwiastował" i t. d.; głos dzwonka kościelnego wzywającego do odmówienia tej modlitwy.

Angielska choroba, krzywica.

Angielska sól, siarczan magnezji, smaku gorzko-słonawego, rozpuszczalny w wodzie, lek rozwalniający, inaczej: gorzka sól.

Angielski metal *ob.* **Brytański metal.**

Angina *ł.* zapalenie gardła; **a. pectoris** — zapalenie naczyń wieńcowych serca.

Angjologja **g.* nauka o naczyniach w ciele, (część anatomji).

Anglez *f.* koń angielski; rodzaj tańca angielskiego.

Anglikanizm *nł.* wyznanie religijne, panujące w Anglji.

Anglizować *f.* **konia**, podciąć mu ogon u nasady, żeby odstawał.

Anglomanja *nł.* zamiłowanie we wszystkiem co angielskie.

Angora, odmiana psów, kotów, królików, z sierścią długą, delikatną; tkanina z sierści kóz angorskich (od nazwy miasta w Indjach).

Angrosista *(ob.* **en gros)** kupiec hurtowy.

Anhydryt **g.* bezwodnik, bezwodny siarczan wapnia.

Anihilować *ł.* znieść, uważać za niebyłe, unieważnić.

Anilina *ar.* ciecz oleista, używana do wyrobu rozmaitych farb.

Anima damnata *ł.* — **Ame damnée** *(ob.)*.

Animadwersja *ł.* spostrzeżenie, zwrócenie **uwagi**, przestroga, nagana.

Animalizm *nł.* zwierzęcość, znamiona życia zwierzęcego.

Animato *w.* w *muz.* z ożywieniem.

Anima vilis *ł.* duszą podła.

istota nędzna, a. uważana za taką, gdyż nie posiada możności bronienia się.

Animizm *nl.* doktryna, według której pierwiastek duchowy jest przyczyną czynności żywotnych w jestestwach organicznych; poczytywanie duszy i życia za jednoznaczne; przypisywanie czemu cech ludzkich.

Animo deliberato *l.* po zastanowieniu się, z rozmysłem.

Animoso *w.* w *muz.* z życiem, z ożywieniem.

Animować *l.* zachęcać, ożywiać, dodawać odwagi.

Animozja *nl.* zaciętość, zawziętość, zapalczywość.

Animus injuriandi *l.* zamiar ubliżenia.

Animus movens *l. ob.* **Spiritus movens.**

Animus nocendi *l.* zamiar zrządzenia szkody.

Animusz *l.* duch; charakter, odwaga, zapał, zuchowatość.

Aniwersarz *l.* rocznica.

Anjon *ob.* **Jon.**

Ankier *f.* kotwica, wychwyt; mechanizm w zegarku; zegarek z takim mechanizmem; armatura w maszynach dynamo-elektrycz.

Ankieta *f.* zbadanie jakiej sprawy przez rzeczoznawców; wywiady; specjalna komisja do zbadania jakiej sprawy; sprawozdanie.

Ankiloza *g.* chorobliwa niemożność ruchu w stawie.

Ankra *n.* żelazna klamra do spajania, (np. belek, ścian); **ankrować**, wzmacniać budynek ankrami.

Annale, Annały *l.* roczniki, spis zdarzeń zaszłych podług następstwa lat, kronika; **annalista**, rocznikarz, piszący annale, kronikarz.

Anni praeteriti *l.* roku przeszłego.

Anniversarja *l.* doroczne uroczystości.

Anno *l.* w roku; **Anno Domini**, w roku Pańskim; *ob.* **A. c.**

Annuata *l.* dochód roczny za kapitał złożony bezzwrotnie.

Annuity *l.* opłata mająca się wnosić w stałych terminach celem umorzenia długu lub utworzenia oznaczonego kapitału.

Annulować *l.* znieść, uznawać za niebyłe.

Anod **g.* elektrod dodatni, koniec drutu prowadzącego prąd z bieguna dodatniego baterji elektrycznej do elektrolitu.

Anodyny **g.* krople: mieszanina eteru siarczanego z wyskokiem, uśmierzająca ból przez odurzenie.

Anomalja *g.* nieprawidłowość, niewłaściwość, nienormalność, objaw niezwykły, uchylenie się od reguły ogólnej.

Anonim *g.-l.* autor bezimienny, nie podpisujący nazwiska; list bezimienny; **anonimowe towarzystwo**, bezimienne towarzystwo, towarzystwo akcyjne.

Anons *f.* ogłoszenie w pismach, zawiadomienie.

Anonsować *f.* oznajmiać, donosić, ogłaszać.

Anorganiczny **g.* nieograniczny; martwy, nieżywotny należący do królestwa minerałów.

Anormalny *nl.* nieprawidłowy, wyjątkowy, niezwykły.

Ansa *l.* niechęć, uraza, złość, chęć zemsty; powód, sposobność.

Ansambl *ob.* **Ensemble.**

Anszlag *n.* kosztorys, zarys kosztów budowy i robót.

Anta *l.* pilastr; kolumna wysuwająca się z muru.

Antaba *n.* metalowa rękojeść, rączka, klamra u szuflady, kufra i t. p.; sztaba zgięta, osłaniająca cyngle u strzelby.

Antagonista *g.* przeciwnik.

Antagonizm *g.* przeciwdziałanie, przeciwieństwo, współubieganie się, zawiść.

Antałek *węg.* ósma część okseftu; beczułka, dwuwiadrówka; **antałkowe piwo**, nalewane wprost z antałka do szklanki, nie butelkowane.

Antarktyczny *g.* położony blizko bieguna południowego.

Antarktyda *g.* ląd biegunowy południowy.

Ante *l.* przed.

Antecedencje, Antecedensy *l.* sprawy i okoliczności poprzednie, mniej a. więcej związane z wypadkiem, o który chodzi.

Antecesor *l.* poprzednik, przodek.

Ante Christum Natum *ob.* **A.C.N**

Antedatować *nl.* napisać wcześniejszą datę.

Antedyluwjalny *nl.* przedpotopowy.

Anteludjum *l.* przegrywka, krótki wstęp muzyczny.

Antenat *nl.* przodek rodziny, protoplasta.

Ante omnia *l.* przedewszystkiem.

Antepedjum a. Antependjum *l.* dolna zasłona ołtarza.

Anterjora *l. ob.* **Antecedencje.**

Anthropopithecus *nl.* małpa człowieko-kształtna (gibbon, szympans, orangutan, goryl).

Anthropos zoon politikon *g.* człowiek jest zwierzęciem towarzyskiem.

Anti, Anty *g.* przeciw; złożone z jakim wyrazem oznacza pojęcie wprost przeciwne nieprzyjazne.

Anticipando, Anticipative *l.* naprzód, z góry (np. zapłata).

Antidotum *l. ob.* **Antydot.**

Antilegomena *g.* pisma sporne niepewnego autora (*ob.* **Homologumena**).

Antiquitates *l.* starożytności.

Antiquo modo, Antiquo more, Antiquis moribus *l.* starym sposobem, według starego zwyczaju.

Antitoksyna **g.* substancja wytwarzana we krwi, głównie zapomocą odpowiednich szczepień, wstrzykiwań, przeciwdziałająca bakterjom chorobotwórczym.

Antologja *g.* wybór utworów poetycznych z różnych autorów.

Antracen **g.* węglowodór, otrzymywany przy wrzeniu smoły z węgla kamiennego.

Antracyt **g.* gatunek najczystszego węgla kamiennego.

Antraks *g.* wąglik, wrzód, czyrak, karbunkuł.

Antrakt *f.* międzyakt, przerwa między jednym aktem widowiska a drugim.

Antreprener *f.* przedsiębiorca.

Antrepryza *f.* przedsiębiorstwo, dostawa.

Antresola *f.* piąterko między parterem a I-szym piętrem, półpiętro.

Antropocentryzm *nl.* poczytywanie człowieka za cel bytu całego świata.

Antropofag *g.* ludożerca.

Antropofonika **g.* fizjologja mowy ludzkiej.

Antropogienja, Antropogonja *g.* nauka o pochodzeniu człowieka i rozwoju ras ludzkich.

Antropogieografja **g.* nauka o rozsiedleniu człowieka na ziemi, o wpływie klimatu i ukształtowania powierzchni ziemi na człowieka.

Antropognozja **g.* poznanie anatomiczne ciała ludzkiego.

Antropolatrja **g.* oddawanie czci boskiej ludziom.

Antropologja **g.* gałąź historji naturalnej, zajmująca się człowiekiem, jego rozwojem, rasami ludzkiemi.

Antropometrja **g.* nauka o pomiarach, dokonywanych na ciele ludzkim; **antropometryczne biuro**, biuro, w którem zdejmują i zapisują niektóre pomiary ciała złoczyńców, żeby ich pewniej rozpoznać w razie ponownego schwytania.

Antropomorfizm **g.* uczłowieczenie, wyobrażenie Boga w postaci ludzkiej, z przymiotami i wadami ludzkiemi; **antropomorficzny**, zbliżony do człowieka pod względem swej postaci a. pod względem swej natury duchowej.

Antropomorfizować **g.* przypisywać czemu własności ludzkie.

Antropozofja **g.* nauka o człowieku z punktu widzenia filozofji.

Antropozoiczny **g.* **okres**, czwartorzędowe formacje, zawierające młodsze (aluwjalne) i starsze (dyluwjalne) pokłady napływowe, wraz ze szczątkami istniejących wtedy ludzi i zwierząt.

Antryket *ob.* **Entrecôte.**

Antużar *ob.* **Entourage.**

Anty *ob.* **Anti.**

Antychlor **g.* mieszanina wydalająca chlor z materjałów bielonych tym pierwiastkiem.

Antychryst *g. (późn.)* nieprzyjaciel Chrystusa i chrześcijaństwa, czart; *przen.* człowiek zły, potępieniec.

Antycyklon **g.* wir wiatrów tworzący się dokoła miejsca największego ciśnienia powietrza, zwykle łagodniejszy niż cyklon.

Antycypacja *l.* uprzedzanie faktów, przewidywanie, przypuszczanie zgóry; wypłata przed terminem.

Antycypować *l.* uprzedzać.

Antyczny (*ob.* **antyk**) starożytny, staroświecki.

Antydatować *ob.* **Antedatować.**

Antydot *g.-l.* odtrutka, środek przeciw truciźnie.

Antyduelista *f.* przeciwnik pojedynków.

Antyfebryna *nl.* środek lekarski przeciwgorączkowy.

Antyfona **g.* śpiew kapłana i ludu naprzemian, lub dwóch chórów, odpowiadających sobie, zwykle kończący litanję a. psalm; **antyfonarz, antyfonarjusz** księga z antyfonami i nutami do nich.

Antygrafja **g.* pismo odwrotne na wspak.

Antyk *nl.* przedmiot starożytny, cenny zabytek; przedmiot przestarzały.

Antykamera *nl.* przedpokój, sień.

Antyklerykalny *nl.* wrogi duchowieństwu.

Antyklinalny *nl.* wygięty w postać siodła (pokład ziemi).

Antykonstytucyjny *nl.* niezgodny z konstytucją, niezgodny z artykułami ustawy konstytucyjnej.

Antykrytyka **g.* krytyka krytyki, odpowiedź zwalczająca krytykę.

Antykwa *nl.* gatunek pospolicie używanych prostych czcionek łacińskich.

Antykwarjat *nl.* handel dawnemi a. rzadkiemi książkami.

Antykwarz *nl.* **Antykwarjusz** starożytnik miłośnik i badacz starożytności; handlujący książkami dawnemi lub nowszemi używanemi; **antykwarnia**, sklep, w ktorym sprzedają wyroby staroświeckie lub dawne książki.

Antylogja *g.* sprzeczność pomiędzy zdaniami wygłoszonemi przez tegoż samego człowieka.

Antylopa *w.* koza afrykańska.

Antymilitaryzm *nl.* dążność przeciwna utrzymywaniu wielkich armji stałych i panowaniu militaryzmu.

Antyministerjalny *nl.* nieprzyjazny względem ministerjum względem rządu.

Antymon *śrl.* metal biały, niebieskawo-szarawy, pierwiastek chemiczny, mający liczne zastosowania.

Antynacjonalizm *nl.* nieuznawanie wyłączności narodowej.

Antynomja *g.* przeciwieństwo, sprzeczność praw.

Antynous *g.-l.* typ piękności męskiej (od imienia ulubieńca cesarza rzymskiego Hadrjana).

Antypapież (*ob.* **anty** i **papież**) papież wybrany nieprawnie naprzekór papieżowi wybranemu prawnie i współzawodniczący z papieżem prawowitym.

Antypassat *l.* prąd powietrza, płynący górą od równika ku biegunowi (północnemu a. południowemu).

Antypast *w.* przekąska a. napitek przed jedzeniem; przysmaczek; rozkosz, uciecha.

Antypatja *g.* wstręt, odraza.

Antyperystaltyczny **g.* ruch kiszek przeciwny perystaltycznemu (zdarza się przy wymiotowaniu).

Antypiryna **g.* lekarstwo przeciwgorączkowe.

Antypka *tur.* cybuch z tureckiej wiśni a. czereśni.

Antyplanat *nl.* rodzaj objektywu fotograficznego.

Antypoda *g.* przeciwnożny, mieszkaniec drugiej półkuli ziemi; *przen.* człowiek zupełnie przeciwnego (z kimś) charakteru, sposobu myślenia.

Antysemita *nl.* przeciwnik żydów; **antysemityzm**, wrogie stanowisko względem żydów.

Antyseptyczny **g.* przeciwgnilny.

Antyseptyka **g.* działanie środkami przeciwgnilnemi.

Antysocjalny *nl.* przeciwny interesowi społeczeństwa, przeciwspołeczny.

Antystrofa *g.* część śpiewu chóru w dramacie staroż. Greków.

Antyszambrować *f. fron.* wyczekiwać długo w przedpokoju człowieka możnego, żeby być przyjętym.

Antytetyczny **g.* przeciwny, będący antytezą.

Antyteza *g.* przeciwstawienie, zestawienie ze sobą pojęć wprost przeciwnych; przeciwieństwo do tezy.

Antytoksyna **g.* substancja wytwarzaną we krwi głównie po odpowiednich szczepieniach (wstrzykiwaniach), przeciwdziałająca bakterjom chorobotwórczym.

Antytrynitarjusze, Antytrynitarze *nl.* sekty odrzucające dogmat Trójcy Św. (np. Arjanie, Socynjanie).

Anulować *ob.* **Anihilować.**

Aojda *g.* wędrowny piewca, poeta w czasach bohaterskich Grecji.

Aorta *g.* główna tętnica wychodząca z serca.

Aoryst *g.* w *gram.* czas przeszły chwilowy.

A outrance *f. (a utrans)* do ostatka, do ostateczności; na ostre.

A. p. *skr.* **anno passato** *l.* w roku minionym; też **anni praeteriti** *l.* roku zeszłego.

Apage *g.* odstąp, idź precz; **a. satanas!** precz szatanie!

Apagogiczny *nl.* **dowód**, dowód wynikający z niemożliwości twierdzenia przeciwnego.

Apanaże *f.* uposażenie książąt i księżniczek domu panującego; osobista własność nieruchoma panującego; zarząd majątkami panującego.

Aparament *l.* przyrządy wojenne: działa, kule, proch, wozy i t. p.; ubiór kościelny.

Aparat *l.* maszyna, maszynerja, przybory, przyrząd do wykonywania danej czynności; **a-y kościelne**, ubiory kapłańskie kościelne: ornat, kapa i dalmatyka.

A part *f. (a par)* osobno, oddzielnie, na swoją rękę.

Apartament *f.* duże, wytworne mieszkanie.

A parte *l.* na stronie, na uboczu, oddzielnie.

Aparycja *l.* ukazanie się, zjawienie się.

Apasze *f.* bandyci paryscy, przeważnie sutenerzy (od nazwy plemienia Indjan czerwonoskórych).

Apatja *g.* obojętność, zobojętnienie, odrętwienie uczuć, nieczułość; **apatyk**, dotknięty apatją; **apatyczny**, obojętny, nieczuły, niewrażliwy.

Apedeutyczny **g.* nie posiadający wykształcenia.

Apel *f.* zwoływanie, wezwanie; sprawdzanie osobistej obecności żołnierzy; znak zwoływania.

Apelacja *l.* odwołanie się od wyroku niższej instancji do sądów wyższej instancji.

Apendyks *l.* *ob.* **Suplement.**

Apepsja **g.* niemożność trawienia.

Apercepcja *nl.* uświadomienie, akt uwagi czynnej; przyswajanie nowych spostrzeżeń za pomocą dawniej nabytych wyobrażeń (*ob.* **Percepcja**); **apercypować** dokonywać apercepcji.

Aperçu *f. (apersü)* rzut oka; rozprawka stanowiąca pobieżny zarys.

Apéritif *f.* kieliszek trunku przed jedzeniem, jakoby dla strawności.

Aperto libro *l.* gdzie się książka otworzy (czytać, tłomaczyć).

Apertura *l.* w *med.* sztucznie zrobiona długotrwała ranka na ciele w celu leczniczym.

Apetyt *l.* łaknienie, chęć jedzenia, żądza.

A peu près *f. (a pö pre)* prawie około, blizko.

Aphelium *g.-l.* punkt największego oddalenia planety lub komety od słońca.

A piacere *w.* dowolnie, według upodobania.

Apis, byk święty starożyt. Egipcjan, czczony jako bóstwo.

Aplanat *nl.* objektyw fotograficzny z soczewką aplanatyczną; **aplanatyczna soczewka**, wolna od aberacji kulistości.

Aplaudować *l.* oklaskiwać, pochwalać.

Aplauz *l.* oklask, brawo; pochwała głośna, okrzyki uznania.

Aplikacja *nl.* pilność, gorliwe przykładanie się; początkowa praktyka biurowa, zwykle bezpłatna; zastosowanie.

Aplikacje *f.* rodzaj haftu, nakładanego na materjał, jako wypukły deseń.

Aplikant *nl.* praktykant sposobiący się bezpłatnie do czynności biurowych.

Aplikatura *l.* w *muz.* prawidłowy układ palców.

Aplikować *l.* zastosowywać; służąc bezpłatnie sposobić się do urzędu; **a. się** pilnie chodzić (około kogo a. czego), przykładać się.

Aplomb *f.* pewność siebie w mowie, obejściu, w ruchach.

Apodosis *g.* druga połowa okresu krasomówczego, zawierająca dokończenie pierwszego okresu, rozstrzygnięcie wątpliwości podniesionej w pierwszej połowie (*ob.* **Protasis**).

Apodyktyczny *g.-l.* stanowczy; nieprzeparty, pewny.

Apoftegmat *g.* krótkie, jędrne, zdanie, maksyma, epigramat.

Apogeum *g.-l.* punkt największego oddalenia księżyca od ziemi; *przen.* szczyt, zenit.

Apogiatura *w. (-dżatura)* w *muz.* krótka nuta przed dłuższą, rodzaj forszlagu.

Apokalipsa *g. (późn.)-l.* Objawienie Św. Jana; **apokaliptyczny**, wspomniany w Apokalipsie; *przen.* zagadkowy, tajemniczy, niezrozumiały, pełen przenośni.

Apokope *g.* skrócenie wyrazu przez zanik głoski końcowej.

Apokryf *g.-l.* nieuznane przez Kościół za autentyczne opowiadanie z życia Chrystusa a. N. Panny, spisane w pierwszych wiekach chrześcijaństwa; podrobienie, falsyfikat.

Apollinaris, woda mineralna alkaliczna (ze źródła tegoż nazw. w Prusach Nadreńskich).

Apollo *g.-l.* bóg słońca i sztuk pięknych; ideał piękności męskiej; rodzaj motyla dziennego; **dziatwa Apollina** poeci.

Apolog *g.* bajka w której występują zwierzęta lub rośliny.

Apologeta, Apologista **g.* pisarz, broniący wiary chrześcijańskiej; chwalca.

Apologetyka **g.* nauka bronienia prawd wiary chrześcijańskiej.

Apologja *g.-l.* usprawiedliwienie, obrona.

Aponeuroza **g.* błonka ścięgna przytwierdzające go mięsień do kości.

Apopleksja *g.-l.* pęknięcie naczynia krwionośnego w mózgu, połączone z utratą przytomności, udar.

Apoplektyczny *g.-l.* skłonny do apopleksji; dotyczący apopleksji.

Apopsychja *g.* **Apsychja.**

Aporja *g.* powątpiewanie.

Aportować *f.* przynosić na rozkaz (o psie).

Aporty *f.* wkłady rzeczowe założycieli spółki akcyjnej: ziemie, budynki, urządzenia fabryczne; u spirytystów: spadanie a. przynoszenie przez niewidzialnych działaczy przedmiotów ze znacznej nieraz odległości.

A posse ad esse *l.* z tego, że coś jest możliwe, wnioskować, że to jest rzeczywiście.

Apostata *g.* odstępca, odszczepieniec, zaprzaniec.

Apostazja *g.* odstępstwo, wyrzeczenie się (np. wiary).

A posteriori *ł.* wnioskowanie z następstw o przyczynach; **aposterjoryczny**, pewny zależnie od uprzedniego doświadczenia.

Apostolat *nł.* godność biskupia, biskupstwo.

Apostoł *g.-ł.* uczeń Chrystusa, krzewiciel nauki Chrystusa; propagator; **apostolska stolica**, stolica papieska; *przen.* Papież; **apostolstwo**, posłannictwo, misja; krzewienie jakiej wiary, pojęć.

Apostrof *g.-ł.* znak ' zastępujący dźwięk opuszczony.

Apostrofa *g.-ł.* w retoryce: przemówienie do nieobecnych jakgdyby byli obecnemi, do rzeczy martwych, a nawet do pojęć, jakgdyby miały życie i czucie; nagana.

Apotema **g. mat.* promień koła wpisanego w wielokąt foremny.

Apoteoza *g.* ubóstwienie; wyniesienie człowieka do rzędu bogów; artystyczne utworzenie grupy, wyobrażającej bohaterów wśród chwały.

A potiori *ł.* podług większości, podług części głównej.

Apozjopeza **g.* przemilczenie, jako figura retoryczna, urwanie mowy umyślne.

Apozycja *ł.* w *gram.* dopowiedzenie dodatnie atrybutywnego rzeczownika do drugiego rzeczownika.

Apparent rari nantes in gurgite vasto *ł. dosł.* ukazują się nieliczni pływacy na topieli obszernej: wśród powszechnego upadku (moralnego, umysłowego lub materjalnego) albo wśród pustek zdarzają się nieliczne wyjątki, okazy.

Appassionato *w.* namiętnie.

Appendix *ob.* **Apendyks.**

Appoint *f. (apuę)* weksel stanowiący wyrównanie całej należności.

Approbatur *ł. dosł.* pozwala się; *ob.* **Aprobata.**

Approximative *ł.* w przybliżeniu, przypuszczalnie.

Aprecjacja *nł.* ocenienie.

Aprehendować *ł.* przejmować się, brać co do serca.

Aprehensja *ł.* przejmowanie się, trapienie się czym; obawa.

Aprekacja *ł.* błaganie.

Après la lettre *f. (apre la letr)* dalsze odbitki ryciny miedziorytniczej, stalorytu, heljograwiury, po umieszczeniu podpisu autora ryciny i sztycharza.

Après moi le déluge *f. (apre mua le deluż)* po mnie choćby potop, wszystko mi jedno co potem będzie.

Apretura *n.* zabarwianie i wykończenie tkanin do handlu.

April *ł.* kwiecień.

A prima vista *ob.* **Prima vista.**

A priori *ł.* wyrokowanie z góry, wnioskowanie z przyczyn o skutkach.

Aprjoryczny *ł.* w *fil.* pomijający dowody doświadczalne.

Aprobacja *ł.* pochwała, uznanie, przyjęcie.

Aprobata *nł.* potwierdzenie; pozwolenie władzy duchownej na drukowanie książki.

Aprobować *ł.* potwierdzać, pozwalać, uznawać za dobre, pochwalać.

A propos *f. (a propo)* w sam czas, w samą porę, właściwie, stosownie, ale-ale, co się tyczy; **à. des bottes** *(-de bot)* ni z tego ni z owego, bez związku z tym, o czym była mowa.

Apropriacja *ł.* przywłaszczenie.

Aprosza *f.* rów oblężniczy, którym nieprzyjaciel podstępuje pod fortecę; przykop.

Aprowidować *ł.* zaopatrywać.

Apsychja *g.* głębokie omdlenie.

Apsydy *g.* punkty największego i najmniejszego oddalenia planety od słońca (aphelium i perihelium) *ob.* **Absyda.**

Apteka **g.* miejsce gdzie się przygotowują i sprzedają lekarstwa.

Aqua haeret *ł. dosł.* woda zatyka się (w rurze): być w kłopotach.

A quatre épingles *f. (a katr epęgl)* elegancko, strojnie.

A quatre mains *f. (a katr mę)* na cztery ręce (w muzyce).

Aqua vitae *ł. dosł.* woda życia: okowita, wódka.

A quelque chose malheur est bon *f. (a kelk szoz malör e bą)* i nieszczęście na coś się przyda; niema tego złego, coby na dobre nie wyszło.

Aquila non capit muscas *ł. dosł.* orzeł nie chwyta much; *przen.* wielki człowiek nie znęca się nad drobiazgami.

A. r. *skr.* **Anno regni** *ł.* roku panowania.

Ar *f.* miara powierzchni =100 metr. kwadratowym.

Araba *ob.* **Arba.**

Arabeski *w.* [*f.*] fantazyjne ozdoby, naśladujące sploty gałązek, liści, kwiatów i linji.

Arabia deserta *ł.* Arabia skalista; *przen.* pustka.

Arachnologja **g.* nauka o pająkach.

Aramejski język, język używany w staroż. Syrji i Palestynie, stanowiący główną gałąź północno-semickich języków.

Aranżer *f.* urządzający tańce, zabawy.

Aranżować *f.* urządzać; w *muz.* przełożyć kompozycję z orkiestry lub śpiewu na jakikolwiek instrument muzyczny lub odwrotnie.

Arba, **Araba** *tur.* wóz dwukolny mongołów, kirgizów.

Arbiter *ł.* sędzia polubowny, rozjemca, pojednawca.

Arbiter elegantiarum *ł.* mistrz dobrego smaku, uznany wzór wytworności, wykwintu.

Arbitralny *nł.* samowolny; bezwzględny; **arbitralność**, dowolność, samowolność.

Arbitraż *f.* spekulacja na różnice cen i kursu papierów wartościowych, zachodzące między jednoczesnemi notowaniami na różnych giełdach.

Arcanum (l. m. **Arcana**) *ł.* tajemnica, sekret; sekretny sposób, środek tajemniczy; **a. imperii** — tajemnice państwowe.

Archaiczny *g.*, **archaistyczny** mający cechy starożytności; staroświecki, przestarzały.

Archaizm *g.* wyraz przestarzały; staroświeczczyzna.

Archeografja **g.* opis zabytków starożytności.

Archeolog **g.* badacz starożytności, starożytnik.

Archeologja *g.* nauka o zabytkach starożytnych, starożytnictwo.

Archeopteryks **g.* wielki skrzydlaty płaz zaginiony, kopalny.

Archetyp *g.* pierwowzór.

Archidjakon **g.* najstarszy z duchownych przy biskupie (dawniejsza dostojność kościelna).

Archidjecezja **g.* arcybiskupstwo; okrąg złożony z kilku djecezji pod zwierzchnictwem arcybiskupa.

Archierej **g.* arcybiskup w kościele prawosławnym.

Archikatedra **g.* katedra arcybiskupia.

Archikonfraternia *nł.* arcybractwo.

Archimandryta **g.* przeor klasztoru prawosławnego.

Archipelag **g.* gromada wysp blizko sobie leżących.

Archiprezbiter **g.* starszy kanonik katedralny.

Architekt *g.-ł.* budowniczy.

Architektonika *g.* umiejętność zestawiania części budowli w harmonijną całość.

Architektura *ł.* budownictwo, sztuka budowania; rodzaj budowania.

Architraw *nł.* [*f.*] nadsłupie, belka, leżąca bezpośrednio na kapitelach kolumn, służąca za podstawę budowy wierzchniej.

Archiwalja *nł.* dokumenty zaczerpnięte z archiwów.

Archiwolta *f.* ozdoba architektoniczna zewnętrzna, biegnąca brzegiem krzywolinijnego otworu budowli lub arkady.

Archiwum *ł.* miejsce przechowywania dawnych akt i dowodów piśmiennych; **archiwista, zarządzający archiwum.**

Archont *g.* członek rządu rzeczypospolitej Ateńskiej po upadku monarchji w Atenach.

Arcy *g.* w połączeniu z innemi wyrazami znaczy: bardzo, nader, nadzwyczaj wielce; wielki, znakomity, wzorowy: naczelny mistrz w swoim rodzaju np. **arcytyp**, typ wzorowy, dokładny.

Ardito *w.* z zapałem.

Areal *nł.* obszar ziemi, rozległość gruntu.

A rebours *f. (a rebur)* na odwrót, na wspak.

Arena *ł.* tor wyścigowy; miejsce walki, zapasów w cyrku miejsce, w którym się odbywają sztuki konne i inne widowiska; *przen.* szranki, pole działalności.

Arenarja *ł.* kopalnie piasku, zagłębienia po nich (niegdyś kryjówki chrześcijan w Rzymie podczas prześladowań).

Arenda *śrł.* dzierżawa; szynk, karczma; propinacja.

Areola *ł* pierścień dokoła księżyca; obrączka ciemniejsza dokoła brodawki piersiowej; plamka czerwonawa na ciele chorego na odrę.

Areometr **g.* narzędzie do mierzenia gęstości i ciężkości gatunkowej płynów.

Areopag *g.* najwyższy sąd w starożytnych Atenach; *przen.* zgromadzenie osób dostojnych, wyrokujących o czym, decydujących.

Ares *g.* bożek Mars *(ob.)*.

Areszt *śrł.* uwięzienie, przytrzymanie, czasowe pozbawienie swobody; miejsce aresztu; zajęcie rzeczy z wyroku sądowego.

Aresztanckie roty *r.* przymusowe roboty w twierdzy pod rygorem wojskowym, jako kara kryminalna podług praw rosyjskich.

A revoir *f. (a rewuar)* do widzenia.

Arfa *n. ob.* **Harfa.**

Arfować *n.* przesiewać zboże, ziemię, żwir przez arfę czyli rafę.

Argentan *nł. ob.* **Najzyłber**

Argent comptant *f.* *(arżaⁿkątaⁿ)* w gotowce, gotowizną.
Argiwowie, nazwa dawana Grekom przez poetów łacińskich.
Argon *g.* jeden z pierwiastków składowych powietrza.
Argonauta *g.* żeglarz wędrujący po złoto, po majątek (od Argonautów, zdobywających złote runo podług mitol. greckiej); żeglarek, mięczak morski.
Argot *f.* *(argo)* gwara, żargon, szwargot.
Argument *ł.* dowód, środek przekonywający.
Argumentum *ł.* argument; **a. ad hominem**, dowodzenie oparte na przykładzie z życia człowieka, z którym mówimy; pobijanie kogoś własną jego bronią; **a. baculinum** a. **a. baculo**, argument dotykalny; *dosł.* przekonywanie kijem; **a. ex silentio**, dowód w zamilczeniu o czem; **argumentacja**, dowodzenie, sposób dowodzenia.
Argus *g. mit.* stuoki stróż; *przen.* stróż czujny; nazwa gatunku małego motylka; gatunek ptaka; **argusować**, strzec, pilnować, czuwać; **argusowe oczy**, oczy bardzo czujne, podejrzliwe.
Aria di bravura *w.* arja popisowa, świetna.
Ariel *hebr.* duch powietrzny (w „Burzy" Szekspira).
Arioso *w.* śpiewnie; ustęp śpiewny, liryczny.
Arja *w.* utwór solowy z towarzyszeniem; pieśń.
Arjadna *g.* córka Minosa, która Tezeuszowi ułatwiła wyjście z Labiryntu za pomocą kłębka nici; **nić Arjadny**, środek wyprowadzenia z kłopotu.
Arjanie *nł.* sekta religijna, nieuznająca bóstwa J. Chrystusa (od nazwy założyciela Arjusza w IV w.), socynjanie, antytrynitarjusze.
Arjergarda *f.* straż tylna wojska, odwód.
Arjostyczny *w.* żartobliwy, ironiczny.
Arjowie Aryjczycy *sind.* narody szczepu indo-europejskiego (Słowianie, Litwini, Giermanie, Grecy, Italowie (narody Romańskie), Ormianie, Celtowie, Albańczycy; w ciaśniejszem znaczeniu: Indusi i Irańczycy.
Arka *ł.* wielki okręt, korab; **A. Noego**, okręt, w którym Noe z rodziną i różnemi zwierzętami uniknął potopu; *żart.* wielki, ciężki powóz, landara; *h.* **przymierza**, ozdobna skrzynia, w której starożytni Izraelici przechowywali tablice 10 przykazań, dane Mojżeszowi na górze Synai.
Arkabuz *f.* rodzaj dawnej strzelby.
Arkada *śrł.* [*f.*] łukowe sklepienie na filarach.
Arkadja *g.* szczęśliwa kraina, kraj błogosławiony (od nazwy krainy greckiej tegoż imienia); **arkadyjski**, pasterski, sielski.
Arkan *tat.* sznur z pętlą do chwytania zwierząt ze stada; więzy, pęta, jarzmo.
Arkana *ł. ob.* **Arcanum**.
Arkiebuz *ob.* **arkabuz**.
Arktyczny *°g.* położony blisko bieguna północnego.
Arlekin *w.* błazen, pajac.
Arlekinada *w.* błaznowanie, figle błazeńskie.
Armada *h.* ogromna flota wojenna.
Armator *f.* przedsiębiorca, wyposażający okręt we wszystko, co potrzebne do żeglugi.
Armatura *ł.* wyekwipowanie, uzbrojenie okrętu, żołnierza; ogół przyrządów dodatkowych, zabezpieczających maszynę; kotwica magnesu; w heraldyce: uzbrojenie i rynsztunkami herbów; ozdoby z oręża naokoło tarczy herbowej.
Armes parlantes *f.* *(arm parlaⁿt) dosł.* herb mówiący: herb odpowiedni nazwisku tego, kto go posiada, np. Kruk, herb Korwin (corvus po łacinie: kruk), Oksza, herb Okszów, Toporskich i t. p.
Armiak *tat.* [*r.*] sukmana chłopa rosyjskiego.
Armidy ogrody, przecudne ogrody, utworzone sztuką czarodziejki Armidy, opisywanej w poemacie „Jerozolima Wyzwolona" Torquata Tassa.
Arminjanie *ob.* **Remonstranci**.
Armistycjum *nł.* zawieszenie broni, rozejm.
Armja *f.* wojsko; **A. Zbawienia** (*a.* **Salvation Army**) sekta angielska usiłująca podnieść religijność i moralność wśród tłumów, uorganizowana na sposób wojskowy.
Arnautka, jedna z odmian pszenicy (od nazwy ludu Arnautów).
Arnika *°g.* roślina pomórnik (leczy potłuczenia).
Arogancja *ł.* zarozumiałość w połączeniu z lekceważeniem, pycha, zuchwalstwo.
Arogant *ł.* zarozumialec.
Arogować *ł.* przywłaszczać sobie, rościć do czego zuchwałe pretensje.
Aromat *g.-ł.* zapach, woń.
Arondacja *f.* zaokrąglenie, polityka zmierzająca do zagarnięcia sąsiednich terytorjów.
Arpeggio *w.* *(arpedżjo)* rodzaj akordu, w którym tony brzmią nie razem, ale następują szybko jeden po drugim.
Arrière pensée *f.* *(arjer paⁿse)* myśl wsteczna, ukryta.
Arrière-saison *f.* *(arjer sezą)* sezon jesienny.
Arrosement *f.* *(arozmaⁿ)* wypłata, zaliczka na rachunek należności.
Arrow-root *a.* *(arrorut)* rodzaj krochmalu z korzeni niektórych roślin międzyzwrotnikowych, używanego na pokarm dla ludzi osłabionych i dzieci.
Arsen *g. chem.*, pierwiastek metal barwy stalowej, składowa część arszeniku.
Arsenał *ar.* [*f.*] zbrojownia, cekhauz, gdzie przechowuje się broń dla wojska; nazwa dawnego więzienia kryminalnego w Warszawie; *przen.* zapas, skarbiec, skład.
Ars est artem celare *ł.* sztuką jest sztukę zataić: sztuka polega na takim wykonywaniu jej, żeby nie było widać mozołu i wymęczenia.
Arsis *g.* część akcentowana, mocniejsza stopy wierszowej lub taktu muzycznego (*ob.* **Thesis**).
Ars longa, vita brevis *ł.* sztuka długa, życie krótkie.
Ars non habet osorem nisi ignorantem *ł.* sztuka oprócz nieuków niema nienawidzących jej.
Arszenik *nł.* związek arsenu z tlenem (mocno trujący).
Arszyn *tur.* [*r.*] rosyjska miara długości = 0.7 metra=prawie 28 calom miary nowopolskiej=$^1/_3$ części sażeni rosyjskiej i dzieli się na 16 werszków.
Arte *ł.* doskonale, biegle, artystycznie, mistrzowsko.
Artel *tat.* [*r.*] odpowiedzialne stowarzyszenie robotników, które podejmuje się wykonania jakiej roboty lub przedsiębiorstwa.
Artelszczyk *r.* członek arteli, robotnik arteli.
Artemida *g. mit. ob.* **Djana**.
Arteriosclerosis *nł.* stwardnienie, zwapienienie tętnic.
Arterja *g.* żyła pulsowa, prowadząca krew z serca do naczyń, tętnica; *przen.* droga, komunikacja.
Artes liberales *ł.* sztuki wyzwolone (tak zwano 7 zasadniczych nauk wykładanych w szkołach średniowiecznych (*ob.* **Trivium** i **Quadrivium**).
Artezyjska *śrł.* **studnia** studnia wiercona świdrem (od nazwy prowincji francuskiej Artois).
Articles de Paris *f.* *(artikl dö Pari)* wyroby drobnego przemysłu paryskiego, odznaczające się dobrym smakiem.
Articles de piété *f.* *(artikl dö pjete) ob.* **Dewocjonalja**.
Articles de Varsovie *f.* *(artikl dö Warsowi)* wyroby drobnego przemysłu warszawskiego, celujące w swoim rodzaju.
Artretyzm a. **Artrytyzm** *°g.* dna, gościec, choroba stawów, podagra, chiragra.
Artykulacja *ł.* członkowanie; połączenie kości (staw); rozczłonkowane dobitne wymawianie pojedyńczych głosek.
Artykuł *ł.* ustęp, rozdział, punkt, paragraf, przepis prawny; rozprawka literacka lub publicystyczna o jakiejś kwestji w czasopiśmie; przedmiot handlu, towar; zasada, prawda religijna.
Artylerja *f.* armaty z obsługą i amunicją; *żart.* **ciężka a.**, osoba ociężała a. nie pochopna do działania.
Artysta *śrł.* twórca rzeczy pięknych; biegły w swojej sztuce, mistrz; **artystyczny** z przepisami sztuki zgodny, kunsztowny, estetyczny.
Artyzm *nł.* sztuka, biegłość, w wykonywaniu rzeczy pięknych, mistrzostwo.
Aryjczycy *ob.* **Arjowie**.
Aryjski, dotyczący Arjów (*ob.*).
Aryman *stpers.* bóg ciemności i zła, przeciwnik Ormuzda.
Arynga *w.* formuła pisania, wzór sporządzenia aktu, dokumentu urzędowego.
Arystarch *g.* krytyk uczony, bystry i surowy.
Arystokracja *g.-ł.* najwyższe klasy społeczne; możnowładztwo; wysoka szlachta rodowa, magnaterja.
Arystokrata *g.* członek lub stronnik arystokracji; *przen.* człowiek wyniosły, dumny.
Aryston *°g.* rodzaj pozytywki, grającej z nut nakładanych.
Arytmetyka *g.-ł.* nauka o liczbach i działaniach z niemi.
Arytmograf, Arytmogryf *°g.* łamigłówka, w której zamiast liter użyte są do pisania liczby; znaczenie tych liczb trzeba odgadnąć, chcąc przeczytać wyrazy.
As *ł.* nazwa karty do gry, tuz.
Asafetyda *ł.* czarcie łajno, zakrzepły, smrodliwy sok rośliny tejże nazwy, używany jako lek.

Asagaj *ob.* **Assagaj.**

Asamble *f.* zebrania wieczorne na zabawę i rauty.

Asanacja *ob.* **Sanacja.**

Asauł, Asawuła a. **Esauł** *tur.* oficer kozacki.

Asbest *ob.* **Azbest.**

Ascendent *l.* krewny z linji wstępnej (ojciec, dziad, pradziad i t. d.).

Asceta *g.* człowiek oddany pobożności, wstrzemięźliwy, trapiący swe ciało dla udoskonalenia się duchowego; **ascetyka**, nauka zawierająca wskazówki, jak żyć cnotliwie i dążyć do doskonałości chrześcijańskiej.

Asceza *g.* przygotowanie się przez umartwienie zmysłów do osiągnięcia cnoty i wyzwolenia ducha z przewagi ciała.

Asekuracja *nł.* ubezpieczenie od ognia, wody, gradu; ubezpieczenie życia; konwój; pomoc w potrzebie; **asekuracyjne towarzystwo** — ...jące na celu ubezpieczenie od ognia, gradu, a także na życie, etc.

Asemityzm *ob.* **Antysemityzm.**

Asenizacja *nł.* uzdrowotnienie okolicy lub miasta.

Asenterunek *n.* spis i pobór do wojska, branka.

Aseptyka **g.* metoda zabezpieczenia ran od zakażenia; **aseptyczny**, zabezpieczający od gnicia, od zakażenia.

Asercja *l.* napewnienie.

Asertoryczny *nł.* twierdzący stanowczo, ale bez przytoczenia dowodów.

Aserwować *l.* strzec, pilnować, zachowywać.

Asesor *l.* urzędnik współzasiadający z członkami wyższych władz sądowych; zaproszony przez prezydującego na zebraniu do zbierania i obliczania głosów; **a. kolegjalny**, ranga cywilna VIII klasy.

Asfalt *g.* smoła ziemna; *przen.* przestrzeń wylana asfaltem; farba ciemno brunatna.

Asfiksja *g.* uduszenie.

Asilum, Asylum *l.* schronisko, przytulisko, zacisze.

Asinus asinorum *l.* osieł nad osłami.

Asinus asinum fricat *l. dosł.* osieł osła drapie, osłem przezywa; kocieł garnkowi przygania.

Askarydy **g.* drobne glistowate robaczki pasorzytujące w kiszkach cienkich.

Asklepjadzi *g.* krewni lekarza, którym z tego względu inni lekarze udzielają porady bezpłatnie.

Asmodeusz *hebr.* [*g.*] zły duch, zakłócający spokój małżeński.

Asocjacja *nł.* kojarzenie (wyobrażeń); stowarzyszenie, spółka.

Asonancja *nł.* powtarzanie się w wierszu tej samej samogłoski w środku wyrazów; rym niezupełny (np. tysięcy—więcej).

Asortować *f.* wybierać, zaopatrywać sklep w towary; podług gatunku układać, dobierać, porządkować np. towary w sklepie.

Asortyment *f.* dobór towarów lub przedmiotów jednego gatunku; *ob.* **Sortyment.**

Aspazja, piękna i mądra hetera z Miletu, ulubienica, później druga żona Ateńczyka Peryklesa (w V wieku przed Chr.); *przen.* kobieta rozumna, będąca czyją doradczynią.

Aspekt *l.* widok; wygląd; wniosek, dobry a. zły znak, wróżba, oznaki na przyszłość, omen.

Aspera nec terrent *l.* nawet i trudności nie odstraszają.

Aspermiczny *nł.* beznasienny.

Aspersja *l.* pokropienie wodą święconą.

Aspiracja *l.* przydech; wdychanie; westchnienie np. do Boga; pragnienie czego; dążenie do upragnionego celu, marzenie.

Aspirant *nł.* ubiegający się o co, pretendent.

Aspirata *l.* spółgłoska wymawiana z towarzyszeniem przydechu.

Aspirować *l.* ubiegać się o co, pragnąć, konkurować, marzyć o czym.

Assagaj *ar.* dzida (broń Kafrów).

Assai *w.* w *muz.* bardzo.

Assauł, Assawuła, Essauł *ob.* **Asauł.**

Associé *f.* (*asosje*) wspólnik, towarzysz.

Assurgent *l.* wznoszący się, pnący się w górę (w botanice, w heraldyce).

Assyzy *f.* posiedzenia sądu przysięgłych we Francji.

Astarte, Astarot, bogini Chananejczyków, Fenicjan, Aramejczyków; **astarte**, rodzaj skorupiaka.

Astatyczny *nł.* **układ** igieł magnesowych: dwie igły magnesowe jednakowej siły, tak do siebie przymocowane, że ich osi są równoległe, a bieguny jednakowe są zwrócone odwrotnie.

Astenja *g.* bezsilność, osłabienie, niemoc.

Aster *g.* roślina Gwiazdosz.

Asteroidy **g.* drobne planety, krążące między Marsem a Jowiszem, planetoidy.

Asterysk *g.* gwiazdka w piśmie a. druku, używana jako odsyłacz a. jako od znaka umówiona.

Asteryzm *g.* własność świecenia promienistego pewnych minerałów.

Astma *g.* oddech utrudniony, duszność, dychawica; **astmatyk**, cierpiący na astmę.

Astralny *l.* (*dosł.* gwiaździsty) ciało astralne—u okultystów: substancja eteryczna, pośrednicząca między ciałem a duchem; **a-a lampa**, lampa rzucająca światło z góry, nie przyćmione żadnym przyborem do niej należącym.

Astringentia *ob.* **Adstringentia.**

Astrofizyka **g.* nauka o budowie i naturze ciał niebieskich.

Astrofotografja **g.* fotografja ciał niebieskich zastosowana do badań naukowych.

Astrofotometr **g.* przyrząd do mierzenia natężenia światła gwiazd.

Astrognozja **g.* nauka o nazwach gwiazd i ich wzajemnym położeniu.

Astrolabjum **g.* przyrząd do oznaczania położeń gwiazd względem ekliptyki; kątomiar żeglarski do obserwacji astronomicznych.

Astrolatrja **g.* *ob.* **Sabeizm.**

Astrologja *g.-l.* wróżenie z położenia gwiazd.

Astronom *g.-l.* badacz ciał niebieskich.

Astronomja *g.* nauka o ciałach niebieskich; **astronomiczne tablice** *ob.* **Efemerydy.**

Astygmatyzm **g.* wada wzroku, skutkiem której promienie dochodzące oka od punktu świetlnego nie zbierają się w oku napowrót w jednym punkcie jako ognisku.

Asumpcjoniści *nł.* zakon Wniebowzięcia Najśw. M.P.

Asumpt *l.* pobudka, pohop, okazja, powód.

Asyderyt **g.* aerolit nie zawierający żelaza w stanie metalicznym.

Asygnacja *l.* przekaz, piśmienne polecenie wypłaty lub wydania jakiego przedmiotu osobie trzeciej na rachunek przekazującego.

Asygnarjusz *nł.* księga złożona z podwójnych asygnacji, z których jedne się wycina i doręcza komu należy, a druga zostaje.

Asygnata *nł.* *ob.* **Banknot.**

Asygnować *l.* wydać asygnatę; *przen.* płacić.

Asylum *ob.* **Asilum.**

Asymetrja *g.* brak symetrji, niesymetryczność; **asymetryczny** niesymetryczny.

Asymilacja *l.* upodobnienie; przyswajanie wyobrażeń; przetwarzanie pokarmów i napojów na własne soki pożywne; przerabianie ludzi obcej narodowości na swoich ziomków; w *gram.* upodobnienie dźwięków, np. *lekki* zamiast *legki*.

Asymilator *l.* zwolennik asymilacji dokonywanej na ludziach obcej narodowości; działacz w kierunku takiej asymilacji.

Asymilować *l.* dokonywać asymilacji: **a. się**, podlegać asymilacji, poddawać się asymilacji.

Asysta *nł.* towarzyszenie; orszak, poczet; **asystencja**, obecność, towarzyszenie, współdziałanie; **asystent**, pomocnik, towarzysz, zastępca; ksiądz służący do Mszy św. drugiemu.

Asystować *l.* towarzyszyć; pomagać komu w jakiej czynności, obrzędzie; być obecnym, nadskakiwać.

Asyzy *f.* *ob.* **Assyzy.**

Atak *f.* ruch zaczepny, natarcie; w *med.* napad choroby, paroksyzm.

Atakować *f.* wykonywać atak, nacierać, napadać; nagabywać, domagać się usilnie; nadwerężać, nadgryzać (o środkach działających niszcząco na powierzchnię, z którą się stykają).

Ataksja *g.* bezład ruchowy (choroba).

Ataman *mlr.* hetman, naczelny dowódca kozaków.

Atanazja *g.* nieśmiertelność.

Ataraksja *g.* stoicka pogoda, obojętność na okoliczności.

Atawizm *nł.* dziedziczność cielesnych i duchowych przymiotów w dalszych pokoleniach; **atawistyczny**, wynikający z atawizmu.

Ateista **g.* **Ateusz** nie wierzący w Boga, bezbożnik.

Ateizm **g.* niewiara w Boga, zaprzeczenie nieistnieniu Boga.

Ateleologja **g.* niecelowość.

Atelier *f.* (*atelje*) pracownia.

A tempera *w.* dawny sposób malowania farbami wodnemi zmieszanemi z żółtkami jaj i z klejem.

A tempo *w.* w tempie oznaczonym na początku utworu muzycznego.

Atencja *l.* wzgląd, oznaka poszanowania, grzeczność.

Atene *g.* *ob.* **Minerwa.**

Ateneum *g.* [*ł.*] świątynia Minerwy w Atenach, gdzie uczeni i poeci odczytywali swoje dzieła; tytuł czasopism, poświęconych nauce i umiejętnościom; nazwa niektórych wyższych zakładów naukowych.

Atentat *w.* zbrodniczy zamach na osobistość znakomitą; pogwałcenie prawa.

Atentować *l.* być obecnym *szczeg.* z obowiązku (prawnego, urzędowego), asystować; być na czyjeś usługi, słuchać z atencją, z uszanowaniem; naruszać czyjeś prawa, robić komu krzywdę, napadać, napastować.

Ateńczyk, członek stronnictwa ateńczyków cz. podolaków, właścicieli wielkich posiadłości ziemskich na Podolu galicyjskim, zachowawców i agrarjuszów (nazwa od przywódców, uczonych i wykwintnych jak staroż. znakomici mieszkańcy Aten).

Atermiczny **g. ob.* **Adjatermiczny.**

Atest, Atestat *nl.* poświadczenie, świadectwo (stanu służby, pilności etc.).

Atestować *l.* wydać atest, poświadczyć.

teusz *g.-l. ob.* **Ateista.**

Atimja *g.* w staroż. Grecji pozbawienie czci i praw obywatelskich.

A tir accéléré *f. (-akselere)*, **à tir rapide** *f. (-rapid)* szybkostrzelny (o broni palnej).

Atlant **g. ob.* **Karjatyda.**

Atlantyda *g.* ląd na oceanie Atlantyckim, który miał istnieć niegdyś między Europą a Ameryką; **A-y** *mit.* córki Atlasa, w ogrodzie których rosły złote jabłka.

Atlantyk *l.* ocean atlantycki.

Atlas *g.* bajeczny olbrzym unoszący na barkach świat cały; komplet map gieograficznych części świata lub jakiego kraju; zbiór tablic objaśniających do wykładu jakiej nauki.

Atleta *g.* szermierz, zapaśnik; siłacz, człowiek silnie zbudowany; **atletyczny**, silny, mocny; **atletyka, atletyzm**, zapaśnictwo (gałąź gimnastyki).

Atłas *n.* materja jedwabna, satyn; **atłasek**, haft wypukły.

Atmometr **g.* przyrząd do mierzenia parowania wody.

Atmosfera **g.* powietrze otaczające ziemię, powietrznia; *przen.* otoczenie; jednostka siły przy obliczaniu ciśnienia gazów; **atmosferyczne opady**: mgła, rosa, szron, deszcz, śnieg, krupy, grad.

Atol *malajs.* wyspa koralowa w kształcie pierścienia z jeziorem w środku.

Atom *g.-l.* niedziałka, niepodzielna już najdrobniejsza cząsteczka; *przen.* pyłek: **atomowa waga**, ciężar atomu jakiego ciała w porównaniu do ciężaru atomu wodoru.

Atomistyka **g.* teorja, według której atomy są pierwiastkami bytu.

Atomizm **g.* teorja usiłująca wytłomaczyć wszystkie zjawiska społeczne działalnością jednostek, inaczej: indywidualizm.

Atonja *g.* bezsilność; niemoc, ogólne osłabienie, zwiotczenie.

A tort et à travers *f. (a tor e a trawer)* nierozważnie, naoślep.

A tout prix *f. (a tu pri)* za jaką bądź cenę.

A tout seigneur tout honneur *f. (a tu senjör tu tonör)* każdemu według zasługi.

Atrakcja *l.* ciążenie, przyciąganie; powab, pociąg.

Atria mortis *l. ob.* **Atrium.**

Atrium *l.* ozdobna galerja kryta, z widokiem na dziedziniec (w domu starorzymskim); przedsionek świątyni, jako miejsce posiedzeń senatu rzymskiego; **a. mortis** *dosł.* przedsionek śmierci: początek agonji; oznaka rychłej śmierci; każdy z tych centralnych organów ciała, których poważne uszkodzenie powoduje śmierć natychmiastową; w l. mn. **atria mortis.**

Atrofja *g.* wychudnienie, zmniejszenie, zanik.

Atropina **g.* alkaloid z wilczej jagody (lek).

Atropos *g.* jedna z trzech Park (*ob.* **Parki**).

Atrybucja *nl.* prawo przysługujące zgromadzeniu a. osobie pojedyńczej, zakres działania, władzy.

Atrybut *l.* własność, przymiot jakiejś rzeczy, cecha; godło, oznaka; w *gram.* przydawką.

Attaché *f. (atasze)* dyplomata należący do składu poselstwa.

Attorney *a. (attörni)* pełnomocnik do działań prawnych; **a.-general**, prokurator królewski w Anglji; minister sprawiedliwości w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej.

Attraction *f. (atraksją)* siła przyciągająca, powab, atrakcja.

Attycka sól, dowcip wykwintny, żart dowcipny (od Attyki nazwy kraju starożytnej Grecji).

Attyka *g.* ścianka ozdobna nad frontonem budynku, zasłaniająca dach.

Atu, Atut *f.* karta świętna, bijąca każdą kartę innego koloru, kozera, trumf; *przen.* **Atut** a. **Atuty**: okoliczności, których umiejętne wyzyskanie daje widoki pomyślnej walki; przewaga; **atutować** grać atu, kłaść, zadawać kartę świętną, kozerę.

Atyla, kaftan węgierski z wylotami (od imienia Attyli); *ob.* **Dolman.**

Atynencja *nl.* przyległości, przynależytości.

Aubade *f. (obad)* pieśń poranna; muzyka grana na „dzień dobry" (z franc. l'aube du jour, zn. brzask).

Au besoin *f. (o bezuę)* w razie potrzeby: napis na wekslu wymieniający firmę mającą zapłacić w zastępstwie.

Au bout de son latin *f. (o bu dö są latę) dosł.* wyczerpał swoją łacinę: wyczerpał już całą swoją umiejętność.

Au contraire *f. (o kątrer)* przeciwnie, właśnie inaczej.

Au courant *f. (o kura^n)* **być**, być oznajmionym z bieżącym stanem spraw.

Audaces fortuna juvat *l.* śmiałym los sprzyja.

Audacter calumniare, semper aliquid haeret *l.* śmiało oczerniać, zawsze coś się przylepi.

Audacter et sincere *l.* śmiało i szczerze, śmiało i otwarcie.

Audiatur et altera pars *l.* należy wysłuchać i drugiej strony (przeciwnej).

Audjencja *l.* posłuchanie udzielane interesantom przez panujących lub dostojników; **audjencjonalny**, posłuchalny; **a-a pora** czas, w którym się odbywa audjencja; **a-a sala** sala, gdzie się odbywa audjencja.

Audycja *l.* słyszenie.

Audyfon *nl.* przyrząd ułatwiający słyszenie osobom, mającym słuch przytępiony.

Audytor *l.* sędzia wojenny; **a. biskupi**, zastępca biskupa.

Audytorjat *l.* sąd wojenny.

Audytorjum *l.* sala wykładów publicznych a. akademickich; *przen.* grono słuchaczów.

Auera palnik, siatka cz. koszulka muślinowa nakładana na zwykły palnik Bunsena, napojona solami tlenków lantanu, cyrkonu, erbu i magnezji; paląc się, daje światło mocniejsze.

Au fait *f. (o fe)* być obznajmionym ze stanem rzeczy.

Aufgeschoben ist nicht aufgehoben *n.* co się odwlecze, to nie uciecze.

Auflega, Ollega *n.* składka miesięczna rzemieślników do kasy cechowej.

Au fond *f. (o fą)* w gruncie rzeczy, w istocie, właściwie.

Aufzac *n.* ozdobne górne zakończenie pieca, stojące na gzymsie.

Augit **g. ob.* **Piroksen.**

Augjasza *g.* **stajnia,** *(mit.)* *przen.* ogrom brudu trudny do usunięcia.

Augmentacja *nl.* powiększenie.

Augur *l.* wieszczbiarz, wróżący przyszłość z lotu ptaków; *przen.* człowiek z pretensjami do wyrokowania.

August *l.* nazwa miesiąca sierpnia.

Aukcja *l.* pomnożenie, powiększenie; licytacja.

Aula *l.* sala odczytów, wykładów; sala uroczystych zebrań w uniwersytecie.

Au large *f. (o larż)* dostatnio.

Aul [*r.*] wieś Czerkiesów.

Au naturel *f. (o natürel)* w stanie naturalnym; przyrządzone bez przypraw (np. mięso, ryby).

Au pied de la lettre *f. (o pje dö la letr)* literalnie, ściśle co do litery.

Au pis aller *f. (o pi zale)* w najgorszym razie.

Au plaisir de vous revoir *f. (o plezir dö wu rewuar)* do miłego zobaczenia się.

Au porteur *f. (o portör)* na okaziciela.

Aura *l.* stan pogody; **a. popularis**, niestały fawor ludu, uznanie wśród tłumów, popularność.

Aurea mediocritas *l.* złota mierność.

Aureola *nl.* krąg promienny naokoło głowy Świętych na obrazach; nimb, glorja.

Au repoussé *f. (o repuse)* rysunki wygniatane na blasze.

Au revoir *f. (o rewuar)* do widzenia.

Auri sacra fames *l.* przeklęta żądza złota.

Aurora *l.* bogini zorzy porannej; zorza poranna, jutrzenka; **a. australis**, zorza podbiegunowa południowa; **a. borealis**, zorza podbiegunowa północna; **a. musis amica** *dosł.* jutrzenka muzom sprzyja: ranek sprzyja pracy umysłowej.

Au royaume des aveugles les borgnes sont rois *f. (o ruajom de zawögl le borń są rua)* w królestwie ślepych jednoocy są królami.

Aurykiel *nl.* pierwiosnek.

Aurypigment *l.* minerał: związek arsenu z siarką, trujący.

A. u. s. *skr.* **actum ut supra** zdziałane jak wyżej.

A usance *f. (a üzans)* według zwyczaju przyjętego.

Aus der Luft gegriffen *n. dosł.* schwycony z powietrza: wymyślony, skomponowany, nieprawdziwy (wypadek, okoliczność).

Auskultacja *l.* wysłuchiwanie szmerów w ciele chorego dla rozpoznania choroby.

Auskultant *nł.* niższy urzędnik sądowy, sekretarz sędziego, obecny przy sądzeniu spraw, ale bez prawa głosu; kandydat na profesora.

Auskultator *nł.* praktykant sądowy; sędzia śledczy.

Auskunfts-Bureau *n.* biuro wywiadowcze.

A uso *w.* według zwyczaju.

Auspicje *ł.* wróżba, przepowiednia; opieka, kierunek

Ausrotten! *n.* wytępić!

Ausszus *n.* towar wybrakowany, z wadami w wykończeniu.

Auster *ł.* wiatr południowy.

Austerja *w.* zajazd, karczma zajezdna, gospoda.

Auszpik *f.* mięso lub ryba w galarecie.

Autant de têtes, autant d'avis *f.* *(ota^n dö tet, ota^n dawi)* ile głów, tyle zdań; co głowa, to rozum.

Aut-aut *ł.* albo albo.

Aut Caesar aut nihil *ł.* być albo Cezarem albo niczym (starosta albo kapucyn).

Autentyk *g.* dokument oryginalny, którego prawdziwość stwierdzona jest dowodami; oryginał, nie kopja; **autentyczny** pewny, rzeczywisty, prawdziwy; **autentyczność**, wiarogodność, pewność, prawdziwość.

Autoanaliza **g.* rozbiór własnej istoty, własnych czynów.

Autobiografja **g.* opis życia własnego, życiorys własny.

Autochton *g.* **Aborigena** *ł* tubylec, pierwotny mieszkaniec kraju, tuziemiec.

Auto-da-fé *port. dosł.* akt wiary: palenie żywcem na stosie kacerzy lub pism kacerskich.

Autodydakt *g.* samouk; **autodydaktyka** samouctwo.

Autogienetyczny **g.* samorodny.

Autogieneza **g.* samorodność, powstanie samoistne.

Autognoza **g.* badanie samego siebie.

Autograf *g.* własnoręczne pismo znakomitego człowieka, oryginał.

Autografja **g.* wykonywanie podobizn pisma i faksimiljów dla reprodukcji na kamieniu lub metalu.

Autohypnoza **g.* samohypnoza, stan hypnotyczny, w który się samego siebie wprawia.

Autointoksykacja *nł.* samozatrucie, zatrucie się produktami chorobotwórczemi własnego organizmu skutkiem niemożności prawidłowego ich wydzielania.

Autokracja *g.* samowładztwo, jedynowładztwo.

Autokrata *g.* samowładzca; **autokratyzm** samowładztwo jako zasada, jako system.

Autokrytyka **g.* osądzenie samego siebie; krytyka własnego dzieła.

Automat **g.* przyrząd wprawiany w ruch mechanizmem wewnątrz ukrytym; *przen.* człowiek bez woli i energji; **automatyczny**, machinalny, poruszający się bezwiednie; samodziałający (przyrząd); przyrząd, który za włożeniem w niego monety sam wyrzuca zawarty przedmiot: bilet kolejowy, jedzenie, napitek i t. p.; **automatyzm**, stan chorobliwy, w którym wykonywane są tylko postępki bezwiedne.

Automedon *g.* (woźnica Achillesa) *przen.* woźnica.

Automobil *gł.* samochód, wóz, powóz poruszany siłą motoru

Autonomja *g.* samorząd, zarządzanie sprawami wewnętrznemi bez odwoływania się do władzy naczelnej; **autonomista**, zwolennik samorządu.

Autoplastyka *g.* fizjoplastyka, operacja chirurg., zastąpienie brakującej części ciała skórą, zdjętą z innego miejsca ciała.

Autopsja *g.* obejrzenie naoczne; oględziny lekarskie zwłok

Autor *ł.* sprawca, twórca; pisarz; **autorskie prawa**, prawa zabezpieczające autorom korzystanie z ich utworów.

Autorament *ł.* urządzenie wojska według pewnego wzoru; moda, pokrój.

Autoreferat **g.* referat, wzgl. sprawozdanie z własnej pracy literackiej a. naukowej.

Autorytet *ł.* uznana powaga, głównie naukowa.

Autoryzować *f.* potwierdzać; upoważniać; **autoryzacja**, potwierdzenie; upoważnienie.

Autos efe *g. ob.* **Ipse dixit.**

Autosugiestja **g.* wmówienie czego samemu sobie, poddanie samemu sobie jakiej idei.

Autoterapja **g.* wyleczenie się siłami własnego organizmu, bez pomocy postronnej.

Autotyp **g. ob.* **Fototyp.**

Autotypja *nł.* metoda przygotowywania klisz sposobem światłodrukowym na płytach cynkowych, aby potem z tych klisz drukować ryciny na maszynie drukarskiej.

Aut vincere, aut mori *ł.* zwyciężyć lub umrzeć.

Aux grands maux les grands remèdes *f.* *(ogra^n mo le gra^n rmed)* na rozpaczliwe choroby trzeba rozpaczliwych lekarstw.

Avant la lettre *f.* *(awa^n la letr)* przed podpisem: pierwsze paręset odbitek miedziorytów przed umieszczeniem podpisu artysty.

Avarie *f. ob.* **Hawarja.**

Ave! *ł.* witaj bądź pozdrowiony! bądź pobłogosławiony!

Ave Maria *ł.* Zdrowaś Marja.

Avénement de couches nouvelles *f.* *(awenma^n dö kusz nuwel)* ukazanie się na widowni społecznej świeżych, kulturalnie i majątkowo niższych warstw ludności, których dążenia dotąd objawiały się słabo i nie były brane w rachubę.

Avenue *f.* *(awnü)* droga z obu stron wysadzana drzewami, aleja.

A verbis ad verberba *ł.* od groźby do chłosty (od pogróżek przejść do karania).

Avers *ł.* strona monety lub modelu, na której znajduje się wizerunek lub jaki obraz alegoryczny, czołowa strona monety.

Aviarium *ł.* duża klatka na ptaki.

Avis *f.* zawiadomienie, ogłoszenie.

Avis au lecteur *f.* *(awi zo lectör) dosł.* dla wiadomości czytelnika; przytyk pod czyimś adresem, danie do zrozumienia.

A vista *w.* za okazaniem (należy zapłacić weksel).

A voce sola *w.* na jeden głos.

Avoir du poids *f.* *(awuar dü pua)*; **avoirdupois** *a.* *(ewerdiupeus)* system wag handlowych w Anglji: 1 centnar avoirdupois=112 funtom; 1 funt avoirdupois=16 uncjom = prawie 0,4 kilograma.

A vol d'oiseau *f.* *(a wol duazo)* z lotu ptaka: widok, rysunek zdejmowany z góry.

A votre santé *f.* *(a wotr sa^nte)* za wasze zdrowie! (*dom.*: piję).

A vue *f.* *(a wü)* za okazaniem; *ob.* **à vista.**

Awangarda *f.* straż przednia.

Awans *f.* posunięcie się na wyższe stanowisko; przeniesienie na wyższy urząd; zaliczka pieniężna; **a-s komu robić**, okazywać komu względy szczególne.

Awansować *f.* pozyskać wyższy urząd; posunąć się naprzód; dawać zaliczkę; **a.** kogo, posunąć kogo w urzędzie; **a. się**, wysunąć się (z jakiem twierdzeniem).

Awantaż *f.* korzyść, zysk; przewaga, zaleta; **wyglądać na awantaż** wyglądać lepiej, dobrze, pięknie; **awantażowny**, korzystny, zyskowny

Awantura *f.* przygoda, zdarzenie; kłótnia, burda; **awanturnik**, człowiek burzliwego sposobu życia, szukający zaczepki, kłótni; podróżnik tułający się po świecie, szukający przygód.

Awarja *f. ob.* **Hawarja**

Awatara *sand.* wcielenie bóstwa; najwyższe uosobienie jakiej zasady.

Awers *ob.* **Avers.**

Awersja *ł.* niechęć, wstręt, odraza, obrzydzenie.

Awiz *ob.* **Avis.**

Awizacja *nł.* zawiadomienie, wezwanie urzędowe.

Awizo *w.* lekki statek, pośpieszny do służby wywiadowczej i depeszowej.

Awjacja *f.* sztuka latania po powietrzu za pomocą przyrządów mechanicznych.

Awizować *f.* uwiadamiać; **a. się**, meldować się.

Awuls *ł.* folwark zwykle bez włościan, należący do większej posiadłości ziemskiej.

Awulsja *ł.* nieprawne oderwanie gruntu od majątku.

Azbest *g.* minerał włóknisty, giętki, używany do wyrobu tkanin ogniotrwałych.

Azoiczna **g.* **formacja** formacja pierwotna najstarsza, nie zawierająca organicznych szczątek i skamieniałości.

Azot **g.* **gaz**, część składowa powietrza i wielu ciał; **azotan** połączenie kwasu azotnego z tlenkiem jakiego metalu; **a-an srebra**, kamień piekielny, lapis; **a-an sodu**, saletra chilijska.

Azyl *ob.* **Asilum.**

Azymut *ar.* (?) **gwiazdy**, łuk zawarty między południkiem a kołem przechodzącym przez zenit i tę gwiazdę; poziomołuk.

Ażjo *w.* [*f.*] dopłata różnicy przy zmianie pieniędzy, mienne, zwyżka.

Ażjotaż *f.* spekulacja na zamianie monet, weksli i papierów publicznych, gra na giełdzie.

Ażur *f.* (**à jour**) przezrocze; tkanina przezroczysta.

B.

Baala *hebr.* **czciciele**, bałwochwalcy.

Babel *hebr.* wieża Babilońska; *przen.* zamieszanie, zamęt, nieład.

Babosze, **Babusze** *tur.* pantofle tureckie, papucie.

Baby *a.* *(bebi)* małe dziecko, niemowlę; lalka.

Baca *węg.* pasterz przeło-

żony nad juhasami (pastuchami) w gorach Karpackich.

Baccalauréat *f.* *(bakalorea)* najniższy stopień akademicki we Francji.

Baccarat *ob.* **Bakarat.**

Bachanalja *l.* uroczystość na cześć Bachusa; orgja, pijatyka; hulanka, biba.

Bachant *l.*, **Bachantka** uczestnik wzgl. uczestniczka bachanalji; birbant, birbantka; **bachancki** *ob.* **bachiczny.**

Bachandrja *g.* zabawa taneczna.

Bachelier *f.* *(baszelje)* bakałarz (posiadający najniższy stopień uniwersytecki we Francji): **b. ès lettres**, bakałarz nauk filologicznych.

Bachiczny *nl.* hulacki, hulaszczy.

Bachmat *tat.* grubo-płaski koń bojowy tatarski.

Bachus *g.* bożek wina.

Bacyl, Bacylus *l.* łasecznik, grzybek mikroskopijny drobno-ustrojowy, mikrob.

Badediener *n.* łaziebny, posługacz kąpielowy.

Bademejster *n.* dozorca kąpielowy.

Baderka *n.* łaziebna, posługaczka kąpielowa.

Badjan *pers.* anyż.

Badjanki, rodzaj ciasteczek kruchych do kawy lub herbaty.

Bady *n.* kąpielé; miejscowości kąpielowe (w Niemczech).

Baedecker, nazwa książek służących za przewodniki dla podróżujących po różnych krajach i miejscowościach (od nazwiska wydawcy).

Bafomet, wyobrażenie djabła, które było jakoby czczone przez przez Templarjuszów (zepsute imię Mahomet (?).

Bagatela *w.* [*f.*] drobnostka, błahostka.

Bagatelizować *f.* uważać co za drobnostkę; przedstawiać jako drobnostkę; lekceważyć, mieć za nic.

Bagaż *f.* wzięte lub wyprawione w drogę pakunki, tłomoki, torby, walizy; rzeczy wojskowe w czasie pochodu.

Bagier *hol.* [*n.*] przyrząd do pogłębiania dna w rzece.

Bagieta *f.* sztabik, listwa do ram.

Bagnet *f.* rodzaj sztyletu, osadzanego na końcu karabina.

Bain-marie *f.* *(bę mari)* płaskie naczynie z wrzącą wodą (wstawia się w nie przedmiot mający być ogrzanym do temperatury wody wrzącej).

Baiser *f.* *(beze)* *dosł.* pocałunek; *ob.* **Beza.**

Baisse *f.* *(bes)* spadek kursu papierów.

Baissier *f.* *(besje)* zniżkowiec, spekulant giełdowy dążący do zniżki cen lub kursu papierów.

Baja [*doinon.*] sukno grube, miękkie, kosmate.

Bajadera *port.* indyjska tancerka i śpiewaczka publiczna.

Bajazzo *w.* pajac, śmieszek.

Bajońskie sumy, ogromne sumy (przekazane przez Napoleona I) trudne do odebrania; sumy trudne do zapłacenia (od nazwy miasta Bayonne).

Bajram *tur.* trzydniowe uroczyste święto mahometańskie; czas wolny od zajęć.

Bajor *n.* (?) bagno, trzęsawisko, kałuża.

Bajorek *w.* drucik do haftów i ozdób szmuklerskich.

Bajroniczny, w duchu Bajrona; posępny, demoniczny, sarkastyczny.

Bajronista, naśladowca i zwolennik Bajrona.

Bajronizm, kierunek bajroniczny w poezji; nastrój ducha bajroniczny.

Bajronizować, naśladować Bajrona; zagłębiać się w nastroju ducha bajronicznym; pisać bajronicznie.

Bakalaureat *ob.* **Baccalauréat.**

Bakalje *tur.* owoce południowe suszone, jak: figi, daktyle, rodzynki, migdały.

Bakałarz *śrl.* posiadający najniższy stopień akademicki; *przen.* nauczyciel.

Bakarat *f.* rodzaj gry hazardownej w karty (od miasta Baccarat).

Bakaratowe a. **Bakaratowskie szkło**, szkło kryształowe (nazwa od miasta Baccarat we Francji, gdzie jest ogromna fabryka wyrobów ze szkła kryształowego).

Baki, Bakiembardy *n.* faworyty, bokobrody.

Bakszysz *tat.* napiwek, dar, łapówka.

Bakterja *g.* *ob.* **Bacyl.**

Bakterjologja **g.* nauka o bakterjach, badanie bakterji.

Bal *f.* zabawa taneczna; **b. champêtre** *(-szanpetr)* zabawa taneczna pod gołem niebem, w polu, po wiejsku; **b. paré**, zabawa taneczna w najwytworniejszych strojach, bywa połączona z maskaradą.

Balada *w.* [*f.*] rodzaj poezji opisowej w duchu romantyczno - fantastycznym na tle podania ludowego; utwór muzyczny w stylu romantycznym.

Balans *f.* waga, równowaga; drąg używany przez linoskoków dla utrzymania równowagi; *ob.* **Bilans**; **b-e**, rodzaj kroków w tańcu: przesuwanie się o krok to w lewo, to w prawo z lekkim kołysaniem figury.

Balansjer *f.* kibić u wagi, wahacz; drąg u maszyny parowej.

Balansować *f.* wykonywać balanse; wahać się; *przen.* chylić się naprzemian ku różnym stronnictwom.

Balast *n.* rzeczy ciężkie zabierane w celu obciążenia okrętu lub balonu (worki z piaskiem); *przen.* ciężar zbyteczny.

Baldach *nl.* kwiatostan, w którym kwiaty osadzone na szypułkach, wyrastających z głównej szypułki, tworzą powierzchnię wypukłą a. płaską.

Baldachim *śrl.* ozdobna opona rozpięta na drążkach, niesiona nad główną osobą przy uroczystościach, lub rozpięta nad tronem.

Balajeza *f.* falbanka podszyta pod dolny brzeg sukni, wystająca brzegiem na zewnątrz.

Baleryna *w.* tancerka solistka na scenie.

Balet *w.* utwór sceniczny wyrażony przez taniec i mimikę; ogół tancerzy i tancerek teatru; **baletnik**, tancerz w balecie.

Baletmistrz *n.* układający tańce w balecie; dyrektor baletu, tancmistrz.

Balista *l.* maszyna wojenna do wyrzucania pocisków.

Balistyka *nl.* część mechaniki, traktująca o biegu ciał wyrzuconych w powietrze.

Balistyt **g.* bawełna strzelnicza rozpuszczona w nitroglicerynie z dodatkiem kamfory (materjał wybuchowy).

Balkon *f.* ganek na piętrze, miejsce na piętrze w teatrze wprost sceny.

Ballada. *ob.* **Balada.**

Ballerina *ob.* **Baleryna.**

Ballon captif *f.* balon na uwięzi (dla oglądania miejscowości z wysoka lub dla spostrzeżeń meteorologicznych).

Ballon d'éssai *f.* *(balą dese)* balonik próbny do zbadania prądów atmosferycznych; *przen.* artykuł dziennikarski dla zbadania prądów opinji publicznej.

Balneografja **g.* opisanie wód leczniczych i kąpieli.

Balneologja **g.* nauka o kąpielach i ich skuteczności.

Balneoterapja **g.* leczenie za pomocą wód mineralnych i kąpieli.

Balon *f.* naczynie szklane lub metalowe w formie kulistej, wydęte, z krótką szyją; naczynie metalowe walcowate na wodę gazową; powłoka wydęta gazem do wzbijania się w powietrze, aerostat.

Balotować *f.* głosować za pomocą gałek a. kartek.

Balsam *g.-l.* wonny, żywiczny sok roślinny; *przen.* ulga, pociecha, okoliczność niosąca ukojenie; **balsamować**, wtarciem różnych maści zabezpieczać zwłoki od rozkładu; **balsamka**, dawniej noszony przy bransolecie flakonik z perfumami; **balsamiczny**, pachnący żywicą.

Balsamina *nl.* niecierpek, gatunek rośliny ozdobnej.

Baltazarowe głoski, groźba **B-a.** *ob.* **Mane, Tekel, Fares.**

Balustrada *f.* ozdobna poręcz na słupkach ozdobnych.

Balwierz *f.* golibroda, golarz.

Bałałajka *r.* ruski instrument muzyczny podobny do gitary, o trzech strunach.

Bambino *w.* dziecię.

Bambosze *ob.* **Babosze.**

Bambus *malajs.* rodzaj trzciny indyjskiej; **b. a. bambusówka**, laska z tej trzciny.

Ban *węg.* namiestnik Kroacji, Slawonji, Dalmacji.

Banalny *f.* zwyczajny, oklepany, pospolity.

Banan *malajs.* owoc rośliny podzwrotnikowej; rodzaj ciastka z mąki bananowej w kształcie owocu banana.

Banat *nl.* powiat w Węgrzech, lub Kroacji pod zarządem bana.

Banatka, gatunek pszenicy (od nazwy kraju: Banat).

Banco *w.* wszystko, co jest w puli (w grze); *ob.* **Bank.**

Banda *f.* kupa, gromada, zgraja; gromada ludzi połączonych w złym celu; brzeg bilardu; brzeg statku; orkiestra wojskowa; wędrowna orkiestra (instrumenty dęte), ogrodzenie toru wyścigowego.

Bandaż *f.* opaska, przewiązka do opatrunku; część stalowa zewnętrzna koła u parowozu lub wagonu.

Bandera *f.* flaga, chorągiew okrętowa o barwach państwowych.

Banderillero *h.* uczestnik walki byków, zbrojny w chorągiewkę czerwoną na krótkim drzewcu, ostro zakończonym, drażni byka widokiem i szelestem chorągiewki oraz ranami, które zadaje drzewcem.

Banderja *nl.* pochód konny uroczysty na cześć osób

znakomitych, towarzyszący im, świta konna.

Banderola *f.* chorągiewka, proporzec; opaska papierowa na towarze, jako znak opłaconego podatku.

Bandolet *f.* pas rzemienny, przewieszony przez ramię, utrzymujący szablę a. ładownicę; rodzaj dawnej broni palnej.

Bandura *g.* [*w.*] instrument muzyczny podobny do lutni.

Bandyta *w.* opryszek, zbój; **bandytyzm**, rozbójnictwo.

Banhof *n.* dworzec kolei żelaznej, foksal.

Banicja *ł.* wywołanie z kraju, skazanie na wygnanie z kraju.

Banita *nł.* wywołaniec, wygnaniec z kraju.

Bank *śrł.* instytucja dla obrotów pieniężnych, dla udzielania kredytu na weksle i papiery, dokonywania wypłat za pomocą przekazów, wymiany pieniędzy i t. d.; w grze karcianej: pula, zbiór stawek graczów; **b. trzymać**, prowadzić grę w grze hazardownej.

Banka duch, widmo zamordowanego, dręczące morderców, którym się ukazuje (z dramatu „Makbet" Szekspira).

Bankajza *n.* hak podtrzymujący (rynnę i t. p.).

Bankier *f.* właściciel banku prywatnego; w grze karcianej: trzymający bank.

Bankiet *f.* uczta, biesiada.

Bankieta *f.* nasyp; ścieżka dla pieszych; ławeczka ziemna wśród wału dla strzelających z poza niego żołnierzy.

Banknot, Bankocetel *n.* asygnata, bilet bankowy bezprocentowy, wypuszczany przez bank i mający obieg jako pieniądz.

Bankrut *śrł.* [*f.*] zawieszający wypłaty, niewypłacalny; **bankructwo**, niewypłacalność, upadłość.

Bant *n.* obręcz, opaska żelazna; rozpora, zawiasa.

Banzai! *jap.* zwycięstwo! hura! brawo!

Baptysterjum *g.-ł.* chrzcielnica.

Baptyści **g.* *ob.* **Anabaptyści.**

Bar *a.* wykwintny zakład, zawierający bufet z gotowemi napitkami i przekąskami.

BaraboIe *młr.* kartofle.

Barak *f.* lekki tymczasowy budynek dla żołnierzy, robotników, chorych lub ubogich, namiot.

Baraterja *w.* oszustwo, fałszerstwo, nieprawa wymiana cudzych towarów.

Barba non facit philosophum *ł.* broda nie czyni filozofem.

Barbarja *g.* kraj dziki, nieucywilizowany; *przen.* barbarzyństwo; **barbarzyństwo**, dzikość obyczajów, brak cywilizacji, nieludzkość, okrucieństwo.

Barbaryzm *nł.* wyraz lub zwrot niepotrzebnie z obcego języka przeszczepiony, gdy istnieje swojski; makaronizm, dzikość.

Barbet *f.* część ubioru głowy zakonnicy.

Barchan *ar.* tkanina lniano-bawełniana z kutnerem z jednej strony.

Bard *celt.* pieśniarz ludowy staroż. Gallów; poeta piszący pieśni o przeszłości narodu, poeta, wieszcz.

Bardon *śrgornon. dosł.* lutnia, lira; *przen.* twórczość poetycka.

Bardysz *ob.* **Berdysz.**

Bärenland *n. dosł.* kraj niedźwiedzi: nazwa szydercza dawana Galicji przez dziennikarzy wiedeńskich.

Bareż *f.* lekka tkanina z wełny, bawełny, jedwabiu a. z bawełny i jedwabiu (od miasta Barèges we francuskich Pirenejach).

Barjera *f.* poręcz, balustrada, zapora.

Barka *śrł.* [*f.*] gatunek płaskiego czółna a. łódki bez masztów.

Barkarola *w.* pieśń gondoljerów w Wenecji.

Barocentryczny *nł.* tyczący się środka ciężkości.

Barograf **g.* barometr zapisujący automatycznie zmiany atmosfery.

Barok *f.* nazwa stylu architektonicznego odznaczającego się linjami nieregularnemi i bogactwem ozdób.

Barometr **g.* przyrząd do mierzenia ciśnienia powietrza i wskazujący zmiany pogody.

Barometrograf **g.* *ob.* **Barograf.**

Baron *śrł.* [*n.*] tytuł szlachty wyższej; **baronja**, posiadłość ziemska, przynosząca swemu właścicielowi tytuł barona.

Baronet *a.* tytuł szlachecki, niższy od barona.

Baroskop **g.* przyrząd do mierzenia wilgotności powietrza.

Bartłomieja świętego noc, noc na 24 sierpnia 1572, w której z poduszczenia rządu w Paryżu i w całej Francji zaczęła się rzeź Hugonotów, trwająca prawie tydzień.

Barykada *f.* zatarasowanie ulicy, rodzaj szańca zrobionego naprędce na ulicy.

Baryton *w.* głos męski średni (między tenorem i basem).

Bas *w.* najniższy głos męski; **basowy klucz**, klucz F, znak na nutach, wskazujący, gdzie na pięciolinji znajduje się nuta f małe.

Basałyk *tur.* bicz z ołowiem na końcu; próżniak, nicpoń; dzieciak tłusty.

Basarunek *n.* cięgi, baty; wynagrodzenie za pobicie; odszkodowanie; łapowe.

Bas-bleu *f.* *(ba blö) dosł.* niebieska pończocha; nazwa ironiczna dawana kobietom piszącym, sawantkom.

Basedowa choroba (opisana przez lekarza Basedowa, 1840 r.) odznaczająca się wybałuszeniem oczu obrzmieniem gruczołu tarczowego na szyi i biciem serca.

Basen *f.* zbiornik na wodę; wielka misa kamienna; bezpieczne miejsce dla okrętów w porcie; kotlina, nizina, gdzie spływają wody; niewłaściwie: **basen**, blaszane, płaskie naczynie dla obłożnie chorych do oddawania stolca.

Basetla *w.* wielkie skrzypce barowe; *ob.* **kontrabas.**

Basileus *g.* w staroż. Grecji reprezentujący Ateny wobec bogów, sądził sprawy religijne, sprawy o morderstwo lub świętokradztwo.

Basis *g. ob.* **Bazys.**

Basista *w.* śpiewający basem; grający na basetli.

Baskak *tur.* wielkorządca tatarski.

Baskina *h.* [*f.*] szeroka wierzchnia suknia hiszpanki; przedłużenie stanika od pasa u sukni kobiecej.

Basklarnet *w.* instrument muzyczny dęty, tonem o oktawę niższy od klarnetu.

Bason *ob.* **Basen.**

Bas relief *f. (ba reljef)* półwypukła rzeźba, płaskorzeźba.

Basso profundo *w.* najniższy głos basowy.

Basso ripieno *w.* bas wypełniający.

Bast *n.* łyko, łyczko.

Basta *w.* dosyć! **bastówka**, bezrobocie.

Bastard *w.* dziecko nieprawe, bękart; mieszaniec zwierzęcy lub roślinny.

Bastjon *f.* część fortyfikacji, wysunięta z obwałowania; narożnik.

Bastonada *f.* kara bicia kijami w plecy i pięty.

Bastylja *f.* więzienie dla przestępców politycznych, zburzone przez Paryżan w roku 1789.

Basza, Pasza *tur.* wielkorządca, namiestnik lub dowódca wojsk w Turcji.

Baszłyk *tur.* [*r.*] rodzaj kaptura na głowę z końcami do owinięcia wkoło szyi.

Baszta *śrł.* wieża obronna przy murze fortecznym lub stojąca oddzielnie.

Basztan *pers.* [*mlr.*] ziemia zaorana na stepie pod uprawę melonów, kawonów, dyń i tp.

Baszybuzuk *tur.* nieregularne wojsko tureckie bez karności wojskowej, odznaczające się dzikością.

Bat *śrł.* [*w.*] rodzaj łodzi żaglowej.

Batalista *f.* malarz bitew.

Batalja *w.* walka, bitwa, bój.

Batalion *w.* [*f.*] oddział żołnierzy pieszych od 600 — 1000 ludzi; *przen.* tłum, gromada.

Batat *ob.* **Patat.**

Baterja *w.* [*f.*] oddział artylerji o pewnej liczbie dział; pewna liczba butelek lejdejskich, wytwarzająca silną iskrę elektryczną; stos galwaniczny.

Batometr *ob.* **Batymetr.**

Batrachomyomachja *g.* walka żab i myszy (poemat żartobliwy, przypisywany Homerowi).

Bâttre l'eau avec un bâton *f. (batr lo awek ę batą)* wodę mleć, tracić czas na próżno.

Batuta *w.* pałeczka kapelmistrza do znaczenia taktu muzykantom i śpiewakom.

Batymetr **g.* przyrząd do mierzenia głębokości wód, zwłaszcza morskich.

Batyst *f.* bardzo cienka i gęsta tkanina z najdelikatniejszych gatunków lnu.

Bauernfänger *n.* oszust polujący na naiwnych niedoświadczonych włościan przybywających do wielkiego miasta.

Baumkuch, Baumkuchen *n.* rodzaj ciasta (pieczonego na rożnie drewnianym), w kształcie piramidy ze sterczącemi soplami sękowiec.

Baunszajtyzm, sposób leczenia zapomocą licznych nakłóć skóry.

Bawełna *n.* roślina z rodz. ślazowatych dająca puch z którego robią nici na tkaniny.

Bawar piwo bawarskie; **bawarja**, piwiarnia.

Bawet *f. dosł.* śliniak; sztywne szpiczaste przedłużenie stanika damskiego; przystrojenie przyszyte a. nakładane na stanik damski z przodu od szyi do pasa.

Bayard, rycerz odważny i bez zarzutu (od francuskiego rycerza Bayard'a 1476—1524); *ob.* **Sans peur et sans reproche.**

Baza *ob.* **Bazys.**

Bazalt [*n.*] skała wulkanicznego pochodzenia, ciemno ubarwiona, o budowie zbitej, występująca często w postaci wielkich graniastosłupów.

Bazar *pers.* targowisko; wytworne zabudowanie dla sprzedaży różnych towarów; na Wschodzie plac a. ulica ze sklepami.

Bazylika *g.-l.* kościół w kształcie prostokąta, budowla z 2 lub 4 rzędami kolumn wzdłuż.

Bazyliszek *g.-l.* gatunek jaszczurki; smok bajeczny, który miał zabijać wzrokiem; *przen.* człowiek złośliwy, fałszywy.

Bazys *g.* podstawa, fundament; w *archit.* podstawa kolumny.

Bean *śrl.* nieuk, grubjanin, nieokrzesany; nowy uczeń w szkole, nowicjusz.

Beatae memoriae *l.* błogosławionej pamięci.

Beati possidentes *l.* szczęśliwi, którzy posiadają.

Beatius est dare quam accipere *l.* szczęśliwiej jest dawać niż brać.

Beatrycza *w.* kochanka, pani serca (od imienia znanego z Komedji Boskiej Dantego).

Beatus ille qui procul negotiis... paterna rura bobus exercet suis *l.* szczęśliwy ten, kto zdala od interesów zgiełkliwych... ojczyste łany wołami orze swojemi.

Beatus qui tenet *l.* szczęśliwy, kto posiada.

Beatyfikacja *nl.* zaliczenie w poczet błogosławionych.

Beau monde *f. (bo mąd)* wyższe stany, arystokracja.

Beauté du diable *f. (bote dü djabl) dosł.* piękność djabelska: kobieta tak ponętna, że dla niej możnaby o wszystkiem innem zapomnieć.

Beaux restes *f. (bo rest)* szczątki dawnej urody.

Bébé *f.* dziecko.

Bec-à-bec *f. (bek a bek)* oko w oko.

Bechter *tat.* (?) zbroja, pancerz.

Béchamel *f. (beszamel)* sos **à la B.**, ze śmietanki, żółtka, mąki i masła z cukrem, solą, pieprzem i cytryną (od nazwiska wynalazcy).

Becyrk *n.* powiat, urząd powiatowy.

Becquerel'a promienie, uranowe promienie, wysyłane przez metal uran i jego związki (od nazwy odkrywcy).

Bedekier *ob.* **Baedecker.**

Bedel *śrl.*, **Pedel** [*n.*] woźny uniwersytecki.

Bedlam *a.* (*bedlem*) ogromny szpital obłąkanych w Londynie.

Beduin *ar.* Arab koczujący.

Beduina *f.* rodzaj długiego okrycia damskiego z kapturem.

Befsztyk, Bifsztyk *a.* kawałek lepszego mięsa wołowego (z pierwszej krzyżowej a. z rostbefowego mięsa a. zwykle z polędwicy) usmażony bez przypraw na tak zwanym prędkim ogniu.

Beglerbeg, Beglerbej *tur.* namiestnik, rządca prowincji w Turcji *(dosł.* bej bejów).

Bej, Beg *tur.* pan, tytuł tureckiego dostojnika; tytuł panującego w Tunisie.

Bejca *n.* nazwa roztworów chemicznych, używanych do napawania przedmiotów celem nadania im żądanych własności; zaprawa, grunt pod farbę a. politurę.

Bek *f.* palnik, zakończenie rury prowadzącej gaz oświetlający, opatrzone wylotem i kranem.

Bekiesza *węg.* strój węgierski: surdut a. futro długie obszerne ze stojącym kołnierzem.

Bela *n.* jednostka miary papieru, zawierającą 10 ryz; **b. sukna**: 12 sztuk po 32 łok.; wielka paka towaru.

Belemnity *g.* szczątki skamieniałe wymarłych głowonogów, t. zw. pazury djabelskie lub strzałki piorunowe.

Bel - esprit *f. (bel - espri)* człowiek dowcipny.

Bel-étage *f. (bel-etaż)* pierwsze piętro, najwspanialsze piętro; loże I-go piętra.

Beletrysta *f.* autor piszący powieści, poezje i t. p.

Beletrystyka *f.* literatura piękna: powieści, poezje, opowiadania, nowelle i t. p.

Belfer *n.* [*žarg.*] nauczyciel żydowski; *żart.* nauczyciel, bakałarz.

Beljal, Belzebub *hebr.* szatan, djabeł, zły duch.

Bella *w.* piękna *(dom.* kobieta); kochanka, metresa.

Bella gerant alii, tu, felix Austria, nube *l.* niech wojny prowadzą inni, ty, szczęsna Austrjo, żeń się (dawna aluzja do korzystnych małżeństw zawieranych przez rodzinę panującą w Austrji).

Belle vue *f. (belwü) dosł.* piękny widok; *ob.* **Belweder.**

Belles lettres *f. (bel letr)* literatura piękna.

Bellicoso *w.* wojowniczo.

Bellissimo *w.* prześlicznie, doskonale.

Bellona *l.* bogini wojny.

Bellum omnium contra omnes *l.* wojna wszystkich przeciw wszystkim—naturalny stan człowieka podług filozofa Anglika Hobbes'a (1588—1679).

Belua multorum capitum *l. dosł.* bestja wielogłowa: rozhukany motłoch.

Beluarda *w.* baszta; dawna wieża wojenna ruchoma, bastjon, szaniec.

Belweder *w.* miejsce, skąd roztacza się piękny widok; nazwa ozdobnej budowli w pięknej okolicy; część budynku nad dachem, skąd otwiera się piękny widok.

Belzebub *ob.* **Beljal.**

Bełt *skand.* cieśnina morska; rozpora w szybie górniczym.

Bemol *w.* w *muz.* znak zniżenia nuty o pół tonu: *b*.

Ben *hebr.* syn, zdarza się w połączeniu z imionami, np. Ben Majmon=syn Majmona cz. Majmonides.

Ben Akiba to powiedział, t. j. „Już to wszystko było"; słowa te ciągle powtarza rabin Ben Akiba w dramacie Gutzkowa pt. „Urjel Akosta".

Bene *l.* dobrze.

Benedykcja *l.* błogosławieństwo; poświęcenie chleba i wina podczas Mszy św.

Benedyktyn *nl.* zakonnik reguły św. Benedykta; rodzaj likieru, wyrabianego przez zakonników Benedyktynów, dawniej w Fécamp we Francji; **benedyktyński**, wytrwały, cierpliwy (w pracy naukowej); mozolny.

Benefaktor *l.* dobroczyńca, dobrodziej.

Beneficium inventarii *l.* prawo zrzeczenia się majątku spadkowego, gdy ciążące na nim długi przewyższają jego wartość.

Beneficjant *śrl.* obdarowujący dobrami kościelnemi; posiadacz beneficjum.

Beneficjum *l.* dochód z dóbr kościelnych; lenno; dochód, zysk.

Benefis *f.* zysk, korzyść; dochód z widowiska, danego na korzyść artysty.

Benefisant *f.* artysta, na którego dochód odbywa się przedstawienie benefisowe.

Bene meritus *l.* dobrze zasłużony.

Bene nati *l.* dobrze urodzeni t. j. szlachta.

Bene natus et possessionatus *l.* dobrze urodzony (szlachcic) i posiadacz majątku ziemskiego.

Bene placito *w.* (*-płaczyto*) w *muz.* dowolnie.

Bene qui latuit, bene vixit, *l.* kto żył w ukryciu, ten dobrze żył.

Benewolencja *l.* łaska, życzliwość, przychylność.

Bengal, rodzaj muślinu (od nazwy kraju w Indjach); **bengalski ogień** mieszanina różnych materjałów palnych i barwnych, płonąca barwnym płomieniem.

Benjaminek najmłodszy i ukochany syn; pieszczoch ulubieniec.

Benonita członek zakonu Redemptorystów (kościoła św. Benona).

Benzoes *nl.* rodzaj żywicy nieprzezroczystej, kruchej, czerwonawo - brunatnej, aromatycznej, używa się do pachnideł i jako lek (z drzew rosnących w Indostanie).

Benzol *nl.* gatunek węglowodoru, otrzymywanego ze smoły węgli kamiennych.

Benzyna *ar.* (?) ligroina, płyn lotny, palny, bezbarwny otrzymywany z nafty, służący do czyszczenia plam, do wyrobu farb anilinowych, do palenia.

Bera *f.* gatunek gruszki.

Berajter *n.* ujeżdżający konie.

Berangera prawo, prawo obowiązujące we Francji, aby skazanemu po raz pierwszy odłożyć karę aż do ponownego skazania.

Berat *tur.* patent instalacyjny paszów tureckich; odezwa urzędowa.

Berceuse *f. (bersöz)* kołysanka, pieśń nad kołyską.

Berdanka strzelba systemu Berdana.

Berdysz, Bardysz *śrl.* kij z siekierką nakształt halabardy.

Beret *śrl.* *ob.* **Biret.**

Bergamasca *w.* włoski taniec chłopski.

Bergamota *w.* rodzaj gruszy; rodzaj cytryny, mającej formę gruszki (nazwa od miasta włoskiego Bergamo); **bergamotowy olejek**, esencja bergamotowa ze świeżych skórek cytryny bergamoty.

Berghauptman *n.* naczelnik wydziału w górnictwie.

Beri - beri niebezpieczna choroba zaraźliwa: śpiączka, bezsilność i wodna puchlina w rozmaitych miejscach ciała; napastuje ludzi żyjących niehygienicznie w krajach ciepłych, nizkich, wilgotnych.

Berkowiec *r.* ciężar 10-ciu pudów cz. 400 *ft.* rosyjskich.

Berlacz *n.* but a. trzewik z przyszwą wojłokową.

Berlinka, duża łódź żaglowa z przykryciem do przewożenia zboża i towarów; szkuta.

Berma *f.* w fortyfikacji: ścieżka między rowem a jego przedpierśniem, burta.

Bermyca *n.* kołpak wojskowy futrzany.

Bersaglier *w.* żołnierz z oddziału celnych strzelców w wojsku włoskim.

Berserker *skand.* — wojownik skandynawski, odziany podczas bitwy tylko w skórę niedźwiedzią i walczący z wielką odwagą.

Berta *n.* obramowanie stanika kobiecego.

Bertoleta proszek, mieszanina eksplodująca; złożona z chloranu, potażu, siarki i węgla (nazwa od wynalazcy franc. Bertolleta).

Beryl *g.-l.* drogi kamień koloru wody morskiej.

Berżerka *f.* pasterka; rodzaj kanapki, fotelu.

Beseda *czes.* stowarzyszenie, klub.

Besemerować stal wyrabiać stal z surowca roztopionego, przepuszczając przezeń silny prąd powietrza, a następnie dodając odpowiednią domieszkę (od nazwiska wynalazcy).

Bessa *f. ob.* **Baisse**.

Bestja *l.* zwierzę, dzikie zwierzę; człowiek ze zwierzęcemi instynktami; potwór.

Bestjalizm *nł.* zezwierzęcenie, zwierzęcość, dzikość.

Bestjarjusz *nł.* dawna nazwa książki traktującej o zwierzętach.

Bestyfikacja *nł.* rozbestwienie, rozjątrzenie, wściekłość.

Beszamel *f. ob.* **Béchamel**.

Bête *f. dosł.* zwierzę; głupi; w grze w karty; przegrana.

Betel [*f.*] roślina z rodzaju pieprzu, mieszanina tłuczonych orzechów palmy areki i wapna owinięta w liść pewnego gatunku pieprzu, używana do żucia przez mieszkańców Azji południowej.

Bête noire *f. (bet nuar) dosł.* zwierzę czarne; człowiek dokuczliwy, którego się najbardziej obawia.

Beton *f.* zaprawa z wapna hidraulicznego, piasku i żwiru, twardniejąca na powietrzu w wodzie.

Beza *f.* ciasteczko z białka ubitego na pianę i cukru.

Bezapelacyjny nieodwołalny, stanowczy, ostateczny; *ob.* **apelacja**.

Bezemschon *n.* ta ilość towaru (tłuszczu, mączki cukrowej i t. p.), która po wypróżnieniu pak, beczek i t.p. pozostaje przyczepiona do drzewa.

Bézigue a. **Bésique**, **Bezik** *f.* rodzaj gry w karty.

Bezoar *ar.* [*f.*] kamień tworzący się w żołądku niektórych zwierząt trawożernych (np. antylop) uważany dawniej za lek przeciw truciznom.

Bezparcjalny bezstronny, neutralny; *ob.* **partja**.

Bezpopowcy *r.* w kościele prawosławnym sekciarze nie uznający duchowieństwa, popów.

Beztakt brak taktu, niewłaściwe postąpienie a. zachowanie się; *ob.* **takt**.

Beż, **Beża** *f.* tania, gładka tkanina z wełny niefarbowanej.

Bi- *l.* w złożeniach, np. **bikwadratowy**, znaczy: podwójnie, dwa razy.

Biba *nł.* pijatyka.

Bibeloty *f.* drobne, wytworne przedmioty, ustawiane na etażerkach, gracіki.

Biblistyka *nł.* znajomość tego, co dotyczę Biblji.

Biblja *g.-l.* Pismo święte: Stary i Nowy Testament; **biblijne towarzystwo** stowarzyszenie, którego celem jest rozpowszechniać biblję.

Bibljofil **g.* miłośnik i zbieracz książek, głównie naukowych.

Bibljografja *g.* znajomość wydań książek i druków; spis ich z wymienieniem autora, tytułu i miejsca druku.

Bibljoman **g* namiętny zbieracz rzadkich książek.

Bibljomanja **g.* zamiłowanie w zbieraniu książek.

Bibljopola *g.* księgarz.

Bibljoteka *g.-l.* zbiór książek, księgozbiór, książnica; miejsce przechowywania książek; gmach zajęty przez księgozbiór.

Bibljotekarz *l.* zawiadowca i prowadzący bibljotekę.

Bibosz *nł.* pijak, opój.

Biceps *l.* dwugłowy, o dwuch twarzach; muskuł tak zwany dwugłowy u ręki, u nogi.

Bicykl *nł.* [*a.*] welocyped o jednym dużym i jednym małym kole.

Bidet *f.* wanienka nasiadowa podłużna do podmywania się.

Bien faire et laisser dire *f. (bię fer e lesse dir)* dobrze czynić i nie troszczyć się o to co mówią.

Biennium *l.* dwulecie, dwuletni okres czasu.

Bierhalle *n.* piwiarnia, hala przy piwiarni dla gości.

Biesagi *śrl.* sakwy, wór najczęściej skórzany do przewieszania przez plecy albo przez konia.

Biformizm *nł.* dwukształtność.

Bifsztyk *ob.* **Befsztyk**.

Bifurkacja *nł.* rozwidlenie, rozszczepienie pasma gór, drogi; takie rozszczepienie się rzeki, iż każda z jej odnóg płynie do innego systematu rzecznego.

Bigamja *nł.* dwużeństwo; **bigam**, **bigamista**, dwużeniec.

Bigot [*f.*] nabożniś.

Bigoterja *f.* **Bigotyzm** *nł.* pobożnisiostwo, przesadna gorliwość w powierzchownym tylko przestrzeganiu obrządków wiary i nabożeństwa.

Bikwadratowe równanie *mat.* równanie stopnia czwartego.

Bil *ob.* **Bill**.

Bila *f.* kula (bilardowa).

Bilans, **Balans** *f.* porównanie dochodu i wydatków przy zamknięciu rachunku; zamknięcie rachunków w księdze; **b. handlowy państwa**, różnica między wartością eksportu i importu; **b. płatniczy państwa**, różnica między sumą opłat wysłanych dla zagranicy i sumą opłat otrzymanych z zagranicy.

Bilard *f.* stół z burtami pokryty suknem do gry bilami.

Bilboklet *f.* kijek zakończony czareczką do chwytania uwiązanej kulki (zabawka).

Bilet *f.* karta, znak dający prawo do czego; **b. bankowy**, pieniądz papierowy.

Bileter *f.* odbierający bilety przy wejściu do teatru, koncertu i t. p.

Biljon *f.* tysiąc miljonów podług systemu francuskiego, przyjętego i u nas, a miljon miljonów podług systemu niemieckiego.

Bill *a.* w Anglji projekt do prawa, przedstawiony parlamentowi.

Billet-doux *f. (bije du) dosł.* słodki bilecik: liścik miłosny.

Billig aber schlecht *n.* tanio, ale źle.

Bilon *f.* drobna moneta zdawkowa z kruszcu zmieszanego z małą ilością srebra, lub z niklu.

Bimetalizm *nł.* system monetarny o podwójnej jednostce pieniężnej: srebrnej i złotej, przy stałym, prawnie oznaczonym stosunku wartości obu metalów.

Bimorfizm *nł.* dwupostaciowość.

Binda *n.* opaska, bandaż; prążki wypukłe (dla ozdoby) na grzbiecie książki oprawnej; *ob.* **Sznurbartbinda**.

Binduga *n.* (?) miejsce nad rzeką, gdzie składają drzewo na spław przeznaczone i zbijają tratwy; spław drzewa.

Binokle *f.* nanośniki, okulary trzymające się na nosie za pomocą sprężyny, pince-nez.

Binom *nł. mat.* dwumian.

Biochemja **g.* chemja zastosowana do zjawisk życiowych.

Biodynamika **g.* nauka o siłach działających w ustrojach żywych.

Biofizyka **g.* nauka o siłach w ciałach organicznych.

Biogieneza **g.* teorja o pochodzeniu zwierząt.

Biogieografja **g.* nauka o rozmieszczeniu istot organicznych na ziemi.

Biograf **g.* autor życiorysu.

Biografja **g.* opis życia, życiorys.

Biologja **g.* nauka o życiu istot organicznych.

Biomagnetyzm **g.* magnetyzm zwierzęcy.

Bionomja **g.* nauka o prawach życia w przyrodzie.

Biosfera **g.* sfera ziemi, w której żyją istoty ożywione.

Bioskop **g.* rodzaj kinematografu.

Bioskopja **g.* nauka o oznakach życia.

Biplan **g.* samolot, dwupłaszczyznowiec.

Biret, **Beret** *śrl.* lekka czapka kanciasta lub okrągła bez daszka, używana przez duchownych i uczonych; damski kapelusik podobny.

Bis *l.* dwa razy, powtórnie; żądanie powtórzenia; **bisować**, wołać: „bis", żądać powtórzenia.

Bis dat qui cito dat *l.* dwa razy daje, kto prędko daje.

Bisektrysa *f. mat.* dwusieczna, linja dzieląca kąt na dwie równe części.

Bisior *g.* bardzo cienka i droga tkanina lniana; włókna jedwabiste z ciezy pewnych małżów; perełki w gzymsie.

Biskup *g.* [*n*] dostojnik kościelny zarządzający diecezją.

Biskwit *f.* suchar, sucharek; fajans a. porcelana bez glazury.

Bismark, kolor - brudno - żółto-orzechowy (od nazwy męża stanu Bismarka).

Bisogno *w. (bizonjo)* adres płacącego weksel, jeżeli akceptant nie zapłaci go.

Bis repetita placet *l.* dwa razy powtórzone podoba się.

Bistr *f.* farba ciemno brunatna.

Bistur *f.* mały składany nożyk chirurgiczny, lancet.

Bisurman *tur.* pogardliwa nazwa mahometan; niewierny; *przen.* łotr, urwis, rozpustnik.

Biszamel *ob.* **Béchamel**.

Biszkopt, **Biszkokt** *nł.* ciastko lekkie z mąki, cukru i jaj.

Biszof *n.* napój z wina, araku, gorzkich skórek nie-

dojrzałych pomarańcz i cukru.

Bitum *ł.* smoła ziemna; gatunek farby czarnej.

Biuletyn *f.* codzienne sprawozdanie (o wypadkach wojennych, o zdrowiu znakomitych osób, z posiedzeń akademji, o pogodzie, o ruchu pieniężnym).

Biuralista *f.* urzędnik, który przesiąkł porządkiem i zasadami biurowemi; formalista.

Biureta *f.* rurka szklana do odmierzania małych objętości płynów i gazów.

Biuro *f.* stół do pisania, kantorek; miejsce, gdzie pracują urzędnicy.

Biurokracja *nł.* nadmierny wpływ i udział sfery urzędniczej w rządzie, z wyłączeniem wpływu obywateli: bezduszna formalistyka biurowa.

Biurokrata *nł.* urzędnik trzymający się przesadnie litery przepisów, bez uwzględniania stosunków ludzkich; zwolennik biurokracji.

Biurokratyzm *nł.* przewaga rządu urzędników, systemu formalistycznego.

Biuromanja *nł.* niepowstrzymany pociąg do pracy biurowej; chęć urządzenia wszystkiego kancelaryjnie.

Biust *f.* popiersie; gors kobiecy.

Biusthalter *n.* rodzaj miękkiego gorsetu.

Biwak *f.* obozowisko wojska w ubraniu i z bronią pod gołym niebem, bez namiotów.

Bizantyjski styl, w budownictwie znamionuje się przewagą linji okrągłych, okrągłych płaszczyzn, łuków i kopuł.

Bizantynizm *nł.* sztywna etykieta dworska; pedanterja; hołdowanie wzorom bizantyjskim.

Bizmut [*f.* a. *n.*] pierwiastek: metal czerwonawo-biały.

Biznes *ob.* **Business.**

Bizon *g.-ł.* bawół, żubr.

Bizzarramente *w.* dziwacznie.

Biżuterje *f.* drobne wyroby złotnicze z ozdobnemi kamieniami, służące do stroju.

Blacha *n.* cienki płat metalu.

Blachmal, Blachman *n.* szumowiny na rozpuszczonym kruszcu; blaszka metalowa; bielmo (na oczach).

Blaga *f.* udawanie, przechwalanie się, pyszałkowatość; **blagować**, udawać, przechwalać się, okłamywać.

Blagier *f.* lubiący blagować.

Blaknąć *n.* pełznąć, płowieć, tracić barwę skutkiem blasku słońca.

Blamanż *f.* galareta migdałowa.

Blamaż *f.* kompromitacja.

Blamować się *f.* ośmieszać się, kompromitować się.

Blanc-bec *f.* *(blaⁿ bek)* żółtodziób, młokos, chłystek.

Blanco *w.* akt, weksel lub pełnomocnictwo nie napisane, lecz zawierające podpis wydającego lub wystawiającego weksel, a także żyranta; **b. kredyt**, otwarty kredyt; **in b.** bez bliższego oznaczenia.

Blank, Blanka *ł.* [*n.*] palisada; mur zębaty; strzelnica w murze; poręcz galerji okrętowej.

Blankiet *f.* papier niezapisany, z wydrukowanym nagłówkiem (nazwiskiem osoby a. firmy); druk gotowy z miejscami pustemi do wypełnienia.

Blankista *nł.* spekulant giełdowy, sprzedający papiery których nie posiada.

Blansz *f.* bielidło do twarzy.

Blanżerować *f.* lekko obgotowywać.

Blasé *f.* *(blaze)* zobojętniały; nielubujący się w czym skutkiem nadmiernego użycia, napatrzenia się, osłuchania się i t. p.

Blasfemja *g.-ł.* bluźnierstwo.

Blaumontag *n.* poniedziałkowanie (u rzemieślników).

Blat *n.* płyta; *żart.* rubel.

Blazonować *f.* w heraldyce: opisywać herb; ozdabiać herbami.

Blech, Blich *n.* miejsce, gdzie bielą płótno; blichowanie.

Blecharnia *n.* miejsce, gdzie blichują przędzę, nici, tkaninę.

Blechować, blichować *n.* bielić tkaniny, papier, środkami chemicznemi albo atmosferycznemi.

Blejer *n.* model, wzór, modła, krój.

Blejtram *n.* rama drewniana, na którą naciąga się płótno do malowania obrazu.

Blejwas *n.* biel ołowiana, węglan ołowiu, farba biała ołowiana, kremserwajs.

Blenda *n.* związek chemiczny rodzimy siarki z jakimkolwiek metalem.

Blennorhoea *nł.* śluzotok.

Blich *ob.* **Blech.**

Blichować *ob.* **blechować**; *żart.* wyblichowany t. j. zmizerniały, wybladły.

Blichtr *n.* szych pozór, ułuda.

Blik *n.* plama jasną farbą na obrazie zrobiona, naśladująca odbicie się światła od przedmiotu wymalowanego; spostrzegawczość.

Blin, zwykle w l. mn. **bliny** *r.* rodzaj naleśników.

Blindaż *f.* osłona fortyfikacyjna od pocisków z góry; pancerz na okręt.

Blindować *f.* opancerzać.

Bloc, Blok *f.* związek stronnictw dążących do jakiego wspólnego celu.

Blok *n.* kloc; **krążek** ruchomy, po którym przesuwa się sznur a. łańcuch, służy do podnoszenia ciężarów; czyste kartki papieru do notatek jednym brzegiem zlepione, w celu ich odrywania (bloc-notes).

Blokada *f.* opasanie, osaczenie (wybrzeża, fortecy, portu nieprzyjacielskiego); **b. kontynentalna** *ob.* **kontynentalny system.**

Blokhaus *n.* budynek zwykle drewniany, ufortyfikowany, ze strzelnicami, strażnica.

Blokować *f.* urządzić blokadę, niedopuszczać dowozu ani przywozu do miasta, do portu.

Blond *f.* płowy, jasny (o włosach).

Blondyna *f.* cienka koronka z surowego jedwabiu.

Bluebook *a.* *(bljubuk)* *dosł.* błękitna księga; księga dokumentów dyplomatycznych w Anglji.

Bluetka *f.* drobnostka dramatyczna jednoaktowa.

Bluff *a.* pyszałkowate samochwalstwo.

Blumerystka zwolenniczka ubioru półmęskiego dla kobiet (od nazwiska amerykanki Bloomer).

Bluza *f.* zwierzchnia suknia lekko spuszczona.

Bluzgier *n.* strój dawny kobiecy na szyję.

Błam *n.* futra odpowiednio dobrane i zszyte razem w ilości dostatecznej do podszycia ubrania, mniej więcej 5 łokci kwadrat.

Bławat *n.* tkanina jedwabna barwy niebieskiej.

Boa, wielki wąż niejadowity Ameryki Półn.; dusiciel; długi, puszysty, wałkowaty szal z futra a. piór.

Boazerja *ob.* **Buazerja.**

Bocman *n.* *ob.* **Bootsman.**

Bodega *h.* piwnica; winiarnia.

Bodmerja *hol.* pożyczka na ładunek okrętu, dana pod przepadkiem, gdy okręt zatonie.

Boer *hol.* *(bur)* *ob.* **Burowie.**

Boeuf à la mode *f.* *(böf a la mod)* pieczeń wołowa marynowana z korzeniami i szpikowana słoniną.

Bogdychan, cesarz chiński.

Bohater *pers.* [*mlr.*] mąż sławny z dzielności, z wielkości duszy, z poświęcenia; główna osoba w dramacie, w poezji, w powieści; osoba, którą się ogół zainteresował; **bohaterski**, rycerski, mężny; **b. wiersz**, wiersz trzynastozgłoskowy, epiczny.

Bohemja *f.* *ob.* **Cyganerja.**

Bohomaz *mlr.* nędzny malarz; liche malowidło.

Bojar *r.* pan znakomity w Rosji dawniej i na Wołoszczyźnie.

Boje *hol.* stożkowate beczki na kotwicy, pływające w niebezpiecznych miejscach na morzu dla przestrogi okrętów.

Bojkot, Bojkotowanie zemsta polegająca na zerwaniu wszelkich stosunków z winnym (od imienia kapitana angielskiego Boycott'a).

Bok, Bokbier *n.* mocne piwo warzone na wiosnę.

Boks, *a.* uderzenie kułakiem; **boksowanie**, prawidłowa walka na pięści.

Bokser *a.* zapaśnik w walce na pięści; kastet; chińczyk, fanatyczny przeciwnik chrześcijan.

Bolas *h.* postronek z kulami na końcach, do rzucania na upatrzonego zwierza.

Bolero *h.* taniec hiszpański z towarzyszeniem kastanjetów; krótki wierzchni stanik damski bez rękawów, atwarty z przodu; kapelusz damski z rondem z jednej strony podniesionym.

Boletta *w.* kwit celny; palet.

Bolid *g.* kamień ognisty meteoryczny spadła na ziemię.

Bolus *g.* gatunek gliny; kredka podłużna zaostrzona, do pisania na stoliku zielonym do kart; czopek lekarski podłużny.

Bomba *f.* kula żelazna pękająca, napełniona materjałem wybuchowym; wiadomość sensacyjna; utwór sceniczny pusty a efektowny; rodzaj pękatego kufla lub dużej szklanki do piwa; forma metalowa kształtu bomby do lodów.

Bombarda *śrł.* dawne działo nabijane kulami kamiennemi.

Bombardjer *f.* starszy kanonjer; gatunek chrząszcza.

Bombardon *f.* instrument muzyczny dęty blaszany o tonie nizkim, podobny do tuby; jeden z głosów organów.

Bombardować *f.* ostrzeliwać z dział miasto lub fortecę; rzucać gęste pociski, rozbijać.

Bombastyczny [*n.*] nadęty, napuszony, przesadny.
Bombel *ob.* **Bumelcug.**
Bombiować *ob.* **Bumblować.**
Bombonjerka *f.* ozdobne pudełko na cukierki.
Bon *f.* kwitek na należność, którą ma okaziciel otrzymać od skarbu; upoważnienie do otrzymania zasiłku w produktach, wydane przez stowarzyszenie filantropijne; rodzaj losu mającego obieg.
Bona *f.* dozorczyni dzieci, zwykle cudzoziemka.
Bona fide *l.* w dobrej wierze.
Bonapartysta, stronnik dynastji Bonapartych we Francji.
Bon chien chasse de race *f.* *(bą szję szas dö ras) dosł.* dobry pies poluje skutkiem swej rasy; *prz.* jaki ojciec, taki syn.
Bon genre *f.* *(bą żaⁿr)* wytworne obejście się; dobry ton.
Bon gré mal gré *f.* *(bą gre mal gre)* chcąc nie chcąc.
Bonifikacja *nl.* wynagrodzenie za stratę; odszkodowanie.
Bonifikat *nl.* dopłata do monet nie posiadających wagi należytej.
Bonifrater *nl.* zakonnik św. Jana Bożego, pielęgnujący chorych.
Bonitacja *nl.* sprawdzanie jakości, oszacowanie.
Bon jour *f.* *(bą żur)* dzień dobry.
Bon mot *f.* *(bą mo)* dowcipne słówko.
Bonne presse *f.* *(bon pres)* prasa życzliwa, przychylne wzmianki w gazetach.
Bonne prise *f.* *(bon pris)* zdobycz wojenną za godziwą uważana przez prawo międzynarodowe.
Bonomja *f.* dobroduszność.
Bonończyk gatunek pieska pokojowego (od łacińskiej nazwy miasta Bononja, włos. Bologna).
Bonować *nl.* (?) wesoło żyć, używać hojnie; gospodarować bezprawnie w cudzym domu, mieniu, rozpościerać się.
Bon sens *f.* *(bą saⁿ)* zdrowy rozsądek.
Bon ton *f.* *(bą tą)* dobry ton, wytworny układ, dystyngowane obejście, pańskość.
Bonum certamen certavit *l.* dobrą walkę stoczył.
Bonum et aequum *l.* dobre i słuszne.
Bonum publicum *l.* dobro publiczne, dobro ogółu.
Bonus eventus *l.* dobre, szczęśliwe zdarzenie, dobra wieść.
Bon vivant *f.* *(bą wiwaⁿ)* człowiek używający życia, letkiewicz, hulaka.
Bonza *jap.* kapłan buddyjski.
Bonżurka *f.* rodzaj surduta krótkiego, niewizytowego.
Bookmaker *a.* *(bukmeker)* ten, kto urządza na wyścigach rodzaj totalizatora prywatnego.
Bootsmann *n.* zastępca szypra, pomocnik żeglarski.
Bor *nl.* (*ob.* **Boraks**) pierwiastek, metaloid; **borny kwas**, związek boru z tlenem, używany w przemyśle i jako lek do płókania gardła, nosa.
Bor *n.* rodzaj świdra, do wiercenia otworów w metalach, w skałach; wiertarnia.
Bora *w.* zimny wicher półn.-wschod. nad morzem Adrjatyckim.
Boraks *ar.* [*śrl.*] związek kwasu bornego z tlenkiem sodu i wodą, używany w przemyśle i jako kosmetyk.
Boratynek, szelążek miedziany=$^1/_3$ gr. z czasów Jana Kazimierza (od nazwiska minoarza Boratini z XVII wieku).
Bordereau *f.* *(bordero)* wykaz, spis; skrawek z notatkami odcięty od arkusza.
Bordiura *f.* obramowanie, obszycie, lamówka, ozdobny pasek wzdłuż brzegu jakiego materjału, przedmiotu; płyta granitowa stanowiąca brzeg chodnika.
Bordo *f.* barwa brunatnowiśniowa; gatunek wina francuskiego.
Borealny *nl.* północny.
Boreasz *g.-l.* wiatr północny.
Borg *n.* kredyt, pożyczka, dług.
Borgować *n.* kredytować, pożyczać.
Bormaszyna *n.* maszyna do wiercenia otworów w metalu, w skale, wiertarnia.
Borować *n.* wiercić otwór.
Borussia *nl.* łacińska nazwa Prus; nazwa stowarzyszenia burszowskiego.
Borytel *mlr.* agitator polityczny rusiński w Galicji.
Boskiet *f.* gaik.
Boss *a.* przywódca partyjny.
Boston, rodzaj gry w karty (od nazwy miasta w Ameryce); rodzaj tańca.
Botanika *g.* nauka o roślinach; **botaniczny ogród**, ogród z doborem roślin, ułatwiających studjowanie botaniki; **botanizować**, zbierać rośliny w celu naukowym.
Botanologja **g.* badania naukowe własności ziół.
Botforty *f.* długie buty do jazdy konnej.
Bougie *f.* *(bużi)* świeczka, laseczka walcowa lub rurka chirurgiczna do wprowadzania w kanał ciała.
Boule de neige *f.* *(bul dö neż) dosł.* kula śnieżna: sprzedaż kartki, której nabywca ma prawo otrzymać jaki towar, ale nie pierwej, aż rozprzeda oznaczoną ilość takichże, kartek; *ob.* **Buldeneż.**
Bourrée *f.* *(bure)* starofrancuski taniec w wesołym stylu.
Boutique *f.* *(butik)* sklepik.
Bowie-knife *a* *(boinajf)* rodzaj szerokiego sztyletu, około 12 cali długiego, używany w Ameryce Półn. (od wynalazcy pułkown. Bowie).
Brabansona *f.* pieśń narodowa belgijska.
Brabanty *f.* koronki brabanckie.
Brachicefal **g.* krótkogłowiec (termin antropologiczny), mający czaszkę krótką w kierunku od czoła ku potylicy.
Braha [*mlr.*], **Braja** *n.* wywar, pozostałość po odpędzeniu wódki w gorzelni; *przen.* napój zepsuty niesmaczny.
Brahma *stind.* *(brama)* najwyższe bóstwo u Indusów.
Brajdyzm *ob.* **Hypnotyzm** (od nazwy lekarza angielskiego Braid'a).
Brakonjer *f.* złodziej zwierzyny, kłusownik.
Brakteat *l.* pieniążek, półdenar z blaszki srebrnej a. złotej, stemplowany z jednej strony.
Bram *n.*, **Bramowanie** obłoga u sukni, obszywka, lamówka, szlaczek.
Bramanizm *nl.* cześć Brahmy w Indjach, religja Brahmańska.
Brambory *n.* gatunek ziemniaków.
Bramin, kapłan u Indusów.
Brandebury *f.* szamerunek; galony.
Brander *a.* okręt małej wartości, naładowany materjałem palnym i po zapaleniu skierowany do okrętów nieprzyjacielskich, żeby na nich wzniecić pożar a. zatopiony w wązkim przejściu celem zatamowania ruchu okrętów nieprzyjacielskich.
Brandka *n.* u broni palnej rureczka, na którą nakłada się kapiszon; przepalniczek, zapał.
Brandmajster *n.* naczelnik straży ogniowej.
Brandmur *n.* mur poprzeczny, wzniesiony nad dach dla ograniczenia pożaru.
Brankard *f.* nosze, tragi; wagon pakunkowy.
Bransza (*niewłaść.* **Branża**) *f.* gałąź, dział jakiego fachu, interesu, zawod.
Brant *n.* czyste złoto a. srebro wytopione; próba na złocie a. srebrze; **brantować**, oczyszczać w ogniu, pławić.
Brasserie *f.* *(brasri)* piwiarnia francuska.
Bratsche [*n.*] *(bracze)* skrzypce: altówka.
Brauning *ob.* **Browning.**
Bravissimo! *w.* wybornie! doskonale!
Bravo, w licz. mn. **bravi** *w.* skrytobójca najemny, bandyta; **b.!** *ob.* **brawo!**
Brawada *f.* przechwałki, zuchowatość.
Brawo! *w.* bardzo dobrze! wybornie! wyśmienicie!
Brawować *f.* junakować, narażać się nierozważnie na niebezpieczeństwo; lekceważyć; udawać śmiałka.
Brawura *f.* zuchowatość, junakierja; dzielność; w *muz.* świetność techniczna; **brawurowy** dający sposobność do popisu.
Brąz *ob.* **Bronz.**
Bregietowski kluczyk, kluczyk do zegarka z mechanizmem ułatwiającym nakręcanie (od nazwiska wynalazcy franc. Bréguet).
Brek *a.* powóz odkryty z ławeczkami wzdłuż i wysokim kozłem; miejsce w wagonie dla hamującego pociąg; **brekować** hamować.
Brekcja, Brekczja *w.* okruchowiec, skała złożona z kańciastych odłamków skalnych, spojonych z sobą.
Brelok *f.* świecidełko przyczepione do łańcuszka od zegarka.
Bremza *n.* hamulec w wagonie.
Bremzer *n.* hamujący pociąg.
Brener *n.* palnik; przyrządzik z kranikiem, przez który gaz oświetlający z rury wychodzi lub w którym sterczy koniec knota w lampie.
Bresza *f.* wyłom w murze fortecy.
Bretnal *n.* gwóźdź z szerokim łebkiem.
Breve *śrl.* dekret papieski w sprawach mniejszej wagi.
Brevet *f.* *(brewe)* patent na wynalazek, dyplom, przywilej zabezpieczający od naśladowania; nominacja; upoważnienie.
Breveté *f.* opatentowane.
Brevi manu *l.* odręcznie, bez formalności.
Brevis esse laboro, obscurus fio *l.* treściwym chcę być, staję się zawiłym.
Breviter *l.* krótko mówiąc,

wprost, wręcz, bez ceremonji, wyrąźnie.

Brewerja *f.* zuchowanie; burda, kłótnia wrzawliwa, hałas.

Brewilokwencja *nl.* krótkość w wyrażeniach.

Brewjarz *l.* księga łacińska dla księży katolickich: zawiera modlitwy, psalmy, szczegóły o Świętych Pańskich, ułożone porządkiem dni roku.

Brezent, nieprzemakalne płótno do okrywania towarów.

Brezole *f.* mięso wołowe od żeber.

Bric à brac *f. (brik a brak)* rzeczy sprzedawane na tandecie, rupiecie.

Brie *f. (bri)* gatunek sera francuskiego (od nazwy miejscowości).

Brighta *(Brajta)* **choroba** *a.* chroniczne zapalenie nerek.

Brio *w.* w *muz.* ognistość, zapał.

Brjosz *f.* ciastko drożdżowe w lepszym gatunku.

Brodekin *f.* półbucik.

Broderja *f.* rzeczy haftowane.

Brodneid *n.* zazdrość powodzenia u współzawodowca.

Brok *n.* drobny śrót na ptactwo.

Brokat *śrl.* ciężka materja jedwabna przerabiana złotem a. srebrem, tworzącym wypukłe liście, kwiaty, figury i t. p.

Brokatela *f.* półjedwabna albo półwełniana tkanina, wyrabiana w wypukłe desenie.

Brom **g.* metal, alkaloid, pierwiastek barwy czerwono brunatnej, o przykrym zapachu i smaku, używany w lecznictwie, zwłaszcza na uspokojenie nerwów.

Bronchitis *nl.* zapalenie oskrzeli, katar oskrzeli.

Bronchje *g.* oskrzela.

Bronz *f.* aljaż złożony głównie z miedzi i cyny; spiż; **bronzować**, nadawać przedmiotom pozór wyrobów z bronzu; **bronzowa epoka**, okres czasu, w ktorym ludzie zamiast kamienia używali bronzu na broń i sprzęty.

Brosza *f.*, **Broszka** ozdoba fantazyjna ze złota lub srebra i drogich kamieni (albo ich imitacji) opatrzona pod spodem szpilką ruchomą i haczykiem, przypinana przez kobiety pod szyją lub na piersiach.

Broszura *f.* cienka książka nieoprawna *szczeg.* omawiająca kwestje na dobie; **broszurować**, zeszywać (o książkach).

Browar *n.* piwowarnia; *żart.* **b. się pali**, uczucie pragnienia po nadużyciu trunków.

Browning *a. (braunyn)* rewolwer siedmiostrzałowy, bez bębenka obrotowego, ale z magazynem 6-ciu nabojów w kolbie, bardzo silnie bijący.

Bruderschaft *n.* braterstwo; przyjaźń serdeczna.

Brukselka gatunek kapusty (od nazwy miasta Brukseli).

Bruljon *f.* zeszyt do pisania na brudno; pierwszy układ utworu, mający być po poprawieniu przepisany na czysto; szkic; notatnik czynności handlowych.

Brumaire *f. (brümer)* drugi miesiąc w kalendarzu rewolucji franc. od 23 października do 21 listopada.

Brunet *f.* człowiek mający włosy czarne.

Brusque *f. (brüsk)* gwałtowny, szorstki, opryskliwy.

Brusttasz *n.* kieszeń w odzieży męskiej ukryta (na piersi).

Brustwer *n.* przedpiersień: wał ziemny dla ochrony od kul.

Brutal [*f.*] obchodzący się grubiańsko, zwierzęco-szorstko.

Brutto *w.* cena a. dochód bez potrącenia kosztów; waga towaru z opakowaniem; cena sprzedażna z dodaniem kosztów opakowania, przesyłki i t. d.; cena, od której potrąca się rabat.

Bryftregier *n.* listonosz, roznosiciel listów.

Bryg *a.* mały statek dwumasztowy z pełnym użaglowaniem.

Brygada *f.* oddział wojska, składający się z dwuch pułków; oddział robotników; oddział ludzi obsługujących pociąg kolei żelaznej.

Brygadjer *f.* dowódca brygady.

Brygant *w.* rozbójnik, zbójca.

Bryganty na *f.* statek korsarski.

Brygantyzm *f.* rozbójnictwo.

Brykiety *f.* cegiełki z miału węglowego prasowanego, służące do rozpalania ognia.

Brykla *n.* listewka ze stali albo z innego materjału sprężystego do gorsetów.

Brylant *f.* djament szlifowany; *przen.* człowiek utwór, wyrób wysokiej wartości.

Brylantyna *f.* proszek do czyszczenia i polerowania metali; puder, rodzaj kosmetyku, nadającego włosom miękkość i połysk; gatunek tkaniny bawełnianej w deseń.

Brylować *f.* błyszczeć, wyróżniać się, być przedmiotem podziwu.

Brystol *a.* gatunek pięknego grubego sztywnego papieru; nazwa hotelów w wielu miastach Europy (od miasta angielskiego Brystol).

Bryt *n.* szerokość tkaniny lub jakiego materjału na suknię.

Brytanik, Brytański metal aljaż z cyny, antymonu i miedzi (od nazwy Brytanji czyli Anglji).

Brytfanna *n.* naczynie blaszane, szerokie a płaskie do pieczenia ciast i mięsiwa.

Bryza *f.* powiew wiatru.

B-to *skr.* **Brutto.**

Buazerja *f.* ozdobne wykładanie drzewne ścian, mebli.

Bucefał *g.* nazwa ulubionego konia Aleksandra W.; *przen.* koń okazały, ciężki; tłuścioch, niezgrabiasz.

Buchalter *n.* prowadzący księgi rachunkowe i handlowe.

Buchalterja *n.* prowadzenie ksiąg rachunkowych, rachunkowość kupiecka.

Buchta *n.* niewielka zatoka; kadłub okrętu, bryki; miejsce zryte przez dzika.

Bucyfał *ob.* **Bucefał.**

Buddaizm, Buddyzm, nauka Buddy, religja wielu ludów w południowo-wsch. Azji.

Buduar *f.* elegancki pokoik damski do przyjęcia poufalszych gości; przystawka wejściowa przy mieszkaniu, zdjęcie fotograficzne zajmujące całą płytę.

Buddysta *nl.* wyznawca Buddaizmu.

Budyń *f.* rodzaj leguminy.

Budżet *d.* projekt dochodów i wydatków rocznych; preliminarz.

Bufa *f.* fałda wzdęta, jako ozdoba odzieży; **bufiasty** pełen buf; szeroki, obszerny.

Bufet *f.* [*n.*] stół zastawiony przekąskami i trunkami; pokój, gdzie rozdają albo sprzedają jadło i napoje (na balach, stacjach kolei, w teatrze, restauracji, cukierni); stół sklepowy, kontuar; *ob.* **Kredens.**

Buffa *w.* farsa, krotochwila.

Bufo *w.* śpiewak w operze mający rolę komiczną.

Bufon *f.* komik; błazen, trefniś; pyszałek.

Bufonada, Bufonerja *f.* błaznowanie, trefnisiostwo; pyszałkowatość, zarozumiałość, niegrzeczność, lekceważenie.

Bufor *a.* przyrząd sprężysty w kształcie krążka, łagodzący uderzenie wagonu o wagon.

Bugszpryt *ob.* **Bukszpryt.**

Bugzować *hol.* [*n.*] ciągnąć okręty małemi statkami; holować.

Bukiet *f.* wiązka, pęk (zwłaszcza kwiatów), wiązanka, równianka; zapach, aromat właściwy jakiemu trunkowi.

Bukinista *f.* antykwarjusz, sprzedający książki używane.

Bukłak *tur.* skórzane naczynie do wody.

Bukolika *g.* pieśń pasterska, sielanka.

Bukować *n.* obijać ziarno omłócone.

Buks, Buksa [*n.*] rura żelazna wewnątrz piasty u koła; nasada, okucie rur u pompy.

Bukskin *a.* (*dosł.* kozła skóra) tkanina wełniana.

Buksować *ob.* **Bugzować.**

Buksy *śrl.* spodnie.

Bukszpryt *n.* rodzaj masztu pochyłego, reja.

Buksztele *n.* łuki ze zbitych desek, na których murują się sklepienie; krążyny.

Bula *g.* w staroż. Grecji „wielka rada" administrująca skarbem i przeglądająca sprawy, które miały iść pod obrady ludowe.

Buldegon *f.* cukierek w formie kulki (z karmelu i gumy arabskiej).

Buldeneż *f.* odmiana kaliny o kwiatach białych kulistych.

Buldog *a.* pies angielski zw. pijawką, nizki, szeroki, z wielką głową, silny, odważny; rodzaj rewolweru z krótką lufą.

Buletyn *f.* *ob.* **Biuletyn.**

Bulimja *g.* chorobliwa żarłoczność; wilczy głód.

Buljer *f.* kocieł machiny parowej.

Buljon *f.* stężały wywar mięsny; rosół.

Buljony *f.* frendzle u szlif.

Bulla *śrl.* opublikowany dekret papieski, biorący nazwę od swoich słów początkowych; kulista pieczęć przyczepiana dawniej do ważnych dokumentów.

Bull-terjer *a.* pies pochodzący ze skrzyżowania ras buldoga i terjera.

Bulwa *l.* zgrubiała część łodygi podziemnej, zwykle mączysta; kartofel; ziemniak.

Bulwark *n.*, **Bulwar** [*f.*] baszta narożna, warownia; wał drewniany lub kamienny, zabezpieczający brzeg rzeki.

Bulwary *f.* szerokie ulice, okrążające miasto; aleje

wśród miasta wysadzone kilku rzędami drzew.

Bułany *tat.* (o koniach) maści płowej, żółtawej, izabelowaty.

Bułat *tur.* szabla turecka a. perska z szeroką głownią; miecz; stal polerowana, szczególnie damasceńska.

Buława *tat.* maczuga; krótka laska, na końcu pękata; także ozdobna laska używana przez hetmanów jako godło ich urzędu; *przen.* urząd hetmański.

Bumblować *n.* hulać, wałęsać się po knajpach, po ulicy.

Bumelcug *n.* pociąg drogi żelaznej, idący wolno i długo zatrzymujący się na wszystkich stacjach (bombel).

Bumerang pocisk drewniany pałąkowaty, pośrodku grubszy, używany przez krajowców Nowej Holandji (tak rzucają nim, że powraca do nóg rzucającego).

Buncik *n.* wiązka, pęczek; sznurek (korali, paciorków, pereł).

Bund *n. dosł.* związek; nazwa partji socjalistycznej żydowskiej w Cesarstwie Rosyjs. i Królestwie Pols.; **bundysta** członek bundu.

Bunsen *skr.* zam. **ogniwo Bunsena** baterja bunsenowska; naczynie, w którym cynk i węgiel, zanurzone w odpowiednie płyny, wydają elektryczność; **palnik Bunsena** wylot rury, z której gaz oświetlający wypływa, tak urządzony, że gaz mięszą się z powietrzem i płonie gorętszym płomieniem (od imienia chemika Bunsena).

Bunt *n.* spisek, rokosz, powstanie; wiązka, pęk = 15 sztuk; **b. korali** sznur korali; **buntować**, podburzać, podszczać do buntu.

Buńczuk *tur.* drzewce z ogonem końskim; znak godności baszy (ilość ogonów oznaczała stopień).

Bur *hol. ob.* **Burowie.**

Burdalon *f.* bramowanie złote, galon.

Burdon *f.* **Burdumbas** gruba rura organowa; głos wydobywający się z tej rury.

Bureau de placement *(f. büro dö plasmaⁿ)* biuro stręczeń *szczeg.* guwernerów i guwernantek.

Burg *n.* gród, zamek obronny.

Burgos *f.* rodzaj pisma drukarskiego mniejszego od garmontu, a większego od petitu: burgos.

Burgrabia *n.* urzędnik sądowy a. ziemski w daw. Polsce; zawiadowca gmachu, murgrabia.

Burgraf *n.* dawniej komendant grodu (burgu); zawiadowca zamku, pałacu, burgrabia.

Burgund, Burgundzkie wino, gatunek czerwonego wina (od nazwy prowincji francuskiej Burgundji).

Burleska *f.* lekki utwór sceniczny ze śpiewami i tańcami, krotochwila; rodzaj tańca.

Burmistrz *n.* naczelnik zarządu miejskiego, prezydent miasta.

Burnus *ar.* [*f.*] rodzaj płaszcza bez rękawów z kapturem.

Burowie *hol.* chłopi osadnicy holenderskiego pochodzenia w Transwaalu i Oranji.

Bursa *f.* giełda; **Bursa** *nl.* konwikt dla uboższej młodzieży.

Bursz *n.* student niemieckiego uniwersytetu; młodzieniec wiodący życie wesołe; zuchowaty, junak, elegant; **burszować** wieść życie burszowskie, hulać; zadawać szyku, paradować; chcieć przewodzić.

Burszenszaft *n.* stowarzyszenie studentów w uniwersytetach niemieckich.

Bursztówka odmiana jabłoni (od miejscowości Borsdorf w Saksonji).

Bursztyn *n.* żywica kopalna, żółtawa, przeświecająca; wyrób z niej: zwłaszcza munsztuk fajki, cygarnica.

Burt *n.* bramowanie, galon, listwa; **burta** bok łodzi, okrętu, kanału; pobocze nasypu kolei żelaznej, bankieta; wrąb, wyżłobienie w słupku narożnym chaty, w które wpuszczone są bale; **burtnica** ściana rowu, burta.

Burydana osioł, osioł z bajki napisanej przez Buridana (1300—1350), zdychający z głodu między dwiema wiązkami siana jednakowo ponętnemi.

Burzan [*mlr.*] chwast, zielsko.

Burżua *f.* człowiek należący do burżuazji, *pogardl.* burżuj.

Burżuazja *f.* mieszczaństwo; przezwisko dawane ludziom żyjącym z kapitału, z przemysłu i handlu, w przeciwstawieniu z jednej strony do arystokracji, a z drugiej do robotników.

Bushel *a. (buszl)* angielska miara dla ciał sypkich = 8 gallonom = $36^1/_2$ litrom.

Business *a. (byznes)* interes, geszeft, handel.

Busnessman *a.* umiejący robić interesy; geszefciarz.

Bussola [*f.*] przyrząd z igłą magnesową i różą wiatrów; kompas morski.

Buszować *mlr.* awanturować się, rozbijać się, grasować.

Butersznyt *n.* kromka chleba z masłem i plasterkiem sera a. mięsa.

Butonjerka *f.* dziurka od guzika u surduta a. u sukni; flakonik z wodą i kwiatkiem do umieszczania w dziurce od guzika a. do przypinania na piersiach.

Buvard *f. (büwar)* bibuła.

Buzdygan *tur.* rodzaj buławy na krótkim drzewcu osadzonej, z gałką na końcu, dawniej oznaka stopni wojskowych.

Buzować *węg.* (?) palić się gwałtownie (w piecu), buchać; gromić, łajać, bić.

Byfsztyk *ob.* **Befsztyk.**

Byzantynizm *ob.* **Bizantynizm.**

C.

(wiele wyrazów na **C** należy szukać także pod lit. **K**).

C liczba rzymska 100 (centum); **C** przy stopniach ciepła lub zimna: podług Celsjusza; **c** w *mus.* pierwszy podstawowy ton gamy.

C *skr.* **currentis.**

Ca *skr.* **circa.**

Cab *a. (keb)* dorożka o 4-ch siedzeniach; powozik dwukonny.

Caballero *h. (kaballero)* rycerz, kawaler.

Caban, Czaban *mlr.* baran, owca, cap; *żart.* mieszczuch; niezgrabjasz.

Cabinet d'aisance *f. (kabine dezaⁿs)* wygódka, ustęp, klozet.

Cache-nez *f. (kaszne)* szalik okrywający szyję, usta i nos.

Cadenza *w. (kadenca)* ustęp przy końcu kompozycji, w którym grający może rozwinąć swoją fantazję i popisać się trudnościami technicznemi; formuła akordowa w ciągu lub na końcu kompozycji.

Cadyk *hebr. dosł.* bogobojny: rabin sekty chasydów.

Caesar non supra grammaticos *l.* nawet monarcha nie jest mocen obalić prawideł gramatyki.

Caeteris paribus *ob.* **Ceteris paribus.**

Café chantant *f. (kafe szaⁿtaⁿ)* kawiarnia z produkcjami śpiewaków i śpiewaczek.

Café-concert *f. (kafe kąser)* kawiarnia, w której dają mniejsze koncerty.

Ça ira *f. (saira) dosł.* będzie szło, powiedzie się; śpiew i taniec rewolucyjny z czasów wielkiej Rewolucji francuskiej.

Cairn *szkoc. (kern)* pagórek ułożony z kamieni jako nagrobek a. jako znak granicy.

Caisson *f. (keso)* *ob.* **Kieson.**

Cake-walk *a. (kek uok)* rodzaj rozpustnego tańca z wyginaniem się i rzucaniem nogami, zapożyczonego podobno od dzikich.

Calamitas nulla sola *l.* nieszczęście nigdy samo nie przychodzi.

Calcio *w. (kalczo)* włoska zabawa polegająca na podrzucaniu piłki nogą.

Calendae *l. (kalende)* u Rzymian pierwszy dzień każdego miesiąca.

Calkelner *n.* starszy kelner w restauracji pobierający od gości pieniądze za to, co spożyli.

Calmato *w.* w *mus.* uspokajająco, łagodnie.

Calo *w.* ubytek, strata na towarze w skutek wysychania, wyciekania; **calo di peso** *w. (pezo)* brak należnej wagi.

Caloroso *w.* z zapałem.

Calumniare audacter, semper aliquid haeret *l.* oczerniaj śmiało, zawsze coś przylgnie.

Całun [*czes.*] nakrycie żałobne trumny, kir.

Cambio *w. (kambjo)* weksel, zamiana.

Camelot *f. (kamlo)* kolporter uliczny we Francji.

Camembert *f. (kamaⁿber)* gatunek sera miękkiego, tłustego, nie ostrego.

Camera lucida *l.* widnia optyczna do odrysowywania przedmiotów z natury.

Camera obscura *l.* ciemnia optyczna (do rysowania, do fotografji) dająca obraz odwrotny, zmniejszony.

Camerarius *nl.* podkomorzy.

Cameriere *w.* szambelan.

Camerlengo *w. (kamerlengo)* kardynał zawiadujący finansami i sprawami kościoła w czasie wyboru papieża.

Camorra *w.* tajne stowarzyszenie w Neapolu o celach zbrodniczych.

Campanile *w.* dzwonnica stojąca oddzielnie.

Campanula *śrl. ob.* **Kampanula.**

Campo santo *w.* cmentarz.

zwłaszcza ludzi wybitnych, otoczony galerją z arkadami.

Canaille *f. (kanaj)* motłoch, pospólstwo, hałastra.

Cancer *l.* rak (choroba); konstelacja gwiazd.

Canon *ob.* **Kanon.**

Canossa *w. (Kanossa)* zamek w północ. Włoszech, słynny z upokorzenia Henryka IV, wyklętego przez papieża; „pójść do Canossy"—ukorzyć się, nawrócić ze skruchą.

Cant *a. (kent)* żargon.

Cantabile, Cantando *w.* śpiewnie.

Canter *a. (kentr)* lekki kurcgalop koński.

Cantilena *w.* śpiewka o nastroju poważnym, lirycznym.

Cantique *f. (kaⁿtik)* pieśń religijna, hymn.

Canto *w.* śpiew.

Canzona *w. (kancona)* pieśń, melodja liryczna w duchu pieśni ludowej.

Canzonetta *w.* piosenka.

Cap *f. (kap)* przylądek.

Cap de bonne espérance *f. (-bon esperaⁿs)* Przylądek dobrej nadziei.

Capite censi *l.* 6-ta, najniższa klasa obywateli w staroż. Rzymie, liczona pogłównie.

Capoletto *w.* w instrumentach smyczkowych górna część szyjki.

Capo tasto *w. (kapo tasto)* deseczka na szyjce skrzypców lub gitary, podtrzymująca struny.

Capriccio *w. (kapriczo)* w *muz.* utwór o formie swobodnej, zmiennej, pełnej zwrotów niespodzianych.

Capriccioso *w.* figlarnie.

Capriola *ob.* **Kaprjole.**

Capstrzyk *n.* bębnienie lub trąbienie wieczorne na znak spoczynku wojska.

Captatio benevolentiae *l.* zjednywanie sobie względów.

Caput *l. ob.* **Kaput**; **c. mortuum**, odpadki przy suchej dystylacji; rodzaj farby czerwonej.

Car [*r.*] cesarz rosyjski.

Cardinal papabile *w. ob.* **Papabile.**

Carezzando, Carezzevole *w.* w *muz.* pieszczotliwie.

Cargo *h.* ładunek okrętowy.

Carillon *f. (kariją)* dzwonienie w takt, muzyka dzwonów; kurant; rodzaj instrumentu muzycz. złożonego z dzwonków; utwór muzyczny naśladujący tony dzwonków.

Carmagnole *f. (karmańjol)* śpiew i taniec najpierw sabaudzki, a później rewolucyjny francuski (od miasta Carmagnola w Sabaudji).

Carnivora *l.* mięsożerne.

Carpe diem *l.* korzystaj z dnia, z chwili bieżącej.

Carré *f. (kare)* czworobok, czworoboczny szyk bojowy; kwadratowy.

Carreau *f. (karo)* kwadracik, kratka; tafla, szyba; karo, dzwonka (nazwa i kolor karty).

Carte blanche *f. (kart blaⁿsz) dosł.* biała karta: nieograniczone pełnomocnictwo.

Cartello *w.* plan sezonu operowego.

Castigat ridendo mores *l.* śmiechem poprawia się obyczaje (dewiza komedji).

Castis omnia casta *l.* dla czystych (moralnych) wszystko jest czyste.

Castrum doloris *l. dosł.* obóz boleści, zespół boleści: śpiew kapłanów katolickich przy zmarłym, leżącym na katafalku.

Casus *l.* przypadek, traf; **c. belli** fakt, mogący spowodować wojnę; **c. fatalis** nieszczęśliwy przypadek; **c. foederis** wypadek, w którym sprzymierzeńcy traktatem zobowiązali się działać łącznie.

Catgut *a. (ketgöt)* nić z kiszki baraniej do szwów chirurgicznych, wsysana przez organizm, nie wymagająca prucia po zgojeniu się rany.

Causa sufficiens *l.* przyczyna dostateczna.

Cause célèbre *f. (koz selebr)* rozgłośna sprawa sądowa; zdarzenie skandaliczne zwracające powszechną uwagę.

Causeur *f. (kozör)* przyjemny gawiędziarz.

Caustica *l.* środki gryzące, kaustyczne.

Cavaliere servente *w.* kawaler nadskakujący i asystujący damie.

Cavatina *w.* krótka arja operowa, nie powtarzająca się w operze.

Caveant consules ne respublica detrimenti capiat *l.* niech czuwają konsulowie, aby rzeczpospolita nie doznała szkody; ostrzeżenie.

Caverna *l.* jaskinia, jama.

Caber *n. ob.* **Comber.**

CC.=200, **CCC**=300; **c. c.** *skr.* **conto corrente.**

Cech *n.* stowarzyszenie rzemieślników jednego fachu a. fachów pokrewnych, mające prawo wyzwalać terminatorów na czeladników a. czeladników na majstrów.

Cechmistrz *n.* starszy cechu.

Cedant arma togae *l. dosł.* niechaj zbroja ustąpi przed togą: niech ustąpią rządy militarne a nastaną cywilne.

Cedent *l.* ustępujący swe prawa drugiemu.

Cedować *l.* ustępować weksel, prawo do czego; przelewać swoje prawa na kogo.

Cedr *g.-l.* wielkie drzewo iglaste z rodziny szyszkowych.

Cedrat *w.* rodzaj cytryny.

Ceduła *śrl.* [*w.*] wykaz kursu papierów i monet na giełdzie; spis podróżnych, jadących pocztą; spis przedmiotów, przesyłanych pocztą; dowód na przyjęty towar.

Cefalometr **g.* narzędzie do mierzenia głowy.

Cekhauz Cekauz *n.* skład broni, ubiorów i t. p. rzeczy wojskowych, arsenał, zbrojownia.

Cekin *w.* blaszka okrągła do ubioru, świecidło; dawna włoska moneta złota.

Ceklarz [*n.*] siepacz, oprawca, zbir, kat.

Cela *l.* izdebka klasztorna; izdebka z jednym wyjściem na korytarz, mająca zakratowane okno (w więzieniu, w zakładzie dla obłąkanych); **celkowy system**, osadzanie każdego więźnia w celi odosobnionej.

Celadon *f.* czuły i stały kochanek (od imienia bohatera romansu d'Urfé p. t. Astrée).

Cela va sans dire *f. (sla wa saⁿ dir)* to się samo przez się rozumie.

Celbant *n.* gzyms, najprostsze ornamentacyjne zakończenie okna u dołu.

Celebra *nl.* odprawianie przez kapłana uroczystego nabożeństwa.

Celebrans, Celebrant *l.* kapłan przewodniczący obrządkowi kościelnemu.

Celebrować *l.* odprawiać uroczyście nabożeństwo; obchodzić jaką uroczystość.

Celibat *l.* bezżeństwo.

Celosia *l.* roślina grzebionatka.

Cello *w. (czello) skr.* wiolonczela.

Celsjusza termometr, termometr stustopniowy od imienia wynalazcy.

Celt *śrl.* topór z czasów przedhistorycznych; **Celt** *n.* namiot.

Celularny *nl.* komórkowy, celkowy.

Celuloid *nl.* masa rogowata złożona z bawełny strzelniczej i kamfory, używana na różne wyroby, łatwo zapalna.

Celuloza *nl.* błonnik, drzewnik, materja drzewiasta roślin.

Cembrować *nl.* umacniać ściany dołu słupami i deskami, aby ziemia się nie osypywała; **cembrowina cembrzyna**, ściany kamienne a. drewniane dołu, studni; obłożenie studni.

Cement *l.* mieszanina wapna, piasku, żwiru i wody, twardniejąca w powietrzu i pod wodą, służy do spajania cegieł, kamieni i t. p.; *przen.* to, co łączy (ludzi, narody); **c-ować** spajać, zespalać, jednoczyć, utwierdzić.

Cenestezja **g.* poczucie swego ciała, ogół uczuć organicznych, doznawanych w danej chwili.

Cenar *śrl.* rodzaj tańca.

Ce n'est que le premier pas qui coute *f. (sö ne kö lö prömje pa ki kut)* pierwszy krok tylko jest trudny.

Cenobita *nl.* zakonnik, mnich.

Cenobjum *l. (późn.)* klasztor.

Cenotaf **g.* pusty grobowiec, mauzoleum wzniesione na czyję cześć.

Cenozoiczne **g.* **formacje** formacje trzeciorzędowe: eoceńska, oligoceńska, mioceńska i plioceńska.

Census *l.* prawo należenia do wyborów obywatelskich na zasadzie posiadanego majątku, płaconego czynszu, podatku; **c. umysłowy** takież prawo na zasadzie wykształcenia.

Cent *nl.* moneta w Stanach Zjedn. Amer. Półn. setna część dolara; **c. a. krajcar** moneta w Austrji, setna część guldena.

Centaur *g.-l.* bajeczny potwór: pół konia, pół człowieka.

Centezymalny *nl.* na sto stopni podzielony, setny; **c-a waga** waga, na której ciężar oceniany jest za pomocą gwichtów sto razy lżejszych.

Centime *f. (saⁿtim)* moneta drobna franc. = $^1/_{100}$ franka.

Centnar *l.* waga stufuntowa.

Centr *ob.* **Centrum.**

Centralista *nl.* stronnik centralizacji zarządu.

Centralizacja *nl.*ześrodkowanie władz rządowych w stolicy, we władzy naczelnej.

Centralizować *nl.*ześrodkowywać.

Centralny *l.* środkowy, główny.

Centrum, Centr *l.* środek; w parlamencie: stronnictwo umiarkowane; w parlamencie niemieckim: stronnictwo katolickie.

Centryfuga *nl.* wirówka, przyrząd do oddzielania płynów lżejszych od cięż-

szych, działaniem siły odśrodkowej.

Centryfugalny *nł.* odśrodkowy.

Centrypetalny *nł.* dośrodkowy.

Centum *ł.* sto.

Centumvirat *ł.* w staroż. Rzymie sąd składający się ze stu mężów.

Centum bovum *ł.* (*dosł.* sto wołów) tak zwano w dawnych szkołach twierdzenie Pytagorasa.

Centurja *ł.* w staroż. Rzymie oddział żołnierzy złożony ze stu ludzi: każda z pięciu wyższych klas, na które dzielili się obywatele rzymscy według majątku; (*ob.* **capite censi**); tysiącznik (roślina).

Centurjon *ł.* setnik, w staroż. Rzymie naczelnik oddziału wojskowego, zawierającego 100 ludzi.

Centyfolja *ł.* róża stulistna.

Centygram *f.* setna część grama (miara wagi).

Centym *f.* setna część franka.

Centymetr *f.* setna część metra (miara długości).

Cenz, cenzus *ł. ob.* **Census.**

Cenzor *ł.* urzędnik cenzury, rozpatrujący książki i rękopisy; w staroż. Rzymie naczelnik policji, zarazem kontroler majątków i podatków; **cenzorować** wytykać czyje wady, krytykować.

Cenzura *ł.* biuro cenzorów; napomnienie kościelne; świadectwo postępów ucznia w naukach; **c. prewencyjna** *ob.* **prewencyjna c.**; **c. represyjna** *ob.* **represyjna c.**; **cenzuralny,** zawierający takie tylko myśli, wyrażenia i wyrazy, których cenzura nie wzbrania; **cenzurować** przeglądać rękopisy do druku, czy nie zawierają czego przeciwnego wskazówkom rządu; przeglądać książki i gazety, aby udzielić lub odmówić pozwolenia na ich rozpowszechnianie.

Ce qui se ressemble s'assemble *f.* (*sö ki sö resaⁿbl sasaⁿbl*) swój swego znajdzie.

Cera *w.* barwa twarzy, skóry.

Ceramika *g.* garncarstwo artystyczne; ozdobne wyroby z fajansu, majoliki, porcelany.

Cerata *ł.* płótno nawoskowane, pokryte lakierem.

Ceratodus *nł.* rybosalamandra, typ przejściowy pomiędzy rybą a ziemnowodnemi.

Cerazyna *nł.* guma wypływająca z drzew wiśniowych.

Cerber *g.-ł.* mityczny trójgłowy pies, stróż bramy piekła; *przen.* stróż czujny i groźny.

Cerceau *f.* (*serso*) zabawa towarzyska w obręcze, które się rzuca i chwyta na kijki.

Cercle *f.* (*serkl*) koło, stronnictwo polityczne jednolite; koło towarzyskie; zabawa.

Cerealia *ł.* zboże, rośliny zbożowe; uroczystość doroczna ku czci bogini Cerery.

Cerebracja *nł.* działalność mózgu; myślenie.

Cerebralny *nł.* mózgowy.

Cerebryna *nł.* substancja mózgowa.

Ceremonja *ł.* obrząd uroczysty; ugrzecznienie przesadne; okazałość, parada, pompa.

Ceremonjał *nł.* porządek form, zachowywanych przy uroczystościach.

Ceremonjant *ł.* przesadnie ugrzeczniony.

Cerera, Ceres *ł.* bogini rolnictwa i płodów ziemi.

Cerevisia *ł.* piwo.

Cerezyna *nł.* wosk ziemny, wosk mineralny.

Cerograf *g.-ł. ob.* **Cyrograf.**

Cerografja *nł.* sposób przygotowania klisz drukarskich na płytach miedzianych powleczonych woskiem, w którym wycina się rysunek, a następnie płyty poddaje się galwanizacji.

Ceromancja *nł.* wróżenie z wosku.

Ceroplastyka *nł.* sztuka lepienia figur z wosku.

Certacja, Certamen *ł.* spór, sprzeczka.

Certować *ł.* walczyć, współubiegać się; **c. się,** spierać się delikatnie, dysputować; wzdragać się, ceremonjować się.

Certum quantum *ł.* pewna ilość.

Certyfikat *śrł.* świadectwo, zaświadczenie piśmienne.

Cerwelada *f.* pewien gatunek kiełbasy, kiszki.

Cesja *ł.* ustąpienie, przekazanie swego prawa.

Cesjonarjusz *nł.* ustępujący lub przelewający swe prawa.

Cessante causa cessat effectus *ł.* z ustaniem przyczyny ustaje skutek.

C'est à dire *f.* (*se ta dir*) to znaczy, to jest.

C'est égal *f.* (*se tegal*) wszystko jedno.

C'est à prendre ou à laisser *f.* (*se ta praⁿdr u a lese*) należy to przyjąć (jak jest, nie zmieniając), albo odrzucić.

C'est le ton qui fait la chanson *f.* (*se lö tą ki fe la szaⁿsą*) to zależy od sposobu lub od tonu wypowiedzenia.

C'est pire qu'un crime, c'est une faute *f.* (*se pir kę krim, se tün fot*) to gorsze niż przestępstwo, to błąd (w zastosowaniu do polityki).

C'est plus fort que moi *f.* (*se plü for kö mua*) to jest ponad moje siły; nie mogę się powstrzymać.

C'est pour moi du grec a. **de l'hébreu** *f.* (*se pur mua du grek* a. *dö lebrö*) *dosł.* to dla mnie greczyzna, hebrajszczyzna: rzecz niezrozumiała.

C'est son cheval de bataille *f.* (*se są szwal de bataj*) to jest jego ulubiony konik, na którym zawsze wyjeżdża; ulubiony temat; rzecz, którą się ktoś zawsze popisuje.

C'est tout comme chez nous *f.* (*se tu kom sze nu*) wszystko (to tak) jak u nas.

Ceter *ob.* **Seter.**

Ceteris paribus *ł.* przy innych warunkach (okolicznościach) równych.

Ceterum censeo (**Carthaginem esse delendam**) *ł.* zresztą jestem tego zdania (że Kartagina zburzona być winna).

Cetografja *g.* opisanie wielorybów.

Cez *nł.* pierwiastek metaliczny z grupy potasowców.

Cezaryzm *nł.* władza oparta na przemocy; absolutne rządy wojskowe.

Cezura *ł.* średniówka w wierszu miarowym.

Cf. *skr.* **confer** *ł.* porównaj.

Cfm. *skr.* **conform** zgodnie.

C. G. S. system *f.* układ miar, których zasadniczemi jednostkami są: centymetr, gram, sekunda.

Chablis *f.* (*szabli*) białe wino burgundzkie.

Chaconne *f.* (*szakon*) średniowieczny taniec włoski o rytmie powolnym.

Chacun à son goût *f.* (*szakę a są gu*) każdy podług swego gustu.

Chagrin *f. ob.* **Szagryn.**

Chaîne *f.* (*szen*) łańcuch, pasmo, szereg; figura kołowa w tańcu, w której mężczyźni i damy, idąc naprzeciw siebie, podają sobie na przemian to prawą, to lewą rękę.

Chair à canon *f.* (*szer a kaną*) *dosł.* mięso dla armaty, *pogardl.* prości żołnierze, których niewarto szczędzić zbytecznie.

Chaise longue *f. ob.* **Szezląg**

Chalcedon minerał, gatunek krzemienia, półprzezroczysty, rozmaicie zabarwiony (od nazwy miasta w Azji Mniejszej).

Chaldejski język, jeden z języków semickich, upowszechnił się wśród żydów w niewoli babilońskiej.

Chalif *ar. ob.* **Kalif.**

Chalkografja *g.* miedziorytnictwo.

Chała *hebr.* bułka a. strucla żydowska szabasowa.

Chałat *ar.* długa kapota, kitel.

Chałtury *śrł.* [*bir.*] zaduszki, dziady.

Chambertin *f.* (*szaⁿbertę*) słynne wino czerwone burgundzkie.

Chambre ardente *f.* (*szaⁿbr ardaⁿt*) izba gwiaździsta, nazwa sądu we Francji ustanowionego w r. 1535 dla wytępienia sekciarzy, a w r. 1676 przeciw trucicielom, zasiadającego w izbie obitej czarnym aksamitem ze srebrnemi gwiazdami, przesłuchującego obwinionych przy blasku świec jarzących.

Chambre garnie *f.* (*szaⁿbr garni*) pokój umeblowany do wynajęcia.

Chamois *f. ob.* **Szamua.**

Champs-Elysées *f.* (*szaⁿz'elize*) pola elizejskie, park w Paryżu.

Champignon *f.* (*szaⁿpinią*) grzyb, pieczarka.

Champion *f.* (*szaⁿpią*) *ob.* **Szampion.**

Champion [*a.*] (*czempiön*) zwycięzca w popisach sportowych.

Chamsin *ar.* suchy, gorący wiatr płd.-wsch. wiejący w półn. Afryce od końca kwietnia do początku czerwca.

Chan *tat.* książe, władca i wódz u Tatarów.

Chancelier *f.* (*szaⁿselje*), **Chancellor** *a.* (*czanselör*) kanclerz.

Chandżar *ar.* kindżał, puginał.

Change *f.* (*szaⁿż*) zamiana.

Changement *f.* (*szaⁿżmaⁿ*) zmiana, zmienienie.

Chanson *f.* (*szaⁿsą*) pieśń.

Chantage *f.* (*szaⁿtaż*) *ob.* **Szantaż.**

Chantilly *f.* (*szaⁿtili*) rodzaj haftu, koronek.

Chaos *g.* zamęt, bezład.

Chaotyczny *g.* bezładny, pomieszany.

Chapeauclaque *f.* (*szapoklak*) męski kapelusz t. zw. cylinder składany.

Charakter *g.* znamię, cecha; ogół cech i właściwości duchowych indywidualnych, znamiennych; sposób pisania; godność, stan; stałe zasady postępowania (zwłaszcza dobre); *żart.* **c. w nogach** pochopność do szybkiej ucieczki.

Charakterystyczny *g.* z wybitnemi właściwościami, znamienny, wyróżniający się: **c-e role** sceniczne: przedstawiające typy zwykle osób starszych, których właściwości należy uwydatnić; **ch-a nuta** a. **nuta przewodnia** 7-my ton gamy, po którym koniecznie oczekujemy toniki.

Charakterystyka *g.* zestawienie zasadniczych, znamiennych cech i właściwości, wyróżniających dany przedmiot, osobę lub pojęcie od innych.
Charakteryzacja **g.* sztuczne nadawanie twarzy wyglądu, odpowiedniego do roli teatralnej.
Charakteryzować **g.* określać czyj charakter; nadawać cechę; nadawać a. wskazywać właściwe znamiona odpowiednie charakterowi; **ch. się,** nadawać sobie cechy zewnętrzne osoby przedstawianej w roli na scenie.
Charge *f.* (*szarż*) *ob.* **Szarża.**
Chargé d'affaires *f.* *(szarże dafer)* ajent dyplomatyczny sprawujący interesy przy poselstwie obcego państwa w zastępstwie ambasadora.
Chargée *f.* *(szarże)* obciążony, list polecony, rekomendowany.
Charitas *l.* miłość bliźniego.
Charitativum *ob.* **Subsidium charitativum.**
Charivari *f.* *(szariwari)* kocia muzyka, przeraźliwa muzyka, rzępolenie, hałas, wrzawa.
Charmant *f.* *(szarman)* powabny; ujmujący; nadskakujący.
Charon *g. mit.* przewoźnik dusz umarłych przez Styks.
Charta *g.-l.* papier; karta; dokument; *ob.* **Magna charta.**
Chartered-Company *a.* *(czarterd kompeni)* stowarzyszenie przemysłowo-handlowe uprzywilejowane (w Anglji, w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej.
Chartreuse *f.* *(szartröz)* likier wyrabiany przez Kartuzów w Nancy.
Charybda *ob.* **Scylla.**
Chasse café *f.* *(szas kaje)* likier dodawany do poobiedniej kawy.
Chassé croisé *f.* *(szase kruaze)* rodzaj figury w tańcu; pokrzyżowanie.
Chassez le naturel, il revient au galop *f.* *(szase lö naturel il rwię to galo)* *dosł.* odpędzajcie popęd wrodzony, powróci cwałem: n a t u r a ciągnie wilka do lasu.
Chasydzi *hebr.* fanatyczna sekta religijna żydowska.
Chaszcz *mlr.* gąszcz, zarośle.
Château *f.* *(szato)* gród, zamek; **Ch. Lafitte** *(-lafit)*, **Ch. la Rose** *(-roz)*, **Ch. la Tour** *(-tur)*, **Ch. Margaux** *(-margo)*, **Ch. Premaux** *(-premo)* nazwy win burgundzkich (od posiadłości, w których są winnice).
Chauffe-pied *f.* *(szoj-pje)* naczynie podłużne z gorącą wodą, szczelnie zakorkowane, do grzania nóg.
Chauffeur *f.* *(szofőr)* *ob.* **szofer.**
Chazer *hebr.* słonina, wieprzowina jako rzeczy trefne.
Cheder *hebr.* początkowa szkoła żydowska.
Chedyw *pers.* [*tur.*] tytuł wicekróla Egiptu.
Chef *f.* *(szef)* *ob.* **Szef.**
Chef d'oeuvre *f.* *(sze döwr)* arcydzieło.
Chelidonia *l.* roślina glistewnik.
Chelonit, Chelonja **g.* szyldkret skamieniały.
Chemigrafja **g.* *ob.* **Cynkografja.**
Chemik *g.* biegły w chemji; studjujący specjalnie chemję; ten kto w fabrykacji kieruje czynnościami chemicznemi a. je wykonywa.
Chemikalja **g.* preparaty i wytwory chemiczne.
Chemin de table *f.* *(szmę dö tabl)* pas barwny ozdobny kładziony w poprzek obrusa na stole.
Chemisette *f.* *(szmizet)* półkoszulek.
Chemja *g.* nauka o pierwiastkach i związkach ciał.
Chemotaktyzm **g.* ruch organizmu s p o w o d o w a n y przez czynniki chemiczne; **ch. dodatni** przybliżający; **ch. odjemny** oddalający.
Cherchez la femme *f.* *(szersze la fam)* *dosł.* szukaj kobiety (jako przyczyny sprawy zawikłanej).
Cherem, Chejrym *hebr.* klątwa, rzucona przez rabina.
Cherub, Cherubin *hebr.* anioł najwyższego chóru anielskiego; aniołek.
Che *(ke)* **sarà, sarà** *w.* co ma być, niech będzie.
Chester *a.* *(czester)* ser angielski śmietankowy, przyrządzany głównie w mieście Chester.
Cheval de bataille *ob.* **C'est son cheval de bataille.**
Chevalier *f.* *(szwalje)* rycerz; tytuł szlachty średniowiecznej we Francji; **ch. d'industrie** *f.* *(-dędüstri)* *dosł.* rycerz przemysłu; oszust, szachraj, wydrwigrosz.
Chevreau *f.* *(szewro)* koźlę, skóra koźlęca.
Chianti *w.* *(kjanti)* wino z okolicy pod Toskaną we Włoszech, noszącej też nazwę.
Chic *f.* *(szik)* szyk, zręczność, elegancja, gust.
Chicha *h.* *(czicza)* napój z soku ananasowego.
Chief *a.* *(czif)* główny; naczelnik, szef; główne miejsce jakiej rzeczy.
Chiljada *g.* liczba tysiąc; tysiąc sztuk, tysiąc ludzi; tysiącolecie.
Chiljasta *g.* zwolennik chiljazmu; *iron.* nazwa dawana w r. 1830 przez czerwonych tym umiarkowanym, którzy pragnęli poprawy politycznego położenia Polski drogą pracy powolnej (jakoby tysiącletniej).
Chiljazm **g.* wiara w przyszłe tysiącletnie panowanie Chrystusa na ziemi.
Chi lo sa? *w.* *(ki lo sa)* kto to wie?
Chimera *g.-l.* potwór bajeczny ziejący o g n i e m: przód lwa, kadłub kozy, tylna część ciała; urojenie, mrzonka; dziwactwo, kaprys, fantazja; wąż; ryba mórz europejskich, w i e l k o ś c i szczupaka, inaczej przeraza; **chimerować** kaprysić, grymasić.
Chimeryk *nł.* roiciel, dziwak; fantasta; grymaśnik; **chimeryczny,** urojony, dziwaczny; grymaśny, kapryśny.
China *peruw.* [*n.*] kora z drzewa chinowego.
Chinina [*f.*] alkaloid z kory chinowej.
Chinolog *l.* *ob.* **Sinolog.**
Chiragra *g.-l.* artrytyzm w rękach, łamanie, gościec, dna.
Chiromancja *g.* wróżenie z ręki, odgadywanie charakteru i przyszłości człowieka z linji i znaków na dłoni.
Chiromanta *g.* zajmujący się chiromancją.
Chironomja **g.* sztuka, wyrażania myśli za pomocą giestykulacji rękami.
Chiroplastyka **g.* sztuka formowania postaci z gliny, wosku i t. p.
Chirurg *g.* lekarz operator.
Chirurgja *g.* leczenie przez opatrunki, cięcia, wypalenia i t. p. rękoczyny.
Chiton *g.* szata spodnia z półrękawami u Greków staroż.
Chityn **g.* t w a r d a substancja składowa pokryw. chrząszczów i skorupiaków.
Chi *(ki)* **va piano, va sano** *w.* kto idzie wolno idzie pewno.
Chlamida *g.* płaszcz u starożytnych zarzucany na prawe ramię.
Chloe *g. dosł.* zieleniejąca; przydomek greckiej bogini zbóż Cerery; stąd imię pasterek w sielankach i romansach.
Chlor *g.* pierwiastek chemiczny, gaz duszącego zapachu, składowa część soli kuchennej; **chlorować,** odbarwiać, bielić chlorkiem.
Chloral *nł.* związek chemicz. chloru z bezwodnym alkoholem (lek uśmierzający ból i usypiający).
Chlorek **g.* związek chem. chloru z wapnem używany do odbarwiania i dezynfekcji.
Chlorofil **g.* zieleń roślinna, barwnik znajdujący się w komórkach roślinnych i nadający kolor zielony roślinom.
Chloroform *nł.* mieszanina chlorku wapna, alkoholu i gorącej wody (bezbarwny płyn lotny znieczulający i usypiający); **chloroformować** znieczulać, usypiać za pomocą chloroformu.
Chloroza *nł.* blednica.
Chloryt **g.* minerał złożony z krzemionki, tlenku glinu, tlenku żelaza, tlenku magnezu i wody.
Chmyz, Chmyza *mlr.* mały konik niepozorny; krzaki, zarośla.
Choc *f.* *(szok)* uderzenie, odbicie.
Chochla *l.* (?) czerpak; duża łyżka drewniana.
Cholegrafja **g* opisanie żółci.
Cholelit **g.* kamień żółciowy.
Cholelogja **g.* nauka o żółci.
Cholera *g.-l.* zaraza objawiająca się biegunką, wymiotami i kurczami; **ch. nostras** cholera miejscowa, choleryna, biegunka.
Choleryk *g.-l.* człowiek temperamentu popędliwego, gniewliwego, żółciowy.
Choleryna *nł.* silna biegunka.
Chondrologja **g.* nauka o chrząstkach.
Chondryn, Chondryna **g.* chrząstnik, klej chrząstkowy, część składowa chrząstki.
Chorał *l.* utwór muzyczny poważnej treści do chóralnego śpiewu w kościele.
Chorea **g.* taniec św. Wita (choroba).
Chorej *g.* *ob.* **Trochej.**
Choreografja **g.* sztuka oznaczania znakami piśmiennemi różnych *pas* tanecznych, układu nóg, rąk; sztuka baletnicza.
Chorografja **g.* opis szczegółowy jakiej okolicy kraju.
Chorologja **g.* geografja opisowa roślin i zwierząt.
Chorometrja **g.* nauka o mierzeniu ziemi.
Chór *g.-l.* zbiorowy śpiew wielu osób razem; miejsce w kościele, gdzie ustawione są organy; presbiterjum.
Chram *starksł.* świątynia.
Chrematologja **g.* nauka o skarbowości, o finansach.
Chrematonomja **g.* nauka o użyciu bogactw.

Chrestomatja *g.* wypisy, wybór ustępów, czerpany z rozmaitych autorów.

Christianissimus *nł.* arcychrześcijański (tytuł królów francuskich).

Chrom *g.* pierwiastek *chem.* metal szaro-biały, używany w przemyśle; **chromować**, *chem.* napawać związkiem chromu (skórę, tkaninę).

Chromatoskop **g.* rodzaj kalejdoskopu.

Chromatotrop **g.* przyrząd do wywoływania gry kolorów na białym ekranie przy pomocy latarni czarnoksięskiej.

Chromatyczny *g.* barwny; **ch-a gama** w *muz.* gama utworzona przez podwyższanie lub zniżanie dźwięków o pół tonu.

Chromatotechnika **g.* chemiczne farbowanie, chem. wyrabianie farb.

Chromatyka **g.* nauka o barwach.

Chromatyzm **g.* zabarwienie przez rozszczepianie się promieni w soczewkach.

Chromofotografja **g.* fotografja przedmiotów z zachowaniem ich barw.

Chromolitografja **g.* litografja barwami, kolorami.

Chromosfera **g.* zewnętrzna warstwa atmosfery słonecznej, widzialna w czasie zaćmienia jako czerwonawy krąg okalający słońce.

Chromoskop **g.* przyrząd do fotografowania jednoczesnego w trzech barwach: czerwonej, żółtej i niebieskiej, (przez n a ł o ż e n i e trzech płytek takich otrzymuje się obraz barwami zbliżony do natury).

Chromotypja**g.*, **Chromodruk** *g.*+*n.* obraz barwny odbity z metalowych płyt na prasie drukarskiej, druk kolorami.

Chromurgja **g.* *ob.* **Chromatotechnika.**

Chroniczny *g.-ł.* przewlekły, zastarzały, długotrwały, powtarzający się od czasu do czasu.

Chronique scandaleuse *f.* *(kronik skaⁿdalöz)* skandaliczne plotki, dotyczące jakiego dworu lub sfery towarzyskiej etc.; *przen.* osoba świadoma tych gorszących zdarzeń i powtarzająca je.

Chronofotografja **g.* fotografowanie przedmiotu będącego w ruchu, uwidoczniające szybkość ruchu.

Chronograf *g.* przyrząd oznaczający graficznie czas trwania jakiego zjawiska, lub chwilę, w której się ono zdarzyło: służy do spostrzeżeń astronomicznych, do mierzenia szybkości pocisków, do zdjęć migawkowych fotograficznych.

Chronografja *g.* kronikarstwo, rocznikarstwo.

Chronogram **g.* wyraz a. wiersz, którego pewne litery wyrażają liczby rzymskie.

Chronologja *g.* nauka wskazująca czas, w jakim zdarzyły się wypadki dziejowe; nauka o mierzeniu i dzieleniu czasu; spis wypadków historycznych porządkiem lat; **chronologiczny**, uporządkowany w e d ł u g czasu.

Chronometr **g.* najdokładniejszy zegar przenośny, używany do obserwacji astronomicznych i w żegludze, do oznaczania p o ł o ż e n i a gieograficznego.

Chronoskop **g.* przyrząd do mierzenia króciutkich odstępów czasu (zwłaszcza dla badania biegu pocisków).

Chronostychon **g.* chronogram, z jednego wiersza złożony.

Chryja *g.* w retoryce: krótka rozprawa, skreślona według przepisów retorycznych i stylistycznych; długi, nudny i zawikłany wykład piśmienny; kłótnia, zamęt gorszący, awantura.

Chrystjanizm *nł.* chrześcijaństwo.

Chrystologja **g.* nauka o Jezusie jako Mesjaszu i Jego zasadach.

Chryzalida **g.* poczwarka owadu.

Chryzantem a. **Chryzantyna** *g.* roślina jastruń lub złocień; **kraina chryzantemów** — Japonja.

Chryzma *g.* namaszczenie.

Chryzmat *nł.* znak od namaszczenia.

Chryzmo, Krzyżmo [*śrgórnon.*] olej św. do namaszczenia służący; olej św. poświęcony przez biskupa, służący do bierzmowania.

Chryzoberyl **g.* k a m i e ń szlachetny, zielony, przezroczysty.

Chryzopras **g.* odmiana chalcedonu *(ob.).*

Chtoniczny **g.* ziemski.

Chuligan, uczestnik szajki łupieżców ulicznych (od nazwy herszta szajki takiej w Londynie).

Chunchuzy *chiń. dosł.* żółte brody: zesłańcy kryminalni chińscy w Mandżurji, tworzący szajki rozbójnicze.

Chusycí *ob.* **Chasydzi.**

Chylat *tur.* suknia honorowa, którą sułtan obdarza.

Chylus *g.* sok pokarmowy zawarty w naczyniach limfatycznych narządów trawienia, przechodzi z limfą do krwi.

Chymus *g.* sok mleczny kiszkowy.

Chyr *ob.* **Hyr.**

Chyz *ob.* **Hys.**

Cicerone *w.* *(cziczerone)* przewodnik oprowadzający obcych, pokazujący i objaśniający zabytki sztuki i osobliwości miejscowe.

Cicisbeo *w.* *(cziczisbeo)* towarzysz asystujący pięknej pani, g a l a n t; przyjaciel żony.

Ci-devant *f.* *(sidwaⁿ)* niegdyś, dawniej.

Cigarette *f.* *ob.* **Cygareta.**

Cimelia **g.* zbiór najrzadszych druków (w bibljotekach).

Cingulum *ł.* pasek, sznur biały zakończony kwastami, noszony przez księży przy obrządkach kościelnych.

Cinquecento *w.* *(czynkueczento)* wiek 16-ty we Włoszech, gdy zjawił się renesans *(ob.)*; stąd **cinquecentyści**: artyści i literaci włoscy z tego okresu.

Cinq minutes *f.* *(sę minüt) dosł.* pięć minut, potrawa mięsna.

Circa *ł.* około, prawie.

Circe *g.-ł.* *(właść. g.* Kirke), w *mit.* greckiej pomniejsza bogini, która przybywających na jej wyspę zamieniała w zwierzęta; *przen.* piękna zalotnica, dla której ludzie zapominają o swej godności.

Circenses *ł.* igrzyska publiczne u staroż. Rzymian.

Circulus vitiosus *ł.* *(cirkulus wici-ozus)* koło błędne.

Circumflex *ł.* znak akcentu przedłużającego.

Circumstantia *ł.* p. **Cyrkumstancja.**

Cis w *muz.* nuta C podwyższona o pół tonu (nuta C z krzyżykiem).

Cis *ł.* przed, z tej strony w przeciwstawieniu do *trans* za, z tamtej strony np. Cislitawski: na zach. rzeki Litawy (w Austro-Węgrzech).

Cisalpejski, leżący z tej strony Alp (od strony Rzymian).

Cislitawja, kraje leżące na zachód rzeki Litawy (w Austrji).

Cispadański, leżący z prawej strony rzeki Po.

Citissime *ł.* jaknajszybciej.

Cito *ł.* szybko, pilno.

Citoyen *f.* *(situaję)* obywatel.

City *a.* *(siti)* środkowa kupiecka dzielnica Londynu.

Ciupas a. **Szupas** *n.* odsyłanie winowajców pod strażą; *przen.* odmowa.

Civiliter mortuus *ł.* umarły cywilnie, pozbawiony praw.

Civis *ł.* obywatel; **c. romanus**, obywatel rzymski.

Civitas *ł.* obywatelstwo; zbiór praw wolnego obywatela, ludność, miasto (jako państwo).

Ciwun *blr.* zwierzchnik wiejski, gospodarz powiatu na sejmikach; włodarz.

C. l. *skr.* **Citato loco** *ł.* miejsce, źródło, skąd coś przytoczono.

Clair - obscur *f.* *(klerobskur)* światło - cień, efekty światła i cieni w malarstwie.

Clan *szkoc.* *(klen)* w Szkocji pokolenie, ród; wsie i miasta danego rodu.

Clara intervalla *ł.* *ob.* **Lucida intervalla.**

Clara pacta claros faciunt amicos *ł.* szczere układy czynią dobrych przyjaciół; jasna umowa między stronami.

Clara voce *w.* jasnym, czystym głosem.

Clarum ingenium *ł.* umysł jasny.

Clausula *ł.* *ob.* **Klauzula.**

Clearinghouse *a.* *(kliringhauz)* kantor likwidacyjny, dom obrachunkowy kompensacyjny, w którym firmy bankierskie regulują dwa razy dziennie wzajemne obrachunki.

Clericus clericum non decimat *ł.* *dosł.* duchowny od duchownego nie p o b i e r a dziesięciny: kruk krukowi oka nie wykole.

Clou *f.* *(klu) dosł.* gwóźdź; *przen.* najciekawsza część w i d o w i s k a, główny wabik.

Clown *a.* *(klaun)* błazen w cyrku.

Club *a.* *(klöb)* związek towarzyski; *ob.* **klub**; kij haczykowaty, grubszy na końcu, do gry w golf.

Clubman *a.* *(klöbmen)* członek klubu, *szczeg.* taki, który często bywa w klubie.

Cluny *f.* *(klüni)* rodzaj koronek (od nazwy miejscowości we Francji).

cm. *skr.* **Centymetr.**

C°, Comp., C-nie, skrócone wyrażenie handlowe, oznaczające **Compagnie** *f.* *(kąpani)* spółka.

Coda *w.* *(koda)* zakończenie lub ustęp końcowy utworu muzycznego.

Coeur *f.* *(kör)* serce; czerwień, kier (w kartach).

Cogito ergo sum *ł.* myślę więc jestem.

Cognac *ob.* **Konjak.**

Cognomen *ł.* przydomek, imię przydane.

Cognosce te ipsum *ł.* poznaj samego siebie.

Cohärer *n.* w nowowynalezionych telegrafach bez drutu i t. p. rurka z opiłkami.

Coiffeur *f. (kuafőr)* fryzjer.
Cokuł *ł.* [*w.*] dolna, nieco wystająca część ściany zewnętrznej budynku, podstawa filaru, posągu.
Colbant *n.* dolna, zewnętrzna część okna, zwykle pokryta blachą.
Cold-cream *a. (koldkrim)* gatunek maści, udelikatniającej skórę.
Colis [*f.*] *ob.* **Colli.**
Collatio *ł.* porównanie, sprawdzenie, kolacjonowanie.
Collecta *ł.* modlitwa we Mszy św. odmawiana przed czytaniem epistoły.
Collectanea *ł.* zbiór dokumentów, artykułów, notat, wogóle materjałów, rozjaśniających a. uzupełniających daną kwestję.
Collège *f. (koleż)* gimnazjum we Francji.
Collegium nobilium *ł.* szkoła dla młodzieży szlacheckiej.
Col legno *w. (kol leńjo)* drzewcem smyczka (w grze smyczkowej).
Colli *w.* beczki, skrzynki, paki z towarami.
Collier *f. (kolje)* naszyjnik.
Collodium *ł.* bawełna strzelnicza, rozpuszczona w eterze siarczanym.
Colloquium *ł. (kolokwi-um)* zjazd dygnitarzy duchownych i świeckich w celu obrad nad sprawami publicznemi; dysputa religijna; rozmowa zastępująca egzamin uniwersytecki.
Colosseum *ł. ob.* **Kolizeum.**
Columbarium *ł.* w katakumbach wgłębienie na urny z popiołami ciał.
Comber, Cąber *n.* część mięsa lędźwiowa z wołu, jelenia, sarny; grzbiet barani, zajęczy.
Comédie à tiroir *f. (komedi tiruar)* komedja szufladowa, w której bohaterowie wchodzą na scenę i wychodzą ze sceny bez dostatecznej przyczyny.
Comes *śrł.* towarzysz osób dzierżących wyższą władzę; hrabia.
Come sta? Comestate? *w.* jak się masz? co słychać?
Comfortable *a. (komfortebl)* wytwornie.
Comme de raison *f. (kom ő rezą)* naturalnie, z natury rzeczy.
Comme chez nous *f. (kom ze nu)* jak u nas.
Commedia dell'arte *w.* utwór sceniczny ludowy włoski, w którym główne osoby są: Pierrot, Arlekin i Colombina.
Comme il faut *f. (kom il fo)* jak należy, dobrze; w dobrym tonie, wytworny.
Commiliton *ł.* [*n.*] *(komiliton)* towarzysz broni, kolega uniwersytecki.
Commis voyageur *f. (komiwuajażer)* podróżujący ajent handlowy, starający się o zbyt towarów firmy, którą reprezentuje, reisender.
Common-Hal *a. (kommőnhal)* ratusz w Anglji.
Common-Law *a. (kommőnlo) dosł.* prawo pospolite; stare, przez zwyczaj ustalone prawo krajowe w Anglji.
Communi consensu *ł. ob.* **Consensu omnium.**
Communiqué *f. (komünike)* wiadomość udzielona, podana, nadesłana; komunikat.
Comodamento *w.* w *muz.* wygodnie, ruchem dogodnym, z prędkością dogodną.
Comp. *skr.* **Compagnie** *ob.* **C°.**
Compacte *f. (kąpakt)* ścisły, gęsty, spójny, zbity.
Comparaison n'est pas raison *f. (koną rezą ne pa rezą)* porównanie nie jest racją, niczego nie dowodzi.
Comparatio *ł.* porównanie.
Compendium *ł.* skrócenie, przewodnik, podręcznik, krótki zbiór.
Compound *a. (kompaund) dosł.* złożony; dynamo-maszyna c. dynamo-maszyna w ktorej ramiona magnesu mają na sobie podwójne swoje drutów.
Comptant *f. (kątaⁿ)* gotówka.
Compte rendu *f. (kąt raⁿdü)* sprawozdanie.
Comptoir *f. (kątuar)* stół sklepowy; kancelarja, kantor, biuro; dom handlowy.
Comte *f. (kąt)* hrabia.
Comtesse *f. (kątes)* hrabina.
Con allegrezza *w.* żywo, ochoczo.
Con amore *w. dosł.* z miłością; z zamiłowaniem, z przejęciem się.
Con brio *w.* z ogniem, świetnie.
Concave *f. (kąkaw)* wklęsły.
Concedo *ł.* zgadzam się, przyjmuję.
Concetti *w.* dowcipy rzekome, robione, niby-dowcipy.
Conciergerie *f. (kasierżri)* więzienie w Paryżu.
Concilium *ł.* zgromadzenie dostojników kościelnych dla narad, sobór.
Conclave *ł. ob.* **Konklawe.**
Concordia *ł.* zgoda, jedność.
Concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur *ł.* zgodą wzrastają małe rzeczy, niezgodą największe upadają.
Condebitor *ł.* współdłużnik.
Condimentum optimum fames *ł.* głód jest najlepszą przyprawą.
Conditionalis *ł.* tryb warunkowy.
Conditionaliter *ł.* warunkowo.
Conditio sine qua non *ł.* warunek nieodzowny.
Con dolcezza *w. (kon dólczecca)* w *muz.* łagodnie.
Con dolore *w.* w *muz.* boleśnie.
Condominium *nł.* wspólne władanie, wspólne panowanie (np. dwu państw w jakiej kolonji).
Condottieri *w.* dowódcy band zbrojnych we Włoszech w XIV i XV wieku, przyjmujący służbę u każdego, kto im lepiej zapłacił.
Con eleganza *w. (kon elegánca)* w *muz.* z elegancją.
Con espressione *w.* w *muz* wyraziście, dobitnie, z naciskiem.
Conf. *ob.* **cf.**
Confarreatio *ł.* najdawniejsza forma zaślubin u Rzymian przez wspólne spożycie placka wobec kapłana i 10-ciu świadków.
Confetti *w.* cukry, cukierki, migdały osmażone w cukrze, któremi obrzucają się wzajemnie uczestniczący w karnawałowej zabawie, (zastępują je imitacją z gipsu lub papierkami kolorowemi).
Confiteor *ł.* wyznaję, spowiadam się.
Conforme *f. (kąform)* zgodny z czem, odpowiedni.
Confortativum *ł. (dom.* **remedium)** lek wzmacniający, podniecający.
Confrater *ł.* kolega, spółczłonek.
Con fuoco *w. (kon fuoko)* w *muz.* z ogniem.
Con grandezza *w. (kon grandecca)* w *muz.* wzniośle, wspaniale.
Congrève [*f.*] rodzaj druku wykonanego jednocześnie kilku kolorami (od imienia wynalazcy anglika W. Congreve).
Congrua *ł. ob.* **Kongrua.**
Con gusto *w. muz. dosł.* ze smakiem; z wdziękiem.
Conj. *skr.* **Conjunctio** *ł.* spójnik.
Conjectanea *ł.* pisma zbiorowe pełne uwag, pomysłów.
Conjunctivus *ł.* tryb łączący.
Con legerezza *w muz.* lekko.
Con mano destra *w. muz.* prawą ręką.
Con mano sinistra *w. muz.* lewą ręką.
Con molto espressione *w.* w *muz.* z wielkim uczuciem.
Con moto *w.* w *muz.* z przyśpieszeniem, ze wzruszeniem.
Connubium *ł.* małżeństwo, związek małżeński.
Con passione *w. muz.* namiętnie, z uczuciem.
Conquête *f. (kąket)* podbój, zdobycie; podobanie się, zniewolenie sobie.
Conquistador *h. (konkistador) ob.* **Konkwistador.**
Conseil *f. (kąsej)* rada, zgromadzenie rady; **c. des Prudhommes** *ob.* **Prudhomme.**
Consensu omnium *ł.* za zgodą powszechną.
Consensus facit legem *ł.* wspólna zgoda stanowi prawo.
Con sentimento *w.* w *muz.* z uczuciem.
Consilium *ł. ob.* **Konsyljum;** **c. abeundi** *ł.* porada usunięcia się (łagodny sposób wydalenia).
Consommé *f. (kąsome)* rosół, buljon.
Consonantes *ł.* spółgłoski.
Con sordino *w.* w *muz.* z tłumikiem.
Consortes *ł.* towarzysze, wspólnicy.
Con spirito *w.* w *muz.* z natchnieniem, z ogniem.
Constable *a. (konstebl)* policjant angielski.
Con strepito *w.* w *muz.* hałaśliwie, szumnie.
Constringentia *ł.* środki lekarskie ściągające.
Consuetudo est altera natura *ł.* przyzwyczajenie jest drugą naturą.
Consuetudo pro lege servatur *ł.* zwyczaj zastępuje prawo.
Consulta *ł. ob.* **Konsulta.**
Consumatum est *ł.* spełniło się.
Contagium *ł.* zaraza.
Contes à dormir debout *f. (kąt a dormi debu) dosł.* opowiadania do zaśnięcia stojąc; nudne opowieści.
Continentia causarum *ł.* związek rzeczy.
Conto *w.* rachunek (w księgach).
Conto a meta *w.* do równych zysków i strat.
Conto corrente *w.* rachunek bieżący.
Conto finto *w.* rachunek wymyślony, przypuszczalny.
Conto loro *w.* ich (wasz) rachunek; **c. nostro** *w.* nasz rachunek.
Contra *ł.* przeciw.
Contra bonos mores *ł.* przeciwko obyczajności a. moralności.
Contradictio in adjecto *ł.* sprzeczność w przymiotniku (błąd logiczny) np. zimny ogień.
Contra leges *ł.* przeciw prawom.

Contralto *w.* niższy alt, drugi głos żeński.

Contra naturam *l.* przeciw naturze.

Contra principia negantem disputari non potest *l.* niemożliwy jest spór z człowiekiem nieuznającym zasad.

Contraria contrariis curantur *l.* przeciwne leczy się przeciwnem (zasada alopatji).

Contra vim mortis non est medicamentum in hortis *l.* od śmierci niema lekarstwa.

Contre-coup *f.* (*kątr-ku*) odbicie, uderzenie pochodzące od przedmiotu uderzonego.

Contre-escarpe *f.* (*kątr-eskarp*) *ob.* **Kontreskarpa.**

Contre-façon *f.* (*kątr-fasą*) podrobienie cudzego wyrobu, dzieła, firmy; przedruk.

Contre-ordre *f.* (*kątr-ordr*) rozkaz przeciwny danemu.

Con tristezza *w. muz.* smutnie, żałośnie, bolejąco.

Contumacia *l. ob.* **Kontumacja.**

Con variationi *w. muz.* ze zmianami, z warjacjami.

Conversations - Lexicon *n.* encyklopedja powszechna.

Convexe *f.* (*kąweks*) wypukły.

Con vigore *w.* [illegible] z siłą.

Copia verborum [illegible] mnogość słów, wyrazów; dużo gadaniny, a mało treści.

Copula *l.* łącznik (w *gram.*).

Copyright *a.* (*kopirajt*) zastrzeżenie praw wydawcy.

Coram populo *l.* publicznie, wobec ludzi.

Cornet à piston *f.* (*kornetapistą*) rodzaj trąbki z trzema klapkami; waltornia pistonowa.

Corona laurea *l.* wieniec wawrzynowy.

Coroner *a.* (*koroner*) w Anglji urzędnik sądowy do śledztwa w wypadkach nagłej śmierci.

Corpo di Bacco *w.* (*korpo di Bako*) tam do licha! tam do kata!

Corporale *l. ob.* **Korporał.**

Corps à corps *f.* (*kor a kor*) ciało przy ciele, człowiek przeciwko człowiekowi (walka ręczna).

Corps de ballet *f.* (*kor dö bale*) komplet baletowy oprócz solistów.

Corps diplomatique *f.* (*kor diplomatik*) ciało dyplomatyczne, wszyscy posłowie państw obcych przebywający przy dworze panującego.

Corpus delicti *l.* przedmiot służący jako dowód przestępstwa.

Corpus juris *l.* zbiór praw.

Correct *f.* (*korekt*) poprawny, bez błędów, bez zarzutu.

Correspondence - school *a.* (*korespondens skul*) *dosł.* szkoła korespondencyjna, instytucja prowadząca wykłady rozmaitych nauk przez korespondencje, pisując listy do uczniów i odbierając od nich odpowiedzi a. zapytania piśmienne.

Corrida *h.* wyścigi; zapasy atletyczne; **c. de toros**, walka byków.

Corruptio optimi pessima *l.* zepsucie (się) najlepszego jest najgorsze.

Corso *w.* kurs, bieg; tor wyścigowy, plac lub szeroka piękna ulica dla przejażdżki i publicznej zabawy pod gołem niebem; wystawna przejażdżka w powozach wytwornych a. przybranych kwiatami w dzień na to wybrany.

Cor unum et anima una *l.* jedno serce, jedna dusza.

Cosi (*kozi*) **fan tutte** *w.* tak czynią wszystkie (kobiety).

Costume couturier *f.* (*kostüm kutürje*) suknia kobieca z materjału lekkiego; **c. tailleur**, odzież zwierzchnia kobieca z materjału cięższego (sukna, szewiotu i t. p.) odpowiednia do wyjścia na ulicę.

Cotillon *f. ob.* **Kotyljon.**

Cottage *a.* (*kotidż*) domek wiejski, dworek wiejski.

Coulant *f.* (*kulą*) płynny; łatwy, gładki, uprzejmy, chętny, podatny w interesach.

Couloir *f.* (*kuluar*) korytarz.

Council *a.* (*kaunsil*) rada, zgromadzenie rady.

Count, Countess *a.* (*kaunt, kauntes*) hrabia, hrabina (lecz noszący nie angielski tytuł hrabski, gdyż hrabia angielski jest **Earl**).

County *a.* (*kaunti*) hrabstwo (okrąg w Anglji).

Coup *f.* (*ku*) uderzenie; cios, raz, *przen.* czyn; **c. d'éclat** (*-dekla*) czyn głośny, świetny; **c. d'état** (*-deta*) zamach stanu; gwałtowna zmiana rządu; **c. de foudre** (*-fudr*) uderzenie piorunu; **c. de grâce** (*-gras*) cios ostateczny *dosł.* cios łaski; **c. de maître** (*-metr*) czyn, dzieło mistrzowskie; **c. d'essai** (*-dese*) próba; **c. manqué** (*-manke*) cios chybiony; **c. d'oeil** (*-döj*) rzut oka; widok, perspektywa; **c. sur c.** (*-sür ku*) cios za ciosem, raz po raz, bezustannie.

Coupé *f.* (*kupe*) przedział w wagonie, w wozie pocztowym.

Courant *f.* (*kurą*) bieżący; będący w obiegu; pokupny; gotówka.

Cour d'amour *f.* (*kur damur*) sąd do spraw miłosnych (instytucja rycerska średniowieczna).

Courtage *f.* (*kurtaż*) wynagrodzenie meklera, faktorne; wynagrodzenie płacone agentowi handlowemu za pośrednictwo przy załatwianiu interesu.

Courtier *f.* (*kurtje*) stręczyciel; mekler przysięgły; pośrednik giełdowy.

Coûte que coûte *f.* (*kut kö kut*) jakimkolwiekbądź kosztem; bądź co bądź; niech się stanie, co chce.

Couvade *f.* (*kuwad*) obyczaj Basków i niektórych ludów zaeuropejskich, że zamiast żony, która zległa, mąż jej kładzie się na jakiś czas do łóżka.

Couveuse *f.* (*kuwöz*) łóżko z urządzeniem utrzymującym stałą temperaturę (*szczeg.* w szpitalikach dla dzieci).

Covent Garden *a.* (*kowntgardn*) nazwa placu, dzielnicy i słynnego teatru w Londynie.

Cowboy *a.* (*kauboj*) pastuch stepowy.

Cras *l.* jutro.

Credit *w.* w buchalterji: „ma", prawa strona rachunku, w którą się wpisuje to, co się jest komu winnym.

Crédit foncier *f.* (*kredi fąsje*) kredyt ziemski, bank hipoteczny.

Crédit mobilier *f.* (*kredi mobilje*) kredyt ruchomy; nazwa słynnego banku w Paryżu.

Creditor *l.* wierzyciel.

Credo *l. dosł.* wierzę; wyznanie wiary apostolskiej.

Credo quia absurdum *l.* wierzę, bo jest niedorzeczne (bo nie da się wyrozumować).

Credo ut intelligam *l.* wierzę, ażebym zrozumiał (*dom.* przez wiarę).

Creek *a.* (*krik*) rzeczułka, jar w Ameryce Półn. i w Australji; wązka odnoga jeziora lub rzeki.

Crème *f.* (*krem*) śmietana, rodzaj zimnej leguminy; *przen.* śmietana, wybór, kwiat towarzystwa; kolor śmietankowy.

Crescendo *w.* (*kreszendo*) w *muz.* wzmacniające, coraz silniej.

Creve-coeur *f.* (*krew-kör*) zmartwienie, ból, ból serca.

Crevettes *f.* (*krewet*) krewetki, małe raczki morskie.

Cricket *a.* (*krikit*) krokiet, gra ogrodowa angielska w kule drewniane.

Cri-cri *f.* (*dosł.* świerszcz) rodzaj metalowej grzechotki, którą można ukryć w dłoni.

Crimen *l.* zbrodnia, występek.

Crimen laesae majestatis *l.* zbrodnia stanu, obraza majestatu, monarchy.

Criterium *l. ob.* **Kryterjum.**

Croche coeur *f.* (*krosz kör*) loczek na skroni kobiecej.

Crookesa (*Kruksa*) **rurki**, rurki szklane o bardzo rozrzedzonym powietrzu (zwykle $1/_{1000}$ mm. ciśnienia atmosferycznego) do doświadczeń ze światłem elektrycznym.

Crown *a.* (*kraun*) korona; moneta srebrna angielska =5-ciu szylingom.

Crownglass *a.* (*kraunglas*) *ob.* **Kronglas.**

Cryptogamae *l.* skrytopłciowe (rośliny), bezliścieniowe, np. grzyby, mchy i t. p.

Csikos *węg.* (*czikos*) pasterz koni na puszczy, śmiały pogromca koni; dawniej: opryszek.

Cuchthaus *ob.* **Zuchthaus.**

Cucullus non facit monachum *l.* habit nie czyni mnichem (zakonnikiem).

Cug *n.* zaprząg w 4 lub w 6 koni jednej maści; posunięcie figury (w szachach); prąd powietrza, przeciąg, przewiew; ciągnienie, przelot ptaków; pociąg kolei żelaznej; ciąg; pociągnięcie pióra, zakrętas; **cugowiec, cugant**, koń należący do cugu 4 lub 6-konnego, zaprzęgany do karety.

Cugiel *n.* lejc, lic, wodze, pas rzemienny do kierowania końmi; **w cuglach dobiec do mety** bez wysiłków dobiec; nie przynaglając konia uderzeniami.

Cuha *ob.* **Czucha.**

Cui bono *l.* poco? dlaczego? w jakim celu?

Cuir de Russie *f.* (*küir dö Rüsi*) jucht, skóra juchtowa.

Cuivre poli *f.* (*küiwr poli*) metal podobny do mosiądzu, z którego robią różne przedmioty jak: lichtarze, przyciski, szyldziki i t. p.

Cujus regio, ejus religio *l.* kto nad krajem panuje, tego religja obowiązująca jest dla mieszkańców (dawn. zasada wszechwładztwa).

Culaga *ob.* **Zulage.**

Cuma *n.* linka do uwiązywania statku przy brzegu lądu; **cumować** przywiązywać statek linką do hartfula.

Cum beneficio inventarii *l.* z dobrodziejstwem inwentarza, z prawem nieprzyjęcia (spadku), jeśli activa nie przewyższają pasywów; *żart.* z prawem przyjęcia lub odrzucenia, uwierzenia lub nieuwierzenia (jakiej wieści, plotce i t. p.).

Cum bonis bonus eris, cum malis perverteris *ł.* z dobremi będziesz dobry, ze złemi zepsujesz się, cz. z kim kto przestaje, takim się staje.

Cum eximia laude *ł.* z najwyższą pochwałą, z odznaczeniem.

Cum grano salis *ł. dosł.* z odrobiną soli: z rozwagą, z niedowierzaniem, z domieszką dowcipu (zdanie, rozprawa).

Cum laude *ł.* z pochwałą.

Cumulus *ł.* chmury kłębowe.

Cum voce consultativa *ł.* z głosem doradczym.

Cur *mir.* djabeł.

Cura animarum *ł.* duszpasterstwo; **c. ventris** opieka nad majątkiem wdowy brzemiennej, pozostałym po mężu.

Curantes jura juvant *ł.* dbających wspierają prawa.

Curaçao (*kurasao*) likier z pewnego gatunku pomarańcz rosnących na wyspie tej nazwy.

Curator ventri *ł.* opiekun prawny dziecka nieurodzonego jeszcze; po śmierci ojca, aż do urodzenia się tego dziecka.

Curatus *ł.* proboszcz.

Curé *f.* ksiądz, proboszcz.

Curiosum *ł.* rzecz ciekawa, zadka, dziwna, osobliwość.

Currente calamo *ł.* pisać latającym piórem, t.j. szybko i bez namysłu, biegle.

Currentis *ł.* bieżącego; *ob.* **a. c.**

Curriculum vitae *ł.* (*kurrikulum wite*) bieg życia, opis życia, krótki życiorys.

Curtum visum *ł.* (*kurtum wizum*) krótki wzrok.

Custodia honesta *ł.* zamknięcie w twierdzy, więzienie bez pozbawienia czci (np. za pojedynek).

Cwajnos *n.+p.* pies z rasy mającej nos rozdwojony; *żart.* człowiek z końcem nosa przedzielonym brózdą.

Cwancygier *n.* dawna moneta austryj. = 40 gr. pols.

Cwelich, Cwilich *n.* tania tkanina z podwójnej osnowy.

Cwikier *n.* binokle.

Cwiszgold *n.* złoto malarskie w płatkach.

Cyan *g. ob.* **Cyjan.**

Cybant *n.* klamra żelazna do ściągania i wzmocnienia obręczy na kole u wozu.

Cybeby [*w.*] gatunek największych i najlepszych rodzynków.

Cybernetyka *g.* nauka rządzenia krajem.

Cybik [*r.*] paka chińska do przewożenia herbaty, zawierająca wagi do 2 pudów.

Cyborjum *ł.* szafka na ołtarzu, gdzie przechowywa się kielich z Hostją św.

Cybuch *tur.* rurka, na którą nakłada się fajka z tytuniem do palenia.

Cyc *n.* rodzaj tkaniny bawełnianej.

Cycero *ł.* gatunek czcionek drukarskich średniej wielkości.

Cyces, Cycele *hebr.* frendzla złożona z 12 sznurków, noszona przez żydów na pamiątkę 12-tu pokoleń izraelskich; *ob.* **Tifilin.**

Cydr [*f.*] wino z owoców, głównie z jabłek, jabłecznik.

Cyferblat *n.* tarcza zegara, na której wypisane są godziny i kreski oznaczające minuty; *żart.* twarz.

Cyfra [*fr.*] znak piśmienny dla oznaczenia liczby; pierwsza litera imienia lub nazwiska; znak pisma tajnego; **cyfrować** znaczyć cyframi, numerować; **podcyfrować** podpisać początkowe litery swego nazwiska; **cyfrowane pismo** wyrażone umówionemi znakami tajnemi.

Cyga *węg.* fryga, wartałka.

Cyganerja, pewne grono artystów lub literatów wiodących życie nieporządne, bohemja (od nazwy ludu).

Cygański, tułaczy, koczowniczy; szachrajski (od nazwy ludu).

Cygareta *f.* papieros.

Cygaro *h.* liść tytuniowy do palenia, zwinięty w kształcie wrzecionka.

Cyjan, Cyan *g.* związek *chem.* azotu z węglem, wchodzi do błękitu pruskiego, kwasu pruskiego i licznych zastosowań.

Cyjanit *nł.* błękiciec, kamień szlachetny.

Cyjanometr **g.* przyrząd do oceniania stopnia błękitności nieba.

Cykada *ł.* piewik (owad).

Cykas *nł.* sagowiec, rodzaj palmy.

Cykata *w.* skórka z pomarańczy, cytryny, melona, kawona, osmażona w cukrze.

Cykl *g.-ł.* okrąg, koło, sfera; okres lat, po upływie których powtarzają się pewne zjawiska; szereg utworów piśmienniczych z jednym planem, stanowiących całość; **c. księżycowy**, okres czasu 19-letni; **c. słoneczny**, okres czasu 28-letni; **cyklicy**, cykliczni poeci greccy, których epopeje łączono z Homerowemi w jeden cykl epiczny, obejmujący podania o bohaterach greckich.

Cyklamen *g.-ł.* roślina gduła.

Cyklinga, Cyklina *n.* narzędzie stalowe z ostremi krawędziami do gładzenia drzewa.

Cyklista *nł.* zwolennik sportu kołowego, jeżdżący na rowerze, kolarz.

Cyklodrom **g.* miejsce ogrodzone do jeżdżenia i do wyścigów na bicyklach.

Cykloida **g.* linia krzywa, którą opisuje punkt płaszczyzny koła, toczącego się po linji prostej.

Cyklon **g.* gwałtowna burza wirowa w okolicach zwrotnikowych, trąba powietrzna.

Cyklop *g.* olbrzym bajeczny z jednym okiem na czole; **cyklopowe mury** resztki starożytnych budowli, złożonych z wielkich niczem niespajanych głazów.

Cyklorama **g.* rodzaj panoramy, w której widoki przesuwają się przed oczami widza, patrzącego przez szkła powiększające.

Cykuta *ł.* roślina trująca: szalej, szczwół; sok z tej rośliny.

Cylinder *g.-ł.* walec; przedmiot mający kształt walca; zegarek kieszonkowy płaski; rodzaj kapelusza męskiego; **cylindryczny**, walcowaty.

Cylistyka *g.* sztuka stania na głowie i chodzenia na rękach.

Cymbalista *nł.* grający na cymbałach.

Cymbał *g.-ł.* narzędzie muzyczne złożone z pudła i strun w które uderza się pałeczkami czyli palcatkami; *przen. pog.* człowiek głupi, tępy, zachowujący się arogancko; **c. brzmiący** człowiek umiejący dużo i ładnie mówić, ale nie postępujący według zasad wygłaszanych.

Cymborjum *ob.* **Cyborjum.**

Cyna *n.* metal biały, pierwiastek chem.; **c. a. czyna**, płótno tkane w kwiaty.

Cynegietyka *g.* myśliwstwo, łowiectwo.

Cynematoskop, Cynetoskop **g.* stroboskop ulepszony.

Cynematyka **g. ob.* **Kinematyka.**

Cynetyka **g. ob.* **Kinetyka.**

Cynfolja *n.* bardzo cienkie i miękkie blaszki z cyny.

Cyngiel *n.* haczyk pod zamkiem u strzelby, za którego poruszeniem kurek bije w panewkę.

Cyngulum *ob.* **Cingulum.**

Cyniczny *g.* bezwstydny, nieprzyzwoity.

Cynik *g.* bezczelny, bezwstydny; zwolennik cynizmu.

Cynizm *nł.* pogląd filozoficzny Antisthenesa, według którego szczęśliwym może być tylko ten, kto nie ma żadnych potrzeb; bezczelność, bezwstyd.

Cynk *n.* metal szary, pierwiastek *chem.*; ząb, ząbek (u brony); wcięcie zębate w murze, w desce, dla spojenia jej z drugą; deska powycinana w cynki dla spojenia z drugą takąż; mur zakończony cynkami, mur zębaty; **cynkować** powlekać cynkiem; wrzynać ząbki w dwuch kawałkach drzewa dla spojenia ich z sobą; **cynkownia** huta w której wytapiają cynk.

Cynkografja *nł.* sztuka przenoszenia rysunku na cynk za pomocą trawienia kwasem i przygotowania klisz do druku.

Cynkotyp *nł.* rysunek przeniesiony mechanicznie na płytę cynkową i na niej utrwalony za pomocą trawienia kwasami; odbicie tegoż rysunku na papierze, trawionka.

Cynkwajs *n.* biel cynkowa, węglan cynku, używany w farbierstwie, w lecznictwie.

Cynober *g.* [*n.*] minerał, związek siarki z rtęcią (otrzymywany sztucznie w fabrykach, służy jako piękna czerwona farba).

Cypaje *ob.* **Sipoje.**

Cypel *n.* koniec śpiczasty; szczyt skały; klin lądu, wchodzący w morze; przylądek.

Cypryda, Cypryjska bogini, nazwa bogini Venus (od miasta Amathus na wyspie Cypr inaczej Amathusia).

Cyrceńskie *ł.* **igrzyska**, widowiska urządzane dla ludu w cyrkach w dawnym Rzymie.

Cyrenejska filozofja, (nazwa od Arystyppa z Cyrény); *ob.* **Hedonizm.**

Cyrk *ł.* zabudowanie koliste z areną w środku dla widowisk, zwykle sztuk konnych; dolina kotlinowata otwarta, posiadająca dno mniej więcej płaskie.

Cyrkiel *n.* narzędzie do mierzenia linji i kreślenia okręgu koła, złożone z 2-ch nóżek, górnemi końcami połączonych ruchomo; okrąg, linja kolista; **cyrklować** obwodzić w koło, okrążać.

Cyrkon [*n.*] pierwiastek chemiczny: metal różnej barwy.

Cyrkulacja *ł.* obieg, krążenie, ruch.

Cyrkularz *nł.* okólnik, pismo uwiadamiające ogół.

Cyrkuł *ł.* obwód; część miasta; biuro policyjne.

Cyrkumcyzja *nł.* obrzezanie.

Cyrkumferencja *ł.* okrąg koła; *żart.* otyłość, tusza.

Cyrkumfleks *ł.* znak akcentowy, daszek nad literą ∧ albo ∞.

Cyrkumstancja *ł.* okoliczność, położenie rzeczy, szczegóły mające związek ze sprawą.

Cyrograf *g.-ł.* własnoręczny zapis, skrypt, zobowiązanie piśmienne własnoręczne.

Cyrylica, pismo słowiańskie, którego twórcą miał być św. Cyryl, używane do druku ksiąg kościelnych obrządku grecko-słowiańskiego.

Cysta *ł.* pęcherzyk w ciele zwierzęcym z jaką zawartością chorobliwą, torbiel.

Cysterna *ł.* zbiornik wody deszczowej, obmurowany i kamieniem wyłożony, najczęściej podziemny i sklepiony; obszerne naczynie beczkowate do przewozu nafty, okowity.

Cysters *nł.* zakonnik reguły św. Bernarda.

Cytacja *ł.* wezwanie do jawienia się przed władzę; *ob.* **Cytat.**

Cytadela *w.* rodzaj warowni strzegącej miasto; więzienie w takiej warowni.

Cytara *g.* starożytny instrument muzyczny podobny do liry lub gitary.

Cytat, Cytata, Cytacja *ł.* przytoczenie słów, zdań cudzych, powołanie się na zdanie innego autora; **cytować** przytaczać zdanie autora lub osoby.

Cytoblasty **g.* zarodki galaretowate, z których rozwijają się komórki organiczne.

Cytra *g.* instrument muzyczny złożony z pudła z metalowemi strunami, które się palcami szczypie grając; **cytrzysta** grający na cytrze.

Cytwar *ar.* pączki kwiatowe niektórych roślin Afryki i Azji Mniejszej, z rodzaju bylicy, używane jako lek przeciwko robakom u dzieci, zawierają santoninę.

Cywilista *nł.* biegły w prawie cywilnym, znawca tego prawa.

Cywilistyka *nł.* nauka prawa cywilnego.

Cywilizacja *nł.* ukształcenie, ogłada obyczajów; rozwój i stan oświaty; umoralnienie; dobrobyt kraju; **cywilizować**, oświecać, uspołeczniać.

Cywilny *ł.* obywatelski; niewojskowy i nieduchowny; **c-a lista**, roczna kwota przyznawana przez sejm na utrzymanie monarchy i jego rodziny w państwach konstytucyjnych; **c-a odwaga**, odwaga wypowiadania prawdy, bez oglądania się na opinję publiczną; **c-e prawo** regulujące wzajemne stosunki osobiste, rodzinne i majątkowe pomiędzy jednostkami; **c. ślub**, zawarcie małżeństwa przed właściwym urzędnikiem świeckim, niezależnie od ślubu w kościele; **c-a śmierć**, pozbawienie korzystania z wszelkich praw obywatelskich; **c-ego stanu akta** księgi, w których są spisywane akta ślubów małżeńskich, narodzin a. chrztu i śmierci; **c-ego stanu urzędnik**, urzędnik obowiązany spisywać akta stanu cywilnego.

Cywizm *nł.* cnota obywatelska.

Cyzeler, Cyzler *f.* rzemieślnik, zajmujący się cyzelowaniem.

Cyzelować *f.* wykończać rylcem rysunki i ozdoby na przedmiotach metalowych; *przen.* troskliwie dobierać wyrazy w utworze literackim; drobiazgowo wykończać, rzeźbić.

Czahary *tur.* [*młr.*] zarośla na łąkach i mokradłach na Rusi.

Czaj *chiń.* [*r.*] herbata.

Czajka *tur.* [*młr.*] mała wojenna łódź kozacka.

Czakan *ob.* **Czekan.**

Czako *węg.* kaszkiet wojskowy.

Czamara *w.* suknia męska, zapinana pod szyję na drobne guziczki, szamerowana na piersiach i koło kieszeni; węgierka.

Czambuł *tat.* [*mrł.*] napad, najazd gwałtowny, doraźny; wycieczka; zagon; kupa, gromada; **w cz.** tłumnie, hurmem; ryczałtem, śpiesznie.

Czaprak *tur.* przykrycie na konia.

Czardasz *węg.* węgierski taniec narodowy.

Czausz *tur.* goniec a. pokojowiec sułtański; poborca podatków w Turcji, woźny.

Czeczuga *młr.* rodzaj szabli.

Czek *a.* przekaz do banku na wypłatę okazicielowi wymienionej w nim części złożonych tam pieniędzy, płatny natychmiast.

Czekan *tur.* dawna broń podobna do młotka na długiej rękojeści; rodzaj fletu.

Czester *ob.* **Chester.**

Czeta *serb.* oddział wojska złożony ze stu ludzi.

Cze-su-cza *chiń.* rodzaj tkaniny z surowego jedwabiu.

Czewra *tur.* zasłona na twarz.

Czucha, Cuha *tur.* gunia, sukmana, burka, długa szata futrem podbita.

Czumak *tur.* [*młr.*] chłop ukraiński, zajmujący się przewozem pszenicy, ryb suszonych i soli na wozach, zwanych mażami.

D.

D litera i cyfra rzymską, oznaczająca 500; **D.** na receptach zn. **detur**: ma być dane; **d.** pens angielski.

D. a. *skr.* **dicti anni** *ł.* rzeczonego roku.

Da capo *w.* *(da kapo)* w *muz.* od początku, jeszcze raz.

Dagierotyp *f.* obraz utrwalony na płycie metalowej za pomocą działania światła (nazwa od Daguerra, wynalazcy 1789—1854).

Dacha [*r.*] gatunek futra.

Daga, Dah *w.* sztylet.

Daily-news *a.* *(deli-njus)* nowiny codzienne; tytuł znanej gazety angielskiej.

Daimjo *jap.* członek arystokracji, pan feudalny w Japonji.

Dairo *jap.* japoński arcykapłan.

Dajmon *g.* *ob.* **Demon.**

Dajn, Dajna, Dajnos *lit.* litewska pieśń ludowa.

Daktyl *g.-ł.* owoc palmy daktylowej; stopa wierszowa, złożona z jednej zgłoski długiej (akcentowanej) i dwóch krótkich (nieakcentowanych).

Daktyljografika **g.* rytowanie drogich kamieni.

Daktylografja **g.* *ob.* **Daktylologja.**

Daktyljoteka **g.* zbiór artystycznie rzniętych kamieni, giem i kamei.

Daktylologja **g.* umiejętność rachowania, t. j. oznaczania liczb, za pomocą palców; sposób mówienia z głuchoniemymi za pomocą znaków palcami.

Dala *f.* płyta w posadzce.

Dalaj-Lama *mong.* najwyższy kapłan buddyjski w Tybecie, doznający czci boskiej.

Da liegt der Hund begraben *n. dosł.* tu jest pies pochowany: w tym sęk, w tym rzecz, o to właśnie idzie.

Dalja *nł.* rośl. gieorginia (od nazwiska botanika szwedzkiego Dahl'a).

Dalmatyka *śrł.* szata biała, wkładana pod ornat przez biskupów i kapłanów; część ubioru koronacji cesarzy i królów.

Dal segno *w.* *(dal sẽnjo)* w *muz.* powtórzenie ustępu od znaku 𝄋

Daltonizm, ślepota na barwy; niemożność rozróżnienia niektórych barw, achromatopsja (od nazwiska lekarza Daltona).

Damara *malajs.* lub **damarowy pokost**, pokost z żywicy drzewa damara (gatunek jodły) używany na werniksy.

Damascenka, nazwa odmiany śliwy; szabla ze stali damasceńskiej; *ob.* **Demeszka** (od nazwy miasta azjatyckiego Damaszek); **damasceńska stal**, słynna stal dziwerowana w żyłki; **damaskować, damaszkować**, dziwerować, modrawić (stal); zdobić w kwiaty, desenie (płótno).

Dame de compagnie *f.* *(dam dõ kąpani)* dama do towarzystwa.

Damnacja *ł.* potępienie, skazanie.

Damno *w.* opłata dodatkowa oprócz dyskonta, pobierana przez bankierów za inkasowanie weksli, ze względu na odległość miejsca płatności.

Damoklesa miecz, miecz wiszący nad głową na włosie (niebezpieczeństwo grożące).

Damon i Phinthias *(Finti-as)* dwaj słynni z przyjaźni Syrakuzanie; wzór niezachwianej przyjaźni.

Danae *g.* *mit.* oblubienica Zeusa, do której schodził w postaci deszczu złotego.

Danaid praca, daremna praca (od Danaid, córek króla argiwskiego Danaosa, zmuszonych na tamtym świecie ciągle napełniać wodą beczki bez dna).

Dandys *a.* elegant, człowiek światowy, strojniś, modniś.

Dank *n.* podziękowanie, hołd.

Danse du ventre *f.* *(dãs dü wãtr)* taniec brzucha; wykonywanie, leżąc, ruchów brzuchem nagim, aby ustawione na nim szklanki wydawały do taktu brzęk harmonijny.

Danse macabre *f.* *(dãs ma-*

kabr) taniec szkieletów (obraz, utwór muzyczny).

Danser, Danserka *f.* tancerz, tancerka.

Dantejski piekielny (od nazwiska poety włoskiego Dantego 1265—1321).

Dapifer *l.* strukczaszy.

Daporty *n.* (?) jabłka rajskie.

Dard, Darda *w.* dawna broń w kształcie toporka na drzewcu.

Darwinizm, teorja uczonego angielskiego, Darwina 1809 — 82, o pochodzeniu gatunków i o doborze naturalnym.

Das ewig Weibliche zieht uns hinan! *n.* co wiecznie niewieście, to pociąga nas w górę (w niebiosa)—(końcowe słowa „Fausta", poematu Göthego).

Das Vaterland muss grösser sein *n.* ojczyzna (niemców) winna się powiększać (pieśń).

Data *l. dosł.* dane, wydane, znaczenie dnia, w którym się coś działo lub się pisze (w listach, pismach i dokumentach); **datować**, oznaczać czas i miejsce; **datownik**, stempel do wyciskania daty, z otworami, w które się wkłada odpowiednie czcionki, numerujący kolejno automatycznie; **człowiek starej daty** człowiek mający nawyknienia i przekonania już nie modne; **być od dobrą datą** być podchmielonym.

Datarja *nl.* wydział kancelarji papieskiej rozdający beneficja.

Datarjusz *nl.* przewodniczący datarji.

Dativus *l. gram.* celownik; ci przypadek.

Dato *w.* dzisiaj; **a dato**, od dnia podpisu.

Datum *l.* dan (t. j. wydano, sporządzono, działo się); to samo, co **data**.

D. ut supra, tego samego dnia jak wyżej; *skr.* **D. U. S.**

Datura *nl.* roślina bieluń.

Dauphin *f.* *(dofę)* *ob.* **Delfin.**

Dazymetr *g. ob.* **Baroskop.**

D. C. *skr.* **da capo.**

Dcm. *skr.* **decymetr.**

De auditu *l.* ze słyszenia.

Debankować *f.* w grze: zbić bank, wygrać wszystko co jest w banku; **d. się**, wydać wszystkie pieniądze jakie się miało.

Debarkacja *f.* wyładowanie okrętu, wylądowanie.

Debarkader *f.* przystanek, przystań na rzece, jeziorze, miejsce wyładowania pociągu kolei żelaznej, okrętu; magazyn na wyładowany towar; peron kolei żelaznej.

Debarkować *f.* wylądować, przybić do brzegu, wysadzić na ląd, wyładować statek lub pociąg; **d. się**, wysiąść na ląd z okrętu.

Debaty *f.* rozprawy, dyskusje, roztrząsanie, rozbieranie czego, wymiana zdań, spór; **debatować** rozprawiać, dyskutować, prowadzić spór, obradować, rozmyślać.

Debellare superbos *l.* upokarzać pysznych; *ob.* **Parcere...**

Debent *l.* dłużnik.

Debet *l.* „winien", dług, lewa strona w księgach kupieckich do zapisywania należności od kogo czyli długu.

Debetować *f.* zapisać na dług; obciążyć rachunek należytością.

Debit *f.* pozwolenie cenzury; sprzedaż towarów, zbyt; dług, obowiązek; **ma d.** ma pozwolenie na sprzedaż.

Debitor *l.* dłużnik.

Debitować *ob.* **debetować.**

Debiut *f.* rozpoczęcie zawodu; pierwszy występ publiczny.

Debiutant *f.* występujący po raz pierwszy na scenie; **debiutować**, występować po raz pierwszy na scenie obcej.

Deblokować *f.* uwolnić od blokady, znieść blokadę.

Debosz *f.* rozpustnik, birbant wycieńczony przez rozpustę.

Debuszować *f.* wychodzić z ciasnego przejścia na otwarte miejsce (o wojsku).

Décadence *f.* *(dekada"s)* *ob.* **Dekadencja.**

De calculo *l.* powtórnie zliczyć, sprawdzić rachunek.

December *l.* grudzień.

Decembrysta *f.* zwolennik Napoleona III i jego zamachu stanu w r. 1851.

Decemwir *l.* jeden z członków Decemwiratu w *star.* Rzymie; dziesiętnik.

Decemwirat *l.* w *star.* Rzymie panowanie „dziesięciu mężów".

Decennium *l.* dziesięciolecie.

Decentralizacja *nl.* samorząd gmin i prowincji w państwie; nie skupianie władz w stolicy.

Decepcja *l.* oszustwo; rozczarowanie.

Decernent *l.* sędzia wydający wyrok.

Decernować *l.* zawyrokować, przysądzić (nagrodę, karę); postanawiać; wydać (rozkaz).

Deces *l.* brak, niedobór w pieniądzach przy obrachunku.

Decet *l.* utwór muzyczny na 10 instrumentów.

Decher *n.* miara liczebna skór wyprawionych: 10 sztuk.

Decigram *f. ob.* **Decygram.**

Decjar *f.* miara do mierzenia gruntów = 10 metrom kwadr.

Declassé *f.* *(deklase)* ten, który z wyższych warstw społecznych zmuszony był zejść do niższych.

Decolleté *f.* *(dekolte)* wygorsowanie, wycięcie stanika odkrywające szyję i ramiona.

Decorum *f.* *(dekorum)* przyzwoitość, pozór, godność.

Decrescendo *w.* *(dekreszendo)* w *muz.* coraz słabiej, ciszej.

Decyar *ob.* **Decjar.**

Decydować *f.* postanawiać, rozstrzygać, wyrokować.

Decyfrować, Deszyfrować *f.* wyczytywać z trudnością, odczytywać pismo tajemnicze, cyfrowane; odgadnąć.

Decygram *f.* $^1/_{10}$ część grama.

Decylitr *f.* miara = $^1/_{10}$ litra.

Decyma *l.* odległość dziesięciostopniowa między tonami; dziesiąty ton, licząc w górę.

Decymalny *nl.* dziesiętny (rachunek, system liczenia i t. d.); **decymalna waga**, na której ciężar ważonego przedmiotu równoważy się gwichtem dziesięć razy lżejszym.

Decymetr *l.* dziesiąta część metra, miara długości.

Decymować *l.* dziesiątkować.

Decyster *f.* miara = $^1/_{100}$ metra kubicznego.

Decyzja *l.* postanowienie, wyrok.

De dato *l.* od czasu wystawienia dokumentu.

De digestion *f. ob.* **Visite de digestion.**

Dedukcja *l.* wywód; rozumowanie wyprowadzające z ogólnej zasady cały szereg prawd szczegółowych; wnioskowanie od ogółu do szczegółów; odejmowanie; potrącenie z sumy.

Dedukować *l.* wywodzić, wnioskować; rozumować podług prawideł dedukcji.

Dedykacja *l.* przypisanie, poświęcenie komu swego utworu, wyrażone w napisie, umieszczonym na czele dzieła; poświęcenie kościoła.

De facto *l.* *(de fakto)* w istocie, w rzeczywistości.

Defalco *w.* potrącenie z sumy, zniżenie, opuszczenie.

Defalkować *śrl.* potrącać, zniżać; eskontować, zrobić mniej intratnym.

Defectivum w l. mn. **Defectiva** *l. gram.* ułomne cz. nie posiadające całej odmiany (rzeczowniki, czasowniki).

Defekacja *f.* oczyszczanie soku z buraków od ciał niebędących cukrem; oddanie kału, wypróżnianie.

Defekować *l.* oczyszczać, przejaśniać; **d. się** wypróżniać się.

Defekt *l.* brak, wada; niedostatek, ubytek; niedokładność, niezupełność; w handlu: przedmiot uszkodzony, niedokładny w wykończeniu, z wadami; **defektowy**, niezupełny, uszkodzony; **defektować**, uznawać za zepsute, czynić defektowym; uszkadzać, dekompletować.

Defendent *l.* obwiniony, broniący się.

Defendować *l.* bronić, odpierać.

Defenestracja *nl.* wyrzucenie przeciwników przez okno.

Defensa *l.* obrona.

Defensor *l.* broniący, obrońca.

Defenzywa *śrl.* odporność, stanowisko obronne, odporne.

Deferencja *f.* uległość, poważanie.

Deferować *l.* naznaczać, proponować np. przysięgę.

Deficjent *l.* ułomny, niezdatny do służby.

Defidencja *nl.* nieufność, niedowierzanie.

Deficyt *l.* brak, niedobór w kasie; przewyżka wydatków nad dochodami.

Défiez vous du premier mouvement c'est le bon *f.* *(defi-e wu dü prömje muwma" se lö bą)* niedowierzaj pierwszemu popędowi, bo jest dobry (dobroduszny).

Defigurować *śrl.* psuć kształty, szpecić.

Defiguracja *nl.* zepsucie kształtu, zeszpecenie.

Defilada *f.* uroczysty przemarsz w szyku paradnym wobec dostojnika dla oddania mu honoru.

Defilować *f.* odbywać defiladę; iść a. jechać, usiłując na siebie zwrócić uwagę; iść a. jechać jeden za drugim (o większym gronie).

Definicja *l.* dokładne, zwięzłe określenie pojęcia, orzeczenie.

Definitor *nl.* pomocnik prowincjała; zastępca nieobecnego dziekana.

Definitum *l.* pojęcie stałe i dokładnie określone.

Definitywnie *l.* ostatecz-

nie, rozstrzygająco, stanowczo.

Definjować *l.* określać.

Deflacja *nl.* zwiewanie rozkruszonych cząstek powierzchni skał.

Deflagracja *nl.* oczyszczenie przez ogień, spłonienie.

Deflektor *nl.* wentylator mechaniczny.

Defloracja *nl.* pozbawienie panieństwa, shańbienie dziewicy, zgwałcenie.

Defluitacja *nl.* stopienie, rozpuszczenie czego; spławienie.

Deformacja *l.* zmiana postaci ciała, przekształcenie, odkształcenie.

Defraudacja *l.* sprzeniewierzenie, oszustwo; przemytnictwo, kontrabanda, szwarcowanie.

Defraudant *l.* dopuszczający się sprzeniewierzenia; kontrabandzista, przemytnik.

Degieneracja *l.* wyrodzenie się, zwyrodnienie.

Degienerować *l.* przeistaczać, przeobrażać.

Degradacja *l.* obniżenie w stopniu i godności; przeniesienie ze stanowiska wyższego na niższe, pozbawienie stopnia, szlachectwa, praw stanu; upodlenie, znikczemnienie.

Degringolade *f. (degręgolad)* upadek (moralny, majątkowy).

De gustibus non est disputandum *l.* o gusta nie można się spierać.

Degustować *l.* obrzydzać.

Deifikacja *nl.* ubóstwienie, oddawanie czci boskiej ludziom, zwierzętom, lub przedmiotom martwym.

Dei gratia *l. (graci-a)* z Bożej łaski.

Deintegracja *nl.* utrata drobnych cząstek z całości.

Deipara *l.* Bogarodzica.

Deista *nl.* wolnomyśliciel w rzeczach religji.

Deizm *nl.* wiara w jednego Boga, oparta na podstawie rozumu, odrzucająca objawienie: wolnomyślna filozofja religji.

Dej *tur.* władca Algieru do czasu odwładnięcia tym krajem przez Francuzów 1830 r.

Dejanira *g. mit.* żona Herkulesa, która posłała mu koszulę umoczoną w krwi centaura, mniemając, że gdy Herkules ją przywdzieje, to znowu będzie wiernym mężem; tymczasem była to koszula zatruta.

Dejekcja *nl.* wydzieliny, odchody.

Déjeuner à la fourchette *f. (dożöne a la furszet)* drugie śniadanie z potrawami mięsnemi.

Déjeuner dinatoire *f. (dożöne dinatuar)* wystawne śniadanie (zamiast obiadu).

De jure *l.* z mocy prawa, prawnie.

Deka *g.* dziesięć.

Deka *n.* przykrycie, opona, pokrywa, część wierzchnia nakrywająca pudło; **d-a piersiowa**, kość piersiowa, mostek.

Dekabryści [*r.*] spiskowcy, którzy usiłowali wywołać rewolucję w Rosji 14 grudnia 1825 r., grudniowcy.

Dekada *g.* dziesiątek: okres czasu dziesięciu miesięcy, tygodni lub dni; tydzień dziesięciodniowy we Francji podczas W. Rewolucji.

Dekadencja *nl.* chylenie się ku upadkowi, upadek (w literaturze, w sztuce).

Dekadent *nl.* poeta lub artysta hołdujący dekadentyzmowi.

Dekadentyzm *nl.* kierunek w twórczości artystycznej i literackiej, uwydatniający objawy rozkładu cywilizacyjnego; kierunek lubujący się w dziwactwach, chorobliwie poszukujący nowych wrażeń.

Dekaedr *g.* dziesięciościan.

Dekagon *g.* dziesięciobok, dziesięciokąt.

Dekagram *f.* miara wagi równa dziesięciu gramom.

Dekalitr *f.* miara objętości równa dziesięciu litrom.

Dekalkomanja *f.* przenoszenie odpowiednio przygotowanych rysunków kolorowanych z papieru na inny przedmiot za pomocą zwilżenia, naciśnięcia, wpalania.

Dekalkować *f.* przenieść gotowy rysunek na kamień, miedź, drzewo etc. w celu reprodukowania go na papierze.

Dekalog *g.-l. (późn.)* dziesięcioro Bożego przykazania.

Dekameron *g.* zbiór dziesięciu utworów (literackich, muzycznych); tytuł znanego dzieła Boccacia.

Dekametr *f.* miara długości równa dziesięciu metrom.

Dekanat *l.* okrąg, złożony z kilku parafji, podlegający zarządowi dziekana.

Dekantacja *nl.* zlewanie klarownej cieczy z nad osadu.

Dekapitacja *nl.* ścięcie głowy.

Dekarbonizacja *g.* odwęglenie, pozbawienie kwasu węglowego.

Dekarcha *g.* jeden z dziesięciu piastujących najwyższą władzę w *staroż.* Grecji.

Dekarchja *g.* rządy 10 mężów w *staroż.* Grecji.

Dekaster *f.* miara objętości we Francji = 10 sterom.

Dekasterja *ob.* **Dykasterja**.

Dekastyl *g.* fronton w stylu greckim o dziesięciu kolumnach.

Dekatyzować *f.* zwilżyć tkaninę przed użyciem, aby się potem nie kurczyła, stępować materjał.

Dekiel *n.* wierzch, nakrywka, okładka.

Deklamacja *l.* sposób wyrazistego mówienia lub czytania, z oddaniem dobitnie myśli i uczucia; przemówienie oratorskie i teatralne; czcze rozprawianie, przechwałki.

Deklamator *l.* deklamujący artystycznie; wygłaszający frazesy szumne.

Deklaracja *l.* oświadczenie oznajmienie; publiczne zeznanie; zobowiązanie, przyrzeczenie; oświadczyny; wykaz, opis towarów danych do oclenia, i ich wagi i wartości.

Deklinacja *l.* uchylenie się, zboczenie igły magnesowej, w *gram.* odmiana rzeczowników, przymiotników, zaimków i liczebników przez przypadki i liczby, przypadkowanie.

Deklinować *l.* odmieniać przez przypadki, przypadkować.

Dekokt *l.* odwar, wyciąg z ziół lub innych substancji (napój leczniczy).

Dekoloryzacja *nl.* pozbawienie barw, odbarwianie.

Dekolt (*ob.* **decolleté**) *przen.* utwór **dekoltowany** utwór nieskromny, obrażający wstydliwość (powieść, sztuka).

Dekoltować się *f.* wygorsować się.

Dekompletować *nl.* brać z całości jakąś część t. j. nadwerężać komplet.

Dekompozycja *nl.* rozkład.

Dekoncertować *f.* zmięszać, sprawić nagłe zakłopotanie, rozczarowanie; zawstydzić; **d. się** mieszać się.

Dekonfitura *f.* zawstydzenie, zakłopotanie.

Dekontenans *f.* utrata pewności siebie, zaambarasowanie, chwilowe zmieszanie się.

Dekoracja *l.* przyozdobienie artystyczne (budowli, pałacu, przedmiotu), upiększenie; malowana osłona płócienna, stanowiąca przybranie sceny teatralnej; odznaka honorowa, order.

Dekorator *l.* artysta, zajmujący się wykonaniem dekoracji teatralnych.

Dekorować *l.* upiększać, ozdabiać; udzielić order.

Dekort [*n.*] potrącenie z ceny towaru dostarczonego w gatunku gorszym niż zamówiony, lub z braku wagi; ustępstwo z ceny w razie natychmiastowej zapłaty.

Dekrepitacja *nl.* pękanie, uchodzenie z trzaskiem pary podczas ogrzewania kryształów zawierających wodę mechanicznie uwięzioną.

Dekret *l.* rozporządzenie władzy; wyrok, uchwała, postanowienie, orzeczenie; **dekretować**, wydawać wyrok, skazywać.

Dekretacja *nl.* notatka zwierzchnika na korespondencji przybyłej do biura, wskazująca sposób załatwienia sprawy.

Dekretalja *śrl.* zbiór ustaw kanonicznych.

Dekretarz *nl.* księga sądowa, w której wpisane są wyroki sądowe z motywami.

Dekstroza *nl.* cukier gronowy.

Dekstryna *nl.* materja kleista, wyciąg z mączki.

Dekurażować *f.* zniechęcać; zrażać, odbierać odwagę; **d. się** upadać na duchu, tracić odwagę.

Dekurjon *l.* dziesiętnik, przełożony nad dziesięciu ludźmi.

Del. *skr.* **delineavit**; *ob.* też **Deleatur**.

Delabrowany *f.* osłabiony, zniszczony.

Delacja *l.* doniesienie do władzy, oskarżenie tajemne, denuncjacja.

De lana caprina *l. dosł.* o wełnę kozią: o drobnostki, o byle co (sprzeczać się).

Delata *l.* wykaz podatków nie wniesionych w terminie do skarbu; denuncjacja.

Delator *l.* donosiciel, oskarżyciel, denuncjacja.

Del certo *w. (del czerto)* z pewnością.

Del credere *w.* na wiarę; wynagrodzenie pobierane przez komisanta przy sprzedaży towaru jeśli on poręcza, że ten towar będzie w swoim czasie zapłacony.

Deleatur *l. skr.* ₰ (na korekcie) usunąć, ma być usunięte.

Delegacja *l.* poselstwo; udzielenie chwilowej władzy jednej lub kilku osobom do wykonania oznaczonej czynności z obowiązkiem zdania z niej sprawy; deputacja; przejęcie zobowiązania przez innego wierzyciela

Delegacje w Austro-Węgrzech: zgromadzenie posłów wybranych z parlamentów austryjackiego i węgierskiego w celu obradowania nad wspólnemi sprawami.

Delegat *ł.* przedstawiciel stowarzyszenia, instytucji; uczestnik delegacji, wysłannik.

Delegować *ł.* wysyłać kogo jako swego delegata; **delegowany** *ob.* **Delegat.**

Delektować się *f.* cieszyć się czymś, rozkoszować się, zachwycać się, znajdować przyjemność w czym.

Delenda est Carthago *ł. dosł.* należy zburzyć Kartaginę; uporczywe powracanie do jednej i tej samej myśli.

Delfin *g.-ł.*, **Dauphin** *f.* tytuł najstarszego syna króla franc. do r. 1830; wieloryb uzębiony.

Deliberować *ł.* zastanawiać się; rozważać; naradzać się.

Delicja *ł.* rozkosz; przysmaczki, rzecz wyborna.

Delikatesy *f.* przysmaki, wybredne potrawy i napoje, smakołyki, łakocie.

Delikatny *ł.* subtelny, lekki; ostrożny, uważny; nieśmiały; misterny; wrażliwy; wątły; smakowity; wytworny.

Delikta *ł.* przewinienia, zbrodnie; przestępstwa.

Delikwent *ob.* **Delinkwent.**

Delimitacja *ł.* rozgraniczenie.

Delin. *skr.* **Delineavit** *(ob.).*

Delineacja *ł.* kontury, zarys.

Delineavit *ł.* napis u spodu rysunków (obrazów) i miedziorytów; znaczy: narysował.

Delinkwent, Delikwent *ł.* przestępca, skazaniec.

Delirium *ł.* obłęd, majaczenie, bredzenie, szał; **d. tremens,** obłęd opilczy, biała gorączka.

Delja *tur.* rodzaj płaszcza z szerokiemi rękawami, podbitego i obszytego futrem; opończa.

Delkredere *ob.* **Del credere.**

Della Scala *w.* nazwa słynnego wielkiego teatru opery w Medjolanie.

Delta *g.* wyspa napływowa przy ujściu rzeki, utworzona z mułu przez nią naniesionego, kształtem podobna do greckiej litery Δ (delta).

Demagog *g.* gwałtowny przywódca partji ludowej; zwolennik demagogji, podżegacz ludu.

Demagogja *g.* przywodzenie ludowi, podburzanie go przeciw klasom wyższym.

Demanda *śrł.* żądanie.

Demarkacja *f.* rozgraniczenie, odgraniczenie; **demarkacyjna linja,** linja rozgraniczająca.

Demaskować *f.* zerwać maskę; odsłonić, wykryć czyje ukryte zamiary; **d. się,** zrzucić maskę; zdradzić się, ukazać się w prawdziwym świetle.

Dematerjalizacja *nł.* u spirytystów: stopniowe znikanie zmaterjalizowanych postaci.

Demencja *ł.* zniedołężnienie umysłowe; szał, szaleństwo.

Demens, Dement *ł.* szaleniec, obłąkaniec.

Démenti *f. (demaⁿti)* zaprzeczenie, wykazanie kłamstwa lub niezgodności z czym; odwołanie, poprawka.

Demeryt *śrł.* ksiądz skazany za przewinienie przeciwko swemu stanowi na pokutę w tak zwanym domu demerytów.

Demeszka *ob.* **Damascenka.**

Demi-monde *f. (dmimąd)* półświatek, kobiety eleganckie dwuznacznego, podejrzanego prowadzenia się.

Deminutivum *ł.* (l. mn. **-va**) w *gram.* wyraz zdrobniały.

Demi-place *f. (dmi plas)* taka umowa, skutkiem której nauczyciel a. nauczycielka za lekcje otrzymuje mieszkanie i życie, mając jednakże kilka godzin dziennie wolnych na zarobkowanie po za tym.

Demi-saison *f. (dmi sezą)* ubranie lżejsze niż wiosenne a jeszcze nie letnie.

Demiurg *g.* u Platona: stwórca świata; budowniczy świata; u gnostyków: duch złego, stwórca materji.

Demi vierge *f. (dmi wjerż)* półdziewica, skalana co do myśli i uczuć, ale nie co do ciała.

Demobilizacja *f.* postawienie wojska na stopie pokoju, rozbrojenie.

Demografja **g.* statystyka ludów bardziej opisowa niż matematyczna.

Demokracja *g.* gminowładztwo, forma rządu, w której władza znajduje się w rękach ludu; stronnictwo dążące do zrównania stanów, do gminowładztwa.

Demokrata *g.* stronnik demokracji, przeciwnik arystokracji.

Demokratyzacja *nł.* wzrastający wpływ władzy ludu widoczny w urządzeniach, prawach i obyczajach.

Demokratyzować *g.* wszczepiać zasady demokratyczne, przerabiać na demokratę.

Demokryt, filozof grecki (około 500 r. przed Chr.) naśmiewający się z głupstw ludzkich, (przeciwieństwo Heraklita, który nad niemi płakał).

Demolicja *ł.* zburzenie, rozwalenie; **demolicyjny rewers a. d. weksel,** zobowiązanie podpisane przez właściciela budowli wznoszonej w rejonie fortecznym, że na wezwanie władz wojskowych zburzy własnym kosztem tę budowlę.

Demolować *ł.* burzyć.

Demon *g.* istota nadzmysłowa; szatan, zły duch, czart.

Demonetyzacja *nł.* odjęcie znaczenia pieniądza jakiej monecie obiegowej, wycofanie jej z obiegu; zniżenie jej wartości w stosunku do nominalnej.

Demoniczny *g.* szatański, piekielny, przewrotny; nadprzyrodzony.

Demonizm *nł.* wiara w złe duchy (demony).

Demonofobja **g.* obłęd strachu przed złym duchem.

Demonolatrja **g.* oddawanie czci demonom.

Demonologja **g.* nauka o demonach, wyjaśniająca różne pojęcia o nich.

Demonomanja **g.* mniemanie, że się jest opętanym przez szatana, rodzaj obłędu religijnego z halucynacjami.

Demonstracja *ł.* dowodzenie na okazach, pokazy, doświadczenia; ruch wojsk celem wywarcia nacisku na przeciwnika a. wprowadzenia go w błąd; publiczne okazanie zadowolenia lub niezadowolenia z jakiej sprawy ogół obchodzącej.

Demonstrant *ł.* uczestnik demonstracji, zaburzeń ulicznych; czyniący doświadczenia wobec widzów.

Demonstrator *ł.* robiący doświadczenie.

Demonstrować *ł.* wykazywać, przekonywać naocznemi dowodami, dowodzić doświadczalnie, uzasadniać.

Demontować *f.* wysadzić z siodła; rozebrać maszynę na części; uszkodzić działo.

Demoralizacja *nł.* zepsucie moralne, upadek obyczajów, moralności.

Demoralizator *nł.* szerzący demoralizację, gorszyciel.

Demoralizować *nł.* szerzyć zgorszenie; przekupywać; zniechęcać do działalności.

De mortuis aut bene, aut nihil *ł.* o zmarłych (należy) albo dobrze, albo nic (nie mówić).

De mortuis nil nisi bene *ł.* o zmarłych tylko dobrze wspominać należy.

Demos *g.* lud, pospólstwo.

Demotyczne *g.* **pismo** pismo zrozumiałe dla ludu (w staroż. Egipcie); *ob.* **Hieratyczne pismo.**

Denacjonalizacja *nł.* wynarodowienie.

Denar *ł.* drobna moneta zdawkowa, używana w różnych krajach i w dawnej Polsce.

Denat *ł.* nieboszczyk zmarły śmiercią niezwyczajną.

Denaturalizacja *nł.* zwolnienie z poddaństwa.

Denaturować, Denaturyzować *f.* (np. spirytus), dodać do niego przymieszki, aby służył tylko do celów przemysłowych (w celu niższej opłaty akcyzy).

Dendrofag **g. dosł.* drzewojad: karmiący się łykiem i miazgą sosny, modrzewi, korzonkami leśnemi (np. Jakuci).

Dendrografja **g.* opisanie drzew.

Dendrolit **g.* drzewo skamieniałe.

Dendrologja **g.* nauka o drzewach i ich hodowli.

Dendryty **g.* drzewiaste lub do mchu podobne postacie niektórych minerałów występujące czasem jako odciski na odłamach skał.

Denegować *ł.* odmawiać.

Denerwować *nł.* rozdrażniać, rozstrajać.

Dengue *h.* gorączka epidemiczna w krajach zwrotnikowych, rodzaj influenzy.

Denigrować *ł.* czernić, obmawiać, szarpać sławę.

Denizacja *[a.]* otrzymanie przez cudzoziemca w Anglji pewnych praw cywilnych i politycznych.

De nihilo nihil *ł.* z niczego nic; z próżnego nie naleje.

Denobilitacja *nł.* pozbawienie szlachectwa.

De nocte consilium *ł. dosł.* z nocy rada: ranek przynosi dobrą radę.

Denominacja *ł.* nazwa nazwisko, mianowanie; przedstawienie na urząd.

De nomine *ł.* z imienia, z nazwy.

Denotacja *f.* oznaczenie, ujawnienie.

De noviter, De novo *ł.* na nowo.

Densymetr *nł. ob.* **Areometr.**

Dentysta *nł.* lekarz chorób zębów, wyrywający zęby i wyrabiający sztuczne.

Dentystyka *nł.* nauka o chorobach zębów i ich leczeniu.

Denudacja *nł.* obnażenie dolnych warstw ziemi, skutkiem spłókania warstw górnych lub skutkiem zwiewania przez wiatr.

Denuncjacja *ł.* oskarżenie tajemne przed władzą, donosicielstwo.

Denuncjant *ł.* donosiciel tajemny, szpieg, delator.

Deo gratias *ł.* Bogu dzięki.

Deo ignoto *ł.* Bogu nieznanemu.

Deokupacja *nł.* zwrócenie majątku poprzedniemu właścicielowi.

De omnibus rebus (a. **De omni re scibili) et quibusdam aliis** *ł.* o wszystkim i niektórych innych rzeczach: rozmowa prowadzona bez wytkniętego planu i skacząca z przedmiotu na przedmiot.

Deontologja **g.* nauka o obowiązku moralnym, etyka.

Depaktować *nł.* żądać opłaty wyższej niż się należy; zdzierać.

Depansa *f.* rozchód, wydatek.

Depansować *f.* wydawać pieniądze, trwonić.

Departament *f.* obwód, okrąg, jednostka administracyjnego podziału kraju, odpowiadająca gubernji; wydział ministerjum lub senatu, sekcja.

Dépaysé *f. (depeize)* w nieznanym obcym towarzystwie będący i skutkiem tego nie umiejący się zorjentować.

Dependencja *nł.* zależność, zawisłość; budynki należące do budynku głównego

Dependent *ł.* odbywający praktykę prawną u adwokata a. notarjusza.

Dependować *ł.* zależeć.

Depesza *f.* wiadomość przesłana telegrafem, telegram.

Depeszować *f.* wysyłać depeszę, zawiadamiać depeszą.

Depigmentacja *nł.* odbarwienie, pozbawienie barwy.

Deplacé *f. (deplase)* nie na swoim miejscu; nieprzyzwoity.

De plano *ł.* bez trudności.

Deplasować *f.* przenieść na inne miejsce.

Depo *f.* skład różnych przedmiotów, towarów; skład materjałów wojennych, kolejowych; miejsce, gdzie wojsko ma dłuższe leże; *ob.* **Dépôt.**

Deponent *ł. ob.* **Depozytor.**

Deponować *ł.* składać komu coś kosztownego do przechowania.

Depopulacja *ł.* wyludnienię, ubywanie ludności.

Depopularyzować *f.* pozbawiać wziętości, czynić niepopularnym.

Deport *f.* bonifikacja za prolongatę w umowach z bankierami co do papierów wartościowych w przewidywaniu ich zniżki.

Deportacja *ł.* zesłanie, wywiezienie z kraju do miejsca zesłania.

Deposedować *śrł.* wyzuć z własności.

Dépôt *f.* skład, magazyn.

Depozycja *ł.* złożenie do grobu; złożenie z urzędu duchownego; zeznanie świadków.

Depozyt *ł.* rzecz oddana na czasowe przechowanie.

Depozytarjusz *nł.* przyjmujący depozyt na przechowanie.

Depozytor, Deponent *ł.* składający depozyt na przechowanie.

Depozytorjum *ł.* skład depozytów, miejsce przechowania.

Deprawacja *ł.* zepsucie obyczajów, rozpusta.

Deprecjacja *f.* obniżenie wartości, ceny; zniżka.

Deprecjonować, Deprecjować *f.* obniżać wartość.

Deprekacja *ł.* zaklinanie, błaganie; uroczyste przeprosiny; odwołanie słów krzywdzących.

Deprekować *ł.* przepraszać.

Depresja *ł.* spłaszczenie, wklęsłość; część powierzchni lądu, leżąca niżej poziomu morza; miejsce, w którym ciśnienie atmosferyczne jest mniejsze, niż w sąsiednich punktach; upadek sił, osłabienie, stan przygnębienia, zniechęcenia; w *astr.* pozorne pogłębienie poziomu.

De profundis *ł. dosł.* z głębokości: początek pieśni pogrzebowej.

Deprymować *ł.* przygniatać, poniżać, przygnębiać; **deprymująco**, przygnębiająco.

De publicis *ł.* o sprawach publicznych.

Deputacja *nł.* poselstwo; grono osób, wybranych dla przedłożenia życzeń swych mocodawców lub dla załatwienia jakiej sprawy publicznej; delegacja.

Deputat *ł.* poseł; delegat; w dawnej Polsce członek trybunału; prawny dochód poboczny oprócz pensji; dodatek w naturze do pensji (węgle, drzewo, zboże) ordynarja, żywność; dożywocie; **deputowany**, wysłannik, przepstawiciel towarzystwa, narodu lub jednego stanu; poseł na sejm; członek parlamentu.

Deputować *ł.* wysyłać, wyprawiać.

Dera *tur.* okrycie grube i kosmate, koc, wojłok.

Deranżować *f.* przeszkadzać, robić subjekcję, pomieszać komu szyki, krępować.

De rato *ł.* według uchwały.

Derby *a. (darbi)* dzień wielkich wyścigów konnych (od im. założyciela hr. Derby).

De rebus omnibus et quibusdam aliis *ł. ob.* **De omnibus rebus** i t. d.

Derelikcja *ł.* porzucenie, zaniedbanie.

Deresz *węg.* koń maści dereszowatej; **dereszowaty**, mający sierść białą pomieszaną z żółtą, czerwoną a. brunatną (o koniu); szpakowaty, siwawy (o człowieku).

De rigueur *f. (dö rigör)* nieodzowne, konieczne.

Derivativa *ł.* środki lecznicze odciągające; d. a. **derivata** w *gram.* wyrazy pochodne.

Dermatolog **g.* lekarz chórób skórnych.

Dermatologja **g.* nauka o chorobach skórnych.

Der Mohr hat seine Schuldigkeit gethan, der Mohr kann gehen *n.* murzyn spełnił swoją powinność, murzyn może odejść.

Dermoplastyka **g.* sztuka wypychania zwierząt.

Dernier coup de main *f. (dernje ku dö mę)* ostatnie przyłożenie ręki, wykończenie.

Dernier cri *f. (dernje kri)* najświeższa moda.

Derogacja *g.* ujma, ubliżenie; nadwerężenie, naruszenie; uchylenie częściowe ustawy, wyroku.

Deruta *f.* ucieczka, rozsypka, zamieszanie.

Derutować *f.* sprowadzać z drogi, wprowadzać w błąd; zbijać z terminu, psuć komu szyki.

Derwisz *pers.* mnich pustelnik mahometański; **d-e**, sekta muzułmańska w Sudanie.

Derywacja *ł.* wywód, odciągnięcie; wyprowadzenie pochodzenia wyrazów jednego od drugiego.

Deryzja *ł.* pośmiewisko, ośmieszenie.

Des w *muz.* nuta z bemołem, cz. obniżone o pół tonu.

Desant *f.* wylądowanie zbrojne, wysadzenie wojska z okrętów na terytorjum nieprzyjacielskim.

Desaveu *f. (dezawö)* zaprzeczenie, nieprzyznanie, wyparcie się.

Descendencja *nł.* pochodzenie, rodowód, potomstwo; **descendencyjna teorja** *ob.* **Darwinizm.**

Descendent *ł.* potomek.

Deser *f.* wety (owoce, ciasta), podawane po jedzeniu; **deserowe wina** wina słodkie.

Deshabillé *f. (dezabije)* ranny ubiór kobiecy, negliż.

Desiatyna *r. ob.* **Diesiatyna.**

Desideratum l. mn. **Desiderata** *ł.* rzecz upragniona, żądanie.

Desideria *ł.* życzenia, żądania, pragnienia; **pia d.**, życzenia pobożne (niemogące się spełnić).

Desinit in piscem *ł. dosł.* kończy się rybim ogonem (o rzeczy pięknie zaczętej a. śmiesznie licho zakończonej).

Desipere in loco *ł.* weselić się we właściwym czasie i miejscu.

Deskrypcja *ł.* opis; opisanie; odmalowanie farbami

Desmurgja **g.* nauka o opatrunkach i przyrządach chirurgicznych.

Despekt *ł.* ubliżenie, uchybienie, obraza, ujma czci.

Desperacja *ł.* rozpacz, zwątpienie, utrata nadziei.

Desperat *ł.* rozpaczający, zrozpaczony, niemający nadziei.

Desperować *ł.* rozpaczać, wątpić, tracić nadzieję.

Despota *g.-ł.* pan samowładny, ciemięzca; dawny tytuł panujących u Serbów i Rumunów.

Despotyczny *g.* naginający wszystko do swojej woli.

Despotyzm **g.* nieograniczona władza samowolna, samowola jednostki, tyranja, ciemiężenie, ucisk.

Desprymować *ł.* uciskać, ciemiężyć.

Dessous (les) *f. (le dsu)* majtki damskie.

Destrukcja *ł.* zniszczenie, zrujnowanie, zburzenie.

Destrukt *ł.* przedmiot zniszczony przez uszkodzenie, albo do zniszczenia przeznaczony.

Destyiacja *ł. ob.* **Dystylacja.**

Destynacja *ł.* przeznaczenie, łos; miejscowość wyznaczona (dla kogoś a. czegoś).

Destynator *f.* odbiorca towaru wskazany ekspedytorowi przez wysyłającego.

Destytucja *ł.* uwolnienie, usunięcie od obowiązków, złożenie z urzędu.

Destytuować *ł.* składać z urzędu, dawać dymisję.

Deszarżować *f.* wystrzeliwać naboje, strzelać gromadnie.

Deszyfrować *f. ob.* **Decyfrować.**

Detaksować *n.* oznaczać

wartość, oceniać, oszacowywać.

Detal *f.* szczegół; **detaliczny,** szczegółowy, drobiazgowy; **detalista,** kupiec sprzedający towary drobiazgowo; **detalizować,** szczegółowo opisywać, wyszczególniać.

Detaszować *f.* wysyłać, odkomenderować (oddział wojska).

De te fabula narratur *l.* do ciebie się stosuje, co powiedziano (w bajce).

Detektyw *a.* tajny agient policji śledczej.

Detencja *l.* przytrzymanie, zatrzymanie, uwięzienie; **detencyjny areszt,** zatrzymanie w więzieniu przed wyrokiem.

Deterjoracja *nl.* dojście do złego stanu, uszkodzenie; zniszczenie, ebylenie się do upadku.

Determinacja *l.* oznaczenie; postanowienie; zdecydowanie się; stanowczość.

Determinizm *nl.* pogląd, teorja, według której każdy czyn jest koniecznym następstwem przyczyn niezależnych od woli, a wolnej woli niema.

Determinować *l.* określać, oznaczać, skłaniać; **d. się,** postanawiać, przedsiębrać, decydować się choćby z narażeniem, odważać się.

Detestacja *l.* wstręt, obrzydzenie.

Detonacja *f.* wybuch, huk, wystrzał; w śpiewie: schodzenie z tonu.

Detonator *nl.* nabój do wywołania wybuchu.

Detonować *l.* wybuchnąć, wypalić (z broni); fałszywie śpiewać; zmieszać kogo, zbijać z tropu, onieśmielać, konfundować.

De tripode dictum *l. iron.* powiedziane z trójnoga, jakby przez wyrocznię starożytną, która na trójnogu siadała.

Detronizacja *nl.* strącenie z tronu, pozbawienie władzy monarszej.

Detto, ditto *w.* to samo, jak wyżej.

Deus ex machina *l. dosł.* Bóg z maszyny (teatralnej); wyrażenie oznaczające niespodziewany i nienaturalny udział osoby lub wypadku w rozwiązaniu węzła w dramacie lub w powieści.

Deus mirabilis, fortuna variabilis *l.* Bóg jest cudowny, a losy zmienne; fortuna kołem się toczy.

Deuteragonista *g.* aktor grający role drugorzędne w teatrze starogreckim.

Deuteronomion a. deuteronomium *g.-l.* powtórzone prawo: nazwa piątej księgi Mojżesza w Biblji.

Deuteroplazma **g.* zaródź wtórna.

Deuteroskopja **g.* to samo co **Second Sight** *(ob.).*

Deutschland, Deutschland über Alles *n. dosł.* Niemcy, Niemcy ponad wszystko — tytuł i pierwsze wyrazy pieśni narodowej niemieck.

De visu *l.* z widzenia.

Dewaluacja, Dewalwacja *nl.* obniżenie wartości pieniędzy z rozporządzenia rządowego; zredukowanie wartości nominalnej do wysokości kursu rzeczywistego.

Dewastacja *l.* zniszczenie, spustoszenie.

Dewena *nl.* brak powodzenia; przygnębienie.

Dewinacja *l.* wróżenie.

Dewinkować *l.* zjednywać sobie, ujmować.

Dewiza *f.* hasło, godło, prawidło, zasada; zdanie wyjęte ze słynnego autora, umieszczone na czele książki jako godło; weksel ciągniony na zagraniczne rynki płatny w monecie obcej.

Dewizka *f.* łańcuszek od zegarka.

Dewjacja *nl.* zboczenie, uchylenie; pozorne zbaczanie gwiazd; błądzenie; zejście z drogi obranej a. wytkniętej.

Dewocja *l.* pobożność; poświęcenie się.

Dewocjonalja *l.* przedmioty religijne znajdujące się w handlu (medaliki, różańce, figury, obrazki etc.).

Dewolucja *nl.* odjęcie prawa obsadzania beneficjów beneficjarjuszowi, który z niego nie korzystał lub źle korzystał, i przeniesienie na kogo innego; przejście prawa z jednej osoby na drugą.

Dewon, Dewońska formacja, pokłady pierwszorzędowe skorupy ziemskiej, młodsze od syluryjskich, warstwowe, składające się z piaskowca, łupków i margli, obfitujące w rudy żelazne i w marmury (od nazwy prowincji angielskiej Devon).

Dewot *l.* świętoszek, nabożniś; **dewotka,** przesadnie a. pozornie nabożna; nabożnisia, bigotka.

Dezabil, Dezabilka *ob.* **Deshabille.**

Dezaprobacja *f.* zganienie, potępienie.

Dezarmacja *f.* rozbrojenie.

Dezarmować *f.* rozbrajać.

Dezasymilacja *nl.* przebieg powstawania różnic.

Dezawantaż *f.* strata, szkoda, niekorzyść, ubytek, ujma.

Dezelować *ob.* **Dezolować.**

Dezercja *l.* ucieczka (z wojska), zbiegostwo.

Dezerter *f.* zbieg z wojska; uciekinjer, odstępca.

Dezerty *l.* dobra ziemskie opuszczone przez właściciela.

Dezinfekcja *ob.* **Dezynfekcja.**

Dezodoryzacja *nl.* odwanianie; pozbawianie przykrej woni.

Dezolacja *l.* rozpacz.

Dezolować *l.* (błędnie **dezelować**) nadwerężać, psuć, niszczyć.

Dezorganizacja *f.* nieład, rozprzężenie, rozkład, rozstrój.

Dezorjentować *f.* sprowadzić z drogi właściwej, uniemożliwić orjentowanie się.

Dezyderat *ob.* **Desideratum.**

Dezygnacja *l.* spis przedmiotów ubezpieczonych w Towarzystwie Ubezpieczeń.

Dezygnować *l.* naznaczać, wyznaczać, mianować.

Dezynfekcja *f.* oczyszczenie ze szkodliwych wyziewów i materji zaraźliwych.

Dezynfekować, Dezynfekcjonować *f.* odwietrzać, odkażać.

Dezyntegracja *nl.* rozluźnianie się, rozprzęganie się.

Dezyntegrator *nl.* rozbijacz, rozdrabniacz mechaniczny.

Dezynwoltura *f.* ułożenie niewymuszone; zbyt swobodne zachowanie się.

Deżur *ob.* **Dyżur.**

D. G. *skr.* **Dei Gratia** *l.* z bożej łaski.

Di- *ob.* też **Dj-.**

Diabetes *g.* **(d. mellitus** *l.***)** choroba cukrowa, cukromocz.

Diarium *l. ob.* **Djarjusz.**

Diastole *g.* rozszerzanie się serca, arterji przy pulsacji.

Diba *tur.* złotogłów, turecka materja lita.

Di bene vertant, tene crumenam *l.* Niech ci bogowie poszczęszczą, ale sakiewkę z pieniędzmi trzymaj dobrze.

Dichromatyczny **g.* dwubarwny.

Dichtung und Wahrheit *n.* zmyślenie i prawda (razem zmieszane).

Dicis causa a. d. gratia *l.* dla powiedzenia, byle coś powiedzieć.

Dicotyledoneae **g.* dwuliścieniowe (rośliny).

Dictum *l.* powiedzenie, słowo; **d. acerbum** *l.* ostre słowo, gorzka prawda; **d. factum** *l.* powiedziano, dokonano; **dicta** (l. mn.) przypowieści, **d. biblica** przypowieści biblijne, wzgl. ustępy z Biblji; **dicti anni,** rzeczonego roku.

Didactrum *g.-l.* czesne, opłata ucznia za naukę szkolną (w Galicji).

Diejatiel *r.* działacz na kresach państwa rosyjskiego, rusyfikator.

Dielektryczny **g.* nieprzepuszczający elektryczności.

Diem (et oleum) perdidi *l.* straciłem dzień (i olej, t. j. światło), to znaczy: straciłem czas (i materjał) napróżno.

Dies diem docet *l.* każdy dzień przynosi naukę.

Diesiatyna *r.* rosyjska miara powierzchni = 2,400 sażeniom kwadratow.=109,25 arom=1,0925 hektara=prawie 2 morgom miary nowo-polskiej (1,824 morga).

Dies irae *l.* „dzień gniewu, dzień Sądu ostatecznego" — słowa początkowe hymnu chrześcijańskiego pogrzebowego.

Die Toten reiten schnell *n. dosł.* umarli jadą szybko; *przen.* śmierć rychło zabiera ludzi ze świata.

Dieu et mon droit *f. (diö e' mą drua)* Bóg i moje prawo—dewiza herbu Anglji.

Die Weltgeschichte ist der Weltgericht *n.* historja świata jest sądem swiata.

Difficile est satiram non scribere *l.* trudno nie pisać satyry (na widok panującego zepsucia).

Digesta *l.* zbiór praw zebrany z dawnych prawoznawców i ułożony z rozkazu cesarza Justynjana, pandekty.

Digestja *l.* trawienie, strawność.

Digitalis *l.* naparstnica (ziele trujące).

Dii majorum (minorum) gentium *l.* bogowie wyższego (niższego) rzędu.

Dii omen avertant *l.* niech bogowie odwrócą wróżbę.

Diluvium *l. ob.* **Dyluwjalna formacja.**

Dimidium mei *l.* drugie ja.

Diminuendo *w.* w *muz.* zmniejszająco siłę tonów, słabiej, ciszej.

Diminutivum *l. ob.* **deminutivum.**

Dimorfizm *g. chem.* dwupostaciowość, dwukształtność ciał.

Dinar *l. [serb.]* moneta serbska=1 frankowi.

Dining room *a. (dajnin rum)* pokój jadalny, jadalnia.

Dio- *ob.* też **Djo-.**

Dioryt *g.* dawna skała wybuchowa złożona z hornblendy i oligoklasu.

Diphteritis *nl. ob.* **Dyfterja.**

Diplococcus *nl.* gatunek stosunkowo duży bakterji, żyjącej po dwie razem.

Di primo cartello *w.* pierwszorzędny, wyborowy.

Dipsomanja *ob.* **Dypsomanja.**

Directe *l.* wprost.

Directorium divini officii *l.* kalendarz kościelny.

Dis- *ob.* też **Dys-.**

Disagio *w. ob.* **Dysażjo.**

Discipulus *l.* uczeń.

Discordia *l.* niezgoda, spór, waśń; dźwięk fałszywy.

Discordia res maximae dilabuntur *l.* przez niezgodę upadają największe rzeczy.

Discus *l.*, **Diskos** *g. ob.* **Dysk.**

Disensja *l.* niezgoda.

Disjecta membra *l.* rozproszone członki (które przedtem stanowiły całość).

Diskobol *ob.* **Dyskobol.**

Dispaccio *w.* uszkodzenie towaru przy przewozie morzem i podział strat z tego powodu pomiędzy osoby, do których ten towar należy.

Disque *f. (disk) ob.* **Dyska.**

Distichon *g. ob.* **Dystych.**

Distinguo *l.* czynić rozróżnienie (pomiędzy dwoma pojęciami pokrewnemi a. utożsamionemi przez kogoś).

Diteizm **g.* wiara w dwu bogów, dwubóstwo.

Dito, Ditto *ob.* **Detto.**

D. J. U. *skr.* **Doctor juris utriusque** *l.* doktor obojga praw.

Diubek, gatunek lepszego tytuniu (od nazwiska fabrykanta Dubec).

Diuk *f. ob.* **Duk.**

Diurnalik *l.* książeczka łacińska z modlitwami codziennemi dla księży.

Diuszesa *f.* gruszka jesienna, bardzo delikatna w smaku.

Diva *w.* boska, ubóstwiana, ulubiona (aktorka, śpiewaczka).

Divae memoriae *l.* błogiej pamięci.

Diversa *l.* różne rzeczy, rozmaitości.

Divertissement *f. (divertisma^n)* zabawa, mały balet.

Divide et impera *l. dosł.* dziel i rozkazuj: siej niezgodę, wytwarzaj stronnictwa i panuj nad niemi.

Divina Commedia *w.* Boska Komedja — tytuł poematu Dantego (1265—1321), opisującego wędrówkę po piekle, czyśćcu i niebie.

Diw *tur.* duch złośliwy.

Diwa *ob.* **Diva.**

Dixi *l.* powiedziałem, skończyłem; **d. et salvavi animam meam**, powiedziałem i ocaliłem swoją duszę (uspokoiłem sumienie).

Djabas *f.* skała wybuchowa krystaliczna dawniejszej formacji.

Djabeł *g.-l. (pożń.)* zły duch.

Djabetyk (*ob.* **diabetes**) chory na moczówkę cukrową.

Djachyl *g.* rodzaj plastra rozmiękczającego.

Djadem *g.* ozdobna przepaska na głowę; korona królewska.

Djafragma *g.* błona oddzielająca jamę piersiową od brzusznej, przepona; w objektywach fotogr.: blaszka z otworem we środku, niedopuszczająca pobocznych promieni światła; blaszka w telefonie, na którą działają fale głosowe.

Djagnostyk **g.* lekarz rozpoznający chorobę.

Djagnostyka **g.* nauka rozpoznawania chorób; zbiór cech charakteryzujących gatunki lub rodzaje.

Djagnoza *g.* rozpoznawanie choroby.

Djagonalny *nl.* ukośny; **d-a linja** przekątna, linja łącząca w wieloboku dwą kąty nieprzyległe.

Djagraf **g.* przyrząd do mechanicznego rysowania z natury.

Djagram *g.* figura np. gieometryczna wyjaśniająca zagadnienie; schemat do zapełnienia znakami umownemi.

Djak *g.* [*r.*] kleryk, w kościele wschodnim, śpiewak cerkiewny; pisarz, sekretarz.

Djakon *g.* duchowny, mający wyższe święcenie, stopniem niższy od kapłana.

Djakonisa *śrl.* dozorczyni chorych w szpitalu ewangielickim.

Djakrytyczny **g.* **znak** znaczek odróżniający, nadający literze znaczenie innego brzmienia niż jej zwykłe (kropka, przecinek, daszek, lub ogonek) nad lub pod literą np. ń, è, ż, č, â, ą.

Djalekt *g.* narzecze, gwara.

Djalektologja **g.* nauka o djalektach, gwaroznawstwo.

Djalektyka *g.* umiejętność rozumowania; biegłość rozprawiania, dysputowania; czcza szermierka słowna.

Djalela *g.* błędne koło w dowodzeniu.

Djaliza *g.* oddzielanie ciał przesiąkających przez błony od nieprzesiąkających.

Djalog *g.* rozmowa; widowisko sceniczne w wiekach średnich.

Djamagnetyczne **g.* **ciała**, ciała odpychane przez magnes (do nich należą np. bizmut, fosfor, antymon).

Djament *śrl.* najdroższy i najtwardszy z kamieni, jest węglem skrystalizowanym; gatunek czcionek drukarskich najdrobniejszych.

Djametr *g.* średnica.

Djametralny *nl.* przeciwległy, wprost przeciwny.

Djana *l. mit.* bogini łowów i księżyca=**Artemida** *g.*

Djapazon *g.* skala głosu.

Djapozytyw *nl.* odbicie na szkle z negatywu.

Djapozytywa *nl.* fotografja na szkle lub na innym materjale przezroczystym, do oglądania w przezroczu.

Djarja *g.* porcja dzienna; rozwolnienie, biegunka.

Djarjusz *l.* notaty o zdarzeniach codziennych; pamiętnik.

Djas *g.*, **Djasowa formacja**, warstwa pośrednia między formacją węglową a trijasową.

Djaspora *g.* rozproszenie (zwłaszcza rozproszenie żydów z Palestyny wypędzonych r. 70 po Chr.).

Djastatyczny *g.* mający własności djastazy.

Djastaza *g.* ferment, tworzący się w kiełkujących nasionach roślin zbożowych (np. jęczmienia przy wyrobie słodu), zdolny zamieniać mączkę ziarn lub owoców w cukier, który może ulegać fermentacji alkoholicznej.

Djatermiczny **g.* przepuszczający ciepło, będący dobrym przewodnikiem ciepła (np. metale), przecieplający.

Djateza *g.* chorobliwe usposobienie ciała.

Djatoniczna **g.* **gama**, gama złożona z 5 całych tonów i 2 półtonów; **djatoniczność**, stopniowanie tonów w oktawie.

Djatryba *g.* rozprawa uczona szkolna; nagana; złośliwa krytyka, paszkwil.

Djecezja *g. (późn.)* biskupstwo, okrąg pod zarządem duchownym biskupa.

Djelektryczny **g.* nieprzepuszczający elektryczności.

Djeta *śrl.* zachowanie ostrożności pod względem ilości i jakości jedzenia i picia; płaca dzienna; koszty utrzymania urzędnika w podróży; płaca dodatkowa dzienna za pełnienie czasowo jakiego obowiązku.

Djetarjusz *nl.* pobierający dzienną płacę w biurach.

Djetetyka *nl.* nauka o zdrowym odżywianiu się; **djetetyczny**, zastosowany do przepisów djetetyki.

Djogenesowski, obnażony, nagi, cyniczny, bezwstydny (od imienia greckiego Djogenes).

Djonizejski, Djonizyjski *ob.* **Bachiczny.**

Dionizos *g.* to samo co **Bachus.**

Djoptra *g.* szpara w narzędziach mierniczych, służąca do wytykania kierunku linji prostej; celownica, przeziernik; **djoptryka**, nauka o łamaniu się światła.

Djorama **g.* wielki obraz malowany z obu stron na tkaninie przeświecającej widziany z miejsca ciemnego przy rozmaitym efektownym oświetleniu (rodzaj panoramy).

Djoskury *g.* bliźniaki, Kastor i Polluks bożkowie żeglugi i gościnności; gwiazdozbiór na niebie.

Djuretyczne środki *nl.* moczopędne środki lekarskie.

Djurna *l.* płaca dzienna.

Djurnalista, Djurnista *nl.* pisarz biurowy płatny dziennie.

D. l. *skr.* **Dicto loco** *l.* w miejscu wskazanym.

D. m. *skr.* **destra mano** *w. muz.* prawą ręką grać.

D. M. *skr.* **Doctor Medicinae** *l.* tytuł akademicki lekarza.

Dmimondówka *f.* kobieta z półświatka, nierządnica.

D. M. S. na receptach znaczy: *detur, misceatur, signetur*=dać, zmieszać i napisać przepis.

Dn. *skr.* **Dominus** *l.* pan.

D^{0} to samo co **ditto.**

Doblon *h.* złota moneta w Chili=10 pesos=7,10 rubli.

Dobosz *węg.* żołnierz orkiestry wojskowej który bębni.

Docendo discimus *l.* ucząc innych, uczymy się sami.

Docent *l.* wykładający w uniwersytecie, a nie mający jeszcze stopnia profesora.

Docentura *nl.* posada docenta.

Docti male pingunt *l. dosł.* uczeni źle malują: uczeni mają brzydkie pismo, brzydko piszą (pod względem kształtu liter).

Doctissimus *l.* tytuł uczonych, profesorów.

Doctus ex libro *l.* uczony z książki.

Documents humains *f.* (*doküma^n tümę*) *dosł.* dokumenty ludzkie: opisy postępków znamiennych, świadczących (najczęściej ujemnie) o skłonnościach ludzi wogóle, albo też o skłonnościach pewnego typu ludzi.

Dodekadyka *g.*, **Dodekadyczny system liczenia**, taki system, w którym każda jednostka rzędu wyższego zawiera dwanaście jedności rzędu bezpośrednio niższego, system dwunastny.

Dodekaedr *g.* dwunastościan, bryła ograniczona dwunastu płaszczyznami.

Dodekarchja *g.* rządy sprawowane przez dwunastu.

Dodońska wyrocznia najstarożytniejsza wyrocznia grecka w miejscowości zwanej Dodona, w Epirze.

Dog *a.* duży pies rasy angielskiej lub duńskiej.

Dogana *w.* komora celna.

Dogiena *ob.* **Dueña.**

Dogmat *g.* niewzruszona religijna zasada; twierdzenie naukowe przyjmowane za pewnik.

Dogmatyczny *g.* wynikający z dogmatów; dogmatyzmem nacechowany; podany do wierzenia; stanowczy.

Dogmatyka *g.* nauka o zasadach wiary; wykład dogmatów.

Dogmatyzm *nł.* system, metoda oparta na dogmacie t. j. zasadzie uznanej za pewnik; usposobienie umysłu nie dopuszczające zaprzeczenia i krytyki twierdzeń uznanych za dogmaty.

Dok *a.* wielki basen przy morzu lub rzece, służący do ładowania lub wyładowywania okrętów, lub do ich naprawy; część portu, urządzona do budowania i spuszczania okrętów; sztuczna przystań.

Doksologja *ob.* **Doxologja.**

Doktor *ł.* najwyższa godność akademicka (stopień naukowy); też **doktór,** lekarz; **doktoralny ton** ton mowy nauczycielski, nacechowany pewnością siebie i przekonaniem o wyższości umysłowej mówiącego; **doktoryzować się,** składać egzamin i bronić rozprawy dla uzyskania stopnia doktora.

Doktorant *nł.* ten, co się doktoryzuje; kandydat na doktora.

Doktorat *nł.* godność i stopień doktora.

Doktryna *ł.* teorja naukowa, z pewnych zasad wysnuta; nauka, teorja błędna, zwalczana.

Doktryner *f.* wyznawca bezwzględny jakiej zasady naukowej nie dającej się urzeczywistnić; **doktrynerstwo,** uporczywe trzymanie się jakiej doktryny, zaślepienie.

Dokument *ł.* dowód piśmienny, pismo urzędowe; wszelki przedmiot służący za dowód, stwierdzający prawdziwość czego; **dokumentować,** udowadniać dowodami, a. postępowaniem własnem.

Dokumentalny *ł.*, **Dokumentny** prawdziwy, pewny.

Dola *r.* waga rosyjska $= 1/_{3}$ łuta.

Dolar *a.* pieniądz w północnej Ameryce = rub. 1 i kop. 97.

Dolce *w.* *(dolcze)* w *muz.* łagodnie, miło, słodko.

Dolce far niente *w.* słodka bezczynność.

Dolcissimo *w. mus.* jaknajłagodniej.

Dolente, Dolentemente *w. muz.* żałośnie.

Dolichocefal **g.* długogłowiec (termin antropologiczny), mający wymiar czaszki od czoła ku tyłowi dłuższy niż od jednej skroni do drugiej; *ob.* **Brachycefal).**

Dolma - Bagcze *tur.* letni pałac sułtana tureckiego nad Bosforem.

Dolman *węg.* krótki płaszczyk huzarów węgierskich, zarzucany na lewe ramię; rodzaj okrycia damskiego o szerokich rękawach.

Dolmen *celt.* starożytny grobowiec złożony z kamieni; kamień ołtarzowy Druidów.

Dolomit *f.* odmiana spatu, minerał, część składowa wielu skał (od nazwiska uczonego Dolomieu).

Doloroso *w.* smutnie, żałośnie, boleśnie.

D. O. M. *skr.* **Deo** (a. **Domino) Optimo Maximo** *ł.* „Bogu (a. Panu) Najlepszemu, Największemu", napis na nagrobkach.

Domeny *f.* dobra rządowe, skarbowe, koronne, apanaże.

Domestykacja *nł.* oswojenie pielęgnowanie.

Domestykalny *nł.* domowy, miejscowy.

Domicilium *ł.* mieszkanie, siedziba.

Domicyl *ł.* w wekslu: miejsce obrane dla zapłaty weksla; **domicylowany weksel,** w którym zaznaczone jest miejsce płatności weksla.

Domina *ł.* pani.

Dominanta *w.* nuta główna, gorująca, piąty stopień gamy, wielka kwinta.

Domine, non sum dignus *ł.* Panie, nie jestem godzien!

Dominica *ł.* niedziela.

Dominicum *ł.* kościół, majątek kościelny.

Dominium *ł.* własność ziemska, większy majątek ziemski; **d. absolutum** władza nieograniczona; **d. directum** posiadanie bezpośrednie własności nieruchomej; **d. indirectum** posiadanie na prawach emfiteutycznych.

Domino *w.* okrycie lub płaszcz maskaradowy z kapturem; rodzaj gry w 28 kostek płaskich, na 2 połowy przedzielonych, z punktami zastępującemi liczby.

Dominować *ł.* panować, górować nad innemi.

Dominus *ł.* pan; **d. vobiscum,** Pan z wami.

Don *h.* honorowy tytuł w Hiszpanji: pan; **doña** pani.

Donacja *ł.* dobra ziemskie nadane przez rząd w nagrodę.

Donatarjusz *śrł.* obdarowany donacją.

Donator *ł.* dawca.

Donatyści, sekta chrześcijańska w Afryce w IV i V wieku (od imienia dwuch biskupów Donatów).

Donatywa *śrł.* dar, podarunek; rodzaj opłaty, podatek niby dobrowolny; ofiara dobrowolna; wynagrodzenie, zapłata.

Donder *n.* piorun; **donderować** zrzędzić, usiłować przewodzić nad kim; łajać, fukać, piorunować.

Donec eris felix multos numerabis amicos *ł.* dopóki będziesz szczęśliwy, wielu będziesz liczył przyjaciół.

Don Juan *h.* *(don chuan,* też z francuska *don żuan)* postać legiendowa hiszpańska; bohater opery Mozarta i poematu Byrona; napastnik kobiet, uwodziciel kobiet.

Don Kichot *h.* *(don kichot,* **też z francuska** *don kiszot),* **Don Kiszot** błędny rycerz, bohater powieści Cerwantesa; marzyciel, samochwał, awanturnik.

Donkiszoterja *f.* śmieszne bojowanie z czymś urojonym.

Donna *w.* pani, panna, bogdanka.

Donna è mobile *w.* kobieta jest zmienna (znany śpiew z opery „Rigoletto" Verdiego).

Donnerwetter *n.* zaklęcie niemieckie: do pioruna! *przen. żart.* gniewliwy niemiec.

Don Żuan *ob.* **Don Juan.**

Donżuanerja *f.* awanturnicze uwodzicielstwo kobiet; rozpustne zaczepianie nieznajomych kobiet na ulicy; lowelasostwo.

Donst *ob.* **Dunst.**

Doppio *w.* podwójnie.

Dormeza *f.* powóz podróżny urządzony do spania; czepiec nocny; **d-y** kolczyki, z któremi można spać.

Dormitorium *ł.* sala sypialna w klasztorach i konwiktach.

Dorsalia *ł.* firanki zdobiące ołtarz.

Dorsalny *ł.* grzbietowy.

Dortuar *f.* sypialnia na pensjach żeńskich.

Doryda *f.* bogdanka; kobieta pretensjonalna.

Doryjski a. Dorycki *g.* **styl** porządek architektoniczny o prostych kolumnach, z kapitelami bez ozdób.

Dosis *g. ob.* **Doza.**

Dossier *f.* *(dosje)* teka, akty; zbiór dokumentów dotyczących jakiej osoby a. sprawy.

Dotacja *ł.* uposażenie dobrami, zaopatrzenie w dochody; dobra stanowiące uposażenie.

Double ménage *f.* *(dubl menaż) dosł.* podwójne gospodarstwo: pożycie z żoną w domu i z utrzymanką za domem.

Douceur *f.* *(dusör)* napiwek, łapówka.

Douche *f.* *(dusz) ob.* **Tusz.**

Doura *ob.* **Gaolan.**

Do ut des *ł.* daję aby dostać *(dosł.* abyś dał).

Do ut facias *ł.* daję (płacę), ażebyś zrobił (to, czego żądam).

Dowera proszki, opjum z ipekakuaną i siarczanem potażu (lek napotny — od im. lekarza Dowera).

Doxozofja *g.* mądrość ciemna, zawiła.

Doxologja *g.* pochwała Boga na **Glorja** *(ob.),* lub stanowiąca zakończenie jakiej modlitwy: „Chwała Bogu na wysokości" i t. d.; „Chwała Ojcu i Synowi i Duchowi Świętemu" i t. d.

Doza, Dosis *g.* dawka, ilość, miara.

Doża *w.* niegdyś tytuł naczelnego zarządcy rzeczypospolitej Weneckiej i Genueńskiej.

Dr. *skr.* Doktor; **dr. med.** = Doktor medycyny; **dr. phil.** = Doktor filozofji; **dr. th.** albo **dr. theol.** = Doktor Św. teologji; **dr. u. j.** *ob.* **Utriusque juris.**

Drabant *[n.]* żołnierz ze straży przybocznej, uzbrojony halabardą; satelita, księżyc; rodzaj tańca: polonez z mazurem.

Dracena *g.* smocze drzewo.

Drachma *g.* waga aptekarska $= 1/_{8}$ uncji $= 3$ skrupułom $= 1/_{4}$ łuta; moneta grecka = 6 obolom = 30 kop.

Draga *f.* maszyna do pogłębiania lub oczyszczania łożyska rzeki, kanału, portu; **dragowanie,** oczyszczanie i pogłębianie dna rzeki, kanału, portu, przyrządem zwanym **draga.**

Draganek *f.* (?) naszywka na rękawach u prostych żołnierzy, jako oznaka lat służby, szewron.

Dragant, Tragant *g.* gumowaty sok rośliny traganek; rodzaj ciasteczek z tym sokiem.

Dragée *f. (draże)* drobne cukierki w formie ziarnek, pigułek.

Dragoman, Drogman, Drogoman, *ar.* tłumacz urzędowy na Wschodzie; przewodnik.

Dragon *f.* żołnierz lekkiej jazdy, mogący walczyć pieszo i konno, uzbrojony w szablę i karabin; *przen.* osoba tęga wysoka.

Dragonady *f.* nawracanie protestantów na katolicyzm za Ludwika XIV we Francji i na Śląsku za Fryderyka Wilhelma III, głównie za pomocą egzekucji wojskowej; *przen.* prześladowanie partji przeciwrządowej za pomocą wojska.

Dragonja *f.* dragoni, straż przyboczna, drabanci.

Drakońskie prawo, zbyt surowe, okrutne prawo (od im. prawodawcy ateńskiego Drakona 602 r. prz. Chr.).

Dramat *g.* poważna sztuka teatralna; zdarzenie wzruszające, nieszczęśliwe.

Dramaturg **g.* piszący dramaty; piszący o sztuce dramatycznej.

Dramaturgja **g.* teorja sztuki dramatycznej; sztuka przedstawiania dramatów na scenie.

Dramatyczny **g.* dotyczący dramatu; pełen scen przerażających.

Dramatyk *g.* artysta dramatyczny, aktor.

Dramatyka **g.* teorja twórczości dramatycznej.

Dramatyzować *f.* nadawać formę dramatyczną; traktować brać rzecz ze strony dramatycznej (tragicznej).

Drang nach Osten *n.* parcie Niemców na wschód celem wynarodowienia Słowian.

Draperja *f.* osłony, pokrycia lub szaty ułożone ozdobnie i malowniczo w sute fałdy.

Drapować *f.* przyodziewać tkaniną fałdzistą, układając ją w draperje; **d. się,** ubierać się w co (np. w powagę, w wielkość).

Drastica **g.* środki silnie i drażniąco działające na skórę i na przewód pokarmowy, przeczyszczające.

Drastyczny **g.* silnie działający; drażliwy, obrażający uczucie moralne.

Drawidowie, pierwotni mieszkańcy Indostanu, zawojowani przez Indusów.

Drawidyjskie języki, niearyjskie języki, używane w Indostanie południowym, a także na niektórych wyspach.

Drawing-room *a. (dra-in rum)* salon w Anglji, sala przyjęć.

Dreadnought *a (dridnóf!)* *dosł.* nieustraszony; wielki pancernik wojenny specjalnego typu.

Drelich *ob.* **Drylich.**

Drelować *ob.* **Drylować.**

Dren *a.* rura gliniana ściągająca wilgoć, sączek; rurka ściągająca z rany ropę; **drenowanie,** osuszanie gruntu za pomocą drenów.

Dresować *f.* wyuczyć, układać zwierzę; *ob.* **Tresować.**

Dreszajba *n.* obrotnica, tarcza obrotowa, pomost obrotowy do obracania lokomotywy a. wagonu.

Drezyna *f.* wózek do jazdy po torze kolejowym, poruszany przez ludzi za pomocą korby (nazwa od wynalazcy Drais'a).

Drill [*n.*] to samo co **Tresowanie, Tresura** *(ob.).*

Drjada *ob.* **Dryjada.**

Drjakiew *g.* maść kojąca; roślina skabjoza.

Drogerja *f.* skład materjałów aptecznych.

Drogista *f.* handlujący materjałami aptecznemi.

Drogoman *ob.* **Dragoman.**

Druid *celt.* kapłan św. dębu u Celtów.

Druidyzm *nł.* religja starożytnych Celtów.

Druk *n.* drukowanie, sztuka drukarska; rodzaj czcionek; książka drukowana; **drukarnia, tłocznia:** zakład gdzie drukują książki; fabryka, gdzie drukują deseń na tkaninach.

Drummonda światło, bardzo silne, rażące światło, powstające z rozżarzenia walca kredowego przez mieszaninę wodoru z tlenem (używa się do przedstawień optycznych).

Drużbart *n.* dawna gra w karty.

Dry *a. (draj)* suchy, mocny, cierpki (smak).

Dryja *śrgórnon.* trójkąt; zaprzęg w 3 konie.

Dryjada *g.* nimfa leśna.

Dryl *n.* rodzaj świdra.

Drylich, dryliszek *n.* gatunek tkaniny lnianej lub bawełnianej; grube płótno, parcianka.

Drylować a., **drelować** *n.* świdrować, przewiercać; wydobywać pestki i ziarnka z owoców w odpowiednim przyrządzikiem; zasiewać rośliny system. rzędowym.

D. S. *skr.* **dal Segno** *w. (seńjo)* w nutach: od znaku.

D. t. d. na receptach: **da tales doses.** daj takie dozy.

D. th. *skr.* **Doctor theologiae** *ł.* doktor teologji, stopień naukowy.

D-to, d-tto, ditto, do *skr.* **Ditto** *(ob.).*

Dualis *ł.* liczba podwójna (w gramatyce).

Dualizm *ł.* dwoistość, uznawanie dwu odmiennych pierwiastków w naturze ludzkiej: duchowego i fizycznego; wiara w dwie istoty: złą i dobrą; ustrój polityczny, w którym dwa państwa, posiadające każde własny rząd, mają wspólnego panującego, np. Austro-Węgry.

Duanjer *f.* urzędnik komory celnej.

Duanna *nł.* (?) gatunek gruszy o wielkich smacznych owocach.

Duar *ar.* wieś arabska.

Dubelt *ł.* [*dolnon.*] **dubeltowo,** podwójnie; **dubeltowy,** podwójny; **dubeltówka,** dwururka, strzelba o dwu lufach; **d.** w grze w domino: kamień, który ma na obu połowach po jednakowej liczbie oczek; *żart.* pocałować z **d-ki** pocałować głośno w oba policzki.

Dubeltgarmont, pismo drukarskie dwudziesto-punktowe.

Dubitować *ł.* rozmyślać, rozważać.

Dubium *ł.* wątpliwość.

Dubius eventus belli *ł.* wątpliwy wynik (rezultat) wojny.

Dubla *f.* w grze bilardowej uderzenie kuli w ten sposób, aby się odbiła od bandy i uderzyła inną kulę; stawka podwójna.

Dublet *f.* drugi egzemplarz (dzieła, medalu, rośliny); kamień drogi do wyrobów jubilerskich, złożony z górnej połowy prawdziwej i z dolnej szklanej.

Dublikat *ob.* **Duplikat.**

Dublon *f.* dukat podwójny; **d-y** futro barankowe w lepszym gatunku z długim włosem.

Dublować *f.* podwoić; **d. rolę** wykonywać tę samą rolę naprzemian z innym aktorem.

Duc *f. (dük) ob.* **Duk.**

Du choc des opinions jaillit la vérité *f. (dü szok de zopińją żaji la werite)* ze starcia mniemań wykrzesuje się prawda.

Duelista. Duellant *nł.* zwolennik pojedynków, pojedynkujący się często, pojedynkowicz.

Dueña *h.* starsza towarzyska młodych panienek w Hiszpanji, dama honorowa, ochmistrzyni.

Duet *w.* muzyka na 2 instrumenty, śpiew na 2 głosy.

Duettino *w.* duet łatwy, krótki; duet w lekkim stylu, np. w operetce, w wodewilu.

Due volte *w. muz.* dwukrotnie.

Duga *r.* kabłąk drewniany nad koniem, przyczepiony do dyszli.

Dugować *n.* podważać, podnosić dźwignię.

Du grecque *f. (du grek)* rzecz niezrozumiała.

Du jour *f. (dü żur)* na porządku dziennym, na służbie, z kolei, z rzędu.

Duk *f.* książę.

Dukat *nł.* dawna moneta złota, dziś rozmaitej wartości; waga, podług której jubilerzy oceniają złoto; **dukatowe złoto,** złoto 94-tej próby, niegdyś używanej na dukaty.

Dukt *ł.* droga w linji prostej przez las; przeprowadzenie granicy w sporze granicznym i oznaczenie jej na mapie.

Duktor *ł.* wódz, dowódca.

Dukwiarstwo, drobiazgowość, pedanterja.

Dulce est desipere in loco *ł.* miło jest odpocząć przy odpowiedniej sposobności.

Dulce et decorum est pro patria mori *ł.* miło i zaszczytnie jest umrzeć za ojczyznę.

Dulcynea *h.* ukochana; urojona pani serca Don Kiszota.

Dulka *n.* na brzegu łodzi dwa kołeczki połączone częścią poziomą, między któremi porusza się wiosło.

Duma *r. dosł.* rada: w Rosji Zgromadzenie prawodawcze z posłów obieralnych.

Dum-dum, kule ołowiane w koszulkach niklowych rozrywających się w ciele trafionym.

Dum tacet (tacent), clamat (clamant) *ł.* gdy milczy (milczą), woła (wołają), t. j. wymowne milczenie.

Dum vitant stulti vitia in contraria currunt *ł.* gdy głupcy chcą uniknąć błędów, to wpadają w inne wprost przeciwne.

Düngungsvolk *n.* lud niżej ucywilizowany, podług pruskiego rozumowania przeznaczony na zagładę, aby służyć za nawóz dla ludów cywilizowanych.

Dunst *n.* śrót najdrobniejszy, używany na małe ptaszki.

Duny *n.* ławice piasku, które morze tworzy przy brzegach, wydmy.

Duo *ł. ob.* **Duet.**

Duobus litigantibus tertius gaudet *ł.* gdy się dwaj kłócą, trzeci się cieszy.

Duodecem *ł.* format książki, w której arkusze mają po 12 kartek czyli 24 stronice.

Duo quum faciunt idem, non

est idem *l.* jeżeli dwaj robią to samo, to nie jest to samo; robota robocie nierówna.

Dupla *l.* ilość podwójna.

Duplex *l.* podwójny.

Duplika *śrl.* odpowiedź skarżącego na replikę oskarżonego; odpowiedź na odpowiedź.

Duplikat *l.* podwójny egzemplarz; podwójny odpis dokumentu; kopja rachunku, wekslu i t. p.

Duplikować *l.* zdwajać.

Dur *w.* w *muz.* tonacja lub gama o wielkiej tercji, składającej się z dwóch całych tonów.

Dura lex sed lex *l.* twarde prawo—lecz prawo.

Dura necessitas *l.* twarda konieczność.

Durante causa durat effectus *l.* dopóki trwa przyczyna, trwa i skutek.

Duser *f.* grzeczność, słodkie słówko, kompliment; napiwek.

Du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas *f. (dü süblim o ridikül il ńja kę pa)* od wzniosłości do śmieszności tylko jeden krok.

Duumwirat *l.* panowanie 2-ch mężów.

Dux *l.* książę, wódz; w *muz.*: główny temat w fudze.

Dwt. *skr.* **Pennyweight** *(ob.)*.

Dychroizm **g.* dwubarwność.

Dychtować *n.* zatykać szpary (pakułami, suknem i t. p.).

Dychtowny *n.* spójny, szczelny, mocny, tęgi.

Dydaktyka *g.* część pedagogiki, podająca prawidła nauczania; umiejętność nauczania; **dydaktyczny**, nauczający.

Dyfamacja *l.* oszczerstwo, szkodzenie czyjej dobrej sławie, potwarz, nastawanie na honor, zniesławienie.

Dyferencja *l.* różnica; spór.

Dyferencjacja *nl.* różniczkowanie.

Dyferencjalny rachunek *nl.* rachunek różniczkowy; **d-a taryfa**: stawka za przewóz pewnego gatunku towaru, stosunkowo mniejsza na odległościach dłuższych niż na krótszych; **d-y termometr** przyrząd pokazujący różnicę jednoczesnej temperatury dwuch miejsc.

Dyferować *l.* różnić się, zbaczać, nie zgadzać się.

Dyfidencja *l.* niedowierzanie, podejrzenie.

Dyfrakcja *nl.* uginanie się promieni światła, zboczenie.

Dyfterja, Dyfteryt **g.* błonica, niebezpieczna zaraźliwa choroba gardła.

Dyftong *g.* dwugłoska.

Dyfuzja *l.* wzajemne przenikanie i mieszanie się z sobą rozmaitych cieczy i gazów; nierównomierne odbicie się światła.

Dyga *f.* grobla.

Dygamja **g.* dwużeństwo.

Dygesta *ob.* **Digesta**.

Dygiestja *l.* trawienie; *chem.* wytrawianie.

Dygitaleina, Dygitalina *nl.* substancja trująca otrzymywana z rośliny naparstnicy szkarłatnej (digitalis).

Dygnitarz *nl.* piastujący wysoki urząd lub godność, dostojnik.

Dygresja *l.* odstąpienie, zboczenie od rzeczy.

Dyjeta *ob.* **Djeta**.

Dykasterja *g.* wydział władz rządowych.

Dykcja *l.* sposób wysłowienia się, wymowa.

Dykcjonarz *nl.* słownik.

Dyktando, Dyktat *l.* spisywanie tego, co mówiący każe pisać podług swoich słów.

Dyktator *l.* czasowy naczelnik państwa z władzą nieograniczoną.

Dyktatura *l.* władza dyktatora; czas jego rządów.

Dykteryjka *l.* krótka powiastka żartobliwa, anegdota.

Dylacja *l.*, **Dylata** zwlekanie, ociąganie się, odroczenie w sprawach sądowych.

Dylapidacja *l.*, trwonienie, marnowanie, rujnowanie.

Dylatacja *l.* rozszerzenie (np. granic).

Dylatoryjny *l.* dotyczący przewleczenia sprawy.

Dylemat *g.* dwojaki wniosek, rodzaj rozumowania z dwóch przeciwnych założeń, prowadzący do jednego wyniku; trudny wybór między dwiema ostatecznościami.

Dyletant *w.* miłośnik sztuki i nauki oddający się jej z amatorstwa nie z zawodu, nie specjalista, amator.

Dyletantyzm *nl.* lubowanie się w sztuce lub nauce, bez zawodowego oddania się jej; niedokładna znajomość danej sztuki lub nauki, amatorstwo.

Dyliżans *f.* pośpieszny powóz pocztowy.

Dylueydacja *l.* wyjaśnienie, wykazanie.

Dyluwjum *ob.* **Diluvium**; **dyluwjalna formacja**, pokłady czwartorzędowe napływowe, powstałe w ostatnim okresie gieologicznym, składające się z gliny, mułu, piasku, żwiru, wapna i głazów (wtedy żyły olbrzymie ssaki i pojawił się człowiek).

Dymensja *l.* wymiar, rozmiar.

Dyminuacja *l.* zmniejszenie, uszkodzenie.

Dymisja *l.* uwolnienie od służby rządowej.

Dymitować *l.* doręczać, oddawać.

Dymorfizm **g.* dwupostaciowość: własność, skutkiem której ta sama roślina wydaje liście, kwiaty i t. d. dwojakiej postaci; własność niektórych płynów, iż wydają kryształy dwojakiej postaci.

Dyna **g.* siła, która, działając na masę jednego grama, nadaje mu w ciągu sekundy prędkość jednego metra na sekundę.

Dynamiczny **g.* działający według praw dynamiki; należący do dynamiki; **d-a teorja** objaśniająca zjawiska ruchem najdrobniejszych cząsteczek ciał.

Dynamika *g.* nauka o prawach ruchu ciał i o siłach poruszających (część mechaniki); w *muz.* cieniowanie zależne od siły fizycznej grającego.

Dynamit **g.* materjał wybuchowy z nitrogliceryny z dodatkiem materjałów sypkich niepalnych np. piasku, krzemionki i t. d.

Dynamitard *f.* anarchista używający dynamitu jako środka zniszczenia.

Dynamizm **g.* pogląd filozoficzny, przyjmujący siłę jako główny czynnik bytu świata.

Dynamoelektryczna **g.* **maszyna**, wytwarza elektryczność za pomocą pracy mechanicznej, poruszającej elektro-magnesy; *skr.* **Dynamo** a. **maszyna Dynamo**.

Dynamogienja **g.* potęgowanie się siły; wzrost poczucia siły.

Dynamogieniczny **g.* wytwarzający siłę.

Dynamograf **g.* przyrząd do mierzenia oporu pociągów kolejowych.

Dynamometr **g.* przyrząd do mierzenia siły, siłomierz.

Dynasta *g.* dziedziczny władca, monarcha, założyciel a. członek dynastji; możnowładca.

Dynastja *g.* ród panujący; *przen.* ród, którego członkowie z ojca na syna przez szereg pokoleń pracują z odznaczeniem w jednym i tym samym zawodzie.

Dyngus *n.* zwyczaj oblewania wodą w drugie święto Wielkiejnocy, śmigus.

Dyo- *ob.* także **Djo-**.

Dyonizos *g. ob.* **Bachus**.

Dyplokok **g.* każda para bakterji kulistych, mających własność układania się w pary czyli po dwie.

Dyplom *g.* dokument wydany przez wyższą władzę lub zakład naukowy, nadający stopień naukowy, przywileje, godności i t. p.; patent; **dyplomaty**, dokumenty dyplomatyczne i historyczne; **dyplomowany**, mający dyplom.

Dyplomacja **g.* nauka, forma i sposób znoszenia się państw między sobą, załatwiania interesów zewnętrznych i spraw międzynarodowych; osoby kierujące polityką międzynarodową; zręczność w postępowaniu; nieszczerość.

Dyplomata **g.* wyższy urzędnik państwowy, załatwiający zagraniczne interesy państwa; człowiek zręczny w postępowaniu; **dyplomatyczne ciało**, wszyscy posłowie obcych państw przy jakim dworze; **dyplomatyczny sposób mówienia**, mowa ostrożna, gładka, niekiedy obłudna i dwuznaczna; **dyplomatyzować**, postępować oględnie, ostrożnie, licząc się ze słowami.

Dyplomatarjusz *nl.* zbiór dyplomów i przywilejów, mających historyczne i polityczne znaczenie.

Dyplomatyka *nl.* nauka o starych dokumentach, ich rozróżnianiu i odczytywaniu.

Dypsomanja **g.* opilstwo, powracające w pewnych okresach.

Dypterologja **g.* część zoologji o owadach dwuskrzydłych.

Dyptyk **g.* obraz złożony z dwóch części; lista kolatorów czyli dobroczyńców klasztoru.

Dyrekcja *l.* zarząd; kierownictwo; kierunek.

Dyrektor *l.* kierujący pewną instytucją.

Dyrektorjat *nl.* urząd naczelny kierujący; tytuł rządu francuskiego za czasów W. Rewolucji.

Dyrektorjum *l.* władza naczelna.

Dyrektywa *l.* kierunek zalecony, zasada przewodnia.

Dyrhem *ar.* rodzaj dawnej monety tureckiej, perskiej.

Dyrygient *l.* kierownik; zarządzający; kapelmistrz.

Dyrygować *l.* kierować, zawiadywać, rządzić; w *muz.* wskazywać grającym a. śpiewającym takt i cieniowanie głosu.

Dysażjo *w.* potrącenie od wartości pieniędzy mających wyższy kurs, przy za-

mianie ich na pieniądze mające kurs niższy.

Dysceptacja *l.* rozprawy, roztrząsanie.

Dyscernować *l.* rozróżniać.

Dyscesja *l.* rozdzielenie się, rozbicie się.

Dyscyplina *l.* karność, porządek, rygor; krótki bat o kilku rzemykach lub sznurkach; zbiór systematyczny prawd stanowiących jaki kierunek filozoficzny a. dział jakiej nauki; **dyscyplinarna kara**, kara, nałożona na urzędnika przez jego władzę zwierzchnią; **d-a władza**, władza przełożonych nad podwładnymi w sprawach służbowych.

Dyscypuł *l.* uczeń.

Dysekcja *l.* rozcięcie, rozczłonkowanie ciała, otworzenie zwłok; rozbiór krytyczny jakiego utworu, jakiej teorji, przez rozłożenie na części.

Dysekować *l.* rozbierać, badać drobiazgowo.

Dysenterja *g.* krwawa biegunka.

Dysertacja *l.* piśmienna rozprawa naukowa, *szczeg.* broniona publicznie przy ubieganiu się o stopień naukowy.

Dysertować *l.* rozprawiać, rozwodzić się nad czym szeroko.

Dysfagja *g.* chorobliwa trudność połykania.

Dysforja *g.* nieprzyjemne poczucie, uczucie przygnębienia.

Dysgracja *nl.* utracenie łaski, niełaska; **dysgracjonować**, **dysgracjować**, pozbawić łaski.

Dysgresja *ob.* **Dygresja**.

Dysgust *w.* niechęć; nieukontentowanie; obrzydzenie; zniewaga.

Dysharmonja *nl.* niezgodność, fałszywy dźwięk, rozdźwięk; nieporozumienie.

Dyshonor *frl.* bezcześć, hańba.

Dysjunkcja *ob.* **Dyzjunkcja**.

Dysk *g.-l.* krąg; ciężki krąg służący za pocisk, tarcza.

Dyska *f.* tarcza na słupie z jednej strony zielona z drugiej czerwona, oznaczająca granicę stacji kolejowej; dziesiątka (moneta, karta do gry).

Dyskant *ob.* **Dyszkant**.

Dyskobol *g.* atleta rzucający dyskiem (statua).

Dyskomodować *l.* utrudniać, być niewygodnym.

Dyskonter *f.* skupujący weksle dla zdyskontowania ich.

Dyskonto *w.* potrącenie procentu przy zapłaceniu wekslu przed terminem; **dyskontować**, strącać; weksel sprzedać przed terminem za potrąceniem procentu; **dyskontowy bank**, bank, którego główne operacje polegają na nabywaniu weksli przed terminem z potrąceniem dyskonta i inkasowaniu w terminie płatności.

Dyskrazja *g.* zakażenie krwi.

Dyskrecja *l.* zachowanie tajemnicy; powściągliwość; względność, delikatność; niewdzieranie się w cudze tajemnice; delikatność; **dyskrecjonalny**, zostawiony do woli, do uznania; **dyskrecjonalna władza**, nadanie władzy jednej osobie podejmowania w pewnych razach wyjątkowych środków, jakie sama za stosowne uzna; **dyskrecyjne dni**, dozwolone dni zwłoki w płaceniu weksli.

Dyskredyt *f.* utrata kredytu, zaufania, zła opinja.

Dyskredytować *f.* zepsuć wziętość, reputację, opinję.

Dyskretny *l.* umiejący zachować tajemnicę; delikatny, skromny.

Dyskurs *l.* rozmowa, rozprawa.

Dyskurować *l.* prowadzić dyskurs, rozprawiać.

Dyskusja *l.* rozprawa, ustne roztrząsanie sprawy, wymiana wzajemna poglądów.

Dyskutować *l.* roztrząsać, rozprawiać.

Dyskwalifikować *f.* uznawać w kim a. w czym brak wymaganej kwalifikacji (do jakiej czynności lub użytku); czynić kogo a. co niezdatnym do jakiego celu.

Dyslokacja *ob.* **Dyzlokacja**.

Dysmembracja *l.* rozczłonkowanie, rozdzielenie; uszczuplenie uposażenia kościelnego.

Dysocjacja *l.* rozpadnięcie się, rozluźnienie, rozkojarzenie.

Dysolucja *l.* rozkład, rozprzężenie.

Dysolwować *l.* rozkładać, rozdzielać.

Dysonans *l.* dźwięk fałszywy, rozdźwięk, niezgodność.

Dyspartycja *nl.* podział.

Dysparycja *nl.* zniknięcie.

Dyspensa *śrl.* pozwolenie (na zawarcie małżeństwa pomimo przeszkód), zwolnienie od niektórych religijnych obowiązków (np. od postu).

Dyspensatorja *śrl.* postanowienie władzy duchownej.

Dyspepsja *g.* niestrawność.

Dyspersja *nl.* rozproszenie, rozszczepianie promieni światła.

Dysponenda *nl.* w księgarstwie: książki otrzymane w komis a niesprzedane, zostawione do rozporządzenia tego, który dostarczył.

Dysponent *nl.*, **Dyspozytor** *l.* zastępca pryncypała w zakładzie handlowym lub przemysłowym; zarządzający.

Dysponować *l.* rozporządzać, wydawać rozporządzenia; usposabiać, przygotowywać; **dysponowany**, do czegoś usposobiony, przygotowany.

Dyspozycja *l.* polecenie, rozporządzenie, zarządzenie; usposobienie, skłonność; w stylistyce: podział odpowiedni tematu na części, rozkład, plan utworu; **być do d-cji** być do rozporządzenia.

Dyspozytor *l. ob.* **Dysponent**.

Dysproporcja *nl.* nieproporcjonalność.

Dysproporcjonalny *nl.* odznaczający się brakiem proporcji; niestosowny; niekształtny.

Dysputa *f.*, **Dysputacja** *l.* spór uczony; słowna wymiana poglądów między uczonymi, ustna rozprawa naukowa, prowadzona wobec grona słuchaczów.

Dysputować *l.* prowadzić dysputę; rozprawiać, spierać się.

Dystans *f.* odległość między dwoma punktami; odległość ściśle określona; **dystansowa jazda**, jazda na jednym koniu na większych odległościach bez odpoczynku.

Dystansować *f.* prześcigać.

Dysteleologja *g.* teorja zjawisk niezgodnych z planem celowym świata; bezcelowość; nienormalność.

Dystrakcja *l.* roztargnienie; rozrywka; przeszkadzanie.

Dystrakt *l.* człowiek roztargniony.

Dystrybucja *l.* podział, rozdawanie, rozdzielanie; nazwa handlu tytuniem, trafika; **dystrybucyjny**, podzielny, szczegółowy.

Dystrybuować *l.* rozdzielać, wydzielać.

Dystrybutor *l.* rozdzielający, rozdający; handlujący wyrobami tytuniowemi.

Dystrybutywa *nl.* rozdawanie urzędów wakujących.

Dystrykt *l.* obwód, okrąg, powiat.

Dystych *g.* dwuwiersz.

Dystylacja *l.* przekraplanie, zamienianie płynów na parę, a potem oziębienie i skroplanie w innym naczyniu celem oczyszczenia od przymieszek; pędzenie okowity.

Dystylarnia (*ob.* **dystylować**) zakład do dystylacji spirytusu, olejów, ropy i t. p.

Dystylator *l.* oczyszczający wódkę, fabrykant wódek.

Dystylować *l.* poddawać dystylacji, przepędzać.

Dystyng(w)ować *l.* wyróżniać; **dystyng(w)owany**, odznaczający się wytwornością form towarzyskich.

Dystynkcja *l.* wyróżnienie; postępowanie według wytwornych zwyczajów towarzyskich.

Dystynktorjum *śrl.* znaczek symboliczny, przypinany na piersi lub noszony na wstędze, wskazujący godność piastowaną albo stopień naukowy.

Dysunita *ob.* **Dyzunita**

Dysydent *l.* niekatolik, innowierca w *daw.* Polsce; nienależący do religji panującej; odszczepieniec.

Dysymilacja *l.* zastąpienie powtarzającego się brzmienia innym np. *malarstwo* zamiast *murarstwo*.

Dysymulacja *l.* udawanie, ukrywanie prawdy, obłuda.

Dysymulować *l.* taić się z czym, nie dać poznać po sobie.

Dysypacja *l.* roztrwonienie.

Dysypator *l.* marnotrawca.

Dyszkant *w.* najwyższy głos w śpiewie; osoba śpiewająca tym głosem.

Dyteizm *g.* doktryna dwoistego bóstwa, dwojakiej przyczyny (dobrej i złej).

Dytyramb *g.* pieśń pochwalna na czyją cześć; pieśń namiętna; śpiew pełen natchnienia.

Dywagacja *nl.* chwiejność; odchodzenie od przedmiotu; bredzenie.

Dywagować *l.* odstępować w mowie od głównego przedmiotu; bredzić.

Dywan *tur.* wielka rada państwa, sąd najwyższy w Turcji; kobierzec; **d. kwiatowy**, klomb z kwiatami tworzącemi deseń, kobierzec kwiatowy.

Dywergiencja *l.* rozbieżność; zbaczanie od pierwotnego kierunku.

Dywersja *l.* odwrócenie uwagi; rozrywka; uszczerbek; niespodziewany napad lub ruch wojska w celu rozerwania uwagi przeciwnika i pokrzyżowania mu planów; **zrobić d-ję**, popsuć czyje plany.

Dywertyment *w.* rozrywka, przyjemność.

Dywidenda *l.* [*f.*] część czystego zysku z przedsiębiorstwa akcyjnego przypadająca na jedną akcję.

Dywidować *l.* dzielić.

Dywinacyjna *l.* **zdolność**, zdolność wróżenia, przepowiadania, prorokowania, odgadywania.

Dywizja *l.* podział; dzielenie; [*f.*] oddział wojska z wszystkiemi lub kilkoma

rodzajami broni, mogący podejmować samodzielnie ruchy (złożony zwykle z 4-ch pułków).

Dywizjon *ł.* [*f.*] oddział jazdy złożony z dwóch szwadronów; oddział piechoty złożony z dwóch kompanji; **dywizjoner**, w Austrji generał - porucznik dowodzący dywizją.

Dywizorek *śrł.* przyrząd drukarski do utrzymania nad kasztą rękopisu ze wskazówką oznaczającą składane wiersze.

Dywulgacja *nł.* rozgłoszenie tajemnicy.

Dywulgować *ł.* wypaplać tajemnicę.

Dyz- *g. ob.* także **Dys-**.

Dyzasocjacja *nł.* kojarzenie wyobrażeń rozdzielonych (przez wypad ogniw pośrednich).

Dyzgust *ob.* **Dysgust**.

Dyzintegracja *nł.* rozdzielenie, rozłączenie.

Dyzjunkcja *ł.* rozdział, rozłączność, rozjemczość.

Dyzlokacja *f.* rozmieszczenie, rozłożenie np. wojska, przemieszczanie, przesunięcie, zaburzenie w położeniu skał; wyprowadzenie ich z pierwotnego położenia.

Dyzobligować *nł.* uwalniać od zobowiązań.

Dyzunita *nł.* wyznawca Kościoła wschodniego (w daw. Polsce), który nie przystąpił do unji brzeskiej, nieunita.

Dyżur *f.* służba obowiązkowa w danym dniu lub no... na podstawie ułożonego porządku służbowego; **dyżurny**, pełniący dyżur.

Dziandziuń *mandż.* wielkorządca Mandżurji mianowany przez rząd chiński.

Dzianet [*w.*] okazały koń rasy włoskiej, hiszpańskiej lub tureckiej pod kawalerzystę lekko zbrojnego.

Dziekan *ł.* duchowny, zarządzający dekanatem; profesor na czele wydziału uniwersyteckiego.

Dziekanat *śrł.* pewna ilość parafji będących pod władzą dziekana.

Dziryt *ar.* rodzaj krótkiej włóczni, służącej za pocisk.

Dziwer *tur.* deseń na stali damasceńskiej; **dziwerować**, podrawić, kuć żelazne i stalowe druty, skręcone razem, dla otrzymania stali damasceńskiej).

Dżamja, Dżamid *ar.* meczet.

Dżeneryksza, japońska ryksza (*ob.*) o jednem kole.

Dżentelman *ob.* **Gentleman**.

Dżet *ob.* **Jet**.

Dżiudżitsu *jap.* rodzaj gimnastyki japońskiej, zapaśnictwo polegające na wyrabianiu siły i zręczności, na znajomości sposobów jaknajprędszego obezwładnienia przeciwnika, z użyciem jaknajmniejszego wysiłku, tudzież na znajomości sposobów odparcia przeciwnika biegłego w tej sztuce.

Dżokiej *ob.* **Żokiej**.

Dżon-Bull, *ob.* **John Bull**.

Dżonka *chiń.* niezgrabna ale lekka i szybka dwumasztowa chińska łódź żaglowa.

Dżuma *tur.* morowa zaraza, powodująca obrzmienie gruczołów i zakażenie krwi.

Dżungla *hind.* [*a.*] obszerna płaszczyzna pokryta zaroślami, gdzieniegdzie bagnista, w Indostanie.

Dżut *ob.* **Juta**.

Dżygitówka *tur.* [*r.*] popisy gimnastyczne konne wykonywane przez Czerkiesów i Kozaków.

Dżyn *a.* wódka jałowcówka.

Dżyngoizm, Jingoizm, szowinizm anglo-saski w Anglji oraz w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej (od imienia patrjoty angielskiego Jingo).

Dźwir *ob.* **Dziwer**; **dźwirówka**, strzelba dziwerowana.

E.

Eagle *a.* *(igl)* złota moneta w Stanach Zjednoczonych Ameryki Półn. = 10 dolarom.

Earl *a.* *(erl)* hrabia w Anglji.

East *a.* *(ist)* wschód.

Eastern *a.* *(istern)* wschodni.

Eau de Cologne *f.* *(o dö koloń)* woda kolońska pachnąca.

Eau forte *f.* *(o fort)* kwas saletrzany, serwaser; rodzaj miedziorytu trawionego tym kwasem (akwaforta).

Ebenisterja *f.* stolarstwo meblowe artystyczne.

Ebjonici *hebr. dosł.* ubodzy: sekta żydowsko-chrześcijańska powstała w 2-gim wieku w Palestynie, uznająca tylko część zasad chrześcijańskich.

Eblis *ar.* zły duch, przywódca szatanów według Mahometa, duch ciemności; *ob.* **Iblis**.

Ebonit *a.* masa rogowa, czarna, z kauczuku wulkanicznego, używana na wyroby niektórych przyrządów elektrycznych i lekarskich.

Ebulicja *ł.* wrzenie gwałtowne, kipienie; powstawanie pęcherzy.

E. c. *skr.* **Exempli causa** *ł.* dla przykładu.

Ecart *f.* w handlu: różnica między kursem dnia a kursem dostawy.

Ecarté *f.* *(ekarte)* rodzaj dwuosobowej gry w karty.

Ecce homo! *ł. dosł.* oto człowiek! wizerunek Chrystusa z cierniową koroną.

Ecclesia *ł.* zgromadzenie wiernych, Kościół; **E. militans** Kościół wojujący; **E. triumphans** Kościół tryumfujący.

Echange *f.* *(eszanż)* wymiana.

Echantillon *f.* *(eszantiją)* próbka okazowa.

Echappement *f.* *(eszapman)* wychwyt kotwicowy lub walcowy do regulowania ruchu w zegarku.

Echelle *f.* *(eszel)* rynek handlowy, port, miasto handlowe.

Echin, Echinus *g.-ł.* wołowe oko, jajownik, ozdoba rzeźbiarska w kapitelu stylu doryckiego.

Echinit **g.* jeżowiec skamieniały.

Echo *g.* odgłos, oddźwięk; odbicie głosu.

Echt *n.* prawdziwy, jak należy, dobry.

Éclaireurs *f.* *(eklerör)* forpoczty wysłane dla rozpoznania stanowisk nieprzyjacielskich.

Ecossaise *f.* *(ekosez)* taniec szkocki.

Ecu *f.* *(ekü)* dawniejsza srebrna moneta francuska = dzisiejszym 5-ciu frankom.

Ecumeur de mers *f.* *(eküműr dö mer)* pirat, rozbójnik morski.

Ed. *skr.* **edidit** *ł.* wydał.

Edda *szw. dosł.* prababka; tytuł zbioru podań o bożkach i bohaterach skandynawskich.

Edeling *n.* szlachcic u staroż. Giermanów.

Eden *hebr.* raj, rozkosz; **edeński**, rajski, niebiański.

Edenizm *nł.* czas poprzedzający epokę barbarzyństwa (*ob.* **Eden**).

Edition de luxe *f.* *(edisją dö lüks)* wydanie zbytkowne, ozdobne.

Editio princeps *ł.* najdawniejsze wydanie dzieła, pierwodruk; zwłaszcza pierwsza edycja pisarza starożytnego.

Edler *n.* szlachcic niemiecki.

Edomczyk, nieprzyjaciel żydów, tatar.

Edredon *szw.* [*f.*] puch kaczki edredonowej.

Edukacja *ł.* wychowanie, wykształcenie.

Edukt *ł.* wyciąg zrobiony drogą chemiczno-techniczną; dowodzenie prawne pochodzenia szlachetnego; wyciąg z dokumentu.

E duobus malis minimum eligendum est *ł.* z dwojga złego należy wybrać mniejsze.

Edycja *ł.* wydanie książki, nakład (dzieła).

Edyficjum *ł.* budowla, gmach.

Edykt *ł.* rozkaz, rozporządzenie władzy, wyrok.

Edyl *ł.* urzędnik czuwający nad bezpieczeństwem i porządkiem w dawnym Rzymie, mający także nadzór nad budowlami.

Edypowy, trudny do odgadnięcia (od imienia bajecznego króla Edypa).

Edytor *ł.* wydawca (książki).

Efeb *g.* w starożytnej Grecji młodzieniec dojrzewający.

Efekt *ł.* wrażenie; skutek; **efektowny**, zwracający na siebie uwagę i sprawiający dobre wrażenie; **efekciarstwo**, uganianie się za efektami.

Efekta, Efekty *ł.* ruchomości, rzeczy, szczególniej podróżne i wojskowe; pakunki; papiery wartościowe długoterminowe, znajdujące się w obiegu; rzeczy wartościowe.

Efektywny *f.* istotny, rzeczywisty.

Efemeryczny *g.* krótkotrwały; chwilowy, przemijający.

Efemeryda *g.* żyjątko krótkotrwałe; pisemko ulotne podające zdarzenia dnia; owad żyjący dzień jeden, jętka; *przen.* istota szybko przemijająca; **e-y** tablice astronomiczne, w których podane jest położenie ciał niebieskich, obliczone na rok.

Efemeryzm **g.* krótkotrwałość.

Efeminacja *f.* zniewieściałość.

Efendi *tur.* pan, mistrz, godność wysokiego urzędnika i uczonego w Turcji.

Eferwescencja *f.* wzburzenie, pienienie się.

Efeta *g.* w starożytnych Atenach sędzia kryminalny.

Effigies *ł.* wyobrażenie, obraz; w numizmatyce głowa lub popiersie portretowe osoby; *ob.* **in effigie**.

Efimek *r.* dawny talar.

Efflorescencja *nł.* wykwitanie, kwitnienie; wyrzut na skórze; rozpadanie się kry-

ształów soli na miałki proszek.

Efluencja *nł.* wypływ.

Efod *g. ob.* **Humerał.**

Efor *g.* członek władzy sądowej i administracyjnej w dawnej Sparcie, czuwający nad obyczajami królów i urzędników; nadzorca kościelny i szkolny; **eforka**, przełożona, nadzorczyni szkół żeńskich za czasów Księstwa Warszawskiego; dama klasowa.

Efraizm, Efraimita, moneta z lichego srebra a. złota, będąca w obiegu w Polsce za Augusta III (od imienia mincarza Efraima Brenna).

Efrakcja *nł.* włamanie.

Efront *f.* zuchwalec, arogant.

Efronterja *f.* bezczelność, buta, zarozumiałość, arogancja, zuchwalstwo.

E. g. *skr.* **Exempli gratia** *ł.* dla przykładu.

Égal *f.* równy, jednakowy; taki sam, podobny.

Egalitaryzm *f.* dążenie do zrównania ludzi między sobą czy to pod względem praw, czy pod względem dochodów.

Egalité *f.* równość.

Egalizować *f.* wyrównywać.

Egerja *ł.* nimfa, doradczyni króla rzymskiego Numy Pompiljusza; wogóle: doradczyni.

Egestas artes docet *ł.* niedostatek uczy wszystkiego.

Egestja *ł.* wydzielanie z ciała części zużytych.

Egida *g.-ł.* puklerz, tarcza, opieka, osłona, przewodnictwo.

Egiptolog **g.* znawca starożytności egipskich.

Egiptologja **g.* nauka o języku, piśmie i cywilizacji staro-egipskiej.

Eglantyna *f.* róża dzika.

Ego *ł.* ja.

Egocentryczny *nł.* poczytujący swoje „ja" za cel wszystkiego.

Egoista *nł.* samolub, sobek.

Egoizm *nł.* samolubstwo, sobkostwo, interesowność.

Egotyczny *nł.* samobytny; polegający na istnieniu tylko własnego ja; **e-a poezja**, poezja, której przedmiotem jest osoba autora.

Egotyzm *nł.* skłonność do zajmowania wszystkich swoją osobą; w *fil.* **Solipsyzm** *(ob.)*.

Egreta *f.* kitka z piór lub drogich kamieni; wyładowanie elektryczne w postaci świetlnego wachlarzyka.

Egyptienne *f.* w drukarstwie: pismo egipskie równe, bez cienkich sztrychów.

Egzacerbacja *ł.* podrażnienie, rozgoryczenie; pogorszenie (choroby).

Egzagieracja *ł.* przesada.

Egzakcja *ł.* ściąganie, podatków.

Egzaktor *ł.* poborca podatków.

Egzaltacja *ł.* uniesienie, zapał przesadny; zbytnie podniesienie uczuć; **egzaltowany**, łatwo się unoszący, zapaleniec.

Egzamin *ł.* przesłuchanie z postępu w nauce, sprawdzenie, badanie.

Egzaminator *ł.* sprawdzający, przesłuchujący zdającego egzamin; **egzaminatorski ton pytania**, napuszony, przesadny.

Egzantema *g.*, **Egzantematyczna gorączka**, rodzaj febry, przy której perjodycznie zjawiają się i znikają wyrzuty skórne.

Egzarcha *g.* w kościele greckim najstarszy metropolita; dawniej wielkorządca bizantyjski.

Egzarchat *śrł.* godność egzarchy; obszar będący pod zawiadywaniem a. zarządem egzarchy.

Egzasperacja *f.* wielkie rozdrażnienie, rozjątrzenie.

Egzegeta *g.* uczony wykładający Pismo Święte, objaśniający je.

Egzegetyka *g.* nauka wyłożenia, objaśnienia.

Egzegeza *g.* objaśnienie, wykład (Pisma Św.).

Egzekracja *ł.* zdjęcie święceń, uroczyste wyklęcie.

Egzekrować *ł.* przeklinać, złorzeczyć.

Egzekucja *ł.* wykonanie, spełnienie wyroku; wykonanie utworu muzycznego; wykonanie kary, zwłaszcza kary śmierci; ściąganie pod przymusem należności skarbowych; przez wyznaczenie licytacji, lub przysłanie żołnierzy na postój do czasu uiszczenia należności skarbowej; żołnierze posłani dla wymuszenia podatku; **egzekucyjny proces** proces o niewłaściwość egzekucji.

Egzekutor *ł.* wykonawca (wyroku, testamentu); urzędnik niższy, wykonywujący polecenia swego zwierzchnika.

Egzekutywa *śrł.* władza wykonawcza; przymusowa wykonalność poleceń, wyroków.

Ekzekwent *ł.* ekzekwujący na mocy wyroku.

Egzekwje *ł.* nabożeństwo za umarłych.

Egzekwować *ł.* wykonywać; ściągać przymusowo podatki zaległe.

Egzema *g.* rodzaj choroby skórnej: wyprysk swędzący.

Egzemcja, Egzempcja *ł.* wyjęcie, uwolnienie od ciężaru; przywilej uwalniający od obowiązku prawem nakazanego; uwolnienie z pod jurysdykcji bezpośredniego zwierzchnika kościelnego, a poddanie wyższemu; wykup majątku zastawionego.

Egzemplarz *ł.* jedna sztuka z ogółu, jeden okaz.

Egzempt, Egzemt *ł.* uwolniony od jakiegoś obowiązku.

Egzenterować *ł.* otwierać zwłoki, wyjmować wnętrzności z trupa w celu zbadania ich.

Egzercerować, Egzercyrować *n.* uczyć robienia bronią.

Egzercycje *ł.* ćwiczenia, wprawy.

Egzercytować się *ł.* ćwiczyć się, wprawiać się.

Egzerga *f.* miejsce u spodu medalu a. monety, gdzie umieszcza się napis lub data.

Egzhalacja *ł.* wyziew, wydzielanie gazów.

Egzoficja *ł.* obowiązek dawania kwater bezpłatnie dla dworu królewskiego i dygnitarzy.

Egzogamja **g.* zakaz zawierania małżeństw z osobą tego samego rodu, szczepu, jako podstawa urządzeń rodzinnych w pewnym dawnym okresie rozwoju ludzkości.

Egzolucja *ł.* zapłata.

Egzonerować *ł.* uwalniać od ciężaru.

Egzorbitancja *śrł.* niezgodne z prawami postępowanie lub zarządzenie; przekroczenie miary; bezprawie, wybryk.

Egzorbitant *ł.* przestępca.

Egzorcysta *g.* zaklinacz, mający władzę wypędzania złych duchów; kleryk mający mniejsze, trzecie święcenie.

Egzorcyzm *g.* wypędzanie złego ducha przez zaklęcie; **egzorcyzmować**, poświęcać (kościelnie) dla uwolnienia od złego ducha.

Egzorta *nł.* napomnienie, przemówienie religijne okolicznościowe; kazanie do młodzieży szkolnej zastosowane; mowa pogrzebowa.

Egzosmoza **g.* mieszanie się płynów gęstszego z rzadszym za pomocą przesiąkania przez oddzielającą je błonę a. przez ściankę porowatą.

Egzotermiczność **g.* taki przebieg procesu chemicznego, iż zarazem ciepło się wydziela.

Egzoteryczny *g.* przeznaczony dla ogółu, dostępny (wykład tajemnic religijnych, systemów filozoficznych), popularny.

Egzoterysta **g.* popularyzator.

Egzotycyzm **g.* barbaryzm, używanie wyrazów i zwrotów cudzoziemskich zamiast swojskich.

Egzotyczny *g.* pochodzący z obcych klimatów, z odmiennych cywilizacji; przedstawiający zjawiska właściwe strefom odmiennym; cudzoziemski, obcy; **egzotyczność** *ob.* **Egzotyzm.**

Egzotyzm **g.* cecha obcokrajowa, cudzoziemska.

Egzul, Egzulan, Egzulant *ł.* wygnaniec, banita, wychodziec; **egzulka**, wygnanka; **egzulancki**, wygnańczy.

Egzulat *ł.* wygnanie, ogół wygnańców.

Egzulować *ł.* pójść na wygnanie.

Egzyljum *ł.* wygnanie.

Egzystencja *ł.* byt, istnienie, zajęcie dające utrzymanie.

Egzystować *ł.* istnieć, być, mieć wystarczające utrzymanie.

Egzystymacja *ł.* poważanie, szacunek.

Eile mit Weile *n.* = **Festina lente** *ł. (ob.)*.

Eilgut *n.* towar wysłany pociągiem pośpiesznym.

Ein mal kein mal *n.* jeden jedyny raz nie bierze się w rachubę, pierwsze przepustne.

Ein Mann ein Wort *n.* człowiek, na którego liczyć można, gdy da słowo, „liczy jak na Zawiszę".

Einspänner *n.* powóz jednokonny, dorożka jednokonna.

Eisenbahnfieber *n. dosł.* gorączka kolei żelaznej: gwałtowna żądza podróżowania kolejami żelaznemi.

Ejakulacja *ł.* wyrzucenie, wytryśnięcie; wysunięcie wyrazów lub głosek.

Ejalet *tur.* okrąg, powiat w Turcji, paszałyk.

Ejekcja *ł.* wymioty, gwałtowne wydalenie płynów.

Ejekt *ł.* w *psychol.* cudzy podmiot utworzony na wzór własnego.

Ejusdem farinae *ł.* dosł. z tej samej mąki; tego samego gatunku, rodzaju.

Ekarte *ob.* **Ecarté.**

Ekcema *g. ob.* **Egzema.**

Ekchymoza *g.* podskórny wysięk krwi, siniec.

Ekierka *f.* trójkącik prostokątny z drzewa, metalu, celuloidu lub innego materjału do rysowania linij prostopadłych.

Ekiwok *l. ob.* **Ekwiwok.**
Ekklezja *g. ob.* **Ecclesia.**
Eklampsja *g.* napad drgawek.
Eklegma *g.* wszelka mikstura gęstawa, słodkawa, złożona głównie z ulepku i kleiku.
Eklektycyzm, Eklektyzm *nł.* wybieranie z rozmaitych systemów filozoficznych tego, co przypada do przekonania i tworzenie z tego osobnej całości: filozofja niesamodzielna.
Eklektyk *g.* filozof, który z rozmaitych systematów wybiera to, co mu się wydaje najbliższym prawdy; artysta, pisarz, nie mający stałego kierunku estetycznego; zbieracz niesamodzielny.
Eklezjarcha *g.* zarządzający kościołem, djecezją.
Eklezjasta *g.* sługa kościoła, kaznodzieja, duchowny.
Eklezjastyczny *g.* kościelny, duchowny, kapłański.
Eklipsa, Eklipsis *g.* zaćmienie planety, zaciemnienie.
Eklipsować *f.* znikać, usuwać się.
Ekliptyka *g.* droga, którą określa słońce na sklepieniu niebieskim w ciągu jednego roku w pozornym swym obiegu; **rzut** drogi ziemi dokoła słońca na pozorne sklepienie niebieskie.
Ekloga *g.-ł.* sielanka; pieśń pasterska.
Ekonom *g.* oficjalista dworski, dozorujący robotników w polu; utrzymujący porządek w gospodarstwie; szafarz, intendent, rządca gmachu.
Ekonomiczny *g.* dotyczący gospodarstwa krajowego, majątku, czynności gospodarczych w urzędach, instytucjach; należący do ekonomji królewskiej; **kasa e-a** do której wpłacają podatki.
Ekonomika *ob.* **Ekonomja.**
Ekonomista *g.* zajmujący się nauką ekonomji, gospodarstwa społecznego i piszący o tym przedmiocie.
Ekonomizować *f.* oszczędzać, rządzić się oszczędnie.
Ekonomja *g.* gospodarstwo, gospodarność, rządność, oszczędność; daw. królewskie dobra stołowe, które służyły na utrzymanie dworu królewskiego; **e. polityczna,** nauka o zasadach gospodarstwa społecznego o wytwarzaniu, rozdziale i użytkowaniu bogactw narodowych, dla podniesienia ogólnego dobrobytu.

Ekran *f.* sprzęt niekiedy ozdobny, stanowiący zasłonę od światła słonecznego, od pieca, kominka; zasłona, na którą w przyćmionym pokoju rzucane bywają obrazy świetlne.
Ekrytuar *f.* sprzęt ozdobny, zawierający przyrządy do pisania: pióra, kałamarz etc.
Eks- *ł.* dawny, były, niegdyś.
Ekscedent *ł.* przekraczający miarę, naruszający porządek i spokój publiczny; wichrzyciel.
Ekscelencja *śrł. dosł.* doskonałość; tytuł dawany generałom i wysokim dygnitarzom cywilnym; jaśnie wielmożny.
Ekscelentnie *ł.* wybornie.
Ekscentryczny *nł.* mimośrodkowy, w którym środek obrotu nie przypada w środku koła; dziwaczny, oryginalny; **ekscentryczność,** przesada, dziwaczne postępowanie, oryginalność; odległość ogniska elipsy od jej środka.
Ekscentryk *nł.* mimośród, koło osadzone na osi, przechodzącej między środkiem a obwodem, służące do zmiany kierunku i szybkości ruchu; dziwak, oryginał.
Ekscepcja *ł.* wyjątek, wyłączenie.
Ekscepcjonalny *nł.* wyjątkowy.
Ekscpetor *nł.* pisarz, protokulista.
Ekscerpować *ł.* robić wyciąg z pisma.
Ekscerpt, Ekscept *ł.* wypis, wyciąg, wyjątek z dokumentu pisma lub dzieła, streszczenie obszerniejszej pracy.
Eksces *ł.* wybryk, nadużycie, bezprawie, wykroczenie.
Ekscesant *ł. ob.* **Ekscedent.**
Ekscyndencyjna *nł.* **skarga** pozew o wyłączenie z pod egzekucji, z pod zajęcia.
Ekscypować *ł.* robić wyjątek, zawarować sobie, wyłączać.
Ekscytacja *ł.* podniecanie, podrażnienie, pobudzenie, przyśpieszenie, przypomnienie, podnieta, zachęta.
Ekscytarz *nł.* zegar budzik; pobudka.
Ekscytator *ł.* przyrząd do rozbrajania a. wyładowywania butelki lejdejskiej.
Ekscytować *ł.* podniecać, zachęcać. drażnić, przyśpieszać.
Eksdywizja *ł.* podział majątku ziemskiego między wierzycieli.

Ekshalacja *ł. ob.* **Egzhalacja.**
Ekshaustor *nł.* przyrząd do wypuszczania pary zużytej, bąk ssący; przyrząd pompujący powietrze napełnione kurzem fabrycznym, aby natomiast weszło powietrze czyste.
Ekshibicja *ł.* wystawa; okazanie; wydanie.
Ekshibit *ł.* dowód piśmienny należący do jakiej sprawy, dokument.
Ekshipotekować *ł.* wykreślać z ksiąg hipotecznych.
Ekshortacja *ł.* napomnienie, przestroga.
Ekshumacja *śrł.* wyjęcie zwłok z grobu w celu oględzin sądowo-lekarskich.
Ekskawator *nł.* maszyna do wydobywania ziemi i równania poziomu.
Ekskiamacja *ł.* wykrzyk, okrzyk.
Ekskludować *ł.* wyłączać.
Ekskluzja *ł.* wyłączenie.
Ekskluzywa *nł.* urzędowe zastrzeżenie jakiego mocarstwa katolickiego podczas wyboru papieża, aby niemiły temu mocarstwu kardynał nie został wybrany.
Ekskluzywe *ł.* wyłącznie.
Ekskluzywny *nł.* wyjątkowy; **ekskluzywność,** wyłączność.
Ekskomunika, Ekskomunikacja *ł.* wyklęcie, wyłączenie z grona wiernych, z Kościoła, rzucenie klątwy.
Ekskorporacja *nł.* usuwanie, wydzielanie.
Ekskrementy *ł.* odchody ludzkie lub zwierzęce, kał, gnój.
Ekskrescencje *śrł.* w *daw.* Polsce obszary nie nadane nikomu, należące do własności powszechnej.
Ekskret *ł.* wydzielina, materja wydzielana z organizmu, szkodliwa dla niego.
Ekskurs *ł.* ustęp w dziele, odbiegający od głównego przedmiotu.
Ekskursja *ł.* wycieczka, mała podróż; wycieczka w celu naukowym.
Ekskuza *f.* uniewinnianie się, tłómaczenie się, przeproszenie.
Ekskuzować *ł.* uniewinniać.
Ekslibrysa, karteczka zwykle ilustrowana z nazwiskiem posiadacza bibljoteki, naklejana na wewnętrznej stronie okładki; *ob.* **Ex libris.**
Eksmatrykulacja *ł.* wykreślenie z matrykuły.
Eksmisja *ł.* sądowe wydalenie z majątku, z mieszkania; wyrugowanie.
Eksmitować *ł.* na mocy wyroku sądowego wyrugować z posiadłości a. mieszkania; wydalić z kraju.
Eksoficja *ob.* **Egzoficja.**
Ekspandować *ł.* wybuchać.
Ekspansja *ł.* rozszerzanie się, prężność.
Ekspansywny *f.* dążący do rozszerzania się; wybuchający; **ekspansywność,** dążność do rozszerzania się, do rozpościerania się.
Ekspatrjować się *ł.* opuścić ojczyznę dobrowolnie i przenieść się na stałe do innego kraju, wynaradawiać się.
Ekspedjent *ł.* współpracownik handlowy, biurowy, zajmujący się wysyłaniem paczek, towarów, z kantoru, z magazynu lub ze sklepu.
Ekspedjować *ł.* załatwiać; wysyłać, wyprawiać.
Ekspedycja *ł.* wysyłanie spraw załatwionych, przesyłek pocztowych, kolejowych towarów etc.; załatwianie interesanta; kopja urzędowa aktu; biuro lub lokal do załatwiania interesantów i przesyłek; wyprawa wojskowa lub naukowa, kampanja.
Ekspedyte *ł. ob.* **Expedite.**
Ekspedytor *ł.* zajmujący się wysyłaniem papierów, towarów, posyłek do miejsca przeznaczenia; utrzymujący biuro do załatwiania przesyłek interesów celnych, zajmujący się przewożeniem i wysyłką towarów, spedytor.
Ekspedytura *ł.* biuro ekspedjujące; wydział biura załatwiający ekspedycję papierów urzędowych.
Ekspektacja *ł.* oczekiwanie; **ekspektacyjny,** wstrzymujący się, wyczekujący.
Ekspektant *ł.* oczekujący posady, kandydat.
Ekspektatywa *śrł* oczekiwanie, wyczekiwanie, ubieganie się, nadzieja.
Ekspektoracja *śrł.* odkaszlnienie, wyplucie, wykrztuszenie; wypowiedzenie tego, co było na sercu, wywnętrzenie się.
Ekspens *ł.* koszt, wydatek, rozchód.
Ekspensować *ł.* wydawać, łożyć na co, robić znaczny wydatek.
Eksperjencja *ł.* doświadczenie, znajomość rzeczy.
Ekspert *ł.* znawca, biegły mogący wydawać wiarogodne orzeczenia o danym przedmiocie.
Ekspertyza *f.* orzeczenie przez biegłych; sprawozdanie o wynikach przeprowadzonego śledztwa.
Eksperyment *ł.* doświadczenie, próba; wywoływanie ja-

kiego zjawiska w celu zbadania go.

Eksperymentalny *nl.* doświadczalny, podlegający doświadczeniu, oparty na doświadczeniu.

Eksperymentator *l.* robiący doświadczenia naukowe.

Eksperymentować *l.* próbować, robić doświadczenie.

Ekspiracja *l.* wydanie ostatniego tchnienia; upływ pewnego terminu, oznaczonego czasu, co do jakiejś umowy; w fizjologji — wydech, oddech.

Ekspirować *l.* kończyć się, upływać, zgasnąć, ustać, działać.

Ekspjacja *l.* pokuta, żal za grzechy, zmazanie winy, przebłaganie, odpokutowanie.

Eksplikacja *l.* wyjaśnienie, wyłożenie, wykład; wytłómaczenie, uniewinnianie się.

Eksplikować *l.* wyjaśniać, tłumaczyć przekładać; **e. się**, tłumaczyć się, uniewinniać się.

Eksploatacja *f.* ciągnienie zysków z posiadanego gruntu lub przedsiębiorstwa przemysłowego a. handlowego; użytkowanie dla korzyści; wyzyskiwanie czyjej pracy; nadużycie łatwowierności.

Eksploatator *f.* ciągnący korzyści z danego interesu, z wynalazku, a. ze sposobności; wyzyskujący.

Eksploatować *f.* wyzyskiwać, wyciągać korzyści, użytkować.

Eksplodować *l.* gwałtownie wybuchać, pękać z hukiem; **eksplodujący materjał**, ciało wybuchowe, preparat chemiczny ulegający od uderzenia nagłemu rozkładowi.

Eksploracja *l.* badanie, śledzenie, poszukiwanie.

Eksplorator *l.* poszukiwacz.

Eksplozja *l.* wybuch gwałtowny.

Eksplozywna *l.* **spółgłoska**, spółgłoska wybuchowa (np. *k*, *p*, *t*, *g*, *b*, *d*).

Eksponat *nl.* przedmiot umieszczony na wystawie jako okaz.

Eksponent *l.* wystawca; w *mat.* wykładnik.

Eksponować *l.* wystawiać na działanie jakiej siły; wyjaśniać, okazywać; przedstawiać dowody; narażać na niebezpieczeństwo; przyjmować udział jako eksponent w wystawie okazów.

Eksport *a.* wywóz, handel wywozowy za granicę, towary wywożone za granicę; **eksportowy handel**, handel wywozowy.

Eksporta, Eksportacja *l.* wyprowadzenie zwłok; wywiezienie.

Eksporter *f.* wyprowadzający towary krajowe na sprzedaż za granicę.

Eksportować *l.* wywozić a. wysyłać towar miejscowy za granicę; wynosić a. wywozić nieboszczyka do grobu; (o księdzu) prowadzić orszak pogrzebowy.

Eksposesjonować *nl.* wyzuć z posiadłości.

Ekspostulować *l.* spierać się, żądać zdania sprawy.

Ekspozycja *l.* wyłożenie, wyjaśnienie, wytłumaczenie; wystawianie kliszy fotograficznej na działanie światła; wystawa przedmiotów sztuki i przemysłu; w dramatach: pierwsze sceny, z których widzowie obznajmiają się z bohaterami i wątkiem sztuki; przedstawienie rzeczy.

Ekspozytura *srl.* filja (instytucji społecznej), zakład pomocniczy; kościół filjalny.

Ekspres *f.* umyślny; pociąg nadzwyczajny na kolejach; posłaniec publiczny; umyślny list lub przesyłka, która po nadejściu musi być natychmiast osobno doręczona adresatowi.

Ekspresja *l.* wyrażenie; wyrazistość dosadność, dobitność; **ekspresyjny**, dosadny, wyrazisty; wyrażający stan wewnętrzny.

Eksprobracja *l.* zarzut, ostra wymówka.

Ekspromisja *l.* zmiana osoby dłużnika bez zmiany zobowiązania.

Ekspromisor *l.* poręczyciel.

Eksproprjacja *nl.* wywłaszczenie, usunięcie z własności za wynagrodzeniem.

Eksprymować *l.* wyrażać.

Ekspugnacja *l.* zdobywanie.

Ekspulsja *l.* wypędzenie, wyrugowanie, wyparcie.

Ekspurgacja *l.* usprawiedliwienie.

Ekssudat *nl.* wysięk w ciele, wypocina.

Ekstabulacja *nl.* wykreślenie długu z księgi hipotecznej.

Ekstatyczny *g.* pełen ekstazy.

Ekstatyk *g.* człowiek wpadający w ekstazę, w zachwyt.

Ekstaza *g.* wyższy stopień zachwytu, marzycielskie uniesienie, zachwycenie; **ekstazjować się**, unosić się nad czem, zachwycać się.

Ekstemporale *l.* zadanie szkolne piśmienne, robione w szkole natychmiast, bez zaglądania do podręczników.

Ekstendować *l.* rozciągać, rozszerzać.

Ekstensja *l.* rozmiar, rozszerzanie się; rozciąganie się; rozciągłość; wyciąganie przy składaniu złamanej kości lub nastawianiu zwichniętych członków.

Ekstensywe *l.* *ob.* **extensive**.

Ekstensywny *l.* rozszerzający się, rozciągły, obszerny; **gospodarstwo e-ne**, prowadzone na dużych obszarach z małym nakładem; nienatężone.

Ekstenuacja *l.* przedłużenie (co do czasu); wytrzymanie.

Ekstenuować *l.* odbierać dług ciążący na dobrach królewskich przez trzymanie ich w dzierżawie.

Eksterjoryczny *nl.* zewnętrzny.

Eksterjoryzacja *nl.* w spirytyzmie: wydzielenie się ciała astralnego z medjum.

Eksterminacja *l.* wytępienie, zagłada, wyniszczenie, wygnanie.

Ekstern *l.*, **Eksternista** *nl.* zewnętrzny; uczeń przychodni nie mieszkający w zakładzie naukowym; ten, co składa egzamin łącznie z uczniami, przygotowawszy się prywatnie; w szpitalu lekarz przychodni.

Eksternat *nl.* pensja lub szkoła dla uczniów przychodnich.

Eksterytorjalny *nl.* zagraniczny, niepodlegający prawom krajowym ogólnym.

Ekstorsja *l.* wymuszanie czego na kim, wydobycie czego od kogo siłą lub groźbą.

Ekstra *l.* dodatkowy, nadliczbowy; nadzwyczajny; bardzo, nader, osobno, oprócz; rodzaj gry w piłkę.

Ekstracug *n.* nadzwyczajny pociąg kolei żelaznej.

Ekstradować *l.* usunąć przemocą z majątku, wydalić z kraju, oddając w ręce władzy zagranicznej.

Ekstradycja *l.* wydanie przestępcy lub zbiega przez władze jednego państwa — władzom drugiego.

Ekstrafajn *n.* wyborny, doskonały.

Ekstrahent *l.* ten, kto robi a. otrzymuje wyciąg z jakich akt, ksiąg.

Ekstrahować *l.* robić wyciąg (ekstrakt) z książek, z akt.

Ekstrakcja *l.* wydobywanie, wyciąganie.

Ekstrakt *l.* wyciąg z czego np. z pism, z ziół, z mięsa; świadectwo o wpisie do ksiąg hipotecznych.

Ekstraktor *l.* robiący wyciąg, wypis.

Ekstran. Ekstraneusz *l.* obcy, przybysz zagraniczny; *ob.* **Ekstern**.

Ekstraordynarja *l.* nadzwyczajne dochody lub wydatki; **ekstraordynaryjny**, nadzwyczajny, niezwykły.

Ekstrapoczta (*ob.* **ekstra** i **poczta**) poczta wynajęta w godzinach nieobjętych rozkładem jazdy, szybka poczta.

Ekstraterytorjalny *nl.* nienależący do terytorjum państwowego.

Ekstrawagancja *f.* zachowywanie się przesadne, dziwactwo, nadużycie.

Ekstrawagować *f.* pleść głupstwa.

Ekstynkcja *l.* gaszenie, wygaśnięcie, stłumienie.

Ekstynktor *l.* przyrząd ręczny do gaszenia ognia.

Ekstyrpacja *l.* wyrwanie z korzeniami, wykorzenienie, wytępienie, wyłuskanie, wyskrobanie.

Ekstyrpator *l.* gracownik, narzędzie rolnicze do wykorzeniania chwastów, do spulchniania gruntu i do przykrywania zasiewów.

Ekswinkulacja *nl.* uchylenie się, uwolnienie się.

Ekswiscerować *l.* wycieńczać, wyczerpywać siły.

Ekswota *l.* ofiary.

Eksykator *nl.* przyrząd do wysuszania przedmiotów wilgotnych w niskiej temperaturze; przetwór do osuszania murów z wilgoci.

Ektoderma **g.* zewnętrzna błona zarodka.

Ektoparazyty **g.* pasożyty zewnętrzne.

Ektypografja **g.* drukowanie literami wypukłemi.

Ekumen *g.* proboszcz w Kościele wschodnim.

Ekumeniczny *g.* powszechny (sobór).

Ekwał *l.* równość, jednakowość.

Ekwator *l.* równik.

Ekwatorjalny *nl.* równikowy, właściwy strefie międzyzwrotnikowej.

Ekwilibr *nl.* równowaga.

Ekwilibrysta *nl.* umiejący utrzymać się w równowadze wśród niezwykłych ruchów jak: skoczek na linie, linochód.

Ekwilibrystyka *nl.* nauka o równowadze, umiejętność zachowania równowagi; dobrotność, zręczność.

Ekwinokcjalny *l.* równonocny, międzyzwrotnikowy; *o*. **Aequinoctium**.

Ekwipaż *f.* pojazd, powi

zaprzęgiem; załoga okrętowa.

Ekwipować *f.* zaopatrywać we wszystko co potrzebne, broić; **e. się**, sprawić sobie branie, sprzęty i meble, urządzać się, zagospodarowywać się.

Ekwitacja *l.* nauka jazdy konnej.

Ekwiwalencja *nl.* równoważenie się.

Ekwiwalent *l.* równoważnik, równoznacznik, równej wartości.

Ek(w)iwok *l.* dwuznacznik.

Ekwiwokacja *nl.* mówienie dwuznacznikami.

Ekzema *ob.* **Egzema.**

Elaborat *l.* wypracowanie piśmienne.

Élan *f.* *(elan)* rozpędzenie się, zapęd; zapał, uniesienie.

Elastyczny *g.* [*f.*] sprężysty, rozciągliwy, giętki, chwiejny, dający się łatwo nagiąć, nie mający pewnych zasad; **elastyczność**, sprężystość.

Elateryt *g.* kauczuk kopalny.

Elbik *n.* *ob.* **Halbe cwelwe.**

Eldorado *h.* bajeczna kraina złota i bogactw, miejsce rozkoszne, urocze.

Eleaci *g.* zwolennicy szkoły filozoficznej greckiej, głoszący, że świat fizyczny jest tylko pozorem, byt zaś jednością samą w sobie, bez wszelkiej różnolitości.

Elear, Eljer *węg.* harcownik, rycerz odważny, wyjeżdżający przed wojskiem z jazdami nieprzyjaciela.

Elegancja *l.* wdzięk, wykwintność, wytworność; wybrakany smak w ubiorze; ozdobność, dobry smak.

Elegant *f.* modniś, strojniś, ubierający się pięknie; **elegancki**, wytworny, wykwintny, strojny; **elegantować się**, stroić się.

Elegiaco *w.* w *muz.* smętnie.

Elegja *g.-l.* utwór poetyczny pełen smutku, tęsknoty, żal, tren; **elegijny** żałosny, rzewny, smutny.

Elejson *g.* zmiłuj się!

Elekcja *l.* wybór, obiór (np. panującego); **elekcyjny**, obieralny, zwołany w celu wyboru.

Elekt *l.* wybrany, nowo-obrany.

Elektor *l.* wyborca; dawny tytuł niektórych panujących książąt niemieckich, którzy mieli prawo obierania cesarza.

Elektoralny *nl.* wyborczy.

Elektorat *śrl.* księstwo rządzone przez elektora.

Elektrochemitypja *g.* ulepszony sposób trawienia na płytach drogą galwaniczną.

Elektrochemja *g.* nauka o zjawiskach chemicznych, wywołanych prądem elektrycznym; zastosowanie elektryczności do celów chemicznych.

Elektroda, Elektrod *g.* biegun (koniec) drutu, przez który przechodzi prąd elektryczny; **e.** dodatni—**anod**; **e.** ujemny—**katod** (*ob.*).

Elektrodynamika, Elektrokinetyka *g.* nauka o prawach elektryczności w stanie ruchu i o wzajemnym wpływie prądów elektrycznych.

Elektrodynamometr *g.* przyrząd do mierzenia siły prądów, wytwarzanych przez dynamomaszyny.

Elektrofor *g.* przyrząd służący do wytwarzania elektryczności ciągłej, złożony z krążka ebonitowego pokrytego krążkiem metalowym, opatrzonym rękojeścią.

Elektroindukcja *nl.* wzbudzenie prądów elektrycznych przez sąsiedztwo z prądami.

Elektrokinetyka *g.* *ob.* **Elektrodynamika.**

Elektrolit *g.* ciecz, w której pod wpływem prądu elektrycznego zachodzi zmiana chemiczna cz. rozkład (elektroliza).

Elektroliza *g.* rozkład chemiczny ciał płynnych podczas przechodzenia przez nie prądu elektrycznego.

Elektromagnes *g.* sztabka z żelaza miękkiego (kutego), owinięta drutem izolowanym, przeobrażona w magnes działaniem prądu elektrycznego.

Elektromagnetyczny *g.* oparty na działaniu elektromagnesów (telegraf, sygnał).

Elektromagnetyzm *g.* nauka o związku i wzajemnym wpływie zjawisk magnetycznych i elektrycznych; magnetyzm wzbudzony działaniem prądu elektrycznego.

Elektrometalurgja *g.* wydobywanie metalów z rud za pomocą prądu elektrycznego.

Elektrometeor *g.* zjawisko atmosferyczne w którym działa elektryczność.

Elektrometr *g.* przyrząd do mierzenia ilości i siły napięcia elektryczności.

Elektromotor *nl.* przyrząd przeobrażający energję elektryczną w pracę mechaniczną, przyrząd wzbudzający elektryczność dynamiczną.

Elektromotoryczna *nl.* **siła** elektro - wzbudzająca, wytwarzająca prąd elektryczny w stosach elektrycznych.

Elektron *g.* podług Williama Crooksa atom elektryczny co do wielkości=dwutysięcznej cząstce atomu wodoru, łączący się z atomem materji.

Elektrooptyka *g.* badanie związku pomiędzy elektrycznością a światłem.

Elektropunktura *nl.* leczenie chorych elektrycznością, puszczaną przez igły wetknięte w ciało, galwanopunktura.

Elektroskop *g.* przyrząd wykazujący, czy badany przedmiot jest naelektryzowany i jaką elektrycznością.

Elektrostatyka *g.* nauka o prawach elektryczności w stanie równowagi, spokoju, o objawach elektryczności nagromadzonej w ciałach.

Elektrotaktyzm *nl.* zdolność oddziaływania organizmu na prądy elektryczne, galwanotaktyzm.

Elektrotechnik *g.* uczony lub technik pracujący nad zastosowaniem elektryczności; budujący aparaty elektrotechniczne.

Elektrotechnika *g.* zastosowanie elektryczności do celów technicznych, do urządzeń praktycznych np do oświetlania, do telefonów, telegrafów i t. p.

Elektroterapja *g.* leczenie prądem elektrycznym.

Elektrotyp *g.* to samo co **Galwanotyp.**

Elektrotypja *g.* klisze miedziane (galwanoplastyczne) otrzymane drogą elektryczności z których można drukować.

Elektryczna *g.* **baterja** *ob.* **Baterja; e-a maszyna**, aparat do wzbudzania i zbierania elektryczności; **e-e światło**, światło wzbudzone prądem elektrycznym; **e-e światło żarowe**, polegające na żarzeniu się włókna węglowego; **e-e światło łukowe**, tworzące się między końcami dwoch prętów węglowych; **e-ie**, za wpływem elektryczności, nagle, wstrząsająco; **e-y**, zawierający w sobie elektryczność, działający za pomocą elektryczności, poruszający, pobudzający, wzruszający; **e-y prąd**, przebieg elektryczności po przewodniku, a głównie po drutach; **elektryczność**, siła objawiająca się w przyrodzie (pioruny) i w różnych ciałach, wskutek tarcia, ogrzewania lub zetknięcia, siła ta wywołuje liczne zjawiska, znajdujące zastosowanie w praktyce (telegraf, telefon, oświetlanie i t. d.).

Elektryzować *nl.* wzbudzać, udzielać elektryczności; *przen.* nagle wzruszać, ożywiać, pobudzać, podniecać, wstrząsać, sprawiać nagłe i silne wrażenie; **elektryzująco**, wzruszająco, podniecająco.

Element *l.* żywioł; główny zasadniczy pierwiastek życia; pierwotna materja; część składowa zasadnicza jakiej rzeczy; **e. elektryczny, ogniwo elektryczne**, ogniwo w stosie galwanicznym, przyrząd do wytwarzania prądów elektrycznych złożony z cynku i miedzi albo cynku i węgla, zanurzonych w roztworze kwasu i soli i połączonych drutem; **elementa**, początki czego, zasady główne.

Elementarny *l.* początkowy; prosty, łatwo zrozumiały; żywiołowy (klęski e-ne).

Elench *g.* w logice: istotny punkt w dowodzeniu; główny wątek dowodzenia.

Elephantiasis *nl.* słoniowacizna — choroba polegająca na nadmiernym rozroście i zgrubieniu chorego organu.

Eleuterja, Eleusis *g.* w Galicji stowarzyszenie ślubujących wstrzemięźliwość od napojów alkoholicznych; od gry w karty, palenia tytuniu i rozpusty płciowej; w staroż. Grecji uroczystości dla uczczenia Zeusa na pamiątkę wyzwolenia Grecji od najazdu Persów.

Eleuteryzm *nl.* zasady Eleuterji.

Eleuzynje *g.* uroczystości w Eleusis na cześć Demetry.

Elew *f.* wychowaniec, uczeń; **e-ka**, uczenica, wychowanka.

Elewacja *l.* wzniesienie; w *archit.* widok zewnętrzny budynku; w artylerji: kąt, jaki tworzy przy wystrzale oś lufy z linją poziomą; podniesienie wylotu działa.

Elewator *l.* przyrząd mechaniczny do ładowania ciężarów z okrętów, z wagonów, do windowania, do przesypywania; winda; **e. zbożowy**, wielki magazyn zbożowy z mechanizmem do gatunkowania, czyszczenia i przechowywania zboża.

Elf *skand.* powietrzny a. ziemski duch w podaniach skandynawskich.

Eliberować *l.* uwalniać.

Eliksir *ar.* wyciąg lub odwar roślinny; płyn leczniczy; płyn z cudownemi własnościami.

Eliminacja *l.* rugowanie.

unieważnienie, wyrzucenie, wykreślenie z ksiąg; w algiebrze: usunięcie jednej niewiadomej dla uproszczenia zadania.

Eliminować *ł.* wykreślać, usuwać, rugować, unieważniać.

Elipsa *g.* linja krzywa zamknięta, wynikająca z ukośnego przecięcia stożka; droga, jaką w ciągu roku gwiazda pozornie opisuje; opuszczenie wyrazu w zdaniu, wyrzutnia.

Elipsograf **g.* narzędzie do kreślenia elipsy.

Elipsoida **g.* ciało powstałe przez obrót połowy elipsy około osi krótszej—ogólny kształt ziemi; **elipsoidalny**, mający postać elipsy.

Eliptyczny *g.* w matematace: należący do elipsy; w fizyce i *astron.* biegnący po drodze, która jest elipsą; w gramatyce i logice: wypowiedziany z opuszczeniem, z wyrzutnią.

Elita *f.* wybór czego, kwiat np. młodzieży; towarzystwo wyborowe.

Elizeum, Elizjum *g.*, **Elizejskie pola**, u starożytnych: kraina błogosławionych, miejsce pobytu bohaterów po śmierci: niebo, raj.

Elizja *ł.* opuszczenie samogłoski lub spółgłoski.

Eljen! *węg.* niech żyje wiwat!

Eljer *ob.* **Elear.**

Elki *dolnon.* futro z tchórza.

Elma Św. ogień, światło elektryczne, pokazujące się u szczytu wysokich przedmiotów, np. masztów.

Eloah *hebr.* (l. mn. **Elohim**) Bóg.

Elogium *ł.* pochwalne słowa, wyrazy, napis (na nagrobku).

Elokucja *ł.* wysławianie, sposób mówienia, wyrażenie.

Elokwencja *ł.* wymowność, łatwość i piękność wysłowienia, dar przekonywania i wzruszania innych, wymowa, krasomówstwo; **elokwentny**, wymowny.

Elongacja *nł.* wydłużanie, odległość kątowa planety od słońca t. j. kąt utworzony przez linje poprowadzone od oka patrzącego do słońca i do planety.

Elukubracja *nł.* rzecz z trudem ale bez talentu wypracowana (zwłaszcza piśmienna); rozprawa piśmienna; słaby utwór literacki.

Eluwjalny *nł.* grunt powstały wskutek zwietrzenia skalnego podłoża.

Eluzja *ł.* naigrawanie się.

Elwecwelwe *ob.* **Halbecwelwe.**

Elza *n.* obręcz żelazna, koło rozpędowe.

Elzewiry, nazwa bardzo cennych wydań starożytnych klasyków drukowanych od r. 1592 do 1680 w Leodjum i Amsterdamie przez drukarzy tegoż nazwiska; rodzaj druku naśladujący druk tych wydań (od nazwiska drukarzów holenderskich Elzevir).

Emablować *f.* bawić (kobiety).

Emalja *f.* szkliwo, szklista powłoka różnokolorowa; lśniąca powłoka zębów; **emaljować**, powlekać emalją; pokrywać odbicia fotograficzne żelatyną dla nadania im połysku: **emaljernia**, oddział fabryki w którym wyroby pokrywają emalją (szkliwem).

Emanacja *ł.* wypływ, np. promieni światła z ciała świecącego; wyłanianie się; wyłonienie się z Boga wszystkiego, co istnieje; **emanacyjna teorja światła** *ob.* **Emisyjna teorja**.

Emancypacja *ł.* wyzwolenie, usamowolnienie; dążenie do niezależnego stanowiska; równouprawnienie.

Emancypant *ł.* zwolennik emancypacji kobiet; **emancypantka**, kobieta żądająca równouprawnienia z mężczyznami.

Emancypator *ł.* krzewiciel emancypacji, oswobodziciel.

Emancypować *ł.* usamowalniać, uwalniać od zależności.

Emanować *ł.* wydzielać, wyłaniać.

Emaus, obchód ludowy w drugie święto W. Nocy (od nazwiska miasta w Palestynie).

Emballage *f.* (*a^n balaż*) *ob.* **Ambalaż.**

Embargo [*f.*] przyaresztowanie okrętów z ładunkiem w porcie; zamknięcie portu; *przen.* **położyć e.**, zabrać lub zatrzymać samowolnie rzecz cudzą.

Embarkować *f.* wsiąść na okręt, wsadzić na okręt (wojsko, działa), ładować towary na okręty.

Embarras de (du) choix *f.* (*a^n bara dö (dü) szua*) kłopot z wyborem z powodu obfitości przedmiotów odpowiednich.

Embarras de richesse *f.* (*a^n bara de riszes*) trudności wyboru z powodu obfitości przedmiotów do wyboru.

Embetować się *f.* nudzić się.

Emblema, Emblemat *g.* uzmysłowienie, symbol, znak, godło.

Emblematyczny **g.* przedstawiony pod figurą, pod przenośnią, symboliczny, alegoryczny.

Embolizm *g.* wsunięcie jednego dnia w miesiącu.

Embolja *g.* zatkanie naczyń krwionośnych.

Embrjogienja **g.* powstanie i rozwój zarodka.

Embrjologja **g.* nauka o rozwoju zarodka.

Embrjon *g.* zarodek ludzki lub zwierzęcy.

Embrjonalny *nł.* zarodkowy; początkujący.

Emendacja *ł.* poprawienie sprostowanie.

Emendationes *ł.* pomyłki w druku do poprawienia.

Emersja *ł.* wynurzenie się (z cienia).

Emeryt *ł.* urzędnik, który wysłużył przepisaną ilość lat i uzyskał pensję dożywotnią; **emerytować**, udzielić dymisję z emeryturą.

Emerytura *nł.* pensja dożywotnia po wysłużeniu pewnej liczby lat i wyjściu ze służby.

Emetica *ł.* środki wymiotne.

Emetyk *g.* związek kwasu winnego, antymonilu i potasu — lek, sprowadzający wymioty.

Emfatyczny *g.* wymuszony, napuszony, przesadny (w mowie).

Emfaza *g.* silny nacisk kładziony na pewne wyrazy lub wyrażenia; przesada, napuszystość w mowie.

Emfiteuta *g.* (*późn.*) dzierżawca trzymający grunty na prawach emfiteutycznych; **emfiteutyczny**, dotyczący emfiteuzy.

Emfiteuza *śrł.* wieczysta dzierżawa dziedziczna.

Emfizema *g.* chorobliwe rozdęcie tkanki komórkowej, rozedma płuc.

Emigracja *ł.* wychodźtwo z kraju.

Emigrant *ł.* wychodźca.

Emigrować *ł.* opuszczać kraj ojczysty dla osiedlenia się w innym.

Eminencja *ł.* wysokość, dostojność (tytuł kardynałów).

Eminent *ł.* uczeń celujący.

Eminenter *ł.* znakomicie, doskonale.

Emir *ar.* władca, tytuł książąt mahometańskich.

Emisarjusz *ł.* wysłaniec polityczny z tajemnym poleceniem, na zwiady lub dla propagandy.

Emisja *ł.* puszczenie w obieg nowych papierów wartościowych; wypuszczenie; **emisyjna teorja światła**, teorja emanacyjna, podług której z przedmiotu świecącego rozchodzą się cząstki światła; *ob.* **Undulacyjna teorja.**

Emitent *ł.* wypuszczający papiery procentowe w obieg na mocy ustawy zatwierdzonej przez rząd.

Emitować *ł.* wypuszczać, puszczać w obieg.

Emocja *ł.* wzruszenie, wzburzenie.

Emocjonalny *nł.* skłonny do wzruszeń; bezpośrednio zależny od podrażnień nerwowych, wzruszeniowy.

Emocjonować *nł.* wzruszać.

Emolliens w l. mn. **Emollientia** *ł.* środek lekarski rozmiękczający.

Emolument *ł.* pożytek, korzyści, zysk, dochód prawny z czemś połączony, z czegoś płynący, dochód uboczny.

Empire *f.* (*a^n pir*) cesarstwo; styl, kierunek estetyczny z czasów pierwszego cesarstwa francuskiego, usiłujący odtwarzać sztukę starożytną, grecko - rzymską, odznacza się bogactwem ozdób zarówno w budownictwie jak w bronzownictwie i w stolarstwie meblowem i dekoracyjnem: suknia **empire** ma stan bardzo krótki, prawie sięgający pachy i duże wycięcie dokoła szyi.

Empirejski *ł.* nieziemski, rajski, niebieski.

Empireum *ł.* najwyższa sfera niebieska, siedlisko światłości (Boga i rozkoszy), miejsce pobytu dusz błogosławionych, niebo, raj.

Empireumatyczny **g.* w *chem.* ogrzewany bez przystępu powietrza; przypalony, przyswędzony.

Empirja *g.* doświadczenie.

Empirjo-krytycyzm **g.* teorja wyprowadzająca świadomość z praw biologicznych.

Empiryczny *g.* oparty jedynie na doświadczeniu; **empiryczna filozofja**, filozofja wywodząca wszelkie poznanie z doświadczenia (w przeciwieństwie do filozofji spekulacyjnej).

Empiryk *g.* działający i opierający się tylko na doświadczeniu.

Empiryzm **g.* *ob.* **empiryczna filozofja.**

Emplette *f.* (*a^n plet*) zakup, sprawunek.

Emploi *f.* (*a^n plua*) *dosł.* urząd; w teatrze: rodzaj ról powierzanych jakiemu aktorowi.

Empora **g.* galerja nad nawami kościoła.

Emporjum, Emporja *g.* - *ł.*

główne, ważne miejsce składowe handlu; ważny punkt handlowy.

Empuza *g.* rodzaj grzybka pasorzytującego na owadach, od którego szczególnie giną muchy.

Emulacja *l.* współzawodnictwo, współubieganie się.

Emulator *l.* współzawodnik.

Emulować *l.* współzawodniczyć, iść o lepsze, rywalizować.

Emulsja *l.* zawiesina, mieszanina tłuszczów z wodą, mająca pozór mleka; **emulsyjna klisza, e-ny papier,** w fotografji: tafla szklana, celuloidowa, a. papier przykryty z jednej strony emulsją żelatynową czułą na światło.

Emulsyna *nł.* część składowa migdałów i niektórych innych nasion.

Emundować *l.* oczyszczać, uniewinniać, usprawiedliwiać; **e. się,** oczyszczać się z zarzutów.

En arrière *f.* *(aⁿ narier)* w tył.

En attendant *f.* *(aⁿ nataⁿdaⁿ)* tymczasem.

En avant *f.* *(aⁿnawaⁿ)* naprzód.

En bagatelle *f.* *(aⁿ bagatel)* jako drobnostkę (lekceważyć).

En bloc *f.* *(aⁿ blok)* ogółem, ryczałtem, hurtem.

En canaille *f.* *(aⁿ kanaj)* nikczemnie, podle; traktować kogo pogardliwie.

En carrière *f.* *(aⁿkarier)* galopem, cwałem, w największym pędzie.

En chef *f.* *(aⁿ szef)* główny naczelnik, głównodowodzący, na czele.

En chiffres *f.* *(aⁿ szifr)* w cyfrowanem (tajnem) piśmie.

Enchirydjon *g.* podręcznik zwięźle napisany; książka podręczna.

Enchorjalne *nł.* **pismo** *ob.* **demotyczne pismo.**

Enclave *f.* *(aⁿklaw)* część terytorjum obcego państwa znajdująca się całkowicie w obrębie danego państwa.

En comparaison *f.* *(aⁿ kąpaezą)* w porównaniu.

Encyklika *g.-l.* okólnik, odezwa papieża do biskupów.

Encyklografja **g.* encyklopedja pewnej gałęzi wiedzy.

Encyklopedja **g.* treść wiedzy ludzkiej; alfabetyczny zbiór wiadomości tyczących się jednej lub różnych dziedzin wiedzy; całość wiedzy w pewnym zakresie; **encyklopedyczny,** wszechstronny.

Encyklopedysta **g.* mający wiele wiadomości z różnych dziedzin wiedzy; filozof-wolnomyśliciel francuski z końca XVIII-go wieku.

Endecja (ze *skr.* **N. D.**) narodowa demokracja, nazwa partji politycznej.

Ende gut, alles gut *n.* gdy koniec dobry, wszystko dobre; koniec wieńczy dzieło.

Endemja *g.* choroba stale panująca w jakiej miejscowości, swojska, miejscowa; **endemiczne choroby,** nieustannie lub przez długi czas panujące choroby w jednej miejscowości.

En depôt *f.* *(aⁿ depo)* oddać na skład do przechowania; na składzie.

En détail *f.* *(aⁿ detaj)* szczegółowo, drobnostkowo, częściowo, na małą skalę.

En deux *f.* *(aⁿ dö)* we dwuch, we dwie, we dwoje.

Endogamja **g.* zakaz zawierania małżeństw z osobą obcego rodu, szczepu, jako podstawa urządzeń rodzinnych w pewnym dawnym okresie rozwoju ludzkości.

Endogieniczny **g.* rosnący wewnątrz.

Endolimfa **g.* płyn wodnisty znajdujący się w uchu wewnętrznym.

Endosmoza **g.* przenikanie, przesiąkanie płynu rzadszego do gęstszego przez błonę.

Endosperma **g.* bielmo, zapas materjałów odżywczych w nasieniu służących do karmienia zarodka podczas kiełkowania.

Endossement *f.* *ob.* **Indosament.**

Endotermiczny **g.* pochłaniający ciepło.

Endymjon *g.* *(mit.)* kochanek Seleny, bogini księżyca; uosobienie wiecznej młodości i rozkosznych marzeń.

Endywja *w.* gatunek cykorji, którego liście są używane jako sałata.

Eneada *g.* dziewiątka.

En échange *f.* *(aⁿ eszaⁿż)* w zamian.

En effigie *f.* *(aⁿ nefiżi)* w portrecie; **powiesić en effigie,** powiesić na szubienicy portret skazanego zamiast niego samego, z powodu jego nieobecności.

Energiczny *g.* pełen energji; pełen siły fizycznej i moralnej; mocny; z silną wolą; sprężysty.

Energietyka **g.* nauka o energji; dążność do sprowadzenia wszelkich objawów w przyrodzie do pojęcia energji.

Energietyzm **g.* podstawy nauki o wytrzymałości.

Energja *g.* moc, siła charakteru, sprężystość i niezłomność woli zdolnej i gotowej zawsze do czynu, dzielność, wytrwałość; w naukach fizycznych: zdolność do wykonywania pracy.

Enerwacja *l.* rozdrażnienie, zdenerwowanie, opadanie z sił, newroza.

Enerwować *l.* denerwować, rozdrażniać.

En face *f.* *(aⁿ fas)* widziany z przodu, całą twarzą.

En famille *f.* *(aⁿ famij)* w rodzinie, w domowym kole, między sobą.

Enfant *f.* *(aⁿfaⁿ)* dziecko; **e. prodige** *(-prodiż)* cudowne dziecko; **e. prodigue** *(-prodig)* dziecię marnotrawne, syn marnotrawny; **e. terrible** *(-teribl)* dziecię okropne; człowiek, który niewłaściwym odzywaniem się trzyma ciągle innych w obawie; **e-s perdus** *(-perdü)* pierwsi żołnierze idący do ataku i dlatego zwykle straceni.

Enfilade *f.* *ob.* **Anfilada.**

Enfoncer la porte-ouverte *f.* *(aⁿfąse la port uwert)* *dosł.* wyłamywać drzwi otwarte: zwalczać urojone przeszkody.

Engagement *f.* *(aⁿgażmaⁿ)* zobowiązanie, przyjęcie na posadę; *ob.* **Angażować.**

En gale *f.* *(aⁿ gal)* w przepisanym poradnym stroju.

En germe *f.* *(aⁿ żerm)* w zalążku.

Engonady *g.* klęczące postaci w płaskorzeźbach egipskich.

En grande tenue *f.* *(aⁿ graⁿd tenü)* w stroju paradnym, uroczystym.

En grand seigneur *f.* *(aⁿ graⁿ senjör)* po wielkopańsku, jak wielki pan.

Engroista, Engrosista (*ob.* **en gros**), kupiec hurtowy, sprzedający towar tylko w większych ilościach.

En gros *f.* *(aⁿ gro)* na wielką skalę, w wielkiej ilości, hurtem, w masie, w całości.

Enharmoniczne **g.* **tony** dźwięki o różnej nazwie, lecz brzmiące jednakowo na niektórych instrumentach np. *fis* i *ges.*

En herbe *f.* *(aⁿ nerb)* *dosł.* w trawie *przen.* kiełkujący, zapowiadający się na przyszłość.

Enigma, Enigmat *g.* zagadka.

Enigmatyczny **g.* zagadkowy.

Enkaustyka **g.* wpalanie farb na porcelanie, malowanie gorącemi farbami woskowemi.

Enklawa *ob.* **Enclave.**

Enklityka *g.* wyraz nieakcentowany, zwykle jednozgłoskowy, łączący się z wyrazem poprzednim.

Enkracja *g.* powściągliwość.

Enkratyci *g.* sekta w II w. która wstrzymywała się od mięsa, wina i małżeństwa.

Enkrynity **g.* kopalne gatunki lilji morskich, znajdywane w pokładach drugorzędnych.

En masse *f.* *(aⁿ mas)* w masie, ryczałtem, ogółem, w wielkiej ilości.

En miniature *f.* *(aⁿ miniatür)* na małą skalę, w zmniejszeniu.

Enologja **g.* nauka traktująca o winach.

Enometr **g.* narzędzie do mierzenia siły wina.

En ordre de bataille *f.* *(aⁿ nordr dö bataj)* w szyku bojowym.

En passant *f.* *(aⁿ pasaⁿ)* mimochodem, w przelocie.

Enopatja **g.* leczenie się winem.

En prise *f.* *(aⁿ priz)* w szachach, warcabach i t. p.: kamień (figura, pieszek) zostawiony przeciwnikowi do wzięcia, do bicia.

En profil *f.* *(aⁿ profil)* w profilu, widziany z boku, rysowany w przecięciu.

Enquête *f.* *(aⁿket)* *ob.* **Ankieta.**

En regard *f.* *(aⁿ rgar)* w równoległym przekładzie (opismach, drukach), w tłomaczeniu juxtalinearnem.

En sautoir *f.* *(aⁿ sotuar)* *dosł.* na krzyż, w kształcie krzyża: nosić (co) jako order, jako wstążeczkę orderową, nakształt orderu a. wstążeczki orderowej.

Ensemble *f.* *(aⁿsaⁿbl)* *dosł.* razem; ogół, całość, zgodność, zespół; w *muz.* wykonanie lub kompozycja zbiorowa.

Ense et aratro *l.* mieczem i pługiem.

Entelechja *g.* duch, dusza jako istota urabiająca organizm (własny) i nadająca mu formy.

Entente cordiale *f.* *(aⁿtaⁿt kordial)* porozumienie serdeczne, stosunki serdeczne między państwami.

Enterografja **g.* opisanie wnętrzności, jelit.

Enterolity **g.* kamienie kiszkowe.

Enterologja **g.* część anatomji opisowej traktująca o wnętrznościach.

Enterotomja **g.* operacja przecięcia kiszki.

Entomografja **g.* opisanie owadów.

Entomolog **g.* badacz i znawca owadów.

Entomologja **g.* nauka o owadach, owadoznawstwo.

Entoparazyty **g.* pasorzyty wewnętrzne.

Entourage *f.* (*a^nturaż*) otoczenie.

En tous cas *f.* (*a^n tu ka*) w każdym razie, na wszelki wypadek; duża parasolka od słońca i deszczu.

Entrechat *f.* (*a^ntresza*) skok w tańcu, połączony z krzyżowaniem nóg.

Entrecôte *f.* (*a^ntrkot*) kotlet bity cielęcy z żeberkiem.

Entrée *f.* (*a^ntre*) wejście, wchód, opłata za wejście, wstęp.

Entrefilet *f.* (*a^ntrfile*) wstawka ważnej treści między artykułami w dzienniku, w gazecie.

Entremets *f.* (*a^ntrme*) dania między pieczystem a wetami: leguminy i t. p.

Entre nous soit dit *f.* (*a^ntr nu sua di*) mówiąc między nami; niech to między nami zostanie; w zaufaniu.

Entrepot *f.* (*a^ntrpo*) skład towarów.

Entrepreneur *f.* (*a^ntrprenör*) przedsiębiorca.

Entrepryza *ob.* **Anterpryza.**

Entresola *p.* **Antresola**

Entrevue *f.* (*a^ntrwü*) widzenie się, spotkanie się, zobaczenie się z kim, rozmowa z osobą mającą pewne znaczenie, w celu dowiedzenia się jej zapatrywań.

Entrez *f.* (*a^ntre*) proszę wejść!

En trois quarts *f.* (*a^n trua kar*) wizerunek przedstawiający twarz widoczną w trzech czwartych.

Entropja *g.* ta część wewnętrznej energji ciała, która nie jest już zdolna do dalszej przemiany na pracę.

Entuzjasta *g.* zapaleniec, zagorzalec w celu szlachetnym; **entuzjastki**, przyjaciółki i wielbicielki Narcyzy Żmichowskiej (1819—1876) oburzające się wraz z nią na zepsucie obyczajów i bezmyślność i dążące do reform w tym względzie.

Entuzjazm *g.* uniesienie, szlachetny zapał, zachwyt; **entuzjazmować się**, zapalać się do czego.

Entymemat *g.* wnioskowanie skrócone, w którym opuszczono pośrednie ogniwa, jako łatwo domyślne.

Enumeracja *l.* wyliczenie.

Enuncjacja *l.* wyrażenie zdania lub myśli; ważne oświadczenie złożone ze strony rządu w parlamencie.

Enveloppe *f.* (*a^nwlop*) koperta, owinięcie.

En vogue *f.* (*a^nwog*) mający powodzenie, rozgłos, będący w modzie.

Enzootja **g.* choroba zaraźliwa bydła, panująca stale w jakiej okolicy.

Enzyma *g.* ferment nieorganiczny, rozpuszczalny.

E. o. *skr.* **ex officio** (*ob.*).

Eocen **g.*, **Eoceniczna** a. **Eoceńska formacja** trzeciorzędowe, najstarsze osadowe pokłady ziemi.

Eoceniczny **g.* trzeciorzędny.

Eodem (*dom.* **die**) *l.* w tymże (dniu, czasie).

Eo instante *l.* w tej chwili.

Eo ipso *l.* tym samym, właśnie, dlatego.

Eol *g.* bożek wiatru; **harfa eolska**, instrument muzyczny strunowy, w którym dźwięki wywołuje powiew wiatru uderzającego o struny; **pieśń e.**, rodzaj liryki greckiej.

Eon *g.* długi przeciąg czasu, wieczność; **e-y**, u gnostyków: duchy pośredniczące między Bogiem a stworzeniem; **e.** zły—Demiurg (*ob.*); **e.** dobry—Chrystus.

Eos *g.* jutrzenka.

Epakta *g.* liczba, która pokazuje, o ile dni rok księżycowy prędzej się kończy od słonecznego (służy do oznaczenia, kiedy nów przypada); w kalendarzu: liczba złota.

Epanafora *g.* powtórzenie tego samego wyrazu na początku kilku zdań po sobie idących.

Eparch *g.* zarządca prowincji.

Eparchja *g.* wielkorządztwo, namiestnictwo; djecezja biskupa greckiego.

Epatant *f.* (*epata^n*) zdumiewający, osłupiający.

Epenteza *g.* wtrącenie głoski w wyraz.

Epicentrum *nl.* punkt na powierzchni ziemi, leżący wprost nad głównym ogniskiem trzęsienia ziemi.

Epicheremat *g.* sylogizm, którego jedna przesłanka lub obie są stwierdzone przez wniosek z nich wynikający a. przez inne zdanie.

Epicier *f.* (*episje*) kupiec korzenny; *przen.* mieszczuch należący do stanu kupieckiego.

Epicki, epiczny *g.* opowiadający, opisowy, bohaterski; **poezja epiczna** *ob.* **Epika.**

Epicykl **g.* koło toczące się po okręgu innego koła.

Epicyklojda **g.* krzywa, opisana przez punkt okręgu koła toczącego się po innym okręgu.

Epidemja *g.* choroba zaraźliwa dotykająca naraz wielu ludzi w jednym czasie i obejmująca pewną przestrzeń kraju, choroba nagminna.

Epidemjologja **g.* nauka o chorobach nagminnych.

Epiderma *g.* naskórek.

Epidot **g.* kamień ozdobny: wodny krzemian wapnia, glinu i żelaza, zabarwiony na zielono i żółto.

Epifanja *g.* *dosł.* jawienie się: święto Trzech Króli.

Epifenomen *g.* zjawisko podrzędne towarzyszące zjawisku głównemu.

Epifity **g.* rośliny żyjące na innych roślinach, niekoniecznie pasożytnicze.

Epifora *g.* w retoryce: powtarzanie tych samych wyrazów na końcu kilku zdań po sobie idących.

Epigienetyczna **g.* **teorja**, teorja rozwoju.

Epigieneza **g.* stopniowe rozwijanie się jestestw; teorja stopniowego rozwoju.

Epiglotis *g.* nagłośnia, nakrywka krtaniowa, języczek.

Epigoni, Epigonowie *g.* potomkowie; naśladowcy i propagatorzy wielkich idei gienjalnych poprzedników, mniej zdolni niżeli owi poprzednicy.

Epigraf *g.* dewiza, godło, napis.

Epigrafika *g.* nauka o odczytywaniu dawnych napisów na murach, kamieniach, pomnikach.

Epigram, Epigramat *g.* krótki wiersz dowcipny, fraszka.

Epik *g.* poeta epiczny.

Epika *g.* poezja epiczna, opowiadająca o daw. czynach i zdarzeniach bohaterskich.

Epikryza **g.* zestawienie objawów choroby z wynikami sekcji pośmiertnej.

Epikureizm *nl.* nauka filozofa greckiego Epikura (341—270 prz. Chr.) o pokładaniu szczęścia w spokoju duszy i rozumnym użyciu przyjemności życia, później pojęta jako hołdowanie uciechom zmysłowym; zmysłowość, rozwiązłość.

Epikurejczyk, człowiek hołdujący rozkoszom zmysłowym; **epikurejski**, zmysłowy, rozpustny (od imienia filozofa Epikura).

Epilemma *g.* zarzut, który mówca sam sobie czyni, aby z góry usunąć ten zarzut, który mu mogą uczynić.

Epilepsja *g.* wielka choroba, padaczka, choroba św Walentego.

Epileptyk *g.* chory na padaczkę.

Epilog *g.* zakończenie (mowy, poematu, powieści i t. p.); domówienie, zawierające wyjaśnienie niektórych szczegółów.

Epinicjon, Epinicjum, Epinikion *g.* pieśń zwycięska.

Epipedometrja **g.* mierzenie płaszczyzn.

Episjer *ob.* **Epicier**; **episjerstwo**, ogół episjerstwa, fach episjerów, konserwatyzm mieszański.

Episkopalny *nl.* **Kościół** panujący w Anglji Kościół, na czele którego stoi monarcha i biskupi.

Episkopat *g.* biskupstwo; wyświęcenie na biskupa; władza biskupia; ogół biskupów.

Episcopus in partibus infidelium *l.* biskup w dzielnicach pogańskich, biskup bez djecezji.

Epistemologja **g.* teorja poznania.

Epistoła non erubescit *l.* list się nie rumieni, list śmielszy niż język.

Epistolarjusz *l.* zbiór listów.

Epistolarny *l.* mający charakter listu.

Epistolografja *g.* sztuka pisania listów.

Epistoła *g.-l.* list; czytanie podczas Mszy św. ustępu z Pisma św., najczęściej z listów apostolskich, inacz.: lekcja; utwór poetyczny w rodzaju listu, długi i nudny.

Episylogizm **g.* w logice wniosek dodatkowy, uzupełniający inny wniosek.

Epitafjum *g.* napis na nagrobku; nagrobek.

Epitalamjum **g.* pieśń weselna, wiersz ku uczczeniu państwa młodych.

Epitet *g.* określenie przymiotnikowe lub rzeczownikowe, mające rzecz lub imię lepiej scharakteryzować; przydomek dawany komu od jego zalety a. wady.

Epitomator **g.* robiący skróty, lub wyciągi z dzieł innych autorów.

Epitome *g.* skrót, konspekt, streszczenie (np. książki).

Epizod *g.* ustęp w mowie, w poemacie, powieści, historji, wtrącony, nienależący do głównej akcji; opis zdarzenia zbaczający od głównego przedmiotu; wypadek, zdarzenie; **epizodyczny**, dodatkowy, wtrącony, nie należący do głównego przedmiotu, mimochodem opowiedziany.

Epizoiczny **g.* żyjący na zwierzętach.

Epizootja **g.* zaraza na by-

ilo, wogóle na zwierzęta, omorek.

Epizować *g. nadawać charakter epiczny

Epoda *g.* śpiew końcowy o strofie i antystrofie; mały poemat liryczny.

Epoka *g.* moment rozpoczynający erę; chwila przełomowa rozpoczynająca nowy rozwój historyczny; o-res czasu; w *astron.* czas, d którego liczy się bieg iała niebieskiego: planety, omety lub księżyca; **epokowy**, pamiętny, ważny, wyitny, znamienny, stanoiący epokę.

Epolety *f.* naramiennii na mundurze wojsko-ym.

Eponim *g.* w staroż. Atenach yższy urzędnik, urzędowy piekun wdów i sierot, sąził sprawy niewolników, ierował uroczystościami, ułatwiał sprawy międzyarodowe; od jego imienia ał nazwę miesiąc, przez ory urzędował.

Epopeja, **Epos** *g.* poemat bhaterski; poetyczna opoieść mająca za treść wielie wypadki i czyny bohaarskie jednej osoby lub naodu; **epopeiczny**, wspaniały, dniosły, godny opisu w opei.

Epreuve *f. (eprow)* próba, erwsza odbitka sztychu, tografja.

Epreuves d'artiste *f. (epréw rtist)* pierwsze (najcenejsze) odbitki miedziory-w, jeszcze bez żadnego pisu tylko z podpisem arsty.

Epruwetka *f.* walcowate te naczynie szklane w łnym końcu otwarte do bót chemicznych, do doiadczeń, próbówka.

Epuracja *l.* oczyszczenie . żołądka).

E pur si muove! *w.* a jedk się porusza! (ziemia)— wa Galileusza (1564— 42).

Epuzer *f.* kandydat do łżeństwa.

Equator *l. ob.* **Ekwator**.

Era *g.* epoka, niezwykle żne dziejowe wydarze-, od którego zaczyna się hba lat.

Erato *g.* muza pieśni mi-nych.

Erb, pierwiastek metaczny (od nazwy miejscości w Szwecji).

Erb *n.* własność dziedziczszlachecka, spadek.

Erdredon *ob.* **Edredon**.

Ereb *g.* podziemie, kraina mności, państwo umarh, piekło (u starożyth).

Erekcja *l.* wzniesienie czego, wystawienie, założenie, fundacja; naprężenie, nabrzmienie; **erekcyjny**, fundacyjny.

Erem *g.* pustelnia.

Eremita *g.* samotnik, pustelnik.

Eretyczny *nl.* podbudzający, podrażniony.

Eretyzm *nl.* pobudzalność, chorobliwe podrażnienie.

Erga *g. praca potrzebna do pokonania jednej dyny na odległość jednego centymetra.

Ergal *g. w fizyce: energja potencjalna.

Ergastulum *l.* więzienie dla niewolników okutych w kajdany.

Ergo *l.* a więc, a zatem; **e. bibamus!** więc pijmy!

Ergocista *nl.* uparcie dysputujący, sprzeczający się.

Ergograf *g. przyrząd wskazujący znużenie mięśni, zapisujący ilość wykonanej pracy.

Ergoterja *nl.* manja sprzeczania się.

Ergotyna *nl.* sporysznik, wyciąg z rośliny sporyszu.

Ergotyzm *nl.* skłonność do sporów.

Erin, **Eryn** *celt.* dawna nazwa celtycka Irlandji.

Erinnje *g. (mit.) ob.* **Eumenidy**.

Eripe te morae *l.* nie zwlekaj, nie wahaj się.

Eris *g.* bogini niesnasek.

Eritis sicut dei *l.* będziecie jak bogowie.

Erkier *n.* balkon na piętrze, ze wszystkich stron obmurowany, opatrzony oknami.

Erlkönig *n. właść.* Elfenkönig, król Elfów.

Ermitaż [*r.*] nazwa muzeum i galerji obrazów w Petersburgu.

Erodentia *l.* środki gryzące.

Erogować *l.* wyprosić od u kogo.

Eroico *w.* w *muz.* bohatersko.

Eros *g.* Amor, bożek miłości; miłość.

Erotematyczna *g.* **metoda** *ob.* **Sokratyczna metoda**.

Erotematyka *g. sztuka naprowadzania zapomocą pytań na pożądaną odpowiedź.

Erotoman *g.* człowiek podległy erotomanji, oddany lubieżności.

Erotomanja *g.* szał miłosny.

Erotyczny *g.* miłosny, lubieżny; **e-na poezja** poezja liryczna opiewająca miłość.

Erotyk *g.* poemacik miłosny.

Erotyzm *g. kierunek w literaturze, którego przedmiotem jest miłość płciowa; popęd płciowy; usposobienie romansowe.

Erozja *nl.* rozmywanie, żłobienie, w *geolog.* działalność żłobiąca wód bieżących, wywierana na powierzchni ziemi; **erozyjny**, powstały wskutek erozji.

Erpetologja *g. część zoologji o gadach.

Errant qui in prosperis rebus impetus fortunae se putant fugisse *l.* mylą się, którzy sądzą, że w szczęściu uniknęli ciosów losu.

Errare humanum est *l.* błądzić jest rzeczą ludzką.

Errata *l.* sprostowanie omyłek drukarskich.

Erratyczny *l.* naniesiony przez wodę i lód, a. przez lodowiec; błędny.

Error *l.* błąd, omyłka.

Error in calculo *l.* błąd w rachunku.

Erudycja *l.* uczoność, wysokie wykształcenie naukowe, rozległa wiedza w pewnym kierunku.

Erudyt a. **Erudyta** *l.* uczony, człowiek wysoko wykształcony, oczytany.

Eruktacja *l.* odbijanie się, wymioty.

Erupcja *l.* wybuch z wnętrza ziemi.

Erygować *l.* wznosić, wystawiać, ustanawiać, zakładać; ufundować, sporządzić.

Eryka *g.* roślina wrzos

Eryn *ob.* **Erin**.

Erynnje *ob.* **Erinnje**.

Erystyczny *g. prowadzący spory.

Erytroskop, **Erytrofitoskop** *g. rodzaj okularów, przez które rośliny zielone wydają się czerwonemi, a inne zabarwienia także przeinaczonemi.

Erytrozyna *g. barwnik czerwony.

Erzherzog *n.* arcyksiążę.

Es, **as** *l.* zaprząg dwukonny; w *muz.* nuta *e* z bemolem.

Esauł *ob.* **Asawuła**.

Esbouquet, **Esbukiet** *f.* rodzaj perfum kombinowanych z różnych zapachów.

Escadron *f. ob.* **Szwadron**.

Eschatokół *g.* zakończenie pisma.

Eschatologja *g.* nauka Kościoła o rzeczach ostatecznych (o śmierci, sądzie ostatecznym i życiu zagrobowym).

Escompte *f. (eskąt)* dyskonto.

Esejsta *f.* autor szkiców.

Eselsbrücke *n. dosł.* most ośli:
dosłowne tłumaczenie autora klasycznego a. rozwiązanie zagadnień, ułatwiające wypracowanie; klucz.

E sempre bene *w.* wszystko dzieje się najlepiej na tym najlepszym ze światów.

Esencja *l.* istota; rzecz sama bez dodatków; treść, wątek; wyciąg; odwar; olejek eteryczny otrzymany przez dystylację; **esencjalny**, istotny; **esencjonalny**, składający się z głównej istoty rzeczy, treściwy; pożywny, posilny, mocny.

Eseńczycy *hebr.* sekta żydowska współczesna Chrystusowi, żyjąca w ascezie i wspólności dóbr.

Es ist eine alte Geschichte, doch bleibt sie immer neu *n.* to stara historja, ale zawsze zostaje nową.

Es ist mir ganz Pomade, ganz Wurst *n.* to mi wszystko jedno, mało mię to obchodzi.

Eskadra *f.* oddzielna część floty wojennej.

Eskadron *f. ob.* **Szwadron**.

Eskalada *f.* wtargnięcie do szturmowanego miasta za pomocą drabin; zakradanie się nie przez drzwi.

Eskamoter *f.* kuglarz; umiejący zręcznie chować przedmioty; zręczny złodziej; oszukańczo grający w karty.

Eskamotować *f.* usunąć, ukryć niepostrzeżenie jaki przedmiot w oczach widzów, sprzątnąć co z przed oczu kuglarską sztuką; kraść zręcznie.

Eskapada *f.* nierozważny wybryk, swawola; wymknięcie się; fałszywy skok konia.

Esklandra *f.* skandal, zgorszenie.

Esklaważ *f.* niewola; rodzaj bransolety w formie łańcuszka.

Es kommt in den besten Familien vor *n.* to się zdarza i w najlepszych rodzinach.

Eskonto *f.* procent potrącany przy wypłacie należności przed terminem; *ob.* **Dyskonto**.

Eskontować *f. przen.* wyzyskać jaki wypadek przewidywany, zanim się jeszcze zdarzył; *ob.* **Dyskontować**.

Eskorta *f.* orszak służący do obrony w podróży; konwój, straż.

Eskortować *f.* towarzyszyć, jako straż honorowa; zbrojno odprowadzać.

Eskulap *g.-l.* bożek sztuki lekarskiej; *przen.* lekarz.

Espanjoleta *f.* drążek z klamką przy oknie służący do zamykania go.

Esparceta *f.* roślina pastewna strąkowa.

Espèces *f.* (*espes*) pieniądze, gotówka.

Esperanto, nazwa jednego ze sztucznych języków międzynarodowych (utwór d-ra Zamenhofa z Warszawy).

Esplanada *f.* wyrównany plac przed dużemi budowlami, przed warownią lub wałami.

Espressivo *w.* w *muz.* z naciskiem, dobitnie.

Esprit de riposte *f.* (*espri dö ripost*) skłonność i zdolność dawania odpowiedzi krótkich, trafnych a ciętych.

Esprit d'escalier *f.* (*espri deskalje*) dowcip spóźniony, odpowiedź, która przychodzi na myśl po niewczasie (*dosł.* na schodach).

Esprit du corps *f.* (*espri dü kor*) poczucie solidarności między członkami tej samej korporacji.

Esprit fort *f.* (*espri for*) tęga głowa; człowiek wolnomyślny.

Esq. *skr.* **Esquire** *a.* (*eskwajr*) wielmożny.

Esquisse *f.* (*eskis*) szkic.

Essai *f.* (*esse*), **Essay** *a.* (*esej*) szkic.

Essbouquet *f.* *ob.* **Esbukiet.**

Esseista *ob.* **Eseista.**

Esse quam videri malo *l.* wolę być niż wydawać się.

Estakada *f.* zamknięcie przystani lub ujścia rzeki przez wbicie wielkich pali; pomost wchodzący daleko w morze dla spacerujących w miejscach kąpielowych.

Estampa *f.* rycina, miedzioryt.

Estanciero *h.* właściciel a. dozorca estancji.

Estancja *h.* obszerny folwark w Meksyku.

Esteta *g.* rozważający wszystko ze stanowiska estetycznego; piszący o sztuce pięknej.

Estetyczny *g.* zgodny z zasadami i czuciem piękna; piękny.

Estetyk *g.* znawca piękna, sztuki, człowiek mający poczucie piękna.

Estetyka **g.* nauka o objawach piękna, o poczuciu piękna w życiu, sztuce, w literaturze i sztukach pięknych; filozofja sztuki, piękna.

Estetyzm **g.* ocenianie wszystkiego ze stanowiska przeważnie estetycznego, przesadne rozmiłowanie się w pięknie.

Estezjologja **g.* część fizjologji obejmująca naukę o organach zmysłów.

Estezjometr **g.* przyrząd mierzący zmniejszanie się czucia pod wpływem znużenia.

Est modus in rebus *l.* jest sposób na wszystko; wszystko ma swoje granice i cel.

Est nobis voluisse satis *l.* dość nam jest chcieć.

Estofilaksja **g.* wrażliwość obronna.

Estokada *f.* cios przy fechtunku; natrętna prośba o pożyczkę.

Esto mihi *l.* *dosł.* niech mi będzie: ostatnia niedziela przed Wielkim postem.

Est quaedam flere voluptas *l.* istnieje rozkosz jakaś w płakaniu (w biadaniu, narzekaniu).

Estr, w *chem.* nazwa przetworów eterycznych o zapachach owocowych.

Estrada *f.* wzniesienie, podwyższone miejsce naprzeciw widzów, przeznaczone dla artysty, dla mówcy, dla prezydjum, etc.; trybuna; **estradowy**, koncertowy.

Estragon *f.* roślina Draganek.

Estymacja, Estyma *l.* szacunek, poważanie, uszanowanie.

Estymator *l.* czciciel, wielbiciel, adorator.

Estymować *l.* poważać, szanować.

Esy-floresy *l.* ozdoby w zygzaki, wężyki i inne linje nieregalarne.

Eszelon *f.* *dosł.* szczebel drabiny: szyk bojowy, w którym każdy następny oddział jest bardziej cofnięty od poprzedniego, stojącego obok; każda z części, na które dzieli się pułk podczas podróży.

Eszofować się *f.* zapalać się, unosić się, gniewać się.

Et ab hosce doceri *l.* i od wroga można się nauczyć.

Établissement *f.* (*etablisma"*) urządzenie, zakład; budynek dla zabaw urządzony wykwintnie.

Etablować się *f.* urządzać się, założyć i urządzić swój sklep, kantor, fabrykę.

Etalaż *f.* wystawa towarów na pokaz.

Etalon *f.* miara a. waga urzędowa, podług której sporządzają się i sprawdzane są inne; wzorzec, prototyp.

Etamina *f.* tkanina wełniana, błyszcząca, prawie tak rzadka i ażurowa jak kanwa.

Etap *f.* miejsce wypoczynku wojska lub aresztantów podczas marszu; odległość jednej stacji od drugiej; straż eskortująca aresztantów.

Etat *f.* pensja, płaca służbowa urzędnika; żołd; wykaz spodziewanych dochodów i wydatków, budżet; **być na etacie**, zajmować posadę stałą, pobierać stałą pensję; **spaść z etatu**, stracić tę posadę z powodu jej zwinięcia lub zamienienia na tymczasową; **etatowy**, objęty budżetem; należący do składu urzędników; pobierający stałą płacę; zamieszczony na etacie.

Etat (l') c'est moi *f.* (*leta se mua*) państwo to ja—słynne słowa przypisywane Ludwikowi XIV.

Etaż *f.* piętro.

Etażerka *f.* półki o kilku kondygnacjach, otwartych z boków, na książki i eleganckie drobiazgi; rodzaj patery, naczynie na wysokiej nóżce o kilku kondygnacjach.

Etc. *skr.* **Et cetera** *l.* i tak dalej; i tam dalej; i inne i t. p.

Eter *g.-l.* przypuszczalna substancja wypełniająca przestrzeń wszechświata, z której powstał byt wszelki i której drgania stanowią światło; *chem.* bezbarwny płyn bardzo lotny, powstający z działania kwasów na alkohol, używany jako środek orzeźwiający i znieczulający, służy także do użytków technicznych.

Eternizować *nł.* uwieczniać.

Eteromanja **g.* nałóg upajania się eterem.

Eteryczny *nł.* lotny, powiewny, lekki; **e-e olejki**, ciecze lotne, silnie pachnące, wydobywane z roślin.

Eteryfikacja *nł.* zamiana na eter a. estr.

Eteryzować *nł.* znieczulać eterem.

Et haec facienda et illa non omittenda *l.* i to zrobić należy i tamtego nie pominąć.

Et haec meminisse juvabit *ob.* **Forsan...**

Etiuda *f.* ćwiczenie muzyczne, wprawa, skomponowana w postaci utworu muzycznego.

Etjologja **g.* część medycyny, badająca przyczyny chorób.

Etjologiczny **g.* przyczynowy, będący powodem czego.

Et lux perpetua luceat ei *l.* a światłość wiekuista niech mu świeci.

Etnicy *g.* (*późn.*) poganie, bałwochwalcy.

Etnicyzm **g.* wiara w wielu bogów, wielobóstwo, poganizm.

Etniczny *g.* tyczący się cech narodowych.

Etnofagja **g.* ludożerstwo.

Etnofobja **g.* nienawiść do obcoplemieńców, ksenofobja.

Etnogienja **g* nauka o tworzeniu się narodów.

Etnogonja **g.* nauka o pochodzeniu ludów.

Etnograf **g.* ludoznawca badacz etnografji.

Etnograficzny **g.* etnografji lub pewnego plemienia dotyczący; **etnograficzne muzeum**, zbiór wytworów sztuki, narzędzi i ubiorów różnych narodów, oraz przedmiotów objaśniających sposoby ich życia.

Etnografja **g.* opisowa nauka o ludach, ich obyczajach sposobie życia, właściwościach umysłowych, pieśniach, legiendach, wierzeniach; ludoznawstwo.

Etnologja *g.* nauka o lu dach i o rasach ludzkich plemionach, wraz z ich wła ściwościami anatomicznem i obyczajowemi.

Etnopsychologja **g.* nauk badająca różnice w psychologji różnych ludów.

Et nunc erudimini *l.* i niec że to posłuży ku waszem zbudowaniu (zwykle w zn czeniu ironicznym).

Etognozja **g.* nauka o zw czajach i obyczajach.

Etologja **g.* nauka o ch rakterze, obyczajach j kiego ludu; nauka o p wstawaniu pojęć o moraln ści i obyczajów.

Etoplastja **g.* umiejętno wprowadzania etyki w ż cie. w zastosowanie.

Etopsychologja **g.* ps chologja obyczajów jakie ludu.

Et quorum magna pars fui *dosł.* i których (dzieł i t.) wielką częścią byłem, t. i ja odegrałem przy te znaczną rolę.

Etrusk, naczynie etrusk (od starożyt. narodu Etru ków).

Et sanguis et spiritus pec nia mortalibus *l.* dla śmie telników pieniądz jest krwią i duszą.

Et tenui case saepe vir m gnus exit *l.* z małej ch ty wychodzi często wie mąż.

Et tu, Brute, contra me! *l.* ty, Brutusie (*dom.*: s deczny mój przyjaciel przeciwko mnie?!

Et tutti quanti *ob.* **Tu quanti.**

Étui *f.* (*etüi*) pudełko, f terał, puzderko.

Etyczny *g.* dotyczący et ki; moralny, obyczajowy.

Etyk *g.* uczony poświę jący się etyce; autor r praw o etyce.

Etyka *g.* nauka o zasada moralności; nauka o ci

tach i obowiązkach; filozofja moralności.

Etykieta *f.* forma zachowania się, przestrzegana w wyższych warstwach towarzystwa; kartka z napisem przytwierdzona do przedmiotu, oznaczająca jego zawartość; **etykietalny**, ceremonjalny; zgodny z etykietą; ugrzeczniony bez serdeczności; **etykietalność**, zachowanie form etykiety.

Etykietować *f.* zaopatrywać w etykiety.

Etylen **g.* gaz złożony z węgla i wodoru, część składowa gazu oświetlającego.

Etymologiczna *g.* **pisownia**, pisownia zgodna z pochodzeniem (ze słoworodem) wyrazu; **e-y słownik**, słownik objaśniający pochodzenie wyrazów.

Etymologizować **g.* badać a. objaśniać etymologję wyrazu.

Etymologja *g.* część gramatyki o pochodzeniu wyrazów, słoworód.

Eubjotyka **g.* sztuka dobrego, zdrowego życia.

Eucharystja *g. dosł.* dziękczynienie: Wieczerza Pańska; Sakrament Ciała i Krwi Pańskiej.

Eudemonizm **g.* uznawanie szczęścia osobistego a. powszechnego za najwyższy cel działalności ludzkiej.

Eudemonja *g.* trwała szczęśliwość, uczucie szczęścia, rozkosz.

Eudemonologja **g.* nauka osiągania szczęścia.

Eudjometr **g.* przyrząd do do rozbioru chemicznego gazów.

Eufemiczny, Eufemistyczny *g.* określający rzecz jaką w sposób mniej drażliwy, mniej brzmiący niżeli brzmiałaby bezpośrednia nazwa tej rzeczy.

Eufemizm *g.* zastąpienie drażliwego wyrażenia wyrażeniem lub omówieniem mniej drażliwym wzgl. obojętnym.

Eufoniczny *g.* dźwięczny, harmonijny.

Eufonja *g.* przyjemne brzmienie, miłodźwięk.

Euforbja *g.* roślina Wilczomlecz.

Euforja **g.* przyjemne samopoczucie, poczucie siły, zdrowia, błogostan.

Eufuiści **g.* nazwa poetów, odznaczających się wyszukaną formą.

Eugański, odnoszący się do Euganow, którzy ongi zamieszkali około miasta Padwy.

Eugienizm **g.* dobre pochodzenie, należenie do wyższych klas społecznych.

Euhemeryzm *nl.* pojmowanie istot mitologicznych nadprzyrodzonych, jako ludzi ubóstwionych (od imienia filozofa Euhemera).

Eulogja *g. dosł.* poświęcenie, pobłogosławienie; rozsądek, w mowie i czynach; prawdopodobieństwo.

Eumenidy *g.* w *mit.* boginie zemsty i złego sumienia, furje (na głowach miały węże zamiast włosów).

Eunomja *g.* dobre prawo, dobry zarząd, dobra konstytucja.

Eunuch *g.* rzezaniec, kastrat.

Eupatryda *g.* szlachcic (w staroż. Attyce).

Eur, Eurus *g.-l.* wiatr wschodni albo południowo-wschodni.

Eurazja, ląd Europy i Azji (ze złożenia wyrazów Eur[opa i] Azja).

Eureka! *g.* znalazłem! okrzyk Archimedesa, gdy odkrył ciężar gatunkowy ciał.

Europejski *nl.* z Europy pochodzący, cywilizowany, gładki, delikatny w obejściu; głośny, sławny.

Europeizować *nl.* nadać europejski wygląd, europejskie formy.

Eurus *ob.* **Eur.**

Euryp *g.* morze (w poezji).

Eurytmja *g.* proporcjonalność, harmonja form, linji — w budynkach; rytmiczność w słowach i muzyce.

Eutanazja *g.* łagodna śmierć bez cierpienia; śmierć w stanie łaski.

Euterpe *g.* muza muzyki i poezji lirycznej.

Eutrofja **g.* dobre odżywianie.

Eutychjanie *nl.* sekta nie uznająca natury ludzkiej w Chrystusie, monofizyci (od założyciela Eutychesa).

Euxyn *g.* morze Czarne.

Ev. *skr.* **en ville** *(a* wij)* w miejscu (na listach).

Ev. *skr.* **Eventualiter** *ob.* **Ewentualnie.**

Evenement *f. ob.* **Ewenement.**

Eventus belli dubius est *l.* wynik wojny jest wątpliwy.

Eventus stultorum magister *l.* wypadek, powodzenie — jest nauczycielem głupców.

Evoe, Evohe! *g.* radosny okrzyk u Greków, radość.

Evviva! *w.* niech żyje! wiwat!

Ewakuacja *l.* ustąpienie, opuszczenie warowni lub kraju przez wojska; opróżnienie szpitala z chorych.

Ewaluacja *nl.* ocenienie, oszacowanie, określenie wartości.

Ewangieliczny *g.* według zasad nauki Chrystusa, pełen prostoty i miłości bliźniego, świątobliwy, wzniosło-religijny.

Ewangielik, protestant, wyznawca zasad Lutra lub Kalwina; **ewangielicko-augsburski**, podług nauki Lutra; **ewangielicko-reformowany**, podług nauki Kalwina.

Ewangielista *g. (późn.)* autor Ewangielji, opowiadacz Ewangielji.

Ewangielizować *nl.* opowiadać ewangielję.

Ewangielja *g.-l.* radosne posłannictwo, dobra nowina; zwiastowanie o przyjściu Zbawiciela; 4 pierwsze księgi Nowego Testamentu; ustęp z tych ksiąg czytany w kościele w czasie Mszy św.; **ewangielijka**, książeczka z ewangieljami.

Ewangieljarz *śrl.*, **Ewangieli-starjon** *g. (późn.)* książka średniowieczna z Ewangieljami na niedziele i święta.

Ewaporacja *l.* parowanie, ulatnianie się, wyziew.

Ewazja *l.* ucieczka z więzienia; upadek sprawy wskutek niestawienia się w sądzie powoda; usprawiedliwienie się.

Ewazywna *f.* **odpowiedź** wymijająca, nieodsłaniająca myśli odpowiadającego.

Ewekcja *l.* jedna z wielkich niejednostajności w biegu księżyca wynikająca skutkiem ruchu osi wielkiej obiegu księżycowego.

Ewekt, Ewekta *l.* cło od wywozu; wywóz, handel wywozowy, eksport.

Ewenement *f.* zdarzenie, wypadek osobliwy.

Ewenjencja *śrl.* wychodztwo, emigracja.

Ewentualny *l.* możliwy, przypuszczalny, mogący się zdarzyć; **ewentualnie**, na wszelki wypadek, możliwie, przypuszczalnie, z zastrzeżeniem, warunkowo; **ewentualność**, możliwość nastąpienia jakiego wypadku, zdarzenia.

Ewidencja *nl.* oczywistość, naoczna prawda, pewność; wykaz.

Ewig Weibliche *ob.* **Das ewig...**

Ewikcja *l.* poręczenie, pewność, rękojmia, gwarancja, zapewnienie, zabezpieczenie; **ewikcyjny**, zabezpieczony, zagwarantowany.

Ewikcjonować *nl.* zabezpieczać, gwarantować.

Ewiktor *nl.* dający ewikcję.

Ewinkować *l.* udowadniać.

Ewiracja *l.* kastracje.

Ewokacja *l.* zapozwanie do sądu niewłaściwego.

Ewolucja *l.* rozwój; przeobrażenie, przekształcenie; w marynarce: ruchy i obroty floty wojennej; w wojsku lądowem: wszelka zmiana szyku; **ewolucyjna eskadra**, oddział floty, który przez ciągłe zmiany ruchu okrętów niepokoi nieprzyjaciela; **ewolucyjna teorja** *ob.* **Ewolucjonistyczna teorja.**

Ewolucjonista *nl.* zwolennik teorji ewolucyjnej; **ewolucjonistyczna teorja**, nauka wyprowadzająca wszystkie rośliny i zwierzęta od jednego lub niewielu gatunków pierwotnych; teorja rozwoju, Darwinizm.

Ewolucjonizm *nl.* teorja rozwoju form i czynności bardziej złożonych z prostszych.

Eworsja *nl.* działalność wody w wodospadach — wyżłabiająca, wydrążająca z powodu ruchu wirowego głazów.

Ex- *l.* były, dawny, niegdyś: *ob.* także **Eks-.**

Ex abrupto *l.* bez przygotowania, znienacka.

Ex aequo *l. dosł.* z równie słusznych względów (np. współzawodniczących o nagrody wynagrodzić jednakowo wobec jednakowych wyników współzawodnictwa).

Ex aequo et bono *l.* wedle prawa i słuszności.

Ex animo *l.* z serca.

Ex arena funiculum nectis *l.* z piasku bicz kręcisz.

Exaudi *l. dosł.* wysłuchaj: nazwa 6-ej niedzieli po Wielkiej Nocy.

Ex auribus cognoscitur asinus *l.* po uszach poznać osła.

Ex bene placito *l.* podług upodobania.

Exc. *skr.* **Excudit** *(ob.).*

Ex capite *l.* z głowy, z pamięci.

Ex cathedra *l.* z katedry, na mocy swego posłannictwa, swego stanowiska, jak profesor; *iron.* wypowiadanie swych opinji tonem przecinającym wszelką dyskusję.

Excelsior! *l.* w górę, wyżej!

Exceptio *l.* wyjątek; **e. confirmat (probat) regulam** *l.* wyjątek potwierdza regułę; **e. veritatis** *l. dosł.* wyłączenie prawdy: odwołanie się do zeznań świadków, domaganie się stawienia świadków.

Exceptis excipiendis *l.* z wyjątkiem tego co należy wyłączyć.

Excès (l') du mal produit le bien *l. (lekse dü mal prodüi lö bję)* z nadmiaru złego rodzi się dobro.

Exchange *a. (eksczendż)* wy-

miana, weksel; nazwa giełdy w Londynie.

Excidat illa dies *ł.* niech ten dzień idzie w niepamięć, nie wspominajmy o tem.

Ex cinere in prunas *ł.* z popiołu w żar; *przen.* z deszczu pod rynnę.

Excitat auditor studium *ł.* pilny słuchacz pobudza gorliwość.

Ex composito *ł.* stosownie do umowy.

Excl. *skr.* **Exclusive** *ł.* z wyłączeniem, z wyjątkiem.

Excudit *ł.* (na sztychach) wyrył (następuje podpis rytownika).

Excusez du peu *f. (ekskűze dű pö)* wybaczcie, że tak mało.

Ex duobus malis minus est eligendum *ł. ob.* **Ex malis eligere.**

Execratus *ł.* wyklęty.

Exegi monumentum *ł. dosł.* ukończyłem pomnik, wzniesienie sobie samemu pomnika trwałego (zasługi); **e. m. aere perennius** wystawiłem pomnik trwalszy niż ze spiżu.

Exempla docent *ł.* przykłady uczą.

Exempla illustrant non probant *ł.* przykłady objaśniają, ale nie są dowodem przekonywającym.

Exempla sunt odiosa *ł.* przytaczanie przykładów (nazwisk ludzi) jest nienawistne, budzi nienawiść.

Exempla trahunt *ł.* przykłady pociągają (do naśladowania).

Exempli causa a. **Exempli gratia** *ł.* dla przykładu, jako przykład.

Exemplis discimus *ł.* uczymy się na przykładach.

Exemplo magis quam ratione vivimus *ł.* żyjemy raczej podług przykładu, niż według rozumu.

Exemplum *ł.* przykład.

Exemptio *ł.* wyjątek, uwolnienie.

Exequatur *ł.* niech będzie wykonane; potwierdzenie bulli papieskiej przez rząd krajowy; uznanie obcego konsula handlowego przez rząd.

Exercitatio artem parat *ł.* ćwiczenie prowadzi do doskonałości.

Exercitatio optimus est magister *ł.* ćwiczenie jest najlepszym nauczycielem.

Exercitium *ł.* ćwiczenie.

Ex factis non ex dictis amici pensandi *ł.* przyjaciół trzeba oceniać podług ich czynów a nie ze słów.

Exigit et e statuis farinas *ł. dosł.* nawet z posągów wyciąga mąkę t. j. umie każdą rzecz wykorzystać.

Exhibition *f. (ekshibisją)* i *a. (eksibiszn)* wystawa.

Ex hoc numero est *ł.* z tej samej liczby.

Exilium *ł.* wygnanie.

Ex improviso *ł.* niespodzianie.

Ex improviso subvenit ipse Deus *ł.* niespodzianie Bóg sam przychodzi z pomocą.

Ex inferno *ł.* z piekła.

Exitus *ł.* zejście śmiertelne, śmierć.

Exitus acta probat *ł.* koniec chwali dzieło.

Ex jure, Ex lege *ł.* z mocy prawa, z ducha ustawodawstwa.

Ex lex *ł.* stan polityczny Węgier, gdy ministrowie rządzą nie na podstawie uchwał parlamentu, ale dekretami wydanemi na zasadzie § 14 konstytucji węgierskiej.

Ex libris *ł.* z książek, z księgozbioru (wyrazy na naklejanej na okładce książek etykiecie, po nich następuje nazwisko właściciela książki).

Exlibrisa *ob.* **Ekslibrysa.**

Ex libro doctus *ł. ob.* **Doctus ex libro.**

Ex lingua stulta veniunt incommoda multa *ł.* głupi język robi wiele szkody.

Ex magna coena stomacho fit maxima poena *ł.* obfita uczta sprowadza dużą karę na żołądek.

Ex malis eligere (eligenda sunt) minima *ł.* z wielu złych rzeczy wybierać (wybierać należy) najmniej złe.

Ex mandato *ł.* z polecenia, z rozkazu.

Ex necessitate *ł.* z konieczności.

Ex nexu *ł.* po za związkiem, na (w) skutek związku.

Ex nihilo *ł.* z niczego.

Ex nihilo nihil *ł.* z niczego nic.

Ex nunc *ł. dosł.* od teraz, od tejże chwili, od chwili obecnej.

Exodus *ł.* wyjście; nazwa drugiej księgi pięcioksięgu Mojżesza.

Ex officio *ł.* (*skr.* **ex offo**) z urzędu, na mocy władzy, urzędowi przysługującej, z urzędowego obowiązku.

Ex omnibus aliquid, in toto nihil *ł.* z wszystkiego po trochu, a wogóle nic.

Ex opere artifex agnoscitur *ł.* mistrza poznać po dziełach jego.

Ex parte *ł.* po części.

Expectorantia *ł.* środki lekarskie ułatwiające wyrzucanie flegmy.

Ex pede Herculem *ł.* po stopie poznać Herkulesa.

Expedite *ł.* doskonale.

Expérience passe science *f. (eksperjans pas sjans)* doświadczenie jest ważniejsze, niż nauka.

Experientia *ł.* doświadczenie; **e. docet** doświadczenie uczy; **e. est optima rerum magistra**, doświadczenie jest najlepsza mistrzynią.

Experimentum in anima vili *ł.* doświadczenie na zwierzętach, na istotach nędznych, nie mogących się bronić.

Experto crede Robertho *ł.* wierz doświadczonemu (Robertowi—imię dodane dla rymu).

Explicit *ł.* (*skr.* **volumen explicitum est**) koniec, skończone.

Explicite *ł.* wyraźnie, jasno.

Exposé *f.* wyłuszczenie, wyjaśnienie, przedstawienie sprawy, sprawozdanie.

Ex post *ł.* sąd o faktach już nastąpionych oparty na ocenieniu ich następstw; sąd o dawnej przeszłości oparty na poglądach dziś istniejących.

Ex post facto *ł.* po czynie; nie należy karać za czyny spełnione przed wydaniem zakazu.

Express *f.* umyślny; pociąg pospieszny.

Ex propriis *ł.* własnemi środkami.

Ex professo *ł.* z urzędu; z powołania.

Ex promptu *ł.* bez przygotowania, naprędce, nagle.

Exquis *f. (ekzki)* wybrany, doborowy.

Ex quovis ligno non fit Mercurius *ł.* z jakiegokolwiek drewna nie zrobisz Merkurego.

Ex re *ł.* z okazji.

Exsudat *ob.* **Ekssudat.**

Extemporale *ob.* **Ekstemporale.**

Ex tempore *ł.* od razu coś robić, bez przygotowania; improwizować.

Extensive *ł.* obszernie, w całej rozciągłości.

Extérieur *f. (eksterjör)* powierzchowność, wygląd, strona zewnętrzna; **e. du métier** *(dű metje)* wygląd zewnętrzny odpowiadający ściśle uprawianemu zawodowi.

Extr., Extract. *skr.* **Extractus** *ł.* wyciąg.

Extra *ł.* zewnątrz; oprócz; wyjąwszy; nadzwyczajny, osobliwy.

Extra iocum *ł.* żart na bok.

Extra muros *ł.* za murami miasta, zewnątrz murów.

Extraneus *ł. ob.* **Ekstran.**

Extraordinaire *f. (ekstraordiner)* nadzwyczajny.

Extra ordinem *ł.* nie w porządku.

Extrema malis extrema remedia *ł.* na skrajne zło, skrajne lekarstwo.

Extrema necessitas extremis nixitur rationibus *ł.* ostateczna konieczność ostatecznemi posiłkuje się argumentami.

Extrême *f. (ekstrem)* krańcowy.

Extrêmes (les) se touchent *f. (lezekstrem sö tusz)* ostateczności się stykają (schodzą).

Exul *ł.* wychodziec, emigrant; wygnaniec z kraju, wywołaniec, banita.

Ex ungue leonem *ł.* poznać lwa po pazurach.

Ex uno disce omnes *ł.* z jednego sądź, jacy są wszyscy (jakie jest wszystko).

Ex usu *ł.* z obyczaju.

Ex vitulo bos fit *ł.* z cielęcia powstaje wół.

Ex voto *ł.* na zasadzie ślubu.

Ezopowy, zwięzły i trafny (od imienia greckiego bajkopisarza Ezopa).

Ezoteryczny *g.* tajemny, przeznaczony wyłącznie dla wtajemniczonych, nieprzystępny dla ogółu.

Ezoteryk *g.* badacz nauki przeznaczonej tylko dla wtajemniczonych.

Ezoteryzm **g.* charakter nauki dostępnej tylko dla wtajemniczonych.

F.

F. w *muz. ob.* **Forte.**

Fabas indulcet fames *ł. dosł.* głód czyni bób słodkim; głód jest najlepszym kucharzem.

Faber est quisque fortunae suae *ł.* każdy jest sprawcą własnej doli.

Fabjanie, Fabjusze, stronnictwo socjalistyczne angielskie, pragnące przeprowadzenia zmian w układzie społecznym powolnie, bez wielkich wstrząśnień i z zachowania tych urządzeń obecnych, które się okazały dobremi (od imienia Fabjusza Cunctatora, wodza rzymskiego, który, zwlekając, pokonał Hannibala).

Fabryka *ł.* zakład przemysłowy, produkujący prz

pomocy machin i siły ludzkiej wyroby służące do bezpośredniego użytku; większa robota wykonywana zbiorowo, przy której pracują robotnicy rozmaitych fachów; budowanie, stawianie budowli.

Fabrykacja *ł.* przygotowywanie wyrobów; podrabianie, fałszowanie.

Fabrykant *ł.* właściciel fabryki; przemysłowiec, rękodzielnik.

Fabrykat *ł.* sztuczny przerób; wyrób fabryczny; coś podrobionego.

Fabrykować *ł.* wyrabiać, produkować, wytwarzać; podrabiać; fałszować, zmyślać, kłamać.

Fabula, Fabuła *ł.* opowiadanie alegoryczne, bajka; treść, osnowa opowiadania, utworu dramatycznego lub poematu; plotka.

Fabula docet *ł.* bajka uczy.

Fabulista *nł.* autor bajek, bajkopisarz; plotkarz.

Fabulistyka *nł.* bajkopisarstwo.

Facchino *w.* (*fakino*) wyrobnik, tragarz we Włoszech.

Face a main *f.* (*fas a mę*) składająca się lornetka, z rękojeścią (jak u brzytwy) noszona zwykle na szyi, podejmowana do oczu w razie potrzeby.

Facecja *ł.* żart, koncept, dowcip, dykteryjka.

Facecjonista *nł.* człowiek żartobliwy, wesoły, dowcipniś.

Facelet, Facolet *w.* chustka do nosa.

Facet *ł.*, **facetka**, wyrażenie gminne, pogardliwe w znaczeniu: ktoś, osobistość jakaś nieszczególna, nazwa lekceważąca.

Facetować *f.* szlifować drogie kamienie.

Facette *f.* (*faset*) szlifowana płaska ścianka w djamentach.

Facetus *ob.* **Facecjonista**; *ob.* **Facet**.

Fach *n.* rodzaj zatrudnienia, specjalność, zawód, proceder; przegroda półki; **fachowy**, zawodowy, specjalny, obeznany z zawodem; **fachowiec**, człowiek obeznany z jakim zawodem; zawodowiec, specjalista; **fachowość**, znajomość swego zawodu.

Fachman *n.* *ob.* **Fachowiec**.

Facile dictu, difficile factu *ł.* łatwo mówić, trudno zrobić.

Facile est miserum irridere *ł.* łatwo natrząsać się nad nieszczęśliwym, łatwo wyśmiewać nieszczęsnego.

Facio ut facias *ł.* czynię, abyś i ty czynił.

Facit *ł.* „czyni" — suma, wypadek z obrachunku.

Facjata *w.* środkowa część ściany frontowej domu, wystająca ponad dom, poddasze z oknami w dachu zrobionemi; *żart.* twarz, oblicze, osoba śmieszna, człowiek nieosobliwy.

Facjenda *w.* handel, zamiana towarów, sprzedaż i kupno, frymark, spekulacja; **facjendować**, handlować, zamieniać.

Fackeltanz *n.* taniec z pochodniami.

Fackelzug *n.* uroczysty pochód z pochodniami dla uczenia kogo.

Facolety *w.* coś wiszącego jako ozdoba; strzępy wiszące przy ubraniu kobiecym.

Façon *f.* (*fasą*) sposób; obejście się; kształt, wzór.

Facsimile *ł. ob.* **Faksymile**.

Facta loquntur *ł.* czyny mówią.

Factotum *ł. ob.* **Faktotum**.

Faeton *g.* syn Heljosa, boga słońca; lekki wytworny otwarty powóz bez drzwiczek; gatunek ptaka.

Fagiedeniczny **g. dosł.* żrący, zgorzelinowy, gangrenowaty.

Fagocytoza **g.* zdrowotna działalność fagocytów.

Fagocyty **g.* ciałka krwi, zwalczające jady przez organizm utworzone lub weń wszczepione.

Fagot *w.* instrument muzyczny dęty, drewniany, o dźwięku nosowym.

Fagocista *nł.* grający na fagocie.

Fahrenheita termometr 212-stopniowy, używany w Anglji.

Fahrkarte *n.* bilet kolejowy.

Faille *f.* (*faj*) ciężka jedwabna materja połyskliwa.

Failli *f.* (*faji*) upadły, zbankrutowany.

Faillite *f.* (*fajit*) niewypłacalność, upadłość, bankructwo.

Faire bonne mine au mauvais jeu *f.* (*fer bon min o mowe żö*) zachować pozór wesołości wobec niepowodzenia.

Faire charlemagne *f.* (*fer szarlmań*) odejść od gry gdy się jest wygranym.

Faire de l'ordre avec le désordre *f.* (*fer dö lordr awek lö dezordr*) zaprowadzać porządek zapomocą nieporządku.

Faire la barbe à quelqu'un *f.* (*fer la barb a kelkę*), być sprytniejszym lub silniejszym od kogo.

Faire la cour *f.* (*fer la kur*) nadskakiwać, starać się o pannę.

Faire le diable à quatre *f.* (*fer lö djabl a katr*), robić dużo hałasu.

Fait accompli *f.* (*fe takąpli*) czyn spełniony, fakt dokonany.

Faits divers *f.* (*fe diwer*) dział „rozmaitości" (wiadomości różnorodnych) w czasopiśmie, wydarzenia rozmaite.

Fajans *f.* rodzaj glinki do wyrobu przedmiotów naśladujących porcelanę; wyroby z tej glinki.

Fajer *n. dosł.* ogień; zapał; gorliwość; **mieć f. w głowie**, być pijanym; **f-u dać a. zadać**, obić, dać bobu, pieprzu; **fajerka**, otwór okrągły w płycie kuchni angielskiej; krążek żelazny lub obrączki zamykające ten otwór.

Fajerant *n.* koniec dnia roboczego u rzemieślników, wieczorny odpoczynek.

Fajerkasa *n.* ubezpieczenie od ognia, opłata ogniowa.

Fajerwerk *n.* ogień sztuczny; sztuczny efekt; wybuch uczucia nagłego a przemijającego; **f-ki dowcipu, frazeologji**, iskrzące dowcipy, efektowne słowa; **fajerwerkarz**, urządzający ognie sztuczne, pirotechnik.

Fajerwerker *n.* podoficer w artylerji.

Fajfer *n.* grający na piszczałce; odmiana gołębia.

Fajfoklok *ob.* **Five o'clock tea**.

Fajgiel *żarg. gmin.* rubel.

Fajn, Fein *n.* czysty, wyborowy, przedni, delikatny, wytworny, piękny; dobrze, doskonale, wytwornie; **fajnować**, oczyszczać metale za pomocą topienia; kłamać, oszukiwać.

Fajngold *n.* czyste złoto.

Fajnzylber *n.* czyste srebro.

Fakcja *ł.* stronnictwo, zwłaszcza polityczne, działające dla widoków osobistych; poplecznicy; niezgoda, rozruch, spisek, zmowa; **fakcyjność**, stronniczość.

Fakcjonista *nł.* burzyciel, podżegacz, buntownik.

Fakelcug *ob.* **Fackelzug**.

Fakiel, Fakla *n.* pochodnia.

Fakino *ob.* **Facchino**.

Fakir *ar.* ubogi mnich mahometański żebrzący; fanatyczny pokutnik hinduski.

Faksy *n.* miny, wykrzywiania twarzy, kaprysy, grymasy.

Faksymile *ł.* podobizna; dokładna kopja czyjego pisma.

Fakt *ł.* rzecz dokonana, pewna; zdarzenie pewne, rzeczywiste; wypadek historyczny, czyn, okoliczność; **faktyczny**, rzeczywisty, oparty na faktach, istotny.

Faktor *ł. mat.* czynnik; pełnomocnik; plenipotent; pośrednik niższego rzędu do załatwiania różnych interesów, stręczyciel; **faktorować**, pośredniczyć w interesach, stręczyć; **f. za klm**, wstawiać się, przemawiać.

Faktorja *ł.* wielka osada handlowa w obcym kraju ze składami towarów.

Faktotum *ł:* człowiek używany do rozmaitych posług, wyręczyciel, totumfacki.

Faktura *nł.* rachunek wystawiony przez kupca innemu handlującemu; szczegółowy wykaz przesłanych towarów; techniczna budowa utworu muzycznego lub literackiego; **faktur-księga**, księga kupiecka ze spisem należności za towary; **fakturować**, wpisać należność szczegółowo do księgi i wystawić fakturę.

Fakultatywny *nł.* dowolny, nieobowiązujący, do wyboru zostawiony.

Fakultet *ł.* [*n.*] wydział uniwersytecki.

Fakunda *ł.* wymowa; gadatliwość.

Fala *n.* silny ruch wody sprawiany przez wiatr: bałwan; nawałnica; *przen.* **płynąć z falą**, iść za ogółem; w fizyce: grupa cząstek, z których skrajne są w *maximum* ruchu w jednym kierunku, kiedy jedna ze środkowych jest w *maximum* ruchu w kierunku przeciwnym; **falisty**, falujący; podobny do fal, pagórkowaty; **falować**, poruszać się falami, bałwanić się; *przen.* podnosić się i opadać, chwiać się, kołysać się.

Falacja *ł.* oszukaństwo, fortel.

Falaise *f.* (*falez*) *ob.* **Faleza**.

Falanga *g.* szyk bojowy wojska Macedońskiego; *przen.* zwarte szeregi, zastęp ludzi ławą idący, tłum.

Falanster *f.* wielki budynek, urządzony według projektu socjalisty Fouriera (1772 — 1837) dla pewnej liczby osób, aby razem mieszkały, pracowały i wspólnie korzystały ze wspólnej pracy.

Falansterjanin *nł.* zwolennik falansteryzmu, mieszkaniec falansteru.

Falansteryzm *nł.* układ społeczny polegający na umieszczaniu pracowników w falansterach.

Falaryzm *nł.* tyranja okrutna (od nazw. Falarisa, tyrana w Agrigentum).

Falbana *w.* obszycie marszczone u spódnicy, fartucha, kaftanika i t. d.

Falc, Felc *n.* wpust, wcię-

cie w drzewie dla założenia drugiego kawałka, zakładka; **dać na f.** zagiąć tak, aby się trzymało razem (o blasze).

Falcgraf, Falcgrabia, Pfalzgraf *n.* dawny tytuł udzielnego władcy palatynatu (reńskiego, bawarskiego); **falcgrabstwo**, państwo falcgrafa, palatynat; godność falcgrafa.

Falcmaszyna *ob.* **Falcówka.**

Falcować *n.* składać arkusze papieru w formę książkową; składać drzewo na falc: zaginać razem brzegi dwu kawałków blachy, żeby się trzymały; **falcówka**, maszyna do falcowania blachy, do składania arkuszy papieru na format dowolny.

Falcydja *ł.* rozdział proporcjonalny majątku dłużnika między wierzycieli.

Faldistorjum, Fałdysterz *śrł.* krzesło w kościele dla biskupa; klęcznik.

Faleder *n.* skóra obrócona na wierzch wewnętrzną stroną wyprawioną.

Falendysz *n.* cienkie sukno angielskie a. holenderskie.

Falern *f.* ulubione wino starożytnych Rzymian, z winnic Kampanji.

Faleza *f.* skała naomorska, brzeg morza wysoki, skalisty.

Faliment *w.* niewypłacalność, bankructwo.

Falkonet *f.* dawna mała armata polowa, śmigownica.

Fallo *w.* błąd, omyłka.

Falochron *n+p.* podwyższenie burty w łodzi wyścigowej zabezpieczające od fali.

Falset *w.* wysoki regiestr głosu męskiego, t. zw. „z głowy"; głos fistułowy.

Falstaf *a.* pieczeniarz i dowcipny niepoń (od nazwiska samochwała, tchórza i hulaki w kilku komedjach Szekspira).

Falsyfikacja *nł.* fałszowanie, podrabianie.

Falsyfikat *ł.* przedmiot, dokument lub pieniądz sfałszowany, podrobiony.

Falsyfikator *nł.* fałszerz.

Faluna *f.* warstwa ziemi, składająca się z piaskowca, zmieszanego z wapniem.

Fałagi *tur.* plagi, uderzenia, zwłaszcza w pięty; *przen.* oszukanie, ogranie kogo.

Fałat *węg.* szmat, wiecheć, kawał, płat.

Fałda *n.* zmarszczka w tkaninie, zakładka; wygięcie warstw ziemi, powstałe wskutek kurczenia się skorupy ziemskiej.

Fałdysterz *ob.* **Faldistorium.**

Fałeczny, Fałeszny *ob.* **Fałsz.**

Fałsz *n.* nieprawda, kłamstwo, obłuda, oszustwo, podrobienie; część sukni z tańszego materjału, nadstawiona w miejscu niewidocznym; w *muz.* niezgodność dźwięków, nuta niewłaściwa; **fałeszny, fałeczny**, fałszywy.

Fałszerz *n.* podrabiacz.

Fama *ł.* wieść, pogłoska, rozgłos, sława; **f. volat a. f. fert**, wieść niesie, wieść rozchodzi się; **f. crescit eundo** wieść rośnie idąc (przechodząc z ust do ust); **f. nihil est celerius**, nic niema szybszego od pogłoski.

Fames optimum condimentum *ł.* głód jest najlepszą przyprawą.

Familister, rodzaj falansteru, w którym rodziny robotników, pracujących w jednej fabryce, mieszkają razem, spłacając czynszem wartość mieszkań, żeby z czasem zostać ich właścicielami.

Familja *ł.* rodzina, pokrewieństwo; **familijny**, mający rodzinę; poufały; **prawo f-ne** prawo regulujące stosunki rodzinne; **rada f-na**, rada złożona z zaproszonych krewnych i przyjaciół, pod przewodnictwem właściwego urzędnika, stanowiąca o sprawach majątkowych sierot niepełnoletnich.

Familijant *nł.* krewny, kuzyn, powinowaty; członek rodu, tego samego herbu; ten, kto pochodzi ze znakomitej rodziny a. ma bogatych lub znakomitych krewnych; arystokrata.

Familjarny *ł.* poufały, zażyły.

Familjaryzować się *f.* poufalić się; czuć się u obcych jak wśród rodziny.

Famulus *ł.* poufały sługa artysty, literata, studenta etc.

Fanaberja *żarg.* (?) grymas, kaprys, fantazja; puszenie się, nadętość, zadzieranie nosa, przybieranie wielkopańskich tonów.

Fanar *ng. dosł.* latarnia morska; przedmieście Konstantynopola, zamieszkane przez bogatych Greków.

Fanarjoci *ng.* Grecy, mieszkańcy Fanaru; potomkowie dawnych szlachetnych rodzin greckich.

Fanatyczny *ł.* zaciekły, zaślepiony, zbyt gorliwy.

Fanatyk *ł.* zagorzalec, zapaleniec religijny lub polityczny.

Fanatyzm *nł.* przesadna żarliwość, drażliwość na punkcie nieomylności swoich przekonań; prześladowanie inaczej myślących.

Fancy *a.* idea, myśl, pomysł, zwłaszcza w świecie mody; **f. articles**, artykuły mody; **f. bazar**, bazar nowości.

Fandango *h.* wesoły taniec hiszpański z kastanietami.

Fanfara *f.* uroczysty sygnał na trąbkach w wojsku przy oddawaniu honorów przełożonym; krótki utwór muzyczny na trąby, wyrażający radość lub tryumf; sygnał; hasło wykonane na trąbach.

Fanfaron *f.* samochwał, chełpliwiec, pyszałek, modniś; **fanfaronować**, udawać zucha, chełpić się.

Fanfaronada *f.* przechwałki; zuchowatość udana, zarozumiałość.

Fanga *n.* wyrzucenie piłki wysoko, podbicie jej w grze; ciepły okład z borowiny.

Fanfura *czes.* policzek, uderzenie w twarz.

Fant *n.* zastaw, zakład, rękojmia wypełnienia kary; **co robić z tym fantem?** — jak sobie poradzić w tym wypadku, co począć z takim kłopotem.

Fantasia *g.* u Arabów: zabawa konna bitwę naśladująca.

Fantasmagorja **g.* przedstawienie duchów, widm etc., za pomocą specjalnych przyrządów, a zwłaszcza latarni czarnoksięskiej; urojenie, mamidło, widziadło.

Fantasmoskop **g.* zwierciadło tak zwane czarodziejskie, dające obrazy zmienione, rozszerzone, zwężone.

Fantasta, Fantastyk *g.* dziwak, człowiek z charakterem nierównym, zmiennym, kapryśnik; roiciel, marzyciel.

Fantastyczny *g.* urojony, nadprzyrodzony, niezwykły, niezgodny z rzeczywistością; dziwaczny, kapryśny.

Fantazja *g.* wyobraźnia, siła twórcza; urojenie, zmyślenie, wymysł; przemijająca zachcianka, dziwactwo, kaprys; dobra mina; ochota, wesołość, humor; zuchowatość; utwór muzyczny lub literacki o swobodnej formie; **fantazyjny**, zmyślony, nie rzeczywisty; niezwykły co do formy i efektowny.

Fantazjować *g.* puścić wodze wyobraźni, marzyć; zmyślać; grymasić, dziwaczyć: w *muz.* grać fantazję, improwizować.

Fantazm, Fantazmat *g.* wytwór wyobraźni; przywidzenie, urojenie, mara, widziadło, halucynacja.

Fantom *f.* widmo, mara, złudzenie, upiór.

Fanton *f.* chorągiewka.

Fantosz *w.* teatr marjonetek.

Fantować *n* brać w zastaw rzeczy ruchome; **zajmować**, zagrabiać; **f. się**, zastawiać swe rzeczy.

Fanza *chiń.* chata, chałupa.

Fara *n.* kościół parafjalny; *przen.* **chuda f.** biedota, niedostatek.

Farad, jednostka pojemności elektrycznej (od nazw. Faradaya, uczonego Anglika 1791 — 1861).

Faradyzować *nł.* leczyć elektrycznością indukcyjną.

Farandola *f.* taniec narodowy prowansalski.

Faraon *kopt.* nazwa dawnych królów egipskich; [*f.*] gra hazardowna w karty.

Farceur *f. (farsör) ob.* **Farser.**

Fare well! *a.* (*fer uell*) szczęśliwej podróży!

Farfocel *n.* strzęp, łachman wiszący; nabrzmienie bolesne w otworze stolcowym.

Farfura *tur.* fajans, porcelana; **f-rka**, naczynie fajansowe, porcelanowe.

Farma *a.* lub **ferma** [*f.*] małe gospodarstwo rolne, folwark.

Farmaceuta *g.* aptekarz.

Farmacja *g.* aptekarstwo; nauka o przyrządzaniu lekarstw.

Farmakognozja **g.* nauka o surowych materjałach, służących do przyrządzania lekarstw; nauka o rozpoznawaniu lekarstw.

Farmakolog **g.* lekarz zajmujący się badaniami farmakologicznemi.

Farmakologja **g.* nauka o działaniu lekarstw.

Farmakopea *g.* spis i opis materjałów aptecznych wydany przez rząd, oraz przepisy, tyczące się wyrobu, przechowywania i wydawania lekarstw.

Farmazon *f.* mason, członek stowarzyszenia wolnych mularzy; pogardl. niedowiarek, człowiek wolnomyślny.

Farmer *a.* w Anglji i Ameryce dzierżawca folwarku, posiadacz folwarku.

Farniente *w.* przyjemny wypoczynek; miłe, słodkie próżnowanie.

Farc *f.* rodzaj piwa z żyta.

Farsa *f.* utwór sceniczny bez głębszej myśli, ale pobudzający do śmiechu, krotochwila; plotka, niedorzeczność, bajka.

Farser *f.* niesmaczny koncepcista, żartowniś.

Farsz *f.* nadzienie z siekanego mięsa, ryb, bułki z cebulą, jaj, chrzanu tartego i t. p.; **farszować** *ob.* **Faszerować.**

Farthing *a.* najdrobniejsza moneta angiels.=¼ penny.

Farwater *a.* wązki przesmyk, po którym okręty płyną bezpiecznie między rafami lub mieliznami; droga przebyta przez okręt płynący na przedzie.

Far West *a.* *(fer uest) dosł.* daleki zachód: zachodnie okolice Stanów Zjednoczonych Ameryki Półn.

Faryna *ł.* mączka cukrowa; garkuchnia pod gołem niebem; wędliniarnia; sklepik; **faryniarz**, utrzymujący garkuchnię; pogardl. kupiec korzenny.

Farys *ar.* jeździec, rycerz.

Faryzeusz *hebr.* [*g.-ł.*] członek sekty żydowskiej z czasów Chrystusa odznaczający się obłudną pobożnością; *przen.* przewrotny, obłudnik; **faryzeuszostwo** *ob.* **Faryzeizm.**

Faryzeizm *nł.* obłuda, faryzeuszostwo.

Fasada *f.* frontowa czyli przednia część budynku.

Fasc. *skr.* **Fascykuł** *ł.* plik, zwój papierów; dokumentów; duży zeszyt jakiego dzieła.

Fascynacja *ł.* oczarowanie, olśnienie, urzeczenie.

Fas est et ab hoste doceri *ł.* godziwą jest rzeczą uczyć się i od nieprzyjaciela.

Faseta *ob.* **Facette.**

Fas et nefas *ł.* to, co godziwe i to, co niegodziwe.

Fashion *a.* *(feszn)* moda; wytworny sposób życia.

Fashionable *a.* *(feszönebl)* wykwintny, modny, gustowny, człowiek światowy.

Fasja *śrł.* obrachowanie dochodu zrobionego przez opodatkowanego i przedstawione władzy, która według tego obrachowania oznacza podatek (w Galicji): **fasjonować**, wykazać czysty dochód z majątku do opodatkowania.

Faskuła *n.* kula armatnia tej wielkości co otwór działa.

Fason *f.* forma, model, krój, kształt, sposób; forma kapelusza damskiego, zrobiona ze sztywnego materjału, mająca być pokrytą i ubraną; **f-y**, ceremonje, formy etykietalne.

Fasonować *f.* nadawać fason, urabiać, kształtować.

Fasować *n.* ładować, pakować, napełniać, ubijać.

Fast *ł.* duma, pycha.

Fastage *a. ob.* **Fustage.**

Fastosamente, Fastoso *w. muz.* uroczyście, wzniośle.

Fasulec *n.* w uprzęży konia: rzemyki idące od kantaru do chomonta, do siodełka; kawałek drzewa do ubijania ziemi, piasku i t. p.

Faszerować [*n.*], **farszować** napełniać farszem.

Faszyna *f.* wiązki gałęzi lub chróstu, służące do urządzenia tamy, grobli i wałów obronnych.

Fata *ł.* wypadki losowe.

Fatalista *nł.* wierzący w przeznaczenie, w los nieuchronny.

Fatalistyczny *nł.* zgubny, nieszczęsny, krytyczny, zły, okropny; nieuchronny; fatalizmem nacechowany.

Fatalizm *nł.* wiara w przeznaczenie, w los nieuchronny, predestynacja; konieczność, nie dająca się usunąć.

Fatalny *ł.* nieszczęsny; nieuchronny; bardzo niemiły; **fatalność**, niepomyślny zbieg okoliczności, nieuniknione przykre zdarzenie, nieszczęście.

Fatałach, Fatałaszek *tur.* śmieć, gałgan, rupieć; drobnostka, fraszka.

Fatamorgana *w.* ułudny obraz optyczny, zjawiający się w powietrzu wśród pustyń lub na morzu jako odbicie oddalonych przedmiotów, miraż; *przen.* odbicie się w myśli.

Fata volentem ducunt, nolentem trahunt *ł.* losy prowadzą tego, kto się z niemi godzi, porywają zaś opierającego się im.

Fatermerder *ob.* **Vatermörder.**

Fatersztul *n.* fotel wygodny, wyściełany.

Fatetur facinus, qui iudicium fugit *ł.* przyznaje się do przestępstwa, kto unika sądu.

Fatum *ł.* przeznaczenie, konieczność, nieszczęście, los nieprzyjazny.

Fatyga *f.* utrudnienie, zmęczenie; usługa.

Fatygant [*f.*] *żart.* mężczyzna oddający ustawicznie różne przysługi kobiecie; gach.

Faun *ł.* w *mitol.*: bożek leśny rzymski wyobrażany z rogami i nogami koźlemi; (w *mit.* greckiej—Pan).

Fauna *nł.* ogół zwierząt właściwych jakiej okolicy.

Faustrecht *n.* prawo pięści.

Faute *f.* *(fôt)* błąd, omyłka.

Faute d'argent *f.* *(fot daryan)* z powodu braku pieniędzy.

Faute de mieux *f.* (*fot dö mjö)* w braku czegoś lepszego.

Fautor *ł.* życzliwy, protektor.

Faux ménage *f.* *(fo menaż)* niby małżeństwo, wilcze małżeństwo, pożycie na wiarę, bezślubne.

Faus pas *f.* *(fo pa)* fałszywy krok, błąd.

Faux titre *f.* *(fo titr)* karta przedtytułowa w książce.

Favete linguis! *ł.* *(lingwis)* uciszcie się!

Fawor *ł.* łaska, szczególne względy, przychylność, poparcie, sprzyjanie.

Faworki *f.* barwne wstążki u koszuli w krakowskim stroju; ciastka kruche w kształcie wijących się wstążek, chróst.

Faworyt *f.* ulubieniec; **f-y**, bokobrody, bakienbardy.

Faworytyzm *nł.* nadmierne uleganie osoby, zajmującej wysokie stanowisko—wpływowi swoich ulubieńców.

Faworyzacja *f.* okazywanie komu szczególnej życzliwości.

Faworyzować *f.* otaczać szczególnemi względami, protegować; sprzyjać.

Faza *g.* odmiana; różny stopień rozwoju zjawisk perjodycznie wracających; kolej, stan, stadjum; zmiana losu w życiu człowieka a. narodu; odmiana księżyca, lunacja.

Faza *f.* [*n.*] ukośne ścięcie brzegu okładki przy oprawianiu książki; **fazować**, zbierać kanty ukośnie.

Fazenda *port.* plantacja kawy w Brazylji (*dosł.* zagroda wiejska); *ob.* **Hacjenda.**

Fazender *port.* właściciel fazendy, plantator kawy w Brazylji (*dosł.* gospodarz wiejski).

F^{co}, fco *skr.* **Franco** *(ob.)*.

Feb *ob.* **Febus.**

Feblik *f.* słabostka, skłonność.

Febra *ł.* gorączka; zimnica; dreszcz, mrowie; *przen.* wstrząśnięcie się z oburzenia; zapalczywość.

Febris aurea *ł.* gorączka złota.

Febronjanizm *nł.* dążenie do utworzenia w Niemczech kościoła narodowego pod władzą biskupów niezależnych od Papieża, wszczęte w roku 1763 przez Jana Mikołaja von Hontheim, biskupa trewirskiego, używającego pseudonimu Febronius.

Februarius *ł.* luty.

Febus, Feb *g.* bożek słońca Apollo.

Fec. *skr.* **Fecit** *(ob.)*.

Fecesy *ł. ob.* **Fekalja.**

Fechnera prawo *ob.* **Psychofizyczne prawo.**

Fecht *n.* żebranina.

Fechtmistrz *n.* nauczyciel robienia bronią, szermierz.

Fechtować się *n.* wprawiać się w robieniu rapirem, pałaszem, szpadą, floretem; **fechtunek**, szermierka, sztuka robienia bronią białą czyli sieczną.

Fecit *ł.* „wykonał"—napis na obrazach obok nazwiska artysty.

Federacja *ł.* połączenie, związek kilku samoistnych prowincji, miast, krajów, państw, w ten sposób, aby tworzyły na zewnątrz jedną polityczną całość.

Federalista *nł.* zwolennik samorządu oddzielnych krajów.

Federalizacja *nł.* dążenie ludów, krajów, do zjednoczenia się na zasadach federalizmu.

Federalizm *nł.* kierunek polityczny, dążący do utworzenia federacji; system wolnego związku krajów.

Federbusz *n.* kita z piór na kasku wojskowym, pióropusz.

Federwajs *n. ob.* **Talk.**

Féerie *f.* *(feeri)* sztuka sceniczna, w której główną treścią są: dekoracje, czarodziejskie zmiany, balet, ubiory i t. d.

Fein- *ob.* **Fajn-.**

Fejleton *ob.* **Feljeton.**

Fekalja *ł.* odchody, kał.

Fel *n.* kolor skóry, maść.

Felajza *n.* torba skórzana podróżna, tłomoczek, mantelzak.

Felc *n.* zakładka, spojenie na zakładkę, żłobek, rowek, wręb, wcięcie brzeżne; pasek płótna łączący okładkę z forzacem w książce; *ob.* **Falc.**

Felcech *n.* pendent, pas na którym wisi pałasz.

Felcować *n.* spajać na zakładkę, wklejać felc.

Feldcajgmajster, Feldcechmistrz *n.* główny naczelnik artylerji.

Feldfebel *n.* najstarszy podoficer w kompanji piechoty, sierżant.

Feldjeger *n.* kurjer rządowy, goniec wojskowy.

Feldmarszałek *n.* marszałek polny, najwyższy stopień wojskowy w Rosji i w Niemczech.

Feldspat *n.* minerał, składający się z krzemionki, glinki i potażu, spat polny, skaleń.

Feldwach *n.* warta, placówka.

Feldwebel *ob.* **Feldfebel.**

Feler *n.* błąd, wada, uszkodzenie, defekt, ułomność, kalectwo, usterka; **felerowy**,

ż. wadami, wybrakowany, wysortowany.

Felibrowie, związek Prowansalczyków, dążący do separatyzmu językowego i politycznego Francji południowej (założony w roku 1854).

Felicitas multos habet amicos *ł.* szczęście ma wielu przyjaciół.

Felicjanki, zakonnice św. Feliksa z regułą kapucynów.

Felicytacja *nł.* życzenie szczęścia, powinszowanie.

Felix, qui nihil debet *ł.* szczęśliwy kto nie ma długów.

Feljeton *f.* odcinek dziennika, w którym bywają pomieszczane utwory beletrystyczne lub krytyki sztuki i literatury; **feljetonowy styl**, styl, sposób pisania lekki, barwny, błyskotliwy, potoczysty.

Feljetonista *f.* piszący feljetony.

Fellah *ar.* wieśniak, rolnik, w Egipcie.

Fellow *a.* *(fello)* członek, towarzysz.

Felonja *śrł.* w dawnym prawie lennym: zdrada, złamanie wiary; w prawodawstwie angielskim zbrodnia polityczna.

Feloplastyka **g.* sztuka wyrabiania figur i obrazów plastycznych z drzewa korkowego.

Felpa *w.* tkanina jedwabna z długim włosem, podobna do pluszu, używana do wyrobu kapeluszy.

Feluka *w.* mały, wązki a długi statek korsarski żaglowy z wiosłami.

Felzyt *n.* skała złożona z mieszaniny kwarcu i ortoklazu.

Fem. *skr.* **Femininum** *ł.* rodzaj żeński (w gramatyce).

Femiczny *n.* tajemny; **sąd f-y**, dawny sąd tajemny skazujący na śmierć przestępców możnych.

Feminina *ł.* rzeczowniki rodzaju żeńskiego.

Feministka *nł.* zwolenniczka emancypacji kobiet.

Feminizm *nł.* dążność kobiet do równouprawnienia.

Femme de chambre *f.* *(fam dö szaⁿbr)* pokojówka, panna służąca.

Femme de ménage *f.* *(fam dö mecnaż)* *dosł.* kobieta od gospodarstwa: służąca przychodnia, płatna od umówionych godzin pracy.

Femme (une) incomprise *f.* *(ün fam ękąpriz)* *dosł.* kobieta niezrozumiana: kobieta, której się zdaje, że otaczający nie rozumieją jej i nie doceniają.

Fenacetyna *nł.* przetwór fenolu, używany w medycynie przeciw newralgji, migrenie i t. p.

Fenakistoskop **g. ob.* **Stroboskop.**

Fenians *a.* *(finjens)* mityczna kasta wojownicza w Irlandji; **fenjanin**, zwolennik fenjanizmu.

Fenig, **Fenik** *n.* drobna moneta niemiecka wartości nieco mniejszej niż pół kopiejki; szeląg, najmniejsza moneta.

Feniks *g.* ptak bajeczny, odradzający się z własnych popiołów, symbol odrodzenia; osoba lub rzecz rzadka, cenna, jedyna.

Fenjanizm *nł.* tajne stowarzyszenie w Irlandji, dążące do uwolnienia kraju z pod panowania angielskiego.

Fenol *nł. ob.* **Karbol.**

Fenologja **g.* część klimatologji, badająca wpływ klimatu na rozwój organizmów roślinnych i zwierzęcych.

Fenomen *g.* zjawisko, objaw niezwykły, osobliwość.

Fenomenalny *nł.* niezwykły, nadzwyczajny, wyjątkowy; osobliwy, rzadki.

Fenomenalizm **g.* kierunek filozoficzny, uznający poznawalność tylko fenomenów.

Fenomenologiczny **g.* zjawiskowy.

Fenomenologja **g.* część jakiejkolwiek nauki zajmująca się stroną zjawiskową (powstawaniem objawów, ich związkiem etc.); *ob.* **Nomologja.**

Feod *ob.* **Feudum.**

Feodalizm *ob.* **Feudalizm.**

Feralny *ł.* uważany za nieszczęśliwy, przynoszący nieszczęście, złowróżbny, niepomyślny, żałobny.

Feras, quod vitare non potes *ł.* znoś, czego nie możesz uniknąć.

Fer aut feri *ł.* cierp albo bij.

Ferbel *n.* rodzaj gry hazardowej w karty, straszak.

Fercentag *n.* (*dosł.* czternaście dni) robota dwutygodniowa; zapłata za robotę, uiszczana co dwa tygodnie.

Feret *f.* ozdoba metalowa wypukła na sukni, sprzączka, klamra.

Feretron *g.* obraz, statua, ołtarzyk do noszenia na procesji.

Ferezja *tur.* suknia zwierzchnia w rodzaju szlafroka; okrycie kobiet tureckich.

Ferfall *n.* przepadłe, zguba.

Ferglajch *n.* przyjęcie przez ogół czeladników nowowyzwolonego rzemieślnika za towarzysza.

Ferik-pasza *tur.* generał dywizji u Turków.

Ferje *ł.* chwile wolne od pracy, dni odpoczynku, wakacje; **feryjny**, wakacyjny.

Ferklajdunek *n.* szeroka listwa ramowa przybijana naokoło drzwi a. okien, oszalowanie.

Ferm *f.* mocno, ostro, wytrwale.

Ferma *ob.* **Farma.**

Ferman *ob.* **Firman.**

Fermata *w.* w *muz.* znak 𝄐 dłuższego zatrzymania się na jednej nucie a. na pauzie.

Ferme *f.* *(ferm)* stały, stanowczy, człowiek silnego charakteru.

Ferment *ł.* substancje i drobnoustroje (bakterje) wywołujące fermentację i rozkład, zaczyn; *przen.* czynnik burzący w społeczeństwie, wzniecający niechęci, siejący niezgodę; wrzenie.

Fermentacja *nł.* przemiana chemiczna wywołana w ciałach organicznych przez fermenty; *przen.* wzburzenie; ruch wśród ogółu.

Fermentować *ł.* ulegać fermentacji, burzyć, robić, wrzeć (o płynie); **burzyć się**, niepokoić się (o ludziach).

Fermer, Fermier *f. ob.* **Farmer.**

Fermoar, Fermuar *f.* zapinka przy sznurkach paciorków, łańcuszkach etc., klamerka.

Fernambuk [*n.*] drzewo brazylijskie, barwnik czerwony pochodzący z tego drzewa.

Ferotypja **g.* sztuka nadawania połysku fotografjom.

Ferować *ł.* wydać wyrok, postanowić, orzec; nadawać, ofiarować.

Ferro nocentius aurum *ł.* od żelaza szkodliwsze jest złoto.

Fersznit *n.* dolewanie do wina jakiej domieszki (spirytusu, wody, innego wina i t. p. dla nadania mu właściwości żądanych: smaku, woni, barwy.

Fertig, Fertyk *n.* gotowe, zrobione.

Ferton *śrł.* wierdunek, $^1/_4$ część grzywny=12 gr. pols.

Fertyczny *n.* zręczny, zwinny.

Feruła *ł.* *dosł.* rózga, kara, dyscyplina, karność, powaga.

Ferwor *ł.* gorliwość, żarliwość, zapał, uniesienie.

Feryjny *ob.* **Ferje.**

Fescenje, wydrwiwające i nieprzyzwoite wierszyki, (nazwa od miasta w Etrurji).

Fest *ob.* **Festyn.**

Fest *n.* mocny, dziarski, gracki, silny, krzepki, wyborny; mocno, stale.

Fester Preis *n.* stała cena.

Festina lente *ł.* śpiesz się powoli.

Festival *a.* wielka uroczystość muzyczna.

Feston *f.* ozdoba dekoracyjna w kształcie półwieńca z kwiatów, zieleni lub z barwnych tkanin.

Festyn *f.*, **Fest** *ł.* uroczystość, bankiet, uczta, biesiada.

Festyw *ł.* święto, uroczystość.

Feta *f.* uczta, biesiada, częstowanie; porcja mięs...

Feteć *w.* szmata, strzępek, frenzla.

Fetfa, Fetwa *ar.* dekret sądowy muftiego w Turcji.

Fetor *ł.* wstrętna woń, smród. odór.

Fetować *f.* częstować hojnie, ugaszczać uroczyście.

Fetwa *ob.* **Fetfa.**

Fetysz *f.* przedmiot czczony przez pogan jako bóstwo, bałwanek.

Fetyszyzm *ł.* cześć oddawana fetyszom, bałwochwalstwo.

Feu *f.* *(fö)* oddzielne wynagrodzenie aktorów za każdy występ, oprócz stałej płacy.

Feud *śrł.* lenno.

Feudalizm *śrł.* lennictwo, urządzenie społeczne w średnich wiekach, oparte na zależności lennika od władcy, który mu nadał ziemię (lenno).

Feudalny *śrł.* lenniczy hołdowniczy.

Feudał, Feudatarjusz, Feudator *śrł.* wasal, lennik.

Feudum. Feod *śrł.* lenno lenność, ziemia posiadana przez lennika na prawie lennym.

Fez *tur.*, **Fezka**, nizki czerwony kołpaczek turecki z kwastem czarnym.

FF. w *muz.* **Fortissime** *(ob.)*

Fiat justitia *ł.* niech będzie wymierzona sprawiedliwość; **F. j. pereat mundus** *ob.* **Pereat mundus fiat justitia.**

Fiat lux *ł.* niech się stanie światłość; *przen.* niech prawda wyjdzie na jaw.

Fibra *ł.* włókno, włókna mięśni.

Fibroina *nł.* związek organiczny stanowiący ważną część składową jedwabiu, nici pajęczych, gąbek.

Fibrylla *nł.* włókienka mięsne.

Fibryna *nł.* włóknik krw...

substancja białkowata, powstająca przy krzepnięciu krwi.

Fibula *ł.* sprzążka.

Fichu *f.* *(fiszu)* trójkątna chusteczka damska, której dwa rogi zakładają się na piersiach; chustka koronkowa, fiszutka.

Ficum hieme quaerere *ł.* szukać figi w zimie.

Fideikomis *ł.* majątek, spadek lub zapis, powierzony komuś dla oddania trzeciej osobie; majorat; pełnomocnictwo.

Fideikomisarjusz *ł.* osoba, której powierzono majątek na zasadzie fideikomisu.

Fidejusor *ł.* poręczyciel; **fidejusoryczny**, poręczony wierzytelnością czyją; poręczony przez osobę godną zaufania.

Fidelis *ł.* powiernik, faworyt.

Fide, sed cui, vide! *ł.* patrz, komu zaufać!

Fi donc! *f.* *(fi dą)* brzydko! nieładnie!

Fidybus [*n.*] zwitek papierowy do zapalania fajki.

Field-trial *a.* *(fild trejel)* próba w polu (np. psów myśliwskich, czy dobrze ułożone do polowania).

Figaro *f. żart.* cyrulik, fryzjer; staniczek damski otwarty krótki, bez rękawów, wkładany na stanik (od imienia cyrulika w komedji Beaumarchais'go „Cyrulik Sewilski" i w operze t. n.).

Figment *ł.* zmyślenie, wymysł.

Figura *ł.* osoba, posąg, postać, kibić, stan; postawa, powierzchowność, wygląd, skład ciała; postać symboliczna, wyobrażenie, krzyż przydrożny z wyobrażeniem Ukrzyżowanego; rysunek; układ, kształt powierzchni; pomysł, motyw; przenośnia; osoba zajmująca wysokie stanowisko na urzędzie, dygnitarz, dostojnik, pan; część tańca (mazura, kontredansa) stanowiąca niejako osobną całość; w *muz.* rozłożenie większej nuty na drobniejsze dla ożywienia utworu muzycznego; król, dama a. walet w kartach; król, dama, wieża, giermek (laufer) a. konik w szachach; **pod figurą**, pod przenośnią.

Figuracja *ł.* nadawanie formy, kształtowanie, ożywienie harmonji muzycz. zwrotami urozmaiconemi; *ob.* **Konfiguracja**.

Figuralny *ł.* w *muz.* urozmaicony figurami muzycznemi; *ob.* **Figuryczny**.

Figurant *nł.* (a. **Figurantka**), aktor (a. aktorka) na scenie w rolach niemych; w bale[illegible] [illegible]czący w grupach (nie[illegible] s[illegible] [illegible]tysta, kompars; cz[illegible] ma[illegible]jący pięk[illegible] [illegible]wiek nie mający [illegible] znaczenia w jakiej sprawie, działający za wskazówkami innych ukrytych i osłaniających się jego osobą.

Figurować [illegible] obecnym przy czym bez [illegible] tym udziału; znajd[illegible] mieć a. udawać znaczenie, być zapisanym (pozycje w księdze kupieckiej, w rachunkach).

Figuryczny, **Figuralny** *ł.* przenośny, nie we właściwym znaczeniu użyty, obrazowy, alegoryczny; **figurycznie**, pod postacią, przenośnie.

Figurynka *f.* mała figura (posążek, człowieczek).

Fijolet *f.* barwa będąca mieszaniną czerwonej i błękitnej; *przen.* ubiór biskupi; biskup.

Fijołek *ł.* roślina, u nas pospolita; jej kwiat; *przen.* uosobienie skromności; **mieć fijołki w głowie**, mieć bzika, mieć lekkie pomieszanie, być nerwowym; *ob.* **Violettes de Parme**.

Fikcja *ł.* przypuszczenie, zmyślenie, wymysł, złudzenie, utwór wyobraźni, urojenie; **fikcyjny**, urojony; wrzekomy; podstawiony, pozorny.

Fiksacja *nł.* lekki obłęd, legający na tym, że człowiek ciągle myśli lub mówi o jednym przedmiocie; utrwalenie rysunków, fotografji, aby nie ścierały się, nie blakły.

Fiksat *nł.* obłąkany, półwarjat, bzik, manjak, szaleniec, nieliczący się z przeszkodami.

Fiksatuar *f.* pomada do wąsów, aby się układały.

Fiksatyw *f.* płyn utrwalający, aby rysunki, fotografje, nie ścierały się lub nie zmieniały pod wpływem światła.

Fiksować *f.* warjować, doznawać obłędu, szaleć; tracić głowę, od zmysłów odchodzić, nie posiadać się (ze szczęścia, ze strapienia); utrwalać rysunek zapomocą fiksatywu; utrwalać obraz na kliszy.

Fiksum *ł.* bzik, fiksacja.

Fila, **File** *g.* pokolenie, klan, na jakie dzielili się obywatele staroż. Attyki, składała się z fratrji, liczących każda po 20 rodzin.

Filadelfja *g.* braterstwo; miłość braterska, przyjaźń.

Filakterja *g.* zwitek pergaminowy, na którym są wypisane przykazania Boże, używany przy modlitwach przez Żydów, a także u innych ludów.

Filandrja *g.* miłość cielesna [illegible] ku mężczy[illegible].

Fil[illegible]trop *g.* człowiek mi[illegible] [illegible]dzi i [illegible]czyniący im dobrze[illegible] [illegible]wiek bezintereso[illegible].

Filantropinizm [illegible] [illegible]chowawcz[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] (172[illegible] 17[illegible] [illegible] ukszta[illegible] zmysłow[illegible] ważnie o[illegible] nych.

Filantropinum [illegible] zakład wychowaw[illegible] rzony r. 1774, w[illegible] zasady filantropinizmu.

Filantropja *g.* miłość [illegible]dzi, dobroczynność.

Filar [*śrgórnon.*] słup podpierający sklepienie, kolumna; *przen.* główna podpora.

Filaret *g. dosł.* miłośnik cnoty; członek stowarzyszenia miłośników cnoty w uniwersytecie wileńskim w latach 1819—1823.

Filargirja *g. dosł.* miłość złota: miłowanie pieniędzy, gorączkowa chciwość pieniędzy.

Filata *w.* szereg, ciąg.

Filatelista *g.* zbieracz marek pocztowych.

Filatelja *g.* ogół wiadomości dotyczących marek pocztowych.

Filc *n.* pilśń, tkanina ze zbitej i splątanej sierści.

Fil d'Écosse *f.* *(-dekos)* rodzaj przędzy bawełnianej używanej na trykotaże.

Fil de Perse *f.* *(-pers)* rodzaj przędzy nicianej używanej na trykotaże.

File *ob.* **Filet**.

File *ob.* **Fila**.

Filemon i **Baucis**, słynna w starożytności para małżeńska, mimo lat podeszłych czule do siebie przywiązana; *przen.* czuli małżonkowie.

Filet *f.* *(file)* polędwica; **f. sauté** *(-sote)* polędwica faszerowana (zwykle bułką z winem); w introligatorstwie: ozdoba linijna na grzbiecie książki; **f. guipure** *f.* *(-gipür)* siatka wyszywana ściegiem gipiurowym.

Filharmonja *g.* instytucja mająca na celu rozwój muzyki i szerzenie do niej zamiłowania; **filharmonijny**, **filharmoniczny**, lubiący, miłujący, uprawiający muzykę, meloman.

Filhelleni *g.* przyjaciele Greków, wspierający ich w czasie wojny o niepodległość w r. 1826.

Filibustjer *ob.* **Flibustjer**.

Filigran *f.* delikatny, ażurowy, złotniczy wyrób z cienkiego, złotego lub srebrnego drutu; znak wodny w papierze; **filigranowy**, delikatny, misterny, kruchy, maleńki, drobny.

Filioque *ł. dosł.* i od Syna — zastrzeżenie wpisane do *credo* nicejskiego na koncyljum w Toledo w r. 589 [illegible]jące, że Duch Św. [illegible] zarówno od Ojca [illegible] [illegible]-nie przyjęte [illegible] [illegible]ciół wschodni.

Filipika [illegible] mowa gwał[illegible] [illegible] komu wymierzona, [illegible]demicz[illegible].

Filiponi, **F[illegible]ipowcy**, [illegible] [illegible] wschodnim, [illegible] [illegible]mienia Fi[illegible] [illegible]iata, który oko[illegible] [illegible] przywiódł ich, jako swych współwyznawców, na Litwę i do Polski).

Filister *n.* człowiek o ciasnym i małostkowym sposobie myślenia, obojętny na sprawy ogólno-ludzkie; poziomy, bez wyższych celów, nie poczuwający się do koleżeństwa; nie kolega, nie student, eks-student.

Filistyn *ł.* u studentów: osoba nie należąca do uniwersytetu; dowcipniś; letkiewicz.

Filja, **Filjał** *ł.* oddział głównego przedsiębiorstwa handlowego lub przemysłowego, prowadzony w innym miejscu pod tą samą firmą; kościół filjalny, nieparafjalny, zależny od parafjalnego.

Filjacja *nł.* wykaz przodków i pochodzenia; rodowód, gienealogja; rozwój gienetyczny jakiej idei: układ dokumentów jak jedne po drugim następują.

Filjalny kościół *ob.* **Filja**.

Fille fenêtrière rarement ménagère *f.* *(fij fenetrier rarmaⁿ menażer)* dziewczyna często wyglądająca przez okno rzadko bywa gospodarna.

Film *a.* błona kolodjonowa cienka i elastyczna, z której przygotowują się klisze fotografji pośpiesznych.

Filogienetyczny *g.* wynikający z filogienezy.

Filogieneza *g.* szereg zmian, jakim ulegają gatunki i pokolenia; historja rozwoju gatunków.

Filogienja *g.* pochodzenie, rodowód zwierząt, roślin.

Filoginja *g.* nadmierne upodobanie w kobietach, kobieciarstwo.

Filoksera *g.* owad półpokrywy, należący do mszyc, niszczący winnice.

Filolog *g.* badacz języków.

literatury i starożytności, biegły w filologji.

Filologja *g.* ogół nauk dotyczących języka i cywilizacji jakiegokolwiek ludu, a przedewszystkim starożytnych Greków i Rzymian; wydział filologiczny w uniwersytecie.

Filomat, **Filomata** *g. dosł.* miłośnik nauki; członek stowarzyszenia, które istniało w uniwersytecie wileńskim przed r. 1823.

Filopedja **g.* miłość do chłopców, zapał do ich wychowywania.

Filopsychja **g.* nadmierne przywiązanie do życia; *przen.* tchórzostwo.

Filosemityzm *nł* działalność i usposobienie przyjazne dla Żydów.

Filotechnik **g.* miłośnik sztuk pięknych.

Filować *f.* kopcić (o lampie); kręcić, szachrować, oszukiwać (w kartach); wymykać się chyłkiem; *przen.* wahać się w decyzji.

Filozela *f.* nić jedwabna niekręcona, używana do haftu.

Filozof *g. dosł.* miłośnik mądrości, mędrzec, uczony, znawca filozofji; myśliciel głęboki, mędrzec praktyczny; człowiek, który obmyślił sobie pewne zasady w życiu i trzyma się ich; człowiek poprzestający na małym, przekładający niepodległość ducha nad dobra doczesne.

Filozoficzny *g.* do filozofji należący, z nią zgodny, jej oddany; **f. grzech**, grzech popełniony umyślnie, ale w dobrym celu wyrozumowanym; **f. kamień**, substancja poszukiwana przez alchemików, mająca zamieniać w złoto każdy metal z nią stopiony; *przen.* coś niemożliwego do osiągnięcia, czego poszukiwanie jest więc bezrozumne.

Filozofizm *nł.* filozofja rzekoma, niby-filozofja, mędrkowanie.

Filozofja *g. dosł.* miłość mądrości; nauka badająca istotę wszechrzeczy, w celu wyjaśnienia szczegółowych objawów bytu; nauka, usiłująca zbadać, czym jest świat, aby określić stanowisko człowieka w świecie, badanie zasad i praw jakiej gałęzi wiedzy; mądrość głęboka; wydział filozoficzny w uniwersytecie; *iron.* **wielka mi f.!** dopieroż to mądrość a. biegłość, zręczność! wielka sztuka!

Filozofować *g.* myśleć mądrze, badać istotę rzeczy; zapuszczać się w głębokie zaciekania; *iron.* mędrkować.

Filtr *śrł.* warstwa przesiąkliwa, w której zatrzymują się nieczystości w cedzonych przez nią płynów, ...czek, cedzidło; *przen.* ...tyka oddzielająca ... dobre, użyteczne, piękne, od innych.

Filtracja *nł.* przecedzanie, przesączanie.

Filtrat *nł.* ciecz przecedzona przez warstwę ...wata.

Filtrować *śrł.* cedzić, przepuszczać przez filtr.

Filung, **Filunek** *n.* gładka lub wypukła część deski obramowana i olistwowana w drzwiach lub w ścianie drewnianej, otoczyna.

Filura *f.* książka na pokwitowania z doręczonych listów.

Filut *f.* figlarz, żartowniś; szczwany lis, frant, oszust; **filutki**, kędziorki spomadowane, ułożone na skroniach *szczeg.* u kobiet.

Filuterja *f.* przebiegłość, chytrość, krętactwo; ironja; **filuterny**, przebiegły, chytry, sprytny, figlarny, ironiczny, drwiący, zabawny.

Filutki *ob.* **Filut.**

Fimfa *ob.* **Finfa.**

Finalny *ł.* ostateczny, końcowy.

Finał *ł.* koniec, zakończenie, ustęp końcowy; wynik.

Finanse *śrł.* [*f.*] skarbowość; majątek, dochody i wydatki państwa, skarb państwa; administracja dochodami państwa; wogóle stan majątkowy; **finansowy**, pieniężny, kapitalistyczny; skarbowy; **finanserja**, spekulacja pieniężna, zdobywanie bogactw.

Finansista *nł.* obeznany z finansami; biegły w nauce o finansach; robiący duże interesy pieniężne.

Finansjera *f.* bankierzy.

Finansować *f.* wprowadzać na giełdę i znajdować nabywców na papiery wartościowe świeżo wypuszczone.

Fin de siècle *f. (fę dö sjekl) dosł.* koniec wieku; wybryki moralne i dziwactwa jako objaw schyłku XIX-go wieku.

Fine *w.* koniec.

Fines *f.* człowiek chytry, przebiegły, frant.

Fines herbes *f. (fin zerb)* potrawa z jarzyn i mięsa.

Finezja *nł.* dowcip delikatny, subtelność, wyrafinowanie; bystrość, przenikliwość, chytrość, przebiegłość.

Finfa, **Fimfa**, puszczenie komu dymu rurką pod nos; lekceważąca zniewaga, obraza, przytyk, przymówka.

Fingować *ł.* podrabiać, fałszować.

Finis *ł.* koniec, zakończenie; **f. coronat opus** *ł.* koniec wieńczy dzieło; **f. sanctificat media** *ł.* cel uświęca środki.

Finish, **Finisz** *a.* w wyścigach: w ostatnim obiegu rozwinięcie największej szybkości, świetne zakończenie biegu.

Finita la comedia *w.* rzecz skończona.

Finta *w.* w fechtunku: pozorny, zamierzony a nie wykonany cios dla wprowadzenia przeciwnika w błąd; udawanie, fortel.

Fioco *w.* (*fioko*) *muz.* cicho, jakby szeptem, lekko.

Fiok *w.* lok, pukiel; pretensjonalne przystrojenie głowy kobiecej, kwast, jako ozdoba u koni; **fiokować się**, stroić się przesadnie, śmiesznie.

Fioraja *ob.* **Fjoraja.**

Fioritura *w.* przyozdabianie (umiejętne) śpiewu; ozdoby, pasaże (w muzyce).

Firanka *n.* zasłona, zwłaszcza u okna; **f-ki** górne i boczne ozdobne opony u okien; *przen. żart.* rzęsy; strzępy wiszące u ubrania.

Fircyk *n.* (?) modniś, wiercipięta; trzpiot, letkiewicz, pustak.

Firet *n.* w drukarstwie: czcionka bez znaku, służąca do oddzielania od siebie liter lub wyrazów, równa grubością szerokości pisma, czwartnik.

Firleje *f.* [*śrgórnon.*] figle, żarty, drwiny, kpiny; świecidełka; zabawki.

Firma *w.* nazwisko, pod którym kupiec prowadzi interes handlowy, używane przy podpisywaniu listów, na szyldzie etc.; handel, przedsiębiorstwo; **dobra f.**, mający zasłużoną, wyrobioną renomę, sławę; *przen.* pozór, pod którym się co robi; **firmowy**, uczestnik firmy, przedstawiciel firmy; **firmowy rejestr** *ob.* **Rejestr**; **firmowa spółka**, spółka, której każdy uczestnik odpowiada za jej długi całym swoim majątkiem.

Firmament *ł.* sklepienie niebieskie.

Firman, **Ferman** *tur.* piśmienny rozkaz, rozporządzenie sułtana tureckiego.

Firn *n.* śnieg ziarnisty powstały z tajenia i zamarzania na nowo śniegów i lodów.

Fis w *muz.* nazwa tonu F podwyższonego o pół tonu za pomocą krzyżyka; **fis major**, tonacja majorowa o 6 krzyżykach; **fis minor**, tonacja minorowa o 3 krzyżykach; *przen.* **wziąć kogo na fis**, podejść, okpić.

Fisch *n. ob.* **Fisz.**

Fiscus semper rapax *ł.* skarb państwa zawsze drapieżny.

Fisharmonja **g.* instrument muzyczny klawiszowy opatrzony miechem i pedałem, naśladujący dźwięk organów.

Fisk *ob.* **Fiskus.**

Fiskalizm *nł.* system administracyjny dążący do nakładania jak największych podatków.

Fiskalny *ł.* tyczący się skarbu państwa, skarbowy; pilnujący gorliwie interesów skarbowych.

Fiskał *ł.* urzędnik skarbu publicznego; prokurator konsystorski, instygator duchowny; chciwiec, zdzierca; urzędnik bardzo gorliwy w przysparzaniu skarbowi dochodów.

Fiskus *ł.* skarb państwa, skarb publiczny.

Fistuła *f.* przetoka, kanał ropny idący od wrzodów wewnętrznych lub między wrzodami; głos falsetowy, piszczałka w organach.

Fisz *n.* w wyrażeniu: **gruby fisz**, gruba ryba, dygnitarz a. bogacz.

Fiszbin *n.* pręt rogowy z podniebienia wieloryba; wyrób z takiego pręta; **f. sztuczny**, pręt z trzciny hiszpańskiej przesyconej kauczukiem.

Fiszka *f.* marka do gry, liczbon, znaczek.

Fiszorek, **Wiszorek** *n.* wałeczek z mocno zwiniętej bibuły a. irchy do rozprowadzania cieniów na rysunku.

Fiszutka *f.* trójgraniasta zarzutka na głowę; mantylka, pelerynka; *ob.* **Fichu.**

Fit fabricando faber *ł.* wprawa czyni mistrzem.

Fitobiologja **g.* nauka o życiu roślin.

Fitochemja **g.* część fizjologji o procesach chemicznych, które zachodzą w żywych roślinach.

Fitogieografja **g.* geografja roślin, nauka o rozmieszczeniu roślin na ziemi.

Fitografja **g.* opis roślin.

Fitolit **g.* skamieniałość roślinna.

Fitologja **g. ob.* **Botanika.**

Fiumoar *ob.* **Fumoir.**

Five o'clock tea *a.* (*fajw oklok ti*) przyjęcie gości popołudniowe (o 5-ej godzinie).

Fixe *f.* *(fiks)* stały; termin oznaczony.

Fixum *l.* stała pensja, stały dochód.

Fixum locum *l.* miejsce stałe.

Fizerajza *n.* w introligatorstwie: żelazko do wyciskania linii wzdłuż brzegów okładki.

Fizerować *n.* wyciskać szlaczki i linje na okładkach książek i pugilaresach.

Fizjatrja **g.* leczenie przez samą przyrodę.

Fizjogienja, Fizjogonja **g.* dzieje powstania przyrody.

Fizjognomja *ob.* **Fizjonomja.**

Fizjognozja **g.* znajomość i badanie przyrody.

Fizjograf **g.* badacz przyrody.

Fizjograficzny **g.* odnoszący się do przyrody jakiejś miejscowości.

Fizjografja **g.* opis przyrody jakiego kraju a. miejscowości.

Fizjokrata **g* zwolennik fizjokratyzmu.

Fizjokratyczny **g.* dotyczący fizjokratyzmu *(ob.).*

Fizjokratyzm, Fizjokracja **g.* teorja, wedle której rolnictwo jest jedynym źródłem bogactwa narodowego.

Fizjolog *g.* badający czynności prawidłowe żywego ustroju; filozof przyrody.

Fizjologja **g.* nauka badająca czynności życiowe w organiźmie ludzi, zwierząt i roślin; **f. mowy ludzkiej**: nauka o czynnościach narzędzi mowy zachodzących przy wymawianiu.

Fizjonomika **g.* nauka o poznawaniu charakteru z rysów, z wyrazu twarzy.

Fizjonomista **g.* człowiek posiadający zdolności poznawania charakteru ludzi z rysów i wyrazu twarzy.

Fizjonomja **g.* wyraz twarzy, rysy, wygląd, cecha charakterystyczna; *żart.* twarz.

Fizjoplastyka **g* *ob.* **Autoplastyka.**

Fizjoteizm **g.* ubóstwienie przyrody jako podstawa religji w pewnym okresie cywilizacji.

Fizyczny *g.* dotyczący natury; przyrodniczy; cielesny; materjalny; **f-na geografja**, fizyka kuli ziemskiej, gieofizyka, nauka o właściwościach fizycznych kuli ziemskiej; **f-na osoba**, jednostka, osobnik, żywy człowiek; **f-na siła**, siła natury; siła cielesna; **f-ne niepodobieństwo**, rzecz niemożliwa, jako sprzeczna z prawami przyrody.

Fizyk *g.* uczony zajmujący się fizyką; w Niemczech i Austrji inspektor lekarski, czuwający nad zdrowotnością powierzonego mu okręgu i wydający opinję w niektórych sprawach sądowych i policyjnych.

Fizyka *g.* nauka o prawach przyrody, o własnościach ciał oraz o zjawiskach, przy których nie następuje zmiana w wewnętrznym ustroju ciał; **fizykować**, rozumować.

Fizykat *nl.* urząd lekarski.

Fizykochemja **g.* nauka o stosunkach między własnościami materji fizycznemi a chemicznemi.

Fizyljer *f.* żołnierz lekkiej piechoty, strzelec w *daw.* wojsku francuskiem.

Fizys *g.* twarz, rysy twarzy; postać, wygląd.

Fjakr *f.* dorożka, powóz publiczny do najęcia; dorożkarz.

Fjasko *w.* zupełne nieudanie się czego, niepowodzenie, bankructwo.

Fjeld *duń.* płaskowzgórze w Danji, Szwecji, Norwegji.

Fjesta *h.* sztuka teatralna okolicznościowa dawana na zakończenie widowiska.

Fjola *g.* flaszka z długą szyjką, rurka szklana z jednej strony zamknięta.

Fjoraja *w.* kobieta a. dziewczyna sprzedająca kwiaty na ulicy, kwiaciarka uliczna.

Fjord *szw.* wązka a długa zatoka o skalistych i wysokich brzegach wzdłuż gór.

Fjorytury *w.* ozdoby muzyczne z krótkich nut złożone.

Fl. *skr.* *ob.* **Floren.**

Flachajza *n.* dłuto; płaska sztabka żelazna.

Flachcęgi *n.* cęgi z płaskiemi zakończeniami do chwytania.

Flader *n.* słój w drzewie, kamieniu, marmurze; *przen.* kłamca, krętacz, próżniak, blagier; **fladrowaty**, słojowaty.

Flaga *n.* chorągiew o kolorach narodowych, czasem opatrzona herbami i godłami narodowemi, bandera.

Flaga *n.* dżdżysty, przykry stan powietrza, słota, burza, nawałnica.

Flagielancja *nl.* biczowanie się.

Flagielant *l.* członek średniowiecznej sekty religijnej biczowników.

Flagman *n.*, **Flagkapitan** starszy kapitan, mający prawo podnoszenia własnej flagi na statku, któremu rozkazuje.

Flakon *f.* flaszeczka, buteleczka; *żart.* butelka (wina).

Flamand *f.* malowidło szkoły flamandzkiej cz. holenderskiej, odznaczającej się drobiazgowem wykończeniem.

Flanca *n.* młoda roślinka przeznaczona do przesadzenia z inspektu w grunt, sadzonka, rozsada.

Flancować *n.* sadzić, przesadzać (o roślinach); przenosić, tranzlokować.

Flanela *f.* miękka, lekka, ale ciepła tkanina wełniana.

Flaneur *f.* *(flanör)* bruków tłuk, wałęsający się po ulicach.

Flank *f.* bok, strona, skrzydło, szczególniej szyku wojskowego.

Flankier *f.* żołnierz z jazdy wysłanej w rozsypkę przed kolumną idącą do ataku; *żart.* **iść na f-ry**, wychodzić z domu, żeby się powałęsać.

Flankierować *f.* [*n.*] strzelać przed kolumną idącą do ataku; wałęsać się, włóczyć się; kłamać, oszukiwać.

Flankować *f.* obraniać bok wojska; zajść z boku, osłaniać fortyfikacje bocznicami.

Flanować *f.* wałęsać się po ulicach, szlifować bruk.

Flau *n.* w sprawozdaniach giełdowych, targowych: zastój, brak popytu.

Flażolet *f.* mały flecik; wysokie tony w skrzypcach, gitarze, naśladujące flet.

Flebile *w.* w *muz.* smętnie żałośnie.

Flebolit **g.* kamień żylny.

Flecti, non frangi *l.* ugiąć się, ale się nie złamać.

Flegieton *g.* w *mit.* jedna z siedmiu rzek piekielnych, rzeka płomieni.

Flegma *g.* gęsta ciecz wydzielana przez błony śluzowe, śluz; zimna krew, obojętność, powolność charakteru.

Flegmatyk *g.* człowiek powolnego temperamentu, chłodny w postępowaniu, obojętny; gnuśny, ospały, ciężki.

Flejtuch *n.* zwitek pakuł do przybijania naboju w strzelbie; czop, zatyczka; szarpie do opatrunku: człowiek nieporządny, niechluj.

Flek *n.* łata (w dachu, parkanie); warstwa podeszwy na obcasie.

Fleksja *l.* uchylenie, zgięcie, skrzywienie: nauka o odmianach (deklinacji i konjugacji) w gramatyce; **fleksyjny język**, posiadający odmiany imion i słów.

Fleksura *f.* zapadnięcie ziemi bez rozerwania warstw, lecz z ich rozciągnięciem.

Flerysta *f.*, **Florysta** *nl.* znawca kwiatów, amator; sprzedający kwiaty; robiący sztuczne kwiaty.

Flet *n.*, **Fletrowers** *f.* drewniany, muzyczny instrument dęty, w kształcie rurki, z dziurkami i klapami, przykładany wpoprzek do ust.

Fletnia *ob.* **Flet.**

Fleuron *f.* *(flörą)* obwódka z kwiatów.

Flevile ludibrium *l.* igraszka godna ubolewania.

Flibot *a.* okręt dwumasztowy z okrągłą częścią tylną.

Flibustjer *f.* korsarz na morzach środk. Ameryki, *przen.* awanturnik, łotr, oszust.

Fligiel *n.* skrzydło okna, połowa okna.

Fligiel-adjutant *n.* wyższy oficer na służbie adjutanckiej przy panującym.

Flinta *n.* fuzja myśliwska, strzelba, skałkówka; **flintpas**, pas od strzelby, na którym się ją nosi.

Flintglas *a.* szkło czyste kryształowe, zawierające ołów, używane w dalekowidzach.

Flintpas *ob.* **Flinta.**

Flip *a.* napój z piwa, wódki i cukru.

Flirt, Flirtation *a.* zaloty, umizgi, kokietowanie, bałamucenie.

Flis *n.*, **Flisak** majtek rzeczny trudniący się spławem drzewa i zboża, oryl; spław wodny, żegluga; stan flisa.

Fliza, Flisa *n.* płyta kamienna chodnika ulicznego.

Flobert *f.* strzelba odtylcowa do strzelania na niewielkie odległości małemi kulkami (od nazwiska wynalazcy Flaubert'a).

Flogiston *g.* w dawnej chemji pierwiastek ognia, znajdujący się we wszystkich ciałach palnych.

Flogistyka **g.* nauka o własnościach ciał palnych.

Floks *g.* rośl. płomyk.

Flor *n.* kir, żałoba.

Flora *l.* bogini kwiatów; ogół roślin, właściwych jakiemu krajowi lub miejscu.

Florans *f.* rodzaj lekkiej materji (od nazw. miasta Florencji).

Floreal *f.* we franc. kalendarzu republikańs. miesiąc kwiatów, miesiąc ósmy: od 20 kwietnia do 19 maja.

Floren *śrl.* złoty austrjacki, reński, gulden=80 kop.

Florentyna *f.* atłas florencki.

Flores *f.* ozdoba rysunkowa krzywolinijna, zawiła, mająca postać gałązki z liśćmi i kwiatami; *ob.* **Esy-floresy.**

Florescencja *l.* kwitnienie.

Floret *f.* rodzaj szpady

z gałką skórzaną na końcu ostrza, używanej przy nauce fechtunku; gruba, szorstka przędza jedwabnicza, pierwszy oprzęd jedwabniczy.

Floreza *ob.* **Plereza.**

Florykultura *nł.* hodowla kwiatów.

Florysta *nł.* uczony badacz świata roślinnego, botanik.

Florystyka *nł.* nauka o kwiatach.

Floryzować *f.* zdobić floresami, upstrzyć kwiecisto; **floryzowany**, druk ozdobny.

Flota *f.* ogół okrętów wojennych lub handlowych jakiego państwa; ta ich liczba, która stale na jakim morzu przebywa; *żart.* pieniądze.

Flotrowers *f. ob.* **Fletrowers.**

Flotylla *f.* mała flota.

Flower *ob.* **Flobert.**

Fluid *ł.* płyn, ciecz; *żart.* trunek.

Fluksja *ł.* rodzaj bólu zębów z obrzemieniem dziąseł i twarzy.

Flukt *ł.* bałwan, fala, nurt.

Fluktuacja *ł.* falowanie, przelewanie się; zmiana; chwiejność, wahanie się, niestałość.

Fluor *ł.* pierwiastek *chem.* z gromady chlorowców, gaz żółtawy o ostrym zapachu; **fluorowodorny kwas**, związek *chem.* fluoru i wodoru, gazowy a. płynny, mocno żrący, używa się do wyrobu szkła matowego, do fluorofort, na skórze robi rany trudne do zagojenia.

Fluoresceina *nł.* substancja krystaliczna barwy ceglastej, fluoryzująca wspaniale, gdy ją zmieszać ze słabym roztworem amonjaku, wpuszczona do wody zaskórnej służy do wykrycia jej związku z wodą studzienną.

Fluorescencja *nł.* zjawisko świetlne, powstające w niektórych ciałach, (fluoryt, nafta) wskutek pochłaniania przez nie światła, którym są oświetlone, i wydawanie go następnie, lecz odmiennej barwy.

Fluorofortа *nł.* rysunek wytrawiony kwasem fluorowodornym na kliszy szklanej i następnie odbity na papierze.

Fluorowodorny *ob.* **Fluor.**

Fluoryt *ł.*, **Fluspat** *n.* minerał, połączenie fluoru z wapniem, topnik.

Fluoryzować *nł.* posiadać własność fluorescencji.

Flus *n.* topnik; w technice: substancja łatwiej topliwa dodawana do trudniej topliwych; lagier; upływ; skrofuły, reumatyzm; osad; gra w karty; straszak.

Fluspat *ob.* **Fluoryt.**

Flux et reflux *f.* przypływ i odpływ (morza).

Fo, Foh, Fohi *chińs.* i *jap.* nazwa Buddy; staroż. bohater chiński, czczony jako wynalazca nauk, sztuk i prawodawca.

F-o *skr.* **Folio: F-o r-o** *skr.* **Folio recto; F-o v-o** *skr.* **Folio verso** *(ob.).*

Fochy *n.* gniewy, dąsy, grymasy.

Focoso *w.* *(fokozo)* w *muz.*: z ogniem.

Focus *ł.* *ob.* **Fokus.**

Foedum inceptu, foedum exitu *ł.* jakie życie, taka śmierć: jaki początek, taki koniec.

Foetus *ł.* płód, zarodek.

Fohizm, Foizm *nł.*; *ob.* **Buddaizm**; cześć, której przedmiotem jest Fo *(ob.).*

Föhn *n.* *(fön)* wiatr ciepły, osuszony w przejściu nad górami.

Foje *ob.* **Foyer.**

Fokmaszt *hol.* maszt na przodzie okrętu.

Foksal *a.* dworzec kolei żelaznej, banhof: budynki w ogrodzie pozamiejskim, przeznaczone dla zabawy publicznej.

Foksterjer *ob.* **Foxterrier.**

Fokus *ł.* ognisko, punkt, w którym zbierają się promienie odbite od zwierciadła lub załamane w soczewce; sztuczka czarodziejska.

Fol. *ob.* **Foljo.**

Folarz, Folusznik *n.* blecharz sukna, pilśniarz.

Folblut *n.* koń angielski czystej krwi, piękny koń rasowy.

Folga *ł.* podkładka; dźwignia, podstawka.

Folga *n.* ulga, ulżenie, powolność, pobłażanie; wytchnięcie, odpoczynek, swoboda; bok gumowy w kamaszach.

Folgować *n.* dawać folgę, odpoczynek, oszczędzać, pobłażać, być wyrozumiałym, mieć wzgląd: wolnieć, słabnąć, ustępować, puszczać; czekać, prolongować; dogadzać.

Folie de la grandeur *f.* *(foli dö la graⁿdör) ob.* **Megalomanja.**

Folie des kilomètres *f.* *(foli de kilometr) dosł.* szał kilometrów: gorączkowe pragnienie przejechania w automobilu jak najdłuższej drogi i jaknajprędzej.

Folio *ł.* na stronicy; **f. recto** na pierwszej stronicy; **f. verso** na drugiej, odwrotnej stronicy.

Foljał, Foljant *nł.* gruba księga **in folio** t. j. w formacie arkusza złożonego we dwoje, wielka księga.

Foljo *ł.* wielki arkuszowy format księgi; *skr.* **Fol.** arkusz: stronica w księdze handlowej z numerem bieżącym; **foljować**, numerować stronice w księdze, paginować.

Folkething *duńs.* izba deputowanych w Danji.

Folklor *a.* rzeczy ludowe (podania, pieśni, zwyczaje i t. d.).

Folklorysta *nł.* znawca i badacz folkloru t. j. rzeczy ludowych.

Folklorystyka *nł.* nauka o pojęciach ludu, jego zwyczajach, twórczości i td.

Folować *śrł.* wałkować sukno, aby było bardziej zbite; spilśniać; czyścić sukno, wywabiać z niego plamy; nakładać węgiel do wózków; oczyszczać sztolnię ze szlamu; dopełniać drzewem próżne miejsce palącego się stosu węglarskiego.

Folusz *śrł.* maszyna, za pomocą której tkaniny wełniane spilśniają się przez uderzanie tłokiem, młyn blecharski.

Folwark *n.* dwór właściciela ziemskiego z zabudowaniami i gruntami; oddzielna część majątku ziemskiego z zabudowaniami gospodarskiemi.

Foldrować *n.* oskarżać, instygować, procesować kogo, pozywać; ujmować się za kim a. za czem, popierać, adwokatować.

Fomentacja *ł.* leczenie mokremi gorącemi okładami; naparzanie, zagrzewanie; podniecanie, podburzanie.

Fomentować *ł.* namawiać, podburzać.

Fonautograf **g.* przyrząd uwidoczniający drgania głosowe, same się żłobiące na obracającym się walcu i oddający je głosem.

Foncé *f.* *(fąse)* kolor ciemny.

Fond d'or *f.* *(fądor)* złote tło.

Fonds *f.* *(fą)* fundusze, kapitał, papiery procentowe.

Fonds perdu *ob.* **A fonds perdu.**

Fonetyka *g.* głosownia (część gramatyki obejmująca naukę o brzemieniach głosowych); nauka o dźwiękach; **fonetyczna pisownia**, zgodna z brzmieniem wyrazu, z wymawianiem.

Fonograf **g.* przyrząd zatrzymujący i powtarzający dowolną ilość razy mowę, śpiew, muzykę i t. p.

Fonolit **g.* skała pochodzenia wulkanicznego, złożona z samidynu, nefelinu i zeolitu, używana do budowy.

Fonologja **g. ob.* **Fonetyka.**

Fonometr **g.* przyrząd do mierzenia siły głosu.

Fonometrja **g.* badanie rezonansu jakiego ciała za pomocą kamertonu.

Fonoskop **g.* przyrząd złożony ze słuchawki i mikrofonu.

Fontanela *w. ob.* **Apertura.**

Fontanna *f.* wodotrysk.

Fontaź *f.* kokarda, węzeł fantazyjny.

Football *a.* *(futbal)* gra pod gołym niebem, polegająca na podbijaniu olbrzymiej piłki tylko nogą.

For *n.* przewaga dobrowolnie dana przeciwnikowi na początku gry a. wyścigów; **fory dawać**, dobrowolnie dawać komuś chwilową przewagę w początkach gry lub wyścigu poparcie, względy, protekcja; **fory mieć** u kogoś: być cenionym, lubionym, protegowanym.

Fora *w.* powtórnie, drugi raz, bis: precz stąd!

Forajza *n.* sztabka żelazna ruchoma, przytwierdzona stale do jednej połowy okna i zakładająca się na hak u drugiej połowy.

Foralja *ł.* ceny targowe produktów: opłata targowa.

Foralny *ł.* sądowy.

Foraminifery *nł.* otwornice.

Forat, Forant *n.* zapas.

Forboty *n.* koronki u szyi sukni damskiej.

Force majeure *f.* *(fors mażör)* siła wyższa, przeszkoda nie do zwalczenia.

Foreign-office *a.* *(foren ofis)* ministerjum spraw zewnętrznych w Anglji.

Forejter *n.*, **Foryś**, pomocnik furmana; żokiej siedzący na jednym z przodowych koni karety zaprzężonej w cztery a. sześć koni.

Forela *n.* pstrąg.

Foremny *ob.* **Forma.**

Foresterja, Foresterjum, Forestjernia *w.* pokój dla gości w klasztorach.

Forestiere *w.* cudzoziemiec.

Forfait (à) *f.* *(a forfe)* ryczałtem, hurtem.

Forfanterja *ob.* **Furfanterja**

Forga *węg.* kita, pióropusz.

Forint *węg.* floren, gulden.

Forma *ł.* kształt, układ, sposób, wzór, model, pozór, krój, fason, moda, formuła, formalność, zwyczaj (upozorowanie: język, styl, postać wyrazu; ceremonja; przyrząd, naczynie gliniane do wypiekania bab z cia-

sta; kilka a. kilkanaście stron czcionek ściśniętych w ramę, mających się razem odbić na papierze jako arkusz; **foremny**, kształtny, zgrabny, prawidłowy.

Forma bonum fragile est *l.* piękne kształty są niestałe.

Formacja *l.* ukształtowanie; w gieologji: pokłady ziemi, warstwy skorupy ziemskiej utworzone w pewnym okresie gieologicznym; w strategice: ustawienie; rozwijanie oddziałów wojska.

Formalina *nl.* płyn antyseptyczny, z którego wydziela się gaz bakterjobójczy.

Formalista *nl.* trzymający się ściśle przepisów i form zewnętrznych, ceremonjant.

Formalistyka, Formalizm *nl.* trzymanie się ściśle przepisów, zwyczajów, bez wnikania w treść i ducha rzeczy; ceremonjowanie się, rutynizm; sądzenie z pozoru.

Formalizować *nl.* skrupulatnie przestrzegać form, ceremonjować się; dopełnić przepisanych form, aby dokument albo akt był zupełnie ważny, podług przepisów zrobiony.

Formalny *l.* zgodny z formą; dotyczący formy; przepisany, urzędowy, legalny; zewnętrzny, powierzchowny; całkowity, skończony, zupełny; prawidłowy; stanowczy, wyraźny; **f-a kwestja**, kwestja dotycząca formy, a nie istoty rzeczy; **formalności**, sposoby postępowania urzędownie wskazane.

Format *l.* kształt, wielkość, rozmiar np. książki, arkusza.

Formiarz, formierz *n.* giser, wyrabiający formy na odlewy; **formiarnia, formiernia**, miejsce wyrobu form na odlewy; **formierstwo**, sztukatorstwo.

Forminga *g.* rodzaj cytry lub harfy greckiej.

Formować *l.* kształtować, nadawać formę, nabierać kształtu, układać, tworzyć, wytwarzać. ustawiać w szeregi (wojsko); **f. proces**, wytaczać sprawę sądową. **f. się**, wyrabiać się, układać się, kształtować się, nabierać ogłady; dojrzewać.

Formularz *nl.* wzór, przepis, schemat, według którego pisze się akty urzędowe, handlowe i t. p.; lista stanu służby.

Formuła *l.* wyrażenie przyjęte lub przepisane przy układaniu aktu, podania etc.; wzór; wyrazy lub znaki uwidoczniające zwięźle jakieś twierdzenia naukowe; **formułować**, określić jasno i treściwie, ująć w ścisłe wyrażenie.

Fornier, Fornir *w.* cieniutkie deseczki z drzewa kosztowniejszego, naklejane na wyroby stolarskie z drzewa tańszego.

Foronomja **g.* nauka o ruchu ciał.

Forpoczta *n.* straż przednia, mająca na celu obserwację nieprzyjaciela, placówka.

Forrejter *ob.* **Forejter.**

Forsa *f.* siła; moc, wysiłek; popieranie; fundusz, pieniądze, nakład; **forsowny marsz**, pośpieszny; **forsownie**, z wysiłkiem, z natężeniem sił.

Forsan et haec olim meminisse juvabit *l.* może będzie przyjemnym (przydatnym) przypomnieć sobie kiedy i o tym.

Forsować *f.* zmuszać do wytężenia siły; usilnie popierać; w ogrodn. przyśpieszać sztucznie wzrost roślin; **f. się**: męczyć się, przymuszać się, wysilać się.

Forstować, Forstowanie *ob.* **Forsztować, Forsztowanie.**

Forszlag *n.* w *muz.* ozdobnik, figura służąca do upiększenia i urozmaicenia melodji; nuta mała przy dużej, wyższa o połtonu.

Forszlak *n.* część cielęciny a. baraniny koło krzyża.

Forszmak *n.* przedsmak; potrawa ze śledzi, masła i jaj.

Forszpan *n.* stangret powożący z konia, foryś.

Forszprung *n.* kawałek (ściany) wystający, wyskok.

Forszt *n.* dyl, tarcica, deska.

Forsztat *n.* przedmieście pod fortecą.

Forsztować *n.* zakładać las; **forsztowanie**, drewniana ściana odgradzająca; przepierzenie.

Forszus *n.* zaliczenie, pieniądze naprzód dane, zaliczka, zapomoga.

Fort *f.* samoistna mała warownia, oddzielna fortyfikacja wysunięta obok twierdzy.

Forta *f.* karta, która po zgraniu innych tej samej maści stała się mocną, niepodobną do zabicia.

Fortalicja *śrł.* mała warownia.

Forte *w.* silnie, mocno, głośno.

Forteca *w.* miejsce ufortyfikowane, twierdza, warownia; kara zamknięcia w fortecy.

Fortel *n.* sprytne podejście, podstęp, wybieg, sposób, środek.

Fortepjan *w.* wielki instrument muzyczny klawiszowy o strunach metalowych.

Fortepjanista *nl.* wirtuoz na fortepjanie, pjanista; stroiciel fortepjanu.

Fortes fortuna adjuvat *l.* szczęście silnym sprzyja.

Fortior est, qui se, quam qui fortissima vicit moenia *l.* waleczniejszym jest ten, kto siebie, aniżeli ten kto najsilniejsze zwyciężył mury.

Fortissimo *w.* w *muz.* bardzo silnie.

Fortiter in re, suaviter in modo *ob.* **Suaviter in modo, fortiter in re.**

Fortuito *l.* przypadkowo.

Fortuna *l.* bogini losu i szczęścia; szczęście dola, los; mienie, majątek; **fortunny**, szczęśliwy, pomyślny, błogi; od losu zawisły; **fortunka**, rodzaj malutkiego przenośnego bilardu, w którym kulka popchnięta natrafia na przeszkody i wpada na numery wygrywające; niewielki majątek.

Fortuna audaces juvat *l. ob.* **Audaces fortuna juvat.**

Fortuna caeca est *l.* los jest ślepy.

Fortuna favet fatuis *l.* szczęście sprzyja głupim.

Fortunam suam quisque parat *l.* każdy sam sobie gotuje szczęście.

Fortuna vitrea est *l.* szczęście jest szklane, jak szkło prędko pęka.

Fortune de mer *f.* (*fortün de mer*) majątek morski t. j. okręt, statek.

Fortwursteln *n.* kierować polityką bez wyraźnej idei przewodniej, z dnia na dzień, byle utrzymać się przy władzy (o niektórych ministrach austryjackich).

Fortyfikacja *l.* obwarowanie twierdzy, wały obronne, okopy, szańce; nauka o budowaniu twierdz, ich obronie i zdobywaniu.

Fortyfikator *l.* specjalista od fortyfikacji.

Fortyfikować *l.* obwarowywać, umacniać.

Forum *l.* plac zgromadzeń ludu w dawnym Rzymie, inaczej: Forum Romanum (teraz Campo Vaccino); miejsce roztrząsania spraw publicznych; sąd właściwy; **f. externum**, sąd zagraniczny; **f. internum**, sąd krajowy.

Foryś *ob.* **Forejter.**

Forytować *n.* popierać kogo lub czyją sprawę; zalecać; rekomendować, dopomagać.

Forzac *n.* kartki przed kartą tytułową książki, z których jedna jest przyklejona do okładki, a druga wolna.

Forzando *w.* w *muz.* z silnym naciśnięciem jednego dźwięku lub akordu.

Fosa *l.* dół, przekop, rów.

Fosfat **g.* nawóz sztuczny, którego główną częścią składową jest fosforan wapnia.

Fosfor **g.* pierwiastek chemiczny, metaloid silnie-trujący, łatwo zapalny, świecący w ciemności.

Fosforan *nl.* sól kwasu fosfornego.

Fosforescencja *nl.* własność niektórych ciał świecenia w ciemności.

Fosforetoza **g.* choroba, na którą zapada pracujący wśród dymów fosforowych, polegająca na rozluźnianiu się wiązadeł mięśniowych, choroba przy której wypadają nieraz całe szczęki.

Fosforoskop **g.* przyrząd do badania objawów fosforescencji.

Fosforyt **g.* minerał apatyt, połączenie kwasu fosforowego z wapniem, używany jako nawóz.

Fosforyzować **g.* posiadać własność fosforescencji.

Fosor *l.* grabarz, kopacz.

Fossilia *l.* ciała kopalne; skamieniałości.

Fot, Fota *ob.* **Faute.**

Fotel *f.* krzesło z poręczami; *przen.* **f. akademicki**, godność członka akademji; **f. ministerjalny**, urząd ministra.

Fotoceramika **g.* sztuka wypalania obrazów fotograficznych na porcelanie, szkle, emalji.

Fotochemigrafja **g. ob.* **Cynkografja.**

Fotochemja **g.* nauka o chemicznym działaniu światła.

Fotochromja **g.* fotografja barwna, dająca naturalne zabarwienie przedmiotów fotografowanych.

Fotocynkografja *nl. ob.* **Cynkografja.**

Fotodruk *ob.* **Fototypja.**

Fotofon **g.* przyrząd do przenoszenia dźwięków na znaczne odległości za pomocą promieni światła.

Fotogien **g.* rodzaj materjału oświetlającego, pochodzenia mineralnego.

Fotografja **g.* zdejmowanie widoków, obrazów, portretów za pomocą chemicznego działania światła na płytę czułą.

Fotogram **g.* wizerunek fotografowany.

Fotograwiura *f.* obraz przeniesiony fotograficznie na blachę miedzianą, utrwalony na niej przez wytrawie-

nie i drukowany za pomocą prasy sztycharskiej.

Fotoheljograf *g. aparat zastosowany do fotografowania powierzchni słońca celem badania zmian zachodzących na niej.

Fotolitografja *g. przenoszenie obrazów fotograficznych z kliszy na kamień litograficzny i odbijanie ich prasą litograficzną.

Fotometr *g. przyrząd do mierzenia siły światła.

Fotometrja *g. mierzenie natężenia światła; mierzenie albedo.

Fotoplastykon *g. zbiór stereoskopów umieszczonych w przyrządzie ze szkłami powiększającemi, przesuwającym je automatycznie przed oczami widza.

Fotosfera *g. świetlna powierzchnia słońca, jaśniejsza w środku, a ciemniejsza ku brzegom.

Fotoskop *g. przyrząd do rozpatrywania światła i oceniania jego siły.

Fotoskulptura *nł.* zastosowanie fotografji do mechanicznego wyrobu posążków.

Fototaktyzm *g. ruch istot organicznych spowodowany działaniem światła; **f. dodatni**—ku światłu dążący; **f. ujemny**—kryjący się przed światłem.

Fototechnika *g. sztuka oświetlania, technika oświetlania.

Fototyp *g. rycina odbita sposobem światłodrukowym, światłodruk, autotyp.

Fototypja *g. otrzymywanie wypukłych płyt drukarskich za pomocą trawienia obrazów fotograficznych przeniesionych na płytę metalową.

Four *f. (fur)* zupełne niepowodzenie, fiasko.

Fournisseur *f. (furnisör)* dostawca.

F-o v-o *skr.* **Folio verso** *(ob.)*.

Foxhall *a.* nazwa budynku w Londynie, służącego za miejsce zabaw.

Foxterrier *a.* niewielki dog (terrier) zaprawiony do rozgrzebywania jam lisich, foksterjer.

Foyer *f. (fuaje)* ognisko sala albo korytarz ozdobny obok sali teatralnej, koncertowej lub posiedzeń, zwykle połączona z bufetem.

Fr. *skr. ob.* **Franco.**

Fra *w. skr.* **Frater** brat (zakonny).

Fracht *n.* przewóz towarów; towary przewożone, ładunek, pakunek; opłata za przewóz towarów; **f. a. frachtowy list**, wykaz wysłanego towaru, jego wagi i należności za przewóz.

Frachtbrief *n.* list frachtowy, cedula.

Fracta pagina *ł.* stronica złożona wzdłuż we dwoje i w jednej połowie zapisana lub zadrukowana; cytata na marginesie.

Fragile! *f. (frażil)* kruche! (napis na pakach, w których są przewożone wyroby ze szkła, z porcelany i t. p.).

Fragment *ł.* ułamek, ustęp z większego dzieła, cząstka, szczątek, urywek, kawałek; czcionki rozsypane z kolumn i pomieszane.

Fragmentaryczny *nł.* ułamkowy, urywkowy, niezupełny.

Fraj(-) *ob.* **Frei(-), Frej(-).**

Frajbiter, Frejbiter *n.* korsarz.

Frajda *n.* przyjemność, uciecha, zabawa, uczta.

Frajer *n.* nowicjusz, fryc; zalotnik, starający się o pannę.

Frajlajn, Fräulein *n. dosł.* panna; bona niemka.

Frak [*f.*] ubiór męski, którego poły są z przodu obcięte.

Frakcja *ł.* ułamek, cząstka; odłam; stronnictwo.

Fraktpagina *ob.* **Fracta pagina.**

Fraktura *ł.* złamanie kości; pismo niemieckie łamane.

Frambuga, Framuga *ssw.* wgłębienie w ścianie, wnęka, nisza; sklepienie, arkada; **frambużysty**, sklepiony.

Franchise *f. (fraⁿszis)* przywilej zwalniający od opłaty.

Francjada [*f.*] przeciąg 4 lat według kalendarza zaprowadzonego przez wielką rewolucję francuską.

Franc Maçon *f. (fraⁿ masą)* wolny mularz, farmazon; *ob.* **Masonerja.**

Franco *w.* wolny od opłaty, opłacony; **frankować**, listy lub posyłki przy wysyłaniu ich opłacać na poczcie.

Franc tireur *f. (fraⁿ tirör)* wolny strzelec, ochotnik; partyzant z wojny francusko-pruskiej 1870—1871 r.

Frangas non flectes *ł.* raczej daj się złamać, ale się nie ugnij.

Frank *f.* pieniądz francuski=38 kop.

Frankatura *śrł.* opłata z góry za przesłanie listu a. posyłki.

Frankista *nł.* członek sekty żydowskiej w dawnej Polsce; potomek ochrzczony dawnych frankistów (od Franka, założyciela sekty z wieku XVIII).

Frankmason *ob.* **Franc Maçon.**

Frankować *ob.* **Franco.**

Frant *n.* (?) człowiek chytry, szalbierz, filut, łotrzyk.

Frapować *f.* sprawiać wrażenie, zwracać uwagę, wzbudzać podziw, uderzać, zastanawiać.

Fraszka *w.* drobnostka; drobny utwór poetyczny a. sceniczny; wierszyk żartobliwy.

Frater *nł.* brat; braciszek zakonny.

Fraternizować *f.* bratać się, żyć z sobą poufale, sprzymierzać się.

Fratrja *ob.* **Fila.**

Fraucymer *n.* damy dworskie przy pani dworu; pomieszkanie kobiet należących do dworu pańskiego; kobieta.

Fraus est caelare fraudem *ł.* oszukaństwem jest ukrywać oszukaństwo.

Fraza *g.* zdanie; zdanie bez znaczenia, nic nie wypowiadające w *muz.* cząstka melodji mająca pewne zaokrąglenie, prawidłowe następstwo akordów.

Frazeolog *g. wypowiadający gładko zdania pozbawione głębszej myśli.

Frazeologja *g.* budowa zdań i okresów; zbiór zwrotów właściwych danemu językowi; wysłowienie; wyrażenia składne i dźwięczne, ale ubogie co do treści; czcza gadanina.

Frazes *g.* zdanie, wyrażenie, zwrot, okres, ustęp w mowie lub piśmie; sposób wysłowienia się; czcze słowa.

Frazować *f.* w *mus.* uwydatniać myśli muzyczne, we właściwy sposób je akcentować i delikatnie cieniować.

Frażety, Frażetowskie wyroby, wyroby platerowane (od nazwiska warszawskiego fabrykanta, Frażeta).

Freblanka, Freblówka, nauczycielka początkowa, ucząca według metody Fröbla (poglądowej).

Fregata *w.* lekki, szybki trójmasztowy statek wojenny; ptak nadmorski z bardzo długiemi skrzydłami.

Freiherr *n.* baron.

Frei *n.* wolny, swobodny, niezajęty; gratis; bezpłatny, opłacony (list).

Freidenker *n.* wolnomyślny.

Frej(-) *ob.* **Frei(-), Fraj(-).**

Freja *skand. mit.* bogini miłości.

Frejer *n. ob.* **Frajer.**

Frejlina *n.* dama dworska należąca do orszaku monarchini.

Frekwencja *ł.* obfitość gości przyjeżdżających (np. do wód, do miejsca kąpielowego); znaczna liczba uczęszczających na jakie widowisko, ilość słuchaczy bywających na wykładach i t. p.

Frekwentacja *ł.* znaczna ilość przychodzących (kupować i t. p.).

Frekwentować *ł.* uczęszczać.

Frenalgja *g. melancholja, choroba umysłowa.

Frenetyczny *f.* gwałtowny, niepowściągliwy, pochodzący z zachwytu, z zapału.

Frenezja *f.* szał, furja; zapał.

Frenologja *g. nauka wnioskowania o zdolnościach umysłowych z kształtów czaszki i mózgu.

Frenopata *g. *ob.* **Psychjatra.**

Frenopatja *g. choroba duszy.

Frenoplekcja *g. zachwyt, ekstaza.

Freski *w. ob.* **Al. fresco.**

Freza *ob.* **Fryza.**

Fricandeau *f. (frikaⁿdo)* pieczeń cielęca szpikowana słoniną.

Fricassé *f. (frikase)* potrawka z różnych mięs z białym sosem.

Fridrichsdor *n.* dawna duńska i pruska moneta złota 20-markowa.

Friendly *(frendli)* **visitors** *a. dosł.* przyjacielscy goście: instytucja filantropijna w Ameryce Półn., polegająca na odwiedzaniu nędzarzy i udzielaniu im pomocy materjalnej, moralnej i umysłowej.

Frigeriterapja *nł.* leczenie zimnem, niską temperaturą.

Frigidarium *ł.* sadzawka a. basen z zimną wodą do pływania w termach rzymskich.

Frimaire *f. (frimer)* trzeci miesiąc (od 21 Listop. do 20 Grudnia) we francuskim kalendarzu republikańskim.

Frit *f. (fri)* pieczone.

Fronda *f. dosł.* proca; polityczne stronnictwo we Francji za czasów małoletności Ludwika XIV; stronnictwo niezadowolonych z rządu, malkontenci; wichrzenie, warcholstwo.

Frondem in silvis non vides *ł. dosł.* liści w lesie nie widzisz, t. j. patrzysz a nie widzisz.

Frondeur *f. (frądör)* malkontent, przeciwnik rządu, utrudniający jego działalność i usiłujący go ośmieszyć, zohydzić.

Frondować *f.* stać się malkontentem, frondę urządzać.

Front *ł.* przód, czoło, przednia strona, przód budynku lub szyku wojskowe-

go; **frontowa służba**, służba czynna; **f-e mieszkanie**, od ulicy (nie od podworza).

Frontispice *f.*, **Frontszpic** [*n.*] wystający szczyt budynku, przednia ściana szczytowa.

Fronton *f.* szczyt trójkątny nad gzymsem ściany frontowej gmachu, górna architektoniczna ozdoba budynku; frontowa, przednia część budynku.

Frontszpic *ob.* **Frontispice**.

Froter *f.* posługacz a. najemnik froterujący posadzkę: *żart.* tancerz bardzo gorliwy.

Froterować, *f.* wycierać podłogę rozpuszczoną masą woskową aż do otrzymania połysku; *żart.* tańczyć gorliwie.

Fructidor *f.* miesiąc owoców w kalendarzu republik. franc. 12-sty miesiąc: od 18 sierp.—17 wrześ. po którym następowało 5 dni dopełniających.

Fruges consumere nati *l.* zrodzeni do spożywania owoców ziemi, ludzie poziomi, prozaiczni; ludzie myślący tylko o używaniu przyjemności życia.

Frukt *l.* owoc; *przen.* korzyść.

Fruktescencja *nł.* okres tworzenia się owoców i nasion u roślin wyższych.

Fruktidor *ob.* **Fructidor**.

Fruktyfikacja *l.* przynoszenie korzyści, pożytku, zysku.

Fruktyfikować *l.* przynosić owoce, korzyści, zyski.

Frustra laborat, qui omnibus placere studet *l.* daremnie wysila się ten, kto chce wszystkim dogodzić.

Frutti di mare *w. dosł.* owoce morza: drobne skorupiaki morskie jadane we Włoszech.

Fryc *n.* nie obeznany jeszcze z zajęciem, nowicjusz, początkujący; **frycowe**, opłata a. biesiada kosztem wstępującego do cechu, do grona koleżeńskiego; *przen.* strata poniesiona skutkiem niewiadomości z niedoświadczenia; **frycówka**, figiel wypłatany nowicjuszowi, okup za nieświadomość; kara, bicie, cięgi.

Frydrychsdor *ob.* **Fridrichsdor**.

Frygijska czapka, miękka czerwona śpiczasta czapka z opadającym naprzód górnym końcem, używana jako godło w czasie rewolucji francuskiej; symbol wolności (od nazwy kraju Frygja).

Frykasy *f.* łakocie, przysmaczki, smakołyki; *ob.* **Fricassé**.

Frykcja *l.* tarcie, wcieranie (maści); przykre starcie, nieporozumienie; *przen.* obicie, przetrzepanie kogo.

Frymark *śrgórnon.* handel zamienny, zamiana, kupczenie; szacherka; **frymarczyć**, handlować, oddawać wzamian co za co, kupczyć; *przen.* dopuszczać się niegodziwości dla zysku.

Fryna, hetera, zalotnica (od imienia Fryne, zalotnicy greckiej słynnej z piękności).

Fryszerka *n.* piec do przetapiania surowca na żelazo kute.

Fryszować *n.* wyrabiać żelazo kowalskie z surowca; oczyszczać kruszce za pomocą topienia ich w ogniu.

Fryta *n.* mieszanina, z której szkło się robi; podkład pod emalję.

Frytura *f.* łój wołowy, przetopiony z masłem, olejem lub smalcem, używany na okrasę zamiast masła.

Frywolity *f.* delikatne robótki kobiece na kształt koronki, wykonywane z nici szydełkiem lub t. zw. czółenkiem.

Frywolny *f.* płochy, swawolny, pustacki; błahy, czczy.

Fryz *n.* w budownictwie: wązki ozdobny pas biegnący poziomo między dolnym architrawem a gzymsem; nadbrusie, ozdobne obramowanie ścian, drzwi, pieców i t. d.; szlak.

Fryz *n.* koń ciężki, duży z północnych Niemiec a. Fryzji.

Fryza *f.* wysoki kołnierzyk fałdowany, kryza; biała falbanka u czepka, u kołnierzyka damskiego; rodzaj spódnicy.

Fryzjer *f.* specjalista od obcinania włosów, ich czesania, układania, robiący peruki i t. p.

Fryzować *f.* trefić włosy, tapirować; karbować, fałdować; **fryzowany**, kręcący się, kędzierzawy; wymuszony; **żelazo f-ne**, cienkie żelazo kute w sztabkach pogiętych.

Fryzura *f.* piękne uczesanie i ułożenie włosów.

Fryzy, rasa bydła pochodzącego z Fryzji.

Fu *chiń.* miasto.

Fuchschwanz *ob.* **Fuksszwanc**.

Fueros *h.* zbiór praw, statuty zawierające przywileje niektórych miast i prowincji w Hiszpanji.

Fuga *n.* szpara, szczelina, połączenie: miejsce spojenia kawałków drzewa lub kamieni; wcięcie w kancie deski, w którą wchodzi wypukłość deski dopasowanej.

Fuga *l. żart.* ucieczka.

Fuga *śrl.* kompozycja muzyczna, w której temat, wypowiedziany przez jeden głos lub instrument, przejmowany i powtarzany jest przez inne głosy lub instrumenty.

Fugas *f.* mina polowa; jama w ziemi, w której materjał wybuchowy, przywalony kamieniami, ma eksplodować, gdy będzie przechodził nieprzyjaciel.

Fugas — chrustas, wyrażenie makaroniczne, znaczy: uciec w krzaki, drapnąć, dać drapaka.

Fugato *w.* w *muz.*: w formie fugi.

Fugit irreparabile tempus *l.* czas bezpowrotnie ucieka.

Fugować *n.* zapychać szczeliny; spajać deski zapomocą fug.

Fuimus Troes *l.*, byliśmy Trojanami; **fuit Ilium et ingens gloria Teucrorum** *dosł.* był Iljum (t. j. Troja) i wielka sława teukrów (t. j. Trojan); mieliśmy piękne czasy, chwalebne, dziś wszystko to minęło.

Fuit *l.* było, ale już teraz przepadło.

Fuks *n.* świeży student w uniwersytecie, nowicjusz, fryc; przypadkowe powodzenie w grze; przypadkowe zrobienie bili inaczej niż się zapowiedziało; koń lisiej maści; koń wyścigowy, który tylko dzięki nieprzewidzianym okolicznościom może pierwszy dobiedz do mety; **fuksem**, przypadkowo, niechcący; bez dozwolenia; niezasłużenie.

Fuksja *nł.* roślina ułanka (od nazwiska botanika Fuchsa).

Fuksszwanc *n.* piła miernej wielkości z jedną rękojeścią.

Fuksyna *n.* barwnik anilinowy czerwony.

Fular *f.* lekka jedwabna materja; chustka jedwabna.

Fulgur ex pelvi *l. dosł.* piorun z miednicy: popłoch bezzasadny; strachy na Lachy.

Fulguryt *nł.* rodzaj materjału wybuchowego; strzałka piorunowa; rurka powstała z piasku stopionego wskutek uderzenia piorunu, piorunowiec.

Fulminacja *l.* trzask, łoskot, szczęk grzmot; wygłoszenie klątwy kościelnej.

Fulminant *l.* fukający, gromiący, łający.

Fulminaty *nł.* pioruniany; sole kwasu piorunowego.

Fulminować *l.* błyskać, grzmieć gwałtownie eksplodować; wybuchać gniewem, piorunować, oburzać się, fukać.

Fumarola *w.* otwór w gruncie wulkanicznym, z którego wydobywa się para wodna, para siarki i inne gazy.

Fumigacja *nł.* okadzanie, wykadzanie, kadzenie.

Fumoir *f.* *(fümuar)* pokój do palenia cygar i papierosów

Fumos vendere *l.* dym sprzedawać.

Fumy *l.* próżność, nadętość, pycha, duma, tony, zadzieranie nosa do góry, udawanie, blaga.

Funda *ob.* **Fundować**.

Fundacja *l.* założenie czego, nadanie, zapis, legat na cele użyteczności publicznej, ustanowienie; zakład wzniesiony własnym kosztem; wybudowanie.

Fundament *l.* podstawa, podwaliny, grunt, podpora; zasada, racja, moc; w drukarstwie: płyta w maszynie, na którą wsuwa się forma mająca się drukować.

Fundamentalny *l.* gruntowny, podstawowy.

Fundamentum est justitiae fides *l.* podstawą sprawiedliwości jest zaufanie.

Fundatarjusz *śrl.* lennik.

Fundator *l.* założyciel, nadawca; urządzający fundę.

Fundować *l.* zakładać, ustanawiać, stawiać swoim kosztem; uczynić ofiarę, obdarzać, czynić zapis; oprzeć co na zasadzie; robić komu przyjemność swoim kosztem, płacić za czyją przyjemność; **f. się**, zaopatrywać się, sprawiać sobie; opierać się (na jakiej podstawie); **funda**, ugaszczanie, częstowanie, raczenie, poczęstunek.

Fundum *nł.* podstawa, podpora, fundament, grunt; główny folwark z pomiędzy kilku należących do jednego właściciela; **skazać na f.**, na więzienie, na wieżę.

Fundusz *l.* kapitał, gotówka; zasób pieniężny; **f. żelazny**, kapitał nienaruszalny; zapis, ofiara; **brać kogo na f.**, żartować z kogo.

Fungować *l.* sprawować urząd; pełnić obowiązki.

Funiculis ligatum et puer verberatet *l.* związanego oćwiczyłby nawet malec.

Funikularny *nł.* linowy, sznurowy; **f-a kolej**, droga żelazna linowa (wagony ciągnione liną drucianą).

Funkcja *l.* działalność, czynność, sprawowanie cze-

goś, spełnianie, urząd, posada, służba, zatrudnienie, zajęcie, obowiązek; *mat.* ilość zmienna, której wielkość zależy od wielkości innej ilości; czynność całego organizmu lub oddzielnych części.

Funkcjonarjusz [*nł.*] urzędnik, oficjalista, pracownik, ajent.

Funkcjonować [*nł.*] pełnić urząd, sprawować obowiązki, być czynnym, działać.

Funt *n.* jednostka wagi.

Funt szterling *a.* moneta angielska=przeszło 9 rub.

Fuoco, Fuocoso *w. muz.* z ogniem.

Furaż *f.* żywność dla koni, obrok; *przen. żart.* żywność dla ludzi.

Furażer *f.* żołnierz starający się o furaż dla koni; **furażerka**, czapka wojskowa.

Furażować *f.* starać się o furaż.

Furda, fraszka, bagatelka, drobnostka, głupstwo.

Furdyment *f.* blacha na głowni u pałasza, garda.

Furfant *w.* krętacz, frant; samochwał, zarozumialec, pyszałek.

Furfanterja *w.* chytrość; zarozumiałość, pyszałkowstwo.

Furgon *f.* wóz kryty pod pakunki.

Furia gallica, Furia teutonica *ob.* **Furor gallicus, Furor teutonicus.**

Furioso *w.* szalenie, z uniesieniem, namiętnie.

Furja *ł.* wściekłość, szał, zajadłość; *mit.* bogini zemsty, *ob.* **Eumenidy**; *przen.* kobieta popędliwa, złośnica, jędza.

Furjant [*czes.*] ludowy taniec czeski.

Furjat *ł.* warjat, szaleniec, złośnik, pasjonat.

Furjer *ł.* dostarczający żywność i kwatery dla wojska i koni wojskowych; kwatermistrz.

Furjeryzm *nł.* urządzenie społeczne wymarzone przez Fouriera (1772—1837), polegające na wspólności mieszkania i zarobku.

Furjować *ł.* szaleć.

Furor *ł.* wściekłość, zapalczywość, pasja; **f. gallicus**, zaciekłość wojenna francuzów; **f. loquendi**, niepowściągliwa gadatliwość; **f. poeticus**, szał poetycki, manja tworzenia poezji; **f. scribendi**, manja pisania; **f. teutonicus**, zaciekłość wojenna niemców.

Furora *w.* nadzwyczajne powodzenie, podziw, uniesienie.

Furta *n.* małe drzwi w bramie.

Furtjan *nł.* odźwierny *szczeg.* klasztoru.

Furunkuł *ł.* wrzodzianka.

Fus *ł.* (?) męty, zgręzy, osad opadający na dno; kawa opadająca na dno po ugotowaniu.

Fusgzyms *n.* wyskok muru nad oknem; listwa przybita do podłogi tuż przy ścianie.

Fusknecht *n.* żołnierz pieszy w dawnym wojsku niemieckim.

Fustanella *f.* biały fałdzisty kaftan (Albańczyków i Greków nowożytnych), sięgający kolan.

Fustaż *f.* naczynia próżne po wypakowaniu towaru, worki, beczki, skrzynie; wartość tych przedmiotów.

Fusti *w.* w handlu: potrącenie za zanieczyszczenie towaru lub niewłaściwe przymieszki, refakcja.

Fuszer *n.* partacz, partoła; rzemieślnik nie zapisany do cechu, nie wyzwolony w cechu; **fuszerka**, kobieta partoląca.

Fuszerka *ob.* **Fuszer, Fuszerować.**

Fuszerować *n.* wykonywać robotę źle, ladajako, partolić; **fuszerka**, licha, partacka robota, partactwo, partolenie; robota wykonywana nie na odpowiedzialność majstra cechowego.

Futerał *n.* pudełko, puzdro, pochwa.

Futor [*mir.*] mały folwark wśród stepów, w miejscu ustronnym zdala od wsi.

Futrować *n.* dawać podszewkę; podszywać futrem; powlekać ścianę wapnem, gliną; wykładać cegłą (piec); obijać, wykładać ściany deskami; *żart.* zajadać; łajać; bić.

Futryna *n.* rama, najczęściej drewniana, w której osadzone są drzwi lub okno, odrzwia, uszak.

Futurum *ł.* czas przyszły.

Fuzel *n.* domieszki oleiste zanieczyszczające spirytus, cuchnące.

Fuzja *f.* strzelba.

Fuzja *ł.* połączenie, zlanie się, zjednoczenie interesów (np. stronnictw politycznych); związek, topienie; strzelba.

Fuzjonista *nł.* zwolennik zjednoczenia.

Fuzlówka, wódka źle oczyszczona, z fuzlem *ob.* **Fuzel.**

F. v. *skr.* **Folio verso** *(ob.).*

Fyto- *ob.* **Fito-.**

G.

Gabar *f.* statek towarowy mający dno drewniane a boki żelazne; płaski, szeroki statek wyładowany towarem, holowany przez parostatek.

Gabinet *f.* zbiór okazów naukowych lub artystycznych; (**g.** zoologiczny, anatomiczny, sztuk pięknych, starożytności i t. p.); rada i zgromadzenie ministrów; pokój przeznaczony do pracy umysłowej; pokój do przyjmowania interesantów; wizerunek fotograficzny, mający wymiar 12×16 centym; **rozkaz gabinetowy**, rozkaz wychodzący od panującego bez podpisu ministra.

Gablotka *w.* (?) szafka wystawowa oszklona.

Gabrjela *f.* suknia kobieca, której stanik nie oddziela się od spódnicy.

Gach *n.* zalotnik, kochanek.

Gagat *g.* odmiana węgla kopalnego, barwy czarnej, połyskującej, daje się łatwo polerować i używa się na wyroby galanteryjne; lawa zastygła; bursztyn czarny; **gagatek**, pieszczoch, dziecko zepsute ale ulubione i wyróżniane; *żart.* człowiek złych przymiotów.

Gajzlera rurki, rurki szklane, zamknięte, prawie opróżnione z powietrza, z wprawionemi w nie elektrodami, do doświadczeń z elektrycznością.

Gala *w.* uroczystość dworska; strój używany przy uroczystościach dworskich; uczta; **galować**, próżnować, hulać, balować.

Galaktoskop **g.* przyrząd do oceniania dobroci mleka.

Galaktoza **g.* cukier mleczny.

Galakturja **g.* chorobliwe wydzielanie mleka w moczu.

Galant *f.* uprzedzająco grzeczny dla kobiet, uprzejmy.

Galanterja *f.* wysoka uprzejmość, wykwintność, elegancja w obejściu; ugrzecznienie dla kobiet; przedmioty zbytku, służące do ozdoby mieszkania i stroju.

Galanthomme *f.* (*galan'tom*), **Galantuomo** *w.* człowiek szlachetnego i wytwornego obejścia, szczególnie względem kobiet.

Galantyna *f.* mięsiwo zwłaszcza drób na zimno, ubrane galaretą; galareta przy mięsie.

Galar *f.* statek rzeczny płaski, bez masztu, do przewożenia towarów, a zwłaszcza zboża.

Galareta *n.* masa zastygła z rozgotowanego mięsa, ryb lub owoców.

Galas *ł.* narośl na liściu dębu od ukłucia owadu galasówki; garbnik; **galasować**, zaprawiać tkaniny przed farbowaniem roztworem galasowym.

Galatea *g.* grecka nimfa morska.

Galena *g.* minerał złożony z ołowiu i siarki, błyszcz ołowiany, czasem z domieszką srebra.

Galeota *w.* statek jednomasztowy.

Galera *w.* średniowieczny statek wojenny, poruszany za pomocą trzech lub czterech wioseł; **g-y**, wielkie statki bez masztów, na których dawniej we Francji pracowali skazani na ciężkie roboty; ciężkie roboty; *przen.* przykry, trudny do spełnienia obowiązek; **galernik**, przestępca skazany **na galery**; *przen. żart.* przyglądający się rozgrywanej partji szachów i t. p.

Galerja *śrł.* ogrodzenie ozdobne, balustrada, balkon, ganek kryty; ozdobna poręcz na słupkach; korytarz, wązka a długa sala z kolumnadą; przejście nakryte; w teatrze: miejsca nad lożami; budowla, mieszcząca w sobie przedmioty sztuki, obrazy, rzeźby, zbiory rzadkie i kosztowne; w kopalni chodnik podziemny: widzowie, przypatrujący się czemu (grze).

Galeta *rum.* szkopek do mleka, faska na masło.

Galgenhumor *n.* humor wisielców, humor rozpaczy.

Galicka *ł.* **choroba**, choroba weneryczna: przymiot.

Galicyzm *f.* zwrot właściwy językowi francuskiemu użyty w innym języku.

Galikanin *nł.* należący do kościoła galikańskiego; **galikański kościół**, kościół katolicki we Francji, dążący do zmniejszenia zależności swej od władzy papieża.

Galilaee vicisti *ł.* Galilejczyku, zwyciężyłeś! (Galilejczyk — Jezus Chrystus; słowa Juljana Apostaty w chwili śmierci).

Galimatjas *f.* zamieszanie, zamęt, gmatwanina, zawikłanie.

Galizować *nl.* poprawiać wina zrobione z bardzo kwaśnych winogron (od nazw. wynalazcy dra Galla).
Galjarda *w.* skoczny taniec włoski.
Galjon *f.* rodzaj statku kupieckiego żaglowego.
Galjonizm *nl.* obojętność w rzeczach religijnych.
Galjota *w. ob.* **Galeota.**
Gallofobja *nl.* nienawiść do Francji i Francuzów.
Galloman *nl.* człowiek wielbiący wszystko, co francuskie.
Gallomanja *nl.* przesadne zamiłowanie wszystkiego, co francuskie; uwielbienie wszystkiego, co francuskie: języka, obyczajów i t. d.
Gallon *a.* angielska miara objętości = 4,54 kwartom = 1/8 buszla.
Galman *n.* ruda, z której otrzymuje się cynk.
Galmanin *nl.* biały proszek przeciw potowi, złożony z tlenku cynku, mączki i bieli talkowej.
Galon *f.* obszycie z taśmy złotej a. srebrnej na ubraniu mundurowem, liberji etc.; *ob.* **Gallon.**
Galop *f.* najszybszy bieg konia, cwał; **galopem**, najszybciej, pędem, natychmiast.
Galopada *f.* rodzaj tańca szybkim tempie.
Galować *ob.* **Gala.**
Galwaniczna *nl.* **baterja** aparat do wzbudzania prądu elektrycznego, składający się z ogniw galwanicznych; **galwaniczne ogniwo** *ob.* **Element elektryczny.**
Galwanizacja *nl.* zastosowanie elektryczności galwanicznej w medycynie; *ob.* **Galwanoplastyka.**
Galwanizm *nl.* elektryczne zjawisko wywołane w ciałach przy użyciu prądów elektrycznych (od nazwiska uczonego Włocha Galvani 1737—1798).
Galwanizować *nl.* powlekać metalem za pomocą prądu elektrycznego; leczyć elektrycznością, elektryzować; **galwano**, klisza miedziana z drzeworytu wykonana sposobem galwanicznym.
Galwanokaustyka *nl.* zastosowanie drutu rozpalonego prądem galwanicznym do wyżegania chorych części ciała; wyżeranie, wytrawianie rysunków na płytach metalowych za pomocą prądu galwanicznego.
Galwanometr, Galwanoskop *nl.* przyrząd pokazujący obecność, kierunek i natężenie prądu galwanicznego.
Galwanoplastyka *nl.* osadzanie na przedmiotach powłoki metalowej za pomocą prądu galwanicznego, zastosowanie działań chemicznych prądu elektrycznego.
Galwanopunktura *nl.* nakłówanie galwaniczne w celach leczniczych.
Galwanoskop *nl. ob* **Galwanometr.**
Galwanostegja *nl.* pokrywanie przedmiotów warstwą metalu za pomocą prądu elektrycznego.
Galwanotaktyzm *nl. ob.* **Elektrotaktyzm.**
Galwanoterapja *nl.* leczenie za pomocą elektryczności.
Galwanotyp *nl.* klisza otrzymana przez pokrycie odcisku z drzeworytu blaszką metalową za pomocą prądu galwanicznego.
Galwanotypja *nl.* drukowanie przy zastosowaniu prądu elektrycznego.
Gama *g.* [*w.*] szereg następujących po sobie tonów w oznaczonej liczbie i porządku, składających jednę lub kilka oktaw, należących do jednej tonacji; skala; ogół.
Gamba *w.* dawny smyczkowy instrument muzyczny, podobny do wiolonczelli; jeden z głosów organowych.
Gambady *f.* skoki, susy.
Gambit *f.* taktyka w grze w szachy, poświęcająca piona dla otrzymania pozycji zaczepnej.
Gambrino *n.* rodzaj gomółki z sera, łagodnej w smaku, wilgotnej, miękkiej, przeznaczonej na zakąskę do piwa.
Gambrynus *n.* bajeczny król, mniemany wynalazca piwa; *prz.* piwo; **napój g-sowy**, piwo.
Gamen *f.* ulicznik.
Gamrat *śrl.* [*n.*] towarzysz, kolega; gach, kochanek.
Gamratka *śrl.* kochanka, nałożnica.
Ganache *f. (ganasz)* safanduła.
Gang *n.* chód zegarka, cykanie; wychwyt w zegarku; odgłos przy uderzeniu; galerja w kopalni.
Gangljon *g.* węzeł nerwowy w ciele, zwój nerwowy, ośrodek nerwowy, od którego rozchodzą się włókna nerwowe.
Gangrena *g.* zgorzelina, rozkład organiczny tkanki ciała, sprowadzający jej obumarcie; *przen.* zgnilizna moralna.
Ganimed *g.* (*mit.*) podczaszy Jowisza w postaci pięknego młodzieńca.
Ganister *a.* rodzaj cegły ogniotrwałej.
Ganz Pomade *n.* wszystko jedno, rzecz obojętna.
Gaolan *chiń.* właściwie kaolien; u Arabów: doura, durra, sorgo, rodzaj kukurydzy, tak zw. koński ząb, roślina trawiasta, szybko rosnąca, w niektórych miejscowościach tak wysoka, że w niej skryje się jeździec na koniu, rozpowszechniona w Azji, Afryce i południowej Europie, służy za paszę dla bydła.
Garage *f. (garaż)* wynajmowanie automobilów, magazyn dla automobilów.
Garancja, Garant, Garantować *ob.* **Gwarancja, Gwarant, Gwarantować.**
Garbować *n.* wyprawiać skórę, nasycając ją garbnikiem; *przen.* oćwiczyć, obić; **garbnik**, substancja gorzka, ściągająca, wydobywana z kory niektórych drzew, *szczeg.* dębów, używana w garbarstwie, w lecznictwie, do wyrobu atramentu i t. d.
Garda *f.* furdyment, blacha otaczająca rękojeść pałasza, szpady, rapira.
Garde du corps *f. (gard dü kor)* gwardja przyboczna panującego.
Garde-feu *f. (gardfö)* krata w kominku przed ogniskiem.
Garde-fou *f.* (*gardfu*) barjera na moście, nad przepaścią i t. p.
Gardemalade *f.* (*gardmalad)* dozorczyni, dozorca chorych.
Garde nationale *f. (gard nasjonal)* gwardja narodowa.
Garden-city *a.* miasto ogrodów, czyli zbudowanie miasta nie kompleksami domów, lecz pojedyńczo wśród ogrodów.
Gardenia *nl.* ozdobna roślina: przepyszlin (od nazwiska przyrodnika Gardena).
Garden party *a.* zebranie towarzyskie lub zabawa w ogrodzie prywatnym.
Garderoba *f.* pokój do przechowywania odzieży, szatnia; pokój dla służby; ubieralnia aktorów; ogół ubrania, suknie; **garderobiana**, panna służąca, pokojówka obowiązana doglądać sukien i bielizny domowej.
Gardina, Gardyna *f.* zasłona u okna lub przy łóżku.
Gardzista *ob.* **Gwardzista.**
Gargaryzować *g.* płókać gardło.
Gargota *f.* licha restauracja, garkuchnia, trakternia.
Garmont *f.* gatunek czcionek większy od petitu a mniejszy od cycera: garmont (od nazwiska gisera Garamonda).
Garnele *hol.* gatunek małych skorupiaków morskich, krewetki.
Garnirować *f.* [*n.*] ozdabiać, obszywać, bramować; okładać ozdobnie potrawy przydatkami (jarzynkami).
Garnitur *f.* dobór przedmiotów należących do jednego kompletu: mebli, sreber, klejnotów i t. p.; całkowity ubiór męski.
Garnizon *f.* wojsko stanowiące załogę miasta, twierdzy.
Garota *h.* rodzaj naszyjnika żelaznego do duszenia zbrodniarzy (w Hiszpanji); **garotowanie**, kara śmierci przez uduszenie.
Garować *n.* fermentować, rosnąć; czyścić (metale); zawiewać.
Garson *f.* posługujący gościom w cukierniach, restauracjach i t. p., kelner.
Garus *g.* zupa z powideł, powidlanka; zupa owocowa; marmelada owocowa.
Gaskonada *f.* chełpliwość, przechwałki, przesada, ubarwienie opowiadania nieprawdopodobnemi szczegółami.
Gasparone *w.* kapelusz pilśniowy z dnem zapadłym przez środek.
Gastralgja *g.* ból żołądka.
Gastritis *nl.* zapalenie kiszek.
Gastrologja *g.* nauka o żołądku; sztuka kucharska.
Gastronom *g.* znawca wytwornej sztuki kucharskiej, amator wykwintnych potraw, smakosz; **gastronomiczny zakład**, jadłodajnia.
Gastronomja *g.* sztuka przyrządzania smacznych potraw, sztuka kucharska.
Gastroskopja *g.* badanie żołądka za pomocą aparatu elektrycznego, oświetlającego jego wnętrze.
Gastrotomja *g.* przecięcie chirurgiczne żołądka.
Gastryczny *g.* żołądkowy; **gorączka g-a**, spowodowana niestrawnością.
Gastrylogja *g.* brzuchomówstwo.
Gastryta *ob.* **Gastritis.**
Gatunek *n.* rodzaj, jakość; pochodzenie; odmiana rodzaju; przedmioty o cechach wspólnych, wyróżniających je z ogółu; **gatunkować**, grupować; klasyfikować według gatunków.
Gauchos *h. (gauczos)* konni półdzicy pasterze, hodujący stada bydła i koni w stepach Ameryki Południ.
Gaudeamus igitur *l.* „radujmy się więc"—początek starej pieśni studentów niemieckich.

Gaudium *ł.* radość, wesołość.
Gaudować *ł.* ucztować, bawić się; **gaudy**, zabawy, uciechy.
Gawot *f.* dawny wesoły taniec francuski w takcie $^3/_8$.
Gawra *rum.* [*mlr.*] legowisko niedźwiedzie.
Gawrosz *f* ulicznik (od imienia własnego Gavroche z powieści Wiktora Hugo).
Gaz [*f.*] ciało lotne rozprężliwe; światło gazowe: **gazowy motor**, maszyna polegająca na zastosowaniu siły wybuchowej gazu oświetlającego, zmieszanego z powietrzem — do obracania koła a przez nie do nadania ruchu innym maszynom.
Gaza *f.* cienka jedwabna tkanina przezroczysta (od miasta Gaza w Syrji).
Gazal *ob.* **Gazela.**
Gazda *węg.* gospodarz, kmieć zamożny (u górali).
Gazela *ar.* [*f.*] rodzaj antylopy; **g.** a. **gazal** *ar.* forma utworów poetyckich lirycznych na Wschodzie, składających się ze strof dwuwierszowych.
Gazeta *w.* dziennik, czasopismo, pismo.
Gazolina *nł.* płyn bardzo lotny, otrzymywany z nafty, służy do odtłuszczania wełny, do wyciągania oleju z nasion oleistych, do wyrobu mydeł, do domowego wyrobu gazu oświetlającego.
Gazometr *g.* zbiornik gazu; przyrząd do mierzenia ilości zużytego gazu oświetlającego: gazomierz.
Gazon *f.* trawnik, murawa.
Gaża *f.* pensja, stała płaca, żołd.
Gbur *śrgórnon.* chłop osiadły, posiadający własny grunt i gospodarstwo rolne; *przen.* prostak, grubijanin, cham, człowiek ordynarny w obejściu, nieogładzony, nieokrzesany.
Ge- *ob.* także **Gie-.**
Gea *g.* ziemia.
Gedanken sind zollfrei *n. dosł.* myśli są wolne od cła: **za myśli nie jest człowiek odpowiedzialnym przed ludźmi.**
Geest *n.* wyżyna piaszczysta porosła wrzosem (w północnych Niemczech).
Gefreiter *n. ob.* **Giefrajter.**
Gegen Dummheit kämpfen Götter selbst vergebens *n.* przeciw głupocie i bogowie walczą daremnie.
Gegen Wanzen kann ich nicht kämpfen *n. dosł.* przeciw pluskwom nie mogę walczyć: wobec brudnych oszczerstw i nikczemnych ukłuć jestem bezbronny.
Gehenna *hebr.* piekło.
Gejsza *jap.* tancerka publiczna; posługująca w kawiarni.
Gejzer *isl.* źródło wyrzucające w pewnych odstępach czasu strumień wody wrzącej i pary wodnej do znacznej wysokości.
Gelatine *ob.* **Żelatyna.**
Gelée *f.* *(żele)* galareta, zgęszczony syrop owocowy zamrożony.
Gemara, Gemura *hebr.* druga część Talmudu (*ob.*).
Gemein, Gemeiner *n.* szeregowiec, prosty żołnierz.
Gemma *ob.* **Giemma.**
Gemoniae *ł.* część więzienia w staroż. Rzymie, w której karano zbrodniarzy śmiercią.
Gemütlich *n.* przyjemnie, miło, swojsko.
Gen- *ob.* także **Gien-.**
Gencjana *nł.* goryczka.
General-Feldzeugmeister *n.* w armji austrjackiej i pruskiej: najwyższy stopień gieneralski.
Generalia *ł.* szczegóły dotyczące czyjego pochodzenia, miejsca zamieszkania, zajęcia i t. p.
Generalissimus *ł.* głównodowodzący wojskiem.
Gieneralista *nł.* chrześcijanin nie należący do żadnego obrządku a. sekty chrześcijańskiej.
Generaliter *ł.* w ogóle, ogólnie; w całości, w całym składzie.
Generalny *ob.* **Jeneralny.**
Generatio aequivoca a. **g. spontanea** *ł.* samorodztwo (w biologji).
Generoso *w.* *(dżeneroso)* wspaniale, wzniośle.
Genesis *g.* pierwsza księga Mojżesza o stworzeniu świata, Księga Rodzaju.
Genitalia *ł.* części płciowe, narządy rozrodcze.
Genitivus *ł.* dopełniacz, 2-gi przypadek deklinacji.
Genius loci *ł.* duch opiekuńczy jakiej miejscowości; *przen.* sposób myślenia, działania, właściwy jakiej miejscowości, jakiej instytucji.
Genre *f.* *(żaⁿr)* rodzaj; malarstwo rodzajowe przedstawiające sceny z życia.
Gens *ł.* ród.
Gentile *w.* *(dżentile)* z wdziękiem.
Gentilhomme *f.* *(żaⁿtijom)* szlachcic; człowiek szlachetnie postępujący.
Gentleman *a.* *(dżentlmen)* człowiek wytwornych form towarzyskich; człowiek nieskazitelny, honorowy.
Gentleman agreement *a.* *(dżentlmen agriment)* zwyczaj kupiecki, lojalność, życzliwość.
Gentlemanlike *a.* *(dżentlmenlajk)* szlachetnie, z poczuciem honoru.
Gentleman-rider *a.* *(dżentlmenrajder)* jeździec wyścigowy amator, nie dżokej.
Gentry *a.* *(dżentri)* niższa szlachta w Anglji, drobna szlachta, szaraczki.
Gentylny, *ł.* należący do tego samego rodu.
Genus *ł.* (w 2-gim przyp. **generis**) rodzaj; **g. femininum**, rodzaj żeński; **g. masculinum**, rodzaj męski; **g. neutrum**, rodzaj nijaki; **g. irritabile poëtarum** a. **vatum**, drażliwe plemię poetów.
Geomorowie *g.* w staroż. Attyce gospodarze rolni, właściciele gruntów uprawianych.
Georgica *ob.* **Gieorgiki.**
Geranium *g.-ł.*, **Gieranja** nazwa rośliny.
Gérant *f.* *(żeraⁿt)* zarządzający, zawiadujący przedsiębiorstwem handlowym wspólki.
Germania *ł.* Niemcy, kraje niemieckie.
Germany excluded *a. dosł.* Niemcy wyłączone: wyroby niemieckie nie sprzedają się, a. nie kupują się.
Germinal *f.* w kalendarzu republik. francuskim pierwszy miesiąc wiosenny od 21 marca do 19 kwietnia.
Geront *g. dosł.* starzec (szanowny); w staroż. Sparcie członek Geruzji.
Gerundium *ł.* forma czasownika, wyrażająca, że czynność jakaś powinna być spełniona.
Geruzja *g.* senat w staroż. Sparcie, złożony z 28 gerontów, wybranych z pośród najszanowniejszych starców, obradujący pod przewodnictwem 2 królów; w nowożytnej Grecji Rada państwa.
Gesta Dei per Francos *ł.* dzieła Boga dokonane przez Francuzów (wyrażenie przysłowiowe).
Gettatore *ob.* **Jettatore.**
Getto *ob.* **Ghetto.**
Ghazi *ar.* bohater, znakomity wojownik, zwycięzca niewiernych.
Ghetto *w.* dzielnica żydowska w miastach włoskich i wschodnich, a później i w innych.
Giaur *tur.* pogardliwa nazwa dawana przez mahometan inowiercom; niewierny.
Gibbon *ob.* **Anthropopithecus.**
Gibelin *w.* stronnik cesarsko-niemieckiej dynastji Hohensztaufów i władzy jej we Włoszech w wiekach średnich.
Gibelotte *f.* *(żiblot)* potrawka z delikatnego mięsa (np. kurczęcia, królika).
Gibus *f.* *(żibü)* szapoklak (od nazw. wynalazcy).
Gicht *n. ob.* **Reumatyzm.**
Gichta *n.* wylot w kominie pieca hutniczego, przez który wrzuca się materjał; ilość materjału sypanego w piec hutniczy.
Gie- *ob.* także **Ge-.**
Giefrajter *n.* najniższy stopień podoficerski, kapral.
Giehenna *ob.* **Gehenna.**
Giejzer *ob.* **Gejzer.**
Giełda *n.* miejsce zebrań kupców i agientów dla załatwiania interesów handlowych, oraz nabywania i sprzedaży papierów publicznych; stowarzyszenie kupców; *przen.* zbiorowisko, stek; hałaśliwa, tłumna rozmowa.
Giemma *ł.* drogi kamień z wyrytemi w nim ozdobami wklęsłemi lub wypukłemi; pąk, pączek.
Giemonje *ob.* **Gemoniae.**
Giemza *n.* koza skalna, kozica.
Gienealogja *g.* wykaz kolejnego następstwa i wzajemnego pokrewieństwa członków rodu, rodowód; wyprowadzenie czego od jego początku; **gienealogiczne drzewo**, rysunek przedstawiający gienealogję jakiego rodu.
Gieneracja *ł.* pokolenie, współczesne, ludzie żyjący i działający mniej więcej w jednym czasie; średni wiek życia.
Gieneralicja *nł.*, **Gieneralitet** [*n.*] wszyscy generałowie armji; najwyżsi naczelnicy.
Gieneralizować *f.* uogólniać.
Gieneralja *ob.* **Generalia.**
Gieneralny *ł.* powszechny, ogólny, naczelny; **sztab** grono wyższych oficerów układających plany wojenne i kierujących armją pod względem wojennym, administracyjnym; **spowiedź g.** spowiedź z całego życia z dłuższego przeciągu czasu; **próba g-na**, ostatnia przed przedstawieniem próba ogólna w kostjumach; **rady g-ne**, we Francji zrządy gminne do spraw departamentalnych; **stany g-ne**, przedstawiciele szlachty, duchowieństwa i mieszczan, obradujący nad sprawami państwa w dawnej rzeczyposp. holenderskiej i we Francji; **gieneralne** *ob.* **Gieneralicja.**

Gienerał *ł.* (w wojsku) dowódzca dywizji, korpusu; w dawnej Polsce: starosta gieneralny, który miał pod sobą kilka starostw czyli królewszczyzn (dóbr królewskich) np. **g.** ziem Podolskich; najwyższy zwierzchnik jakiego zakonu; **gienerał - gubernator**, naczelnik prowincji w Rosji, mający zwierzchność nad kilku guberniami i nad wszystkiemi urzędnikami tej prowincji; **g-g. wojenny**, zwierzchnik wojskowy gubernji mianowany na czas stanu wojennego; **gienerał - kwatermistrz**, główny kwatermistrz; **gienerał - sejmik**, w daw. Polsce zjazd ogólny szlachty z całej prowincji.

Gienerałbas *w muz.* nauka harmonji i kompozycji.

Gienerator *ł.* przyrząd, w którym wytwarza się gaz, para a. prądy elektryczne.

Gienerozja *nł.* wspaniałomyślność, szlachetność.

Gieneryczny *nł.* właściwy jakiemu rodzajowi, gatunkowi, jakiemu wiekowi.

Gienetyczny *g.* dotyczący początku lub powstania czegoś; **g-a metoda**, badająca rozwój czegoś.

Gienewska konwencja, umowa między mocarstwami zawarta w Gienewie 1864 r. w celach złagodzenia okrucieństw wojny, a zwłaszcza zasłonięcia przed niemi ambulansów i osób pielęgnujących rannych, dla których, jako zabezpieczającą oznakę zewnętrzną, przyjęto czerwony krzyż na białym polu.

Gieneza *g.* pochodzenie, powstawanie.

Gienjalny *ł.* wyższy umysłem, obdarzony wyższemi zdolnościami, twórczy; niepospolicie pomyślany.

Gienjusz *ł.* najwyższy stopień zdolności umysłowych człowieka; wyjątkowa twórczość umysłu; umysł torujący nowe drogi myśli w naukach a. sztukach; duch opiekuńczy; duch, myśl, istota, charakter, logika.

Gieocentryczny *nł.* **system** starożytny pogląd, według którego środkiem wszechświata, celem i głównym przedmiotem stworzenia jest ziemia.

Gieocyklika **g.*, **Gieocykliczna maszyna** mechanizm przedstawiający obrót ziemi dokoła słońca.

Gieodetyczna a. **Gieodezyjna** **g.* **linja**, najkrótsza droga między dwoma punktami na sferoidalnej powierzchni ziemi.

Gieodezja *g.* część gieometrji praktycznej, zajmująca się wymierzaniem powierzchni ziemi przy uwzględnieniu jej kształtu sferoidalnego; wyższe miernictwo; nauka o zdejmowaniu i robieniu map.

Gieody *g.* utwory bańczaste w niektórych skałach wulkanicznych, wypełnione różnemi minerałami.

Gieodynamika **g.* nauka o siłach działających przy przemianach powierzchni ziemi.

Gieofagowie **g.* dzikie ludy niektórych krajów, jedzące ziemię (tłustą glinkę).

Gieofizyka **g.* nauka o zjawiskach fizycznych na ziemi, gieografja fizyczna.

Gieogienja *ob.* **Gieogonja.**

Gieognosta **g.* uczony, biegły w gieognozji, gieolog.

Gieognozja *g.*, **Gieotektonika** **g.* dział gieologji zajmujący się badaniem składu skorupy ziemskiej i jej własnościami, oraz rozmieszczeniem skał na ziemi.

Gieogonja **g.* nauka o powstawaniu i tworzeniu się skorupy ziemskiej.

Gieografja *g.* opisanie ziemi, krajów i miejscowości na niej; **g. fizyczna**, dział gieografji ogólnej zajmujący się powłoką ziemską, jako złożoną z lądu, wody i powietrza oraz zjawiskami na niej zachodzącemi; **g. matematyczna**, dział gieografji ogólnej, badający ziemię, jako ciało niebieskie t. j. położenie jej we wszechświecie, kształt, wielkość i prawa ruchu; **g. polityczna**, dział gieografji ogólnej zajmujący się ziemią jako siedliskiem człowieka, a więc podziałem na narody, państwa, oświatą, handlem, przemysłem i t. p.

Gieoid **g.* powierzchnia bryły ziemskiej; kształt najbardziej zbliżony do postaci ziemi.

Gieolog **g.* badacz i znawca ziemi.

Gieologiczne formacje *ob.* **Formacje.**

Gieologja **g.* nauka o budowie i tworzeniu się skorupy ziemskiej, o rozwoju ziemi i powstawaniu na niej życia roślin i zwierząt; ziemiorodztwo.

Gieometra *g.* technik, zajmujący się pomiarem gruntów i zdejmowaniem planów, miernik.

Gieometrja *g.* nauka o mierzeniu linji, powierzchni i brył.

Gieometryczny **g.* **stosunek**, taki stosunek między szeregiem liczb, że każdą następną można otrzymać, mnożąc poprzednią przez liczbę stałą, niezmienną.

Gieonomja **g.* nauka o gatunkach ziemi, o użytkowaniu ziemi.

Gieoplastyk **g.* wykonywający wypukło mapy ziemi.

Gieoplastyka **g.* znajomość wyżyn i nizin ziemi.

Gieorgiki *ł.* poematy opisowo-dydaktyczne, opiewające rolnictwo i gospodarstwo wiejskie.

Gieoskopja **g.* obserwacje procesów zwłaszcza cieplnych, odbywających się pod powierzchnią ziemi.

Gieostatyka **g.* nauka o równowadze ciał stałych.

Gieotaktyzm **g.* ruch organizmów spowodowany przyciąganiem ziemi; **g. dodatni**, ruch ku środkowi ziemi; **g. ujemny**, ruch oddalający się od środka ziemi.

Gieotektonika **g.* *ob.* **Gieologja.**

Gieotermiczny **g.* tyczący się ciepła ziemi; **stopień g.**, oznaczenie głębokości ziemi, przy której temperatura w ziemi podwyższa się o 1°; (mniej więcej co 80 metrów).

Gieotropizm **g.* własność niektórych pędów roślinny, iż zwracają się w kierunku przyciągania ziemi.

Gieozofja **g.* rozpatrywanie kuli ziemskiej pod względem filozoficznym, filozofja gieografji.

Gierada *śrł.* wyprawa ślubna kobieca; statki, naczynia domowe a. rzemieślnicze.

Gierencja *nł.* przedstawicielstwo; przeprowadzenie (sprawy).

Gierent *ł.* zarządca, pełnomocnik handlowy, przemysłowy a. polityczny.

Giermanista *nł.* znawca języka, prawa, historji, literatury niemieckiej.

Giermanizacja *nł.* narzucanie niemczyzny, niemczenie.

Giermanizator *nł.* dążący do zniemczenia.

Giermanizm *nł.* zwrot mowy, właściwy językowi niemieckiemu, użyty w innym języku.

Giermanizować *nł.* niemczyć.

Giermanofilstwo *nł.* zamiłowanie wszystkiego, co niemieckie.

Giermanofobja *nł.* wstręt do Niemców, niemczyzny, do wszystkiego, co niemieckie.

Giermanowie *ł.* nazwa przodków dzisiejszych Niemców i ludów pleminnie im pokrewnych; **giermańskie języki**, języki ludów pochodzenia giermańskiego: niemiecki (górny i dolny), holenderski; angielski, fryzyjski; szwedzki, duński, norweski, islandzki.

Giermek *węg.* noszący oręż za rycerzem; młody szlachcic, towarzyszący rycerzowi na wojnie; w szachach: laufer.

Gierokomja *g.* pielęgnowanie i leczenie starców.

Gierować *n.* przycinać listwę na ramki i spajać je w winklach; **gierunek**, połączenie pod kątem prostym dwóch kawałków drzewa ściętych ukośnie.

Gierydon *f.* stolik okrągły o jednej nodze; stolik kątowy (do stawiania w kącie pokoju); etażerka do cukierków; podnóże na lichtarz, na świeczniki.

Gierylasi *h.* bandy zbrojne, złożone z pasterzy i kontrabandzistów, toczące na własną rękę wojnę podjazdową; wolni strzelcy w Hiszpanji; **gierylasówka**, wojna partyzancka; partyzantka.

Gieryłasz *r.* rodzaj gry w karty, wist bezatutowy.

Giesshübler *n.* woda gazowa naturalna z Giesshübl (w Czechach) lub na jej podobieństwo przyrządzona, służąca za przyjemny i zdrowy napój.

Giest *ł.* ruch członków ciała, towarzyszący mowie, a często zastępujący ją, znak, skinienie.

Giestykulacja *ł.* używanie giestów, mimika.

Giestykulować *ł.* używać giestów, posiłkować się giestami przy rozmowie (np. wymachiwaniem rąk, ruchami figury).

Gieszeft *n.* interes nieuczciwy, afera, spekulacja, szacherka; **gieszefciarz** *ob.* **Gieszeftman.**

Gieszeftman *n.* trudniący się gieszeftami, aferzysta, spekulant.

Gieszpan *węg.* naczelnik komitetu na Węgrzech i w Siedmiogrodzie; żupan.

Giewer *n.* kołpak żołnierski.

Giezelsztyk *n.* robota popisowa przy wyzwoleniu na czeladnika.

Gifes *n.* miejsce gdzie się zaczyna rękojeść szpady.

Gig *a.* bąk, rodzaj łodzi dwuwiosłowej; powozik dwukołowy, jednokonny, otwarty, do powożenia samemu.

Gigant *g.* bajeczny olbrzym.

Gigantyczny **g.* olbrzymi, imponujący ogromem.

Gigantyzm *g.* olbrzymiość.
Gigrl, Gigerl *n.* niby elegant, zwracający uwagę na siebie ubiorem przesadnie oryginalnym i uderzającym zachowaniem się; modniś.
Gigue *f.* (*żig)* stary francuski taniec o charakterze wesołym; muzyka do niego; ostatnia część suity.
Gildja *n.* dawniej stowarzyszenie, cech; podział kupców w Rosji na dwie klasy: wyższą i niższą, stosownie do wysokości opłaty za prawo handlu; opłata za prawo handlu.
Gilosze *f.* ozdoby linijne wykonane sposobem mechanicznym, stanowiące tło druku, papierów wartościowych, akcji etc.
Gilloszowanie *f.* sztuka rytowania ozdób linijnych za pomocą specjalnego przyrządu na kamieniu lub metalu.
Gilotyna *f.* przyrząd do ścinania głowy skazanemu (od imienia wynalazcy doktora Guillotin); **gilotynka**, przyrządzik do obcinania łebków cygar.
Gilotynować *f.* ściąć skazańca na gilotynie; **gilotynowanie obrad**, uchwała obradujących, aby zamknąć obrady nad jaką sprawą, gdy się przeciągają zbyt długo.
Gilza *n.* [*r.*] tutka czyli rurka z cienkiej bibułki do wyrobu papierosów; tutka z metalu do ładunków broni palnej; obsada do buforu.
Gimnastyk *g.* biegły w gimnastyce, zwinny, zręczny.
Gimnastyka *g.* ćwiczenie siły i zręczności za pomocą odpowiednich ruchów ciała; **gimnastykować**, ćwiczyć, wyrabiać, kształcić.
Gimnazista, Gimnazjalista, Gimnazjasta *nł.* uczeń gimnazjum.
Gimnazjum *g.-ł.* średni zakład naukowy, złożony z 6-ciu do 9-ciu klas, dający wykształcenie humanitarne i przysposabiający do uniwersytetu.
Gimnosofista *g.* mędrzec gardzący dobrami doczesnemi, wiodący życie ascetyczne.
Ginajkokracja *g.* panowanie kobiet (*szczeg.* w epoce matrjarchatu).
Gineceum *g.-ł.* mieszkanie kobiet w starożytnej Grecji.
Ginekolog **g.* lekarz chorób kobiecych.
Ginekologja **g.* nauka o chorobach kobiecych
Giocoso *w. (dżiokozo)*, **Giojoso**, w *muz.* żartobliwie pieszczotliwie, wesoło.
Gipiura *f.* rodzaj grubej koronki o wydatnym wypukłym deseniu; hafty ręczne na batyście.
Gips *g.-ł.* minerał, siarczan wapnia, używany jako materjał budowlany, przy wyrobie papieru, w farbiarstwie, do odlewów, robót rzeźbiarskich etc.; **gipsować**, gipsem powlekać, napuszczać; nawozić pole gipsem; zaprawiać wino gipsem.
Gipsatura *nł.* figura lub ozdoba z gipsu.
Girandola *w. (dżirandola)* ognie sztuczne włoskie.
Girant *ob.* **Żyrant.**
Girlanda *f.* wieniec, splot kwiatów i liści; rysunek, ozdoba w kształcie wieńca zamkniętego lub rozwartego.
Giro *ob.* **Żyro.**
Giroskop **g.* przyrząd przekonywający, że podczas obrotu wirowego oś obrotu dąży do zachowania położenia niezmiennego (jak w bąku, frydze).
Giser *n.* pracownik w fabryce odlewów metalowych; **gisernia**, odlewnia, fabryka odlewów metalowych, lejnia.
Gista *n.* miał z węgla kamiennego.
Gitana *h. (chitana)* cyganka; taniec hiszpański; **gitano**, cygan.
Gitara *h.* instrument muzyczny strunowy, na którym gra się szczypiąc struny palcami.
Giusto *w. (dżusto)* ściśle (w takt).
Giwer *ob.* **Giewer.**
Glacé-papier *f.* rodzaj papieru gładkiego, kredowego.
Glacis *f.* (*glasi)* zewnętrzna pochyłość wałów twierdzy, zakrywająca fortyfikację, stok.
Glacjalny *nł.* lodowy; dotyczący lodu; **okres g.**, czas, w którym lody pokrywały przestrzeń dziś od nich wolną, okres lodowy.
Gladii poena *ł.* kara śmierci za pomocą miecza.
Gladjator *ł.* w staroż. Rzymie szermierz, zapaśnik walczący publicznie na arenie cyrkowej o śmierć lub życie.
Glajcha *n.* doprowadzenie każdopiętrowej roboty mularskiej do równa do układania na nich belek.
Glanek *n.* zwężona część podeszwy między obcasem a zelówką.
Glans *n.* połysk, odblask, błyszczenie się; mieszanina krochmalu pszennego, boraksu, gumy arabskiej i gliceryny do krochmalenia bielizny *przen.* świetność; piękność, szlachetność; **glansować**, nadawać powierzchnię gładką, lśniącą; **glansowany**, gładki, połyskliwy; słodki, wymuskany.
Glas *f.* sok grzybowy, mięsny.
Glasa *f.* żagnot krochmalony, wyprasowany.
Glaspapier *n.* papier do polerowania wyrobów metalowych.
Glauberska sól, siarczan sodu, lekarstwo o gorzkim smaku (od imienia chemika Glaubera).
Glaukoma *g.* jaskra (niebezpieczna choroba oczu).
Glaukonity **g.* drobne ziarenka złożone z krzemionki, tlenniku żelaza i potażu w glinie i marglu.
Glazerunek *n.* połysk nadany malowidłu przez powleczenie farbą przezroczystą.
Glazura *n.* lśniąca szklista powłoka, szkliwo, emalja; błyszcz do obuwia; polewa cukrowa do wyrobów cukierniczych; **glazurować**, polewać cukrem, lukrować.
Gleba *ł.* ziemia orna, grunt rodzajny, rola; to, z czego czerpią żywność i na czym się rozwijają bakterje: grunt odżywczy, podłoże.
Glebae adscriptus *ł.* przywiązany do gruntu, chłop poddany; *przen.* nie mogący wyjechać z powodu obowiązków.
Gleczer *n.* lodowiec, masa lodu powstała z wiecznego śniegu, wskutek ciśnienia jego mas górskich na dolne.
Glejt *n.* list bezpieczeństwa na wolne przejście, na podróżowanie a. pobyt w danej miejscowości, list żelazny; orszak zbrojny odprowadzający; **glejtować**, zabezpieczać glejtem, odprowadzać w orszaku dla okazania czci.
Glejta *n.* minerał, tlenek ołowiu, masykot, żółty proszek, otrzymywany przez ogrzewanie ołowiu na powietrzu; służy do wyrobu szkła, pokostu, do polew, na wyroby ceramiczne i t.d.
Glewja *śrł.* kopja, spisa; **glewijnik**, kopijnik.
Gliceryna *nł.* ciecz bezbarwna i bezwonna, gęsta, tłustawa, smaku słodkiego, otrzymywana z tłuszczu, nie schnąca, używana jako kosmetyk udelikatniający skórę i do celów technicznych.
Glid *n.* rząd, szereg.
Glif **g.* ukośne rozszerzenie muru nad oknami dla światła, lub przy drzwiach, dla szerszego wejścia.
Glijować *n.* rozpalać, rozżarzać wyroby metalowe, i następnie powolnie je ochładzać dla zmiękczenia.
Glikogien **g.* węglowodan, t. j. połączenie węgla, wodoru i tlenu, wytwarzane w wątrobie, służące za materjał do pracy mięśni.
Glikoniczny **g.* **wiersz**, pewien rodzaj wiersza (od nazwiska poety greckiego).
Glikoza *ob.* **Glukoza.**
Gliptografja **g.* opisanie kamieni rzniętych, figur.
Gliptoteka **g.* zbiór rzniętych kamieni i kruszców; galerja rzeźb, posągów i t. p.
Gliptyka *g.* sztuka rzeźbienia, szczególnie na kamieniu.
Glissando *w.* grać jakby ślizgając palcem po klawiszach.
Gliwajn *ob.* **Glühwein.**
Gl. m. a. Glor. mem *skr.* **Gloriosae memoriae** *ł.* sławnej pamięci.
Glob *ł.* kula; kula ziemska; klosz do lampy, mający kształt kuli.
Globe-trotter *a. (globtrotter)* *dosł.* wydeptujący całą kulę ziemską: żartobliwa nazwa dawana turystom, ustawicznie podróżującym po całym świecie.
Globigieryna *nł.* rodzaj otwornic (korzenionóżek) morskich.
Globulina *nł.* gałecznik, ciało białkowate, czerwone, znajdujące się w krążkach krwi.
Globus *ł.* kula przedstawiająca kulę ziemską z obrazem lądów i mórz na niej; **g. niebieski**, takaż kula, przedstawiająca firmament z gwiazdami i konstelacjami.
Gloria in excelsis Deo *ł.* chwała Panu na wysokości.
Gloria virtutem tamquam veram habebit *ł.* sława jak cień idzie za cnotą.
Gloriosae memoriae *ł.* przesławnej pamięci
Glorja *ł.* chwała, świetność, wspaniałość; część Mszy św., zwana hymnem Anielskim; aureola; obwódka promienista naokoło głowy świętych w obrazach.
Glorjeta *f.* altana na wzniesieniu z pięknym widokiem.
Glorjola *ł.* sława, rozgłos aureola.
Gloryfikacja *ł.* uwielbienie, oddawanie chwały.
Gloryfikować *ł.* sławić, wychwalać.
Glosa *g.* [*śrł.*] przekład wyrazu lub wyrażenia wypisany między wyrazami

tekstu obcego w dawnych rękopisach; objaśnienie, komentarz; rodzaj wzniosłych utworów poetyckich.

Glosarjusz *ł.* słownik objaśniający tekst; zbiór glos.

Glosator *ł.* objaśniacz wyrazów.

Glosolalja **g.* mówienie w stanie hypnotycznym językami sobie nieznanemi.

Glosologja, Glot(t)ologja **g.* nauka o językach, lingwistyka, językoznawstwo.

Glühwein *n.* wino gorące gotowane z korzeniami.

Glukoza **g.* cukier gronowy, znajdujący się w soku roślinnym i w słodkich owocach.

Gluten *ł.* ciało klejowate o obfitej zawartości białka, dające się wydzielić z nasion.

Głagolica [*r.*] najdawniejsze pismo starosłowiańskie.

Gmach *n.* wielka budowla; *przen.* ogrom, wielka ilość.

Gmina *n.* jednostka autonomiczna zarządzana przez wójta.

Gnejs *n.* skała zbliżona składem do granitu, mająca budowę łupkową; skała złożona ze szpatu polnego, kwarcu i miki, stanowi główną część składową gór pierwotnych.

Gnom *f.* (?) bajeczna istota nadprzyrodzona, duch ziemny i górski; maleńki karzełek strzegący ukrytych pod ziemią skarbów; krasnoludek, kobold.

Gnom *g.* epigramat, zawierający myśl głęboką; zdanie naukowe krótko wyrażone; przypowieść.

Gnomiczna *g.* **poezja**, poezja złożona z krótkich zdań sentencji.

Gnomik *g.* autor przysłów sentencji.

Gnomon *g.* przyrząd używany przez astronomów starożytnych do oznaczenia wysokości i zboczeń ciał niebieskich; zegar słoneczny, kompas.

Gnomonika *g.* sztuka robienia zegarów słonecznych.

Gnosis *g.* *(gnozis)* poznanie prawd religijnych.

Gnostycy *g.* sekta szeroko rozpowszechniona w 2-im w. po N. Chr., której zwolennicy, gnostycy, uważali ten świat materjalny i grzeszny za utwór niższego bóstwa, demiurga czyli budowniczego wszechświata, siebie zaś za tymczasowych niewolników owego demiurga, mając nadzieję wyzwolić się z pomocą tej cząstki siły boskiej, która się światu, a mianowicie im dostała w udziale; od zbawienia odsądzali wszystkich, nie dzielących ich zaciekań i poglądów.

Gnostycyzm **g.* nauka gnostyków o objawieniu i tajemnicach boskich.

Gnozymachowie *g.* sekta chrześcijańska z VII w. po Chr. odrzucająca dogmaty.

Gnothi se auton *g.* znaj samego siebie.

Gnoza *g.* poznanie Boga rozumowe, kontemplacyjne.

Gnyk *n.*, **Gnykowa kość**, kość leżąca między językiem a krtanią, kość podjęzykowa.

Gnyp *ob.* **Knyp.**

Go-bang, japońska gra kombinacyjna dwu lub czteroosobowa (wygrywa ten gracz, który na wspólnej tablicy o 256 polach pierwszy tak posunie swoich 5 kamieni, że utworzą figurę symetryczną: krzyż a. linję prostą).

Gobeliny *f.* cenne kobierce, tkane ręcznie w krosnach, naśladujące do złudzenia malowidła.

Gocki *ob.* **Gotycki.**

Goddamn! *a.* *(goddem)* Boże mię skarz! (klątwa angielska).

God save the King (Queen) *a.* *(god sew tő kin)* Boże, chroń króla (królowę)—początek narodowego hymnu angielskiego.

Goecja *g.* czarodziejstwo z pomocą złych duchów.

Goeletta *f.* mały statek trójmasztowy zawierający 50 do 100 tonn.

Gofry *f. ob.* **Wafle.**

Gogiel-mogiel *ob.* **Kogiel-mogiel.**

Gog i Magog *hebr.* w proroctwach Ezechjela: książę i jego naród mający wkroczyć do Palestyny i wytępić Izraela; w Apokalipsie: narody mające powstać przeciw Chrystusowi, gdy przyjdzie ponownie; *przen. iron.* wróg straszliwy ale urojony.

Gogo, laluś wymuskany, bezmyślny, strojniś, fircyk.

Gograbia, Gograf *n.* dawniej sędzia powiatowy.

Goj, Goim *hebr.* nazwa dawana przez żydów innowiercom.

Goldkrem *ob.* **Cold-cream.**

Goldwaser *n.* wódka gdańska słodka na anyżu i kminie z pływającemi listeczkami złota malarskiego.

Golf *w.* gra dwu lub czteroosobowa, polegająca na tym, żeby najmniejszą liczbą uderzeń clubem przepędzić piłkę kauczukową przez 9 lub 18 dołków w ziemi wygrzebanych w odległości około 100 metrów jeden od drugiego, na gruncie urozmaiconym przeszkodami.

Golf *w.* zatoka morska.

Golfstream *a.* prąd zatokowy, ciepły prąd morski wypływający z zatoki Meksykańskiej i oblewający zachodnie brzegi Europy.

Golgota *chald.* (miejsce trupich głów) wzgórze, na którym ukrzyżowano Chrystusa Pana; *przen.* męczeństwo.

Golirdoża *w. ob.* **Goljard.**

Goljard, Golirdoża *w.* aktor wędrowny w wiekach średnich.

Goljat *hebr.* olbrzymi Filistyn, pokonany przez Dawida; *przen.* olbrzym; *żart.* ten, co nic nie ma, golec.

Golkondy skarby, nieprzebrane bogactwa.

Gomfolit **g.* rodzaj skały okruchowej: zlepieniec różnorodny.

Gonagra **g.* reumatyzm stawu kolanowego.

Gondola *w.* płaska, długa, wązka łódź do przejażdżki po kanałach Wenecji.

Gondoljer *w.* przewoźnik na gondoli.

Gondoljera *w.* pieśń wioślarzy weneckich.

Gonfalonjer *w.* chorąży niosący sztandar; tytuł prezydenta niektórych daw. drobnych rzeczypospolitych we Włoszech.

Gong, Gongong, narzędzie muzyczne Indusów i Chińczyków w kształcie talerza; *ob.* **Tam-tam.**

Gongoryzm *\nł.* styl ciemny, zawiły (od nazw. poety hiszp. Gongora w XVI wieku).

Gonjometr **g.* narzędzie do mierzenia kątów w kryształach, kątomierz.

Gonokoki **g.* drobnoustroje w ropie wenerycznej.

Gontyna *ob.* **Kontyna.**

Good bye *a.* *(gud baj)* żyj szczęśliwie, miej się dobrze (słowa pożegnania).

Gopiana, gatunek skorupiaka; *mit.* (u Polan staroż.) boginka wodna, rusałka (od nazw. jeziora Gopło).

Gordon, Gordon-seter *a.* seter wysokiej rasy, o dużych zaletach (od nazw. Anglika Gordon).

Gordyjski węzeł, węzeł nierozerwalny (rozcięty mieczem przez Aleksandra W.); *przen.* rzecz zawiła, kwestja trudna do rozwiązania; **rozciąć w. g.**, szybko i energicznie rozstrzygnąć jakąś trudność (od imienia króla frygijskiego Gordjusza).

Gorgony *g.* w *mitol.* greckiej trzy potworne kobiety z wężami na głowie, których widok przemieniał w kamień; **głowa Gorgony**, symbol okropności, zgrozy.

Gorgończyk, łatwo zmieniający swoje przekonania.

Gors *f.* szyja i piersi kobiece; ubranie piersi; część koszuli okrywająca pierś; **do gorsu**, z wycięciem obnażającym szyję i część piersi; *żart.* w odzieży rannej, domowej; **gorsować się**, ubierać się do gorsu; *przen.* **utwór** mocno **wygorsowany**, niemoralny, jaskrawie malujący stosunki płciowe.

Gorset *f.* rodzaj stanika obcisłego z fiszbinami; stanik wieśniaczy strojny, bez rękawów, sznurowany.

Goryl *ob.* **Anthropopithecus.**

Gotyk *śrł.* styl gotycki; budowla w stylu gotyckim; pismo gotyckie; **gotyckie litery**, pismo staro-niemieckie, łamane, ozdabiane zakrętami; **gotycki język**, najstarsza odrośl języków germańskich; **g. styl**, styl ostrołukowy, sposób budowania odznaczający się wysmukłością form, szpiczastością łuków, koronkową delikatnością ozdób, wysokiemi kolumnami i laskowaniem.

Gotyzm *nł.* charakter i kierunek gotycki

Gourmand *f.* *(gurmań)* obżartuch, łakotniś.

Gouache *f. ob.* **Gwasz.**

Graal *ob.* **Gral.**

Graca *n.* narzędzie do skrobania, do oczyszczania powierzchni (ziemi, ściany) do kopania, do rozrabiania wapna, do wygarniania z pieca; skrzynia do lasowania wapna.

Gracioso *w.* wdzięcznie; **gracjozny**, powabny, wdzięczny, powabny, dystyngowany.

Gracja *ł.* bogini wdzięku; wdzięk, powab; chleb łaskawy wysłużony po latach pracy.

Gracjalista, Gracjonalista *nł.* oficjalista na dworach wielkich panów, otrzymujący za wieloletnią pracę dożywotnie utrzymanie na starość.

Grad *n.* stopień; **na g.**, spojenie dwóch desek zapomocą wpuszczenia jednej deski w żłobek drugiej.

Gradacja *ł.* stopniowe podwyższanie; stopniowe wznoszenie się od pojęć ciaśniejszych do ogólniejszych i wyższych, lub odwrotnie; stopniowanie.

Gradatim *ł.* stopniowo.

Gradevole, Graditamente *w.* z wdziękiem.

Gradivus *ł. dosł.* kroczący

(po trupach) — przydomek Marsa, bożka wojny.

Gradjent *a.* różnica stanu barometrycznego w dwu miejscach oddalonych od siebie o jednostkę odległości (np. o stopień równika).

Gradjerować *n.* czyścić sól z wody słonej; **gradjernia**, tężnia.

Graduale, Graduał *śrł.* część Mszy Św., następująca po Epistole.

Graduować *nl.* nadawać stopień naukowy akademicki.

Gradus *l.* stopień; podwyższenie, na którym stoi stół i krzesło dla nauczyciela, dla sędziego; stopień barometru, termometru, areometru i t. p.; **g. ad Parnassum**, stopień do Parnasu: nazwa podręcznika łacińskiego do ćwiczeń wersyfikacyjnych; tytuł wpraw muzycznych.

Gradyw *ob.* **Gradivus.**

Graeca *l. (greka)* greckie dzieła lub pisma.

Graeca fides nulla fides *l.* grecka wierność, żadna wierność.

Graecum est non legitur *l. dosł.* to po grecku, to nieczytelne; *przen.* stosuje się do wszelkiej kwestji nieznanej lub lekceważonej.

Graf *n.* hrabia; **grafina, grafini** hrabina.

Graffito *w.* nazwa niektórych napisów, odkopanych w Pompei, w Rzymie, porobionych na murach w starożytności przez próżniaków, żaków i t. p.

Graficzny *g.* przedstawiony za pomocą rysunku, djagramu (rachunek, wykaz, dowodzenie).

Grafika *g.* oddawanie brzmień językowych za pomocą znaków przyjętych (liter); sztuka pisania i rysowania; specjalna znajomość pisma dyplomatycznego; ogół liter właściwych jakiemu językowi, a. wytworzonych i używanych przez jakiego autora.

Grafit **g.* rodzaj węgla, minerał miękki, barwy szarawo-czarnej, połyskliwy, używa się do wyrobu ołówków, tygli ogniotrwałych i t. d.

Grafjon *g.* narzędzie rysunkowe napuszczane tuszem do kreślenia linji.

Grafka **g.* pręcik, pałeczka, ołówek do pisania, kreślenia, do wskazywania liter przy czytaniu.

Grafofon **g. ob.* **Fonograf.**

Grafologja **g.* sztuka rozpoznawania charakteru i skłonności człowieka z jego pisma.

Grafoman **g.* ten, co ma manję pisania utworów literackich, nie posiadając talentu; lichy autor.

Grafomanja **g.* manja pisania.

Grafometr **g.* półkole mosiężne z lunetą, podzielone na 180 stopni do mierzenia kątów.

Grain de beauté *f. (grę dö bote)* pieprzyk, plamka mała, czarna na skórze, znamię.

Grajcar 1. *ob.* **Krajcar**; 2. narzędzie do wydobywania rzeczy uwięzłych; **grajcarek** korkociąg *ob.* **Trybuszon**; *przen.* pasemko (włosów, nici it.p.) tworzące linję spiralną; lok, pejs.

Grajzlernia *n.* sklepik z mąką i krupami.

Gral a. **Graal św.** *śrł.* [*f.*] kosztowne naczynie z drogiego kamienia (szmaragdu), z którego Chrystus miał spożywać Wieczerzę św., i w którą św. Józef z Arymatei zebrał krew Ukrzyżowanego.

Gram *g.* [*f.*] jednostka wagi systemu metrycznego, ciężar jednego centymetra sześciennego wody dystylowanej przy 4^0 ciepła = prawie $^1/_{12}$ łuta.

Gramatyka *g.* nauka o właściwościach języka; zbiór prawideł, wskazówek, dotyczących języka; nauka języka, nauka poprawnego mówienia i pisania; druga klasa w daw. szkołach; **g. muzyki**, początek teorji muzycznej.

Gramofon **g. ob.* **Fonograf.**

Gran *l.* waga aptekarska $^1/_{20}$ skrupułu.

Granat *śrł.* minerał, którego odmiana barwy ciemno-czerwonej, przejrzysta, używana bywa do wyrobów jubilerskich; paciorek, ozdoba z granatu; pocisk ręczny a. armatni napełniony materją wybuchową, pękający po wyrzuceniu; drzewo południowe z owocem podobnym do jabłek; kolor ciemno-niebieski.

Grand *h.* magnat hiszpański.

Granda *f.* na dużą skalę; **na grandę**, z zamiarem oszukania.

Grande (la) passion de sa vie *f. (la graⁿd pasją d'sa wi)* wielka namiętność jego życia największa jego namiętność.

Grandezza *w.* wielkopańskie obejście i powaga, duma.

Grandioso *w.* wzniośle, wspaniale.

Grand monde *f. (graⁿ mąd)* wielki świat, arystokracja.

Grand seigneur *f. (graⁿ senjör)* wielki pan.

Grangarda *f.* silny posterunek wojskowy ustawiony w punktach strategicznych.

Granit *nl.* skała składająca się ze spatu polnego, kwarcu i miki, używana do brukowania ulic i do budowli.

Granito *w.* rodzaj lodów niezupełnie domrożonych.

Grankulka a. **Grandkulka** *n.* kulka do strzelby myśliwskiej większa od loftki.

Granulacja *nl.* ziarniste gruczołki na wewnętrznej stronie powiek i na gojących się ranach, ziarnina.

Granulować *nl.* nadawać metalowi kształt małych ziarnek przez stopienie go i powolne wylewanie z wysokości do zimnej wody; pokrywać się ziarniną (o ranach).

Granum salis *l. dosł.* bryłeczka soli: odrobina niedowierzania; *ob.* **Cum grano salis.**

Grapa *n.* (?) grzbiet skalisty, turnia; urwisko, usypisko; parów.

Graptolit **g.* odcisk skamieniały zaginionych polipów.

Grasant *l.* łupieżca, grabieżca.

Grasować *l.* szerzyć się, panować (o chorobach); włóczyć się, nawiedzać często, przebywać w jakiej miejscowości w celu grabieży.

Grassejować *f.* wymawiać dźwięk *r* jak Paryżanin.

Gratia gratiam parit *l.* przychylność wzbudza przychylność.

Gratias ago! *l.* dzięki!

Gratis *l.* bezpłatnie, darmo; **gratysowy**, bezpłatny, dany darmo.

Gratuar *f.* nóż do zeskrobywania farby ze szkła a. porcelany; nóż szewcki do krajania skór, krawalnik.

Gratulacja *l.* powinszowanie, życzenie.

Gratulant *l.* składający życzenia.

Gratulować *l.* składać życzenia.

Gratyfikacja *l.* oddzielne wynagrodzenie pieniężne udzielane pracownikom przez pracodawcę, podarek.

Grau, teurer Freund, ist jede Theorie, aber grün ist des Lebens goldener Baum *n. dosł.* siwa (= stara), drogi przyjacielu, jest każda teorja, ale zieleni się (młodością) złote drzewo życia (z dramatu Faust, Goethego): teorja nie zdoła przewidzieć wszystkiego, co fala życia przynosi.

Grauwaka *n.* szarowaka, szarogłaz, miękka odmiana bazaltu, barwy szarozielonawej.

Grave *w.* poważnie.

Graviora quaedam sunt remedia periculis *l.* środki zapobiegawcze są nieraz cięższe niż niebezpieczeństwo.

Gravissime *w.* z wielką powagą, serjo (w muzyce).

Gravissimum est imperium consuetudinis *l.* najcięższem jest panowanie przyzwyczajenia.

Grawamina *l.* prawne skargi, oskarżenia, zażalenia; okoliczności obciążające; ucisk, uciemiężenie.

Grawer *f.* rytownik, sztycharz; **grawerować** *ob.* **Grawirować.**

Grawirować *n.* rytować, wykonywać rysunki wklęsłe lub wypukłe na kości, kamieniu, metalu, szkle i t. p.

Grawitacja *nl.* siła ciężenia, siła wzajemnego przyciągania ciał.

Grawitować *nl.* ciążyć ku czemu a. ku komu; nastręczać się stale towarzyszeniem, usługami.

Grawiura *f.* staloryt, miedzioryt, rycina, sztych.

Grazioso *w.* w *muz.* wdzięcznie, mile.

Grażdanka *r.* abecadło (litery) rosyjskie.

Great attraction *a. (gret atrekszen)* główny powab, główna przynęta.

Grecyzm *nl.* zwrot mowy, właściwy językowi greckiemu.

Greenback *a. (grinbak) dosł.* zielony grzbiet: banknot amerykański od 1 do 1000 dolarów.

Greffier *f.* pisarz sądowy.

Gregaryny *nl.* mikroskopijne pasorzyty, żyjące w przewodzie pokarmowym i wewnętrznych organach zwierząt i człowieka, a także we włosach ludzkich.

Gregorjanizm *nl.* wyznanie ormiano-gregorjańskie.

Gregorjańska *nl.* **woda**, woda z domieszką wina, soli i popiołu, do poświęcenia kościoła (od imienia Grzegorz).

Gregorjańskie *nl.* **wyznanie**, wyznawane przez jedną z sekt ormiańskich (od imienia Grzegorz).

Gregorjański *nl.* **kalendarz**, kalendarz poprawiony przez Papieża Grzegorza XIII r. 1582. t. zw. nowego stylu.

Gregorjański *nl.* **śpiew**, poważny śpiew kościelny jednogłosowy, nie oznaczony ścisłym taktem (od Papieża Grzegorza I w VI wieku).

Grek *l.* mieszkaniec Grecji; gracz szachrujący w grze karcianej; rubasznie głupiec, człowiek naiwny.

Grekounita *ob.* **Unita.**
Grelotka *f.* frendzelka dżetowa.
Gremjał *l.* chusta z tegoż materjału co ornat, do przykrycia kolan biskupa, kiedy siedzi na tronie podczas celebry.
Gremjum *l.* grono, ogół, komplet; ogół osób wydających sąd; **gremjalny**, wspólny, łączny.
Grempla *n.* szczotka drucjana do czesania wełny; **gremplować**, gremplą wełnę, czesać; **gremplowanie**, prostowanie, równanie gremplą włókien wełny i bawełny.
Grenadjer *f.* żołnierz wyborowych oddziałów piechoty; *przen.* człowiek tęgi wysoki.
Grenadyna *f.* tkanina półjedwabna ażurowa.
Gries *n.* *ob.* **Grys.**
Grisaille *f.* *(grizaj)* malowanie dwiema farbami: jasną i ciemną; gatunek lekkiej jedwabnej tkaniny z przędzy jasnej i ciemnej.
Grober Unfug *n.* zakłócenie porządku publicznego, spokojności publicznej; niezwyczwoitość.
Grocernia *a.* sklep w Ameryce z różnemi towarami.
Grodenapl *ob.* **Gros de Naples.**
Grodetur *ob.* **Gros de Tours.**
Grog, Grok *a.* napój z gorącej wody, araku i cukru.
Groom *a.* *(grum)* mały lokaj, chłopak towarzyszący państwu w przejażdżce konnej.
Gros *n.* dwanaście tuzinów; **grosista**, kupiec hurtowy.
Gros d'armée *f.* *(gro darme)* główna część armji.
Gros de Naples *f.* gruba jedwabna tkanina.
Gros de Tours *f.* gatunek ciężkiej materji jedwabnej z Tours we Francji.
Gros-grain *f.* *(gro-grę)* rodzaj ciężkiej materji jedwabnej z lekkiemi prążkami wzdłuż.
Grosso modo *w.* z gruba, grubo krajane lub tłuczone (w przepisach).
Gross - polnische Agitation agitacja wszechpolska.
Grosular *n.* mina, granat zielonawy.
Grot *n.* (?) żeleźce, ostrze oczni a. strzały; oszczep, strzała, włócznia; dzida, spisa, chorągiew; *przen.* cios, raz.
Grota *w.* jaskinia w skale, w górze, pieczara; jaskinia sztuczna jako dekoracja.
Grotesk *f.* rodzaj czcionek drukarskich, druk grubszy i czarniejszy tej samej co w tekście wysokości; *ob.* **Grotesque.**
Groteska polka, polka-mazurka (taniec i muzyka do niego).
Grotesque *f.* *(grotesk)* dziwaczny; **groteski**, arabeski, ozdoby fantastyczne dziwacznych kształtów; **groteskowy**, dziwaczny, karykaturalny.
Gruber *n.* rodzaj bron ciężkich, używanych na wiosnę zamiast pługa pod jarzyny.
Grum *ob.* **Groom.**
Gründer *n.* *ob.* **Grynder.**
Grundrys *n.* rysunek techniczny przedmiotu widzianego z góry, albo jakby przeciętego płaszczyzną poziomą, rzut poziomy, plan.
Grundwaga *n.* deska trójkątna, z której wierzchołka zwiesza się sznurek z ciężarkiem na końcu, używana przez cieśli i mularzów do oznaczania linji poziomej.
Grunt *n.* ziemia rodzajna, orna, gleba, rola; powierzchnia ziemi; miejsce; własna ziemia; twardy pokład ziemi, na którym buduje się fundament domu; punkt oparcia, podstawa, zasada; dno, spód rzeki; fundament; tło; przyczyna, powód; **gruntować**, opierać, zasadzać; utwierdzać; badać, dochodzić czego; zgłębiać, szukać gruntu, dna; w malarstwie. pierwszym kolorem nakładać, dawać tło; **gruntowny**, mocny, masywny; zasadniczy, podstawowy; głęboki, dokładny; sumienny.
Gruntpal *n.* pal wbity w rzekę pod most.
Grupa *n.* zestawienie, ułożenie przedmiotów lub osób w jakąś całość; dział; grono; układ, malownicze zestawienie; stronnictwo; **grupować**, układać, ustawiać w grupy, dobierać; segregować.
Gruppetto *w.* w muzyce znak ∽ umieszczony nad nutą, ozdobnik muzyczny, składający się z grupy 4 małych nutek: nuty wyższej, głównej, niższej i wyższej.
Gryf *g.-l.* bajeczny ptak: lew z głową, dziobem i skrzydłami orła, z uszami konia; nazwa herbu; **g.** *n.* rękojeść, rączka, ujęcie; nuty podwójne brane smyczkiem na 2 strunach; szpon, pazur.
Gryfel *n.* rysik do pisania na tabliczkach.
Gryfon *f.* ozdoba architektoniczna w kształcie gryfa.
Gryft *n.* skrzynia inspektowa.
Grymas *f.* dąs, skrzywienie twarzy dla wyrażenia niechęci, niesmaku lub niezadowolenia; nieuzasadnione niezadowolenie; kaprys, zachcianka.
Grynder *n.* nieuczciwy spekulant, zakładający niepewne albo fikcyjne przedsiębiorstwo akcyjne, aby rozprzedać jego akcje, podnosząc ich kurs sztucznie.
Grynszpan *n.* octan miedzi zielonego koloru (trucizna), farba zielona.
Grypa *f.* choroba epidemiczna, objawiająca się silną gorączką, bólem wszystkich członków, katarem i kaszlem; influenza.
Grys *n.* mąka pszenna poślednia; **grysik**, drobniutka kaszka pszenna.
Gryzetka *f.* szwaczka, modystka i t. p., utrzymująca stosunek miłosny zę studentem, artystą i t. p.
Gschnas *n.* *(gsznas)* wesoła zabawa w knajpach wiedeńskich.
Guano *peruw.* [*h.*] nawóz z odchodów ptaków morskich.
Guarana, odwar z owoców paulinji, używany jako środek leczniczy przeciw migrenie (od nazwy plemienia w Ameryce Południowej).
Guarda e passa *w.* spojrzyj i omiń.
Gubernator *l.* naczelnik gubernji.
Gubernja *nl.* pewien okrąg w kraju, prowincja pod zarządem gubernatora.
Gudronit *nl.* wyrób ze smoły, chroniący mury i drzewo od wilgoci.
Guenon *f.* *(geną)* małpa samica; *przen.* brzydka kobieta, koczkodon.
Guerra *śrl.* rozruch, zamieszka.
Guide *f.* *(gid)* w *muz.* główny temat w fudze; przewodnik.
Guide-rope *f.* *(gid - rop)* długa lina zwieszona u balonu kończącego wzlot, ułatwiająca mu zatrzymanie się o jaki przedmiot.
Guides *f.* straż przyboczna z lekkiej kawalerji we Francji.
Gulardowa woda, octan ołowiu z wodą jako lekarstwo.
Gulasz *węg.* bigos węgierski z papryką i korzeniami.
Gulden *n.* złoty austryjacki, reński=80 kop.
Guldynka, dawna licha strzelba myśliwska.
Gulistan *pers.* ogród róż.
Guma *l.* substancja roślinna kleista; **g. arabska**: żywica z drzew akacjowych, rosnących w Arabji i Afryce; **g. elastyczna** *ob.* **Kauczuk**; **gumować**, pokrywać lub nasycać roztworem gumy.
Gumiguta [*a.*] wysuszony sok żywiczny drzewa rosnącego w Indjach Wschodnich, używany jako farba żółta.
Gumilaka *nl.* a. **szellak**, farba żółtego koloru; środek lekarski silnie drastyczny.
Gunia *l.* dera, koc, grube białe sukno domowej roboty; opończa góralska z takiego sukna w rodzaju krótkiego płaszcza.
Gurt *n.* pas, pasek sprzączką.
Gus *n.* czynność wylewania metalu wytopionego z rudy; zbyteczne strzępy zastygłego metalu, sterczącego ponad formę, w którą go wlano; żelazo lane, odlew.
Gust *l.* poczucie piękna, dobry smak; upodobanie; rodzaj, styl, moda; **z gustem**, chętnie, przyjemnie, i owszem; **gustowny**, będący w dobrym guście, modny; ładny; elegancki, wykwintny.
Gustoso *ob.* **Con gusto.**
Gutapercha *malajs.* [*a.*] *(gutaperczą)*, **gutaperka**, stężały sok mleczny drzewa wschodnio-indyjskiego po wysuszeniu sprężysty, podobny do kauczuku.
Gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo *l.* *dosł.* kropla wydrąża kamień nie siłą, ale częstem spadaniem; *przen.* praca, choć drobna, nieznaczna, lecz ciągła, wytwarza rzeczy wielkie.
Gutta fortunae prae dolio sapientiae *l.* kropla szczęścia więcej znaczy niż beczka mądrości.
Gutturales *l.* głoski tylnojęzykowe (g, k, ch).
Guwernantka *f.* wychowawczyni, nauczycielka domowa.
Guwerner *f.* wychowawca, nauczyciel domowy
Gwałt *n.* przemoc, zniewolenie siłą; krzyk, zamieszanie; **bicie na g.**, bicie na trwogę.
Gwarancja *śrl.* poręczenie, zabezpieczenie, rękojmia, zapewnienie odbioru czegoś.
Gwarant *w.* poręczyciel.
Gwarantować [*f.*] poręczać, dawać rękojmię, zapewniać, zabezpieczać.
Gwardja *w.* wyborowe wojsko; straż przyboczna panującego: poczet, dwór, dworzanie, świta; **g. narodowa**,

straż obywatelska, wojsko obywatelskie, straż miejska; **gwardzista**, żołnierz służący w gwardji.

Gwardjan *śrł.* przełożony klasztoru.

Gwarek *n.* górnik; członek gwarectwa; **gwarectwo**, stowarzyszenie akcyjne górników; zajęcie górników.

Gwasz *f.* malowanie farbami wodnemi rozrobionemi z gumą; farba wodna, klejowa.

Gwebr *pers.* czciciel ognia w Persji.

Gwelf *w.* członek stronnictwa włoskiego w wiekach średnich, przeciwnego zwierzchnictwu cesarzów niemieckich nad Włochami.

Gwicht *n.* ciężarek do ważenia, który się kładzie na szalę wagi.

Gwinea *a.* złota moneta angielska, wartości 21 szylingów=10 rb.

Gwint *n.* rowek wężykowaty na śrubie lub w rurze, skręt śrubowy; **gwintować**, wyrzynać gwinty; **gwintówka**, strzelba gwintowana.

Gygesa pierścień, pierścień niewidzialności, pierścień, którego posiadacz mógł się stawać niewidzialnym (od nazw. Gyges — bajecznego króla Lidji).

Gymkhana *hind.* [*a.*] *(dżimkena)* plac publiczny dla igrzysk sportowych; igrzyska publiczne.

Gyne- *g. ob.* **Gine-**.

Gzyms *n.* górna ozdoba architektoniczna muru, pieca, szafy, kominka; listwa, na której zawiesza się firankę, portjerę.

H.

Ha *skr.* **Hektar** *(ob.)*.

H. a. *skr.* **Hoc anno** *l.* tegoż roku.

Habdank *n.* dzięki!; nazwa herbu; **habdankować**, dziękować, prosić o zwolnienie.

Habeas corpus *l.* angielskie prawo z r. 1679, mocą którego poddany angielski nie może być więziony bez badania sądowego i winien być przesłuchany w ciągu 24 godzin po aresztowaniu.

Habeas tibi *l.* przypisz to sobie sam.

Habeat sibi *l.* niech sobie ma, niech mu to służy.

Habemus confitentem reum *l.* mamy winowajcę przyznającego się.

Habemus Papam *l.* mamy Papieża! (okrzyk po wyborze Papieża).

Haben *n.* strona—ma, kredyt w buchalterji.

Habenda *l.* mienie, majątek.

Habent sua fata libelli *l.* i książki mają swój los.

Habet confidentiam in ventre *l.* ma śmiałość w brzuchu.

Habet et musca splenem *l.* i mucha ma śledzionę t. j. potrafi się rozgniewać, gdy jej dokuczą.

Habet suum venenum blanda oratio *l.* schlebiająca mowa ma swoją truciznę.

Habilitacja *śrł.* obrona rozprawy naukowej dla uzyskania prawa wykładu w uniwersytecie; dowody zręczności a. biegłości.

Habilitować się *śrł.* bronić w uniwersytecie rozprawy napisanej celem uzyskania prawa wykładania na uniwersytecie.

Habit *l.* suknia zakonna; stan zakonnika.

Habitacja *l.* zamieszkanie.

Habitué *f.* *(abitüe)* gość stały, poufały; stały bywalec teatralny.

Habitus *l.* wygląd zewnętrzny, z którego można wnosić o skłonności lub odporności względem pewnych chorób.

Habitus non facit monachum *l.* habit nie czyni mnichem, nie suknia rozstrzyga, jakim kto jest.

Haché *f.* *(asze)* potrawa z mięsa siekanego z przyprawami.

Hacienda *h.* *(asjenda)* posiadłość wiejska, folwark.

Hac itur ad astra *l.* tędy droga do sławy.

Haczysz *ob.* **Haszysz.**

Hades *g.* królestwo cieniów, świat podziemny, piekło.

Hadra *n.* gałgan, szmata, stara podarta odzież; kobieta złych obyczajów.

Hadrować *n.* kłócić się, pieniać się.

Hadżi *ar.* mahometański pielgrzym do Mekki.

Hadżys *ar.* dawny wielkorządca arabski w Hiszpanji.

Haec est voluntas gubernii *l.* taka jest wola rządu.

Haec facienda et illa non omittenda *l. ob.* **Et haec** i t. d

Haec summa fuit *l.* taki był koniec tej piosnki.

Haem- *ob.* także **Hem-**.

Haematozoa **g.* pasorzyty żyjące we krwi zwierząt kręgowych.

Haematuria **g.* wydzielanie moczu krwawego.

Haf *n.* zatoka morska zawarta między wybrzeżem a wązkim pasem lądu, wchodzącym w morze.

Hafiz *ar.* uczony muzułmanin umiejący Koran na pamięć.

Haftować *n.* wyszywać delikatnie i misternie, przetykać nićmi; *żart.* kłamać, przesadzać; zszywać rany; **haft**, wyszywanie wypukło (nicią, jedwabiem).

Hagada *hebr.* legienda zapisana w talmudzie; podanie, objawienie; wieczorna modlitwa Żydów przed świętem Paschy.

Hagiel *n. dosł.* grad: gruba mączka cukrowa, faryna.

Hagion oros *g.* Góra święta czyli Atos (w Turcji Europejskiej).

Hagjografja **g.* opisanie rzeczy świętych; żywoty Świętych.

Hagjologja **g.* nauka o rzeczach świętych i żywotach Świętych.

Hagjotyka **g.* nauka udoskonalenia, uświęcania samego siebie.

Hai *chiń.* morze, jezioro.

Haik *ar.* duża wełniana opończa Maurów w Afryce; *ob.* też pod **Hajk.**

Haja *n.* rekin ludojad (ryba).

Hajdamaki *tur.* kozackie bandy rozbójnicze w XVII w.; *przen.* włóczęgi, rabusie, łotry, zbóje; zawadjaki; **hajdamactwo**, rozbójnictwo, łotrostwo.

Hajduk *węg.* żołnierz z dawniejszej piechoty węgierskiej; lokaj w stroju węgierskim na dworze wielkich panów; *przen.* opryszek, rozbójnik.

Hajer *n.* górnik.

Hajk, Haik, mityczny praojciec Ormjan, którzy też sami siebie nazywają: Hajk.

Hajlechryst, Hajlekryst *n.* cudowny starzec, przynoszący grzecznym dzieciom podarunki na gwiazdkę.

Hajnał *ob.* **Hejnał.**

Hajzówka, Hazuka *hebr.* prawo talmudyczne wzbraniające żydowi pod groźbą klątwy, podkupywać innego żyda w celu zagarnięcia po nim dzierżawy, handlu, przedsiębiorstwa i t. p.; prawo wspólności na nieruchomości przysługujące tylko żydom.

Hak *n.* zakrzywiony pręt żelazny, kruk; **hakownica**, rodzaj dawnej strzelby zapalanej lontem.

Hakata, stowarzyszenie hakatystów; **hakatysta**, pierwotnie członek stowarzyszenia pruskiego, wrogiego polakom, nazwanego **H. K. T.** od pierwszych liter nazwisk jego założycieli: Hanseman, Kenneman i Tiedeman, powstałego w celu systematycznego unicestwiania żywiołu polskiego w ks. Poznańskim (wykup majątków z rąk polskich, wywłaszczenie z majątków i t. p.); następnie wogóle polakożerca; **hakatyzm**, cele i dążności hakatystów.

Hakim *ar.* turecki mędrzec, lekarz i sędzia; **h. effendi** główny lekarz przyboczny sułtana.

Hakownica *ob.* **Hak.**

Hala *słc.* dolina górska; pastwisko w górach; **halny**, górski

Hala *n.* wielka sala przeznaczona na koncerty i zabawy; otwarty budynek, tylko pod dachem, na słupach; targowisko lub plac w wielkim budynku.

Halawa *młr.* miejsce niezarosłe lasem; zatoka jeziora, stawu.

Halabarda *n.* dawna broń żelazna, długie drzewce, na którym osadzony był topór z ostrym kolcem zamiast obucha, zakończone grotem u góry; **halabardnik, halabardzista**, dawny żołnierz, używający halabardy.

Halali *n.* sygnał myśliwski na trąbce podczas polowania z ogarami przy dościganiu zwierzyny; otrąbienie.

Halbecwelwe, Elbik *n.* pół do dwunastej (rodzaj gry w karty).

Halbfranzband *n.* oprawa książki w półskórek (grzbiet i rogi skórkowe).

Halda *ob.* **Hałda.**

Halerz, Heller *n.* dawniej rodzaj drobnej monety, teraz w Austji=$^1/_{100}$ korony.

Half crown *a.* *(haf kraun)* moneta angielska=$2^1/_2$ szylinga.

Half-penny *a.* *(hef peni)* drobna moneta angielska=około 2 kop.

Halifaksy, rodzaj łyżew (od miasta Halifax w Anglji).

Halimetr **g. ob.* **Halometr.**

Halizna *czes.* (?) miejsce niezarosłe w lesie; miejsce nieurodzajne między polami ornemi.

Hallali *ob.* **Halali.**

Halma *g. dosł.* skok, rodzaj gry dwu lub czteroosobowej, do której są potrzebne: tablica odpowiednia i pieszki.

Halo *g.* koło świetlne widzialne niekiedy dokoła słońca a. księżyca.

Halo! okrzyk przyzywania.

Halochemja **g.* część chemji o solach.

Halogien, Haloid **g.* chem. chlorowiec, jakikolwiek pierwiastek należący do tej s

mej gromady co i chlor (np. brom, jod).

Halografja *g. opisanie salin.

Halometr, **Haloskop** *g. narzędzie służące do badania zawartości soli w solance.

Halotechnika *g. przemysł dobywania soli; wiadomości niezbędne w tym przemyśle.

Halstuch *n.* krawat zawiązywany na szyi.

Halt! *n.* stój! wstrzymaj się!

Haltery *n.* sznury z kwastami a. i bez nich, do przewiązywania firanek a. portjer; *ob.* **Hantle**.

Haltsygnał *n.* znak wywieszany przez dróżnika, żeby pociąg biegnący zotrzymał się.

Halucynacja *l.* chorobliwe złudzenie zmysłów, polegające na widzeniu różnych przedmiotów i słyszeniu dźwięków nieistniejących; przywidzenia, widziadła, marzenie na jawie.

Halurgja *g. nauka o przemyśle solnym.

Hałda, **Halda** *n.* kupa niepotrzebnej ziemi i kamieni wyrzuconych z kopalni, leżąca w pobliżu szybu.

Hałwa, **Hajwa** *tur.* słodkie ciasto zrobione z orzechów, mąki, miodu i oleju konopnego, używane jako przysmak.

Hama *jap.* wybrzeże (stąd np. nazwa miasta Jokohama i t. p.).

Hamadrjada *g.* nimfa leśna.

Hamak *karaibs.* kawał płótna a. sieć sznurkowa zawieszana, służąca do leżenia w niej.

Haman *hebr.* faworyt króla perskiego Ahaswerusa (Xerxesa), nieprzychylny żydom, obalony przez Esterę i Mardocheusza; *przen.* potwór, zły człowiek; stworzenie wielkie, ciężkie, niezgrabne.

Hamaniec *mlr.* woreczek na pieniądze.

Hamburka *n.* rodzaj łodzi, gatunek bułki.

Hamernia *n.* fabryka, w której wyrabiają grubsze przedmioty z żelaza i stali za pomocą kucia młotami maszynowemi; kuźnica.

Hamici, plemiona rasy kaukaskiej mieszkające wzdłuż północnej Afryki, a których języki tworzą osobną rodzinę językową: Berberowie, Fellakowie i t. d., inaczej: Chamici (od Chama, syna Noego).

Hamiltona plaster, plaster lekko naciągający i łagodnie drażniący, używany jako lek (od nazwiska Hamiltona).

Hamletyzować *nl.* postępować jak Hamlet (bohater jednego z dramatów Szekspira) t. j. deklamować przeciw objawom złego, nie przyczyniając się do polepszenia.

Hammada *ar.* rodzaj pustyni kamiennej, zasypanej okruchami.

Hamować *n.* powstrzymywać; utrudniać; powściągać; **hamownik** ten, co hamuje.

Hamulec *n.* przyrząd do wstrzymywania obrotu kół u wozów, wagonów; *przen.* wędzidło, wodze; czynnik, wzgląd powściągający popędy.

Han *ob.* **Chan**.

Handbuch *n.* podręcznik, książka, zawierająca wykład jakiej nauki.

Handel *n.* wymiana towarów, płodów i wszelkiej własności jednych na drugie lub na pieniądze; kupno i sprzedaż; stałe zajęcie kupnem i sprzedażą; sklep, skład; **handlowy rejestr**, księga prowadzona przy właściwym sądzie, zawierająca wykaz firm i wiadomości osobiste o kupcach i spółkach handlowych w danej miejscowości; **handlowiec**, ten, kto się zajmuje handlem zawodowo; subjekt handlowy, pracownik w handlu.

Handgield *n.* zadatek.

Handgriff *n.* rękoczyn, ujęcie czego.

Handicap *a. (handikep)* wyścig konny, przy którym waga, jaką ma dźwigać każdy koń, jest zastosowana do jego wieku i możności; gra o zakład z forami.

Hands-off *a. (hends-off)* precz z rękami, nie tykać!

Handsome *a. (hensöm)* dwukołowy powozik o dwu miejscach, z wysokim kozłem z tyłu *(dosł.* ładny).

Handżar, **Andżar** *tur.* rodzaj obosiecznego sztyletu z długą rękojeścią, zakrzywionego na końcu, puginał.

Hangar *f.* wielka szopa na wozy, samoloty i narzędzia; remiza.

Hangardy *f.* murowane ochronne pomieszczenia dla wojska w nowszych twierdzach.

Hangować *n.* spuszczać na linie przez szyb do kopalni.

Hannibal ante portas *l.* Hannibal pod bramami; *przen.* blizkie niebezpieczeństwo.

Hanswurst *n.* komiczna osoba farsy ludowej niemieckiej, błazen, pajac, arlekin.

Hantle, **Haltery** *n.* przyrząd do ćwiczeń gimnastycznych, składający się z dwu kul żelaznych lub drewnianych, połączonych z sobą krótką rączką (zwykle używa się para); ciążki.

Hanza *n.* dawny związek handlowy północnych miast w Niemczech.

Hanzjata *nl.* członek Hanzy.

Hanzeatycki *nl.* należący do Hanzy.

Haraburda *czes.* hałas, wrzawa, burda, zwada.

Haracz *tur.* danina pieniężna od państw chrześcijańskich dla Turcji, aby się wykupić od napadu; danina składana przez ludy podbite, zwyciężone; opłacanie się komu.

Harakiri *jap.* samobójstwo przez rozcięcie sobie brzucha mieczem.

Harambasza *ar.* dowódca hajduków serbskich.

Haranga *f.* długa, uroczysta mowa (powitalna, pochwalna), przemówienie do zgromadzenia, do wojsk i t. p.

Harap *n.*, **Harapnik**, bicz bardzo długi na krótkim biczysku; polowanie, łowy; **już po harapie**, już po wszystkim, zapóźno.

Harbajtel *n.* siatka lub woreczek na pomieszczenie warkocza; warkocz u peruki noszonej przez mężczyzn w XVII i XVIII wieku.

Harc *n.* (?) utarczka, ucieranie się pojedyńczo przed walną bitwą; popisywanie się konną jazdą; sus, zwrot, swawolenie; **harcerz**, **harcownik**, wojownik staczający bitwę pojedyńczo; b. żołnierz straży żydowskiej.

Harcap *n.* warkocz noszony dawniej przez mężczyzn.

Harem *ar.* oddzielne mieszkanie kobiet u mahometan; ogół żon mahometanina.

Harfa, **Arfa** *n.* duży instrument muzyczny o strunach metalowych, formy trójkątnej; **h.** do oczyszczania (arfowania) zboża, żwiru i t. p., narzędzie złożone z ramy i siatki drucianej do przesiewanid; **h. eolska** *ob.* **Eolska**; **harfiarka**, wędrowna muzykantka grająca na harfie; **harfista**, **harfistka**, artysta, artystka na harfie.

Harmattan [*n.*] suchy wiatr duszący, wiejący na zachodnich brzegach Afryki.

Harmider *n.* wrzawa, zgiełk, zamieszanie.

Harmlose Gesellschaft *n.* przyjemne, zgodne towarzystwo.

Harmonika *nl.* [*n.*] instrument muzyczny, składający się z czworobocznego miecha, zaopatrzonego po obu stronach w deszczułki z dziurkami i klapami wypuszczającemi głos.

Harmoniści *nl.* sekta w półn. Ameryce wyznająca wspólność własności i małżeństwa.

Harmonja *g.* zgodność i dźwięczność tonów; nauka o prawach akordów; właściwy stosunek do siebie części pewnej całości: zgodność, składność, odpowiedniość; zgoda, jedność; **harmonijny**, zgodny, dźwięczny, pełen harmonji; **harmonizować**, **harmonjować**, być w zupełnej zgodzie, we właściwym stosunku, sympatyzować; w *muz.* dodawać akordy, akompanjament do melodji jednogłosowej.

Harmonjum *ob.* **Fisharmonja**.

Harnadel *n.* szpilka podwójna do włosów.

Harnasz *f.* [*śrgórnon.*] zbroja, pancerz; zgiełk.

Haro! *f.* stój! wstrzymaj się!

Harpagon, skąpiec, sknera, chciwiec (nazwa wzięta z komedji Moliéra).

Harpja *g.* w *mit.* greckiej potwór w postaci ptaka drapieżnego z głową kobiecą, nienasycony i łaknący; *przen.* człowiek zły, chciwy, czyhający na cudze dobro i zdobywający je niegodziwemi środkami.

Harpun *n.* dziryt, grot żelazny w kształcie strzały, zaopatrzony w dwa zagięte haki na sznurze, do połowu wielorybów, fok i t. p.; duże widły trójzębne do siana.

Harsztrych *n.* cienki sztrych w literze.

Hart *n.* twardość; wytrzymałość, wytrwałość, siła charakteru, odporność, nieugiętość.

Hartful *n.* drążek do którego przywiązuje się statek po przybiciu do lądu.

Hartgus *n.* twarde żelazo lane.

Hartmessel *n.* narzędzie stalowe do przecinania sztab żelaznych.

Hartować *n.* robić żelazo, stal, szkło, twardszemi przez rozpalenie i nagłe ostudzenie ich w zimnej wodzie; **h. ciało**: robić je wytrzymałym, odpornym na wpływy zewnętrzne; **h. się**: zaprawiać się do wytrwałości, wytrzymałości; **hartownia**, oddział fabryki żelaza, gdzie hartują żelazo a. styl; **hartowny**, twardy, zahartowany.

Hasło *czes.* okrzyk, umówiony wyraz dla rozpoznawania się: znak, sygnał; godło, symbol; zasada.

Hasydzi *ob.* **Chasydzi.**

Haszysz *ar.* wyciąg z konopi indyjskich odurzający, kojący ból; palony w fajce jak tytuń sprowadza utratę przytomności i halucynacje.

Hatt, Hattiszeryf a. **Hatti Humajum** *ar.* [*tur.*] rozkaz gabinetowy sułtana.

Haubica *czes.* [*n.*] gatunek działa, krótka armata gwintowana, śmigownica, granatnik.

Haud curo *l.* nie troszczę się o to.

Haud passibus aequis *l.* tak idzie (wahająco) kto ulega cudzym wpływom.

Hauptbuch *n.* księga główna w buchalterji handlowej.

Hauptman *n.* dowódca; kapitan.

Hauptwache *n.* odwach.

Haurit ex vano *l.* czerpie z niepewnego źródła.

Hausknecht *n.* stróż domowy, parobek.

Hausse *f.* *(os)* zwyżka, podnoszenie się kursu papierów wartościowych; **à la hausse grać**, spekulować na zwyżkę papierów.

Haussier *f.* *(osje)* zwyżkowiec spekulujący na podniesienie się kursu papierów, na zwyżkę cen.

Haust *l.* łyk, połknięcie.

Haute-finance *f.* *(ot finans)* potęgi finansowe; pierwszorzędni bankierzy.

Haute nouveauté de la saison *f.* *(ot nuwote dö la sezą)* najświeższa nowość sezonowa (o modach).

Haute saison *f.* *(ot sezą)* sezon letni główny (np. w miejscach kuracyjnych, kąpielowych i t. p.).

Haute-volée *f.* *(ot wole)* znakomite, wytworne towarzystwo, arystokracja.

Haut goût *f.* *(o gu)* smak, gust delikatny, wybredny, (mówiąc o stroju, o potrawach).

Haut relief *f.* *(orelief)* wypukłość, bryłowatość, plastyczność (o rzeźbie); wypukłe odstawanie od tła (o obrazie).

Haut-Sauterne *f.* *(o-sotern)* białe wino burgundzkie.

Havasa agiencja, międzynarodowe biuro telegramów.

Havelock *a.* *(hewlok)* rodzaj płaszcza bez rękawów z otworami na ręce pod peleryną będącą tylko z przodu (od nazw. generała ang. Havelock, 1795—1857).

Hawana, cygaro hawańskie; **kolor h. a. hawanowy**, kolor jasno-brunatny, jak cygara hawańskiego (od miasta Hawana na wyspie Kubie).

Hawarja a. **Awarja** *w.* uszkodzenie, szkody, straty i koszty, jakie ponosi okręt lub jego ładunek podczas podróży morskiej; ubezpieczenie ładunku morskiego.

Hawelok *ob.* **Havelock.**

Hawerz *n.* kopacz, górnik; **hawiernia**, kopalnia węgla.

Hazard *ar.* [*f.*] ślepy los, przypadek, traf; próbowanie szczęścia przez czyny nieobliczone lecz zależne od ślepego losu; niepewność, ryzyko; **hazardowna gra**, gra losowa, ryzykowna.

Hazardować *f.* odważyć się, stawić na los szczęścia, ryzykować, narażać.

Heban *g.* roślina, drzewo tych roślin, używane na wyroby ozdobne; **hebanowy**, zrobiony z drzewa hebanowego; *przen.* czarny; **h. towar**, niewolnicy murzyni jako towar.

Hebdomada *g.* tydzień, dyżur tygodniowy księdza.

Hebe *g.* w *mit.* grecka bogini młodości i piękności, podczaszyni bogów rozlewająca i roznosząca bogom nektar i ambrozję.

Hebel *n.* strug, narzędzie stolarskie do strugania i wygładzania drzewa.

Heber *n.* przyrząd do podnoszenia ciężarów, dźwignia, lewar.

Hebertyści *nł.* zwolennicy teorji demagogicznych Jakóba Heberta, w czasie rewolucji francuskiej 1794 r.

Hebes *l.* głowa tępa, zakuta, głupiec.

Hebraista *nł.* biegły znawca języka hebrajskiego.

Heca *n.* cyrk; przedstawienie cyrkowe, łamańce; zajście komiczne; awantura, brewerja; szczwanie, łowy.

Hedonika **g.* teorja psychologiczna przyjemności i przykrości.

Hedonizm **g.* system filozoficzny, podług którego rozkosze zmysłowe są celem życia i jedynym dobrem; cyrenaizm.

Hedżira a. **Hegira** *ar.* ucieczka Mahometa z Mekki do Medyny, r. 622 po Chr., od której mahometanie liczą lata; era mahometańska.

Heft *n.* zeszyt.

Heftlada *n.* przyrząd do szycia książek, kajetów.

Hegemonja *g.* przewództwo, pierwszeństwo, przewaga jednego państwa nad innemi; zagarnięcie głównego kierunku i wpływu na obrót spraw wspólnych.

Heglista, zwolennik filozofji Hegla (1770—1831).

Hegumen *ob.* **Ihumen.**

Hegzametr *ob.* **Heksametr.**

Hei *chiń.* czarny.

Hejnał a. **Hajnał** *węg.* pieśń religijna grana przez trębaczów o wschodzie i zachodzie słońca lub jako sygnał godzin z wież kościelnych.

Hekate *g. mit.* bogini księżyca i czarów.

Hekatomba *g.-l.* w staroż. Grecji ofiara ze stu wołów na cześć bogów; *przen.* mordercza walka, rzeź, śmierć wielu osób.

Hekatoncheir *g. mit.* olbrzym sturęki.

Hekatostylon **g.* portyk o stu kolumnach.

Heksachord *g.* instrument muzyczny o sześciu strunach.

Heksagon *g.* sześciobok; **heksagonny**, sześciokątny.

Heksametr *g.* sześciostopowy wiersz nierymowany, używany w epopejach.

Heksenszus *n.* nagły i silny ból muskułów krzyża.

Hektar *f.* francuska miara powierzchni mająca 100 arów = 10000 metr. kwadr. ($1^3/_4$ morgi).

Hektograf **g.* przyrząd z zastygłą żelatyną, służący do odbicia w kilkudziesięciu egzemplarzach ręcznego pisma lub rysunku, wykonanego specjalnym atramentem.

Hektogram **g.* waga francuska=$^1/_{10}$ kilograma.

Hektolitr **g.* miara objętości: sto litrów.

Hektometr **g.* miara długości=100 metrom.

Hektoster **g.* miara objętości=100 metrom sześciennym.

Hektowatt, miara prądu elektrycznego=100 wattów (*ob.* **Watt**).

Helenista *ob.* **Hellenista.**

Helenizm *g.* język obyczaje i wszystko co dotyczy staroż. Grecji.

Helenofil **g.* przyjaciel Greków.

Helikoida **g.* linja ślimakowata, spiralna.

Helikon *g.* góra w Beocji, siedlisko muz u starożytnych; instrument muzyczny dęty, największego rozmiaru, zwinięty kolisto do noszenia na ramieniu, fagot.

Helikopter **g.* rodzaj maszyny latającej, mogącej wznieść się i utrzymać przez jakiś czas w powietrzu za pomocą odpowiedniego motoru i bardzo lekkiej, szybko obracającej się śruby, zaopatrzonej w skrzydła.

Helisa *f.* linja śrubowa.

Heljasta *g.* członek sądu w staroż. Atenach, zbierającego się o wschodzie słońca celem przywrócenia praw zaniedbanych i wyjaśnienia praw w razach wątpliwości.

Heljocentryczny **g.* śródsłoneczny; odnoszący się do środka słońca, przyjmujący słońce za środek.

Heljochromja **g.* fotograficzny sposób otrzymania barwnych odbitek, fotochromja.

Heljograf **g.* aparat fotograficzny służący do otrzymywania fotogramów słońca.

Heljografja a. **Heljotypja** **g.* sposób odbijania na papierze, za pomocą farby drukarskiej i prasy, zdjęć fotograficznych wytrawionych stosownemi bejcami.

Heljograwiura *nł.* rycina drukowana z płyty metalowej pokrytej żelatyną chromową (*ob.* **Fototyp**), na której była fotografowana i delikatnie wytrawiona fotograwiura.

Heljolatrja **g.* oddawanie czci boskiej słońcu, ubóstwianie słońca.

Heljometr **g.* przyrząd do mierzenia bardzo małych kątów na niebie.

Heljominjatura *nł.* rodzaj specjalnego podkolorowania fotografji.

Heljos *g.* słońce, bożek słońca.

Heljoskop **g.* dawna luneta do obserwowania słońca.

Heljostat **g.* przyrząd optyczny, przeznaczony do kierowania promieni słonecznych stale na jeden i ten sam punkt pomimo dziennego biegu słońca.

Heljotrop **g.* przyrząd do dawania sygnałów z odległości za pomocą odbitego obrazu słońca lub światła Drummonda; minerał, odmiana chalcedonu: półdrogi kamień ciemnozielony z czerwonemi i żółtemi plamami i żyłkami; tomiłek: roślina szorstkolistna o kwiatach fijołkowych silnie pachnących; perfumy z zapachem tego kwiatu.

Heljotropizm **g.* własność niektórych części roślin zwracania się w kierunku padających na nie promieni światła (**h. dodatni**), lub odchylania się w kierunku wprost przeciwnym (**h. ujemny**).

Heljum **g. chem.* pierwiastek odkryty w atmosferze słońca.

Hellada, Hellas *g.* starożytna Grecja.

Hellenista *nł.* uczony znaw-

ca starożytności greckich, języka i literatury greckiej.

Hellenowie *g.* w starożytności używana nazwa Greków.

Heller *ob.* **Halerz.**

Hellespont *g.* w starożytności używana nazwa cieśniny Dardanelskiej.

Helota, Ilota *g.* niewolnik spartański, który należał do miejscowej ludności achejskiej, podbitej przez Spartan i pozbawionej wolności.

Helotyzm *nł.* poddaństwo, niewolnictwo; postępowanie z ludźmi jak z niewolnikami; zachowanie się niewolnicze.

Helwecja *ł.* Szwajcarja; **helweckie wyznanie,** wyznanie ewangielicko-reformowane, kalwińskie.

Hełm *n.* szyszak, przyłbica; metalowe nakrycie głowy w kształcie kaska rzymskiego; kopczasta góra wśród równiny; górna część alembika, czapka alembika.

Hematoglobulina *ob.* **Globulina.**

Hematokracja **g.* rząd, który pragnie rozlewem krwi utrzymać swą władzę.

Hematoksylina **g.* barwnik czerwony, niebieski lub fijoletowy otrzymywany z drzewa kampeszowego, używany w farbierstwie i przy badaniach mikroskopowych.

Hematologja **g.* nauka o tworzeniu się krwi.

Hematurja **g.* ukazywanie się krwi w moczu.

Hematyna **g.* barwnik czerwony krwi.

Hematyt **g.* odmiana czerwonej rudy żelaznej, żelaziak czerwony, lubryka.

Hemeralopja **g.* kurza ślepota, niezdolność widzenia o zmierzchu.

Hemerologja **g.* sztuka układania kalendarza.

Hemicykl *g.* półokrąg, półkole.

Hemiopja, Hemiopsja **g.* choroba wzroku, skutkiem której widzi się tylko połowę przedmiotu.

Hemisfera *g.* półkula; **hemisferny, hemisferyczny,** półkulisty.

Hemoglobina *ob.* **Globulina.**

Hemoptoe **g.* krwotok płucny.

Hemoroidy **g.* obrzmienie żył w odbytnicy, krwawnice.

Hemorragja **g.* utrata krwi, krwotok.

Hemostatyczny **g.* wstrzymujący krwotok.

Hengiewerk *n.* wiązanie dachowe wiszące.

Henoteizm *ob.* **Monoteizm.**

Henotyka **g.* sztuka jednania, godzenia.

Heortologja **g.* nauka o dniach świątecznych, uroczystych.

Hepatica **g.* środki lekarskie na chorobę wątroby.

Hepatyk **g.* cierpiący na wątrobę.

Hepatyt **g.* kamień wątrobiany.

Heptagon *g.* siedmiokąt.

Heptameron **g.* zbiór powiastek rozłożonych na 7 dni.

Heptametr **g.* wiersz siedmio-stopowy.

Heptarchja **g.* panowanie siedmiu władców.

Hera *g. mit. ob.* **Junona.**

Herakles *ob.* **Herkules.**

Heraklit *ob.* **Demokryt.**

Heraklita *nł.* członek sekty odrzucającej chrzest i małżenstwo (od biskupa Heraklasa).

Heraldyk *śrł.* znawca heraldyki.

Heraldyka *śrł.* nauka o herbach.

Herb *n.* znak, godło dziedziczne, jako oznaka szlachectwa; godło państwa, prowincji, miasta i t. p.; **herbarz,** dzieło zawierające opisy herbów i gienealogję rodów szlacheckich; *ob.* **Herbarjum.**

Herba *ł.* ziele.

Herbarjum, Herbarz *ł.* zielnik, dzieło zawierające opis roślin; zbiór zasuszonych roślin.

Herbata *nł.* suszone liście krzewu herbatniego; napój z tych liści.

Herboryzować *nł.* zbierać rośliny w celu naukowym.

Hercog *n.* książę.

Herculo, kasza owsiana łamana amerykańskiego wyrobu, inaczej **Quaker oats.**

Herda *a.* przeszkoda na torze wyścigowym nakryta zielonemi gałązkami.

Heredis fletis sub persona risus est *ł.* płacz spadkobiercy jest ukrytym śmiechem.

Heredytalny *ł.* dziedziczny.

Heretyk *g. (późn.)* chrześcijanin odrzucający prawdy, które kościół podaje do wierzenia a wyznający błędną naukę; odszczepieniec, kacerz; **heretycki,** kacerski.

Herezja *g. (późn).* odstąpienie od dogmatów religijnych; odszczepieństwo, kacerstwo; *przen.* błędne twierdzenie, wygłaszanie zdań niezgodnych ze zdrowym rozsądkiem; zdanie oburzające słuchaczy a. czytelników; dziwoląg.

Herezjarcha *g. (późn.)* twórca herezji, wódz odszczepieństwa religijnego.

Herkules *ł.* syn Jowisza, mityczny bohater grecki; *przen.* siłacz, atleta; **słupy H-sa,** dwie skały obejmujące cieśninę Gibraltarską i stanowiące kres świata znanego starożytnym; **h-owa praca,** olbrzymia praca, niemal przechodząca siły ludzkie.

Herma, Hermes *g.* czterograniasty słup zakończony głową ludzką, węższy u dołu, stawiany przez starożytnych Greków przy drogach, świątyniach i domach.

Hermafrodyta *g.* osobnik dwupłciowy, obojnak.

Hermafrodytyzm **g.* dwupłciowość, obojnactwo.

Hermandada *ob.* **Santa Hermandad.**

Hermelin *n.* gronostaj; **hermeliny,** futro gronostajowe, *szczeg.* jako oznaka godności monarszej.

Hermeneutyka *g.* sztuka wykładania, objaśniania tekstu, a głównie Biblji.

Hermes *g. mit. ob.* **Merkury;** *ob.* też **Herma.**

Hermetyczny **g.* niedopuszczający powietrza, szczelnie, ściśle przylegający, zamykający.

Hermetyzm **g. ob.* **Okultyzm.**

Hernhuci a. **Bracia Morawczycy;** sekta protestancka założona 1722 r. (od miejscowości Hernhut na Łużycach).

Herod, rzymski wielkorządca Judei za czasów Chrystusa; okrutnik, ciemięzca: **h. baba,** kobieta dużego wzrostu i silna; kobieta stanowczej woli; kobieta popędliwa i lubiąca przewodzić; **herodowy,** okrutny, srogi.

Herodjanie *nł.* sekta żydowska, religijno-polityczna stronników króla Heroda i panowania Rzymian, przyjmująca niektóre wierzenia pogańskie.

Heroglif *ob.* **Hieroglif.**

Heroiczny *g.* bohaterski; wielkiego ducha; silny, energiczny ale ryzykowny (środek lekarski).

Heroik *g.* poeta piszący epopeje, epik.

Heroi-komiczny **g.* bohatersko-śmieszny.

Heroina *g.* bohaterka.

Heroizm **g.* bohaterstwo, gotowość poświęcenia się.

Herold *śrł.* w średnich wiekach sługa, urzędnik królewski ogłaszający publicznie i uroczyście narodowi wolę władcy, wojnę, pokój i t. p.; dozorca nad turniejami, sprawdzający pochodzenie i herby uczestników turnieju.

Heroldja *nł.* władza rozpatrująca dowody szlachectwa.

Herostrat *g.* grek, który dla wsławienia się podpalił w r. 356 przed Chr. słynną świątynię Djany w Efezie; *przen.* człowiek szukający sławy ze złych uczynków; niszczyciel pięknych zabytków i dzieł sztuki.

Herpetologja **g.* nauka o płazach.

Herrenhaus *n.* Izba panów, Izba wyższa (w Prusiech i Austrji).

Herszt *n.* wódz złych ludzi a. złej sprawy.

Herta *n.* bogini ziemi u Giermanów.

Herytjera *f.* panna posażna, dziedziczka dużego mienia.

Hesperus *g.* wieczór, gwiazda wieczorna.

Hesperydy *g.* w *mit.* greckiej powabne dziewice w ogrodach bogów, gdzie rosły złote jabłka, strzeżone przez smoka.

Hester *duńs.* rodzaj koni w Szwecji; koń, rumak.

Hetera *g.* nierządnica, rozpustnica.

Heterja *g.* związek tajny w krajach zamieszkałych przez Greków, mający na celu oswobodzenie się od panowania tureckiego.

Heterodoksja *g.* niezgodność z przepisami kościelnemi.

Heterogienetyczny **g.* innorodzajowy.

Heterogieneza **g.* pochodzenie od czegoś odmiennego co do swej istoty; pochodzenie istot organicznych z materji nieograniczonej; niesamoistność; pochodność uczuć.

Heterogieniczny **g.* powstały z dwu różnych pierwiastków.

Heterogienja **g.* innorodność, odmienność, odrębność.

Heteroklityczny **g.* nieprawidłowy.

Heterologiczny **g.* niepodobny, odmienny.

Heteromorfizm **g.* różnopostaciowość.

Heteronomja **g.* zależność, niezdolność a. niemożność kierowania się własnemi zasadami, własną wolą.

Heteroptyka **g.* ułuda, pozór.

Heteroseksualny *nł.* innorodzajowy.

Heterysta **g.* członek heterji.

Hetka *ł. (późn.)* koń ladajaki, licha szkapa; **h. pętelka,** osobistość, na którą nie warto zwracać uwagi, byle kto.

Hetman *n.* [*czes.*] naczelny wódz wojska; jedna z figur w szachach, inaczej: dama, królowa; **hetmanić,** być hetmanem, dowodzić, stać na czele.

Heureka *ob.* **Eureka**.
Heurystyczny **g.* naprowadzający na prawdziwe pomysły, podsuwający myśli.
Heurystyka **g.* metoda naukowa samodzielnego wyszukiwania prawd, zasad naukowych.
Hezytacja *l.* wahanie się.
Hexametr *ob.* **Heksametr**.
Hiatus *l.* rozziew, niemiły zbieg samogłosek, uczuwany różnie w różnych językach.
Hiatus maxime deflendus *l.* luka godna ubolewania.
Hiberna *l.* leże zimowe; dawny podatek na utrzymanie wojska w zimie.
Hibometr **g.* narzędzie do mierzenia wypukłości.
Hic et nunc *l.* tu i zaraz; natychmiast.
Hic fecit, cui prodest *l. ob.* **Is fecit...**
Hic finis laudi sit! *l.* niech tu będzie koniec mowy.
Hic, haec, hoc! *l. dosł.* ten, ta, to, *iron.* ni to ni owo, ni w pięć ni w dziewięć, bzdurzenie.
Hic haeret aqua *l. dosł.* tu zatrzymała się woda: w tym sęk, to sęk nielada; szkoda trudu.
Hic jacet *l.* tu leży (napis na nagrobkach); h. j. **lepus** *dosł.* tu leży zając: w tym sęk, w tym rzecz.
Hic mulier *l.* kobieta energiczna, herod-baba.
Hic Rhodus, hic salta *l. dosł.* tu Rodos, tu skacz: pokaż, co umiesz!
Hidalgo *h.* szlachcic w Hiszpanji.
Hidr- *ob.* także **Hydr-**.
Hidrant *nl.* kran pożarny, kurek przy rurze wodociągowej, do którego można przykręcać węża gumowego przy gaszeniu ognia.
Hidrat **g.* wodan; połączenie z wodą.
Hidraulika *g.* umiejętność zastosowania w praktyce siły wody i jej ruchu; **hidrauliczna prasa**, przyrząd służący do wywierania znacznego ciśnienia za pomocą wody.
Hidriotica **g.* środki napotne.
Hidrocefal **g.* cierpiący na rozwodnienie mózgu.
Hidrochemja **g.* badanie chemiczne wody.
Hidrodynamika **g.* nauka o prawach ruchu cieczy.
Hidroelektryczna **g.* **fabryka**, fabryka wytwarzająca elektryczność siłą naturalnego spadku wody.
Hidrofitologja **g.* opisanie roślin wodnych.
Hidrofobia **g.* wodowstręt.
Hidrofon **g.* przyrząd do wysłuchiwania szmeru zdrojowisk płynących pod wodą.
Hidrognomonja **g.* wynajdywanie źródeł za pomocą różdżki, jakoby czarnoksięskiej.
Hidrognosta **g.* umiejący rozpoznawać podziemne położenie wód i wynajdywać źródła.
Hidrognozja **g.* nauka o rozkładzie wód na kuli ziemskiej.
Hidrografja **g.* część geografji zajmująca się opisem wód na kuli ziemskiej.
Hidrologja **g.* nauka o wodzie.
Hidromancja **g.* wróżenie z wody.
Hidromechanika **g.* nauka o równowadze i o ruchu cieczy.
Hidromel *g.* miód do picia.
Hidrometr **g.* waga wodna, narzędzie po mierzenia ciężkości, gęstości, szybkości płynów.
Hidropata **g.* lekarz leczący za pomocą wody; zwolennik hidroterapji.
Hidropatja *ob.* **Hidroterapja**.
Hidropatyczny **g.* wodoleczniczy.
Hidrosfera **g.* powłoka wodna ziemi.
Hidroskop **g.* przyrząd wskazujący kierunek biegu zdrojowisk podziemnych.
Hidrostatyka *g.* nauka o równowadze cieczy w spoczynku i o ich ciśnieniu.
Hidrotechnika, Hidrotechnja **g.* budownictwo wodne.
Hidroterapja **g.* zastosowanie wody do leczenia chorób.
Hidrotropizm **g.* ruch roślin spowodowany działaniem wody.
Hie- *ob.* także **Hje-**.
Hieratyczny *g.* kapłański, używany przez kapłanów.
Hier liegt der Hund i t. d. **n. ob.* **Da liegt** i t. d.
Hierofylaks *ob.* **Hjerofilaks**.
Hig- *ob.* także **Hyg-**.
High Church *a. (haj czörcz) dosł.* wysoki kościół: w Anglji stronnictwo uznające władzę biskupów anglikańskich, zbawienność łaski bożej spływającej na tych, którzy przystępują do Sakramentów św. i t. d.; *ob.* **Low Church**.
Highlander *a. (hajlender)* strzelcy szkoccy w wojsku angielskim.
High-life *a. (haj lajf)* wyższe sfery społeczne, arystokracja.
Higjea *g.* bogini zdrowia przedstawiana z czarą w ręce, z której wąż pije.
Higjena **g.* nauka o zachowaniu zdrowia, o zdrowiu.
Higjenista **g.* lekarz zajmujący się specjalnie zdrowotnością siedlisk ludzkich i ich ulepszaniem.
Higrologja **g.* nauka o wilgotności powietrza.
Higrometr, Higroskop **g.* przyrząd do oznaczania wilgotności powietrza.
Higroskopja **g.* ogół metod służących do oznaczenia wilgotności powietrza: **higroskopijna wata**, bawełna (wata) chemicznie oczyszczona; **higroskopijność**, własność niektórych ciał pochłaniania wilgoci powietrza bez łączenia się z nią chemicznie.
Hij- *ob.* **Hj-**.
Hikory *a.* gatunek drzewa orzechowego rosnącego w Ameryce.
Hilologja **g.* nauka o materji, o pierwiastku materjalnym.
Hiloteista *g.* uważający świat materjalny za istotę boską.
Hilozoizm **g.* „filozofja żywej materji", system filozoficzny Jońskiej szkoły w 6, 5 i 4 w. prz. Chr., widzący istotę świata w materji żyjącej i uduchowionej.
Himatjon *g.* u staroż. Greków: narzutka noszona przez mężczyzn i kobiety na chitonie.
Hinc illae lacrimae *l.* stąd te łzy; stąd wypływa nienawiść, żal, skarga.
Hinterland *n.* kraj leżący za nadbrzeżnym (nadmorskim, nadrzecznym).
Hip- *ob.* także **Hyp-**.
Hipalaga *g.* podstawienie jednego pojęcia za drugie.
Hiparjon *ob.* **Hipparjon**.
Hiper-, Hyper- *g.* na początku wyrazów odpowiada polskiemu *nad-*.
Hiperastenja **g.* zupełna bezsilność, wielkie osłabienie.
Hiperbola *g.* w *retor.*: przesadnia: w *geom.*: linja krzywa, pochodząca z przecięcia stożka płaszczyzną.
Hiperbolicznie *g.* przesadnie.
Hiperboreje *g.*, **Hiperborejczycy**, u starożytnych bajeczni mieszkańcy dalekiej północy cieszący się wieczną wiosną; wogóle: mieszkańcy stref północnych.
Hiperemja **g.* nadmierny dopływ krwi, przekrwienie.
Hiperestezja **g.* nadmierna wrażliwość nerwów, nadczułość.
Hiperfizyczny **g.* nadnaturalny.
Hiperfrenja **g.* manja, szaleństwo.
Hiperjoński *g.* słoneczny.
Hiperkrytycyzm *nl.* przesadny krytycyzm; zbyt surowa krytyka.
Hipermetryczny **g.* **wiersz**, wiersz, w którym sylab jest o jedną za wiele.
Hipermnezja *g.* pamięć nadzwyczajna, nadnaturalna.
Hiperprodukcja *nl.* zbyt obfita wytwórczość, nadprodukcja.
Hiperstenja **g.* chorobliwie wzmożona działalność organizmu i siła życiowa.
Hipertrofja **g.* nienormalny przerost jakiego organu; nadmierne rozwinięcie się; nadmierne odżywianie się.
Hipika *g.* znajomość wszystkiego co dotyczy konia.
Hipjatra **g.* lekarz koni, weterynarz.
Hipjatrja *g.* nauka leczenia koni.
Hipnologja **g.* teorja snu; część psychologji o snach i marzeniach sennych.
Hipnotyczny **g.* spowodowany przez hipnozę; dotyczący hipnozy.
Hipnotyzer *f.* wprawiający w stan hipnozy.
Hipnotyzm **g.* nauka o snach wywołanych za pomocą hipnozy; objawy cielesne i duchowe stanu hipnotycznego; *ob.* **Brajdyzm**.
Hipnoza **g.* sen sprowadzony sztucznie za pomocą wpływu magnetycznego jednej osoby na drugą.
Hipocentaur *g.* twór bajeczny: pół konia, pół człowieka.
Hipochondrja *g.* chorobliwy rozstrój ducha, wygórowana obawa o zdrowie własne, usposobienie smutne, zgryźliwe; śledziennictwo; **hipochondryk**, chory na hipochondrję, śledziennik; grymaśnik.
Hipocykloida **g.* krzywa, utworzona przez punkt okręgu, znajdującego się wewnątrz drugiego okręgu i toczącego się po nim.
Hipodermokliza **g.* wstrzykiwanie podskórne.
Hipodrom *g.* miejsce gdzie w staroż. Grecji odbywały się wyścigi konne z wozami; u Rzymian cyrk; dziś arena cyrkowa, ujeżdżalnia.
Hipofag **g.* żywiący się mięsem końskim.
Hipogieum *g.* podziemie, katakumby, grobowce.
Hipogryf **g. mit.* koń skrzydlaty z głową gryfa, pegaz.
Hipokaust *g.* przyrząd do ogrzewania.
Hipokras **g.* rodzaj wina przyprawionego a. likieru.
Hipokratesa sztuka, sztuka lekarska (Hippokrates — imię lekarza greckiego).
Hipokratyczna **g.* **twarz**, twarz o zmienionych ry-

nach, oznaczająca śmierć blizką.

Hipokrene *g.* źródło, z którego woda daje natchnienie poetyczne: wytrysło na górze Helikonie w miejscu, gdzie Pegaz uderzył kopytem.

Hipokryta **g.* obłudnik; człowiek skryty, świętoszek.

Hipokrytyka *g.* deklamacja z muzyką.

Hipokryzja *g.* obłuda, udawanie, nieszczerość.

Hipologja **g. ob.* **Hipika.**

Hipoman *g.* namiętny miłośnik koni.

Hipomanja **g.* przesadne zamiłowanie do koni.

Hipopotam *g.* koń rzeczny nilowy.

Hipostaza *g.* uprzedmiotowanie, uosobienie pojęcia; rozważanie istotnej cechy przedmiotu zamiast samego przedmiotu, a. bytu realnego zamiast pojęcia; istotne właściwości każdej z 3-ch Osób Trójcy Ś.; **hipostazować**, podstawiać byt realny zamiast oderwanego pojęcia, używać hipostazy.

Hipostyl **g.* kolumnada kryta z wierzchu.

Hipotaksa *g.* podporządkowanie.

Hipoteka *g.* instytucja prawna, zabezpieczająca prawa rzeczywistych właścicieli oraz prawa osób trzecich do nieruchomości; lokacja kapitału na nieruchomości; archiwum akt hipotecznych dotyczących własności nieruchomej; *żart.* pośladek; **hipotekować**, zapisać do księgi hipotecznej dług lub jakiebądź prawo rzeczowe ciążące na nieruchomości; **zabezpieczać** swoją należność hipotecznie; **hipoteczny wykaz**, wyciąg z księgi hipotecznej, zawierający wyszczególnienie praw własności i zmian w tychże prawach, oraz długów, ciążących na majątku nieruchomym.

Hipotekarjusz *nł.* wierzyciel hipoteczny.

Hipotenuza *g.* przeciwprostokątnia, prostokątnia, najdłuższy bok trójkąta prostokątnego.

Hipotetyczny *g.* niepewny, przypuszczalny, prawdopodobny.

Hipoteza *g.* przypuszczenie, domysł; teorja oparta na prawdopodobieństwie.

Hipotomja **g.* anatomja konia.

Hipparjon **g.* gatunek konia zaginionego, kopalnego.

Hippika *ob.* **Hipika.**

Hipsometr **g.* przyrząd do mierzenia wysokości jakiego miejsca nad powierzchnią ziemi, polegający na tej prawdzie, że woda wre w temperaturze tym niższej, im mniejszemu ciśnieniu podlega.

Hipsometrja **g.* sztuka mierzenia wysokości miejsc, czyli wzniesienia ich nad poziom morza; **hipsometryczna mapa**, mapa, na której są wskazane różne wysokości gruntu farbami a. kreseczkami a. linjami i cyframi.

Histerja, Histeralgja **g.* rozstrój nerwowy (częstszy u kobiet), nerwica.

Histerotomja **g.* operacja rozcięcia macicy, cięcie cesarskie.

Histeryk **g.* (**Histeryczka**), cierpiący (cierpiąca) na histerję.

Histochemja **g.* dział chemji, badający skład komórek i tkanek zwierzęcych i roślinnych oraz procesy chemiczne, zachodzące w nich w czasie życia organizmu.

Histogienja, Histogieneza **g.* powstawanie tkanek.

Histoires à dormir debout *f.* (*istuar*) *ob.* **Contes** i t. d.

Histologja **g.* część anatomji, badająca mikroskopijnie komórki i tkanki składające ciało i organy ludzi, zwierząt i roślin.

Historia est magistra vitae *ł.* historja jest nauczycielką życia.

Historja *g.-ł.* dzieje, dziejopisarstwo; dziejoznawstwo; opowiadanie, powieść, przygody; rzecz osobliwa, sprawa, zdarzenie; awanturą, zajście; **h. naturalna**, nauki przyrodnicze: zoologja, botanika, mineralogja.

Historjograf *g.* dziejopis.

Historjografja *g.* pisanie historji, dziejopisarstwo, źródła historyczne, dzieła treści historycznej.

Historjozofja **g.* rozpoznawanie praw, rządzących faktami dziejowemi, filozofja historji, wykład filozoficzny zasad historji.

Historyka **g.* teorja pisania a. pojmowania dziejów

Historyzm **g.* pogląd według którego każdy wytwór ludzkiego ducha jest głównie owocem całej dotychczasowej kultury, a także rasy, otoczenia, w małej zaś tylko części zarazem i owocem uzdolnienia jednostki, która ten wytwór wprowadziłą na świat.

Histrjon *ł.* u dawnych Rzymian aktor sceniczny; *pog.* aktor, komedjant.

Hiszpanka, broda przystrzyżona szpiczasto, na sposób hiszpański; tabaka barwy cynamonowej.

Hizop *g.* roślina z rodziny wargowych; odwar z tej rośliny.

Hjalit *g.* gatunek opalu.

Hjalurgja *g.* fabrykacja szkła.

Hjatus *ob.* **Hiatus.**

Hjerarcha *g.* przełożony; prałat w kościele greckim.

Hjerarchja *g.* (*późn.*) stopniowanie godności i urzędów (kościelnych, świeckich, wojskowych).

Hjeratyczne *g.* **pismo**, pismo egipskie kapłańskie, późniejsze, prostsze niż hieroglificzne.

Hjerodul *g.* niewolnik kapłański w daw. Fenicji.

Hjerofant *g.* arcykapłan.

Hjerofilaks *g.* stróż świątyni i świętości.

Hjeroglif *g.* pismo znakowe i obrazowe dawnych Egipcjan; *przen.* pismo nieczytelne.

Hjeroglifika *g.* sztuka odczytywania hjeroglifów.

Hjerografika, Hjerografja *g.* święte pismo tajemne; sztuka przedstawiania przedmiotów świętych (w malowidłach, rzeźbach, opisach).

Hjerokracja **g.* kościelna forma rządu; rządy kapłańskie.

Hjeromancja **g.*, **Hjeroskopja** *g.* wróżbiarstwo z ofiar, szczególnie ze zwierząt poświęconych na ofiarę.

Hjeronimickie **g.* **pismo** głagolica.

Hjetometr, Hjetoskop **g.* przyrząd do mierzenia ilości spadłego deszczu, deszczomierz.

Hjobowa wieść, smutna, przerażająca, żałobna wiadomość.

Hl. *skr.* **Hektolitr** (*ob.*).

Hm. *skr.* **Hujus mensis** (*ob.*).

Ho *chiń.* potok, rzeka.

Hoang *chiń.* żółty.

Hoc age! *ł.* to czyń!

Hoc animo hauri *ł.* weź to sobie do serca.

Hoc anno *ł.* w tym roku.

Hoc erat in votis *ł.* to właśnie było upragnione, pożądane.

Hoc fac, quod cras fieri debet *ł.* zrób dziś to co masz zrobić jutro.

Hoch! *n.* niech żyje!

Hochdeutsch *n.* dzisiejszy język niemiecki klas wykształconych.

Hochstapler *n.* oszust na większą skalę.

Hoc loco *ł.* na tym miejscu.

Hoc sensu *ł.* w tym znaczeniu.

Hoc volo, sic jubeo *ł.* tego chcę, tak rozkazuję!

Hodegietyka **g.* wskazówki sposobu nauczania w wyższych zakładach naukowych; wstęp przygotowawczy do studjów nad jaką umiejętnością.

Hodie mihi, cras tibi *ł.* co dziś mnie, jutro tobie.

Hodometr *g.* drogomierz, narzędzie do mierzenia przebytej drogi, do liczenia zrobionych kroków.

Hodża, Chodża, Hodzia *tur.* nauczyciel duchowny u muzułmanów.

Hofmana krople *ob.* **Anodyny.**

Hofrat *n.* radca nadworny (w Austrji i w Niemczech).

Hohenzollernwetter *n.* pogoda Hohenzolernów, piękna pogoda, która, według mniemania Prusaków, towarzyszy uroczystym wystąpieniom pruskich monarchów pod gołym niebem.

Hokus pokus, formułka używana przez magików i kuglarzy: stań się, zmień się!

Holajza *n.* dłóto półokrągłe do żłobienia w drzewie dziur okrągłych.

Holcsznit *n.* drzeworyt.

Holcśruba *n.* śruba, jaką się przymocowuje przedmiot metalowy do drzewa.

Holender, osadnik z Holandji; wiatrak z dachem ruchomym na nieruchomym budynku; dukat holenderski; łuk zataczany na lodzie przez łyżwiarza; w papierni przyrząd do robienia papki papierowej.

Holendernia, obora; gospodarstwo nabiałowe, zwane tak od osadników holenderskich.

Holendrować *f.* zakreślać łyżwami na lodzie linje esowate.

Holendry *n.* maszyny w papierniach do rozdrabniania i miażdżenia szmat; rasa krów holenderskich, odznaczająca się mlecznością.

Holkiel *n.* hebel z ostrzem półokrągłym do robienia żłobków.

Holometr **g.* narzędzie do mierzenia kątów.

Holować *n.* wlec na łańcuchach lub na linach inne statki pod wodę; **holownik**, statek używany do holowania innych statków.

Hołd *śrgórnon.* akt uległości lennika zwierzchniemu panu; objaw czci, szacunku, czołobitności.

Hołoble *mlr.* dyszle po obu stronach konia.

Hołubić *mlr.* pieścić, tulić.

Hołubiec *mlr.* potrawa z kaszy jaglanej i kapusty.

Homagjalny *śrł.* wiernopoddańczy, hołdowniczy; **homa-**

gjalna przysięga, przysięga na wierność tronowi.

Homagjum *śrl.* hołd, hołdownictwo; przysięga wierności składona najwyższej władzy.

Homalograficzna **g.* **mapa**, mapa przedstawiająca części ziemi równe co do powierzchni jako figury równoważne, choćby z uszczerbkiem podobieństwa do kształtów naturalnych.

Homar *f.* rak morski.

Home *a. (om)* własny domek, własne rodzinne ognisko.

Homeografja **g.* przeniesienie starego druku na płytę drukarską, aby z niej czynić odbitki podobne do dawnych.

Homeopata **g.* lekarz leczący podług zasad homeopatji.

Homeopatja **g.* metoda leczenia wynaleziona przez d-ra Hahnemanna, polegająca na używaniu przeciw chorobom takich środków w dozach bardzo drobnych, które w dozach większych mogą wywołać u zdrowych objawy tej samej choroby; **homeopatyczny**, zgodny z zasadami homeopatji; *przen.* drobny, bardzo mały.

Home-rule *a. (om-rul)* samorząd.

Homeruler *ob.* **Homruler.**

Homeryczny *g.* epiczny, opisowy; **h. śmiech**, niepowstrzymany, głośny wybuch śmiechu.

Homespun *a. dosł.* przędziwo domowe, krajowe: tkanina gruba angielska w rodzaju partu na suknie kobiece.

Homicidium *l.* mężobójstwo, morderstwo.

Homicidium necessarium *l.* zabójstwo we własnej obronie.

Homiletyk, **Homileta** *g.* wykładający Pismo Św.

Homiletyka *g.* nauka umiejętnego układania i wypowiadania kazań.

Homilja *g.* kazanie albo nauka duchowna, wykładająca tekst Pisma Św.

Hominem experiri multa paupertas iubet *l.* ubóstwo zmusza człowieka wiele doświadczyć.

Hominem non odi, sed eius vitia *l.* nie człowieka nienawidzę, lecz jego błędy.

Hominem te esse memento! *l.* pamiętaj, że jesteś człowiekiem.

Homines, dum docent, discunt *l.* ludzie ucząc, uczą się.

Homines nihil agendo discunt male agere *l.* ludzie przez próżniactwo uczą się źle robić.

Hominis est errare, insipientis perseverare *l.* ludzką rzeczą jest błądzić, głupca oznaką trwać w błędzie.

Homme d'affaires *f. (om daffer)* człowiek oddany robieniu interesów, umiejący prowadzić interesy; przedsiębiorca, spekulant; pełnomocnik.

Homme de lettres *f. (om dö letr)* uczony, literat.

Homme d'esprit *f. (om despri)* człowiek rozumny, dowcipny.

Homme d'état *f. (om deta)* mąż stanu, polityk.

Homo *l.* człowiek; **h. sapiens**, człowiek obdarzony rozumem; **h. eruditus**, człowiek uczony.

Homocentryczny *nl.* mający środek wspólny.

Homofoniczny **g.* w *muz.* jednogłośny, w którym głosy nie występują samodzielnie, lecz są podporządkowane głosowi prowadzącemu melodję.

Homogien *g.* istota jednorodna mająca te same naturę co i inna.

Homogieniczny **g.* mający tęż samą (co i inny przedmiot) naturę, właściwość; jednorodny.

Homograficzne **g.* **wydanie**, naśladujące wiernie rękopis, lub stary druk (papier, format i czcionki).

Homo homini lupus *l.* człowiek człowiekowi jest wilkiem t. j. człowiek nie cierpi człowieka i wyrządza bliźniemu nieraz wiele złego.

Homojuzja *g.* podobieństwo co do istoty, co do treści.

Homologja *g.* zgodność, odpowiedniość; **homologiczny**, zgodny, odpowiedni; podobny; jednobrzmiący.

Homologizować **g.* upodobniać, porównywać.

Homologumena *g.* księgi Nowego Testamentu, których autentyczność została udowodnioną i uznaną.

Homomorficzny **g.* równokształtny, jednakiej z czym postaci.

Homonimja *g.* w logice: dwuznaczność.

Homonimy *g.* wyrazy jednakowo brzmiące ale różne znaczeniem, np. *lód* i *lud*

Homo novus *l.* człowiek nowy, osobistość nieznana; parwenjusz, dorobkiewicz, nowicjusz.

Homo proponit, Deus disponit *l.* człowiek strzela a Pan Bóg kule nosi.

Homo sapiens *ob.* **Homo.**

Homoseksualizm *nl.* zwyrodniały pociąg mężczyzny do mężczyzny, kobiety do kobiety.

Homo sit homini deus *l.* człowiek niech będzie bogiem dla człowieka.

Homo sum, humani nihil a me alienum puto *l.* jestem człowiekiem i nic ludzkiego nie powinno mi być obcem (zwykle używa się przez skrócenie *homo sum*).

Homo toties moritur, quoties amittit suos *l.* człowiek tyle razy umiera, ile razy traci swoich.

Homrul *ob.* **Home-rule.**

Homruler *a.* stronnik samorządu w krajach W. Brytanji.

Homunculus *l.* człowieczek, człeczyna; w Fauście Goethego: człowiek wytworzony w sposób chemiczny.

Honesta mors turpi vita potior *l.* zaszczytna śmierć lepszą jest od hańbiącego życia.

Honeste *l.* okazale, suto, gościnnie, godnie, przyzwoicie, uczciwie, zaszczytnie.

Honestum non est semper, quod licet *l.* niezawsze jest to zaszczytne, co jest dozwolone.

Honesty is the best policy *a.* uczciwość jest najlepszą (najkorzystniejszą) polityką.

Hongroise *f. (ągruaz)* taniec węgierski.

Honnête *f. (onet)* uczciwy, prawy, zacny.

Honneur et patrie *f. (onör e patri)* honor i ojczyzna dewiza orderu legji honorowej.

Honny soit qui mal y pense *f. (onni sua ki mal i pans)* hańba temu, kto o tym źle myśli (dewiza angielskiego orderu Podwiązki).

Honor *l.* cześć, dobre imię, godność, zaszczyt; **h-y**, zaszczyty, dostojeństwa, odznaczenia; oznaki czci; poważanie, szacunek; w kartach: najwyższe karty atutowe; **czynić h-y domu**, wypełniać obowiązki gospodarza względem gości; **oddać h-y** (o wojsku) prezentować broń, spełniać przepisane oznaki uszanowania; **mieć sobie za punkt h-u**, postanowić sobie; **honorowy**, mający poczucie godności osobistej, nieskazitelny, prawy; **h. urząd**, bezpłatny; tytuł **h.**, nadany dla okazania czci; **członek h.**, nierzeczywisty, nieczynny, tytularny; **dług h.**, dług zaciągnięty bez rewersu; dług wynikający z przegranej (zwłaszcza w karty); **sąd h.**, sąd polubowny, działający z mocy układu nienotarjalnego; **h-owa sprawa**, sprawa, w której o honor idzie; pojedynek.

Honorable *f. (onorabl)*, **Honorabilis** *l.* godzien czci, szacunku, szanowny; czcigodny.

Honorant *nl.* płacący weksel.

Honorarjum *l.* jednorazowe wynagrodzenie pieniężne za usługi, za pomoc (lekarza, adwokata, literata i t. p.), czesne.

Honorat *l.* osoba akceptująca weksel na rachunek drugiej osoby.

Honoratiores *l. (honoraciores)* osoby wyższe dostojeństwem, członkowie wyższych stanów; znakomitości; ludzie najgodniejsi szacunku.

Honoratus *l.* zaszczycony godnościami.

Honores mutant mores, sed raro in meliores *l.* zaszczyty zmieniają obyczaje (człowieka), ale rzadko na lepsze.

Honor est praemium virtutis *l.* cześć jest nagrodą cnoty.

Honoris causa *l.* dla zaszczytu.

Honorować *l.* składać cześć, otaczać objawami szacunku, uznania; dawać honorarjum, wynagradzać; **honorowanie weksiu**, zapłata wekslu przez osobę, na którą został wystawiony.

Honos alit artes *l.* sztuka wymaga uznania.

Honos habet onus *l.* godności nakładają ciężary.

Honwedzi *węg. dosł.* obrońcy kraju: wojsko wyłącznie węgierskie, nie należące do wspólnej armji austro-węgierskiej; landwera węgierska.

Hopak *mlr.* taniec kozak.

Hoplici *g.* wojsko piesze, pancerne, ciężko zbrojne, u dawnych Greków.

Horae canonicae *l.* stałe godziny, przeznaczone na odnawianie przez kapłanów pewnych przepisanych modlitw; stała godzina powrotu do domu, jedzenia i t. d.

Horae Diurnae *l. ob.* **Diurnalik.**

Horda *tat.* dziki tłum, zgraja; obóz, koczowisko (tatarów), koczujące plemię, tłuszcza wojsk rabująca i paląca w czasie napadów.

Horendum *ob.* **Horrendum.**

Hornista *n.* trębacz grający na trąbce sygnałowej.

Horodykt **g.* zegar, kompas.

Horodyszcze *mlr.* grodzisko; uroczysko.

Horografja, **Horologjografja** **g. ob.* **Gnomonika.**

Horokilometrowy, **Horokilometryczny** *nl.* **przyrząd**, przyrząd mierzący czas i drogę przebytą.

Horologjografja **g.* sztuka robienia kompasów.

Horoskop *g.* przepowiednia losu człowieka ze sta-

nu gwiazd w chwili przyjścia jego na świat; wróżba przyszłości; wykaz długości dnia i nocy w różnych miejscach i o każdym czasie; *przen.* wróżba, widoki na przyszłość.

Horrendum *l.* rzecz straszna, okropność.

Horribile dictu *l.* strach mówić, o zgrozo!

Horror *l.* strach; zgroza, okropność; **h. vacui**, obawa próżni; przyroda nie znosi pustej przestrzeni.

Hors commerce *f. (or komers)* wytwornie mający być przedmiotem handlu, wyprodukowany nie na handel.

Hors concours *f. (or kąkur)* po za konkursem; zrzekający się nagrody, lecz ubiegający się o uznanie.

Hors de combat *f. (or dö kąba)* niezdolny do walki; nienależący do walki.

Hors d'oeuvre *f. (or döwr)* przydatek, przystawka; danie na stół nie liczące się do potraw, np. masło, rzodkiewka i t. p.

Hors ligne *f. (or liń)* niepospolity, nietuzinkowy.

Hortolog *nl.* znawca i miłośnik sztuki ogrodniczej.

Hortologja *nl.* sztuka ogrodnicza.

Hortykultura *nl.* ogrodnictwo.

Horyzont *g.* widnokrąg; poziom; zakres, krąg (np. wiedzy, umysłu, działalności).

Horyzontalny *nl.* poziomy.

Hosa *ob.* **Hausse.**

Hosanna *hebr.* zawitaj! Panie zbaw nas! wspomóż! zbaw!

Hosjer *ob.* **Haussier.**

Hospes hostis *l.* cudzoziemiec — to nieprzyjaciel.

Hospice *f.* (*ospis*), **Hospicjum** *l.* klasztor służący za schronienie dla podróżnych, pielgrzymów; dom przytułku, schronisko, przytulisko.

Hospitant *l.* w uniwersytetach galicyjskich: słuchacz uniwersytetu nie zapisany do rzędu studentów, lecz uczęszczający na prelekcje w charakterze gościa.

Hospodar *młr.* pan, tytuł panujących w dawnej Litwie, oraz książąt na Multanach i Wołoszczyźnie.

Hossa *ob.* **Hausse.**

Hosti frontem, pectus amica *l.* nieprzyjacielowi stawić czoło, przyjacielowi serce.

Hostja *l.* Komunikant, opłatek poświęcony spożywany przy Komunji św.; Przenajświętszy Sakrament.

Hotel *f.* dom w którym stają podróżni, zajazd.

Hotel garni *f.* mieszkanie do najęcia z urządzeniem domowym i usługą, hotel.

Hotel Lambert, pałac książąt Czartoryskich w Paryżu, mieszczący zakład naukowy dla Polek.

Hotentot, murzyn z południowej Afryki; *przen.* człowiek dziki bez oświaty.

House of Commons *a. (haus of kommons)* izba gmin w parlamencie angielskim.

House of Lords a. **Peers** *(haus of lords* a. *pirs)* izba lordów a. parów.

Howasi, lud góralski, zamieszkujący wnętrze Madagaskaru, do 1895 r. panujący nad całą wyspą.

How do you do *a. (hau du ju du)* jak się pan (pani) miewasz?

Hozanna *ob.* **Hosanna.**

Hoży *młr.* czerstwy, żwawy.

Hrabia *n.* [*czes.*] tytuł, pośredni między baronem a margrabią.

Huf *n.*, **Hufiec** oddział wojska nieoznaczonej liczby; kupa, zastęp.

Hugonoci *f.* wyznawcy nauki Kalwina we Francji (w XVI wieku prześladowani jako innowiercy).

Huis clos (*üi klo*) przy drzwiach zamkniętych.

Huissier *f. (üisje)* odźwierny; woźny przy sądach.

Hujus anni *l.* tego roku.

Hujus mensis *l.* tego miesiąca.

Hukier *hol.* dwumasztowa łódź rybacka holenderska.

Hulaszczy *młr.* birbancki, rozpustny.

Huligan *ob.* **Chuligan.**

Hultaj *młr.* nicpoń, gałgan, włóczęga, próżniak.

Humana non sunt turpia *l.* (co) ludzkie (to) nie hańbi.

Humaniora *l.* nauki wszechstronnie kształcące, głównie łacina i grecki; literatura klasyczna.

Humanista *nl.* człowiek wykształcony wszechstronnie na podstawie klasycyzmu; **humanistyczne studja**, studja, do których potrzebną jest dokładna znajomość języków starożytnych.

Humanitarny *nl.* ludzki, łagodny, oparty na oświacie i miłości bliźniego; **h-e nauki**, zajmujące się umysłową stroną człowieka.

Humanitaryzm *nl.* kierunek komunistyczny we Francji około r. 1839; zwolennicy jego głosili równość i braterstwo ludzi i wierzyli w bezgraniczne doskonalenie się człowieka (od tytułu wydawnictwa: „Journal humanitaire").

Humanizm *nl.* kierunek, przyjmujący nauki, sztukę i literaturę grecko-rzymską jako najlepszy środek kształcący i doskonalący umysłowość ludzką.

Humanizować *nl.* czynić ludzkim, łagodzić, uobyczajać; **humanizowana ospa**, szczepionka ospy zaczerpnięta z człowieka dla zaszczepienia jej na innym człowieku.

Humanum est errare *l.* ludzką rzeczą jest błądzić.

Humbug *a.* szarlatanerja amerykańska, blaga, kłamstwo, oszustwo; kaczka, puf.

Humerał *śrl.* biała chusta, którą kapłan okrywa szyję i ramiona podczas Mszy świętej.

Humiliter *l.* biednie, ubogo; podle, uniżenie.

Hummock *a. (humuk)* pagórek utworzony z kawałów kry podbiegunowej, spiętrzonych jeden na drugim.

Humor *l.* usposobienie, nastrój ducha; wesołość, dowcip; wesołe i dowcipne traktowanie ludzkich słabości; **być w dobrym** (różowym) **humorze**, być bardzo wesołym; *żart.* być podchmielonym; **humory**, płynne składniki organizmu ludzkiego (pojęcie przestarzałe).

Humoreska [*n.*] krótki utwór literacki a. muzyczny, pełen pogodnego humoru.

Humorysta *nl.* autor, piszący z humorem, dowcipem, rozśmieszająco; uprawiający literaturę humorystyczną.

Humorystyka *nl.* utwory literackie nacechowane humorem; wydawnictwa humorystyczne; *iron.* rzeczy lub czyny śmieszne, naiwność, niedołęstwo, niekonsekwencje odkrywane w czynach ludzkich, niekiedy ze złej woli płynących; **humorystyczny**, pobudzający do wesołości, śmiechu; zabawny, wesoły, satyryczno-dowcipny.

Humus *l.* ziemia urodzajna, czarnoziem, próchnica.

Huncfot, Huncwot *n.* łotr, nicpoń.

Hunderweight *a. (önderuejt)* centnar angielski = 50 kilogramom.

Hundsfeld *n.* Psie pole.

Hunter *a. (höntr)* koń myśliwski.

Huragan *karaibs.* straszna burza z wiatrem, gwałtowny wicher.

Hurdlerace *a. (hördlres)* wyścigi konne połączone z przeskakiwaniem sztucznych przeszkód.

Huroń, Hurońska formacja, grupa skał osadowych azoicznych młodszych, (od nazwy jeziora i plemienia w Amer. Półn.).

Hurt *n.* zbiorowa, ryczałtowa sprzedaż a. kupno; **hurtem**, zbiorowo, ryczałtem; **hurtowny**, ryczałtowy, w większej ilości, nie drobiazgowy, na wielką skalę; **hurtownik**, sprzedający hurtem, ryczałtem; angrosista.

Hurys, Huryski *ar.* w wierzeniach mahometan wiecznie młode i piękne dziewice, oczekujące wiernych w kraju Mahometa.

Husarja *węg.* husarze; pułk husarski.

Husarz *węg.* dawny jeździec polski, ciężko zbrojny, w przyłbicy, ze skrzydłami u ramion, zbrojny kopją, kopijnik.

Huslar *młr.* gęślarz.

Husyci, zwolennicy nauki reformatora Husa, sekta religijna w Czechach w XV wieku.

Husydzi *ob.* **Chasydzi.**

Huta *n.* zakład przemysłowy przerabiający rudę na metal; fabryka szkła; **hutnictwo**, fabrykacja szkła; otrzymywanie metali z rud kruszcowych.

Huzar *węg.* żołnierz, lekkiej jazdy ubrany z węgierska.

Hy- *ob.* także **Hi-** i **Hj-**.

Hybryd, Hybryda *l.* stworzenie pochodzące z pomieszania dwu rozmaitych gatunków, dwu ras; mieszaniec; wyraz utworzony z 2-ch języków.

Hybrydyzm *nl.* mieszanie ras, gatunków, krzyżowanie ras.

Hycel *n.* czyściciel, oprawca, rakarz; łotr, szubrawiec.

Hydepark *a.* (*hajdpark*) publiczny park i zwierzyniec w Londynie.

Hydra *g.* mityczny potwór o siedmiu głowach, które po ścięciu odrastały, zabity przez Herkulesa; rodzaj polipa słodkowodnego; *przen.* złe ciągle szerzące się, trudne do wykorzenienia.

Hydrargyrum *g.* [*l.*] merkurjusz, żywe srebro, rtęć.

Hymen *g.* u staroż. Greków bożek małżeństwa wyobrażany w postaci skrzydlatego chłopca z zapaloną pochodnią i zasłoną; małżeństwo; uroczystość zaślubin, wesele.

Hymn *g.* pieśń uwielbienia, utwór liryczny odznaczający się wyższym polotem myśli, wzniosły treścią i nastrojem; pieśń sławiąca wielkość i potęgę a. dobroć Boga.

Hymnologja *g.* nauka o

hymnach; historja i literatura śpiewu kościelnego.

Hyperjon *g. mit.* jeden z Tytanów, rodzicami jego byli Uran i Gea, dziećmi zaś Heljos, Selene i Eos; sam Heljos, wcielenie światła i piękna.

Hypostyl *g.* kryty krużganek, kryta kolumnada.

Hyr, Chyr *węg.* [*sic.*] głos, echo; wieść, pogłoska; rozgłos.

Hyz, Chys, wiatr pomyślny; pole otwarte.

Hyzop *g.* roślina aromatyczna używana do potraw i jako lekarstwo.

I.

Ib. a. **Ibid.** *skr.* **Ibidem** *l.* tamże, w tym samym miejscu, w tymże dziele, na tejże stronicy.

Iberja *g.-l.* starożytna nazwa Hiszpanji i Portugalji.

Ibi patria, ubi bene *l. ob.* **Ubi bene** etc.

Ibis *g.* ptak czaplowaty, żyjący w Afryce Półn.

Iblis, Eblis *ar.* wódz szatanów, duch ciemności (u Mahometan).

Ibn a. **Ebn, Ben** *ar.* syn.

Ibsenista *nl.* zwolennik ibsenizmu; naśladowca Ibsena.

Ibsenizm *nl.* kierunek pesymistyczny, polegający na walce indywidualności wybujałej, etycznej, z otoczeniem powszednim, stworzony przez dramatopisarza norweskiego Ibsena (1828—1906).

I. C. *skr.* **Jezus Chrystus.**

Ica *skr.* **Jevish Colonisation Association** (*ob.*).

Iceberg *skand.* (*isberg* a. *ajsberg*) góra lodowa pływająca po morzu.

Iceblink *a.* (*ajsblink*) biały odblask śniegów i lodów na niebie podbiegunowym.

Ich kenne meine Papenheimer *n.* wiem dobrze z kim mam do czynienia.

Ichneumon *g.* szczur Faraona.

Ichnografja **g.* sztuka kreślenia planów.

Ichor *g.* u Homera: krew bogów.

Ichtjofag *g.* człowiek żywiący się rybami.

Ichtjografja **g.* opisanie ryb.

Ichtjolit **g.* skamieniałość ryby przedpotopowej (kopalna).

Ichtjolog **g.* uczony znawca ryb. opisujący ryby.

Ichtjologja **g.* historja naturalna ryb.

Ichtjornis **g.* ptak kopalny uzębiony z kadłubem ryby.

Ichtjomorficzny **g.* mający kształt rybi.

Ichtjomorfit, Ichtjotypolit **g.* odcisk ryby na kamieniu.

Ichtjosaurus **g.* rybo-jaszczur (olbrzymie zwierzę przedpotopowe).

Ictus gratiosus *l. dosł.* cios łaski: cios ostatni, śmiertelny.

Iczoglan, Iczogłan *tur.* pokojowiec turecki.

Id. *skr. ob.* **Idem.**

Idea *g.* pojęcie wyobrażenie, pomysł, myśl, pogląd; myśl przewodnia; istota rzeczy; cel dążeń; **Ideowiec,** człowiek działający w jakim kierunku nie dla interesu własnego ale dla idei.

Ideacja *nl.* władza umysłowa wytwarzania pojęć; działanie wyobraźni; wytwarzanie i łączenie pojęć.

Idealista *nl.* zwolennik idealizmu zapatrujący się na rzeczy idealnie, nie tak jak rzeczywistość wskazuje; marzyciel.

Idealistyczna filozofja *ob.* **dealizm.**

Idealizm *nl.* dążenie do jaknajwyższej doskonałości; kierowanie się ideałami i ideami a lekceważenie warunków rzeczywistych; marzycielstwo; teorja filozoficzna, według której my nie znamy przedmiotów, tylko wrażenia od nich odbierane, te więc jedynie mają dla nas byt rzeczywisty (przeciwieństwo — *realizm*); **I. realny** teorja filozoficzna usiłująca pogodzić idealizm z realizmem; **I.** w estetyce: wymaganie, ażeby sztuka w utworach swoich upiększała, udoskonalała zjawiska spotykane w przyrodzie.

Idealizować *nl.* kształtować coś podług wyobrażenia idei, dążyć do urzeczywistnienia wymarzonej doskonałości, wyobrażać sobie, że coś jest doskonałym, upiększać w myśli; przeceniać.

Idealny *l.* urojony, wymarzony, doskonały, wzorowy; istniejący tylko w myśli, ale nie w rzeczywistości; duchowy; **Idealnieć,** przyjmować cechy ideału, stawać się idealnym.

Ideał *l.* wcielenie idei; cel dążeń szlachetnych, wzór niedościgniony, doskonałość; osoba uwielbiana.

Idée fixe *f.* (*ide fiks*) pewna myśl stale zajmująca umysł; zboczenie umysłowe.

Ideja *ob.* **Idea.**

Idem *l.* ten sam, to samo, podobnież; **I. per idem,** dowodzić tego samego przez to samo.

Idem Accio, quod Titio jus esto *l.* równe prawo dla wszystkich (tak dla Akcjusa jak i dla Titjusa).

Identyczny *nl.* taki sam, jednakowy, równoznaczny; **Identyczność,** tożsamość, jednoznaczność.

Identyfikacja *nl.* utożsamianie; **Identyfikować,** brać jedno za drugie; uważać dwa przedmioty za jednakowe; utożsamiać.

Ideodynamiczny *ob.* **Ideomotoryjny.**

Ideogienja **g.* nauka o powstawaniu wyobrażeń, pojęć.

Ideografja **g.* pismo używające zamiast naszych głosek—znaków, wyrażających pojęcia, np. pismo chińskie.

Ideogram **g.* znak ideograficzny, znak na piśmie, wyrażający pojęcie.

Ideolog **g.* marzyciel.

Ideologja **g.* nauka o pojęciach, o ideach; marzycielstwo.

Ideomotoryjny *nl.* **ośrodek,** miejsce w mózgu, będące siedliskiem wyobrażenia ruchowego oraz będące miejscem wyjścia bodźca wywołującego ruch; **I-e ruchy,** wykonywane bezwiednie podczas myślenia o nich.

Ideoplastja **g.* wpływ wyobraźni na ciało; wpływ jej na przedmioty znajdujące się zewnątrz osoby, która powzięła jakieś wyobrażenie.

Id est *l.* to jest, to znaczy.

Id facere laus est, quod decet, non quod licet *l.* chwałą jest czynić to, co się godzi, a nie to co można.

Idjoblasty **g.* komórki roślinne różne od sąsiednich komórek tkanki jednorodnej.

Idjodynamiczny **g.* będący źródłem własnej siły.

Idjoelektryczne **g.* **ciała,** złe przewodniki elektryczności.

Idjolatrja **g.* uwielbianie siebie samego.

Idjom, Idjomat *g.* narzecze prowincjonalne, djalekt.

Idjomatografja, Idjomatologja **g.* nauka o gwarach, opis narzeczy, badanie narzeczy.

Idjopatyczny **g.* właściwy sobie, samodzielny; **Idjopatyczna choroba,** samoistna, niezależna od innej choroby.

Idjoplazma **g.* część protoplazmy.

Idosynkrazja **g.* usposobienie organizmu do odczuwania popędu lub wstrętu ku pewnym rzeczom, zapachom, barwom i t. p.

Idjota *g.-l.* niedołężny umysłowo, głupowaty; nieuk; **Idjocieć,** niedołężnieć pod względem umysłowym; stawać się idjotą.

Idjotykon *g.* słownik wyrazów gwarowych używanych w jakiej okolicy.

Idjotyzm **g.* właściwość języka lub narzecza; niedołęstwo umysłowe, głupowatość.

Idol *g.-l.* wyobrażenie bożka; bożyszcze.

Idolatrja *g.* bałwochwalstwo.

Idy *l.* dzień 15-sty marca, maja, czerwca, października dzień 13-sty innego miesiąca.

Idylla *g.-l.* obrazek z życia sielskiego, sielanka; poemat sielankowy, bukolika; **Idyliczny,** sielankowy, pasterski, prosty, niewinny.

Ignavis semper feriae sunt *l.* leniuchy moją zawsze święto.

Ignem igne incitare *l.* dolewać oliwy do ognia.

Igni et ferro *l.* ogniem i mieczem.

Ignis et aquae interdictio *l.* zakaz ognia i wody (formuła używana w staroż. Rzymie przeciwko wypędzanym z kraju).

Ignominja *l.* hańba, sromota, zniewaga.

Ignoramus et ignorabimus *l.* nie wiemy i wiedzieć nie będziemy (słynne orzeczenie Du Bois Reymonda, fizjologa berlińskiego, dotyczące kwestji będących poza granicami naszego poznawania przyrody).

Ignorancja *l.* niewiadomość, nieświadomość, brak nauki, nieuctwo.

Ignorant *l.* nieświadomy czego, nieuk; człowiek ciemny.

Ignorantia juris nocet *l.* nieznajomość prawa szkodzi.

Ignorantyzm *nl.* system utrzymywania ciemnoty.

Ignoratio elenchi *l.* zgubienie wątku w rozumowaniu.

Ignoratio legis, Ignoratio juris *l.* nieznajomość prawa; **I. legis neminem excusat** nieznajomość prawa nie uniewinnia nikogo.

Ignorować *l.* nie chcieć o czym wiedzieć, nie chcieć znać, lekceważyć; patrzeć przez szpary na kogo a. na co.

Ignoscas aliis multa, nihil tibi *l.* przebaczaj innym wiele, nic sobie.

Ignoti nulla cupido *l.* nie pożądamy tego, czego nie znamy.

Ignotum per ignotius *l.* nieznane (niewiadome) przez jeszcze bardziej nieznane (*domyśl.* objaśniać).

Ignotus *l.* nieznany.

Igumen *ob.* **Ihumen.**

I. H. S. *skr.* **In hoc signo** *s.* **In hoc salus**: w tym znaku (zwyciężysz), tu zbawienie; też *skr.* **Jesum habemus socium**: Jezusa mamy za towarzysza (godło Jezuitów).

Ihumen *g.* [*mlr.*], **ihumenja**, przełożony (przełożona) klasztoru obrządku wschodniego.

Ikar *g. mit.* młodzieniec, który na skrzydłach woskiem przylepionych wzniósł się w górę, a gdy słońce stopiło wosk, spadł w morze; **lot Ikara**, doznanie zawodu w zbyt śmiałych i ambitnych projektach; **pomysły Ikara**, zbyt wysokie, niedoścignione dążenia.

Ikarja *g.* wymarzona kraina szczęścia (nazwa z utworu komunisty franc. Cabet'a).

Ikona *g.* [*r.*] obraz wizerunek.

Ikonodul **g.* obrońca czci obrazów świętych.

Ikonografja **g.* opisanie starożytnych obrazów i posągów; badanie obrazów, rzeźb i utworów sztuki chrześcijańskiej pod względem religijno - historycznym.

Ikonoklasta **g.* przeciwnik czci obrazów; burzyciel obrazów, obrazoburca.

Ikonolatrja *g. (późn.)* czczenie obrazów, jako uzmysłowienia bóstw i świętości.

Ikonologja *g.* znajomość symbolicznego znaczenia obrazów, znajomość sposobów używania symbolów w obrazach.

Ikonostas *g.* [*r.*] ścianka z obrazami pomiędzy nawą a prezbiterjum w cerkwiach.

Ikosaedr *g.* dwudziestościan, bryła foremna, ograniczona dwudziestu trójkątami równobocznemi.

Il a perdu son latin *f. (il a perdü są latę)* stracił głowę, zapomniał języka w gębie.

Ilarcha *g.* dowódca oddziału jazdy w staroż. Grecji.

Ildiz-Kjosk, rezydencja sułtana w Konstantynopolu.

Ile *g.* w daw. wojsku greckim oddział jazdy z 200 ludzi.

Il fait le bon apôtre *f. (il fe lö bą napotr)* udaje dobrego człowieka, ale nie można mu ufać.

Il faut avoir le courage de son opinion *f. (il fo tawuar lö kuraż do są nopinją)* trzeba mieć odwagę podtrzymywania swego zdania.

Il faut laver son linge sale dans la famille *f. (il fo lawe są lęż sal dan la famij)* nie wywlekać brudów rodzinnych.

Il faut que la jeunesse se passe *f. (il fo kö la żönes sö pas)* trzeba, żeby się młodość wyszumiała.

Il faut souffrir pour être belle *f. (il fo sufrir pur etr bel)* trzeba i przecierpieć, chcąc być piękną.

Iliacos intra muros peccatur et extra *l. dosł.* wownątrz trojańskich murów grzeszy się i zewnątrz: wina po jednej i po drugiej stronie.

Iljada *g.* epopeja Homera o wojnie Trojańskiej.

Illacja *śrl.* żądanie jednej ze stron hipotecznego zabezpieczenia praw, w drodze procesu dochodzonych; wniesienie do sądu, że pominięto czyn ważny przy wprowadzeniu sprawy; dochód, przychód; **illacyjny**, jednostronny.

Illata *śrl.* wniosek, majątek posagowy żony, wiano.

Illegalny *l.* nielegalny.

Illegitimi thori *l.* nieprawego łoża, nieprawy.

Ille hodie et ego cras *l.* on dziś a ja jutro.

Illicite *l.* w sposób niedozwolony.

Illogistyczny **g.* nielogiczny.

Illustrissime! *l.* najdostojniejszy! najprzewielebniejszy! (tytuł nadawany wyższym duchownym i rektorom uniwersytetów).

Il ne faut jurer de rien *f. (il nö fo żure dö rję)* nic trzeba się niczego zarzekać.

Il ne faut prendre rien au tragique, il faut prendre tout au serieux *f. (il nö fo praⁿdr rję no trażik, il fo praⁿdr tu to seriö)* niczego nie trzeba brać tragicznie, wszystko trzeba brać rozważnie.

Il n'est pire sourd que celui qui ne veut entendre *f. (il ne pir sur ko solüi ki nö wö taⁿtaⁿdr)* najbardziej głuchy jest ten, kto nie chce słyszeć.

Il n'est point de sot metier, il n'y a que de sottes gens *f. (il ne puę do so metje, il nja ko dö sot żaⁿ)* niema głupiego rzemiosła, tylko ludzie bywają głupi (każde rzemiosło jest godne poszanowania, lecz niezawsze ludzie umieją swoje rzemiosło wykonywać).

Il n'est si bonne société qui ne se quitte *f. (il ne si bon sosjete ki nö sö kit)* nawet i najbardziej dobrane towarzystwo rozstaje się.

Il n'y a pas de bonne fête sans lendemain *f. (il nja pa dö bon fet saⁿ laⁿdmę)* po każdym święcie następuje dzień powszedni (o który zawczasu trzeba także się troszczyć).

Il n'ya que le premier pas qui coûte *f. (il nja kö lö prömje pa ki kut) dosł.* tylko pierwszy krok wymaga wysiłku: najtrudniej zdecydować się.

Ilota *ob.* **Helota.**

Iluminacja *l.* nadzwyczajne oświetlenie gmachów, ulic z powodu uroczystości; kolorowanie farbami.

Iluminat *l. dosł.* oświecony: zwolennik powrotu ludzkości do urządzeń patrjarchalnych (nazwa wolnomyślnych sekciarzy niemieckich z końca wieku 18-go, którzy stawiali sobie za cel szerzenie oświaty w duchu swych pojęć o wolnej woli i religji natury).

Iluminator *l.* ten, kto oświetla: okna, kajuty okrętu; kolorujący rysunki farbami.

Iluminować *l.* oświetlać uroczyście świecami, latarkami; ozdabiać farbami, kolorować.

Ilustracja *l.* rysunek dodany celem objaśnienia; czasopismo perjodyczne ozdobione rycinami; *przen.* fakt przytoczony jako przykład dla stwierdzenia jakiej myśli ogólnej, objaśnienie.

Ilustrator *l.* rysownik robiący ilustracje; objaśniający fakty.

Ilustrować *l.* ozdabiać; objaśniać tekst rysunkami; ozdabiać rycinami, wyjaśniać, wyświetlać.

Iluzja *l.* złudzenie; delikatna jedwabna tkanina przezroczysta; **iluzyjny** *ob.* **Iluzoryczny.**

Iluzjonerstwo, karmienie się złudzeniami, kierowanie się nadziejami złudnemi, nieziszczalnemi.

Iluzjonista *nl.* dający się powodować złudzeniom.

Iluzjonizm *nl.* teorja, według której wszystko, co poznajemy, jest złudzeniem naszym.

Iluzoryczny *nl.* złudny, zwodniczy, pozorny.

Il y a des juges à Berlin *f. (il ja de żüż a Berlę) dosł.* są sędziowie i w Berlinie, sprawiedliwość wszędzie zwycięży.

Imaginacja *l.* wyobraźnia, fantazja; urojenie, przywidzenie; **imaginacyjny**, urojony, istniejący tylko w wyobraźni; skłonny do urojeń.

Imaginatyk *nl.* chory na imaginację, fantastyk, pełen przywidzeń.

Imaginować *l.* wymyślić, wymarzyć, przedstawiać sobie w myśli, wyobrazić sobie.

Imago *l.* obraz, wizerunek; owad zupełnie wykształcony.

Imakulacyjny *l.* nieskazitelny.

Imam, Iman *ar.* uczony duchowny mahometański, przełożony meczetu, sędzia duchowny.

Imanencja, Imanentny *ob.* **Immanencja, Immanentny.**

Imatrykulacja, Imatrykulować *ob.* **Immatrykulacja, Immatrykulować.**

Imaż *f.* obraz, wyobrażenie.

Imberb *l.* młodzieniaszek, gołowąs.

Imbibicja *nl.* wsiąkanie; zdolność pochłaniania wody właściwa tkankom zwierzęcym i roślinnym.

Imbrem in cribrum gerere *l.* lać wodę na przetak.

Imbroglio *w. (imbroljo)* zamieszanie, zawikłanie; w *muz.* złączenie dwóch tematów muzycznych o różnym takcie.

Imbryk *tur.* naczynie do naparzania herbaty, kawy.

Imigracja, Imigrować *ob.* **Immigracja, Immigrować.**

Imitacja *l.* naśladowanie, naśladownictwo; rzecz podrobiona.

Imitator *l.* naśladowca.

Imitatorum servum pecus *l.* naśladowców niewolnicza trzoda.

Imitować *l.* naśladować, podrabiać co; być podobnym; wyglądać jak co.

Immaculata *l.* Niepokalana; **I. Conceptio**, Niepokalane Poczęcie N. Marji Panny.

Immanencja *l.* przyrodzona właściwość jakiego przedmiotu, w nim tkwiąca; w teologji: nieodłączność przyrody od ducha bożego, który w niej tkwi.

Immanentny *l.* wewnętrzny, tkwiący w jakiej rzeczy a. pojęciu, właściwy tej rzeczy, temu pojęciu.

Immaterjalizm *nl.* pogląd przeciwny materjalizmowi, uznający duszę za istotę niecielesną; pogląd zaprzeczający bytu materji, uznający ducha za byt jedyny.

Immatrykulacja *nl.* wpisanie w poczet studentów uniwersytetu.

Immatrykulować *śrl.* zapi-

sywać w poczet studentów uniwersytetu.

Immaturitas *l.* niedojrzałość.

Immediate *l.* wprost, bezpośrednio.

Immensum gloria calcar habet *l.* sława dodaje bodźca.

Immerito *l.* niezasłużenie.

Immersja *l.* część składowa mikroskopu zanurzana w płynie, używana przy badaniu bakterji; zanurzenie, pogrążenie (np. w płynie); w *astron.* wejście jakiej planety w cień innej planety.

Immigracja *l.* przybycie osadników obcych do jakiego kraju z zamiarem stałego osiedlenia się; napływ obcej ludności, przywędrowanie.

Immigrant *l.* przybysz, kolonista, osiedleniec.

Immisja *l.* urzędowe wprowadzenie w posiadanie.

Immobilja *l.* nieruchomości, majątek nieruchomy.

Immortele *f.* kwiatki nieśmiertelniki.

Immunitacja *nl.* uwolnienie od czego, od podatków, od obowiązków.

Immunitas *l.*, **Immunitet** [*n.*] uwolnienie od płacenia podatków i innych powinności, np. uwolnienie duchowieństwa i majątków kościelnych; swoboda, przywilej.

Immunizacja *nl.* zabezpieczenie przed szkodliwym wpływem jakiego zarazka chorobotwórczego, uodpornienie.

Immunizować *nl.* zabezpieczyć od jakiej choroby zaraźliwej, zakaźnej; uodpornić.

Immu Temmu, potomek bogini Amaterasu, pierwszy mikado japoński (VII wiek prz. Chr.) protoplasta dynastji do dziś panującej w Japonji.

Imortalizacja *nl.* unieśmiertelnienie, zapewnienie wiecznej pamięci.

Imp. *skr.* **Imperativus, Imperator, Imperjum** *(ob.)*.

Imparcjalny *nl.* bezstronny; **imparcjalność**, bezstronność.

Imparitas *l.* nierówność; **i. status**, nierówność stanu; **zarzut imparitatis**, zarzut nierówności pochodzenia, zarzut nieszlacheckiego pochodzenia, zrobiony komu przez szlachcica.

Impas *f.* ulica bez wyjścia; w grze w karty, bicie karty młodszą, zamiast starszą, w nadziei że przejdzie.

Impasto *w.* **malować, Impastować**, w malarstwie: nakładać farby w niektórych miejscach grubiej.

Impatrować *l.* umacniać, utwierdzać.

Impavidum ferient ruinae *l.* niewzruszonego przywalą gruzy świata.

Impeachment *a.* (*impiczment*) oskarżenie wniesione przez Izbę niższą do Izby wyższej i ministrów przeciw urzędnikowi państwowemu o przestępstwo w sprawowaniu urzędu.

Impedimenta *l.* (l. mn.) bagaż wojsk w pochodzie.

Impedimentum *l.* przeszkoda, zawada; **i. dirimens** przeszkoda do zawarcia małżeństwa, które jednak staje się ważnym, gdy je zawarto, nie bacząc na tę przeszkodę; **i. impediens**, przeszkoda do zawarcia małżeństwa, która je czyni nieważnym nawet gdy zostało zawarte.

Impedjować *l.* przeszkadzać, wstrzymywać.

Impedycja *l.* zawikłanie, przeszkody.

Impegnować *śrl.* dać albo wziąć w zastaw.

Impenitencja *nl.* zatwardziałość w grzechu.

Imperare sibi maximum imperium est *l.* rozkazywać sobie jest największym dowództwem.

Imperativus *l.* tryb rozkazujący, rozkaźnik.

Imperator *l.* cesarz; u starożyt. Rzymian naczelny wódz wojsk.

Imperatyw *l.* nakaz kategoryczny, reguła moralna, potwierdzona własnym przekonaniem; zasada moralna obowiązująca powszechnie i bezwzględnie; w gramatyce: tryb rozkazujący, rozkaźnik; w etyce Kanta: **i. kategoryczny**, nakaz moralny, za którym iść należy bez względu na cel lub skutki.

Imperfectum *l.* czas przeszły niedokonany, trwający.

Imperfekcja *l.* niedokładność, wada.

Imperial *f.* wielki format papieru około 30 cali szerokości i 20 wysokości; siedzenie na wierzchu omnibusu; rodzaj tańca francuskiego ośmioosobowego, z figurami.

Imperium summum *l.* najwyższa władza, naczelne dowództwo.

Imperjalista *nl.* zwolennik i stronnik cesarstwa.

Imperjalizm *nl.* rządy oparte na sile wojskowej; idea panowania nad światem; dążność do utworzenia cesarstwa.

Imperjał *l.* [*r.*] moneta złota=15 rublom (daw. 10 rublom).

Imperjum *l.* cesarstwo, państwo.

Impersonaliter *l.* nieosobiście, nie we własnej osobie.

Impertynencja *l.* niegrzeczność, grubjaństwo, zuchwalstwo, obelga.

Impertynent *l.* grubjanin, zuchwalec, obrażający; **impertynencki**, niegrzeczny, ubliżający, zuchwały; uderzający, zwracający uwagę.

Impertynent-blond *f.* rudawo-złotawy kolor włosów.

Impet *l.* pęd, siła; zapęd, uniesienie; napad.

Impetuoso *w.* w *muz.* z zapędem, ogniście, burzliwie.

Impetycja *nl.* roszczenie pretensji, praw.

Impetyk *nl.* człowiek porywczy, popędliwy, gwałtowny; **impetyczny**, porywczy, popędliwy, unoszący się; gwałtowny, niepohamowany.

Implantować *nl.* wszczepić, osadzić.

Implecja *l.* produkcja roczna soli w kopalniach.

Implicite *l.* włącznie.

Implikacja *l.* wplątanie kogo w co, wciągnięcie; zaangażowanie, przypozwanie do sprawy; tkwienie.

Implikować *l.* wciągać, wmieszać, wplątać, zaangażować (do jakiej sprawy).

Imploracja *l.* oskarżanie, błaganie o pomoc.

Implorant *l.* oskarżyciel.

Implorat *l.* oskarżony.

Imponderabilia *l.* ciała nieważkie (do nich zaliczano dawniej światło, magnetyzm, elektryczność i t. p.).

Imponować *l.* wzbudzać poszanowanie, podziw lub obawę; chcieć przewodzić nad kim; okazywać swoją wyższość; pysznić się.

Imponujący *l.* okazały, wspaniały; pyszny, dumny.

Import [*a.*], **importacja** *śrl.* przywóz towarów z zagranicy; **importowy** *ob.* **Importować**.

Importancja *śrl.* dochód, znaczenie, waga.

Importer *f.* kupiec sprowadzający towary z zagranicy.

Importować *l.* wprowadzać a. dowozić do kraju towary z zagranicy; **importowany**, zagraniczny.

Importunja *nl.* natręctwo.

Importunować *nl.* nalegać.

Impossibile est satyram non scribere *l.* niepodobna nie pisać satyry.

Impossibilia *l. dosł.* rzeczy niemożliwe; u scholastyków: ideje nie mogące istnieć z natury rzeczy.

Impost *w.* wyskakujący gzyms filaru, na którym opiera się dolne zakończenie sklepienia lub arkady.

Impostor *l.* oszust; fałszujący pisma i zdania innych; broniący rozmyślnie twierdzeń przekręconych i błędnych.

Impostura *l.* oszustwo.

Impotencja *l.* niemoc męska.

Impotens *l.* mężczyzna niezdolny pod względem płciowym; niedołężny.

Impozycja *l.* położenie rąk na kogo w celu błogosławieństwa; nałożenie podatków; dumne obejście się; narzucanie swej woli.

Impregnacja *nl.* nasycenie ciała stałego cieczą, roztworami.

Impregnować *l.* nasycać cieczą jakie ciało porowate (np. włókna drzewne a. jakie tkaniny); zapładniać.

Imprekacja *l.* przekleństwo, złorzeczenie; zaklinanie.

Impres *l.* sztuka drukarska.

Impresario *w.* przedsiębiorca przedstawień cyrkowych, teatralnych, koncertowych i t. p.

Impresja *l.* wrażenie, nacisk, wywarcie wpływu; skutek; wyobrażenie.

Impresjonista *nl.* poeta a malarz tworzący zgodnie z wymaganiami i wskazówkami impresjonizmu.

Impresjonizm *nl.* kierunek w malarstwie i poezji, uganiający się za wszystkim, co wywiera silne wrażenie; kierunek w malarstwie, kładący nacisk na efekty kolorystyczne, osiągane przez skombinowanie plam barwnych.

Impreza *w.* zamysł, przedsięwzięcie; przedsiębiorstwo np. teatralne, koncertowe.

Imprimatur *l.* „wolno drukować”—pozwolenie cenzury duchownej.

Improductivité slave *f.* (*ęprodüktiwite slaw*) brak twórczości — jakoby właściwy słowianom.

Improduktywny *nl.* nieproduktywny, nietwórczy.

Impromptu *f.* (*ęprątü*) rzecz zrobiona na prędce bez przygotowania, wiersz lub utwór muzyczny zaimprowizowany.

Improviso *ob.* **Ex improviso**.

Improwizacja *nl.* mowa, poezja, wypowiedziana bez przygotowania; z natchnienia; takiż utwór muzyczny.

Improwizator *nl.* śpiewający, grający lub mówiący z natchnienia bez przygotowania.

Improwizować *nl.* tworzy wiersz, utwór muzyczny; urządzić coś naprędce; wymyślić coś; kłamać, zmyślać.

Impudencja *l.* bezczelność, bezwstyd.

Impugnować *l.* zbijać, zwalczać, odpierać, niedozwalać.

Impuls *l.* zachęta, bodziec, pochop, popęd, podnieta, wprawienie w ruch.

Impulsywny *nl.* popędowy; **impulsywność**, niezdolność oparcia się chwilowym popędom.

Imputacja *nl.* obwinianie, posądzenie.

Imputować *l.* przypisywać co komu, posądzać o co, wmawiać w kogo; poczytywać.

Imunitacja *l.* zwolnienie się od czego.

Imunitet, **Imunizować** *ob.* **Immunitet**, **Immunizować**.

In absentia *l.* w nieobecności.

In abstracto *l.* uważane samo przez się, odrębnie.

In actu *l.* w rzeczywistości, w działaniu.

Inadekwatny *nl.* nie wyczerpujący treści tego, co powinno być wypowiedziane, niedostateczny, niedopasowany.

In aëre piscari; in mare venari *l.* w powietrzu ryby łowić; w morzu polować.

In aeternum *l.* na wieki.

Inakcja *nl.* bezczynność.

Inamorować się *nl.* zakochać się, rozmiłować się.

Inamovible *f.* nierugowalny (o urzędniku, którego prawo nie pozwala oddalić ze służby przed upływem terminu inaczej, jak z mocy wyroku sądowego).

Inanicja *nl.* osłabienie z braku pożywienia.

In anima vili *l.* *ob.* **Experimentum in anima vili.**

In aqua scribis *l.* piszesz na wodzie.

In arena aedificas *l.* na piasku budujesz.

In articulo mortis *l.* w ostatnim niebezpieczeństwie, wobec bliskiej śmierci.

Inartykulacja *nl.* zapisanie w archiwach państwa; **inartykułować**, zapisać w archiwach państwa (np. umowę zawartą z innym państwem).

In audaces non est audatia tuta *l.* wobec śmiałych śmiałość nie zawsze jest bezpieczna.

Inauguracja *l.* uroczyste otwarcie, rozpoczęcie, uroczyste wprowadzenie na urząd; **inauguracyjna mowa**, uroczyste zagajenie; **i-na rozprawa**, rozprawa napisana dla otrzymania stopnia akademickiego.

Inaugurować *l.* rozpocząć coś uroczyście.

In Begrenzung zeigt sich der Meister *n.* ograniczenie się jest oznaką mistrza.

In blanco *w.* blankiet weksłowy nie wypełniony, opatrzony tylko podpisem.

Inbredowany *a.* **koń**, spokrewniony z innym (sławnym) koniem.

In brevi *l.* w krótkości.

Incasso *w.* *ob.* **Inkaso**.

In casu *l.* w wypadku.

In casum necessitatis *l.* na wypadek konieczności.

In cauda venenum *l.* w ogonie trucizna: na końcu zarzut zgryźliwy (w mowie, artykule).

Incerti sunt exitus belli *l.* niepewne są wyniki wojny.

Incest *l.* kazirodztwo.

Inchoacja *l.* rozpoczęcie sprawy, zagajenie.

Incidit in Scyllam, qui vult (a. **cupiens**) **vitare Charybdim** *l.* wpada w Scyllę, kto chce uniknąć Charybdy; wpaść deszczu pod rynnę.

Incipit tragoedia *l.* zaczyna się tragiedja.

Incl. *skr.* **inclusive** *l.* włącznie.

Incognito *w.* pod innym nazwiskiem, nie chcąc być poznanym.

In communi *l.* wspólnie.

Incompatibilia *l.* urzędy, których nie powinien pełnić równocześnie jeden i ten sam człowiek.

In concreto *l.* w istocie, w samej rzeczy, w danym wypadku.

In conspectu omnium *l.* wobec wszystkich.

In continuo *l.* nieprzerwanie, w dalszym ciągu.

In contrarium *l.* przeciwnie.

In contumaciam *l.* zaoczne skazanie z powodu niestawiennictwa przed sądem na wezwanie.

In corpore *l.* wszyscy razem, całym gronem, w pełnym składzie.

In corpore sano, mens sana *l.* *ob.* **Mens sana.**

Incorrect *l.* nie w porządku.

Incredibile dictu *l.* nie do uwierzenia.

Incroyable *f.* *(ękruajabl) dosł.* nieprawdopodobny: nazwa dandysów za Dyrektorjatu.

In crudo *l.* w stanie surowym; bez ostatecznego wykończenia; w księgarstwie: w arkuszach nie złożonych (w książkę), tak, jak wychodzą z drukarni.

In cunctis domina pecunia est *l.* we wszystkim pieniądz jest panią.

Incurvat genu senectus *l.* starość zgina kolana.

Incydencja *l.* podanie do sądu, przypadanie spraw w sądzie.

Incydens, incydent *l.* wypadek, zdarzenie, spór; wypadek zaszły wśród lub obok głównego; uboczna okoliczność.

Incydentalny *nl.* uboczny dodatkowy do głównej sprawy; **incydentalna skarga**, w której strona pozwana wytacza pozywającej nawzajem sprawę; zarzut sfałszowania ujawnionego wśród procesu; **i-na decyzja**, wyrok sądowy, rozstrzygający sprawę uboczną, związaną ze sprawą główną, jeszcze nie rozstrzygniętą.

Incytować *l.* pobudzać, drażnić.

Incyzja *l.* chirurgiczne nacięcie ciała, wycięcie.

I. N. D. *ob.* **In Nomine Dei**.

Indagacja *l.* badanie oskarżonego, śledztwo.

Indagator *l.* badający, sędzia śledczy, inkwirent.

Indagować *l.* badać, wypytywać (np. oskarżonego).

Indeciso *w.* w *muz.* niezdecydowanie, wahająco się.

Indefinitum *l.* rzecz nieokreślona; zaimek nieokreślony.

Inde irae *l.* to jest powód gniewu; stąd nienawiść.

Indeks *l.* wskazówka (na zegarze); palec wskazujący (drugi); wykaz, spis książek, spis rzeczy, skorowidz; wykaz książek zakazanych (przez Kościół); *ob* **Index**.

Indemnizacja *nl.* wynagrodzenie strat i szkód, powetowanie, spłata, odszkodowanie.

In den Geschäften (a. **In den Geldsachen**) **hört die Gemüthlichkeit auf** *n.* w interesach (w sprawach pieniężnych) dobroduszność byłaby niestosowną.

Independenci *nl.* sekciarze niepodlegli zwierzchnictwu biskupów anglikańskich w W. Brytanji.

Independencja *nl.* niezależność, niepodległość.

In deposito *l.* w przechowaniu.

In der Hitze des Gefechtes *n.* w gorączce walki, w zapale, w ferworze.

Indeterminizm *nl.* system filozoficzny, oparty na istnieniu wolnej woli, niezależnej od konieczności.

Index librorum prohibitorum *l.* wykaz książek zakazanych przez Kościół.

Index rerum *l.* spis rzeczy.

Indicativus *l.* tryb oznajmujący.

Indicta causa *l.* bez zbadania sprawy.

Indictum sit *l.* zabrania się.

Indifferente *w.* *muz.* obojętnie.

Indirecte *l.* nie wprost, ubocznie, pośrednio.

Indigne vivit, per quem non vivit alter *l.* haniebnie żyje, przez którego nie żyje kto drugi.

Indolencja *l.* zobojętniałość, nieczułość, przytępienie, ospałość.

Indolog *nl.* uczony badacz Indji.

In dorso *l.* napis na odwrotnej stronie dokumentu.

Indos *w.*, **indosament** *f.* ustąpienie weksłu zaznaczone na odwrotnej jego stronie; *ob.* **Żyro.**

Indosant *f.* odstępujący weksel.

Indosarjusz *nl.*, **indosat**, ten, na rzecz którego weksel ustąpiono.

In dubiis lenius *l.* w razie wątpliwości łagodniej (sądzić, karać).

In dubiis semper pro reo *l.* w razach wątpliwych zawsze na korzyść obwinionego *(domyśl.* należy wyrokować).

In dubio *l.* w wątpliwości.

Inducja *l.* zawieszenie broni, rozejm.

Indukcja *l.*, **indukcyjna metoda**, wnioskowanie ze spostrzeżeń i doświadczeń o prawach i przyczynach ogólnych; droga badań od szczegółów do ogółu; **i. elektryczna** a. **i. magnetyczna**, wzbudzenie prądów elektrycznych w przewodnikach działaniem innego prądu elektrycznego a. działaniem magnesu; **indukcyjny**, doświadczalny; **i. prąd elektryczny**, prąd wtórny wytwarzający się w ciele nienaelektryzowanym, gdy w pobliżu znajduje się ciało naelektryzowane; **i. pierścień, walec, i-a cewka**, zwój drutu, w którym wzbudzają się prądy indukcyjne.

Indukować *l.* wnioskować.

Indukt *l.* wniosek, wywód; wprowadzenie sprawy wobec sądu.

Induktor *l.* zbroja, kotwica, przyrząd w maszynie dynamo-elektrycznej, służący do wzbudzania prądu; w telepatji: ten, kto siłą woli przekazuje swoje myśli komu innemu, choćby oddalonemu.

In dulci jubilo *l.* *dosł.* w słodkiej radości (początek starej pieśni wielkanocnej); bawmy się, skoro mamy; kiedy jest, to szelest.

Indulgiencja *l.* pobłażanie; przebaczenie kary; rozgrzeszenie; odpust.

Indult *l.* zezwolenie władzy duchownej na małżeństwo z pominięciem jakiego przepisu, np. w czasie, w którym śluby małżeńskie są wzbronione kościelnie, a. po ogłoszeniu mniejszej,

niżby należało, liczby zapowiedzi, dyspensa.

In duodec *ob.* **Duodecem.**

Industriae nil possibile *l.* dla pilnego nic niema niemożliwego.

Industrja *l.* przemysł.

Industrjalizm *nl.* przewaga kierunku przemysłowego.

Industrjalny *nl.* przemysłowy, dotyczący przemysłu.

Indycht *ob.* **Indygo.**

Indyferencja *l.* obojętność.

Indyferentny *l.* obojętny.

Indyferentyzm *nl.* oziębłość, obojętność, szczególniej w rzeczach religijnych.

Indygiena *ob.* **Autochton.**

Indygienat *l.* udzielenie cudzoziemcowi prawa obywatelstwa krajowego (w daw. Polsce); nadanie szlachectwa, obywatelstwa honorowego.

Indygiencja *l.* nędza, niedostatek.

Indygienować *nl.* obdarzać indygienatem.

Indygiestja *l.* niestrawność.

Indygnacja *l.* gniew, oburzenie.

Indygo, Indycht *w.* barwnik błękitny.

Indykacja *l.* wskazanie: w lecznictwie: wskazówki lecznicze i oznaki dotyczące choroby.

Indykator *nl.* przyrząd do mierzenia ciśnienia pary w cylindrze maszyny parowej; siłowskaz.

Indykcja, Indykt *l.* poczet rzymski, w kalendarzach: cykl 15-letni, służący do obliczania dnia, w którym przypada Wielkanoc; zwołanie soboru kościelnego; oznajmienie.

Indykolit **g.* gatunek niebieskiego turmalinu.

Indywiduacja *nl.* wyosobnienie, poczucie swej odrębnej osobowości.

Indywidualista *nl.* ten, co się nie łączy w grupy z innemi, żeby zachować swobodę przekonań i usiłuje wyzwolić jednostkę z pod przewagi większości, choćby kosztem karności społecznej; **Indywidualistyczne gospodarstwo**, w socjologji: takie gospodarstwo, w którym każdy gospodarz jest właścicielem swoich narzędzi pracy, i własność nieruchoma należy do odrębnych właścicieli, inaczej: kapitalistyczne gospodarstwo; przeciwstawienie: komunizm, socjalizm.

Indywidualizacja *nl.* uwzględnienie charakteru indywidualnego jednostek; rozwój właściwości osobniczych.

Indywidualizm *nl.* poczucie osobniczę, poczucie swej odrębnej indywidualności; kierunek, uznający swobodę dążeń i działań jednostek we względzie ekonomiczno-społecznym; system wyodrębniania się jednostek w ogólnej pracy społecznej; *ob.* **Atomizm.**

Indywidualizować *nl.* wyodrębniać, rozważać oddzielnie; nadawać czemu rysy wyodrębniające, wyraźne; **i. się**, wyodrębniać się, wyosabniać się.

Indywidualny *nl.* osobisty, odrębny, właściwy pewnej jednostce, osobniczy; **Indywidualność**, znamiona właściwe rzeczy lub osobie, odróżniające je od innych; odrębność jednostki; osobistość wybitna, charakterystyczna.

Indywiduum *l.* jednostka, osoba, osobnik; pogardl. człowiek zły, lichy, niewiele wart.

Inedita *l.* dzieła niewydane.

In effigie *l.* *ob.* **En effigie.**

Inegzekucja *nl.* niewykonanie.

Ineksperjencja *nl.* brak doświadczenia.

Inekspmymable *f.* spodnie, pantalony.

Inekwitacja *śrl.* objęcie w posiadanie.

Inercja *l.* nieruchomość, bezsilność, bezwładność; powszechna własność ciał, skutkiem której nie mogą same zmieniać swego stanu; **Inercyjny, Inertny**, bezsilny, bezwładny, wynikający z inercji, bezczynny.

Inest sua gratia parvis *l.* i małe rzeczy mają swój urok.

In excelsis *l.* na wysokościach.

Inexprimable *f.* nie do wymówienia; niewysłowiony.

In extenso *l.* w całej rozciągłości, dokładnie, w całości.

In extremis *l.* u schyłku, w ostateczności, w chwili konania.

Infamacja *ob.* **Dyfamacja.**

Infamis *l.* człowiek bez czci, niegodziwy, bezecny.

Infamja *l.* niesława, hańba, nikczemność; bezecne postępowanie; sądowe pozbawienie czci; utrata praw obywatelskich; **Infamjować**, odsądzać od czci.

Infant, Infantka *l.* [*h.*] tytuł książąt i księżniczek domu królewskiego w Hiszpanji i Portugalji; *żart.* syn, córka.

Infanterja *f.* wojsko piesze. piechota.

Infanterzysta *f.* żołnierz od piechoty, piechur.

In favorem *l.* na korzyść czyjąś.

Infekcja *l.* zakażenie, zaraza; **Infekcyjne choroby**, choroby zakaźne.

Infeliciter *l.* nieszczęśliwie.

Infernalja *l.* rzeczy piekielne, djabelskie.

Inferować *l.* wnioskować, wnosić.

Infestować *l.* napadać, trapić.

Infeudacja *śrl.* nadanie lenności.

In fidem *l.* poświadczenie za zgodność.

Infiks *l.* wstawka, wewnątrz wyrazu wprowadzony dźwięk, wzgl. sylaba.

Infiltracja *f.* wsiąkanie, przesiąkanie, nasiąkanie.

Infima *l.* najniższa klasa w dawnych szkołach polskich.

Infimista *nl.*, **infimus** *l.* uczeń najniższej klasy, żak, smarkacz.

Infinitezymalny *f.* **rachunek**, rachunek ilości nieskończenie małych, rachunek różniczkowy i całkowy.

Infinitivus *l.* tryb bezokoliczny, bezokolicznik.

Infirmerja *f.* pokój dla chorych, szpital urządzony na małą skalę; **Infirmerka**, kobieta pielęgnująca chorych.

In flagranti *l.* na gorącym uczynku (schwytać).

Inflamacja *l.* zapalenie.

Infleksja *l.* załamywanie się promieni światła; **infleksyjne języki**, języki nie mające odmian gramatycznych czyli fleksji.

In floribus *l.* w rozkwicie, w dobrym bycie.

Influencja *nl.* wpływ, oddziaływanie; działanie przez wpływ; *ob.* **Influenza.**

Influenza, Influenca *w.* choroba zakaźna gorączkowa, (objawy: katar, kaszel, gorączka i bóle w ciele), grypa.

In folio *l.* format arkuszowy papieru lub książki.

Informacja *l.* objaśnienie, powiadomienie, pouczenie; **informacyjny**, zawierający objaśnienia, wiadomości.

Informator *l.* ten, kto objaśnia, daje wskazówki; książka, zawierająca objaśnienia treściwe z jakiej dziedziny.

Informować *l.* udzielać objaśnień, uwiadamiać; **i. się**, dopytywać się, dowiadywać się.

In foro conscientiae *l.* przed sądem (własnego) sumienia.

Infra dignitatem *l.* niżej godności.

Infrakcja *l.* złamanie przysięgi, zerwanie umowy, układów, przestąpienie prawa.

In fraudem legis *l.* z obejściem prawa.

Infuła *l.* czapka biskupia używana przy stroju uroczystym, mitra biskupia; *przen.* dostojeństwo biskupie.

Infułat *l.* prałat, który ma prawo używać infuły i pastorału.

Infułata *nl.* probostwo, do którego przywiązane jest prawo noszenia infuły.

Infułazja *nl.* mieszkanie infułata.

In fundo *l.* w więzieniu; w wieży.

Infusum *ob.* **Infuzja.**

In futurum *l.* na przyszłość; **In futuram rei memoriam**, ku przyszłej rzeczy pamięci.

Infuzja, Infuzum *l.* nalanie płynem, namoczenie (ziół), naciąg, napar, nalewka.

Infuzorje *nl.* wymoczki, mikroskopijne zwierzątka.

In Geldsachen hört die Gemüthlichkeit auf *ob.* **In den Geschäften...**

In genere *l.* w ogólności.

Ingenium *l.* zdolność wrodzona, dowcip naturalny, bystrość umysłu, spryt.

Ingenium mala saepe movent *l.* nieszczęścia bywają bodźcem zdolności.

Ingierencja *nl.* uprawnienie do wykonywania jakiejś kontroli lub wpływu na czyjąś działalność; mieszanie się do czegoś, wtrącanie się; wpływanie.

In gratiam *l.* z okoliczności, na cześć, gwoli.

Ingratus unus omnibus miseris nocet *l.* jeden człowiek niewdzięczny szkodzi wszystkim biednym.

Ingredjencje *l.* części wchodzące w skład mieszaniny, składniki, domieszki.

In gremio *l.* razem, wspólnie.

Ingres *l.* pierwsze uroczyste wejście nowomianowanego biskupa do swej katedry.

Ingresja *l.* wtargnięcie, zalew lądu przez morze.

Ingrosator *śrl.* ten co wpisuje do ksiąg, szczególnie hipotecznych.

Ingrosować *śrl.* wpisywać do ksiąg, szczególnie hipotecznych.

Inhalacja *l.* wdychanie płynu rozpylonego, wziewanie.

Inhalator *nl.* przyrząd, który rozpyla i wydmuchuje płyn mający być wziewanym.

Inherencja *nl.* przynależytość, stosunek dwóch rzeczy od siebie nieodłącznych (np. materja i ciężar).

Inhibicja *l.* sądowne wstrzymanie sprawy; przeszkodzenie, zakaz, niedopuszczenie.

In hoc signo vinces *l.* ...

I. H. S. w tym znaku (krzyżu) zwyciężysz.

In honorem *l.* na chwałę, na cześć, na chlubę.

Inhumacja *nł.* pogrzebanie ciała, pochowanie.

Inicjacja *l.* wtajemniczenie.

Inicjały *l.* wielkie litery początkowe, używane dla uwydatniania i ozdoby w drukach i rękopisach; początkowe litery imienia i nazwiska.

Inicjator, inicjant *l.* projektodawca, człowiek, od którego wyszedł pierwszy pomysł.

Inicjatywa *nł.* zapoczątkowanie, rozpoczęcie, wystąpienie z projektem; danie projektu; popęd ku jakiemuś działaniu; zdolność dawania takiego popędu.

Inicjować *l.*, **inicjonować**, projektować, rzucać myśl, zapoczątkować; wtajemniczać, udzielać sekretów.

In illo tempore *l.* w owych czasach.

Inimitable *f.* (*inimitabl*) nie do naśladowania, niezrównany, jedyny w swoim rodzaju i w tak wysokim stopniu.

In infinitum *l.* w nieskończoność; do nieskończoności.

In integrum *l.* przywrócenie do poprzedniego stanu.

Initium sapientiae est timor Dei *ob.* **Timor Dei...**

Iniuriam qui facturus est, iam facit *l.* kto ma zamiar wyrządzić krzywdę, już ją wyrządza.

Injekcja *l.* wstrzykiwanie płynów w ciało.

Injunkcja *l.* zalecenie, rozkaz.

Injurja *l.* krzywda, obelga, obraza, zniewaga; bezprawie.

Inka, tytuł starożytnych władców Peruwji; potem nazwa ludu, który zamieszkiwał Peru w owym czasie.

Inkameracja *śrl.* wcielenie, ziemi a. dochodu.

Inkantacja *l.* zamawianie, zaklęcie mówione a. śpiewane.

Inkarcerować *śrl.* osadzać w więzieniu.

Inkarnacja *l.* wcielenie, ucieleśnienie.

Inkarnat *l.* kolor ciała ludzkiego, cielisty, jasno-różowy; **inkarnatka**, koniczyna szkarłatna.

Inkas *ob.* **Inka.**

Inkasa *ob.* **Inkaso.**

Inkasent *w.* ściągający należności pieniężne za towary, weksle i t. p. dla oddania ich do kasy.

Inkaso *w.* odbieranie, ściąganie należności.

Inkasztelacja *nl.* zamknięcie w kasztelu, w twierdzy.

Inkaust *g.* [*śrl.*] atrament.

Inklinacja *l.* skłonność, pociąg do czego, przychylność; kąt zawarty między igłą magnesową, swobodnie zawieszoną a poziomem, nachylenie igły magnesowej.

Inklinować *l.* zjednywać; **i. się**, skłaniać się do czego; **inklinowany**, chętny, skłonny.

Inkludować *l.* włączać.

Inkluz *l.* mniemany duch zamknięty w czym, przynoszący szczęście; pieniądz, który, wydany, wraca do właściciela.

Inkluzywe *l.* włącznie.

Inkognito *ob.* **Incognito.**

Inkoherencja *nł.* brak spójności.

Inkolat *l.* *ob.* **Indygienat.**

Inkomodować *l.* przeszkadzać komu, niepokoić, fatygować, trudzić.

Inkompetencja *nł.* niewłaściwość sądu, niezdolność do sądzenia, nieuprawnienie do wydania sądu.

Inkongruencja *nł.* niezgodność, niedostosowanie, niedopasowanie, dysharmonja.

Inkonsekwencja *nł.* brak konsekwencji; **inkonsekwentny**, nielogiczny.

Inkonwenjencja *l.* niedogodność.

Inkorporacja *l.* wcielenie, włączenie, zjednoczenie.

Inkowie *ob.* **Inka.**

Inkrustacja *l.* wprawienie w wyroby z drzewa lub metalu ozdób z innego materjału, tworzącego z tamtym jedną powierzchnię; osady krystaliczne w skałach; skorupa mineralna osadowa powierzchni jakiego przedmiotu, naskorupienie.

Inkrustować *l.* wykładać złotem, hebanem, marmurem, mozajką, perłową konchą.

Inkrutowiny *lit.* na Litwie uroczyście obchodzone wprowadzenie się do nowego mieszkania.

Inkryminacja *nł.* obwinienie.

Inkryminować *nł.* oskarżać, obwiniać, potępiać.

Inkub *l.* duch złośliwy.

Inkubacja *l.* w starożytności: spanie w świątyniach w celu otrzymania od bogów w czasie snu wskazówek uzdrawiających; wysiadywanie jaj; wylęganie; **inkubacyjny okres choroby**, czas, w ciągu którego zarazek rozwija się w ciele, nie wywołując jeszcze objawów choroby.

Inkubator *l.* przyrząd do sztucznego wylęgania kurcząt, wylęgacz.

Inkulkować *l.* wbijać w pamięć, wpajać, wmawiać.

Inkulpacja *l.* obwinienie, oskarżenie.

Inkulpat *l.* obwiniony; **inkulpować**, obwiniać.

Inkunabuły *l.* najpierwsze druki, pierwsze książki drukowane od wynalazku druku do początku XVI wieku.

Inkursja *l.* wtargnięcie, najazd, napad.

Inkuzować *ob.* **Inkulpować.**

Inkuzy *l.* medale źle odbite.

Inkwirent *l.* urzędnik prowadzący śledztwo, sędzia śledczy.

Inkwirować *l.* prowadzić śledztwo sądownie.

Inkwizycja *l.* śledztwo karne, badanie sądowe; dawny sąd duchowny do śledzenia i karania kacerzy; **inkwizycyjna zasada**, z. śledcza w procesie karnym, w przeciwstawieniu do zasady swobodnej rozprawy stron.

Inkwizyt *nl.* podlegający śledztwu, oskarżony.

Inkwizytor *l.* członek inkwizycji; **wielki inkwizytor**, przełożony inkwizycji w Hiszpanji a. w Wenecji.

In limine *l.* na początku.

In loco *l.* w miejscu; **in loco delicti**, w miejscu przewinienia.

In magnis voluisse sat est *l.* w wielkich rzeczach dość jest chcieć.

In majorem (Dei gloriam) *ob.* **Ad majorem.**

In margine *l.* na brzegu, na marginesie (książki).

In mari aquam quaerit *l.* w morzu szuka wody.

In medias res *l.* odrazu do rzeczy, bez wstępu, w jądro rzeczy.

In medio *l.* w środku.

In medio stat veritas *l.* prawda w pośrodku.

In memoriam *l.* ku pamięci.

In merito *l.* rozpoznawać sprawę w głównym przedmiocie, co do treści.

In minus *l.* na zniżkę, licytacja na obniżenie ceny oznaczonej robót, dostawy i t. p.

In monendo sapimus omnes *l.* rozkazywać każdy mądry.

In mora *l.* w zwłoce.

In natura *l.* w naturze, w naturalnej postaci, w nagiej rzeczywistości.

In naturalibus *l.* w stanie natury, nago.

In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus charitas *l.* w potrzebie jedność, w rzeczach wątpliwych swoboda, we wszystkim miłość.

Innerwacja *nł.* wpływ nerwów na czynności i sprawy ciała i jego organów; unerwienie, ogół nerwów właściwych jakiemu narządowi.

In nexu *l.* w związku, w zestawieniu.

Innocent *l.* naiwny, prostaczek.

In nomine Dei *l.* *skr.* **I. N. D.** w imię Boga.

Innotescencja *śrl.* oznajmienie, uwiadomienie; wezwanie do sądu.

Innowacja *l.* wprowadzenie nowej myśli, nowej rzeczy; nowy obyczaj, nowy pomysł; wznowienie, reforma.

Innowator *nł.* wprowadzający innowację.

In nuce *l.* *dosł.* w orzechu: w zalążku, to, co się rozwinąć musi a. powinno z jakiego faktu, choć na razie jest prawie niedostrzegalne; w małych rozmiarach; treściwie.

Inobedjencja *l.* nieposłuszeństwo.

In obscuro *l.* w ciemności, skrycie.

Inobserwancja *l.* niezachowanie przepisów.

Inocencja *l.* nieświadomość, prostoduszność.

Innuować *l.* napomykać, dawać do zrozumienia.

In octavo *l.* in 8°, w ósemce, w formacie arkusza złożonego w ósemkę; **i. o. majori**, w większej ósemce; **i. o. minori**, w mniejszej 8-ce.

In odore sanctitatis *l.* **być u kogo**, być przezeń poczytywanym za świętego, za doskonałego.

Inofensywny *l.* niegroźny, nie przedstawiający niebezpieczeństwa.

Inokulacja *l.* wstrzyknięcie, szczepienie; wszczepienie, wpojenie.

Inokulować *l.* zaszczepiać, szczepić; *przen.* wpajać (jakie myśli, zasady).

In omnia paratus *l.* na wszystko przygotowany.

In omnibus aliquid, in toto nihil *l.* ze wszystkiego coś (wiedzieć), a razem nic.

Inondacja *ob.* **Inundacja.**

In optima forma *l.* w najlepszej formie.

Inozyt, rodzaj cukru, składem zbliżonego do gronowego, nie ulegający fermentacji.

In pace *l.* w spokoju; w ścisłym więzieniu klasztornym.

In parenthesi *l.* w nawiasie, nawiasem; równolegle.

In partibus infidelium *l.* *dosł.* w prowincjach niewiernych: tytuł nadawany biskupom sufraganom, których djecezje są dziś w rękach niewiernych; biskupi

ci są pomocnikami biskupów diecezjalnych.

In patria natus non est propheta vocatus *l.* nikt nie jest prorokiem we własnym kraju.

In perpetuam rei memoriam *l.* na wieczną rzeczy pamiątkę; ku wiecznej pamięci.

In perpetuum *l.* na zawsze.

In persona *l.* osobiście.

In petto *w.* w głębi duszy, w sercu, w myśli.

In pleno *l.* w komplecie, w pełnym gronie.

In plus *l.* na zwyżkę, licytacja na podniesienie ceny wyżej niż oznaczono.

In pontificalibus *l.* w szacie biskupiej; w szatach ceremonjalnych, uroczystych.

In portum navigare *l.* dopłynąć do przystani; ujść niebezpieczeństwa.

In potentia *l.* w możliwości, w nadziei.

In potestate *l.* w mocy, w rękach (być, mieć).

In praxi *l.* w praktyce.

In promptu *l.* na poczekaniu.

In publico *l.* publicznie.

In puncto *l.* odnośnie, co się tyczy.

In puris naturalibus *l.* w stanie czystej natury.

In quarto *l.* **in 4⁰**, w formacie arkusza złożonego na 4 części.

Inquieto *w.* niespokojnie.

I. N. R. a. **I. N. R. I.** napis na krzyżu *skr.* **Jezus Nazarenus Rex Judaeorum** (Jezus Nazareński król żydowski).

In re *l.* w rzeczy.

In rebus dubiis plurimi est audacia *l.* w wątpliwości śmiałość może wiele zdziałać.

In rerum natura *l.* w naturze rzeczy.

In saecula saeculorum *l.* na wieki wieków.

In salvo *l.* w bezpieczeństwie.

Insania *l.* obłęd, pomieszanie zmysłów.

Inscenizacja *nl.* przysposobienie sztuki teatralnej do wystawienia na scenie, wprowadzenie czego na widownię życia w warunkach zawczasu obmyślonych.

Inscenizować *nl.* wprowadzać na scenę teatralną, na widownię życia.

In sedecimo *l.* format w 16⁰, w formacie arkusza, złożonego na 16 części.

Insekt *l.* owad.

Insektolog *nl.* znawca owadów.

Insektologja *nl. ob.* **Entomologja.**

Inséparable *f. (ęseparabl)* nierozłączny, nieodstępny.

Inserat *nl.* [*n.*] ogłoszenie zamieszczone w czasopiśmie, anons.

Inserować *l.* włączać.

In silvam ligna ferre *l. dosł.* drwa do lasu; nosić: robota daremna, zbyteczna, zmarnowana.

Insipientis est dicere: „non putaremi" *l.* znamieniem głupiego jest mówić: „nie sądziłem".

Inskrybować *l.* robić inskrypcję, napisywać, wpisywać.

Inskrypcja *l.* wpisanie; wciągnięcie (do ksiąg); napis.

Insolacja *nl.* oświetlenie i ogrzewanie promieniami słońca: działanie słońca na organizm; porażenie słoneczne.

Insolencja *l.* grubijaństwo, bezczelność, zuchwałość.

Insolwencja *śrl.* niewypłacalność dłużnika.

Insolwent *l.* niewypłacalny.

In spe *l.* w nadziei, w przyszłości.

Inspekcja *l.* kontrola, naoczne zbadanie, wejrzenie w co, nadzór; instytucja lub władza nadzorcza: **inspekcjonować, inspektować,** skontrolować, obejrzeć.

Inspekt *n.* grzęda ogrzewana ciepłem nawozu, zasłonięta oknami i matami.

Inspektor *l.* nadzorca, czuwający nad wykonaniem praw; członek inspekcji; **inspektorat** *ob.* **Inspekcja.**

Inspicjent *l.* dozorujący jakiej czynności, np. w teatrze: pilnujący godzin przedstawienia, podniesienia zasłony, wejścia na scenę aktorów i t. p.

Inspiracja *l.* natchnienie.

Inspirator *l.* poddający myśli przy ich odgadywaniu.

Inspirować *l.* natchnąć, poddać myśl, narzucać kierunek; ożywić; **inspirowany artykuł,** napisany w porozumieniu lub z polecenia rządu albo kierownika stronnictwa politycznego; **i. dziennik,** czasopismo otrzymujące wskazówki od rządu lub od osoby wpływowej.

Instalacja *śrl.* ceremonja wprowadzenia na urząd, na posadę; urządzenie zakładu fabryki, szkoły; umontowanie i puszczenie w ruch maszyny, motoru.

Instalować *śl.* wprowadzać, urządzać, puścić w ruch.

Instancja *l.* stopniowanie władz; wstawiennictwo, wstawienie się za kim, prośba; **instancjonować, instancjować,** wstawiać się za kim, orędować, przyczyniać się za kim, wnosić za kim instancję.

Instancjalny, instancjonalny *nl.* polecający, rekomendacyjny.

Instantané *f. (ęsta"tane)* momentalny (fotografja).

Instar omnium *l.* jak wszyscy.

In statu quo *l.* w dotychczasowym stanie, bez zmiany.

In statu quo ante *l.* w tym samym stanie co przedtym.

Instaurator *l.* odnowiciel.

Instruent *l.* sędzia prowadzący sprawę.

Instrukcja *l.* wskazówki; objaśnienie; pouczanie: nauka; przepis postępowania.

Instruktor *l.* nauczyciel; udzielający objaśnień; uczący żołnierzy mustry.

Instrument *l.* narzędzie: narzędzie muzyczne; **instrumentować,** rozpisać nuty melodji muzycznej na instrumenty.

Instrumentacja *nl.* nauka układania nut na orkiestrę: ułożenie utworu muzycznego na instrumenty.

Instrumentalis *l.* w *gram.* narzędnik, 6-ty przypadek.

Instrumentalna *śrl.* **muzyka,** wykonana wyłącznie na instrumentach muzycznych (bez śpiewu); muzyka orkiestrowa.

Instrumentmacher *n.* rzemieślnik wyrabiający instrumenty muzyczne, organmistrz.

Instruować *l.* nauczać, objaśniać, przepisywać postępowanie.

Instygacja *l.* podburzenie, podżeganie.

Instygator *l.* ten, kto podnieca, podmawia, podżega; oskarżyciel; w daw. Polsce prokurator.

Instygować *l.* oskarżać, obwiniać; poduszczać, podżegać.

Instyktor *ob.* **Instygator.**

Instynkt *l.* popęd wrodzony, bezwiedny; pojętność wrodzona; **instynktowny, instynktowy,** przeczuciowy, mimowiedny, bez namysłu.

Instytucja *l.* ustanowienie, urządzenie; zakład publiczny (np. naukowy, dobroczynny); **i-e,** zbiór praw, kodeks; różne zakłady z celem społecznym.

Instytut *l.* zakład publiczny a. prywatny, głównie naukowy; **Instytutka,** uczennica instytutu: osoba, która ukończyła instytut.

Instytuować *l.* wprowadzać na urząd; występować sądownie.

Insubordynacja *nl.* nieposłuszeństwo; krnąbrność.

Insulanin *l.* mieszkaniec wysp, wyspiarz.

Insularny *l.* wyspiarski.

Insult, insultacja *l.* obelga, zniewaga, obraza, napaść.

Insultować *l.* lżyć, obrażać, czynić zniewagi.

Insuła *l.* wyspa.

In summa *l.* razem, wogóle.

In summo gradu *l.* w najwyższym stopniu.

Insurekcja *l.*, **Insurgiencja** *nl.* powstanie, rokosz, bunt.

Insurgient *l.* powstaniec.

In suspenso *l.* w zawieszeniu.

Insygnja *l.* oznaki; oznaki dostojeństwa, urzędu, władzy; **i. królewskie:** korona, berło i jabłko, inaczej: regalja.

Insynuacja *l.* podmawianie, zręczne podsunięcie myśli: złośliwe obudzenie w kim podejrzenia.

Insynuator *l.* namawiający, wmawiający.

Insynuować *l.* podmawiać; podsuwać myśl; wmawiać co w kogo; **i. się,** wkradać się (w czyje łaski).

Intabulacja *nl.* wpisanie, wniesienie własności nieruchomej do ksiąg hipotecznych.

Intabulat *nl.* wpis hipoteczny.

Intabulować *nl.* wpisywać do księgi hipotecznej (długi, służebność i t. p.).

Intaglio *w. (intaljo)* gemma cięta wklęsło.

Intarsja, Intarsjatura *w.* wstawianie wzorzyste ozdób z innego forniru w fornir zwykły wyrobów drewnianych, mozajkowanie.

Integer vitae, scelerisque purus *l.* nieskazitelny w życiu i wolny od występków.

Integracja *nl.* wytwarzanie całości z drobnych cząstek, całkowanie.

Integralny *nl.* całkowity, nienaruszony, tworzący całość, nierozdzielny; **i. rachunek,** rachunek całkowity wyższej matematyki; **integralność,** całkowitość.

Integrał *nl.* w matematyce: suma nieskończonej liczby elementów nieskończenie małych, całka.

Integra mens augustissima possesio *l.* uczciwy umysł jest najszacowniejszą posiadłością.

Integrator *nl. ob.* **Planimetr.**

Integrować *nl.* łączyć w całość; w matematyce: szukać całki czyli integrału.

Intelekt *l.* umysł; zdolność kontemplacyjna, bierna.

Intelektualizm *nl.* pogląd wyprowadzający całą wiedzę z rozumu, a nie ze zmysłów; **i. społeczny,** pogląd opierający urządzenia spo-

łeczne na postanowieniach wyrozumowanych.

Intelektualizować *nl.* rozumować, rozważać.

Intelektualny *l.* rozumowy, odnoszący się do rozumu, do rozsądku, umysłowy; **i. sprawca**, ten, kto nasunął myśl dokonania jakiego czynu; **intelektualność**, umysłowość, rozum.

Inteligiencja *l.* umysł, pojętność, rozum, rozsądek, zdolności umysłowe; klasa wykształcona w społeczeństwie.

Inteligient *l.* ironiczna nazwa dawana człowiekowi inteligientnemu; **inteligientny**, pojętny, rozumny, wykształcony.

In tempore opportuno *l.* w czasie właściwym.

Intencja *l.* zamiar, chęć, zamysł, myśl; **na i-ję**, na korzyść czyją, aby się co spełniło; **intencjowany**, wiedziony intencją, powodowany chęcią.

Intencjonalizm *nl.* zasada, że cel uświęca środki.

Intendent *l.* główny nadzorca, rządca, zawiadowca.

Intendentura *nl.* zarząd, władza zajmująca się dostarczaniem żywności, ubrania, rekwizytów, płacy i t. p. np. dla wojska, szpitali i t. p.

Intensywny *l.* natężony, **i-e gospodarstwo**, gospodarstwo prowadzone dużemi nakładami; **intensywność**, siła, moc, natężenie, usilność, zwiększone działanie.

Intentacja *l.* pokusa.

Intentować *l.* wszcząć, rozpocząć (sprawę).

In tenui labor, at tenuis non gloria *l.* drobny jest przedmiot, lecz sława niemała.

Intenzywny *ob.* **Intensywny**.

Inter arma silent leges *l.* podczas wojny prawa milczą.

Inter caecos monoculus rex est *l.* między ślepemi jednooki jest królem.

Inter canem et lupum *l. dosł.* między psem a wilkiem: o zmierzchu, o zmroku.

Intercedować *l.* pośredniczyć.

Intercelularny *nl.* w fizjologji: międzykomórkowy.

Intercepcja *l.* przejęcie, zatamowanie w drodze.

Intercesja *l.* pośredniczenie, wstawiennictwo, protekcja, orędownictwo; przyjęcie zobowiązania, poręczenie.

Intercyza *śrl.* rejentalna umowa przedślubna co do posagu.

Inter duobus litigantibus tertius gaudet *l.* między dwoma swarzącemi się, trzeci korzysta.

Interdykt *l.* zakaz; klątwa kościelna, zakaz sprawowania służby Bożej, usunięcie od przyjmowania Sakramentów.

Interes *l.* sprawa; omówienie sprawy; załatwienie sprawunku; spekulacja; korzyść, zysk; przyczyna podbudzająca do wzięcia udziału w czym; zakład handlowy lub przemysłowy, przedsiębiorstwo; powab, właściwość zaciekawiająca, budząca zajęcie; załatwienie potrzeby naturalnej; **i-y** a. **i-a**, stan majątkowy; **być w i-ach**, być w kłopotach pieniężnych, mieć długi; **polityka i-u**, jednostronne poszukiwanie korzyści, bez względu na dobro ogółu; **interesować**, zajmować, obchodzić, zaciekawiać; **interesowny**, chciwy, szukający zysku; **gra i-a**, gra o pieniądze; **interesowany**, którego co bliżej obchodzi; **interesujący**, zajmujący.

Interesant *f.* ten, co przyszedł za jakim interesem, w jakim interesie; patrzący własnego zysku.

Interferencja *nl.* przecinanie się fal (światła, głosu, wody).

Interferować *nl.* przecinać się wzajemnie (o falach np. światła, głosu, wody).

Interglacjalny *nl.* w *geol.* dotyczący okresów cieplejszych, które występowały między okresami lodowemi.

Intérieur *f.* *(ęterjör)* wnętrze (mieszkania).

Interim *l.* okres tymczasowy, stan tymczasowy.

Interjekcja *l.* wykrzyknik.

Interkalacja *l.* wsuwanie wyrazów przez piszącego opuszczonych; wsuwanie wyrazów i myśli własnych między wyrazy napisane przez właściwego autora.

Interkalarje *nl.* dochody z probostwa wakującego.

Interkolumnja *l.* odstęp między kolumnami.

Interlinearny *nl.* między wierszami pisany; tłómaczenie i-e, zamieszczone pod każdym wierszem.

Interlinja *nl.* przedziałka metalowa wstawiana przez zecera między wiersze, aby je rozsunąć; **interlinjować**, wstawiać interlinje.

Interlokucja *l.* rozmowa z kim.

Interlokutor *nl.* rozmawiający z kim, rozmówca.

Interludium *l.* przegrywka.

Interludy *l.* trywjalne utwory sceniczne z życia ludowego, z których później wyrobiło się komedjopisarstwo.

Inter maxima vitia, nullus est frequentius, quam ingrati animi *l.* między największemi wadami człowieka, niewdzięczność jest najczęstszą.

Intermedjum *l.* czas pomiędzy dwoma terminami; ucieszny ustęp, scena komiczna, któremi przeplatano djalogi pobożne w widowiskach polskich XVII wieku; intermezzo.

Intermezzo *w.* krótki utwór dramatyczny, małe komiczne operetki lub farsy, dawane pomiędzy aktami większych sztuk; krótki ustęp muzyczny w środku większego dzieła lub opery; drobny wypadek zaszły między wypadkami ważnemi.

Intermisja *l.* przerwa.

Intermistyczny *nl.* tymczasowy, prowizoryczny.

Intermittens *l.* przerywany.

Intern *l.*, **Internista** *nl.* uczeń mieszkający w zakładzie naukowym; student medycyny, mieszkający w szpitalu i doglądający chorych pod kierownictwem lekarza (we Francji).

Internacjonalny *nl.* międzynarodowy, dotyczący wzajemnych stosunków państw i narodów; *ob.* **Internacjonał**.

Internacjonał *nl.* **czerwony**, internacjonalny związek, międzynarodówka, związek międzynarodowy robotników, związek socjalistyczny między związkami robotników różnych krajów, obowiązujący wszystkie związki uczestniczące do wzajemnego pomagania sobie; **i. czarny**, *iron.* duchowieństwo katolickie wszystkich krajów; **i. złoty**, *iron.* bogacze wszystkich krajów, jako solidarnie występujący przeciw socjalizmowi.

Internat *l.* zakład naukowy, zapewniający wychowańcom, prócz nauki, mieszkanie i utrzymanie, pensjonat.

Internista *ob.* **Intern**.

Inter nos *l.* między nami, w cztery oczy; **i. n. loquendo**, mówiąc między nami.

Internować *nl.* wyznaczyć przymusowe miejsce pobytu w jakiej miejscowości wewnątrz kraju.

Internuncjusz *l.* poseł papieski, zastępca nuncjusza; poseł dyplomatyczny papieski w państwie drugorzędnym.

Inter os et offam *l.* między ustami a brzegiem puharu (wiele zmian blizkich może nastąpić).

Interpelacja *l.* publiczne zapytanie uczynione przedstawicielowi rządu przez posłów sejmu w celu wyjaśnienia jakiej kwestji lub zrobienia zarzutu.

Interpelant *l.* wnoszący interpelację.

Interpelować *l.* wzywać do dania odpowiedzi; **interpelowany**, osoba, do której wniesiono zapytanie.

Interpolacja *l.* wtrącenie do tekstu swoich lub obcych wyrazów i zdań (zwykle w celu sfałszowania), dodatek późniejszy, interkalacja; *mat.* wsunięcie nowych wyrazów między wyrazy danego szeregu, dokonane podług zasad matematycznych.

Interpolować *l.* wstawiać wyrazy a. zdania w tekst cudzy.

Interponować *l.* pośredniczyć, wstawiać się za kim.

Interpozycja *l.* wstawienie się, wdanie się, pośrednictwo.

Interpretacja *l.* wykład, wytłómaczenie, wyjaśnienie.

Interpretator *l.* ten, kto interpretuje.

Interpretować *l.* objaśniać; *przen.* tak deklamować, tak grać, aby uwydatnić intencje autora (poety, dramaturga, kompozytora).

Interpunkcja *l.* w gramatyce: użycie znaków przestankowych.

Interregnum *l.* bezkrólewie.

Interrex *l.* sprawiający władzę najwyższą w czasie bezkrólewia; prymas w daw. Polsce.

Interrogacja *l.* zapytanie; badanie śledcze.

Interrogatorje *l.* pytania spisane podczas śledztwa, a następnie zadawane świadkom.

In terrorem *l.* na postrach.

Interrupcja *l.* przeszkoda, przerywanie.

Inter spem et metum *l.* między nadzieją a bojaźnią.

Inter utrumque tene *l.* trzymaj się środka.

Interview *a. (interwiu)* wywiad, widzenie się, rozmowa, zwłaszcza dziennikarza z jaką wybitną osobistością dla zaznajomienia się ze szczegółami z jej życia a. z jej poglądami na jaką sprawę; powtórzenie tej rozmowy w dzienniku; **interviewować**, robić interview.

Interviewer *a. (interwiuer)* ten, kto robi interview.

Interwał, Interwał *l.* odstęp między czym, przedział; pauza; w *muz.*, odległość tonu jednego od drugiego; stosunek dwuch dźwięków ze względu na ich własność.

Interwencja *l.* wmieszanie się, wdanie się w cudzą sprawę; **i. zbrojna**, wdanie się obcej siły zbrojnej pomiędzy strony wojujące

Interwenjent *l.* mieszający się między strony spór wiodące w celu pogodzenia; pośredniczący.
Interwenjować *l.* pośredniczyć, wdawać się.
Interwersja *l.* zmiana, usunięcie; fałszowanie.
Interwertować *l.* zmienić, usunąć; fałszować przez przestawienie (ustępów pisma).
Interwjew *ob.* **Interview.**
Interymalny *ob.* **Intermistyczny.**
Intestat *l.* nieboszczyk, który nie pozostawił ważnego testamentu, choć pozostawił majątek.
Intime *f.* (*ętim*) poufały.
Intoksykacja *nl.* zatrucie, zakażenie krwi.
Intolerancja *l.* prześladowanie innego wyznania.
Intonacja *nl.* rozpoczęcie śpiewu, trafne wzięcie właściwego tonu, poddanie odpowiedniego dźwięku; akcent mowy, uwydatniający jaką chęć, jaką myśl mówcy.
Intonować *nl.* zacząć śpiew; poddać głos właściwy.
In toto *l.* w całości, zupełnie.
Intrada *w.* [*f.*] krotki wstęp do utworu muzycznego, przegrywka, fanfara na trąbkach.
Intramolekularny *nl.* międzycząsteczkowy.
Intra muros *l.* wewnątrz murów; u siebie.
Intransigeant *f.* (*ętraⁿsiżaⁿ*) nieprzejednany.
Intransitiva (verba) *l.* słowa nieprzechodnie (które wyrażają czynność nie przechodzącą na inny przedmiot, np. spać, rosnąć).
In transitu *l.* mimochodem.
Intra parenthesim *l.* w nawiasie, nawiasowo.
Intrata *w.* dochód, zysk; **intratny**, przynoszący znaczny dochód.
In trinitate robur *l.* w trójprzymierzu siła.
Introdukcja *l.* wstępna część jakiego utworu muzycznego a. poetyckiego; wprowadzenie; udzielenie godności duchownej przez władzę świecką, inwestytura.
Introdukować się *l.* mieszać się do czego, wtrącać się.
Introduktor *l.* przewodnik.
Introit *l.* część Mszy czytana przed Kyrie elejson.
Introligator *nl.* oprawiacz książek.
Intromisja *śrl.* sądowe wprowadzenie w posiadanie nieruchomości; wnikanie; wsunięcie.
Intromitować się *l.* wchodzić w posiadanie.
Intronizacja *nl.* wyniesienie na tron, szczególniej Papieża; uroczyste objęcie tronu biskupiego.
Introspekcja *nl.* spostrzeganie wewnętrzne, zmysł wewnętrzny, samoobserwacja.
Intruz *l.* natręt, gość nieproszony, narzucający się; uzurpator, wdzierca.
Intryga *f.* knowanie chytre, podejście, zawikłanie; węzeł dramatyczny w sztuce.
Intrygant *f.* robiący intrygi, działający skrycie i podstępnie.
Intrygować *f.* robić intrygi, waśnić, rożnić, podszczać; wprawiać w kłopot; dawać do myślenia; zaciekawiać.
Intuicja *l.* *dosł.* bezpośrednie wewnętrzne widzenie; przeczucie, odgadnięcie prawdy, zdobycie wiedzy domyślnością, bez poprzedniego długiego badania; **intuicyjny** *ob.* **intuitywny.**
Intuit *l.* wynik intuicji rozważanej jako czynność.
Intuitywny *l.* pochodzący z własnego natchnienia, z przeświadczenia wewnętrznego przeczuty, z przeczucia.
In turbido piscari *l.* w mętnej wodzie ryby łowić.
Intussuscepcja *nl.* wnikanie, przyjęcie wewnętrzne (w fizjologji).
Intymacja *l.* obwieszczenie, polecenie piśmienne; zatrzymanie wykonania wyroku przez odwołanie się do wyższej instancji.
Intymat *l.* w prawnictwie: pismo zawiadamiające doręczone.
Intymidacja *f.* nastraszenie, pogróżka.
Intymny *f.* poufny, sekretny a zarazem poufały.
Intymować *l.* zalecać, obwieszczać.
Intytulacja *nl.* zatytułowanie, tytuł, napis.
Inulina *nl.* wodan węgla, ciało podobne do mączki, znajdujące się w korzeniach niektórych roślin.
In unoquoque virorum bonorum hibitat deus *l.* w każdym dobrym człowieku mieszka bóg.
In usu *l.* w użyciu, w praktyce.
In usum *l.* dla użytku; **i. u. Delphini** *ob.* **Ad usum Delphini.**
Inutile pondus terrae *l.* nieużyteczny ciężar.
In verba magistri *l.* *dosł.* na słowa mistrza; ślepo wierząc słowom czyim.
Invidus alterius macrescit rebus opimis *l.* zazdrosny chudnie z powodu że drugi jest tłusty.
In vili veste nemo tractat honeste *l.* nikt nie szanuje człowieka w lichej odzieży; jak cię widzą, tak cię piszą.
In vino veritas *l.* prawda w winie; człowiek podpity mówi prawdę niechcący.
Invocavit *l.* *dosł.* wezwał: nazwa pierwszej niedzieli W. postu, inaczej: quadragesima.
Inwadjować *śrl.* zapewnić.
Inwalid, Inwalida *l.* żołnierz niezdatny z powodu wieku a. kalectwa do dalszej służby.
Inwalidować *nl.* unieważnić.
Inwazja *l.* najazd, wtargnięcie, napad zbrojny.
Inwazor *l.* najeźdźca, napastnik.
Inwekta *l.* towary importowane; cło od tych towarów.
Inwektywa *f.* zarzut obrażający, obelga, dotkliwa zniewaga słowna.
Inwencja *l.* pomysłowość, wynalazczość; wynalazek; fortel, sztuczka, figiel.
Inwentaryzacja *nl.* spisywanie, sporządzanie inwentarza.
Inwentarz *l.* ogół rzeczy, należności i długów, przynależnych do jakiegoś majątku; spis majątku ruchomego lub nieruchomego; zwierzęta gospodarskie; **inwentarzowy, inwentarjalny, inwentarski,** objęty inwentarzem, zapisany w inwentarzu.
Inwentować *f.* wynajdywać, wymyślać, wpisywać do inwentarza.
Iwentura *nl.* spisywanie inwentarza.
Inwersja *l.* zwrot w mowie; odstępstwo od zwykłego szyku w zdaniu, przekładnia.
Inwertyna *nl.* ferment, sprawiający przemianę cukru trzcinowego na dekstrozę i lewulozę.
Inwestjować *l.* udzielać inwestytury.
Inwestycja *nl.* użycie pieniędzy na cel produkcyjny, włożenie kapitału w przedsiębiorstwo; użycie pieniędzy publicznych na cele użyteczności publicznej; nakład.
Inwestygacja *l.* badanie, śledzenie, poszukiwanie.
Inwestytura *śrl.* uroczyste nadawanie przez władzę świecką prawa lub władzy do zarządu djecezją, dobrami, krajami i t. p., akt wprowadzenia w posiadanie nadanych dóbr lennych.
Inwidja *l.* nienawiść, zawiść.
Inwit *w.* pierwsze zadanie karty w grze.
Inwitacja *l.* zaproszenie.
Inwitować *l.* zapraszać; zadawać pierwszą kartę po rozdaniu kart.
Inwokacja *l.* wezwanie, błaganie (np. bóstwa).
Inwolucja *l.* rozwój wsteczny (przeciwieństwo: ewolucja); powikłanie.
Inwolwować *l.* wmieszać, wplątać.
Inżektor *f.* przyrząd do wstrzykiwania płynów w aparaty i maszyny.
Inżenier, Inżynier *f.* technik zajmujący się zdejmowaniem planów, budową dróg, mostów, twierdz etc.; **inżenierja, inżynierja,** nauka wykonywania budowli lądowych i wodnych, dróg, kolei, mostów, portów, maszyn, urządzania zakładów przemysłowych i t. p.
Io pean! u staroż. Greków: okrzyk wznoszony podczas pochodu tryumfalnego.
Ipekakuana [*h.*] wymiotnica, roślina, której korzeń zawiera emetynę, środek wymiotniczy, używany w medycynie.
Ipse dixit *l.* on sam to powiedział (wyrażenie, stosowane, gdy ktoś niekrytycznie powołuje się na czyjąś powagę).
Ipse fecit *l.* sam to zrobił, on to wykonał.
Ipse semet canet *l.* sam siebie opiewa.
Ipsissima verba *l.* własne (jego) wyrazy (bez żadnej zmiany powtórzone).
Ipso facto *l.* samym czynem, przez to samo, tym samym.
Ipso jure *l.* prawnie, z samego prawa wynika.
Ir- *ob.* także **Irr-**.
Iracundiam, qui vincit, hostem superat maximum *l.* kto gniew pokonywa, zwycięża największego wroga.
Irade *tur.* rozkaz sułtana do wezyra, ogłoszony publicznie.
Ira furor brevis est *l.* gniew jest krótkiem szaleństwem.
Irańskie języki, języki jednej z gałęzi szczepu indoeuropejskiego (staroperski, afgański, kurdzki, osetyński i in.); wraz z językami indyjskiemi tworzą grupę języków aryjskich w ciasnem tego słowa znaczeniu.
Ircha *śrgórnon.* skóra owcza, cielęca, sarnia a. jelenia, niegarbowana, wyprawiona miękko, z obu stron niegładka, rodzaj zamszu.
Iridektomja *g.* wycięcie kawałka tęczówki w oku.

Iris *g.* posłanniczka bogów; tęcza; tęczówka w oku; nazwa planety; kosaciec (roślina).

Irish stew *a. (ajrisz stiu)* potrawa irlandzka przyrządzona z mięsa, kartofli i t. p.

Iritis *nł.* zapalenie tęczówki oka.

Ironizować *f.* używać ironji, przymawiać, przycinać.

Ironiczny *g.* uszczypliwy, drwiący.

Ironja *g.* szydercza mowa, żartobliwy drwiący lub uszczypliwy sposób mówienia; nagana wyrażona w formie pochwały.

Irradjacja *nł.* rozpromienianie, złudzenie optyczne, polegające na tym, że przedmioty jasne na ciemnym tle wydają się większemi i odwrotnie.

Irredenta *w.* związek polityczny we Włoszech, żądający połączenia z Włochami ościennych krajów mających ludność włoską; **irredentysta**, członek irredenty;

Irreligja *ł.* brak religji, bezbożność; **irreligijny**, niereligijny.

Irrezolucja *nł.* niezdecydowanie, niepewność.

Irritabile genus *ob.* **Genus.**

Irrupcja *ł.* napad, najście, wtargnięcie, włamanie się.

Irwingita, Irwingjanista *nł.* zwolennik Irwingizmu.

Irwingizm, Irwingjanizm *nł.* tak zw.: „Kościół katolicko-apostolski", sekta w W. Brytanji, założona przez Edwarda Irwinga (1792—1834).

Irydektomja **g. ob.* **Iridektomja.**

Irygacja *ł.* sztuczne nawodnienie gruntu, skrapianie, zlewanie.

Irygator *ł.* przyrząd do skrapiania, do przepłókiwania jam ciała, używany w medycynie; klisopompa.

Irys *ob.* **Iris.**

Irytacja *ł.* rozdrażnienie, drażliwość, gniew, pobudzenie do gniewu.

Irytować *ł.* drażnić, jątrzyć, gniewać, wzburzać.

Iryzacja *nł.* gra barw tęczowych w starych szybach okiennych, w bańce mydlanej, w masie perłowej, tkaninach jedwabnych i t. p.

Isagoga, Isagogika *g.* wstęp, wiadomości przygotowawcze do nauki obszerniejszej; *szczeg.* do egzegezy albo do studjowania Pisma św.

Ischjas *g. ob.* **Scyjatyka.**

Is fecit cui prodest *ł.* uczynił ten, komu to korzyść przyniosło, komu na tym zależało.

Islam *ar.* nazwa religji mahometańskiej.

Islamita *nł.* mahometanin.

Istesso tempo *w.* w *muz.* ten sam ruch.

Istm *g.* międzymorze.

Iszjas *ob.* **Ischjas.**

Ita diis placuit *ł.* tak się bogom podobało.

Italja *ł.* Włochy.

Item *ł.* podobnież, również, także.

Ite missa est *ł.* idźcie, msza skończona.

Iterum *ł.* powtórnie.

Itinerarium *ł.* przewodnik w podróży, opis, dziennik podróży; u Rzymian: mapy z oznaczeniem odległości stacji w podróży.

Iunctis viribus *ob.* **Junctis...**

Ixjona koło *g. mit.* koło wiecznie obracające się, do którego był przymocowany po śmierci król Tessalji Ixjon za karę, że oszukał bogów, ugaszczając ich; *przen.* ciężkie udręczenie długotrwałe.

Izabelowy, brunatno-żółty (konie izabelowe).

Izan *ar.* wzywanie śpiewne na modlitwę u mahometan.

Izoamplitudy *nł.* linje jednakowych wahań temperatury w ciągu roku.

Izobara **g.*, **Izobaryczna linja,** linja na mapie, łącząca miejscowości z jednakowym ciśnieniem barometrycznym.

Izobaty **g.* linje łączące na mapie punkty jednakowej głębokości wody.

Izochimena **g.* linja łącząca miejscowości z jednakową temperaturą średnią zimową.

Izochromatyczny **g.* jednakowo zabarwiony.

Izochroniczny **g.* równoczesny, trwający jednakowy przeciąg czasu; **i-e zjawiska,** dokonywające się w jednakowych odstępach czasu, np. kołysania się wahadła.

Izodynamiczne **g.* **linje,** na mapach gieograficznych linje łączące punkty jednakowej temperatury w głębi ziemi.

Izogieoterma **g.* powierzchnia łącząca miejscowości o jednakowej temperaturze w głębi ziemi.

Izogon **g.* równokąt, równobok, wielokąt foremny o równych kątach i bokach; **Izogony, Izogoniczne linje,** linje na kartach, łączące miejsca, na których igła magnesowa zbacza pod jednakowym kątem od południka ziemskiego, południki magnetyczne.

Izografja **g.* odtwarzanie pisma, starych druków, za pomocą odbitki tuszowej.

Izohyeta **g.* linja na mapie, łącząca miejsca o jednakowej ilości rocznych deszczów.

Izohipsa **g.* linja na mapie gieogr. łącząca miejsca z jednakowym wzniesieniem nad poziom morza.

Izoklinalny **g.* o jednakowym pochyleniu (układ warstw ziemi).

Izokliniczna **g.* **linja,** linja łącząca na mapie miejsca, w których igła magnesowa ma jednakowy kąt nachylenia.

Izolacja *nł.* odosobnienie, oddzielanie.

Izolator *nł.* stołeczek o nogach szklanych dla odosobnienia ciała elektryzowanego od otaczających; szklana lub porcelanowa podstawka na słupie telegraficznym, odosabniacz.

Izolować *w.* oddzielić, odłączyć, odosobnić; **izolowany drut,** odosobniony t. j. owinięty jakim złym przewodnikiem elektryczności, np. jedwabiem, woskiem, gutaperką i t. p.

Izomerja *g.* jednoskładność; **izomery, izomeryczne ciała,** mające jednakowy skład chemiczny, a odmienne własności, zależnie od budowy cząsteczkowej.

Izometryczny **g.* równomierny, o jednakowych wymiarach.

Izomorficzny **g.* równopostaciowy; **i-ne ciała,** mające różny skład chemiczny, a jednakowe formy kryształów.

Izomorfizm **g.* równokształtność.

Izonefa **g.* linja (na mapie), łącząca miejsca o jednakowym zachmurzeniu.

Izonomja **g.* równość w obliczu prawa.

Izorachja **g.* linja na mapach, łącząca miejsca, mające o tej samej porze przypływ morza.

Izostatyczny **g.* będący w równowadze hidrostatycznej z powodu równości ciśnień.

Izotera **g.* linja na mapie, łącząca punkty ziemi o jednakowej średniej temperaturze letniej.

Izoterma **g.*, **Izotermiczna linja,** linja łącząca na mapie miejsca mające jednakową średnią temperaturę roczną.

Izotropiczny **g.* jednorodny.

Izotropijne **g.* **ciała** mające jednakowe własności we wszystkich kierunkach co do sprężystości, rozchodzenia się drgań.

Izys, Izyda *egips.* [*g.-ł.*] *mit.* siostra i żona Ozyrysa, bogini płodności i księżyca, przedstawiana z mnóstwem wymion, bogini przyrody.

J.

Jacht *hol.* lekki statek spacerowy z żaglami.

Jachtklub *a.* klub wioślarski.

Jacquerie *ob.* **Jaquerie.**

Jacta est alea *ob.* **Alea.**

J'adoube *f.* (*żadub*) poprawiam (wyrażenie szachisty, warcabisty, gdy poprawia figurę albo warcabę źle postawioną).

Jafetydzi *hebr.* [*nł.*] potomkowie Jafeta; indoeuropejczycy.

Jahwe *hebr. ob.* **Jehowa.**

Jahwistyczny *nł.* dotyczący Jehowy, boski.

Jakobini *f.* krańcowi republikanie za czasów pierwszej rewolucji francuskiej.

Jakobinizm *nł.* zacietrzewiony republikanizm (od nazwy stronnictwa Jakobinów).

Jalapa *h.* wilec przeczyszczający, roślina pochodząca z Meksyku; lek mocno czyszczący z bulw tej rośliny.

Jalousie du métier *f.* (*żaluzi dü metje*) *ob.* **Brodneid.**

Jamajka, gatunek araku czyli rumu (od nazwy wyspy Jamajka).

Jamb *g.-ł.* dwuzgłoskowa stopa (miara) wiersza, składająca się z pierwszej krótkiej i drugiej długiej zgłoski; a. pierwszej nieakcentowanej i drugiej akcentowanej.

Jambiczny *g.* ułożony jambami.

Janczar, Janiczar *tur.* żołnierz mahometanin z piechoty tureckiej, przysposobiony z dziecka chrześcijańskiego (janczarska piechota ustanowiona r. 1329, zniesiona r. 1826); **j-y,** dzwoneczki przyczepione do uprzęży a. do łba końskiego; dzwoneczki w dawnych klawikordach; **janczarka,** rodzaj strzelby, rusznica, używana przez janczarów; **janczarska muzyka,** muzyka w skład której wchodzą tylko instrumenty dęte i perkusyjne, odznaczająca się hałaśliwością.

Jankesi *a.* nazwa żartobliwa Amerykanów Stanów Zjednoczonych.

Janseniści, wyznawcy nauki bisk. Jansenjusza (1585—1638) o grzechu, łasce, wolnej woli i przeznaczeniu.

Jantar [*r.*] bursztyn.

Januarius *ł.* styczeń.

Janus *ł.* bożek d. Rzymian przedstawiony z dwiema twarzami, zwróconemi w dwie strony świata, bóg czasu i wszystkich zdarzeń ludzkich, wojny i pokoju; **Janusa świątynia** w Rzymie otwierana była w czasie wojny, a zamykana w czasie pokoju.

Jaquerie *f.* *(żakri)* rozruchy chłopskie we Francji około 1358 r., (od wyrazu **Jacques Bonhomme**, Jakób poczciwiec, przydomku chłopa francuskiego).

Jar *tur.* parów, wądół, wąwóz.

Jarczak *tat.* rodzaj lekkiego siodła, kulbaka.

Jard *a.* miara angielska=3 stopom.

Jardin d'acclimatation *f.* (*żardę daklimatasją*) ogród zoologiczny w Paryżu.

Jardin des plantes *f.* *(żardę de plaⁿt)* ogród botaniczny w Paryżu.

Jarłyk *tur.* ceduła, pozwolenie na transport towarów, świadectwo komory celnej, władzy akcyjnej, znaczek, kwitek.

Jarmark *n.* doroczny zjazd sprzedających i kupujących, kiermasz; *przen.* hałas, rejwach, wrzawa, zgiełk.

Jarmułka *tur.* czapeczka bez daszka, biret, krymka żydowska.

Jaspis *g.* minerał z gatunku krzemieni, nieprzezroczysty, różnego koloru i o rozmaitych kształtach; **jaspisować**, pstrzyć, nakrapiać różnokolorowo.

Jasyr *tur.* niewola u Turków lub Tatarów.

Jaszczyk *śrgórnon.* [*r.*] skrzynia do przewożenia amunicji.

Jaszmak *tur.* zasłona okrywająca szyję i twarz po oczy u kobiet tureckich.

Jatagan *tur.* krzywa szabla turecka, obosieczna.

Jatrochemja **g.* dawna teorja medyczna tłómacząca zjawiska organiczne i działanie środków lekarskich na drodze chemicznej.

Jatrofizyka **g.* fizyka zastosowana do medycyny.

Jegier *n. dosł.* strzelec, dawny żołnierz pieszy.

Jegiermajster *n.* naczelnik jegrów; łowczy.

Jegierski [*r.*] **pułk**, pułk jegrów.

Jehowa, Jahwe *hebr.* hebrajska uroczysta nazwa Boga; **J. Zebaot**, Pan świątów, Pan nad pany.

Jelca, Jelec [*cz.*] *ob.* **Garda.**

Jenerainy, Jenerał *ob.* **Gieneralny, Gienerał.**

Je ne sais quoi *f.* *(żö nö se kua) dosł.* nie wiem, co; coś bardzo subtelnego, co się czuje, ale się nie da słowami określić.

Jeniczer *ob.* **Janczar.**

Jeremjady, skargi, żale, narzekania, lamentacje (od imienia proroka: Jeremjasz).

Jersey *a.* *(żersi)* wierzchni damski kaftanik trykotowy.

Jet *a.* (*dżet*) gagat, bursztyn czarny, węgiel brunatny polerowany, używany na ozdoby.

Jeton *f.* *(żeton)* znaczek ozdobny dawany za odznaczanie się; marka do gry.

Jettatore *w.* *(dżettatore)* człowiek mający oczy urocze, których spojrzenie powoduje szkodę dla innych.

Jettatura *w.* *(dżettatura)* zły urok, czary zadane uroczemi oczami.

Jeunesse dorée *f.* *(żönes dore)* złota młodzież; podczas wielkiej rewolucji francuskiej od końca lipca 1794 roku młodzież arystokratyczna usposobiona rojalistycznie; dziś wielkomiejska młodzież rozrzutna; *iron.* młodzież pozłacana.

Jeux floraux *f.* *(żö floro) dosł.* igrzyska kwiatowe, urządzane corocznie w Tuluzie: turnieje prozaików i poetów, nagradzanych kwiatami złotemi i srebrnemi.

Jevish Colonisation Association *a.* (*żuisz kolonizeszn asosjeszn) skr.* **Ica**, stowarzyszenie, którego celem jest ułatwianie osadnictwa Żydom ubogim, emigrującym z krajów, w których doznają prześladowań.

Jezuita *nł.* członek zakonu założonego przez św. Ignacego Lojolę; *przen.* człowiek chytry, podstępny, obłudny.

Jezuityzm *nł.* obłuda, przewrotność (*ob.* **Jezuita**).

Jezusowe lata, 33 lata wieku.

J. H. S. *skr.* **Jesus Hominum Salvator** *ł.* Jezus ludzi Zbawiciel.

Jingo *a.*, **Jingoizm** *ob.* **Dżyngo, Dżyngoizm.**

Jiu-Jitsu *jap.* *(dżiu-dżitsu)* rodzaj walki (ćwiczeń) bez broni.

Joannici *nł.* dawny niemiecki zakon rycerski, teraz zakon ewangielicki do pielęgnowania chorych.

Jobber *a.* *(dżober)* spekulant giełdowy w Anglji.

Jockey *a. ob.* **Żokiej.**

Jockey Club *a.* *(dżoki klub)* stowarzyszenie arystokratyczne amatorów wyścigów konnych; rodzaj perfum; rodzaj łyżew.

Jocosa *ł.* śmiesznostki, żarty, farsy.

Jod **g.* [*f.*] pierwiastek chemiczny, ciało stałe, barwy czarno-fijoletowej połyskującej, wydobywane z roślin morskich, używane w medycynie.

Jodlowanie *n.* osobliwy sposób śpiewu bez słów (u Tyrolczyków), z częstym przechodzeniem z tonów piersiowych do falsetu.

Jodoform *nł.* środek antyseptyczny o silnym zapachu, otrzymywany z jodu w postaci żółtego proszku, używany w medycynie.

Jodol *nł.* związek chemiczny używany w medycynie zamiast jodoformu.

Jodyna *nł.* roztwór jodu w spirytusie, używany jako lek.

Jog *stind.* asceta hinduski praktykujący zasady jogizmu.

Joga *stind.*, **Jogizm** *nł.* system religijno-filozoficzny w Indjach, zmierzający do uwolnienia duszy od dalszych migracji i do osiągnięcia nirwany przez ascetyzm, przez odwracanie zmysłów od świata zewnętrznego, pozostawanie w postawach nienaturalnych, przykrych, medytacje i t. d.

Johannisberg *n.* gatunek wina reńskiego.

John Bull *a.* (*Dżon Böll*), *dosł.* Jan wół, *żart.* nazwa dawana ludowi angielskiemu; gburowaty anglik.

Jom-Kipur *hebr.* dzień sądny, właściwie dzień przebaczenia.

Jon, atom jednego ze składników, na które rozpada się elektrolit pod wpływem prądu elektrycznego: *anjon*, składnik ujemny, chemicznie działający na anod; *katjon*, składnik dodatni, chemicznie działający na katod; według Thompsona atom elektryczny materji ultragazowej; według Crookes'a atom materjalny połączony z atomem elektrycznym; elektron dodatni a. ujemny.

Jonatan *hebr.* imię znane z Biblji; **brat J.** *żart.* Amerykanin typowy, mieszkaniec Stanów Zjednoczonych Ameryki Półn.

Jonaty *śrł.* [*r.*] futro z czarnych kotów swojskich.

Jongleur *f.* (*żąglör*) kuglarz, ekwilibrysta.

Jońska tonacja, *mus.* gama o niższym o pół tonu stopniu siódmym.

Joński styl, kierunek architektoniczny grecki, odznaczający się lekkością słupów i ślimakowatemi kształtami ozdób u kapiteli.

Jordan, obrzęd święcenia wody w święto Trzech Króli w Kościele wschodnim (od nazwy rzeki w Palestynie).

Jota *h.* (*chota*) taniec hiszpański w szybkim tempie z towarzyszeniem kastanjetów.

Jota *g.* nazwa litery *i* w greckim alfabecie.

Jotacyzm *nł.* sposób czytania po grecku: *e* jak *i*.

Jour de grâce *f.* (*żur dö gras*) *ob.* **Respektowy dzień.**

Jour fixe *f.* *(żur fix)* stały dzień, naznaczony na przyjmowanie gości.

Journal *f.* (*żurnal*) dziennik, notatnik, pismo perjodyczne; popularnie: wzory mód.

Journal parlé *f.* *(żurnal parle) dosł.* dziennik mówiony: rozrywka, polegająca na odczytywaniu przez kilka osób ich własnych artykułów, mających przedstawiać jakoby numer czasopisma i w takim porządku, jak te artykuły są w piśmie ułożone; rodzaj dziennika, którego treść odczytuje się abonentom za pomocą telefonów.

Jowisz, Jupiter *ł.* najwyższy bóg u Rzymian, piorunowładca (u Greków: Zeus); nazwa największej planety.

Jowjalista *nł.* człowiek jowialny, wesoły facecjonista, żartowniś.

Jowjalny *ł.* żartobliwy, pełen humoru, wesoły.

Józefinizm *nł.* system cesarza austryjackiego Józefa II-go wtrącania się do spraw kościelnych i wykonywania władzy nad niemi; rządy centralistyczne w Austrji datujące się od Józefa II.

Juba, Jubka *ob.* **Jupa.**

Jubel [*n.*] *ob.* **Gaudium.**

Jubilacja *ł.* wesoła uroczystość, radość, uciecha.

Jubilat *ł.* ten, który obchodzi (lub obchodził) jubileusz swojej działalności.

Jubilate *ł. dosł.* radujcie się: trzecia niedziela po Wielkiej nocy.

Jubiler *n.* oprawiający drogie kamienie w złoto, w srebro i t. p. i handlujący niemi, złotnik; **jubilerszczyzna**, wyroby jubilerskie; *przen.* misterne i bardzo staranne wygładzenie utworu literackiego.

Jubileusz *ł.* *(półł.)* rocznica 25, 50 lub stuletnia jakiego zdarzenia obchodzona uroczyście; uroczystość kościelna powtarzająca się w pewnych okresach czasu połączona z odpustem zupełnym.

Jubilo *w.* wesoło, tryumfalnie.

Jucht [*n.*] skóra wołowa, grubo wyprawna, nieprzemakalna, nacierana dziegciem ze strony wewnętrznej.

Jucundi acti labores *ł.* po pracy miły spoczynek.
Juczny (*ob.* **Juki**) dźwigający ciężary (o koniu, ośle, mule); przyuczony do dźwigania ciężarów.
J. U. D. *skr.* **Juris utriusque doctor** *(ob.)*.
Judaizm *śrł.* wiara, podania i obrządki Żydów późniejszych, według nauki rabinów i Talmudu; zwrot mowy lub wyrażenie zapożyczone z mowy żydowskiej; żydowszczyzna.
Judasz *hebr.* [*ł.*] zdrajca, obłudnik, człowiek fałszywy, przebiegły; imię jednego z Apostołów; **judaszowy, judaszowski**, obłudny, zdradziecki.
Judenheca *n.* pogrom żydowski, gwałty dokonywane przez wzburzone pospólstwo na Żydach.
Judex curiae *ł.* w Węgrzech najstarszy co do znaczenia sędzia w kraju.
Judicis est innocentiae subvenire *ł.* obowiązkiem sędziego jest pomóc niewinności.
Judofil *nł.* zwolennik Żydów.
Judofobja *nł.* nienawiść do Żydów, antysemityzm.
Judykat *ł.* wyrok sądowy.
Judykatura *nł. ob.* **Jurysprudencja.**
Juhas *węg.* pastuch owiec, młody góral w górach tatrzańskich.
Juki *tur.* torby skórzane, tłomoki ładowane na konie, muły i t. p.
Julienne *f.* *(żüljen)* suszone jarzyny pokrajane na drobne paseczki.
Julius *ł.* lipiec (miesiąc).
Juljański kalendarz, kalendarz poprawiony przez Juljusza Cezara t. zw. starego stylu czyli wschodni.
Jun. *skr.* **Junior** *(ob.)*.
Junctis viribus *ł.* połączonemi siłami.
Junimista *nł.* członek stronnictwa w Rumunji, sprzyjającego cywilizacji zachodnio-europejskiej (od nazw. związku literackiego: Junimea).
Junior *ł. skr.* **Jun.** młodszy.
Junius *ł.* czerwiec.
Junkier *n.* uczeń szkoły wojskowej, przygotowującej oficerów; butny szlachcic pruski; dawniej: podoficer, podchorąży; **junkierska partja**, w Prusach reakcyjna partja szlachecka.
Juno, Junona *ł.* małżonka Jowisza, najwyższa bogini (u Greków: Hera); nazwa planetoidy.
Junta *h. dosł.* związek; wyższa władza w Hiszpanji i Portugalji; władza rewolucyjna tamże.
Jupa, Jupka *ar.* [*n.*] kaftanik, suknia spodnia, kurtka, stanik kobiecy.
Jupiter *ł.* Jowisz; **J. pluvius** bożek słoty, deszczów, *przen.* czas dżdżysty; **J. tonans** *dosł.* Jowisz grzmiący: bożek piorunów i grzmotów.
Jura, Jurajska formacja, formacja drugorzędowa ziemi, między formacją kredową i trjasową, obfita w skaliste wapienie i skamieniałości (od nazwy gór Jura).
Jurament *ł.* przysięga.
Jurare in verba magistri *ł.* powoływać się na powagę nauczyciela jako na dowód prawdy.
Jura stolae *ł.* dochody prawne proboszczów.
Jurat *nł.* student kończący wydział prawny.
Juratoryjny *ł.* za którym poręczono.
Jure caduco *ł.* prawem kaduka *(ob.)*; przemocą.
Jure et facto *ł.* według prawa i rzeczywistości.
Jurgielt *n.* płaca roczna, żołd, zapłata, nagroda; **jurgieltnik**, najemnik.
Juris consultus *ł.* doradca prawny.
Juris studiosus *ł.* słuchacz prawa.
Juris utriusque doctor *ł.* *(skr.* **J. U. D.**) doktór praw obu: rzymskiego i kanonicznego.
Juror *a.* *(dżurer)* członek Jury, czyli sądu przysięgłych, sędzia przysięgły.
Jurta *tat.* chata, namiot pilśniowy Kirgizów, Tatarów; mieszkanie zimowe Kamczadałów.
Jury *a.* *(dżuri)* sąd przysięgłych, złożony ze znawców, do oceniania dzieł sztuki lub przemysłu; sędziowie przysięgli z wyboru, w liczbie dwunastu, do rozpatrywania spraw.
Jurydyczny *ł.* prawniczy, prawny; **jurydycznie**, według praw, prawnie.
Jurydyki *ł.* osady w daw Polsce rządzące się osobnemi prawami, zniesione w roku 1792; dzielnice miejskie, mające każda swój sąd.
Jurysdator *śrł.* ten, co udziela komu prawa do czego, mocodawca.
Jurysdykcja *ł.* zakres działania i sądzenia co do obszaru i jakości spraw; okrąg sądowy.
Juryskonsult *ł.*, **Juryskonsultant** *nł.* radca prawny przy jakiej instytucji; adwokat, prowadzący sprawy jakiej instytucji w sądach.
Jurysprudencja *ł.* gruntowna znajomość prawa; zbiór zasad prawnych; sposób wyrokowania sądu w danych sprawach.
Jurysta *śrł.* prawnik.
Jurystycjum *ł.* zawieszenie sądzenia spraw podczas wojny.
Jus *ł.* prawo; **j. gladii** *dosł.* prawo miecza, prawo życia śmierci; **j. primi occupantis**, prawo pierwszeństwa zajęcia; **j. talionis**, prawo odwetu; **j. primogeniturae**, prawo pierworodztwa.
Juste milieu *f.* (*żüst miljö*) pośrednie stanowisko; postępowanie lub system działania oddalony od wszelkiej ostateczności.
Justitia nihil expetit praemii *ł.* sprawiedliwość nie żąda nagrody.
Justo titulo *ł.* na podstawie aktu prawnego; sprawiedliwie.
Justorjum *nł.* narzędzie do sprawdzania równej wielkości odlanych czcionek.
Justować *n.* wypełniać justunkiem miejsca puste między wyrazami lub w wierszach; robić matryce czcionek; **justunek**, sztabki: materjał metalowy, niższy od czcionek, wypełniający odstępy między wyrazami lub miejsca puste w wierszach podczas druku.
Justus possessor *ł.* prawny posiadacz.
Justycja *ł.* sprawiedliwość.
Justycjarusz *śrł.* sędzia spraw policyjnych w gminach austryjackich.
Justyc-kolegjüm *n.* [*r.*] sąd duchowny katolicki w Petersburgu.
Justyfikacja *ł.* usprawiedliwienie się, uzasadnienie jakiego prawnego środka, tłómaczenie się.
Justynjańskie prawa, źródła i pomniki prawa rzymskiego, zebrane w jeden kodeks z rozkazu cesarza rzymskiego Justynjana.
Juta [*n.*] konopie indyjskie; tkanina z nich.
Juvat cibus post opus *ł.* po pracy smakuje jedzenie.
Juxta fluvium puteum fodit *ł.* obok rzeki kopie studnię (niepotrzebnie coś robi).
Juxtalinearny *nł.* **przekład**, przekład tuż obok tekstu napisany, wydrukowany.

K.

Kaaba *ar.* świątynia mahometan w Mekce i kamień św. w niej przechowywany.
Kab *a. ob.* **Cab.**
Kabak *dolnon.* [*r.*] szynk karczma.
Kabaletta *w.* w *muz.* frazes muzyczny ożywiony, powtarzający się w śpiewie.
Kabalista *nł.* znawca ksiąg kabalistycznych; wróżbiarz; **kabalistyczny**, tyczący się kabały żydowskiej; tyczący się magji, wróżbiarski.
Kabała *hebr.* [*w.*] podanie, tajemnicza nauka Żydów, filozofja mistyczna religji Żydów; wróżenie z kart; knowanie, intryga, plotki, zmowa; kłopotliwe położenie, zawikłanie.
Kaban *tat.* [*mkr.*] wieprzak.
Kabaret *f.* półmisek podzielony wachlarzowato na kilka podziałek; rodzaj teatrzyku przy restauracji, w którym autorowie sami wykonywają swoje utwory, popisują się śpiewacy i śpiewaczki oraz deklamatorowie z pośród publiczności.
Kabat *g.* kaftan męski a. kobiecy, kamizola.
Kabel *f.* drut telegraficzny, telefoniczny, podmorski albo podziemny odpowiednio zabezpieczony od uszkodzenia.
Kabeljan, Kabeljau *ob.* **Kabljon.**
Kabestan *f.*, kołowrót do zwijania i rozwijania liny okrętowej, winda okrętowa.
Kabil *ar.* pokolenie.
Kabina *f.* budka do kąpieli w morzu; kajuta okrętowa; numer w zakładzie kąpielowym.
Kabljon *hol.* świeże, niesolone mięso wątłusza (dorsza); suszone nazywa się *stokfisz.*
Kaboszon *f.* drogi kamień polerowany, *szczeg.* rubin a. granat.
Kabotaż *f.* handel nadbrzeżny; żegluga nadbrzeżna.
Kabotyn *f.* *pogardl.* lichy aktor, komedjant.
Kabotynerja *f.* wędrowni aktorzy.
Kabriole *ob.* **Kapriole.**
Kabrjolet *f.* lekki jednokonny powozik; miejsce na przedzie za kozłem woźnicy w karecie pocztowej.
Kabylowie *ar.* mieszkańcy Algieru berberyjskiego pochodzenia.

Kabza *g.* [*l.*] worek do pieniędzy; portmonetka; *żart.* majątek.

Kacap [*mlr.*] chłop wielkoruski; kupiec wielkoruski.

Kacerstwo *ob.* **Herezja.**

Kacerz *n.* [*czes.*] *ob.* **Heretyk.**

Kacheksja *g.* charłactwo.

Kachektyk **g.* człowiek chory na kacheksję, charłak.

Kacyk *h.* naczelnik i wódz plemienia dzikich w Amer. Południ.

Kaczan *tur.* głąb kapusty; wiecha, kiść owoców kukurydzy; sosna karłowata.

Kaczucza *h.* taniec hiszpański z kastanjetami.

Kadaster *śrł.* [*f.*] ocenianie rządowe posiadłości ziemskich i ich produktów, dochodu i t. d. w celu opodatkowania; sam podatek nałożony skutkiem tego ocenienia; **k. wyborczy**, kurja, do której należy wyborca płacący podatek od swoich posiadłości.

Kadawer *l.* trup.

Kadencja *śrl.* właściwe akcentowanie końcowych zgłosek w układzie wierszy; spadek harmonijny dźwięków w muzyce; takt, miarowość; harmonijne zakończenie frazesu muzycznego; forma akordu; okres urzędowania członków sądu, sejmu, rad wybieralnych.

Kadet *f.* brat młodszy; uczeń szkoły wojskowej kadeckiej; podchorąży; w marynarce: młodzieniec kształcący się na oficera floty; członek stronnictwa **K. D.** (*ob.*) czyli demokrata konstytucyjny; **Kadecki korpus**, szkoła wojskowa kształcąca młodzież na oficerów.

Kadi *ar.* sędzia u Turków.

Kadry *f.* komplet zapasowych oficerów i podoficerów, potrzebnych w razie zorganizowania oddziału wojska; żołnierze i oficerowie, mający obowiązek kształcić nowozaciężnych.

Kadryl *f.* taniec francuski i muzyka do niego; lekka tkanina jedwabna w kratki; pośledni gatunek salcesonu.

Kaduceusz *l.* laska Merkurego z wężami i skrzydłami; dawna laska herolda; symbol handlu i pokoju.

Kaduk *l.* w daw. prawie polskiem: spadek pozostawiony bez prawnych spadkobierców (przechodzący na rząd prawem kaduka); prawo dziedzictwa dóbr tego rodzaju; ludowe: djabeł; padaczka, epilepsja, choroba św. Walentego, wielka choroba; **kaduczny**, djabelny, przeklęty, okropny.

Kady *ob.* **Kadi.**

Kadź *g.* wielka beczka z jednym dnem, zwykle u dołu szersza, kufa, stągiew.

Kafa *n.* spiczasty przód statku.

Kafar *n.* przyrząd z windą do wbijania pali za pomocą pieńka zwanego babą, bitnia; osoba ciężka, niezgrabna.

Kafeina *ob.* **Kofeina.**

Kafetjera *f.* imbryk do kawy.

Kaffeekränzchen *n.* w Niemczech zebranie towarzyskie kobiece przy kawie i gawędce poobiedniej.

Kafowy (*ob.* **Kawa**) kawowy, koloru kawy.

Kaftan *tur.* długa szata zwierzchnia u Turków; rodzaj spencerka a. kurtki; krótka szubka kobieca; ubranie z bardzo długiemi rękawami, związywanemi razem na plecach, wkładane na szaleńców, żeby ich ubezwładnić, inaczej: **k. bezpieczeństwa.**

Kahał *hebr.* zarząd wyznaniowy gminy żydowskiej.

Kahan *tat.* chan.

Kaik *tur.* długi, wązki, lekki statek turecki; czajka.

Kaim, Kain, bratobójca (od imienia biblijnego Kain); **kaimita**, członek jakiejś sekty religijnej w daw. Polsce.

Kainit **g.* związek soli kuchennej z siarczanem magnezji, używany jako nawóz.

Kainozoiczne **g.* **formacje** *ob.* **Cenozoiczne.**

Kajak *tur.* wązka łódka o jednym wiośle przykryta stałym wiekiem z otworem na pomieszczenie jednego wioślarza.

Kajaput *malajs.* drzewo z rodu mirtowatych.

Kajdany *ar.* okowy, łańcuchy żelazne; *przen.* pęta, więzy, niewola.

Kajet *f.* zeszyt do pisania, sekstern.

Kajfas *ob.* **Kalfas.**

Kajmakan *tur.* zastępca wielkiego wezyra; gubernator prowincji w Turcji.

Kajper *n.* w *gieol.* pokład górny formacji trjasowej.

Kajuta *hol.* pokój pod pokładem statku dla podróżnych a. starszyzny okrętowej.

Kajzer *n.* cesarz.

Kajzerka *n.* bułeczka pszenna okrągła z przedziałkami na wierzchu.

Kajzerszniit *n.* cięcie cesarskie, operacja chirurgiczna u położnic.

Kakadu *malajs.* gatunek papug.

Kakao *meks.* [*h.*] zmielone owoce drzewa kakaowego, z których robi się czekolada; **kakaowe masło**, olej stężały z nasion drzewa kakaowego, używany na maści oraz do robienia cukierków.

Kakemono *jap.* ściana ruchoma z malowanej ręcznie tkaniny jedwabnej, gazy a. papieru, stanowiąca, w razie potrzeby, przepierzenie w domach japońskich.

Kakierlak [*hol.*] *ob.* **Albinos.**

Kakistokracja **g.* panowanie najgorszych.

Kakofonja *g.* rozdźwięk, nieprzyjemny dźwięk; dysharmonja.

Kakolet *f.* rodzaj kosza z siedzeniem (takich para zawiesza się na kolejkę jednoszynową, pochyłą, po której suną się własną ciężkością).

Kaktus *g.-l.* nazwa rośliny z rodzaju apuncjowatych o łodydze mięsistej i takichże liściach.

Kalafaktor *ob.* **Kalefaktor.**

Kalafonja *g.* [*w.*] rodzaj żywicy używany do pocierania smyczka i do innych celów (od nazwy miasta w Azji Mn. Kolofon).

Kalaina, śpiż, którym Chińczycy wykładają pudełka do herbaty.

Kalait *g. ob.* **Turkus.**

Kalajor *ob.* **Kalojer.**

Kalambur *f.* dowcipna gra wyrazów; wyraz dwuznaczny.

Kalamity **g.* skrzypy drzewiaste kopalne, skamieniałe.

Kalander *g.* (*późn.*) prasa cylindrowa z ogrzewanemi walcami do gładzenia sukna, papieru i do nadawania połysku.

Kalamajda, twaróg ze śmietaną i ze szczypiorkiem.

Kalauer *n.* niesmaczny, nędzny dowcip, rubaszny dwuznacznik.

Kalcescencja *ob.* **Kalorescencja.**

Kalchas, kapłan i wróżbita grecki z czasów wojny trojańskiej, ośmieszony jako chciwiec i obłudnik w operetce „Piękna Helena"; stąd *żart.* ksiądz, nie szanujący swego powołania.

Kalcynacja *nl.* zwapnianie, prażenie, wypalanie, spopielanie.

Kalcynować, prażyć, wypalać, spopielać.

Kalcjum *l.* wapień.

Kalcyt *nl.* minerał, węglan wapnia, spat wapienny, spat islandzki a. podwójny.

Kalebasa *f.* rodzaj dużych gruszek letnich, późnych, flaszkowatej postaci.

Kalefakcja *l.* ogrzewanie.

Kalefaktor *śrł.* stróż szkolny, palacz w piecach, wykonawca kary cielesnej w dawnej szkole; donosiciel, lizus.

Kalejdoskop **g.* przyrząd złożony z trzech zwierciadełek w rurce o dnie szklanym z różnobarwnemi na nim kamyczkami, szkiełkami i t. p., które za najmniejszym poruszeniem zmieniają położenie i przy pomocy zwierciadełek układają się w różne sześcio-promienne gwiazdki; *przen.* obrazy szybko zmieniające się; **kalejdoskopowy**, zmieniające się ciągle, różnobarwny.

Kalembur *ob.* **Kalambur.**

Kalemkiar *f.* zasłona twarzy u kobiet tureckich.

Kalendarium *l.* spis dni w roku, podzielonych na tygodnie i miesiące, z wyszczególnieniem imion świętych, świąt i postów na te dni przypadających.

Kalendarz *l.* rocznik, almanach, książka na cały rok wydrukowana, obejmująca kalendarium, różne informacje, ogłoszenia, często także dział literacki; **k. kartkowy** a. **do zdzierania**: blok, złożony z kartek, z których każda zawiera część kalendarium na jeden dzień a. na jeden tydzień; **k. notatkowy**, książka zawierająca kalendarium i puste miejsca na notatki.

Kalendy *l.* pierwszy dzień każdego miesiąca u dawnych Rzymian; stąd: kalendarjum, kalendarz.

Kaleologja **g.* nauka o pięknie.

Kaleotechnika **g.* sztuka zdobnicza.

Kalepin, wielki słownik, notaty z dzieł; *przen.* znawca języka (od nazw. Calepinus, autora słownika wielojęzykowego).

Kalesony *f.* majtki, gacie.

Kaleta *tur.* sakiewka, sakwy, woreczek skórzany, zwykle przymocowywany do pasa.

Kalfas, Kajfas *n.* wielka skrzynia przenośna do mieszania wapna.

Kalfataż *f.* cerowanie, zatykanie szpar okrętowych pakułami i zalepianie ich smołą.

Kali *ar.*, **Kalium** [*nl.*] potas.

Kaliban, potwór w dramacie „Burza" Szekspira; stąd *żart.* człowiek zły i niezdarny.

Kaliber [*n.*] średnica otworu walca, rury, broni palnej, miara kuli, pierścień do mierzenia wielkości otworu; podziałka; gatunek, wartość, rodzaj, kształt, wzrost, wielkość; **kalibrować**, wymierzać wielkość podług

podanej skali; dobierać, sortować.

Kalif *właść.* **Chalif** *ar.* namiestnik Mahometa, sułtan.

Kalifat *śrł.* państwo rządzone przez kalifa; władza kalifa.

Kaligraf *g.* pięknie piszący.

Kaligrafja *g.* sztuka pięknego pisania.

Kaligrafować *g.* pisać pięknie, ozdobnie; *żart.* pisać pomału, z trudem, niewprawnie.

Kalikant *ob.* **Kalkancista.**

Kaliko, Kalikot *f.* rodzaj perkalika cienkiego; gruby perkal groszkowany, używany na oprawy książek, zwany także płótnem angielskim.

Kalikować *l.* naciskać stopami drągi miechów przy organach.

Kaljope *g.* muza pieśni bohaterskiej i piękności w sztuce, przedstawiana z tabliczką i rylcem do pisania.

Kaljum *ob.* **Kali.**

Kalk *l.* wapno.

Kalka *f.* papier a. płótno przezroczyste lub zabarwione, służące do odbijania pisma, do przerysowywania; sam rysunek skopjowany w ten sposób; kopja.

Kalkancista, Kalkant, Kalikant *(ob.* **Kalikować***)*, naciskający drągi miechów przy organach.

Kalkomanja *ob.* **Dekalkomanja.**

Kalkować *f.* przerysowywać przy pomocy kalki; *ob.* też **Kalikować.**

Kalkulacja *l. (późn.)* obliczanie, wyrachowywanie; **żyć z k-ą**, żyć z wyrachowaniem, żyć oszczędnie.

Kalkulator *l.* rachmistrz; *przen.* człowiek bardzo oszczędny.

Kalkulować *l.* obliczać, obrachowywać; rozważać, miarkować, myśleć, obmyślać.

Kalkuł *ob.* **Kalkulacja.**

Kallistografja **g.* nauka piękności.

Kalobjotyka **g.* sztuka przyjemnego życia, aby odpowiadało rozsądkowi, wyobraźni i uczuciu.

Kalojer **g.* mnich grecki z zakonu św. Bazylego.

Kalomel **g.* chlorek rtęci, silny środek lekarski.

Kalometrja **g.* nauka o piękności układu cz. o symetrji.

Kalorescencja *nł.* świecenie ciał, wzbudzone przez ciemne promienie cieplikowe.

Kalorja *nł.* jednostka do mierzenia ilości ciepła potrzebnego do ogrzania 1 kgr. wody o 1° Cels.; ciepłostka.

Kaloryczny *nł.* cieplikowy.

Kaloryfery *nł.* rury idące z jednego ogólnego pieca, służące do ogrzewania mieszkań za pomocą wody, pary lub gorącego powietrza.

Kaloryka *nł.* nauka o cieple.

Kalorymetr *nł.* przyrząd do mierzenia ilości ciepła w jakimś ciele; cieplikomierz.

Kalorymetrja *nł.* nauka mierzenia ciepła właściwego ciał.

Kaloryzator *nł.* ogrzewacz.

Kalos k'agatos *g. dosł.* piękny i dobry: odpowiadający ideałowi pod względem moralnym i fizycznym.

Kalospintechromokrene **g.* wodotrysk oświetlany od spodu elektrycznością lub światłem Drummonda przy użyciu szkieł różnobarwnych.

Kalosteniczne **g.* **ćwiczenia**, ćwiczenia gimnastyczne mające na celu wytworzenie zarazem siły i wdzięku.

Kalotechnika **g.* sztuka utrzymania piękności ciała.

Kalotka *f.* okrągła czapeczka noszona przez księży, pjuska.

Kalteszal *n.* napój z piwa, cukru i cytryny, podawany na zimno.

Kalumnja *l.* oszczerstwo, potwarz.

Kalumnjator *l.* oszczerca.

Kalumnjować *l.* spotwarzać głosić oszczerstwa.

Kalwakata *ob.* **Kawalkata.**

Kalwarja *l.* stacje Męki Pańskiej, obchodzone procesjonalnie przez pobożnych; czaszka ludzka; *przen.* udręczenia moralne; śmierć.

Kalwila *f.* gatunek jabłek, niekiedy **kalwinkami** zwanych.

Kalwin, Kalwinista, wyznawca nauki Kalwina; ewangielik reformowany.

Kalwinizm *nł.* nauka Kalwina, czyli wyznanie ewangielicko-reformowane.

Kałakucki, Kalkucki, od miasta Kalkutta w Indostanie: **k-kie kury, k-kie perły.**

Kałamajka *[mlr.]* gatunek materji jedwabnej w pasy, dawniej noszonej.

Kałamarz *l.* naczynie do atramentu.

Kałamaszka *blr.* wózek wązki, łubem wybity, otwarty, bez budki.

Kałamki, Kałanki [*r.*] futro wydry a. kuny syberyjskiej; sierść z tego futra, na pędzelki używana.

Kałantyr [*r.*] kaftan bez rękawów.

Kałarasz *rum.* (?) żołnierz turecki a. rumuński.

Kałausz, Kałauz *tur.* przewodnik; więzienie.

Kałdun *n.* brzuch; *przen. pogardl.* żarłok, obżartuch.

Kałkan *tur.* tarcza, puklerz.

Kamaryla *h.* nazwa stronnictwa ulubieńców panującego; zausznicy; tajni doradcy, często mający szkodliwy wpływ na bieg spraw publicznych.

Kamasz *f.* rodzaj wierzchniej pończochy sukiennej lub włóczkowej od stopy do kolan, zapinanej na guziki lub ściąganej; obuwie z krótką cholewką, z gumowemi wstawkami po bokach.

Kambjalne prawo *w.* prawo wekslowe.

Kambjo *w.* weksel, przekaz; **kambjerstwo**, wekslarstwo, bankierstwo.

Kambryjska formacja, najstarsze osadowe warstwy ziemi (od nazwy miejscowej Kambrja w Anglji).

Kamea *f.* giemma artystycznie wypukło rzeźbiona, figury na niej bywają innego koloru, aniżeli tło.

Kameduła *śrł.* zakonnik zmienionej reguły św. Benedykta; *przen.* człowiek unikający towarzystw i rozrywek, zatapiający się w czytaniu książek (od miejscowości Camaldoli we Włoszech).

Kameleon *g.-l.* gatunek jaszczurki, zmieniającej barwę przy podrażnieniu; *przen.* człowiek zmiennego charakteru, niestały.

Kamelja *nł.* roślina ozdobna o pięknych kwiatach (od imienia botanika Camelli'ego); dama z półświatka.

Kameljowa dama *f.* kobieta z półświata, kokota.

Kamelor *n.* rodzaj materji z włosa kozy angorskiej.

Kamena *l.* muza; *przen.* poezja.

Kamera *l.* biuro; pokój; cela więzienna a. szpitalna; wydział magistratury; wydział sądowy; daw. władza zarządzająca dobrami państwa; **k. asfiksyjna**, skrzynia do zabijania zwierząt gazem duszącym; **k. dezynfekcyjna**, urządzenie do niszczenia zarazków w odzieży, tkaninach i t. p. za pomocą gorąca, pary i t. d.; część aparatu fotograficznego osłaniająca kliszę po zdjęciu; *ob.* **Camera.**

Kamerad *ob.* **Kamrat.**

Kameralista *nł.* biegły w naukach społeczno-prawnych.

Kameralistyka *nł.* nauka administracji i gospodarstwa krajowego.

Kameralja *śrł.* nauki dotyczące administracji i gospodarstwa krajowego.

Kameralna *nł.* **muzyka**, kwartety a. inne muzyczne zespoły, przeznaczone dla sal niezbyt obszernych; **k-e dobra**, domeny; **k-e nauki**, nauki i umiejętności, dotyczące wewnętrznego zarządu państwa.

Kamerdyner *n.* szatny, pokojowiec, służący, pełniący obowiązki bezpośrednio około pana.

Kamerfrajlina *n.* dama dworska.

Kamerherr *n.* szambelan.

Kamerjunkier *n.* młodszy szambelan dworu.

Kamerkurjer *n.* goniec dworski wysyłany w celach państwowych.

Kamerlengo *w.* kardynał zawiadujący finansami papieskiemi, oraz sprawami Kościoła podczas wyboru Papieża.

Kamerlokaj *n.* lokaj na dworze monarszym.

Kamermuzyka *n.* muzyka kameralna, salonowa.

Kamerpaź *n.* paź nadworny, pełniący służbę przy boku monarchy.

Kamerton *n.* ton zasadniczy, według którego stroi się instrumenty muzyczne; przyrządzik podający ton zasadniczy, widełki strojowe, stroik, *przen.* nastrój, usposobienie.

Kamerystka *f.* panna służąca, pokojówka.

Kameryzować *n.* wysadzać drogiemi kamieniami.

Kamfina *n.* oczyszczony olejek terpentynowy, używany dawniej do oświetlania; nazwa dawana gdzieniegdzie nafcie.

Kamfora *śrł.* żywica z drzewa kamforowego, bardzo lotna, o silnym zapachu, używana w lecznictwie.

Kamgarn *n.* tkanina z lepszej przędzy wełnianej czesanej.

Kamizada *f.* w wiekach średnich napad wroga w nocy, przy czym wojownicy przywdziewali na pancerz koszule.

Kamizela *f.* ubiór męzki okrywający plecy i piersi, bez rękawów, noszony pod surdutem; kaftan, kurtka, rodzaj sukmany.

Kamlot *f.* dawniej tkanina z wełny koziej a. owczej; gatunek tkaniny wełnianej a. jedwabnej.

Kamorra *w.* tajny związek zbrodniczy w Neapolu.

Kamorysta *w.* rozbójnik.

Kampament *f.* obóz, biwak; popis rycerstwa; przegląd wojska, rewja.

Kampan *f.* marmur szary a. ciemny, cieniowany czer-

wonawo, z żyłkami białemi i zielonemi.

Kampanja *f.* wyprawa wojenna; wojna; **k. fabryczna**, właściwy czas fabrykacji np. w cukrowniach, gorzelni i t. p.; **k. wyborcza**, zabiegi stronnictw o przeprowadzenie wyboru swoich kandydatów; **kampańczyk**, żołnierz najemny.

Kampanula *śrł.* dzwonek (roślina).

Kampesz, drzewo farbierskie, zwane inaczej błękiciec a. drzewo krwiste (od miasta meksykańskiego Campèche).

Kampować *f.* przebywać w polu, obozować.

Kamraderja *f.* koleżeństwo; związek przyjacielski.

Kamrat *n.* towarzysz broni, współtowarzysz, współuczestnik; kolega.

Kan *ob.* **Chan.**

Kanafarz *ob.* **Kanaparz.**

Kanak *tat.* naszyjnik drogocenny kobiecy; wogóle rzecz droga; *przen.* pieszczoszek.

Kanak, mieszkaniec wysp Sandwickich; robotnik na wyspach Oceanu Południowego (od imienia nazwy plenienia).

Kanalizacja *nł.* urządzenie kanałów, ścieków podziemnych w mieście, dla odprowadzania nieczystości i wody.

Kanalizować *nł.* zaprowadzać kanalizację.

Kanalja *f.* łotr, niegodziwiec; tłuszcza, pospólstwo, motłoch.

Kanał *ł.* rów szeroki; ściek murowany podziemny do odprowadzania wody i nieczystości; sztucznie zrobiona rzeka, służąca do przejścia z rzeki do rzeki, z morza do morza; rura a. otwór w murze (**k.** dymowy, powietrzny); cieśnina morska; ulica wodna w Wenecji; przewód w organizmie (**k.** pokarmowy i t. p.); *przen.* droga, przez którą się coś przedostaje.

Kanapa *f.* sofa z plecami i poręczami; **kanapka**, mała kanapa; krajanka chleba a. bułki z masłem i serem, z kawiorem, śledziem, sardynką i t. p.

Kanaparz *śrł.* szafarz, piwniczy klasztorny.

Kanar, gatunek wyborowy cukru trzcinowego; nasionka dawane kanarkom na pokarm (od wysp Kanaryjskich).

Kanaster *f.* kosz z trzciny cukrowej wykładany cynfolją, używany w Indostanie do opakowania; *ob.* **Knaster**.

Kanasz *f.* wygięcie szyi u konia.

Kanaus *pers.* gatunek perskiej lekkiej tkaniny jedwabnej.

Kancelarja *śrł.* oddział biura, przyjmujący sprawy i interesantów oraz wydający im uchwały, wezwania i t.p.; biuro, pokój do załatwiania spraw gospodarskich; **kancelaryjne pismo**, rodzaj pisma wyraźnego; **k-ny styl**, suchy, urzędowy sposób pisania; **k-ny papier**, zwykły nie zalewający się papier do pisania.

Kancelista *n.* niższy urzędnik pracujący w kancelarji; pisarz, przepisywacz w biurze.

Kancelować *ł.* przekreślać na krzyż, znosić, kasować.

Kancer *ł.* rak (choroba); **kancerować**, toczyć ciało (o wrzodach, ranach); **kancerowaty**, rakowaty.

Kancjanizm *ob.* **Kantyzm.**

Kancjonał *śrł.* śpiewnik kościelny; kantyczki.

Kanclerz *ł.* dawniej: wysoki urzędnik strzegący pieczęci państwa; dziś: pierwszy minister lub prezes ministrów, znawiadujący sprawami zagranicznemi państwa; w Anglji: minister skarbu; urząd duchowny; wysoki urząd uniwersytecki; *żart.* kancelista, **kanclerstwo**, godność i władza kanclerza.

Kancona, Kanzona *w.* pieśń.

Kanconeta *w.* piosnka.

Kandelabr *ł.* świecznik o kilku ramionach.

Kandydat *ł.* starający się o urząd, o posadę, o godność; dążący do czego; ubiegający się o co; gotów do czego: stopień akademicki niższy od magistra; **k. do posad sądowych**, aplikant, praktykant sądowy, mający dyplom z ukończenia uniwersytetu; pomocnik, zastępca.

Kandydatura *ł.* ubieganie się o wakujące miejsce, o urząd, o posadę; przedstawienie się przed wyborcami w celu otrzymania mandatu posła do sejmu.

Kandydować *ł.* ubiegać się o posadę, starać się o co.

Kandyz *f.* gatunek cukru, cukier oczyszczony, grubo skrystalizowany, cukier lodowaty; **kandyzować**, powlekać cukrem, lukrować; **kandyzowane owoce**, owoce smażone w cukrze.

Kanefory *g.* postacie kobiece z koszem kwiatów lub owoców na głowie, podtrzymujące belkowanie.

Kanela *ł.* cynamon.

Kanele *f.* prążkowania ryte na wyrobach metalowych, na zbrojach, dla ozdoby i mocy; żłobki półokrągłe wycięte wzdłuż na kolumnach, inaczej: kanelowanie.

Kanelować *f.* robić żłobki w kolumnach.

Kanga, dyby zakładane przestępcom w Chinach na szyję; *przen.* wojna.

Kanibal [*h.*] ludożerca; dziki; **kanibalizm**, ludożerstwo, dzikość, srogość, okrucieństwo.

Kanikularny *nł.* upalny; wakacyjny.

Kanikuła *ł.* gorące dni, upały; szaleństwo, wściekliżna.

Kanjon *h.* głęboki jar, głęboki wąwóz górski o stromych zboczach, wyżłobiony przez rzekę w Ameryce Północnej.

Kanka *n.* cewka wydrążona stanowiąca zakończenie strzykawki.

Kankan *f.* rozpustny taniec francuski z nieprzyzwoitemi giestami; **kankanista**, tańczący kankana.

Kankroid *nł.* obrzmienie rakowate.

Kankrologja *nł.* opisanie raków.

Kankry *ł.* wrzody złośliwe.

Kankryty *nł.* skamieniałości raków morskich.

Kannibal *ob.* **Kanibal.**

Kanon *g.* [*ł.*] miara, norma, przepis, prawidło, reguła; część Mszy św.; regiestr oddzielnych części Pisma Św. przez Kościół katolicki przyjętych; przepisy prawa kościelnego; rodzaj śpiewu chóralnego, w którym głosy występują jeden po drugim i powtarzają pierwszą melodję; podatek gruntowy od dzierżaw wieczystych; w drukarstwie gatunek dużego pisma; **k-ny**, tablice drukowane umieszczone na ołtarzu, zawierające wyjątki z ewangielji i niektóre modlitwy, odmawiane przez kapłana; prawo kościelne.

Kanonada *f.* strzelanie z dział trwające czas dłuższy, działobicie.

Kanonenfleisch, Kanonenfutter *n. dosł.* mięso armatnie, żer dla armat; *ob.* **Chair à canon.**

Kanoniczki, zakon żeński według reguły Kanoników.

Kanoniczne *g.* [*ł.*] **prawo**, prawo kościelne i religijne zatwierdzone przez Kościół; **k-a wizyta**, zwiedzanie parafji przez władzę duchowną.

Kanonik *ł.* wyższy stopień duchownego w hierarchji duchownej katolickiej, członek kapituły; **k-cy regularni**, zakonnicy Bożego Ciała.

Kanonika *g.* umiejętność należytego stosowania władzy poznawczej; logika Epikura.

Kanonista *nł.* znawca prawa kanonicznego.

Kanonistyka *nł.* prawo kanoniczne.

Kanonizacja *śrł.* uroczyste papieskie uznanie i ogłoszenie za Świętego a. za Świętą.

Kanonizować *g.* [*śrł.*] ogłaszać uroczyście za Świętego a. za Świętą.

Kanonja *nł.* godność kanonika; mieszkanie kanoników.

Kanonjer *f.* puszkarz, żołnierz przy działach, artylerzysta.

Kanonjerka *n.* duża łódź wojenna, uzbrojona armatami.

Kanopy *g.* wyobrażenia bożka w kształcie beczki lub dzbanka z głową i nogami.

Kant *n.* krawędź, brzeg, róg.

Kant *ł.* śpiew kościelny; *ob.* **Cant.**

Kantalupa *w.* płaska, żebrowana odmiana melona.

Kantar *tur.* uździenica bez wędzidła, do uwiązywania konia u żłobu; uzda do zaczepiania lejców i utwierdzenia wędzidła, wędzidło.

Kantaryda *g.* mucha hiszpańska, owad, z którego wyrabiają wezykatorję.

Kantata *w.* utwór muzyczny o nastroju poważnym, zwykle okolicznościowy, przeznaczony do śpiewu chóralnego z towarzyszeniem instrumentów.

Kanton *f.* okrąg; prowincja należąca do związku państwowego; leże wojskowe, kwaterunek; zaciąg do wojska.

Kantonista *n.* rekrut wychowany w wojsku, oddany tam jako sierota a. ubogi.

Kantonować *f.* kwaterować, przebywać na leżach; werbować żołnierzy, wybierać rekruta.

Kantopory *śrł.* suche dni, czas w końcu września gdy sieją żyto.

Kantor *f.* kancelarja kupiecka; biuro fabryki, banku i t. p.; duży stół w sklepie, za którym stoją sprzedający; duży stół na papiery dotyczące interesów; biuro, biurko; **kantorek**, biurko; **kantorzysta, a. kantorowicz**, *pog.* nazwa, dawana młodym pracownikom w kantorze handlowym a. bankierskim.

Kantor *ł.* śpiewak kościelny przewodniczący w chórze.

Kantorat *śrł.* szkółka początkowa ewangielicka.

Kantyczki *ł.* zbiór nabożnych pieśni ludowych, a zwłaszcza kolęd.

Kantyk *ł.* śpiew, *szczeg.* nabożny, pieśń.

Kantylena *ł.* piosnka, utwór poetyczny miłosnej treści, romanca.

Kantyna *f.* garkuchnia żołnierska, bufet, jadalnia dla robotników przy fabryce, buda markietanki; flaszka podróżna; puzdro na ozdobne flaszki z likworami.

Kantynierka *f.* sprzedająca w kantynie, markietanka.

Kantyzm, filozofja Immanuela Kanta (1724—1804) badająca władzę poznania; moralność Kanta, oparta na „kategorycznym imperatywie" czyli na obowiązku; *ob.* **Cant.**

Kanwa *f.* rzadka tkanina z mocnych nici, kratkowana, do wyszywania włóczką i do haftu; pierwszy plan, zarys, szkic, tło.

Kanzona *ob.* **Kancona.**

Kańczug, Kańczuk *tur.* bicz z plecionego rzemienia, osadzony na krótkim kiju, nahaj.

Kaolin *chiń.* glinka lub ziemia porcelanowa, z której wypalają porcelanę.

Kap *f.* przylądek.

Kapa *śrł.* ubiór kościelny kapłański, używany przy niektórych obrzędach zamiast ornatu, zapinany pod szyją na klamrę, niekiedy zwany *pluwjał*; przykrycie na łóżko, na konia; daszek nad ogniskiem a. blachą kuchenną; **kapica**, kapa; habit zakonny; kaptur mniszy.

Kapalin *śrł.* [*czes.*] rodzaj szyszaka wojskowego.

Kapary *g.* pączki kwiatowe krzewu kaparowego, marynowane w occie i w soli, używane jako przyprawa kuchenna.

Kapcan, Kapcon *hebr.* (?) biedak, człowiek ubogi; niedołęga.

Kapcja *ł.* wykręt, zdrada.

Kapeador *h.* w walce byków na arenie: drażniący je płaszczem czerwonym.

Kapela *w.* orkiestra; muzyka wiejska do tańca.

Kapelan *śrł.* kapłan pełniący służbę Bożą przy wojsku, w kaplicy prywatnej a. zakładu publicznego.

Kapeldynerka *n.* obsługująca szatnię.

Kapelmajster, Kapelmistrz *n.* dyrygujący w orkiestrze.

Kaper *hol.* statek korsarski, przeznaczony do chwytania okrętów nieprzyjacielskich; rozbójnik morski, korsarz.

Kaperski list *ob.* **Kaprowy.**

Kapidżi *tur.* odźwierny przy seraju; **k. basza**, naczelnik straży seraju.

Kapik *śrł.* [*n.*]. daw. ubiór kobiecy na głowę, kapturek.

Kapilary *ł.* naczynia włoskowate w organiźmie zwierzęcym i roślinnym.

Kapilarny *ł.* włoskowaty; **naczynia k-ne, kapilary**, cienkie jak włos kanaliki w organizmie roślinnym i zwierzęcym, naczynia włoskowate, najdrobniejsze naczynia krwionośne; bardzo cienkie rureczki szklane; **kapilarność**, włoskowatość, własność płynów tworzenia w rurkach włoskowatych powierzchni wklęsłej lub wypukłej, zależnie od tego, czy płyn przylega do rurki czy nie.

Kapiszon *f.* kaptur; piston, kapturek cylindryczny z blaszki miedzianej, mający na spodzie trochę masy wybuchowej, służący jako środek zapalny w strzelbach; nakrywka żelazna na końcu osi u wozu; **kapiszonówka, kapiszonka**, strzelba dawnego systemu z kapiszonem na panewce.

Kapitaliki *ł.* rodzaj liter używanych na tytuliki: KAPITALIKI.

Kapitalista *nł.* posiadacz kapitałów; utrzymujący się z procentów od swego kapitału; **kapitalistyczne** gospodarstwo *ob.* **indywidualistyczne** gospodarstwo.

Kapitalizacja *nł.* zamiana stałego dochodu na kapitał, przynoszący taki sam dochód; sprzedaż nieruchomości w celu posiadania kapitału.

Kapitalizm *nł.* panowanie kapitału; gospodarstwo **kapitalistyczne** *(ob.)*.

Kapitalizować *nł.* składać dochody na kapitał; spieniężać majątek; **k. się**, wzrastać w wartość.

Kapitalny *ł.* wyborny, wyśmienity; nieoceniony; główny, ważny; wielki.

Kapitał *ł.* [*f.*] pieniądze przynoszące dochód; przedmioty, wytworzone pracą ludzką, przeznaczone do dalszej produkcji (narzędzia, materjały i środki produkcji); majątek ruchomy, zasób, majątek; zasób sił wytwórczych; **k. martwy**, nie przynoszący dochodów; **k. obrotowy**, część kapitału, szybko zużywająca się (na zakup materjałów, opału, płace dla pracowników i t. d.); **k. stały**, część kapitału zużywająca się powoli (na maszyny, budynki i t. d.); **k. żelazny**, od którego tylko procenty mogą być wydatkowane, lecz **k.** nie może być naruszony; **k. zapasowy** a. **rezerwowy**, przeznaczony na pokrycie możliwych strat a. na wydatki nieprzewidziane; **k. amortyzacyjny**, fundusz odkładany corocznie z zysków na umorzenie kosztów budynków i maszyn zużytych, a zakup nowych.

Kapitałka *ł.* tasiemeczka ozdobna przyklejana do górnego i dolnego brzegu grzbietu książki przygotowanej do oprawy w okładkę.

Kapitan *f.* oficer, wyższy stopniem od porucznika; dowódca okrętu, statku; przewodnik sportowy.

Kapitel *ł.* [*n.*] głowica, rozszerzony wierzchołek słupa, kolumny, niekiedy rzeźbą ozdobiony; górna część ozdoby nad oknem.

Kapitol, świątynia Jowisza w Rzymie, tuż obok skały Tarpejskiej; pałac dla kongresu w Waszyngtonie; tryumfujące stanowisko.

Kapitulacja *nł.* zobowiązanie się; umowa: układ pomiędzy oblężonemi a nieprzyjacielem o oddanie twierdzy, miasta lub obozu; *przen.* poddanie się, ustąpienie; wynagrodzenie, żołd, dochody; za czasów saskich: datek pieniężny, którym kaptowano stronnika.

Kapitulant *śrł.* zawierający umowę, kapitulację; oficer lub żołnierz służący dłużej aniżeli obowiązany.

Kapitularz *śrł.* miejsce zebrań kapituły; średniowieczna ustawa kościelna a. cywilna.

Kapitulować *śrł.* zdać twierdzę, miasto a. obóz nieprzyjacielowi pod ułożonemi warunkami; umawiać się; ustępować; przyznawać słuszność stronie przeciwnej; poddawać się; dawać żołd, wynagradzać; kaptować datkami.

Kapitulum, Kapituła *ł. (późn.)* rozdział (w książce).

Kapituła *ł. (późn.)* rada kanoników przy katedrze lub kolegjacie, zajmująca się sprawami kościoła; rodzaj senatu biskupiego, zarządzającego djecezją po śmierci biskupa; **k. orderów** władza rozpoznająca zasługi osób mających otrzymać order; *żart.* wyciąć a. natrzeć k-ę, zburczeć; *ob.* **Kapitulum**; **kapitulny**, dotyczący kapituły.

Kapiuszon *f. ob.* **Kapiszon.**

Kapkan *tur.* żelaza do łowienia zwierząt drapieżnych.

Kaplica *śrł.* [*czes.*] mały kościołek; boczna część kościoła posiadająca ołtarz i tworząca oddzielną całość; oddzielny pokój z ołtarzem do odprawiania nabożeństwa w domu prywatnym, w zakładzie publicznym lub na okręcie.

Kapłan *śrł.* [*czes.*] ksiądz, duchowny; *przen.* głosiciel jakich zasad, prawd i stosujący je w życiu; **kapłaństwo**, powołanie kapłana; poświęcenie się rozpowszechnianiu i urzeczywistnianiu jakich idei, zasad.

Kapłon *śrgórnon.* kogut kastrowany; zupa z wody i bułki rozgotowanej z dodaniem masła i jaj; waserzupa.

Kapota *f.* długie zwierzchnie ubranie męskie, opończa, chałat.

Kapota *f.* zabranie wszystkich lew w grze w rumelpikietę.

Kapotka *f.* mała kapota; rodzaj kapelusza damskiego.

Kapować *ł.* *żart.* pojmować, rozumieć.

Kapral *f.* starszy podoficer piechoty.

Kaprjole, Kabrjole *w. dosł.* koźle wyskakiwania: skoki, lansady.

Kaprowy a. **Kaperski list** (*ob* **Kaper**), upoważnienie dane przez państwo statkom korsarskim do chwytania okrętów nieprzyjacielskich.

Kapryfolium *ł. rośl.* wiciokrzew *cz.* róża jerychońska.

Kaprys *f.* chimera, grymasy, dziwactwo, zachcianka; rodzaj utworu muzycznego.

Kapsla [*n.*] nakrywka metalowa na korek u butelki; nakrywka do osi; kapiszon do strzelby; naczynie, forma, foremka; **kapslówka**, strzelba kapiszonówka.

Kapsułka *ł.* banieczka, pęcherzyk żelatynowy zawierający lekarstwo; torebka papierowa do proszków aptekarskich.

Kaptować *ł.* zjednywać, ujmować, zniewalać sobie.

Kaptur *ł. (późn.)* nakrycie głowy i policzków, często połączone z resztą ubrania; daszek nad kominem w kuchni; przykrycie niektórych narzędzi w kształcie wydrążonego stożka; nakrycie głowy ptaka myśliwskiego, zasłaniające mu oczy, inaczej: czapka.

Kaptur *ł.* konfederacja w daw. Polsce, zawiązywana na czas bezkrólewia; **kapturowy sąd**, sąd karny na czas bezkrólewia.

Kaptywacja *śrł.* uwięzienie.

Kapuańskie rozkosze, rozkosze doprowadzające do zwątlenia, jakich używać miał Hannibal z wojskiem swym w mieście Capua.

Kapucyn *śrł.* mnich reguły mniejszej św. Franciszka, noszący habit barwy cynamonowej z takimże kapturem szpiczastym.

Kapudan basza *tur.* admirał floty tureckiej.
Kaput *ł.* rozdział w książce; [*n.*] koniec, już po wszystkiem, przepadło.
Kapuza *n.* kaptur, wielka czapka, zwykle barania a. futrzana.
Kara *ł.* [*n.*] wóz o dwu mocnych kołach, zwykle ze skrzynką, do wożenia ciężarów a. śmieci, błota, śniegu.
Karabataljon, Karebataljon *f.* bataljon ustawiony w czworobok.
Karabela, lekka krzywa szabla z ozdobną rękojeścią, używana dawniej przez szlachtę polską do stroju (od nazwy miasta arabsk. Karabala).
Karabin *f.* strzelba gwintowana, zaopatrzona w bagnet, używana w wojsku.
Karabinjer *f.* żołnierz lekkiej kawalerji; we Włoszech żandarm.
Karacena *śrł.* giętki, do ciała przystający pancerz z łusek stalowych, osadzonych na skórze łosiej; druciana koszulka.
Karafka *w.* butelka pękata, często ozdobna.
Karafinka *w.* mniejsza flaszka ozdobna.
Karafułka, dolna część smyczka które trzyma w ręku grający.
Karaimi *hebr.*, **Karaici**, sekta żydowska, która trzyma się Biblji, ale odrzuca Talmud.
Karakole *f.* toczenie koniem, harcowanie.
Karakuły *tur.* delikatne futro z czarnych baranów krymskich.
Karakuły *f.* (?) brzydkie, nieczytelne pismo.
Karałasz *ob.* **Kałarasz.**
Karambol *f.* w grze bilardowej: uderzenie dwóch innych kul kulą, którą się gra; niespodziane zetknięcie, starcie się z sobą, potrącenie się.
Karambolować *f.* spotykać się potrącając się, zderzyć się.
Karambolina, Karolina główna kula bilardowa.
Karamel *ob.* **Karmel.**
Kararyjski marmur, najprzedniejszy, najbielszy marmur pochodzący z Karrary.
Karat **g.* [*f.*] jednostka do oceniania próby złota (złoto 24-karatowe = złoto czyste); jednostka wagi drogich kamieni i pereł, w różnych krajach różna (mniej więcej 20,5 do 20,6 gramów).
Karawaka, Karawika, krzyż o dwu przecznicach, mający na sobie 7 krzyżyków i 18 liter początkowych modlitw łacińskich; książeczka do nabożeństwa, objaśniająca znaczenie tego krzyża (od miasta hiszp. Caravaca, słynącego krzyżem cudownym).
Karawan *śrgórnon.* wóz pogrzebowy, mary.
Karawana *pers.* orszak podróżnych, pątników lub kupców na Wschodzie razem ze zwierzętami jucznemi.
Karawanseraj *pers.* dom zajezdny na Wschodzie.
Karawela *w.* lekki statek żaglowy.
Karawika *ob.* **Karawaka.**
Karawusz *tur.* niewolnik, parobek.
Karazja *n.* sukno proste, samodział; *ob.* **Kierezja.**
Karb *n.* nacięcie, kresa, znak; karność.
Karbacz *ob.* **Korbacz.**
Karbamid *nł.* mocznik.
Karbarja, warzelnia soli.
Karbasowy *ł.* lniany.
Karbid *nł.* węglik, związek metalu z węglem, służący do wyrobu acetylenu.
Karbodynamit *nł.* mieszanina węgla korkowego i nitrogliceryny.
Karboid *nł.* mieszanina grafitu i słonińca.
Karbol *nł.*, **Karbolowy kwas**, fenol, związek chemiczny węgla, tlenu i wodoru, powstający przy suchej dystylacji węgla kamiennego, środek dezynfekcyjny, trujący; **karbolizowana wata**, wata zaprawna karbolem, do opatrunków chirurgicznych.
Karbolineum *nł.* pasta złożona z oleju i smoły z węgla kamiennego, służy do konserwowania drzewa.
Karbonada *f.* pieczeń wołowa, szpikowana szynką, słoninką i sardelami; kotlet wieprzowy osmażany.
Karbonar *w.*, **Karbonarjusz** *nł. dosł.* węglarz: członek tajnego stowarzyszenia politycznego we Włoszech, walczącego o wolność polityczną i religijną (1810—1820).
Karbonat *nł.* czarna odmiana djamentu, węglan, sól kwasu węglanego.
Karboniczny *nł.* węglowy.
Karbonit *nł.* materjał wybuchowy z nitrobenzolu, celulozy i saletry.
Karbonizacja *nł.* zamienianie na węgiel, zwęglanie; **karbonizowanie**, oczyszczanie wełny lub starych wełnianych wyrobów od domieszek lnu i bawełny, w celu ponownej jej przeróbki.
Karborundum *nł.* masa bardzo twarda, otrzymywana z węgla i krzemu, służy np. do wyrobu kamieni żarnowych, czyli żarn t. zw. djamentowych.
Karbunkuł *ł.* niebezpieczny wrzód zaraźliwy, wąglik; iskrzyk, wyjątkowo piękny i wielki rubin lub granat szlachetny.
Karburator *nł.* przyrząd w motorze lotniczym, w którym miesza się paliwo płynne lub gazowe z powietrzem, by w stanie gazowym weszło do cylindra.
Karcer, (l. mn.) **Karceres** *ł.* areszt w zakładach naukowych.
Karceracja *nł.* uwięzienie.
Karcynologja **g.* część zoologji dotycząca skorupiaków.
Karcynoma, Karcynomat *g.* *ob.* **Kancer.**
Karczoch *ar.* [*w.*] roślina pokrewna ostom, której nierozwinięte kwiaty są jadalne gotowane a. surowe jako sałata; ozdoba architektoniczna kamienna a. metalowa, do rośliny **k-cha** podobna; wazon tejże formy.
Karda, Kardabenedykta *ł.* gatunek chabru.
Kardacz *f.* ostra szczotka do czyszczenia skóry koni i bydła.
Kardamon, Kardymon *g.* roślina podzwrotnikowa, należąca do imbierowatych, której owoce służą do przypraw i do lecznictwa; **kardymonek**, rodzaj ciastka z kardamonem; **k-ka**, rodzaj wódki, nalewka na kardamon.
Kardasz, Kierdasz *tur.* brat, pobratymiec, przyjaciel, rodak, jednoplemiennik.
Kardjalgja *g.* ból żołądka.
Kardjograf **g.* przyrząd automatycznie notujący ruchy serca.
Kardjografja **g.* anatomiczne opisanie serca.
Kardjologja **g.* nauka o sercu.
Kardjopatja **g.* choroba serca.
Kardjotomja **g.* anatomja serca.
Kardynalny *ł. (późn.)* główny, zasadniczy, fundamentalny.
Kardynał *ł. (późn.)* godność najwyższa po papieskiej w Kościele katolickim; napój z wina białego, pomarańcz i cukru; ptak wróblowaty z pięknym upierzeniem, żyjący w Ameryce.
Kare *ob.* **Carré.**
Karebataljon *ob.* **Karabataljon.**
Kares *f.* pieszczota, przymilanie się.
Karesować *f.* pieścić, pochlebiać, przymilać się.
Kareta *w.* powóz w formie pudła z oknami.
Kargador *h.* pełnomocnik, inkasent, komisant.
Karjatyda *g.* postać ludzka rzeźbiona z kamienia, służąca w budynkach zamiast kolumn a. kroksztynów, atlanta.
Karjera *f.* zawód dający na przyszłość świetne widoki, wysokie stanowisko; poprawa bytu, los; **karjerowicz, karjerzysta**, człowiek, który nie pracą i zasługą, lecz protekcją i umiejętnemi zabiegami dobija się stanowiska.
Karjokineza **g.* zmiany w jądrach komórki podczas dzielenie się jej.
Karjolka *w.* lekki powozik dwukołowy.
Karkan *f.* obręcz żelazna na szyję, pręgierz; naszyjnik.
Karkas *f.* szkielet druciany kapelusza damskiego.
Karlino *w.* moneta neapolitańska = 10 kop., moneta sardyńska = 12 rb.
Karlista, stronnik Don Karlosa, pretendenta do tronu hiszpańskiego.
Karma *stind.* w buddyzmie: stan duszy wynikający z wcieleń poprzednich.
Karmanjola *ob.* **Carmagnole.**
Karmazyn *ar.* [*n.*] kolor ciemno-czerwony; szlachcic polski starożytnego rodu (karmazynowa barwa żupana służyła tylko wyższej szlachcie); pan z panów.
Karmel *f.* masa cukrowa brunatna, gorzkawa, pozbawiona wody przez odparowanie syropu na ogniu, służy do barwienia wódek, sosów i t.p.; **karmelkowy**, przesadnie słodki, pochlebny; **k. wiersz** krótki wierszyk, jakie dawniej drukowano na papierkach do owijania karmelków; *przen.* wiersz gładki, ale bez natchnienia poetyckiego; **k. poeta**, piszący wiersze **k-e.**
Karmelita *nł.*, **Karmelitka**, zakonnik, zakonnica reguły św. Teresy (od góry Karmel w Palestynie).
Karmin *stind.* [*f.*] barwnik czerwony otrzymywany z koszenili.
Karmuazować *n.* w jubilerstwie otaczać kamień drogmniejszemi.
Karnacja *ł.* w malarstwie: oddanie barwy skóry, koloryt ciała ludzkiego; cera.
Karnalit **g.* nawóz kopalny zawierający potas.
Karnawał *w.* zapusty, czas zimowych zabaw, trwający od Nowego Roku do Popielca.
Karnecik *ob.* **Karnet.**
Karnes *f.* [*n.*] wązka listwa, mająca w przecięciu kształt litery S zdobiąca gzymsy ramy i t. p.; gzymsik o kilku kondygnacjach;

rodzaj hebla; żelazko do wybijania dziurek.

Karnesklapa *n.* przykrycie na klawjaturę zamykane i otwierane.

Karnet *f.* książeczka notatkowa; notatnik, w którym dama na balu zapisuje sobie kolej tańców i tancerzy.

Karnjol *n.* półdrogi kamień, czerwona i żółta odmiana chalcedonu, krwawnik.

Karo *f.* jeden z czterech kolorów w kartach, dzwonka, w kształcie ukośnego czerwonego kwadracika; kwadratowe wycięcie stanika kobiecego pod szyją.

Karoca *w.* kareta staroświecka.

Karolina *ob.* **Karambolina**.

Karonada, dawne krótkie działo okrętowe (od nazw. wynalazców, braci Carron).

Karosjer *f.* koń kareciany.

Karota *f.* gatunek marchwi; zwój tytuniu, z którego trą tabakę; wyzyskiwanie, wyłudzanie datków.

Karotować *f.* wyzyskiwać, wyłudzać, narażać na wydatek, naciągać kogo.

Karować *n.* wozić taczkami; *przen.* ciężko pracować.

Karpiel [*czes.*] (?) gatunek kapusty ogrodowej.

Karpolit **g.* skamieniały owoc.

Karpologja **g.* nauka o owocach.

Karre *ob.* **Carré**.

Karroo a. **Karru**, nazwa nieurodzajnych płaskowzgórz w południowej Afryce.

Karst *n.* skały wapienne, z okrągławemi zagłębieniami, utworzonemi przez działanie wód podziemnych.

Karta *g.* [*ł.*] kawałek papieru, arkusz lub część arkusza, stronica; rewers, kwit, bilet; **k. geograficzna**, rysunek części ziemi, krajów, mapa; **kartować**, mieszać karty, tasować; obmyślać jaki zamiar, knuć.

Kartacz *w.* pocisk armatni, złożony z cylindrycznej puszki blaszanej, napełnionej małemi kulkami; kulki żelazne do kartaczy; **kartaczownica**, małe działo polowe o jednej lub kilku lufach, szybko strzelające kartaczami, mitraljeza, armata rewolwerowa.

Kartan, Kartana *śrł.* [*czes.*], **kartauna** [*n.*] rodzaj dawnych dział oblężniczych mniejszego kalibru.

Kartel *f.* umowa między rządami dwuch państw o wymianę jeńców lub wydawanie zbiegów; związek wzajemny celem pomocy. zmowa producentów na niekorzyść konsumentów lub robotników; syndykat; **kartelowiec**, członek kartelu.

Kartelusz (*ob.* **Kartel**) liścik, bilecik, karteczka, kwitek, rewers, dokument.

Kartezjanin *wł.* zwolennik filozofji Kartezjusza (Descartes'a) (1596—1650) przyjmującej idee wrodzone („*cogito ergo sum*").

Kartezjusza djabełek, lalka szklana wewnątrz pusta, wynurzająca się z płynu w naczyniu ogrzanym dłonią (od nazwiska wynalazcy).

Kartografja **g.* sztuka kreślenia map gieograficznych.

Kartogram **g.* graficzne przedstawienie danych statystycznych przy pomocy zabarwionych powierzchni a. linji.

Kartomancja **g.* wróżenie z kart.

Karton *f.* projekt obrazu zrobiony na grubym papierze; gruby, piękny papier rysunkowy; rodzaj tektury używanej do robót introligatorskich; pudełko z tektury; kartka przedrukowana, mająca zastąpić w książce mylną.

Kartonaż *f.* wyroby z tektury; lekka oprawa w tekturową okładkę, oklejoną papierem.

Kartonować *f.* oprawiać w tekturę i w papier.

Kartusz *f.* nabój, ładunek; pas myśliwski z ładunkami; ładownica; ramki ozdobne przy tytułach, na mapach, herbach i t. d.

Kartuz *śrł.* mnich zakonu św. Brunona.

Kartuzja *śrł.* klasztor kartuzów.

Karuzel *f.* dawne konne igrzyska rycerskie; urządzenie do zabawy, składające się z koła, obracającego się na pionowej osi, z siedzeniami lub z drewnianemi końmi na obwodzie.

Karwasz *węg.* naramiennik metalowy, nagolennik, wyłoga; krótka szabla.

Kary *tur.* czarny (o maści konia).

Kary (l. mn.) *ob.* **Kara**.

Karykatura *w.* przesadne przedstawienie czego, celem ośmieszenia; wizerunek czyj w postaci dziwacznej i śmiesznej; rzecz tak źle zrobiona, że śmiech wzbudza swoim widokiem; potworek, dziwoląg; **karykaturalny**, potworny, dziwaczny; **karykaturzysta**, rysownik karykatur.

Karykiel *n.* lekki powozik na jednego konia, koczyk.

Karyljon *ob.* **Carillon**.

Karystja *śrł.* niedostatek, brak, bieda, nędza.

Kasa *w.* miejsce lub sprzęt do przechowywania pieniędzy i kosztowności; w kupiectwie: gotówka; w zakładach publicznych: miejsce wypłacania lub odbierania należności; nazwa firmy niektórych stowarzyszeń kredytowych; **per k.**, za gotówkę; **kasowy**, dający dobry dochód, opłacający się dobrze; **interes k.**, za gotówkę.

Kasacja *śrł.*, **Kasata** *ł.* skasowanie, zniesienie; unieważnienie, obalenie wyroku sądowego, testamentu, umowy, przywileju i t. p.; **kasacyjny sąd**, najwyższy sąd, mogący unieważniać wyroki innych sądów.

Kasandra, wróżbiarka trojańska, którą wyszydzano, gdy przepowiadała klęski mające dotknąć Troję; *przen.* osoba, której złe wróżby nie znajdują wiary.

Kasarnia *n.* koszary.

Kasata *ob.* **Kasacja**.

Kasba *ob.* **Kazba**.

Kasetka *f.* szkatułka, płaska skrzyneczka metalowa na pieniądze.

Kaseton *w.* ozdoba sufitu, ściany, w kształcie wgłębionej rzeźbionej tafli obramowanej.

Kasjer *w.* skarbnik, zawiadujący kasą, przyjmujący należności i dokonywający wypłat; sprzedający bilety na widowiska.

Kask *f.* metalowe lub skórzane nakrycie głowy, szyszak, hełm.

Kaskada *f.* mały wodospad.

Kaskalo *port.* ziemia, w której znajdują się djamenty.

Kaskaryla *h.* gatunek rośliny: krocień.

Kasoleta *f.* kadzielniczka; sprzęt na ocet, oliwę i przyprawy.

Kasować *ł.* wykreślać, usuwać, unieważniać, uchylać, znosić; **kasownik**, w *muz.* znak ♮ znoszący poprzednie znaki krzyżyków a. bemolów; w korekcie drukarskiej znak ₰ oznaczający usunięcie jakiej litery lub wyrazu.

Kasperiada, farsa sceniczna niemiecka (od imienia Kasperle, komicznej osobistości z marjonetek wiedeńskich).

Kassa-Geschäft *n.* interes handlowy gotówkowy.

Kasta *h.* zamknięty w sobie, wyodrębniający się jaki stan w narodzie; klasa w narodzie oddana wyłącznemu jakiemu powołaniu, przekazywanemu dziedzicznie; **kastowość**, skrupulatne przestrzeganie i trzymanie się praw rodowych, przywilejów i stopni w społeczeństwie; sprzyjanie ludziom tylko swego stanu; wyodrębnianie się.

Kastalida *g.* muza.

Kastalskie źródło, wypływające z pod góry Parnasu, woda jego dawała jakoby natchnienie poetyczne.

Kastanjety *h.* wklęsłe drewniane klekotki, które, przyczepione do palców, służą tancerkom hiszpańskim do wybijania taktu w tańcu.

Kastel, Kasztel *ł.* gród, zamek, mała twierdza.

Kastet *f.* broń w kształcie spojonych pierścieni, wzmacniających siłę uderzenia pięścią; broń, złożona z giętkiej trzciny z ciężką ołowianą gałką na końcu, lub też z rękojeści z kulą na rzemyku, głowotłuk.

Kastor *ł.* rodzaj syberyny; pilśń z sierści bobrowej a. małpiej do wyrobu kapeluszy.

Kastor i Polluks, mityczni bracia bliźniacy, związani nierozdzielną przyjaźnią; nazwa konstelacji gwiazd; *przen.* nierozdzielni przyjaciele.

Kasterynа *ł.* plusz bawełniany; także cienki materjał wełniany krótko strzyżony.

Kastracja *ł.* usunięcie gruczołów płciowych rodnych, trzebienie, wałaszenie.

Kastrat *ł.* rzezaniec, eunuch; sztuczny sopranista.

Kastrol *f.* [*n.*] rondel; **kastrolka**, rondelek.

Kastrować *ł.* misić, kleścić, pozbawiać jąder, jajników.

Kastygacja *ł.* karcenie, biczowanie, chłosta.

Kasyda *ar.* w poezji wschodniej utwór poetyczny o treści rycerskiej pochwalnej a. żałobnej.

Kasyno *w.* rodzaj resursy, miejsce zebrań i zabaw publicznych, klub.

Kaszalot *f.* wieloryb uzębiony z ogromną głową, dostarczający olbrotu czyli spermacetu i ambry, potwal.

Kaszas *brazy.* wódka z trzciny cukrowej.

Kaszerować *n.* oznaczać przekroje modeli, planów za pomocą kresek i kropek; podklejać papier, karton, okładkę innym papierem a. tekturą, aby się nie paczyły; grzbiet książki napuszczać klejem i oklejać gopłótnem.

Kaszetka *f.* opłatek do proszków.

Kaszkiet *f.* czapka sztywna z daszkiem; kołpak wojskowy.

Kaszmir, górska kraina w Himalajach, słynna z wyrobu cienkich szalów wełnianych; ukośnie tkana cienka tkanina wełniana.

Kaszt *n.* podpory w komorach kopalni.

Kaszta *n.* w drukarni: szuflada z przegródkami na czcionki: w górnictwie: podpory podtrzymujące opróżnione miejsca kopalni.

Kasztel *ob.* **Kastel.**

Kasztelan *l.* pierwotnie: zarządzający kasztelem; później: wysoki urzędnik w daw. Polsce, zasiadający w senacie poniżej wojewodów; **kasztelanja**, urząd, godność i władza kasztelana.

Katadjoptryka **g.* powiększanie i pozorne zbliżanie przedmiotów za pomocą lunety.

Katafalk *w.* podwyższenie ze stopniami, przykryte suknem i z ozdobami, na którym ustawiają trumnę ze zwłokami.

Katafora *g.* chorobliwa śpiączka, letarg.

Katakaustyczna **g.* **linja**, linja ogniskowa powstała z odbicia się od zwierciadła.

Kataklizm *g.* gwałtowny przewrót w przyrodzie; *przen.* przewrót wielkiej doniosłości, klęska społeczna; wielkie nieszczęście.

Katakomby *ob.* **Katakumby.**

Katakustyka **g.* nauka o odbiciu się głosu, o echu.

Katakumby, Katakomby *g.*[*w.*] dawniej cmentarze podziemne, gdzie dla modlitwy gromadzili się pierwsi chrześcijanie; dziś krypty pod kościołami lub gmachy murowane na cmentarzach, gdzie w pojedyńczych pieczarach stawiają trumny z ciałami zmarłych.

Katalekty *g.* zbiór fragmentów, urywków np. dawnych autorów; ułamki pojedyńczych utworów.

Katalektyczny *g.* **wiersz**, wiersz niepełny, któremu brak jednej lub dwu sylab końcowych.

Katalepsja *g.* nerwowa choroba, objawiająca się zupełnym odrętwieniem ciała, utratą czucia i dowolności ruchów.

Kataleptyk *g.* człowiek dotknięty katalepsją.

Katalityczne **g.* **ciało**, w daw. chemji: ciało, którego sama obecność w mieszaninie miała powodować tworzenie się związków chemicznych, mimo że ciało to nie ulegało przy tym żadnym zmianom chemicznym.

Kataliza *g.* otrzymywanie związku chemicznego za pomocą ciała katalicznego.

Katalizator *ob.* **Katalityczne ciało.**

Katalog *g.-l.* wykaz, spis przedmiotów należących do jakiego zbioru, poczet; spis książek księgarni, bibljoteki etc.; **katalogować**, wpisywać do katalogu; układać katalog.

Katalońskie ognisko, dymarskie ognisko, używane w daw. metalurgji do wytapiania metalu z rud łatwo topliwych a. bogatych.

Katan *węg.* weteran, wiarus; drab.

Katanka *węg.* kurtka, kaftanik, krótka siermięga.

Kataplazm *g.* ciepły, wilgotny, ciastowaty okład z ziół, nasion, otrąb i t. p. stosowany w celach leczniczych.

Katapleksja *g.* zdrętwienie z przestrachu (u zwierząt); w medycynie: stężenie ciała skutkiem ataku apoplektycznego, tężec.

Katapulta *l.* u starożytnych: machina wojenna do rzucania pocisków.

Katar *g.-l.* zapalenie ostre lub chroniczne błon śluzowych (wyścielających kanał oddechowy, pokarmowy i t. p.), nieżyt; *ob.* **Katarysta.**

Katarakta *g.-l.* żelazna krata w bramie; skalisto wyniosła przeszkoda w biegu rzeki, próg; wodospad; choroba oczu połączona z zupełną lub częściową utratą wzroku, zaćma.

Katartyczny *g.* rozwalniający, przeczyszczający.

Katarysta, Katar **g. dosł.* czysty; zwolennik wznowionej w 11 w. sekty Manichejczyków.

Katastaza *g.* zaciśnięcie węzła intrygi w dramacie.

Kataster *f.* *ob.* **Kadaster.**

Katastrofa *g.* nagły, nieszczęśliwy zwrot albo wypadek w życiu człowieka lub narodu; klęska; punkt przełomowy w dramacie.

Katatonja **g.* śpiączka chorobliwa, prowadząca do obłędu.

Katecheta *g.* nauczyciel religji, prefekt.

Katechetycznie *nl.* **uczyć**, uczyć za pomocą pytań, w formie rozmowy.

Katechetyka **g.* nauka wykładania religji w formie pytań i odpowiedzi.

Katecheza *g.* nauka religji i katechizmu, szczególnie w pytaniach i odpowiedziach.

Katechizm *g.* popularny podręcznik ułożony w formie pytań i odpowiedzi, szczególnie do nauki religji; **katechizmować** *ob.* **Katechizować.**

Katechizować *g.* uczyć religji sposobem katechetycznym; wypytywać; dawać naukę moralną, moralizować.

Katechumen *g.* nowo nawrócony, przygotowujący się do przyjęcia Chrztu św., a. do pierwszej spowiedzi.

Katedra *g.-l.* tum; główny kościół w djecezji, przy którym znajduje się biskup i kapituła; miejsce podwyższone (estrada), z którego profesor lub prelegient wykłada; *przen.* posada profesora.

Kategoremat *g.* pojęcie ogólne rozważane jako gatunek, rodzaj, klasa i t. p.

Kategorja *g.* podział pojęć, które rozważamy: klasa, dział, rodzaj, gatunek; **k-rje Kanta**: ilość, jakość, stosunek i modalność czyli sposobowość.

Kategoryczny *g.* stanowczy, bezwarunkowy; **k. imperatyw** *ob.* **Imperatyw**: **k-nie**, dokładnie; ściśle; bezwarunkowo; stanowczo.

Kat'egzochen *g.* wyłącznie; szczególniej, przedewszystkim; w związku.

Katelektronus **g.* napięcie elektryczne dodatne.

Kater *hol.* łódź morska, która może być poruszana bądź wiosłami, bądź żaglami, opatrzona masztami ruchomemi, które można podnosić a. spuszczać.

Katera *tur.* miecz prosty używany dawniej przez husarzy.

Katerwa *l.* tłum, zgraja.

Katet *g.* w trójkącie prostokątnym ramię kąta prostego, przyprostokątna.

Kateter *g.* rurka do wypuszczania moczu z pęcherza, cewnik.

Kateteryzacja *nl.* stosowanie kateteru.

Katetometr **g.* przyrząd złożony z drążka pionowego ze skalą i przesuwanej po nim lunety, służący do mierzenia różnic wyniesienia pionowego przedmiotów.

Katgut *ob.* **Catgut.**

Katjon *g.* jon elektrododatni.

Katod *g.* elektrod ujemny; **katodalne światło**, pochodzące z rozrzedzonych gazów zawartych w rurce Crookes'a idące od katodu.

Katogan *f.* warkocz związany przy głowie.

Katolicyzm *śrl.* wiara powszechna, wyznanie rzymsko-katolickie i jego zasady.

Katolik *g.* wyznawca katolicyzmu; **katolicki**, powszechny, dotyczący wyznania chrześcijańskiego, którego głową jest Papież.

Katolikos *g.* patrjarcha kościoła armeńskiego.

Katologja *nl.* historja naturalna kotów.

Katon *l.* surowy sędzia obyczajów (od nazwiska rzym. Cato); człowiek surowych zasad, nieskazitelny.

Katonizm, surowość zasad.

Katoptromancja **g.* wróżenie ze zwierciadeł.

Katoptryka **g.* część optyki: nauka o odbijaniu się promieni światła od zwierciadeł.

Katorga *g.* [*r.*] ciężkie roboty w kopalniach, wykonywane przez zesłanych za karę; *przen.* ciężka, męcząca praca z przykrością wykonywana; **katorżnik**, skazaniec pracujący w katordze.

Katylinarna egzystencja, życie człowieka niepewnych zajęć, wichrzyciela, łowiącego ryby w mętnej wodzie (od nazwiska rzym. Catilina).

Katzenjammer *n.* obrzask, ckliwość i ból głowy po przepiciu.

Kaucja *l.* zabezpieczenie, suma składana jako rękojmia dotrzymania umowy i stanowiąca odszkodowanie w razie niedopełnienia zobowiązań, gwarancja.

Kaucjonować *l.* składać kaucję.

Kauczuk [*a.*] stężały sok mleczny wypływający z nacięć drzewa kauczukowego zwany gumą elastyczną; **k. wulkanizowany**, zmieszany z kwiatem siarczanym; **k. sztuczny**, materjał sprężysty, błonkowaty, otrzymywany przez działanie silnych kwasów na niektóre tłuszcze.

Kaudyńskie jarzmo, konieczność poddania się ciężkiemu upokorzeniu (klęska Rzymian pod m. Caudium 321 r. prz. Chr. połączona z upokorzeniem).

Kauri, Kaury [*a.*] ozdobne muszle niektórych ślimaków, używane przez murzynów afrykańskich jako monety.

Kaustyczny *g.* palący, żrący, gryzący; **k-ne linje**, powstałe z przecięcia się promieni światła w soczewce lub zwierciedle, linje ogniskowe.

Kaustyk *g.* środek gryzący, kaustyczny.

Kauteryzacja *nl.* przypiekanie chorej części ciała środkami palącemi, przyżeganie.

Kauza *l.* sprawa, proces

Kauzalny *ł.*, **Kauzalistyczny**, przyczynowy.

Kauzyperda *nł.* lichy adwokat przegrywający sprawy.

Kawa *ar.* ziarna drzewa kawowego, napój z nich przyrządzony.

Kawaler *w.* mężczyzna bezżenny; członek zakonu rycerskiego; rycerz; tancerz; panicz, chłopczyk; młody mężczyzna towarzyszący damie; starający się o rękę panny; **k. orderu**, ten, komu dano prawo noszenia orderu na piersiach a. na szyi.

Kawalerja *w.* w wojsku: jazda, konnica; *żart.* **ciężka k.**, mężczyźni niechętnie należący do tańca, do zabawy; **kawalerzysta**, żołnierz, służący w konnicy.

Kawaleta *w.* koziołek drewniany do woltyżowania i ćwiczeń gimnastycznych, kobylica; stalugi malarskie.

Kawalkada *f.*, **Kawalkata** *w.* orszak konny; towarzystwo ludzi konno jadących dla rozrywki; gromada; **kawalkacja**, nauka jazdy konnej.

Kawalkator *w.* berejter; nauczyciel konnej jazdy

Kawalkować *w.* harcować, ujeżdżać konia, poskramiać, powściągać; niepokoić się, krzywić się.

Kawas *tur.* żołnierz policji i żandarm w Turcji.

Kawatyna *w.* w operach krótki solowy śpiew miłosny; mała piosenka.

Kawecan *w.* przyrząd do poskramiania niesfornych i dzikich koni, kiełzno, munsztuk.

Kawerna *ł.* jaskinia, jama; jama w płucach, powstała skutkiem choroby płuc.

Kawior *tur.* solona ikra ryb jesiotrowatych; *żart.* kamienie gry w domino z wielką liczbą punktów; ustęp w gazecie zagranicznej zaczerniony przez cenzurę.

Kawon *tur.* arbuz.

Kazakina *n.* surdut z kołnierzem stojącym, z przodu zapinany na haftki, z tyłu marszczony; ubiór kobiecy bez rękawów, obwisły.

Kazamaty *w.* silnie sklepione piwnice pod wałami twierdzy, używane jako składy materjałów palnych lub więzienie.

Kazarma *w.*, **Kazarnia** [*n.*] koszary.

Kazba *ar.* cytadela, forteca w północnej Afryce.

Kazein, Kazeina *nł.* sernik, białkowata składowa część mleka.

Kazualizm *nł.* teorja przyjmująca traf, przypadek za powód wszystkich zdarzeń.

Kazualny *ł.* przypadkowy.

Kazuista *nł.* teolog rozstrzygający kwestje sumienia i moralności, prawnik obeznany z subtelnościami prawa i procedury; krętacz w rzeczach sumienia; **kazuistyczny**, wykrętny, wyszukujący kruczków prawnych.

Kazuistyka *nł.* nauka o rozstrzyganiu wątpliwych wypadków, dotyczących sumienia a. prawa; krętactwo moralne w rzeczach sumienia.

Kazus *ob.* **Casus**.

Kałolować *f.* pieścić, głaskać, pochlebiać.

K. D. *skr.* **Konstytucyjni demokraci** (też **Kadeci**), stronnictwo w Rosji, dążące do utworzenia parlamentu na zasadzie wyborów przez głosowanie powszechne, tajne, równe i bezpośrednie, odpowiedzialności ministrów przed parlamentem i samorządu prowincji zamieszkanych przez ludność nierosyjską.

Ke- *ob.* także **Kie-**.

Kedyw, Khedyw *ob.* **Chedyw**.

Keepsake *a.* (*kipsek*) zbytkownie oprawny ozdobny album z rysunkami lub do rysunku i wpisywania; album pamiątkowy.

Kefalotrypsja **g.* operacja miażdżenia główki płodu, żeby ułatwić poród.

Kefir *(z jęz. kaukaskich?)* krowie mleko sfermentowane za pomocą grzybka zwanego kefirowym.

Kefja *ar.* rodzaj okrycia głowy u Turków.

Kein Geld, kein Compliment *n.* gdy nie masz czem płacić, to kwita z uprzejmości.

Kejf *tur.* wypoczynek poobiedni ciała i ducha.

Kelner *n.* *ob.* **Garson**.

Kenjon *ob.* **Kanjon**.

Kenozoiczny okres *ob.* **Cenozoiczny**.

Kepi *ar.* [*f.*] czapka żołnierska z daszkiem kwadratowym, kroju francuskiego.

Keramika *ob.* **Ceramika**.

Ketgut *ob.* **Catgut**.

Keuper *n.* górne warstwy formacji trjasowej.

Kg. *skr.* **Kilogram** *(ob.)*.

Khaki *a.* *(chaki)* lekka mocna tkanina płowej barwy, używana na mundury wojskowe w Indjach Wschodnich.

Kiahagabej *tur.* w Turcji minister spraw wewnętrznych.

Kiaja, Kihaja *tur.* marszałek dworu, burgrabia, pełnomocnik.

Kiang *chiń.* szeroki.

Kibic *n.* *(właść.* czajka, ptak) nieproszony doradca w grze; elegant, facet; **kibicować**, narzucać się grającym z radami.

Kibitka [*r.*, rodzaj szerokiego, lekkiego wozu na kołach lub saniach, używana w Rosji.

Kielsztos *n.* gzymsik drewniany, ramka z wgłębieniem naokoło drzwi, u szafy i t. p.

Kier *f.* czerwień, jeden z czterech kolorów (maści) w kartach do gry.

Kieramografja **g.* malowanie na wyrobach glinianych.

Kierasina **g.* [*r.*] nafta, olej ziemny.

Kierat *n.* maneż, zębate koło poziome z wałem obracanym przez konie, a wprawiające w ruch lżejsze maszyny jak: młockarnie, sieczkarnie, windy i t. p.: *przen.* duża ciężka praca, nawał zajęcia; nieład.

Kieratolit **g.* skamieniały róg zwierzęcia kopalnego.

Kierdasz *ob.* **Kardasz**.

Kiereja *mlr.* surdut futrem podszyty, opończa z kapturem, burka.

Kiereszować *węg.* kaleczyć bronią sieczną, ranić, rąbać, ciąć pałaszem.

Kierkut *ob.* **Kirkut**.

Kiermasz *n.* doroczny jarmark, połączony z wesołemi uroczystościami ludowemi; doroczna uroczystość wiejska; poświęcenie kościoła.

Kierografja *ob.* **Cerografja**.

Kieromancja **g.* wróżenie z wosku.

Kieroplastyka *ob.* **Ceroplastyka**.

Kierpec, Kierpeć *słc.* góralskie obuwie skórzane, wiązane rzemykami, rodzaj chodaków.

Kiesa *tur.* worek do pieniędzy, trzos; sakiewka.

Kieson *f.* wóz na amunicję; cylinder żelazny zapuszczony w wodę, w którym, po wypompowaniu, muruje się filar pod most; wielka skrzynia żelazna bez dna, używana do prac pod wodą.

Kiks *n.* nieudana nuta w śpiewie; chybione uderzenie bilardowe; omyłka, nieudanie się; rodzaj gry w karty.

Kil *n.* belka wiązania okrętowego, biegnąca przez całą długość spodu statku, z przodu zakrzywiona do góry.

Kilim *tur.*, **Kilimek**, gruby wełniany dywanik domowej roboty, dera, koc.

Kilka *ł.* rybka z gatunku pokrewnego śledziom.

Kilo (*skr.* **Kilogram**) w wyrazach złożonych, oznaczających dziesiętne miary i wagi, znaczy 1,000.

Kilodyna *nł.* tysiąc dyn; *ob.* **Dyna**.

Kilof *n.* rodzaj młota ze szpiczastemi końcami do rozbijania murów i ziemi.

Kilogram [*f.*] 1,000 gramów, waga = 2 funtom i 13 łutom polskim.

Kilogramometr *nł.* jednostka, służąca do wyrażenia ilości pracy zużytej na podniesienie jednego kilograma do wysokości jednego metra

Kilolitr [*f.*] miara = 1,000 litr.

Kilometr [*f.*] miara powierzchni = 1,000 metrom = $^{14}/_{15}$ wiorsty.

Kilowatt, jednostka pracy dostarczanej przez prąd maszyny elektrycznej = 1000 wattom (*ob.* **Watt**) = siła 1.36 konia parowego; **kilowattgodzina**: praca wykonywana przez 1000 wattów w ciągu godziny.

Kilsztok *n.* oziębiacz, część aparatu dystylacyjnego, w którym odbywa się ochładzanie i skraplanie się par płynu dystylowanego; w browarach przyrząd do chłodzenia piwa, chłodnica.

Kimel *n.* wódka kminkówka.

Kimono *jap.* suknia narodowa kobiet japońskich z szerokiemi rękawami.

Kind (das) mit dem Bade ausschütten *n.* wylać wodę z wanny, a razem z nią dziecko (usuwając to, co niepożyteczne, wyrzucić i to, co potrzebne).

Kinderbal *n.* balik dla dzieci, zabawa dla dzieci.

Kinderbalsam *n.* płyn wzmacniający, żywiczny, używany w chorobach kobiecych do picia, nacierania, naparzania.

Kindżał *tur.* długi nóż turecki, obosieczny, zakrzywiony, rodzaj sztyletu.

Kinematograf **g.* przyrząd optyczny do rzucania na ekran obrazów przedstawiających sceny w ruchu, do czego służy mechanizm szybko obracający taśmę, na której te obrazy są odpowiednio odfotografowane.

Kinematyka **g.* część mechaniki, traktująca o kształcie dróg ruchu.

Kinetograf **g.* przyrząd, utrwalający widok ruchów.

Kinetyka **g.* część mechaniki, traktująca o powstaniu ruchu.

King *chiń.* stolica.

King Charles *a.* *(kincsarlz)* piesek rasy bonońskiej, o długich uszach, zwykle czarny, podżary.

King of stallions *a.* *(king of steljens)* ogier wyścigowy, uważany za najznakomitszego w danym czasie reproduktora.

Kinkalerja *ob.* **Quincaillerie.**

Kinkiet *f.* lampa osadzona na kroksztynie, przytwierdzonym do ściany; lampa ze ścianą blaszaną w celu lepszego odbijania światła.

Kiosk *ob.* **Kjosk.**

Kiökkenmödding *duń.* resztki i śmietniska kuchenne z czasów przedhistorycznych, stanowiące materjał do badań nad człowiekiem pierwotnym.

Kipa *n.* kosz pleciony; miara bawełny.

Kiper *n.* piwniczy zajmujący się przygotowywaniem wina do handlu.

Kiprować *n.* oczyszczać; kręcić (nici); tkać w prążki.

Kipsak *ob.* **Keepsake.**

Kir *tur.* sukno czarne, tkanina czarna, używana jako oznaka żałoby; żałoba; *przen.* kolor czarny.

Kirasjer, Kirysjer *f.* żołnierz ciężkiej konnicy, zbrojny w hełm i pancerz żelazny.

Kircha *n.* kościół protestancki.

Kireja *ob.* **Kiereja.**

Kirkut *żarg.* cmentarz żydowski.

Kirsz, Kirszwaser *n.* wódka wiśniówka.

Kirylica *ob.* **Cyrylica.**

Kirys *n.* napierśnik żelazny; pancerz.

Kirysjer *ob.* **Kirasjer.**

Kislar-aga *tur.* główny dozorca w haremie.

Kismet *ar.* u mahometan wiara w nieuniknione przeznaczenie; ślepe poddanie się losowi.

Kit *n.* masa do sklejania a. zalepiania.

Kitaj, Kitajka cienka tkanina bawełniana z połyskiem; lekka, gładka, lśniąca tkanina z oczyszczonego jedwabiu; perkal (od nazwy prowincji chińskiej).

Kitel *n.* lekkie płócienne ubranie męskie, podobne do szlafroka.

Kizlar-aga *ob.* **Kislar-aga.**

Kjaja *ob.* **Kiaja.**

Kjo *jap.* stolica.

Kjosk *tur.* ozdobna altana w ogrodzie; rodzaj altany oszklonej do sprzedawania gazet; duży, obszerny słup na ulicy, na którym przylepiają się ogłoszenia.

Kladd(d)a *n.* księga kupiecka do zapisywania dziennej czynności handlu.

Kladderadatsch *n.* tytuł humorystycznego pisma niemieckiego.

Klajster *n.* klej z krochmalu a. mąki do klejenia papieru.

Klak *f.* *ob.* **Chapeauclaque**

Klaka *f.* najęte oklaski dla aktorów; grono klakierów.

Klakier *f.* najęty klaskacz w teatrze.

Klamantes *ł.* wyrzekanie, okrzyk.

Klamburt *n.* bal na brzegu burty, po którym się chodzi.

Klamor *ł.* krzyk, wrzask.

Klamra *n.* żelazo zagięte hakowato w obu końcach do spajania drzewa a. ścian, ankra; sprzączka, zapinka, agrafa; nawias kanciasty [ ].

Klamrować *n.* spajać klamrami, ankrować.

Klan *celt.* *ob.* **Clan**; **klanowy ustrój społeczny**, ustrój polegający na podziale społeczeństwa na klany, rządzone każdy przez swego naczelnika i zarazem wodza wojowników klanu.

Klangor *ł.* głos żórawia.

Klapa *n.* pokrywa zamykająca otwór; wentyl w dętych instrumentach, przez którego podniesienie ton się zmienia; **k. bezpieczeństwa**, klapa otwierająca się automatycznie, aby wypuścić nadmiar gazu lub pary; część blatu stołu opuszczająca się na zawiasach; wyłoga u surduta; *żart.* fiasco, nieudanie się; bankructwo.

Klapsydra *ob.* **Klepsydra.**

Klapsztos *n.* w grze w bilard: uderzenie kijem bili u dołu z szybkim usunięciem kija.

Klarendon, gatunek pisma drukarskiego wysokiego, mało cieniowanego (od nazwiska drukarza Clarendon).

Klarnet *w.* dęty drewniany instrument muzyczny z munsztukiem i klapkami; **klarnecista**, grający na klarnecie.

Klarować *ł.* oczyszczać (płyny); wyjaśniać rzecz zawiłą; **k. się**, przychodzić do porządku; wypogadzać się; **klarowny**, czysty, przezroczysty, jasny ustały.

Klaryfikacja *ł.* *(późn.)* wyjaśnienie, rozjaśnienie.

Klaryski *f.* zakon żeński św. Klary w Assyżu.

Klasa *ł.* stan w społeczeństwie; sfera; w hist. natural.: gromada pokrewnych osobników lub przedmiotów; oddział uczniów w szkole, a także pokój, w którym się uczą; stopień w hierarchji urzędów, orderów; rodzaj gry w piłkę; miejsce w wagonie, na statku, stosownie do opłaty; *iron.* poddani (obywatele) drugiej klasy: poddani (obywatele) mający mniejsze prawa z powodu swego wyznania a. pochodzenia; w loterji: liczba losów przeznaczonych do wylosowania podczas jednego ciągnienia; **klasowy**, dotyczący klasy; **urzędnik k-y**, posiadający stopień urzędniczy; **dama k-a**, asystująca przy lekcji w szkołach żeńskich; **gospodarz k-y**, w gimnazjach nauczyciel, któremu powierzono opiekę nad uczniami jednej klasy; **ustrój k-y**, taki ustrój, w którym różne klasy społeczne mają odmienne prawa i obowiązki; **walka klasowa**, nieprzyjazne występowanie jednych klas społeczeństwa przeciw drugim.

Klasycyzm *nł.* w literaturze kierunek naśladowania klasyków starożytnych; dążenie do wydoskonalenia formy i treści w literaturze i sztuce.

Klasyczny *ł.* wzorowy; doskonały, nieprześcigniony; **k-e gimnazjum**, w którym szeroko jest uwzględniana nauka łaciny i greckiego; **k-a loterja**, loterja podzielona na klasy; **k-a muzyka**, muzyka poważniejsza, o formach ściśle naukowych.

Klasyfikacja *nł.* ugrupowanie przedmiotów i nauk według ich cech, podział na klasy, rzędy i t. p.

Klasyfikator *nł.* gatunkujący, dzielący według cech i przymiotów.

Klasyfikować *nł.* dzielić na gatunki, wyróżniać.

Klasyk *ł.* autor starożytny grecki a. łaciński, należący do najcelniejszych; pierwszorzędny autor a. kompozytor; autor naśladujący stare formy klasyczne, inaczej: pseudoklasyk; badacz filologji klasycznej.

Klasztor *ł.* [*czes.*] gmach dla zakonników lub zakonnic, połączony zwykle z kościołem; zakon, zgromadzenie zakonne.

Klaustralny *nł.* klasztorny, zakonny.

Klaustrofobja **g.* uczucie męczącej trwogi i niepokoju w miejscach zamkniętych.

Klaustrum *ł.* zamknięcie.

Klauzula *ł.*, **Klauza**, zastrzeżenie, warunek, zamieszczony w dokumencie prawnym z obowiązkiem dotrzymania go; **k. egzekucyjna**, nakaz wykonawczy z mocy aktu lub wyroku.

Klauzura *ł.* zamknięcie, życie klasztorne poddane ścisłym przepisom; coś ukrytego, tajemnego.

Klawicymbał *w.* dawny instrument tej samej natury co fortepjan (dziś nieużywany).

Klawikord *f.* dawny instrument muzyczny krótkiej budowy o strunach metalowych i klawiszach.

Klawirauscug *n.* układ fortepjanowy jakiej większej kompozycji, pierwotnie ułożonej na orkiestrę.

Klawisz *ł.* deseczka drewniana, poruszająca młotek, uderzający w struny, przykryta zwykle kością słoniową, należąca do klawjatury; u złodziei: wytrych.

Klawjatura *nł.* szereg klawiszów w instrumencie klawiszowym, za których uderzeniem w struny wydobywa się dźwięki z instrumentu.

Klecha *ł.* *pog.* ksiądz; *pog.* posługacz kościelny.

Kleft, Klefta *g.* góral grecki trudniący się rozbojem.

Kleine aber nette Gesellschaft *n.* *iron.* towarzystwo małe, ale dobrane.

Klejnot *n.* kamień drogocenny; drogi kamień z herbem szlacheckim wyrytym; *przen.* coś drogocennego; chluba; **k. szlachecki**, herb; **k-y koronne**, insygnja monarsze, regalja.

Kleks *n.* plama z atramentu na papierze; atrament z pióra skapnięty na pisanie.

Klepsydra *g.* dawny przyrząd złożony z dwu kieliszków zamkniętych w końcach szerszych, a połączonych z sobą węższemi, w których piasek przesypując się, lub woda przepływając z jednego w drugi, służy do mierzenia czasu; doniesienie pogrzebowe, nalepiane na murach.

Kleptofobja **g.* chorobliwa obawa popełnienia kradzieży.

Kleptomanja **g.* chorobliwa skłonność do kradzieży.

Kler *g.-ł.* duchowieństwo.

Klerokracja **g.* panowanie kleru.

Kleryk *g.-ł.* alumn seminarjum duchownego, jeszcze nie wyświęcony na księdza.

Klerykalny *śrł.* sprzyjający duchowieństwu, popierający interesy Kościoła.

Kletryt **g.* skamieniałe drzewo olchy.

Klijent *ł.* w staroż. Rzymie krewniak uboższy, wzięty w opiekę przez zamożniejszego (*ob.* **Patron**); osoba, która powierza swoje interesy adwokatowi, notarjuszowi i t. p.; stały odbiorca jednego handlu, fabryki, rzemieślnika.

Klijentela *ł.* ogół klijentów należący do jednego stronnictwa.

Klika *f.* grono ludzi związanych wspólnym interesem w celu najczęściej nieszlachetnym, szajka, zgraja.

Klimakteryczne *g.-ł.* **lata** albo **czas**, lata stopniowe, w których człowiek ma przechodzić pewne stanowcze zmiany, np. co 7 lat: lata przejściowe odznaczające się jakim ważnym wypadkiem, nieszczęściem.

Klimat *g.* ogół warunków atmosferycznych danej miejscowości, zwłaszcza temperatura i wilgotność.

Klimatolog **g.* uczony zajmujący się klimatologją.

Klimatologja **g.* nauka badająca klimat w różnych częściach ziemi i wpływ jego; nauka o strefach.

Klimatoterapja **g.* nauka o leczeniu chorób za pomocą wpływu klimatu.

Klimatyka **g.* władza zarządzająca stacjami klimatycznemi w Galicji. **klimatyczne stacje**, miejscowości z klimatem odpowiednim do celów leczniczych.

Klinga *n.* głownia u pałasza, brzeszczot; ostrze noża.

Klinika *g.* oddział szpitalny, przeznaczony do studjów lekarskich i praktycznej nauki medycyny; **k. ambulatoryjna**, ogół chorych przychodnich, zasięgających rady w mieszkaniu lekarza.

Klinkier *n.* cegła bardzo twarda, wypalana w silnym gorącu, używana na bruki.

Klio *g.* muza historji, przedstawiana z rylcem i zwojem papierów w ręce.

Klipa *n.* dawna moneta kształtu kwadratowego, bita podczas wojny; dawny złoty polski koronny; rodzaj gry towarzyskiej chłopców.

Kliper *a.* statek kupiecki amerykański.

Kliping *szw.* dawna moneta wybijana za Zygmunta Augusta=30 gr. pols.

Klisza *f.* w drukarstwie płyta metalowa z wyrytym lub wytrawionym na niej rysunkiem, służąca do otrzymywania odbić; w fotografji negatywne zdjęcie utrwalone na szkle, służące do odbijania kopji.

Klizopompa **g.* przyrząd do dawania sobie samemu lewatywy.

Kloaka *ł.* ustęp, wygódka, wychodek; stek odchodowy u ptaków i płazów.

Klomb *a.* symetrycznie zasadzona kępa trawy, kwiatów a. krzaków, pielęgnowana dla ozdoby placu a. ogrodu.

Kloniczny **g.* **kurcz**, przerywany, drgawkowy.

Klops *n.* mięso wołowe siekane i smażone.

Klosz *f.* szklane nakrycie w kształcie półkuli; abażur szklany u lampy.

Klown *ob.* **Clewn.**

Kloto *g.* bogini śmierci.

Klozet *a.* miejsce ustępowe; sprzęt z kubłem wewnątrz, służący do wypróżnień, z urządzeniem do zasypywania proszkiem lub spłókiwania wodą.

Klub *a.* towarzystwo zorganizowane dla zabawy, sportu lub t. p.; lokal tegoż towarzystwa; stowarzyszenie polityczne najczęściej w sejmie, w parlamencie, koło; *ob.* **Club**; **klubista**, **klubowiec**, członek klubu.

Kluba *n.* klamra, ankra; mutra; blok; **k. a. k-by**, kleszcze.

Kmerowie, pierwotni mieszkańcy Kambodży (we francus. Indochinach) i założyciele tamtejszego królestwa.

Kmotr *śrł.* kum.

Knafel *n.* guz, guzik.

Knajpa *n. pog.* zakład restauracyjny podrzędniejszy; bawarja, piwiarnia; *przen.* mieszkanie kawalerskie oddzielne, w którym bywają często koledzy lokatora; **knajpować**, przesiadywać w knajpach.

Knaster *n.* gatunek gorszego tytuniu.

Knebel *n.* narzędzie do zatkania ust przemocą; **kneblować**, zatykać kneblem (usta).

Knecht *n.* parobek; dawniej w Niemczech prosty żołnierz.

Knedle *n.* kuliste pierożki z zawiniętemi w nie śliwkami.

Kneippa chleb, pszenny chleb gruboziarnisty bez drożdży; **Kneippa kuracja**, leczenie naturalne ziołami i zabiegami wodnemi (od nazwiska wynalazcy).

Kniaź [*mlr.*, *r.*] książę przedewszystkim ruski lub litewski; bojar.

Knikebejn *n.* gatunek wódki.

Knikeboker *a.* powien rodzaj spodni myśliwskich; przezwisko mieszkańców Nowego Yorku.

Knut *skand.* [*r.*] rodzaj bata, kańczug przepisanej prawem budowy i formy, dawniej używany w Rosji dla chłostania skazańców; **knutować**, chłostać knutem.

Knyp *n.* krzywy nóż szewcki.

Knypel *n.* kij jako narzędzie kary.

Koadjutor *ł.* prałat dodany do pomocy arcybiskupowi lub biskupowi; sufragan.

Koafiura *f.* układ włosów, sposób uczesania włosów.

Koagulacja *ł.* krzepnienie, tężenie, ścinanie się płynów; **koagulacyjny filtr**, filtr odcedzający wodę, w której przedtym za pomocą domieszek chemicznych, nieszkodliwych zdrowiu, spowodowano ścinanie się w kłaczki i osiadanie zanieczyszczeń w niej zawieszonych.

Koalescencja *nł.* zrośnięcie się, ścisłe połączenie.

Koalicja *ł.* związek, połączenie się stronnictw politycznych lub państw w jakim określonym celu; sojusz, przymierze.

Koalizować się *f.* sprzymierzać się.

Kobalt *n.* pierwiastek chemiczny, metal o barwie stalowej lub czerwonéj; rodzaj farby błękitnej.

Kobold *n.* w wierzeniach ludu niemieckiego istota nadprzyrodzona, duch gór w postaci karła pilnujący skarbów w górach; gnom, krasnoludek.

Kobza *tur.* ludowe narzędzie muzyczne złożone z piszczałki i mieszka trzymanego pod pachą do naciskania; staroświecka lira.

Koc *n.* tkanina wełniana gruba, kosmata na obie strony.

Kochina *nł.* środek leczniczy przeciw suchotom wynaleziony przez D-ra Kocha.

Kocyt *g. dosł.* rzeka płaczu, rzeka łez: jedna z siedmiu rzek, okalających piekło (w mitologji greckiej).

Kocz *węg.* powóz półkryty, faeton; **k.-kareta**, powóz z oknami zamknięty, który może być zamieniony na otwarty.

Kocz *tur.* oddział wojska u Tatarów, Kozaków Zaporoskich; **koczować**, tułać się, wałęsać się; obozować, biwakować.

Kodak, przenośna kamera fotograficzna z błonami emulsyjnemi (filmami) zamiast klisz (od nazwy firmy fabrycznej angielskiej).

Kodeina *nł.* alkaloid znajdujący się w opjum, środek uspokajający, używany w medycynie, w większych dawkach trujący.

Kodeks *ł.* księga praw, zbiór praw; przepisy postępowania sądowego; rękopis autentyczny, dla nauki cenny, z którego robiono potym kopje.

Kodycyl *ł.* dodatek do testamentu.

Kodyfikacja *nł.* połączenie pojedyńczych praw w jedną całość; ułożenie kodeksu.

Kodyfikować *nł.* ułożyć prawa w kodeks, w zbiór systematyczny.

Koedukacja *nł.* wychowywanie wspólne chłopców i dziewcząt w zakładach naukowych publicznych.

Koeficjent *nł.* stały mnożnik; w matematyce: spółczynnik, wspólny mnożnik.

Koegzystencja *nł.* współistnienie; jednoczesne istnienie.

Koekwacja *nł.* zrównanie podatków i powinności.

Koercyjny *nł.* poskramiający, krępujący; przynaglający.

Kofeina *nł.* narkotyk otrzymywany z ziarnek i liści kawy.

Kofja *śrł.* czepek, kapiszon.

Kogiel-mogiel, żółtka rozbite z cukrem i rumem a. winem.

Kogitacja *ł.* rozważanie.

Kognacja *ł.* pokrewieństwo ze strony matki.

Kognat *ł.* krewny ze strony matki, z linji żeńskiej.

Kognicja *ł.* rozpoznawanie, poszukiwanie, szczególniej sądowe.

Kognominacja *ł.* wyraz jednoznaczny, synonim; przezwisko, przydomek.

Kognoskować *ł.* rozpoznawać, dochodzić.

Kohabitacja *ł.* wspólne mieszkanie.

Kohezja *nł.* łączność, związek; fizyczna własność ciał, polegająca na wzajemnem przyciąganiu się cząsteczek, spójność, przyleganie.

Kohibicja *ł.* wstrzemięźliwość.

Kohorta *ł.* w staroż. Rzymie oddział piechoty, dziesiąta część legjonu.

Kohortacja *ł.* napomnienie.

Koiki *jap.* księga święta religji Szinto, liczącej 8 miljonów bóstw.

Koincydencja *nł.* spotkanie się zejście się (linji, powierzchni); zbieg okoliczności.

Kointeligiencja *nł.* jednomyślność, zgodność w zapatrywaniach.

Koje *hol.* sypialnie majtków i podróżnych na okręcie kupieckim.

Kok *f.* zwój z cudzych włosów przypinany przez kobiety do głowy dla ozdoby.

Koka, krzew hodowany w Ameryce Połud., z którego otrzymuje się kokainę.

Kokaina *nł.* alkaloid otrzymywany z liści koki

(ob.) w postaci białych kryształow, środek lekarski znieczulający.

Kokanja *f.* kraina wymarzonej szczęśliwości; złuda.

Kokarda *f.* węzeł fantazyjny ze wstążki, chustki i t. p. do ozdoby ubrania.

Kokieterja *f.* chęć podobania się, zalotność.

Kokietka *f.* kobieta zalotna, starająca się podobać i pociągnąć mężczyzn.

Kokietować *f.* starać się podobać, zalecać się.

Kokil *f.* dobry papier listowy, nie gruby, bywa z odciśniętym deseniem przypominającym muszle.

Kokilja *f.* wyrób artystyczny z konchy.

Kokilka *f.* muszla, koncha; muszla ze smażonym móżdżkiem cielęcym.

Koklusz *f.* uporczywy kaszel spazmatyczny, krztusiec.

Kokon *f.* oprzęd; poczwarka jedwabnika w oprzędzie.

Kokos *port.* drzewo z rodziny palm; orzech z tego drzewa; *przen.* rzecz osobliwa, ponętna; **kokowy, kokosowy** z kokosu; **k-e drzewo**, kokos.

Kokosznik *r.* wysoki czepiec narodowy Rosjanek.

Kokota *f.* kobieta półświatka, rozpustnica.

Koks *a.* materjał opałowy, otrzymywany przez wyprażenie węgla kamiennego przy małym dostępie powietrza; **koksować węgle kamienne**, wyprażać je przy małym dostępie powietrza dla oczyszczenia od cząstek szkodliwych w hutnictwie a. dla otrzymania gazu oświetlającego; **k. się**, zamieniać się na koks.

Koksalgja *nł.* choroba stawu biodrowego.

Kolaboracja *nł.* współpracownictwo (np. w napisaniu jakiego utworu).

Kolaborator *nł.* współpracownik.

Kolacja *nł.* wieczerza; obsadzanie urzędu szkolnego a. kościelnego; sprawdzenie pisma, rachunku, przez porównanie a. zestawienie.

Kolacjonować *nł.* porównywać, sprawdzać, np. kopję z oryginałem aktu urzędowego.

Kolateralny *śrł.* **krewny**, dalszy krewny, nie w prostej linji, boczny, poboczny: **k. stempel**, podatek od spadku po krewniaku.

Kolator *ł. (późn.)* opiekun i dobrodziej miejscowego kościoła, mający prawo przedstawienia kandydata na proboszcza.

Kolatura *ł.* filtrowanie, przecedzanie.

Kolaudacja *nł.* sprawdzenie po ukończeniu budowy, czy zgodna jest z planem i kosztorysem.

Kolba *n.* rękojeść strzelby; kwiatostan w rodzaju kłosa o szypułce grubej, okrytej kwiatami bezszypułkowemi; naczynie szklane w kształcie kuli, z długą szyją, używane w manipulacjach chemicznych.

Koleba *ob.* **Koliba**.

Kolega *ł.* towarzysz, współuczeń, pracujący w tym samym zawodzie, w tym samym biurze; **kolegować**, być współtowarzyszem w szkole; być z kim w podobnym zakładzie naukowym, na jednym stanowisku, mieć z kim podobne zajęcie.

Kolegjalnie *śrł.* w pełnym komplecie, w zgromadzeniu, w gronie, zbiorowo.

Kolegjata *śrł.* kościół, przy którym znajduje się zgromadzenie kanoników, bez miejscowego biskupa, zależne od biskupa djecezjalnego; gmach z mieszkaniami dla duchowieństwa.

Kolegjatura *nł.* mieszkanie studentów stypendystów przy uniwersytetach.

Kolegjum *ł.* ogół osób złączonych jednym urzędem, zawodem, lub tworzących razem jaką radę; zebranie, stowarzyszenie, gremjum, ciało, korporacja; zarząd; średni zakład naukowy; wydział w uniwersytecie; odczyty profesora uniwersytetu w Niemczech; **k. kardynalskie**, senat Kościoła katolickiego, złożony z kardynałów.

Kolekcja *ł.* zbiór przedmiotów jednego rodzaju, mających pewną szczególną wartość.

Kolekcjomanja *nł.* manja zbierania, tworzenia kolekcji.

Kolekcjonista *nł.* zbieracz, amator zbierania osobliwości.

Kolekcjonować *nł.* tworzyć kolekcję.

Kolekta *ł.* modlitwa kapłana podczas Mszy św. za lud zgromadzony; składka zbierana w kościele na cel dobroczynny; *ob.* **Kolektura**.

Kolektanea *ob.* **Collectanea**.

Kolektor *ł.* zbieracz; sprzedający losy loteryjne; zbieracz elektryczności w maszynie elektrycznej; w kanalizacji: kanał główny odprowadzający nieczystości do rzeki a. na pole irygacyjne.

Kolektura *nł.*, **Kolekta** *ł.* sprzedaż losów loteryjnych.

Kolektywista *nł.* zwolennik kolektywizmu.

Kolektywizm *nł.* kierunek ekonomiczny dążący do ustroju społecznego, opartego na własności zbiorowej narzędzi i materjałów (środków produkcji) i rozdziale zysków, socjalizm.

Kolektywny *ł.* zbiorowy.

Kolenda *ob.* **Kolęda**.

Kolender, Korjander *ł.* roślina z rodziny baldaszkowych, której nasiona służą za przyprawę do ciasta, do mięsiwa, polski pieprz.

Koleopterologja **g.* nauka o chrząszczach.

Koleopteryty **g.* chrząszcze skamieniałe.

Koler *[n.]* bezgorączkowa choroba mózgu (głównie u koni).

Kolet *f.* rodzaj kołnierza; kurta z łosiej skóry do konnej jazdy i polowania.

Kolęda, Kolenda *ł.* pieśń o Narodzeniu Dzieciątka Jezus; podarki noworoczne a. wigilijne; opłatki sprzedawane przez organistów po domach.

Koli(s) *f.* paka towarów.

Koliba *g.* *[rum.]* szałas pasterski w górach, schronisko przed burzą.

Kolidować *ł.* być w kolizji, w sprzeczności; nie zgodzić się.

Koligacja *ł.* powinowactwo, pokrewieństwo; sojusz, związek; **koligacić się**, powinowacić się, łączyć się.

Koligat *ł.* powinowaty; sprzymierzeniec, sojusznik.

Kolimacja *nł.* w narzędziach mierniczych zgodność wielkości rzeczywistej kąta z wymierzoną; **k-cyjny błąd**, niedokładność nastawienia przyrządów mierniczych.

Kolineacja *nł.* odpowiedniość kształtów między sobą.

Kolirjum *g.-ł.* woda lecznicza na oczy.

Koliryt **g.* rodzaj glinki.

Kolis *ob.* **Colis**.

Koliszczyzna *młr.* bunt chłopów na Ukrainie i rzeź szlachty polskiej w r. 1768.

Kolizeum, Kolosseum, cyrk olbrzymi w Rzymie, dziś słynna ruina; nazwa wytwornych wielkich gmachów dla widowisk.

Kolizja *ł.* zbieg przeciwnych sobie interesów, zasad a. artykułów prawa; sprzeczność, niezgodność.

Kolja *f.* naszyjnik ozdobny ze złota, srebra, pereł i in. klejnotów.

Kolkotar *ar.* czerwonawy tlenek żelaza, otrzymywany przy wyrobie kwasu siarkowego, używa się jako tania i pospolita czerwona farba.

Kollaps *ł.* upadek sił.

Kolodjon, Kolodjum *ł.* roztwór bawełny strzelniczej w eterze, ciecz gęsta, łatwo zapalna, używana w fotografji, także w medycynie do opatrywania ran.

Kolofon *g.* w daw. drukach: ostatnia stronnica książki, wskazująca miejsce druku i rok.

Kolofonit **g.* odmiana granatu, kamień czerwonawo-żółty.

Kolofonja *ob.* **Kalafonja**.

Koloid **g.* ciało galaretowate, nie dające się skrystalizować i posiadające własność przechodzenia w dwie odmiany, rozpuszczalną i nierozpuszczalną (np. białko, klej).

Kolokacja *ł.* wyposażenie; wykaz wierzycieli podług kolei, jaką mają być spłaceni; wieś szlachecka podzielona na części, należące do rożnych właścicieli.

Kolokator *nł.* wierzyciel części majątku dłużnika.

Kolokować *ł.* wpisywać wierzyciela wspólnie z innymi wierzycielami na części majątku dłużnika.

Kolokucja *ł.* rozmowa.

Kolokwinta *g.* owoc rośliny kolokwintu, z rodziny dyniowatych, gorzki w smaku i silnie przeczyszczający.

Kolokwjum *ob.* **Colloquium**.

Kolonada *ob.* **Kolumnada**.

Kolonista *nł.* osadnik; właściciel małej posiadłości, zwykle obcego pochodzenia.

Kolonizacja *nł.* zasiedlenie jakiej miejscowości osadnikami, osadnictwo; parcelacja.

Kolonizator *nł.* dzielący majątek na kolonje i sprzedający je kolonistom.

Kolonizować *nł.* obsadzać ziemię kolonistami, sprzedawać ją częściowo na kolonje.

Kolonja *ł.* osada, małe gospodarstwo rolne; osada rolnicza w kraju mało zaludnionym; osada zakładana poza granicami rodzinnego kraju w celu zbytu towarów, eksploatowania bogactw miejscowych, zsyłania przestępców i t. p.; ogół osób tego samego zajęcia, narodowości, mieszkających w danym mieście (kolonja Polaków w Wiedniu, malarzy i t. p.); **letnia k.**, miejscowość na wsi, w miejscu zdrowotnym, do której wysyłają z miasta dzieci chorowite; **k. w świecie zwierzęcym, roślinnym**, gromada osobników tego samego gatunku, żyjących razem i z sobą złączonych.

Kolonjalne *nł.* **towary**, to-

wary pochodzące z osad, t. j. z kolonji zamorskich; **k-ny handel**, handel towarami kolonjalnemi.

Kolońska woda, rodzaj perfum, mieszanina najlepszego spirytusu z olejkami: lawendowym, bergamotowym, pomarańczowym i goździkowym (od miasta Kolonja).

Kolor *l.* barwa: farba; maść (w kartach, u zwierząt); cera; *przen.* sposób widzenia rzeczy (w kolorze różowym—optymistycznie; **w kolorze czarnym a. w ciemnych kolorach**—pesymistycznie): **k-y**, rumieńce; **k-owy**, barwny.

Koloratka *f.* kołnierzyk księży spinany z tyłu szyi.

Koloratura *w.* artystyczne przyozdabianie śpiewu pasażami, trylami i t. p.: **koloraturowa śpiewaczka**, artystka posiadająca rozwiniętą technikę wokalną.

Kolorować *l.* pokrywać rysunek barwami.

Kolorymetr *nl.* przyrząd do oceniania stopnia i siły zabarwienia roztworów (syropu, soku, wina i t. p.).

Kolorysta *nl.* malarz, którego obrazy odznaczają się świetnym kolorytem; w fabryce tkanin chemik, nadający barwy i desenie tkaninom; *przen.* ten co w opowiadaniu zabarwia przesadnie zdarzenia, blagier, łgarz.

Kolorystyka *nl. ob.* **Koloryt.**

Koloryt *w.* umiejętne zestawienie barw w obrazie, ubarwienie; różnica głosów w instrumentach muzycznych.

Koloryzator *nl.* kolorujący farbami rysunki i ryciny.

Koloryzować *nl.* upiększać rysunek barwami; ubarwiać (w opowiadaniu).

Kolos *g.-l.* olbrzymi posąg; olbrzymia postać; wielki budynek, ogrom.

Kolosalny *f.* ogromny, olbrzymi; nadzwyczajny, zdumiewający.

Kolosseum *ob.* **Kolizeum.**

Kolportaż *f.* obnoszenie i sprzedawanie książek po domach.

Kolporter *f.* obnoszący po domach i sprzedający książki, towary i t. d.; **kolporterja** *ob.* **Kolportaż.**

Kolportować *f.* roznosić co na sprzedaż; rozpowszechniać, rozgłaszać, przynosić (wiadomość).

Koltelata *w.* walka na noże.

Koltryna *w.* zasłona, opona.

Kolubryna *śrl.* dawna ciężka długa armata.

Kolumbarjum *l.* starożytny grób rzymski, gdzie w niszach w ścianie stawiano urny z popiołami zmarłych.

Kolumna *l.* słup: filar, obelisk; oddział wojska; łam, szpalta; pojedyńcza stronica książki lub gazety; rząd liczb jednych pod drugiemi; *przen.* podpora: **k pacierzowa**, kręgosłup, stos pacierzowy a. kręgowy; **k-y Herkulesa**, słupy Herkulesa, góry, między któremi jest cieśnina Gibraltarska.

Kolumnada *f.* rząd słupów czyli kolumn, zdobiący jaką budowlę; korytarz utworzony z szeregu słupów (kolumn); galerja.

Kolury *g.* koła wrębne, dwa wielkie koła sfery niebieskiej: jedno przechodzi przez punkty równonocne, a drugie przez punkty przesilenia letniego i zimowego, przecinają się na biegunach.

Koluzja *l.* tajna zmowa w celu wprowadzenia w błąd osób trzecich; podejście.

Kołczan *tur.* pochwa na strzały od łuku, sajdak.

Kołdra *w.* przykrycie śpiącego w łóżku.

Kołdun [*n.*] rodzaj pierożka nadziewanego surowem mięsem, a potem gotowanego.

Kołnierz [*n.*] część odzieży, obejmująca szyję; brzeg wylotu rury, wentyla.

Kołpak *tur.* czapka wysoka kończasta; czako, giwer; wierzchołek.

Kołymaha *mtr.* wielki wóz na ciężary.

Koma *g.* przecinek; senność chorobliwa, śpiączka.

Komandor *nl. ob.* **Komtur**; posiadający najwyższy stopień jakiego orderu; naczelnik zakonu rycerskiego.

Komandorja *nl.* własność ziemska kościelna oddana do użytku rycerzom.

Komandyta *nl.* spółka handlowa ograniczona wielkością wkładów i odpowiedzialnością spólników; filja firmy kupieckiej; **komandytowy interes**, spółka handlowa zawarta między spólnikami firmowemi solidarnie odpowiedzialnemi, a dostarczycielami funduszów, odpowiedzialnemi do wysokości swoich wkładów; **komandytowanie**, urządzenie interesu sposobem komandytowym.

Komandytor *nl.* spólnik spółki komandytowej, w jej interesach handlowych nie biorący czynnego udziału.

Komasacja *nl.* połączenie rozrzuconych gruntów w jedną całość (drogą zamiany).

Komatyczne **g.* **środki**, środki nasenne.

Kombinacja *l.* połączenie, zestawienie przedmiotów a. pojęć, aby tworzyły zgodną całość, a. żeby posłużyły do wyprowadzenia wniosków; pomysł wymagający uwzględnienia licznych okoliczności; układ, umowa; **k-e w matem.**: pewien rodzaj działań matematycznych; **kombinacyjne gry**, gry umysłowe, w których wygrana zależy głównie od umiejętnych kombinacji (np. szachy).

Kombinant *l.* matem. niezmiennik lub spółczynnik układu form w algiebrze.

Kombinator, ten co kombinuje, zestawia, jednoczy, pośrednik.

Kombinować *l.* zestawiać, obrachowywać, porównywać; łączyć.

Kombustja *l.* spalenie, gorzenie.

Komedja *g.-l.* utwór sceniczny, przedstawiający w sposób wesoły, satyryczny, wady i śmieszności jednostek i społeczeństwa; *przen.* zabawny zbieg okoliczności; zabawne widowisko, śmieszność; awantura, heca, scena; kaprys, dziwaczenie; udawanie, zmyślenie, obłuda; **komedjo-opera**, opera komiczna; **komedjować**, wyprawiać komedje, awantury; udawać.

Komedjant *nl.* pogardliwa nazwa aktora; *przen.* hipokryta, udawacz, obłudnik.

Komedon *l.* współbiesiadnik.

Komemoracja *l.* wspomnienie; wspomnienie umarłych.

Komenda *nl.* krótkie rozkazy, wydawane przez dowódcę; rozkaz; dowództwo, kierownictwo: mały oddział wojska; **k. duchowna**, dochód z probostwa udzielany człowiekowi nie sprawującemu tamże obowiązków proboszcza; *żart.* **bosa k.**, biedacy.

Komendant *nl.* dowódca oddziału wojskowego a. twierdzy.

Komendantura *nl.* biuro komendanta.

Komendarz, **Komendatarjusz** *śrl.* pobierający dochód z komendy duchownej.

Komenderować *nl.* dowodzić, rozkazywać; wysłać.

Komensal *śrl.* współbiesiadnik, współstołownik; *przen.* darmozjad, pieczeniarz.

Komensalizm *nl.* pasorzytnictwo, wspólne żywienie się.

Komentarjusz *l.* pamiętnik, notatnik.

Komentarz *l.* objaśnienie; przypisy i uwagi objaśniające coś trudno zrozumiałego.

Komentator *l.* objaśniający mniej zrozumiałe pisma, dzieła, robiący przypisy objaśniające, uzupełniające.

Komentować *l.* wyjaśniać, opatrzyć przypisami.

Komera *f.* kumoszka, baba gadatliwa i plotkarka.

Komeraż *f.* plotka siejąca waśń, niezgodę; nieporozumienie; **komerażować**, robić plotki, siać nieporozumienia, waśnić.

Komercjalny *f.*, **Komercyjny**, handlowy, kupiecki.

Komers *n.* zebranie studentów niemieckich w piwiarni, pohulanka.

Komers *f.* spółka, stowarzyszenie; gra towarzyska; **komersowe gry**, gry karciane towarzyskie niehazardowe, w których niema stawek na pojedyńcze karty.

Komes *śrl.* (w daw. Polsce) rządca prowincji, miasta a. zamku (*dosł.* hrabia).

Komeszka *ob.* **Komża.**

Kometa *g.-l.* ciało niebieskie, krążące dokoła słońca po bardzo wydłużonej elipsie, gwiazda mglista, ciągnąca za sobą smugę światła t. zw. ogon, warkocz a. miotłę.

Kometologja **g.* nauka o kometach.

Komeżka *ob.* **Komża.**

Komfort *a.* wygody życia, urządzenie dostatnie, wytworne i eleganckie, wykwint.

Komicje *l.* zgromadzenie obywateli daw. Rzymu dla wysłuchania wniosków kapłańskich, tyczących się religji oraz rozstrzygnięcia spraw państwowych; zjazd rolniczy.

Komiczny *l.* zabawny, śmieszny, wzbudzający wesołość; **komiczność** *ob.* **Komika.**

Komięga *n.* (?) statek czworoboczny do spławu zboża na rzece, krypa, galar, łódź.

Komik *g.-l.* aktor, grający role śmieszne, zabawne, wywołujące śmiech; *przen.* człowiek pobudzający innych do wesołości.

Komika, **Komizm** *nl.*, **Komiczność**, zdolność rozśmieszania, tkwiąca w kim a. w czym.

Komiliton *ob.* **Commiliton.**

Komis *l.* zlecenie, poruczenie załatwienia jakiego interesu; **dać w komis**, powierzyć na sprzedaż towary i przyznać sprzedającemu prawo potrącenia sobie od ich ceny umówionego procentu; **komisowe, komisja**, wynagrodzenie za wykonane zlecenie, a. za pośred-

nictwo przy kupnie a. sprzedaży; procent umówiony na korzyść komisanta, strącany od cen za towary przez niego sprzedane; prowizja; **komisowy**, dany w komis; **dom k.**, załatwiający zlecenia i rozmaite interesy.

Komisant *f.* załatwiający zlecenia handlowe kupców.

Komisarjat [*n.*], **Komisorjat** *śrł.* urząd zaopatrujący wojsko w żywność i umundurowanie, intendentura.

Komisarz *śrł.* urzędnik państwowy przeznaczony do jakich specjalnych obowiązków, np. **k.** ekonomiczny, leśny; **k. policyjny**, naczelnik cyrkułu policyjnego: **administrator, rządca**: członek komisji, delegat.

Komisbrot *n.* ciasto suche z mąki, jaj, cukru i migdałów niekrajanych; chleb razowy żołnierski.

Komisja *ł.* władza rządowa naczelna, prawie to, co ministerjum: mniejsze zgromadzenie wydelegowane z większego grona dla rozpatrzenia lub przeprowadzenia jakiej sprawy; **k. parlamentarna**, grono posłów wyznaczonych przez parlament dla rozpatrzenia i opracowania jakich projektów, uchwał, aby je z gotowemi wnioskami wnieść na decyzję parlamentu; *ob.* **Komisowe**.

Komisjoner *f.* trudniący się interesami komisowemi; załatwiający zlecenia handlowe jednej lub kilku firm; urzędnik komisarjatu; posłaniec publiczny.

Komisorjat *ob.* **Komisarjat**.

Komisorjum *śrł.* polecenie dane do spełnienia; upełnomocnienie do załatwienia interesów.

Komitadżi *tur.* dowódca powstańców na półwyspie Bałkańskim.

Komitat *śrł.* okrąg administracyjny na Węgrzech pod władzą nadżupana, powiat.

Komitent *nł.* zamawiający, dający zlecenie, powierzający załatwienie swoich interesów.

Komitet *nł.* rada złożona z przedstawicieli władz lub osób wybranych do rozpatrywania jakich spraw a. wykonywania postanowień.

Komitywa *śrł.* zażyłość, przyjazne stosunki; orszak, otoczenie, drużyna, świta.

Komiwojażer *ob.* **Commisvoyageur**.

Komizeracja *ł.* politowanie, współczucie.

Komizm *ob.* **Komika**.

Kommera *ob.* **Komera**.

Komnata *śrł.* pokój, izba, stancja, gabinet, sala.

Komocja *ł.* ruch, wstrząśnienie, wzburzenie, wzruszenie.

Komoda *f.* sprzęt domowy z szufladami jedna nad drugą na bieliznę i drobiazgi.

Komodatarjusz *śrł.* wierzyciel.

Komodor *a.* w Anglji i Ameryce dowódca eskadry.

Komora *g.* [*ł.*] izba, alkierz, pokój bez pieca, śpiżarnia, garderoba; przegroda; jama; urząd celny do pobierania cła od towarów; piersi dzikiego zwierza jako cel strzałów myśliwca; puste miejsce w kopalni pozostałe po wybraniu pokładu; miejsce w broni, gdzie się kładzie nabój.

Komornik, urzędnik do wykonywania wyroków sądu, dotyczących dłużników; komisarz sądowy; dawniej szambelan; mieszkający „na komornem", lokator; sublokator.

Kompakt *ob.* **Compacte**.

Kompakty *ł.* paragrafy, artykuły; umowy, układy.

Kompan *śrł.* [*n.*] towarzysz, kolega.

Kompanja *f.* towarzystwo; spółka, stowarzyszenie handlowo; oddział piechoty (100 do 200 ludzi); grono pątników, idących do miejsca świętego.

Kompanjon *f.* wspólnik, uczestnik; *ob.* **Kompan**.

Komparacja *ł.* porównanie.

Komparencja *śrł.* stawienie się osobiste, stawiennictwo.

Komparent *ł.* strona osobiście stawająca np. w sądzie.

Kompars *f.* aktor grający niemą rolę na scenie, figurant, statysta.

Kompartyment *f.* ozdoby boczne na tarczy herbowej; część wynikła z symetrycznego podziału powierzchni; przegródka (np. w szufladzie); część mieszkania (np. pokój).

Komparycja *śrł.* stawiennictwo osobiste strony przed sądem; początkowy ustęp podania do sądu wymieniający strony wytaczające sprawę.

Kompas *śrł.* busola; (*ob.*) zegar słoneczny.

Kompasja *f.* współczucie, politowanie.

Kompatrjota *nł.* współziomek, rodak.

Kompatura *nł.* okładka książki a. zeszytu.

Kompendjum *ob.* **Compendium**.

Kompensacja, **Kompensata** *ł.* wyrównanie wzajemnych różnic, należności i pretensji; wynagrodzenie; **kompensacyjne wahadło** *ob.* **Kompensator**.

Kompensator *nł.* wahadło tak zbudowane, że pomimo zmian temperatury, zachowuje długość jednostajną.

Kompensować *ł.* nagradzać za uszczerbek, wyrównywać, potrącać należności wzajemne.

Kompetencja *ł.* zakres czyjej wiedzy, upoważniający do wyrokowania o czym; znajomość rzeczy; **k-cje**, płaca dożywotnia wzamian za dobra przez rząd zabrane.

Kompetent, Kompetytor *ł.* człowiek kompetentny; współubiegający się, współzawodnik, rywal; **kompetentny**, mający prawo rozstrzygać daną sprawę; świadomy rzeczy, biegły.

Kompilacja *ł.* utwór literacki, którego treść zestawiona jest z ustępów innych dzieł.

Kompilator *ł.* autor układający dzieła nie samoistnie lecz z prac innych autorów

Kompilować *ł.* robić kompilację.

Komplanacja *ł.* układ pojednawczy, kończący spór.

Komplanować *ł.* prowadzić układy, pertraktować.

Kompleks *ł.* całość, skład, ogół, całokształt.

Kompleksja *ł.* budowa ciała, temperament, usposobienie.

Komplement *f.* pochlebstwo, grzeczne słówka; **komplemencista**, człowiek prawiący komplementy.

Komplementować *f.* mówić komplementy.

Komplet *ł.* ogół osób potrzebnych do załatwiania jakiej sprawy; zupełność naznaczonej liczby: pełny zbiór jakich przedmiotów; całość; **kompletować**, uzupełniać zbiór, dopełniać czym całość, ułożyć w całość.

Kompleta *śrł.* ostatnie nabożeństwo wieczorne po nieszporach.

Kompletny *ł.* cały, zupełny.

Komplikacja *ł.* powikłanie, splątanie, złożoność, zbieg różnorodnych okoliczności plączących kwestję.

Komplikować *ł.* wikłać, gmatwać, utrudniać przez przyłączenie się czego.

Kompliment *ob.* **Komplement**.

Komplot *f.* sprzysiężenie, spisek, zmowa.

Komponować *ł.* tworzyć, snuć z wyobraźni dzieło sztuki; kłamać; opowiadać rzeczy zmyślone.

Komportacja *ł.* poroznmienie się; przedstawienie dowodów.

Kompost *ł.* nawoz z odpadków roślinnych i zwierzęcych zmieszanych z ziemią, wapnem i t. p.

Kompot *f.* owoce gotowane z cukrem; *żart.* **k szewcki**, kapusta z kartoflami, melanż.

Kompotjera *f.* szklane a. porcelanowe naczynie płaskie z przegrodami i rączką do podawania kompotu, słoik do przechowywania kompotu.

Kompozycja *ł.* utwór, dzieło sztuki; utwór muzyczny, ćwiczenia szkolne na dany temat; układ: zmyślenie, mieszanina metali, aljaż.

Kompozytor *ł.* autor utworu muzycznego; twórca, kłamca.

Komprehencja *ł.* zdolność pojmowania, pojęcie, objęcie.

Kompres *f.* okład z płótna zmoczonego i wyciśniętego.

Komprobacja *ł.* potwierdzenie, przystanie na co.

Kompromis *ł.* akt, mocą którego strony zgadzają się na załatwienie sporu sądem polubownym; zgodne zakończenie sporu, ugoda, układ, porozumienie.

Kompromisarz *nł.* sędzia polubowny, arbiter, superarbiter.

Kompromitacja *nł.* narażenie się na wstyd, śmieszność a. hańbę, zawstydzenie, ośmieszenie się.

Kompromitować *f.* zawstydzać, podawać na pośmiewisko: podawać w podejrzenie; narażać na ciężkie straty pieniężne.

Komprymować *ł.* zgęszczać, tłoczyć, prasować.

Kompulsja *ł.* przymus.

Komput *ł.* poczet, liczba, rejestr, etat; *przen.* zastęp, siła liczebna; *ob.* **Kompot**; **komputowy**, rejestrowy, etatowy. **komputowe wojsko**, dawne polskie wojsko stałe utrzymywane ze skarbu; **komputowiec**, żołnierz z wojska komputowego.

Komputacja *nł.* obrachunek, obliczenie

Komputować *ł.* obliczać, obrachowywać; zbierać, uzupełniać.

Komtuar *f.* *ob.* **Kantor**.

Komtur *n.* wyższa godność u Krzyżaków: przełożony nad okręgiem, dowodzący oddziałem wojska na wojnie.

Komuna *f.* gmina miejska, posiadająca samorząd; powstanie w Paryżu w r. 1871, dążące do utworzenia samodzielnych gmin, połą-

czonych w republikę federacyjną, na czele której stanęłaby gmina paryska; **komunalny**, tyczący się gminy, należący do niej.

Komunał *śrł.* zdanie znane przez wszystkich, oklepane, powszednie, ogólnik.

Komunard *f.* zwolennik zasad głoszonych przez komunę paryską 1871 r.; komunista.

Komunikacja *ł.* udzielanie wzajemne wiadomości; związek, stosunek; drogi lądowe i wodne, poczty, telegrafy, telefony.

Komunikant *ł.* opłatek konsekrowany przy Mszy św.; ten kto przystępuje do Komunji św.

Komunikat *ł.* dokument udzielany stronie drugiej do rozpatrzenia; piśmienne zawiadomienie, wiadomość udzielona; *ob.* **Communiqué**.

Komunikować *ł.* przyjmować Komunję św.; udzielać jakiej wiadomości; **k. się**, znosić się z kim, mieć z kim stosunki; łączyć się jakim przejściem z innem miejscem.

Komunista *nł.* zwolennik komunizmu; **k. anarchista**, nazwa przybierana przez opryszków, napadających z rewolwerami na mieszkania i sklepy w celu grabieży.

Komunizm *nł.* teorja ustroju społecznego, głosząca zrównanie stanów, zniesienie osobistego mienia i wspólne używanie własności, kolektywizm.

Komunja *ł.* **św.** Najśw. Sakrament Ciała i Krwi Pańskiej.

Komutator *nł.* przyrząd do przerywania a. zmiany kierunku prądu elektrycznego.

Komysz *tur.* zarośla, gęstwina; **komysznik**, rabuś, rozbójnik, zbir, ukrywający się w komyszach czyli w krzakach w gęstwinach.

Komyśny *n.* **chleb**, chleb żołnierski.

Komża *śrł.* krótka biała szata (skrócona alba) używana przez kapłanów i przez świeckich posługujących kapłanowi przy sprawowaniu obrzędów świętych.

Konak *tur.* pałac, rezydencja, dworzec.

Koncedować *ł.* ustępować, przystawać na co, dozwalać.

Koncelebrować *ł.* współuczestniczyć w celebrowaniu.

Koncent *ł.* zgodność tonów, harmonja okrzyk jednogłośny.

Koncentracja *nł.* skupienie, gromadzenie do jednego punktu środkowego, zogniskowanie,ześrodkowanie, napływ, pościąganie w jedno miejsce (np. wojska); nasycanie roztworu, zgęszczenie.

Koncentrować *nł.*ześrodkowywać, skupiać w jednym punkcie; zgęszczać.

Koncentryczny *nł.* współśrodkowy, mający wspólny środek; **k. ogień**, wystrzały z różnych stron kierowane ku jednemu punktowi; **k. ruch**, ruch dośrodkowy; **k-a nauka**, nauczanie wychodzące od rzeczy najbliższych i powoli rozszerzające ten zakres.

Koncepcja *ł.* pomysł, plan, projekt jakiej pracy, jakiej nowej teorji; zajście w ciążę, poczęcie.

Koncepista *nł. ob.* **Koncypista**.

Koncept *ł.* pomysł; pierwszy szkic, bruljon, odręczny projekt jakiego pisma; żart, dowcip; wesołe usposobienie; **koncepcista, koncepciarz**, sadzący się na żartobliwe koncepty, na dowcip.

Konceptowy papier, zwyczajny papier do pisania.

Koncept-praktykant *n.* aplikant biurowy.

Konceptualizm, Konceptyzm *nł.* teorja, podług której idee ogólne są wrodzone i niezależne od spostrzeżeń zmysłowych.

Konceptyzm *ob.* **Konceptualizm**.

Koncert *nł.* [*f.*] wykonanie artystyczne utworów muzycznych przez jednego lub wielu muzyków a. śpiewaków wobec zgromadzonych słuchaczów; większy utwór muzyczny popisowy; porozumienie, zgodne działanie między mocarstwami; **koncertowo**, popisowo, świetnie, doskonale.

Koncertant *f.* artysta dający koncert a. biorący udział w koncercie.

Koncertmistrz *n.* przewodnik, dyrektor koncertu; pierwszy skrzypek w orkiestrze.

Koncertować *f.* dawać koncert; układać, zestawiać.

Koncerz [*czes.*] długa dzida; wielki ciężki miecz obosieczny, używany przez husarzy.

Koncesja *ł.* przyzwolenie, przywilej na jakie przedsiębiorstwo, wydany przez władzę; ustępstwo, ustąpienie; **koncesjonowany**, dozwolony przez koncesję.

Koncesjonarjusz *nł.* ten, komu udzielono koncesji, przywileju, pozwolenia.

Koncha *g.-ł.* skorupa mięczaka, muszla, małżowina; **k. uszna**, zewnętrzna część ucha.

Konchit, Konchjolit **g.* skamieniałość muszlowa.

Konchoida **g.* linja krzywa ślimakowata (4-go stopnia), leżąca na płaszczyźnie, obmyślona celem rozwiązywania takich zadań jak: trysekcja kąta płaskiego, zdwajanie sześcianu i in.

Konchologja **g.* nauka o muszlach.

Koncyljacyjny *nł.* zgodny, pojednawczy.

Koncyljum *ob.* **Concilium**.

Koncypista, Koncypjent *nł.* urzędnik, który samodzielnie układa referaty; referent; kancelista, wprawiający się w układanie referatów.

Koncypować *ł.* obmyślać, układać w myśli, referować.

Kondemnata, Kondemnacja *ł.* wyrok skazujący, wydany zaocznie z powodu niestawienia się w sądzie; potępienie.

Kondensacja *ł.* zgęszczenie, skroplenie gazów, pary.

Kondensator *nł.* przyrząd do zgęszczania i skraplania pary. przyrząd złożony z dwu płyt metalowych, oddzielonych złym przewodnikiem, do zbierania znacznej ilości elektryczności, zgęszczacz.

Kondensować *ł.* poddawać kondensacji.

Kondescencja *ł.* zjechanie sądu na grunt dóbr, co do których zachodzi spór.

Kondescensorjalny *nł.* zjazdowy.

Kondolencja *nł.* okazanie i wyrażenie współczucia, współubolewanie.

Kondonacja *ł.* przebaczenie.

Kondotjer *w. ob.* **Condotieri**.

Kondulta *f.* prowadzenie się, zachowanie się, sprawowanie.

Kondukt *ł.* uroczysty żałobny pochód, orszak pogrzebowy; śpiewy w kościele przy zwłokach zmarłego, przed ich wyprowadzeniem.

Konduktor *ł.* pomocnik inżyniera, mający nadzór nad robotami; urzędnik odbierający bilety a. opłatę za przejazd w pociągu kolejowym, tramwaju, omnibusie i t. p.; przewodnik w maszynie elektrycznej; piorunochron.

Kondycja *ł.* warunek w umowie; stan, położenie, stanowisko społeczne; byt; miejsce nauczyciela domowego; posada; obowiązek, służba.

Kondygnacja *ł.* przedziały znajdujące się jedne nad drugiemi, półki; piętra w budynku, w wieżach; stopnie; wiązania z belek.

Kondykt, Kondyktamen *nł.* zmowa, spisek; **kondyktowy**, zmowny, polubowny.

Kondylomat *g.* brodawkowata narośl mięsna syfilityczna.

Kondyscypuł *ł.* współuczeń, kolega szkolny.

Koneksja *ł.* znajomości, stosunki rodzinne a. przyjacielskie z osobami wpływowemi.

Konesament *ob.* **Konosament**.

Konesans *f.* znajomość.

Koneser, Konesor *f.* znawca.

Konetabl *f.* naczelny wódz w daw. Francji.

Konfederacja *ł.* związek państw, stanów a. prowincji czasowy a. stały; związek obywateli w celach politycznych, sprzymierzenie; **k. generalna stanów**, ustawa sejmu konwokacyjnego.

Konfederat *ł.* sprzymierzony, związkowy; uczestnik konfederacji; **k-ci**, obywatele 11 Stanów Ameryki Północnej, którzy w r. 1861 wszczęli wojnę domową w celu zerwania łączności z pozostałemi Stanami i utrzymania niewolnictwa, pokonani po 4-letniej walce; *ob.* **Unjoniści**; **konfederatka**, czapka z dnem kwadratowym, obłożona barankiem; rogatywka.

Konfederować się *ł.* połączyć się, utworzyć związek, sprzymierzyć się.

Konfekcja *ł.* gotowe ubrania damskie, okrycia, stroje.

Konfekty *ł.* cukry, owoce, smażone w cukrze.

Konferencja *śrł.* narada; narada dyplomatycznych przedstawicieli mocarstw; nauka duchowna ustna, w rodzaju odczytu; rozprawa religijna.

Konferować *ł.* naradzać się; udzielać, przeznaczać, ofiarować.

Konfesata *nł.* zeznanie, wyznanie, wyspowiadanie się; **wziąć kogo na k-ę**, wybadać kogo, wyciągnąć przyznanie się.

Konfesja *ł.* wyznanie wiary, wyznanie religijne; **konfesyjny**, wyznaniowy; **szkoła k-a**, szkoła dla dzieci wyznających jednakową religię, prowadzona w duchu tej religji.

Konfesjonał *śrł.* budka odgrodzona w kościele katolickim, gdzie kapłan słucha spowiedzi; *przen.* spowiedź.

Konfesjonista *śrł. ob.* **Dysydent**.

Konfesor *śrł.* spowiednik.

Konfidencja *ł.* zażyłość, poufałość; zwierzenie poufne.

wiadomość powierzona w zaufaniu.

Konfidencjonalnie *nl.* poufnie, poufale.

Konfident *nl.* powiernik; zausznik, poufalec.

Konfidować *l.* ufać, wierzyć: zwierzyć się.

Konfiguracja *l.* ukształtowanie, układ plastyczny.

Konfirmacja *l.* potwierdzenie wyroku; utwierdzenie w wierze: u ewangielików uroczystość ponowienia przymierza chrztu przed pierwszą komunją.

Konfirmand *l.* przystępujący do pierwszej komunji (u ewangielików).

Konfirmator *l.* potwierdzający, potakujący.

Konfirmować *l.* potwierdzać.

Konfiskata *nl.* zabranie przez władzę przedmiotu, którego posiadanie jest niedozwolone a. stanowi istotę przestępstwa; zabranie majątku na rzecz skarbu za przestępstwo polityczne.

Konfiskować *l.* zabierać na rzecz skarbu własność prywatną za karę; *żart.* zabierać rzecz cudzą wbrew chęci właściciela.

Konfitury *f.* owoce w cukrze smażone.

Konflagracja *l.*, **Konflagrata** *nl.* pożar, pogorzel.

Konflikt *l.* zatarg, spór, starcie się interesów sprzecznych; zawikłanie.

Konfluencja *l.* zbieg, spływ, zlanie się (np. dwu rzek).

Konformacja *l.* układ ukształtowanie; zgadzanie się, podobieństwo.

Konformista *nl.* wyznawca religji panującej w Anglji.

Konformować się *l.* stosować się, naginać się.

Konfortatywum *nl.* lekarstwo wzmacniające, podniecające.

Konfrater *śrl.* członek bractwa: towarzysz, kolega.

Konfraternia *śrl.* bractwo świeckie a. religijne; związek, stowarzyszenie.

Konfrontacja *śrl.* stawiennictwo do oczu, sprawdzenie, porównanie.

Konfrontować *l.* sprawdzać przez powołanie do stawiennictwa naocznego a. przez porównywanie dokumentów

Konfucjusz [*l.*] mędrzec chiński i reformator religijny (żył w VI w. przed Chrystusem).

Konfundować *l.* zmieszać, zawstydzić, zaambarasować, zbić z tropu.

Konfutacja *l.* odparcie zarzutów, zbijanie dowodzeń przeciwnika.

Konfuzja *l.* zmieszanie, zakłopotanie, zawstydzenie; zamieszanie, chaos, nieład.

Kongielacja *l.* ozdoba w kształcie sopla w stylu rokoko.

Kongielator *nl.* zamrażacz, przyrząd do wyrobu sztucznego lodu przez zamrażanie wody za pomocą parowania eteru a. innego płynu lotnego.

Kongiestja *l.* chorobliwy napływ krwi do naczyń krwionośnych jakiego organu.

Konglomeracja *l.* skupienie, zlepek: zlepianie z różnorodnych części.

Konglomerat *nl.* zlepek; skała stanowiąca zlepek odłamków różnych skał, zlepieniec.

Konglutynacja *l.* zlepianie, spajanie, sklejanie.

Kongratulacja *ob.* **Gratulacja**.

Kongregacja *l.* zgromadzenie, stowarzyszenie, bractwo duchowne; **k. kardynałów**, wydział kolegjum kardynalskiego w Rzymie, któremu Papież powierza poszczególne sprawy Kościoła.

Kongregacjonalista *nl.* wyznawca kongregacjonalizmu.

Kongregacjonalizm *nl.* w Anglji: sekta religijna w której każda kongregacja zawiaduje swemi sprawami niezależnie od innych i nie uznaje władzy hierarchji episkopalnej.

Kongregacjonista *nl.* członek kongregacji, szczególnie jezuickiej.

Kongres *l.* zjazd monarchów lub ich pełnomocników dla narad w sprawach międzynarodowych i politycznych; zgromadzenie prawodawcze w Ameryce; we Francji zgromadzenie deputowanych i senatorów razem; zjazd (uczonych, przemysłowców i t. p.) dla narad; **kongresista, kongresowicz**, uczestnik kongresu; **kongresówka**, nazwa wszystkich gubernji Król. Polskiego utworzonego na kongresie wiedeńskim 1815 r. w jego granicach obecnych.

Kongresywny *nl.* federacyjny.

Kongrewski druk, sposób drukowania kilkoma kolorami odrazu, wynaleziony przez Wiljama Congreve († 1828).

Kongrewskie race, dalekonośne rakiety wojenne, składające się z rury blaszanej, napełnionej masą zapalną, z kulą, granatem lub kartaczem w przednim końcu i cienką tyczką drewnianą w tylnym, nadającą kierunek.

Kongrua *śrl.* płaca pobierana przez księdza.

Kongruencja *l.* zgodność, przystawanie, podobieństwo

Kongruizm *nl.* skuteczność łaski Bożej bez naruszenia wolnej woli człowieka.

Koniak *f.* wódka dystylowana z przefermentowanego soku winogronowego (od nazwy miejscowości we Francji, Cognac).

Koniczny *nl.* stożkowaty.

Konidometr *°g.* narzędzie do mierzenia cukru zawartego w roślinie.

Konifery *l.* drzewa iglaste.

Koniwencja *l.* pobłażliwość, milczące zezwolenie.

Konjektanea *ob.* **Conjectanea**.

Konjektować *l.* domyślać się, przypuszczać.

Konjektura *l.* domysł, przypuszczenie, prawdopodobieństwo; wniosek oparty na przypuszczeniu, na prawdopodobieństwie.

Konjugacja *l.* odmiana czasowników (słów), czasowanie.

Konjugalny *l.* małżeński.

Konjugować *l.* odmieniać czasownik przez czasy, osoby i liczby.

Konjunkcja *l.* związek, liga, koalicja, sojusz; zmowa, spisek: takie stanowisko dwu planet, że obie mają jednakową długość astronomiczną, czyli znajdują się na jednej płaszczyźnie prostopadłej do ekliptyki, inaczej: połączenie; różnica szerokości ich czyli różnica odległości od równika niebieskiego zowie się **kątem konjunkcyjnym**; w gram.: spójnik.

Konjunktura *l.* zbieg okoliczności, traf, obrót rzeczy; widoki, nadzieje; ogół przyczyn powodujących zwyżkę a. zniżkę cen (towarów, pracy, stopy procentowej i t.p.).

Konjunktyw *l.* tryb łączący w konjugacji.

Konjuracja *l.* sprzysiężenie.

Konkieta *ob.* **Conquête**.

Konklawe *l.* miejsce, gdzie zamknięci kardynałowie obierają Papieża; zgromadzenie kardynałów zebranych w tym celu.

Konkludować *l.* wyprowadzać ostateczne wnioski; streszczać, zakończyć mowę, rozprawę.

Konkluzja *l.* zakończenie, np. mowy, rozprawy; wynik rozumowań, wniosek ostateczny, uchwała.

Konkokcja *l.* trawienie, strawność.

Konkomitacja, Konkomitatywa *nl.* zaopinjowanie przez władzę prośby a. podania, przesłane władzy wyższej z raportem.

Konkordancja *l.* zgodność; porównanie ustępów zgadzających się dosłownie, traktujących o jednym i tym samym przedmiocie; **k. biblijna**, alfabetyczny wykaz wyrazów a. sentencji zawartych w Biblji ze wskazaniem miejsca, gdzie się znajdują.

Konkordans *l.* czcionka a. justunek 36 punktowy.

Konkordat *l.* ugoda, traktat Papieża z rządem w rzeczach dotyczących Kościoła; układ zawarty między upadłym handlowo dłużnikiem a jego wierzycielami w postępowaniu upadłościowym.

Konkordja *l.* zgodność, zgoda.

Konkordować *l.* porównywać, sprawdzać.

Konkrecjanin *nl.* zwolennik poglądu filozoficznego utrzymującego, że dusza wzrasta razem z ciałem.

Konkrement *l.* skupienie, połączenie.

Konkret *l.* pojęcie ściśle odpowiadające przedmiotowi rzeczywistemu (przeciwieństwo: **abstrakt**); **konkretny**, podpadający pod zmysły, pod doświadczenie, dotykalny, ujęty, rzeczywisty; ściśle określony, oparty na zasadach pewnych, liczący się z rzeczywistością (np. wniosek, wywód).

Konkretyzować *nl.* nadawać pojęciu oderwanemu cechy rzeczywistości.

Konkubina *l.* nałożnica.

Konkubinat *l.* pożycie nieślubne.

Konkupiscencja *l.* żądza, namiętność.

Konkurencja *śrl.* współzawodnictwo, współubieganie się; **wolna k.**, niekrępowana przepisami państwowemi; **konkurencyjne ceny**: możliwie najniższe ceny; **k-e powinności**, zobowiązanie (gmin, osób) należenia do wspólnych wydatków na kościoły, szkoły i t. p.

Konkurent *l.* współzawodnik, rywal; starający się o pannę.

Konkurować *l.* współzawodniczyć, rywalizować; ubiegać się; starać się o upodobaną osobę niezamężną, celem poślubienia jej.

Konkurs *l.* współubieganie się o urząd, o nagrodę za jaką pracę; wystąpienie sądowe wierzycieli przeciwko niewypłacalnemu dłużnikowi; **konkursowa komisja**, złożona z osób posiadających zaufanie i znających się na rzeczy, którą mają

oceniać; **k.** praca, ubiegająca się o nagrodę wyznaczoną; **k. masa** *ob.* **Masa.**

Konkury *f.* ubieganie się o rękę panny, zaloty.

Konkwistador *l.* zdobywca.

Konkwistadorowie *h.* hiszpańscy zdobywcy Ameryki i ich potomkowie.

Konneksja *ob.* **Koneksja.**

Konnetabl *ob.* **Konetabl.**

Konniwencja *l.* konszachty, wspólnictwo.

Konoid *nl.* ciało stożkowate.

Konosament, Konosement *f.* ceduła handlowa wystawiona przez kapitana statku handlowego, tycząca się przyjętych towarów; list frachtowy morski.

Konotować *ob.* **Notować.**

Konrektor *nl.* współzarządca szkoły.

Konscjencja *l.* świadomość.

Konsekracja *l.* poświęcenie chleba i wina podczas Mszy św.; ceremonja poświęcenia kościoła, biskupa.

Konsekrant, Konsekrator *l.* kapłan dopełniający konsekracji.

Konsekrat *l.* biskup, którego konsekrują.

Konsekrować *l.* wykonywać konsekrację.

Konsekwencja *l.* następstwo, wynik, logiczny skutek danej przyczyny; zgodność wyniku z założeniem; postępowanie zgodne z zasadami.

Konsekwentny *l.* wynikający z naturalnego porządku rzeczy, logiczny; zgodny w myślach i czynach z wyznawanemi zasadami; **konsekwentność**, zgodność następnych myśli lub czynów z poprzedniemi, logiczność.

Konsens *l.* przyzwolenie władzy, nadanie pozwolenia na prowadzenie przedsiębiorstwa; zgoda; **konsensowy rzemieślnik**, nie należący do cechu a prowadzący warsztat na mocy konsensu.

Konsensualny *śrl.* współczulny.

Konserwa *ob.* **Konserwy.**

Konserwacja *l.* utrzymywanie czego w całości, w porządku, w dobrym stanie, ochrona przed zniszczeniem.

Konserwator *l.* nadzorca, czuwający nad całością i dobrym stanem zbiorów sztuki, gabinetów naukowych, muzeów, pomników i t. p.; kustosz.

Konserwatorjum *śrl.* wyższa szkoła muzyczna.

Konserwatysta *nl.* przeciwnik reform i postępu; zachowawca dawnych obyczajów, dawnych form politycznych; *żart.* ten, co skończył konserwatorjum muzyczne.

Konserwatywny *nl.* zachowawczy, przeciwny reformom.

Konserwatyzm *nl.* dążenie do utrzymania istniejącego stanu rzeczy; niechęć ku wszelkiej nowości, zmianie, reformie w ustroju społecznym; zachowawczość.

Konserwować *l.* przechowywać; utrzymywać w całości, w dobrym stanie, ochraniać od zepsucia, zniszczenia.

Konserwy *śrl.* owoce, jarzyny, mięso, przyrządzone i przechowane tak, aby się nie psuły przez dłuższy przeciąg czasu; okulary kolorowe ochraniające wzrok.

Konskrypcja *l.* coroczne powoływanie młodzieńców do odsłużenia powinności wojskowej, pobór do wojska, spis, branka.

Konskrypcjonista *nl.* podlegający konskrypcji, popisowy; rekrut.

Konsola *f.* podstawa ozdobna do pomieszczenia na niej zegara, wazonu, popiersia i t. p.; ozdoba rzeźbiona, podtrzymująca gzymsy, kapitele okienne i t. p.; lekki stolik o dwu nogach, przybity do ściany zwykle pod zwierciadłem; wązki stolik u lustra stojącego.

Konsolacja *l.* pocieszenie, pociecha; poczęstunek, stypa; mały datek pieniężny; dzieci, potomstwo.

Konsole, Konsolidy *f.* papiery procentowe państwowe, powstałe z połączenia kilku pożyczek państwowych terminowych, zamienionych na nieumarzalny papier procentowy.

Konsolidacja *l.* złączenie, zlanie, ujednostajnienie; upewnienie, ubezpieczenie długu państwowego na pewnych stałych dochodach.

Konsolidować *l.* mocno połączyć, zespolić, zjednoczyć; utrwalić; przekształcić dług państwowy dawny, zabezpieczając ten dług a. procenty od niego na innych dochodach państwa.

Konsolidy *ob.* **Konsole.**

Konsolować *l.* pocieszać.

Konsoma *f.* buljon suchy w tabliczkach.

Konsomacja *f.* zużycie, spożycie; to, co gość zjadł w jadłodajni i za co płaci należność.

Konsonans *l.* w muzyce dwa lub więcej tonów, które tworzą akord skończony zw. doskonałym; harmonijna zgodność tonów; zgodność, doskonałość.

Konsonanta *l.* spółgłoska.

Konsonantyzm *nl.* zasób spółgłosek.

Konsorcjum *l.* spółka, stowarzyszenie kilku przedsiębiorców dla przeprowadzenia jakiego interesu handlowego a. bankierskiego.

Konspekcja *nl.* dozór.

Konspekt *l.* wykaz, spis, przegląd; wyciąg, streszczenie.

Konspiracja *l.* sprzysiężenie, spisek.

Konspirator *nl.* spiskowiec.

Konspirować *l.* knuć spiski.

Konstabl *a.* policjant.

Konstatować *f.* stwierdzać, sprawdzać, zaznaczać, wykazać istnienie faktu; notować.

Konstelacja *l.* grupa gwiazd stałych, tworzących pewną figurę i mających odpowiednią nazwę, gwiazdozbiór; *przen.* stan rzeczy wynikający ze zbiegu wypadków, z różnych warunków z ugrupowania się żywiołów przyjaznych i nieprzyjaznych.

Konsternacja *l.* przerażenie, osłupienie z przestrachu; przygnębiające, przykre zdumienie; zażenowanie się, zakłopotanie.

Konstrukcja *l.* budowa, układ, ustrój, skład; utworzenie całości z danych części; szyk gramatyczny wyrazów, zdań; **konstrukcyjny**, wyprowadzający całość z danych części; **k-y rysunek**, rysunek wykonany przy pomocy linji i cyrkla podług wskazań gieometrji; **k-e zadanie**. zadanie na rysunek **k-y.**

Konstruktor *śrl.* zestawiający, planujący konstrukcję i wykonywający ją a. kierujący wykonaniem.

Konstruować *l.* budować, składać z oddzielnych części.

Konstrykcja *l.* ściąganie się, kurczenie, ograniczenie, skrępowanie bandażem.

Konstypacja *l.* zatwardzenie.

Konstytuanta *f.* ustawodawcze zgromadzenie I-ej rzeczypospolitej francuskiej, które określiło przyszły ustrój państwa i formę rządu.

Konstytucja *l.* ustawa państwowa dopuszczająca wybranych przez naród przedstawicieli do udziału w rządzie i prawodawstwie; forma rządu, ustawa, prawo; budowa fizyczna człowieka; usposobienie; **konstytucyjny**, ograniczony ustawami prawodawczemi; zgodny z konstytucją.

Konstytucjonista *nl.* zwolennik ustroju monarchiczno-konstytucyjnego.

Konstytucjonalizm *nl.* teorja polityczna, uważająca monarchję konstytucyjną za najlepszą formę rządu.

Konstytuować *l.* ustanawiać, organizować, urządzać, tworzyć, zawiązywać; wprowadzać kogo na stanowisko, na godność.

Konsubstancjonalny *nl.* spółistotny.

Konsukcesor *nl.* współdziedziczący.

Konsul *l.* najwyższy urzędnik w staroż. rzeczypospolitej rzymskiej; najwyższy urząd we Francji od 1800 do 1805 r.: przedstawiciel państwa przy obcym rządzie, opiekujący się sprawami handlowemi i interesami poddanych mocarstwa, które reprezentuje; rajca, radny (miejski); **k. sportowy**, stały reprezentant Towarzystwa sportowego w miejscowości nie będącej siedzibą tegoż Towarzystwa.

Konsulat *l.* biuro konsula; tytuł rządu z czasów pierwszej rzeczyposp. francuskiej.

Konsulent *l.* doradca.

Konsulta *w.* rada, obrady; izba sądowa we Włoszech i w Szwajcarji.

Konsultacja *l.* narada; porada prawna, lekarska.

Konsultant *l.* lekarz należący do narady lekarskiej, do konsyljum; ordynator szpitala.

Konsultor *l.* zasięgający rady; doradca.

Konsultować *l.* radzić, udzielać porady; leczyć.

Konsum *n.* sklep z artykułami pierwszej potrzeby, urządzony przez wielki zakład przemysłowy dla swoich pracowników.

Konsumcja *ob.* **Konsumpcja.**

Konsument, Konsumator *nl.* spożywca, zużywający produkty, towary, od którego one nie przechodzą dalej.

Konsumować *l.* spotrzebowywać, zużywać, spożywać; zajadać z apetytem.

Konsumpcja *l.* używanie jakiej rzeczy połączone z jej zużyciem, zniszczeniem; spotrzebowanie; spożycie; choroba, objawiająca się silnem wycieńczeniem ciała i upadkiem sił, uwiąd; **konsumpcyjny urząd**, urząd do poboru opłaty od wódki i innych przedmiotów spożywczych na rzecz skarbu lub kasy miejskiej; to samo co **akcyza.**

Konsum-Verein *n.* stowarzyszenie spożywcze utworzone na zasadzie kooperatywy, zakupujące produkty hurtem i sprzedające je swoim członkom taniej; *ob.* **Kooperatywa.**

Konsyderacja *l.* poważanie.

szacunek, względy; rozważanie, wzięcie pod uwagę.

Konsyderować *ł.* rozważać, obserwować.

Konsygnacja *ł.* wykaz, spis towarów powierzanych lub wysyłanych do sprzedania na rachunek wysyłającego; w wojsku: rozkaz, aby żołnierze nie opuszczali koszar i byli gotowi na każde zawołanie.

Konsygnatarjusz *nł.* ten, kto odbiera towar wysłany.

Konsygnować *ł.* wykazać, spisać; wysłać towary na sprzedaż; trzymać na pogotowiu wojsko w koszarach.

Konsyljarz *ł.* radca; lekarz, doktor medycyny; *iron.* nieproszony doradca.

Konsyljum *ł.* narada kilku lekarzy co do leczenia chorego.

Konsystencja *nł.* trwałość, moc, spójność, gęstość; postój wojska, kwatera.

Konsystorz *ł.* władza duchowna i kancelarja do załatwiania spraw administracji duchownej i sądownictwa duchownego; narada w Watykanie pod przewodnictwem Papieża.

Konszachty *n.* tajemne porozumiewania się, układy, stosunki podejrzane.

Kontagjum *ł.* zaraza, zarazek.

Kontakt *ł.* zetknięcie się, łączność, związek.

Kontaminacja *ł.* zlanie się dwuch wyrazów w jeden.

Kontaminować *ł.* brać z innych autorów ich pomysły, wyrażenia i całe sceny.

Kontekst *ł.* zestawienie i porownanie logiczne części tekstu poprzedzających z następującemi; spójność myśli, związek mowy.

Kontempt *ł.* wzgarda, hańba.

Kontemplacja *ł.* wpatrywanie się w co z zapomnieniem o zewnętrznym świecie; głębokie rozmyślanie, rozważanie; zatapianie się w rozpamiętywaniu zagadnień religijnych; **kontemplacyjny umysł**, skłonny do rozważania, badania.

Kontenans *f.* postawa, mina; pewność siebie; przytomność umysłu; humor; **stracić k.**, zmieszać się, stracić pewność siebie.

Kontent *ł.* rad, zadowolony, wesoły.

Kontenta *ł.* to, co się w czem zawiera, zawartość, treść.

Kontentacja *nł.* zadowolenie, uciecha, radość; zadośćuczynienie, wynagrodzenie, zapłacenie; dobrobyt.

Kontentować *śrł.* zadawalać; sprawiać przyjemność, uciechę; **k. się**, poprzestawać (na czym).

Konterfekt *śrł.* portret, wizerunek, podobizna; obraz, wzór.

Kontesa *f.* hrabina.

Kontest *nł.* przyświadczenie, dowód, zapewnienie.

Kontestacja *ł.* stwierdzenie, poświadczenie; spór, zaprzeczenie; zaświadczenie urzędowego doręczeniu dokumentu.

Kontestować *śrł.* zaprzeczać, spierać się.

Konto *w.* rachunek; rachunek w księdze głównej kupieckiej, prowadzony dla rzeczy i osób; kredyt; *przen.* **na czyje k.**, na czyj rachunek, na czyj karb; **na to k.** a. **na k. tego**, co do tego, à propos tego.

Kontokorent *ob.* **Conto-Corrente.**

Kontorsja *ł.* wykręcenie, wykrzywienie, zwichnięcie; wykrzywianie się, skrzywienie twarzy, grymas.

Kontr *f.* wbrew, naprzekór; (przy niektórych złożeniach z **kontr-** *ob.* pod odnośnemi wyrazami bez **kontr-**, np. **kontrpartja**—*ob.* **Partja**).

Kontra *ł.* przeciw; w grze o stawkę **grać k.**, grać o cały rezultat pieniężny gier poprzednich (**kontra-** jak z **kontr-** *ob.*).

Kontrabanda *w.* przemytnictwo; towary przemycane; **k. wojenna**: przedmioty mogące służyć do celów wojennych, dostarczane jednej ze stron wojujących przez obywateli państwa neutralnego; **kontrabandzista**, przemytnik, szwarcownik.

Kontrabas *w.* największy instrument muzyczny smyczkowy o najniższym tonie, głównie używany do akompanjamentu, basetla.

Kontr-admirał *f.* oficer marynarki, pierwszy po admirale.

Kontradycent *ł.* przeczący, oponent.

Kontradykcja *ł.* zdanie przeciwne, sprzeczność, przeciwieństwo.

Kontradykować *ł.* przeczyć, oponować.

Kontradyktoryjny *śrł.* pozwalający na obronę obu stronom.

Kontrafacjent *ł.* wykraczający.

Kontrafagot *w. muz.* instrument podobny do fagotu, ale większy i o niższym tonie.

Kontrafakcja, Kontrefakcja *nł.* podrabianie, sfałszowanie, naśladowanie niedozwolone, przedruk zrobiony bez zezwolenia właściciela praw autorskich.

Kontrafałda, fałda zwrócona kantem ku kantowi drugiej fałdy.

Kontragitacja, agitacja zwrócona przeciw innej agitacji; przeciwdziałanie.

Kontrahencja *nł.* podatek, pobór.

Kontrahent *ł.* zawierający umowę; pobierający podatki.

Kontraindykacja *nł.* przeciwwskazanie.

Kontr-akcja *nł.* przeciwdziałanie.

Kontrakcja *ł.* skurczenie, ściągnięcie się, skrócenie (w gramatyce).

Kontrakt *ł.* umowa, układ, ugoda; **k-y**, zjazd odbywający się corocznie w oznaczonym mieście i w oznaczonych stale dniach dla załatwienia interesów handlowych i porobienia umów np. (K-y kijowskie, dubieńskie i t. p.); **kontraktowe**, należność za sporządzenie kontraktu; wynagrodzenie za pośrednictwo przy umowie; datek dawany rządcy za niestawianie przeszkód przy zawarciu kontraktu z właścicielem nieruchomości; **kontraktowicz**, szlachcic, ziemianin, który jeździ stale na kontrakty.

Kontraktura *ł.* skrzywienie części ciała skutkiem chorobliwego skurczu mięśni, chronicznego cierpienia stawów i t. p.

Kontralt *w.* głos kobiecy niższy od sopranu.

Kontramarka *w.* znaczek dawany przy wyjściu chwilowym z sali koncertowej, teatralnej i t. p., za którym można tamże powrócić; znaczek wydawany w miejscach publicznych dla kontroli przy odbiorze okryć, kaloszy, parasoli i t. p.; **kontramarkarnia**, miejsce w lokalach publicznych, gdzie goście oddają do przechowania ubranie wierzchnie, laski, parasole i t. p., szatnia.

Kontramarsz, ruch wojska w stronę przeciwną tej, w którą szło poprzednio, marsz wsteczny.

Kontraoktawa, *muz.* oktawa obejmująca najniższe tony.

Kontraprosza, przekop prowadzony przez oblężonych przeciw przekopom oblegających, przeciwpodkop.

Kontrapunkt *śrł.* część nauki kompozycji muzycznej, podająca prawidła, jak należy samodzielnie prowadzić głosy w utworach muzycznych.

Kontraregiestr, duplikat regiestru.

Kontrargument *nł.* argument zbijający inny argument.

Kontrartykuł, artykuł unicestwiający artykuł poprzedni.

Kontrasekuracja, asekuracja wzajemna towarzystw ubezpieczeń.

Kontrast *f.* zestawienie rzeczy, pojęć, wyobrażeń zupełnie przeciwnych, aby spotęgować wrażenie i uwydatnić pewne cechy; przeciwstawienie, przeciwieństwo.

Kontrastować *f.* być w kontraście, w przeciwieństwie, przeciwstawić.

Kontrasygnatura, drugi podpis na jakim dokumencie (bez którego dokument mógłby być nieważny).

Kontrasygnować *nł.* położyć podpis po podpisie tego, który jakiś akt wydaje; stwierdzić czyj podpis swoim własnym podpisem.

Kontratak *nł.* obrona polegająca na natarciu na przeciwnika.

Kontrawaga, przeciwwaga.

Kontrawencja *f.* uchybienie przeciw przepisom stemplowym, kara za nieużycie papieru stemplowego lub marek stemplowych w odpowiedniej wartości.

Kontrawenjent *ł.* wykraczający przeciw przepisom stemplowym.

Kontredans *f.* taniec zbiorowy po dwie pary naprzeciw siebie, z rozmaitemi figurami, w 6 częściach; muzyka do niego.

Kontrefakcja *ob.* **Kontrafakcja.**

Kontrefaktor *śrł.* fałszujący, podrabiający.

Kontreskarpa *f.* pochyłość zewnętrzna fosy przyfortecznej.

Kontrfederacja, federacja działająca przeciw innej federacji.

Kontrfort *f.* mur poprzeczny, umacniający mur główny.

Kontrindykacja *ob.* **Kontraindykacja.**

Kontrkandydat, kandydat strony przeciwnej.

Kontrkonfederacja, związek zawarty przeciw istniejącej konfederacji.

Kontrmanifestacja, manifestacja przeciwna pierwszej.

Kontrmarsz *ob.* **Kontramarsz.**

Kontrmina *f.* podkop, mina oblężonych, zakładana w celu zniweczenia min nieprzyjacielskich; przeciwdziałanie podstępne; w grze giełdowej: skupianie się zniżkowców w celu przeciwdziałania zwyżkowcom.

Kontrola *f.* wglądanie w co, nadzór, dozór, sprawdzanie; władza nadzorująca; księga do zapisywania osób, czyn-

ności, obrotów pieniężnych podlegających nadzorowi; **k. sług**, urząd policyjny, prowadzący spis służących prywatnych i czuwający nad ich sprawowaniem.

Kontroler *f.* urzędnik nadzorujący i sprawdzający czynności innych, czy są dokonywane podług przepisów.

Kontrolować *f.* sprawdzać czyją czynność lub rachunki, dozorować; *iron.* wtrącać się, śledzić, roztaczać nieproszony dozor.

Kontropozycja, stronnictwo trzymające z opozycją, ale wychodzące z innych zasad.

Kontrować (*ob.* **Kontra**) przeczyć, być przeciwnego zdania.

Kontrowers *l.* spór długoletni o granicę majątku; sporna część gruntu, o którą toczy się sprawa.

Kontrowersja *l.* spór naukowy; kwestja sporna; roztrząsanie wątpliwości o wierze.

Kontrparę dać, zwrócić działanie pary w kierunku wstecznym.

Kontrpartja, partja przeciwna; pendant.

Kontrprojekt, projekt przeciwny jako odpowiedź na inny projekt.

Kontrproklamacja, proklamacja przeciwna innej proklamacji.

Kontrpropozycja, propozycja odmienna, jako odpowiedź na inną propozycję.

Kontrpróba, sprawdzenie głosowania jawnego, jeżeli wynik nie jest stanowczy, przez zamianę ról (np. ci, którzy powstali, niech usiądą, a przeciwnicy niech powstaną).

Kontrpunkt, rodzaj cięcia w fechtunku.

Kontrreplika, literacka odpowiedź na taką odpowiedź.

Kontrrewers, rewers wzajemny, równoważący otrzymany rewers na tę samą sumę i pod tą samą datą.

Kontrrewolucja, rewolucja przeciw rewolucji, przewrót państwowy w celu zniesienia postanowień rządu rewolucyjnego lub obalenia tegoż rządu; ruch zwykle antyliberalny, antyrepublikański.

Kontrskarpa *ob.* **Kontreskarpa**.

Kontrskrypt, skrypt wymierzony przeciw innemu skryptowi.

Kontrsugiestja, sugiestja w kierunku przeciwnym myślom sugiestjonowanym pierwej.

Kontrsygnalizować, odpowiedzieć na podany sygnał.

Kontrtorpedówka, łódź wydobywająca założone torpedy.

Kontrwaga *ob.* **Kontrawaga**.

Kontrybucja *l.* podatek wojenny, nakładany na pokonanych mieszkańców przez zwycięzcę; odszkodowanie wojenne; zwrot kosztów wojennych.

Kontrybuent *l.* płacący kontrybucję; wogóle: opodatkowany.

Kontuar *ob.* **Comptoir**.

Kontubernja *l.* stowarzyszenie, kółko.

Kontumacja *l.* niestawienie się na wezwanie sądowe; upór, nieposłuszeństwo; skazanie zaoczne; środki ostrożności zarządzone przez władzę lekarską przeciw zawleczeniu zarazy (nie przepuszczanie przez granicę kontumacyjną).

Kontur *f.* linja, stanowiąca granice przedmiotów; rysunek, przedstawiający kształt przedmiotu, zarys, szkic.

Konturbacja *l.* niepokój, zamieszanie.

Kontusz *tur.* zwierzchnia długa suknia z wylotami; **kontuszowiec**, człowiek chodzący w kontuszu, szlachcic.

Kontuza *w.* salceson, mortadela.

Kontuzja *l.* uszkodzenie ciała (bez skaleczenia) wskutek uderzenia, upadku, uderzenia piorunu, lub wskutek naporu powietrza od przelatującej tuż kuli karabinowej a. działowej; stłuczenie.

Kontuzjonować *f.* otrzymać kontuzję.

Kontyna [*śrl.*] świątynia pogańska Słowian zachodnich, gontyna.

Kontynans *f.* powściągliwość, cierpliwość; *ob.* **Kontenans**.

Kontynent *nl.* ląd stały, szczególnie ląd stały europejski.

Kontynentalny *nl.* lądowy; **k-y system**, zakaz przywożenia towarów angielskich wydany przez Napoleona I, zamknięcie lądu stałego Europy dla okrętów angielskich, blokada kontynentalna.

Kontyngiens *nl.* obowiązek udziału w dostarczaniu; ilość wojska, jakiej dostarczyć mają miasta, prowincje lub kraj; oznaczona suma podatku, jaka ma być pobraną z kraju.

Kontynuacja *l.* dalszy ciąg, przedłużenie.

Kontynuator *nl.* ten, co w dalszym ciągu prowadzi pracę rozpoczętą przez poprzedników.

Kontynuować *l.* prowadzić jaką czynność w dalszym ciągu, ciągnąć dalej.

Konung *skand.* książę skandynawski.

Konus *l. dosł.* szyszka; bryła geometryczna, powstająca z obrotu trójkąta prostokątnego około jednego z boków przyprostokątnych, ostrokrąg, stożek.

Konwalescencja *l.* uprawnienie jakiej czynności; *ob.* **Rekonwalescencja**.

Konwalescent *ob.* **Rekonwalescent**.

Konweksyjny *l.* wklęsłowypukły (szkło, zwierciadło).

Konwenans, Konwenijencja *f.* przyjęte formy towarzyskie, zwyczaje obowiązujące ludzi dobrze wychowanych, przyzwoitość; **konwenansowy**, przyjęty przez zwyczaje towarzyskie, właściwy; wynikający nie z serdeczności, ale z ogłady towarzyskiej, zdawkowy.

Konwencja *l.* umowa, ugoda, układ; związek; **k. literacka**, umowa kilku państw obowiązująca do szanowania własności autorskiej mieszkańców tych państw; **k. monetarna**, umowa kilku państw co do przyjęcia przez nie jednego systemu monetarnego; **k. a. konwent**, zgromadzenie deputowanych francuskich wykonywające najwyższą władzę państwową od 1792 do 1795 r.; **konwencyjny**, podług stopy (wartość) przyjętej przez Komisję monetarną; **konwencjonista**, członek konwencji francuskiej z r. 1792.

Konwencjencja *ob.* **Konwenans**.

Konwencjonalizm *nl.*, **Konwencjonalność**, ścisłe stosowanie się do konwenansów, do przyjętych form towarzyskich.

Konwencjonalny *l.* powszechnie przyjęty, zwyczajowy, przestrzegający utartych zwyczajów; oparty na umowie; **k-a kara**, kara zgóry umówiona za niedotrzymanie umowy.

Konwenjować *f.* zgadzać się w czym, przypadać do gustu, być odpowiednim.

Konwent *l.* zgromadzenie, stowarzyszenie; klasztor; zakon; *ob.* **Konwencja**.

Konwergiencja *nl.* zbieżność, dążenie dwu a. wielu linji do jednego punktu.

Konwers *śrl.* laik zakonny, braciszek; *ob.* **Konwertyta**; **konwerska**, zakonnica z mniejszemi ślubami, używana w klasztorze do niższych posług; neofitka.

Konwersacja *l.* rozmowa potoczna; **konwersacyjny język**, sposób mówienia potoczny, jakiego używają w rozmowach towarzyskich ludzie dobrze wychowani, w odróżnieniu od języka książkowego, naukowego, technicznego, tudzież od gminnego; *przen.* język francuski, jako używany przez naszą arystokrację.

Konwersja *l.* zamiana długu państwowego (lub jakiej instytucji) na inny, np. wyżej oprocentowanego na niżej oprocentowany, krótkoterminowego na długoterminowy; nawrócenie się z jednej wiary na inną; w logice: odwrócenie sądu (podstawienie podmiotu za orzeczenie, a orzeczenia za podmiot, np. „Bóg jest wszechwładnym panem"— przez k-ję: „Wszechwładny pan jest Bogiem").

Konwersować *l.* rozmawiać.

Konwertować *l.* robić konwersję, zamieniać.

Konwertyta *nl.* nawrócony, nowowierca.

Konwikcja *l.* przekonanie, pewność, dowiedzenie.

Konwikt *l.* szkoła ze wspólnem mieszkaniem uczniów.

Konwiktor *l.* uczeń mieszkający w konwikcie.

Konwinkować *l.* przekonywać, dowodzić.

Konwisarz *n.* odlewający wyroby z cyny; rzemieślnik lejący dzwony, rusznice, działa, ludwisarz, puszkarz; **konwisarstwo**, przemysł zajmujący się odlewaniem i obrabianiem wyrobów z cyny.

Konwojować *f.* prowadzić pod konwojem.

Konwokacja *l.* zwołanie; w Anglji zgromadzenie duchowieństwa zwoływane przez arcybiskupa; **k. a. konwokacyjny sejm**, w daw. Polsce sejm podczas bezkrólewia zwoływany przez prymasa dla załatwienia spraw pilnych.

Konwój *f.* oddział zbrojny do strzeżenia w drodze podróżnych a. rzeczy przewożonych, eskorta.

Konwulsja *l.* choroba objawiająca się nagłym i mimowolnym skurczem mięśni, gwałtownemi, niejednostajnemi ruchami, oraz utratą przytomności; drgawka, kurcz, spazm; **konwulsyjny**, kurczowy, nagły, niespokojny.

Konwulsjoniści *nl.* fanatyczni zwolennicy sekty Jansenistów we Francji około 1730 roku, którzy, modląc się na cmentarzu św. Medarda, dostawali kon-

wulsji i wygłaszali proroctwa.

Kooperacja *l.* współdziałanie, współudział; przyjęcie członka do stowarzyszenia; **kooperacyjny**, współdzielczy; **k-a spółka, k-e stowarzyszenie, kooperatywa**, stowarzyszenie wielu osób dla tańszego zakupna produktów a. dla łącznego prowadzenia jakiej gałęzi przemysłu; stowarzyszenie współdzielcze.

Kooperator *l.* współdziałacz, współpracownik; pomocnik w urzędzie.

Kooperatywa *ob.* **Kooperacja.**

Kooperować *nl.* współdziałać, pomagać.

Kooptacja *l.* przyjęcie a. uzupełniający wybór nowego członka przez zgromadzenie; dobranie członka.

Koordynacja *nl.* podporządkowanie według stopnia zależności; zharmonizowanie pojedyńczych części, aby współdziałały dla osiągnięcia celu żądanego.

Koordynować *śrl.* uporządkować, doprowadzając do wzajemnej między sobą odpowiedniości.

Koorganizacja *nl.* organizm, ustrój, budowa.

Kopaiwa [*nl.*] roślina: drzewo balsamowe.

Kopal [*h.*] żywica drzew podzwrotnikowych Afryki i Azji, przezroczysta, barwy jasnożółtej, twarda, trudnotopliwa, używana do wyrobu lakierów i werniksów.

Koperczaki *węg.* umizgi, zaloty.

Kopersztych *n.* miedzioryt, rycina.

Koperta *l.* torebka płaska, zwykle papierowa, w którą wkładają list, bilet wizytowy i t. p., i na której piszą adres: przykrywka zegarka; **kopertować**, wkładać w kopertę i zapieczętowywać a. zaklejać; *żart.* **k. się**, przywdziewać odzież ciepłą i szczelnie ją zapinać.

Kopertyment *l.* przykrycie, przykrywa.

Koperwas *n.* nazwa siarczanów: cynku—barwy białej, żelaza—barwy zielonej i miedzi—barwy niebieskiej (siny kamień).

Kopfhalter *n.* słupek żelazny z kabłączkiem ruchomym do opierania głowy osoby fotografującej się.

Kopfsztyk *n.* ozdoba rzeźbiona u góry (szafy, ramy i t. p.).

Kopista *nl.* przepisywacz; przerysowujący; *przen.* naśladowca.

Kopja *śrl.* odpis z oryginału, przepisany dokument; wierne naśladowanie obrazu lub rysunku; w fotografji odbitka otrzymana z negatywnego zdjęcia; lanca, spisa.

Kopjał *śrl.* książka do kopjowania listów i rachunków.

Kopjatura *nl.* kopjowanie, naśladownictwo.

Kopjorama *nl.* przyrząd do przenoszenia fotografji ze szkła na papier.

Kopjować *śrl.* przerysowywać, przepisywać; robić odbitki z pisma a. rysunku za pomocą specjalnej prasy i atramentu; otrzymywać pozytywne zdjęcia z kliszy fotograficznej, wystawionej na działanie światła; naśladować.

Kopra *ar.* orzech kokosowy.

Koprofagja *g.* stan chorobliwy objawiający się w spożywaniu kału.

Koprolit **g.* kał kopalny zwierząt jaszczurowatych, znajdowany w pokładach: paleozoicznym, mezozoicznym i trzeciorzędowym.

Koprowina *n.* miedziaki, pieniądze miedziane.

Kopsztyk *ob.* **Kopfsztyk.**

Koptowie *g.* chrześcijańscy potomkowie dawnych Egipcjan.

Kopulacja *l.* połączenie, złączenie; stosunek małżeński; powiązanie.

Kopulak *l.*, **kopulowy piec**, piec murowany a. żelazny, wewnątrz ogniotrwały, do roztapiania surowca na odlewy żelazne.

Kopulizacja *nl.* w ogrodnictwie szczepienie drzew przez złączenie ociętej gałązki drzewa szlachetnego z płonką dziczki.

Kopulizować *nl.* robić kopulizację.

Kopuła *w.* sklepione przykrycie półkuliste budynku; dach półkulisty a. eliptyczny, dach baniasty.

Korab *g.* okręt, arka Noego.

Koral *g.-l.* zwierzę zamieszkałe w morzach stref gorących należące do jamochłonnych; ozdoba zrobiona z koralowiny; paciorek koralowy; narośl czerwona na głowie i szyi niektórych ptaków (indyków, cietrzewi, głuszców); kolor czerwony; **koralowina**, twarda powłoka, wytwarzająca się na miękkim ciele zwierzęcia korala, (czerwona, różowa, służy do wyrobu różnych ozdób).

Koralinit, Koralit *nl.* koral gałęzisty skamieniały.

Koramizować *l.* podpisać dokument jako świadek lub jako współuprawniony.

Koran, Alkoran *ar.* święta księga mahometan, zawierająca przepisy religijne, prawa, napomnienia oraz liczne legiendy.

Korb *l.* kosz; dzban, flasza, gąsior.

Korba [*n.*] rączka do obracania koła a. wału; przyrząd w pedałach roweru, wprawiany w obrót nogami jadącego.

Korbacz *tur.* bicz rzemienny, harap, bykowiec.

Kord *tur.* miecz, szabla, pałasz.

Korda *g.-l.* pas ze sznurków noszony przez niektórych zakonników; karność, karby.

Kordebalet *ob.* **Corps de ballet.**

Kordegarda *f.* izba żołnierska na odwachu.

Kordelas *w.* obosieczny szpiczasty nóż myśliwski z silną rękojeścią.

Kordit *a.* proch angielski bezdymny, mieszanina bawełny strzelniczej, waseliny i nitrogliceryny.

Kordjaka, Kardjaka *śrl.* choroba serca, żołądka; tęskność.

Kordjalny *śrl.* serdeczny, czuły.

Kordjał *śrl.* napój orzeźwiający i wzmacniający.

Kordon *f.* szereg posterunków wojskowych połączonych w jedną linję ochronną dla obrony granicy lub przeciw zawleczeniu zarazy; pas pograniczny; sznurek przy ubraniu wojskowym; **kordonek**, jedwab grubo w nitkę skręcony, używany do robót kobiecych.

Kordyban *śrl.* gatunek skóry kozłowej; **k-ki**, rodzaj obuwia.

Kordyt (?) proch bezdymny.

Kordyzant *f.* linoskok, linochód.

Korealny *nl.* współdłużny; **k-e zobowiązanie**, poręczenie kilku poręczycieli jednego i tego samego długu w różnym stosunku do wierzyciela a. do głównego dłużnika.

Koreferent *nl.* współreferent, wspólnie z innym opracowujący jakie sprawozdanie.

Korek *n.* narośl pokrywająca korę dębu korkowego, rosnącego w półn. Afryce i połud. Europie; zrobiona z tej narośli zatyczka do butelek: podkładka pod piętę wkładana w obuwie; obcas trzewika; *żart.* korepetytor.

Korekta *l.* poprawianie błędów drukarskich; *ob.* **Korektura, Korektywa; korektować**, regulować mechanizm fortepianu.

Korektomja *g. ob.* **Iridektomja.**

Korektor *l.* poprawiający omyłki druku, robiący korektę; stroiciel instrumentów muzycznych: naprawiający instrumenty.

Korektura *nl.*, **Korekta** *l.* poprawianie; regulowanie mechanizmu fortepjanów dla doprowadzenia go do pożądanego stanu.

Korektywa *śrl.*, **Korekta** *l.* usuwanie wad, poprawianie.

Korelacja *śrl.* stosunek wzajemny, wzajemna zależność, współzależność.

Korelatywne *nl.* **pojęcie**, w logice: pojęcie zostające w związku z innym, względne.

Korepetycja *nl.* zajęcie korepetytora; przygotowanie ucznia z zadanych lekcji.

Korepetytor *nl.* nauczyciel domowy a. szkolny, pod którego kierunkiem uczeń przygotowywa zadane lekcje; akompanjator, pomagający śpiewakom operowym uczyć się ról.

Korespondencja *śrl.* porozumiewanie się listowne, pisanie listów; zbiór listów; artykuł w formie listu nadesłany do gazety; **k. tramwajowa, kolejowa**, możność przesiadania się z jednej linji na drugą za wydanym biletem jazdy.

Korespondent *nl.* piszący listy; pomocnik handlowy zajmujący się pisaniem listów; nadsyłający korespondencje do dzienników, sprawozdawca dziennikarski zamiejscowy; uczony nadsyłający swe prace instytucji naukowej; **korespondentka**, kobieta prowadząca korespondencję w kantorach; przesyłająca sprawozdania do dzienników zamiejscowych; **karta pocztowa do korespondencji**, list otwarty, pocztówka, odkrytka.

Korespondować *śrl.* porozumiewać się listownie, utrzymywać stosunki listowne, pisać listy; być odpowiednim, stosownym.

Korn *n.* prawem przepisana waga szlachetnego metalu w monecie; *ob.* **Schrot** w strzelbie: cel, sztyft na końcu lufy, ułatwiający celowanie, muszka.

Kornak [*f.*] dozorca i przewodnik kierujący słoniem.

Kornalin, Kornalina *f.* czerwona odmiana chalcedonu karnjol, krwawnik.

Kornecista *nl.* muzykant grający na kornecie.

Kornet *f.* najniższy stopień oficerski w kawalerji podchorąży; daw. czepiec kobiecy; czepiec zakonnicy; *ob.* **Cornet à pistons.**

Korniszon *f.* mały niedojrzały ogórek marynowany.

przen. człowiek małego wzrostu, chłopak.

Kornulit *nl.* skamieniałość zwierzokrzewów.

Kornus *n.* zwykła, prosta wódka, gorzałka.

Koroboracja *nl.* stwierdzenie, wzmocnienie, potwierdzenie (np. akt); **koroboracyjny**, wzmacniający.

Koroborować *l.* zatwierdzić, potwierdzić; uznać urzędownie akt zrobiony prywatnie.

Korolarjum *l.* wniosek wysnuty z poprzedzających twierdzeń; dodatkowe objaśnienie, jako wynik logiczny twierdzeń poprzednich.

Korona *l.* oznaka królewskiej a. książęcej godności; rząd, władza rządząca; monarchja rządzona przez króla; państwo, tron, monarcha; władza monarsza; dawniej: Polska (bez Litwy); część ubarwiona kwiatu; górne rozgałęzienie drzewa; wieniec jako symbol sławy lub męczeństwa; aureola; uwieńczenie; najcenniejszy wytwór; moneta austrjacka=$^1/_2$ guldena; moneta angielska=5 szylingom; moneta szwedzka, norweska, duńska=100 oere; wieniec promieni perłowo-białych okalających słońce podczas zaćmienia; koło świetlne otaczające słońce; część zęba ponad dziąsłem; nazwa gwiazdozbioru; górne rozgałęzienie rogów jelenia; **k. Wenery**, pryszcze syfilityczne na czole; k. w kartach *ob.* **Koronka**; **koronny**, państwowy, rządowy; dotyczący właściwej dawnej Polski (nie Litwy); *iron.* wielki, niepospolity; **złoto k-o**, osiemnastokratkowe, mające przymieszki 25% srebra a. miedzi n. 75% złota; **koroniarz, koronjarz**, mieszkaniec królestwa kongresowego; **koronka**, delikatna przezroczysta tkanina w deseń z nici lnianych a. jedwabnych; różaniec; ozdoba ażurowa wyrzeźbiona w marmurze; **k.** a. **korona** w kartach: sekwens kart jednego koloru złożony conajmniej z asa, króla i damy i t. d. jeżeli karty idą po kolei w grze w wista a. winta.

Koronacja *nl.* akt namaszczenia monarchy obejmującego panowanie, publiczne i uroczyste włożenie korony przez panującego.

Koronat *l.* koronowany, monarcha.

Koronator *l.* ten, który kładzie koronę na głowę monarchy podczas koronacji.

Koroner *a.* urzędnik w Anglji dokonywający oględzin zwłok osób zmarłych śmiercią nienaturalną.

Koronet *a.* korona hrabiowska, godność hrabiego.

Koronować *l.* kłaść uroczyście koronę na głowę nowemu monarsze; wieńczyć; zakończać szczęśliwie.

Korowaj *mlr.* gatunek placka podawanego na uroczystości weselnej na Rusi.

Korporacja *l.* towarzystwo istniejące jako osoba prawna, stowarzyszenie, zgromadzenie, cech.

Korporalny *l.* cielesny.

Korporał *śrl.* biała chusta płócienna podkładana pod kielich i patenę oraz pod monstrancję.

Korporant [*n.*] członek korporacji.

Korpulencja *l.* otyłość, tusza.

Korpulentny *l.* otyły, tęgi, tłusty.

Korpus *l.* część ciała od szyi do nóg; tułów, kadłub; oddział armji złożony z wszelkiego rodzaju broni (złożony zwykle z 2 lub 3 dywizji); w budownictwie główna środkowa część gmachu; szkoła wojskowa (kadetów, paziów); rodzaj czcionek: garmont; pudło fortepianu.

Korral *h.* zagroda dla bydła, koni w stepach amerykańskich.

Korrozja *l.* wygryzienie, wyżarcie, zniszczenie tkanek skutkiem gnicia, ropienia.

Korsarz *w.* rozbójnik morski, pirata; **korsarstwo**, rozbójnictwo morskie, piraterja.

Korso *ob.* **Corso**.

Kort *a.* tkanina wełniana o nitce ukośnej, rodzaj sukna, nie mającego tak zwanej barwy, czyli meszku zwróconego w jedną stronę.

Kortezjanin *f.* dawniej: ksiądz mający w kraju beneficja, a nie mieszkający w nim; pretendujący do godności w kraju tylko na mocy rozporządzeń dworu papieskiego; dworak, pochlebca.

Kortezy *h.* zgromadzenie stanów w Hiszpanji i Portugalji.

Kortezja *w.* dworactwo, nadskakiwanie.

Korumpować *l.* psuć, demoralizować, przekupować.

Korund [*n.*] najtwardszy po djamencie kamień szlachetny, którego kilka odmian rozmaicie zabarwionych nosi rozmaite nazwy: szafir, rubin, etc.

Korupcja *l.* psucie się ciał, gnicie; zepsucie moralne; sprzedajność; przekupstwo.

Korweta *l.* mały szybki statek wojenny do rekognoskowania i posyłek, dziś zwykle nazywany krążownikiem.

Korybant *g.* kapłan Cybeli, bogini przyrody w staroż. Grecji; (**k-nci** oddawali jej cześć zapamiętałym tańcem przy szumnej muzyce).

Koryda *ob.* **Corrida**.

Koryfant *ob.* **Koryfeusz**.

Koryfeusz, Koryfej *g.* kierownik i przewodnik chóru greckiego; przewodniczący w chórach; solista w balecie; *przen.* znakomitość, człowiek wybitny w nauce lub sztuce; **koryfejka**, solistka w balecie.

Korygować *l.* poprawiać; poprawiać omyłki w korekcie przed wydrukowaniem; poprawiać strój instrumentu muzycznego.

Koryncki porządek, w architekturze styl, odznaczający się kolumną o kapitelu w kształcie kielicha, złożonego z liści akantu; **koryncka miedź**, stop miedzi ze złotem i srebrem, wyrabiany w starożytności (od nazwy miasta greckiego Korynt); **korynckie rodzynki** a. **korynty**, małe, czarne rodzynki.

Korytarz *w.* sień długa z drzwiami do przyległych pokoi, przejście z jednych pomieszczeń do innych; *ob.* **Kuluar**.

Kosekans *nl.* dosieczna.

Kosmetyk *g.* środek służący do nadania świeżości i upiększenia cery, włosów.

Kosmetyka *g.* sztuka upiększania cery i włosów.

Kosmiczny *g.* tyczący się wszechświata; **k-y** a. **meteoryczny pył**, cząsteczki meteorytów, spadające na ziemię w postaci pyłu; **materja k-czna**, materja pierwotna, z której miał powstać świat, substancja mgławic.

Kosmogoniczny **g.* dotyczący powstania wszechświata.

Kosmogonja *g.* nauka zajmująca się przeszłością wszechświata, jego powstaniem i rozwojem.

Kosmografja *g.* opis wszechświata, nauka opisująca ciała niebieskie i ziemię jako jedno z tych ciał; treściwy wykład astronomji.

Kosmologja *g.* nauka o wszechświecie jako całości, o jego budowie i częściach, o jego początku, trwaniu i możliwym końcu.

Kosmopolita **g.* obywatel świata, uważający cały świat za ojczyznę; obojętny na sprawy narodowe.

Kosmopolityzm **g.* uważanie się za obywatela całego świata; stawianie miłości dla wszystkich ludzi na miejsce przywiązania do swego kraju; samolubna obojętność na sprawy kraju.

Kosmorama **g.* rodzaj panoramy, przedstawiającej malownicze widoki rozmaitych okolic.

Kosmos *g.* świat, wszechświat.

Kosmozofja **g.* rozważanie świata ze strony mistycznej.

Kostet Geld, muss gefressen werden **n.* kosztuje pieniądze, musi być pożarte: co się kupiło, to należy spożytkować, choćby nie dogadzało.

Kostjum *f.* ubiór, strój, suknia; strój właściwy jakiej epoce, narodowi, stanowi i t. p.; przebranie; **kostjumowy bal**, zabawa taneczna w strojach charakterystycznych, w przebraniach.

Kostjumerja *f.* skład kostjumów; pracownia, w której robią się kostjumy.

Kostyczny *f.* złośliwy, szyderczy, uszczypliwy; **kostyczność**, złośliwość, dowcip ostry, szyderczy, gryzący, zjadliwy.

Kosz *tur.* obóz tatarski, kozacki; oddział wojska u tatarów i kozaków zaporoskich; **koszowy**, przełożony nad koszem kozackim a. tatarskim, ataman.

Koszara *n.* ogrodzenie dla owiec, dla trzody chlewnej w letniej porze; **k-y**, dom oddzielny na mieszkanie dla wojska.

Koszemar, Koszmar *f.* zmora, uczucie duszenia we śnie.

Koszenila *f.* owad z rodziny czerwców, z którego otrzymuje się farbę purpurową.

Koszerny *hebr.* czysty; zgodny z przepisami religijnemi, dozwolony Żydom do użycia na pokarm; **k-ne**, podatek od rzezi mięsa i drobiu, dokonywanej sposobem przepisanym przez religję mojżeszową.

Koszerować *hebr.* oczyszczać pokarmy trefne, aby się stały koszernemi; **k. się**, *żart.* myć się, oczyszczać się z brudu.

Koszmar *ob.* **Koszemar**.

Koszt *n.* wydatek, pieniądze wydane na co; nakład; obliczenie wydatków zrobionych lub zamierzonych; środki pieniężne, fundusze; *przen.* ujma, uszczerbek; **kosztorys**, obliczenie kosztów zamierzonych.

Kosztela *f.* (?) gatunek jabłek.

Kosztować *n.* pociągać za

sobą wydatek, wynosić na pieniądze; narazić na wydatek; powodować uszczerbek; próbować, zwłaszcza smakiem; doznawać, doświadczać czego; k. **się**, ponosić koszt, łożyć, ekspensować.

Kotan, **Koto** *chiń.* ukłon chiński najuniżeńszy, trzykrotne przyklęknięcie i uderzenie czołem o ziemię.

Kotara *tat.* zasłona z ciężkiej materji wełnianej a. jedwabnej nad łóżkiem; portjera.

Koterja *ł.* pewna liczba osób złączona jednakowemi mniemaniami lub mniej więcej zdrożnemi interesami, niezgodnemi z dobrem ogółu, stronnictwo; klika; **koteryjny**, stronniczy

Kotew *n.* ankra, sztaba do ściągania ścian, belek.

Kotlet *f.* potrawa z mięsa, ryby lub z kartofli tartych, smażona, formy placka; *przen.* k-y, faworyty podobnej formy.

Koto *ob.* **Kotan.**

Kotonerja *f.* tkaniny bawełniane.

Kotonowy *f.* **olej**, olej wyrabiany z nasion bawełny.

Kotować *f.* oznaczać liczbami długość linji a. wielkość kąta na rysunku; numerować (np. akta); notować ceny, kursa giełdowe.

Koturny *g.-ł.* w starożytności: teatralne na podwyższonych podeszwach obuwie aktorów greckich, nadające wzrost przechodzący miarę ludzką; *przen.* **stąpać na koturnach**, **przemawiać z koturnów**, używać stylu szumnego, napuszonego, mowy tragicznej; przesadzać.

Kotwica *n.* duży hak żelazny o 2, 3, a. 4 zębach, który spuszczony na łańcuchu na dno wody, zatrzymuje statek na miejscu; *przen.* deska ratunku, port bezpieczeństwa, ostoja, ocalenie; zbroja magnesu, płyta z żelaza miękkiego, przykładana do magnesów, żeby ich magnetyzm nie osłabł; w zegarku: ankier, wychwyt, łuk metalowy z zakrzywionemi końcami, utrzymujący jednostajność ruchów zegarka.

Kotyljon *f.* taniec wirowy, urozmaicony dowolnemi figurami, walc z figurami.

Kotyzacja *f.* ocenienie; rozkład podatków, rozkład składki; oznaczenie ceny papierów publicznych w cedule giełdowej.

Kozak *tat.* mieszkaniec południowo-wschodnich części państwa rosyjskiego, służący wojskowo w konnicy nieregularnej; służący, lokaj ubrany po kozacku; rodzaj tańca z przysiadaniem; *przen.* **zuch**, chwat, urwis, zawadjaka; **k. dziewczyna**, nazbyt rezolutna, chwacka dziewczyna; **kozakierja**, swawola.

Kozera *tur.* [*włr.*] karta świętna, atut, tromf, kolor świętny w kartach; *przen.* to nie bez **k-y**, nie bez powodu.

Kozeta *f.*, **Kozetka**, mała kanapka, zwykle na dwie osoby.

Kozub *węg.* (?) pudełko łubiane, kobiałka, torebka łubiana a. inna, framuga, sklepienie, wydrążenie muru.

Kraal *hol.* wieś murzyńska, zwłaszcza Hotentotów i Kafrów; kawał stepu ogrodzony palisadą, w którą zapędzają zwierzynę.

Krab *n.* skorupiak morski jadalny.

Krach *n.* ostre przesilenie ekonomiczne, spadek kursu papierów wartościowych; liczne rujnujące bankructwa sprawiające popłoch na giełdzie.

Krajcar *n.* austrjacka moneta zdawkowa = $^1/_{100}$ guldena=2 halerzom.

Krajzega *n.* piła okrągła: krąg stalowy z zębami na brzegach.

Kralka *czes.* karta o dziesięciu oczkach, dziesiątka, dyska.

Kram *n.*, **Kramik**, **Kramnica**, sklepik do sprzedaży cząstkowej; *przen.* **kram**, kłopot, zamęt; **kramarz**, drobny handlarz, przekupień; **kramarstwo**, handel drobnemi towarami.

Krambambuli *n.* napój złożony z gorącej wody, wódki, cukru i cytryny.

Krampen *f.* klamra.

Kran *n.* przyrząd u rury do wypuszczania a. zatrzymania płynów, gazu, (bywa różnej budowy; najprostszy—zwykły kurek).

Kraniec *n.* brzeg, krawędź, kres, granica.

Kranjografja **g.* opisanie czaszki.

Kranjoklast **g.* narzędzie chirurgiczne do miażdżenia czaszki płodu.

Kranjolity **g.* muszle skamieniałe.

Kranjologja, **Kranjoskopja** **g.* nauka zajmująca się badaniem powierzchni czaszki i wnosząca z jej budowy o władzach umysłowych i charakterze człowieka.

Kranjometrja **g.* część antropometrji, nauka o pomiarach czaszki.

Kranjotomja **g.* anatomja czaszki.

Kran(k)kasa *n.* kasa chorych, do której robotnicy obowiązkowo wnoszą składki i korzystają z nich, gdy chorują.

Kränzchen *n.* w Niemczech zebranie towarzyskie młodych lub starszych kobiet.

Krap *n.*, **Krapiak**, piękna czerwona farba otrzymywana dawniej z korzenia marzanny farbiarskiej, rosnącej dziko w krajach nad morzem Śródziemnym (dziś zastępuje ją alizaryna).

Kraszuarka *f.* spluwaczka.

Krater *g.-ł.* otwór lejkowaty wulkanu, czeluść wulkanu; część pieca, gdzie się wrzuca węgiel; w starożytności: czara, czasza.

Krawat *f.* rodzaj opaski wązkiej lub spuszczanej, wkładanej na kołnierzyk, zwykle ozdobionej kokardą.

Kraza *g.* część składowa niektórych ciał, *szczeg.* krwi.

Kreacja *ł.* utwór, dzieło wyobraźni i twórczej myśli; tworzenie; mianowanie; **kreacyjny**, twórczy.

Kreacjanizm *nł.* pogląd filozof. według którego dusze ludzkie tworzą się i wcielają przy urodzeniu.

Kreator *ł. ob.* **Creator.**

Kreatura *ł.* stworzenie; *pogardl.* lichy człowiek; protegowany, który winien komuś swoje wyniesienie.

Kredencerz *w.* [*n.*] sługa mający nadzór nad kredensem; posługujący przy stole; podczaszy.

Kredens *ł.* szafa z przyborami stołowemi, bufet; izba, w której stoi taka szafa; list wierzytelny, polecający, przyznający.

Kreda *ł.* [*n.*] skała biała, będąca ziarnistym węglanem wapnia; krucha i miękka używa się do pisania; **kredowa formacja**, najnowsza z mezozoicznych, młodsza od jurajskiej, obfituje w kredę cz. węglan wapnia ziarnisty, powstały z muszelek otwornic (korzenionóżek).

Kredo *ob.* **Credo.**

Kredyt [*f.*] wiarogodność, zaufanie w przyszłą wypłacalność danej osoby; udzielanie pożyczki w gotówce lub zwłoki w odbiorze zapłaty za wybrany towar; **mieć k.**, mieć zaufanie, wiarę u ludzi, dostawać z łatwością pożyczkę lub towary na rachunek; **na k.**, na rachunek; **kredytować**, dawać na rachunek, pożyczać; zapisywać w księgach handlowych to, co się komu jest winnym, co mu się należy; **kredytowe papiery**, weksle, obligacje państwowe; **k. listy**, listy zastawne i t. p.; **k. instytucje**, wydające pożyczki lub ułatwiające je, a także przyjmujące wkłady pieniężne i operujące niemi; **k. towarzystwo**, dające pożyczki na majątki ziemskie, na domy; **k-y list**, za którym posiadający go może podnosić pieniądze do pewnej wysokości u adresata.

Kredytor *ł.* wierzyciel.

Kredytywa *n.* piśmienne pełnomocnictwo, udzielane posłom wysłanym do innych państw, pismo wierzytelne, za którym można otrzymać gotówkę do oznaczonej wysokości; *ob.* **Akredytywa.**

Kreis *n.* powiat; koło, okrąg.

Kreisamt *n.* urząd powiatowy.

Kreisamtman, **Kreishauptman**, **Kreiskapitan** *n.* naczelnik kreisamtu, starosta cyrkułowy.

Kreiskomisorjat *n.* komisorjat powiatowy.

Krem *f.* śmietana lub śmietanka bita z cukrem; nazwa likierów gęstych; nazwa maści miękczących skórę rąk, twarzy; masa do czyszczenia obuwia; *ob.* **Crème**; **kremowy kolor**, kolor śmietankowy, blado-żółty.

Krema *f.* wyższe warstwy towarzystwa, arystokracja, śmietanka towarzystwa.

Kremacja *ł.* palenie zwłok ludzkich.

Krematorjum *nł.* budynek z piecem urządzonym do palenia zwłok ludzkich; spalisko.

Kremometr *nł.* przyrząd do oceniania dobroci mleka i śmietany.

Kremor-tartari *nł.* winian potasu, kamień winny.

Krempa *n.* wywinięty brzeg kapelusza.

Kremserwajs, **Kremzerwajs** *n.* biel ołowiana (blejwas), biała farba olejna a. akwarelowa.

Krenele *f.* strzelnice w przerwach okopów a. murów; **krenelowany mur**, mur opatrzony w strzelnice, zębaty.

Krenologja **g.* nauka o źródłach wód.

Kreofagja *g.* mięsożerstwo.

Kreol *h.* potomek Europejczyków urodzony w krajach dawniej hiszpańskich i portugalskich Ameryki.

Kreować *ł.* tworzyć; ustanawiać, wprowadzać; mianować (urzędników).

Kreozot **g.* olejek ze smoły drzewnej, używany jako środek przeciwgnilny.

Krepa *f.* lekka przezroczysta tkanina jedwabna o powierzchni nie gładkiej, lecz w drobne fałdki zmar-

szczonej; k. czarna jest oznaką żałoby; rodzaj kortu czarnego w wysokim gatunku.

Krepel *n.* placek.

Krepina *f.* poduszeczka ze zwichrzonych włosów, używana jako podkładka w uczesaniu damskim; tasiemka pasamoniczna; **krepinka**, wstążka, tasiemka, koronka do obszycia.

Kreplrować *n.* ciężko chorować, umrzeć.

Krepitacja *nł.* trzeszczenie, dające się słyszeć w płucach chorych na zapalenie; chrzęst kości złamanych.

Kreplis, Crêpe lisse *f.* *(krep lis)*, z gładkiej krepy zrobione ubranie, np. suknia.

Krepon *f.* gatunek grubej krepy.

Krepunek *ob.* **Glerunek.**

Kres *n.* linja graniczna, granica, koniec, kraniec, zakres, meta, cel, okres; **kresy**, krainy pograniczne; **kresowy**, pograniczny; pełniący służbę na kresach.

Krescencja *ł.* zbiory, urodzaje, plon rolny.

Krescentywa *ł.* pokolenie, generacja.

Krescytywa *śrł.* wzrost mienia, znaczenia, podniesienie w godności, w stopniu, poprawa bytu, karjera.

Kresylit **g.* materja wybuchowa do napełniania granatów.

Kretes *węg.* w wyrażeniu: **kretesem**, doszczętnie, do szczętu, zupełnie.

Kreton *f.* tkanina bawełniana gładka a. drukowana w deseń.

Kretyn *f.* kaleka upośledzony umysłowo i cieleśnie, cechujący się małym wzrostem, nieforemną głową i nieprawidłowym ukształtowaniem ciała; karłek; *przen.* człowiek ograniczony, głupi, idjota, zero moralne.

Kretynizm *nł.* choroba endemiczna, objawiająca się brakiem rozwoju władz umysłowych, fizycznych i uczuć moralnych; karłactwo; *przen.* głupowatość, idjotyzm, nicość moralna i umysłowa.

Kreuzband *n.* *(krojcband)* opaska z papieru, nakładana na druki, wysyłane pocztą.

Kreuzer *n.* *ob.* **Krajcar.**

Krewa *f.* niedopisanie, niedowodzenie; w kartach: więcej oczek niż trzeba; przegrana (w kwindeczu, w elku); **krewić**, mieć krewę (w kartach), mieć więcej oczek niż trzeba i dlatego przegrywać; *przen.* figle płatać, psocić; nie dotrzymywać słowa; sprawiać zawód.

Krewe - Krewejto *lit.* najwyższy kapłan pogański w dawnej Litwie.

Krewetka *f.* drobny skorupiak morski jadalny, garnela.

Kreza *n.* *ob.* **Kryza**; **krezka**, mała kreza; wnętrzności (np. cielęce), błony, któremi jelita i kiszki są przytwierdzone do tylnej ściany brzusznej, część otrzewny trzewowej.

Krezol *nł.* składnik smoły węglowej, zapachu podobnego jak fenol; jedna z jego odmian (parakrezol) używa się do wyrobu wielu barwników; dwuprocentowy roztwór **k-lu** w wodzie używa się jako lek.

Krezus, ostatni król Lidji, słynny ze swych bogactw (568—548 przed Chr.); *przen.* wielki bogacz.

Krezylit **g.* materja wybuchowa, którą napełniają granaty.

Kręgiel *n.* każdy z dziewięciu słupków drewnianych ruchomych, toczonych, z główką toczoną, potrzebnych do gry zwanej *kręgle*, polegającej na zbijaniu kulami tych słupków; **kręgielki**, podobne słupki, tylko mniejsze używane do gry w bilard; **kręgielnia**, miejsce urządzone do gry w kręgle.

Krępel *ob.* **Krepel.**

Krida *śrł.* upadłość, konkurs masy upadłości.

Kridar, upadły, bankrut.

Kriegerverein *n.* w Prusach stowarzyszenie wojskowych, wymierzone przeciw Polakom.

Kriegsrecht *ob.* **Krygsrecht.**

Kris *ob.* **Krys.**

Kriwe-Kriwejto *ob.* **Krewe-Krewejto.**

Krjo *ob.* **Kryo.**

Kroaza *f.* tkanina, zwykle bawełniana w drobne ukośne prążki, używ. na podszewkę i na oprawę książek.

Krochmal *n.* mączka, skrobia, jeden z węglowodanów czyli związków węgla, wodoru i tlenu, znajdywany w wielu roślinach, którym daje pożywność, ma liczne zastosowania w technice.

Krokanciki *f.* suchareczki z ciasta, używane głównie do zimnych zup i polewek.

Krokiet *f.* ciasteczko suche i chrupiące; grzanka w potrawach; **k-y**, kluski z mąki kartoflanej; wałeczki z mięsa, ryby a. móżdżku, owinięte ciastem podobnem do naleśnika, osypane bułką tartą i przyrumienione; **k. a. Krykiet** *a.* gra towarzyska we 2 do 6 osób polegająca na przesunięciu kuli przez bramkę uderzeniem młotka; **krokietować**, w grze w krokieta uderzyć swoją kulą w kulę przeciwnika ażeby odskoczyła.

Krokodyl *g.-ł.* gad czworonożny opancerzony; **krokodyle łzy**, łzy nieszczere, fałszywe, obłudne.

Krokoit **g.* ruda ołowiana czerwona.

Krokos, Krokosz *g.-ł.* roślina szafran krajowy.

Kroksztyn *n.* ukośna belka, podpierająca belkę poziomą i łącząca ją z inną pionową; koniec belki, wystający z muru, podtrzymującej dach, balkon i t. p., brusowica, wspornik; podpórka, podstawa ozdobna przytwierdzona do ściany a. do mebla pod przedmiot.

Krokus *ob.* **Krokos.**

Kromlech [*f.*] ołtarz kamienny pogańskich Celtów, na którym składali ofiary ich kapłani (druidowie).

Krompel *n.* ziemniak, kartofel.

Krona, moneta angielska = 1 rub. 48 kop. *ob.* **Korona.**

Kronglas *a.* szkło sodowo-wapienne, używane do wyrobu szkieł optycznych.

Kronika *g.-ł.* dzieje spisane w porządku chronologicznym, bez dochodzenia przyczyn, skutków i wyprowadzania wniosków; artykuł lub dział w dzienniku, roztrząsający wypadki bieżące; opis zdarzeń bieżących; tytuł czasopisma; **kronikarz**, autor kroniki.

Kropierz *f.* okrycie na konia rycerskiego, dawniej używane.

Krotal *g.* dawny grecki instrument perkusyjny.

Kroton a. Krocień *g.* roślina z rodziny wilczomleczowatych; **krotonowy olejek**, olejek mocno drażniący skórę, mocno czyszczący, robiony z nasienia krotonu.

Kruchta [*n.*] przedsionek kościoła, babiniec.

Krucjaty *śrł.* wojny krzyżowe, wyprawy chrześcijańskiego rycerstwa w 11, 12 i 13 w. w celu uwolnienia Ziemi Świętej i Grobu Chrystusa z rąk niewiernych.

Krucyfer *śrł.*, **Krucygier** *nł.* alumn a. ksiądz, niosący krucyfiks na czele procesji a. przed papieżem; krzyżak, krzyżowiec.

Krucyfiks *śrł.* krzyż z wyobrażeniem ukrzyżowanego Zbawiciela do stawiania na ołtarzu, na stole.

Krucygier *ob.* **Krucyfer.**

Krukiew *n.* laska gruba, kula, kostur.

Krup *f.* dławiec, zapalenie błony śluzowej, krtani, tchawicy, oskrzeli etc., wywołujące objawy duszenia.

Krupjer *f.* pomocnik trzymającego-bank w domach gry.

Krusta *ł.* twarda powłoka, skorupa; lodowa skorupa, gdy po deszczu nagle mróz chwyci, gołoledź.

Krustacyt *nł.* skorupiak skamieniały.

Krustakologja *nł.* nauka o skorupiakach, część zoologji.

Kruszon *f.* *(dosł.* dzbanek) napój chłodzący z wina, soku pomarańcz, cytryn, z kawałkami lodu.

Kruż *f.* [*n.*] dzbanek, kubek, kielich, czarka, czasza.

Krużganek *n.* kryty korytarz z kolumnami naokoło dziedzińca wewnętrznego; galerja, ganek; portyk, przysionek.

Krużka *r.* rosyjska miara płynów=$^{3}/_{4}$ litra.

Krużowaty *n.* kędzierzawy.

Krybrować *ł.* ostro krytykować, szykanować.

Krygować *n.* ściskać czym ciało człowieka, żeby się prosto trzymał; uczyć manjer, tresować; **k. się**, sznurować się, ściskać się gorsetem; robić ruchy wymuszone, pretensjonalne i taką postawę przybierać.

Krygsrecht, **Kriegsrecht** *n.* prawo wojenne; sąd wojenny.

Krykiet *ob.* **Cricket.**

Krymen *ob.* **Crimen**; **kryminować**, potępiać.

Kryminalista *nł.* zbrodniarz, przestępca, więzień za zbrodnie; *ob.* **Kryminolog.**

Kryminalistyka *nł.* prawo karne; sprawy karne.

Kryminalne *ł.* **prawo**, zbiór ustaw prawnych, odnoszących się do czynów występnych, zbrodniczych, prawo karne.

Kryminał *ł.* czyn występny, zbrodnia; więzienie.

Kryminolog *nł.* prawnik specjalista w teorji a. praktyce prawa kryminalnego.

Kryminologja *nł.* nauka sądownictwa kryminalnego.

Kryminować *ob.* **Krymen.**

Krymka, mycka żydowska, czapeczka bez daszka, jarmułka; czapka z baranów krymskich; gatunek gołębi (od półwyspu Krym).

Krynolina *f.* spódnica, wkładana pod suknię kobiecą, zrobiona z włosienia lub z innej tkaniny, z wszytemi obręczami trzcinowemi a. stalowemi, aby suknia leżała szeroko i sztywno; siatka metalowa dokoła okrętu, zabezpieczająca od torpedów.

Kryolit **g.* fluorek soda

z fluorkiem glinu, skała jak lód przezroczysta, z której otrzymują sodę i metal glin (aluminium), znajduje się w Grenlandji.

Kryometr **g.* rodzaj termometru do mierzenia temperatur bardzo niskich.

Kryoskop **g.* przyrząd do kryoskopji.

Kryoskopja **g.* badania ciał przez oznaczenie temperatury ich zamarzania.

Krypa *n.* większą łódź z równemi burtami.

Krypować *n.* **drut**, zaginać go w miejscach, w których ma się łączyć z drugim irutem.

Krypta *g.* sklepione podziemie pod kościołem, gdzie dawniej chowano zmarłych, kaplica podziemna.

Kryptogam **g.* roślina skrytopłciowa, czyli bezkwiatowa (jak: wodorost, grzyb, porost, mech, skrzyp, widłak, paproć).

Kryptogamja **g.* tajemne małżeństwo.

Kryptografja **g.* sztuka pisania znakami umówionemi, niezrozumiałemi dla niewtajemniczonych, pismo tajne.

Kryptogram **g.* pismo, w którym zamiast właściwych liter są użyte znaki umówione.

Kryptologja *g.* mowa, w której zamiast właściwych wyrazów są użyte dźwięki umówione, niezrozumiałe dla niewtajemniczonych.

Kryptomnezja **g.* pamięć utajona.

Kryptonim **g.* autor ukrywający swe nazwisko, podpisujący się pierwszemi literami.

Kryptoportyk *nł.* portyk kryty dachem.

Krys, sztylet malajski z ostrzem wężykowatym.

Krysa *n.* skrzydło kapelusza; *ob.* **Kresa**.

Kryspacja *ł.* kurczowe zginanie się palców.

Kryspowaty *ł.* kędzierżawy.

Krystaliczny *nł.* wykazujący tworzenie się kryształów.

Krystalizacja *nł.* własność niektórych ciał mineralnych przybierania kształtu regularnych brył gieometrycznych t. j. kryształów; proces tworzenia się kryształów.

Krystalizator *nł.* naczynie, w którym odbywa się krystalizacja.

Krystalizować *nł.* przybierać formę kryształów; osadzać kryształy (o płynach).

Krystalochemja **g.* część mineralogji o własnościach chemicznych kryształów.

Krystalofizyka **g.* część mineralogji o własnościach fizycznych kryształów.

Krystalografja **g.* część mineralogji, nauka o ogólnych własnościach i systematyce kryształów.

Krystaloid **g.* ciało mogące przyjąć postać kryształu (przeciwieństwo: *Koloid*).

Krystalomancja **g.* wróżenie i wywoływanie duchów za pomocą wpatrywania się w błyszczące przedmioty, kryształy, zwierciadła, wodę i t. p.

Kryszna *stind.* bóstwo późniejszej indyjskiej mitologji, ostatnie wcielenie bożka Wisznu.

Kryształ *ł.* cząstka minerału lub ciała, otrzymywanego sztucznie (chemicznie) w postaci brył gieometrycznych, ograniczonych płaskiemi połyskującemi ścianami; nazwa pięknego, bezbarwnego szkła szlifowanego; **k. górny**, minerał, skrystalizowana odmiana kwarcu, kamień przezroczysty, bezbarwny, używany do wyrobu pięknego szkła czeskiego (oszlifowany służy do ozdoby pod nazwą djamentu czeskiego); **k-y**, przedmioty, wyrobione z pięknego czystego szkła szlifowanego; zastawa stołowa z pięknego szkła rzniętego; powierzchnia czysta jak kryształ; cukier w kryształach, faryna, hagiel; *przen.* rzecz czysta bez skaz.

Kryterjum *g.-ł.* sprawdzian, probierz, wskazówki albo oznaki, służące za podstawę do wydawania sądu o czymś; miara, za pomocą ktorej oceniamy prawdziwość jakich poglądów a. twierdzeń.

Krytycyzm *nł.* system filozoficzny Kanta, badający granice i warunki poznania prawdy; umiejętne odróżnianie prawdy od fałszu; skłonność do krytykowania.

Krytyczny *g.* wnikający w istotę rzeczy, ściśle roztrząsający; odróżniający prawdę od fałszu; zdolny do wynajdywania różnic; szyderczy, uszczypliwy; znamionujący przesilenie, niebezpieczny, groźny niepomyślny; opłakany; **k-y wiek kobiet**, stan przejścia do wieku, w którym kobieta już nie może dzieci wydawać na świat; **k-a temperatura gazu**, temperatura, powyżej której gaz pod największym nawet ciśnieniem nie przechodzi w stan płynny.

Krytyk *g.* znawca, oceniający wartość dzieł sztuki i utworów literackich; recenzent, *przen.* człowiek, widzący wszystko ze złej strony, ganiący chętnie.

Krytyka *g.* ocena wartości, sąd znawcy; ocenianie ze złej strony; nagana; dział piśmiennictwa, mający za cel roztrząsanie wartości utworów literackich; **krytykować**, wydawać sąd o czem, oceniać, roztrząsać wartość osoby a. dzieła, wykazywać błędy i braki; ganić.

Krywe-Krywejto *ob.* **Krewe-Krewejto**.

Kryza, rodzaj kołnierza, noszonego na szyi, marszczonego lub suto fałdowanego; **kryziasty, kreziasty**, pomarszczony jak Kryza; *ob.* **Kreza**.

Kryzys *g.* przesilenie, stan rzeczy, poprzedzający zwrot ku dobremu lub ku złemu; stan nieprawidłowy, niebezpieczny, grożący złemi następstwami; przełom choroby.

Krzyż *ł.* [*czes.*] figura z dwóch linji rzeczywistych a. myślą przeprowadzonych, złożonych na poprzek; przedmiot, figura, znak a. rysunek, wyobrażający taki krzyż; narzędzie śmierci w męczarniach, złożone z dwu belek zbitych w poprzek; godło wiary chrześcijańskiej i cierpienia; kara boska, zmartwienie, udręczenie; męka Pańska, figura; krucyfiks; order, odznaka honorowa w postaci krzyża; okolica lędźwiowa grzbietu; **k. św. Jerzego, k. szwajcarski**, krzyż o czterech ramionach równych w kształcie znaku dodawania +; **k. św. Andrzeja** ma postać znaku mnożenia ×; **k. św. Antoniego** podobny do litery T; **k. papieski** o 3 beleczkach poprzecznych coraz mniejszych ku górze; **k. patrjarszy** ma dwie takież beleczki; **k. grecki** ma także dwie poprzeczne beleczki, ale dolna jest ukośna; **k. maltański** tem różny od szwajcarskiego, że cztery jego ramiona rozszerzają się od środka ku końcom; takiż **k.** wycięty z płótna używa się do opatrunków chirurgicznych; **k. południowy**, gwiazdozbiór w postaci krzyża widzialny na południowej półkuli nieba; **k.** a. **krzyżyk**: dziesiątek lat; **Towarzystwo czerwonego krzyża** opiekuje się rannemi i choremi wojownikami; **Towarzystwo białego krzyża** broni dziewcząt od handlarzy żywym towarem; **krzyżak**, uczestnik krucjat, krzyżowiec; krzyżownik; rycerz krzyżowy; członek zakonu braci teutońskich; rubel cesarzowej Katarzyny; dukat z krzyżem królów francuskich; grosz z krzyżem elektorów saskich; drążki, słupki, spojone na krzyż; lis, mający pręgę czarną przez grzbiet aż do ogona i drugą poprzeczną przez łopatki, łuszczak; sarna z rogami na krzyż; duży pająk krajowy z białemi plamami na odwłoku, ułożonemi w kształcie krzyża (snuje pajęczynę zawieszoną pionowo); **krzyżowiec, krzyżownik**, uczestnik wojen krzyżowych; mniejszy szybki statek wojenny do pływania w różnych kierunkach, celem poszukiwania statków nieprzyjacielskich a. obrony własnych; *ob.* **Krzyżak**; **krzyżować**, przybijać do krzyża; dręczyć, umartwiać; zakładać na krzyż; łączyć różne zwierzęta, rośliny tego samego gatunku w celu ulepszenia rasy gorszej; **k. plany**, psuć, plątać, wikłać; **k. się**, rozchodzić się (o drogach); żegnać się krzyżem.

Krzyżmo *ob.* **Chryzmo**.

Ksantofil **g.* barwnik żółty, znajdujący się w roślinach.

Ksantypa *g.* żona Sokratesa słynna z kaprysów i złośliwości; *przen.* jędza, złośnica.

Ksenja *ob.* **Xenja**.

Ksenofobja **g.* wstręt do obczyzny i do cudzoziemców.

Ksenomanja **g.* skłonność do obczyzny i do cudzoziemców.

Kseroma *g.* suchość chorobliwa, wysychanie, chudnięcie chorobliwe.

Kserometr **g.* przyrząd do ocenienia ubytku wagi skutkiem kseromy.

Ksylofon **g.* instrument muzyczny, złożony z beleczek drewnianych, stopniowanych co do wielkości, ułożonych na słomie i uderzanych młoteczkami drewnianemi.

Ksyloglipłyka **g.* sztuka rzeźbienia w drzewie.

Ksylograf **g.* drzeworytnik.

Ksylografja **g.* sztuka robienia drzeworytów, drukowanie drzeworytów, drzeworytnictwo.

Ksyloidyna *g.* materja wybuchowy otrzymywan działaniem stężonego kwasu azotnego na krochmal na włókna drzewne.

Ksylolit **g.* tafle z trocin drzewnych rozrobionych z magnezytem, służące za materjał budowlany bardzo twardy i ogniotrwały.

Ksyst *g.* kolumnada pod dachem, która służyła za miejsce ćwiczeń dla atletów.

Kszatrja *stind.* druga kasta, kasta wojowników u Indusów wyznających braminizm.

Kształt *n.* postać, postawa, forma, figura, fason; zarys; wyobrażenie, podobieństwo; **k-y**, części ciała ludzkiego nagie a. zarysowujące się pomimo odzieży; **kształtny**, zgrabny, zręczny, foremny, nadobny; **kształtować**, nadawać formę, tworzyć, układać.

Ktytor *g.* [*mlr.*] kolator, opiekun kościoła a. klasztoru.

Kuan *chiń.* forteca.

Kub *ł.*, **Kubik**, bryła gieometryczna ograniczona sześciu kwadratami, sześcian, kostka.

Kuban *rum.* (?) łapówka; **kubanista**, łapownik.

Kubatura *nł.* obliczenie objętości bryl.

Kubik *ob.* **Kub**; **kubiczny**, sześcienny; **kubiczność**, objętość czego, wyrażona w miarach sześciennych, kubatura.

Kubrak *n.* surdut, kapota z prostego sukna.

Kuc *tur.* gatunek konia małego wzrostu.

Kuch *n. ob.* **Makuch.**

Kuchenrejter *n.* pistolet z fabryki Kuchenreitera, którego wyroby słynęły z celności.

Kuchmistrz *n.* doskonały kucharz; przełożony nad kuchnią.

Kucja, Kutja [*mlr.*] wieczerza w wigilję Bożego Narodzenia; kasza z makiem słodzonym, na tę wieczerzę gotowana.

Kucowołoch, poddany tureckí narodowości rumuńskiej.

Kucza *serb.* namiot, szałas, buda, więzienie, koza.

Kuczer *n.* [*r.*] woźnica, furman.

Kudra *blr.* łacha, jeziorko.

Kufa *n.* wielka beczka, okseft; *przen.* człowiek otyły; pijak.

Kufel *n.* szklane naczynie do picia, szczeg. piwa, szklanica.

Kufer [*n.*] skrzynia do rzeczy.

Kuficki a. **Kuficzne pismo** staroż. pismo arabskie (od miasta Kufa pod Bagdadem).

Kugiel *n.* u Żydów legumina pieczona.

Kuglarz *n.* pokazujący sztuki, polegające na zręczności i szybkości; eskamoter; sztukmistrz; *przen.* oszust, krętacz,

Kugle *n.* sztuczki kuglarskie; *ob.* **Kugiel**; **kuglować**, pokazywać sztuki jak kuglarz; kręcić, matać, szachrować; dokazywać; pokazywać figle, figlować, swawolić.

Kujan *f.* [*n.*] nicpoń, hultaj, tchórz.

Kukła [*czes.*] lalka; ubiór kobiecy na głowę.

Kukurbita *ł.* dynia.

Kulant *ob.* **Coulant.**

Kulbaka *tat.* siodło o drewnianych szerokich łękach, wyższe od zwyczajnego.

Kulebiaka [*r.*] pieróg pieczony, nadziewany siekaną białą rybą.

Kulinarja *ł.* sztuka kucharska.

Kulinarny *ł.* dotyczący sztuki kucharskiej; kuchenny.

Kulis [*f.*] wyrobnik chiński a. indyjski.

Kulisa *f.* pośrednicy giełdowi prywatni nieuznani, nie mający charakteru urzędowego, oraz korzystający z ich pośrednictwa spekulanci zawodowi; *ob.* **Kulisy.**

Kulisjer *f.* pośredniczący na giełdzie, lecz nieuprawniony do tego.

Kulisy *f.* malowane ściany ruchome, stanowiące boczne dekoracje sceny teatralnej; **za k-ami**, skrycie; *ob.* **Kulis.**

Kulmbachskie piwo, gatunek piwa bawarskiego ciemnego (od miasta Kulmbach w Bawarji).

Kulminacja *nł.* najwyższe i najniższe położenie gwiazdy w przejściu przez południk, górowanie i dołowanie gwiazdy; chwila najwyższego wzniesienia się; **kulminacyjny punkt**, punkt najwyższego wzniesienia się, stopień najwyższego napięcia.

Kuloar *f. ob.* **Couloir.**

Kulomb, taka ilość elektryczności, która, przepływając w ciągu sekundy przez przecięcie przewodnika, wytwarza prąd o natężeniu jednego ampera (od nazwiska fizyka francuskiego Coulomb 1736—1806).

Kulpat *ł.* obwiniony, oskarżony.

Kulsza [*blr.*] kość biodrowa, biodro.

Kult *ł.* część religijna, ubóstwianie; religja, wiara; obrzędy religijne; zwyczaje.

Kultura *ł.* ulepszona hodowla roślin i zwierząt; postępowa uprawa roli; uszlachetnienie obyczajów ludzkich, rozwój i ukształcenie duchowe, oświata, cywilizacja; **kulturalny, kulturny**, dotyczący kultury, stanowiący kulturę; oświecony, światły.

Kulturkampf *n.* walka przeciw Kościołowi katolickiemu w Prusach, wprowadzona przez Bismarka.

Kulturny *ob.* **Kulturalny.**

Kulturträger *n. dosł.* szerzyciel oświaty i cywilizacji; nazwa, którą w swej zarozumiałości nadają sobie Niemcy wśród innych narodów, zwłaszcza w Galicji i w Poznańskim.

Kultysta *h.* literat, używający stylu ciemnego, zawiłego a. napuszonego.

Kultywator *ł.* narzędzie rolnicze do spulchniania ziemi.

Kultywować *f.* uprawiać, hodować; uszlachetniać.

Kuluar *ob.* **Couloir.**

Kułak [*r.*] (?) pięść zaciśnięta; uderzenie taką pięścią; w Rosji chłop bogaty, wyzyskujący innych chłopów, lichwiarz wiejski.

Kułan *tur.* osieł dziki; przezwisko pogardliwe.

Kumberland, rodzaj sosu na zimno (od nazwiska angielka Cumberland).

Kumpie *lit.* wędlina, szynka wieprzowa (niegotowana).

Kumoter *ł.* kum.

Kumulacja *nł.* nagromadzenie, połączenie, skupianie; piastowanie naraz dwóch urzędów.

Kumulator *nł.* zbiornik.

Kumulować *ł.* łączyć, skupiać.

Kumys *tat.* napój musujący, wyrabiany z fermentującego mleka klaczy.

Kundman *n.* stale kupujący w jednym handlu, stały odbiorca danego producenta.

Kundszaft *n.* świadectwo rzemieślnicze; patent; klijentela.

Kunigas *lit.* książę litewski.

Kunikuł *ł.* ściek, kanał ściekowy.

Kunktacja *ł.* zwlekanie, ociąganie się, przedłużanie układów.

Kunktator *ł.* rozmyślnie zwlekający, ociągający się, powolny w działaniu, namyślający się.

Kunktować *ł.* zwłóczyć, powolnie działać, przewlekać sprawę.

Kunsthändler *n.* handlujący dziełami sztuki, głównie obrazami, sztychami, rzeźbami; właściciel tak zwanego salonu sztuki.

Kunstkamer *n.* to samo co muzeum *(ob.)*.

Künstler *n.* artysta.

Kunszt *n.* sztuka; umiejętność; rzemiosło; **kunsztowny**, wyrobiony z poczuciem sztuki, artystyczny, misterny, sztuczny.

Kunsztmistrz *n.* artysta, sztukmistrz, kuglarz, magik.

Kunsztyk *n.* dzieło sztuki; **k-i** zręczne sztuki gimnastyczne; sztuczki, figle.

Kupała *mlr.* dawne obrzędy pogańskie w noc św. Jana; sobótka.

Kupé *ob.* **Coupé.**

Kupela *ł.* tygielek z popiołu kostnego, w którym odbywa się kupelacja; **kupelować**, dokonywać kupelacji.

Kupelacja *nł.* wydzielanie srebra i złota z aljażów przez stopienie ich z glejtą w kupeli.

Kupido, Kupidyn *ł.* w mitologji rzymskiej bożek miłości, amor, przedstawiany w postaci skrzydlatego pacholęcia z łukiem i strzałami.

Kupla *n.* godło górnicze; młot i kilof na krzyż złożone; pas, sprzączka u pasa.

Kupler *n.* stręczyciel nierządu, rajfur, rufjan; **kuplerstwo**, stręczenie w złej myśli, stręczenie do nierządu, rajfurstwo.

Kuplet *f.* zwrotka, piosenki; w operetce piosenka treści wesołej i na czasie, z powtarzającemi się w każdej zwrotce temi samemi wyrazami; **kuplecista**, śpiewak wykonywający kuplety.

Kuplong, Kuppelung *n.* przyrząd, łączący końce drągów, dwu maszyn a. dwu części maszyny, służy do przenoszenia ruchu z jednej maszyny a. części maszyny do drugiej.

Kuplować *n.* wiązać, krępować.

Kupolować *ob.* **Kupelować.**

Kupolowy piec *ob.* **Kopulak.**

Kupon *f.* dowód procentowy, dołączany do papierów wartościowych, za którego przedstawieniem właściwa kasa wypłaca należny procent od tych papierów; odcinek.

Kupryt *nł.* czerwona ruda miedziana.

Kur *mlr.* (?) odra, żarnica (choroba zakaźna).

Kuracja *ł.* leczenie; **kuracyjny**, leczniczy.

Kuracjusz *nł. żart.* ten, co używa kuracji, szczególniej w miejscowości kąpielowej.

Kurant *f.* moneta w kraju obieg mająca; brzęcząca moneta, gotówka; śpiewka, arja, wydzwaniana przez grający zegar lub tabakierkę; rodzaj tańca dawnego; **kurantowy towar**, towar pokupny, poszukiwany.

Kurara, zgęstniały sok roślin jadowitych podzwrotnikowych, silna trucizna, używana przez dzikich krajowców Ameryki Południowej do zatruwania strzał.

Kuratela *śrł.* opieka prawna, nadzór nad osobą i jej majątkiem przez sąd ustanowiony, z powodu marnotrawstwa, umysłowej choroby i t. p. przyczyn; *przen.* nieproszona opieka i dozór.

Kurat *ł.* ksiądz zawiadujący parafją klasztorną.

Kurator *ł.* opiekun prawny, ustanowiony przez sąd: wyższy urzędnik, strzegący interesów jakiej instytucji; wyższy urzędnik, mający nadzór nad zakładami naukowemi w okręgu naukowym; **k. upadłości**, opiekun i zarządca majątku kupca upadłego, przez prawo ustanowiony.

Kuratorja *śrł.* władza i biuro kuratora okręgu naukowego.

Kuratorjum *śrł.* instytucja opiekuńcza; **k. trzeźwości**, instytucja, przeciwdziałająca szerzeniu się pijaństwa wśród ludu przez zakładanie herbaciarni, urządzanie zabaw ludowych, odczytów i t. p.

Kuraż *f.* odwaga, śmiałość.

Kurbet *f. ob.* **Korwet.**

Kurcgalop *n.* krótki galop konia.

Kurdesz *tur.* ulubiona niegdyś piosnka przy kielichu, której każdą zwrotkę kończyły wyrazy: „Kurdesz, kurdesz nad kurdeszami!"

Kurdygarda *ob.* **Kordegarda.**

Kurenda *ł.* okólnik, obiegnik, cyrkularz, list okólny.

Kurentny *ł.* [*n.*] obiegowy, kursujący, mający powodzenie, żądany.

Kureń, Kurzeń *mlr.* chata drewniana bez komina; lepianka w ziemię wkopana z dachem z darni; namiot kozacki; obóz kozacki; szereg, złożony z 10-ciu ludzi, stanowiący 50-tą część roty kozackiej podług daw. organizacji; *przen.* pułk kozacki (2000 ludzi).

Kurę *f.* **robić** *żart.* chodzić w zaloty.

Kurfirst *n.* dawniejszy tytuł niektórych książąt niemieckich, to samo co elektor.

Kurgast *n.* ten, kto przybył leczyć się do miejscowości leczniczych.

Kurhan *tur.* przedhistoryczna mogiła na stepach ukraińskich, podolskich i t. d.; kopiec, ręką ludzką usypany.

Kurhaus, Kursal *n.* w miejscowościach kąpielowych gmach z salami do zabaw, koncertów i t. p.

Kurja *ł.* w staroż. Rzymie nazwa klas, na które dzieliły się znakomite rody rzymskie; miejsce obrad patrycjuszów i posiedzeń senatu; dwór papieski i kolegjum kardynałów; okrąg wyborczy; klasa wyborcza.

Kurjalista *nł.* zwolennik nieograniczonej władzy papieża w Kościele.

Kurjalne *ł.* **wybory**, wybory kurjami.

Kurjer *f.* goniec; goniec rządowy, wiozący depesze lub rozkazy; tytuł czasopism; pociąg kurjerski; **kurjerka**, to samo co sztajnkielerka; kobieta, przewożąca tajne depesze; **kurjerski pociąg**, najszybszy pociąg kolejowy.

Kurjercug *n. ob.* **Kurjerski pociąg.**

Kurjozum *ob.* **Curiosum.**

Kurkuma *ar.* roślina z rodziny imbierowatych, której korzeń wysuszony, zwany *cytwar*, używa się jako lekarstwo; barwnik żółty z tego korzenia, używany w farbiarstwie, także w chemji do odróżnienia kwasów od zasad, gdyż pod działaniem kwasów przybiera kolor brunatny.

Kurlista *n.* lista osób przybyłych do miejscowości leczniczej.

Kuro *jap.* czarny.

Kurort *n.* uzdrowisko, miejscowość lecznicza *szczeg.* w Niemczech.

Kurować *ł.* leczyć.

Kurpie *lit.* łapcie, chodaki plecione z łyka, kierpce.

Kurs *ł.* bieg, obieg; cena obiegowa pieniędzy a. papierów wartościowych na rynku handlowym albo na giełdzie; program całorocznego wykładu; wykład, obejmujący całokształt jakiej nauki; rok nauki w wyższym zakładzie naukowym; ogół studentów jednego kursu; zakład naukowy, w którym są wykłady jakiej nauki (kursy handlowe, prawne i t. p.); droga przebyta (np. przez posłańca lub pówóz publiczny); *przen.* kierunek polityki jakiego państwa w danej chwili.

Kursal *ob.* **Kurhaus.**

Kursalon *n.* sala bawialna w zakładach kąpielowych.

Kurscetel *n.* ceduła giełdowa, wykazująca kurs papierów publicznych, akcji, weksli, monet w danej chwili.

Kursistka *nł.* słuchaczka, uczęszczająca na kursa uniwersyteckie, studentka.

Kursor *ł.* posłaniec; woźny, listonosz.

Kursorja *ł. ob.* **Kurenda.**

Kursoryczny *nł.* **wykład**, czytanie jakiej rzeczy naukowej, nie przerywane objaśnieniami.

Kursować *ł.* być w ruchu, w obiegu (o monecie): biegać, jeździć, przebywać stale jedną przestrzeń; krążyć, obiegać, szerzyć się (np. pogłoska).

Kursywa *śrł.* druk pochyły, podobny do pisma: *kursywa.*

Kurta *ł.* marynarka, spencer, kusy surducik; pies kusy, z podciętym ogonem, szczególniej kundys: *przen.* **skrócić komu kurtę**, obić, ograć, przyczynić strat, pozbawić dochodu.

Kurtaksa *n.* opłata za pobyt w miejscu leczniczym.

Kurtaż *ob.* **Courtage.**

Kurtjer *ob.* **Courtier.**

Kurtuazja *f.* wytworna, uprzedzająca grzeczność, rycerskość.

Kurtumwizum *ob.* **Curtum visum.**

Kurtyna *f.* frontowa ruchoma zasłona sceny; wał, łączący dwa bastjony; *przen.* **uchylić kurtyny**, odkryć część tajemnicy.

Kurtyzana *f.*, **Kurtyzanka**, zalotnica, nierządnica, (na wyższym stanowisku).

Kurtyzować (*ob.* **Kurta**) robić kurtę, obcinać ogon psu; anglizować konia.

Kurucze *węg.* powstańcy węgierscy w różnych czasach, walczący przeciw dynastji Habsburskiej; szowiniści węgierscy.

Kurulne *ł.* **krzesło, w daw.** Rzymie: siedzenie zaszczytne dla wysokich dostojników.

Kurwatura *ł.* krzywizna; pastorał.

Kurytarz *ob.* **Korytarz.**

Kurze Sicht *n. (kurce zycht)* weksel krótkoterminowy.

Kurz und bündig *n. (kurc und bündych)* krótko i węzłowato.

Kurzeń *ob.* **Kureń.**

Kusso *abis.* sproszkowane kwiaty drzewka tegoż nazwiska, należącego do różowatych, rosnącego w Abisynji: lekarstwo na tasiemca.

Kustodja *ł.* straż; zajęcie kustosza, kustoszostwo; jego kancelarja; szafka na drogocenne przedmioty: część prowincji zawiadywanej przez prowincjała.

Kustosz *ł.* w zakonach reguły św. Franciszka przełożony nad kilku klasztorami, stanowiącemi kustodję; kanonik, zarządzający probostwem katedralnym; urzędnik, pilnujący zbiorów sztuki, zawiadujący bibljoteką i t. p.; u dołu stronnicy w dawnych książkach drukowana pierwsza sylaba a. pierwszy wyraz, rozpoczynający następną stronnicę; cyfry porządkowe (dawniej kolejne litery abecadła), drukowane na pierwszej, niekiedy i na trzeciej stronnicy każdego arkusza, inaczej: sygnatura.

Kusyna *nł.* proszek kusso (*ob.*) -lekarstwo na solitera.

Kusz *f.* stawka w grze.

Kusza *f.* rodzaj łuku do strzelania, naciąganego lewarem; machina oblężnicza do ciskania kamieni, balista; **kusznik, kuszownik**, ten co strzela z kuszy.

Kuszcz *mlr.* krzak. krzew.

Kuszetka *f.* kozetka, sofka.

Kuśnierz *n.* rzemieślnik podszywający ubranie futrem ze skór zwierzęcych.

Kuta *n.* habit, ubiór zakonny.

Kuter *a.* jednomasztowy statek nadbrzeżny i rybacki, szybki i lekki; łódź boczna okrętu wojennego.

Kutja *ob.* **Kucja.**

Kutner *n.* kosmatość sukna, barchanu, jakiej rośliny.

Kuwada *ob.* **Couvade.**

Kux, Kuks *n.* udział w przedsiębierstwię górniczem, w kopalni.

Kuzyn *f.* krewny, powinowaty.

Kwacz *n.* (?) kij z nawiązaną szmatką; pędzel mularski; zły pędzel; *przen.* złe pióro do pisania.

Kwadra *ł.* (pierwsza, ostatnia): położenie księżyca względem ziemi, gdy do połowy jest oświetlony, łunacja księżyca, następująca po nowiu a. po pełni; ćwierć, czwórka; w grze bilardowej uderzenie bili tak, aby robiąc czworobok; trzy razy uderzyła o bandę.

Kwadragiena *ł.* odpust czterdziestodniowy.

Kwadragiezyma *ł.* wielki post czterdziestodniowy; niedziela palmowa a. kwietnia.

Kwadrans *ł.* czwarta część godziny, 15 minut.

Kwadrant *ł.* narzędzie astronomiczne do oznaczania położenia gwiazd: czwarta część koła podzielona na stopnie, opatrzona w ruchome przezierniki i osadzona na ścianie w płaszczyźnie południka, przyrząd do nadania elewacji armacie.

Kwadrat *ł.* czworokąt o 4 bokach równych i kątach prostych; druga potęga: iloczyn z pomnożenia liczby przez siebie; jednostka drukarska do obliczania szerokości i długości stronnic,

ma objętość czterech cyfer czyli 48 punktów; materjał niższy od czcionek, do wypełniania wierszy niepełnych; **k. magiczny**, liczby, ułożone w tyleż wierszy co i rzędów, tak dobrane, że suma każdego wiersza, każdego rzędu i każdej przekątni jest jednakowa; **kwadratowy**, czworoboczny, mający pewną miarę powierzchni w kwadrat; **k-e miary**, miary powierzchni.

Kwadratura *l.* odległość od siebie dwu ciał niebieskich o czwartą część koła czyli o 90°; **k. koła**, zadanie gieometryczne, polegające na znalezieniu sposobu nakreślenia kwadratu, równego powierzchnią danemu kołu; *przen.* zagadnienie niemożliwe do rozwiązania.

Kwadrować *l.* przypadać, stosować się, harmonizować z czem, pasować, odpowiadać

Kwadrupla *l.* ilość poczwórna.

Kwadruplet *nl.* welocyped czterosiedzeniowy.

Kwadruplować *l.* brać poczwórnie (np. czwórnasób, **k. stawkę w grze**, grać o stawkę 4 razy większą niż początkowo).

Kwadryga *l.* wóz starorzymski, zaprzężony w czwórkę koni.

Kwadryljon *nl.* 1,000 tryljonów, liczba 1 z 15 zerami.

Kwadrypartycja *nl.* podział na cztery części.

Kwadrywjum *l.* dawniejsze szkoły, w których uczono 4-ch nauk: gieometrji, arytmetyki, astronomji i śpiewu.

Kwakier *a. dosł.* drżący; sekta protestancka w Anglji i Ameryce; *przen.* człowiek czystych obyczajów.

Kwalifikacja *śrl.* uzdolnienie, zdolność do sprawowania jakiego obowiązku; świadectwo uzdolnienia; świadectwo policyjne dla otrzymania paszportu.

Kwalifikować *śrl.* oznaczać, do jakiej kategorji kto lub co ma należeć; **k. się**, nadawać się, być odpowiednim.

Kwalitatywna *śrl.* **analiza chemiczna**, wykazanie, jakie pierwiastki chemiczne znajdują się w danej próbce, bez oznaczenia ich proporcji i ilości; rozbiór chemiczny jakościowy.

Kwantum *l.* pewna ilość, pewna suma.

Kwantytatywna *nl.* **analiza chemiczna**, rozbiór chemiczny ilościowy, wykazanie, w jakiej proporcji pierwiastki chemiczne wchodzą w związek.

Kwarantanna *w.* nakaz zatrzymywania w pewnej linji granicznej okrętów, osób lub zwierząt przybyłych z miejsc, dotkniętych zarazą; miejsce i czas, przeznaczony dla tego zatrzymania.

Kwarc *n.* (?) minerał pospolity, będący czystą krzemionką.

Kwarciane wojsko (*ob.* **Kwarta**) wojsko zaciężne, utrzymywane z kwarty (czwartej, a właściwie piątej części) dochodu z dóbr królewskich.

Kwarcyt *nl.* skała kwarcowa ziarnista, zbita.

Kwargiel *n.* zwyczajny ser wiejski w małym formacie.

Kwarta *l.* miara dla ciał sypkich lub płynnych = $^1/_4$ garnca, litr; w *muz.* nazwa czwartego tonu porządkowego od tonu zasadniczego; w fechtunku: cięcie w lewe ramię; w szkołach niemieckich czwarta klasa; odbicie bili od trzech band bilardu przed trafieniem w cel zamierzony; w grze w rumel-pikietę: sekwens czterech kart od króla; w daw. Polsce: dochód z królewszczyzn, z którego utrzymywane było **kwarciane (ob.) wojsko**.

Kwartał *śrl.* czwarta część roku; dzielnica miasta; **kwartalnik**, pismo, wydawane raz na kwartał.

Kwartant *nl.* księga formatu *in quarto.*

Kwarter *a.* jednostka wagi, czwarta część dawnego centnara angielskiego = 28 funtom avoirdupois, jednostka miary zboża=8 buszlom (*ob.* **Bushel**)=290 litrom.

Kwarteron *h.* dziecko europejczyka i terceronki lub odwrotnie.

Kwartet *w.* utwór muzyczny na 4 głosy lub na 4 instrumenty; 4 osoby, wykonywające taki utwór; **kwartecista**, muzyk, należący do kwartetu, grywający w kwartecie.

Kwartjer *f.* poddanie się załogi fortecznej z prawem wolnego wyjścia.

Kwart-major, w grze w rumel-pikietę sekwens czterech kart jednej maści, od asa.

Kwarto *ob.* **In quarto.**

Kwart-sekstowy akord, w *muz.* akord złożony z nuty dolnej, jej kwarty i seksty.

Kwasja *nl.* gorzknia lekarska, drzewo, rosnące w Brazylji, którego gorzka kora jest używana jako lek.

Kwast *n.* kutas, frendzla.

Kwatera [*f.*] mieszkanie *szczeg.* wojskowego; leże wojskowe; działka w ogrodzie; część okna objęta jedną ramą; **kwaterować**, rozmieszczać (wojsko) po kwaterach; mieszkać; **k. się**, wprowadzać się, sadowić się; **kwaterunek**, obowiązek dawania wojsku kwatery, podatek kwaterunkowy; **kwaterunkowe**, podatek na mieszkania dla wojska.

Kwaterka *l.* czwarta część kwarty.

Kwatermistrz *n.* oficer a. urzędnik, zajmujący się rozkwaterowaniem wojska; **gienerał k.**, wyższy oficer sztabu głównego, zawiadujący rozmieszczeniem wojska.

Kwaternjony *nl.* gałąź matematyki, rachunek niezwykle doniosły i uogólniający, obmyślony przez Hamiltona z Dublinu.

Kwaterno *w.* w loterji liczbowej cztery numery, razem wzięte i razem z koła wyciągnięte; w grze w loteryjkę: cztery liczby w jednym rzędzie nakryte.

Kwair *w.* zaprząg czterokonny.

Kwatrino *l.* dawna miedziana moneta rzymska=$^1/_5$ grosza.

Kwazymodo *ob.* **Quasimodo.**

Kwef *f.* zasłona twarzy, używana przez kobiety muzułmańskie; woal; **kwefić**, osłaniać twarz kwefem.

Kwerela *l.* zażalenie, skarga do sądu grodzkiego, sprawa.

Kwerenda *l.* poszukiwanie; szperanie (w aktach, w archiwach).

Kweres *nl.* zamieszanie, kłopot; śledztwo.

Kwerymonja *śrl.* zażalenie, skarga.

Kwesta *śrl.* zbieranie jałmużny na biednych a. na klasztor; to co zebrano, kwestując; **kwestarz**, braciszek zakonny, kwestujący na utrzymanie klasztoru; **kwestarka**, zbierająca jałmużnę po domach lub w kościele.

Kwestja *l.* pytanie, zadanie do rozwiązania, do rozstrzygnięcia; wątpliwość; trudność; przeszkoda; sprawa; **k. gabinetowa**, sprawa, której rozstrzygnięcie niezgodne z żądaniem ministrów spowoduje podanie się ich do dymisji; **k. formalna**, dotycząca sposobu traktowania spraw; **k. merytoryczna**, dotycząca treści sprawy rozważanej; **wziąć kogo na kwestję**, badać, poddać badaniu.

Kwestjonarjusz *nl.* szczegółowy spis pytań, dotyczących jakiej sprawy, rozsyłany zwykle ludziom kompetentnym dla pozyskania wyjaśnień.

Kwestjonować *śrl.* wypytywać; podawać w wątpliwość.

Kwestor *l.* tytuł urzędnika skarbowego w dawnym Rzymie; w uniwersytecie urzędnik do pobierania opłat za kolegja.

Kwestować *śrl.* chodzić a. jeździć po kweście; zbierać dobrowolne datki na ubogich, na zakłady dobroczynne, na kościół, klasztor i t. p.

Kwestura *l.* biuro do przyjmowania opłat w uniwersytecie; członkowie korporacji parlamentarnej zajmującej się sprawami kasowemi; urząd kwestora.

Kwietyzm *ob.* **Kwjetyzm.**

Kwindecemwir *l.* kapłan rzymski, czuwający nad księgami sybillińskiemi i igrzyskami sekularnemi.

Kwindecz *w.* dawna gra w karty.

Kwinkunks *ob.* **Quincunx.**

Kwinkwenjum *ob.* **Quinquenium.**

Kwinta *l.* piąta klasa w szkołach; piąta część; piąty ton od tonu głównego w gamie djatonicznej; najwyższy ton skrzypcowy, struna skrzypcowa E; w rumel-pikiecie sekwens pięciu kart; **spuścić nos na k-ę**, spokornieć, stracić na fantazji, stracić rezon.

Kwintal *f.* francuski centnar handlowy = 100 kilogramom.

Kwinterno *w.* wygrana w loteryjce, w loterji liczbowej na pięć numerów, razem postawionych i razem z koła wyciągniętych.

Kwinteron *h.* mieszaniec z człowieka białego i kwarterona.

Kwintesencja *l.* najgłówniejsza, najistotniejsza treść rzeczy.

Kwintet *w.* utwór muzyczny na 5 głosów lub na 5 instrumentów.

Kwintsekstowy akord, w *muz.* akord złożony z nuty dolnej, jej tercji, kwinty i seksty.

Kwintyljon *nl.* 1000 kwadryljonów; liczba 1 z 18 zerami.

Kwirl *n.* kołatka, mątewka, narzędzie kuchenne do rozbijania i mieszania mleka, piany i t. p.

Kwiryci *l.* zaszczytna nazwa ludu rzymskiego względnie do jego praw obywatelskich.

Kwirynał *l.* pałac królewski w Rzymie, dawniej papieski; *przen.* dwór włoski.

Kwit *śrl.* piśmienne poświadczenie z odbioru pieniędzy, paczki i t. p.; re-

wers, zobowiązanie piśmienne spłaty pożyczki; **kwita**, już dosyć! już rachunki wyrównane; odwet; **grać na kwitę**, grać o cały rezultat gier poprzednich a. gry poprzedniej; **kwitować**, wydawać kwit na dowód odbioru należności; *iron.* **k. z czego**, wcale nie chcieć czego; **k. się z kim**, wyrównywać wzajemne rachunki, należności.

Kwitarjusz *nł.* księga do wycinania kwitów; księga pokwitowań.

Kwjetacja *śrł.* uspokojenie.

Kwjetysta *nł.* zwolennik filozofji ukojenia.

Kwjetyzm *nł.* dążenie do osiągnięcia spokoju, jako najwyższego celu życia, przez zatopienie się bezczynne w rozmyślaniach religijnych, a. abstrakcyjnych, a. estetycznych; obojętność, filisterstwo.

Kwodlibet *ob.* **Quodlibet**.

Kwota *śrł.* pewna ilość pieniędzy.

Kyanometr *ob.* **Cyjanometr**.

Kylistyka **g.* sztuka chodzenia na głowie i na rękach.

Kynografja **g.* opis psów.

Kyrie elejson! *g.* Panie, zmiłuj się nad nami!

L.

L. *skr.* **Lex** (*ob.*); *skr.* **Liber** (*ob.*); *skr.* **Litr** (*ob.*).

L. liczba rzymska=50.

L. a. *skr.* **Lege artis**, na receptach: według przepisu sztuki (farmaceutycznej).

Laba *n.* święto, odpoczynek, próżnowanie; przyjemność, uciecha, zabawa.

Labarum *l.* proporzec staroż. rzymski; kosztowny sztandar Konstantyna W.; monogram, złożony z greckich liter X. P. oznaczające imię Chrystusa; *przen.* godło, pod którym ktoś walczy, święte dla niego.

Laber, Labry *n.* ozdoba w około czego, obwódka, bramowanie; ozdoby kwieciste; floresy, wychodzące z pod hełmu, otaczające tarczę herbową.

Laberdan *n.* świeże, solone mięso wątłusza.

Labiales *l.* spółgłoski wargowe (b, p, w, f, m).

Labirynt *g.* w starożytności nazwa budowli z jednym wejściem, zawierających mnóstwo sal i krętych korytarzy; w anatomji: wewnętrzna część ucha, błędnik; w ogrodnictwie: gaik ze sztucznie powikłanemi ścieżkami; *przen.* sprawa lub rzecz bardzo zawikłana, niejasność, zamęt.

Labiryntodont **g.* żabojaszczur, płaz zaginiony.

Labjalny *l.* wargowy.

Laborant *l.* pracujący w laboratorjach naukowych; posługacz w aptece.

Laboratorjum *l.* pracownia do wykonywania rozmaitych czynności naukowych, doświadczeń, badań fizycznych, chemicznych, technicznych i t. p.; w wojsku: warsztat do przysposabiania amunicji.

Labor improbus *l.* praca niestrudzona; **l. (l.) omnia vincit**, praca (niestrudzona) wszystko przezwycięża.

Labować, L. się *n.* rozkoszować się; dogadzać sobie, używać, posilać się.

Labrador *h.* rolnik.

Labrador, minerał, spat polny sodowo-wapienny, bywa bezbarwny a. pięknie zabarwiony: używa się do pierścionków, spinek i t. p. (od nazwy krainy).

Labrować *l.* zdobić, brzegi, bramować, ozdabiać tarczę herbową herbami.

Labuś *f.* pogardliwa nazwa księdza, zwłaszcza Francuza (z *l'abbé*).

Lac *f.* *(lak)* jezioro.

Lacerna *l.* u starożytnych Rzymian płaszcz z kapturem.

Lachesis *ob.* **Parki**.

Lachons le mot *f.* *(laszą lö mo)* powiedzmy ten przykry wyraz, nazwijmy (kogo a. co) po imieniu, jak zasługuje, nie owijając w bawełnę.

Lacis *f.* *(lasi)* *dosł.* siatka; tkanina siatkowata półjedwabna.

Lacrima Christi *l.* *dosł.* „łza Chrystusa"; delikatne wino rosnące w połud. Włoszech.

Lacrimoso, Lagrimoso *w.* w *muz.* żałośnie, łzawo, boleśnie.

La critique est aisée et l'art est difficile *(la kritik e teze e lar e difisil)* *f.* krytyka jest łatwa, lecz sztuka trudna.

Lactobacillus *nł.* bacyl, powodujący zsiadanie się mleka.

Lactus sorte tua vivas sapienter *l.* będziesz żyć mądrze gdy będziesz zadowolóny z losu twego.

Lada *n.* skrzynia kasowa; kasa cechowa; stół sklepowy, kontuar; skrzynka do rznięcia sieczki; skrzynia do zboża w młynie.

Ladenhüter *n.* towar, oddawna w sklepie na półkach stojący, nie idący, ciężko się sprzedający.

Ladra *n.* łachmany; skóra do pompy; **ladrowanie**, okrycie zbrojne, pancerz, zbroja.

Lady *a.* *(ledi)* pani, dama wyższego stanu w Anglji.

Laetare *l.* *dosł.* raduj się: nazwa czwartej niedzieli postu.

Lafa *pers.* płaca miesięczna a. roczna, żołd, pensja.

La faim chasse le loup du bois *f.* *(la fę szas lö lu dü bua)* głód wygania wilka z lasu; *przen.* konieczność zmusza człowieka nieraz do czynienia tego, co mu się niepodoba.

Lag *w.* (?) błoto, moczar, sapowisko.

La garde meurt et ne se rend pas *f.* *(la gard mör e nö sö ran pa)* gwardja umiera a nie poddaje się — słynna odpowiedź Cambronne'a, gdy pod Waterloo wezwano gwardję, żeby się poddała.

Lagerbuch *n.* księga składowa, wykazująca ilość towaru.

Lagier *n.* osad, formujący się w beczce przy fermentacji wina; roztwór solny, w którym trzymają śledzie; skład (towarów); obóz.

Lago *w.* jezioro.

La grande nation *f.* *(la grand nasją)* *dosł.* wielki naród, szydercza nazwa dawana Francuzom.

Lagrowe piwo, piwo wystałe, leżak; **l. szkło**, grubsze szkło wyrobione z lepszej masy szklanej, używane na szyby (*ob.* **Lagier**).

Laguna *w.* płytki moczar, a. jezioro ciągnące się wzdłuż brzegu morza tam, gdzie większa rzeka ma ujście, tworząc ławice i mielizny (jak w Wenecji); jezioro wewnątrz atolu.

Laicyzacja *nł.* usunięcie jakiej instytucji z pod zarządu duchowieństwa.

Laik *g.-l.* braciszek zakonny spełniający obowiązki niższego rzędu w klasztorze katolickim, nie mający wyższych święceń; *przen.* człowiek nieobeznany z jaką nauką lub sztuką, nierzeczoznawca.

Laird *szkoc.* *(lerd)* większy właściciel w Szkocji, lord.

Lais, Laisa *f.* [*n.*] w staro francuskiej i staro-angielskiej poezji nazwa pieśni lirycznych, opisujących a. epicznych; śpiewanie przy dźwięku instrumentów strunowych (najbardziej rozpowszechnione we Francji w 12 wieku, zarzucone w 16-ym).

Laissez faire, laissez passer *f.* *(lese fer, lese pase)* formuła ekonomistów, żądających wolności pracy i swobody konkurencji bez interwencji państwa; swoboda działania.

Lajbik *n.* mundur wojskowy; kaftanik, stanik kobiecy.

Lak *pers.* [*n.*] stopiona mieszanina różnych żywic z dodatkiem proszków pachnących, robiona w pałeczkach do pieczętowania; roślina ozdobna z rodziny krzyżowych; **lakować**, pieczętować, zalepiać lakiem, pokrywać lakiem.

Laka *ar.* [*śrl.*] mieszanina jakiego barwnika z glinką, solami cynowemi i innemi substancjami, służąca do wyrobu przezroczystych farb, używanych do laserunku, do farbowania tkanin i t. p.; guma żywiczna z Indji Wschodnich, czerwonawo-brunatna, jasna i przezroczysta; piękny werniks chiński.

Laka *n.* kałuża, gnojówka.

Laka, miara liczebna sukna=24 łokciom.

Lake *a.* *(lek)* jezioro.

Lakier (*ob.* **Lakierować**) roztwór żywicy w terpentynie a. w spirytusie, nadający przedmiotom połysk i zabezpieczający od wilgoci (różni się od werniksu brakiem pokostu).

Lakierować *n.* powlekać lakierem; **lakiernik**, rzemieślnik, zajmujący się lakierowaniem.

Lakistów szkoła poetycka, inaczej: szkoła jeziorowców, powstała w Anglji na początku 19 w., nadała kierunek naturalności co do wyrażeń i wyboru tematów (od poetów Wordsworth'a, Coleridge'a i Southey'a, którzy się osiedlili nad jeziorami hrabstw Westmoreland i Cumberland.

Lakmus *n.* niebieski barwnik roślinny; **lakmusowy papier**, papierek, nasycony lakmusem, do rozpoznawania kwasów, w których przybiera barwę czerwoną, i do zasad, w których odzyskuje barwę niebieską, używany w doświadczeniach chemicznych.

Lakolity **g.* skały wybuchowe, wtłoczone między warstwy osadowe.

Lakoniczny *g.* krótki węzłowaty, zwięzły a dosadny; **lakoniczność** *ob.* **Lakonizm**.

Lakonizm *g.* sposób zwięzłego a jędrnego wypowiadania myśli.

Lakrymatorjum *śrł.* mała urna do łez, łzawnica.

Laksacja *śrł.* biegunka, rozwolnienie, djarja.

Laksans *ł.* lekarstwo, wywołujące rozwolnienie.

Laktacja *nł.* karmienie piersią.

Lakteina *nł.* wyciąg, zawierający pożywne pierwiastki mleka.

Laktobacylina *nł.* preparat Miecznikowa, współcz. uczonego; dodany do mleka powoduje zsiadanie się (*ob.* **Lactobacillus**) i ma czynić je skutecznym przeciw zgrzybiałości przedwczesnej.

Laktobutyrometr, Laktoskop *nł.* przyrząd do oznaczania tłustości mleka.

Laktometr, Laktodensymetr *nł.* przyrząd do mierzenia gęstości mleka, probierz.

Laktoproteina *nł.* proteina zawarta w mleku.

Laktoza *nł.* odmiana cukru, zawarta w mleku, cukier mleczny.

Laktuka *ł.* gatunek sałaty.

Laktyna *nł.* gatunek mąki do żywienia młodego inwentarza.

La lame use le fourreau *f.* *(la lam üz lö furo) dosł.* klinga zużywa pochwę; *przen.* wytężona praca umysłu, nerwów zużywa człowieka, skraca jego życie.

Lama *f.* tkanina przetykana złotem a. srebrem.

Lama *peruw.* [*h.*] zwierzę racicowe o długiej szyi i pięknej wełnie; tkanina wełniana z tego zwierzęcia.

Lama *tybet.* kapłan mongolski Buddy.

Lamaizm, Lamizm *nł.* sekta buddyjska w Tybecie, której arcykapłanem jest Dalajlama.

Lambdacyzm *g.* błędne wymawianie *l* zamiast *r* (np. lobak zam. robak).

Lambinować *f.* ślęczeć nad czem, zanadto się mozolić.

Lambrekin *f.* krótkie udrapowanie firanki u drzwi i okien, zwykle z ciężkiego materjału; w heraldyce: ozdoby około hełmu, labry.

Lamela *ł.* cienka płytka.

Lament *ł.* płacz, narzekanie.

Lamentabile *ł.* w *muz.* żałośnie.

Lamentacja *ł.* skarga, użalanie się; pieśni Jeremjaszowe, śpiewane w kościele katolickim w ostatnie 3 dni W. tygodnia.

Lamentować *ł.* żalić się, biadać, skarżyć się, narzekać.

La mer à boire *f.* *(la mer a buar) dosł.* morze do wypicia: zadanie arcytrudne, zawiłe.

Lamety *f.* cięte prążki z cienkiej blachy cynkowej, używanej do ozdoby choinek na Boże Narodzenie.

Laminować *f.* walcować blachę, aby była cienką; walcować żelazo na sztaby.

Lamizm *ob.* **Lamaizm.**

Lamować (*ob.* **Lama**) obszywać czym brzegi materjału, bramować.

Lampa *g.* [*ł.*] **bezpieczeństwa, l. Davy'ego**, lampa górnicza, tak urządzona, że od niej nie zapalą się gazy w kopalni; **l. Arganda**, lampa z okrągłym knotem, wewnątrz pustym, w której powietrze, wprowadzane przez rurkę, wzmacnia siłę płomienia.

Lampadacja *śrł.* palenie podeszew lampami przy torturach.

Lampadarius *ł.* podstawa do lampy podobna do kandelabru.

Lampart *ł.* wielki kot afrykański centkowany, *przen.* łobuz, birbant, hulaka, rozpustnik.

Lampas *f.* pas odmiennego koloru u czapki, spodni a. kołnierza, u ściany; szlak.

Lamperja *f.* wyłożenie dolnej części ściany deskami, betonem, marmurem a. pomalowanie jej ciemniejszą farbą aniżeli ściana.

Lampjon *f.* lampka a. latarnia papierowa do iluminacji.

Lampreda, Lampreta *ł.* ryba minóg.

Lamprofonja **g.* czystość głosu, głos wyraźny, dalekonośny.

Lamprometr **g.* przyrząd do mierzenia światła.

Lamus *n.* przy większych dworach domek murowany, zabezpieczony od ognia, służący do przechowywania cenniejszych przedmiotów, magazyn, skarbiec; *iron.* skład starych rupieci, rupieciarnia.

Lana caprina *ł.* „kozia wełna"; *ob.* **De lana caprina.**

Lanca *ł.* [*n.*] drążek z stalowym szpicem, ułańska pika z chorągiewką.

Lancet *f.* nożyk składany obosieczny do operacji chirurgicznych.

L'ancêtre c'est moi *f.* *(lansetr se mua) dosł.* przodek to ja!—ja sam stworzyłem sobie imię, stanowisko, nie odziedziczyłem tego po przodkach.

Lancier *f.* *(lansje) ob.* **Lansjer.**

Lancknecht *n.* dawny żołnierz zaciężny w Niemczech, uzbrojony halabardą, spisą lub mieczem; gra hazardowna w karty, djabełek.

Land *n.* kraj.

Landamman *n.* prezydent kantonu w Szwajcarji.

Landara *n.* duży ciężki powóz podróżny, stara kareta.

Landau *f.* *(lando)* rodzaj powozu o jednakowo szerokich siedzeniach przednich i tylnych, z budą, rozkładającą się naprzód i w tył.

Landgraf *n.* dawny tytuł niektórych książąt udzielnych w Niemczech.

Land-Jobber *a.* *(lend-dżobber)* przemysłowiec, spekulujący posiadłościami ziemskiemi *szczeg.* w Ameryce Półn.

Land-League *a.* *(lend' lig)* stronnictwo utworzone przez Michała Dawitta w r. 1879 i zorganizowane przez Parnella, domagające się uwłaszczenia chłopów irlandzkich.

Ländler *n.* powolny walc tyrolski.

Landlord *a.* właściciel dóbr ziemskich w Anglji.

Landmistrz *n.* wielki mistrz krzyżacki.

Lando *ob.* **Landau.**

Landrat *n.* naczelnik powiatu w Prusiech; rada okręgowa w Bawarji.

Landrecht *n.* ustawa praw cywilnych, wprowadzona d. 1 czerwca 1794 r. do ziem odpadłych pod panowanie pruskie po rozbiorze Polski.

Landsknecht *ob.* **Lancknecht.**

Landsman *n.* ziomek; krajowiec.

Landsting, Landting *duńs.* zgromadzenie narodowe, izba poselska w państwach skandynawskich.

Landszaft *n.* krajobraz, pejzaż.

Landszafta *n.* towarzystwo kredytowe ziemskie w Prusiech.

Landszep *n.* ławnik, sędzia gminny.

Landszturm *n.* pospolite ruszenie w Niemczech, wojsko zapasowe, nielinjowe.

Landwera *n.* wojsko, złożone z ludzi, którzy przebyli wyznaczony czas w wojsku linjowym przesłużyli; rezerwa, obrona krajowa w Niemczech.

Landy *f.* błotniste i piaszczyste wydmy nadmorskie we Francji nad zatoką Gaskońską.

Langieta *f.* frezka, falbanka, garnirowanie u czepków i kołnierzyków damskich.

Langue d'oc *f.* *(lang dok)* narzecze południowo-francuskie czyli prowansalskie.

Langue d'oïl *f.* *(lang doj)* narzecze północno-francuskie, które stało się dominującym we Francji.

Langue-verte *f.* *(lang-wert)* pewien rodzaj sztucznego języka; żargon, szwargot.

Langusta *śrł.* skorupiak jadalny, pospolity w morzu Śródziemnym.

Lanista *ł.* szermierz, nauczyciel gladjatorów.

Lankastra szkoła, szkoła początkowa wzajemnego uczenia (dzieci młodszych przez starsze) (Józef Lancaster r. 1805 w Londynie wprowadził nauczanie wzajemne metodą Bella).

Lankastrówka, fuzja myśliwska, odtylcowa (od nazwiska wynalazcy Anglika Lancaster około 1850 r.).

Lanolina *nł.* tłuszcz z wełny owczej; delikatna, dezynfekująca maść z tego tłuszczu.

Lansada *w.* łukowaty skok konia; **l-y**, podrygi, podskoki.

Lansjer *f.* ułan; taniec francuski z 5 figurami, w rodzaju kontredansa; muzyka do niego.

Lansować *f.* puszczać, rzucać, wprowadzić w świat, w modę.

Lanszaft *ob.* **Landszaft.**

Laokoon, kapłan trojański, którego z synami zdusiły dwa węże, zesłane przez gniewną Minerwę; **L-a grupa**, słynna rzeźba, znaleziona 1506 r. blizko Rzymu, przedstawiająca ową śmiertelną **L-a** walkę z wężami; **L-a sploty**, stosunki a. uczucia coraz przykrzejsze, z których nie można się wyplątać.

Laokracja *g.* panowanie ludu.

Lao-tse, twórca religji Tao w Chinach (r. 600 przed Chr.).

Lapalja *n.* drobnostki, bagatele.

Laparatomja **g.* cięcie cesarskie, otwarcie chirurgicz. jamy brzusznej (przy porodzie).

Lapidarny *ł.* na kamieniu rzeźbiony a. wyryty; **l. styl**, krótki, zwięzły sposób pisania a. mówienia; **l-e pismo**, rodzaj druku, używany w tytułach, w którym litery o białych brzegach naśladują wypukłość.

Lapides clamabunt *ł.* kamienie wołać będą! (będą się skarżyły).

Lapilli *ł.* porowate kamyki, pochodzące z wyrzuco-

nych przy wybuchu wulkanu kropel lawy, zakrzepłych w powietrzu.

Lapis *l. dosł.* kamień; **l. a. l. infernalis**, kamień piekielny, azotan srebra; **l. lazuli**, kamień lazurowy, z którego przygotowuje się farba niebieska, lazulit; **l. lapisowy kolor**, kolor jasno-liljowy; **l. offensionis et petra scandali**, kamień obrazy i zgorszenia; **lapisować**, przypalać lapisem (azotanem srebra).

Lapitowie, pierwotni, napółbajeczni mieszkańcy Tesalji (północnej Grecji); walki ich z centaurami są przedmiotem niektórych starożytnych rzeźb greckich.

L'appetit vient en mangeant *f.* (*lapeti wję ta^n ma^nża^n*) jedząc, nabiera się apetytu; nie wierz gębie, aż położysz na zębie; *przen.* kto już ma dużo, chce mieć więcej.

La propriété c'est le vol *f.* *(la proprjete se lö wol)* własność jest kradzieżą — zasada komunizmu, wypowiedziana przez Proudhomme'a.

Laps *ob.* **Lapsus**.

Lapsus *l.* omyłka, błąd; termin, po za który coś przepada; **l. calami**, błąd pióra; **l. linguae**, błąd, popełniony w mowie; **l. memoriae**, błąd pamięci; **lapsu temporis**, z czasem.

Laralje *l.* święta rzymskie na cześć larów.

Larendogra *f.* (La reine de Hongrie), rodzaj wody kolońskiej.

Larga manu *l. dosł.* szeroką ręką: hojnie, szczodrze.

Larghetto *w.* w *muz.* trochę zwolna, dość wolno.

Larghezza *w. (largeca)* nadmiar, zbyt wielki kredyt udzielony komuś.

Largo *w.* zwolna: **l. assai**, bardzo wolno, uroczyście.

Lari fari *n.* niedorzeczność, brednie, głupstwa, tere-fere.

Larmojant *f.* płaksa, mazgaj.

Larum *f.* alarm, popłoch, wrzawa, trwoga, sygnał zwołujący pod broń; hałas, krzyk.

Larwa *l.* poczwarka owadu; straszna maska; poczwara, straszydło, widmo.

Lary *l.* u Rzymian dusze zmarłych przodków; bóstwa, opiekujące się rodziną, domem; **l. i penaty**, *przen.* ognisko domowe.

Laryngitis *nl.* zapalenie krtani.

Laryngolog *°g.* lekarz specjalista chorób krtani.

Laryngologja *°g.* część medycyny, zajmująca się chorobami krtani i dróg oddechowych.

Laryngoskop *°g.* zwierciadełko, t. j. wziernik do badania krtani.

Laryngotomja *°g.* operacyjne przecięcie krtani dla doprowadzenia powietrza do płuc.

Larynx *g.* krtań.

La sauce fait manger le poisson *f. (la sos fe ma^nże lö puasą) dosł.* dla sosu zjada się rybę (choćby lichą): przyjmujemy i przykrość dla okoliczności pożądanych.

Lasciate ogni speranza voi ch'entrate *w. (laszate ońji speranca woi kentrate)* porzućcie wszelką nadzieję, którzy tu wchodzicie (napis nad piekłem w „Boskiej komedji". Dantego).

Laserować *n.* powlekać malowidło farbą przezroczystą.

Laserunek *n.* powlekanie rozrzedzoną farbą podmalowanego gruntu (na płótnie, drzewie i t. p.) tak, iżby spodnia farba przeglądała.

Lasować *n.* **wapno**, gasić wapno, mieszać wapno palone z wodą.

Lasso *f.*, **Lazo** *h.* długi rzemień z kulą na końcu, do chwytania koni dzikich i innych zwierząt.

Lastadie [*n.*], **Lastagie**, fracht okrętowy.

Lästige Ausländer *n. dosł.* uciążliwi cudzoziemcy: cudzoziemcy, których policja pruska wydala z kraju, najczęściej dlatego, że są Polakami.

Last not least *a. (las not list)* ostatni, ale nie najgorszy.

Lasza *n.* łubek, sztabka żelazna łącząca szyny kolei żelaznej.

Lat *skr.* **Latituda** (*ob.*).

Latanja *l.* roślina krasłonica, gatunek palmy.

Latarnia *l.* **czarnoksięzka a. magiczna**, przyrząd do rzucania obrazu oświetlonego na ekran, powiększonego za pomocą szkieł.

Latencja *l.* utajenie.

Latens *l.* ukryty, utajony.

Lateralny *l.* boczny, poboczny, postronny.

Laterować *l.* zliczać cyfry jednej stronnicy i sumę ich przenosić na następną.

Latet anguis in herba *l. dosł.* kryje się wąż w trawie: w tym się kryje coś niebezpiecznego.

Latifundia *l.* wielkie dobra ziemskie.

Latiklawa *l.* toga rzymska z szerokim szlakiem purpurowym.

Latituda *l.* szerokość gieograficzna; *skr.* **lat.**

Latitudynarjusze *l.* stronnictwo wolnomyślne w Kościele episkopalnym angielskim w 2-ej połowie XVII wieku, swobodniej tłómaczące dogmaty kościelne sporne.

Latomja *g.* łomy kamienia; więzienie w łomach kamiennych; wolnomularstwo.

Latra *n.* wóz do gnoju, gnojownica.

Latrja *g.* ubóstwianie.

Latryna *l.* dół na ekskrementy; wychodek.

Latus *l.* w księgach rachunkowych suma do przeniesienia z jednej stronnicy na drugą; **latusować** *ob.* **Laterować**.

Latus per se *l.* suma z jednej stronicy.

Latynista *śrl.* znawca języka łacińskiego i literatury rzymskiej.

Latynizm *nl.* zwrot mowy, właściwy językowi łacińskiemu; wyznanie rzymsko-katolickie.

Latynizować *śrl.* złacinniać, nadawać zwrot a. charakter łaciński.

Lauba *n.* altana.

Laubzega *n.* wązka piłka cienka, do wypiłowywania delikatnych deseni na deseczkach z drzewa.

Lauda *ob.* **Laudum**.

Laudanum *nl.* makowiec opjum.

Laudator temporis acti *l.* chwalca przeszłości.

Laudemium *śrl.* opłata, pobierana przy przechodzeniu na kogo innego dóbr emfiteutycznych a. sprzedaży ich.

Laudes *l.* pieśni i modlitwy pochwalne.

Laudetur Jesus Christus *l.* niech będzie pochwalony Jezus Chrystus.

Laudum *l.*, (l. mn.: **Lauda**), postanowienie, uchwała, protokół; w daw. Polsce, instrukcja pisana dla posłów na sejm, dająca im dyrektywę.

Laufer *n.* szybkobieg; figura w szachach; wązka ozdobna serweta kładziona przez środek stołu; **laufry**, strzelcy w pułkach lancknechtów; słudzy, należący do jakiego orszaku, obowiązani biec przed nim; **laufrować**, włóczyć się, biegać po mieście.

Laufpas *n.* **dać**, wypędzić ze służby.

Laur *l.* wawrzyn; **laury**, tryumfy, powodzenie; **laurową woda**, **laurowe krople**, woda dystylowana z liści laurowiśni, a. z gorzkich migdałów, używana w podrażnieniach nerwowych.

Laureat *l.* uwieńczony wieńcem laurowym: nagrodzony za pracę naukową, za utwór literacki lub za dzieło sztuki.

Laurentyjska formacja, złożona z gnejsu pierwotnego, wcześniejsza niż huron. a późniejsza niż kredowa (od skał, zajmujących duży obszar nad rzeką św. Wawrzyńca i Jeziora Wyższego w Ameryce półn.).

Laurocerasus *nl.*, **Laurowiśnia**, **Laurośliwa**, roślina z rodziny różowatych, hodowana w połudn. Europie; z jej liści, zawierających kwas pruski, wyrabiają wodę laurową.

Laus in proprio ore sordescit *l.* własna pochwała śmierdzi.

Laus Tibi. Domine *l.* Chwała Ci Panie.

La vérité sort de la bouche des enfants *f. (la werite sor dö la busz de za^nfa^n)* prawda wychodzi z ust dzieci; dzieci, przez naiwność, wyznają to, co ukrywają starsi.

Lawa *w.* masa stopiona, wylewająca się z kraterów wulkanu przy wybuchach; sztuczny kamień czarny, z którego wyrabiają tańszą biżuterję.

Lawabo, **Lawatorjum** *śrl.* umywalnia, miednica z upustem wody do mycia rąk w zakrystji przed mszą.

Lawacja *l.* obmywanie, kąpiel.

Lawatera nauka *ob.* **Fizjognomika** (Szwajcar Lavater, jej twórca 1741—1801).

Lawatorjum *ob.* **Lawabo**.

Laweta *f.* [*n.*] podstawa pod armatę z przyrządem do kierowania.

Lawina *n.* śnieg ziarnisty, który na zboczach gór obrywa się własnym ciężarem i spada wielkiemi masami, rosnącemi podczas jego staczania się z gór, druzgocąc wszystko po drodze.

Lawirować *hol.* [*n.*] przy przeciwnym wietrze żeglować bokiem w zygzak dla niestracenia kierunku; *przen.* tak postępować w sprzecznych okolicznościach, aby się nie narazić żadnej stronie.

Lawn-tennis *a. (lan-)* gra ogrodowa w piłki, które się podbija t. zw. rakietami (*ob.*).

Lawoar *f.* umywalnia.

Lawować *l.* po rysunku, rozprowadzać pędzlem tusz a. farbę rozcieńczoną w wodzie.

Laxans, w l. mn. **Laxantia** *l.* środki przeczyszczające.

Lazaret *w.* szpital wojskowy.

Lazaron *w.* żebrak próżniaczy we Włoszech.

Lazaryści, zakon założony

przez św. Wincentego à Paulo r. 1624, poświęcający się nauczaniu ludowemu, pomocy duchownej i pielęgnowaniu chorych, misjonarze.

Lazerować *ob.* **Laserować**.

Lazulit *nł.* minerał barwy niebieskiej lub zielonawej, spat błękitny.

Lazur *śrł.* błękit; **lazurowy**, błękitny, modry; **lazurować**, malować na błękitno; **lazurek**, barwnik, używany do prania bielizny, błękit berliński, farbka.

Lazuryt *nł.* lazurowy kamień. minerał, z którego otrzymuje się farbę błękitną.

Lazzi *w.* *(lacci)* dowcipy, żarty, drwinki.

Lażować [*n.*] folgować, pobłażać; w grze w karty to samo co **impasować**.

Lb. *skr.* **libra** *ł.* funt, np. 10 lb=10 funtów.

L. c. *skr.* **loco citato** *ł.* w tym samym dziele, piśmie; *skr.* **loro conto** *w. ob.*

L. d'or *skr.* **Luidor** *(ob.)*.

Leader *a.* *(lider)* przywódca partji; przewodnik; w wyścigach cyklistów: jadący przed ścigającym się i wskazujący mu potrzebną szybkość jazdy; artykuł wstępny w gazecie.

Leander i Hero, para kochanków, opiewana przez poetów: L. co noc przepływał Helespont, aby ujrzeć Hero, aż utonął; wtedy i Hero rzuciła się w morze.

Lear *a.* *(lir)* mityczny król Wielkiej Brytanji, zrzekł się państwa na rzecz córek i popadł w nędzę; *przen.* ojciec, który podzielił mienie pomiędzy dzieci i stał się nędzarzem.

Le beau c'est le laid *f.* *(lö bo se lö le)* piękno jest to brzydota (dewiza werystów).

Leben und leben lassen *n.* żyć i dać innym żyć.

Leberwurst *n.* kiełbasa z wątroby.

Le bon marché coûte cher *f.* *(lö bą marsze kut szer)* co tanie, to drogie.

Leccage *f.* *(lekaż)* wynagrodzenie odsetkowe za wycieknięcie towarów płynnych (np. olejów) w drodze lub na składzie.

Lech *bret. ob.* **Menhir**.

Leda, kochanka Zeusa, który przybywał do niej w postaci łabędzia; dzieci jej: Dioskury i Helena, której pochwycenie spowodowało wojnę trojańską.

Le dernier cri *f.* *(lö dernje kri)*, **le dernier mot** *(-mo)* ostatnia, najświeższa moda.

Lederwerkl *n.* pasy rzemienne, noszone przez żołnierzy przez ramię, utrzymujące tornister i ładownicę.

Ledl, Ledy *ob.* **Lady**.

Lefelbor *n.* świder łyżkowaty.

Lefoszówka, strzelba myśliwska odtylcowa (od nazwiska Fr. Lefaucheux).

Leg. w *muz. skr. ob.* **Legato**.

Lega *w.* arkusz złożony w formacie książki a. kilka takich arkuszy, włożonych jeden w drugi i zeszytych, stanowiących część książki.

Legacja *ł.* poselstwo; zapis testamentowy; dawniej: prowincja Państwa Kościelnego, rządzona przez legata; **legacyjny**, poselski.

Legalizacja *f.* poświadczenie, urzędowe zaświadczenie, uprawomocnienie.

Legalizować *f.* uprawomocnić, uwierzytelnić, urzędownie stwierdzić prawdziwość podpisu na dokumencie.

Legalny *ł.* zgodny z przepisami prawa, prawny; **l-a opozycja**, opozycja przeciwko władzom rządowym, nie przekraczająca praw przez rząd ustanowionych; **legalność**, postępowanie zgodne z pawem.

Legar *n.* podkład z drzewa, belka, na której spoczywa jaki ciężar.

Legat *ł.* u Rzymian poseł, pomocnik wodza, namiestnik; tytuł pełnomocników i posłów kurji rzymskiej; zapis testamentowy.

Legatarjusz *ł.* obdarowany zapisem testamentowym.

Legato *w.* w *muz.* łącznie, łącząc, zlewając z sobą tony.

Legator *ł.* zapisodawca.

Legatura [*n.*] przymieszka metali nieszlachetnych do szlachetnych, np. miedzi do złota.

Legatus natus *ł.* tytuł niektórych arcybiskupów (między innemi: Gnieźnieńsko-poznańskiego); tytuł daw. króla neapolitańskiego, dający mu prawo do zarządzeń kościelnych w swoim państwie.

Lege *ł.* prawnie.

Lege artis *ł. skr.* **l. a.** według prawideł sztuki, po mistrzowsku.

Legenda *ob.* **Legienda**.

Le génie c'est la patience *f.* *(lö żeni se la pasjans)* geniusz to cierpliwość.

Le genre n'est rien, le poëte est tout *f.* *(lö żanr ne ryę, lö poet e tu)* *dosł.* rodzaj jest niczem, poeta jest wszystkim: o wartości utworu literackiego rozstrzyga nie jego rodzaj, ale talent twórcy

Lege totum, sivis scire totum *ł.* czytaj wszystko, jeżeli chcesz wiedzieć wszystko.

Leggiardo *w.* *(ledżardo)* w *muz.* wdzięcznie.

Leggieramente *w.* *(ledżeramente)* w *muz.* lekko.

Leggiero *w.* *(ledżero)* w *muz.* lekko.

Legienda *ł.* opis życia Świętego a. jakiego zdarzenia z jego życia; podanie pełne cudowności; utwór poetycki treści religijnej na tle podań ludowych; napis półkolisty na monecie a. medalu; wogóle: napis objaśniający (na obrazie, mapie, budowli, pomniku i t. p.; **legiendowy**, podaniowy.

Legiendarny *śrł.* oparty na podaniu, podaniowy.

Legier *n. ob.* **Lagier**.

Legierunek *n. ob.* **Legatura**.

Legislacja *ł.* prawodawstwo; **legislacyjny**, prawodawczy.

Legislator *ł.* prawodawca.

Legislatura *nł.* ustawodawstwo; *ob.* **Legislatywa**.

Legislatywa, Legislatura *nł.* ciało prawodawcze; władza prawodawcza.

Legista *śrł.* prawoznawca.

Legisterja *nł.* prawoznawstwo.

Legitima portio *śrł.* część prawna.

Legitimus heres *ł.* prawny następca.

Legityma *śrł.* część majątku z prawa należna dzieciom.

Legitymacja *śrł.* udowodnienie tożsamości osoby; udowodnienie praw, stwierdzenie urzędowe.

Legitymiści *f.* we Francji stronnictwo monarchji dziedzicznej Burbonów.

Legitymizm *f.* zasada dziedziczenia tronu według praw starszeństwa przez członków dynastji panującej, a. dynastji, która panowała, zanim ją przewroty rewolucyjne odsunęły od rządu.

Legitymować *śrł.* uprawniać; **l. się**, usprawiedliwiać się; udowadniać swoje prawa do szlachectwa.

Legja *ł.* oddział wojska w dawnym Rzymie; **l. cudzoziemska**, oddziały wojska ochotnicze, utworzone z cudzoziemców, przeznaczone do służby zagranicą; **l. honorowa**, instytucja orderu tej nazwy we Francji; order **legji honorowej**, odznaka za zasługi.

Legjon *ł.* u staroż. Rzymian oddział wojska złożony z 10 kohort (3,000—6,000 ludzi); wielki oddział wojska, utworzony z werbowanych ochotników i nie wchodzący w skład armji stałej.

Legjonista *nł.* żołnierz, należący do legjonów polskich, będących niegdyś w służbie francuskiej.

Legno *w.* *(leńjo)* drewniana część smyczka.

Legować *ł.* zapisać, przekazać testamentem.

Legulej *ł.* adwokat krętacz, kauzyperda.

Legumin *ł.* ciało białkowate, znajdujące się w roślinach strączkowych.

Legumina *ł.* potrawa słodka jako przysmak; warzywa, jarzyny, kasza, mąka, groch i t. p.

Leguminosae *nł.* rośliny strąkowe.

Lehrbrief *n.* świadectwo wyzwolin na czeladnika.

Lei *ob.* **Leu**.

Leibchirurg *n.* chirurg nadworny.

Leibhuzar *n.* huzar z leibgwardji.

Leibmedyk *n.* lekarz przyboczny nadworny monarchy.

Leibkuczer *n.* woźnica monarszy.

Leibregiment *n.* regiment złożony z lejbgwardji.

Leihaus *n. ob.* **Lombard**.

Leitartikel *n.* artykuł wstępny, artykuł kierowniczy; krótka rozprawka polityczna, zwykle na czele gazety, objaśniająca jaką kwestję na dobie według poglądu redakcji i usiłująca do tego poglądu nakierować umysły czytelników.

Leitmotiv *n.* temat przewodni, melodja powracająca (zwłaszcza w operach Wagnera); *przen.* myśl przewodnia, przeprowadzona w całym utworze literackim.

Leitton *n.* nuta prowadząca, ton przewodni.

Lejbgwardja *n.* gwardja przyboczna monarchy; **Lejbgwardzista**, żołnierz a. oficer z leibgwardji.

Lejc *n.* rzemień, którym woźnica kieruje konia; uzdeczka; pas rzemienny, idący od chomąta do dyszla, naszelnik; wodza; **lejcowy koń**, koń, chodzący w lejcach przed koniem dyszlowym a. obok niego.

Lejdejska butelka, przyrząd do zgęszczania elektryczności, do zbierania elektryczności w większych ilościach, rodzaj kondensatora.

Le jeu ne vaut pas la chandelle *f.* *(lö żö no wo pa la szandel)* *dosł.* gra nie warta świeczki; rzecz nie warta zachodów, z której korzyści byłyby mniejsze od strat na jej osiągnięciu.

Lejtnant [*n.*] oficer, porucznik.

Lekanomancja *g. mit.* u staroż. wróżenie z miski, napełnionej wodą poświęcaną.

Lekcja *l.* wykład naukowego przedmiotu, odczyt; ustęp zadany do nauczenia się, wyjątki z Pisma Św.; czytane podczas Mszy św. pod nazwą Epistoł i Ewangielji św.; sposób czytania pewnego ustępu w rękopisie; *przen.* **dać l-ę**, dać nauczkę, wyłajać; **dostać l-ę**, być wyłajanym.

Lekkaż *ob.* **Leccage.**

Leksykalny *nl.* słownikowy.

Leksykograf **g.* autor słownika, słownikarz.

Leksykografja **g.* układanie słowników; słownikarstwo.

Leksykologja **g.* nauka o pochodzeniu, znaczeniu i używaniu wyrazów; słownikarstwo.

Leksykon *g.* słownik.

Lekta *l.* świadectwo przeczytania dokumentu; msza cicha czytana.

Lektor *l.* czytający głośno komuś; ten, kto uczy praktycznie języków nowożytnych na uniwersytecie, lub takich przedmiotów jak wymowy.

Lektorat *nl.* urząd lektora.

Lektorjum *śrl.* czytelnia, aula uniwersytecka, audytorjum.

Lektura *l.* czytanie; *przen.* rodzaj czytanych książek.

Lektyka *l.* rodzaj małego pudła pojazdowego na drągach, które noszą dwaj a. czterej ludzie; nakryte nosze (rodzaj łóżka) dla chorych a. rannych.

Lelum-Polelum, pogańskie bóstwo starożytnych Polaków; *przen.* człowiek powolny; robota ślamazarna.

Leman *n.* lennik, wasal, hołdownik.

Lembergierka, *iron.* nazwa „Gazety Lwowskiej", będącej organem namiestnika galicyjskiego.

Lemma, Lemmat *g.* twierdzenie matematyczne, wprowadzone w celu udowodnienia innego twierdzenia.

Lemonada, Lemonjada *ob.* **Limonada.**

L'empire c'est la paix *f.* *(la^n^pir s^e^ la pe)* cesarstwo to pokój (słowa ks. Ludwika Napoleona, wyrzeczone w 1852 r.).

Lendler *ob.* **Ländler.**

Lengyel *węg.* *(lendjel)* Polak.

Lenientia, Lenitiva *l.* środki lekarskie łagodzące, uspokajające; środki przynoszące chwilową ulgę, paljatywy.

Lennictwo, Lennik *ob.* **Lenno.**

Lenniczy *ob.* **Lenny.**

Lenno *n.* ustrój społeczno-polityczny w średnich wiekach, polegający na nadawaniu ziemi przez monarchów znakomitym rycerzom lub przez tych ostatnich mniejszym posiadaczom, pod warunkiem zależności; hołdownictwo, feudalizm; **lenny**, oparty na zależności użytkującego z ziemi (lennika, wasala) od nadającego ziemię (suzerena); feudalny; **lennik**, w wiekach średnich posiadacz majętności na prawie lennym, wasal, hołdownik.

Lenta [*r.*] wstęga jedwabna jako oznaka orderu; wstęga przepisanej formy do noszenia na niej orderu.

Lentando *w.* w *muz.* zwalniając.

Lento *l.* powoli, ze spokojem.

Lentować *n.* suchym pędzlem wyrównywać farbę, nałożoną przy malowaniu obrazu.

Lentryk *n.* klej rozpuszczony rzadko w wodzie; **lentrykować**, maczać papier w wodzie, aby się stał klejowy, podatny do pisania.

Lentykularny *l.* soczewkowaty, kształtu soczewki.

Lenung *n.* żołd, płaca.

Leonidy **g.* rój gwiazd spadających, który w nocy 12, 13 i 14 listopada zdaje się tryskać z gwiazdozbioru Lwa.

Leonifer *l.* niosący chorągiew kościelną.

Leoniny, średniowieczne łacińskie wiersze rymowane: zwykle heksametry, w których środek rymuje się z końcem wiersza (od nazwy średniowiecznego poety Leo).

Leontiasis *nl.* rodzaj **Elephantiasis** *(ob.)*, trąd guzowaty twarzy, nadający jej pozór lwiej.

Leopoldos *h.* gatunek cygar.

Lepaż *f.*, **Lepażówka**, strzelba z rusznikarni Lepage'a.

Lepidodendron **g.* drzewo kopalne z epoki węglowej, z rodzaju widłaków.

Lepidolit **g.* minerał, łyszczyk litynowy, odmiana miki.

Lepidopterologja **g.* część zoologji, traktująca o motylach.

Lepidopteryty **g.* odciski motyli w kamieniach.

Leporyd *nl.* zwierzę powstałe ze skrzyżowania zająca i królika, zajęczak, zajęcokrólik.

Lepra *g.*, **Leproza** **g.* trąd, zaraźliwa, bolesna, rzadko wyleczalna choroba skórna.

Leprozerjum **g.* szpital dla trędowatych.

Lepta, Lepton *g.* grecka moneta miedziana=1 centym.

Leptograficzne **g.* **pismo**, drobne, cienkie pismo.

Leptologja **g.* drobnostkowość, przebiegłość.

Lepturgja *g.* delikatna robota snycerska; malowanie minjaturowe.

Le quart d'heure de Rabelais *f.* *(lö kar dör de rable)* *dosł.* kwadrans Rablego: chwila, w której koniecznie potrzeba zapłacić.

Le ridicule tue *f.* *(lö ridikül tü)* śmieszność zabija *(dom.* tego, kogo ośmiesza).

Lermajster *n.* majster, u którego na nauce przebywa terminator.

Lernejska hydra, potwór zabity przez Herkulesa, *ob.* **Hydra.**

Le roi est mort, vive le roi *f.* *(lö rua e mor wiw lö rua)* król umarł! niech żyje król! (powitanie nowego króla po śmierci poprzedniego); *przen.* wyrażenie ironiczne dla zaznaczenia, że nowe wrażenie zaciera dawne; nowe sitko na kołek, stare pod ławę.

Le roi règne et ne gouverne pas *f.* *(lö rua reń e nö guwern pa)* król *(dom.* konstytucyjny) panuje, ale nie rządzi (zdanie wygłoszone przez Thiers'a, franc. męża stanu w r. 1830); *ob.* **Rex regnat...**

Less *ob.* **Löss.**

Les absents ont toujours tort *f.* *(le zabsa^n^ zą tużur tor)* nieobecnych łatwo obwiniać (bo nie mogą się bronić).

Les amis de nos amis sont aussi nos amis *f.* *(le zami dö no zami są tosi no zami)* przyjaciele naszych przyjaciół są także naszemi przyjaciółmi.

Les beaux esprits se rencontrent *f.* *(le bo zespri sö ra^n^kątr)* ludziom pomysłowym zdarza się wpaść na tę samą myśl (wyrażenie ironicznie, stosowane do tych, którzy podają obcy pomysł za własny).

Les beaux restes *f.* *(le bo rest)* piękne resztki (np. urody, talentu, mienia i t. p.

Lesbijska miłość *ob.* **Trybadyzm.**

Les extrêmes se touchent *f.* *(le zekstrem sö tusz)* ostateczności stykają się (schodzą się).

Les jours se suivent et ne se ressemblent pas *f.* *(le żur sö süiw e nö sö resambl pa)* *dosł.* dni następują po sobie, ale nie są do siebie podobne; czasy się zmieniają.

Le style c'est l'homme *f.* *(lö stil se lom)* styl to człowiek.

Lesz *węgórn.* skóra miękko wyprawiona.

Letarg *g.* głęboki, długotrwały sen, mający pozór śmierci, śmierć pozorna; *przen.* bezczynność, ospałość.

L'état c'est moi *f.* *(leta se mua)* państwo to ja! (słowa Ludwika XIV, znamionujące samowładztwo).

Lete *g. mit.* rzeka zapomnienia w Hadesie, z której każdy zmarły musiał się napić, aby zapomnieć o życiu ziemskim; **Letejska woda**, woda zapomnienia.

Letra, Laitra *n.* drabina u wozu, wóz drabiniasty; front bastjonu, bulwarku.

Lettera di cambio *w.* weksel.

Lettre chargée *f.* *(letr szarże)* list rekomendowany, a. list pieniężny.

Lettre d'avis *f.* *(letr dawi)* *ob.* **Avis.**

Lettre de cachet *f.* *(letr dö kasze)* we Francji przed rewolucją: opieczętowany rozkaz królewski uwięzienia bez sądu i wyroku osób niedogodnych rządowi.

Lettre de change *f.* *(letr dö sza^n^ż)* weksel.

Letycja *g.* radość, wesele.

Leu *rum. dosł.* lew; jednostka monetarna rumuńska, wprowadzona 1868 r., =1 frankowi; w l. mn. **lei.**

Leucyt *g.* minerał krystaliczny, barwy białawej, krzemian, składający się z krzemionki, glinki i tlenku potasu.

Leucytoedr **g.* dwudziestoczterościan prawidłowy.

Leukaemja **g.* białaczka, choroba, odznaczająca się nadmiernym powiększeniem ilości białych ciałek krwi.

Leukocyt **g.* białe ciałko krwi.

Leukocytoza *ob.* **Leukaemja.**

Leukoma *g.* biała plamka na rogówce oka, bielmo.

Leukomainy *nl.* alkaloidy, wytwarzające się w żywych i zdrowych tkankach organizmu ludzkiego a. zwierzęcego, niektóre z nich są trujące, np. jad żmii.

Leukopatja **g.* bladnica, bladaczka.

Leukoplasty **g.* ciałka protoplazmatyczne bezbarwne, wytwarzające ziarnka mączki w komórkach roślinnych.

Lever du rideau *f.* *(löwe dü rido)* *dosł.* podniesienie kurtyny: krótka sztucz-

ka teatralna, poprzedzająca większy utwór sceniczny, rodzaj wstępu przedstawienia teatralnego.

Le vin est tiré, il faut le boire *f.* *(lö wę e tire, il fo lö buar)* *dosł.* wino jest utoczone, trzeba je wypić: stało się, teraz nierychło się cofać.

Levis sit tibi terra *l.* *ob.* **Sit tibi...**

Lew, jednostka monetarna bułgarska = 1 frankowi w l. mn. **lewat**.

Lewa *f.* w grze karcianej wziątka, bitka, pryza.

Lewada *f.* w jeździe konnej: podniesienie się konia na obie przednie nogi.

Lewada *g.* czyste miejsce okolone wierzbami lub topolami, lasek leszczynowy.

Lewant *w.* Wschód, kraje wschodnie, zwłaszcza Azja Mniejsza; **lewancki** *ob.* **Lewantyński**.

Lewantyński *nl.* wschodni, azjatycki; **lewantyńskie talary**, inaczej: talary Marji Teresy, monety srebrne z wizerunkiem tej cesarzowej i datą 1780 r. dotąd wybijane w Austrji, mające kurs w niektórych krajach Afryki.

Lewar *śrl.* dźwignia, przyrząd do podnoszenia ciężarów; do przelewania płynów; **lewarek**, narzędzie dentystyczne do wyrywania zębów; nabieracz, rurka z bańką do czerpania płynów z beczek: mały lewar.

Lewat *ob.* **Lew.**

Lewatywa *nl.* wstrzyknięcie płynu do kiszki odchodowej.

Lewigator *nl.* przyrząd do wyciągania soku z buraków.

Lewirat *nl.* prawo u Żydów, nakazujące bratu poślubić wdowę po bracie zmarłym bezpotomnie.

Lewita *l.* *(późn.)* izraelita, potomek syna Jakóbowego Lewi i jego pokolenia, przeznaczonego do pełnienia niższych obrządków w synagogach; kapłan; u katolików: kleryk; **lewitka**, kapłanka.

Lewitacja *nl.* u spirytystów: wzniesienie się jakiego przedmiotu np. stołu lub medjum w górę, bez udziału czynników fizycznych.

Lewitować *nl.* podlegać lewitacji, unosić się do góry.

Lewjatan *hebr.* bajeczna olbrzymia ryba. wspominana w Biblji; potwór piekielny.

Lewretka *f.* charciczka z małej rasy chartów.

Lewuloza *nl.* cukier owocowy, glikoza.

Lex *l.* prawo; **l. Heinze**, w Niemczech nadane policji prawo występowania przeciw dziełom sztuki, uważanym przez władze policyjne za niemoralne; **l. est non poena, perire**, umrzeć jest prawem, nie karą; **l. posterior derogat priori**, prawo późniejsze unieważnia sprzeczne z nim postanowienia prawa dawniejszego; **l. talionis**, prawo odwetu (ząb za ząb, oko za oko).

Lex dura, sed lex *l.* twarde prawo, lecz prawo.

Lex neminem cogit ad impossibilia *l.* prawo nie zmusza nikogo do rzeczy niemożliwych.

Lex prospicit non respicit *l.* prawo patrzy naprzód, nie w tył.

Leza *n.* więcej niż połowa bierek (lew) w rumelpikiecie.

Lezginka, taniec narodowy Lezginów; muzyka do niego.

Lezja *l.* zniewaga, obraza; uszkodzenie ciała.

Lezyna *ob.* **Lizena.**

Liability *a.* *(liebiliti)* zobowiązanie.

Liang, moneta chińska = 2 rub., Tael.

Liard *ob.* **Ljard.**

Libacja *l.* u Rzymian starożytnych wylewanie wina przed ucztą na ofiarę bogom; raczenie się obfite napojami wyskokowemi, pijatyka.

Libanomancja **g.* wróżenie z dymu ofiarnego.

Libański cedr, cedr rosnący na górach Liban w Azji Mniejszej, dosięgający kilku tysięcy lat wieku; godło późnej, ale czerstwej starości.

Libatorjum *śrl.* naczynie do libacji.

Libel(l)a *l.* poziomnica: przyrząd mierniczy do sprawdzenia lub wytknięcia kierunku poziomego, oprawna w metal i przytwierdzona stale do płaskiej metalowej podstawki; rurka szklana, niezupełnie napełniona wodą i zawierająca mały pęcherzyk powietrza; waga wodna, waterpas; ważka, łątka (owad); książeczka, paszkwil.

Liber *l.* księga; przydomek Bachusa, jako oswobodziciela od trosk.

Libera *n.* (?) słabość, choroba.

Liberalista *nl.* zwolennik liberalizmu.

Liberalizm *nl.* kierunek polityczny, dążący do swobód obywatelskich i niezależności sądów; wolnomyślność.

Liberalizować *nl.* liberalnie postępować; liberalnie rozprawiać; udawać liberalnego.

Liberalja *l.* uroczystości bachusowe w starożytnym Rzymie, połączone z rozpustą.

Liberalny *nl.* zgodny z zasadami liberalizmu, wolnomyślny, postępowy.

Liberał *nl.* *pog.* zwolennik liberalizmu.

Liberata *l.* bogini wolności wyobrażana jako bogato przystrojona kobieta ze sztyletem i frygijską czapką wolności; dziesięcina.

Liber-baron *śrl.* *żart.* sobie pan, jak pan, swobodny.

Liberja *f.* ubranie służby w pańskich domach, odznaczające się określonym krojem, kolorem i ozdobami, barwa; nosić czyją liberję: być zależnym, trzymać czyją stronę.

Liberować *l.* oswobodzić, uwolnić; dostarczać.

Libertacja *śrl.* uwolnienie.

Libertamente *w.* w *muz.* swobodnie.

Libertas *l.* wolność.

Liberté, égalité *f.* wolność, równość (hasło Wielkiej Rewolucji, do którego w r. 1848 dodano: **fraternité**, braterstwo).

Libertować *śrl.* obdarować niewolnika wolnością, wyzwolić; oswobodzić od jakiego ciężaru publicznego, podatku, robocizny i t. p.

Libertyn *l.* człowiek niemoralnych obyczajów, rozpustnik; niedowiarek.

Liberum arbitrium *l.* wolna wola; samowola.

Liberum conspiro *l.* *dosł.* wolność spiskowania: wyrażenie *iron.* przeciwko teorji zbawienności spiskowań powstańczych i rewolucyjnych.

Liberum veto *l.* *dosł.* wolność zaprzeczenia: nie pozwalam; w daw. Polsce prawo zrywania uchwał sejmowych nawet przez jednego tylko posła.

Libido effrenata effrenatam apetitentiam efficit *l.* nieokiełznana namiętność wywołuje nieokiełznaną żądzę.

Libityna *l.* u staroż. Rzymian bogini trupów i śmierci.

Libra *l.* 24 arkusze papieru; w drukarstwie: 25 arkuszy; waga aptekarska: 12 uncji; *ob.* **Lb.**

Libracja *l.* kołysanie się, ruch wahadłowy; pozorny ruch wahadłowy księżyca około swojej osi.

Libraire *f.* *(librer)* księgarz.

Libraire-éditeur *f.* *(librer-editör)* księgarz wydawca.

Libraria *l.*, **Librairie** *f.* *(libreri)* księgarnia; książnica; drukarnia.

Libretto *w.* tekst czyli słowa opery, operetki i t. p.; **librecista**, autor libretta.

Libro adscriptus *l.* *żart.* przypisany do książki, zniewolony bez przerwy pracować piórem, literat.

Liburna *l.* mały statek, galera.

Licealny *nl.* dotyczący a. należący do liceum.

Liceista *nl.* uczeń liceum.

Licemiernik [*czes.*] obłudnik, hipokryta, świętoszek, nieszczery; **licemierny**, stronny, parcjalny.

Licencja *l.* pozwolenie; uprawnienie; pozwolenie sprowadzenia czego bez opłaty cła; swoboda, wolność czynienia według woli; **l.** poetyczna *ob.* **Licentia poetica.**

Licencjat *nl.* w uniwersytetach francuskich drugi stopień naukowy, niższy od doktoratu.

Licencjonować, Licencjować *l.* dawać licencję; uwalniać żołnierzy z szeregów, rozpuszczać wojsko do domów.

License for trading *a.* *(lajcens for tredin)* przywilej handlowy.

Licentia poetica *l.* w poezji: odstąpienie od reguł gramatycznych ze względu na rym lub rytm; dowolność w przedstawianiu rzeczy niezgodnych z rzeczywistością.

Licet *l.* wolno, dozwala się.

Liceum *g.-l.* zakład naukowy pośredni między szkołą średnią a wyższą; gimnazjum.

Lichen *g.* rodzaj mchu, inaczej: liszaj, porost.

Lichenity **g.* kamienie z odciskami porostów.

Lichenografja **g.* opisanie porostów.

Lichenologja **g.* nauka o porostach.

Lichnomancja **g.* wróżenie ze światła.

Lichtgans *n.* uczta doroczna u rzemieślników z powodu zapalenia światła przy pracy wieczornej w jesieni.

Lichton *n.*, **Lichtuga**, mały statek wodny do przeładowywania towarów z większego.

Lichtować *n.* ująć ładunku statkowi; podnieść kotwicę.

Lichtuga *ob.* **Lichton.**

Lichwa *staroruss.* procent, *szczeg.* nadmiernie wysoki; pożyczanie pieniędzy na procent; oddać z lichwą, zapłacić z lichwą t. j. oddać a. zapłacić z naddatkiem sowitym.

Licytacja *l.* sprzedaż publiczna dobrowolna lub przymusowa więcej dającemu, przetarg, aukcja; współubieganie się przy wzięciu w antreprysę majątków, przedmiotów, robót publicznych, dostaw etc.; w grze w karty: podnoszenie gry, zapowiadanie gry coraz wyższej.

Licytant *l.* stający do licytacji.

Licytator *nl.* wystawiający na licytację.

Liczbon, Liczban, Liczman, marka do gry w kształcie monety; *przen.* rzecz fałszywa, podawana za prawdziwą.

Liddyt *ob.* **Lyddit.**

Lider *ob.* **Leader.**

Liderlich *n.* obszarpaniec, obdartus; hultaj, szubrawiec.

Lido *w.* brzeg, wybrzeże morskie.

Lidyt *nl.* czarna tabliczkowata odmiana krzemionki (od nazwy kraju Lidja).

Liebfrauenmilch *n.* nazwa cennego wina reńskiego.

Liebiga ekstrakt, stężały wyciąg mięsny, używany do przyrządzania rosołu (od imienia uczonego wynalazcy).

Lieue *f.* (*ljö*) mila; **l. commune** (*komün*) mila zwyczajna=4452¹/₄ metr.; **l. de poste** (*-dö post*) milą pocztowa=5008⁴/₅ metr.; **l. marine** (*-marin*) mila morska =5565¹/₈ metr.

Liga *f.* związek, przymierze, aljans; sojusz; kupa, gromada; **l. pokoju,** stowarzyszenie, agitujące przeciw wojnom i za wieczystym pokojem międzynarodowym; próba monety; **ligowiec** *ob.* **Ligista.**

Ligament *l.* włókniste spojenie kości szkieletu, więzy, wiązadła; chirurgiczna przewiązka na złamaną kość lub członek zraniony.

Ligar *ob.* **Legar.**

Ligato *ob.* **Legato.**

Ligatura *l.* chirurgiczne przewiązanie nitką, jedwabiem lub drucikiem zranionego naczynia krwionośnego w celu zatamowania krwotoku; w drukarstwie para liter, złączonych w jedną czcionkę; w *muz.* łuk nad kilku nutami, łącznik; *ob.* **Legatura.**

Ligista *nl.* członek ligi.

Ligni... Lignina *nl.* substancja, znajdująca się w roślinach wraz z celulozą i do niej podobna.

Lignit *nl.* odmiana węgla kopalnego z widocznemi słojami drzewnemi, węgiel brunatny.

Lignoza *nl.* trociny drzewne saletrowane i napojone nitrogliceryną, rodzaj dynamitu.

Lignum crucis *l.* drzewo Krzyża św. a. jego cząstka.

Ligorjanie *ob.* **Liguorjanie.**

Ligowiec *ob.* **Liga.**

Ligroina *nl.* produkt, otrzymywany przy dystylacji ropy naftowej, płyn bardzo lotny, łatwo zapalny, zapachem zbliżony do benzyny.

Liguorjanie, nazwa zakonników reguły, ułożonej przez św. Alfonsa Liguori, zatwierdzonej przez Papieża 1749 r., inaczej: Redemptoryści.

Lijany *ob.* **Ljany.**

Likier *f.* napój ze spirytusu, aromatycznych roślin i cukru, wódka wonna, słodka i mocna.

Likografja **g.* opisanie wilków.

Likopodjum **g.* widłak, roślina; proszek z nasienia jej, bardzo zapalny.

Liktorowie *l.* u starożytnych Rzymian wykonawcy wyroków sądowych, słudzy sądowi, niosący przed najwyższemi urzędnikami (konsulami) topory w pękach rózg.

Likwacja *l.* w chemji: sposób oddzielania srebra od ołowiu.

Likwidacja *nl.* obrachunek kosztów i należności; zakończenie interesu i ostateczne obliczenie i uregulowanie rachunków; zwinięcie interesu handlowego, fabrycznego; **likwidacyjny,** dotyczący likwidacji; **l. termin,** czas sądownie wyznaczony wierzycielom do zgłaszania się ze swemi pretensjami; **l-na komisja,** komisja, przeprowadzająca likwidację; **l-ne listy,** papiery procentowe, któremi spłacono właścicieli ziemskich za odpadłe od ich dóbr grunty dla włościan.

Likwidat *nl.* dłużnik, odpowiadający sądownie za likwidowanie interesu.

Likwidator *nl.* urzędnik, przeprowadzający likwidację.

Likwident *nl.* wierzyciel, dowodzący sądownie swojej pretensji.

Likwidować *nl.* wykazywać koszta i należności i usprawiedliwiać je dowodami; zawiesić wypłaty; zakończyć prowadzenie interesu handlowego lub przemysłowego.

Likwidum *l.* wierzytelność, przyznana sądownie.

Likwor *l.* płyn; likier.

Lila [*f.*] kolor różowoniebieski, blado-fijoletowy.

Liliput, człowiek bajecznie mały, karzełek (nazwa, wzięta z opowiadania Swifta o podróżach Guliwera); **liliputi,** drobny, maleńki; mierny, nie mający wielkiej wartości.

Lilja *l.* roślina z rodziny liljowatych o silnym zapachu.

Limakologja *nl.* nauka o ślimakach.

Liman *ng.* [*tur.*] płytki zalew, rozszerzone ujście rzeki nad morzem Czarnym, tworzące prawie zatokę morską, błotnistą, usianą wysepkami; laguny czarnomorskie.

Limb, Limbus *l.* lamówka, obszycie, brzeg u sukni, przepaska; linja graniczna; w narzędziach mierniczych łuk, na którym odczytuje się wielkość kąta; brzeg piekła, miejsce pobytu dusz przed odkupieniem Chrystusa Pana.

Limba *n.* jodła karpacka.

Limeta *f.* odmiana cytryny o owocach słodkawo kwaśnych lub cierpkich, słodka cytryna.

Limfa *l.* płyn bezbarwny a. żółtawo-biały, złożony z surowicy krwi i ciałek białych, odżywiający delikatniejsze organa ciała ludzkiego i zwierzęcego; krowianka, materja do szczepienia ospy.

Limfatologja *nl.* nauka o naczyniach limfatycznych.

Limfatyczne *nl.* **gruczoły,** gruczoły, w których wytwarza się limfa; **limfatyczne naczynia,** cieniutkie rureczki w ciele, po których krąży limfa, podobne do naczyń krwionośnych.

Limfatyk *nl.* człowiek, w którego organizmie przeważa limfa, skłonny do obrzmień gruczołów limfatycznych, słabowity, blady; *przen.* człowiek powolnego temperamentu, ospały.

Limina Apostolorum *ob.* **Ad limina Apostolorum.**

Limit *l.* cena ściśle wskazana, ostateczna; ograniczenie; granica.

Limita, Limitacja *l.* odroczenie, zawieszenie (np. sejmu); ograniczenie, ścieśnienie, restrykcja.

Limited *a.* przy firmie handlowej: z ograniczoną odpowiedzialnością, z ograniczoną poręką.

Limitować *l.* ograniczać, ściśle oznaczać; odraczać, zawieszać (obrady sądowe lub parlamentarne).

Limitum *nl.* najwyższa cena ofiarowana, granica.

Limnograf **g.* przyrząd, notujący automatycznie zmiany poziomu wody co czas określony.

Limnologja **g.* nauka o moczarach i jeziorach.

Limona *hl.* cytryna.

Limonada. Lemonjada *f.* woda z cukrem i sokiem cytrynowym.

Limonata *w.* zupa cytrynowa.

Limonit **g.* najpospolitsza ruda żelazna, żelaziak brunatny.

Limoterapja **g.* leczenie głodem, kuracja głodowa, polegająca na spożywaniu bardzo małej ilości pokarmów i to tych tylko, które lekarz wskaże.

Limuzyjski, mularski (od nazwy prowincji francuskiej Limosin).

Lincz *a. ob.* **Lynch; linczować,** wykonywać lincz, karać śmiercią bez wyroku sądowego, wieszać doraźnie.

Lineacja *nl.* oznaczenie kolejnemi liczbami wierszy, czyli linji na stronicy.

Lineament *l.* rysy twarzy; podstawowe linje na wewnętrznej stronie dłoni.

Linearny *l.* **rysunek,** rysunek, wykonany przy pomocy linji i cyrkla, rysunek gieometryczny, konstrukcyjny.

Linetta *f.* ziarna lnu.

Ling *chińs.* wąwóz.

Lingam *sind.* fallus, części płciowe męskie Siwy, czczone w Indjach jako symbol płodności.

Lingua franca *l.* żargon mieszany, którym się posługują Arabowie i inne ludy wschodnie w rozmowie z Francuzami i wogóle z Europejczykami.

Linguales *l.* spółgłoski językowe.

Lingua mali pars pessima servi *l.* język jest najgorszą częścią złego sługi.

Lingua nunc sile! *l.* teraz milcz, języku!

Lingwista *nl.* uczony badacz języków, językoznawca.

Lingwistyka *nl.* nauka zajmująca się badaniem języków, językoznawstwo; **lingwistyczny,** językoznawczy.

Liniment *l.* lekarstwo do wcierania w skórę, maść rzadka.

Linja *l.* **bojowa,** linja, wzdłuż której ścierają się wojska nieprzyjacielskie; **linja demarkacyjna** *ob.* **Demarkacyjna linja; linje Frauenhofera,** szereg linji ciemnych w widmie słonecznym; **linjowe okręty,** okręty wojenne; **l. wojsko,** wojsko regularne, stałe, armja czynna; **l-y system,** pięciolinja na której i wśród której piszą się nuty; **linjowiec,** okręt linjowy wojenny.

Linjał [*n.*] listewka według której się linjuje.
Linkrusta, obicie ścienne linoleum, naśladujące skórę, z wypukłemi wzorami i malowidłami.
Linoleum *nł.* gruba tkanina z juty, powleczona mieszaniną gęstego pokostu, kauczuku, korka w proszku i farb mineralnych (drukowana w różnokolorowe desenie używa się do wykładania ścian, podłóg i t. d.).
Linon *f.* bardzo cienka tkanina, batyst.
Linta *rum.* soczewica.
Liparja *g.* lepkość, kleistość.
Lipemanja **g.* pomieszanie zmysłów usposabiające osępnie, zaduma, melancholja.
Lipomanja **g.* chorobliwa bojaźń urojonego prześladowania, manja prześladowawcza.
Liquid *ł.* przyznany, dowiedziony (dług).
Liquidae *ł.* spółgłoski płynne: *l* i *r*; niegdyś zaliczano do nich także *m* i *n*, które następnie oddzielono jako nosowe (nasales).
Lir *ob.* **Lear.**
Lir *w.* włoska moneta=1 frankowi.
Lira *g.* staro-grecki instrument muzyczny strunowy; podługowate pudło o kilku strunach, zaopatrzone w korbę i klawisze, instrument, używany przez wędrownych ślepych pieśniarzy; przyrząd pod fortepjanem do naciskania pedałów; nazwa gwiazdozbioru; symbol poezji.
Liriodendron **g.* drzewo tulipanowe.
Liryczny *g.* uczuciowy, oddziewający uczucia i stan duszy; przesadnie sentymentalny; **poezja l-na** *ob.* **liryka.**
Lirydy, gwiazdy, spadające z okolic gwiazdozbioru Liry (do którego należy gwiazda 1-szej wielkości: Wega), najłatwiejsze do obserwowania w kwietniu.
Liryk *g.* poeta liryczny, pieśniarz uczucia.
Liryka **g.* poezja liryczna, dział poezji, obejmujący utwory, poświęcone uczuciom, porywom duszy, malujące świat zewnętrzny na podkładzie osobistych wrażeń i uczuć autora.
Lisière *f. (lizjer)* pas graniczny.
Lis litem generat *ł.* sprzeczka rodzi sprzeczkę.
Lis pendens a. **L. sub judice** *ł.* sprawa w sądzie, sprawa jeszcze nie rozstrzygnięta.
Lispunt, Lisfont *n.* dawna waga 14 funtowa.
Lista [*n.*] spis, rejestr, wykaz; **lista cywilna** *ob.* **Cywilna lista.**
Listera metoda, antyseptyczna metoda opatrunków chirurgicznych (lord Lister, Anglik, chirurg ur. 1827 um. 1912 r.).
L'istesso tempo *w.* w *muz.* to samo tempo, jak poprzednio.
Listwa *n.* pasek z jakiego materjału, dodany dla ozdoby a. dla wzmocnienia sukni; wązka deseczka.
Listyna *czes.* dokument, dyplomat.
Lit. *skr.* **Litera.** (*ob.*).
Litanja *g.* pewna forma modlitwy proszącej a. żałosnej z responsorjami, zaczynająca się zawsze od słów: Kyrie elejson! Chryste elejson! Kyrie elejson! —które to słowa powtarzają się także ku końcowi; *przen.* długie i nudne wyliczanie czego.
Litaury [*r.*] dawne narzędzie muzyczne metalowe w rodzaju bębna, w które uderzano pałeczką.
Lite pendente *ł.* podczas trwania procesu, sporu.
Litera *ł.* znak piśmienny lub drukarski, jako wykładnik głoski; znak kolejny: lit. a, b, c; czcionka drukarska.
Litera docet, litera nocet *ł.* litera uczy, litera szkodzi.
Literae non erubescunt *ł.* *dosł.* litery nie rumienią się: pisze się swobodniej niżeli się mówi.
Literalny *ł.* dosłowny, powtórzony co do litery.
Litera scripta manet *ł.* co napisane, to pozostaje.
Literat *ł.* człowiek zajmujący się z powołania pracą piśmienniczą samodzielną; pisarz, autor; oczytany.
Literatura *ł.* zabytki piśmiennicze, jako obraz życia duchowego i rozwoju oświaty narodu lub społeczeństwa; piśmiennictwo, ogół utworów piśmiennitczych.
Literis et artibus *ł.* naukami i sztukami.
Litewka, stara wódka litewska; mundur dzisiejszy żołnierza pruskiego, naśladujący krojem odzież litewską; gatunek pośledniej tabaki (od nazwy kraju Litwa).
Litium *ł.* metal alkaliczny, wchodzący w skład różnych innych metali i znajdujący się w niektórych wodach mineralnych.
Litkup *n.* poczęstunek po zawarciu kupna na potwierdzenie dobitego targu; opłata za faktorstwo, fakterne; porękawiczne, borysz, mohorycz.
Litochromja *ob.* **Chromolitografja**
Litodendron **g.* drzewo skamieniałe.
Litofanja **g.* sztuka wyrabiania na porcelanie obrazów napół przezroczystych.
Litofany **g.* cienkie tafle porcelanowe niepolewane, przejrzyste, z rysunkami odciśniętemi na nich jakby płaskorzeźby.
Litofit **g.* roślina skamieniała.
Litogienezja **g.* teorja o powstawaniu kamieni.
Litoglifika *g.* sztuka artystycznego wyrzynania rysunku na kamieniach.
Litograf **g.* właściciel litografji; piszący lub rysujący na płycie litograficznej; przenoszący mechanicznie rysunek na kamień litograficzny, a potem z kamienia na papier.
Litografja **g.* sztuka wykonywania rysunków lub pisma na płycie kamiennej i. przenoszenia ich następnie za pomocą prasy na papier; takiż rysunek odbity na papierze z płyty kamiennej; **litograficzny kamień**, odmiana wapienia o delikatnym ziarnie, bez żyłkowania.
Litografować **g.* rysować na kamieniu rylcem, i potem z tego drukować; *przen.* pięknie i starannie pisać.
Litoklazy **g.* szczeliny i rozpadliny w skałach.
Litologja **g.* nauka o skałach, ich składzie, pochodzeniu.
Litoralny *ł.* pobrzeżny, nadmorski, kraj nadbrzeżny, zwłaszcza nadbrzeże Istrji.
Litosfera **g.* twarda skorupa ziemi.
Litotomja **g.* operacja chirurgiczna: przecięcie pęcherza moczowego w celu wydobycia kamienia.
Litotrypsja **g.* kruszenie kamienia w pęcherzu za pomocą narzędzia zwanego: litotryb.
Litr *f.* metryczna miara objętości, równa jednemu decymetrowi sześciennemu.
Littera *ob.* **Litera.**
Lituanista *nł.* znawca litewszczyzny, języka litewskiego.
Litura *ł.* wykreślenie, zatarcie pisma.
Liturgika *g.* nauka, obejmująca opisanie i wyjaśnienie obrzędów i zwyczajów kościelnych; **liturgiczny**, tyczący się obrzędów religijnych
Liturgja *g.* rytuał odprawiania nabożeństwa publicznego, porządek odprawiania Mszy św.; nabożeństwo Wielko-Piątkowe w kościołach katolickich, zastępujące Mszę św. (bez konsekracji).
Litus ama, altum alii teneant *ł.* ty kochaj wybrzeże, niech inni pływają po pełnem morzu.
Litwomanja (*ob.* **Manja**) przesadzone umiłowanie wszystkiego, co litewskie.
Litygacja *nł.* procesowanie się.
Litygant *ł.* procesujący się, prawujący się, strona w procesie cywilnym.
Lityn *nł.* pierwiastek chemiczny, metal miękki, połyskujący srebrzysto, pali się pięknym, purpurowym płomieniem.
Liv. *skr.* **Livraison** *f.* (*liwrezą*) zeszyt, (np. książki, wydawanej zeszytami); dostarczanie towaru.
Livre *f.* (*liwr*) funt.
Liwerant *n.* dostawca potrzeb dla wojska, dla instytucji i t. p.
Liwerunek *n.* dostawa; w daw. Polsce podatek kontyngiensowy.
Liwr *f.* dawniejsza moneta francuska=20 kop.; genewska=33 kopiejkom.
Lizena *f.* pionowe zgrubienię muru, niewiele wystające na zewnątrz, tym różne od pilastru, że nie jest uwieńczone kapitelem; służy za ozdobę architektoniczną. Lizeny łączą się u góry fryzem.
Lizol *ob.* **Lysol.**
Ljanos *h.* rozległe bezdrzewne stepy Ameryki Połud., porosłe ljanami.
Ljany *h.* wijące i pnące się rośliny w lasach Ameryki zwrotnikowej, które, oplatając drzewa, czynią lasy te trudnemi do przebycia.
Ljard *f.* dawna moneta francuska=75 kop.
Ljas *a.* dolne, spodnie warstwy formacji juraskiej.
Lloyd *a.* instytucja handlowa, mająca na celu ubezpieczenia morskie oraz przedsiębiorstwo żeglugi parowej (od nazw. E. Lloyda, właściciela kawiarni w Londynie w XVII wieku).
Load *a. (lod)* łaszt.
Lobegol *n.* rodzaj dawnej akcyzy od zboża.
Lobelja *nł.* roślina stroiczka (od nazwiska botanika Lobel'a).
Localis, Locativus *ł.* 7-y przypadek, miejscownik.
Locanda *w.* szynk, garkuchnia.

L'occasion fait le voleur *f. (lokazją fe lö wolör)* nastręczanie sposobności do kradzieży wytwarza złodziei.
Loch *a. (lok)* w Szkocji: jezioro; zatoka morska.
Loch *n.* dziura, otwór, jama, pieczara; podziemie; piwnica; więzienie; grób podziemny, katakumba; w *myśl.* czas popędu płciowego u dzików; **lochować**, dziurawić; robić rowki, żłobić, wydrążać, laskować; **lochowaty**, laskowany, żłobkowany, karbowany.
Locha *n.* świnia, maciora, samica dzika.
Lochajza *n.* narzędzie do wybijania dziurek w rzemieniach.
Lock-out *a. (lokaut)* zamknięcie przez właściciela zakładu przemysłowego i wydalenie z niego robotników strajkujących, dopóki nie przystaną na jego warunki.
Locman *n.* przewodnik okrętu, wpływającego do portu, pilot.
Loco *l.* w miejscu; w *muz.* miejsce, w którym ma się skończyć granie o oktawę wyżej: na giełdzie obroty gotówkowe; **l. citato** *ob.* **l. c.**; **l. sigilli** *ob.* **l. s.**
Locum *l.* miejsce, pomieszczenie, mieszkanie.
Locus *l.* miejsce; **l. fixus**, miejsce stałego zamieszkania; **l. minoris resistentiae**, miejsce, mające mniejszą odporność; **l. regit actum** *dosł.* miejsce kieruje czynnością: w prawie międzynarodowym prywatnym zasada, że czynność jest prawnie ważna, jeśli dokonano ją w jakiej miejscowości podług zwyczajów, tam przyjętych; **l. standi**, miejsce pobytu, punkt oparcia.
Loden *n.* (?) mocny nieprzemakalny materjał wełniany, niewałkowany, na ubiory dla turystów.
Lodzermensch *n.* mieszkaniec miasta Łodzi, nie przyznający się do żadnej narodowości.
Loftka *n.* mała kulka do strzelby, gruby śrót.
Log *a.* narzędzie do mierzenia szybkości biegu statku, trójkątna deszczułka i długi sznur, podzielony węzłami na równe części; przyczym ilość węzłów, odwiniętych na minutę znaczy szybkość biegu statku.
Loga *n.* beczka fasa.
Logarytm **g.* w matematyce wykładnik potęgi, do której należy podnieść liczbę stałą, przyjętą za podstawę, aby otrzymać liczbę daną; **logarytmiczne tablice** a. **tablice logarytmów**, szeregi liczb z umieszczonym obok każdej jej logarytmem, ułatwiające wykonywanie działań z liczbami; **logarytmować**, zamiast liczb użyć ich logarytmów.
Logbuch *a.* dziennik okrętowy.
Loggia *w.* (*lodża*) we Włoszech: przejście kryte pod arkadami otwartemi z jednej a. z obu stron, przylegające do budynku a. stojące oddzielnie, niekiedy o kilku piętrach; czasem stanowi krużganek, okalający dziedziniec.
Logiczny *g.* porządnie myślący, ściśle rozumujący; słuszny; konsekwentny; **logiczność**, zgodność z prawami logiki, ścisłość, porządek w myśleniu, w czynach.
Logika *g.* nauka o sposobach, prawach i postaciach myśli; nauka o prawidłowym myśleniu; teorja wnioskowania; logiczność, konsekwentność.
Logistyka *g.* pewna część dawnej teorji matematycznej; rachunki algebraiczne.
Logizm *g.* wynik rozumowania.
Logofet *g.* [*ng.*] kanclerz, pisarz na dworze wołoskim a. rumuńskim; znakomity bojar rumuński.
Logograf *g.* kronikarz.
Logografja *g.* kronikarstwo; spisywanie podań.
Logogryf **g.* łamigłówka, polegająca na ułożeniu z danych sylab szeregu wyrazów, których pierwsze, środkowe lub ostatnie litery tworzą wyraz zagadki.
Logologja **g.* badanie mowy ze stanowiska przyrodniczo-lekarskiego; badanie wyrazu „Logos" w N. Testamencie.
Logomachja *g.* spór o wyrazy zamiast o rzeczy.
Logomanja, Logomonomanja **g.* chorobliwa gadatliwość, będąca często symptomatem cierpienia umysłowego.
Logopatologja **g.* nauka o zboczeniach mowy.
Logos *g.* słowo, mowa; *przen.* rozum; w Ewangielji św. Jana: Bóg, myśl Boża; wcielenie wiekuistej myśli Bożej w Chrystusa.
Logotet *g.* kanclerz daw. dworu bizantyńskiego.
Lohn *ob.* **Lon.**
Loi de sursis *f. (lua dö sürsi) dosł.* prawo odwłoki *ob.* **Berangera prawo.**
Loika *ob.* **Logika.**
Loin des yeux, loin du coeur *f.* (*luę de zjö, luę dü kör*), zdala od oczu (więc) zdala i od serca.
Lojalny *f.* uczciwy, prawy; prawomyślny, wierny rządowi; **lojalność**, uczciwy, prawy sposób myślenia; zgodność z prawem i obowiązkiem; wierność monarsze, rządowi i prawu; prawomyślność.
Lojoli synowie t. j. Jezuici (św. Ignacy Loyola 1491—1556, założyciel zakonu Jezuitów).
Lok *n.* pukiel włosów, kędzior.
Loka *l.* w dawnych szkołach ustęp, wychodek.
Lokacja *l.* rozmieszczenie; wynajęcie, wydzierżawienie; umieszczenie kapitałów tak, aby przynosiły dochód.
Lokaj [*n.*] służący.
Lokal *l.* mieszkanie, część domu, stanowiąca pewną całość, apartament.
Lokalizacja *nl.* umiejscowienie.
Lokalizm *nl.* zwroty i wyrażenia właściwe tylko pewnej miejscowości.
Lokalizować *nl.* umiejscowić, nadać charakter miejscowy, ograniczać co do miejsca.
Lokalny *l.* miejscowy; **lokalna pamięć**, dobra pamięć.
Lokanda *w.* zajazd, hotel.
Lokata *śrl.* mieszkanie; pomieszczenie; *ob.* **Lokacja.**
Lokator *l.* najmujący mieszkanie od właściciela domu.
Lokaut *ob.* **Lockout.**
Loki, bożek ognia w mitologji skadynawskiej, zły duch, olbrzym złowrogi.
Lokomobila *nl.* przenośna maszyna parowa, używana do wprawiania w ruch innych maszyn.
Lokomocja *nl.* przenoszenie się z miejsca na miejsce; ruch; **lokomocyjny**, ułatwiający przenoszenie się z miejsca na miejsce; dotyczący lokomocji.
Lokomotywa *nl.* parowóz, maszyna parowa, ciągnąca wagony kolejowe.
Lokować *l.* umieszczać, ustawiać; **l. pieniądze**, wypożyczyć je na hipotekę, zmieniać je na papiery wartościowe; **l. się**, umieszczać się.
Loksodroma **g.*, **Loksodromiczna linja**, linja krzywa o podwójnej krzywiźnie, nakreślona na powierzchni kuli, przecinająca wszystkie południki pod tym samym kątem.
Lokucja *l.* sposób wyrażania się, zwrot mowy.
Lokum *l.* miejsce (mieć, obrać, znaleźć, dać i t. p.).
Lokumtenent *l.* zastępca.
Lokutarz *śrl.* *ob.* **Parlatorjum.**
Lollardowie, nazwa sekciarzy w wiekach średnich, zwłaszcza zwolenników Wiklefa; towarzyszenie w Antwerpji (1300 r.), opiekujące się choremi i grzebiące zmarłych.
Lombard *w.* zakład pożyczkowy, zastawniczy, udzielający pożyczek na zastaw ruchomości; **lombardować**, zastawiać towary a. papiery wartościowe dla dostania pieniędzy.
Lombr *f.* rodzaj gry w karty.
Lon, Lohn *n.* wynagrodzenie robotnika dzienne, od dnia roboty; zapłata tygodniowa a. dwutygodniowa robotnika.
Lon *n.* kołeczek żelazny zatykany w koniec osi, żeby koło nie spadało.
Londresy *f.* gatunek małych cygar hawańskich.
Longa *ob.* **Lunga.**
Longimetrja *nl.* pomiary długości linji (odległości) na płaszczyźnie poziomej.
Longin, Longinus *nl.* *żart.* człowiek bardzo wysoki, *szczeg.* jeśli jest szczupły.
Longum iter per praecepta, breve et efficax per exempla *l.* długa droga przez przepisy, krótsza i skuteczniejsza przez przykłady.
Lonkuczer *n.* najemny wośnica.
Lont *n.* sznurek, nasycony materją palną, służy do zapalania naboju, miny, fajerwerku.
Lonung *n.* płaca, żołd, pensja.
Lonża *f.* (?) linka, na której uczą chodzić młode konie.
Looping the loop *a. (lupin dze lup)* karkołomna jazda na rowerze a. automobilu po szynie zgiętej w postaci przewróconej litery greckiej *alfa* (ϱ), wykonana siłą nabytego ruchu i odśrodkową; jadący jest zwrócony chwilowo głową na dół.
Lootze *n.* *ob.* **Pilot.**
Loquentiae multum, sapientiae parum *l.* dużo gadaniny, lecz mało mądrości.
Lord *a.* tytuł wyższej szlachty w Anglji, służy tylko najstarszym synom rodzin arystokratycznych; tytuł niektórych wysokich urzędników; **Lord Major** *(-mer)* burmistrz Londynu.
L'ordre règne à Varsovie *f. (lordr reń a warsowi)* porządek panuje w Warszawie — słowa Sebastjaniego, ministra franc., w parlamencie po zdobyciu Warszawy przez Paskiewicza 7 września 1831 r.
Lorelej *n.* stroma skała na prawym brzegu Renu

z wielokrotnym echem; syrena, rusałka Renu, opiewana w pieśniach i baśniach ludu niemieckiego.

Loreta *f.* kobieta półświatka.

Loretański domek, domek Matki Boskiej, przechowywany w mieście włoskim Loreto; *przen.* kapliczka Matki Boskiej zbudowana na wzór tegoż; **l. dzwonek**, dzwonek poświęcany, którym dzwonią podczas burzy dla zażegnania piorunów.

Lorneta *f.* szkła powiększające, oprawne w dwuch połączonych z sobą rurach, do wyraźniejszego widzenia przedmiotów niezbyt odległych; **lornetować kogo**, patrzyć na kogo przez lornetkę.

Loro *w.* ich; **conto loro**, rachunek pana (wasz, ich).

Los *n.* przeznaczenie, fatum; udział, dola, koleje życia; byt; szczęście i nieszczęście; zdarzenie, przygoda; kartka z numerem do losowania; bilet loteryjny; **l. zrobić**, szczęśliwym zdarzeniem zyskać majątek, stanowisko; **losować, rzucać** losy, ciągnąć los.

Löss *n.* ił bardzo miałki, o słabej spójności, złożony z wapna, kwarcu, marglu, nie ma uwarstwowień, wypełnia wiele dolin w Europie, ogromnemi pokładami rozpościera się w Chinach, pochodzi z epoki pleistocenicznej.

Losung *n.* hasło.

Los von Rom! *n.* odłączmy się od Rzymu!—hasło stronnictwa wrogiego katolicyzmowi w Austrji.

Lot *śrł.* czynsz, podatek, procent.

Lot *a.* kawałek ziemi, kupionej na osadę a. na kopalnię.

Loterja *f.* gra, której uczestnicy nabywają bilety numerowane (losy) i zyskują prawo do wygranej, jaka na numer ich wypaść może; *przen.* rzecz niepewna, ryzykowna; **l. klasyczna** *ob.* **Klasyczny, Klasa**; **l. fantowa**, urządzana na cel dobroczynny, w której wygranę stanowią fanty, czyli przedmioty ukwestowane.

Lotos *ob.* **Lotus**.

Lotto *w.* loteryjka, gra towarzyska z nakrywaniem ciągnionych numerów.

Lotunek [*n.*] procent, lichwa.

Lotus *ł.* rodzaj grzybienia o wielkich białych kwiatach, rosnący w wodach Nilu, lilja nilowa, przedmiot czci staroż. Egipcjan; motyw, powtarzający się w wielu ozdobach rzeźbionych i malowanych.

Louis d'or *f. (lui dor)* daw. francuska złota moneta wartości 20 franków.

Loutre *f. (lutr)* wydra; kolor ciemno-brązowy.

Louvre *f.* (*Luwr*) dawniej zamek królewski w Paryżu, dziś zbiór dzieł sztuki i jedno z najbogatszych muzeów starożytności.

Low-church *a.* (*loczörcz*) *dosł.* nizki kościół: stronnictwo w Anglji uznające bardzo mały zakres władzy kapłańskiej, ustaw i form kościelnych, a trzymające się raczej Biblji (*ob.* **High-church**).

Lowelas *a.* przystojny uwodziciel kobiet, zdobywca serc niewieścich (od nazw. Anglika Lovelace, bohatera powieści p.t. „Klarysa Harlowe" Richardsona † 1761).

Lowries *a. (louris)*, **Lowry**, nizkie otwarte wagony.

Lozung *ob.* **Losung**.

Loża *f.* w sali teatralnej miejsce oddzielone ścianką dla kilku widzów, jakby pokoik z bocznemi ścianami; alkowa; **l. masońska**, stowarzyszenie wolnych mularzy; miejsce ich zebrań; *ob.* **Loggia**.

Lożmajster *n.* woźny teatralny, otwierający loże.

L. S. *skr.* **Locum sigilli** *ł.* miejsce pieczęci; *skr.* **lange Sicht**, weksel długoterminowy.

Lubrici sunt fortunae gressus *ł.* śliskie są drogi szczęścia.

Lubryka *ł.* ciemno-czerwona, tlenkiem żelaza zabarwiona ziemia, używana jako farba do wyrobu czerwonych kredek, do kreślenia, ochra.

Lucerna *f.* roślina pastewna z rodziny motylkowatych, wilczy groch.

Lucida intervalla *ł.* jasne chwile wśród mroku, chwile przytomności u chorych umysłowo.

Lucjola *w.* robaczek świętojański.

Lucri bonus est odor ex re qualibet *ł.* (*lukri-*) zysk mile pachnie bez względu na swoje źródło.

Lucri causa *ł.* dla zysku.

Lucrum *ł. (lukrum)* zysk, korzyść.

Lucus a non lucendo *ł.* (lucus „gaj", non luceo „nie świecę") *dosł.* gaj (tak nazwany), bo nie świeci — przysłowie ironiczne, oparte na sprzeczności między brzmieniem wyrazu a jego znaczeniem.

Lucyfer, Lucyper *ł. dosł.* niosący światło; gwiazda poranna; jutrzenka; czart, szatan, książę ciemności; *przen.* człowiek pełen złości.

Lucyferjanin, członek sekty, czczącej Lucyfera czyli djabła; stronnik biskupa-herezjarchy Lucifera z Cagliari w Sardynji (w IV wieku).

Lucyper *ob.* **Lucyfer**.

Ludendo discimus *ł.* bawiąc się, uczymy się.

Ludjon *f. ob.* **Kartezjusza djabełek**.

Ludolfina, liczba, wyrażająca stosunek długości okręgu koła do średnicy, oznaczona grecką literą π (pi), obrachowana do 35 cyfr dziesiętnych (od imienia matematyka Holendra Ludolfa van Keulen † 1610 r.).

Ludwiksdor *ob.* **Louisdor**.

Ludwisarz *n.* rzemieślnik, odlewający większe przedmioty ze spiżu; **ludwisarnia**, fabryka, w której odlewają działa, moździerze, dzwony, posągi i t. p.

Lues *ł.* choroba zaraźliwa, zwłaszcza syfilityczna.

Lufa *n.* rura u strzelby, pistoletu lub działa, z której wypada pocisk.

Luft *n.* powietrze; przewiew, przeciąg; otwór w piecu, w kominie, w ścianie piwnicy, dla wywołania cugu czyli przewiewu powietrza; **l. a. lufcik** w oknie kilkoszybowym jedna z szyb, ujęta w osobną ramkę, otwierająca się oddzielnie.

Luftować *n.* przewietrzać.

Luftwerk *n.* przyrząd do latania ponad sceną w teatrze.

Lugier *a.* nizki dwu lub trzymasztowy statek, mocno zbudowany, szybki i lekki.

Lugubre *f.* (*lügübr*) ponury, posępny, żałobny.

Luidor *ob.* **Louisd'or**.

Luka *n.* otwór, dziura, wyłom, próżne miejsce.

Lukarna *f.* okienko w dachu, oświetlające strych.

Lukier, cukier gotowany do pewnej gęstości i po ostudzeniu tablerowany, z którego wyrabiają pomadki i polewę na ciasta.

Lukratywny *nł.* zyskowny, korzystny.

Lukrecja *g.* [*n.*] roślina z rodziny strąkowych, o słodkim korzeniu; stężały wyciąg tegoż, masa czarna, słodka, używa się w medycynie, przy wyrobie piwa, farb i t. d.

Lukrować, smarować lukrem, osłodzić; **lukrowany**, posmarowany lukrem; *przen.* pozornie uprzejmy, pozornie słodki.

Luks, Luksus *ł.* zbytek, przepych; **luksusowy**, zbytkowny, wytworny, bogato i z przepychem urządzony.

Luksacja *nł.* wywichnięcie.

Lukta *ł.* walka.

Luktować *ł.* walczyć.

Lukubracja *ł.* robota nocna; praca w nocy, studja nocne i wynik tychże.

Lukullusowa uczta, zbytkowna uczta (od nazw. słynnego smakosza rzymskiego Lucullusa).

Lulka [*mir.*] ta część fajki, w którą wkłada się tytuń; cybuch z fajką.

Lumbago *ł.* reumatyzm w lędźwiach.

Lumen *ł.* światło; *przen.* człowiek bardzo światły; **l. mundi**, światło świata; **l. de coelo**, światło z nieba (przydomek dawany Papieżowi Leonowi XIII).

Luminarz *ł.* znakomitość, błyszcząca rozumem; człowiek wybitny, zasłużony.

Luminescencja *nł.* nazwa ogólna, obejmująca fosforescencję i fluorescencję.

Luminista *nł.* malarz, uwydatniający głównie grę światła na obrazach.

Lump *n.* cukier rafinowany gorszego gatunku; gałgan, nicpoń, łajdak.

Lumpenproletarjat *n.* motłoch uliczny miejski, obdartusi, odpadki z różnych klas społecznych, pasorzyty, istniejące kosztem innych klas społeczeństwa.

Luna *ł.* księżyc; *przen.* półksiężyc, godło Mahometan; *mit.* bogini księżyca, Djana, Selene, Artemida.

Lunacje *śrł.* odmiany księżyca.

Lunarjum *nł.* przyrząd, służący do przedstawienia ruchu księżyca około ziemi.

Lunarne *ł.* **dni**, dni księżycowe, wywierające wpływ szczególny na ludzi, na ich zdrowie.

Lunatyk *ł.* człowiek podlegający lunatyzmowi.

Lunatyzm *nł.* chorobliwy sen, w czasie którego czucie i świadomość są uśpione, ale władze ruchu i działania czynne, somnambulizm.

Lunch *a.* (*löncz*) drugie śniadanie, przekąska.

Lune de miel *f. (lün dö mjèl)* miodowy miesiąc, pierwszy miesiąc pożycia małżeńskiego.

Lunel *f.* francuskie słodkie wino muszkatowe.

Luneta *f.* przyrząd optyczny, złożony z dwu a. kilku rur metalowych, wsuwanych jedna w drugą, i z umieszczonego w nich systemu soczewek, służy do oglądania oddalonych przedmiotów; **l. ziemska**, perspe-

ktywa, ułatwia rozpoznawanie odległych przedmiotów na ziemi; l. **astronomiczna**, refraktor; **l. południkowa** cz. astronomiczna tak osadzona na płaszczyźnie południka, że ją można obracać na tejże płaszczyźnie o dowolną liczbę stopni; l. w fortyfikacji: mały szaniec w postaci części wieloboku prostokreślnego wypukłego, złożonej z 4-ch boków; w budownictwie: sklepienie, stanowiące niszę okienną, zrobione w kopule a. w sklepieniu beczkowym.

Lunga *w.* w *muz.* długa (nuta); **l. pausa**, długa pauza.

L'union fait la force *f.* (*lünją fe la fors*) jedność daje siłę (dewiza herbu Belgji).

Lunula *l.* ozdoba półksiężycowa; białe miejsce u podstawy paznogcia.

Lupa *f.* szklana soczewka wypukła, a. połączenie kilku soczewek, służy do rozpatrywania drobnych przedmiotów, np. ziarn, włókien, tkaniny.

Lupanar *l.* publiczny dom rozpusty.

Luperkalje *l.* u daw. Rzymian święto na cześć bożka Pana.

Lupikultura *nł.* hodowla chmielu, chmielarstwo.

Lupinoza *nł.* choroba łubinowa, żółtaczka ostra, której podlegają niekiedy owce po zjedzeniu łubinu.

Lupulina *nł.* alkaloid chmielu.

Lupur *l.* wilk (w mowie myśliwców).

Lupus *l.* wilk, zwierzę drapieżne z rodzaju psów; wilk, choroba skóry i tkanki podskórnej, najczęściej zjawiająca się na twarzy, spowodowana przez swoistą bakterję; **l. in fabula** *dosł.* wilk w bajce: o wilku mowa, a wilk tuż.

Lupus pilum mutat, non mentera *l.* wilk zmienia szerść, ale nie skłonności.

Lura *l.* napój mętny a lichy, niesmaczny.

Lust *n.* ochota, uciecha, zabawa.

Lustkugiel *n.* fajerwerk w postaci kuli.

Lustr *f.* połysk; świecznik wieloramienny wiszący, pająk.

Lustracja *l.* obejrzenie, rewizja majątku; spis inwentarza sporządzony przy takiej rewizji; przegląd, rewja; u Żydów: oczyszczenie po pogrzebie; u daw. Rzymian; obrządek religijny oczyszczenia w różnych okazjach.

Lustralna *l.* **woda**, woda służąca do ablucji.

Lustrator *l.* rewizor dóbr.

Lustro *f.* połyskliwa tafla metalowa a. z amalgamatu, na szkle osadzonego, odbijająca znajdujące się przed nią przedmioty, zwierciadło.

Lustrować *l.* oglądać, przeglądać, rewidować, zwiedzać co, przyglądać się.

Lustrum *l.* oczyszczenie; *przen.* pięciolecie (co 5 lat w staroż. Rzymie cenzor sprawdzał census majątkowy obywateli, poczym odprawiał l. czyli obrzęd religijny oczyszczenia ludu z grzechów, ofiarowując bogom barana, świnię a. byka).

Lustryna *f.* cienka, ostra wełniana tkanina silnie połyskująca.

Lusus naturae *l.* igraszka natury.

Luszof *n.* pomywalnik, szafka na wysokich nogach, stół obity blachą do mycia form drukarskich.

Lusztyk *n.* wesoła zabawa.

Luśnia, Lusznia *n.* drążek oparty na końcu osi i podtrzymujący drabinę wozu, podkulek.

Lut *n.* aljaż do lutowania metali.

Lutecja *l.* staroż. nazwa Paryża.

Luteranizm *nł.* wyznanie ewangielicko-augsburskie, zwane protestanckim (od nazwiska reformatora Lutra).

Lutnia *w.* [*śrgórnon.*] instrument muzyczny strunowy, podobny do gitary, dziś nie używany; godło poezji, śpiewu; stowarzyszenie śpiewaków; **lutnista**, muzyk grający na lutni; członek stowarzyszenia „Lutnia".

Lutować *n.* spajać metale na gorąco, za pomocą innego metalu lub stopu.

Lutrować *n.* czyścić, cedzić.

Lutry *l.* futro z wydry.

Luwr *ob.* **Louvre.**

Lux *l.* światło; **l. aeterna luceat eis**; światło wiekuiste niech im świeci; **l. in tenebris lucet**, światło świeci w ciemnościach.

Luz *n.* miejsce wolne w szeregu, w tłumie; **luzem**, samopas, nie z gromadą; samotnie, pojedyńczo; bez zaprzęgu (o koniu); **luzak**, sługa rycerza, ciura obozowy.

Luza *n.* luzacy, ciury, zmiana warty.

Luzować *n.* zmieniać żołnierza, stojącego na warcie; zastępować kogo, żeby go zwolnić chwilowo; czynić połączenie dwu rzeczy mniej szczelnym, mniej spoistym.

Luzszajba *n.* koło ruchome na wale transmisyjnym, na które zsuwa się pas z innego koła, gdy to nie ma być czynne.

Luzytanja, łacińska nazwa Portugalji.

Lycantropja *°g.* wilkołactwo.

Lycopodium *l. ob.* **Likopodjum.**

Lyddit *nł.* mieszanina kwasu pikrynowego z nitrocelulozą, materjał wybuchowy, wyrabiany w mieście Lydd (w Anglji), niszczący i zabijający przez nacisk powietrza z odległości 150—200 metrów od celu, w który trafia.

Lynch *a.* (*lincz*) doraźna kara śmierci, wymierzona przez pospólstwo bez udziału sądów, stosowana w Ameryce Północnej.

Lysol *nł.* płyn ciemnobrunatny, mazisty, otrzymywany z dziegciu i ługu potasowego, używany do dezynfekcji, do wygubienia pasorzytów roślinnych.

Ł.

Ł. znak na **Funt sterling** (*ob.*).

Łach, Łachman *n.* gałgan, szmat, podarte ubranie.

Łacha *n.* odnoga rzeki, oddzielona kępami od głównego koryta i znów później łącząca się z nim.

Łacina *l.* język łaciński; **łacinnik**, umiejący dobrze po łacinie; katolik obrządku łacińskiego.

Ładan *g.-l.* [*r.*] kadzidło arabskie, mirra.

Ładunek *n.* przedmioty, towar, ciężar, ktory nakłada się na wóz, w celu ich wysłania; paczka; obciążenie; nabój strzelby: rurka z prochem i kulą lub śrótem; **ł. ślepy**, napełniony tylko prochem; **ł. ostry** z kulą; **ł. elektryczny**, ilość elektryczności w przewodniku; **ładunkowe**, opłata za ładowanie towarów.

Łagiew *l.* [*n.*] duże naczynie do napoju; baryłka; rura gumowa do przelewania płynów, **łagiewka**, cebrzyk; w *bot.* torebka pyłkowa.

Łajka *ob.* **Łojka.**

Łan [*n.*] (?) obszar pola uprawnego; pole, rola; miara powierzchni pola uprawnego, w różnych miejscowościach różna, mniej więcej =1 włóce.

Łańtuch *n.* grube płótno.

Łaszt *n.* miara towarów sypkich=3,840 litrom; waga okrętowa = 1,865 kilogr.

Łata *n.* cienkie a długie drzewo tarte a. wyciosane (używa się pod pokrycie dachowe, na płoty i t.p.); listwa.

Ławra *g.* [*mlr.*] klasztor ruski.

Łazanek *w.* klusek płaski w formie równoległoboku; **ł-nki** *żart.* stare, brudne karty.

Łazarz, bardzo chory; pokryty ranami; nędzarz; szpital syfilitycznych w Warszawie (od imienia ewangielicznego).

Łągiew, Łonew *n.* pręt żelazny łączący sztelwagę z osią przednią wozu.

Łobuz (?) ulicznik, urwis, bultaj; zbytnik, figlarz.

Łochwa, zimowe legowisko niedźwiedzia.

Łodyga [*śrgórnon.*] (?) główny pęd rośliny.

Łojka *r.* skóra cielęca a. kozłowa, wyprawna sposobem białoskórniczym.

Łoksiny, Łokszyny *tur.* rodzaj makaronu.

Łonew *ob.* **Łągiew.**

Łoszak, Łoszę [*mlr.*] źrebak, źrebię.

Łotr *l.* niegodziwiec, hultaj; zbrodniarz, rabuś, zbój; **łotrostwo**, zbójectwo, łajdactwo; niegodziwość, zbrodnia; **łotrować**, rozbijać, łupić; **ł. się**, łajdaczyć się, oddawać się rozpuście, włóczyć się.

Ług *n.* rotwór solny, zwłaszcza alkaliczny, stężony cz. nasycony; **ługować**, zaprawiać ługiem, bielić, zolić, oczyszczać za pomocą ługu.

Łut *n.* $^{1}/_{32}$ część funta.

Łuza *f.* jedna z sześciu torebek przy bilardzie.

M.

M. liczba rzymska 1,000.

M. *skr.* **Metr.** (*ob.*).

M. *ob.* **Masc.**

M' *skr.* **Mac.** syn, wyraz stawiany często przed nazwiskami szkockiemi, naprz. M'Donald, znaczy: syn Donalda.

M. *skr.* **Marka** (moneta niemiecka).

M. M. *skr. muz.* **Metronom Mälzla.**

Maar *n.* wyrwa w ziemi po wybuchu wulkanicznym; jezioro w takiej wyrwie.

Maatschappy *hol.* nazwa Towarzystwa holenderskiego, mającego główny monopol handlowy produktów kolonjalnych z Indji Zachod-

nich, sprowadzanych do Europy.

Mabille *f.* *(mabij)* nazwa lokali i ogródków, do których uczęszczają kobiety półświatka na tańce rozpustne, na wzór takiegoż lokalu w Paryżu.

Maca *hebr.* u Żydów placek z ciasta przaśnego, niekiszonego.

Macabre *ob.* **Danse Macabre.**

Macaroni *ob.* **Makaron.**

Macedoine *f.* *(maseduan)* kompot z owoców rozmaitych mieszanych.

Maceracja *ł.* długotrwałe moczenie w wodzie lub innych płynach w celu rozmiękczenia lub wywołania zmian chemicznych; wytrawianie, wyciąganie; *przen.* umartwienie ciała.

Macerować *ł.* poddawać maceracji.

Machabeusz, Machabejczyk, mężny patrjota; *żart.* Żyd od imienia biblijnego).

Macher *n.* przebiegły spekulant; faktor, szachraj, oszust.

Machete *h.* ciężki nóż, korzelas, w użyciu u Kubańczyków, Meksykan i in.

Machina *ł.* *ob.* **Maszyna;** *przen.* mechanizm, maszyneria; *przen.* przedmiot bardzo duży; *żart.* człowiek bardzo wysoki i tęgi.

Machinacja *ł.* podstępne zabiegi w złych zamiarach; knowanie; matactwo.

Machinalny *ł.* bezwiedny, bezświadomy, automatyczny.

Machinator *ł.* intrygant, matacz.

Machinować *ł.* knuć, przemyśliwać, układać podstępnie.

Machjawel *w.* historyk włoski i mąż stanu (1469—1527); *przen.* człowiek przebiegły, chytry, podstępny.

Machjawelizm *nł.* system polityczny, głoszony przez Machiawelego, opierający się na zasadzie, że cel uświęca środki (godziwe i niegodziwe); *przen.* postępowanie przewrotne i podstępne, obłuda, krętactwo, przebiegłość.

Machlarz *n.* krętacz, łgarz, oszust, szachraj; **machlować,** szpiwać, oszukiwać; szachrować, frymarczyć.

Machluga *n.* (?) gatunek ptażu.

Machorka *r.* najniższy gatunek tytuniu.

Macht vor Recht *n.* siła przed prawem.

Macloch *n.* szpara, rozpadlina; jaskinia, pieczara, nora, wnęka, framuga.

Macte virtute! *ł.* hołd cnocie!

Macula *ł.* plama; chorobliwa plama na skórze.

Maculec *n.* belka, wpuszczona jednym końcem w mur i podtrzymująca rusztowanie.

Maczek *ob.* **Makao.**

Maczuga [*rum.*] (?) pałka, gruby kij, buława.

Maczupja *hol.* [*n.*] stowarzyszenie, związek rybacki.

Mada *dolnon.* szlam, muł; błoto grząskie.

Madame *f.* (*madam*) pani, jejmość; guwernantka *szczeg.* Francuzka; modniarka, magazynierka; *skr.* **M-me.**

Madapolam, lepszy gatunek perkalu (od nazwy miasta Madapolam w Indostanie).

Mädchen für Alles *n.* służąca do wszystkiego; *przen.* *żart.* człowiek, któremu poruczają najrozmaitsze prace, a. który oddaje najrozmaitsze usługi.

Made in Germany *a.* *(med in dżermeny)*: „zrobione w Niemczech", napis, często spotykany na towarach, wyrabianych w Niemczech na wzór angielskich, lub sprowadzanych do Anglji.

Madeira *ob.* **Madera.**

Mademoiselle *f.* *(madmuazel)* panna.

Madera, wino z wyspy tegoż nazwiska.

Maderować *ob.* **Majdrować.**

Madjar *ob.* **Madziar.**

Madonna *w.* Najświętsza Panna; obraz Matki Bożej.

Madras, tkanina półjedwabna podobna do korciku (od nazwy miasta Madras w Indjach).

Madrepora *w.* polip koralowy, którego koralowina biała, krucha, jakby z drobnych kieliszeczków złożona, tworzy obszerne ławice podwodne, rafy i wyspy koralowe.

Madrilena *h.* taniec narodowy hiszpański.

Madrygał *w.* krótki wierszyk liryczny, cechujący się kunsztownym rymem, treścią dowcipną, lekką a wytworną; *przen.* komplement mężczyzny kobiecie.

Madziar *węg.* Węgier.

Madziaron, obcokrajowiec a. Słowak, który przyjął narodowość węgierską.

Madziaryzować *nł.* narzucać obcokrajowcowi język i narodowość węgierską.

Maestoso *w.* w *muz.* uroczyście, majestatycznie.

Maestrja *w.* mistrzowstwo.

Maestro *w.* mistrz, tytuł dawany kompozytorom muzycznym.

Mafja *w.* tajne stowarzyszenie w Sycylji, opiekujące się przemytnictwem, rożnemi niegodziwymi środkami chroniące członków swoich przed sądami i policją.

Mag. *skr.* **Magister** *(ob.).*

Mag *pers.* [*g.*] kapłan religji Zoroastra, mędrzec, astrolog u Medów i Persów; **trzej Magowie,** nazwa, dawana niekiedy trzem królom, którzy oddali hołd nowonarodzonemu Dzieciątku Jezus.

Magazyn *f.* skład; sklep; pracownia i sprzedaż sukien i strojów damskich, tytuł niektórych czasopism; przyrząd w rewolwerze z zapasowemi nabojami; **magazynówka, magazynka,** strzelba, z której za jednorazowym nabiciem dać można kilkanaście wystrzałów.

Magazynier *f.* zawiadujący składem towarów, zboża i tp.; **magazynierka,** właścicielka magazynu mód; pracownica tegoż, modystka.

Magdalenka, zakonnica reguły św. Magdaleny; prostytutka, przebywająca dla poprawy życia w klasztorze Magdalenek (od imienia Magdaleny, wspominanego w Ewangielji).

Magdeburgja, Magdeburg, rada miejska w daw. Polsce, rządząca się prawem magdeburskim; **magdeburskie prawo,** prawo miejskie niemieckie, zastosowane do wielu miast w daw. Polsce.

Magenta *w.* nazwa barwnika, otrzymywanego ze związków naftowych, nadającego tkaninom barwę różową z fluorescencją cynobrowoczerwoną; fuksyna.

Maghzen *ar.* rada przyboczna sułtana marokańskiego.

Magiczny *g.-ł.* czarodziejski, cudowny, nadnaturalny; **m. kwadrat** *ob.* **Kwadrat m-ny; m-na latarnia** *ob.* **Latarnia czarnoksięska.**

Magid, Magiet *hebr.* nazwa, dawana świątobliwym mędrcom żydowskim, pogrążonym w księgach pobożnych i zdolnym jakoby czynić cuda.

Magiel *n.* przyrząd do gładzenia wypranej bielizny.

Magierka (*ob.* **Magyar**) czapka węgierska; czapka włościańska okrągła, wysoka.

Magiet *ob.* **Magid.**

Magik *g.-ł.* wywołujący zjawiska rzekomo nadprzyrodzone; obeznany z magją, czarodziej, kuglarz.

Magister *ł.* stopień naukowy uniwersytecki, niższy od doktora; **m. dixit,** mistrz powiedział; **m. elegantiarum,** mistrz wytworności, dobrego smaku; **magistrować się,** składać dowody uzdolnienia i bronić rozprawy dla zyskania stopnia magistra.

Magister alius casus *ł.* innym mistrzem bywa przypadek.

Magister artis venter *ł.* głód jest mistrzem sztuki.

Magistralny *nł.* główny, jeneralny.

Magistrant *nł.* ten, co złożył egzamin na stopień magistra, ale nie obronił jeszcze rozprawy egzaminacyjnej.

Magistrat *ł.* władza zarządzająca miastem; ratusz.

Magistratura *nł.* wierzchnia władza miejska; urząd; we Francji ogół urzędników sądowych i adwokatów.

Magizm *nł.* nauka magów; nauka Zoroastra.

Magja *g.-ł.* nauka wywoływania tajemniczemi środkami zjawisk cudownych, nadprzyrodzonych; czarodziejstwo, kuglarstwo.

Magma *g.* półpłynna, rozpalona masa wnętrza ziemi.

Magn, Magnez *nł.* pierwiastek *chem.*, metal lekki, białosrebrzysty, płonący bardzo jasnym, rażącym światłem.

Magna Charta *ł.* list nadawczy Jana bez ziemi z r. 1215, stanowiący podstawę konstytucyjnej wolności angielskiej.

Magna cum laude *ł.* z wielką chwałą.

Magnat *śrł.* członek znakomitego rodu arystokratycznego, możnowładca; wielki pan; bogacz (w Polsce i Węgrzech).

Magnaterja *nł.* najznakomitsze rodziny szlacheckie; arystokracja, możnowładztwo, bogacze.

Magnatomanja *nł.* manja uchodzenia za magnata.

Magnes *g.-ł.* ciało, mające własność przyciągania i przytrzymywania żelaza; **m. naturalny** *ob.* **Magnetyt; m-em** naturalnym także jest kula ziemska; **m. sztuczny,** kawałek stali, który staje się magnesem skutkiem pocierania innemi magnesami czyli namagnesowania; **m. trwały,** kawałek stali, który po namagnesowaniu pozostaje magnesem; powab, ponęta; *przen.* mieć **m.** w palcach, w ręku, tj. kraść; **magnesowa igła,** strzałka stalowa namagnesowana, ruchomo na sztyfciku osadzona, zwracająca się zawsze jednym końcem ku biegunowi północnemu, służy do rozpoznawania stron świata; **magnesowiec** *ob.* **Magnetyt; magnesować,** sztucznie nadawać żelazu, stali, własności magnetyczne przez pocieranie biegunami magne-

su lub przez działanie prądu elektrycznego; *przen.* działać przyciągająco.

Magnesoterapja *g. leczenie przez pociąganie magnesem po skórze chorego; leczenie magnetyzmem zwierzęcym.

Magneto-elektryczny *nł.* **przyrząd**, przyrząd do wzbudzania prądów elektrycznych przez indukcję za pomocą magnesów.

Magnetograf *g. magnetometr samopiszący.

Magnetoindukcja *nł.* indukcja magnetyczna; *ob.* **Indukcja.**

Magnetologja *g. nauka o magnesie i magnetyzmie.

Magnetometr *nł.* a. **Magnetyczna waga**, przyrząd do ścisłych pomiarów napięcia magnetycznego i zmian w nim.

Magnetoterapja *ob.* **Magnesoterapja.**

Magnetyczny *ł.* przyciągający, pociągający; wynikający z wpływu magnetyzmu zwierzęcego; tyczący się magnesu, wynikający z działania magnesu; **m-a baterja**, pęk magnesów, złożonych tak, żeby jednakowe ich bieguny zwrócone były w jednym kierunku celem spotęgowania ich siły; **m-e krzywe** a. **m-e linje**, linje krzywe, utworzone przez opiłki żelazne przylegające do biegunów magnesu; **m-y równik**, miejsce obojętne pośrodku magnesu, nie okazujące żadnego działania; linja, łącząca punkty na kuli ziemskiej, w których igła magnesowa zachowuje położenie poziome; **m. południk**, południk, leżący w kierunku, wskazanym przez igłę magnesową; **m-e bieguny**, dwa, prawie naprzeciw siebie leżące miejsca na kuli ziemskiej, gdzie igła magnesowa przybiera kierunek pionowy (pochyla się do poziomu pod kątem 90°); **m-e pole**, przestrzeń, w granicach której działa siła magnesu a. magnesów; **m-a burza**, nagła zmiana stanu magnetycznego ziemi a. atmosfery objawiająca się w niespokojnych ruchach igieł magnetycznych; **m-a zbroja** a. **armatura** a. **kotwica m-a**, kawałki żelaza przyczepiane do magnesów, żeby utrwalić a. wzmocnić ich działanie; **m-e karty**, mapy linji izogonicznych i izoklinicznych na ziemi; **magnetyczność**, objawy siły, wywołującej magnetyzm.

Magnetyt *g., **Magnesowiec**, żelaziak magnetyczny, minerał: połączenie tlenu z żelazem, magnes naturalny a zarazem bardzo ceniona ruda żelazna.

Magnetyzer *f. ob.* **Hypnotyzer.**

Magnetyzm *nł.* własność niektórych ciał przyciągania a. odpychania innych ciał; **m. ziemski**, własność kuli ziemskiej wskutek której luźno zawieszona igła magnesowa ustawia się zawsze w tym samym kierunku, przyczyna zboczeń i nachyleń igły magnesowej; **m. zwierzęcy** a. **fizjologiczny**, dawniejsza nazwa specjalnej siły organizmu ludzkiego, zdolnej wywoływać zjawiska, zwane dziś hypnotycznemi; *ob.* **Hypnotyzm.**

Magnetyzować *nł.* wywoływać objawy hypnotyczne; wywierać silny wpływ na wolę czyją; *przen.* czarować, pociągać, opanowywać kogo.

Magnez, **Magnezjum** *ob.* **Magn.**

Magnezja palona, tlenek magnezu; **m. biała**, magnezyt (od nazwy kraju greck. Magnesia); **magnezjowa lemonjada**, napój musujący kwaskowy, w skład którego wchodzi magnezja; **m-e światło**, białe rażące światło, z jakim płonie magnez.

Magnezyt *g. węglan magnezji, używany do wyrobu gorzkiej soli i otrzymywania kwasu węglanego.

Magnificat *ł.* pieśń do Najśw. Panny, śpiewana podczas nieszporów, zaczynająca się od słów: „Wielbij duszo moja Pana”.

Magnificencja *ł.* przepych, okazałość, wspaniałość; *ob.* **Magnificus.**

Magnificus, Magnificencja *ł.* Wysokość; tytuł rektora uniwersytetu.

Magnifika *ł.* pani: kobieta okazała, wystrojona; *żart.* żona.

Magnifikować *ł.* przesadzać, powiększać.

Magni nominis umbra *ł.* cień wielkiego imienia; nędzna resztka dawnej chwały.

Magnolja *nł.* roślina bobrownik o pięknych kwiatach białych i różowych (od nazwiska botanika francuskiego Magnol'a).

Magno malo est hominibus avaritia *ł.* wielkiem nieszczęściem dla ludzi jest chciwość.

Magnum bonum *ł.* wielkie dobro.

Magnum lumen *ł. dosł.* wielkie światło; *przen.* wielka chwała, wielka chluba.

Magnus *ł.* wielki.

Magyar *ob.* **Madziar**; **Magyarorszag** *węg. (madjarorsag) dosł.* kraj madziarski: madziarska nazwa Węgier.

Magzen *ob.* **Maghzen.**

Mahabharata *sind.* tytuł epopei staro-indyjskiej, zawierającej podania religijne starożytnych Hindusów, ich filozofję i różne epizody historyczne.

Mahadeva *sind. dosł.* wielki bóg; to samo, co **Siva.**

Maharadża *sind.* tytuł władców i książąt w Indjach Wschodnich; *dl.* wielki król.

Mahatma *sind.* człowiek biegły w okultyzmie; *dosł.* wielka dusza.

Mahdi *ar.* w wierzeniach mahometan oczekiwany prorok, który ma być zesłany przez Allaha, aby dokonał dzieła Mahometa; imię, przywłaszczane przez wichrzycieli politycznych; przywódca powstania w Sudanie w 1881 r.

Mahometanin *nł.* wyznawca religji Mahometa, muzułmanin.

Mahometanizm *nł.* religja ustanowiona przez Mahometa czyli Mohammeda (570—632), Islam.

Mahoń, **Mahagoń** [*a.*] gatunek bardzo trwałego, twardego drzewa, rosnącego w Ameryce, używanego na kosztowne sprzęty, forniery, części maszyn; inaczej: świtek; kolor **mahoniowy**, brunatno-czerwonawy.

Maiden *a. (medn) dosł.* dziewica; *przen.* koń wyścigowy, który jeszcze nie odniósł zwycięstwa na wyścigach publicznych.

Maidenrider *a. (mednrejder)* jeździec wyścigowy, który jeszcze nie był zwycięzcą na wyścigach publicznych; wyścig, urządzony dla takich jeźdźców zowie się Maidenrider's-plate (*-plet*).

Maiden-speech *a. (medn spicz)* czyjaś pierwsza publiczna mowa, *szczeg.* w parlamencie.

Mail coach *a. (mel kocz)* powóz pocztowy; ekwipaż zbytkowny.

Maison de commerce *f. (mezą dö komers)* dom handlowy.

Maire *f. (mer) ob.* **Mer.**

Mais [*f.*] kukurydza, pszenica turecka.

Maison de santé *f. (mezą dö sa*ⁿ*te)* szpital, lecznica.

Maitrank *n.* lekkie białe wino, zaprawione korzeniem marzanny.

Maître *f. (metr)* mistrz, nauczyciel, pan; tytuł adwokatów i notarjuszów we Francji; **m. de plaisir** *(-dö plezir)* kierownik zabaw i rozrywek, zawiadujący ich urządzeniem i przebiegiem.

Maizena *w.* mączka wyborowa z kukurydzy.

Majak *tat.* (?) obłęd, manowce: kozak, lekki kawalerzysta; fatamorgana, miraż, złudne widziadło, majaczenie, przywidzenie (*dosł.* wiecha, latarnia morska).

Majdan *tur.* miejsce wolne między budynkami a. namiotami a. wałami fortecznemi a. rosnącemi drzewami; osada leśna, kurhan; miejsce w lesie, gdzie pędzą smołę, palą węgle; część środkowa łuku, o którą opiera się strzała, tylcem sięgająca cięciwy.

Majdrować, **Maderować** *n.*(?) robić coś nieudolnie, powoli, dłubać, fuszerować.

Majerz *n.* mała włość przy mieście, folwark.

Majestat *ł.* wielkość, wspaniałość; okazałość, powaga, chwała; tytuł monarchów dla oznaczenia powagi ich i władzy; władza monarsza, tron; wzniosłość, moralna potęga nakazująca cześć, szacunek; **majestatyczny**, wspaniały, wyniosły, poważny, imponujący.

Majolika *w.* stare artystycznie ozdabiane fajanse włoskie i hiszpańskie; wyroby ceramiczne z szarej glinki, pokryte przezroczystą różnokolorową emalją i malowane ogniowemi farbami.

Majonez *f.* sos z oliwy i żółtek, do polania na zimno drobiu, ryby i t. p.

Major e longinquo reverentia *ł.* zdala cześć bywa nierównie większą.

Major *ł.* dawniej: oficer stopniem wyższy od kapitana, dowódca bataljonu.

Major a. **majorowa tonacja** *ob.* **Dur.**

Majorat *śrł.* porządek spadkowy, według którego dziedziczy najstarszy syn; majątek, dziedzicznie przechodzący na najstarszego syna, nie mogący być podzielonym, sprzedanym ani obciążonym długiem, inaczej: fideikomis.

Majordom [*f.*], **Major domus** *śrł.* marszałek dworu; we Francji tytuł pierwszego urzędnika państwowego za czasów Merowingów.

Majoren *śrł.* [*n.*] prawnie pełnoletni.

Majorenizować *nł.* uznać kogo za pełnoletniego.

Majori cedo *ł.* ustępuję starszemu.

Majoritas *ł.* pełnoletność

Majorytet *śrł.* większość głosów, przewaga.

Majoryzować *nł.* nadużywać przewagi, jaką daje większość liczebna (na sejmach i t. p.).

Maj *ł.* piąty miesiąc w

oku; **majowe prawa**, prawa ydane w Prusiech 11, 12 13-go maja 1873 r., ograiczające prawa kościoła atolickiego, dały początek ulturkampfowi.

Majster *ł.* [*n.*] biegły w wojej sztuce, mistrz; rzeieślnik samodzielnie proadzący roboty; przełożoy nad czeladnikami i teruinatorami w fabryce, warstacie: *przen.* filut, frant, złowiek przebiegły; mistrz, uch, zręczny; **m. cechowy**, ajwyższy tytuł uzdolnienia, rzyznawany przez cech: zemieślnik, zapisany do cehu i mający prawo zapiywać do cechu swoich terinatorów i czeladników, rzez to nabywających praa do wyzwolin czyli do zyskiwania stopni wyżzych; **majstrować**, robić coś ieumiejętnie, dłubać, psuć.

Majsterszytyk *n.* trudny rzedmiot, wyrobiony wzoowo, składany jako doód uzdolnienia rzemieślika przy wyzwolinach, *zen.* utwór mistrzowski, eydzieło.

Majsterzynger *ob.* **Meisternger.**

Majtek *hol.* prosty maryarz.

Majufes *hebr.* pieśń Żyów, śpiewana w czasie oadu szabasowego; *dosł.* jakś piękna!

Majuskule, Majuskuły *ł.* duu litery: MAJUSKUŁY.

Makadam *a.* kamienie tłuone, służące do budowy óg bitych (od nazwiska chnika Anglika Mac-Adaa 1756—1836).

Makadamizacja *nł.* pokryanie drogi bitej kamieami drobno tłuczonemi, z podkładu, aby powierzcha była twarda i gładka.

Makala *f.* rodzaj ryby oistej.

Makaluby, źródła wrzące, yrzucające gęste błoto i uł, znajdujące się w miejach wulkanicznych.

Makame *ar.* małe opoiadania prozą rymowaną wplecionemi gazelami.

Makao *f.*, **Maczek**, rodzaj y w karty, to samo co barat.

Makarela *f.* utrzymująca m nierządu, stręczycielnierządu.

Makaron *w.* ciasto z mąki zennej, maszynowo wyskane w rurki lub inne ztałty i wysuszone; *ob.* **rmicelli**; **makaronik**, ciasi kruche z migdałów tłuonych z cukrem i białem jaj.

Makaroniczny *w.* **okres**, oes w historji literatury polskiej, w którym mieszano do mowy polskiej makaronizmy łacińskie (od połowy 17 do połowy 18 w).

Makaronizm *nł.* wyraz lub wyrażenie cudzoziemskie, wtrącone do mowy ojczystej.

Makaronizować *nł.* używać makaronizmów w mowie a. w piśmie.

Makart, Makartowski bukiet, bukiet z traw suszonych, niekiedy pomalowanych (od nazw. Jana Makarta, malarza wiedeńsk. 1840—1884).

Makassar, wonny olejek z oliwy, tłoczonej z nasion roślinnych, przywożony pierwotnie z miasta Macassar na wyspie Celebes, jakoby sprzyjający porostowi włosów.

Makata *ar.* wzorzysta tkanina jedwabna, przetykana złotem i srebrem.

Makietka *f.* pierwszy zarys roboty rzeźbiarskiej, szkic, zmniejszona podobizna modelu.

Makinjon *f.* handlarz koni.

Makintosz *a.* materja nieprzemakalna, złożona z dwu warstw tkaniny i warstwy kauczuku między niemi; płaszcz, zrobiony z tejże materji (wynalazca Anglik Karol Mackintosh 1766—1843).

Makler *ob.* **Mekler.**

Makrobjotyka *°g.* sztuka długiego życia, t. j. zachowanie przepisów hygjeny ciała i ducha.

Makrocefalja *°g.* wielkogłowość, nadmierna wielkość głowy, naturalna lub sztucznie spowodowana.

Makrokosm, Makrokosmos *°g.* wszechświat, porównywany z człowiekiem jako mikrokosmem.

Makrologja *°g.* rozwlekłość mowy.

Makroskopowe *°g.* **badanie**, badanie gołym okiem, bez szkieł powiększających.

Makrosomja *°g.* wzrost olbrzymi.

Makrot *f.* *ob.* **Proksenota.**

Makrot *g.* człowiek o wielkich uszach.

Maksyma *ł.* zasada ogólna, którą ktoś kieruje się w postępowaniu; *ob.* **Sentencja.**

Maksymalista *nł.* ten, kto należy do krańcowych członków swego stronnictwa, stawiających *maximum* żądań.

Maksymalny *nł.* największy, najwyższy; **m. termometr**, termometr zaznaczający najwyższą temperaturę dnia.

Maksymiljanowe zbroje, zbroje z XVI w., z cienkiej blachy kute, kanelowane.

Maksymum *ob.* **Maximum.**

Makuba *h.* gatunek tabaki do zażywania (od nazwy miejscowości Macuba na wyspie Martynice).

Makula, Makuła *ob.* **Macula.**

Makulator *nł.* bibuła.

Makulatura *nł.* odrzucone arkusze, uszkodzone w druku, wogóle papier zadrukowany lub zapisany, przydatny tylko do obwijania; *przen.* pisma, druki bezwartościowe.

Malachit *°g.* gatunek kamienia zielonego, używany na rozmaite wyroby ozdobne.

Malacja *ł.* cisza, zastój, gnuśność.

Malade imaginaire *f.* (*malad imażiner*) chory z urojenia.

Maladie du pays *f.* (*maladi dü pei*) *ob.* **Nostalgja.**

Mala fide *ł.* w złej wierze, podstępnie.

Malaga *h.* gatunek słodkiego wina hiszpańskiego; gatunek dużych rodzynków.

Mala gallina, malum ovum *ł.* zła kura, złe jaje.

Malajczycy, Malajskie ludy, mieszkańcy wielu wysp między Azją i Oceanją, na Oceanie Wielkim, oraz półwyspu Malakka, mają cerę bronzową, włosy czarne.

Malakologja *°g.* część zoologji o mięczakach.

Mala nota *ł.* zła kreska, dana komuś, zła opinja o kimś.

Mal-à-propos *f.* nie w porę.

Malarja *w.* wyziewy bagniste; rodzaj febry.

Malatura (*ob.* **Malować**) malowanie, malowidło.

Malbret *n.* tablica do zawieszania obrazu przy malowaniu.

Malcekstrakt *n.* ekstrakt słodowy, używany w stanie czystym jako lek na cierpienia dróg oddechowych, oraz na wzmocnienie żołądka a. z dodatkiem innych środków — na odpowiednie choroby.

Mal de mer *f.* choroba morska, cierpienie, dotykające wielu podróżnych na okrętach, objawia się nudnościami i wymiotami.

Maledetto! *w.* przeklęty! (przekleństwo włoskie).

Maledykcja *ł.* złorzeczenie, przekleństwo.

Malefaktor *ł.* przestępca.

Maleficjum *ł.* zły uczynek, zbrodnia.

Malek, Melek, Melech *ar.* *dosł.* król; nazwa wielu monarchów wschodnich.

Malentendu *f.* (*malaⁿtaⁿdü*) nieporozumienie.

Male parta male dilabuntur *ł.* źle nabyte marnieje; majątek nabyty złemi drogami nie przynosi szczęścia.

Malgasze, Malgaszowie, rodowici mieszkańcy Madagaskaru, pochodzenia częścią murzyńskiego; najznamienitsi z nich są Howasi (*ob.*).

Malgré *f.* pomimo; **m. moi** (*-mua*) wbrew mojej woli; **m. nous** (*-nu*) wbrew naszej woli; **m. tout** (*-tu*) pomimo wszystko.

Mali principii malus finis *ł.* jaki początek taki koniec.

Malicja *ł.* złośliwość, chytrość.

Maligna *ł.* silna gorączka połączona z utratą przytomności i majaczeniem.

Malitiosa desertio *ł.* złośliwo opuszczenie (męża przez żonę a. odwrotnie).

Malkontent *w.* niezadowolony, nierad z niczego; należący do opozycji.

Malm *a.* glina wapnista *szczeg.* zdatna do wyrobu cegieł.

Malo accepto stultus sapit *ł.* doznawszy złej przygody, głupiec staje się mądrym.

Malocchio *w.* (*malokio*) złe spojrzenie, urok.

Malo cum dignitate potuis cadere, quam cum ignominia servire *ł.* lepiej z godnością upaść, niżeli z hańbą służyć.

Malować *n.* powlekać farbą; przedstawiać na płaszczyźnie coś za pomocą farb; opowiadać barwnie.

Mälstrom *ob.* **Melstrom.**

Malsztok *n.* kij malarski do podpierania ręki przy malowaniu.

Maltański kawaler, członek zakonu rycerskiego św. Jana Jerozolimskiego (od nazwy wyspy Malta).

Maltoza *nł.* cukier słodowy, słodkawego smaku, powstający z krochmalu, zawartego w zbożu, kartoflach, przy wyrobie alkoholu, piwa, oraz przy trawieniu.

Maltretować *f.* źle się z kim obchodzić, znęcać się.

Maltuzjanizm *nł.* teorja ekonomisty angl. Malthusa, według której należy ograniczać wzrost ludności.

Malum malo proximum *ł.* nieszczęście nigdy nie przychodzi samo.

Malum necessarium *ł.* zło konieczne; zło, którego uniknąć nie można.

Malum vas non frangitur *ł.* złe naczynie nie stłucze się.

Malus ipse fies, si malis convixeris *ł.* z jakim przestajesz, takim się stajesz.

Malwa *ł.* *bot.* ślaz, prawoślaz.

Malwersacja *nł.* sprzeniewierzenie, oszustwo, sfałszowanie dowodów, rachunków.

Malwersować *f.* fałszować, podrabiać.

Malzekstrakt *ob.* **Malceksrakt.**

Małmazja, Małwazja *w.* wyborowe wino słodkie a mocne, sprowadzane z wysp morza Śródziemnego.

Małż *rum.* (?) mięczak.

Mamałyga *rum.* [*młr.*] potrawa z kukurydzanej mąki prażonej.

Mamelucy, Mameluki *ar.* [*f.*] dawniej przyboczne wojsko, ślepo oddane sułtanowi, utworzone z niewolników (w 13 w. zagarnęli władzę, wytępieni 1811 r.); *przen.* w polityce stronnictwo, ślepo oddane na czyjeś usługi.

Mamertyni *l.* oddział żołnierzy poświęconych Marsowi za 1-szej wojny Punickiej.

Mammalia *l.* zwierzęta ssące.

Mammon *aram.* w Biblji: bogactwo, bożek bogactw.

Mamona *hebr.* [*l. (późn.)*] pieniądze; bogactwa ziemskie.

Mamotrekt, Mamotrept *g.* [*śrl.*] rękopis z objaśnieniami trudniejszych wyrazów i form gramatycznych w Biblji.

Mamut *nł.* olbrzymie zwierzę przedpotopowe, rodzaj słonia kopalnego; *przen.* człowiek bardzo stary; zacofaniec, wstecznik; **mamutowe drzewo,** drzewo szyszkowe: sosnogron, welingtonja, waszyngtonja.

Man *n.* lennik, hołdownik; poddany; niewolnik.

Manager *a. (menedżer)* kierownik jakiego przedsiębiorstwa, gospodarz, szynkarz, oberżysta etc.

Manatki *śrł.* rzeczy, chudoba, rzeczy małej wartości, rupiecie.

Mancando *w.* w *muz.* coraz słabiej.

Manchester, Manszester, Manczester *a. (menczestr)* aksamit bawełniany, welwet (od nazwy miasta ang. Manchester); **manczesterska szkoła,** szkoła ekonomiczna, propagująca zasady wolnego handlu.

Manco *w. (manko)* brak, niedobór; kwota, z góry przyznawana kasjerom, magazynierom na pokrycie strat nieuniknionych przy wypłatach, przy ważeniu, mierzeniu i t. p.

Mandant *l.* dający zlecenie, pełnomocnictwo, mocodawca.

Mandaryn *stind.* [*port.*] wysoki urzędnik i zarazem uczony w Chinach.

Mandaryna *f.* lekki obszerny płaszcz kobiecy z rękawami.

Mandarynka *f.* gatunek pomarańczy, słodki i soczysty owoc mały, barwy i kształtu spłaszczonej pomarańczy.

Mandat *l.* zlecenie, pełnomocnictwo; **m. impératif** *f. (ma*ⁿ*da ęperatif)* instrukcje poselskie, lauda.

Mandatarjusz *l.* pełnomocnik dawny urzędnik policyjno-sądowy w Galicji.

Mandolina *w.* instrument strunowy owalny o 4—6 strunach, szczypanych palcami.

Mandolinata *w.* śpiew z towarzyszeniem mandoliny.

Manderla *w.* aureola kształtu owalno-spiczastego.

Mandragora *g.-l.* roślina pokrzyk.

Mandryta *g. (późn.)* przełożony klasztoru greckiego.

Mandukcja *l.* przewodnictwo, kierunek, opieka.

Man-aeter *a. (men-iter) dosł.* ludojad: zwierz dziki, szczególniej lew a. tygrys, który już zakosztował ludzkiego mięsa i groźniejszy jest dla ludzi.

Manekin *flam.* [*f.*] duża lalka z drzewa lub drutu dla użytku malarzy, rzeźbiarzy, szwaczek i t. d.; *przen.* człowiek bez własnej woli.

Manela *w.* naramiennik, bransoleta.

Mane-Tekel-Fares *chald.* a. **Baltazarowe głoski** *dosł.* „policzone, zważone i rozproszone", groźba prorocza, ognistemi głoskami wypisana niewidzialną ręką na ścianie podczas ostatniej uczty Baltazara, króla babilońskiego; *przen.* zapowiedź zagłady.

Manewr *f.* ruch zręczny, obmyślany z góry, a wiodący do celu, zwrot, obrót; podstęp, wybieg, podejście; **m-y,** ćwiczenia wojskowe, wojna udawana, popis wojsk podzielonych na 2 obozy niby nieprzyjacielskie.

Manewrować *f.* wykonywać wojenne obroty, ćwiczenia wojskowe; wykonać szereg skomplikowanych ruchów, prowadzących do celu; dążyć zręcznie do celu, omijając przeszkody; *przen.* działać chytrze, podstępnie, wykręcać się, wywijać się, tumanić.

Maneż *f.* szkoła konnej jazdy, ujeżdżalnia; tresowanie konia; *ob.* **Kierat.**

Mangan, Manganez *w.* pierwiastek chemiczny, metal, szary, twardy, kruchy; związki jego służą do otrzymywania tlenu, chloru, dobrej stali, dobrego bronzu i do wielu innych celów technicznych.

Mango *malajs.* owoc mangowca, dużego kształtu o wielkiej pestce i smaku terpentynowym.

Mania *ob.* **Manja; m. persecutiva** *l.* obłęd prześladowczy, rozstrój nerwowy, któremu towarzyszy urojenie o ciągłych prześladowaniach a. zamiarach prześladowania; **m. potatorum** *ob.* **Delirium tremens; m. religiosa,** obłęd religijny, objawiający się niedorzecznemi a uporczywemi modlitwami, uważaniem siebie za osobę świętą i t. p.

Manicheizm *nł.* sekta pogańsko-chrześcijańska, uznająca równorzędność dwu bóstw: złego i dobrego (od Manesa, *śrł.* Manicheus'a, mnicha perskiego z III-go wieku), żyli w czystości ubóstwie i wstrzemięźliwości.

Manichejczyk, zwolennik manicheizmu *(ob.)*; *żart.* naprzykrzony wierzyciel.

Manie de la grandeur *f. (mani dö la gra*ⁿ*dör)* obłęd wielkości.

Manier, Maniera *ob.* **Manjer, Manjera.**

Manierka [*r.*] (?) blaszanka podróżna do napełniania trunkiem.

Manifest *l.* odezwa do narodu, publiczne uroczyste oświadczenie panującego, wybitnej osobistości politycznej lub stronnictwa; protestacja.

Manifestacja *l.* wpadające w oczy okazanie swego sposobu myślenia i czucia; zbiorowe publiczne stwierdzenie uczuć, zapatrywań i życzeń w jakiej kwestji; demonstracja; protest publiczny.

Manifestant *l.* uczestnik manifestacji.

Manifestować *l.* objawiać, ujawniać, okazywać jawnie; protestować publicznie, oświadczać się przeciw czemu; **m. się,** publicznie objawiać swój sposób myślenia; popisywać się; afiszować się.

Maniok [*f.*] roślina zwrotnikowa, z której korzenia otrzymuje się tapiokę: gdy jest wysuszona na słońcu, zowie się kassawa.

Manipula *l.* rota u Rzymian, $^{1}/_{3}$ kohorty a. $^{1}/_{30}$ legjonu.

Manipulacja *nł.* wszelka czynność wykonywana biegle rękami; sposób, porządek odbywania jakiej czynności; kierowanie czym; zarządzanie.

Manipulant *nł.* ten, kto jest używany do wykonywania czynności ręcznych, kto manipuluje; instruktor wojskowy.

Manipularz *śrł.* rodzaj krótkiej stuły, naręcznik wdziewany przez kapłana podczas Mszy św. na lewą rękę.

Manito, u Indjan Amer. Półn. bożek, dobry duch.

Manja *g.-l.* choroba umysłowa, rodzaj obłędu; jakaś szczególna myśl, opłatująca umysł; chorobliwy pociąg do pewnych bezużytecznych czynności, działalność uparcie zwrócona w jednym, często nierozsądnym kierunku; pociąg, słabość, namiętność; **manjak,** człowiek dotknięty manją, dziwak; **manjaczeć,** dziwaczeć; **manjactwo, manja,** dziwactwo.

Manjer *f.* sposób; moda, tryb.

Manjera *f.* ułożenie, sposób zachowania się; sposób malowania a. pisania właściwy jakiemu artyście, poecie; forma twórczości nienaturalna, przybrana, wymuszona, wypływająca z naśladownictwa; wymuszoność; jednostajny sposób, nawyknienie; nienaturalność, sztuczność; **manjerysta, manjerzysta,** poeta lub artysta tworzący według jakiej manjery; naśladujący manjerę wielkiego artysty; **manjerować,** zwęzić formy twórczości do jakiej manjery.

Manjerka *ob.* **Maniera.**

Manjerny *f.* przesadny, sztuczny, pretensjonalny; układny, grzeczny, ujmujący, pełen wdzięku, dystyngowany.

Mankament *w.* brak, niedostatek czego; błąd; malwersacja.

Mankiet *w.* część rękawa przy ręce, przyszyta a. przypinana do całego rękawa.

Manko *ob.* **Manco.**

Mankować *f.* brakować.

Manna *hebr.* [*g.-ł.*] roślina z rodziny trawowatych, dająca dobrą paszę; kasza z nasion tej rośliny: stężały sok niektórych roślin, zwłaszcza jesionu, wypływający z nacięć robionych na pniach i gałęziach; gatunek kaszki pszennej bardzo miałkiej; **m. biblijna,** cudowny pokarm Izraelitów podczas ich wędrówki przez pustynię; *przen.* dar niebios; **manną niebieską żyć.** nie mieć zapewnionych dochodów, być w nędzy; *iron.* żyć z dochodów nieprawych, potajemniczych, żyć z gry w karty.

Mannlicher, Mannlichera karabin. rodzaj karabina odtylcowego, magazynowego, szybkostrzelnego (wynalazca inż. Mannlicher ur. 1848).

Mano destra w *muz.* grać prawą ręką.

Manola *h.* taniec hiszpański.
Manometr **g.* przyrząd do mierzenia prężności t. j. ciśnienia gazu a. pary, zawartej w naczyniu zamkniętym.
Manometrja **g.* nauka o mierzeniu prężności pary i gazów.
Mano sinistra *w.* w *muz.* (grać) lewą ręką.
Mansarda *f.* mieszkanie na poddaszu (od nazwy budowniczego Francuza Franciszka Mansarda 1598—1666); **mansardowy dach**, dach łamany, śpiczasty, w którym są mieszkania.
Mansja *ł.* mieszkanie w klasztorze ze stołem za oddaniem swojej pensji.
Mansjonarz *śrł.* ksiądz zostający na mansji, t. j. otrzymujący mieszkanie, stół i płacę, wolny od obowiązków, z wyjątkiem odprawiania Mszy św. i modłów kapłańskich.
Manszester *ob.* **Manchester.**
Manszeta *f.* w fechtunku: cięcie przeciwnika bronią sieczną w rękę pod pachę; kreza, otaczająca rękaw przy ubraniu męskim w XVIII wieku; mankiet.
Manta *ob.* **Mantyla.**
Mantelzak *n.* tłomoczek, tłomoczek, zawiniątko; sakwy, biesagi, tajstra.
Mantolet *w.* płaszczyk; peleryna jedwabna kanonika, noszona na komży w kościele.
Mantyka *ł.* nudziarz, zrzęda.
Mantyla *h.* czarna koronkowa zarzutka, okrywająca głowę i ramiona, niezbędna część narodowego stroju Hiszpanek; rodzaj jedwabnej peleryny damskiej.
Mantyna *w.* rodzaj jedwabnej materji.
Mantyssa *ł.* część logarytmu po przecinku, przed którym wyrażona jest cecha logarytmu.
Manu *stind. mit.* praojciec ludzi i prawodawca religijny braminów, podaniowy autor ksiąg dotąd czczonych.
Manuale *ł.* podręczny zbiór przepisów.
Manualista *nł.* przepisywacz, kancelista.
Manualiter *nł.* w *muz.* samymi rękami, bez pedału.
Manuał *ł.* klawjatura ręczna w organach; książka podręczna, bruljon.
Manu armata *ł.* zbrojną ręką.
Manubrium *ł.* gryf, rękojeść; guzik regestrowy organów.
Manufaktura *śrł.* rękodzielnictwo i wyroby rękodzielcze; wytwarzanie wyrobów gotowych (ręczne i fabryczne, w przeciwstawieniu do wytwarzania materjałów surowych); w szczególności: przemysł tkacki.
Manu forti *ł.* dzielną ręką.
Manu larga *ł.* szczodrą ręką.
Manu militari *ł.* za pomocą wojska.
Manumisja *nł.* wyzwolenie niewolników.
Manu propria *ł.* własnoręcznie.
Manuskrypt *ł.* rękopis.
Manus manum lavat *ł.* ręka rękę myje.
Manusturbacja *ł.* samogwałt.
Many *ł.* dusze zmarłych, cienie; państwo cieniów.
Mańkut *ł.* [*w.*] ten, co używa lewej ręki zamiast prawej.
Mańtstwo *n.* prawo lenne, lenno, dobra lenne.
Maorysowie, Maorysi, krajowcy Nowej Zelandji.
Mapa *ł.* karta gieograficzna, obraz powierzchni kuli ziemskiej a. jej części; **m. ortograficzna**—rysowana tak, jakby rysownik znajdował się w niezmiernym oddaleniu od ziemi; **m. homalograficzna**, przedstawiająca równe co do powierzchni części ziemi w figurach także równoważnych, choćby z uszczerbkiem podobieństwa; **m. chorograficzna**, przedstawiająca niewielką część powierzchni ziemi; przy większej szczegółowości jest nazywana **topograficzną**; (**m.** malutkiej cząstki ziemi, bardzo szczegółowa, nazywa się **planem**); **m. hidrograficzna**, przedstawia rozkład wód; **m. orograficzna**, przedstawia rozkład gór i wyżyn; jeśli na tej mapie odczytać można wysokość każdego miejsca nad poziomem, oznaczoną bądź barwą, bądź linjami odpowiedniemi, to otrzymuje nazwę **mapy hipsometrycznej**; **m. ślepa**, na której niema nazwisk szczegółów.
Mapografja *nł. ob.* **Kartografja.**
Maquette *f. (maket) ob.* **Makieta.**
Marabut *ar.* [*f.*] ptak indyjski, podobny do bociana pióro tego ptaka, służące do upiększenia kapelusza lub boa damskiego; pustelnik mahometański, wiodący życie ascetyczne.
Maranowie *h.* Maurowie i Żydzi hiszpańscy, pozornie nawróceni na katolicyzm z obawy inkwizycji w końcu XV i w XVI wieku.
Maras *n.* [*słc.*] błoto, bagno.
Maraskino *w.* likier, wyrabiany z wiśni dalmackich.
Maravedi, daw. hiszpańska najdrobniejsza moneta =około pół kopiejki (od nazwiska Almorawidów, królów maurytańskich 1086—1147 r.).
Marazm *g.* wycieńczenie, osłabienie skutkiem starości, uwiąd starczy; zniedołężnienie.
Marcando, Marcato w *muz.* odznaczając, akcentując.
Marcepan *w.* ciastko z migdałów i cukru.
Marchande de modes *f. (marsza"d dö mod)* właścicielka pracowni strojów damskich, modniarka.
Märchen *n.* klechda ludowa niemiecka, baśń, zwykle na tle cudownym.
Marchja *śrł.* okrąg, dawna nazwa prowincji pogranicznych, zdobytych i wcielonych do państwa niemieckiego, inaczej: **Marka** *n.*
Marchołt, Marchułt *n.* larwa, upiór, mara nocna, straszydło grobowe.
Marcia *w.* marsz.
Marcjalny *ł.* wojowniczy, rycerski, groźny, bitny, waleczny, marsowaty.
Marconiego telegraf, telegraf bez drutu, przesyłający depesze falami elektrycznemi przez powietrze (od nazwiska wynalazcy Marconi'ego).
Marcypan *ob.* **Marcepan.**
Mardi gras *f.* (*mardi gra*) ostatni wtorek karnawału, zapust; ostatni dzień przed wielkim postem.
Mare clausum *ł. (klauzum) dosł.* morze zamknięte: morze wewnętrzne, objęte posiadłościami jednego mocarstwa (np. morze Azowskie).
Maremmy *w.* niezdrowe błotniste okolice we Włoszech.
Marengo *w.* materjał wełniany w paski, mieniący się, biały z popielatym.
Mare tenebrarum *ł.* morze ciemności.
Margaryna *nł.* sztuczne masło z łoju zwierzęcego.
Margiel *n.* gatunek ziemi, do której składu wchodzi glina, piasek, wapno a. gips, sam przez się nieurodzajny, dodany, jako nawóz sztuczny, użyźnia; **marglisty**, pełen margli; **marglarnia**, kopalnia marglu; **marglowanie**, nawożenie roli marglem.
Margeritka *f.* stokrotka.
Marginalia *ł.* uwagi na marginesie w starych drukach i rękopisach.
Margines *ł.* brzeg książki lub papieru nie zapisany lub nie zadrukowany.
Marglarnia, Marglowanie *ob.* **Margiel.**
Margrabia, Margraf *n.* dawniej królewski namiestnik, sprawujący władzę nad marchją; obecnie tytuł członków arystokratycznych rodów, pośredni między hrabią a księciem; **margrabstwo**, godność margrabiego; posiadłość, do tej godności przywiązana.
Mariage *f. (marjaż)* małżeństwo; **m. blanc** *(-blan) dosł.* małżeństwo białe: małżeństwo z zastrzeżeniem niekorzystania z praw małżeńskich; **m. d'amour** *(-damur)* małżeństwo z miłości; **m. de raison** *(-dö rezą)* małżeństwo z rozsądku.
Maria montesque polliceri *ł.* obiecywać góry i morza.
Marjanita *nł.* członek niemieckiego zakonu rycerskiego, Krzyżak.
Marjanna *żart.* Rzeczypospolita francuska (od nazwy tajnego stowarzyszenia socjalistyczno-republikańskiego we Francji za Restauracji i królestwa lipcowego).
Marjasz *f.* rodzaj gry w karty; król z damą jednego koloru w ręku jednego z grających w tę grę; dawna moneta węgierska=17 krajcarom z wyobrażeniem Najśw. Marji Panny.
Marjawita, Marjawitka, zakonnik, zakonnica Zgromadzenia, mającego za cel naśladować życie Najśw. Marji Panny; nazwa członków sekty, niedawno u nas powstałej wśród katolików.
Marjaż *f.* ożenienie, małżeństwo, pobranie się.
Marjoneta *f.*, **Marjonetka**, lalka z ruchomemi członkami, poruszana za pomocą drutów, sprężyn; *przen.* człowiek bez własnej woli.
Mark *n.* baczenie, uwaga; zawziętość.
Marka *n.* pieniądz obiegowy niemiecki wartości podług kursu 47 kop.; znak, znaczek; znak opłacenia listu, przesyłki pocztowej, papieru urzędowego i t. p., liczman, liczbon; blaszka z numerem, zastępująca pieniądz np. w rachunkach między właścicielem jadłodajni a kelnerami; znak fabryczny na wyrobach własnych; *przen.* firma; **mieć dobrą, złą markę**, być dobrze, źle uważanym, mieć zaufanie a. nie mieć go; **m. Banco**, daw. jednostka monetarna w Hamburgu i Lubece=$1^1/_2$ marki niemieckiej dzisiejszej; **marka** *ob.* **Marchja**; **markować**, stawiać znaczki, nakarbować sobie znak, odkładać marki, jako znaczki, notować numery odpowiednie; płacić markami przed o-

stateeznym obrachunkiem; stemplować, pieczętować; oparywać w markę; naklejać markę; **m. sobie w pamięci**, zapamiętać; mówiąc, akcentować jaką myśl ważniejszą: uwydatniać; w grze karcianej: **m. kolor**, grać tak, aby pokazać, jaki kolor jest u gracza najsilniejszy.

Markasyt *ar.* [*f.*] dwusiarek żelaza.

Markier *f.* posługujący przy bilardzie, znaczący wygrane.

Markietanka *w.* handlująca wiktuałami i napojami przy wojsku w obozie a. podczas marszu.

Markiz *f.* margrabia francuski.

Markiza *f.* margrabina; ruchomy daszek z płótna nad oknem, chroniący od zbytniego blasku.

Markizat *f.* godność markiza; dobra przywiązane do tej godności.

Markobrunnen *n.* nazwa gatunku wina reńskiego.

Marksizm, **Marksyzm** *ob.* **Marxizm**.

Markszajder *n.* gieometra górniczy, inżynier górniczy.

Marmelada, **Marmolada** *f.* owoce rozgotowane z cukrem i zgęszczone; **marmeladka**, sok owocowy ocukrzony i zgęstniały, urobiony w foremkach.

Marmoryzować *nł.*, **Marmurować**, wykładać marmurem; tynkować stiukiem; masą, naśladującą marmur; malować na kolor marmuru, *ob.* **Marmurkować**.

Marmur *ł.* wapień zbity a. ziarnisty, biały a. kolorowy, dający się polerować; **m.** a. **m-y** wyroby z tego wapienia, posadzka, stopnie schodów, posągi, podstawy, patery, urny, ozdoby i t. p.; *przen.* **m.** człowiek zimny, nieczuły, nieugięty; **marmurować** *ob.* **Marmoryzować**; **marmurowy**, z marmuru; *przen.* bez wyrazu, bez czucia, zimny, obojętny, sztywny, posągowy, nieruchomy; **marmurek**, rodzaj osełki z drobnoziarnistego piaskowca a. z łupku do ostrzenia delikatniejszych narzędzi ostrych; futro czarnego lisa; *przen.* człowiek obłudny, szczwany, z cicha frant; **marmurkować**, malować żyłki takie, jakie bywają na marmurze.

Maroda *f.* rabunek.

Maroder *f.* żołnierz opóźniający się, pozostający w tyle za oddziałem wskutek zmęczenia i wyczerpania; żołnierz włóczęga, dopuszczający się rabunku; *przen.* osoba spóźniająca się, pozostająca w tyle.

Marokin *f.* (*marokę*), **Marokańska skóra**, safjan groszkowany, kordyban (od nazwy kraju Maroko).

Maronita, członek sekty syryjskiej, zamieszkałej w okolicy góry Liban, obecnie połączonej z Kościołem katolickim, lecz mającej odmienne obrzędy i odmienny język liturgiczny.

Maronowie *h.* nazwa, dawana w Indjach Zach. zbiegłym niewolnikom.

Marony *w.* kasztany jadalne.

Marota *f.* trwanie przy jakiem dziwactwie, jaka myśl nielogiczna, ale upodobana, bzik.

Mars *ł.* bożek wojny, grecki Ares; dzielny żołnierz, rycerz; być w służbie **M-a**, służyć w wojsku; zmarszczenie czoła, groźna mina; nazwa planety półtora raza od słońca odleglejszej niż ziemia; **marsowy**, wojenny, wojowniczy, rycerski, śmiały, bitny; **pole m-e**, pole manewrów wojskowych, plac broni, teren wojny; **marsowaty**, nasrożony, groźny.

Marsala, lekkie wino, smakiem zbliżone do xerosu, z miejscowości Marsala w Sycylji.

Marsch *n.* (*marsz*) w północnych Niemczech grunt błotnisty, utworzony przez łączne działania morza i rzeki.

Marseillaise *f.* (*marsejjez*), **Marselieza**, hymn rewolucyjny, uznany za pieśń narodową francuską od czasu pierwszej rewolucji.

Marselina *f.* gatunek lekkiej materji jedwabnej.

Marsupialia *ł.* zwierzęta workowate.

Marsyljanka *ob.* **Marseillaise**.

Marsz *f.* regularny ruch wojsk w pewnym oznaczonym kierunku, pochód; utwór muzyczny w tempie kroków żołnierskich; rozkaz, aby iść, aby ruszyć naprzód; **m.!**, naprzód! ruszaj! precz! wynoś się! **m. m.!**, galopem, pędem, cwałem.

Marsz *n.* *ob.* **Marsch**.

Marszałek *śrgórnon.* najwyższy stopień wojskowy we Francji za Napoleona I i III; urząd dworski; przewodniczący na sejmie lub obywatelstwu; gospodarz na dworze pańskim; przełożony nad służbą domową; zarządca; **m. szlachty**, przedstawiciel szlachty, utrzymujący zarazem jej księgi rodowodowe; **marszałkować**, pełnić urząd marszałka, przewodniczyć.

Marszandka *f.* modniarka, modystka.

Marszruta *n.* wyznaczenie kierunku drogi i postojów wojska w pochodzie; wytknięcie planu podróży; dyrektywa.

Marte non arte *ł.* walką nie podstępem.

Martyngał *f.* przyrząd z rzemyków, powstrzymujący zadzieranie łba przez konia.

Martyrium *g.-ł.* opis śmierci męczennika; kościół na grobie męczennika.

Martyrolog **g.* autor żywotów męczenników.

Martyrologja, **Martyrologium** **g.* dzieje życia i śmierci męczenników, ułożone porządkiem miesięcy i dni; *przen.* historja czyjego życia, pełnego udręczeń.

Maruder *ob.* **Maroder**.

Marxizm *nł.* teorja ekonomiczna socjalisty Niemca, Karola Marx'a (1818—1883).

Mary *n.* nosze, na których niosą trumnę z nieboszczykiem.

Marymont [*nł.*] nazwa dawnej szkoły rolniczej pod Warszawą; **marymontczyk**, niegdyś uczeń szkoły rolniczej w Marymoncie; gospodarz postępowy.

Marynarz *w.* (?) żeglarz; żołnierz na okręcie; **marynarka**, ogół okrętów wraz z uzbrojeniem i załogą, oraz wszystkie urządzenia w związku z siłami morskiemi handlowemi i wojennemi, należące do jednego państwa; flota; ubranie męskie górne krótkie, bez stanu, kurtka.

Marynata *w.* mięso, ryby, owoce, jarzyny i t. p., przechowywane w occie z korzeniami.

Marynista *nł.* malarz scen morskich, widoków morza.

Marynować *f.* zaprawiać octem i korzeniami w celu dłuższego zachowania od zepsucia; *przen.* przechowywać coś długo bez użytku.

Marytalny *ł.* małżeński.

Masa *ł.* ilość materji, zawartej w jakim ciele; ogrom; wielka ilość, mnóstwo; mieszanina ciastowata na farsz, do urabiania, do zalepiania, powlekania; **m. konkursowa**, mienie pozostałe po zmarłym a. po upadłym kupcu, przemysłowcu, przypadające do podziału między spadkobierców a. wierzycieli; **m. czynna** i **bierna** to samo, co **aktywa** i **pasywa**; **m. perłowa**, biała warstwa, wyściełająca wewnątrz skorupę niektórych mięczaków, odznaczająca się połyskiem i grą barw, służy do ozdób i wyrobów galanteryjnych; **masowy**, gromadny, tłumny, całemi masami; **m. artykuł**, towar, wyrób, który się produkuje i nabywa, albo sprzedaje w wielkiej ilości; **góry m-e**, góry o szczytach, nie wybiegających zbyt wysoko, złożone ze zbitej krystalicznej masy; skały wybuchowe.

Masakrować *f.* mordować, w pień wycinać; rozbijać, bić, tłuc, niszczyć.

Masarnia *czes.* wędliniarnia.

Masarz *czes.* rzeźnik, właściciel składu wędlin.

Masaż *f.* leczenie, zasadzające się na systematycznym rozcieraniu, ugniataniu, poruszaniu i t. p. chorych części ciała, miesienie.

Masażysta *f.* umiejący masować.

Masc. *skr.* **masculinum** *ł.* rodzaj męski (w gramatyce).

Masedoine *f.* lody ma'inowe z dodatkiem likieru wiśniowego i owoców; *ob.* **Macedoine**.

Maset *f.* podręczne stalowe narzędzie rzeźnika w kształcie sztyletu do ostrzenia noża.

Maska *f.* malowane oblicze, przywdziewane dawniej przez aktorów greckich na scenie; karykaturalna sztuczna twarz lub osłona tekturowa, pokryta atłasem i zakończona koronką, wkładana na twarz podczas zabaw maskowych; gipsowy odcisk, zdjęty z twarzy ludzkiej; osoba zamaskowana; twarz potworna symbol sztuki aktorskiej; twarz aktora, ucharakteryzowana odpowiednio do roli; *przen.* pozór zwodniczy, fałszywy, krycie swych zamiarów, udawanie, obłuda; w grze bilardowej: zasłonięcie jednej bili przez drugą, utrudniające uderzenie; w szachach: zasłonięcie jednej figury przez drugą; w fechtunku: siatka druciana do wkładania na twarz; w medycynie: takaż siatka osłonięta flanelą, wkładana na twarz chorego do chloroformowania (na flanelę leje się chloroform); w fortyfikacji: nasyp, osłaniający baterję; **maskować**, zasłaniać, ukrywać; **m. się**, wkładać maskę na twarz; *przen.* przybierać inne pozory; ukrywać swoje zamiary; nie być szczerym, przymuszać się, udawać.

Maskarada *f.* bal maskowy, zabawa, której uczestnicy występują w maskach.

Maskaron *w.* wykrzywiona, potworna twarz, umieszczana jako ozdoba arch

tektoniczna nad drzwiami a. oknami domu, otworami pomp i t. d.

Maskop *ob.* **Maszop.**

Maskota *f.* osoba a. rzecz, której obecność przynosi komu szczęście.

Masłok [*f.*] odurzający napój z ziół.

Masochizm *nł.* obłęd erotyczny, polegający na uczuwaniu rozkoszy podczas doznawania udręczeń fizycznych a. moralnych (od nazwiska literata Sacher Masoch'a).

Mason *f.* wolny mularz; *ob.* **Franc maçon.**

Masonerja *f.* wolnomularstwo: stowarzyszenie tajemnicze, podzielone na loże, których członkowie zajmują się niesieniem pomocy wzajemnej oraz szerzeniem zasad religji naturalnej, więc walką z chrystjanizmem, w szczególności zaś katolicyzmem; mają obrzędy mistyczne i rozleglejsze cele ukryte, budzące wśród sfer ortodoksyjnych podejrzenia.

Masora *hebr.* zbiór objaśnień żydowskich do Starego Testamentu.

Masoretyczne *n.* **znaki**, znaczki, zastępujące samogłoski w wyrazach hebrajskich, ułatwiające czytanie.

Masować *f.* robić masaż, miesić, rozcierać (ciało chorego); zbierać do kupy, gromadzić; urabiać na masę ciastowatą.

Master *a.* w połączeniu z imieniem chrzestnym znaczy w Anglji tyleż, co u nas *panicz* (używane przez służbę, mówiącą do syna gospodarza domu); pan, nauczyciel.

Mastodologja **g.* część zoologji o zwierzętach ssących.

Mastodont **g.* wielki zaginiony zwierz gruboskórny z rodzaju słoni), znajdywany w szczątkach dyluwialnych.

Mastolgja, Mastodynja **g.* ból piersi, brodawek piersiowych.

Mastozoolit **g.* skamieniałość ze zwierzęcia ssącego.

Mastozoon **g.* zwierzę ssące.

Masturbacja *nł.* samogwałt, onanizm.

Mastykacja *g.* żucie.

Mastyks *nł.* żywica wypływająca z południ.-europejsk. drzewu pistacjowego w postaci stężałych, przezroczystych kropel żółtawych, rozpuszczalna w spirytusie, eterze, terpentynie, używana do wyrobu pokostów, lakierów, kitów, kadzideł; roztwór tej żywicy w eterze siarczanym używany jest przez aktorów do nalepiania wąsów, brody, faworytów.

Masykot *f.* glejta żółta, proszkowata, używana jako barwnik.

Masyw *f.*, **Masywny** cały z jednej sztuki, jednolity; nie dęty, pełny; twardy, zbity, dychtowny; *przen.* ciężki, ociężały, gruby, mocny, ścisły; **masywnie**, tęgo, mocno, dobrze, należycie.

Maszerować *n.* iść w takt marsza, postępować krokiem miarowym; dążyć, śpieszyć; **maszerunek**, pochód wojska, maszerowanie, defilada przed naczelnikiem.

Maszkara *w.* maska; osoba brzydka, poczwara, straszydło.

Maszop, Maskop *n.* członek maszoperji.

Maszoperja, Maskoperja *hol.* spółka handlowa, *szczeg.* dla połowu ryb morskich.

Maszt *n.* wysoka i prosta sztuka drzewa, wzniesiona na statku wodnym, służąca do rozpinania na niej żagli; wysoki słup.

Masztab *n.* linja z podziałką, umieszczana na mapach, planach, rysunkach, której każda część wyobraża pewną jednostkę długości np. stopę, metr, milę i t. p., skala.

Masztalerz *n.* mający nadzór nad końmi; stajenny.

Masztarnia *n.* stajnia; komora w stajni, służąca za skład rzeczy stajennych.

Maszyna [*n.*] przyrząd do zaoszczędzenia a. zastąpienia siły ludzkiej, wytwarzający pracę i energję ruchu, przenoszący siłę, zmieniający jej kierunek i zużytkowujący ją na wykonanie różnych czynności produkcyjnych; machina; lokomotywa, lokomobila; prasa drukarska; kuchnia angielska; izba, w której są maszyny będące w ruchu: welocyped, rower, aeroplan; **maszynowy**, na maszynie robiony, fabryczny; **maszynka**, mała maszyna; kociełek, zwykle wytworniejszej roboty, do gotowania wody na herbatę, samowarek; imbryk do gotowania wody na spirytusie; kuchenka naftowa, benzynowa, spirytusowa, gazowa; kociełek do gotowania kawy: przyrządzik, ułatwiający jaką manipulację (**m.** do temperowania ołówków, piór, do golenia, do obierania i wykrawania kartofli i t. d.).

Maszynerja [*n.*] wewnętrzne urządzenie przyrządu a. maszyny; werk w zegarku; maszyna, złożona z wielu części a. z wielu maszyn; w teatrze: ruchome urządzenie do szybkiego zmieniania dekoracji; mechanizm.

Maszynista [*n.*] dozorujący lub kierujący maszyną; kierujący lokomotywą; zawiadujący maszynerją w teatrze; **maszynistka**, szwaczka umiejąca szyć na maszynie.

Maślacz *węg.* gatunek słodkiego wina węgierskiego.

Mat *n.* powierzchnia wygładzona, nie polerowana, bez połysku i blasku; **matowy**, bez połysku, bez blasku, nieprzezroczysty; o głosie: bez metalicznego dźwięku; wzrok **m-owy**, zimny, obojętny, bez wyrazu; **matować**, pozbawiać połysku, tracić połysk, przezroczystość.

Mat *pers.* w szachach, groźba wzięcia (zabicia) króla w następnym posunięciu, od której nie można się obronić, rozstrzygająca grę na niekorzyść tego, który dostał mata; *ob.* **Szach**; ubezwładnienie, osłabienie; **matować**, w szachach: dawać mata.

Mata *w.* plecionka ze słomy, trzciny, rogoży i t. p. do nakrywania podłóg, okien w inspektach, pakunków i t. d.

Matador *h.* zwycięski pogromca byków na igrzyskach w Hiszpanji; *przen.* mąż znakomity; osoba ważna stanowiskiem lub urzędem; wielki pan, potentat; znakomitość w swoim zawodzie; w kartach: najwyższa kozera.

Matamor *h.* *dosł.* zabijacz Maurów; samochwał, grający rolę zucha, junakowaty, pochopny do pojedynków.

Matamora *ob.* **Mazamora.**

Match *a.* *(mecz)* zakład o wyższość w jakimkolwiek sporcie lub grze między dwoma współzawodnikami.

Matchiche, brazylijski taniec salonowy, odznaczający się żywością ruchów i malowniczością.

Mât de cocagne *f.* *ma dö kokań)* słup wysoki, gładki, z przyczepionemi u szczytu nagrodami dla zucha, co się pierwszy po nim wdrapie.

Mate *port.* herbata paragwajska *(yerva mate).*

Matelot *ob.* **Matlot.**

Matematyk **g.* badacz uczony zajmujący się matematyką; student wydziału matematycznego.

Matematyka *g.* nauka o liczbach i wielkościach, o rozmiarach wielkości i przestrzeni, złożona z arytmetyki, algiebry, rachunku wyższego i gieometrji we wszystkich ich działach; **matematyczny**, dotyczący matematyki; ścisły, dokładny, pewny; **m-ny punkt**, rozciągłość nie mająca żadnego wymiaru (ani długości, ani szerokości, ani wysokości); **m-na gieografja**; *ob.* **Gieografja**; **m-na linja**, rozciągłość mająca tylko długość, bez szerokości i grubości.

Mateologja *p.+g.* gadulstwo, frazeologja.

Mateozofja *p.+g.* przemądrzałość, mędrkostwo.

Materac [*n.*] rodzaj dużej poduszki, wypchanej włosiem, trawą morską a. wyprężonej za pomocą sprężyn, służy do spania, siedzenia; **materacyk**, woreczek napchany ziołami, popiołem, używany jako okład w lecznictwie; cienka poduszka włosiana pikowana.

Mater artium necessitas *l.* potrzeba jest matką wynalazków.

Mater dolorosa *l.* Matka bolejąca; obraz Matki Boskiej bolesnej.

Materia medica *l.* nauka o środkach lekarskich i ich działaniu i stosowaniu.

Materiam superabat opus *l.* praca przewyższa wartość materjału.

Materja *l.* w przeciwieństwie do ducha: ujęta zmysłowo istota rzeczy; to, z czego składają się wszystkie ciała mineralne i organiczne stałe, płynne i lotne; podstawa świata zmysłowego; treść, przedmiot rozpraw, myśli, pisma; przedmiot do rozpoznawania sądowego; chorobliwa wydzielina, sącząca się z wrzodów, ran, ropa; tkanina jedwabna; **m. kosmiczna**, materja, wypełniająca całą przestrzeń wszechświata.

Materjacja *nł.* tworzenie się materji.

Materjalista *nł.* wyznający zasady materjalizmu; dbający o własne wygody zmysłowe; *ob.* **Drogista.**

Materjalistyczny *nł.* materjalizmem nacechowany; zajmujący się tylko sprawami poziomemi; **m-ne pojmowanie dziejów**, mniemanie, że cały rozwój dziejowy ludzkości objaśnić się daje wyłącznie warunkami produkcji, wypowiedziane przez Marxa (*ob.* **Marxizm**) i wcielone do wierzeń socjalistów.

Materjalizacja *nł.* ucieleśnienie widziadeł medjumicznych, które według spirytystów mogą przyjmować kształty widzialne, dotykalne i posiadać inne własności fizyczne np. ciężkość.

Materjalizm *nł.* teorja, nie uznająca odrębnego istnienia ducha i uważająca materję jako przyczynę i podstawę wszelkiego bytu; w życiu praktycznym: kierowanie się wyłączne względami na osobistą korzyść i zysk; zaparcie się ducha, zmysłowość.

Materjalizować *nł.* ucieleśniać.

Materjalja, **Materjały** *ł.* przedmioty potrzebne do wykonania jakiej roboty; przedmioty i przybory potrzebne w kancelarjach do pisania.

Materjalny *ł.* dotyczący materji, pozostający w związku z materją; cielesny; zmysłowy; rzeczywisty, faktyczny; zrobiony z tkaniny, zwanej materja (jedwabna); **strata m-na**, strata w mieniu, w dochodzie; **materjalnia**, pokój przy aptekach, w którym są leki zapasowe.

Materjał *ł.* przedmiot, z którego przy pomocy pracy i narzędzi otrzymuje się wytwór; temat, przedmiot (do rozmowy); przedmiot podatny; **m-y spożywcze**, produkty spożywcze; **m. opałowy**, drzewo, węgle; **m. surowy**, materjał do przeróbki na wytwór; *przen.* ten, kto nie jest uzdolniony do jakiego zawodu, kto ma się dopiero uzdolnić.

Maternité *ł. dosł.* macierzyństwo: przytułek dla rodzących we Francji i Belgji.

Mater semper certa est — pater quem nuptiae demonstrant *ł.* zasada prawa rzymskiego: matka dziecięcia zawsze jest wiadoma, a za ojca należy uważać jej męża ślubnego.

Materzal *n.* łańcuch, którym konie przypięte są do dyszla.

Mathema *g.* zasada, nauka, głównie matematyczna.

Matica *czes.* słowiańskie stowarzyszenie dla popierania literatury i oświaty.

Matière première *ł.* (*matjer prömjer*) materjał surowy.

Matinée musicale *f.* (*matine müzikal*) poranek muzyczny.

Matinka, **Matineta** *f.* kaftanik ranny kobiecy.

Matjes *hol.* młode, najsmaczniejsze śledzie, złowione jeszcze przed tarłem.

Matlot *f.* (*dosł.* majtek) taniec niegdyś u nas salonowy, z naśladowaniem ruchu majtków, pełniących służbę na okręcie podczas burzy morskiej; krótki sos z wina, cebuli i innych przypraw, używany głównie do ryby.

Matoid *nł.* człowiek zdolny, niekiedy nawet genialny, ale narwany, jakby bzikowaty (wyraz, utworzony przez włoskiego uczonego Lombroso).

Matołek (?) człowiek niedowarzony, niedouczony, głupkowaty; duch domowy.

Matoman *nł.* człowiek, nie posiadający dostatecznego przygotowania naukowego, a stojący w opozycji względem ugruntowanych poglądów naukowych i tworzący na ich miejsce teorje własne niczem nie uzasadnione.

Matrimonium legitimum *ł.* małżeństwo prawne.

Matrona *ł.* sędziwa niewiasta znana z cnót i powagi.

Matros *n.* majtek.

Matryarchat, Matryarchja *g.*, **Matryarchalny** *nł.* **układ społeczny**, taki układ społeczny, w którym głowami rodziny były kobiety (jakoby istniejący niegdyś w prastarej epoce życia ludzkości, a dotąd spotykany u niektórych plemion indyjskich).

Matryca [*n.*] wklęsła forma do robienia reprodukcji galwanoplastycznych, do odlewania czcionek, wybijania monet, medali i t. p.

Matrykulacja *nł.* zapisywanie do matrykuły.

Matrykulista *nł.* posiadający matrykułę.

Matrykulować *ob.* **Immatrykulować**.

Matrykuła *ł.* księga wpisowa osób, składających jakie zgromadzenie; księga wpisowa studentów uniwersytetu; dowód legitymacyjny studentów uniwersytetu.

Matrymonjalja *ł.* majątek żony a. po żonie.

Matrymonjalny *ł.* małżeński, ślubny.

Matrymonjum *ł.* małżeństwo.

Matsch *n.* zepsuty, do niczego, zgrany.

Matt *n. ob.* **Mat.**

Matura *skr.* z **Maturitas** *ł.* egzamin dojrzałości; świadectwo z ukończenia gimnazjum; **maturzysta**, ten, co zdał egzamin dojrzałości, abiturjent.

Maturyni *f.* Trynitarze francuscy.

Matutina *ł.* poranna modlitwa lub psalmy wedle brewjarza rzymsko-katolick.

Matuzal, bardzo stary, wiekowy człowiek (nazwa od patrjarchy biblijnego); **matuzalowy**, długowieczny.

Mauryści, Benedyktyni zreformowani, osiedleni od r. 1618 w klasztorze św. Maura nad Loarą, blizko Naumur we Francji, którzy położyli duże zasługi nauczaniem.

Mauretański styl, w architekturze: styl, znamionujący się brakiem postaci ludzkich i zwierzęcych w ornamentach, panowaniem arabesku, wysokiemi i wysmukłemi wieżyczkami, podkowiastemi, lub kilkakrotnie łukowo wygiętemi arkadami, wspartemi na cienkich bez baz kolumnach, różnobarwnością, lekkością, przejrzystością.

Mausera karabin, niemiecki karabin magazynowy (wynalazca Wilhelm Mauser 1834—1882).

Mauvais *f.* (*mowe*) zły; **m. génie** (*-żeni*) *dosł.* zły duch: ten, kto swemi radami prowadzi kogo do złych postępków; **m. genre** (*-żar*) w złym tonie; **m. goût** (*-gu*) w złym guście; **m. plaisant** (*-pleza*) niesmaczny dowcipniś; **m. sujet** (*-süże*) hultaj, nicpoń, ladaco.

Mauvaise presse *f.* (*mowez pres*) prasa nieżyczliwa, nieprzychylne wzmianki w gazetach.

Mauve *f.* (*mow*) *dosł.* malwa; koloru m. t. j. fijołetowy.

Mauzoleum *g.* grobowiec w kształcie wspaniałego budynku (od imienia króla Karji Mauzola, zmarłego około 350 r. przed Chr.).

Maxima *ł.* w muzyce: najdłuższa nuta; **m. cum laude** *ob.* **Cum maxima laude**: **m. debetur puero reverentia**, dziecku należy się najwyższe poszanowanie (ochranianie moralne).

Maxima działo, działo, wyrzucające automatycznie do 620 kul na minutę i dające strzały celne na odległość blizko 3 kilometrów (około 3,000 yardów).

Maximo cum labore *ł.* z wielkim trudem.

Maximo cum studio *ł.* z największą starannością.

Maximum *ł.* najwięcej, najwyższa wartość lub ilość; conajwyżej.

Maximum jus est saepe maxima injuria *ob.* **Summum jus summa injuria.**

Maxixe *ob.* **Matchiche.**

Maya, grzybek, z którego ferment zamienia mleko na yoghurt.

Mazagran *f.* kawa czarna osłodzona z lodem i koniakiem.

Mazamora, Matamora, podziemny loch u Maurów na składy lub na mieszkanie dla niewolników.

Mazas, słynne więzienie celkowe śledcze w Paryżu, zbudowane za Ludwika Filipa (od nazw. księdza, który dał plan jego).

Mazdeizm *nł.* religja staroperska Zoroastra (od nazwy bóstwa Ahura-Mazda cz. Ormuzda).

Mazer *n.*, **Mazerunek**, słoje drzewne; malowanie naśladujące deseń drzewny; **mazerować**, naśladować farbami słoje drzewa.

Mazette *f.* (*mazet*) ślamazarnik, niedołęga.

Maze *w.* w grze hazardowej: stawka dodatkowa.

Maża *młr.* wóz łubiany czumaków na Ukrainie zaprzęgany wołami.

Mażordom *ob.* **Major domus.**

M. Bco *skr.* **Marka Banko** *ob.* **Marka.**

M/c *skr.* **Mio conto** *w.* mój rachunek.

Mc *skr.* **Mac**, *ob.* **M'.**

M. d. *skr.* **Mano destra** (*ob.*).

MDS. *ob.* **D. M. S.**

M-e *skr.* **Maître**; *skr.* **Madame.**

Mea culpa *ł.* moja wina.

Meandry [*ł.*] w budownictwie: ornament ze splątanych linji wężowych lub zwijającej się kombinacji prostokątnej, a także z roślin wijących się; rodzaj krótkich utworów poetycznych z przewijającemi się ciągle temiż samemi myślami, zwrotami lub rymami.

Mebel *f.* sprzęt domowy wykwintniejszy, zwykle stolarskiej roboty; *iron.* człowiek niemiły, zbyteczny w domu, ciężar w domu.

Mecenas *ł.* możny protektor nauk, sztuk i literatury; dawniej obrońca przy IX i X departamencie Senatu Rządzącego w Królestwie Polskiem, najwyższy stopień obrońcy sądowego; dziś tytuł dawany przez grzeczność adwokatom (od imienia Maecenas możnego przyjaciela poetów Wirgiljusza i Owidjusza); **mecenasować**, być mecenasem, opiekować się, używać swego wpływu, protegować.

Mechanik *nł.* budujący maszyny; zajmujący się mechaniką; *przen.* sprytny, zręczny jedyny do czego.

Mechanika *g.* nauka o prawach równowagi i ruchu ciał; nauka o budowie i zastosowaniu maszyn; **mechaniczny**, działający według praw mechanizmu; posługujący się maszyną lub maszynerją; odbywający się bez udziału woli i myśli, tylko na zasadzie mechanizmu; bezwiedny, bezmyślny; wykonawczy; tyczący się zewnętrznej strony czynności; techniczny; **m-a praca**, działanie siły przy pokonywaniu pewnego oporu, objawiające się widocznym ruchem ciał; **m-a teorja ciepła**,

teorja, objaśniająca objawy ciepła ruchem najdrobniejszych cząstek ciał.

Mechanistyczny *nł.* **światopogląd**, teorja, uznająca wszystkie zjawiska materjalne i duchowe za wynik ruchu najdrobniejszych cząsteczek materji; materjalizm, determinizm.

Mechanizm *nł.* budowa, wewnętrzne urządzenie maszyny lub przyrządu, które wprawia go w ruch i wywołuje działanie, maszynerja; biegłość, sprawność, technika np. u wirtuoza; porządek, według jakiego się co odbywa.

Mechanizować *nł.* sprowadzać czynności świadome do czynności półświadomych a. bezwiednych przez wprawę.

Mechanoterapja **g.* leczenie zabiegami mechanicznemi, jak: masaż, gimnastyka, przyrządy ortopedyczne.

Mechanurgja **g.* nauka o przyrządach, używanych w chirurgji; nauka o zastosowaniu machin.

Meches *hebr.* Żyd przechrzczony.

Mechitaryści, zakonnicy ormiańscy reguły św. Benedykta, zasłużeni wydawcy cennych ksiąg ormiańskich.

Mecyje *hebr.* [*żarg.*] *iron.* bogactwo, majątek; **mecyje**, przysmak, frykas, specjał, osobliwość.

Meczet *tur.* świątynia mahometańska.

Medal [*f.*] kawałek metalu w kształcie monety z napisem, wizerunkiem a. symbolicznemi znakami, wybity na pamiątkę niezwykłych wypadków a. na cześć znakomitych ludzi; nagroda zasługi; nagroda szkolna; **odwrotna strona m-lu**, sprawa, nie rozważana jeszcze z innego punktu widzenia; **medalik**, wizerunek Świętego lub Najśw. Panny, wybity na metalu i noszony na szyi; **medalista**, ten, co otrzymał medal jako nagrodę.

Medaljer *f.* artysta rytownik medali, pieczęci, stempli; **medaljernia**, pracownia medaljera.

Medaljon *f.* ozdoba, wyrobiona z drogiego kruszcu okrągła lub owalna, wewnątrz jej umieszcza się portrecik lub drobną pamiątkę; owalna wypukłorzeźba wyrzeźbiona a. odlana z jakiej masy.

Medea *g. mit.* zbrodnicza kochanka i żona Jazona wodza Argonautów, której dzieje były przedmiotem wielu rzeźb i utworów scenicznych.

Meden agan *g.* niczego zadużo (domyślne: nie trzeba).

Medice, cura te ipsum *ł.* lekarzu, ulecz siebie samego; wyrażenie, stosowane do ludzi, upatrujących łatwo wady w drugich, bez względu że sami im podlegają.

Medicina vinci fata non possunt *ł.* na śmierć niema lekarstwa.

Medicus curat, natura sanat *ł.* lekarz leczy, natura uzdrawia.

Medicus medicum odit *ł.* lekarz nienawidzi lekarza.

Medimnus *g.* starogrecka miara ciał sypkich=$52^1/_2$ litrów.

Medio *ł.* w obrotach giełdowych: środek miesiąca.

Mediocritas *ł.* mierność.

Medio tutissimus ibis *ł.* najbezpieczniej chodzić środkiem.

Mediterraneum *ł.* morze Śródziemne.

Medium *ł.* środek; w konjugacji greckiej, sanskryckiej, strona pośrednia między czynną i bierną (ma znaczenie zwrotne, a niekiedy wzmacniające, dobitniej wyrażające czynność).

Medium tenuere beati *ł.* błogosławieni, którzy trzymają się środka (umiarkowani).

Medjacja *nł.* pośrednictwo, zwłaszcza pośredniczenie w sporze dyplomatycznym między dwoma państwami.

Medjan *ł.* gatunek papieru średniej wielkości.

Medjana *ł.* linja, łącząca którykolwiek wierzchołek trójkąta ze środkiem przeciwległego boku, linja dwudzielna, środkowa; wogóle linja, dzieląca powierzchnię płaską na dwie połowy równoważne a. symetryczne.

Medjanta *nł.* w *muz.* ton środkujący między zasadniczym a kwintą, tercja.

Medjator *ł.* rozjemca, pośrednik.

Medjatyzacja *nł.* objęcie praw zwierzchniczych; usunięcie niektórych krajów niemieckich z pod bezpośredniego zwierzchnictwa cesarstwa niemieckiego przez Napoleona I.

Medjatyzować *ł.* pozbawić udzielności państwo niezależne; pozbawiać praw zwierzchności.

Medjawel *f.* gatunek czcionek okrągławego kroju, podobnych do dawnego pisma rzymskiego, elzewir: Medjawel.

Medjidie *ob.* **Medżidże.**

Medjować *ł.* pośredniczyć, godzić.

Medjum *ł.* sposób, środek pomocniczy; sfera, środowisko; pośrednik; u spirytystów: osoba, pośrednicząca w stosunkach z duchami, poddawana doświadczeniom z dziedziny hypnozy i sugiestji.

Medjumizm *nł.* wiara w możność wywoływania dowolnego przez tak zwane medja (*ob.* **Medjum**) różnych zjawisk, nie dających się wywołać inną drogą i niemożliwych do wyjaśnienia za pomocą dzisiejszej wiedzy przyrodniczej (do zjawisk medjumizmu czyli medjumistycznych należą: ciała astralne, lewitacja, materjalizacja, telepatja, porozumiewanie się z duchami osób zmarłych i in.).

Medoc *f.* (*medok*) nazwa gatunku wina francuskiego bordoskiego (od nazwy miejscowości).

Medresa *ar.* uniwersytet muzułmański.

Meduza *g.* jedna z trzech Gorgon (*ob.*); morskie żyjątko galaretowate, należące do gromady jamochłonnych, żegawnica.

Medycejska Venus, słynny z piękności posąg bogini Venus we Florencji (we Włoszech), niegdyś własność rodziny Medyceuszów, opiekującej się sztukami pięknemi.

Medycyna *ł.* nauka o leczeniu chorób i zapobieganiu im, lecznictwo; **m. sądowa**, te wiadomości z anatomji, fizjologji, chemji, fizyki, które służą do wyjaśnienia przyczyny uszkodzeń i obrażeń cielesnych, powodów kalectw i śmierci.

Medyczny *ł.* lekarski.

Medyk *ł.*, **Medycynjer** *n.*, **Medycynjerka**, lekarz, lekarka; student, studentka medycyny; *żart.* filut, frant.

Medykament *ł.* środek lekarski, lekarstwo.

Medykaster *w.* udający doktora, znachor.

Medykomanja *nł.* manja leczenia wszystkich.

Medytacja *ł.* rozważanie, rozmyślanie, rozpamiętywanie, dumanie, zaduma.

Medytować *ł.* rozmyślać, przemyśliwać, łamać sobie głowę; namyślać się długo, wahać się.

Medżidże *tur.* turecka moneta złota=100 piastrom, moneta srebrna = 20 piastrom; wysoki order turecki.

Medżylis *ar.* (*dosł.* towarzystwo) nazwa rad zarządzających i t. p. w Turcji.

Meeting *a.* (*miting*) zebranie ludowe w Anglji i w Ameryce Półn. zwoływane dla omówienia spraw publicznych.

Mefisto, Mefistofeles **g.* szatan, zły duch; postać odgrywająca główną rolę w utworze Goethe'go „Faust"; *przen.* człowiek szatańsko-przewrotny; złośliwiec, szyderca.

Mefityczny *g.* cuchnący, duszący.

Megadyna **g.* miljon dyn; *ob.* **Dyna**.

Megaelektrometr **g.* narzędzie do mierzenia elektryczności.

Megaerga, Megalerga **g.* miljon erg; *ob.* **Erga.**

Megafarad **g.* miljon faradów (*ob.*).

Megalit **g.* ogromny kamień (z takich zbudowane są mury cyklopowe).

Megalityczny **g.* zbudowany z wielkich kamiennych bloków (groby przedhistoryczne).

Megalograf **g.* opisujący wielkie i wzniosłe zdarzenia.

Megalomanja **g.* manja wielkości; obłęd, polegający na przypisywaniu sobie wielkiego rozumu, wpływu, zdolności wykonywania dzieł wielkich i t. p.

Megalopsja **g.* widzenie przedmiotów w powiększeniu.

Megalosaurus **g.* olbrzymi jaszczur mięsożerny, płaz kopalny.

Megaom *nł.* miljon omów.

Megaron *g.* sala w daw. domu greckim.

Megaskop **g.* przyrząd, złożony ze szkieł powiększających i heljostatu, służy do rzucania na ekran powiększonych obrazów przedmiotów nieprzezroczystych przy świetle słonecznym; w *fotogr.* camera obscura ze szkłem powiększającym, do zdejmowania obrazów powiększonych.

Megatherium **g.* zwierzę bezzębne, roślinożerne, wielkości nosorożca, znalezione w pokładach z epoki czwartorzędowej (w Paragwaju).

Megawolt *nł.* miljon woltów.

Megiera *g.* jedna z trzech Furji (*ob.*); *przen.* kobieta zła, jędza, złośnica.

Mehentys *tur.* inżynier.

Mehercle!, Meherculel *ł.* na Herkulesa! prawdziwie!

Meiningeńczycy, trupa aktorów dworu księstwa Meiningen w Niemczech, słynna znakomitym opracowaniem ról, szczególnie scen zbiorowych.

Mein Liebchen, was willst du noch mehr? *n. żartobl.* moja luba, czegoż chcesz więcej?

Me insciente *ł.* bez mojej wiadomości.

Mein Vaterland muss grösser sein *n. dosł.* „moja ojczyzna musi być większa!”—zwrotka, powtarzająca się w pieśni narodowej niemieckiej.

Meistersingerzy *n.* w wiekach średnich (XIV—XVI) niemieccy poeci liryczni z grona mieszczan-rzemieślników, tworzący po miastach jakby cechy lub stowarzyszenia, pielęgnujące sztukę pieśniarstwa lirycznego, następcy minnesängerów.

Meisterwerk *n.* utwór mistrzowski, arcydzieło, majstersztyk.

Mejsel *ob.* **Mosel.**

Mekka *ar.* miasto w Arabji, święte dla mahometan, do którego odbywają pielgrzymkę, jako do miejsca urodzenia Mahometa; *przen.* cel, do którego kto gorliwie dąży.

Meklembur *n.* koń rasy meklenburskiej.

Mekler *n.* pośrednik giełdowy do notowania cen i zawierania interesów handlowych, przez władzę zatwierdzony i wobec niej odpowiedzialny; **uczciwy m.** *iron.* w polityce: pośrednik, umiejący sprytnie wyzyskać obie strony i zachować pozór bezinteresowności; faktor.

Mekonina *nł.* substancja, znajdująca się w makowcu.

Mekonjum *g.* [*ł.*] makowiec, opjum.

Melafir *g.* skała wybuchowa, krzemionkowa, barwy ciemnej, o złożeniu porfirowatym, używana na bruk i drogi bite; kamień ciemnozabarwiony, kończasto-uformowany, wypełniony często pięknemi odmianami kwarcu, zwłaszcza agatem.

Melamed *ob.* **Metamed.**

Melancholik *g.* człowiek o usposobieniu melancholicznym; **melancholiczny**, smutny, zadumany, posępny, smętny.

Melancholja *g.* choroba umysłowa, cechująca się posępnym usposobieniem, małomównością, apatją, skłonnością do samobójstwa; *przen.* smutne usposobienie, przygnębienie.

Melanemja *g.* czernica, choroba, odznaczająca się występowaniem we krwi czarnego barwnika, sprawiającego szare zabarwienie skóry.

Melanezja *g. dosł.* czarne wyspy: nazwa Nowej Gwinei oraz wysp otaczających ją (z powodu czarnej cery krajowców).

Mélange *f.* (*melanż*) *ob.* **Melanż.**

Melanit *g.* czarna, nieprzezroczysta odmiana minerału granatu; dżet.

Melanizm *g.* niezwykłe, nadmierne rozwinięcie się ciemnych barwników we krwi; czarna sierść zwierząt, **m-em** dotkniętych, nie zdarzająca się zazwyczaj.

Melanogène *g.*+*f.* (*melanożen*) nazwa farb, używanych do czernienia włosów.

Melanomat *g.*, **Melanosarkomat** *g.* złośliwy nowotwór, mięsak czarny.

Melanoza *g.* ciemno-brunatne obrzmienia, występujące w brodawkach skórnych i w oku.

Melanż *f.* skupienie rzeczy różnych, rozmaitość, mieszanina; dwojaka jarzyna, podana razem na jednym talerzu, np. kapusta z kartoflami: lody w 2-ch lub 3-ch gatunkach, nałożone na miseczkę; kawa z mlekiem.

Melasa *f.* ciecz gęsta, brunatna, niemiłej woni, pozostająca po skrystalizowaniu cukru, używana jako pasza dla bydła i do wyrobu gorszych gatunków spirytusu.

Melchizedech, dwa szkła okrągłe w Monstrancji, między któremi znajduje się Hostja, a. półksiężyc, podtrzymujący Hostję (od im. biblijnego).

Melchjor [*n.*] aljaż biały, naśladujący srebro, rodzaj najzylbru.

Meldować *n.* oznajmiać, donosić, zawiadamiać; wciągać do ksiąg ludności, do spisu mieszkańców; anonsować.

Meldunek *n.* zameldowanie, kartka meldunkowa.

Melch, Melek *ob.* **Malek.**

Melinit *g.* materjał wybuchowy do rozsadzania pocisków, składający się z kwasu pikrynowego, stopionego przy pomocy kamfory i odpowiednio spreparowanego kolodjum; cienkie tabliczki żółtej barwy, używane jako pospolita farba malarska mineralna.

Mel in ore, verba lactis, fel in corde, fraus in factis *ł.* miód w ustach, słowa jak mleko, żółć w sercu, zdrada w czynach.

Melioribus annis *ł.* w czasach lepszych.

Melis *f.* gorszy gatunek cukru, cukier niedobrze oczyszczony, rzadki.

Melitele, litewska bogini kwiecia i wiosny.

Melitoza *g.* cukier znajdujący się w niektórych roślinach.

Melizm, Melizmat *g.* w *muz.* pasaż, ozdobnik, biegnik.

Meljoracja *ł.* ulepszenie, poprawa; w rolnictwie poprawienie własności gruntu.

Meljoryzm *nł.* pogląd, według którego świat dąży ku lepszemu (przeciwieństwo: **Optymizm, Pessymizm**).

Melkart, w *mitol.* fenicki bożek słońca wiosennego, żeglugi, a także dzielności i siły; **słupy M-a**, słupy Herkulesa (*ob.* **Herkules**).

M-lle *skr.* **Mademoiselle** (*ob.*).

Melodja *g.* śpiew; nuta jakiej pieśni, jakiego utworu muzycznego; szereg następujących po sobie tonów, stanowiących śpiew jednogłosowy główny, któremu towarzyszyć mogą inne tony, tworząc razem kompozycję muzyczną, czyli śpiew wielogłosowy; miłe brzmienie głosu, melodyjność; *przen.* miłe zestawienie barw, przedmiotów; **melodyjny**, śpiewny, dźwięczny, przyjemnie brzmiący, miły dla ucha, harmonijny.

Melodjon *ob.* **Melodykon.**

Melodramat *g.* utwór sceniczny z muzyką i śpiewami, treści sensacyjnej, pełen efektów jaskrawych i silnie dramatycznych.

Melodramatyczny *g.* rzewny, uczuciowy, sensacyjny; **melodramatyczność**, rzewność, łzawość a. sensacyjność, znamionujące melodramat; obfitość łatwych efektów.

Melodykon *g.* organki; fisharmonja, narzędzie muzyczne klawiszowe o głosie, naśladującym dźwięk organów, wywołanym za pomocą miechów, poruszanych pedałami.

Melograf *g.* przyrząd do zapisywania nut podczas grania a. śpiewu.

Meloman *g.* miłośnik muzyki.

Melon *ł.* owoc rośliny dyniowatej o smaku delikatnym; **melonik**, kapelusz pilśniowy męski twardy, z główką półkulistą, podobną do połowy melona.

Melopea, Melopeja *g.* śpiew, pieśń; u starożytnych: sztuka tworzenia i wyśpiewywania melodji.

Meloplastyka *g.* metoda uczenia muzyki wynaleziona przez Galin'a.

Melotypja *g.* drukowanie nut czcionkami ruchomemi.

Melpomena *g.* muza poezji tragicznej, przedstawiana z maską w ręku.

Melstrom *skand.* nazwa wirów morskich wzdłuż wybrzeża Norwegji, spowodowanych spotkaniem fal przypływu i odpływu morza (niebezpieczny jest Wielki **M.** blizko wysp Lofotów).

Melszpejz *n.* legumina, z mąki, mleka, jaj, cukru i in. dodatków; wogóle: legumina przeważnie mączna.

Meluzyna, imię pięknej królewny z podań celtyckich, bohaterki wielu pieśni i utworów artystycznych, prababki rodu Lusignan.

Melzupa *n.* zupa z mąki.

Melamed *hebr.* nauczyciel w chederze, szkolnik.

Membra disjecta *ob.* **Disjecta membra.**

Membrana *ł.* błona; skóra wyprawna do pisania, pergamin; dowód urzędowy na pergaminie.

Memento *ł.* pamiętaj; znaczek dla przypomnienia sobie czego; **m. mori**, pamiętaj o śmierci; **m. quia pulvis es**, pamiętaj, że jesteś prochem.

Meminisse juvabit *ł.* zapamiętać (o tym) przyda się.

Memnon *g.* jeden z bohaterów walczących przeciwko Troi; posąg pod miastem Teby w Egipcie, który podobno wydawał dźwięki o wschodzie słońca.

Memoary *ob.* **Mémoires.**

Mémoires *f.* (*memuar*) pamiętniki.

Memorabilja *ł.* fakty godne zapamiętania.

Memorandum *ł.* ku pamięci; książka w której notuje się rzeczy do zapamiętania; w dyplomacji: nota ważniejszego znaczenia; zawiadomienie.

Memoria *ł.* pamięć, ku pamięci; **m. in aeterna**, ku wiecznej pamięci.

Memorjał *ł.* pamiętnik; pismo, w którym poruszono, rozwinięto i uzasadniono jakąś myśl, wręczane władzom lub monarchom dla zwrócenia uwagi na dany przedmiot, dla wywołania rozpraw i zmiany stosunków; w kupiectwie księga notat, księga podręczna.

Memuary *ob.* **Mémoires.**

Men *chiń.* brama.

Menada *g.* bachantka.

Menar *ob.* **Minaret.**

Menaż *f.* gospodarstwo domowe; oszczędzanie, gospodarność; wspólny stół, zwłaszcza oficerów; **menażowny**, oszczędny, gospodarny, skromny, oględny w wydatkach.

Menażerja *f.* zbiór żywych zwierząt dzikich, obwożonych na pokaz w klatkach.

Menażki *f.* naczynia urządzone tak, że jedno wchodzi nieco w drugie i, objęte wspólną rączką, służą do przenoszenia obiadów.

Menażować *f.* oszczędzać, ochraniać; mieć wzgląd.

Menczesteryzm *ob.* **Manczesteryzm.**

Mendacem memorem esse oportet *l.* kłamca musi posiadać dobrą pamięć.

Mendacia non diu fallunt *l.* kłamstwa nie oszukują długo.

Mendel *n.* piętnaście sztuk; piętnaście snopów zboża, ułożonych na krzyż kłosem do góry.

Mendykant *l.* żebrak.

Menechmy *g.* sobowtóry, osoby niesłychanie bliźniaczo do siebie podobne (nazwa wzięta z komedji Plauta); jota w jotę jednakowi.

Menelaj, Menelaos *g. mit.* król spartański, mąż pięknej Heleny, porwanej przez Parysa, królewicza trojańskiego i odzyskanej skutkiem wojny trojańskiej *(ob.* **Iljada)**; *przen.* mąż niewiernej żony.

Menenjusa Agryppy bajka, bajka o członkach ciała zbuntowanych przeciwko żołądkowi, zapomocą której plebs rzymski, zbuntowany przeciw patrycjuszom, przekonał się jakoby o konieczności powrotu do posłuszeństwa (496 r. prz. Chr.).

Mener *f.* kierownik stronnictwa; kierownik intrygi.

Menestrel *f. ob.* **Minstrel.**

Mene, tekel, fares *ob.* **Mane, tekel, fares.**

Menhir [*f.*] „długi kamień", pojedyńczo lub w szeregu z innemi stojący wielki blok kamienny, przedhistoryczny, pomnik religijnych wierzeń celtyckich, prawdopodobnie grobowiec; inaczej: **lech.**

Menilit *nł.* odmiana opalu.

Meningitis *nł.* zapalenie błony zwanej **Meninx** *g.*, jednej z trzech błon, otaczających mózg.

Menisk *g.* soczewka wklęsło-wypukła; krzywa powierzchnia płynu w rurce włoskowatej.

Meniu *ob.* **Menu.**

Mennica *n.* zakład rządowy, w którym biją pieniądze; **mennicza stopa,** stosunek złota a. srebra do legatury w monetach.

Meno *w.* w *muz.* mniej; **m. mosso,** wolniej.

Menonita *nł.* nowochrzczeniec anabaptysta *(ob.)* (od nazw. założyciela sekty, księdza Simonsa Menno 1492—1561).

Menopauza *nł.* wiek, w którym znika menstruacja (zwykle między 44 a 50 rokiem życia).

Mensa *l.* stół kamienny, w którym są umieszczone relikwie św. i na którym odprawia się Msza święta, ołtarz.

Mens agitat molem *l.* duch kieruje materją.

Mens invicta manet *l.* duch jest niezwyciężony.

Mens sana in corpore sano *l.* zdrowa dusza w zdrowym ciele.

Mensonges officieux *f.* *(ma^n-sąż zofisjö)*, kłamstwo celem oddania komu usługi.

Menstruacja *nł.* czyszczenie miesięczne u kobiet.

Mensuła *l.* stół mierniczy.

Mensura *ob.* **Menzura.**

Mensuralny *nł.* wymierny, możliwy do zmierzenia; **m. śpiew,** śpiew mieszany średniowieczny.

Mens vertitur cum fortuna *l.* usposobienie zmienia się z majątkiem.

Mentagra *nł.* zaraźliwa wysypka liszajowa na podbródku.

Mentalny *l.* wewnętrzny, duchowy, w myśli będący, nie wypowiedziany głośno.

Mente captus *l.* głupowaty, słaby na umyśle, ograniczony.

Mention honorable *f.* *(ma^n-sją onorabl)* wzmianka zaszczytna, list pochwalny.

Mentol *nł.* ciało krystaliczne, otrzymywane z olejku miętowego; pod nazwą „migrenensztyft" używa się do łagodzenia bólu w migrenie, w cierpieniach zębów.

Mentor *g.* stary przyjaciel, któremu Ulisses, wyruszając na wojnę, powierzył opiekę nad rodziną; wychowawca, przewodnik i doradca młodzieńca; **mentorować,** kierować przez doradzanie; uczyć.

Menu *f.* *(menü)* spis potraw, składających ucztę, jadłospis.

Menuet *f.* staro-francuski taniec w wolnym trzyćwierciowym tempie, pełen wytwornego wdzięku; muzyka do tego tańca; część symfonji, sonaty (zwykle trzecia).

Menus plaisirs *l.* *(menü plezir)* w wyrażeniu: pieniądze na **m. p.**, pieniądze na drobne wydatki osobiste, dla swojej przyjemności.

Menzura *l.* miara, wymiar, przedział; w fechtunku: odległość między zapaśnikami; w organach: stosunek wielkości i szerokości piszczałek; wymiary w innych instrumentach; w aptekarstwie: naczynie z podziałką do mierzenia płynów; w drukarstwie: miara długości kolumny.

Meonida *g.* muza.

Mer *f.* naczelnik okręgu we Francji; burmistrz; urzędnik stanu cywilnego; **merostwo,** godność, urząd, mera; jego kancelarja; okrąg podległy jego władzy.

Mercha *n.* ladacznica, nierządnica.

Merci *f.* *(mersi)* dziękuję.

Mercurialia *nł.* preparaty rtęciowe.

Merengi *f.* ciasteczka z ubitego na pianę białka jaj i gęstego syropu, lekko wypiekane, które się nadziewa konfiturami, lodami i t. p., albo układa jako ozdobę na innej potrawie.

Mereżka *mlr.* ścieg ozdobny przezroczysty w bieliźnie.

Meritum *l.* **sprawy,** główna treść sprawy, przedmiot sporu; w dawnym prawie polskim: obustronne przedstawienie sprawy.

Merkantylizm *nł.* pogląd, według którego bogactwo kraju zależy od ilości posiadanych pieniędzy, popierający zatem handel wywozowy, przemysł, cła ochronne, ograniczające import.

Merkantylny *f.* dotyczący handlu, kupiectwa, handlowy, kupiecki; **system** *m. ob.* **Merkantylizm.**

Merkatora rzut, sposób rysowania map gieograficznych (zwłaszcza morskich) tak, jakby powierzchnia ziemi była rozwiniętą powierzchnią walca (południki i równoleżniki przedstawione są jako linje proste do siebie prostopadłe (od nazw. gieografa we Flandrji 1512—1594).

Merkurjalizm *nł.* zatrucie merkurjuszem cz. rtęcią (zwykle zdarza się po dłuższym leczeniu preparatami rtęciowemi i wymaga osobnego leczenia).

Merkurjusz *l.* rtęć, żywe srebro.

Merkury *l.* u Rzymian starożytnych bożek przemysłu, handlu i złodziei (u Greków *Hermes*); nazwa planety trzy razy bliższej słońca niż ziemia.

Merla *f.* rodzaj grubej i sztywnej bawełnianej gazy, używanej przy robocie sukien, kapeluszy, dla nadania sztywności, także jako siatka do okien.

Merleton *f.* ciastko z żółtek, masy migdałowej i owoców.

Merlin, słynny czarownik ze starych podań brytańskich.

Merum sal *l. dosł.* czysta sól: dowcip czysto attycki *(ob.* **Attycka sól).**

Merveilleuses *f.* *(merwejöz) dosł.* cudowne: elegantki z czasów Dyrektorjatu, odziane zazwyczaj tylko w tunikę przepasaną, ufryzowane i z wielkiemi kapeluszami.

Merydjan *l.* południk.

Merydjonalny *l.* południowy.

Meryngi *ob.* **Merengi.**

Merynos *h.* [*f.*] owca rasy cienkorunnej hiszpańskiej (do nich należą: elektoralne, negretti, rambouillets); tkanina wełniana, rodzaj kamlotu; *przen. żart.* bogaty właściciel ziemski, arystokrata.

Merystema **g.* tkanka twórcza roślinna.

Merytoryczny *l.* dotyczący głównej treści przedmiotu lub sprawy (przeciwieństwo: **Formalny).**

Merytum *ob.* **Meritum.**

Mésalliance *f. ob.* **Mezaljans.**

Mésaventure *f.* *(mezawa^n-tiir)*, przykre zdarzenie, nieprzyjemność.

Mesaż *ob.* **Messaż.**

Mesel *n.* dłuto zakończone ostrzem ukośnym.

Mesjada *nł.* ludowa niemiecka pieśń o Mesjaszu, z której poeta niemiec Klopstock (1724—1803) wziął pochop do napisania słynnej epopei pod tymże tytułem.

Mesjaniczny, Mesjanistyczny *nł.* dotyczący Mesjasza, posłanniczy, pomazańczy, namaszczony.

Mesjanizm *nł.* posłannictwo; mistyczna nauka Towiańskiego o posłannictwie ludzi wybranych i ludów.

Mesjasz *hebr. dosł.* namaszczony, pomazaniec; zapowiadany i oczekiwany Zbawiciel.

Meskinerja *f.* skąpstwo, sknerstwo, lichota; pospolitość i płytkość uczuć, ubóstwo duchowe; małostkowość.

Meskolancja *w.* mieszanina.

Mesmeryzm *nł.* leczenie magnetyzmem zwierzęcym *(ob.)* (nazwa od dr. Ant. Mesmera 1733—1815).

Mesologja **g.* nauka o wpływie klimatu na istoty organiczne.

Mesquin *f.* *(meskę)* skąpy; małostkowy.

Mesquinerie *f. ob.* **Meskinerja.**

Messageries maritimes *f.* *(mesażri maritim)* francuska spółka przewozowa, popierana przez rząd, wysyłająca z Bordeaux i Marsylji okręty na morze Śródziemne, ocean Indyjski i na Atlantyk.

Messalina, kobieta najgorszych obyczajów; rozpustnica (nazwa od imienia żo-

ny cesarza rzymskiego Klaudjusza † 48 r. prz. Chr.)

Messaż *f.* orędzie prezydenta rzeczypospolitej przy otwarciu izb; 'w Stanach Zjed. Ameryki Półn. orędzie prezydenta przy zagajeniu kongresu, zawiadamiające o stanie spraw związkowych, lub polecające rozważenie środków wymaganych przez okoliczności.

Messe *n.* wielki jarmark w Niemczech na którym fabrykanci i hurtownicy przedstawiają okazy swych wyrobów detalicznym odbiorcom i przyjmują od nich zamówienia.

Messidor *f.* dziesiąty miesiąc republikańskiego kalendarza francuskiego, miesiąc żniw (od 19 czerwca do 18 lipca).

Messrs *skr.* **Messieurs** *f.* (*mesjö*) panowie.

Mesta *h.* stado, złożone z owiec, należących do różnych właścicieli; coroczny zjazd tych właścicieli (w Hiszpanji).

Mestoso *w.* w *muz.* smutnie, żałośnie, rzewnie.

Mestys *ob.* **Metys.**

Meszne (*ob.* **Msza**) dochody księdza za odprawianie Mszy św.; dziesięcina.

Meszt, Meszta *tur.* pantofel z miękką podeszwą, lekki trzewik pokojowy, papuć; trzewik sukienny; łapeć.

Meta *l.* cel, kres; ostro zakończony pal lub wzgórek u kresu toru wyścigowego lub placu gonitw; odległość, oddalenie, dystans.

Meta lub **à meta** *w.* do spółki.

Meta *g.* przyrostek na początku niektórych nazw związków chemicznych; jako dodatek na początku wyrazów oznacza, że wyrazy te trzeba uważać za coś przewyższającego ich zwykłe znaczenie, za coś nieledwie przewyższającego pojęcie np. *metamuzyka = nadmuzyka.*

Metabasis *g.* przemówienie, apostrofa, zwrócenie mowy do Boga, do siebie, do rzeczy martwych w celu podniesienia wrażenia.

Metabaza *g.* w logice: błąd, polegający na przejściu w toku rozumowania od jednej rzeczy do innej.

Metabola *g.* zmiana; przestawienie liter a. wyrazów dla lepszego brzmienia; powtarzanie tej samej myśli innemi wyrazami.

Metacentrum *nl.* środek ciężkości przedmiotu pływającego, np. okrętu (znajduje się nad środkiem ciężkości tegoż ciała na powietrzu).

Metachronizm *g.* anachronizm, polegający na oznaczeniu daty jakiegoś zdarzenia wcześniejszej od rzeczywistej (przeciwieństwo: **Parachronizm**).

Metafizyczny *g.* abstrakcyjny, leżący poza granicami zmysłów, nadzmysłowy; zawiły, ciemny, niezrozumiały.

Metafizyka *g.* filozofja, badająca istotę, przyczynę i prawa wszechrzeczy oraz najogólniejsze zasady bytu; badanie tego, co leży poza obrębem rzeczywistości zmysłowej; rzecz trudna do zrozumienia, oderwana, zawiła.

Metafora *g.* jedna z figur retorycznych: wyrażenie obrazowe, użyte w przenośnym znaczeniu, opartym na podobieństwie rzeczy, przymiotów lub pojęć (np. kamienne serce, wiosna życia); przenośnia).

Metafraza *g.* wykład słowny, opisywanie czego wielu wyrazami; transkrypcja wiersza na prozę a. prozy na wiersz.

Metagieneza *g.* przemiana pokoleń.

Metagieometrja *g.* gieometrja, nie przyjmująca pewnika Euklidesowego, że linje równoległe przedłużone nigdy się nie schodzą i że suma kątów w trójkącie jest zawsze = 2 kątom prostym.

Metagram *g.* łamigłówka, polegająca na wynajdywaniu wyrazów przez zamianę liter.

Metal *g.* nazwa pierwiastków chemicznych lub ich aljażów, odznaczają się nieprzezroczystością, właściwym blaskiem, dobrym przewodnictwem ciepła i elektryczności; *przen.* dźwięczność, srebrzystość głosu w śpiewie.

Metalepsja *g.* figura retoryczna, w której wyrażenie poprzedzające naprowadza na myśl o następstwie, lub z której odgadujemy myśl poprzedzającą; w chemji: zastąpienie, podstawienie.

Metalgrün *n.* gatunek farby anilinowej zielono-szarej.

Metaliczny *l.* z metalu zrobiony: właściwy metalom; dźwięczny (głos).

Metaliki *l.* dawniejsza nazwa papierów państwowych procentowych (we Francji, Austrji, Rosji), za które nietylko ich wartość, ale i procenty były spłacane monetą złotą a. srebrną al pari.

Metalizować *nl.* powlekać metalem.

Metalochromja *g.* sztuka pokrywania wypolerowanych metalów barwami, nie niwecząc ich blasku.

Metalografja *g.* opisanie metalów, sztuka używania płyt metalowych zamiast płyt kamiennych do reprodukcji rysunków a. pisma (odmiana litografji).

Metaloid *g.* nazwa wszystkich pierwiastków chemicznych niemetalicznych.

Metaloskopja *g.* próbowanie, czy pacjent jest podatny do metaloterapji, oraz na który metal jest wrażliwy.

Metalotechnika *g.* ogół czynności niezbędnych dla wytwarzania wyrobów z metali.

Metaloterapja *g.* leczenie cierpień nerwowych za pomocą przykładania do ciała i noszenia na nim blaszek metalowych.

Metalurgja *g.* gałąź technologji, nauka o sposobach otrzymywania metalów z rud, oczyszczania ich i obrabiania.

Metamatematyka *g.* filozofja matematyki.

Metameryczne *g.* **ciała,** ciała mające jednakowy skład chemiczny, ale inne własności.

Metamorficzne *g.* **skały** inaczej **przeobrażone,** skały, utworzone przez osadzenie się warstw z wody, które uległy następnie metamorfizmowi.

Metamorfizm *g.* zmiana pierwotnego składu skał skutkiem ciepła, procesów chemicznych a. ciśnienia.

Metamorfoza *g.* przeobrażenie, przemiana, przekształcenie, przybranie innej postaci.

Metampsychoza *ob.* **Metempsychoza.**

Metan *nl.* gaz błotny: węglowodór lekki, gaz bez woni i koloru, płonie bez blasku, wybucha pomieszany z powietrzem, gaz kopalniany.

Metaplazm *g.* zmiana wyrazu przez odrzucenie głoski lub sylaby, np. trza *zam.* trzeba.

Metastaza *g.* przeniesienie się choroby z jednej części ciała do drugiej; przerzut.

Metateza *g.* przestawienie; w *gram.* przestawienie głosek w wyrazie, przekładnia, np. w wyrazie *pchła* zam. *błcha* wzgl. *płcha.*

Meteki *ob.* **Metojki.**

Metempiryka *g.* spekulacja filozoficzna, posługująca się pojęciami, których nie można uzasadnić faktami z doświadczeń wynikającemi.

Metempsychoza *g.* w wierzeniach ludów starożytnych wędrówka dusz, przechodzenie dusz po śmierci z jednego ciała w drugie.

Metemptoza *g.* w kalendarzu Gregorjańskim opuszczenie jednego dnia w takim roku, którego liczba, zakończona na dwa zera, po odrzuceniu tych dwu zer nie dzieli się przez 4 bez reszty (takim był np. rok 1900); skutkiem tego rok taki staje się zwyczajnym, gdy w kalendarzu juljańskim jest on przestępny.

Meteor *g.* nazwa przemijających zjawisk powietrznych (grad, śnieg, zorza, halo, tęcza, miraż i t. p.); w ściślejszym znaczeniu kula ognista, gwiazda spadająca, meteoryt, aerolit. *przen.* człowiek, który niespodzianie przybył (przyszedł, przyjechał) i oddalił się po krótkim pobycie; człowiek znakomity, który wcześnie pozyskał rozgłos i młodo umarł.

Meteorognozja *g.* nauka o stanie powietrza i jego zmianach

Meteorograf *g.* narzędzie, zapisujące automatycznie zjawiska powietrzne.

Meteorografja *g.* opis stanu powietrza i jego zmian.

Meteorolit *ob.* **Meteoryt.**

Meteorolog *g.* znawca i badacz meteorologji.

Meteorologiczne *g.* **instytuty, obserwatorja, stacje,** instytucje, obowiązane czynić i notować spostrzeżenia, dotyczące temperatury, ciśnienia i wilgotności powietrza, siły i kierunku wiatrów, zachmurzenia i barwy nieba, częstości i obfitości opadów atmosferycznych i t. d.; spostrzeżenia te są następnie porządkowane i ogłaszane.

Meteorologja *g.* nauka o zjawiskach powietrznych, o stanie powietrza i warunkach, od których zależy pogoda.

Meteoroskop *g.* przyrząd do szybkich spostrzeżeń, dotyczących drogi przebieganej przez gwiazdy, spadające, granic światła zodjakalnego, zórz biegunowych i t. d.

Meteoroskopja *g.* obserwacje stanu powietrza i zmian, w nim zachodzących

Meteoryczny *g.* pochodzący z przestrzeni świata; nagły, niespodziany i szybko przemijający; **m. pył:** *ob.* **Kosmiczny pył; m. kamień** *ob.* **Bolid; m-ne żelazo** *ob.* **Syderyt.**

Meteoryt *g.* drobne ciało niebieskie, które, spotkawszy w biegu atmosferę ziemską, zapala się w niej wsku-

tek tarcia, pęka z hukiem, czasami spada na ziemię jako bryła kamienna lub żelazna.

Meternich, człowiek przebiegły, frant, filut, szalbierz (od nazw. księcia Metternicha, dyplomaty austr. 1773—1859).

Metier *f. (metje)* rodzaj zatrudnienia; zawód, fach.

Metkal *vers. [r.]* tania rzadka tkanina bawełniana, używana pod pokrycie mebli wyściełanych.

Metoda *g.* sposób postępowania według wyrozumowanego planu, wiodący do osiągnięcia określonego celu, zwłaszcza w badaniach naukowych i nauczaniu; sposób, porządek działania, postępowania, myślenia; podręcznik do nauki języków obcych, łączący naukę wyrazów, frazesów i gramatyki; **m. analityczna, syntetyczna, indukcyjna, dedukcyjna** *ob.* **Analiza, Synteza, Indukcja, Dedukcja**; **m. najmniejszych kwadratów**, rodzaj rachunku prawdopodobieństwa, zastosowany do oceniania wielkości błędów, popełnionych przy ścisłych pomiarach.

Metodologja **g.* część logiki, nauka o metodach, które stosować należy, aby krytycznie prowadzić badania naukowe.

Metodyczny *g.* zgodny z metodą, zgodny z powziętym planem postępowania.

Metodyka *g.* wykład metody; ogół wskazówek i prawideł, właściwych danej metodzie; umiejętne stosowanie jej.

Metodysta *nl.* członek sekty protestanckiej, założ. przez Angl. Johna Wesley'a (1703—1791), odznaczającej się surową karnością religijną.

Metojki *g*, w starożytnej Grecji cudzoziemcy, osiedleni w miastach, zajmujący się przemysłem i handlem, obowiązani płacić podatki i pełnić służbę wojskową.

Metona okres, okres 19-letni, po upływie którego wszystkie odmiany księżyca przypadają w tych samych dniach każdego miesiąca, co i w takimże okresie poprzednim (obliczony przez Ateńczyka Metona r. 432 przed Chr.).

Metonimja, Metonymja *g.* przenośnia, polegająca na zastępowaniu wyrazów właściwych przez inne, mające z niemi związek myślowy (np. czytać Mickiewicza — *zam.* dzieła Mickiewicza; cała Warszawa — *zam.* wszyscy Warszawianie i t. p.).

Metonomazja *g.* zmiana nazwiska, przez przekład na inny język, np. Ciołek na Vitellio, Hirszband na Jellenta i t. p.

Metopa *g.* w budownictwie przedział kwadratowy pomiędzy paskami tryglifu, zazwyczaj ozdobiony rzeźbą.

Metoposkopja **g.* wyprowadzanie wniosków i wróżb z linji czoła i twarzy (jak chiromancja wróży z linji, spostrzeganych na rękach).

Metr *g.* [*f.*] miara długości, w systemie dziesiętnym zasadnicza jednostka miary = jednej dziesięciomiljonowej części ćwierci południka ziemskiego (około 40 cali angielskich); miara wierszowa; **metrówka**, miarka a. skala mająca metr długości; w grze: partja ostateczna, rozstrzygająca przy równej dotychczas liczbie wygranych; **metryczny**, dotyczący metra; **m. centnar** *ob.* **Kwintal**; **m-ny system**, system dziesiętny wag i miar, oparty na metrze jako na jednostce zasadniczej.

Metr *ł.* [*f.*] nauczyciel, mistrz.

Metrampaż *f.* w drukarni zecer, układający złożone szpalty w kolumny i formy do druku.

Metresa *f.* kochanka, utrzymanka.

Metritis *nł.* zapalenie macicy.

Metrognozja **g.* miaroznawstwo, zestawienie porównawcze miar i wag różnych krajów.

Metrografja **g.* opisanie miar i wag.

Metrologja **g.* nauka o miarach i wagach.

Metronom **g.* przyrząd wahadłowy, służący do znaczenia szybkości tempa przy wykonywaniu utworów muzycznych, taktomierz (wynaleziony przez Mälzl'a 1817 roku).

Metropolita *g.* arcybiskup, wyższy dostojeństwem nad innych w kraju.

Metropolitaine *f. (metropoliten)* kolej żelazna podziemna śródmiejska w Paryżu.

Metropolitalny *nł.* **kościół**, kościół arcybiskupi.

Metropolja *g.* kraj macierzysty względem swoich kolonji; kraj a. prowincja pod zarządem metropolity.

Metroskop **g. ob.* **Speculum.**

Metrotomja **g.* operacja chirurgiczna; *ob.* **Kajzersznit.**

Metryczny *ob.* **Metr** i **Metryka.**

Metryka *g.* nauka o mierze wierszy a. tonów; **metryczny wiersz**, wiersz miarowy, oparty na stałym układzie stóp, t. j. połączeń głosek akcentowanych z nieakcentowanemi.

Metryka *śrł.* akt czyli świadectwo urodzenia; akt chrztu; akt ślubny; zbiór dawnych listów, aktów i dokumentów urzędowych; **metryczka**, wyciąg z metryki, zawierający datę urodzenia i imiona rodziców; **metryczne księgi**, księgi, w których są wypisywane akta stanu cywilnego (*ob.* **Cywilny**).

Mettre point sur i *f. (metr puę sür i) dosł.* kłaść kropkę nad i: objaśniać rzecz dokładnie; objaśnić ze zbyteczną dokładnością, nazbyt dosadnie.

Metyl **g.* w *chem.* rodnik jednowartościowy; **metylowy alkohol**, spirytus drzewny.

Metys *f.* mieszaniec, potomek Europejczyków i Indjan amerykańskich.

Mezaljans *f.* małżeństwo z osobą niższego stanu, małżeństwo niestosowne, nieodpowiednie.

Mezanin(o), Mezzanino *w. (mecanino)* antresola; mieszkanie na facjacie, facjata.

Mezawantura *ob.* **Mésaventure.**

Mezocefal **g.* pośredniogłowiec (*ob.* **Brachycefal**).

Mezoderma **g.* błona, znajdująca się pod ektodermą (*ob.*).

Mezologja **g.* badanie wpływu środowiska na człowieka.

Mezonin *ob.* **Mezanin.**

Mezozoiczny **g.* **okres**, w gieologji pokłady drugorzędowe ziemi: trjasowa, jurajska i kredowa, młodsze od paleozoicznych.

Mezuza *hebr.* ustęp z Deuteronomium, napisany na pargaminie, zawinięty w pargamin i przybity u wejścia do mieszkania żydowskiego, dotykany pobożnie palcem przez wchodzących i wychodzących.

Mezza-voce *w. (meca-wocze)* półgłosem (w muzyce).

Mezzofanti, kardynał słynny z władania wieloma językami (1774—1849); *przen.* człowiek, posiadający znajomość wielu języków.

Mezzo-forte w *skr.* **mf.**, w *muz.* średnio-mocno, niezbyt mocno.

Mezzo-piano *w.* w *muzyce*: niezbyt cicho.

Mezzo-soprano *w.* niższy sopran, głos kobiecy pośredni między sopranem i altem.

Mf. *skr.* **Mezzo-forte** (*ob.*).

M. f. plv. na receptach *skr.* **Misce, flat pulvis** *ł.* zmieszaj, zrób proszki.

M. f. ung. *ł.* na receptach *skr.* **Misce, fiat unguentum** *ł.* zmieszaj, zrób maść.

Mg. *skr.* **Milligram.**

M. g. w *muz. skr.* **Main gauche** *f. (mę gosz)* lewa ręka.

Mgr. *skr.* **Monseigneur, Monsignor** (*ob.*).

Miarkować *n.* wymierzać, wnioskować, odpowiednio do czego, uważać jedno w stosunku do drugiego.

Miazm *ob.* **Mjazm.**

Mi-Carême *f. (mikarem)* półpoście.

Micella *ł.* drobniuchna cząsteczka stała materji organicznej, z jakich składają się ciała uorganizowane, inaczej tagmina.

Michel *n. dosł.* Michałek; *żart.* Niemiec.

Miczman *a.* [*r.*] kadet marynarki, najniższy stopień oficerski w marynarce.

Midas *g. mit.* bajeczny król Frygji, uprosił bogów, że, czego dotknął, w złoto się zamieniało; i umarłby z głodu, gdyby za radą bogów nie zmył tej właściwości w rzece Paktolu, która odtąd zawierała złoto w swoim piasku; uznał wyższość gry Marsjasza (Pana) nad Apollina, za co ukarany oślemi uszami; stąd **mieć uszy Midasa**, być głupcem.

Midinettes *f. (midinet)* panny, pracujące w magazynach mód w wielkich miastach Francji.

Midrasz *hebr. dosł.* zbadanie; wykład prawa mojżeszowego.

Midshipman *a. (midszypmen) ob.* **Miczman.**

Miecz *goc.* broń biała do cięcia i kłócia, kord; **krewni po mieczu**, krewni z linji męskiej; **m. Damoklesa** *ob.* **Damoklesa**; *przen.* władza, siła, przemoc.

Mielcarz *n.* ten, co słód robi, słodownik.

Mielcuch *n.* budynek do robienia słodu, słodownia.

Mielerz *n.* stos drzewa w formie stogu, z którego wypalają węgle.

Mierzeja *n.*(?) wązki pas lądu, oddzielający zatokę od morza

Mierzyn [*r.*] koń małego wzrostu.

Mieux vaut tard que jamais *f. (miö wo tar kö żame)* lepiej późno niż nigdy.

Migalet *ar.* wieża przy meczetach.

Migdał *g.-ł.* roślina z rodziny różowatych, uprawiana w południowej Europie; owoc tej rośliny; **myśleć o niebieskich migdałach**, marzyć, roić; **m-y a. m-ki**, nazwa gruczołów parzystych w gardle.

Mignardise *f. (minjardiz)* sznureczek z pętelkami po obu stronach, za które chwyta się szydełkiem a. igłą i co tworzy koronkę, szlak i t. p.

Migracja *l.* wywędrowanie, wędrówka (ptaków przelotnych, owadów i t. p.).

Migrena *f.* silny nerwowy ból głowy zazwyczaj po jednej stronie.

Migrenensztyft *n. ob.* **Mentol.**

Migrenina *nl.* mieszanina antypiryny, kofeiny i kwasu cytrynowego, lek przeciw migrenie.

Mika *l.* łyszczyk, minerał, dający się łupać na bardzo cienkie przezroczyste blaszki o perłowym połysku, używany zamiast szkła.

Mikado *jap.* cesarz japoński; rodzaj suchego, przekładanego ciastka.

Mikotanaton *g.* ogólna nazwa środków, niszczących grzyb drzewny (w skład ich wchodzą zwykle trujące związki rtęciowe).

Mikracja *g.* **głosu**, zanikanie tegoż.

Mikro- *g.* przed wyrazem dodany oznacz małość, często tłomaczy się polskim przyrostkiem *drobno.*

Mikrob *g.* drobnoustrój; niższy organizm roślinny, dostrzegany tylko za pomocą mikroskopu, bakterja; *przen.* jaka zaraza moralna, jaka zła skłonność; człowiek upadły moralnie; człowiek-pasorzyt.

Mikrobiologja **g.* nauka o drobnoustrojach.

Mikrocefal **g.* człowiek o czaszce nadmiernie małej, małogłowiec zwykle dotknięty idjotyzmem.

Mikrochemja **g.* metoda badań chemicznych przy pomocy mikroskopu.

Mikrochronometr **g.* przyrząd do oznaczania bardzo drobnych odstępów czasu.

Mikrofarad **g.* miljonowa część farada.

Mikrofauna **g.* ogół drobnoustrojów zwierzęcych, zamieszkujących jaką okolicę.

Mikrofon **g.* przyrząd w telefonie, wzmacniający przesyłane dźwięki.

Mikrofotogram **g.* maleńki fotogram, który można rozpoznać dopiero za pomocą szkła powiększającego.

Mikrograf **g.* narzędzie do robienia kopji zmniejszonych.

Mikrografja **g.* opis przedmiotów, oglądanych przez mikroskop.

Mikrokok **g.* bakterja kuleczkowatego kształtu, powodująca gnicie.

Mikrokosm, Mikrokosmos *g.* świat na małą skalę (człowiek).

Mikrokrystaliczny **g.* złożony z kryształów mikroskopijnie drobnych.

Mikrom *nl.* miljonowa część oma *(ob.).*

Mikromanja **g.* obłęd, polegający na uznawaniu się za nędzarza, niezdolnego zupełnie i nic wartego, zjawia się szczególniej przy melancholji i uwiądzie starczym; przeciwieństwo: **Megalomanja** *(ob.).*

Mikrometr **g.* nazwa przyrządów do mierzenia rozmiarów bardzo małych, drobnomierz.

Mikrometryczny **g.* **cyrkiel,** służy do mierzenia bardzo drobnych przedmiotów, przypomina formą obcęgi, jedną parą końców nóżek chwyta przedmiot, a u drugiej pary łuk z podziałką wskazuje objętość przedmiotu; **m-na śruba,** narzędzie do mierzenia bardzo drobnych rozciągłości, śruba o bardzo drobnym kroku.

Mikromilimetr *nl.*, **Mikron** *g.* miljonowa część metra czyli tysiączna część milimetra, jednostka miary, używana w pomiarach naukowych i oznaczana grecką literą μ (mi).

Mikron *g.* miljonowa część metra.

Mikronezja **g.* Australja, ogół pomniejszych wysp australijskich.

Mikroorganizm **g.* drobnoustrój.

Mikroskop **g.* przyrząd optyczny do powiększania obrazu przedmiotów drobnych i blizkich, drobnowidz.

Mikroskopja **g.* sposób użycia mikroskopu, metoda, stosowana przy badaniach za pomocą mikroskopu; badania przez mikroskop; **mikroskopijny,** bardzo drobny, ledwo dostrzegalny.

Mikrotazymetr **g.* przyrząd do oznaczania b. małych zmian objętości materjałów pod wpływem ciśnienia.

Mikrotelefon **g.* mikrofon i telefon, połączone wspólną rączką i stanowiące jeden przyrząd.

Mikrotom **g.* przyrząd do robienia bardzo cienkich skrawków z tkanek zwierzęcych lub roślinnych, do badań mikroskopowych.

Mikstura *l.* lekarstwo płynne, złożone z kilku środków; mieszanina; *przen.* napój o złym smaku, lura.

Mikwa. Mykwa *hebr.* łazienka żydowska zbiorowa.

Mila *l.* [*śrgórnon.*] miara do mierzenia dróg, w różnych krajach różnej długości; **m.** polska=siedmiu wiorstom = 2500 sążniom = 32 stajom; **m.** gieograficzna a. morska=$^1/_{15}$ stopnia równikowego, = 7.4 kilometrom; **m.** angielska=1760 yardom =264 sażeniom (nieco więcej niż $^1/_4$ wiorsty)=1609 metrów; **m.** francuska *ob.* **Lieue.**

Milady *a. (miledi) ob.* **Lady.**

Miles gloriosus *l.* żołnierz samochwał w dawnych komedjach rzymskich.

Milfler *ob.* **Millefleurs.**

Milicja *l.* siła zbrojna, nie należąca do armji stałej; wojsko, złożone z obywateli, z ludu; policja, straż.

Milicjant *nl.* żołnierz z milicji, policjant.

Milicjonista *nl.* żołnierz pospolitego ruszenia.

Milieu *f. (miljö)* środowisko.

Miligram *nl.* tysiączna część grama.

Mililitr *nl.* tysiączna część litra.

Milimetr *nl.* tysiączna część metra.

Militaria *l.* rzeczy i sprawy wojskowe.

Militarny *l.* wojskowy.

Militaryzm *nl.* przewaga wojskowości, system rządowy, oparty na wojskowości, przyznający sprawom wojskowym miejsce naczelne.

Miljard *f.* tysiąc miljonów, (zwykle w zastosowaniu do jakiej jednostki monetarnej, np. dolarów, funtów szterlingów, franków itp.), biljon.

Miljarder *f.* posiadacz miljardów, wielki bogacz.

Miljon *f.* tysiąc razy tysiąc.

Miljoner *f.* człowiek bardzo bogaty, posiadający jeden a. więcej miljonów.

Mille *l.* tysiąc; **pro M.** (*skr.* $^0/_{00}$) na tysiąc, od tysiąca.

Millefiori *w. dosł.* tysiąc kwiatów: rodzaj szkła, używanego na ozdobne wyroby, zawierającego mozajkę szklaną a. jakby nici ze szkła rozmaicie zabarwionego i fantazyjnie poskręcanego; *ob.* **Petinet.**

Millefleurs *f. (milflör)* rodzaj perfum z zapachami wielu kwiatów; *dosł.* tysiąc kwiatów.

Mille modi Veneris *l.* miłość ma tysiące sposobów (wybiegów).

Millenarjusz *l.* członek sekty, utrzymującej, że dusze sprawiedliwych, zupełnie oczyszczone, będą z Chrystusem królowały 1000 lat na ziemi przed ostatecznym swoim wniebowzięciem.

Millenium *l.* tysiąclecie.

Millesimo *w.* w roku tysiącznym.

Milliarium *l.* kamień milowy, słup kamienny, stawiany co 1000 kroków przy drogach wojskowych rzymskich, skąd wyraz *mille*=1000 (*dom.* kroków) posłużył za nazwę mili.

Milońska Venus a. **Venus z Milo,** słynny starożytny posąg bogini Venus, znaleziony na greckiej wyspie Milo pośród ruin.

Milord *a. ob.* **Lord.**

Milrejs *port.* zdawkowa moneta portugalska i brazylijska=1000 rejsów (wartości 40 kop.).

Mim *l.* aktor grający w sztuce zwanej mimy *(ob.).*

Mimeograf **g.* maszyna wykonywająca odbitki z druku wykonanego zwykłym drukarskim sposobem.

Mimesis *g.* naśladownictwo.

Mimetyzm *nl. ob.* **Mimikry.**

Mimika *g.* sztuka wyrażania uczuć i myśli za pomocą wyrazu twarzy, postawy ciała, ruchów i giestów.

Mimikry, Mimetyzm *nl.* naśladownictwo, objawy niezwykłego podobieństwa niektórych zwierząt z postaci i barwy do roślin lub innych zwierząt i przedmiotów martwych; przybieranie ochronnych kształtów naśladowniczych.

Mimodram **g.* dramat, przedstawiony za pomocą mimiki; dramat z mimiką, przedstawiony przez jeźdźców konnych.

Mimograf *g.* autor mimów a. mimodramu.

Mimologja **g.* umiejętność naśladowania głosu czyjego.

Mimoza *nl.* czułek, roślina z rodziny strąkowych, rosnąca w krajach gorących, listki jej za dotknięciem zamykają się: *przen.* osoba bardzo wrażliwa, nerwowa, delikatna.

Mimy *l.* utwór sceniczny starożytnych Rzymian, w którym akcja była wyrażona nie głosem, ale mimiką.

Mina *g.* [*l.*] moneta starożytna; **m.** grecka=100 drachmom=23 rublom 17 kopiejkom; **m.** Mojżeszowa=30 rub. 86,5 kop; u staroż. Żydów **m.** złota=163 rub. 20 kop.; **m.** srebrna=22 rub. 80 kop.

Mina [*n.*] podkop podziemny, wypełniony materjałem wybuchowym, w celu rozsadzania w kamieniołomach i kopalniach, niszczenia fortyfikacji, mostów i t. p.; kopalnia, miejsce, skąd dobywają minerały; w grze giełdowej: skupianie się zwyżkowców w celu przeciwdziałania zniżkowcom; [*w.*] wyraz twarzy, postawa, wygląd; pozór; **nadrabiać m-ą,** zachowywać pozorną pogodę ducha pomimo klęski a. groźby.

Minaret *tur.* wysmukła okrągła wieżyczka na turec-

kim meczecie, z której krużganków muezzin wzywa 5 razy dziennie wiernych na modlitwę.

Minauderie *f.* (*minodri*) mizdrzenie się, wdzięczenie się.

Mincarz *n.* mennicznik; **mincarstwo**, mennictwo, bicie pieniędzy.

Minderwertiges Volk *n.* naród mniej wartościowy (pogardliwa nazwa dawana przez Niemców Słowianom).

Miner *f.* górnik, robotnik w kopalni; *ob.* **Minjer.**

Minera *ob.* **Minerał.**

Mineralny *nł.* kopalny; zawierający minerały; otrzymywany z minerałów; **m-ne oleje**, oleje kopalne, nafta, smoła ziemna; oleje otrzymywane przez suchą destylację węgla kamiennego: benzyna, parafina i in.; **m-ne wody**, wody lecznicze naturalne a. sztuczne, zawierające w sobie rozpuszczone ciała mineralne.

Mineralog *nł.* uczony badacz minerałów.

Mineralogja *nł.* dział nauk przyrodniczych, traktujący o minerałach; **mineralogiczny gabinet**, zbiór minerałów, ułożony naukowo, systematycznie.

Minerał *śrł.* ciało nieorganiczne, znajdowane w głębi ziemi albo na jej powierzchni, nie wytworzone przez ludzi ani przez zwierzęta, ani przez rośliny; kopalina, kruszec, ruda.

Minerwa, rzymska bogini mądrości, utożsamiona z grecką **Palladą**, przedstawiana z hełmem na głowie i tarczą, oraz włócznią.

Miniardyza *ob.* **Mignardise.**

Miniatura *ob.* **Minjatura.**

Minier *ob.* **Minjer.**

Minima non curat praetor *ł.* o drobiazgi pretor się nie troszczy.

Minimalny *nł.* jak najmniejszy.

Minimum *ł.* najmniej, najmniejsza ilość; conajmniej; w *druk.*: ilość czcionek zamawianych w giserni, zawierająca tylko 4—5 alfabetów.

Minimum decet libere, cui multum licet *ł.* najmniej powinien sobie pozwalać ten, któremu wiele wolno.

Minimus *ł.* mnich zakonu św. Franciszka à Paulo; uczeń klasy niższej; nieuk, ostatni w szkole.

Minister *ł.* urzędnik, zarządzający jakim wydziałem spraw państwa, jeden z najwyższych urzędników państwowych, doradca panującego; **m. pełnomocny, m. rezydent**, pełnomocnik jakiego rządu przy innym rządzie, niższy stopniem od ambasadora, mianowany tam, gdzie jego rząd nie uważa za właściwe być przedstawianym przez ambasadora; **pierwszy m.**, prezes ministrów; **m. bez teki** (w Austrji) minister, nie zarządzający żadnym poszczególnym wydziałem, ale opiekujący się jakiemi poszczególnemi sprawami ze wszystkich wydziałów, np. wszystkiemi sprawami czeskiemi; a. wszystkiemi sprawami galicyjskiemi; pastor protestancki; tytuł niektórych duchownych w kościele katolickim; *ob.* **Ministrant**; **ministerstwo** *ob.* **Ministerjum.**

Ministerjalny *nł.* dotyczący ministra; pochodzący od ministra (np. rozkaz, rozporządzenie); jak u ministra (np. **m-ny rozum, m-na głowa**, zdolność, bystrość w orjentowaniu się).

Ministerjum *ł.*, **Ministerstwo**, rada ministrów przy panującym, gabinet; zarząd sprawami państwa; wydział spraw państwa; **m. parlamentarne**, popierane przez większość członków parlamentu; **m. urzędnicze**, mianowanie nie z członków większości parlamentarnej, ale z urzędników, ma zwykle charakter tymczasowy.

Ministrant, Minister *ł.* ten co służy księdzu do Mszy św.

Minja *ł.* tlenek ołowiu, czerwień ołowiana, ciężki, pięknie czerwony proszek, używany jako farba, kit i t.p.

Minjardyza *ob.* **Mignardise.**

Minjatura *w.* portrecik drobnych rozmiarów, wykonany wodnemi farbami na cienkiej płytce z kości słoniowej, na pergaminie lub papierze; w daw. rękopisach litera początkowa, ozdobiona malowanemi ręcznie gałązkami, ptaszkami, aniołkami i t. d.; *przen.* przedmiot drobny, będący jakby na zmniejszoną skalę odtworzeniem przedmiotu większego; **minjaturowy**, bardzo drobny; **minjaturzysta**, malarz minjatur.

Minjer *f.* żołnierz służby inżynierskiej pionierów używany do zakładania podkopów.

Minna *n.* miłość.

Minnelieder *n.* pieśni miłosne, erotyki.

Minnesängerzy *n.* średniowieczni, liryczni poeci-rycerze, opiewający miłość po dworach książęcych, wędrowni śpiewacy miłości.

Minoderja *ob.* **Minauderie.**

Minor *ł.* mniejszy; **minorowy**, dotyczący tonacji minorowej; *przen.* smutny, rzewny, płaczliwy; **m-wa tonacja**, tonacja, w której gama odznacza się małą tercją i małą sekstą, minor, moll.

Minorat *nł.* prawo najmłodszego z braci do dziedziczenia po ojcu.

Minoren *śrł.* niepełnoletni.

Minorum gentium *ł.* (*-gen-ci-um*) niższego rodzaju, drugorzędni: literaci; artyści, miernych zdolności, nie mogący równać się z pierwszorzędnemi talentami.

Minoryta *nł.* mnich z zakonu Franciszkanów Mniejszych; **m.** a. **minorysta**, kleryk mający cztery mniejsze święcenia.

Minorytet [*n.*] mniejszość głosów przy wotowaniu.

Minos, bajeczny król Krety i prawodawca, po śmierci mianowany przez bogów sędzią zmarłych (w mitologji greckiej).

Minotaur *g. mit.* syn Greczynki Pasiphae i Jowisza, potwór: pół człowieka, pół byka, którego zabił Tezeusz.

Minować (*ob.* **Mina**) stroić minę, pysznić się, zadzierać nosa; nadrabiać miną; zakładać minę, czyli nabój wybuchowy dla wysadzenia czego w powietrze; podkopywać się pod co; osłabiać grunt pod czem i przyczyniać się do zwątlenia; kopać pod kim dołki, działać podstępnie.

Minstrel *a.* bard, średniowieczny wędrowny pieśniarz-poeta.

Minucja *ł.* daw. nazwa kalendarza; codzienne notatki, rejestry.

Minus *ł.* mniej: brak, niedobór; *ob.* **Mala nota**; w matematyce znak odejmowania—tyle co „mniej".

Minuskuł *ł.* mała litera; *ob.* **Majuskuł.**

Minuta *ł.* 60-ta część godziny; 60-ta część stopnia; chwila; referat biurowy, bruljon, pierwotna redakcja referatu.

Minuterja *f.* drobiazgowość, pedanterja.

Miocen **g.*, **Mioceniczna** a. **Mioceńska formacja**, najstarszy z pokładów trzeciorzędowych, datujących od utworzenia lądów dzisiejszych, młodszy od oligocenu, zawiera piaskowce wapienne, löss dawniejszy i szczątki organizmów, między któremi wiele gatunków dotąd istniejących.

Miografja **g.* opisanie mięśni.

Miologja **g.* część anatomji traktująca o muskułach.

Miopja *g.* krótkowzroczność.

Miosis **g.* zwężenie źrenicy.

Miotomja **g.* anatomja mięśni; przecięcie mięśnia w celach leczniczych.

Miozyna **g.* włóknik mięśni.

Mir *r.* zebranie gminne w Rosji, które co lat 15 reguluje podział gruntów między włościanami i odpowiednio rozkłada podatki pod odpowiedzialnością solidarną.

Mirabela *f.* słodka, soczysta i pachnąca odmiana śliwki.

Mirabile dictu *ł.* rzecz zadziwiająca, dziwna; *iron.* rzecz wcale nie zadziwiająca.

Mirabilja *ł.* rzeczy cudowne, dziwne.

Miracula *ł.* cuda.

Mirakle *ł.* średniowieczne udramatyzowane legiendy i komedje, osnute na tematach z Pisma św.

Miraż *ob.* **Fata morgana.**

Mirban *f.* substancja, otrzymywana z benzyny; **mirbanowy olejek**, płyn żółtawy, rozpuszczalny w wodzie, otrzymywany z benzyny pod działaniem kwasu azotnego, wydziela silny zapach migdałów gorzkich, używa się jako tanie pachnidło.

Mirjada *g.* dziesięć tysięcy; *przen.* **m.** a. **m-y** niezliczone mnóstwo.

Mirjagram *nł.* waga=10 kilogramom.

Mirjalitr *nł.* miara=10000 litrów.

Mirjametr *nł.* miara=10 kilometrom.

Mirjar *nł.* miara powierzchni=100 hektarom.

Mirjorama **g.* zbiór obrazów, tworzących przy układaniu ich z sobą coraz nowe widoki i obrazy.

Mirliflor *f.* donżuan, kobieciarz, lowelas.

Mirmidoni *g.* lud grecki, zamieszkały w Tessalji, który, według podania, pochodził od mrówek; stąd **mirmidoński**, malutki, karzełkowaty, mrówczo-mały, pigmejski.

Mirra *g.* wonna, w smaku gorzkawa gumożywica, wypływająca z kory balsamowca, używana na Wschodzie, jako cenne kadzidło; żywica drzew iglastych, znoszona przez mrówki do mrowiska, używana jako kadzidło.

Mirza, Murza *pers.* (czyt. *mir-za*) tytuł, postawiony po imieniu, oznacza księcia krwi, czyli członka dynastji panującej; przed imieniem: pan, szlachcic albo uczony.

Mise *f.* *(miz)* wkład pieniężny w interes.
Mi-saison *f.* *(misezą)* czas pomiędzy jednym sezonem pełnym, a drugim następnym (np. między wiosennym a letnim).
Misceatur *l.* niech będzie zmieszane (napis na receptach).
Misce, da. signa *ob.* **M. D. S.**
Misce fiat pulvis *ob.* **M. F. P.**
misce, fiat unguentum *ob.* **M. f. ung.**
Miscellanea *l.*, **Miscelle**, zbiór utworów, artykułów, rozpraw rozmaitej treści, mieszanina.
Mise en scène *f.* *(miz a^n sen)* *ob.* **Inscenizacja.**
Miserabilis plebs *l.* nędzne pospólstwo.
Misera contribuens plebs *l.* biedny lud płacący podatki.
Miserere *l.* *dosł.* zmiłuj się: początkowe słowa psalmu pokutnego; choroba niebezpieczna: wymioty kałem.
Misericordia *l.* litość miłosierdzie; dawniej nazwa trójsiecznego sztyletu, którym rycerz zadawał powalonemu przeciwnikowi ostatni cios śmiertelny, t. zw. cios łaski.
Miserum est miseris insultare *l.* nikczemnością jest znęcać się nad nieszczęśliwemi.
Misiurka *ar.* część dawnej zbroi: czepiec z kółek żelaznych, okrywający czoło, skronie, kark i ramiona; część szyszaka.
Misja *l.* posłannictwo, zlecenie; poselstwo; stowarzyszenie, mające na celu szerzenie chrystjanizmu i oświaty wśród ludów dzikich i pogańskich; zjazd duchowieństwa na uroczystość religijną z kazaniami dla ludu; dom zamieszkany przez misjonarzy; u starożytnych Rzymian, wozy o różnych barwach, wchodzące na arenę w celu ścigania się.
Misjonarz *śrł.* kapłan szerzący wiarę chrześcijańską i oświatę wśród dzikich ludów; członek zgromadzenia ks. Misjonarzy a. Lazarystów reguły św. Wincentego à Paulo; **misjonarzować**, być misjonarzem.
Miskal *ar.* jednostka wagi dla pereł i drogich kamieni, używana w Turcji, Egipcie, Persji, Trypolisie = od 4 do 4,6 gramów.
Miskolancja *ob.* **Meskolancja**.
Mispikiel *n.* minerał, związek arsenu z siarką i żelazem.
Miss *a.* panna.
Missa *l.* Msza; **m. pro defunctis**, Msza żałobna; **m. solemnis**, Msza uroczysta.
Missale *l.* *(późn.)* mszał.
Missel *f.* mszał.
Missywa *ob.* **Misywa.**
Mister *a.* pan, tytuł dawany tym, którzy nie mają prawa używać tytułu wyższego.
Misterje *g.* tajemne obrządki religijne u Greków, w których uczestniczyli tylko wybrani i wtajemniczeni; w wiekach średnich dramaty, osnute na historji męki i zmartwychwstania Chrystusa Pana.
Misterjum *l.* sekret, tajemnica, złudzenie; *ob.* **Mistyfikacja, Misterje.**
Misterny (*ob.* **Mistrz**), sztuczny, dowcipnie obmyślony, skomplikowany; filigranowy, delikatny; przebiegły, chytry; udany, obłudny.
Mistral *f.* zimny, gwałtowny wiatr północ.-zachodni, wiejący na morzu Śródziemnym, na wybrzeżach południowej Francji i w dolinie Rodanu.
Mistress, Missis *a.* pani, w Anglji tytuł tych kobiet zamężnych, które nie mają prawa do tytułu „lady”.
Mistrz *l.* [*czes.*] człowiek odznaczający się biegłością w czym, artysta, majster, nauczyciel; przełożony, naczelnik, starszy; majster jakiego cechu; **m. zakonu**, naczelnik zakonu; **m. sprawiedliwości**, kat; **mistrzostwo**, artyzm, biegłość, sztuka; godność mistrza.
Mistycyzm *g. wiara w tajemniczy bezpośredni stosunek duszy z Bogiem, dostępny jednostkom wybranym; nastrój głęboko religijny, zatapianie się w rozmyślaniu o Bogu i rzeczach nieziemskich; zaciekanie się w tajemnicach rzeczy nadzmysłowych.
Mistyczny *g.* tajemniczy; nadzmysłowy; **m. a. tajemny testament**, testament z podpisem testatora i sześciu świadków, przedstawiony notarjuszowi przez testatora, następnie zamknięty w kopercie zapieczętowanej z poświadczeniem notarjusza.
Mistyfikacja *nł.* wprowadzenie kogoś w błąd, wywiedzenie w pole, nadużycie łatwowierności w celu wyśmiania lub ośmieszania.
Mistyfikator *nł.* ten, kto wprowadza kogo w błąd, kto mistyfikuje.
Mistyfikować *nł.* dopuszczać się mistyfikacji.
Mistyka *g.* poznawanie tajemnic boskich i życia wiecznego, przez zagłębienie się w rozważaniu religijnym i przez objawienie wewnętrzne.
Misywa *f.* pismo, odezwa; piśmienne poselstwo; orędzie, mesaż.
Miszmasz *n.* nieład, zamęt, plątanina; bezładnie, chaotycznie.
Miszna *hebr.* pierwsza część Talmudu, zawierająca podania izraelskie.
Miszures *hebr.* [*żarg.*] posługacz żydowski w oberży.
Mit *g.-l.* podanie bajeczne, opowiadanie z zamierzchłych czasów o bogach pogańskich i zjawiskach nadprzyrodzonych.
Mitel *n.* gatunek druku większy od cycera mitel
Mitenka *f.* rękawiczka trykotowa bez palców.
Mitologja *g.* nauka o mitach, zbiór podań bajecznych o bogach pogańskich.
Mitra *g.-l.* infuła biskupia; korona książęca.
Mitra *pers. mit.* staroperskie bóstwo światła i słońca, przedstawiane w postaci urodziwego młodzieńca w odzieży frygijskiej, który zabija byka na ofiarę.
Mitraljeza *f.* kartaczownica.
Mitrat *nł.* wyższy dostojnik kościoła ormiańskiego a. unickiego, noszący mitrę.
Mittelstück *n.* część środkowa; pośrodek; rozeta.
Mityczny *g.* tyczący się mitologji, bajeczny, legiendowy; zmyślony.
Mitygować *l.* uspokajać, łagodzić, powstrzymywać, uśmierzać.
Mityng *ob.* **Meeting.**
Mitynka *ob.* **Mitenka.**
Mixed picles *a.* *(miks pikls)* jarzyny, korniszony, grzyby zakonserwowane w occie z silną przymieszką korzeni.
Mixta *l.* *dosł.* rzeczy zmieszane, tytuł wielu dawnych pamiętników, szczególniej klasztornych, obejmujących rękopiśmienne notaty o zdarzeniach ważniejszych.
Mixtum compositum *l.* mieszanina rzeczy lub wyrazów bez ładu i składu.
Mizandrja *g.* obawa mężczyzn przez kobiety, nienawiść do mężczyzn.
Mizantrop *g.* nieprzyjaciel ludzi, stroniący od ludzi, odludek.
Mizantropja *g.* wstręt do ludzi, unikanie towarzystwa.
Mizer, Mizera *f.* w grze w karty: zobowiązanie się gracza do niewzięcia żadnej lewy; **mizerka**, w grze w wista: nieposiadanie żadnego atutu.
Mizerak *l.* biedak, nędzny godny politowania.
Mizerere *ob.* **Miserere.**
Mizerja *l.* nędza, bieda; ogórki z octem, solą i pieprzem pokrajane w plasterki.
Mizerka *ob.* **Mizer.**
Mizerować *l.* niszczyć, marnotrawić; **m. się**, niszczyć się.
Mizerykordja *ob.* **Misericordia.**
Mizogamja *g. wstręt do stanu małżeńskiego.
Mizoginja *g.* wstręt do kobiet.
Mizoksenja *g. *ob.* **Ksenofobja.**
Mizologja *g. wstręt do nauk, do książek, do poważnego myślenia.
Mizoneizm *g. wstręt do nowości.
Mizopedja *g. niechęć do dzieci; nienawiść do własnych dzieci (częsty symptom pewnych gatunków obłędu).
Mizopsychja *g. niechęć do życia, znużenie życiem.
Mizoteizm *g. uczucie nienawiści względem Boga.
Mjazma, Mjazmat *g.* wyziew niezdrowy z organizmów gnijących; **mjazmatyczna choroba**, choroba spowodowana mjazmatami, choroba zakaźna, epidemiczna, a szczególniej endemiczna.
M-lle *skr.* **Mademoiselle** *f.* *(madmuazel)* panna.
MM. *skr.* **Messieurs** *f.* *(mesjö)* panowie.
M.M. *skr.* **Metronom Mälzla** *(ob.)*.
Mm. *skr.* **Mutalis mutandis** *(ob.)*.
Mm. *skr.* **Milimetr** *(ob.)*.
M-me *skr.* **Madame** *f.* *(madam)* pani.
Mnemonika a. **Mnemotechnika** *g. sztuka wydoskonalenia pamięci za pomocą specjalnych metod i odpowiednich ćwiczeń; sposób dopomagania pamięci,
Mnemozyna *g.* matka dziewięciu muz, bogini wspomnienia i pamięci.
Mnich *g.-l.* [*czes.*] zakonnik, duchowny żyjący pod regułą, składający ślub czystości, posłuszeństwa i (zwykle) ubóstwa; **mniszka**, zakonnica; **mniszy**, właściwy mnichom, zakonny.
Mob *a.* pospólstwo, tłuszcza.
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo *l.* plotka rusza się, kwitnie, staje się coraz mocniejszą.
Mobilizacja *nł.* uruchomienie wojska, postawienie armji na stopie wojennej; zamiana majątku nieruchomego (ziemi, budynku) na kapitał.
Mobilizować *nł.* uruchomiać, dokonywać mobiliza-

cji; **m. kapitał**, uruchomiać fundusze zawarte w nieruchomości w celu spekulacyjnym.

Mobilja *ł.* własność ruchoma, ruchomości, sprzęty.

Mobiljarny *nł.* **kredyt**, zabezpieczony zastawem ruchomości.

Moccoletti *w.* *(mokoleti)* świece, światełka, noszone po ulicach na kijach w czasie karnawału rzymskiego; zabawa, polegająca na ich zdmuchiwaniu.

Mocja *ł.* ruch; projekt, wniosek parlamentarny; w dawnym prawie polskim odwołanie się do wyższej instancji, apelacja.

Moda *f.* zwyczaj przemijający, zależny od nawyknień, od gustu, od upodobania czasowego, zwłaszcza co do ubierania się; szczególny sposób postępowania; **modny**, zgodny z modą, z najwieższemi upodobaniami chwili; **modniarka** *ob.* **Modystka**.

Modalizm *nł.*, **Modalność**, nauka, według której trzy osoby Trójcy św. różnią się tylko sposobem objawiania się; w filozofji Kanta trojaki sposób wydawania sądów: sąd stanowczy, wątpliwy, konieczny; sposobość.

Model *f.* wzór; wzorowa forma, przedmiot, z którego robi się forma przez obsypienie i wyjęcie tegoż przedmiotu z utworzonej na nim pokrywy, służącej potym do odlewów; osoba, służąca artyście za przedmiot studjów; **modelka**, kobieta pozująca malarzowi, rzeźbiarzowi; **modelować**, wyrabiać lub odciskać z gliny, gipsu, stearyny figury, mające użyć za wzory; kształtować według pewnego modelu; **m. się**, naśladować kogo, wzorować się na kim; **modelówka**, glina oczyszczona, używana przez rzeźbiarzy na modele, i na wyrób kafli; **modelarnia**, warsztat, w którym robią modele.

Modelator *nł.* przygotowujący przybory sceniczne: figury, zbroje, owoce i t. p. z gliny a. masy papierowej; **modelatornia**, pracownia, w której przygotowują przybory sceniczne.

Moderacja *ł.* umiarkowanie.

Moderados *h.* stronnictwo umiarkowanych.

Moderant *ob.* **Moderat**; *ob* **Moderator**.

Moderantyzm *nł.* zasada umiarkowania.

Moderat *ł.* człowiek wstrzemięźliwy, umiarkowany.

Moderato *ł.* w *muz.* z umiarkowaniem.

Moderator *ł.* łagodzący, jednający; rozjemca; przyrząd, regulujący bieg maszyny, przyrząd do przyciszania głosu instrumentu; regulator.

Modern *f.* współczesny, nowożytny; w nowym stylu.

Modernista *nł.* pisarz lub artysta, idący za najnowszym kierunkiem w literaturze lub sztuce.

Modernizm *nł.* kierunek literacki i artystyczny, nacechowany krańcowym indywidualizmem, egotyzmem, zgłębiający i odtwarzający chwilowe stany duszy ludzkiej.

Modernizować *nł.* nadawać zabytkom dawnym pozór nowoczesny, przerabiać coś przestarzałego na sposób nowoczesny.

Moderować *ł.* miarkować, obniżać rachunek zbyt wygórowany; łagodzić, uspokajać; **m. się**, miarkować się, powstrzymywać się; stroić się; kierować się czym; **moderunek**, ogół przyborów dla żołnierza a. dla konia.

Modestja *ł.* skromność, umiarkowanie.

Modła *ł.* [*czes.*] wzór, miara, model; forma a. szablon, wykrojony z deski a. blachy, używany przez malarzy do wyrabiania gzymsu na świeżej zaprawie.

Modniarka *ob.* **Modystka**.

Modny *ob.* **Moda**.

Modo et ratione *ł.* z miarą i rozumem.

Modulacja *ł.* harmonijne prowadzenie tonów melodji z tonacji jednej do drugiej; podnoszenie i zniżanie głosu w mowie, deklamacji; cieniowanie.

Modulować *ł.* zastosować modulację.

Moduł *ł.* miara, używana w budownictwie, połowa dolnej średnicy słupa, służąca do wyznaczenia różnych części kolumny; w matematyce: pewien mnożnik stały.

Modus *ł.* miara, sposób; rodzaj, forma mówienia, ton; w *gram.* tryb; **m. agendi**, **m. procedendi**, sposób postępowania; **m. vivendi**, sposób życia; sposób zachowania znośnych zobopólnych stosunków.

Modyfikacja *ł.* zmiana, złagodzenie, ograniczenie; zmniejszenie żądań.

Modyfikować *ł.* robić zmiany, ograniczać, łagodzić.

Modyljon *f.* zakończenie krokwi, wystające z pod głównego gzymsu pod okapem.

Modystka *f.* właścicielka magazynu mód, pracowni kapeluszy damskich, krawcowa damska.

Mofetty *f.* wyziewy kwasu węglanego ze szczelin w gruncie wulkanicznym; wogóle źródła gazowe, wydzielające kwas węglany.

Mogoł, **Wielki Mogoł**, niegdyś tytuł monarchy w Indostanie, którego majątek (około 200 miljonów dochodu rocznego) stał się przysłowiowym (skarby Wielkiego Mogoła); **Wielki M.**, słynny brylant, ogromnej wielkości.

Mohair [*a.*] *(moher)* wełna kóz angielskich, tkanina wełniana włochata i połyskująca; gatunek cieniutkiej włóczki.

Mohikani, wymarłe plemię indyjskie w Ameryce Półn.; *Ostatni z Mohikanów* (tytuł powieści Coopera) t. j. ostatni z rodu.

Mohorycz *ar.* [*mlr.*] zapijanie wódki, gdy pierwszy raz młodzieniec zjawia się u rodziny, u której upatrzył upragnioną dla siebie żonę; *ob.* **Litkup**.

Moira *g.* *ob.* **Parka**.

Moire antique *f.* (*muar antik*) najlepszy gatunek mory.

Moirée *f.* *(muare)* mora; tkanina o morowym deseniu.

Moirée métallique (*muare metalik*) morowe wzory na powierzchni blachy po wytrawieniu kwasem.

Moist colours *a.* *(moist colurs)* farby akwarelowe (miodowe).

Mokasyny, sznurowane buty indjan północno-amerykańskich, sporządzone z niewyprawnej skóry.

Mokka, najlepszy gatunek kawy arabskiej (od nazwy miasta w Arabji).

Moksy *h.* (właść. *mocha*) kawałki waty, napojone spirytusem, które dawniej palono na skórze ludzkiej w celu leczniczym.

Mokume *jap.* kosztowna mozajka japońska, naśladująca słoje drzewne, otrzymywana przez kucie kilku rozmaitych aljaży, razem ułożonych.

Molasy *f.* nazwa piaskowców i zlepieńców w Alpach Szwajcarskich.

Molekularny *nł.* cząsteczkowy; drobinowy; **m-e siły**, siły międzycząsteczkowe: przyciąganie, skutkiem którego cząsteczki pozostają w skupieniu, i odpychanie, skutkiem którego między cząsteczkami ciał, choćby najgęstszych, są pory (drobne przestrzenie).

Molekuła *f.* drobinka, najdrobniejsza cząsteczka związku chem. a. jakiego ciała.

Moleskin *a.* miękki gęsty barchan strzyżony, używany pod ceratę.

Molestja *ł.* przykrość.

Molestować *ł.* błagać, natrętnie prosić, naprzykrzać się; fatygować, trudzić, nękać, dokuczać; narzekać, ubolewać.

Moletty *f.* kółka stalowe z wyciętemi na obwodzie wzorami ozdobnemi do wytłaczania na metalach.

Molibden *g.* pierwiastek metaliczny z grupy chromowców.

Molibdomancja *g.* wróżenie z roztopionego ołowiu, lanego na wodę.

Mollifikować *nł.* łagodzić, zacierać wrażenie.

Moll *w.* *ob.* **Minor**.

Mollah *ob.* **Mołła**.

Mollientia *ł.* *(molli-enci-a)* środki rozmiękczające, łagodzące.

Molo *w.* tama, grobla kamienna, wchodząca w morze, która zamyka wejście do portu, chroni port od uderzeń bałwanów morskich lub od zasypania naniesionym piaskiem.

Moloch *hebr.* u Chananejczyków i Fenicjan bożyszcze; uosobienie słońca zimowego, któremu poświęcano ludzi na ofiarę; *przen.* sprawa pochłaniająca wiele niewinnych ofiar.

Molos, rasa psa, ogromny brytan (od nazwy krainy greckiej Molossis w Epirze).

Molto *w.* w *muzyce*: dużo, bardzo.

Molton *f.* miękka, wełniana tkanina o długim włosie strzyżona i kiprowana; gruby barchan na obie strony kosmaty.

Moluski *ł.* mięczaki, zwierzęta miękkie (np. ślimaki, ostrygi i t. p.).

Mołła *tur.* duchowny mahometański i wyższy sędzia.

Momak *serb.*, **Momek**, u Serbów wyrostek, chłopak.

Moment *ł.* chwila, okamgnienie; okoliczność stanowcza, przyczynowa; **m. psychologiczny**, chwila, w której popęd, kiedyindziej pokonywany, staje się przemożnym.

Momentalny *nł.* trwający przez moment, szybki, chwilowy, błyskawiczny; **m-a fotografja**, zdjęcie fotograficzne za pomocą przyrządu migawkowego, odsłaniającego kliszę na b. krótki przeciąg czasu.

Momus *ł.* bożek żartu i szyderstwa.

Monachijskie piwo, gatu-

nek piwa bawarskiego ciemnego, średnio chmielonego, z mocną domieszką wyciągu słodowego (od miasta Monachjum, po niem. München w Bawarji).

Monachomachja **g. dosł.* wojna mnichów; żartobliwa epopeja J. Krasickiego, satyrycznie malująca zakonników i życie klasztorne.

Monada *g.* filozoficzna nazwa jednostek, pierwiastków natury duchowej, składających wszechświat (według Giordana Bruno i Leibniza); mikroskopijnie drobne żyjątko, należące do gromady pierwotniaków.

Monadologja **g.* pogląd, według którego monady (duchowe) są przyczyną wszechbytu.

Monadyzm **g. ob.* **Monadologja.**

Monarcha *g.* władca kraju, panujący (cesarz, król, książę).

Monarchista **g.* zwolennik monarchicznej formy rządu.

Monarchizm **g.* zasada rządu monarchicznego; jedynowładztwo.

Monarchja *g.* jedynowładztwo, forma rządu, według której naczelna władza w państwie spoczywa w ręku monarchy (**m. absolutna**); lub w której bierze udział reprezentacja narodu (**m. konstytucyjna**); państwo rządzone przez monarchę, zwłaszcza cesarstwo a. królestwo.

Monaster *g.* klasztor, szczególniej wyznania wschodniego.

Monasterzysko *g.* miejsce, gdzie był dawniej klasztor.

Mon Dieu *f. (mądjö)* mój Boże!

Monemeryczny **g.* jednodniowy, jeden dzień żyjący.

Monera *g.* pierwotniak, najprostsza istota zwierzęca.

Moneta *ł.* pieniądz kruszcowy, opatrzony wybitym na nim stemplem państwowym oraz napisem, oznaczającym wartość.

Monetarny *ł.* dotyczący monet; **m-na stopa**, przepis określający, ile jednostek monetarnych ma być wybitych z jednej wagi kruszcu; **m-na konwencja** *ob.* **Konwencja; system m.**, ogół postanowień prawnych, przepisujących, jaka ma być stopa monetarna, waga, postać i rodzaje monet w państwach, które do konwencji przystąpiły.

Mongolfier *ob.* **Montgolfier.**

Mongolizm *nł.*, **Mongolszczyzna**, właściwość i cechy Mongołów i rasy mongolskiej, zwłaszcza duchowe.

Mongoloid *nł.* ten, kto jest dotknięty mongoloizmem.

Mongoloizm *nł.* odmiana kretynizmu, cechująca się nieprawidłowym rozrostem kości czaszkowych, wadliwym wymawianiem, wiotkością mięśni i ruchami przypominającemi akrobatów.

Monista **g.* zwolennik monizmu; **monistyczny**, pojęty w duchu monizmu.

Monit *ob.* **Monitum; monitować**, strofować, napominać, przypominać.

Moniteur *ł. (monitör) dosł.* doradca — tytuł wielu czasopism francuskich.

Monitor *ł. dosł.* napominający (stąd tytuł czasopisma); dawniej: bat jako kara; pancernik bez masztów, mało wystający nad wodą, opatrzony w silną wieżę stalową, mieszczącą 2 ciężkie działa.

Moniterjum *ł.* pismo napominające.

Monitum, Monit *ł.* napomnienie, przestroga; zarzut.

Monizm **g.* pogląd, który w przeciwieństwie do dualizmu uznaje jedną tylko zasadę istności wszechbytu, czy to materjalną (materjalizm) czy to duchową (spirytualizm).

Mon jour *f. (mą żur)* stały dzień przyjmowania gości.

Mono- *g.* w wyrazach złożonych znaczy: jedno-.

Monochord *g.* narzędzie muzyczne jednostrunowe z ruchomym podstawkiem do doświadczeń fizycznych nad drganiem strun dźwięczących.

Monochromatyczne **g.* **światło**, światło, składające się z promieni jednej tylko barwy.

Monochromja **g.* jednobarwność; malowidło jednobarwne na tle tej samej barwy.

Monocotyledones *nł.* rośliny jednoliścienne.

Monocykl **g.* welocyped o jednym kole.

Monodja *g.* śpiew jednogłosowy; monolog wierszowany.

Monodram **g.* dramat, w którym występuje jedna osoba.

Monodromiczny **g.* jednopostaciowy, jednowartościowy.

Monodromja **g.* jednoznaczność.

Monoepigraficzne **g.* **monety**, monety, mające tylko same napisy bez portretów i innych ozdób.

Monofiletyczny **g.* jednego pochodzenia; **m-na teorja** *ob.* **Monofiletyzm.**

Monofiletyzm **g.* teorja, wyprowadzająca wszystkie jestestwa organiczne od jednego organizmu pierwotnego: teorja, wyprowadzająca cały gatunek od jednej pary przodków, inaczej: monogienizm.

Monofizyta **g.* zwolennik sekty (z V wieku), uznającej w Chrystusie tylko jedną naturę Boską, zamiast dwu: ludzkiej i boskiej.

Monofobja **g.* chorobliwa obawa samotności.

Monogam *g.* jednożeniec.

Monogamiczny **g.* mający jedną żonę; **m-na**, mająca jednego męża; **rośliny m-ne**, jednopłatowe.

Monogamja **g.* jednożeństwo, małżeństwo jednego mężczyzny z jedną kobietą, w przeciwieństwie do dwużeństwa, wielożeństwa.

Monogienista **g.* zwolennik monogienizmu.

Monogienizm **g.* teorja jednoplemienności, według której ród ludzki pochodzi od jednej pary osobników.

Monoginja **g.* w botanice: słupek kwiatowy z jednym znamieniem.

Monogonja **g.* mnożenie się bezpłciowe.

Monografja **g.* utwór literacki, który zawiera wyczerpujące opracowanie jednego działu jakiejś nauki, jednego faktu lub okresu historycznego, dziejów jednego rodu, osoby, miejscowości i t. d.

Monogram **g.* figura, ułożona z artystycznie powiązanych ze sobą początkowych liter imienia i nazwiska.

Monoideizm **g.* stan świadomości, w którym jedno wyobrażenie panuje i nadaje kierunek działalności umysłowej (szczególniej w hypnozie, pod wpływem sugiestji).

Monokarpiczny **g.* owocujący raz tylko.

Monokl *f.* szkiełko oprawne, noszone na jednym oku, ćwikier, gukier.

Monoklinalna **g.* **fałda** *ob.* **Fleksura.**

Monokliniczny **g.* obupłciowy (o kwiatach, zawierających pręciki i słupek); w *krystalogr.*: jednoskośny, tworzący kryształy o trzech nierównych osiach, z których dwie, przecinające się pod kątem różnym od prostego, przecinają się z trzecią pod kątem prostym.

Monokracja *g.* jedynowładztwo.

Monokrata *g.* jednowładca, autokrata.

Monolema **g.* zdanie niezupełne, mające dowód bez założenia.

Monolit *g.* dzieło sztuki wykonane z jednej bryły kamienia, obelisk, pomnik, kolumna.

Monolog *g. dosł.* rozmowa z samym sobą; w utworze dramatycznym dłuższy ustęp, wygłaszany przez aktora, gdy jest sam na scenie i mówi do siebie, jakby głośno myślał; **monologować**, rozmawiać z samym sobą; wypowiadać monologi.

Monologista **g.* mający dar wygłaszania monologów; artysta występujący publicznie z monologami.

Monomachja *g.* pojedynek.

Monoman **g.* człowiek, dotknięty monomanją.

Monomanja **g.* zboczenie umysłowe, głównie w jednym kierunku rozwinięte; chorobliwe zajęcie się jedną wyłącznie myślą; osobliwe, stałe upodobanie w czymś; **monomanjak** *ob.* **Monoman.**

Monomerja *g.*, **Monomeryzm** **g.* jednorodność, **składanie** się ciała z jednakowych cząstek.

Monomeryczny **g.* jednakowy.

Monometalizm **g.* system finansowy, przyjmujący monetę złotą za walutę urzędową, a srebrną dopuszczający w wypłatach tylko w ograniczonej ilości z kursem chwiejnym, a. odwrotnie.

Monomim **g.* pantomina w której gra jedna tylko osoba.

Monomorficzny **g.* jednopostaciowy, o jednej postaci rozwojowej.

Monomorfja **g.* jednopostaciowość, jednokształtność.

Monoplan **g.* samolot jednopłaszczyznowiec.

Monoplegja **g.* porażeni[e] jednej części ciała.

Monopodja *g.* jednostop[o]wość w wierszowaniu.

Monopol **g.* prawo wy[łącznego] handlu lub fabr[y]kacji jakiego przedmiot[u], wyłącznego korzystania [z] położenia; **monopolka, mon[o]polówka**, wódka, oczyszcz[o]na przez monopolową d[e]stylację.

Monopolista **g.* ten, co [ma] monopol.

Monopolizować **g.* nab[y]wać prawa wyłączności, [o]graniczać prawa innych [do] korzystania z czego.

Monopter *g.* u staroż[yt]nych świątynia o jedny[m] szeregu kolumn, idących [ko]listo.

Monoptery *g.* owady jedn[o]skrzydłe.

Monorymy, wiersze o jednostajnej końcówce.

Monosof *g. jedyny człowiek mądry; człowiek, uważający siebie tylko za mądrego.

Monospermiczny *g. mający jedno nasienie (o roślinach).

Monostych g. jednowiersz, myśl, wyrażona jednym wierszem.

Monosylaba g., **Monosylabowy wyraz**, jednozgłoskowy, np. odpowiedzi monosylabowe: „tak" lub „nie".

Monoteista *g. wierzący w jednego Boga.

Monoteizm *g. wiara w jednego Boga; przeciwieństwo: **Politeizm, Panteizm, Ateizm**.

Monoteleta, Monotelita *g. członek sekty z VII w., upatrującej w Chrystusie dwie natury, boską i ludzką, ale jedną tylko wolę boską.

Monotonny g. jednotonny, jednostajny, nudny.

Monotrop g. jednostka, osobnik.

Monroe'go doktryna, „Ameryka dla Amerykanów"— zasada, wygłoszona w r.1823 przez prezydenta. Monroe, aby nie dozwalać żadnemu państwu europejskiemu mieszać się do spraw amerykańskich, ani zakładać nowe kolonje w Ameryce.

Monseigneur f. *(mąseńjör)* i **Monsignor** w. *(monsinjor)* Wasza Wysokość, tytuł honorowy, dawany książętom, biskupom, kardynałom, wogóle osobom znakomitym godnością i stanowiskiem.

Monsieur f. *(mąsjö)* pan; w daw. Francji tytuł najstarszego brata króla; **M. de Paris**, tytuł kata od czasów rewolucji.

Mons pietatis *l. (dosł.* „góra pobożności") lombard.

Monster a. olbrzymi.

Monstrancja śrł. naczynie w kształcie tarczy słonecznej z promieniami, w środku którego, między dwa szkiełka na melchizedech zakłada się Hostję św.

Monstre f. *(mąstr)* potwornie wielki, np. **koncert m.**, koncert, grany przez znaczną liczbę muzykantów, a. niepomiernie długi; **kontredans m.** ciągnący się b. długo.

Monstrualny nł. potworny, niekształtnie wielki a. brzydki, odrażający.

Monstrum l. potwór, straszydło, poczwara: istota z urodzenia odmienna od innych istot tegoż samego gatunku, potworek; *przen.* potwór, wyrodek w znaczeniu moralnym.

Monsun, Mussen ar. [f.] wiatr południowo-azjatycki, zmieniający co pół roku kierunek, wskutek niejednakowego ogrzewania się lądu i morza.

Monszercio f. *żart.* kochaneczek, kochasio.

Montagnard f. *(mątańjar) dosł.* góral; podczas Wielkiej Rewolucji członek stronnictwa Góry: czerwono-republikańskiego, radykalnego.

Montaż f. składanie, maszyny i ustawianie jej w celu puszczenia w ruch, naprawa maszyny.

Montecchi i Capuletti *(Monteki* i *Kapuleti)* nieprzyjazne rodziny z dramatu Szekspira „Romeo i Julja" *(ob.)*.

Montenegro l. Czarnogórze.

Monter f. mechanik, składający, ustawiający i wprawiający w ruch nowe maszyny.

Montgolfier f. *(mągolfje)* balon, napełniony ogrzanym t. j. rozrzedzonym powietrzem (nazwa od wynalazcy 1782 r.).

Mont-joie f. *(mążua)* stos kamieni na pamiątkę jakiego wypadku *(dosł.* góra radości); Mont-joie Saint Denis *(-sę deni)* okrzyk wojenny francuski w wiekach średnich.

Montować f. uzbroić, zaopatrzyć w potrzebną odzież i amunicję; urządzić, zaopatrzyć, zestawić, złożyć maszynę; jurzyć, podniecać; **montowanie** *ob.* **Montaż.**

Montowa n. **mąka** najlepsza, najprzedniejsza mąka; **m-e pieczywo**, wypiekane z tejże mąki.

Montyona nagroda, „nagroda cnoty", udzielana we Francji za czyny zacne (od nazw. fundatora Francuza, barona Monthyon, filantropa 1733—1782).

Monument l. pomnik; dzieło sztuki, wystawione w miejscu publicznym na cześć znakomitego człowieka lub na pamiątkę wiekopomnego wydarzenia.

Monumentalny nł. pomnikowy, w wielkim stylu wykonany.

Monumentum l. memorjał, pamiętnik; **m. aere perennius** *dosł.* pomnik trwalszy niż śpiżowy: trwałe wspomnienie w dziejach.

Mon verre est petit, mais je bois dans mon verre f. *(mą wer e pti, me żö bua da" mą wer)* niewiele rzeczy znam dobrze, ale mówię o tym tylko, co znam dokładnie.

Mops n. pies pewnej rasy.

Mora [f.] tkanina jedwabna lub wełniana z odblaskiem falującym; falowaty deseń na papierze, na blasze.

Mora w. gra ulubiona we Włoszech, polegająca na szybkim zgadywaniu liczby wyprostowanych palców u rąk.

Moral insanity a. rodzaj choroby umysłowej, odznaczającej się brakiem poczuć i pojęć moralnych.

Moralista nł., **Moralizator** śrł. człowiek, nauczający moralności, obyczajności, krzewiący moralność; pedant co do moralności; prawiący morały.

Moralitet śrł. sztuka teatralna średniowieczna.

Moralizować nł. nakłaniać do zmiany postępowania na lepsze, oddziaływać na poprawę i uszlachetnienie obyczajów; uobyczajać; prawić morały.

Moralna filozofja *ob.* **Etyka.**

Moralny l. zgodny z nakazem sumienia, z poczuciem obowiązku względem bliźnich, z dobremi obyczajami; budujący, krzewiący dobre obyczaje i uczący; duchowy; zawierający morał; etyczny; dotyczący życia duchowego; **przymus m.**, oddziaływanie na wolę za pomocą zbudzenia trwogi w sumieniu; **osoba m-na**, osoba lub zbiorowość uznana za zdolną do działań prawnych, osoba prawna; **m-ne przekonanie**, przekonanie głębokie, ale nie oparte na dowodach stanowczych, niezbitych; **sens m.** *ob.* **Sens**; **moralność**, nauka o obyczajach, obowiązkach, cnocie i zachowywaniu ich w życiu; stan obyczajów (ogół dobrych i złych obyczajów) w jakiej epoce, w jakiej miejscowości, u jakiego ludu, klasy, człowieka; poziom moralny.

Morał l. nauka obyczajowa zastosowana w poszczególnym wypadku; wniosek z jakiego utworu dydaktycznego, ze zdarzenia, mogący wpłynąć na postępowanie, na obyczaje; **m-y**, zrzędne wytykanie wad; napominanie.

Moratorjum nł. udzielenie zwłoki w wypłacie długów, wydane przez rząd lub przez wierzycieli.

Mora trahit periculum l. zwlekanie powiększa niebezpieczeństwo.

Morawscy bracia, Morawianie, Morawczycy *ob.* **Hernhuci.**

Morbidezza w. miękkość, delikatność kolorytu ciała ludzkiego w malarstwie, właściwość malowania, skutkiem której ciało zdaje się żyć.

Morbus l. choroba epilepsja.

Mordant f. środek nagryzający.

Mordent f. w *muz.* ozdobnik muzyczny: rodzaj krótkiego trylu bez zakończenia; forszlak.

Morderowy f. **kolor**, barwa brunatno-czerwona.

Mordować n. zabijać, męczyć na śmierć, sprawiać rzeź; utrudzać, wyczerpywać; **m. się**, męczyć się, silić się; zabijać się wzajemnie.

More antiquo *ob.* **Antiquo more.**

More consueto l. zwykłym obyczajem.

More patrio l. obyczajem ojców.

Morejne *hebr.*, **Szejne Morejne** [*żarg.*] Żyd spanoszały, elegant, arystokrata żydowski.

Morel n. (?) gatunek wina reńskiego.

Morena f. rumowisko skalne czyli wał kamienny na powierzchni lodowca (gleczeru) lub pod lodowcem z odłamów, staczających się z sąsiednich pochyłości górskich; także rumowisko, pozostałe po lodowcu dawnym, już nie istniejącym.

Morendo w. w *muz.* gasnąco, zamierająco.

Mores l. obyczaje; przyzwoite zachowanie się: subordynacja; **znać m.**, być karnym, posłusznym; **nauczyć m.**, skarcić.

Morfeusz l. bożek snu i marzeń, przedstawiany w postaci uskrzydlonego starca; *przen.* sen.

Morfina, Morfium nł. alkaloid odurzający, otrzymywany z makowca (opjum), silna trucizna (w małych dawkach uspokaja ból i wywołuje sen); **morfinować się**, używać nałogowo morfiny.

Morfinista, Morfinoman nł. używający nałogowo morfiny, człowiek dotknięty morfinizmem.

Morfinizm, Morfinomanja nł. nałogowe przyzwyczajenie się organizmu do morfiny; stan chorobliwy, powstały skutkiem długiego nadużywania morfiny.

Morfizm *g. kształt ciał foremność, symetryczność.

Morfografja *g opisywanie kształtów w przyrodzie.

Morfologja *g. nauka o budowie i kształtowaniu się ciał organicznych (roślin i zwierząt); w gramatyce: nauka o budowie wyrazów.

Morfonomja *g. nauka o za-

sadach tworzenia się kształtów.

Morg, Morga *n.* miara gruntu; **m. nowo-polski**=300 prętom kwadratowym.

Morga *ob.* **Morg**; *ob.* **Morgue.**

Morganatyczne *nł.* **małżeństwo,** u panujących: małżeństwo, zawarte z osobą niższego pochodzenia, małżeństwo, z lewej ręki, nie dające żonie (i dzieciom) prawa do tytułu, nazwiska.

Morgue *f. (morg)*, **Morga,** budynek, gdzie wystawiają znalezione zwłoki osób niewiadomego nazwiska; dom przedpogrzebowy, trupiarnia.

Morituri *l.* ci co mają umrzeć, ci co mają zginąć, **m. te salutant Caesar,** idący na śmierć pozdrawiają cię Cezarze (słowa pozdrowienia, zwracane przez gladjatorów do Cezara przed rozpoczęciem śmiertelnej walki).

Morja *nł.* rodzaj obłąkania, objawiający się głupowatym ożywieniem (śmiechem, tańczeniem i t. p.; od nazwiska przyrodnika Mohr'a).

Morlachowie [*n.*] Słowianie, zamieszkujący wybrzeża Adrjatyku (Kroację, Dalmację i t. d.).

Mormon, członek sekty, zwanej także Świętemi ostatniego dnia, uprawiającej wielożeństwo, założonej 1830 r. przez Józefa Smith'a i osiedlonej nad jeziorem Salt-Lake (Słonem) w stanie Utah Ameryki Półn.

Mors *l.* śmierć; **m. nescit legem, tollit cum paupere regem,** śmierć nie zna prawa żadnego, bierze z panem ubogiego; **m. ultima ratio,** śmierć jest ostatnim kresem wszystkiego.

Morse'a a. Morsego telegraf, telegraf elektromagnetyczny, w którym zamiast liter są kropki i kreski, w umówionym porządku idące po sobie i znaczone na rozwijającej się wstędze papieru (od nazw. wynalazcy, Amerykanina; 1791—1872).

Morsele *śrl.* kruszanki, tabliczki lecznicze, pastylki formy podługowatej.

Morsz *ob.* **Mursz.**

Mortadela *w.* gatunek wędliny: mięso wołowe i słonina, posiekane razem i uwędzone w kiełbaśnicy.

Mortalitas *l.* śmiertelność.

Morte-saison *ob.* **Saison-Morte.**

Mortis causa *l.* z powodu śmierci.

Mortoloki *tur.* turecka straż graniczna.

Mortuarjum *śrl.* spadek, puścizna po zmarłym.

Mortui non mordent *l.* umarli są nieszkodliwi.

Mortuo leoni et lepores insultant *l.* lwa nieżywego lżą nawet zające.

Mortus *l. właść.* **Mortuus,** upojony do utraty przytomności; zwydatkowany zupełnie; do niczego i t. p.

Mortuus *l.* zmarły; **m. adhuc loquitur,** zmarły przemawia i teraz (z za grobu); **m. et sepultus,** zmarły i pogrzebiony; *przen.* już po nim.

Mortyfikacja *l.* uśmiercenie, unieważnienie, zniesienie, umorzenie; umartwienie, udręczenie ciała.

Mortyfikować *l.* (*późn.*) uśmiercać, umarzać; uznać akt za nieważny; **m. się,** udręczać się, umartwiać się.

Morue *f. (morü)* stokfisz.

Morus [*f.*] brudas, smoluch, człowiek nieumyty, powalany.

Morveux *f.* (*morwö*) smarkacz, nieznośny dzieciak; *przen.* młokos, żółtodziub.

Morysona pigułki, środek na przeczyszczenie (od nazwy wypalaczy Morisona).

Moryturyzm *nł.* beznadziejność.

Moschus *g.-ł.* piżmo.

Mosiądz *n.* **aljaż** miedzi z cynkiem; **m. biały** *ob.* **Najzylber.**

Moskita [*w.*] meczet

Moskitjera *h.* zasłona, chroniąca od ukąszeń moskitów.

Moslem, Moslemin *ob.* **Muzułmanin.**

Mosso *w.* w *muz.* prędko, z ożywieniem.

Moszcz [*n.*] sok z winnych jagód a. z owoców, świeżo wyciśnięty.

Moszea *tur.* meczet.

Moszus [*n.*] *ob.* **Moschus.**

Mot-à-mot *f. (mo-ta-mo)* dosłownie, literalnie (powtórzyć, przetłumaczyć).

Mot d'ordre *f.* (*mo dordr*) hasło.

Motet *w.* krótki utwór kościelny chóralny do śpiewu, zwykle bez akompanjamentu.

Motja *f.* połowa, spółka, wspólnictwo w grze, w zysku.

Motjant *nł.* wspólnik gry.

Motocykl *nł.* welocyped poruszany motorem (parowym, elektrycznym lub t. p.).

Motu proprio *ob.* **Proprio motu.**

Motor *l.* siła, nadająca ruch maszynie, np. elektryczność, para, spadek wody, siła mięśni; maszyna, przy pomocy której jakakolwiek siła (wody, gazu, elektryczność i t. p.) wytwarza pracę mechaniczną; *przen.* podnieta, pobudka; sprawca, działacz.

Motoryzacja *nł.* żądza ciągłej działalności, ciągłego ruchu.

Motto *w.* godło dewiza; zdania, słowa lub wiersze przytoczone z jakiego autora, jako myśl przewodnia; temat.

Motus! *f. (motü)* sza! cyt! zachowaj w tajemnicy! ani piśnij o tym! ani mru-mru!

Motyw *f.* pobudka, bodziec, powód działania; myśl zasadnicza; idea przewodnia utworu artystycznego, temat.

Motywować *f.* wyłuszczać powody, uzasadniać.

Mouchard *f.* (*muszar*) szpieg, donosiciel tajemny we Francji.

Mouches de Milan *f.* (*musz dö milan*) *ob.* **Wezykaterja.**

Mouches volantes *f. (musz wolant)* ciemne plamki, jakby muszki latające, które ukazują się niekiedy oczom zmęczonym a. chorym.

Moundbuilders *a. (maundbilders)* nazwa, dawana tym pokoleniom Indjan Czerwonoskórych, którzy niegdyś usypali *mounds (ob.)*. Potomkowie niektórych z tych plemion żyją dotąd i nawet w tych samych okolicach.

Mounds *a.* kurhany, usypane przez daw. Indjan, głównie na wschód rzeki Missisipi w dzisiejszych Stanach Zjednoczonych, mające postać wzgórz, często formy gieometrycznej, wałów, nierzadko postać ludzi a. zwierząt; służyły za ołtarze, grobowce, pomniki a. obwarowania.

Mount *a. (maunt)* góra, **Mountains** *(mauntens)* góry.

Mousseline de laine *f. (muslin dö len)* cieniutka tkanina wełniana, *dosł.* muślin wełniany.

Movens *l.* poruszający.

Movimento *w.* ruch, takt.

Moya *h.* błoto, wybuchające z niektórych wulkanów, groźne dla miejscowości okolicznych.

Mozaika *ob.* **Mozajka.**

Mozaista *nł.* uczony znający historję, prawo, obyczaje i religję Żydów.

Mozaizm *nł.* zbiór politycznych i religijnych urządzeń, pochodzących od Mojżesza; religja Mojżeszowa a. żydowska, judaizm.

Mozajka *g.* [*w.*] kunsztownie ułożone desenie i obrazy z różnokolorowych kamyków, szkła, drzewa i t. p.; *przen.* rozmaitość różnobarwna; **mozajkowy,** złożony z różnorodnych części; **mozajkowe złoto,** stop zbliżony do mosiądzu, służący do pozłacania.

Mozarab *ar.* [*h.*] wynarodowiony chrześcijanin andaluzyjski, renegat andaluzyjski; **mozarabskie budowle,** budowle wzniesione po wypędzeniu Maurów z Hiszpanji, przeważnie w stylu maurytańskim, arabskim.

Moździerz *l.* naczynie mosiężne, żelazne, kamienne a. porcelanowe do tłuczenia, miażdżenia; rodzaj armaty do strzelania bombami a. granatami, a dawniej także do strzelania na wiwat, a. na trwogę, haubica.

Mp. *ob.* **Mezzo-piano.**

Mp., Mpp. *ob.* **Manu propria**

Mr. *skr.* **Monsieur** *(ob.)*; *skr.* **Mister** *(ob.)*.

M-re *skr.* **Maître** *(ob.)*.

Mrs. *skr.* **Messieurs** *(ob.)*; *skr.* **Mistress** *(ob.)*.

M. S *skr.* **Mane sinistra** *(ob.)*.

Msgr. *skr.* **Monseigneur** *(ob.)*.

Msza św. *l.* [*czes.*] obrząd św., w którym kapłan ofiarowuje Bogu ciało i krew Jezusa Chrystusa pod postacią chleba i wina; utwór do śpiewania a. do grania podczas Mszy św., złożony z 7-iu ustępów; **m. wielka,** suma.

Mszał *l. (późn.)* księga liturgiczna zawierająca Msze, modlitwy odmawiane przez kapłana, oraz porządek ceremonji podczas Mszy św.

Muc *n.* (?) stworzenie jakie z drobnej rasy, szczególniej koń, pies podwórzowy; człowiek krępy, zdrów, świeży; dziecko, niedorostek; *pogardl.* człowiek podłego urodzenia, cham; lądaco; mruk.

Muces, Mucet *śrl.*, **Mucetta** czapeczka duchownych.

Much ado, about nothing *a.* (*möcz edo ebaut nösin*) wiele hałasu o nic (przysłowiowy już tytuł jednej z komedji Szekspira).

Muchtar *tur.* burmistrz, wójt turecki.

Mucyn, dziki koń ze stepów kirgizkich.

Mucyna *nł.* śluz, wydzielina błony śluzowej u ludzi i zwierząt, rozpuszczalna w wodzie i w alkaljach.

Mudir *ar.* rządca, gubernator turecki a. egipski.

Muezzin *ar.* u mahometan: kapłan nawołujący z minaretów do modlitwy.

Mufa *n.* łącznik rur, osi, rodzaj pochwy żelaznej.

Muffin *a.* ciastko słodkie, lekkie, gąbczaste, które Anglicy jadają na gorąco z masłem.

Mufla *n.* rodzaj naczynia żelaznego lub glinianego, służącego do wypalania farb na porcelanie, szkle; do wytapiania cynku z rudy w piecach bez dostępu powietrza; **muflowe farby**, wypalone na polewie porcelanowej w temperaturze niewysokiej.

Muflon *f.* gatunek owcy.

Mufty *ar.* najwyższy kapłan i sędzia w Turcji, wyjaśniający prawne i obyczajowe wątpliwości Koranu.

Muid *f. (müid)* dawniejsza miara francuska rzeczy sypkich i płynnych: około 450 litrów, beczka.

Muker, Mukier *n. żart.* mruk, niezadowolony; mistyk.

Muktar *ob.* **Muchtar.**

Mulat *h.* urodzony z ojca białego i matki murzynki lub naodwrót.

Mulciber *l. dosł.* miękczący metale—przydomek bożka Wulkana.

Muleta *f.* kara pieniężna.

Muleta *f.* pantofel damski poranny; muszla małżowa wód słodkich znajdowana w pokładach wierzchnich trzeciorzędowych, pątnica.

Muliebria *l.* rzeczy kobiece; menstruacja.

Mulier taceat in ecclesia *l.* kobieta niech milczy (nie przemawia) w kościele: *przen.* niech się nie miesza do spraw publicznych.

Mulka *f.* gałeczka z waty służąca za pączek do kwiatów sztucznych.

Multa docet fames *l.* głód wiele uczy.

Multan, gatunek szabli (od nazwy kraju Multany).

Multan, Multon *f.* [*n.*] gatunek miękkiej tkaniny wełnianej.

Multanka, piszczałka, fujarka drewniana (od nazwy kraju Multany).

Multa paucis *l.* dużo (powiedzieć) w niewielu słowach.

Multon *ob.* **Multan.**

Multum *l.* wiele, dużo; **m. non multa** *ob.* **Non multa sed multum.**

Multus timere debet, quem multi timent *l.* wielu powinien się bać, którego boi się wielu.

Multyplikacja *l.* mnożenie

Multyplikator *l.* w *arytm.* liczba, przez którą się mnoży, mnożnik; w *fizyce* przyrząd do oceniania słabych prądów elektrycznych, galwanoskop, galwanometr.

Multyplikować *l.* mnożyć, powiększać.

Muł *l.* rodzaj konia, zwierzę zrodzone z osła i klaczy.

Mułła *ob.* **Molła.**

Mumifikować *nl.* robić mumję, przerabiać na mumję.

Mumja *pers.* zwłoki ludzkie a. zwierzęce, zachowane od zepsucia przez za balsamowanie; *przen.* człowiek chudy, wyschły, jakby bez życia; małomówny.

Mundlejm, Mundklej *n.* klej (karuk) oczyszczony, nieco osłodzony i wysuszony w tabliczkach, zwilżany w ustach dla klejenia papieru.

Mundować *l.* przepisać na czysto (akta).

Mundstück *n. ob.* **Munsztuk.**

Mundum *l.* przepisane na czysto; rezolucja.

Mundur [*n.*] odzież przepisana dla ludzi, zostających w służbie urzędowej, publicznej, a. w szkołach; *przen.* **przywdziać m.**, zostać urzędnikiem, żołnierzem, uczniem szkoły.

Mundus non capit duos soles *l.* świat nie obejmie dwuch słońc (dwuch rywalizujących).

Mundus vult decipi, ergo decipiatur *l.* świat chce być oszukiwany, więc go oszukujmy.

Municipium *l.* miasto mające samorząd.

Municja *l.* miejsce obronne w fortyfikacji.

Municypalizacja *nl.* **ziemi**, oddanie wszystkich gruntów na własność niewielkim jednostkom autonomicznym, gminom a. miastom, jeden z projektów socjalistycznych; *ob.* **Nacjonalizacja.**

Municypalny *nl.* miejski; **municypalność**, zwierzchność miejska, zarząd miastem.

Munificencja *l.* hojność, szczodrobliwość, ofiarność.

Muniment *l.* dowód prawny.

Munsztuk *n.* przyrząd z dwuch kawałków stalowych, spojonych ruchomo, wkładany koniowi w pysk poprzecznie, do obu końców są przyczepione uzdy, inaczej: kiełzno, kawecan; *przen.* **wziąć kogo na m.**, ująć w ryzy, w karby, trzymać krótko; część cybucha a. papierosa, wkładana w usta; krótka papierośnica, która się wkłada w papieros, ą. na którą się nakłada papieros; część instrumentu dętego, którą się wkłada w usta, inaczej: ustnik; wylot rury z wodą.

Mur *l.* [*n.*] ściana z cegieł a. z kamieni; **m. cyklopowy** *ob.* **Cyklopowe mury**; **m. pizański** *ob.* **Pisé**; **m. pruski** *ob.* **Pruski mur**; **m-y**, miasto; mur otaczający miasto a. warownię; **mur chiński**; *przen.* odgrodzenie się od świata cywilizowanego.

Murrazi *w.* tamy murowane z wielkich głazów w Wenecji pomiędzy morzem a lagunami.

Murator *śrl.* urzędnik w dawnej Polsce.

Murgrabia *ob.* **Burgrabia.**

Murja *l.* woda, zawierająca sól, woda, z której sól warzą, solanka.

Murłat *n.* belka na murze, na której spoczywają wiązania dachu i belki powałowe.

Murmajster *n.* starszy mularz.

Murrina *ob.* **Murryńskie naczynia.**

Murryńskie naczynia, kosztowne naczynia, mieniące się różnemi barwami, cenione wysoko przez staroż. Rzymian; prawdopodobnie były robione z agatu a. z sardoniksu.

Mursz, Morsz *n.* butwienie, gnicie, psucie się, rozkład; drzewo butwiejące a. zbutwiałe; łąka torfowa.

Murza *tat. (mur-za) ob.* **Mirza.**

Murzać *(mur-zać)* morusać, brudzić, walać.

Murzak *tat. (mur-zak)* drobny szlachcic tatarski.

Murzyn *l.* człowiek rasy czarnej, negr, *przen.* **biały m.**, człowiek ciężko pracujący i wyzyskiwany; **m. a. murzynek**, koń maści murzynkowatej; **murzynkowata maść**, sierść koni przeważnie czarna, z niewielką domieszką białej; **murzyniarz**, handlujący Murzynami niewolnikami; *przen.* okręt wiozący takich niewolników.

Mus *f.* gaz, wydzielający się z napoju gazowego; piana; [*n.*] powidła owocowe (*dosł.* miazga, breja).

Mus *n.* konieczność, potrzeba; **musowo**, koniecznie.

Musafirłyk *tur.* izba gościnna u Turków.

Musageta *g. dosł.* wiodący grono Muz: przydomek dawany Apollinowi; *ob.* **Apollo.**

Musat *tur.* narzędzie stalowe w kształcie szpikulca, służy do ostrzenia.

Musette *f.* dudy (instrument muzyczny); ludowy taniec francuski.

Muskaryna *nl.* alkaloid, znajdujący się w grzybach muchomorach; używa się jako antydot w zatruciu atropiną.

Muskat *ob.* **Muszkat.**

Muskologja *nl.* część botaniki o mchach.

Muskularny *nl.* silny, mający silne muskuły.

Muskulatura *nl.* mięśnie całego ciała a. jego części.

Muskuł *l.* mięsień.

Musować *f.* burzyć się, pienić się, szumieć, wydzielać z siebie gaz; **musujące napoje**, nasycone kwasem węglanym (wody gazowe, wino szampańskie).

Musowo *ob.* **Mus.**

Muss ist eine harte Nuss *n. dosł.* mus to twardy orzech; jak trzeba, to trzeba.

Musson *ob.* **Monsun.**

Mustalik *tur.* poseł tatarski.

Mustang *a.* zdziczały koń na prerjach amerykańskich.

Muster *n.* próba, okaz, wzór, rysunek.

Musterkarte *n.* próby i wzory materjałów, naklejone na papier.

Musterunek *n.* rewizja popisowych do wojska w celu orzeczenia ich zdatności; **m. ekonomiczny**, rewizja umundurowania i uzbrojenia.

Mustra *n.* ćwiczenie żołnierzy w obrotach wojskowych.

Mustrować *n.* uczyć żołnierzy obrotów wojskowych; napominać, uczyć zachowania się; oglądać od stóp do głów, jak kto odziany i jak się zachowuje, *właść.* lustrować.

Mustry (l. mn.) *ob.* **Muster.**

Mustykjera *ob.* **Moskitjera.**

Musułbas *tur.* tkanina bawełniana, używana szczególniej do podszywania opo[?]z i namiotów; *dosł.* płótno mosulskie (od miasta Mosul w Turcji Azjatyckiej, skąd też i wyraz: **muślin**).

Muszir *ar.* tytuł ministra i feldmarszałka w Turcji.

Muszkat *śrl.* cz. **Muszkatowiec korzenny**, drzewo, hodowane w gorących krajach dla owocu, zwanego gałką muszkatową, tudzież powłoki, okrywającej ten owoc, zwanej kwiatem muszkatowym; gałka muszkatowa i kwiat muszkatowy używane są jako przyprawy; z gałki wyciska się także pachnący olejek muszkatowy.

Muszkatel *śrl.*, **Muszkatelowe wino**, przednie wino z Włoch południowych z zapachem korzennym; winogrona, z których tłoczą to wino.

Muszkatela *f.*, **Muszkatka**, gatunek gruszki; gatunek jabłka.

Muszkatołowy a. **Muszkatowy** *ob.* **Muszkat.**

Muszkatowiec *ob.* **Muszkat.**

Muszkiet *f.* strzelba dawniej używana, ciężka rusznica, którą do strzału opierano na widełkach; **muszkietnik**, żołnierz, muszkietem uzbrojony.

Muszkieter *f.* dawny żoł-

nierz z gwardji królewskiej; **m-y.** mankiety.

Muszkieton *f.* gatunek starożytnego działa; broń ręczna z lufą rozszerzoną z przodu w formie lejka.

Muszla [*n.*] skorupa małża, koncha, małżowina: naczynie podobne kształtem do konchy; **m. ucha** a. **m. uszna**, zewnętrzna część ucha, odstająca od głowy; rodzaj pikowania mebli wyściełanych w wypukłości, rozchodzące się wachlarzowato.

Musztarda *w.* przyprawa do mięsa i sosów, zrobiona ze sproszkowanych i odtłuszczonych nasion gorczycy, z dodatkiem octu, wina, oliwy, wody, soli, cukru, miodu a. pierników oraz korzeni; *przen.* **m. po obiedzie**, rzecz spóźniona.

Musztra *ob.* **Mustra.**

Muszyr *tur.* generał wojsk tureckich.

Muślemin, Moślemin *tur.* muzułman.

Muślin [*f.*] cienka, rzadka tkanina bawełniana a. jedwabna, gładka a. wzorzysta.

Mut *f.* nagła zmiana w winie, gdy przybiera barwę mleczną.

Muta *l.* w *muz.* nuta niema, pauza; *ob.* **Mutae.**

Mutacja *l.* zmiana, odmiana; zmiana głosu w wieku młodzieńczym; **mutacyjna teorja**, utworzona przez współczesnego botanika Holendra Hugona de Vries, podług której bezpośrednio po wytworzeniu się gatunku jest okres zmian w nim burzliwych, wytwarzających liczne nowe gatunki, poczym gatunek, o ile utrzymał się przy życiu, wytwarza już tylko odmiany.

Mutacyzm *nł.* wadliwość wymawiania, polegająca na niemożności wymówienia pewnych spółgłosek.

Mutae *l. dosł.* nieme, w gramatyce: spółgłoski bezdźwięczne, np. *p, t, k...*

Mutaszeryf, Mutaczeryf *ob.* **Mutesarif.**

Mutatis mutandis *l.* z potrzebnemi zmianami; zmieniwszy to, co powinno być zmienionem.

Mutato nomine de te fabula narratur *l.* pod zmienionem imieniem o tobie bajka mówi (do ciebie się stosuje).

Muterkapsel *n.* mutra mosiężna na końcach osi powozów i karet.

Mutesarif *tur.* zwierzchnik sandżaku, naczelnik powiatu w Turcji.

Mutować *l.* (o winie) fermentować, przybierając barwę mleczną; (o głosie) przechodzić z dziecięcego na męski.

Mutra *n.* otwór kształtu walca, którego powierzchnia posiada nacięcie wklęsłe, odpowiadające wypukłościom śruby, kluba; *żart.* matka; **mutrowy klucz**, klucz do wkręcania muter na śruby, klucz śrubowy.

Mutualista *nł.* zwolennik mutualizmu; członek stowarzyszenia wzajemnej pomocy.

Mutualizm *nł.* system wzajemności, usuwający zyski przedsiębiorców; wzajemne korzystanie ze spółki; u zwierząt i roślin inaczej: symbjoza.

Mutuły *l.* prostokątne poziome płyty pod płytą głównego gzymsu doryckiego, dodawane jako ozdoby.

Mutuus consensus *l.* wzajemna zgoda, przyzwolenie obustronne, jedność zdań.

Mutylacja *l.* okaleczenie, zranienie.

Mutyzm *nł.* niemota; uporczywe milczenie.

Muza *g.* bogini sztuk pięknych i nauk (Muz było 9: Klio, Kaljopa, Melpomena, Talja, Erato, Euterpe, Polihymnja, Terpsychora i Urania; były córkami Apollina i Mnemozyny); natchnienie, twórczość; sztuki piękne.

Muzameryt *ar.* opowiadanie i rozmowa nocna w namiotach beduińskich i na popasach karawan przy świetle księżyca (tytuł powieści Lucjana Siemieńskiego).

Muzealny *nł.* należący do muzeum.

Muzeografja **g.* opisanie przedmiotów, znajdujących się w muzeach.

Muzeum *g.-l.* gmach, zawierający zbiory okazów natury, utworów sztuk, nauk, przemysłu i t. p.; publiczne zbiory naukowe lub osobliwości.

Muzułbas *ob.* **Musulbas.**

Muzułman *ar.*, **Muzułmanin**, wyznawca Islamu cz. wiary mahometańskiej.

Muzyk *l.* znający dobrze zasady muzyki i jej rodzaje; kompozytor; biegły wykonawca utworów muzycznych.

Muzyka *g.* sztuka łączenia dźwięków w utwory piękne cz. kompozycje i wykonywania tych utworów na instrumentach muzycznych lub głosem ludzkim; muzykanci, orkiestra, kapela; wykonywanie utworu muzycznego, granie, gra; dźwięczność, harmonijność, rytmiczność; w *myśliws.* głosy psów, goniących zwierzynę, inaczej: granie; **kocia m.**, hałas rozmaitych jednocześnie brzmiących, a nie harmonizujących z sobą dźwięków.

Muzykalja *nł.* przedmioty, dotyczące muzyki (nuty, papier nutowy, instrumenty).

Muzykalny *nl.* harmonijny, dźwięczny; znający muzykę, umiejący grać.

Muzykant *śrl.* zajmujący się muzyką ale nie artysta; grający na dętym instrumencie.

Muzykoman **g.* miłośnik muzyki.

Mużyk *mlr.* chłop; gbur.

My- *ob.* także **Mi-.**

Mycelium *nł.* część grzyba, złożona pospolicie z nici niekiedy bardzo długich.

Mycetes *ob.* **Myketes.**

Mycetografja, Mycetologja *ob.* **Myketografja.**

Mycka *n.* okrągła czapeczka bez daszka; piuska; jarmułka.

Mycorhiza **g.* rodzaj symbjozy, polegający na tym, że korzenie wielu drzew są zasnute nitkami grzybów, rozkładającemi organiczne cząstki, zawarte w ziemi, przez co cząstki te stają się odpowiednim dla drzewa pokarmem.

Myelitis *nł.* zapalenie mlecza pacierzowego.

My house is my castle *a.* *(maj haus is maj kasl)* mój dom jest moją warownią; zasada prawna angielska, iż mieszkanie prywatne jest niedostępne dla władz urzędowych z wyjątkiem wypadków, przewidzianych przez prawo.

Myketes *g.* grzyby.

Myketografja, Myketologja, Mykologja **g.* część botaniki o grzybach.

Mykologja *ob.* **Myketografja.**

Mykosis **g.* choroba tkanek, spowodowana przez bakterje.

Mykothanaton *ob.* **Mikotanaton.**

Mykoza **g.* rodzaj cukru, znajdujący się w wielu grzybach; *ob.* **Mykosis.**

Myksedematyczny **g.* właściwy osobom chorym na myxoedemą.

Mykwa *ob.* **Mikwa.**

Mynheer *hol.* mój panie; żartobliwa nazwa dawana Holendrom.

Myo- *ob.* **Mio-.**

Myosotis *l.* niezapominajka.

Myrra *ob.* **Mirra.**

Myszures *ob.* **Miszures.**

Myt- *ob.* **Mit-.**

Mytilotoksyna **g.* jad skorupiaków, znajdowany u niektórych ślimaków, a nawet czasem w ostrygach, trujący, pokrewny ptomainom.

Myto *n.* zapłata, nagroda, wynagrodzenie; opłata za przewóz, za przejazd.

Myxoedema **g.* choroba dorosłych, zwłaszcza kobiet, przypisywana grzybkom mikroskopijnym, polegająca na zgrubieniu tkanki podskórnej, szczególniej na twarzy, przyćmieniu zdolności i zwolnieniu wszystkich ruchów ciała; podobne objawy zdarzają się po wycięciu gruczołu tarczowego.

N.

N. *skr.* **Neutrum** *l.* rodzaj nijaki.

N. a. Nr. *skr.* **Numer** *(ob.)*, **Nord** *(ob.)*.

n. *skr.* **Netto** *ob.*

Nabab, Nabob *ar.* [*n.*] namiestnik albo rządca prowincji w Indjach; *przen.* wielki bogacz, szczególniej: który się dorobił majątku w kolonjach.

Nababessa, Nabobessa *f.* żona nababa.

Nachja *ob.* **Nahja.**

Nachnahme *n.* za pobraniem, przekaz, odbieranie należności za przesłany towar przy odbiorze jego z drogi żelaznej lub z poczty; dowód od kolei żelaznej na przyjęcie towarów do wysyłki i obowiązanie się doręczenia ich osobie wskazanej i odebrania należności od niej.

Nacja *l.* naród, narodowość.

Nacjonalista *l.* stawiający swoją narodowość ponad inne, nie chcący im przyznać równych praw w państwie.

Nacjonalistyczny *nł.* nacechowany nacjonalizmem.

Nacjonalizacja *nł.* unarodowienie; wcielenie do jakiej narodowości; uczynienie kosmopolity członkiem współczującym jakiego narodu; w hodowli zwierząt i roślin: takie udoskonalenie gatunków krajowych, aby one otrzymały znamiona miejscowe wyróżniające je korzystnie od zagranicznych; **n. własności nieruchomej**, wywłaszczenie wszelkiej własności nieruchomej prywatnej na korzyść władzy państwowej jako przed-

stawicielki narodu, unarodowienie, upaństwowienie, jedno z żądań socjalizmu (*ob.* **Municypalizacja ziemi**).

Nacjonalizm *nł.* dążenie do wyłączności narodowej w granicach państwa a. w granicach zamieszkałych przez autochtonów, dążność do zasymilowania innych narodowości w tychże granicach.

Nacjonal - liberalni, stronnictwo w Niemczech przejęte skrajnym nacjonalizmem i nieprzyjazne katolicyzmowi.

Nacjonalny *nł.* narodowy.

Nacré chinois *f.* *(nakre szinua)* roboty z laki, wykładane masą perłową.

Nad-: w złożeniach z **nad-**, w których człon drugi jest obcego pochodzenia, to ostatnie (t. j. pochodzenie) wskazane jest przy wyrazie bez **nad-**, o ile ów człon drugi złożenia stanowi samoistny wyraz, więc np. **nadetatowy** pod **etatowy**.

Nadanszlagowy *n.* nieprzewidziany anszlagiem.

Naderfajla *n.* pilniczek.

Naderspan, Nadirspan [*węg.*] wielki pan węgierski.

Nadetatowy, nieobjęty etatem.

Nadir *ar.* punkt sfery niebieskiej przeciwległy zenitowi.

Nadirspan *ob.* **Naderspan.**

Nadkompletny, nadliczbowy, zbywający.

Nadmanganjan potasu *(kali hypermanganicum)* związek chemiczny (sól), daje z wodą roztwór fijoletowy, mocno utleniający, dezynfekcyjny.

Nadorganiczny, przechodzący zakres świata organicznego.

Nadprodukcja, produkcja, przewyższająca zapotrzebowanie.

Nadprogramowy, nieobjęty programem.

Nadziak *tur.* czekan.

Nafta *g.* olej skalny, ropa naftowa; **naftowo-gazowy**, ogrzewany gazem z nafty.

Naftalina *nł.* ciało organiczne stałe w postaci białych płatków krystalicznych, o przenikliwym zapachu, palne, otrzymywane przy wyrobie gazu oświetlającego.

Nagy *węg.* *(nadj)* wielki— wyraz częsty spotykany w nazwach miejscowości węgierskich.

Nahaj *tat.*, **Nahajka**, bat skórzany, bizun, kańczug.

Nahja *tur.* powiat, okrąg w Turcji.

Naib *ar.* zastępca zwłaszcza sułtana.

Naiwny *f.* niesztuczny, nieudany, szczery, prosty, dobroduszny; **naiwna**, aktorka grająca role dziewcząt nieświadomych, niezepsutych; **naiwność**, naturalność, prostota umysłu; nieświadomość rzeczy powszechnie znanych; nadmierne ufanie ludziom; nieznajomość rzeczy złych i zdrożnych; szczerość; brak przenikliwości.

Najada *g.* nimfa wodna grecka.

Najtyczanka, bryczka nieco podniesiona z tyłu, z wasągiem wyplatanym, z pokryciem a. bez niego, z koziłem i fartuchami (od miasta czeskiego Nowy Jicin, po niemiecku Neu Titschin).

Najzylber *n.* nowe srebro, mieszanina miedzi, cynku i niklu.

Nakładna *r.* wykaz przedmiotów wysyłanych, list frachtowy, dowód wysyłki.

Nalesoński *ob.* **Nelsoński.**

Namaz *ar.* modlitwa, którą Turcy codzień pięć razy obowiązani są odmawiać.

Nam tua res agitur, paries cum proximus ardat *ł.* albowiem dotyczy to także i ciebie, i ty jesteś w niebezpieczeństwie.

Nam vitiis nemo sine nascitur *ł.* nikt się nie rodzi bez błędów.

Nan *chiń.* południe (w nazwach gieograficznych, jak Nan-king, Nan-szan itd.).

Nankin, tkanina gładka i gęsta, barwy żółtawej, podobna do perkalu; **n-y** spodnie a. kostjum z tej tkaniny (od miasta chińskiego Nankin).

Nannette, Nannon *f.*, **Nanny** *a.* zdrobniałe: Anna.

Napoleon **g.*[*f.*] **Napoleondor** *f.* złota moneta francuska wartości 20 a. 40 franków z wizerunkiem cesarza Napoleona.

Napoleonidzi **g.* członkowie rodziny Bonapartych.

Napoleonista **g.* stronnik, zwolennik Napoleona I; ten, co służył w wojsku pod Napoleonem.

Napoleonka, bródka modna w wojsku za Napoleona III; rodzaj krzesła miękkiego z nizkim tylnym oparciem.

Nara *ob.* **Nary.**

Narciarstwo *ob.* **Narty.**

Narcotica *ł.* środki odurzające.

Nard *ł.*, **Spikanard**, pachnidła, olejki aromatyczne u starożytnych.

Nargile *pers.* przyrząd do palenia tytuniu, w którym dym przechodzi przez flaszkę z wodą, używany w Turcji.

Narkolepsja **g.* choroba nerwowa, polegająca na nagłych i często objawiających się napadach snu.

Narkotyczny *g.* odurzający, usypiający.

Narkotyk *g.* środek odurzający, usypiający.

Narkotyzować *nł.* odurzać narkotykiem; rozdrażniać nerwy narkotykiem; wprowadzać w stan snu za pomocą narkotyku.

Narkoza *g.* odurzenie, znieczulenie chorobliwe, lub spowodowane działaniem narkotyków.

Narracja *ł.* opowiadanie.

Narrata refero *ł.* zdaję sprawę z tego, co opowiadano, a nie z tego, czego sam doznałem (*ob.* **Relata refero**).

Narrator *ł.* opowiadający.

Narthecium [*ł.*], **Narthex** *g.* przedsionek; łubki, w które noga złamana oprawia się do czasu zrośnięcia kości.

Narty [*r.*] (?) sanie syberyjskie, długie i lekkie; długie łyżwy do biegania po śniegu; **nartnik**, łyżwiarz na nartach; **narciarstwo**, ślizganie się po śniegu na nartach.

Narwal *szw.* wieloryb uzębiony z jednym długim zębem, wystającym mu z pyska.

Nary [*r.*] pomost do spania.

Narzan *(nar-zan)* stołowa woda gazowa (od nazwy miejscowości na Kaukazie).

Nasciturus pro jam nato habetur **ł.* mający się narodzić uważa się już za zrodzonego (pod względem praw swoich).

Nascuntur poetae, fiunt oratores *ł.* poeci się rodzą, mówcami ludzie się stają.

Natale solum *ł.* ziemia rodzinna, grunt ojczysty; **n. s. dulce**, słodką jest ziemia ojczysta.

National - liberalni *ob.* **Nacjonal-liberalni.**

Nation of shopkeepers *a.* *(neszn of szopkipers)* naród kramarzy (wyrażenie Adama Smith'a w dziele „Bogactwo narodów", stosowane często do Anglików).

Natives *a.* *(netiws)* urodzeni na ziemi amerykańskiej.

Natron *g.* [*a.*], **Natrium** *nł.* soda.

Natura *ł.* przyroda, ogół istot cielesnych i praw, którym podlegają; świat zmysłowy; wszystko co nie jest sztucznie zdziałane lub przeobrażone; organizm; właściwość przyrodzona, usposobienie; **w stanie natury**, bez upiększeń, dodatków i zmian dokonanych przez człowieka, przez cywilizację; **prawo n-y**, stwierdzona przez badaczy i naukowo określona jednostajność, z jaką też same zjawiska przyrody powtarzają się, ilekroć zachodzą te same warunki; prawo przyrodzone, wskazane przez rozum; **martwa n.**, malowidło, przedstawiające zwierzęta nieżywe, owoce, kwiaty, sprzęty domowe i t. p.).

Natura artis magistra *ł.* przyroda mistrzynią sztuki.

Natura duces errari nullo modo potest *ł.* kto ma naturę za przewodniczkę, nie może zbłądzić.

Naturae convenienter vive *ł.* żyj podług natury (t. j. zgodnie z jej wskazówkami).

Naturae vultus semper est idem *ł.* natura zawsze jest jedną i tą samą.

Natura horret vacuum *ł.* natura nie znosi próżni; *żart.* kieliszek winien być zawsze napełniony (trunkiem).

Naturalia *ł.* wszystko, co jest dostarczone przez ludność w naturze: **n. non sunt turpia**, rzeczy naturalne nie przynoszą wstydu, nie szpecą.

Naturalista *nł.* badacz natury, przyrodnik.

Naturalistyczny *nł.* z naturalizmem zgodny.

Naturalizacja *nł.* nadanie prawa obywatelstwa cudzoziemcowi.

Naturalizm *nł.* pogląd, przypisujący rację wszelkiego bytu samej tylko naturze bez nadprzyrodzonego objawienia; w sztukach i literaturze: dążenie do wiernego oddania rzeczywistości bez upiększenia, idealizowania, bez niedomówień, osłonek oraz bez tendencji; uwydatnianie w dziełach sztuki właściwości ludzi i przedmiotów fizycznie i moralnie brzydkich raczej, niżeli pięknych.

Naturalizować się *nł.* przyjąć obywatelstwo w obcym kraju.

Naturalny *ł.* przyrodzony; zgodny z naturą, wynikający z praw natury, nie sztuczny; zwykły; powszedni; nie przesadny: nie z małżeństwa zrodzony; **n. szereg liczb**; liczby 1, 2, 3, 4, i t.d., poczynając od 1 i wciąż zwiększając o 1; **dobór n.**, właściwość, skutkiem której giną jednostki i gatunki mniej zdolne dostosować się do istniejących warunków; w chemji: **n. układ pierwiastków** a. **perjodyczny**, układ pierwiastków chemicznych, szereg taki, że każdy ósmy z kolei pierwiastek przypomina własności pierwszego; w *matem.*: **układ n. logarytmów**, a. hiperboliczny, a. Ne-

pera układ, którego podstawą jest liczba e=2,71828...; **klasyfikacja n-a**, w botanice: podział roślin na klasy, oparty na rozważaniu wszystkich organów roślin; **śmierć n-a**, nie gwałtowna, nie przez samobójstwo; **naturalność**, prostota, nieprzesadność, zgodność z naturą.

Natural-selection *a.* (*netjurel selekszon*) dobór naturalny (podług Darwinizmu).

Natura medicatrix *l.* przyroda lecząca (która często działa skuteczniej niż leki).

Naturam expellas furca, tamen esque recurret *l. dosł.* odpędzisz naturę widłami, ona jednak wróci (natura wilka ciągnie do lasu).

Natura naturans *l. dosł.* przyroda rodząca: przyroda twórcza, jako jedyne jestestwo naczelne według nauki Giordano Bruno (1548—1600).

Natura naturata *l. dosł.* przyroda zrodzona: to wszystko, co istnieje lub istniało w przyrodzie, jako wytwór t. zw. **natura naturans** *(ob.)*.

Natura non facit saltum *l.* natura nie robi skoków (wszystko w niej odbywa się stopniowo).

Natura sanat, medicus curat *l.* przyroda uzdrawia, lekarz leczy.

Natura trahit ad sua jura *l.* natura domaga się praw swoich.

Nature morte *f. (natür mort)* *ob.* **Natura martwa.**

Natus *l.* rodem z..., urodzony.

Nauheimskie kąpiele, kąpiele w wodzie nasyconej kwasem węglanym (od miejscowości Nauheim w Hesji, w kraju niemieckim, gdzie taka woda tryska ze źródeł naturalnych).

Naukracja *g.* każdy z 48 okręgów, na które dzieliła się starożytna Attyka; każda **n.** była obowiązana dać 1 okręt, a prócz tego żołnierzy i podatki.

Naukracja *g.* (w Attyce staroż.) gmina, opolę = $^1/_5$ fili.

Naumachja *g.* u Greków: bitwa morska; u Rzymian: widowisko sceniczne naśladujące taką bitwę.

Nausea *l.* nudności.

Nauseosa *l.* leki, pobudzające do nudności, ale bez womitowania.

Nauta *l.* żeglarz, marynarz.

Nautical Almanac *a. (natikel almenek)* tytuł rocznika, wydawanego przez admiralicję angielską, zawierającego efemerydy, obliczone z góry na trzy lata; tytuł takichże roczników, wydawanych przez rządy: Stanów Zjednoczonych i hiszpański.

Nautilus *l.* mięczak żeglarek.

Nautyka *g.* umiejętność żeglarska, żeglarstwo.

Nauzja *ob.* **Nausea.**

Navicella *l.* łódka.

Nawa *l.* wnętrze podłużne kościoła; okręt, łódź; w wiekach średnich okręt dwu lub trzymasztowy o pojemności około 600 ton.

Nawetka *l.* czółenko, narzędzie kościane, złożone z dwuch płytek formy czółenek, połączonych w środku słupkiem, na który nawija się nici a. bawełnę; służy do robienia frywolitów.

Nawigacja *l.* żegluga.

Nawigator *l.* żeglarz, marynarz.

Nawigować *l.* żeglować, płynąć po morzu.

Nazareat *hebr.* oddanie się pobożności u daw. Żydów, połączone z wyrzeczeniem się mocnych napojów, niestrzyżeniem włosów i innemi praktykami religijnemi.

Nazarejczyk *hebr.* [*l.*] człowiek, który ślubował nazareat; *ob.* **Nazareńczyk.**

Nazareńczyk *hebr.* [*l.*] nazwa, dawana Chrystusowi i Jego zwolennikom przez przeciwników w pierwszych początkach chrześcijaństwa; malarz obrazów treści religijnej (od miasta Nazaret w Judei).

Na zdar! *czes.* powodzenia! pomyślności!

NB. *skr.* **Notabene** *(ob.).*

N./C. *skr.* **Nostro Conto** *(ob.).*

Neanderstalska *n.* **czaszka**, czaszka kopalna, znaleziona w 1857 r. w dolinie Neander, prowincji Reńskiej.

Nearktyczny **g.* dotyczący części Ameryki w pobliżu bieguna północnego kuli ziemskiej; dotyczący krajów strefy umiarkowanej i zimnej w Ameryce Półn.

Ne bis in idem *l.* nie należy roztrząsać ponownie sprawy już osądzonej a. karać drugi raz za przewinienie już ukarane.

Nebularny *nl.* tyczący się mgławic; **teorja n-a**, podług której wszystkie ciała niebieskie (gwiazdy, planety, komety i in.) powstały z mgławic.

Nec aliud sentire, nec aliud loqui *l.* nie mówić inaczej, tylko tak jak się myśli.

Nec cupias, nec metuas *l.* ani pożądaj, ani się obawiaj.

Nec domui dominus, sed domino domus honestanda est *l.* nie dom powinien przynosić zaszczyt panu, ale pan domowi.

Necesse est multos timeat, quem multi timent *l.* kogo wielu się boi, ten musi bać się wielu.

Necessitas acuit ingenium *l.* potrzeba zaostrza umysł.

Necessitas frangit legem *l.* konieczność łamie prawa.

Necessitas non habet legem *l.* bieda (konieczność) nie zna zakazu.

Necessitas ultimum et maximum telum est *l.* konieczność jest ostatnią i największą bronią.

Nec Hercules contra plures *l. dosł.* i Herkules nie poradzi przeciw wielu: siła złego, dwuch na jednego.

Nec locus ubi Troja fuit *l.* ani śladu, gdzie była Troja (mówiąc o rzeczy straconej lub zniszczonej).

Nec mergitur *l.* nie tonie, nie da się zatopić.

Nec plus ultra *l.* ani kroku dalej; *ob.* **Non plus ultra.**

Nec temere, nec timide *l.* ani zuchwale, ani tchórzliwie.

Ne cuivis dextram inieceris *l.* nie dawaj zaraz swej prawicy pierwszemu lepszemu; nie zwierzaj się za prędko.

Ne differas in crastinum *l.* nie odkładaj do jutra.

Née *f.* urodzona, z domu.

Ne elettori, ne eletti *w. dosł.* ani wyborcy, ani wybrani: hasło dane przez Papieża Piusa IX, oburzonego wcieleniem Rzymu w roku 1871 do królestwa Włoskiego, aby prawowierni katolicy we Włoszech nie uczestniczyli w wyborach do parlamentu i w parlamencie.

Nefalizm *g.* zupełne wstrzymanie się od napojów wyskokowych.

Nefas *l.* bezprawie, czyn niegodziwy.

Nefastus dies *l.* dzień nieszczęśliwy, feralny (w takie dni u staroż. Rzymian nie odbywały się sądy ani komicje).

Nefelja **g.* biała plamka na rogówce oka; biała plamka na paznogciu; kłaczki w urynie.

Nefelosfera **g.* atmosfera obłoków dokoła jakiej planety.

Nefralgja **g.* ból nerek, kolka nerkowa.

Nefritis *nl.* zapalenie nerek.

Nefryt **g.* nerkowiec, minerał złożony głównie z krzemionki, wapna, magnezji i tlenku żelaza: w epoce kamiennej wyrabiano z niego siekiery, młoty i t. p.; *ob.* **Nephritis.**

Negacja *l.* przeczenie, zaprzeczenie.

Negatif *f.* odmowny, przeczący.

Negatyw *l.* (w fotografji) pierwotny obraz fotograficzny na kliszy, w którym części jasne przedmiotu są ciemne i odwrotnie.

Negatywa *l.* przy głosowaniu głos odmowny a. przeczący; **czarna gałka**, wrzucona do urny, jako wyraz takiegoż głosu; *ob.* **Negatyw.**

Negatywizm *nl.* przeczenie tym zasadom, które powszechnie bywają uznawane za prawdziwe (w religji a. moralności a. nauce a. sztuce); filozofja przeczenia.

Negatywny *l.* ujemny; zaprzeczający; przeciwstawny; odmowny; **obraz n.**, obraz, w którym części jasne są ciemnemi, a ciemne jasnemi.

Ne gladium tollas, mulier *l.* nie porywaj się do miecza kobieto.

Negliż *f.* ubranie domowe ranne albo nocne; **negliżyk**, czepeczek damski domowy.

Negliżować *f.* zaniedbywać, nie zważać na kogo, na co; **n. się**, zaniedbywać się; rozbierać się do negliżu.

Negocjacja *l.* prowadzenie układów; umawianie się.

Negocjant *l.* kupiec na większą skalę; pośrednik w interesach handlowych.

Negocjator *l.* prowadzący układy, umawiający się.

Negocjować *l.* prowadzić układy, umawiać się, pertraktować.

Nego consequentiam *l.* zaprzeczam słuszności wnioskowania.

Negować *l.* zaprzeczać.

Negr *l.* [*f.*] murzyn.

Negretti, gatunek owiec hiszpańskich, o gęstej, kędzierzawej, krótkiej wełnie.

Negrytosi *h.* rasa pierwotnych mieszkańców wysp Filipińskich w Australji, mających skórę ciemną, włosy wełniste, budowę ciała wątłą, wzrost drobny.

Negus a. Negus Negesti (*dosł.* król królów) tytuł króla Abisynji.

Neighbourhood guilds *a. (neberhud gildz) dosł.* stowarzyszenie sąsiedzkie: stowarzyszenia robotników w Stanach Zjedn. i w Anglji, głównie w miastach, mające na celu podniesienie bytu materjalnego i duchowego stowarzyszonych; każde stowarzyszenie liczy nie więcej niż 100 członków, mieszkających w sąsiedztwie.

Nejtyczanka *ob.* **Najtyczanka**

Ne Jupiter quidem omnibus placet *l.* nawet Jowisz nie wszystkim się podoba.

Nejzylber *ob.* **Najzylber.**

Nekrasowcy, kozacy z nad Donu, którzy opuścili ro

dzinne siedziby i osiedli nad Dunajem (od kozaka Nekrasy † w XVIII w.).

Nekrokorinthia **g.* artystyczne wyroby wydobyte z grobowców korynckich.

Nekrolatrja *g.* ubóstwianie zmarłych.

Nekrolog **g.* zawiadomienie w czasopiśmie o czyjej śmierci; krótki opis życia osoby świeżo zmarłej.

Nekrologja **g.* dział czasopisma, poświęcony nekrologom.

Nekromancja *g.* wywoływanie i zaklinanie duchów ludzi zmarłych, w celu zapytywania ich o przyszłość.

Nekromanta *g.* wywołujący duchy, czarnoksiężnik.

Nekropol, Nekropolja **g.* miasto zmarłych, cmentarz.

Nekroskopja **g.* oględziny zwłok.

Nekrotomja **g.* otwarcie zwłok; wyjęcie obumarłej kości.

Nekroza *g.* zgorzel, gangrena kości; choroba roślin, skutkiem której tworzą się małe czarne plamki.

Nektar *g.* napój bogów; słodycz, rozkosz; słodki sok kwiatów.

Nel *w.* na, w, *np.* **nel tempo**, w takt, **nell' organo**, na organie.

Nelly *a. skr.* Helena a. Eleonora.

Nelsonka, naczynie do duszenia zrazów na sposób nelsoński *(ob.)*.

Nelsoński, po Nelsońsku, w naczyniu hermetycznie zamkniętym zrazy duszone w maśle z dodatkiem grzybów, kartofli, korzeni i soli (od nazwiska admirała ang. Nelsona † 1805 r.).

Nematody **g.* rodzaj glist obłych, nitkowatych a. wrzecionowatych, nicienie, żyją pasorzytniczo w ludziach, zwierzętach; niekiedy na roślinach.

Nemejskie igrzyska, odbywały się w staroż. Grecji co 3 a. 4 lata na cześć Zeusa w Nemei.

Nemezys *g.* boginy zemsty i sprawiedliwości karzącej; *przen.* sprawiedliwość nieubłagana, karząca; **n. histeryczna**, klęska, spadająca na nadużywających szczęścia swego, zaślepionych powodzeniem.

Nemine contradicente *l.* gdy nikt przeciw (temu) nie mówi, gdy nikt nie przeczy.

Nemine dissentiente *ob.* **Nemine contradicente.**

Neminem captivabimus, nisi jure victum *l. dosł.* nikogo więzić nie będziemy, chyba tego, kogo prawnie przekonamy o jego winie: zasadnicze prawo stanu rycerskiego w daw. Polsce, podstawa wolności osobistej.

Neminem laede *l.* nikogo nie obrażaj.

Nemini dixeris, quae nolis efferi *l.* nie mów nikomu tego, czego nie chcesz, aby się rozgłosiło.

Ne misceantur sacra profanis! *l.* nie należy mieszać rzeczy świętych ze światowemi.

Nemo *l.* nikt; **n. ante mortem beatus**, nikogo nie można uważać za szczęśliwego przed śmiercią; **n. bene imperat, nisi qui paruerit imperio**, ten umie rozkazywać, kto sam rozkazów słucha; **n. dat, quod non habet**, nikt nie może dać tego, czego sam nie ma; **n. fit casu bonus**, nikt przypadkowo nie staje się dobrym; **n. judex (testis) idoneus in propria causa**, nikt nie jest sędzią (świadkiem) odpowiednim we własnej sprawie; **n. mortalium omnibus horis sapit**, niema człowieka, któryby nie popełnił głupstwa; **n. nascitur sapiens, sed fit**, nikt nie rodzi się mądrym, dopiero z laty staje się nim; **n. propheta in patria sua**, nikt nie jest prorokiem we własnej ojczyźnie; **n. sapiens nisi patiens**, nie nabędzie mądrości, kto nie ma cierpliwości; **n. sapiens punit quia peccatum est sed ne peccetur**, nikt rozumny nie karze za to, że zgrzeszono, lecz dlatego, żeby nie grzeszono; **n. sine vitiis est**, nikt nie jest bez błędów; **n. potest nudo vestimenta detrahere**, z gołego nie zdejmie odzieży; **n. sua sorte contentus**, nikt nie jest zadowolony ze swego losu; **n. tenetur ad impossibile**, nikt nie jest obowiązany wykonać rzecz niemożliwą; **n. t. se ipsum accusare**, nikt nie jest obowiązany oskarżać samego siebie; **n. solus sapit satis**, nikt nie jest sam dość mądrym; **n. ultra posse obligatur** *ob.* **Ultra posse nemo obligatur.**

Nemrod *hebr.* myśliwy (od imienia postaci ze St. Testamentu).

Nenufar *ar.* [*l.*] grzybień, lilja wodna, grążel.

Ne nimium *l.* byle nie zadużo.

Nenja *g.* pieśń pogrzebowa, pieśń żałobna.

Neo- *g.* w wyrazach złożonych, znaczy: *nowo-*.

Neobraminizm *nl.* braminizm o nowszym, nieco racjonalistycznym zabarwieniu.

Neobuddaizm, Neobuddyzm *nl.* buddaizm z nowszym racjonalistycznym kierunkiem.

Neochrystjanizm *nl.* chrześcijaństwo z kierunkiem nowoczesnym, zabarwione racjonalizmem i socjalizmem.

Neoelekt *nl.* nowowybraniec.

Neofilologiczny **g.* poświęcony badaniu języków i literatur nowożytnych.

Neofilozof **g.* filozof, trzymający się najnowszych kierunków nauki.

Neofita *śrl.* każdy nowowierca, świeżo ochrzczony, szczególniej Żyd, który przyjął wiarę chrześcijańską; *przen. żart.* ten, kto z jednego stronnictwa przerzucił się do innego.

Neofobja **g.* obawa reform, zmian, innowacji.

Neogieniczne **g.* **osady**, pokłady ziemi najnowsze, nowo-utworzone.

Neokantyzm *nl.* filozofja Kanta (*ob.* **Kantyzm**), zmodyfikowana przez jego następców.

Neokatolicyzm *nl.* katolicyzm liberalny, który powstał około r. 1830 pod wpływem pisarzy francuskich jako to: Lammenais, Lacordaire i Montalembert.

Neoklasycyzm *nl.* klasycyzm nowoczesny, wzorowanie się na dziełach starożytności klasycznej.

Neokomska formacja *ob.* **Neufszatelska formacja.**

Neokrytycyzm *g.* krytycyzm w drugiej połowie XIX w.; *ob.* **Krytycyzm Kanta.**

Neolityczna **g.* **epoka**, okres gieologiczny narzędzi kamiennych, późniejszy od paleolitycznego.

Neologizm **g.* nowy wyraz lub zwrot w mowie.

Neologja **g.* nowatorstwo.

Neomenja *g.* u Żydów pierwszy dzień miesiąca.

Neon *g.* gaz, który w 1898 r. odkrył ang. uczony Ramsay, jako jedną ze składowych części powietrza.

Neoplatonizm *nl.* cz. **Aleksandrynizm**, nauka filozofów z 3—6 w. po Chr., łącząca idee Platona z poglądami chrześcijańskiemi.

Neoplazma *nl.* nowotwór.

Neopoganizm *nl.* nowożytny poganizm, ateizm i materjalizm.

Neoromantyk *nl.* romantyk nowszych czasów.

Neoromantyzm *nl.* romantyzm nowszych czasów.

Neoscholastycyzm *nl.* wznowiona filozofja św. Tomasza z Akwinu, scholastyka z XIII w.

Neoscholastyczny *nl.* nowoscholastyczny.

Neotomistyczny *nl.* pojęty w duchu neotomizmu.

Neotomizm *ob.* **Neoscholastycyzm.**

Neotropikalny *nl.* dotyczący strefy zwrotnikowej w Ameryce Środkowej i Połud. oraz na wyspach przyległych.

Neowitalizm **nl.* teorja bijologiczna, objaśniająca objawy życia zapomocą specyficznego czynnika energji życiowej.

Neozoiczny **g.* **okres**, okres od czasu formacji tryjasowej aż do dni dzisiejszych; trzeciorzędowe formacje ziemi.

Nephelium *g.* plamka mglista na rogówce oka; obłoczkowaty kłaczek w urynie; plamka biała na paznogciu; roślina australijska, której owoc jest jadalny.

Nephritis *nl.* zapalenie nerek.

Ne plus ultra! *l.* nie dalej!

Nepotyzm *nl.* protegowanie przedewszystkim swych krewnych na posady i godności.

Neptun *l.* bóg morza u staroż. Rzymian, grecki Posejdon; nazwa ósmej wielkiej planety; **poczta N-a**, wiadomości, jakie z okrętu są wrzucane w morze w butelkach szczelnie zakorkowanych; **pasek N-a**, mokra opaska w kuracji wodnej. **neptuniczne skały**, skały pochodzenia wodnego, osadowe.

Neptunizm *nl.* teorja, przypuszczająca, że dzisiejsza postać ziemi powstała skutkiem działania wody; *ob.* **Plutonizm, Wulkanizm.**

Ne puero gladium *l.* chłopcu nie dawaj miecza.

Nequam *l.* nicpoń, niegodziwiec.

Neque caecum ducem, neque amentem consultorem *l.* nie bierz ślepego za przewodnika, ani szalonego za doradcę.

Ne quid detrimenti respublica capiat *l.* aby rzeczpospolita szkody nie poniosła.

Ne quid nimis *l.* we wszystkim należy zachować miarę (umiarkowanie).

Ne quidquam sapit, qui sibi non sapit *l.* nie jest ten mądrym, kto dla siebie ze swej nauki nie osiąga korzyści.

Nequissimi hominis est prodere amicum *l.* oznaką najpodlejszego człowieka jest zdrada przyjaciela.

Nereidy *g.* nimfy morskie, przedstawiane zwykle jako hoże dziewczęta, siedzące na grzbietach trytonów.

Nerka *n.* każdy z dwu gruczołów, mających postać bobu, znajdujących się w jamie brzusznej i wydobywa-

jących mocz ze krwi; u zwierząt: cynadry; w mineralogji: bryła podługowata mniej a. więcej spłaszczona, jaką tworzą różne minerały, a także niektóre rudy żelazne; **nerkowaty**, kształtu, przypominającego nerkę a. bób.

Nero antico *w.* marmur czarny z żyłkami.

Neron, imię cesarza rzymskiego (54—68 r. po Chr.), słynnego z okrucieństw; *przen.* tyran, okrutnik.

Nerterologja **g.* teorja o istotach świata podziemnego.

Neruga, Nerunga *n.* wązki pas lądu, dzielący zatokę od morza, mierzeja.

Nervi belli pecunia *l.* głównym nerwem wojny są pieniądze.

Nervus rerum *l.* główna sprężyna czynności ludzkich (zwłaszcza pieniądze).

Nerw *l.* narząd w ciele zwierzęcym w postaci białych nitek, rozchodzący się od mózgu i mlecza pacierzowego po całym ciele, przeprowadza wrażenia czucia i ruchu; żyłka w liściu; *przen.* sprężyna, działacz; **nerwowy**, dotyczący nerwów; właściwy nerwom; złożony z nerwów; (o człowieku) mający nerwy osłabione, wrażliwy, drażliwy; **nerwowość**, usposobienie do chorób nerwowych; drażliwość nadmierna; **nerwówka**, rodzaj gry w karty, gdzie każdy z uczestników ma całą talję w ręku.

Nerwacja *nł.* układ żył (żeberek) na liściach; unerwienie.

Nerwica *ob.* **Neuroza, Neuropatja.**

Nerwoból *ob.* **Newralgja.**

Nerwować *ob.* **Denerwować.**

Nerwowiec *ob.* **Neuropata.**

Nescias, quod scis, si sapis *l.* jeżeliś mądry, to milcz, chociaż wiesz.

Nescio *l.* nie wiem.

Nescis, quantilla prudentia mundus regatur *l.* ani wiesz jak małą ilością roztropności świat bywa rządzony.

Nescis, quid serus vesper vehat *l.* nie wiesz co późny wieczór może przynieść.

Nescit plebs jejuna timere *l.* głodne pospólstwo nie zna strachu.

Nescit vox missa reverti *l.* słowo wypowiedziane nie wraca.

Neseser *f.*, **Neseserka**, tualetka, torebka lub puzderko na drobiazgi podręczne.

Ne simus severi censores aliorum *l.* nie bądźmy surowymi sędziami drugich.

Nessun maggior dolore che ricordarsi del tempo felice nella miseria *w.* nic boleśniejszego jak wśród nędzy wspominać o czasach szczęśliwych (słowa Dantego Alighieri; 1265—1321).

Nestor *g.* mądry i doświadczony starzec; najstarszy pomiędzy ludźmi jednego zawodu (od imienia jednego z bohaterów wojny Trojańskiej).

Nestorjanin *nł.* zwolennik sekty Nestorjusza w V w., według której Duch św. nie pochodzi od Słowa.

Nesusa koszula, koszula, umoczona we krwi centaura Nessusa (*ob.* **Dejaniry koszula**).

Ne sus Minervam doceat *l. dosł.* niech świnia Minerwy nie uczy; niech jaje nie będzie mędrsze od kury; niech głupi nie uczy mądrego.

Ne sutor ultra crepidam *l.* niech szewc pilnuje kopyta (mówi się o tych, którzy się biorą do tego, czego nie rozumieją).

Netissimo *nł.* cena ostateczna, od której niema ustępstwa.

Netto *w.* (*skr.* **n.** a. **n-to**) czysty dochód po strąceniu wydatków: cena towaru po potrąceniu rabatu; cena kosztu; waga samego towaru bez opakowania.

Neufchatelska (*nöfszatelska*) formacja a. **Neokomska**, pokład kredowy, spoczywający bezpośrednio na formacji jurajskiej, złożony z wapieni żółtych z jeżowcami i polipniami (od kantonu Neufchâtel w Szwajcarji).

Neuma *g.* znak średniowieczny, wyrażający nutę muzyczną.

Neumeniczne *nł.* **pismo**, średniowieczne pismo nutowe.

Neuralgja *ob.* **Newralgja.**

Neurastenja **g.* chorobliwa niemoc nerwowa, osłabienie nerwowe, nadczułość nerwów; **neurastenik**, cierpiący na neurastenję.

Neurektomja **g.* wycięcie chirurgiczne kawałka nerwu.

Neuritis *nł.* zapalenie nerwów, bolesna, długotrwała, niekiedy śmiertelna choroba.

Neurobat *g.* tancerz na linie.

Neurografja **g.* opisanie nerwów.

Neurologja **g.* nauka o nerwach.

Neuron **g.* komórka nerwowa z jej wyrostkami protoplazmatycznemi i osiowemi.

Neuropata **g.* cierpiący nerwowo, nerwowiec.

Neuropatja **g.* choroba nerwowa, nerwica.

Neuropatolog **g.* lekarz chorób nerwowych.

Neuropatologja **g.* nauka o zmianach czynnościowych lub anatomicznych tkanki nerwowej bez zaburzeń inteligiencji; nauka o chorobach nerwowych.

Neurostenja **g.* chorobliwie wzmożona czynność nerwów; niekiedy błędnie zwana neurastenją.

Neurotomja **g.* przecięcie nerwu (chirurgiczne).

Neuroza **g.* ogólne cierpienie chorobliwe systemu nerwowego bez zmian anatomicznych w nerwach.

Neutr. *skr.* **Neutrum** (*ob.*)

Neutra *l.* o rzeczownikach: rodzaju nijakiego; o czasownikach: nijakie czyli nieprzechodnie.

Neutralitet *nł.* [*n.*] neutralność.

Neutralizacja *nł.* poręczenie traktatami, że neutralność jakiego niewielkiego kraju będzie szanowana przez potężnych sąsiadów; **n. morza**, poręczenie, iż na tym morzu nie będzie floty wojennej; **n. instytucji** (np. Czerwonego Krzyża): poręczenie, iż instytucja ta nie będzie ani atakującą, ani atakowaną w razie wojny; w chemji: zobojętnienie.

Neutralizator *nł.* czynnik neutralizujący.

Neutralizować *śrł.* zachowywać neutralność; ubezwładnić; w chemji: zobojętnić; **n. się**, zobojętniać się nawzajem.

Neutralny *nł.* obojętny; bezstronny; nie mieszający się do sporów innych; w chemji: ani kwaśny, ani zasadowy; **neutralność**, niemieszanie się do sporu lub wojny, prowadzonej przez inne państwa; bezstronność; **n. zbrojna**, postawienie wojsk na stopie wojennej dla okazania gotowości wmieszania się do wojny, prowadzonej przez inne państwa.

Neutrum *l.* nijakie, rodzaju nijakiego (w gramatyce).

Ne verba pro farina *l.* nie słów, lecz mąki!

New *a.* (*nju*) nowy.

Newfundlandzki (*nju-*) **pies**, pies wodołaz, z rasy wielkich psów, mających rodzaj płetwy między palcami, wybornie pływa, ratuje tonących (od wyspy Newfoundland).

Newgate *a.* (*njuget*) słynne ogromne więzienie w Londynie.

Newka *f.* dziewiątka w kartach.

Newralgja **g.* ból nerwowy.

Newro *ob.* **Neuro.**

News *a.* (*njus*) nowości, nowiny (wyraz, wchodzący do tytułów wielu czasopism angielskich).

Newtona koła a. **pierścienie**, kręgi o barwach tęczowych, które się tworzą, gdy promienie słońca padną na soczewkę płasko-wypukłą, przytykającą do tafli szklanej (odkrył Izaak Newton, uczony Anglik 1642-1727).

Nexus *l.* związek, węzeł.

Neżd *ar.* gatunek konia z rasy arabskiej.

Neżyk *f.* szlarka tiulowa, którą, złożoną w fałdy, obszywa się czepki.

Niaiserie *f.* (*ni-ezri*) bzdurstwa, naiwne, niedorzeczne słowa a. postępki.

Nibelungi *n. dosł.* dzieci mgły; ród bohaterski burgundzki z czasów Attyli; tytuł staroniemieckiego poematu z XII wieku, opiewającego zdarzenia rycerskie i miłosne tegoż rodu.

Nicola pryzmat, pryzmat ze spatu wapiennego do badania polaryzacji światła.

Nie-: co do pochodzenia drugiego członu złożeń z **nie-** *ob.* wskazówki pod: **Nad-**.

Nieakuratny, niesłowny, niepunktualny; nieścisły; niedokładny.

Nieapetyczny, wzbudzający odrazę, wstręt, obrzydliwy.

Nieautentyczny, nieprawdziwy, wątpliwy, podejrzany.

Niecenzuralny, niezgodny z wymaganiami cenzury; nieprzyzwoity.

Niecywilizowany, nieokrzesany, dziki, barbarzyński.

Niedelikatny, niegrzeczny, źle wychowany, szorstki, nieprzyzwoity, niedyskretny.

Niedopasowany, niedobrany do czego, niestosowny.

Niederdeutsch *n. ob.* **Plattdeutsch.**

Niedyplomatyczny, niepolityczny, niedelikatny, niestosowny, niewłaściwy, niegrzeczny, nieuprzejmy, grubijański.

Niedyskretny, niezachowujący cudzej tajemnicy, ciekawy, gadatliwy.

Niedyspozycja, złe usposobienie; niedomaganie.

Niedysponowany, niezdrów, niedobrze usposobiony.

Nieestetyczny, niepiękny.

Nieeuklidesowa gieometrja, metagieometrja (*ob.*) (Euklides, matematyk grecki około r. 300 przed Chr.).

Niefortunny, nieszczęśliwy, nieszczęsny, niepomyślny.

Niehumanitarny, nieludzki, niewspółczujący, twardy.

Niekompetentny, niewłaściwy, niedostatecznie przy-

gotowany do wydania zdania o czem.

Niekompletny, niecałkowity.

Niekonsekwentny, nielogiczny.

Niekulturalny, niecywilizowany, nieinteligentny.

Niekrytyczny, niezdolny do krytyki.

Nielegalny, przeciwny prawu; **nielegalność**, postępowanie wbrew prawom.

Nielle *f.*, **Niello** *w.* rysunki, wyryte na srebrze a. złocie i napełnione czarną masą, dla podniesienia blasku metalu.

Nielogiczny, fałszywie rozumujący.

Nielojalny, przeciwny rządowi, prawu, źle usposobiony politycznie; nacechowany złą wiarą.

Nienaturalny, sztuczny, udany, fałszywy; przesadzony, egzaltowany; niezwykły.

Nienormalny, nieprawidłowy, nienaturalny, wyjątkowy.

Nieorganiczny *ob.* **Anorganiczny**.

Nieparlamentarne wyrażenie, wyrażenie grubjańskie, nieprzyzwoite, słowa obelżywe, obrażające.

Niepolityczny, niedelikatny, nieprzyzwoity, nietaktowny.

Niepopularny, nieprzystępny, niezrozumiały dla ogółu; niezastosowany do jego pojęć; niedostępny, nie cieszący się popularnością; nie mający wziętości u ogółu.

Nieprodukcyjny, Nieproduktywny, nie przynoszący pożytku, bezpożyteczny, bezowocny.

Nieproporcjonalny, nie odpowiednio dobrany, nie zastosowany, zaduży a. zamały.

Nieprotestowy dzień, dzień, w którym weksle nie mogą być protestowane.

Nieracjonalny, nieuzasadniony, nie mający podstawy rozumowej.

Nieregularny, nieprawidłowy, niejednakowy, zmienny.

Niesympatyczny, nieprzyjemny, odpychający, odrażający.

Niesystematyczny, bezładny, nieuporządkowany.

Nieszpór *l.* [*szes.*], **Nieszpory**, nabożeństwo kościelne poobiednie ze śpiewem chóralnym kapłańskim i ludu; **N-y Sycylijskie**, wyrznięcie Francuzów przez Sycylijczyków 1282 r. w czasie nieszporów wielkanocnych.

Nietaktowny, niewłaściwy, nie uważający w postępowaniu, niedelikatny.

Nietzscheanizm *nl.* pogląd filozoficzny, osnuty na dziełach filoz. Nietzschego (1844—1889), wzywających do wytworzenia rasy nad-ludzi, wyższych nad narodowość, nad religję, nad moralność dzisiejszą.

Ni fallor *l.* jeżeli się nie mylę.

Nigromancja *nl.* czarnoksięstwo, wywoływanie duchów.

Nigrotyna *nl.* ciemnogranatowy prawie czarny barwnik anilinowy.

Nihil *l.* nic, zero; **n. ad rem** *ob.* **Nil ad rem**.

Nihil aliud necessarium, ut sis miser, quam ut te miserum credas *l.* niczego innego nie potrzeba, abyś był nieszczęśliwym, jak tylko, abyś się uważał za nieszczęśliwego.

Nihil est ab omni parte beatum *l.* nic nie daje szczęścia zupełnego.

Nihil est annis velocius *l.* nic tak szybko nie mija, jak lata.

Nihil (est) in intellectu, quod non ante (fuerit) in sensu *l.* niema tego w umyśle, co nie weszło przez zmysły.

Nihil est jucundius lectulo domestico *l.* nic milszego nad ognisko domowe.

Nihil habenti nihil deest *l.* kto nic nie ma, temu nic nie braknie.

Nihil homini amico est opportuno amicius *l.* nic tak nie cieszy, jak przyjaciel, przychodzący w porę.

Nihil humani *ob.* **Homo sum.**

Nihiliści *nl.* skrajni anarchiści dążący do obalenia istniejącego porządku społecznego i religijnego.

Nihilizm *nl.* niewierzenie w nic, usunięcie i zniszczenie wszystkich dzisiejszych praw i ustaw; skrajny odłam anarchistów.

Nihilować *nl.* unicestwiać, niszczyć.

Nihil probat, qui nimium probat *l.* niczego nie dowiedzie, kto zawiele chce dowieść.

Nihil sub sole novi *l.* nic nowego pod słońcem

Nihil tam fixum est, quod non expugnari pecunia possit *l.* nic nie jest tak umocowane, coby pieniędzmi nie dało się wyważyć.

Nike *g.* bogini zwycięstwa.

Nikiel [*n.*] metal koloru srebrzystego stalowego, używany na różne wyroby, na bilon, do niklowania; jest lekki i trudno rdzewieje.

Niklować *n.* powlekać niklem za pomocą galwanoplastyki, żeby nadać wytworniejszą powierzchowność przedmiotom i zabezpieczyć je od rdzewienia.

Nikocjanizm *nl.* zatrucie tytuniem.

Nikola pryzmat, przyrząd do badania światła spolaryzowanego.

Nikotyna *nl.* związek organiczny trujący, alkaloid, znajdujący się w tytuniu (od nazwiska uczonego Nicot'a † 1600); **nikotynować się** *ob.* **Nikotynizować się.**

Nikotynizować się *nl.* oddychając dymem tytuniu, zatruwać się nikotyną.

Nikotynja *nl.* substancja kamforowa dająca przyjemny zapach dymowi tytuniowemu.

Niksa *r.* ondyna, rusałka w mitologji giermańskiej (niksy miały często wprowadzać ludzi na topiele).

Nil admirari *l.* nie dziw się niczemu.

Nil ad rem *l.* to nie ma nic do rzeczy.

Nil desperandum *l.* nie należy rozpaczać.

Nil homini certum est *l.* nic niema pewnego na świecie.

Nil humani a me alienum *ob.* **Homo sum.**

Nil mortalibus arduum est *l.* dla człowieka niema nic niemożliwego.

Nil nisi bene *l.* nieinaczej tylko dobrze.

Nil novi sub sole *l.* nic nowego pod słońcem.

Nilometr, Niloskop *g.* słup do poznawania wysokości wody na rzece Nilu.

Nil prodest, quod non laedere possit idem *l.* niema takiej korzyści, któraby jednocześnie nie mogła przynieść szkody.

Nil tam difficile est, quod non sollertia vincat *l.* niema takiej trudności, którejby energja nie pokonała.

Nil volenti difficile est *l.* dla chcącego niema nic trudnego.

Nimbus *l.* gęste, ciemne chmury deszczowe; **nimbus** a. **nimb** *ob.* **Aureola.**

Nimfa *g.* półbogini wiecznie młoda (były nimfy lasów, gór, wód i t. p.); *ob.* **Dryjada, Hamadrjada, Najada, Nereida, Oceanida, Oreada.**

Nimfomanja *g.* chorobliwe podniecenie płciowe u kobiet.

Nimia familiaritas parit contemptum *l.* zbytnia poufałość prowadzi do lekceważenia.

Nimium altercando veritas amittitur *l.* przy sprzeczce ginie prawda.

Nimium ne crede colori *l.* niezbyt ufaj powierzchowności.

N'importe *f.* (*nęport*) mniejsza o to.

Niobe *g. mit.* królowa tebańska, która skamieniała z żalu, gdy Apollon i Artemida zabili jej 14-ścioro dzieci za karę, że szydziła z ich matki Latony; *przen.* matka, bolejąca po stracie dzieci.

Nioby *ob.* **Njoby.**

Nirwana *sinsd.* w buddaizmie: oderwanie umysłu od wszystkiego ziemskiego; niczym nie zamącony i wiecznie trwający spoczynek, absolutny spokój duszy; pogrążenie się w nicości.

Nisza *f.* zagłębienie w ścianie; rodzaj alkowy

Nit *n.* ćwiek metalowy, łączący dwa kawałki metalu i z obu stron zaklepany, spojenie; **nitarka**, maszyna do wyrobu nitów.

Nitimur in foetidum *l.* podoba nam się to, co brudne (cuchnące).

Nitimur in vetitum semper, cupimusque negata *l.* rzeczy zakazane są ludziom najmilsze.

Nitouche *f.* (*nitusz*) świętoszek, nabożniś; nabożnisia, skromnisia.

Nitować *n.* łączyć, spajać metale za pomocą nitu.

Nitro- *l.* na początku wyrazu oznacza związek chem. do którego wchodzi saletra.

Nitrobenzol *nl.* to samo, co **Mirbanowy olejek.**

Nitroceluloza *nl.* związek chem. otrzymywany przez działanie kwasu azotnego dymiącego i kwasu siarczanego skoncentrowanego na celulozę; bywa rozmaita, zależnie od włókien zawierających celulozę (drzewo, słoma, bawełna, len, konopie i t. d.) i od trwania manipulacji; łatwo eksploduje i służy do wyrobu różnych materjałów eksplodujących.

Nitrogenium *nl.* dawniejsza nazwa azotu.

Nitrogliceryna *nl.* mieszanina gliceryny z kwasem azotnym dymiącym i kwasem siarczanym skoncentrowanym, płyn oleisty koloru żółtawego, silnie eksplodujący, trujący, służy do wyrobu dynamitu i różnych materjałów eksplodujących.

Nitryfikacja *nl.* zmiana związków organicznych w ziemi na związki kwasu azotnego i jego soli pod wpływem swoistych bakterji, tak zw. nitryfikacyjnych, asenizuje grunt, niekiedy odbywa się tak energicznie, że sole azotne (*szczeg.* saletra) wykwitają na powierzchni w postaci białego nalotu, który także nazywa się nitryfikacją.

Niuanse *ob.* **Nuance.**

Niveau *f.* (*niwo*) poziom.

Nivose *f.* (*niwoz*) czwarty

miesiąc w kalendarzu republikańskim francuskim, miesiąc śniegów (od 21 grudnia do 19 stycznia).

Niwelacja *nl.* w miernictwie: poziomowanie, zrównanie gruntu; ocenienie różnicy poziomu; *przen.* ujednostajnienie, zgładzenie różnic, wyrównanie.

Niwelować *nl.* poziomować, równać, ujednostajniać.

Nix *l.* siarczan cynku, maść dezynfekcyjna ściągająca, używana jako lek na oczy.

Nizam *ar.* żołnierz turecki regularny.

Njelo *ob.* **Niello.**

Njoby *f.* włosy na skroniach kobiecych wypukło uczesane na podkładkach cz. na krepinach.

N. N. zamiast nie wymienionego nazwiska lub tytułu; (tłumaczy się przez: **nomen nescio,** imienia nie wiem, albo przez: **notetur nomen,** wpisać imię).

N-o *skr.* **Numero** *l. dosł.* pod liczbą; numer porządkowy, numer kolejny.

N.-O. *skr.* **Nord-Ost** *(ob.).*

Noachida *nl.* syn a. potomek Noego.

Nob *a. skr.* żartobl. *zam.* **Nobleman,** członek **Nobility.**

Nobiles *l.* szlachta u dawnych Rzymian.

Nobile vindictae genus est ignoscere victo *l.* szlachetny sposób zemsty jest przebaczenie zwyciężonemu.

Nobilicentryczny *nl.* czyniący szlachtę środkową, główną częścią społeczeństwa.

Nobilitacja *nl.* wyniesienie do stanu szlacheckiego, nadanie szlachectwa.

Nobilitować *l.* nadać szlachectwo, podnieść do stanu szlacheckiego, uszlachcić; **n. się,** wyjednywać a. wyjednać sobie szlachectwo.

Nobility *a.* wyższa szlachta angielska, której członkami są: każdy książę *(duke)*, margrabia, hrabia *(earl)* i baron angielski.

Noblemen *a. ob.* **Nobility.**

Nobles passions *f. (nobl pasją)* upodobania wyższego towarzystwa: myśliwstwo, psy, konie i t. d.

Noblesa *f.* szlachta, arystokracja.

Noblesse oblige *f. (nobles obliż)* szlachectwo nakłada pewne obowiązki; *przen.* powodzenie obowiązuje.

Nobliwie *f. żart.* szlachetnie, wspaniałomyślnie, z wytworną grzecznością, po pańsku.

Nocet empta dolore voluptas *l.* przyjemność okupiona bólem jest niezdrowa.

Noceur *f. (nosör)* hulaka, rozpustnik.

Nocja *l.* pojęcie, pojmowanie, wyrozumowane, wiadomość.

Noctiluca *nl.* wymoczki morskie fosforyzujące, jedna z głównych przyczyn fosforescencji fal morskich.

Nocumenta documenta *l.* co szkodzi—uczy.

Noël *f.* Boże Narodzenie.

Noema *g.* myśl, myśl dowcipna.

Noesis *g.* świadomość rozsądku.

Noetyka **g.* czynność myślenia, czynność rozumu; nauka o pojęciach.

Nogaj *tat.*, **Nogajec,** Tatar z hordy koczującej niegdyś nad morzem Azowskim.

Nojada *ob.* **Noyade.**

Noktambulizm *nl. ob.* **Lunatyzm.**

Nokturn *l.* część nabożeństwa zwanego jutrznią; utwór muzyczny o charakterze smętnym, rzewnym.

Nolens volens *l.* chcąc, niechcąc.

Noli me tangere *l.* nie dotykaj mnie; roślina czułek.

Nolite extinguere spiritum *l.* nie gaście ducha!

Nolite id velle, quod fieri non potest *l.* nie chciejcie tego co się stać nie może.

Nolite judicare et non judicamini *l.* nie sądźcie, a nie będziecie sądzeni.

Noli turbare (a. **Noli tangere**) **circulos meos** *l.* nie zacieraj (nie tykaj) kół moich — okrzyk matematyka Archimedesa (Syrakuzańczyk, 287—212 przed Chr.); *przen.* nie krzyżuj moich zamiarów.

Nom, Nomos *g.* okrąg w staroż. Egipcie; okrąg w Grecji współczesnej.

Noma *g.* rak policzka.

Noma *ob.* **Numa.**

Nomadowie *g.* ludy pasterskie koczujące; **nomadyczny,** koczujący, pasterski.

Nomarcha *g.* naczelnik nomu.

Nom de guerre *f. (nq do ger)* przydomek, przybrane nazwisko artysty, literata i t. p.

Nomen *l.* imię; **n. est omen,** w nazwisku często tkwi wróżba.

Nomenklator *l.* u Rzymian niewolnik, który wymieniał nazwiska gości, przybywających do jego pana; obecnie: tytuł książek zawierających nazwiska ludzi, wsławionych w jakiej jednej dziedzinie działalności.

Nomenklatura *f.* zbiór wyrazów technicznych właściwych jakiej nauce lub sztuce. każda miej-cowość, *szczeg.* wiejska, mająca nazwę oddzielną.

Nominacja *l.* mianowanie na urząd.

Nominalizm *śrl.* pogląd filozoficzny, według którego pojęcia ogólne (uniwersalia) nie mają znaczenia rzeczowego, ani istotnego bytu w rzeczywistości, lecz tylko znaczenie nazw dla wytworów abstrakcji.

Nominalny *l.* imienny; nie rzeczywisty, nie istotny, ale tylko z nazwy (np. zwierzchnik, właściciel i t. p.); **wartość nominalna,** wartość, wyrażona na papierach kredytowych lub na pieniądzach, w przeciwstawieniu do wartości rzeczywistej, obiegowej.

Nomina stultorum ubique locorum *l.* imiona głupców są na każdym miejscu (*żart.* przeciwko zwyczajowi umieszczania swoich nazwisk a. inicjałów na budowlach publicz., pomnikach i t. p.).

Nomina sunt odiosa *l.* wymienianie nazwisk jest niewłaściwe.

Nominat *l.* mianowany na urząd; **biskup n.,** prekonizowany przez Papieża, a jeszcze nie konsekrowany.

Nominativus *l.* mianownik, 1-szy przyp. w deklinacji.

Nominować *l.* wymieniać, mianować, uznawać.

Nomografja **g.* teorja układu tablic graficznych do rozwiązywania zagadnień matematycznych.

Nomokracja **g.* taki ustrój państwowy, w którym rząd jest tylko wykonawcą prawa.

Nomologja **g.* nauka o prawach ogólnych (przeciwieństwo: **Fenomenologja**).

Nomoteta *g. dosł.* prawodawca: tytuł każdego z heljastów *(ob.)*, wybieranych corocznie do komisji wyjaśniającej i uchwalającej prawa.

Nona *l.* w *muz.* dziewiąty ton od zasadniczego; *kościel.* dziewiąta godzina od wschodu słońca i nabożeństwo, o tej godzinie odprawiane przed nieszporami; w fechtunku: rodzaj cięcia w prawy bok przeciwnika, nadcięcie.

Nonae *l.* u staroż. Rzymian 7-my dzień marca, maja, lipca, października, a 5-ty każdego innego miesiąca.

Non avenu *f. (nq navenü)* to, co nie było, co się nie zdarzyło.

Non bis in idem *l.* to samo nie powtarza się dwa razy; *ob.* **Ne bis in idem.**

Non caret is, qui non desiderat *l.* nie czuje braku ten, kto nie pragnie.

Nonchalance *f. (nąszalans)* niedbałość, zaniedbanie, brak starań, zbytnia bezceremonjalna swoboda w obraniu, w obejściu się.

Non cognitum bonum nisi omissum *l.* dobro poznajemy, gdy je utracimy.

Non-combattant *f. (nąkąbatą) dosł.* nie walczący; osobistość, pełniąca służbę przy wojsku, ale nie walcząca, np. lekarz, kapelan.

Non compos mentis *l.* niezdrów na umyśle.

Non cuivis attingit adire Corinthum *l. dosł.* nie każdemu powiedzie się dojść do Koryntu: nie każdy może osiągnąć szczęście.

Non datur tertium *l. ob.* **Tertium non datur.**

Non decet *l.* nie przystoi.

Nondum meridies! *l.* jeszcze nie południe!

Nondum omnium dierum sol occidit *l.* jeszcze dla nas nie zaszło słońce na zawsze.

Non eadem omnibus decora *l.* nie wszystko każdemu przystoi.

Non erat hic locus *l.* to było tu nie na miejscu.

Non est bonum ludere cum diis *l.* nie dobrze igrać z bogami.

Non est facile mutare naturam *l.* niełatwo zmienić naturę.

Nonet *w.* utwór muzyczny dziewięciogłosowy.

Non existentis nulla sunt jura *l.* kto nie istnieje, nie ma żadnych praw.

Non expedit *l.* nie wypada, nie należy (orzeczenie papieskie, wzbraniające niektórych czynności, np. uczestniczenia Włochów katolików w wyborach do parlamentu).

Non fit quovis ligne Mercurius *l. dosł.* nie z każdego drzewa można wyrzeźbić Merkurego; nie każdy może stać się uczonym.

Non fit poëta, nascitur *l.* poetą nie można się stać, trzeba się nim urodzić.

Non id quod magnum est, pulchrum est sed id quod pulchrum magnum *l.* nie to co wielkie, jest piękne, lecz to co piękne jest wielkie.

Noniljon *nl.* liczba, która według francuskiego systemu liczenia składa się z 1 z trzydziestu zerami.

Nonjusz (a. **Wernjer**) przyrząd, składający się z linijki ruchomej a. łuku ruchomego z drobniejszą podziałką; dodany do właściwej skali, umożliwia odczytanie bardzo drobnych długości

i oznaczenie ściślejszego wymiaru (od im. uczonego portugalsk. Nonnjusza).

Nonkonformiści *nl.* w Anglji sekty, nie wyznające panującej religji państwowej (anglikańskiej), zatwierdzonej przez tak zwany Act of Uniformity w r. 1662.

Nonkonformizm *nl.* ogół angielskich sekt ewangielickich i ich zasad.

Non licet *l.* nie wolno, nie godzi się.

Non liquet *l.* to niejasne, to niezrozumiałe.

Non locus virum sed vir locum ornat *l.* nie miejsce zdobi męża, lecz mąż miejsce.

Non molto *w.* w *muz.* nie zabardzo, nie zanadto.

Non multa sed multum *l.* nie dużo, ale gruntownie (umieć).

Non nobis, sed patriae vivimus *l.* żyjemy nie dla siebie, lecz dla ojczyzny.

Non numeranda, sed ponderanda argumenta *l.* należy dowodzenia oceniać podług ich wagi, ale nie podług liczby.

Non olet *l.* nie śmierdzi (pieniądz), zysk jest dobry, skądkolwiek on wypływa (wyrażenie ironiczne używane dla oznaczenia zysku, pochodzącego z nieczystego źródła).

Non omne licitum honestum *l.* nie wszystko, co dozwolone, jest zacne.

Non omnia possumus omnes *l.* nie wszyscy mogą wszystko.

Non omnis moriar *l.* nie wszystek umrę (dzieła moje, ideje przeżyją mnie).

Nonpareille *f.* *(nąpurej)* gatunek druku bardzo małego.

Non plus ultra *l.* ani kroku dalej; dotąd, do tego miejsca, nic nadto; zwrot, używany także dla wyrażenia kulminacyjnego punktu (granicy) uczucia, lub czegoś doskonałego, niedoścignionego; nic lepszego nad to.

Non possumus *l.* nie możemy—wyrażenie, używane przez Papieża lub władzę, jako odpowiedź odmowna na żądania, których nie chce lub nie może spełnić.

Non potest bene imperare, qui male antea servivit *l.* nie może dobrze rozkazywać, kto przedtem źle służył.

Non progredi est regredi *l.* kto nie idzie naprzód, cofa się.

Non propter esum, sed propter Jesum *l.* nie dla dobrobytu, ale dla Chrystusa (poświęcić się czemu, postępować przykładnie).

Non propter Jesum sed propter esum *l.* nie dla Jezusa lecz dla dobrobytu (np. zostać księdzem, nie mając powołania).

Non quaero intelligere, ut credam, sed credo ut intelligam *l.* nie po to pragnę zrozumieć, abym uwierzył, ale dlatego wierzę, iżbym zrozumiał.

Non qua itur, sed qua eundum est *l.* należy iść nie drogą powszechną, lecz sprawiedliwą.

Non quam multis placeas, sed quibus, stude *l.* uważaj nie na to, że się wielu podobasz, lecz komu.

Non quantitas, sed qualitas *l.* nie ilość, lecz jakość.

Non quis, sed quid? *l.* nie o osobę chodzi, ale o rzecz.

Nonreinkarnacjonista *nl.* przeciwnik teorji o kolejnem wcielaniu się dusz.

Non scholae, sed vitae discimus *l.* uczymy się nie dla szkoły, lecz dla życia.

Nonsens *l.* niedorzeczność, absurd.

Non sequitur *l.* *dosł.* nie wynika: to nie jest logicznym wynikiem tamtego.

Non sibi, sed omnibus *l.* nie sobie, lecz wszystkim.

Non sum dignus *l.* nie jestem godzien (słowa wymawiane przez kapłana w chwili przyjmowania Komunji św.); w mowie potocznej zwrot wyrażający, że nie jesteśmy godni wyrządzonej nam czci, łaski i t. p.

Nonszalancja *ob.* **Nonchalance.**

Non tam libenter, quam reverenter *l.* nie tyle z ochotą, ile z konieczności, w rezygnacji.

Non troppo *w.* w *muz.* nienazbyt, niebardzo.

Non ubique idem decorum est *l.* nie wszędzie to samo uchodzi.

Nonum prematur in annum *l.* do dziewiątego roku niech czeka (rękopis, zanim będzie ogłoszony—rada udzielona autorom).

Non unquam tacuisse nocet *l.* nigdy nie szkodzi milczeć.

Non valeurs *f.* *(ną walör)* towary nie pokupne; rzeczy bez wartości.

Non videbis annos Petri *l.* nie doczekasz wieku Piotra — słowa, któremi przemawiano do nowoobranego Papieża, wróżące, że nie będzie tak długo biskupem rzymskim, jak św. Piotr Apostoł (tę wróżbę skasował Papież Benedykt XIV).

Nony *ob.* **Nonae.**

Nookracja **g.* ustrój państwowy oparty na przewadze rozumu.

Neologja **g.* nauka o umyśle, o rozumie.

No popery *a.* *(-ri)* precz z papizmem (hasło nieprzyjaciół katolicyzmu w Anglji).

Norbertanie *nl.* zakonnicy reguły św. Norberta († 1134 roku); inaczej: Premonstratensi.

Nord *n.* północ; **N.-Ost**, północny wschód; **N.-West**, północny zachód.

Nordhauzeński kwas, kwas siarczany dymiący (od nazwy miejscowości Nordhausen, gdzie go najpierwej fabrykowano).

Norma *l.* prawidło, przepis, miara, zasada, reguła; stan zwykły; w drukarstwie: tytuł skrócony obok sygnatury; **n-ma procentowa**, procent, zwyczajem przyjęty; **normować**, regulować ustalać, porządkować według pewnych zasad.

Normalny *l.* prawidłowy, zasadniczy, zgadzający się z przepisami lub wzorem, właściwy, należyty, zwykły, odpowiedni, zgodny ze swą naturą; taki, jaki powinien być; **n. czas**, przyjęty w danej miejscowości; **n. dzień roboczy**, prawem określony maksymalny czas pracy dziennej dla robotników fabrycznych; **n-a a. n-a linja**, prostopadła do stycznej, idąca przez punkt styczności; **n-a szkoła**, szkoła wzorowa; w Galicji: szkoła ludowa, w której przed założeniem seminarjów nauczycielskich kształcili się przyszli nauczyciele szkół ludowych; **n-e zero**, poziom, od którego liczą się wyniesienia miejscowości, stan wody i t. p.

Normandzka architektura, odmiana romańskiej, odznacza się prostotą, masywnością; kościoły są w kształcie krzyża, z absydą półkolistą, z wielką wieżą nad przecięciem nawy z transeptem, drzwiami osadzonemi głęboko w murze, oknami wązkiemi, wysoko umieszczonemi, półkolistemi u góry.

Normatywny *nl.* wzorodawczy, określający, co i jak być powinno, co i jak czynić należy.

Norny, trzy skadynawskie boginie: Uhodr, Verdhardi i Skuld, czuwające nad dolą ludzką.

Northers *a.* zimne, suche wichry, wiejące od gór Skalistych ku Ameryce Środkowej, obniżają niekiedy temperaturę o 30 stopni w ciągu doby.

Norymberskie towary, Norymberszczyzna, drobne sprzęciki do domowego użytku, drobna galanterja, zabawki dziecinne, wyrabiane dawniej w Norymberdze.

Nosce te ipsum *l.* znaj siebie samego.

Nosce tempus *l.* poznaj wartość czasu.

Nosogenesis, Nosogienja **g.* historja powstawania chorób.

Nosokomjalny **g.* dotyczący szpitali.

Nosologja **g.* *ob.* **Patologja.**

Nos Poloni non curamus quantitatem syllabarum *l.* my Polacy nie troszczymy się o iloczas zgłosek (przeciwko tym, którzy troszczą się w wymowie o iloczas łaciński, np. wymawiamy **curāmus** zam. **curămus**).

Nos poma natamus *l.* my, jabłka, płyniemy (stosuje się do tych, którzy przywłaszczają sobie zasługi innych, jako niby towarzyszę ich pracy).

Nostalgja **g.* gorące pragnienie ujrzenia ojczyzny, choroba, powstająca z tęsknoty za krajem rodzinnym.

Nostradamusa przepisy, emfatyczna nazwa przepisów czarodziejskich (od astrologa i szarlatana franc. 1503—1566).

Nostras *ob.* **Cholera nostras.**

Nostro *l.* nasze (np. conto).

Nostryfikacja *nl.* uczynienie czegoś swoim; uznanie dyplomu doktorskiego, uzyskanego w jednym państwie, przez uniwersytet innego państwa.

Nostryfikować *nl.* przyjąć ka swego; przyjąć do stowarzyszenia akademickiego.

Nota *l.* przypisek, uwaga, objaśnienie; rachunek towarów; **n. dyplomatyczna**, odezwa rządu jednego mocarstwa do drugiego w celu zwrócenia uwagi na jego sprawę wewnętrzną; mieć u kogo dobrą a. złą notę, być przez kogo dobrze a. źle uważanym; **noty państwowe**, pożyczka państwowa, papiery państwowe nieoprocentowane, płatne w każdej chwili okazicielowi.

Nota bene *l.* (*skr.* **NB.**) *dosł.* uważaj dobrze; znak używany dla zwrócenia na co uwagi.

Notabilitacja *nl.* wysoka szlachta, arystokracja, magnaterja.

Notable *f.* obywatele najznakomitsi stanowiskiem, wykształceniem i majątkiem; dawniej: stany państwa we Francji.

Notacja *l.* oznaczanie znakami umówionemi (*n.* mu-

syczna, chemiczna, szachowa).

Notalingua *ł.* zbiór reguł gramatycznych.

Notandum, w l. mn. **Notanda** *ł.* szczegóły, zasługujące na zanotowanie, na zauważenie.

Notarjalny *nł.* należący do czynności urzędowych notarjusza; przez notarjusza urzędowo spisany.

Notarjat *nł.* prawo notarjalne: zajęcie notarjusza, biuro notarjusza, instytucja notarjuszów.

Notarjusz *ł.* urzędnik przy jurysdykcji sądowej, ustanowiony do spisywania i przechowywania aktów sprzedaży, kupna, umów, zapisów, poświadczania tożsamości podpisów i t. p.

Notator *śrł.* robiący noty, notaty.

Notaty *ł.* uwagi, spostrzeżenia, zaznaczenia, zapisywane dla pamięci; **notatka**, uwaga, zapisana dla pamięci; **notatnik**, książeczka do zapisywania szczegółów, które mamy zapamiętać.

Notes *f.*, **Notesik** *ob.* **Notatnik.**

Notoryczny *ł.* powszechnie znany, wiadomy, jawny.

Notować *ł.* zaznaczać, zapisywać.

Notre-Dame *f.* *(notr-dam)* *dosł.* nasza Pani, to samo co Matka Boska.

Notturno *w.* *ob.* **Nokturn.**

Notyfikacja *nł.* uwiadomienie urzędowe o postanowieniu, powziętym przez państwo.

Notyfikować *nł.* zawiadamiać inne mocarstwo drogą dyplomatyczną.

Notysa *f.* notowanie kursu papierów giełdowych.

Notyska *f.* notatka.

Nougat *f.* *(nuga)* ciastko suchę z krajanych orzechów a. migdałów.

Noumen *ob.* **Numen.**

Noumenologja **g.* nazwa psychologji podług Hegla.

Nous faisons l'histoire *f.* *(nu fesą listuar)* *dosł.* my robimy historję: nasze czyny będą zapisane w dziejach; my wpływamy na bieg zdarzeń dziejowych.

Nouveau jeu *f.* *(nuwo żö)* nowa gra; *przen.* nowa moda, *szczeg.* w postępowaniu.

Nouveauté *f.* *(nuwotei)* nowość, szczególniej w artykułach modnych.

Nouvelle du jour *f.* *(nuwel dü żur)* *dosł.* nowina dnia, głośna wiadomość, fakt, zdarzenie, zajmujące w danej chwili opinję publiczną, będące na dobie; plotka.

November *ł.* listopad.

Nove, sed non nova *ł.* sposób nowy, ale rzecz ta sama.

Novos amicos dum paras, veteres cole *ł.* szukając nowych, pilnuj starych przyjaciół.

Novus ordo rerum *ł.* nowy porządek rzeczy (który nastąpił skutkiem ważnych zmian politycznych a. społecznych).

Novus rex, nova lex *ł.* nowy król, nowe prawa.

Nowacja *nł.* zmiana zobowiązania; *ob.* tez **Inowacja.**

Nowalja *ł.* pierwszy raz podawana potrawa sezonowa, świeże, ukazujące się ogrodowizny i owoce.

Nowator *ł.* wprowadzający nowości, nowe pojęcia, zwyczaje i t. p.: **nowatorstwo**, wprowadzenie nowych rzeczy, nowych pojęć, nowości.

Nowelista *nł.* autor nowelli.

Nowel(l)a *w.* krótki utwór beletrystyczny, szkicujący kilku znamiennemi rysami jeden jakiś fakt życiowy, jedną cechę charakteru i t. p., obrazek, szkic powieściowy; ustawa, zastępująca niektóre przepisy innemi, ulepszająca dawne; projekt prawa, ulepszającego dawne prawo, opracowany i przedstawiony do zatwierdzenia w porządku przepisanym.

Nowember *ob.* **November.**

Nowenna *śrł.* nabożeństwo 9-cio dniowe ku czci jakiego Świętego.

Nowicjat *nł.* czas próby, oznaczony dla nowicjusza.

Nowicjusz *ł.* osoba, przebywająca czas próby w zakonie; nowowstępujący do jakiego zawodu, nie obeznany z nim, niedoświadczony.

Nox fert consilium *ł.* noc przynosi radę.

Noyade *f.* *(nwajad)* topienie gromadne przestępców politycznych we Francji podczas Wielkiej Rewolucji za pomocą łodzi z dnem ruchomym, praktykowane w Nantes 1793—1794 r.; wogóle: topienie za karę.

Nr., **Nro** *skr.* **Numer** *(ob.)*.

N. S. *skr.* **Nowego stylu**, rachuba czasu podług kalendarza Gregorjańskiego.

N. T. *skr.* **Nowy Testament.**

Nuance *f.* *(nüa"s)* odcień, lekka różnica.

Nudle *n.* kluski, łazanki, makaron.

Nuga, **Nugat** *ob.* **Nougat.**

Nuit (la) porte conseil *f.* *(la nüi port kąsej)* noc przynosi radę (po wypoczynku nocnym łatwiej znaleźć radę na kłopotliwe położenie).

Nukleina *nł.* materja organiczna, wchodząca w skład jąder komórkowych, składa się z siarki i fosforu, używana jako lek.

Nul *ł.* zero.

Nul et non avenu *f.* *(nül e nąawnü)* to, co nie istnieje i wcale się nie zdarzyło (uważać jaką czynność za niebyłą, chociaż ją wykonano)

Nulla calamitas sola *ł.* nieszczęście samo nie przychodzi.

Nulla dies sine linea *ł.* ani jeden dzień (nie minie) bez kreski (pracy), każdy dzień przynosi postęp w pracy.

Nulla nuova, buona nuova *w.* żadnej nowiny to dobra nowina (w oczekiwaniu raczej złych, niż dobrych wiadomości).

Nulla potentia supra leges esse debet *ł.* żadna potęga nie może być ponad prawami.

Nulla regula sine exceptione *ł.* niema reguły bez wyjątku.

Nulla salus bello *ł.* nie w wojnie zbawienie.

Nullum anarchia maius est malum *ł.* niema większego zła od anarchji.

Nullum est maius malum, quam non posse ferre malum *ł.* niema większego nieszczęścia, jak niemożność znoszenia nieszczęścia.

Nullum magnum ingenium sine mixtura dementiae fuit *ł.* nie było gienjusza bez domieszki głupstwa (zdanie, przypisywane Arystotelesowi).

Nullum violentum perpetuum *ł.* żaden gwałt nie może trwać wiecznie.

Nullus est liber tam malus, ut non aliqua parte prosit *ł.* żadna książka nie jest tak zła, żeby z niej nie wyciągnąć jakiejkolwiek korzyści.

Numa, **Noma** *lit.* szałas, chata leśna u Żmudzinów.

Numa Pompiljusz, pół-mityczny król rzymski; *żart.* **Numa wyszła za Pompiljusza**, romans skończył się małżeństwem zakochanych.

Numen *g.* w *filoz.* istota rzeczy, nie dająca się poznać doświadczalnie, ale poznawana rozumem, absolut.

Numenalny *nł.* sam w sobie, niezależny od formy ujęcia myślowego.

Numer *ł.* liczba, *przen.* człowiek a. przedmiot, przedmiot, oznaczony jaką liczbą; mieszkanie w hotelu; pokoik, przegródka a. szafka w łazienkach; *pog.* a. *iron.* człowiek, kobieta; **dobry n.**, mieć opinję człowieka porządnego; **zły n.**, mieć złą opinję; **numerowy, numerowa**, służący, służąca do obsługi gości w numerach hotelu; **numerować**, oznaczać numerami kolejnemi.

Numeracja *ł.* liczbowanie' oznaczenie liczbą, numerem; nauka o tworzeniu się liczb, ich nazw i sposobie ich pisania (część arytmetyki).

Numerale *ł.* liczebnik (w l. mn. **Numeralia**).

Numerator *ł.* przyrząd do wyciskania numerów kolejnych (rodzaj stempla).

Numeri *ł.* liczby; tytuł czwartej księgi Pentateuchu.

Numerus clausus *ł.* liczba ograniczona (np. osób dopuszczalnych do czego).

Numeryczny *nł.* liczebny.

Numizmat *g.* dawna rzadka moneta a. medal; *przen.* rzecz rzadka, jedyna, osobliwa.

Numizmatyka **g.* nauka i opis starożytnych monet i medali.

Nummis potior amicus in periculis *ł.* w niebezpieczeństwie lepszy jest przyjaciel niż pieniądze.

Numulit *nł.* kopalna muszelka obecnie zaginionego żyjątka z rzędu korzenionóżek, mająca kształt pieniądza.

Nunc dimitte *ł.* teraz odpuść (Panie, sługę swego): gotowość zakończenia życia, gdy spełniło się najgorętsze pragnienie (słowa św. Symeona, gdy ujrzał Dzieciątko Jezus).

Nunc est bibendum, nunc pede libero pulsanda te llus *ł.* teraz należy pić, rzeźwą nogą uderzać o ziemię (słowa stosowane jako zachęta do picia i tańca).

Nuncjatura *śrł.* urząd i miejsce zamieszkania nuncjusza.

Nuncjusz *ł.* poseł i pełnomocnik papieski przy dworach panujących.

Nunc tuum ferrum in igne est *ł.* kuj żelazo, póki gorące.

Nunquam est fidelis cum potente societas *ł.* związek z potężniejszym nigdy nie jest trwały.

Nunquam retroversum! *ł.* nigdy wstecz!

Nuntium *ł.* w Austro-Węgrzech nazwa uchwał piśmiennych, komunikowanych sobie wzajemnie przez delegacje.

Nupcjalny *ł.* weselny.

Nursery *a.* *(nörseri)* pokój dla dzieci.

Nut *n.* wpust, żłobek (w stolarstwie).

Nuta *ł.* znak dźwięku czyli tonu; ton.

Nutacja *ł.* wahadłowe sba-

czanie, odchylanie się osi ziemskiej, które przy zakreślaniu okręgu koła na sklepieniu niebieskim tworzy linję nie równą kołową, lecz zygzakowatą; ruch obrotowy wierzchołka źdźbła rośliny, spowodowany przez nierównomierny wzrost źdźbła, odkryty przez Darwina.

Nux vomica *l.* wronie oko, kulczyba, drzewo rosnące w Indjach i w Ameryce Połud., z którego nasion otrzymuje się strychninę, a z niektórych gatunków kurarę.

Nygus *f.* próżniak, leniuch.

Nyktalopja **g.* wada wzroku, którą dotknięty widzi w jasny dzień gorzej, niż o zmroku.

Nyktitropizm **g.* sen nocny roślin, właściwość przyjmowania przez niektóre rośliny w nocy położenia odmiennego.

Nyktofobja **g.* obawa nocy, oznaka osłabienia nerwów.

Nyktografja **g.* sztuka pisania w ciemności.

Nymphaeum *l.* nazwa zbytkownych nieraz altan w starożytności, mieszczących wewnątrz źródło, ławki dokoła niego i okrytych dachem sklepionym; łazienki dla kobiet.

Nyża *ob.* **Nisza.**

O.

O. w *geogr.* wschód (*skr.* **Ost** *n.*); przy liczbie z prawej strony u góry znaczy: stopa, stopień, np. 5⁰=stóp a. 5 stopni; ⁰/₀ = procent, od sta; ⁰/₀₀=pro mille.

O' przed nazwiskami irlandzkiemi oznacza: syn.

O. A. (M.) D. G. *skr.* **Omnia ad (majorem) Dei gloriam** *l.* wszystko na (większą) chwałę Boga.

Oaks *a. (uks)* wyścig klacz trzyletnich w Epsom, jeden z trzech wielkich wyścigów angielskich (dwa inne są Derby i St. Leger).

Oar *a. (or)* **Oars** (*ors* l. mn.) wiosło; małe łódki na rzece Tamizie.

Oaza *g.* urodzajna miejscowość wśród pustyni, obfitująca w roślinność i wodę.

OB. *skr.* **Ohne Bericht** *n.* bez zawiadomienia (przy wekslach, przekazach).

Obcas *n.* podkładka na tylnej części podeszwy obuwia.

Obces, Obses *śrł.* natarczywość, impet, rozpęd.

Obcęgi *p.+n.* kleszcze żelazne.

Obdach *n.* wysunięty brzeg dachu, okap.

Obducent *l.* lekarz, robiący obdukcję i spisujący z niej protokół.

Obdukcja *l.* sądowo-lekarskie zbadanie zwłok, połączone z sekcją w celu stwierdzenia rodzaju śmierci, przyczyny i warunków, wśród których nastąpiła.

Obduracja *nl.* twardnienie, zapchanie.

Obedjencja *l.* posłuszeństwo; w zakonach bezwarunkowe posłuszeństwo rozkazom przełożonego; list, dany zakonnikowi, wyjeżdżającemu przez jego zwierzchność, ze wskazaniem obowiązków, dla których dopełnienia wyjeżdża.

Obelisk *g.* wysmukła czworoboczna, piramidalnie zakończona wysoka kolumna, zwykle wyciosana z jednej sztuki kamienia.

Obelus *g.* oszczep leżący: znak, stawiany obok podejrzanych lub niedokładnych miejsc a. wyrażeń w rękopisach, w dawnych wydaniach klasyków.

Ober- *n.* na początku wyrazów znaczy: nad-.

Oberammergau, wieś bawarska, której włościanie urządzają raz na lat 10 widowiska pasyjne.

Oberjägermeister *n.* wielki łowczy.

Oberkelner *n.* starszy kelner.

Oberkonduktor *n.* nadkonduktor.

Oberkontroler *n.* nadkontroler.

Oberlejtnant *n.* podporucznik.

Oberlicht, Oberluft *n.* górna część okna w osobnej ramie.

Oberon *f.* [*n.*] duch leśny, król elfów leśnych, mąż Tytanji.

Oberpolicmajster *n.* tytuł policmajstra w niektórych wielkich miastach.

Oberst *n.* pułkownik.

Obersztlejtenant *n.* podpułkownik.

Oberża *f.* zajazd, karczma, austerja.

Oberżysta *f.* właściciel oberży.

Obiit *l.* umarł.

Obituarjum *śrł.* lista zmarłych; księga do zapisywania zmarłych, za których mają się odprawiać Msze święte.

Obitum *l.* nabożeństwo przedpogrzebowe; Msza żałobna.

Obitus jurium *l.* utrata pewnych praw, pretensji np. przez przedawnienie.

Objacja *nl.* składanie objat, ofiara ślubowana Bogu.

Objekcja *l.* zarzut.

Objekt *l.* przedmiot; przedmiot wyobrażenia, świadomości; cel; w *gram.* wyraz, na który przechodzi czynność słowa (czasownika), dopełnienie.

Objektyw *nl.*, **szkło objektywne,** większa soczewka lupy, mikroskopu, przyrządu fotograficznego, zwracana ku rozpatrywanemu przedmiotowi, szkło przedmiotowe (*ob.* **Okular**).

Objektywizacja *l.* uprzedmiotowanie.

Objektywizm *nl.* przedmiotowość; wydawanie sądu na podstawie znamion przedmiotu, bez uwodzenia się własnemi uprzedzeniami, upodobaniami a. interesem.

Objektywny *nl.* przedmiotowy, odnoszący się do jakiegoś przedmiotu i odpowiadający istocie tegoż; rzeczowy; nie podlegający wpływom uczuć podmiotowych, nie zabarwiony indywidualnemi upodobaniami i zapatrywaniami; **objektywnie,** zapatrywać się na jaką sprawę t. j. sądzić ją wedle jej istoty i natury, a nie ze strony stosunku jej do nas samych; **objektywność** *ob.* **Objektywizm.**

Objicjent *l.* oskarżony.

Oblacja *l.* ofiara, dar.

Oblader *n.* rzemień, przechodzący przez grzbiet koniowi, przytrzymujący postronki.

Oblata *l.* w dawnym prawie polskim akt dosłownie wniesiony do ksiąg właściwych; **oblatować,** wpisywać w akta.

Oblig *w.* przyznanie należności na piśmie, dowód zaciągniętego długu; rewers.

Obligacja *l.* zobowiązanie, przyznanie długu na piśmie a. drukowane, wystawione przez osobę prywatną, przez instytucję a. przez państwo; **obligacje,** kredytowe papiery procentowe, stwierdzające dług długoterminowy, stopniowo umarzane.

Obligato *w.* w *muz.* obowiązkowo (oznacza część utworu, której nie można opuścić z całości).

Obligatoryjny *nl.* obowiązkowy, konieczny.

Obligé *f. (oblliże)* obowiązany, zobowiązany.

Obligo *w.* w handlu: zobowiązanie się, danie rękojmi, poręczenie.

Obligować *l.* zobowiązywać, prosić usilnie.

Obliteracja *l.* zatarcie liter napisu; w anatomji zgrubienie ścian przewodów; zarośnięcie, skutkiem którego zmniejsza się ich drożność (zwężają się).

Oblokucja *l.* przeczenie.

Oblokutor *l.* stawiający zarzuty.

Oblong *l.* podłużny, czworobok podłużny.

Obol *g.* drobna starogrecka moneta=0,16 franka.

Obój *f.* drewniany dęty instrument muzyczny.

Obrogacja *nl.* projekt zniesienia a. zmiany jakiego prawa.

Obrys *n.* zarys, kontur.

Obscène *f. (obsen)* nieprzyzwoity, wszeteczny.

Obscurum per obscurius *l.* rzecz ciemną (niezrozumiałą) przez jeszcze ciemniejszą (tłumaczyć).

Obsedować *l.* z naleganiem prosić; natarczywie się narzucać (o uczuciach, o myślach).

Obsekracja *l.* zaklinanie przez usilne prośby.

Obsekwje *l.* nabożeństwo za dusze zmarłych.

Obsequium amicos, veritas odium parit *l.* uprzejmość rodzi przyjaciół, prawda—nieprzyjaciół.

Obserwacja *l.* badanie, śledzenie, spostrzeganie; nadzór; **obserwacyjny,** spostrzegawczy, badawczy; **o. korpus,** oddziały wojska na stopie wojennej, wystawione przez neutralne państwo w celu śledzenia przebiegu walki, toczącej się w sąsiednim mocarstwie, lub poparcia akcji dyplomatycznej groźbą zbrojnej interwencji a. w celu rozbrajania oddziałów przekraczających granicę.

Obserwancja *l.* wytworzone przez długoletni zwyczaj prawidła, obostrzające lub łagodzące regułę zakonną.

Obserwant *l.* wypełniający ściśle przepisy kościelne; przestrzegający pilnie wszelkich form grzeczności towarzyskiej; *ob.* **Obserwantyn.**

Obserwantyn *nl.*, **Obserwant** *l.* zakonnik mniejszej reguły św. Franciszka, Franciszkanin.

Obserwantyzm *nl.* ścisłość w postrzeganiu czynności u innych osób.

Obserwator *l.* badacz, dostrzegacz; widz, świadek; pilnujący porządku, ustawy a. zwyczajów, ściśle je wypełniający.

Obserwatorjum *nl.* budynek

na spostrzeżenia astronomiczne i meteorologiczne, zaopatrzony w przyrządy naukowe; spostrzegalnia.

Obserwować *ł.* przypatrywać się, badać, uważać; pilnować; zachowywać, przestrzegać.

Obses *ł.* opętaniec, człowiek, opętany przez złego ducha; *ob.* **Obces.**

Obsesja *ł.* natarczywość, natręctwo; uporczywe nasuwanie się jakiej myśli; nagabanie od złego ducha, opętanie.

Obskurant *ł.* nieprzyjaciel oświaty; człowiek bez nauki, nieoświecony, zacofany.

Obskurantyzm *nł.* dążność przeciwna oświacie, skłonność do podtrzymywania nieuctwa.

Obskurny *ł.* ciemnego pochodzenia, podły, pospolity, lichy.

Obstalować *p.*+*n.* zamówić, kazać co zrobić.

Obstalunek *p*+*n.* zamówienie (jakiej roboty, towaru); zobowiązanie, aby co było dostarczone a. wykonane.

Obstetryczny *nł.* dotyczący położnictwa, akuszerski.

Obstetryka *nł.* położnictwo, akuszerja.

Obstipantia *ob.* **Obstruentia.**

Obstruentia *ł.* zatwardzenie, ciężki stolec; **o. parlamentarna** *ob.* **Obstrukcjonizm.**

Obstrukcja *ł.* zatamowanie, utrudnienie przebiegu jakiej sprawy; w *med.* zatwardzenie; **obstrukcyjny,** skłonny do obstrukcji.

Obstrukcjonista *nł.* poseł w parlamencie, zastosowujący obstrukcjonizm.

Obstrukcjonizm *nł.* obstrukcja parlamentarna, przeciąganie rozpraw dla wyczerpania czasu i niedopuszczenia do powzięcia jakiejkolwiek uchwały; przeszkadzanie obradom ustawicznym hałasem.

Obstupui *ł.* zdumiałem się, osłupiałem.

Obstynacja *ł.* upór.

Obstypacja *ł.* zatwardzenie żołądka.

Obsydja *ł.* oblężenie.

Obsydjan *ł.* stop niekrystaliczny różnych minerałów w ogniu wulkanicznym, czarny, brunatny lub ciemno-zielony, szklisto-połyskujący, używany do wyrobu drobnych przedmiotów ozdobnych, a niegdyś, przez ludy Ameryki, do wyrobu noży, grotów i t. p.

Obsygilacja *ł.* sądowe opieczętowanie ruchomości.

Obsygilat *ł.* dokument, opatrzony pieczęcią.

Obsygilować *nł.* pieczętować, zaopatrzyć pieczęcią.

Obsygnacja *ł.* sądowe opieczętowanie.

Obsygnować *ł.* opatrzyć znakiem dla odróżnienia a. dla kontroli.

Obszar *st.górnon.* przestrzeń ziemi, mająca duże wymiary, mniej więcej określona co do swych właściwości, granic rozległości, klimatu, mieszkańców i t. d.; **obszarnik,** właściciel większych obszarów ziemi, większej posiadłości ziemskiej.

Obszlega *n.* wyłogi u munduru; obłożenie gnojem inspektów.

Obtestować się *ł.* świadczyć się (kim a. czym), brać na świadka.

Obtrektacja *ł.* oszczerstwo, obmowa; oskarżenie kłamliwe.

Obtrektator *ł.* oszczerca, potwarca; kłamliwy oskarżyciel.

Obturator *ł.* muskuł zamykający, zatykający; płytka kościana, metalowa, ebonitowa, tworząca sztuczne podniebienie; zasłona, zatyczka; przyrząd w broni palnej, zatykający szczelinę, przez którą mógłby uchodzić gaz przy wystrzale; zatyczka chirurgiczna do ran a. otworów w ciele, zasłonka w narzędziach optycznych, zwężająca pole widzenia do wymiarów żądanych.

Obvolventia *ł.* środki lekarskie a. aptekarskie, służące do owinięcia (np. skóry obnażonej z naskórka, lekarstw przykrych w smaku i t. p.).

Obwencja *ł.* ofiara dobrowolna, podatek kościelny.

Obwoluta *ł.* owinięcie, okładka wierzchnia, obłożenie okładki papierem.

Oc *prow. (ok):* w wiekach średnich na południu rzeki Loary zamiast *oui* (*ob.*) mówiono *oc.*; stąd: **langue d'oc** (*laⁿg dok*) język *oc* (język południowo-francuski); stąd dalej i nazwa krainy Langwedocja; na półn. tej rzeki zamiast *oui* mówiono *oil* (*ob.*).

Occasio facit furem *ł.*, **Occasion (l') fait le voleur** *f.* (*lokazją fe lö wolör*) sposobność robi złodzieja.

Occiput *ł.* tylna część głowy.

Occulti morbi *ł.* choroby tajemne, sekretne.

Ocean *g.* wielkie, nieprzerwane przestrzenie wód słonych, między wielkiemi lądami, tworzące morza; *ob.* **Okeanos.**

Oceanida *g.* *mitol.* każda z trzech tysięcy cór Oceana i Tetydy; nimfa morska.

Oceanografja *g.* nauka o morzach.

Ocel [*czes.*] hakowate wygięcie każdego z dwu końców podkowy; inaczej: hacel.

Ocelle *ł.* oczka, w postaci punktów barwnych, istniejące u zwierząt niższych.

Ocembrować *p.*+*śrgórnon.* opatrzyć ścianami dół lub studnię.

Ocet *ł.* kwaśny płyn, otrzymywany głównie przez fermentację płynów, zawierających alkohol, taki **o.** nazywa się **naturalnym**; **o. sztuczny,** jest mieszaniną kwasu octowego, wody i dodatków zapachowych i smakowych; **o. tualetowy,** jest mieszaniną octu, spirytusu i pachnideł; **o. drzewny,** otrzymuje się przez skropienie gazów z dystylacji suchej drzewa; **o. lodowy** cz. **octowy kwas,** związek chemiczny węgla, wodoru i tlenu, jest skoncentrowanym octem drzewnym; silnie nagryza skórę; spożyty w większej dawce truje; skrystalizowany zowie się octem lodowym; **octowa esencja,** jest kwasem octowym nieco rozcieńczonym, zaprawianym dla zapachu i smaku.

Ochlokracja *g.* panowanie gminu ulicznego, gminowładztwo.

Ochmistrz *n.* urząd dworski, marszałek dworu, przełożony nad dworem; dawniej nauczyciel domowy; **ochmistrzyni,** nauczycielka domowa, przełożona.

Ochra *g.* minerał ziemisty, mieszanina wodanu tlennika żelaza z glinką, żółta a. brunatna trwała farba, używana w malarstwie, przy drukowaniu tkanin, tapet, zabarwianiu cementu i t.d.

Ochriasis **g.* (*żółtawa*) bladość twarzy.

Octiduum *ł.* przeciąg ośmiu dni.

October *ob.* **Oktober.**

Octodecimo *ł.* format osiemnastki (arkusz każdy złożony na 18 części, liczący 18 kartek czyli 36 stronic).

Octroi *f.* (*oktrua*) pozwolenie władzy, koncesja, przywilej; opłata przy wprowadzaniu np. do miasta przedmiotów konsumcji, akcyza miejska.

Oculi *ł.* trzecia niedziela postu, tak nazwana od słów, rozpoczynających Mszę św.

Oculi avidiores sunt quam venter *ł.* oczy są chciwsze, niż żołądek.

Oculos habent et non vident *ł.* oczy mają, a nie widzą (o ludziach zaślepionych uprzedzeniem).

O curas hominum! o quantum est in rebus inane! *ł.* O troski ludzkie! ile jest w nich marnego!

Ocyrklować, określić za pomocą cyrkla, okolić granice.

Oczajdusza *mlr.* hultaj, awanturnik, drab.

Oczeret *mlr.* miejsce wśród lasu trzciną zarosłe; trzcina.

Od *isl.* mniemana siła, odkryta przez barona Reichenbacha, przyrodnika, Niemca, istniejąca jakoby w elektryczności, magnetyzmie, świetle, cieple i oddziaływająca na osoby nerwowe.

Oda *tur.* izba, sypialnia, koszary; oddział wojska, pułk, orszak.

Oda *g.* utwór liryczny, uroczyście opiewający przedmioty uczuć wzniosłych, wzniosła pieśń pochwalna.

Odaj *tur.* futor.

Odal *szw.* wolne posiadanie gruntu.

Odalbond *szw.* wolny, dziedziczny posiadacz gruntu.

Odalik *tur.* mieszkanie kobiet muzułmańskich.

Odalisa, Odaliska *tur.* służebna pokojowa w haremie baszy lub sułtana; piękna niewolnica na Wschodzie.

Odcyfrować *p.*+*n.* odczytać to, co napisane znakami tajemniczemi; odczytać pismo niewyraźne.

Oddfellows *a.* (*odfelos*) stowarzyszenie dobroczynne pokrewne masonerji, z dewizą: „przyjaźń, miłość, prawda", do którego celów należy opieka nad chorymi, nad wdowami, sierotami i pomaganie młodzieży ubogiej a żądnej nauki.

Odeon, Odeum *g.* w starożytnej Grecji budynek na popisy i współubieganie się poetów i śpiewaków; gmach przeznaczony na przedstawienia muzykalne.

Oderint, dum metuant *ł.* niechaj nienawidzą, byleby się bali.

Oderunt peccare boni virtutis amore *ł.* dobrzy nienawidzą grzechu z miłości cnoty.

Odesymphonie *f.* (*odsęfoni*) sztuka muzyczna w rodzaju ody z symfonicznym podkładem.

Odiosa *ł.* rzeczy wstrętne, nienawistne.

Odi profanum vulgus et arceo *ł.* nienawidzę motłochu i unikam go.

Odium *ł.* nienawiść, wstręt; **o. theologicum,** przysłowiowa nienawiść między duchownymi różnych wyznań a. różnych sekt.

Odium qui timet, regnare nescit *l.* kto się obawia nienawiści, nie potrafi rządzić.

Odkomenderować *p.+l.* wysyłać, wyprawiać urzędownie gdzieindziej.

Odol *nl.* płyn miętą pachniący, lekko antyseptyczny, służący do płókania ust.

Odo-magnetyzm *ob.* **Od.**

Odometr *ob.* **Hodometr.**

Odontalgja **g.* ból zębów.

Odontograf **g.* przyrząd do wyznaczania i kreślenia (rysowania) zębów czyli trybów u kół zębatych.

Odontolit **g.* kamień winny na zębach; zęby skamieniałe znajdywane w pokładach ziemi.

Odontologja **g.* nauka o zębach.

Odontotechnja **g.* sztuka utrzymywania zębów zdrowych i ładnych; umiejętność wyrabiania zębów sztucznych.

Odontoterapja **g.* nauka leczenia chorób zębów.

Odontyna *nl.* lekarstwo na ból zębów; mieszanina różnych ingredjencji, nasycona wonnością do czyszczenia zębów.

Odor *l.* zapach, woń; przykry zapach, smród; **o. hircinus,** zapach kozli, zapach potu.

Odryna *błr.* szopa na siano, stodoła.

Odseparować *p.+l.* odłączyć, oddzielić.

Odwach *n.* strażnica wojskowa, posterunek, gdzie stale przebywa straż garnizonowa.

Odyn, Wotan *n.* główny bóg starogiermański; żoną jego była Herta *oz.* Frygga.

Odysseja *g.* starogrecka epopeja Homerowa, opisująca przygody Odysseusza (Ulissesa) w drodze powrotnej z Troi do Itaki; *przen.* wędrówka długa, pełna przygód i niebezpieczeństw.

Oe *duńs.* wyspa.

Oedema *g.* obrzęknięcie, nabrzmienie, puchlina.

Oeil de boeuf *f.* (*öj dö böf*) okrągłe a. owalne okno w dachu, w ścianie; luka; przedpokój w Wersalu z oknem okrągłym; stąd: nazwa kroniki skandalicznej dworu Ludwika XIV; oczka w serze szwajcarskim i holenderskim.

Oeil de chat *f.* (*öj dö sza*) kocie oko, minerał: odmiana krzemienia, używana jako kamień pół-drogi.

Oeillade *f.* (*öjad*) umizgi zalotne, strzelanie oczami, oczkowanie.

Oer *skand.* moneta duńska, szwedzka, norweska = $^1/_{100}$ krony (mało co więcej niż $^1/_2$ kopiejki).

Oeuvre posthume *f.* (*övr postüm*) książka, wydrukowana z rękopisu po śmierci autora, wydanie pośmiertne.

Ofenbachjada *nl.* rozpustne operetki (od nazw. Jakóba Offenbacha, kompozytora francusk. 1822—1880).

Ofensywa *nl.* postępowanie zaczepne z nieprzyjacielem.

Ofensywny *nl.* zaczepny.

Oferent *l.* składający ofertę.

Oferować *l.* zalecać, proponować, przynosić.

Oferta *f.* zaofiarowanie, propozycja podjęcia się lub powierzenia roboty, dostawy, przysłania towaru i t. p., zawierająca warunki i cenę.

Offertorjum *l.* część Mszy św., następująca po Credo, Ofiarowanie; śpiew chóru, towarzyszący tej części Mszy.

Office *f.* (*offis*) nabożeństwo; urząd.

Officinalia *l.* środki lekarskie dozwolone.

Officium *l.* nabożeństwo; obowiązek; służba.

Officium nobile *l.* szlachetny obowiązek.

Ofiara *śrgórnon.* [*czes.*] danie, darowanie, poświęcenie czego **a.** kogo komu **a.** na jaki cel, wyrzeczenie się czego na czyją korzyść; przedmiot oddany; objata; rodzaj podatku; osoba, która cierpi skutkiem własnego a. czyjego postępowania a. skutkiem przeciwności losu; **O. święta,** Msza św., Ciało i Krew Pana Jezusa; **ofiarnik,** kapłan, ofiarujący ofiary. **ofiarować,** czynić ofiarę, uczynić ofiarę.

Oficer *f.* ogólny tytuł wyższych stopni wojskowych (od porucznika do generała).

Oficjalista *nl.* urzędnik prywatny; jeden z wyższej służby w większych gospodarstwach wiejskich, np. pisarz prowentowy, ekonom i t. p.

Oficjalny *l.* **środek,** środek leczniczy, objęty obowiązującą farmakopeją; **oficjalnie,** urzędownie; zgodnie z ustalonemi formami; z rozporządzenia wyszłego bezpośrednio od jakiejś władzy.

Oficjał *l.* wikarjusz biskupi, któremu powierzone są sprawy sądowe; urzędnik skarbowy i pocztowy w Austrji.

Oficjant *nl.* ksiądz, odprawiający Mszę św.; oficjalista.

Oficyna *l.* osobny budynek mieszkalny, przybudowany do większego od strony wewnętrznego dziedzińca lub ogrodu: nazwa, dawana drukarniom; pracownia farmakologiczna; oddział fabryki, warsztat.

Ofiklejda **g.* wielki mosiężny dęty instrument muzyczny, z kształtu przypominający węża.

Ofir *hebr.* nazwa krainy bogactw: złota, drogich kamieni i t. d., wspominana w Biblji.

Ofjolatrja **g.* oddawanie czci wężom jako bóstwom.

Ofjolit **g.* skamieniały szczątek węża.

Ofjologja **g.* nauka o wężach (część zoologji).

Ofort *ob.* **Eau forte.**

Oftalmiczny *l.* dotyczący chorób oczu; **o. szpital,** zakład leczniczy dla chorych na oczy.

Oftalmja *g.* zapalenie oczu.

Oftalmologja **g.* okulistyka, nauka o oczach w stanie zdrowia i choroby.

Oftalmoskop **g.* wziernik oczny, przyrząd do badania wnętrza oka.

Ogam *ob.* **Ogham.**

Ogham *celt.* pismo staroż. Iryjczyków, złożone z kresek dłuższych i krótszych, dotykających linji prostej, a. przecinających się z nią, prostopadłych do niej i ukośnych.

Ogier *tur.* koń niewałaszony, reproduktor.

Ogiwalny *f.* w *archit.*: w kształcie łuku szpiczastego.

Ogre *f.* (*ogr*) wilkołak, ludożerca (w bajkach).

Ogresse *f.* (*ogres*) żona ludożercy; baba jędza.

Ohm *ob.* **Om; Ohma prawo,** siła prądu elektrycznego jest wprost proporcjonalna do siły elektro-wzbudzającej, a odwrotnie proporcjonalna do oporu całego pasma.

Ohne Bericht *n.* na wekslach i przekazach niemieckich: bez uprzedniego zawiadomienia piśmiennego.

Ohne Kosten *n.* bez kosztów (na przekazach).

Oidium *g.* choroba winorośli spowodowana przez grzybek pasorzytny, zwany także oidium; grzybki pleśniowe; pleśnice, powodujące u dzieci afty czyli pleśniawki.

Oïl (*oil*) zam. *oui* (*ob.*) w narzeczu francuskim na północy Loary, stąd **langue d'oïl** (*la"g doil*) (język północno-francuski); *ob.* **Oc.**

Okaryna *w.* gliniany instrument muzyczny dęty w rodzaju fletu, kształtem przypomina tułów ptaka.

Okazja *l.* sposobność, okoliczność sposobna, sprzyjająca czemu; **o. wojenna,** bitwa, potyczka; **okazyjny,** przygodny.

Okazjonalizm *nl.* doktryna kartezjanizmu, podług której wszelka przypadkowość w życiu człowieka i społeczeństw jest wynikiem bezpośredniego wmieszania się Boga, przez wzbudzenie poszczególnych uczuć w ludziach.

Okcydent *l.* zachód; kraje europejskie. leżące na zachód morza Adrjatyckiego.

Okcydentalny *l.* zachodni.

Okcytański język *ob.* **Oc.**

Okeanida *ob.* **Oceanida.**

Okeanos *g.* według staroż. Greków bezgraniczny przestwór wodny wokoła wszystkich lądów; w *mit.* greckiej najstarszy z bożków, przedstawiany w leżącej postawie, jako brodaty starzec z rogami a. nożycami raka na głowie, z urną, lejącą wodę, zwierzętami morskiemi i berłem; córkami jego były oceanidy.

Okigrafja **g.* sztuka szybkiego pisania.

Okkazjonalizm *ob.* **Okazjonalizm.**

Okkultacja *ob.* **Okultacja.**

Okluzja *l.* własność niektórych metali, iż pochłaniają wielką ilość gazu wodoru.

Okra *ob.* **Ochra.**

Oksalurja **g.* chorobliwy nadmiar soli szczawiowych w moczu.

Okseft *a.* beczka na wino lub inne ciecze, zawierająca od 200—400 litrów.

Oksydacja *nl.* utlenianie, proces łączenia się jakiego ciała a. związku chemicznego z tlenem; metale bywają umyślnie oksydowane, żeby zabezpieczyć je od wpływów zewnętrznych a. nadać im barwę inną.

Oksydować *nl.* poddawać oksydacji.

Oksygienacja *nl.* utlenianie krwi w płucach wskutek oddychania.

Oksyhemoglobina *nl.* hemoglobina utleniona czyli połączona z tlenem (dostarczonym przez oddychanie).

Oksymoron **g.* *dosł.* dowcipnie-głupio: zestawienie wyrazów napozór sprzecznych, np. pracowite próżnowanie, zapał na zimno, wymowne milczenie i t. p.

Oksza *n.* siekiera; herb, przedstawiający siekierę w czerwonym polu, zwróconą ostrzem na prawo; **okszyc,** szlachcic herbu Oksza.

Oktaedr *g.* ośmiościan,

bryła gieometryczna, której powierzchnia składa się z ośmiu trójkątów foremnych, równych.

Oktagon *ob.* **Oktogon.**

Oktant *ł.* ósma część okręgu koła, przyrząd astronomiczny do mierzenia kątów.

Oktastylos *g.* budowla o 8 kolumnach w ścianie przedniej.

Oktawa *ł.* ósmy djatoniczny stopień, powtórzenie tonu głównego; skala ośmiu tonów; ósmy dzień od jakiej daty: ośmiodniowy przeciąg czasu; obchód ośmiodniowy niektórych uroczystości kościelnych; w poezji strofka albo zwrotka ośmiowierszowa, w której jedenastozgłoskowe wiersze rymują się: 1 z 3 i 5, 2 z 4 i 6, a 7 z 8, stanca; ósemkowy format książki (8 kartek=16 stronnic).

Oktet *nł.* utwór muzyczny, napisany na 8 różnych głosów lub 8 instrumentów.

Oktober *ł.* październik.

Oktodec *ł.* ośmnastka, format druku o 36 stronnicach na arkuszu.

Oktogon **g.* ośmiokąt, powierzchnia ograniczona ośmiu równemi bokami, mająca ośm kątów równych.

Oktogonalny *nł.* ośmiokątny.

Oktrojować *f.* wydawać rozporządzenia, nadawać jakie prawa, przywileje, z racji wyższej władzy, z mocy monarszej; **oktrojowany,** pozwolony, nadany przez panującego lub rząd.

Oktuplować *nł.* pomnażać ośmiokrotnie.

Oktyljon *nł.* liczba jedynka i po niej 27 zer; według numeracji niemieckiej: miljon w ósmej potędze czyli 1 z 48 zerami.

Okular *śrł.* soczewka w lunecie, mikroskopie i t. p., do której się oko przykłada; szkło oczne (*ob.* **Objektyw**).

Okulary *śrł.* szkła szlifowane, zabarwione (konserwy), a. przezroczyste, oprawione tak, że można je nakładać na oczy, w celu dokładniejszego widzenia przedmiotu lub dla poprawienia wzroku.

Okulista *nł.* lekarz chorób oczu.

Okulistyka *nł.* część medycyny, zajmująca się leczeniem chorób ocznych.

Okulizacja *nł.* oczkowanie, sposób szczepienia drzew, polegający na odjęciu kawałka kory wraz z oczkiem (pączkiem) z drzewa szlachetnego i przeniesieniu go na dziczkę.

Okultacja *nł.* zakrycie gwiazdy a. planety przez księżyc.

Okultystyczny *nł.* rozważany w duchu okultyzmu.

Okultyzm *nł.* ogólna nazwa zjawisk w naturze i życiu psychicznym (hypnoza, telepatja, jasnowidzenie), których nie można objaśnić przyczynami znanemi i działaniem znanych sił natury; nauka tajemnicza.

Okupacja *ł.* objęcie w posiadanie, przywłaszczenie sobie obszaru, zwłaszcza nie będącego niczyją własnością; obsadzenie wojskiem kraju obcego; **armja okupacyjna:** wojska, które zajęły kraj cudzy na pewien czas; **kraje okupowane,** miejscowości, zajęte i administrowane przez wojska obce.

Olbora *n.* opłata za prawo eksploatowania kopalni i zarząd kopalni; **olbornik,** poborca dochodów z olbory.

Olbrot *n.* masa mleczno biała, tłusta, krystalicznie przeświecająca, która znajduje się w głowie kaszalotów i innych wielorybowatych, używana do wyrobu drogich świec i do kosmetyków.

Olbrotowiec *ob.* **Kaszalot.**

Oleina *nł.* tłuszcz naturalny, znajdujący się we wszystkich tłustościach roślinnych i zwierzęcych.

Olej *ł.* płyn tłusty, wyciśnięty z jakiej rośliny oleistej; **o. mineralny,** tłuszcz, otrzymywany przez dystylację ropy naftowej; **o. święty,** oliwa, przez biskupa poświęcona, używana do ostatniego namaszczenia; *przen.* **mieć o. w głowie,** mieć rozum, być roztropnym; **olejki eteryczne a. lotne,** ogólna nazwa rozmaitych oleistych cieczy roślinnych, odznaczających się zapachem mniej lub więcej przyjemnym; **olejne farby,** farby utarte z olejem; **olejarnia,** tłocznia oleju, oliwy; **oleiste rośliny,** rośliny, z których olej bywa wytłaczany.

Oleodruk *n.* rycina, odbita farbami olejnemi sposobem litograficznym.

Oleomargaryna *nł.* tłuszcz, otrzymywany z łoju wołowego przez wyciskanie i służący do fabrykacji margaryny.

Oleonafta *nł.* jeden z produktów dystylacji nafty używany jako smar.

Oleracea *nł.* ogólna nazwa jarzyn i zielenin na potrzeby kuchenne.

Olet lucernam *ł.* pachnie lampą (pilną pracą nocną).

straciłem olej i pracę (nadaremno); szkoda czasu i atłasu, szkoda zachodów i kosztów daremnych.

Oligarcha **g.* możnowładca.

Oligarchiczny **g.* możnowładczy.

Oligarchja *g.* panowanie w kraju kilku rodzin arystokratycznych; rząd możnych; możnowładztwo.

Oligocen **g.*, **Oligoceński** a. **Oligoceniczny pokład,** skały formacji trzeciorzędowej między eocenicznym i neocenicznym.

Oligoklas **g.* minerał szarozielonkawy, tym różny chemicznie od ortoklazu, że zamiast potasu zawiera sód; wietrzejąc, zamienia się na kaolin.

Oligokracja **g.* *ob.* **Oligarchja.**

Olim *ł.* niegdyś, od czasów niepamiętnych.

Olim meminisse juvabit *ł.* kiedyś przyjemnie będzie wspomnieć sobie.

Olimp *g.* najwyższa góra w Grecji, uważana w mitologji greckiej za siedzibę bogów; **olimpijski,** jowiszowy, boski **olimpijskie igrzyska,** starogreckie uroczystości narodowe, które się co 4 lata odbywały w Olimpji, od kilkunastu lat wznowione w Grecji; **olimpijczyk,** znakomity poeta, artysta.

Olimpjada *g.* czteroletni przeciąg czasu między dwoma olimpijskiemi i igrzyskami, jednostka rachuby czasu u starożytnych Greków.

Olitoryczny *ł.* rosnący w ogrodach warzywnych, dotyczący roślin warzywnych.

Oliwa *ł.* płyn tłusty wyciśnięty z owocu drzewa zwanego drzewem oliwnym a. oliwką, rosnącego dziko w ciepłych krajach Azji, a hodowanego w południowej Europie; **oliwić,** napuszczać oliwę, naoliwiać; **oliwiarka,** naczynie do napuszczania przyrządów w ruchu oliwą, ażeby się nie tarły; **oliwka,** owoc drzewa oliwnego i oliwa z niego wytłoczona; **oliwkowaty,** mający kształt oliwki; **o. kolor:** brudno-zielony.

Oliwety *f.* paciorki szklane kształtu okrągło-podługowatego; korale tego kształtu.

Oliwiarka *ob.* **Oliwa.**

Oliwin *nł.* odmiana chryzolitu, minerał, krzemian magnezji z domieszką żelaza, półdrogi kamień koloru zielonego, żółtego, brunatnego.

Oliwka *ob.* **Oliwa.**

Olla male fervet *ł.* garnek gotuje źle; źle idzie (komu).

Olla potrida *h.* (*olja-*) rodzaj bigosu z drobno krajanego mięsiwa, kapusty i korzeni, ulubiona narodowa potrawa hiszpańska; mieszanina, rozmaitość.

Olstro *n.* futerał skórzany u siodła na pistolety.

Ołtarz *ł.* rodzaj stołu, nad którym jest obraz i relikwie Świętego, przy którym kapłan odprawia nabożeństwo; *przen.* cel ofiar i poświęceń; **pójść do o-a,** wziąć ślub małżeński kościelny.

O. M. *skr.* **Aptimo maximo** *ł.* najlepszemu i największemu (Bogu).

OM. *skr.* **Ostermesse** (*ob.*).

Om *n.* jednostka miary oporu elektrycznego = oporowi, jaki pokonać musi elektryczność, przechodząc przez słup rtęci, mający 1 metr długości i 1 milimetr kwadratowy w przecięciu (od nazw. przyrodnika Niemca Ohm (1787—1859); miara handlowa wina reńskiego=180 butelek.

Omar, kalif arabski (634—644), który spalił olbrzymią bibljotekę w Aleksandrji; *przen.* wróg i niszczyciel książek.

Ombrageux *f.* (*qbrażö*) płochliwy, lękliwy (o koniu); podejrzliwy, obraźliwy (o człowieku).

Ombrées *f.* (*qbre*) materjały wełniane w pasy w środku ciemniejsze przechodzące po bokach w smugi jaśniejsze.

Ombres chinoises *f.* (*qbr szinuaz*) cienie chińskie, obrazy, rzucane przez latarnię czarnoksięską; *przen.* osoby przesuwające się przez widownię działalności, nie wywierające na tę działalność żadnego wpływu.

Ombrometr **g.* *ob.* **Pluwiometr.**

Omega *g.* ostatnia litera greckiego alfabetu; koniec; *ob.* **Alfa.**

Omen *ł.* znak, przepowiednia, wróżba.

Omfala *g. mit.* piękna królowa lidyjska, na której życzenie Herkules przywdział szaty niewieście i prządł, siedząc u nóg jej, narówni z jej niewolnicami.

O mihi praeteritos referat si Jupiter annos *ł.* o, gdyby mi Jowisz powrócił minione lata!

Omisja *ł.* opuszczenie, pominięcie, zaniedbanie czegoś.

Omladina *serb.* stowarzyszenie „młodoserbskie", literackie i polityczne, dążące do zjednoczenia i nie

podległości wszystkich krajów zamieszkanych przez Serbów; coroczne wakacyjne wiece studentów serbskich w Belgradzie.

Omlet *f.* ciasto z jaj smażone na patelni.

Omne ignotum pro magnifico *l.* wszystko, co nieznane, poczytywać za wspaniałe.

Omnem crede diem tibi diluxisse supremum *l.* wierz że każdy dzień już po raz ostatni dla ciebie jaśniał.

Omne nimium nocet *l.* co zawiele, to niezdrowo.

Omne principium difficile (grave) *l.* każdy początek jest trudny.

Omnes homines libertati student *l.* wszyscy ludzie pragną wolności.

Omne simile claudicat *l.* każde podobieństwo (porównanie) kuleje (tylko pod pewnemi względami może być słuszne).

Omnes, qui de rebus dubiis consultant, ira et studio vacuos esse decet *l.* wszyscy radzący o rzeczach wątpliwych winni być wolni od gniewu i stronniczości.

Omne trinum perfectum *l.* wszystko, co potrójne a. trzykrotne, jest najlepsze.

Omnes una manet nox *l.* wszystkich oczekuje jedna noc (śmierć).

Omnia causa fiunt *l.* wszystko jest dziełem przypadku.

Omnia hominum tenui pendent filo *l.* wszystko, co ludzkie, wisi na cienkiej nitce.

Omnia mea mecum porto *l.* wszystko, co posiadam, noszę z sobą (nie mam żadnego majątku).

Omnia mors aequat *l.* śmierć wszystko wyrównywa.

Omnia munda mundis *l.* dla czystych wszystko jest czyste.

Omnia mutantur et nos mutamur in illis *l.* wszystko się zmienia i my się zmieniamy.

Omnia mutantur, nihil interit *l.* wszystko, się zmienia, nic nie ginie.

Omnia orta occident *l.* wszystko co powstało, musi zginąć.

Omnia vincit amor (labor) *ob.* **Amor**, **Labor**.

Omnia vincit amor et nos cedimus amori *l.* miłość wszystko, zwycięża i my ulegamy miłości.

Omnibus *l.* rodzaj powozu publicznego dla większej ilości osób, kursującego w większych miastach a. z miasta do miasta; zabudowanie na rzece do kąpieli wspólnej dla osób tej samej płci, za opłatą; *przen. żart.* człowiek, mający mnóstwo różnorodnych wiadomości, mogący o wszystkiem poinformować; wszystko razem.

Omni jure *l.* pełnym prawem.

Omni modo *l.* wszelakim sposobem.

Omnipotencja *l.* wszechmoc, wszechpotęga.

Omnipotens *l.* wszechmocny, wszechwładny.

Omnis amans amens *l.* każdy zakochany jest szaleńcem.

Omnis ars est imitatio naturae *l.* wszelka sztuka jest naśladownictwem natury.

Omnis cellula e cellula *l.* każda komórka (żywa) powstaje z innej (żywej) komórki.

Omnisciencja *nl.* wszechwiedza; wszystkowiedztwo.

Omnis comparatio claudicat *l.* każde porównanie kuleje.

Omnis festinatio tarda est *l.* wszelki pośpiech opóźnia.

Omnis homo mendax *l.* każdy człowiek jest kłamcą

Omnium consensu *l.* za zgodą wszystkich.

Omnium rerum vicissitudo est *l.* wszystko na świecie ulega zmianie.

Omnium vitiorum fundamentum avaritia est *l.* chciwość jest pobudką do wszystkiego złego.

Omnivora *nl.* wszystkożerne (stworzenia).

Omofagi *g.* ludzie, jedzący mięso surowe.

Omphalocele *nl.* ruptura pępkowa.

Onagier *g.* dziki osieł azjatycki; starożytna broń, wyrzucająca pociski.

Onanista *nl.* popełniający samogwałt.

Onanizm *nl.*, **Onanja** [*n.*] samogwałt (od nazw. człowieka wspominanego w Biblji).

On call *a.* *(on kol)* na wezwanie, za okazaniem (weksel), na rachunku bieżącym.

On dit *f.* *(q di)* *dosł.* mówią; pogłoska, wieści, plotki.

Ondulacja *ob.* **Undulacja**.

Ondyna *f.* nimfa wodna, rusałka, boginka wodna.

Oneiromancja **g.* wykładanie snów.

Onera *l.* ciężary, zobowiązania (l. mn. od **onus**, ciężar).

Onerować *l.* obciążać.

Oniks *ob.* **Onyks**.

On ne parle pas de la corde dans la maison d'un pendu *f.* *(q ne parl pa dö la kord daⁿ la mezą dę paⁿdü)* *dosł.* nie mówi się o stryczku w domu powieszonego; nie należy mówić jakiej drażliwej rzeczy przy tym, kogo ona dotyczy, kogo może urazić a. dotknąć boleśnie.

On ne peut pas faire une omelette sans casser des oeufs *f.* *(q nö pö pa fer ün omlet saⁿ kase de zö)* *dosł.* nie można zrobić omletu, nie tłukąc jaj; gdzie drwa rąbią, tam wióry lecą.

On ne vaut dans ce monde que ce qu'on veut valoir *f.* *(q ne wo daⁿ sö mqd ke sö kq wö waluar)* człowiek w świecie wart tyle, o ile sam chce być wartym.

Onolatrja *l.* cześć, oddawana osłu, do której Rzymianie zmuszali chrześcijan i Żydów

Onomastikon *g.* spis imion; wokabularz.

Onomatologja **g.* nauka imion; spis imion lub słów, uporządkowany według materji; wiersz na urodziny.

Onomatopeja *g.* harmonja naśladowcza; dobieranie, wzgl. tworzenie takich wyrazów, których brzmienie przypomina dźwięki w naturze (np. huk, grzmot).

Onomatyka **g.* nauka o znaczeniu i tworzeniu się imion.

On revient toujours a ses premiers amours *f.* *(q rewję tużur a se premie zamur)* stara miłość nie rdzewieje.

Ontogieneza **g.* szereg zmian, jakim podlega w rozwoju swoim osobnik (*ob.* **Filogieneza**).

Ontogienja **g.* historja rozwoju osobnika.

Ontolog **g.* zwolennik metafizyki.

Ontologja **g.* nauka o bycie, część metafizyki.

Onus probandi *l.* obowiązek dowiedzenia, przekonania.

Onyks *g.* piękna biało i czarno prążkowana odmiana chalcedonu.

Oolit **g.* wapień ziarnisty, ikrowiec.

Oolityczna *nl.* **formacja** *ob.* **Jurajska formacja**.

Oologja **g.* nauka o jajach i gniazdach ptasich.

Op. *skr.* **Opus** *(ob.)*.

Opactwo *ob.* **Opat**.

Opal *g.* [*n.*] minerał: niekrystaliczna odmiana kwarcu, drogi kamień, odznaczający się grą barw tęczowych na tle mleczno-białym.

Opalisadować, otoczyć palisadą; ostrokołem.

Opalizacja *nl.* barwienie się białawych płynów i niektórych drogich kamieni, gra barw na tle mlecznym.

Opalizować *nl.* mienić się różnemi kolorami jak opal.

Opancerzyć, uzbroić, okryć pancerzem, zabezpieczyć.

Opaque *f.* *(opuk)* nieprzezroczysty; rodzaj fajansu.

Oparafować *p.+f.* karty księgi policzbować, tę księgę przeciągnąć sznurem, przypieczętować go do ostatniej stronicy i pieczęć opatrzyć podpisem.

Opat *chald.* [*l.*] najwyższy przełożony niektórych zakonów; kapłan świecki, który posiada beneficjum sekularyzowane z tytułem opactwa; **opactwo**, klasztor i dobra klasztorne pod zarządem opata.

Opatentować, wyrobić patent na co, aby uchronić od naśladownictwa.

Opcja *l.* prawem a. umową dozwolony wybór między wielu a. między dwiema rzeczami, szczególniej między należnością do jednego lub drugiego kraju.

Ope et consilio *l.* czynem i radą.

Opeidoskop **g.* przyrząd do okazywania (ilustrowania) dźwięków za pomocą światła.

Opera *l.* dzieła; zbiorowe dzieła jakiegoś autora; **o. omnia**, wszystkie dzieła (jakiego autora), wydanie zupełne; **o. selecta**, wybór dzieł (jakiego autora).

Opera *w.* dramat, w którym akcję ilustruje muzyka i śpiew, t.j. aktorowie nie mówią, lecz śpiewają; budynek, w którym wystawiane są opery; **grande o.** *f.* *(graⁿd)* wielka poważna opera; **o. comique** *f.* *(komik)*, **o. buffa**, opera treści wesołej z wtrąconemi djalogami mówionemi; **o. eroica**, opera bohaterska, **o. seria**, opera poważna (wielka); **o. semiseria**, opera półpoważna, w części poważna, w części żartobliwa; **o. burleska**, opera ucieszna, zabawna; **operowy śpiewak**, śpiewak, występujący w operze (łączący śpiew i akcję, w odróżnieniu od śpiewaka koncertowego czyli estradowego, który tylko śpiewa).

Operacja *l.* rękoczyn, czynność mechaniczna, wykonana na chorych częściach ciała rękami lub przy pomocy narzędzi: działanie, np. światła, słońca, środka lekarskiego; **o. chirurgiczna**, szereg czynności mechanicznych, wykonanych na chorym przez lekarza w celu leczniczym, przy pomocy instrumentów chirurgicznych; **o. plastyczna** *ob.* **Autoplastyka**; **operacja finansowa**, przedsięwzięcie finansowe na większą skalę, mające dać na razie wielkie zyski: obrót pieniężny obmyślony dla zysku; **o. wojenna**, wszelkie ruchy strategiczne wojska, mające na celu

pokonanie nieprzyjaciela; **operacyjna linja**, linja działań wojennych, *ob.* **Linja bojowa; podstawa o-na**, główny punkt oparcia dla działań wojennych, zwłaszcza grupa fortec.

Opera et studio *l.* pracą i staraniem.

Operam et oleum perdidi *l. ob.* **Oleum** etc.

Operat *l.* wszystkie znajdujące się w biurze dokumenty, dotyczące danej sprawy; coś wypracowanego piśmiennie.

Operator *nl.* lekarz-chirurg, dokonywający operacji.

Operatyzm *nl.* sposób osiągnięcia łaski Bożej przez uczynki zewnętrzne (*ob.* **Opus operatum**).

Operota *w.*, **Operetka**, utwór sceniczny błahej a. zabawnej treści, w którym djalogi mówione przeplata śpiew z towarzyszeniem orkiestry.

Operować *l.* dokonywać operacji, przeprowadzać jakąś czynność; robić koło czegoś; naprawiać; psuć; *przen.* kraść.

Opinja *l.* zdanie, mniemanie, przekonanie, sąd o czym; ogólne zdanie o kim, a. o jakim postępku, sąd ludzki, reputacja; **opinjować**, wydawać o kim a. o czym swoje zdanie, wypowiadać swój pogląd.

Opjat *nl.* środek usypiający, przygotowany z opjum.

Opjofag **g.* człowiek, żujący opjum, żeby się odurzyć i wpaść w stan marzeń.

Opjum *g.-l.* makowiec, stężały sok mleczny, wypływający po nacięciu z niedojrzałych makówek i łodyg pewnego gatunku maku, hodowanego na Wschodzie, silna trucizna; środek leczniczy odurzający i uśmierzający ból (na Wschodzie odurzają się jego dymem albo żują go w prymkach).

Opłatek *l.* cienki plasterek przaśnego ciasta wyrabianego w formach.

Opodeldok, maść galaretowata a. płynna, składająca się z roztworu mydła w spirytusie, kamfory, amonjaku i olejków lotnych.

Oponaks *ob.* **Opoponaks**.

Oponent *l.* wygłaszający przeciwne zdanie, czyniący zarzuty, przeciwnik w dyskusji.

Oponować *l.* przeciwstawić swoje zdanie innemu, w dyspucie być przeciwnego zdania, czynić zarzuty; opierać się czemu.

Opończa *tur.* płaszcz obszerny bez rękawów i bez peleryny, niektóre z kapturem.

Opoponaks *l.* wonna żywica, wydzielana przez pewien gatunek pasternaku, rosnący w Syrji, służy do wyrobu perfum i pachnideł.

Oportet *l.* należy, trzeba.

Oportet est mala herba *l.* trzeba jest złem zielem; mus to twardy orzech.

Oportunista *nl.* zwolennik oportunizmu, umiejący naginać się do okoliczności i wyciągać z nich korzyść.

Oportunizm *nl.* polityka zastosowana do okoliczności; naginanie się do sprzyjających w danej chwili okoliczności.

Oposy, futro ze zwierzęcia opossum.

Opozycja *l.* opór, przeciwieństwo zdań; w sejmie: stronnictwo przeciwne rządowemu; wogóle mniejszość, występująca przeciw projektom, uchwałom większości; wystąpienie sądowe ze strony skazanej o zmianę wyroku zaocznego; położenie ziemi, w czasie obiegu jej około słońca, pomiędzy księżycem lub jaką planetą a słońcem.

Opozycjonista *l.* przeczący, opierający się; członek stronnictwa przeciwnego rządowi.

Opp. *skr.* **Opera** (*ob.*).

Opprobrium *l.* hańba, sromota.

Oppugnować *l.* oblegać; zwalczać.

Opresja *l.* ucisk, przygnębienie; zmartwienie, rozpacz; uczucie ściskania w niektórych chorobach.

Opresor *l.* ciemiężyciel, gnębiciel.

Oprocentować, naznaczyć procent od czego.

Oprymować *l.* uciskać.

Ops *n.* hulanka, rozpusta.

Opsomanja **g.* chorobliwa nadmierna żądza łakotek i wogóle pożywienia; chorobliwa żądza jakiego szczególnego pokarmu.

Optativus *l.* tryb życzący, forma słowa, wyrażająca życzenie, zależne od pewnych warunków (np. dałby to Bóg!)

Optima fide *l.* w najlepszej wierze.

Optima forma *l.* w najlepszej formie.

Optime *l.* doskonale, najlepiej.

Optimo modo *l.* najlepszy sposób.

Optimum obsonium labor *l.* praca jest najlepszą przyprawą.

Optimus *l.* najlepszy, największy (przydomek Jowisza).

Optometr **g.* narzędzie do oznaczenia siły wzroku.

Optometrja **g.* mierzenie siły i dalekości wzroku.

Optotypy **g.* litery różnej wielkości do próbowania siły wzroku.

Optować *l.* dobrowolnie wybierać, szczególnie wybierać należenie do jednego lub drugiego kraju.

Optyczny *nl.* tyczący się światła i wzroku; pozorny, łudzący; **o-e narzędzia**, przyrządy, zbudowane według praw optyki, powiększające siłę wzroku; **o-e zjawiska**, meteory, tęcza, zorza, pierścienie słoneczne, fałszywe słońca i księżyce; **o-e złudzenia**, mamidła wzroku.

Optyk *nl.* fabrykant narzędzi optycznych; sprzedawca ich.

Optyka *g.* część fizyki, traktująca o świetle i wzroku; **na optykę**, dla pozoru.

Optymaci *l.* w starożytnej rzeczypospolitej rzymskiej klasa bogaczów, potomkowie patrycjuszów i wzbogaconych rodów plebejuszowskich, partja senatu, w przeciwstawieniu do partji ludowej gminu (populares).

Optymista *nl.* widzący wszystko w najlepszym świetle, nie zrażający się niepowodzeniami, ufający ludziom, wierzący w ich uczciwość i szlachetność, patrzący różowo.

Optymistyczny *nl.* **pogląd**, pogląd, przewidujący pomyślny wynik sprawy a. kwestji.

Optymizm *nl.* pogląd filozoficzny, polegający na przekonaniu, że w świecie jest więcej szczęścia, niż nieszczęścia, i że niedoskonałości, zła i nieszczęścia wychodzą wkońcu ludzkości na dobre; w życiu potocznym skłonność do wynajdywania we wszystkim stron dodatnich i uważanie wszystkiego z najlepszej strony; patrzenie różowo.

Opugnant *l.* ten, co oponuje w dyspucie, oponent.

Opugnować *l.* czynić zarzuty; prowadzić spór.

Opulencja *l.* pełnia siły, obfitość, bogactwo, zbytek.

Opus *l.* dzieło, praca, utwór literacki, muzyczny.

Opusculum *l. ob.* **Opuskuł**.

Opuskuł *l.* dziełko, broszura.

Opus operatum *l.* *dosł.* dzieło dokonane; w terminologji kościelnej: każda działalność, która bez osobistego współudziału człowieka wychodzi mu na dobre (Sakramenty); także zewnętrzne uczynki religijne, spełniane bezmyślnie, nie oparte na podstawie duchowej, uczuciowej.

Opus posthumum *l.* dzieło pośmiertne.

O, quae mutatio (*-kwe mutaci-o*) **rerum** *l.* o, co za zmiana!

Ora *l.* módl się, proś; **o. et labora**, módl się i pracuj; **o. pro nobis**, módl się za nami.

Ora *w.* wiatr południowy na jeziorze Garda we Włoszech północnych.

Oracja *l.* przemowa, mowa.

Oraculum *l.* wyrocznia.

Orakuł *ob.* **Oraculum**.

Orale *nl.* biała jedwabna zasłona z kolorowym haftem, noszona niekiedy przez Papieża.

Oranż *f.*, **Oranżowy kolor**, kolor pomarańczowy, żółtoczerwony.

Oranżada *f.* napój z wody, soku pomarańcz i cukru, otartego o skórki pomarańczowe.

Oranżerja *f.* cieplarnia do przechowywania podczas zimy drzewek pomarańczowych i cytrynowych; część ogrodu, w której na lato stawiają pomarańcze: pomarańczarnia; wogóle każda cieplarnia, oszklona od strony słonecznej i lekko ogrzewana, w której przez zimę przechowują się rośliny ozdobne południowe, nie wytrzymujące ostrego klimatu.

Oranżowy *ob.* **Oranż**.

Oranżyści, protestanci irlandzcy, którzy w r 1689 byli stronnikami Wilhelma Orańskiego, króla Anglji; stronnicy dynastji panującej w Belgji.

Orański książę, tytuł następcy tronu holenderskiego.

Oraterz *l.* ołtarzyk.

Oratio pro domo sua *l. ob.* **Pro domo sua**; **o. directa**, literalne powtórzenie czyich słów; **o. obliqua**, powtórzenie czyich słów a. czyich myśli wyrazami własnemi.

Orator *l.* mówca, krasomówca; **oratorski**, wymowny, krasomówczy.

Oratorjanie a. Filipini, bractwo religijne, założone w Rzymie w XVI w. dla modlitwy, dobrych uczynków, umoralnienia ludzi, szerzenia wiary, którego członkowie nie składają ślubu ubóstwa i mogą występować ze Zgromadzenia.

Oratorjum *l.* sala, przeznaczona do modlitwy; religijny dramat muzyczny, treści zaczerpniętej z Biblji, złożony, jak opera: z uwertury, chórów, arji, przeznaczony do wykonania nie na scenie, lecz w kościele a. na koncercie.

Orbikularny *l.* kolisty, pierścieniowaty.

Orbis pictus *l.* świat malowany, świat w obrazach; tytuł słynnego dzieła z obrazkami przez Jana Amosa Komeńskiego (1592—1671) do nauk początkowych.

Orbis terrarum *l.* okrąg świata, ziemi; **o. t. antiquus**, świat starożytny.

Orbita *l.* droga, zakreślona w obiegu przez planetę; jama oczna, oczodół.

Orchestrjon *ob.* **Orkiestrjon**.

Orchestyka *g.* w dawnej Grecji sztuka tańczenia i śpiewania razem a. tańczenia i jednocześnie grania na instrumentach muzycznych; dziś sztuka tańczenia wogóle, a. taniec jako część gimnastyki.

Orchidea *g.* roślina storczyk.

Orcus *g. ob.* **Ork**.

Ord. *skr.* **Ordinaire** *f. (ordiner)* zwykły; w księgarstwie: cena sklepowa, katalogowa.

Orda *ob.* **Horda**.

Ordalja *śrl.* średniowieczne sądy boże, próby ognia, wody, Komunji św., pojedynku, ukropu, krzyża i tp., orzekające jakoby na podstawie woli bożej winę lub niewinność oskarżonego.

Order *f.* honorowa odznaka w kształcie gwiazdy a. krzyża na wstędze, udzielana przez Papieża, monarchę lub prezydenta rzeczypospolitej za położone zasługi; rozkaz, ordynans; piśmienne zlecenie, za którym okaziciel otrzymuje z kasy oznaczoną na nim kwotę; odznaka do przypinania na piersiach, dawana przez damy mężczyznom w kotyljonie; **orderowy**, ozdobiony orderem.

Orderomanja *nl.* ubieganie się o ordery, żądza posiadania orderów.

Ordinalia *l.* w *gram.*: liczebniki porządkowe.

Ordinarium *l.* ustalony budżet zwykłych przychodów i rozchodów: książka rytualna kościelna; zwyczajne, zwykłe.

Ordinarius *ob.* **Ordynarjusz**.

Ordines *l.* (w l. p. **Ordo**) w kościele katolickim siedm stopni święceń kapłańskich; **o. minores**, cztery niższe święcenia; **o. majores**, trzy wyższe święcenia.

Ordo *l.* porządek; stan, klasa; szereg. **o. divini officii**, porządek odprawiania nabożeństw przepisany na rok cały, z uwzględnieniem świąt i dni pamiętnych; **o. verborum**, porządek wyrazów, szyk wyrazów; **o. est anima rerum**, porządek jest duszą wszechrzeczy.

Ordonator *nl.* w dawnym wojsku pols. intendent czuwający nad skarbem wojskowym, pożywieniem i szpitalami wojskowemi.

Ordonnance *f. (ordonans)* rozkaz służbowy; rozporządzenie władzy; *ob.* **Ordynans**.

Or doublé *f. (or duble)* miedź nakładana złotem.

Ordre *f. (ordr)* rozkaz, rozporządzenie; hasło, parol; zamówienie, zlecenie; **o. de bataille** *f. (-de bataj)* rozporządzenie naczelnego wodza przed rozpoczęciem kampanji, tyczące się podziału wojsk i rozmieszczenia ich; **o. du jour** *f. (-dü żur)* porządek dzienny; spis spraw, podlegających obradom podczas posiedzenia danego zgromadzenia; rozkaz dzienny do wojsk.

Ordres, contrordres, désordre! *f. (ordr, kątrordr, dezordr)* rozkazy, odwoływania rozkazów, nieład!

Ordynacja *l.* wyświęcenie na urząd duchowny; posada lekarska; zarządzenie porządkujące, układające jakieś stosunki prawne, przepisujące sposób postępowania w danych sprawach; prawne przekazanie spadku w ten sposób, że majątek i jego używanie przysługuje tylko najstarszemu synowi lub najbliższemu krewnemu; *ob.* **Majorat**.

Ordynand *l.* duchowny, mający być ordynowanym.

Ordynans *f.* żołnierz, przeznaczony do pełnienia służby dziennej w koszarach, szpitalu wojskowym, a. do stałej służby przy oficerze; rozkaz, rozporządzenie; **ordynansowy oficer**, przeznaczony do pełnienia służby dziennej w komendzie a. przy panującym.

Ordynarja *l.* dodatek do płacy sługom i oficjalistom wiejskim w zbożu i innych artykułach spożywczych.

Ordynarjat *nl.* urząd ordynatora.

Ordynarjusz *l.* gospodarz klasy, główny, nauczyciel klasy; profesor zwyczajny na uniwersytecie; tytuł dawany profesorowi zasłużonemu, złączony z wyższą płacą; robotnik wiejski, pracujący za ordynarję; oficjalista; *ob.* **Ordynator**.

Ordynarny, Ordynaryjny *l.* pospolity, gminny; grubjański, źle wychowany; zwyczajny, pośledni, niewykwintny; **o. profesor** *ob.* **Ordynarjusz**.

Ordynat *l.* posiadacz majątku na prawach ordynacji (majoratu).

Ordynator *nl.* lekarz ordynujący w szpitalu.

Ordynek *n.* porządek, szyk (zwłaszcza w wojsku).

Ordyniec, Tatar, należący do ordy *(ob.)*.

Ordynka, szabla tatarska *(ob.* **Ordyniec**).

Ordynować *l.* zalecać, przepisywać, udzielać porady lekarskiej; wysyłać, wyprawiać, komenderować; wyświęcać na kapłana.

Ordynus *nl.* człowiek ordynarny, grubjanin, prostak, brutal.

Oreada *g.* nimfa górska.

Oremus *l.* módlmy się (słowa kapłana, zwrócone do ludu podczas Mszy św.).

Orestes i **Pilades** (**Pylades**) dwaj królewicze greccy z czasów wojny Trojańskiej, wsławieni swoją przyjaźnią.

Orfelinat *f.* ochronka dla sierot, zakład dobroczynny dla sierot.

Orfeon, Orfeum *g.-l.* nazwa wielu stowarzyszeń śpiewaczych we Francji; nazwa lokalu, przeznaczonego na produkcje muzyczne, na zabawy.

Orfeonista *nl.* członek orfeonu.

Orfeum *ob.* **Orfeon**.

Orfeusz *g.* u staroż. Greków śpiewak, towarzyszący sobie na lirze, którego gra była czarująca.

Orficzny *g.* dotyczący Orfika wzgl. orfików lub orfiki; religijno-mistyczny.

Orfik *g.* religijno-mistyczny poeta w staroż. Grecji, zwolennik Orfeusza.

Orfika *g.* poezja religijno-mistyczna staroż. Greków, wywodząca się od Orfeufeusza.

Organ *g.-l.* część ciała zwierzęcia lub rośliny, spełniająca pewną określoną funkcję fizyczną lub psychiczną; narząd; dźwięk głosu, brzmienie; urząd, przedstawiciel władzy, zastępca; czasopismo, występujące w roli przedstawiciela stronnictwa; *ob.* **Organy**.

Organiczny *g.-l.* ustrojowy, zaopatrzony w narządy, spełniające funkcje życiowe; pochodzący od istoty, obdarzonej organizmem: należący do pewnej całości; **chemja o-a**, chemja związków węgla z innemi ciałami; program **pracy o-ej**, program głoszony u nas w ósmym dziesiątku zeszłego stulecia, który zalecał podnieść poziom umysłowy ogółu i bogactwo krajowe, a pomijać rozwój ideowy, **o-e prawo**, **o. statut**, prawo (statut) określające działalność najważniejsz. czynników kierujących wewnętrznym życiem kraju; **o-a wada**, wada ustrojowa, powstała wskutek nienormalnego rozwoju lub zmian w danym narządzie; **o-a materja**, ciało roślinne lub zwierzęce w przeciwstawieniu do nieorganicznych, pochodzących od ciał mineralnych; **organicznik**, *pog.* zwolennik programu pracy organicznej.

Organika *nl.* nauka o narzędziach muzycznych.

Organista *nl.* muzyk, grający na organach w kościele podczas nabożeństw.

Organizacja *nl.* urządzenie, układ; budowa wewnętrzna organizmu zwierzęcego i roślinnego; forma urządzenia gospodarstwa, stowarzyszenia, rządu, kraju, wojska, całego społeczeństwa; ustrój, ustawa.

Organizator *nl.* urządzający, nadający organizację.

Organizm *nl.* całość, ustrój wewnętrzny, nadający życie; wprowadzenie w życie; układ, budowa.

Organizować *nl.* urządzać, wprowadzać w życie.

Organmistrz (*ob.* **Organ** i **Mistrz**) fabrykant organów; fabrykant instrumentów muzycznych.

Organogieny **g. dosł.* twórcy organizmów; w chemji organicznej cztery pierwiastki: węgiel, wodór, tlen i azot, których związki są główną częścią składową wszystkich ciał organicznych.

Organognozja **g.* rozpoznawanie ciał organicznych.

Organografja **g.* opis budowy narządów u roślin, u zwierząt; opis narzędzi muzycznych.

Organoidy **g.* ciała kopalne, jako pozostałość dawnych organizmów roślinnych lub zwierzęcych.

Organon *g.* system reguł i zasad, mających kierować badaniem naukowym; system logiki Arystotelesa.

Organoskopja **g.* badanie narządów.

Organozoizm **g* teorja, że działalność fizyczna i duchowa człowieka jest wytworem żywej materji organicznej.

Organtyna *nl.* sztywna bawełniana tkanina w rodzaju tiulu.

Organy *g.-l.* największy z instrumentów muzycznych, składający się z piszczałek różnej wielkości, kla-

wiszów i miechów, ze względu na rozległość skali, imponującą powagę i miękkość brzmienia znajduje pełne zastosowanie w muzyce kościelnej.

Orgazm **g.* nadmierny dopływ soków żywotnych, nadmiar sił i życia; silne podniecenie, zwłaszcza płciowe.

Orgja *g.-ł.* w starożytnej Grecji obrzędy ku czci boga Bachusa, połączone z pijatyką i rozpasaną bezwstydną zabawą; wyuzdana zabawa, dzika uczta pijacka.

Orgue de Barbarie *f.* (*org de barbari*) katarynka.

Orgueil de richesse *f.* (*orgeil de riszes*) wyniosłość, duma bogacza.

Orgue-melodykon *f.* pokojowy instrument muzyczny klawiszowy z regiestrami i miechami, o organowym tonie; fisharmonja, organki.

Orificium *ł.* ujście, wylot, otwór końcowy jakiego przewodu w ciele; otwór stolcowy u człowieka.

Oriflamma *ob.* **Oryflama.**

Orjent *ł.* Wschód, kraje wschodnie; u wolnomularzy nazwa zgromadzenia ze wzniesionym siedzeniem dla mistrza, obróconym na wschód.

Orjentacja *nł. ob.* **Orjentowanie się.**

Orjentalista *nł.* znawca krajów wschodnich, języków i literatur Wschodu.

Orjentalizm *nł.* wszystko, co dotyczy Wschodu.

Orjentalny *ł.* wschodni, azjatycki.

Orjentować się *nł.* zdawać sobie sprawę z miejsca, gdzie się znajdujemy, rozpoznawać położenie; pomiarkować się w sytuacji; obznajmiać się z jaką sprawą, dawać sobie z nią radę.

Orjon *g.* nazwa najrozleglejszego gwiazdozbioru na niebie.

Ork, Orkus *g. mit.* rozległa pieczara, stanowiąca przedsionek piekieł; w Orku między rzekami Acheronem i Styksem sędziowie Minos, Eakos i Radamantes odbywali sąd nad duszami zmarłych; między rzekami Styksem i Kocytem przebywały dusze ni złe, ni dobre; za Kocytem było już właściwe piekło, czyli Tartar.

Orkan [*n.*] gwałtowna burza morska lub nadmorska w okolicach międzyzwrotnikowych; cyklon, huragan; **orkanny,** silny jak orkan.

Orkiestra *g.* grono artystów muzyków, pod kierunkiem dyrektora wykonywające zbiorowo kompozycje muzyczne, a. towarzyszące śpiewom w operach, oratorjach i t. p., kapela; ogół instrumentów, używanych przez orkiestrę; **ułożyć sztukę na o-ę,** rozłożyć ją na pojedyńcze instrumenty, ażeby mogła być graną zbiorowo przez całą orkiestrę; miejsce w teatrze między sceną a widownią, gdzie zasiadają członkowie orkiestry; **orkiestrowany** *muz.* (o utworze muzycznym) rozpisany na instrumenty składające orkiestrę.

Orkiestracja *nł.* rozłożenie utworu muzycznego na muzykę orkiestrową.

Orkiestrjon **g.* duży instrument muzyczny samogrający za nakręceniem korbą, z mechanizmem, naśladującym grę całej orkiestry.

Orkus *ob.* **Ork.**

Orlando furioso *w.* Roland szalony: tytuł epopei Ariosta z 16 w., której bohaterem jest najznamienitszy z rycerzy Karola Wielkiego.

Orlean *f.* farba roślinna koloru pomarańczowego; tkanina półwełniana gładka (od nazwy miasta).

Orleanista *f.* stronnik dynastji Orleanów we Francji.

Ormjanin, mieszkaniec Armenji.

Or moulu *f.* (*or mulü*) bronz złocony w ogniu.

Ormuzd *pers.* (*właść. staropers.* Ahura-Mazda) według religji Zoroastra bóg światłości i dobra, przeciwnik Arymana.

Ornamencista *nł.* robiący ornamenty, zajmujący się zdobnictwem.

Ornament *ł.*, **Ornamentacja** *nł.* ozdoba, dzieło sztuki malarskiej, rzeźbiarskiej, grawerskiej, sztukatorskiej i t. p. zdobiące budowle, ich części, lub sprzęty i przedmioty do użytku i t. d.

Ornamentyka *nł.* sztuka zdobnicza, zdobnictwo, umiejętność stosowania ornamentów w architekturze, w wytworach rzemiosł; ogół ozdób budowli.

Ornat *ł.* wierzchni ozdobny ubiór kapłański, wkładany przy odprawianiu Mszy świętej.

Ornatamente *w.* w *muz.* wykonać ozdobnie, wdzięcznie.

Ornitolity **g.* kopalne szczątki, odciski dawnych zaginionych ptaków.

Ornitolog **g.* uczony znawca ptaków.

Ornitologja **g.* część zoologji, obejmująca naukę o ptakach.

Ornitomancja **g.* wróżbiarstwo z lotu, żeru lub ze śpiewu ptaków.

Ornitopter **g.* przyrząd lotniczy o skrzydłach bijących, samolot skrzydłowy, skrzydłowiec.

Orogienetyczny **g.* dotyczący teorji powstawania gór.

Orogieneza **g.* teorja o tworzeniu się gór.

Orognozja, Orologja **g.* nauka o górach.

Orografja **g.* część gieografji ogólnej, zajmująca się powstawaniem i ukształtowaniem gór; wogóle nauka o plastycznych kształtach powierzchni lądu.

Orologja **g.* znajomość gór i ich natury.

Orometrja **g.* nauka, zajmująca się pomiarami kształtów powierzchni lądu, oznaczeniem średniej wysokości grzbietów, dolin, pochyłości stoków i t. p.

Orszada *f.* napój chłodzący ze zmiażdżonych migdałów, cukru i wody.

Orszak *węg.* grono osób, towarzyszących dla dodania komuś powagi i znaczenia, dla podniesienia uroczystości chwili, dla okazania czci; poczet, drużyna.

Ort *n.* dawna drobna moneta, w różnych krajach i czasach mająca rozmaitą wartość.

Ortel, Ortyl *n.* wyrok według prawa miejskiego niemieckiego w średnich wiekach.

Ortobjotyka **g.* nauka życia dobrego, cnotliwego.

Ortochromatyczna **g.* **klisza** w fotografji: klisza, na której barwy odbijają się, zachowując jasność sobie właściwą, klisza fotograficzna czuła na słabe promienie światła (żółte, czerwone, zielone).

Ortochromatyzacja **g.* **kliszy,** uczynienie kliszy fotograficznej ortochromatyczną.

Ortodoks *g.* nie ustępujący w niczem od przepisów swego kościoła, ściśle ich się trzymający.

Ortodoksja *g.* prawowierność, ścisłe trzymanie się nauki i przepisów swego kościoła; nieodstępowanie od przepisów; **ortodoksyjny,** prawowierny.

Ortodromiczna **g.* **linja,** linja prosta (odległość w linji prostej), w odróżnieniu od linji loksodromicznej czyli krzywej, po której zazwyczaj okręt płynie, stosując się do głębokości morza, prądu, wiatrów i t. p.

Ortodydaktyka **g.* właściwy sposób nauczania.

Ortoepja **g.* nauka o właściwym wymawianiu dźwięków i zgłosek.

Ortogienja **g.* wychowanie.

Ortognat **g.* człowiek prostozębny, o szczękach mało wystających.

Ortognatyzm **g.* właściwość ludzi rasy ludzkiej indo-kaukaskiej, że zęby ich są prostopadłe do szczęk.

Ortogon **g.* prostokąt.

Ortogonalny *nł.* prostokątny.

Ortograficzny **g.* zgodny z prawidłami pisowni; **o-ny błąd,** błąd przeciw prawidłom pisowni; **o-ny rzut,** rysunek przedmiotu, utworzony w ten sposób, że od punktów przedmiotu prowadzimy prostopadłe na płaszczyznę, na której rysujemy i łączymy spodki prostopadłych.

Ortografja **g.* prawidła pisowni, pisownia poprawna, zbiór zasad poprawnego oddawania mowy w piśmie.

Ortoklaz **g.* kamień z rodzaju feldspatów, zwykle biały, niekiedy barwny a. przezroczysty, kryształy jego dość często spotykają się w granicie.

Ortologja **g. ob.* **Ortoepja.**

Ortomorfja **g.* należyte ukształtowanie; sztuka leczenia skrzywień kręgosłupa.

Ortopedja **g.* część chirurgji, nauka zajmująca się badaniem i leczeniem skrzywień i zniekształtnień ciała ludzkiego; naprostowywanie członków ciała ludzkiego.

Ortopedolog **g.* lekarz zajmujący się ortopedją.

Ortopedyczny **g.* **instytut,** zakład, leczący skrzywienia i nieprawidłowe kształty ciała ludzkiego.

Ortopedysta **g.* lekarz specjalista, leczący skrzywienia i nieprawidłowości ciała.

Ortopter, Ortoplan **g.* przyrząd latający, poruszany za pomocą skrzydeł, wprawianych w ruch przez rozkręcanie się sznurka kauczukowego lub wskutek szeregu wybuchów jakiego materjału eksplodującego.

Ortoptera **g.* owady prostoskrzydłe.

Ortotonja **g.* należyte akcentowanie wyrazów.

Ortotropizm **g.* pionowy wzrost roślin.

Ortyl *ob.* **Ortel.**

Oryflamma *f.* starofrancuska chorągiew państwowa z tkaniny barwy płomienisto-czerwonej.

Orygienista *nł.* zwolennik sekty chrześcijańskiej z III wieku, uczącej, że dusze ludzkie są grzeszne, gdy łączą się z ciałem i że ostatecznie wszyscy będą zbawieni, nie wyłączając

djabłów (od nazw. założyciela sekty Origenesa).

Oryginalny *ł.* nie naśladowany, wypływający z osobistego świeżego pomysłu, charakterystyczny, odrębny; taki, jak był pierwotnie napisany, namalowany, jaki wyszedł pierwotnie w druku, nie kopja, nie przedruk, nie przeróbka ani przekład; dziwaczny, osobliwy; **oryginalność**, ogół cech, właściwych osobie lub rzeczy, odróżniających ją od innych; samoistność; w dziele sztuki: nowość, świeżość, charakterystyczna odrębność; przesadne uganianie się za czymś nowym, niebywałym, wyróżnianie się od otoczenia; dziwactwo, ekscentryczność.

Oryginał *ł.* pierwowzór służący do naśladowania, do wykonywania kopji, ale sam nie mający wzoru; dzieło sztuki, samorzutnie pomyślane i wykonane; rękopis, dokument, akt właściwy, pierwotny (w odróżnieniu od kopji); rzecz rzadka, cenna; dziwak.

Oryktogienja **g.* nauka o powstawaniu minerałów.

Oryktognozja **g.* część mineralogji, ucząca rozpoznawać skały i minerały z cech zewnętrznych.

Oryktografja **g.* opisanie skał.

Oryl (?) flisak.

Orysmologja **g.* objaśnienie wyrazów technicznych (terminów) właściwych jakiej nauce.

O, sancta simplicitas! *ł.* o, święta naiwności! (okrzyk politowania nad naiwnością ludzką lub niewiadomością rzeczy, które powinny być każdemu znane).

Osculum *ł.* pocałunek; **o. fraternitatis**, pocałunek braterstwa; **o. pacis**, pocałunek pokoju, *szczeg.* ten, który otrzymują kardynałowie od Papieża nowoobranego.

Oscylacja *ł.* ruch ciała około punktu równowagi, zakreślający linję krzywą zawiłą i splątaną; wahanie się, kołysanie, falowanie; *przen.* chwianie się w wyborze między dwiema sprzecznościami, skłanianie się to w tę, to w ową stronę.

Oscylować *ł.* wahać się.

Oscytacja *ł.* ziewanie; zaniedbanie, lenistwo; lekceważenie; pysznienie się.

Oseina *ob.* **Osseina.**

O, si sic omnes! *ł.* o gdyby tak wszyscy (myśleli a. postępowali).

Osjaniczny, ułożony przez Osjana, barda szkockiego III w. po Chr.; utworzony na wzór utworow poetyckich, przypisywanych Osjanowi.

Oskard *czes.* drąg żelazny o jednym końcu płaskim, a drugim stożkowym; służy do rozwalania murów, rozbijania skał i t. p.

Oskulacyjne *nl.* **krzywe,** linje krzywe stykające się, czyli styczne.

Osm **g.*, **Osmium** *nl.* metal, rzadko spotykany, zwykle w towarzystwie platyny, bardzo twardy, ma piękną barwę niebieską, używany do celów technicznych i jako lek.

Osmanli, Osmanowie *tur.* nazwa Turków (od sułtana Osmana I).

Osmologja **g.* nauka o woniach i ciałach pachnących.

Osmoza *g.* przenikanie, przesiąkanie, mieszanie się dwóch płynów różnej gęstości przez błonę, która je oddziela.

Ossarium *ł.* nisza na urnę z popiołami spalonego nieboszczyka.

Osseina *nl.* organiczna substancja, zawarta w kościach i nadająca im elastyczność.

Ost *n.* wschód, kierunek wschodni.

Ostalgja **g.* ból kości.

Osteoblasty **g.* komórki kościotwórcze.

Osteografja **g.* opisanie kości (część anatomji).

Ostensorium *nl.* monstrancja.

Ostentacja *ł.* wystawność, okazałość dla popisania się z bogactwem, uwydatnianie wyższości, przewagi, zalety, dla popisu, dla zwrócenia na nią uwagi; wystawianie na pokaz; pysznienie się; **ostentacyjny**, obliczony na pokaz, na zwrócenie uwagi.

Ostentum *ł.* w l. mn. **Ostenta**, niezwyczajne zjawisko natury, z którego dawni Rzymianie wyprowadzali wróżbę przyszłości.

Osteoklazja **g.* chirurgiczna operacja złamania kości źle zrosłych a. skrzywionych, żeby ponownie zrosły się w należytym kierunku.

Osteolit **g.* kość skamieniała; ziemista odmiana apatytu (często z resztkami zwierząt kopalnych), używana jako nawóz fosforowy.

Osteologja **g.* część anatomji człowieka, obejmująca naukę o kościach; ich powiązaniu, rozwoju, składzie chemicznym i budowie mikroskopowej.

Osteomalacja **g.* rozmiękczenie kości (choroba, rzadko spotykana, przeważnie dręczaca kobiety).

Osteopatologja **g.* nauka o chorobach kości.

Osteosarkoza **g.* chorobliwe przerodzenie się kości w mięso.

Osteotom **g.* piłka do piłowania kości.

Osterja *w.* karczma, oberża we Włoszech.

Ostermesse *n.* w Lipsku jarmark powielkanocny, najważniejszy w ciągu roku, na którym robią się wielkie tranzakcje i regulują wzajemne rachunki.

Ostjarjusz *ł.* odźwierny; najniższy stopień z niższych święceń kapłańskich.

Ostmarkenverein *n. dosł.* związek krajów kresowych: urzędowa nazwa Hakaty, czyli stowarzyszenia, dążącego do wytępienia polskości w zaborze pruskim.

Ostmarkenzulage *n.* dodatek do płacy, pobierany przez tych Niemców, którzy urzędują w ziemiach polsk., zabranych przez Prusy.

Ostracyzm *g.* sąd skorupkowy: w państwach starożytnej Grecji wyrok głosowania (pisany na skorupach), skazujący na wygnanie na dziesięć lat obywatela, niebezpiecznego dla równości demokratycznej wskutek jego znaczenia, wpływu lub zasług obywatelskich.

Ostreikultura *nł.* hodowla ostryg.

Ostryga [*w.*] **małż** morski jadalny, mający dwie muszle, żyje w morzach Europy i Ameryki.

Otagra **g.* artretyzm w uszach.

Otalgja **g.* ból nerwowy w uszach.

Otello, imię bohatera słynnego dramatu Szekspira; *przen.* mąż zazdrosny.

O tempora! o mores! *ł.* o czasy! o obyczaje! (wykrzyk podziwu lub oburzenia na widok zepsucia, skażenia dawnych obyczajów).

Ote toi de là que je m'y mette *f.* *(ot tua dö la kö żö mi met)* usuń się, bo ja chcę zająć twoje miejsce.

Otia dant vitia *ł.* próżnowanie rodzi wady (występki).

Otium *ł.* wczas, odpoczynek.

Otium cum dignitate *ł.* odpoczynek szlachetny, wczas męża zasłużonego po uwolnieniu się od obowiązków publicznych.

Otjatrja **g.* część medycyny, zajmująca się chorobami uszu i ich leczeniem.

Otofon **g.* przyrząd, ułatwiający słyszenie ciężko słyszącym.

Otolity **g.* kamyki słuchowe, ciałka wapniste, znajdujące się w organie słuchowym.

Otomana [*f.*] niska sofa wyściełana, jakby złożona z poduszek, z wałkami zamiast poręczy bocznych.

Otomanizować *nł.* przerabiać na Turków ludy, należące do Turcji pochodzenia nietureckiego.

Otomańskie *tur.* **państwo**, państwo tureckie.

Otoskop **g.* wziernik uszny, przyrząd do badania wnętrza ucha.

Ottava *w.* oktawa.

Ottetto *w.* oktet.

Oubliettes *f.* *(ubljet)* nazwa więzień podziemnych dla skazanych na dożywotnie więzienie; lochy z poziomemi drzwiami w rodzaju klapy, gdzie więzień bywał potajemnie tracony.

Ou sont les neiges d'antan? *f.* *(u są le neż dantan)* *dosł.* gdzie są zeszłoroczne śniegi? (mówi się o rzeczach minionych, po których i śladu niema).

Outlander *a.* *(autlendör)* cudzoziemiec.

Outlaw *a.* *(autlo)* człowiek wyjęty z pod prawa, bandyta, rozbójnik.

Out-of-door *(aut-of-dur)* **sport** *a.* sport, uprawiany pod gołym niebem.

Outside *a.* *(autsajd)* zewnętrzny, postronny, obcy.

Outsider *a.* *(autsajder)* *dosł.* przybysz, obcy; na giełdzie: człowiek, nie będący członkiem giełdy, a zajmujący się spekulacjami giełdowemi; akcjonarjusz, który nie przystąpił do trustu; koń wyścigowy, mający małe szanse zwycięstwa, nie faworyt.

Ouverture *f.* *(uwertür)* otwarcie; *ob.* **Uwertura.**

Ouvrier *f.* *(uwrje)* robotnik, rzemieślnik.

Ovaria *ł.* jajniki.

Ovem lupo credis *ł.* owcę wilkowi powierzasz.

Ovipara *ł.* stworzenia, znoszące jaja.

O vita, misero longa, felici brevis *ł.* o życie, długie nieszczęśliwemu, szczęśliwemu za krótkie.

Ovologja *nł.* nauka o jajach, znajomość jaj.

Ovum hystericum *ł.* cierpienie nerwowe, przy którym uczuwa się jakby jaje, tkwiące w krtani.

Owacja *ł.* uczczenie kogoś publicznie, urządzenie komuś okazałego przyjęcia; **owacyjny**, pełen okazałych uczuć, radosny.

Owal *f.* linja okrągło-podłużna, jajowata; także kształt twarzy ludzkiej wi-

dzianej z przodu; **owalny,** okrągło-podługowaty.

Owarjotomja *g. operacja chirurgiczna wycięcia jajników.

Owenista *nł.* zwolennik Roberta Owena (1771 — 1858), który chciał urządzić społeczeństwo na podstawie współdzielczości socjalistycznej.

Owologja *ob.* **Owologja.**

Owulacja *nł.* pękanie pęcherzyków na jajnikach i wyzwalanie się z nich jaj dojrzałych.

Oxalurja *g. zawartość szczawianu wapnia w moczu.

Oxyd *g. tlennik, związek chemiczny tlenu z innym pierwiastkiem.

Oxygen *g. tlen, pierwiastek chemiczny.

Oxygon *g. figura kanciasto-szpiczasta; ostrokąt.

Oxymoron *g. *dosł.* dowcipnie - głupio: zestawienie wyrażów na pozór niedorzeczne, np. *pracowite próżnowanie.*

Oxytonon *g.* wyraz więcej niż jednozgłoskowy, mający akcent na ostatniej zgłosce, np. *jakbądź.*

Ozena *ł.* owrzodzenie wewnątrz nosa, wydzielające płyn cuchnący, niekiedy połączone z próchnieniem kości.

Ozokeryt *g. cerezyna, wosk ziemny, mieszanina węglowodorów, minerał miękki, żółtawo-zielonawy, brunatny lub czarny, łatwo topliwy (oczyszczony ma zastosowanie w przemyśle).

Ozon *g.* tlen czynny, odmiana tlenu, gaz bezbarwny, charakterystycznego fosforowego zapachu, posiadający własności dezynfekujące i lecznicze, zwłaszcza w chorobach piersiowych.

Ozonol *nł.* środek dezynfekcyjny i odświeżający powietrze.

Ozonometr *g. narzędzie do mierzenia zawartości ozonu w powietrzu.

Ozyrys, najwyższy bóg egipski, słońce, którego żoną była Izys czyli Izyda, uosobienie przyrody.

P

P. a. *skr.* **Per anum** a. **Pro anno** *ł.* rocznie.

P. *skr.* **Pagina** *(ob.).*

P. *skr.* **Par** *f.*, **Per** *ł.* przez; *skr.* **Pars** *ł.*, **Partie** *f.* część; *skr.* **Pro** *ł.* za.

P. *skr.* **Piano** *(ob.).*

P. a. *skr.* na listach: **Per adresse,** przez okazję; *skr.* **Par amitié,** przez przyjaźń; na pokwitowaniach: **Pour acquit** *(ob.).*

Pace-produce *a. (pes-prodzus)* wyścigi stępa, wyścig chodem, nie biegiem (nie kłusem ani cwałem).

Pacht *n.* dzierżawa (szczególniej prawa do owoców z czyjego ogrodu, do mleka krów czyich); arenda, ustąpienie na pewien czas jakiej rzeczy, korzyść przynoszącej, dla ciągnienia z niej zysków, wzamian za pewne określone zobowiązania.

Pachydermata *g. zwierzęta gruboskórne *(ob.).*

Pachydermia *g. to samo co elephantiasis *(ob.).*

Pachyemja *g. zgęszczenie krwi.

Pachyntica *g. środki lekarskie zgęszczające.

Pacierz *ł.* [*czes.*] modlitwa Pańska czyli „Ojcze Nasz”; wogóle: modlitwy codzień odmawiane; **paciorek,** *zdrob.:* od pacierz; gałeczka z drzewa, korala, kości, bursztynu, szkła a. metalu, z otworem, przez który można przewlec nitkę; **paciorki,** koronka, różaniec; **pacierzowy miecz a. rdzeń** niewłaściwie: szpik, masa nerwowa wypełniająca stos kręgowy; **p-wa kość a. kolumna,** szereg kręgów czyli pojedyńczych kości, z których każda jest rodzajem pierścienia, mniej więcej ruchomo połączonych z sobą, wypełnionych mleczem pacierzowym, idących od głowy wzdłuż ciała u ludzi i zwierząt kręgowych, stos kręgowy.

Pacific *a.* ocean Spokojny cz. Wielki; **kolej p.,** kolej żelazna (w Stanach Zjedn. Ameryki Półn.) łącząca ocean Wielki z Atlantyckim.

Paciniego *(paczyniego)* **ciałka** mikroskopijne małe zakończenia najcieńszych nerwów (od nazw. d-ra Pacini'ego, Włocha, 1812-1883, który je odkrył).

Paciorek *ob.* **Pacierz.**

Pacjencja *ł.* cierpliwość.

Pacjent *ł.* cierpiący, chory będący na opiece lekarza.

Pack-eis *n. (pak-ajs),* **Pack of ice** *a. (pak of ajs)* kry lodowe gęste, złożone z wielkich brył lodowych, spiętrzonych jedna na drugiej, z nastąpieniem cieplejszej pory pływające powoli na oceanie podbiegunowym.

Packet-boot *a. (peket-but)* statek pocztowy pośpieszny.

Pacta conventa *ł.* w prawie polskim państwowym dobrowolna umowa narodu z królem (obieralnym), określająca wzajemne obowiązki.

Pacta sunt servanda (a. **conservanda**) *ł.* umów należy dotrzymywać (a. dochowywać) (a. nie łamać).

Pactum *ł.* układ; **p. legitimum,** układ prawny; **p. tacitum,** układ milczący, którego dochowują strony, chociaż wyraźnie się nie zobowiązały.

Pacyfik *ob.* **Pacific.**

Pacyfikacja *ł.* uspokojenie, załagodzenie (zwłaszcza zaburzeń krajowych, rozruchów); przywrócenie porządku sposobem zgodnym; układy o pokój.

Pacyfikał *śrł.* naczycie złote a. srebrne na chowanie świętości w Kościele katolickim; także: krzyż, który kapłan daje do pocałowania.

Pacyfikator *ł.* dający spokój, uspokoiciel.

Pacyfizm *nł.* dążenie do załatwiania sporów i zatargów międzypaństwowych drogą układów pokojowych.

Paczula *chiń.* (?) roślina południowo-azjatycka, wydzielająca silną woń (silnie pachnące liście jej wysuszone i pocięte używane są do wyrobu pachnideł i jako środek przeciw mólom).

Paddock *a. (peddok)* odgrodzona przestrzeń na wolnem powietrzu dla koni, pastwisko koni.

Paddy *a. (peddi)* przezwisko Irlandczyków w Anglji (spieszczone imię Patryk, święty patron Irlandji).

Padre *w.* ojciec, ojciec duchowny.

Padrone *w.* właściciel okrętu; gospodarz, pryncypał; szef, dobroczyńca; orędownik; protektor.

Padwana *w.* piosenka miłosna, erotyk, rodzaj tańca.

Padyszach *pers.* pan królów, tytuł monarchów tureckich i perskich.

P. aeq. *skr.* na receptach: **Partes aequales** *ł.* w równych częściach.

Pag. *skr.* **Pagina** *(ob.).*

Pagaj, wiosło murzyńskie.

Pagament *ł.* srebro w kawałkach.

Paganalje *ł. dosł.* święto wiejskie w staroż. Włoszech; wesołe święto wiosenne, obchodzone w styczniu na cześć Cerery.

Pagina *ł.* stronnica książki; **p. fracta,** stronnica, przełamana wzdłuż na dwie połowy, z których jedna ma być zapisana; **paginować,** oznaczać stronice numerami kolejnemi.

Paginacja *nł.* numerowanie stronic książki a. zeszytu.

Pagliazzo *w.* pajac.

Pagoda [*port.*] świątynia wyznawców buddaizmu w Indjach Wschodnich i Chinach; bożyszcze hinduskie: potworna figurka z ruchomą główką; moneta wschodnio-indyjska rozmaitej wartości w różnych miejscach.

Pai *chiń.* biały.

Paille *f. (paj) dosł.* słoma kolor paljowy.

Paillette *f. (pajet)* blaszka złota a. srebrna, przyszywana do ubioru jako ozdoba, pajetka; złoto w drobnych ziarnkach znajdowane w piaskach złotodajnych.

Pain de gibier *f. (pę dō żybje)* pasztet ze zwierzyny.

Pair-oared *a. (per-urd)* zaopatrzona parą wioseł (o łodzi), dwuwiosłówka.

Paiża *węg.* krótka tarcza u dawnych konnych rycerzy.

Paj *tur.* udział w zdobyczy wojennej; udział w przedsiębiorstwie, akcja.

Pajac, Bajazzo *w.* błazen; figurka z tektury a. innego materjału, ruchoma, naśladująca ruchy błazna.

Pajdokracja *g. rządy dzieciaków, panowanie młokosów.

Pajseczny *ob.* **Pejsaczny.**

Pajuk *pers.* pokojowiec sułtana tureckiego, także żołnierz z gwardji przybocznej sułtańskiej; pokojowiec na dworach możnych panów, towarzyszący pojazdowi konno, lub siedzący za powozem albo na koniu z przodu.

Pak *n.* a. **Pik** *ł.* smoła, z której zebrano olej żywiczny, służąca do oblepiania beczek, szpar w ścianach drewnianych, pakuł dla szczelności, lakowania korków, rodzaj laku.

Paka *n.* skrzynia, zbita z desek; takaż skrzynia, napełniona rzeczami; pewna ilość towarów lub rzeczy niełamliwych, upakowanych, obszytych w płótno i związanych sznurem.

Pakajs, Pakajsz, Pakajz *ob.* **Pack-eis.**

Pakamer *ob.* **Pakkamer.**

Pakfong *chiń.* (*właśc.* **Paktong**) najzylber *(ob.).*

Pakować *n.* układać rzeczy, towary w miejsce, dające się zamknąć, albo w węzełek, w skrzynię, w celu wysłania ich; *przen.* wkładać wielką ilość (np. pieniędzy w jakie przedsiębiorstwo); dużo jeść.

Pakhauz *n.* wielki pakamer, budynek na skład.

Pakhof *n.* komora celna.

Pakiebot *ob.* **Packet-boot.**

Pakiet *n.* nieduża ilość rzeczy upakowanych i owiązanych sznurkiem.

Pakkamer *n.* skład pak, towarów, bagaży, rzeczy.

Pakłak, grube ordynarne sukno.

Pakmajster *n.* oficjalista na poczcie a. na stacji kolejowej, przyjmujący bagaże pod swój dozór i zajmujący się ich rozesłaniem pod właściwemi adresami.

Pakt *ł.* umowa, ugoda, układ pokojowy. **paktować**, układać się z kim.

Pakta konwenta *ob.* **Pacta conventa.**

Paktol, rzeka niegdyś złotodajna w Azji Mniejszej; *przen.* opływanie w bogactwa.

Paktong *ob.* **Pakfong.**

Palabra *ob.* **Palarwa.**

Palad, Paladjum *ob.* **Palladium.**

Paladyn *w.* znakomity rycerz, towarzyszący panującemu; rycerz słynny ze swych rycerskich czynów; pierwotnie: każdy z 12-tu rycerzy, towarzyszących Karolowi W.; błędny rycerz, szukający przygód po świecie.

Palaeo- *ob.* **Paleo-.**

Palafit **g.* budowla nawodna przedhistoryczna, napalowisko.

Palais Royal *f. (pale ruajal) dosł.* pałac królewski: nazwa pałacu w Paryżu, zbudowanego przez kardynała Richelieu (1585-1642), dziś słynne muzeum.

Palameda gra, to samo co szachy, od imienia Palamedes, rycerza greckiego, jakoby wynalazcy tej gry, ukamienowanego pod Troją z powodu rzekomej zdrady.

Palampor, rodzaj szala, noszonego przez dygnitarzy w Turcji.

Palanka *ob.* **Pałanka.**

Palankin *stind.* [*f.*] ozdobna lektyka, zaopatrzona w dach i jedwabne firanki, noszona przez 4—8 tragarzy (w Indjach Wschod. i Chinach środek lokomocji).

Palant, kij do podbijania piłki w grze; gra w piłkę z użyciem takiego kija.

Palantydzi, w staroż. Atenach spiskowcy demagogowie (od imienia własnego).

Palatalizacja *nł.* miękczenie, upodniebiennienie, uśredniojęzykowienie, t. j. wymawianie spółgłosek ze zbliżaniem języka do podniebienia twardego.

Palatalny *ł.* podniebienny; **spółgłoski p-e**, podniebienne czyli miękkie, np. *ś, ź, ń* i t. d.

Palatium *ł.* pałac będący rezydencją.

Palatyn *ł.* dawniej tytuł wysokich urzędników dworskich, pełniących urząd w najbliższym otoczeniu króla; w Polsce—wojewoda; na Węgrzech najwyższy dygnitarz państwowy, zastępca króla; *ob.* **Pfalzgraf.**

Palatynat *śrł.* dawniej w Niemczech prowincja, podlegająca władzy palatyna.

Palatynka *f.* kołnierz futrzany, futerko na szyję.

Palawra, Palabra *port.* narada plemion afrykańskich; zgromadzenie się ich w celu odprawienia nabożeństwa; podarunek, ofiarowany kacykowi dla ułatwienia układów.

Palazzo *w.* pałac.

Palcat *w.* kij, laska, używana niegdyś przez młodzież do fechtunku *zam.* szabli; laseczka kauczukowa do uderzeń leczniczych.

Pale-ale *a. (pel-ejl)* jasne piwo angielskie.

Palemon, bajeczny bohater litewski, przychodzień obcy z krain południowych, władca ziem nadmorskich.

Palendron, Paledra *w.* suknia księża, sutanna, rewerenda; zwierzchnia suknia damska z aksamitu, suknia b. strojna.

Paleo- *g.* na początku wyrazu oznacza, że wyraz ten stosuje się do rzeczy dawnych, starożytnych.

Paleoantropologja **g.* nauka o szczątkach człowieka kopalnego.

Paleoetnologja **g.* etnologja starożytna.

Paleofitologja **g. ob.* **Paleontologja.**

Paleogeografja **g.* nauka o rozkładzie mórz i lądów w dawnych okresach.

Paleografja **g.* nauka o rodzajach pisma w starożytności, umiejętność odczytywania starożytnych napisów, rękopisów, dokumentów, oznaczania czasu ich sporządzenia, oraz ich znajomość.

Paleokrystyczny **g.* pokryty zwałami lodów nigdy, nie topniejącemi (w oceanie podbiegunowym).

Paleolit **g.* kamień odrobiony na narzędzie, jako wykopalisko z okresu kamiennego.

Paleolityczny **g.* odnoszący się do pierwszej połowy okresu kamiennego w dziejach ludzkości; **p-ny okres**, wiek kamienny, najdawniejszy okres w dziejach rozwoju cywilizacyjnego ludzkości, kiedy obrabianie metali jeszcze nie było znane.

Paleologja **g. ob.* **Paleontologja**, też **Archeologja.**

Paleontografja **g.* opisanie przedpotopowych roślin i zwierząt.

Paleontologja **g.* nauka o szczątkach kopalnych skamieniałych zwierząt (paleozoologja) i roślin (paleofitologja).

Paleonto - zoologiczny **g.* dotyczący skamieniałości zwierzęcych.

Paleosaurus *nł.* wielki płaz, jaszczur, którego szczątki znajdują się w formacji permskiej.

Paleoterjum *nł.* zwierzę ssące przedpotopowe, spotykane między kopalinami pokładów eocenicznych, postacią przypomina tapira.

Paleotypy **g.* dawne zabytki sztuki drukarskiej, inkunabuły.

Paleozaur *ob.* **Paleosaurus.**

Paleozoiczny **g.* okres: dotyczący najdawniejszych epok życia organicznego na ziemi (pierwszorzędowy) (z roślin: paprocie, skrzypy, ze zwierząt: trylobity, potym ryby, następnie płazy); **p-e pokłady**, najdawniejsze pokłady osadowe na skałach ogniowych, a mianowicie formacje: kambryjska, sylurska, dewońska i węglowa.

Paleozoologja **g. ob.* **Paleontologja.**

Palestra *ł.* u Rzymian: szkoła publiczna gimnastyki i szermierstwa; korporacja obrończa sądowa w dawnej Polsce.

Palestrant *nł.* członek palestry, biegły w prawie, sądownik, adwokat, prawnik lub pomocnik prawnika; kształcący się na prawnika.

Palet *f.* wezwanie o zapłacenie należności skarbowej a. wyznaczające kwaterę dla żołnierza; kostka lub płaski krążek metalowy, rzucany do oznaczonego celu w grze; **paletować**, wzywać paletami do zapłaty.

Paleta *f.* a. **Paletra**, owalna drewniana, porcelanowa a. metalowa deseczka, z otworem na wielki palec lewej ręki, służąca do rozrabiania i dobierania farb podczas malowania.

Paletka *ob.* **Paillette.**

Paletnologja **g.* część antropologji poświęcona starożytności rodu ludzkiego oraz rasom kopalnym.

Paletot *f. (palto) ob.* **Palto.**

Paletra *ob.* **Paleta.**

Pali *stind.* święty język południowo-indyjskich buddystów, niegdyś używany na Cejlonie i w Indochinach (Birmie, Sjamie), spokrewniony z prakrytem i sanskrytem, należy więc do rodziny języków indyjskich.

Palifikacja *nł.* opalowanie, wzmocnienie za pomocą pali.

Palikarowie, wojsko nieregularne, złożone z ochotników najemnych w armji nowogreckiej, często łupieżcze.

Palimpsest *ł.* stary rękopis na pergaminie, z którego usunięto dawne pismo dla napisania nowego.

Palindrom **g.* zdanie, brzmiące jednakowo, czy wprost je czytać, czy wspak, np. Otto tenet mappam — mappam tenet Otto; albo: kobyła ma mały bok; zagadka, dotycząca wyrazu, który, przeczytany wspak ma odmienne znaczenie, np. dąs — sąd, kara — arak.

Palingieneza **g.* odrodzenie się, odnawianie się; doskonalenie się obyczajowo-moralne człowieka; stadja rozwojowe gatunku przemiany owadów.

Palingrafja **g.* sztuka odnawiania starych rycin i odbijania z nich na kamieniu nowych kopji.

Palinodja **g.* powtórzenie śpiewu; w poezji odwołanie obrażającego, krzywdzącego lub uwłaczającego czyjej czci wiersza; wogóle odwołanie krzywdzących słów; *przen.* pochwała tego, co się pierwej ganiło; powtórny wybuch jakiej choroby.

Palisada *f.* ogrodzenie z grubych, u góry zaostrzonych palów, wzmacniające fortyfikację, częstokół, ostrokół.

Palisander *f.* drewno z pewnego drzewa południowo - amerykańskiego, pięknego ciemnego koloru, używane na kosztowniejsze wyroby stolarskie, głównie jako fornir.

Paljatywy *ł.*, **Paljatywne środki**, środki, nie usuwające zasadniczo zła, lecz przynoszące chwilową ulgę, półśrodki.

Paljowy *f.* słomkowy (koloru słomy); *ob.* **Paille.**

Paljum *ł.*, **Palja**, szeroki, długi płaszcz bez kołnierza, burnus, opona, toga.

Paljusz *nł.* taśma z białej wełny, ozdobiona 6 krzyżykami, wyszytemi czarnym jedwabiem, noszona na szyi przez arcybiskupów (jeden jej koniec spada na piersi, a drugi na plecy); płaszcz biskupi, kardynal-

ski; godność, władza arcybiskupa.

Palka *l.* kwadratowa przykrywka kielicha do Mszy św.; zasłona jedwabna ołtarza.

Palla *l.* długa wierzchnia suknia kobiet w dawnym Rzymie; **p. corporalis** *ob.* **Palka**.

Pallada, **Pallas** a. **Pallas Athene** *g. ob.* **Minerwa**.

Palladium *g.-l.* posążek bogini Minerwy (Pallady), świętość miasta Troi, która go miała strzec od zdobycia przez nieprzyjaciela; *przen.* świętość, tarcza, chroniąca od niebezpieczeństwa, od złego; **p. a. Pallad**, jeden z rzadkich metali, barwą i ciągliwością podobny do platyny.

Pallazyt *nl.* rodzaj meteorytu, z zawartemi cząstkami krzemianów (przyrodnik Pallas 1741—1811 znalazł je na Syberji).

Pallium *ob.* **Paljum**.

Palma *l. dosł.* dłoń; roślina krajów zwrotnikowych, o pniu gładkim a. żeberkowanym, pełnym i liściach zwykle wielkich, zebranych najczęściej w jeden pęk u wierzchołka, u nas hodowana w cieplarniach jako ozdobna; gałązka zwykle wierzbowa, poświęcana u nas w niedzielę kwietnią; miara grubości drzewa, używana w niektórych krajach Europy = 3—4 calom; **P. Christi**, roślina, z której dobywa się olej rycinowy; **p. męczeńska**, godło śmierci męczeńskiej za wiarę; *przen.* śmierć męczeńska.

Palmacyt *nl.* skamieniały pień palmowy.

Palmarum *l.* niedziela palmowa.

Palmatka *l.* deszczułka a. skóra mocna, z jednego końca wązka, z drugiego szersza używana na podeszwy.

Palmeta *f.* ornament w kształcie pierzastego liścia palmowego; nazwa kształtu, nadawanego drzewom przez zmuszanie ich gałęzi do rośnięcia na jednej płaszczyźnie pionowej; drzewko owocowe karłowate płasko rozpięte; **palmetka**, boczna część aufsatz'u.

Palmipedes *nl.* ogólna nazwa ptaków pływających, mających palce spięte błoną.

Palmitowy a. **Palmitynowy** *nl.* kwas, jeden z głównych składników większości tłuszczów zwierzęcych: biała, krystalicznie krzepnąca masa; z alkaljami tworzy mydło.

Palmula *l.* zbiorowa nazwa klawiszów i pedałów.

Palpacja *l.* dotykanie, uczuwanie.

Palpitacja *nl.* przyśpieszone bicie serca i pulsu.

Palpitować *l.* drgać, kołatać, pulsować.

Palto, **Paltot** *f.* zwierzchnia odzież luźna, używana daw. tylko przez majtków, a obecnie przez wszystkich.

Paludament *l.* krótki czerwony płaszcz wojenny wodzów rzymskich, przywdziewany na zbroję i przytwierdzany na lewym ramieniu; purpurowy płaszcz cesarski jako oznaka cesarskiej godności; **p-y**, górne ozdoby sceny teatralnej, zastępujące sufit.

Paludyzm *nl.* gorączka błotna, malarja.

Pałac *w.* wspaniały budynek mieszkalny, zwykle zajęty przez jedną osobę z jej rodziną lub dworem, przez władzę lub instytucję; **pałacowa rewolucja** *ob.* **Rewolucja**.

Pałamar(z) *mlr.* posługacz kościelny, zakrystjan przy cerkwi; **pałamarować**, pracować niby gorliwie nad czemś niepotrzebnem.

Pałanka *tur.* fortyfikacja z ziemi, otoczona rowem i palisadą.

Pałasz *w.* broń sieczna, nieco zakrzywiona.

Pałata *r.* nazwa rosyjska niektórych biur gubernjalnych a. centralnych, jak izba skarbowa, izba obrachunkowa, izba sądowa.

Pałatka *r.* namiot, barak płócienny żołnierski.

Pałkierz *n.* bębnista, dobosz, tympanista.

Pamela *f.* rodzaj kapelusza damskiego o szerokim rondzie.

Pamfil *g.* [*f.*] gra w karty; walet treflowy; zalotnik galant.

Pamflecista *nl.* autor pamfletu.

Pamflet *f.* broszurka, ulotne pismo treści złośliwej, obelżywej lub potwarczej.

Pampa (w l. mn. **Pampas**) *h.* bezdrzewne trawiaste stepy w Ameryce Połudn.

Pan *g. mitol.* bóg pasterzy i trzód, przedstawiany z rogami na głowie i koźlemi nogami, z narzędziem muzycznym, złożonym z siedmiu piszczałek; faun.

Pan- *g.* jako przyrostek przed wyrazem, znaczy to samo co *wszech-*.

Panaceum *g.-l.* mniemany uniwersalny środek lekarski na wszystkie choroby; cudowny środek na wszelkie dolegliwości.

Panaché *f.* (*panasze*) lody różnorodne zmieszane.

Panachida *ob.* **Panichida**.

Panama, letni kapelusz pleciony z łyczka rośliny właściwej okolicom międzymorza Panama; *przen.* oszustwo na wielką skalę (nazwa od kanału Panamskiego, przy którego budowie kompanja francuska, prowadząca to przedsiębiorstwo, dopuściła się wielkiego oszustwa, które zrujnowało wiele osób); **panamita**, **panamista**, uczestnik oszustwa skandalicznego.

Panarchja **g.* panowanie powszechne; panowanie wszystkich.

Panasz *f.* kitka z piór na kaszkiecie wojskowym.

Panatenea, **Panateneje** *g.* najstarożytniejsze i najuroczystsze święto w starożytnych Atenach na cześć Minerwy, obchodzone co cztery lata.

Pancerola *w.* szóstka winna w dawnych kartach.

Pancerta *nl.* piśmienne zaświadczenie prawdziwości relikwji.

Pancerz *n.* zbroja z blachy żelaznej, okrywająca rycerza; gruba blacha żelazna lub stalowa, osłaniająca okręt, fortyfikację; zgrubiała skóra lub łuski, okrywające niektóre zwierzęta; **pancerny towarzysz**, w dawnym wojsku polskim rycerz, okryty pancerzem i misiurką, należący do chorągwi lekkiej husarji, złożonej z samej szlachty, petyhorzec; **pancernik**, wielki okręt wojenny, okuty pancerzem, uzbrojony w ciężkie działa; zwierzę z rodziny szczerbatych, pokryte pancerzem z łusek kostnych.

Pańczatantra *sind.* najdawniejszy ułożony w 5 ksiąg zbiór bajek i powieści w literaturze sanskryckiej.

Pandekty, **Digesty** *śrł.* główna część składowa zbioru praw Justynjana (*Corpus juris civilis*), obejmująca zbiór pism słynnych rzymskich prawników, wyjaśniających postanowienia i kwestje sporne w prawie rzymskim; nazwa cywilnego prawa rzymskiego wogóle.

Pandemja *g.* choroba panująca w kraju zaraza, epidemja; **pandemiczny**, powszechny, ogólny, krajowy.

Pandemonium **g.* piekło, miejsce pobytu złych duchów, państwo szatana; *przen.* miejsce, gdzie szerzy się zepsucie moralne.

Pandemos *g.* przydomek Afrodyty jako opiekunki kobiet upadłych.

Pandora, **Pandura** *g.* to samo co **bandura** (*ob.*).

Pandory *g.* **puszka**, w mitologji greckiej podanie o kobiecie, wyposażonej we wszelkie wdzięki i obdarzonej przez bogów puszką, z której po otworzeniu wysypały się na ziemię klęski i niedole; *przen.* źródło wszelkiego złego.

Pandury, dawniej zbrojni słudzy magnatów w Kroacji i Slawonji; wojsko węgierskie, zamienione na 53 pułk piechoty; żandarmi węgierscy; woźni sądowi (od nazwy wsi Pandur w Węgrzech).

Panegiryczny *g.* **okres**, w historji literatury polskiej czasy przesadnego hołdowania modzie pisania panegiryków (od połowy XVII do połowy XVIII wieku).

Panegiryk *g.* mowa pochwalna; pismo prozą lub wierszem, sławiące z przesadą osoby, czyny lub zdarzenia; przesadna pochwała.

Panegirysta *g.* autor panegiryków; przesadny chwalca.

Panelle *f.* (*panel*) liść topolowy jako tarcza w herbie; cukier trzcinowy w Ameryce Połud.

Panem et circenses! *l.* chleba i igrzysk! hasło i żądanie ludu rzymskiego z czasu cezarów; *przen.* wyrażenie, zaznaczające upadek moralny, brak szlachetniejszych celów, wyłączne oddanie się zaspokajaniu potrzeb materjalnych i pragnień poziomych.

Panenteizm **g.* pogląd filozoficzny, według którego wszystko jest w Bogu.

Panew, **Panwia** *n.* naczynie nakształt kociełka; naczynie w kształcie rury; **panewka** u broni palnej: brandka.

Panflet *nl.* dawne narzędzie muzyczne, złożone z siedmiu połączonych piszczałek.

Panfobja **g.* obawa wszystkiego; popłoch ogólny.

Pangieneza **g.* teorja, według której każda oddzielna komórka lub cząstka organizmu odradza się sama; teorja, według której z jednej pierwotnej komórki powstały wszystkie organizmy.

Pangieometrja **g.* to samo, co metagieometrja.

Pangiermanizm **g.* dążenie do zjednoczenia wszystkich plemion giermańskich w jedną polityczną całość.

Panglos **g.* jeden z boha-

terów powieści „Kandyd" Woltera (1694—1778), zapewniający, że wszystko na świecie dąży ku lepszemu; *przen.* optymista; mówiący o wszystkim, udający, że wszystko wie, zarozumiały gaduła, wszystkowiedz.

Panglotka *g. słownik porównawczy wszystkich języków.

Panhelenizm *g. dążenie do zjednoczenia wszystkich Greków w jednolite państwo.

Panichida *g.* nabożeństwo żałobne.

Paniczny *g.-ł. ob.* **Panika**.

Panier *f.* (*panje*) *dosł.* kosz; kosz na owoce do zastawy stołowej; krój spódnicy, dawniej używany, od tyłu uwypuklony za pomocą fiszbinów; bandera, sztandar.

Paniera *f. ob.* **Robron**.

Panika *g.-ł.* [*f.*] **Paniczny strach**, nagły, często bezpodstawny przestrach, ogarniający licznie zgromadzoną publiczność lub tłum; ogólne przerażenie, popłoch; **panika na giełdzie**, przestrach, nagły spadek kursu papierów wartościowych, ustanie prawie zupełne spekulacji i kredytu.

Panikografja *g. cynkografja.

Panis bene merentium *ł.* (*dosł.* chleb dobrze zasłużonych), majątek, dochody, utrzymanie, przyznawane ludziom zasłużonym, jako nagroda za zasługi.

Panklastyt *g. silny materjał wybuchowy (z kwasu podazotnego i siarku węgla).

Pankratyczny *g. **mikroskop**, w którym, zmieniając odległość objektywu od okularu, można otrzymywać różne skale powiększenia.

Pankreas *g. trzustka.

Pankreatyczny *nł.* **sok**, sok trzustkowy, trawiący.

Pankreatyna *nł.* ferment, wytwarzany w trzustce, zmieniający ciała białkowate na peptony.

Panlatynizm *nł.* dążenie do zjednoczenia politycznego wszystkich ludów romańskich.

Panleksykon *g. słownik uniwersalny, zawierający wyrazy w wielu językach.

Panlogizm *g. teorja filozofa niemieckiego Hegla (1770—1831), według której nietylko myśli ludzkie podlegają prawom logiki, ale wszystko w przyrodzie odbywa się podług konieczności logicznej.

Panmixja *g. teorja, objaśniająca krzyżowaniem zjawiska przemian i dziedziczności.

Panne *f.* (*pan*) półjedwabna tkanina gatunku pośredniego między aksamitem a pluszem.

Panneau *f.* (*pano*) podłużna powierzchnia, ujęta w ramę, ozdobiona malowidłem, rzeźbą, stiukiem i t. p., w robotach stolarskich, architektonicznych, jubilerskich.

Panofobja *g. przestrach wśród snu bez widocznej przyczyny.

Panophtalmitis *nł.* ciężkie, bolesne zapalenie gałki ocznej, wymaga natychmiastowego wyjęcia oka dla ocalenia drugiego oka od zarażenia się.

Panoplia *g.* pełne uzbrojenie rycerza w średnich wiekach; całkowity rynsztunek rycerski, rozwieszony na ścianie muzeum, zbrojowni lub jako ozdoba.

Panoptikon *g., **Panopticum** *nł.* zbiór różnych osobliwości do oglądania za opłatą; muzeum figur woskowych, przedstawiających znakomitych ludzi, okazy anatomiczne etc.

Panorama *g. krajobraz lub sceny z życia, malowane na płótnie, rozpiętym wewnątrz dokoła ścian okrągłego budynku, oświetlonego z góry, z wzniesioną pośrodku platformą dla widza; szereg obrazów, oglądanych przez szkła powiększające; rozległy i piękny widok na otaczającą przyrodę, na miasto widziane z pewnej odległości i t. p.

Panoramiczny *nł.* **aparat**, kamera (ciemnia) fotograficzna do zdjęć szerokich widoków a. całych okolic widnokręgu (obraca się na osi pionowej).

Panotyp *g. pierwotny rodzaj fotografji na ceracie, lub na ciemnym szkle.

Panslawizm *nł.* dążność do połączenia wszystkich Słowian w jedną całość polityczną, albo przynajmniej do utrzymania w nich uczucia wspólnego pochodzenia.

Panspermja *g. teorja, podług której zarodki istot żyjących są rozproszone wszędzie i rozwijają się przy warunkach sprzyjających.

Pantagruelizm *nł.* sceptycyzm i nietroszczenie się o nic i o nikogo (od nazwy bohatera powieści „Gargantua i Pantagruel", napisanej przez satyryka franc. Rabelais 1495—1553).

Pantalon, **Pantaleon**, gatunek fortepjanu (od im. Pantaleona Hebenstreita, mechanika z Saksonji); komiczny starzec głupi; śmieszny kochanek w ludowej farsie włoskiej.

Pantalonada *w.* błaznowanie arlekina w farsie włoskiej.

Pantalony [*f.*] spodnie.

Pantamorficzny *g. ob.* **Amorficzny**.

Panta rei *g. dosł.* wszystko płynie, t. j. wszystko jest w ruchu, wszystko się zmienia.

Panteista, **Panteusz** *g. wyznawca panteizmu.

Panteizm *g. pogląd filozoficzny, utożsamiający Boga i wszechświat.

Pantelegraf *g. przyrząd do przesyłania sposobem telegraficznym rysunków, pisma, depeszy podanej.

Pantelizm *g. ob.* **Woluntaryzm**.

Panteologja *g. nauka o bogactwie wszystkich narodów.

Panteon *g.* u staroż. Greków i Rzymian świątynia, poświęcona wszystkim bóstwom; gmach, poświęcony czci wielkich ludzi, mieszczący zwłoki mężów sławnych i zasłużonych.

Pantofel *n.* półtrzewik domowy, papuć, patynek, sandał, meszt, *przen.* mąż, zawojowany przez żonę; **mieć język w pantoflu**, bełkotać po pijanemu; **pantoflowa poczta**, wiadomość, otrzymana drogą plotkarską, zwykle od żydów małomiasteczkowych, którzy w domu i za domem chodzą w pantoflach.

Pantograf *g. przyrząd do kopjowania rysunków w dowolnej skali t. j. do mechanicznego zmniejszania ich lub powiększania.

Pantokracja *g. ob.* **Panarchja**.

Pantometr *g. przyrząd gieodetyczny do mierzenia kątów oraz długości i wysokości poziomych i pionowych.

Pantomima a. **Pantomina** *g. przedstawienie sceniczne bez słów, czyniące akcję zrozumiałą za pomocą wyrazu twarzy, ruchów i giestów aktorów.

Pantomimika *g. sztuka przedstawiania pantomim, wyrażania się za pomocą pantomim.

Pantomorficzny *g. zdolny przyjmować wszelkie postaci, nie mając żadnej swoistej.

Pantoplastyka *g. sztuka powiększania i zmniejszania modeli plastycznych.

Panurg *g.* człowiek przebiegły, chytry, oszust; **panurga owce**, ludzie naśladujący innych bezmyślnie, owczym pędem (od nazw. jednego z bohaterów powieści „Gargantua i Pantagruel").

Panurgja *g.* podstęp chytrość, spryt złośliwy.

Panwia *ob.* **Panew**.

Panzofja *g. znajomość wszystkich nauk, mądrość.

Panzootja *g. ogólny pomorek na bydło.

Paolo *w.* dawniejsza moneta włoska = około 15 kopiejek.

Papa *ł.* papież; *f.* (?) ojciec (w mowie małych dzieci).

Papa *n.* tektura smołowcowa do krycia dachów.

Papabile (l. mn. **Papabili**) *w.*, **Papabilis** (w l. mn. **Papabiles**) *ł.* kardynał, mający widoki obioru na Papieża na najbliższym conclave.

Papatacz *w.* ciastko drożdżowe, złożone z warstw ciasta, między któremi są drobne czarne rodzynki i cynamon.

Paperasy *f.* papiery zapisane, niepotrzebne.

Papeterie *f.* ozdobne pudełko z papierem listowym, kopertami i przyborami do korespondencji.

Papeterja *f.* fabryka ozdobnych papierów i kopert, oraz pudełek do nich.

Papier *g.-ł.* błona fabrykowana z włókien roślinnych, niekiedy z jedwabiu, zwykle z różnemi dodatkami (kleju, ałunu, farby, glinki i in.); **p-y**, akta, dokumenty, pieniądze papierowe, weksle i in.; **papiernia**, fabryka papieru.

Papier maché *f.* (*papje masze*) masa ze startego papieru, rozgotowanego z klejem i kredą lub gipsem, do wyrobu lekkich ornamentów, zabawek, masek.

Papierokracja *nł.* biurokracja.

Papież *g.* [*Argórnon.*] *dosł.* ojciec; głowa Kościoła katolickiego, biskup rzymski, inaczej: Ojciec Święty.

Papilionaceae *nł.* rośliny motylkowate.

Papilot *f.* zwitek papieru, na który nawija się włosy, aby się kręciły po odwinięciu; skrawki papieru skręcone, fryzowane.

Papina kocioł, naczynie metalowe, szczelnie zamykane, z klapą bezpieczeństwa, do wygotowywania kleju z kości i t. p. (wynalezione przez Francuza Papin'a w r. 1781).

Papirus *ob.* **Papyrus**.

Papista *nł.* stronnik Papieża i władzy papieskiej.

Papizm *nł.* zasady papie-

stwa, władza papieża, katolicyzm.

Papryka *węg.* ususzony i na proszek starty pieprz turecki, czerwonej barwy, palącego smaku.

Papua *malajs.* murzyn australijski o kędzierzawych włosach, w l. mn. **Papuanie.**

Papuć *tur.* półtrzewik, kierpć, meszt, lekki pantofel.

Papuga *ar.* gatunek zamorskiego ptaka; człowiek powtarzający co bezmyślnie.

Papuzi kolor, kolor trawiasto-zielony, żółto-zielony (*ob.* **Papuga**).

Papyrus *g.* staroegipski papier do pisania, wyrabiany ze rdzenia rośliny papyrusu.

Par *f.* przez, z.

Par *ł.* tytuł członka izby wyższej parlamentu w Anglji, a dawniej i we Francji.

Para *ł.* [*n.*] dwie osoby, dwie sztuki, dwa przedmioty równe, jednakowe a. symetryczne; kobieta i mężczyzna; korzec żyta i korzec pszenicy.

Para *tur.* drobna miedziana moneta, w Turcji = $^1/_{40}$ piastra.

Parabaza *g.* w komedji starogreckiej przemowa koryfeusza w imieniu autora do publiczności, nie mająca związku z fabułą sztuki, zwykle zawierająca polityczną satyrę; odskoczenie od przedmiotu, przeskakiwanie od przedmiotu do przedmiotu.

Parabola *g.* przypowieść z potocznych zdarzeń, kryjąca głębszą prawdę życiową a. naukę moralną; podobieństwo; porównanie; w *gieom.* linja krzywa, powstała z przecięcia stożka płaszczyzną równoległą do tworzącej.

Paraboliczny *g.* przypowieściowy, alegoryczny.

Parabolojda **g.* w *mat.* bryła, utworzona przez obrót paraboli dokoła swej osi; zwierciadła palące i reflektory mają powierzchnię parabolojdu.

Parabrama *stind. dosł.* najlepszy Brama; pra-istota; nazwa bóstwa Bramy w księgach świętych u Indusów.

Parabulja **g.* zanik a. osłabienie woli.

Par accident *f.* (*par aksida*) dzięki wypadkowi, przypadkowo.

Par acclamation *f.* (*par aklamasją*) jednogłośnie.

Par accord *f.* (*par akor*) stosownie do umowy.

Paracenteza **g.* otwarcie jamy ciała dla wypompowania z niej płynów chorobliwych a. dla wypuszczenia gazów.

Paracentryczny **g.* obrotowy, obracający się a. leżący około punktu środkowego.

Parachromatopsja, Parachromatyzm **g.* ślepota barwna, niezdolność rozróżniania kolorów, daltonizm.

Parachronizm **g.* błędne oznaczenie dla jakiego dawniejszego wypadku daty późniejszej od rzeczywistej.

Parachute *f.* (*parasiut*) spadochron.

Parada *f.* popisowe wystąpienie okazałe i wystawne; uroczyste wystąpienie wojska w pełnym stroju i rynsztunku podczas przeglądu; w fechtunku; zasłonięcie się przed ciosem, odbicie pchnięcia lub cięcia; **paradny**, okazały, strojny; w uroczystej formie; dotyczący wystąpienia uroczystego a. parady wojskowej; *żart. iron.* wyborny, doskonały; **paradować**, popisywać się, pysznić.

Paradigma *g.* wzór, wzorzec.

Paradjer *f.* piękny koń rasowy, także koń wierzchowy.

Paradoks *g.* zdanie sprzeczne z ogólnym mniemaniem, w rzeczywistości a. na pozór niedorzeczne.

Paradoksalny *nł.* niedorzeczny, osobliwy.

Paradomanja **g.* manja urządzania parad.

Par adresse *f.* pod adresem.

Paradygmat *g.* wzór, schemat.

Paradyz *f.* w teatrze najwyższa i najtańsza kondygnacja miejsc dla widzów.

Parafazja **g.* chorobliwe używanie wyrazów, odpowiadających zupełnie innym pojęciom, a nie tym, które chory chce wysłowić.

Parafernalja, **Parafa(r)nały** *śrł.* wyprawa panny młodej.

Parafina *nł.* tłuszcz biały, przeświecający, łatwo topliwy, otrzymywany ze smoły naftowej, wosku ziemnego, węgla i t. p. (do wyrobu świec, zapałek, papieru woskowego i innych celów przemysłowych).

Parafja *ł.* gmina kościelna, kościelny okrąg, kościół i urząd stanu cywilnego pod duchownym zawiadywaniem jednego proboszcza: mieszkańcy tegoż okręgu.

Parafjalny *nł.* należący do parafji.

Parafjanin *nł.* członek parafji; *przen.* człowiek zacofany, prosty, bez ogłady i znajomości form towarzyskich; **parafjański**, nieokrzesany, pozbawiony ogłady, gustu, dobrego smaku.

Parafonja **g.* przyton dźwięczący fałszywie obok tonu właściwego, wada głosu; nieprzyjemny dźwięk głosu przy przemianie jego u chłopców.

Parafować *f. ob.* **Oparafować.**

Parafraza *g.-ł.* szersze rozwinięcie jakiej myśli tekstu, uzupełniające lub rozjaśniające; opisanie, omówienie, przeróbka, uzupełnienie; w *muz.* oddanie tematu muzycznego z pewnemi zmianami i dodatkami, warjacje; układ tematu muzycznego na inny instrument; **parafrazować**, przerabiać, rozszerzać czyjeś myśli, objaśniając i uzupełniając; omawiać obszernie; pewien temat muzyczny oddawać w innej formie i w innym obrobieniu.

Paragieneza **g.* nauka badająca zjawiska łącznego znajdowania się minerałów, wyprowadzająca stąd wnioski o dawności formacji etc.

Paragjalny *nł.* wynikający z prawa paragjum; ten komu służy to prawo.

Paragjum *nł.* prawo agnatów monarchy do działów w dobrach koronnych, rodzaj apanaży; w dawnej Polsce piastowskiej prawo wszystkich męskich potomków królewskich do dzielenia kraju między sobą, jakby prywatnego dziedzictwa.

Paragogizm **g.* rozszerzenie brzmienia wyrazu przez dodanie głosek na końcu, np. tu — tutaj, młodzian — młodzieniec.

Paragon **g.* ubieganie się z kim, wyrównanie komu.

Paragraf *ł.* mały ustęp w rozdziale, oznaczony znakiem §, zwłaszcza ustęp w zbiorze praw lub rozporządzeń władzy; sam ten znak, położony na czele ustępu z odpowiednią cyfrą kolejną.

Paragram *g.* żartobliwa zmiana wyrazu a. nazwiska przez dodanie, opuszczenie lub zamianę niektórych liter, np. *korek* zamiast *korepetytor*, *Majranek* zamiast *Marjanek*; objaśnienie jakiego wyrazu a. zdania przez obliczenie wartości liter, tak np. wielu pisarzy naszych usiłowało objaśnić paragram w Mickiewiczowskim zdaniu: „a imię jego czterdzieści i cztery".

Paragwajska herbata *ob.* **Maté.**

Paraheljotropizm **g.* sen dzienny niektórych roślin, otwierających kielichy kwiatowe w nocy.

Paraître *f.* (*paretr*) okazać się, błyszczeć (bogactwem, stanowiskiem, stosunkami).

Paraklet *g. dosł.* pocieszyciel: Duch Święty.

Parakletyczny **g.* pocieszający.

Parakontakjon **g.* śpiew naprzemian.

Paralaksa *g.* pozorna zmiana miejsca, zajmowanego przez jakiś przedmiot przy obserwowaniu go z rozmaitych punktów; w *astron.* kąt, zawarty między linjami, poprowadzonemi ze środka jakiego ciała niebieskiego do dwu różnych punktów na ziemi, ułatwiający obliczenie odległości tego ciała od środka ziemi; pomieszanie zmysłów.

Paralaktyczny **g.* **ruch**, ruch pozorny przedmiotu, wywołany skutkiem zmiany stanowiska patrzącego.

Paraleksja **g.* chorobliwa niezdolność czytania wyrazów pisanych i drukowanych, często bywa połączona z afazją.

Paralela *g.* w *gieom.* linja prosta lub płaszczyzna równoległa do innej; w literaturze: zestawienie porównawcze dla wykazania podobieństw i różnic; porównanie; przekopy oblężnicze równoległe do obleganej twierdzy; **paralelka, paralelna klasa**, w szkolnictwie: klasa równoległa (zdwojona i rozmieszczona w dwu izbach).

Paralelepiped *g.* w *mat.* równoległościan, bryła ograniczona sześciu płaszczyznami w ten sposób, że każda para ścian niestykających się z sobą jest równoległa.

Paralelizm **g.* równoległość, stosunek wzajemny do siebie rzeczy podobnych; **p. psychofizyczny**, pogląd, według którego każdemu zjawisku duchowemu odpowiada pewne ściśle oznaczone zjawisko materjalne, i naodwrót; ciągła wzajemna zależność duszy i ciała.

Paralelny *g.* równoległy.

Paralelogram *g.* równoległobok, czworokąt podłużny.

Paralipomena *g.* późniejsze dodatki, suplementy; księgi kronik Star. Testamentu.

Paralipsa *g.* figura retoryczna: pozorne przemilczenie z napomknięciem, zwracającym uwagę na rzecz, nad którą mówca jakoby nie chce się rozszerzać.

Paralityk *g.* dotknięty paraliżem.

Paraliż *g.* porażenie, bezwład, utrata ruchów dowolnych całego ciała lub częściowa; **paraliżować**, ubezwładniać, unieruchomiać; *przen.* pozbawiać dowolności działania, przeciwdziałać, neutralizować, niweczyć czyjeś zamiary lub działalność.

Paralogizm **g.* wniosek błędny, fałszywy.

Paralogja **g.* błąd, niezgadzanie się; mowa niezgodna z rozsądkiem.

Paramagnetyczne **g.* **ciała**, ulegające łatwo przyciąganiu magnesu; sztabki ich swobodnie umieszczone między biegunami magnesu przybierają kierunek linji łączącej oba bieguny; podczas gdy ciała djamagnetyczne układają się wpoprzek tej linji.

Paramenty *nł.* przy służbie Bożej używane szaty liturgiczne duchowieństwa katolickiego; wogóle ozdoby ołtarzy i kościelne.

Paramentyka *nł.* nauka o sporządzaniu i znaczeniu paramentów.

Parametr **g.* linja prosta jako miara linji krzywych, służąca do objaśnienia własności stożka.

Paramicja **g.* poetyczne opowiadanie pouczające, podanie, bajka.

Paramimja **g.* niezdolność wyrażania myśli i uczuć wyrazem twarzy lub giestami, występująca przy chorobach umysłowych.

Par amitié *f.* z przyjaźni, przez uprzejmość przyjacielską (na listach).

Paramnezja **g.* fałszywa pamięć, skutkiem której np. rzecz nowa zdaje się być dawno znaną.

Paramorfizm **g.* współczesne występowanie obu postaci krystalicznych ciała dwukształtnego.

Par amour *f. (-amur)* z miłości.

Paranetyczny **g.* budujący, napominający.

Parang *malajs.* ciężki nóż malajski.

Paranoik *nł.* ten, kto cierpi na paranoję.

Paranoja *g.* zaburzenia umysłowe chroniczne.

Paranomja **g.* postępowanie przeciwprawne.

Parantela *ob.* **Parentela**.

Parapet *f.* poręcz, deska pozioma mocno przytwierdzona, służąca do oparcia się przy patrzeniu z miejsc wyniesionych (okien, tarasów, mostów, pokładu okrętowego i t. p.); w sztuce fortyfikacyjnej: górna część szańca, zasłaniająca wojsko, wał ochronny, przedpiersień.

Paraplegja, Parapleksja **g.* częściowy paraliż nóg skutkiem choroby mlecza pacierzowego.

Parascenium *ł.* garderoba teatralna; ubieralnia artystów.

Paraselene **g.* drugi księżyc pozorny, ukazujący się na niebie opodal rzeczywistego, skutkiem szczególnego załamania i odbicia promieni świetlnych w chmurach.

Parasol *f. dosł.* słońcochron, zasłona od deszczu a. słońca, na lasce rozpinana za pomocą prętów uruchomianych sprężyną.

Parastada *g. ob.* **Pilaster.**

Parastatyczny **g.* pozorny, pozornie pomagający.

Parastaz *g.* w cerkwi nabożeństwo za zmarłych; obiad na pamiątkę nieboszczyka.

Parastazja *g.* stawienie na oczy; uobecnienie; zachwyt.

Parastrema, Parastrofa **g.* spazmatyczne drganie warg lub oczu.

Parasyfilis *nł.* cierpienie następcze, zaszczepione na gruncie syfilitycznym.

Parat *ł.* gotowość, przegląd, rewja.

Paratoner *f.* konduktor ochraniający od piorunu.

Paratonja **g.* chorobliwe napięcie nerwów.

Paratrofja **g.* odżywianie się nieprawidłowe.

Paratymja **g.* chorobliwy upadek ducha w człowieku, chorobliwe uczucie przygnębienia.

Parawan *f.* sprzęt, złożony z kilku ruchomych ścianek, obciągniętych papierem lub tkaniną, stawiany jako zasłona; *przen.* zasada a. osoba, za którą ktoś się kryje t. j. na rachunek której albo w imię której ktoś postępuje według własnego interesu, własnych chęci a. poglądów.

Parazyt *g.* pasorzyt, roślina a. zwierzę żyjące na innym organizmie i żywiące się jego sokami; *przen.* człowiek żywiący się kosztem innych, darmozjad.

Parazytologja **g.* badanie pasorzytów, nauka zajmująca się szczegółowo tym badaniem, pasorzytnictwo.

Parazytyzm **g.* pasorzytnictwo, żywienie się kosztem innych.

Parbleu! *f. (parblö)* zaiste!

Par bonté *f. (-bqte)*, **Par complaisance** *f. (-kąpleza"s)* przez grzeczność (napis na listach i posyłkach doręczanych za pośrednictwem znajomych).

Parc aux cerfs *f. (park o ser) dosł.* park jeleni, rodzaj haremu Ludwika XV króla francuskiego.

Parcela *f.* część całości; cząstka, kawałek gruntu oddzielony od całości dóbr; **parcelować**, dzielić na cząstki majątek ziemski w celu rozsprzedania ich.

Parcelacja *nł.* podział dóbr na parcele dla korzystniejszej sprzedaży.

Parcelant *nł.* ten, kto parceluje majątek ziemski.

Parcere subjectis et debellare superbos *ł.* oszczędzać zwyciężonych—korzyć zuchwałych.

Par ci, par là *f.* tu i owdzie; tędy i owędy.

Parcjalny *nł.* odnoszący się do jakiej części, częściowy; stronny, niesprawiedliwy.

Par complaisance *f. ob.* **Par bonté.**

Parcymonja *śrł.* oszczędność.

Par dépit *f. (-depi)* ze złości; na złość, naprzekór.

Pardessus *f. (-desü)* palto letnie, zarzutka; **p. le marché** *(-lö marsze)* w dodatku, prócz tego, ponadto jeszcze.

Pardon *f.* przebaczenie, darowanie winy, obrazy; prośba zwyciężonego o litość, o darowanie życia na wojnie; **żądać p-u**, prosić o przebaczenie, o zmiłowanie, zdawać się na łaskę i niełaskę; **nie dawać p-u**, nie przebaczać, nie znać litości.

Pardon! *f. (pardq)* przepraszam!

Pardonować *f.* przebaczać, ułaskawiać.

Pardwa *ł.* gatunek cietrzewia.

Paré *f. (pare* z akc. na *e)* strojny, wykwintny.

Pareggio *w. (paredżo)* równowaga finansowa, wyrównanie i zamknięcie rachunków.

Paremjograf **g.* badacz i znawca przysłów.

Paremjografja, Paremjologja **g.* nauka o przysłowiach.

Parenchyma *g.* miąższ.

Parenezja *g.* zachęta, namowa.

Parentacja *nł.* wspomnienie pośmiertne.

Parentalia *ł.* obrzędy pogrzebowe, stypy.

Parentela *śrł.* ród, pokrewieństwo, powinowactwo; ogół krewnych i powinowatych.

Parentelat *nł.* pan wysokiego rodu.

Parenthesis, Parenteza *g.* nawias.

Parere *w.* zdanie biegłych w kwestji handlowej a. w sporze handlowym.

Parergon, w l. mn. **Parerga** *g.* dodatki, zrobione jakby mimochodem, przy sposobności innej pracy autorskiej; dzieło pomocnicze do czytania innego dzieła.

Paresis, Pareza *g.* zmniejszona działalność organów ciała, forma łagodniejsza paraliżu; bezwładność, omdlenie; niedołęztwo.

Paresseuse *f. (paresöz) dosł.* leniwa: rodzaj gorsetu miękkiego, wygodnego; poduszka na kanapie; rodzaj zakładki drewnianej a. kościanej do przytrzymywania kart książki, żeby się nie zamknęły.

Parestezja *g.* chorobliwie zmieniona władza czucia.

Paretyczny *nł.* właściwy człowiekowi, który cierpi na paresis.

Par excellence *f. (-ekselą"s)* przedewszystkiem; w całym znaczeniu tego wyrazu; w najwyższym stopniu.

Par exemple *f. (-egzą"pl)* naprzykład.

Par exprès *f. (-ekspre)* przez umyślnego (posłańca).

Parfaitement *f. (parfetmą")* doskonale.

Par force *f. (-fors)* przemocą, siłą, gwałtem; z natężeniem, z wysiłkiem; **polowanie par force**, rodzaj polowania, gdzie konni myśliwi z chartami lub gończemi ścigają aż do zmęczenia zwierzynę, którą, dognawszy, zabijają.

Parfumerie *f. (parfümeri)* perfumerja.

Pargamin *ob.* **Pergamin.**

Par hasard *f. (par azar)* wypadkiem.

Parhelion **g.* drugie, pozorne słońce *(ob.* **Paraselene**).

Pari a. al pari *w.* równej wartości, nominalnej wartości, bez przewyżki lub zniżki; sto za sto.

Pari! *f.* o zakład!

Paria rident *ł.* gotówka (pieniądze) żartuje sobie ze wszystkiego.

Pariation *f. (pariasją)* uregulowanie gotówki i umorzenie długu.

Pari passu *ł.* równym krokiem, w równym stopniu lub mierze; równomiernie.

Parisienne *f. (paryzjen) dosł.* paryżanka; piosnka rewolucyjna francuska z roku 1830.

Paris vaut une messe! *f. (pari wo tün mes) dosł.* Paryż wart mszy! okrzyk Henryka IV, króla francuskiego, który z protestantyzmu

przeszedł na katolicyzm, aby go Paryż uznał królem; *przen.* warto coś poświęcić, aby cel osiągnąć.

Paritur pax bello *l.* z wojny powstaje pokój.

Parja, Parjas *stind.* człowiek należący do najniższej kasty, ubogiej, niewolniczej, wszelkich praw pozbawionej w Indjach Wschodnich; *przen.* człowiek z najgorzej uposażonych warstw społecznych, wyzuty z wszelkich dóbr moralnych i materjalnych, nędzny, upośledzony, zaniedbany.

Parjerant *nł.* trzymający jaką stawkę za graczem.

Parjerować *f.* trzymać jaką stawkę za graczem.

Park *śrł.* ogrodzony obszar ziemi, urządzony nakształt sztucznego lasku, służący do przechadzki; ogród angielski, naśladujący dziką naturę: **p. aeronautyczny**, oddział aeronautów wojskowych z balonami i potrzebnemi przyrządami; **p. artyleryjski**, oddział artylerji fortecznej z działami oblężniczemi wielkiego kalibru; **p. telegraficzny**, oddział telegrafistów wojskowych zaopatrzonych w potrzebne materjały do zakładania linji telegraficznych dla użytku wojsk.

Parka *l.* *mitol.* każda z trzech bogiń przeznaczenia, które przędą nić życia ludzkiego (imiona ich: Kloto, Lachezys i Atropos), Moira.

Parkiet *f.* posadzka taflowa ozdobna, wzorzysto ułożona; w teatrze: najbliższe sceny miejsca dla widzów, między parterem i orkiestrą; na giełdzie: oddzielona część sali giełdowej, dokąd mają przystęp tylko pośrednicy urzędowi; ogół agientów urzędowych na giełdzie; publiczność będąca na dole; tłum.

Parlament *śrł.* zgromadzenie przedstawicieli narodu, sejm; obie izby ustawodawcze: izba deputowanych i senat; **parlamentować**, układać się z nieprzyjacielem, ustępować.

Parlamentarny *nł.* tyczący się parlamentu, zgodny z przepisami obrad w parlamencie; oparty na uchwałach parlamentu; odpowiadający godności zgromadzenia prawodawczego (przeciwieństwo: nieparlamentarny); **p-na flaga**, chorągiew biała wywieszana jako znak chęci rozpoczęcia układów z nieprzyjacielem lub poddania się.

Parlamentaryzacja *nł.* **gabinetu**, dymisjonowanie przez monarchę ministrów, urzędników i powołanie przedstawicieli większości na nowych ministrów, zastąpienie gabinetu urzędniczego gabinetem parlamentarnym.

Parlamentaryzm *nł.* system rządzenia państwem za pomocą parlamentu, w myśl większości członków tegoż.

Parlamentarz *nł.* w czasie wojny: wysłaniec do obozu nieprzyjacielskiego w celu zawiązania układów, żądania kapitulacji, zawieszenia broni i t. p.

Parlando *w.* w *muz.* wyraziście, deklamując; w zastosowaniu do śpiewu: ustęp mówiony śpiewnie, a nie śpiewany.

Parlatorjum *śrł.* izba w klasztorze do rozmowy z osobami świeckiemi, rozmównica.

Parloir *f.* *(parluar)* w niektórych zakładach pokój do przyjmowania osób, chcących się widzieć z mieszkającemi w zakładzie.

Parlour *a.* *(parlur)* pokój bawialny, salonik.

Parlować *f.* używać języka francuskiego dla popisu.

Par mégard *f.* *(-megar)* przez nieuwagę.

Parmezan *f.* ser - zielony wyrabiany w okolicach miasta Parmy we Włoszech.

Parnas *g.* góra w Grecji poświęcona Apollinowi i muzom; według starożyt.: kraina poetyckiego natchnienia, dziedzina poezji i poetów; **wejść na p.**, pisać poezje, być poetą.

Parnasiści *nł.* szkoła poetów francuskich z drugiej połowy XIX wieku, przeciwników romantyzmu, dążących do najwyższego udoskonalenia formy językowej utworu; stowarzyszenie poetów.

Parnelista *nł.* członek stronnictwa domagającego się samorządu Irlandji (od nazw. agitatora Parnell 1846 — 1891).

Par nobile fratrum *l.* *iron.* szlachetna para braterska (braci, braciszków).

Par occasion *f.* *(okazją)* okolicznościowo.

Paroch *śrł.* pleban, proboszcz.

Parochja *g.* [*śrł.*] parafja probostwo.

Parodja *g.-ł.* naśladowanie poważnego utworu w sposób żartobliwy lub śmieszny, z zachowaniem scen właściwych oryginałowi, tylko nadając im rozśmieszający charakter *(ob.* **Trawestacja**); zastosowywanie poważnej formy lub nastroju do treści śmiesznej; *pogardl.* karykaturalna kopja, przedrzeźniająca oryginał; nieudolne naśladownictwo; przedstawienie, przeróbka a. opisanie czegoś poważnego w sposób komiczny; **parodjować**, naśladować w sposób ośmieszający; naśladować niezdarnie.

Paroksyzm *g.-ł.* nagłe powtórzenie się napadu choroby, silniejszy atak po okresie łagodnego przebiegu choroby; nagłe gwałtowne wstrząśnienie umysłów; silniejsze wstrząśnienie ziemi podczas trzęsienia.

Parol *f.* hasło; w grze w karty: podwójna stawka; **zagiąć p.**, czyhać na coś, mieć ochotę na co, czekać sposobności, aby komuś dokuczyć.

Parole d'honneur *f.* *(parol donör)* słowo honoru.

Parolista *nł.* dotrzymujący danego słowa.

Paronimika *g.* wyrazy jednakowo wymawiane, ale różniące się pisownią i znaczeniem np. *lód—lud.*

Paronimja *g.* nauka o paronimikach, ich pochodzeniu i znaczeniu.

Paronomazja *g.-ł.* podobieństwo wyrazów należących do różnych języków, dowodzące wspólnego pierwiastku i pochodzenia, np. polskie *stać*, niemieckie *stehen*, łacińskie *stare*, greckie *histanai*, sanskryckie *sthâ.*

Paroptesis *g.* kąpiel (pocenie się) w gorącym popiele lub piasku.

Paroptyczne **g.* **barwy**, zjawiska barwne skutkiem uginania się światła.

Par ordre du moufti *f.* *(par ordr dü mufti)* z rozkazu bezwzględnego, który należy przyjąć w milczeniu i wykonać.

Parosmja **g.* powonienie chorobliwie zmienione.

Parować *f.* odpierać, odpychać, odcinać się; w fechtunku zastawiać się, odbić, np. cios, cięcie pałasza.

Paroxytonon *g.* wyraz mający akcent na przedostatniej sylabie (np. w języku polskim).

Par pari refertur *l.* za piękne płaci się nadobnym (wet za wet).

Par praemium labori *l.* jaka praca taka płaca.

Par ratio *l.* jednako, wszystko jedno.

Parricida *l.* ojcobójca, matkobójca.

Parricidium *l.* ojcobójstwo.

Par ricochets *f.* *(-rikosze)* ze słuchu, z drugiej ręki *(ob.* **Rykoszet**).

Pars *l.* część; **p. adversa** a. **p. contraria**, część przeciwna, przeciwnik.

Parsimonia *ob.* **Parcymonja**.

Parsowie, pierwotni mieszkańcy dawnej Persji, wyznawcy religji Zoroastra, czciciele ognia, gwebrowie.

Pars pro toto *l.* część za całość, np. „własny dach", zam.: „własny dom".

Par super parem potestatem non habet *l.* nikt nie ma władzy nad równym sobie.

Parsymonja *ob.* **Parcymonja**.

Parsyzm *nł.* religja Parsów, religja Zoroastra.

Parta tueri *l.* strzeż nabytego.

Partażować *f.* dzielić; uczestniczyć.

Parteka *ob.* **Partyka**.

Partenja *g.* kwiat dziewiczy, znak dziewiczości.

Partenje *g.* pieśni śpiewane przez chór tańczących dziewic.

Partenogieneza **g.* zdolność samic niektórych owadów mnożenia się bez udziału samców.

Partenon *g.* pokój dziewiczy; starogrecka świątynia poświęcona Atenie bogini mądrości (dziś zniszczona).

Parter *f.* część dolna domu nad piwnicami, mieszkanie pod pierwszym piętrem; w teatrze: miejsca dla widzów, gdzie się mieści najniższa kondygnacja lóż; krzesła; przestrzeń za lożami i krzesłami, bez siedzeń, zw. wyłącznie parterem; **na parterze**, na dole.

Partes *l.* w wyrażeniu: **z partesu**, uroczyście, dumnie, z przesadną powagą; stąpać, iść **z partesu**: mierzonym krokiem zwolna iść, stąpać; **partesowy**, z partesów (mówiący, chodzący), przesadnie poważny, pełen wymagań, etykietalny.

Partes aequales *l.* równe części.

Partes infidelium *l.* kraje zamieszkałe przez niechrześcijan.

Participium *l.* imiesłów.

Particularia *l.* szczególne okoliczności.

Particulier *f.* *(partikülje)* człowiek żyjący z własnych funduszów, nie mający żadnych urzędów.

Partie de plaisir *f.* *(parti dö plezir)* wycieczka dla rozrywki.

Partie fixe *f.* *(parti fiks)* stałe przebywanie w towarzystwie danej osoby podczas zabawy, zebrania, wycieczki; w grze w karty granie przez cały czas z jednym i tym samym partnerem.

Partimento *w.* w *muz.* akompanjament według prawideł gieneralbasu.

Parti pris *f. (-pri)* rzecz postanowiona, stały zamiar, niezachwiane postanowienie.

Partitim *ł.* częściowo.

Partitiv *właść.* **Genitivus partitivus** *ł.* w *gram.* przypadek 2-gi udziałkowy czyli cząstkowy, np. dać chleba, kupić mąki, dolać wody.

Partito *w.* w *muz.* (o melodji) podzielona na głosy.

Partja *ł.* część, oddział; stronnictwo polityczne lub społeczne dążące do wspólnego celu; w *muz.* część większej kompozycji, oddzielnie wypisane głosy każdego instrumentu lub każdego śpiewaka; w teatrze: rola; korzystne małżeństwo; przebieg gry jakiej od początku do końca; wykrzyk, oznaczający, że gra skończona; **partyjny**, mający na celu dobro lub zamiary partji a nie dobro ogółu.

Partner *f.* współgrający, współuczestnik gry, zabawy.

Partnership *a.* współuczestnik, współudziałowiec Towarzystwa handlowego.

Partologja *nł.* położnictwo.

Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus *ł.* góra porodziła mysz; z wielkiej chmury mały deszcz.

Partycja *ł.*, **Partytura** *w.* zestawienie w jednej książce i w należytym porządku wszystkich głosów wokalnych i instrumentalnych jakiego utworu muzycznego.

Partycypant *ł.* uczestnik.

Partycypować *ł.* brać udział w czym, uczestniczyć, podzielać co.

Partyka *czes.* cząstka.

Partykularny *ł.* osobny, wyłączny; nieurzędowy, prywatny.

Partykularyzm *nł.* dążność poszczególnych części, złączonych w całość polityczną, do jaknajwiększej samodzielności; popieranie celów osobistych, nieuwzględnianie celów ogólnych; małostkowość.

Partykularyzować *nł.* przedstawiać drobiazgowo, opowiadać a. opisywać ze wszelkiemi szczegółami, rozdrabniać.

Partykularz *nł.* miejscowość oddalona od centrów ruchu umysłowego i cywilizacyjnego, mała mieścina lub wioska, t. zw. kąt zabity deskami od świata.

Partykuła *ł.* część mowy nieodmienna; cząstka.

Partytura *w. ob.* **Partycja.**

Partyzana *f.* rodzaj halabardy, używanej przez żołnierzy pieszych w 16 i 17 stuleciu.

Partyzant *f.* [*nł.*] członek, zwolennik danego stronnictwa; ochotnik w partyzantce, należący do t. zw. partji, czyli oddziału podjazdowego.

Partyzantka *f.* [*nł.*] wojna podjazdowa, prowadzona przez małe oddziały na własną rękę.

Partyzować *nł.* trzymać stronę czyją, ujmować się, walczyć za kim.

Parva domus, magna quies *ł.* dom mały, spokój wielki.

Parva leves capiunt animos *ł.* małe rzeczy zajmują małe umysły.

Parva saepe scintilla contemta magnum excitavit incendium *ł.* zaniedbana iskierka często wzniecała wielki pożar.

Parvenir coûte que coûte *f. (parwnir kut kö kut)* dochrapać się (mienia, stanowiska) bez względu na środki.

Parvum addas parvo, magnus acervus erit *ł.* mało dodawać do małego, a. powstanie wielka kupa.

Parwenjusz *f.* [*nł.*] wzbogacony prostak, używający majątku ze śmieszną pychą, dorobkiewicz.

Paryjski marmur, piękny biały marmur z greckiej wyspy Paros; paryjska marmurowa kronika: chronologja grecka, wyryta na marmurze około r. 263 przed Chr.

Parytet *ł.* równe prawa (np. niektórych a. wszystkich wyznań w kraju, zrównanie z prawami religji panującej): obliczenie istotnej wartości monet i stosunku cen weksli na rozmaitych rynkach w dawnym czasie (ubiegłym a. obecnym).

Pas *f. (pa)* krok w tańcu; **pas de deux** *f. (pa de dö)* solowy taniec w balecie, wykonywany przez 2 osoby.

Pas a. **Pass** *n.* paszport; wąwóz poprzeczny między dwoma pasmami gór; przesmyk, cieśnina, ciasne przejście.

Pas, Passe *f. (pas) dosł.* przejść dalej (do następnego); niema, brak; w grze karcianej oznacza niemożność uczestniczenia w licytacji, a. niemożność licytowania ponad grę już przez kogo innego deklarowaną; w grze w domino: brak tabliczki cz. kamienia z odpowiednią ilością oczek, którą grający powinienby dostawić.

Pasamon *f.* taśma, lamówka, obszycie; **pasamonik**, szmuklerz wyrabiający pasy, taśmy i t. p.; **pasamonictwo**, rzemiosło wyrabiające pasmanterję szmuklerstwo.

Pasat *ł.* wschodni wiatr zwrotnikowy, stale wiejący w jednym kierunku.

Pasaż *f.* przejście; kryte przejście z jednej ulicy na drugą; rodzaj galerji otwartej lub krytej, w której znajdują się sklepy: korytarz w mieszkaniu, łączący oddzielne części lokalu; w *muz.* biegnik, szereg tonów szybko po sobie następujących, melodyjne przejście.

Pasażer *f.* podróżny, który używa publicznego sposobu lokomocji (parowca, kolei żelaznej, poczty, tramwaju i t. p.); współjadący; **miły p.** *(iron.)*, nieprzyjemny towarzysz.

Pascha *hebr.* [*g.*] u chrześcijan święta Wielkanocne obchodzone na pamiątkę Zmartwychwstania Jezusa Chrystusa; u Żydów święta obchodzone na pamiątkę wyjścia z Egiptu.

Paschalia *ł.* (*późn.*) obliczenie czasu, w którym przypadają święta wielkanocne.

Paschał a. **Paschalna** *ł.* *(późn.)* **świeca**, wielka świeca kościelna poświęcana w W. Sobotę, z pięciu otworami, na pamiątkę pięciu ran Pana Jezusa.

Paschalny *ł.* wielkanocny.

Paser *ł.* kupujący a. przechowujący rzeczy kradzione.

Pasja *ł.* namiętność, silny pociąg, skłonność do czego; gniew, wściekłość, szalona złość; historja męki Jezusa Chrystusa, odczytywana w kościołach podczas nabożeństw poobiednich według czterech Ewangielistów od Popielca do Wielkanocy; **pasyjka**, figurka a. obrazek Matki Boskiej z Dzieciątkiem, lub ukrzyżowanego Pana Jezusa, wprawiony w rodzaj ołtarzyka przy drodze; skłonność do czego; *przen.* wyglądający **jak p.**, człowiek wychudzony, zmizerowany, jak z krzyża zdjęty; **pasyjne nabożeństwo**, nabożeństwo poobiednie w czasie W. postu, poświęcone rozpamiętywaniu męki Jezusa Chrystusa; **p. widowisko** *ob.* **Misterjum.**

Pasjans *f.* jednoosobowa zabawa w karty, polegająca na układaniu kart podług pewnych zasad i wyprowadzająca stąd jakieś wnioski.

Pasjonat *nł.* człowiek gwałtowny, zapalczywy, popędliwy, łatwo wybuchający gniewem, złośnik.

Pasjoniści *nł.* zakon katolicki misyjny, założony r. 1720 i dotąd istniejący we Włoszech, inaczej zakon św. Krzyża i męki Chrystusa.

Pasjonować się *f.* zapalać się do czego, pragnąć czego namiętnie, lubić co namiętnie.

Paskwil, **Paskwilant** *ob.* **Paszkwil. Paszkwilant.**

Paskwinada *f.* dowcipny (niekoniecznie złośliwy) paszkwil; właściwie koncept szewca rzymskiego, nazw. Pasquino (żył w XV w.), zawieszony przez tegoż na uszkodzonej statui gladjatora, zwanej z tego powodu również Pasquino, na rogu pałacu Orsinich.

Pasmanterja *f.* wyroby szmuklerskie, ozdoby do mebli lub ubrania, plecione z różnego rodzaju nici, z taśmy, sznura, paciorków, jako mniej więcej ażurowe wstęgi wązkie lub szerokie, rozety, guziki, kwasty i t. p.

Pasmuga *mlr.* smuga, pas; smug drzew a. zarośli.

Pasować *n.* przystawać, przypadać, być odpowiednim, właściwym, zgadzać się z czym; przykładać tak, aby co do czego przypadało gładko, równo; **nie pasuje**, nie jest właściwe, odpowiednie nie uchodzi, nie wypada, nie przystoi; **pasować** *ob.* także **Pas, Passe.**

Pasport *ob.* **Paszport.**

Pas redoublé *f. (pa redubie)* szybki marsz wojskowy.

Pass *n. ob.* **Pas.**

Passable *f. (pasabl)* ujdzie od biedy.

Passato *w.* ubiegły, przeszły.

Passe *f.* mniejsza oto; niech i tak będzie; *ob.* **Pas.**

Passe-partout *f. (pas-partu)* bilet wolnego wejścia; rodzaj ozdobnej wewnętrznej ramki do obrazu z papieru lub innego materjału (naklejonego na tekturę) zakrywającej tylko brzegi obrazu.

Passe-passe, *f. (pas-pas) dosł.* przejdź, przejdź!—okrzyk kuglarza przy wykonywaniu sztuk swoich.

Passepied *f. (paspje)* starofrancuski taniec podobny do menueta, lecz o szybkim tempie.

Passeport *f. (paspor) ob.* **Paszport.**

Passeres *ł.* ptaki wróblowate.

Passe-temps *f. (pas-taⁿ)* rozrywka, przyjemne przepędzenie czasu.

Passez *f. (passe)* proszę

przejść, w kontredansie przejście z jednej strony na drugą.

Passez moi le mot *f.* *(pase mua lö mo)* a. **P. m. l'expression** *(-lekspresją)* darujcie, że takiego użyję wyrazu, przepraszam za wyrażenie.

Passim *l.* w różnych miejscach (książki, rozdziału); długo i szeroko.

Passionato *w.* w *muz.* z namiętnością.

Passiva *l.* w kupiectwie stan bierny. rozchody, długi do zapłacenia, wogóle ciężary na majątku w przeciwstawieniu do aktywów.

Passivum *l.* w *gram.* strona bierna (w odmianie czasowników).

Passus *l.* krok; wypadek, zdarzenie; ustęp (w piśmie).

Passy *f.* ruch rąk wykonywane przez hypnotyzera nad osobą, którą hypnotyzuje.

Pasta *śrł.* ciasto, miazga, masa ze smakiem owocowym; mieszanina różnych ingredjencji urobiona nakształt ciasta, miękka i plastyczna do wcierania a. nacierania.

Pastel, Pastela *w.* kredka kolorowa ciastowata, sucha farba; obraz malowany taką farbą.

Pastelista *nł.* malarz malujący pastelami.

Pasterka, jutrznia, msza ranna w dzień Bożego Narodzenia; kapelusz damski z dużym prostym rondem.

Pasteryzater *nł.* przyrząd do pasteryzowania piwa.

Pasteryzować *nł.* ogrzewać płyn do temperatury niedochodzącej wrzenia w naczyniu szczelnie zamkniętym dlą przeszkodzenia rozwojowi bakterji; młode wino przez ogrzewanie przyśpieszać (od nazw. uczonego francuskiego Pasteur'a 1822—1895).

Pasterz *l.* pastuch najęty do pasania w polu bydła, owiec, koni i t. d.; *przen.* pasterz dusz, opiekun dusz, kapłan, ksiądz, proboszcz, biskup; **Najwyższy p.**, Papież; **pasterski list**, list otwarty biskupa do wiernych swej djecezji.

Pasticeria *w.* cukiernia, ciastkarnia.

Pasticcio *w.* *(pasticzo)* pasztet, nagromadzenie, mieszanina; naśladowanie wielkich mistrzów w ich sposobie malowania, komponowania.

Pastor *l.* pasterz dusz; ksiądz; kaznodzieja i duchowny protestancki, minister; **p. bonus** *dosł.* dobry pasterz, *przen.* Chrystus.

Pastorale *l.* sielanka, idylla; scena z życia wiejskiego; utwór muzyczny, o nastroju pełnym poetycznej sielskiej prostoty, przypominający grę na fujarce, gęśli i t. p.

Pastoralny *l.* w *muz.* sielski, idyliczny; **p-a teologja**. teologja pasterska cz. nauka o obowiązkach kapłańskich.

Pastorał *l.* długa ozdobna laska, zakrzywiona u góry, służąca jako znamię godności i władzy biskupiej.

Pastorałka *l.* sielska pieśń nabożna, śpiewana w czasie Bożego Narodzenia, kolenda.

Pastorat *nł.* obowiązki pastora, urząd pastora, probostwo protestanckie.

Pastourelle *f.* *(pasturel)* rodzaj dawnego tańca francuskiego w stylu sielankowym.

Pas trop de zèle *f.* *(pa tro dö zel)* byleby nie za gorliwie.

Pas trop gouverner *f.* *(pa tro guwerne)* nie za wiele chcieć rządzić.

Pastylka *f.* okrągły, płaski cukierek, zaprawiony aromatem a. środkiem leczniczym.

Pasygrafja, Pazygrafja **g.* pismo używające zamiast liter—znaków, mających być zrozumiałemi dla każdego narodu, rodzaj ideografji.

Pasyjka, Pasyjne nabożeństwo *ob.* **Pasja**.

Pasytelegrafja **g.* telegrafowanie znakami, które mają być zrozumiałe przez wszystkie narody.

Pasywa *ob.* **Passiva**.

Pasza *ob.* **Basza**.

Paszalik, Paszałyk *tur.* prowincja zarządzana przez paszę, wilajet, ejalet.

Paszkwil *w.* zjadliwe pisemko potwarcze, obelga publicznie rozprzestrzeniana drukiem lub pismem (*ob.* też **Paskwinada**).

Paszkwilant, Paszkwilista *nł.*, **Paszkwilarz**, autor paszkwilu.

Paszować, tracić (np. mienie, - zdrowie, humor); *ob.* **Pasować**.

Paszport [*n.*] urzędowe świadectwo dla podróżujących, opatrzone rysopisem osoby, dla której zostało wydane, dozwalające na swobodny przejazd do innej miejscowości lub na pobyt w obcej miejscowości przez czas oznaczony.

Pasztet *w.* na masę zsiekane i przyprawione mięso lub ryba, zapieczone w powłoce z ciasta lub tłuszczu; *iron.* nieprzyjemność, wielka przykrość; **pasztecik**, ciasteczko z francuskiego ciasta napełnione np. siekanem mięsem, móżdżkiem, rybą, kapustą i t. p.; **pasztetnik**, specjalista przyrządzający pasztety.

Pat *f.* w szachach takie położenie partji, w którym gracz nie może zrobić żadnego posunięcia, gdy na niego przypada kolej grania.

Pataraf *f.*, **Patarafka** ozdobna podkładka pod lichtarz a pod lampę, używana dla ochrony stołu.

Patat a. **Batat** [*h.*] roślina zwrotnikowa z rodziny powojowatych, uprawiana w krajach gorących dla kłączy bulwiastych, zastępujących kartofle.

Patchouly *f.* *(paczuli)* *ob.* **Paczula**.

Patella *l.* w *anatom.* kostka okrągława przed stawem kolanowym, rzepka.

Patematologja *g.* traktat o namiętnościach.

Patena a. **Patyna** *l.* talerzyk złoty lub wyzłacany na którym spoczywa Hostja św. podczas Mszy św.

Patent [*n.*] pozwolenie rządowe na prowadzenie jakiego procederu; dokument zapewniający wyłączne przemysłowe zużytkowanie wynalazku na pewną liczbę lat; dyplom; dokument mianujący wojskowego oficerem; świadectwo ukończenia gimnazjum; **patentować**, starać się o patent na wynalazek; dawać patent, świadectwo; **patentowany**, zabezpieczony patentem; *przen.* **p. głupiec, p. osieł**, wielki głupiec; głupi, chociaż posiadający patent z ukończenia nauk.

Pater *l.* ojciec, ojciec duchowny; **p. familias**, u staroż. Rzymian: głowa rodu, ojciec rodziny; **P. noster** „Ojcze nasz", pierwsze słowa modlitwy Pańskiej; *przen.* bura, nagana, surowe napomnienie, wyrzuty, wymówki; **p. patriae**, ojciec ojczyzny, tytuł honorowy cesarzów rzymskich i ludzi zasłużonych krajowi; **p. peccavi**, ojcze, zgrzeszyłem: pełne skruchy przyznanie się do winy (z przypowieści o Synu marnotrawnym).

Patera *l.* u starożytnych Rzymian płaska okrągła czasza do picia, do składania ofiar, zwłaszcza do libacji; ozdobny talerz wieszany na ścianach lub stawiany na stołach i konsolach jako ozdoba.

Paterna potestas *ob.* **Patria potestas**.

Paterna rura bobus exercet suis *l. dosł.* dziedziczne włości uprawia swemi wołami; zajmuje się rolnictwem.

Pates omnibus veritas *l.* prawda jest dla wszystkich dostępna.

Pâte sur pâte *f.* *(pat sür pat)* pokrywanie kolorowej ciemnej polewy porcelany lub fajansu białą powłoką, następnie wypalaną, skąd utworzone białe, mniej więcej przeświecające wzory przedstawiają się jak wypukłe kamee i dają piękne efekty światła i cieniów.

Patetico *w.* w *muz.* patetycznie, z wyrazistą deklamacją, wzniośle.

Patetyczny *g.* porywający patosem, uczuciem, zapałem; podniosły, wzruszający, wzniosły.

Patetyzować *nł.* przemawiać patetycznie; wyrażać się z przesadnym patosem.

Patiens quia aeternus *l.* cierpliwy, ponieważ jest wieczny (o Bogu).

Patientia laesa fit furor *l.* cierpliwość obrażona doprowadza do szału.

Patientia *(paci-enci-a)* **vincit omnia** *l.* cierpliwość zwycięża wszystko.

Pâtisserie *f.* zakład kucharski cukierniczy, w którym wyrabiają pasztety.

Pâtissier *f.* *(patisje)* pasztetnik.

Patka *n.* klapka u kieszonki; pasek, zwykle z tego samego materjału zrobiony co i ubranie, przyszyty jednym końcem do ubrania, drugim zapinany na guzik a. na klamerkę i służący do zapinania ubrania a. do ściśnięcia ubrania zbyt luźnego.

Patłażan, rodzaj potrawy tureckiej z owoców nadziewanych kaszą i mięsem tłustym.

Patogienetyczny **g.* dotyczący patogienezy; chorobotwórczy.

Patogieneza **g.* początek rozwinięcia się choroby; przyczyna choroby.

Patogienja **g.* część medycyny, nauka o przyczynach powstawania chorób.

Patognomonika, Patognomonja **g.* sztuka rozpoznawania chorób, stanu ciała i ducha ze zmian w rysach i wyrazie twarzy; nauka o oznakach chorób.

Patois *f.* *(patua)* narzecze prowincjonalne, mowa prostego ludu, gwara ludowa.

Patolog *g.* uczony lekarz zajmujący się nauką rozpoznawania chorób, profesor wykładający tę naukę w uniwersytecie.

Patologiczny *g.* chorobliwy, anormalny, zmieniony wskutek choroby; tyczący się patologji.

Patologja *g.* część medycyny, traktująca o chorobach, ich przyczynach, objawach, przebiegu i skutkach.

Patos *g.* sposób mówienia lub pisania wzniosły i namiętny a pełen godności i powagi, wywołujący silne wrażenia, wzruszający; **fałszywy p.**, mowa lub styl napuszony, niesmacznie naśladujący wzniosłość i prawdziwe uczucie; głos wypowiadający wyrazy z przesadą, jakby deklamująco.

Patres *ł.* ojcowie; ojcowie Kościoła; **p. conscripti** *dosł.* ojcowie spisani t. j. senatorowie staroż. Rzymu (tytuł honorowy); *przen.* ogół dygnitarzy w jakiej miejscowości; **p. scholarum Piarum**, Pijarzy.

Patria potestas *ł.* w staroż. Rzymie władza ojcowska nad rodziną i domownikami, prawie nieograniczona.

Patricida *ł.* ojcobójca.

Patrimonium *ł.* odziedziczony po ojcu dziedziczny majątek rodowy, ojcowizna; **P. Sancti Petri**, dziedzictwo św. Piotra, nazwa dawana dawnemu państwu papieskiemu, którego monarchą był Papież.

Patrjarcha *g.* w Piśmie Św. praojciec pokolenia ludzkiego, także nazwa trzech protoplastów ludu izraelskiego; tytuł przedstawicieli Sanhedrynu; później tytuł biskupów Rzymu, Aleksandrji, Antjochji, Konstantynopola i Jerozolimy; w kościele greckiego obrządku najwyższa godność duchowna; *przen.* czcigodny starzec, głowa rodu otoczony liczną rodziną.

Patrjarchady *nł.* nazwa licznych poematów niemieckich epicznych, osnutych na motywach patrjarchalnych ze Starego Testamentu, a powstałych pod wpływem „Mesjady" Klopstocka.

Patrjarchalizm *nł.* karność w rodzinie, posłuszeństwo starszemu w rodzie, pieczołowitość starszego w rodzie o dobro zarówno członków rodu, jak również sług i podwładnych; naturalność i prostota obyczajów.

Patrjarchalny *nł.* oparty na władzy najstarszego w rodzie, na poszanowaniu starszeństwa, odznaczający się rodzinną zgodą, prostotą i czystością obyczajów.

Patrjarchat *nł.* godność i obręb władzy patrjarchy; okres czasu, w którym jaki duchowny piastuje władzę patrjarchy; stan społeczny, który nastąpił, gdy z wynalezieniem sposobu niecenia ognia, z nastaniem wojen, skończył się matrjarchat i władza nad rodziną z rąk matek przeszła w ręce ojców.

Patrjarchja *nł.* zakres władzy patrjarchy, kraje podległe władzy patrjarchy.

Patrjota *g.* obywatel kochający ojczyznę, gorliwy o dobro swego kraju, gotowy do poświęceń dla ojczyzny; **patrjotnik**, *pogardl.* nazwa dawana gorliwym patrjotom; *pogardl.* pozorny patrjota.

Patrjotyczny *nł.* tyczący się patrjotyzmu, oparty na miłości kraju ojczystego.

Patrjotyzm *nł.* miłość ojczyzny, gorące przywiązanie do kraju rodzinnego.

Patrocinium *ł.* opieka; obrona, zwłaszcza klijenta przez jego patrona.

Patrol *f.* oddział policji a. wojska przebiegający ulice miasta jako straż bezpieczeństwa; oddział żołnierzy objeżdżający posterunki wojskowe; mały podjazd wojenny wysłany na zwiady; **patrolować**, uczestniczyć w patrolu, odbywać patrol; stać na straży; *przen.* dozorować

Patrologja, Patrystyka *g.* część teologji historycznej obejmująca życiorysy, naukę i pisma Ojców Kościoła i znakomitych pisarzów kościelnych.

Patron *ł.* Święty opiekun, Święty orędownik; Święty, czczony głównie w danym kraju lub mieście; w staroż. Rzymie patrycjusz w stosunku do klijentów i wyzwoleńców; obrońca; obrońca prawny, adwokat; pryncypał, przełożony, szef; **patronować**, wykonywać rolę patrona, orędować, adwokatować, bronić, protegować, forytować.

Patron [*f.*] wzór lub model, według którego robota ma być wykonana; wzór powycinany w desenie, używany przez malarzy pokojowych; ładunek do broni palnej; **p. express**, przyrząd złożony z kawałków tektury odpowiednio przykrojonych i rozsuwalnych, do krajania materjałów na ubrania kobiece.

Patronage familier *f.* (*patronaż familje*) opieka rodziny, zwykle włościańskiej, nad powierzonym jej spokojnym obłąkanym (we Francji).

Patronat *nł.* stosunek patrona do klijenta; przywilej przedstawiania biskupowi kandydata na beneficjum; stan obrończy, adwokatura; stowarzyszenie, mające za cel opiekę nad kim (np. patronat nad dziećmi więźniów).

Patronaż *f.* opieka rozciągana przez zakłady dobroczynne nad byłemi ich wychowańcami: *ob.* **Patronage**.

Patronesa *f.* dama opiekująca się instytucją dobroczynną; zajmująca się urządzeniem zabawy, balu i t. p. na korzyść biednych.

Patronimik *ob.* **Patronymicum**.

Patronizacja *nł.* wykonywanie roli patrona, orędownictwo, forytowanie.

Patronizować *ob.* **Patronować**.

Patronka *ł.* święta opiekunka; święta orędowniczka; obrończyni.

Patrontasz *n.* torebka na naboje, ładownica.

Patronymicum w l. mn. **Patronymica** *ł.* imię po ojcu a. po przodkach np. Danaida t. j. córka Danaosa.

Patry- *ob.* też **Patri-**, **Patrj-**.

Patryca [*n.*] stempel do wytłaczania matrycy; narzędzie do nacinania mutry śrubowej; w galwanoplastyce: oryginał, na którym metal osiada w kąpieli.

Patrycjat *nł.* znakomici miejscy obywatele, rody jedynie uprawnione do zasiadania w radzie miejskiej; w staroż. Rzymie znakomite rody, posiadające wyłącznie prawa polityczne i przywileje.

Patrycjusz *ł.* członek patrycjatu; **patrycjuszka**, żona lub córka patrycjusza.

Patrymonjalny *nł.* należący do spadku po ojcu, stanowiący ojcowiznę; ojcowski; **p-e sądy**, dawniej prawo posiadaczy dóbr ziemskich, dziedziców, panów, do sądzenia ludzi nie wolnych (chłopów poddanych).

Patrystyka *ob.* **Patrologja**.

Pattes d'oie *f.* (*pat dua*) *dosł.* gęsie łapki: drobne zmarszczki w kącikach oczu u ludzi starzejących się.

Patyna *f.* powłoka brunatno-zielonawa, nalot podobny do grynszpanu pokrywający z czasem wskutek wpływów powietrza i wilgoci przedmioty z bronzu i śpiżu; *ob.* **Patena**; **patynować**, powlekać patyną, nadawać wygląd starożytnego bronzu.

Patynka *f.* płytki pantofel.

Pauca sed bona *ł.* mało lecz dobrze.

Pauci vident morbum suum, omnes amant *ł.* wielu widzi swą chorobę (t. j. błędy), (wszyscy) jednak ją pielęgnują.

Paukant *n.* przeciwnik w pojedynku.

Paulatim longius itur *ł.* powoli dojdziemy dalej.

Paulatim summa petuntur *ł.* powoli dosięgamy celu.

Paulin *nł.* zakonnik reguły św. Pawła; członek sekty, która św. Pawła stawiała wyżej niż Chrystusa i chrzest odbywała za pomocą ognia (ob. r. 660).

Paulo majora canamus *ł.* śpiewajmy o rzeczach wznioślejszych.

Pauper *ł.* ubogi chłopiec; dawniej: ubogi uczeń, utrzymujący się z posług kościelnych i jałmużny; *przen. żart.* chłopiec, dzieciak.

Paupertas *ł.* ubóstwo; **n. non est probro**, ubóstwo nie jest hańbą.

Pauper ubique jacet *ł.* biednemu wiatr zawsze w oczy wieje.

Pauperyzm *nł.* ubóstwo wielkich mas ludności.

Pauvre diable *f.* (*powr djabl*) biedak.

Pauza *ł.* przestanek, czasowa przerwa w jakiej czynności; w szkole: dłuższy przestanek między jedną lekcją a drugą w celu wypoczynku, dla zjedzenia śniadania; w *muz.* zamilknięcie głosów w oznaczonym miejscu, także znak wskazujący miejsce zamilknięcia i długość jego trwania; znak przestankowy; **pauzować**, zrobić przerwę, przestanek w czynności, odpoczywać; w *muz.* nie grać w miejscu oznaczonym w nutach znakiem pauzy.

Pavane *w.* starowłoski taniec (pawi) w poważnym tempie.

Paw *w.* ptak z rodziny bażantów.

Paweż, Pawęża *śrł.* tarcza drewniana, okrągła, mająca trzy stopy średnicy, skórą powleczona, używana niegdyś przez wojowników pieszych (nazwa od miasta Pawji we Włoszech).

Pawilon *f.* środkowa część lub boczne skrzydło domu; lekki mały budynek z okrągłym a. szpiczastym dachem zwłaszcza w parku lub ogrodzie; na placach wystaw ozdobny budynek obejmujący jaki dział wystawianych przedmiotów; chorągiew o barwach narodowych, flaga okrętowa.

Pawiment [*f.*] różnobarwne taflowanie podłogi, posadzka mozajkowa; pomost, estrada.

Pax *l.* pokój; bogini pokoju.

Pax optima rerum *l.* pokój jest najlepszą rzeczą.

Pax vobiscum *l.* pokój z wami (pozdrowienie wiernych przez kapłana).

Paysanne *f. (pejzan) dosł.* wieśniaczka; zupa z kartofli i włoszczyzny, kartoflanka; rodzaj czepeczka rannego dla kobiet.

Pays de cocagne *f. (pei dö kokań)* bajeczna kraina obfitości, raj próżniaków.

Paź *f.* młody chłopiec rodu szlacheckiego na usługach książąt; w średnich wiekach giermek rycerza.

P. c., na biletach wizytowych *skr.* **Pour condoler** *f. (pur kądole)* aby okazać współczucie.

P. compl. *skr.* **Par complaisance** *f. (par kąplezaⁿs)* przez grzeczność.

Pątlik *n.* (?) ozdobna siatka, a. kapturek na włosy, naszywane paciorkami, noszone dawniej przez mężczyzn, zamiast kołpaka; mycka: czub na hełmie.

Peak *a. (pik)* szczyt góry; wierzchołek.

Pean *g.* u staroż. Greków uroczysta pieśń na cześć bogów, a zwłaszcza Apollina; pieśń zwycięstwa, dziękczynna lub pochwalna.

Peccator *l.* grzesznik, przestępca.

Peccatur infra et extra *l.* grzeszy jedna i druga strona.

Peccavi! *l.* zgrzeszyłem!

Pech *n.* brak: szczęścia, powodzenia, los nieprzyjazny.

Pectus est, quod facit disertum *l.* serce (*dosł.* pierś) czyni wymownym.

Peculium *l.* w daw. prawie rzymskim majątek posiadany przez człowieka zależnego (dziecko lub niewolnika) z upoważnienia tego, od kogo ów człowiek zależał.

Pecunia *l.* pieniądze; **p. est nervus rerum**, pieniądze są sprężyną poruszającą a. zdolną popchnąć rzecz w kierunku żądanym; **p. e. n. belli**, pieniądz jest nerwem wojny.

Pecuniae obedient omnia *l.* złotu ulega wszystko.

Pedagog *g.* u staroż. Greków: uczony niewolnik, odprowadzający dzieci swego pana do szkoły; dziś: wychowawca, nauczyciel; uczony, pracujący nad ulepszeniem metody wychowania i uczenia.

Pedagogiczny **g.* zgodny z zasadami pedagogiki.

Pedagogika **g.* nauka o wychowaniu młodego pokolenia, podająca i uzasadniająca środki do tego celu wiodące.

Pedagogja **g.* zajęcie nauczyciela młodzieży a. wychowawcy, nauczanie, wychowywanie dzieci.

Pedagogjum **g.* wogóle: zakład wychowawczy dla chłopców; w szczególności: wyższy zakład naukowy kształcący nauczycieli.

Pedagra *ob.* **Podagra.**

Pedał *w.* w organach: klawjatura dolna poruszana nogą; w fortepianie: przyrząd służący do wzmacniania lub tłumienia tonów; w harfie — do zmiany tonu przez skracanie struny; deseczka a. blacha do naciskania nogą w maszynach do szycia, w kołowrotku, tokarni i t.p.; **pedały** *żart.* nogi; **pedałówka**, mniejsza maszyna drukarska, która działa, poruszana motorem lub gdy naciskać pedał nogą.

Pedant *f.* człowiek trzymający się prawideł lub zwyczajów z drobiazgową ścisłością, zważający więcej na formę niż na istotę rzeczy; uczony nudziarz bez wyższego polotu; **pedancki** *ob.* **Pedantyczny.**

Pedanterja *f.*, **Pedantyzm** *nł.* przesadna, drobnostkowa dokładność, trzymanie się ślepo formułek, formalizm; szkolarstwo, małostkowość.

Pedantyczny *nł.*, **Pedancki**, właściwy pedantom, drobiazgowo skrupulatny, małostkowy.

Pedatrofja **g.* uwiąd dziecinny, tuberkuliczne wycieńczenie organizmu dziecka.

Pedel *ob.* **Bedel.**

Pederasta *g.* człowiek oddający się pederastji.

Pederastja **g.* stosunek lubieżny mężczyzny do mężczyzny.

Pedestralny *nł.* **posąg**, posąg w postawie stojącej (w przeciwstawieniu do konnego).

Pedestrjanizm *nł.* sport pieszy, piesza wędrówka dla przyjemności.

Pedibus timor addidit alas *l.* strach dodaje skrzydeł nogom.

Pedicellarje *nł.* narządy gwiazd morskich i jeżów morskich, któremi chwytają małe zwierzątka.

Pedigree *a. (pedigri)* spis przodków, genealogja; w hodowli koni rasowych: wykaz przodków, od których koń pochodzi.

Pedjatra **g.* lekarz chorób dziecięcych.

Pedjatrja **g.* nauka leczenia chorób dziecięcych.

Pedlar *a.* wędrowny kupiec w Stanach Zjedn. Ameryki Półn.

Pedogieneza **g.* zdolność rozmnażania się przed osiągnięciem ostatniego stadjum rozwoju jeszcze w stanie poczwarki, właściwa niektórym zwierzętom bezkręgowym.

Pedogra *ob.* **Podagra.**

Pedologja **g.* nauka o dzieciach i ich naturze.

Pedometr **g.* przyrząd automatycznie notujący liczbę zrobionych kroków; hodometr.

Pedotryb *g.* nauczyciel w szkołach staroż. Grecji.

Pedro *h.* Piotr; **Pedro Ximenes**, białe wino hiszpańskie z okolic Grenady.

Peer *a. (pir)* par (*ob.*).

Pegaz *g.* w mitol. greckiej skrzydlaty rumak muz, symbol polotu poetyckiego; nazwa gwiazdozbioru; **dosiadać pegaza**, probować sił na polu poezji.

Pegmatyt **g.* gruboziarnista odmiana granitu.

Pegologja **g.* nauka o źródłach leczniczych i wodach mineralnych.

Pehlewi *pers.* starożytne narzecze używane w zachodnim Iranie (Persji).

Pei *chiń.* czarny, np. Peiho: czarna rzeka; północny.

Peignoir *f. (peniuar)* długi ranny kaftan damski używany przy czesaniu, pudermantel.

Peintre graveur *f. (pętr gravör) dosł.* malarz rytownik: artysta miedziorytnik, zwłaszcza akwaforcista.

Peinture mate *f. (pętür mat)* malowanie terpentynowemi farbami na niegruntowanym płótnie, wynalezione przez belgijsk. malarza Wiertza.

Pejcz *n.* biczyk, bacik.

Pejs *hebr.* (?) długi lok, długi kędzior włosów zwieszający się od skroni z przodu ucha (dotąd noszone przez Żydów galicyjskich); **p-y**, długie ości będące przedłużeniem łuski na ziarnach jęczmienia i pewnego gatunku pszenicy.

Pejsach *hebr.* pascha u Żydów, święto na pamiątkę wyjścia z ziemi egipskiej; **pejsaczny**, specjalnie przysposobiony na uroczystość zwaną Pejsach (**p-a** mąka, **p-y** spirytus, **p-e** wino).

Pejzaż *f.* krajobraz.

Pejzażysta *nł.* malarz malujący widoki, pejzaże.

Pekeflajsz, Pekeflejsz *n.* mięso peklowane.

Peklować *n.* konserwować mięso, przesypując je warstwami soli, saletry, pieprzu i korzeni, układając bardzo ściśle w beczułce i przyciskając ciężarem, np. kamieniem; **peklowina**, mięso peklowane.

Pekterał *l.* napierśnik; **pekteralik**, napierśnik księży, na który naszywa się koloratka.

Pektoralny *l.* piersiowy; **p-e ziółka**, mieszanina różnych ziół i korzeni (lukrecji, ślazu, anyżu, kaszy perłowej i in.), której napar używa się do picia dla łagodzenia kaszlu.

Pektorał *l.* krzyż, który wyższe duchowieństwo katolickie nosi na piersiach.

Pektyna *nł.* nazwa związków organicznych, tworzących się w niektórych owocach pod wpływem gotowania i przyjmujących postać galaretowatą, krzepnik.

Pekunja *ob.* **Pecunia.**

Pekunjarny *nł* pieniężny.

Pela *f.* nieskręcane nitki bardzo cienkiego jedwabiu, używane do robótek kobiecych, do haftu.

Pelada *f.* choroba ludzi i zwierząt objawiająca się wypadaniem włosów, próchnieniem i wypadaniem zębów oraz osłabieniem kończyn.

Pelagiczny, Pelagijski **g.* morski, oceaniczny.

Pelagjanin *nł.* zwolennik sekty utworzonej przez Pelagjusza, mnicha angielskiego w IV w. po Chr., zaprzeczającej grzechowi pierworodnemu.

Pelagoskop **g.* narzędzie do rozpatrywania głębin morskich.

Pelagra *ob.* **Pellagra.**

Pelazgowie *g.* pierwotni mieszkańcy Grecji; **pelazgijskie mury**, przedhistoryczne mury z nieociosanych kamieni, bez cementu.

Pêle-mêle *f. (pel-mel)* mieszanina bezładna, „groch z kapustą".

Peleryna *f.* szeroki, krótki płaszczyk bez rękawów; długi, obszerny kołnierz zwieszający się u płaszcza.

Pelida, Pelides *g* syn Peleusza czyli Achilles (bohater grecki wsławiony podczas oblężenia Troi).

Pelikometr **g.*, **Pelwimetr** *nł.* narzędzie do mierzenia miednicy niewieściej.

Pelity *nł.* nazwa ogólna skał złożonych z bardzo drobnych cząstek mineralnych luźnie z sobą spojonych.

Pellagra *nł.* trąd lombardzki, endemiczna choroba skórna na rękach i nogach, w górnych Włoszech i połud. Francji, powodowana rozwojem grzybka, pasorzytującego na kukurydzy.

Pelota *f.*, **Pelotka**, eleganc-

ka perfumowana poduszeczka do igieł i szpilek.

Peltasta *g.* w staroż. Grecji nazwa żołnierza lekko uzbrojonego, z lekką tarczą.

Pelwimetr *ob.* **Pelikometr.**

Pelwimetrja *nł.* nauka mierzenia miednicy niewieściej (część antropometrji).

Pemikan, Pemmikan [*a.*] (z jęz. amer.) suszone na słońcu i utłuczone na kawałki mięso bizonów lub łosiów, zmieszane z tłuszczem i zapakowane w puszki, posilny i długo przechowujący się prowjant mięsny.

Pena *ł.* kara pieniężna.

Penat *ł.* dobroczyńca, dobrodziej, filantrop.

Penaty *ł.* w wierzeniach staroż. Rzymian domowe bóstwa opiekuńcze; *przen.* ognisko domowe, rodzina, dom; *ob.* **Lary.**

Pence *ob.* **Penny.**

Penchant *f.* *(pañszañ)* skłonność, pociąg, upodobanie.

Pendant *f.* *(pañdañ)* przedmiot lub pojęcie odpowiadające drugiemu, podobne lub dopełniające je; dzieło sztuki, zwłaszcza obraz, rzeźba, tworzące z drugim wskutek podobieństwa lub kontrastu harmonijną całość.

Pendele *ł.* [*n.*] wisiorki przy łańcuszku.

Pendent *ł.* pas przez ramię, na którym się pałasz nosi.

Pendente lite *ob.* **Lite pendente.**

Pendentif *f.* część sklepienia między arkadami podtrzymującemi kopułę.

Penduł *ł.* wahadło u zegara, perpendykuł.

Penelopa *g.* wierna małżonka Odyseusza, która oczekiwała powrotu męża z wojny Trojańskiej przez 20 lat; **robota P-y,** tkanina, po której skończeniu Penelopa obiecała powtórnie wyjść za mąż, i aby tę chwilę odwlec, pruła w nocy to, co zrobiła w dzień; *przen.* nigdy nie kończące się zadanie, nie mająca końca robota, działalność bez rezultatu.

Peneplan *nł.* (*dosł.:* prawie równina) powierzchnia powstała przez zrównanie gór w skutek działania wód płynących.

Penetracja *ł.* przenikanie, przenikliwość, przeglądanie, badanie; wzajemne przenikanie się ras i cech rasowych skutkiem krzyżowania.

Penetrować *ł.* przeglądać, przeszukiwać, badać, przenikać, dociekać, zgłębiać.

Penioar *ob.* **Peignoir.**

Penitencja *ł.* skrucha, kajanie się; pokuta, kara.

Penitencjarjusz *nł.* kapłan mający prawo rozgrzeszania w szczególnych wypadkach.

Penitencjarny *nł.* **system,** środki stosowane w więzieniach celem umoralnienia więźniów.

Penitent *ł.* skruszony grzesznik, pokutnik.

Peniuar *ob.* **Peignoir.**

Penniless *a.* człowiek nie posiadający ani złamanego szeląga, biedak, nędzarz.

Penny *a.* *(peni)* w l. mn. **Pence** *(pens)* drobna moneta angielska, 12-sta część szylinga=4 kop.

Penny-a-liner *a.* *(peni-e lajnr)* wzgardliwa nazwa reportera dziennikarskiego nadawana mu ze względu na normę wynagrodzenia (1 penny za wiersz).

Penny-bank *a.* kasa oszczędności dla biednych w Londynie, przyjmująca najmniejsze nawet wkłady pieniężne.

Penny-weight *a.* *(peni-uet)* *skr.* **pwt.** *dosł.* waga penny, jakich 240 idzie na Troy-Pound (*ob.*)=$1^{5}/_{9}$ grama.

Pens *ob.* **Penny.**

Pensée *f.* (*pañse*) roślina bratek, także kolor fijołkowy z odcieniem brunatnoczerwonym.

Penseta *ob.* **Pincetta.**

Pensja *f.* stała płaca; zakład naukowy prywatny, zwłaszcza dla dziewcząt.

Pensjonarz *f.* wychowaniec pensjonatu; otrzymujący całe utrzymanie w jakiej instytucji dobroczynnej; **pensjonarka,** uczennica pensji prywatnej; kobieta otrzymująca stałe utrzymanie w jakim zakładzie dobroczynnym.

Pensjonat *f.* prywatny zakład wychowawczy, gdzie uczniowie oprócz nauki otrzymują mieszkanie i życie; zakład, wynajmujący mieszkanie z całodziennym utrzymaniem, zwłaszcza w miejscowościach leczniczych, kąpielowych a. na letnich mieszkaniach.

Pensjonować *f.* wyznaczyć komu pensję; przyznać emeryturę.

Pensjonowany *f. ob.* **Emeryt.**

Pensum *ł.* zadanie, ćwiczenie, praca wyznaczona uczniom w szkole lub do odrobienia w domu; zadanie dane za pokutę.

Pensylwański a. filadelfijski system więzienny celkowy, obostrzony bezczynnością, brakiem przechadzek i milczeniem (od nazwy kraju Pensylwanja).

Pentachord **g.* instrument muzyczny o pięciu strunach, rodzaj skrzypiec.

Pentadekagon **g.* piętnastokąt.

Pentaedr *g.* pięciościan, bryła gieometryczna, ograniczona pięciu ścianami.

Pentagon *g.* pięciokąt, pięciobok.

Pentagram **g.* znak mistyczny w kształcie pięcioboku z umieszczonemi na bokach trójkątami równoramiennemi, w średnich wiekach używany jako znak czarodziejski przeciw złym duchom.

Pentametr **g.* wiersz pięciostopowy daktyliczny.

Pentaptyk **g.* obraz pięcioskrzydłowy, złożony z pięciu obrazów.

Pentarchja **g.* panowanie pięciu; *przen.* system polityczny europejski (1815—1850) oparty na przewadze pięciu wielkich mocarstw: Anglji, Austrji, Francji, Prus i Rosji.

Pentateuch *g.* pięcioksiąg Mojżesza: część Starego Testamentu.

Pentatlon *g.* zapaśnictwo złożone z pięciu rodzajów walki (skoki, rzucanie dyskiem, oszczepem, wyścig pieszy, mocowanie się), bardzo rozpowszechnione w staroż. Grecji, pięciobój.

Pentelijski marmur, Pentelik, marmur biały, szarawy z góry Pentelikos, używany na arcydzieła budownictwa w staroż. Grecji.

Penula *ł.* płaszczyk.

Penurie d'argent *f.* *(penüri darżañ)* kłopot o pieniądze.

Penurja *ł. dosł.* brak dotkliwy; upośledzenie umysłowe.

Peonja *ł.* piwonia.

Peota *w.* rodzaj weneckiej gondoli, lekka szalupa.

Peperment *ob.* **Pepperment.**

Peperyt *nł.* szklista materja wulkaniczna, lawą.

Pepinjer *f.* ogier w stadzie używany tylko do rozpłodu.

Pepinjera *f.* szkółka drzewek; *przen.* zakład, kraj, dostarczający ludzi uzdolnionych w jakim kierunku; **pepinjerka,** pełniąca obowiązki nauczycielki w zakładzie naukowym za poprzednią bezpłatną naukę.

Pepita, Pepito *h.* zdrobn. Józefina, Józef.

Pepity *h.* bryłki złota znajdowane w ziemi, w piasku rzecznym.

Peplum *ł.*, **Peplos** *g.* u starożytnych, wełniana, fałdzista szata kobiet greckich, spięta na ramionach.

Peppera widziadła, osoby ukazujące się jakby w powietrzu nad sceną teatralną, skutkiem tego, że osoby rzeczywiste, ukryte, odbijają się w gładkiej szybie szklanej oddzielającej scenę od widowni (od nazw. przedsiębiorcy anglika, który na początku XIX w. produkował ten wynalazek!

Pepperment *nł.* nalewka na liściach mięty pieprzowej, rodzaj likieru.

Pepsyna *nł.* najważniejsza część składowa soku żołądkowego, rozpuszczająca ciała białkowate.

Peptika *ł.* *(peptika)* środki pobudzające trawienie.

Pepton *nł.* substancja wytwarzana z ciał białkowatych i kleistych w czasie trawienia, pod wpływem działania soków żołądkowych (głównie pepsyny).

Peptonizacja *nł.* przemiana pokarmów białkowych na peptony, odbywająca się w żołądku.

Peptonurja *nł.* niedostateczne wytwarzanie się pepsyny w organizmie żywym.

Per *ł.* przez, za.

Pera, dzielnica zamieszkana przez europejczyków w Konstantynopolu.

Per abusum *ł.* przez nadużycie.

Per accessit *ł.* przez przystąpienie, przez przyłączenie się (do czyjego zdania przy głosowaniu).

Per accidens *ł.* przez przypadek.

Per acclamationem *ł.* jednogłośnie (wybrać, uchwalić).

Per accord *ł.* za zgodą.

Per acquit *ob.* **Acquit.**

Peracti labores jucundi *ł.* miłe są prace dokonane (miło po nich spocząć, miło je wspominać).

Peractis peragendis *ł.* po zrobieniu tego, co zrobić należało.

Per adresse *ob.* **Par adresse.**

Peragrawacja *ł.* zbytnie obciążenie.

Perambulacja *ł.* przegląd, obejrzenie.

Per angusta ad augusta *ł.* przez cieśnie do wyżyn, przez twarde próby dochodzi się do powodzenia.

Per annum *ł.* rocznie.

Per aspera ad astra *ł. dosł.* skalistą ścieżką do gwiazd; przez ciernie do sławy, przez walkę do zwycięstwa.

Peratoskopja **g.* przepowiadanie zmian powietrza.

Per aversionem *ł.* ryczałtem, bez liczenia.

Per c. *skr.* **Per comptant.**

Per capita *ł.* pogłownie, na każdą głowę, od każdej głowy.

Per cassa *l.* za opłatą, za gotówkę.

Per centum *l.* od sta.

Percepcja *l.* postrzeganie; uświadomione wrażenie; **percepcyjny**, postrzegawczy.

Percept *l.* postrzeganie, to co się postrzega.

Percepta *l.* dochód, wpływ pieniędzy; **perceptarz**, wykaz i instrukcja dotycz. poboru podatków; **perceptować**, wpisywać wpływy pieniężne.

Perceptor *nl.* w telepatji: ten, kto otrzymuje cudze myśli, rozkazy, przesyłane tylko siłą woli.

Percipiendum, w l. mn. **Percipienda** *l.* to, co może działać na zmysły, co może przez wrażenie zmysłowe dojść do świadomości.

Per collo *l.* od każdej skrzyni a. paki towarów osobno (opłata).

Per comptant *f.* (*per kątaⁿ*) za gotowe pieniądze.

Per consensum *l.* za zezwoleniem.

Per conto *w.* na rachunek.

Percypjent *l.* przyjmujący wrażenia.

Percypować *l.* pobierać (podatki, opłaty); przyjmować wrażenia od zjawisk otaczających, spostrzegać.

Perć *slc.* przejście strome po górskiej ścieżce w Karpatach.

Per dativum *l.* za łapówkę.

Perdendo, Perdendosi *w.* w *muz.* przejście od **Piano** do **Pianissimo**.

Per diem *l.* dziennie.

Per Dio *w.* na Boga.

Perdita *w.* strata.

Per dominum pstrum *nl.* byle jak, wyrażenie makaroniczne, oznaczające niedbalstwo a. lekceważenie czynności jakiej lub osoby.

Perdu *f.* (*perdü*) zgubione, stracone (o kim a. o czym).

Perduellio *l.* zbrodnia stanu, przestępstwo przeciw majestatowi a. bezpieczeństwu państwa.

Perduty *w.* (?) jaja puszczane na wrzącą wodę, któremi następnie ubiera się mięso smażone a. pieczone; jaja w koszulkach.

Pereat! *l.* niech zginie, niech przepada, precz z nim!

Pereat mundus, fiat justitia *l.* niech świat zaginie, byle stało się zadość sprawiedliwości.

Pereczotka *mlr.* ukośne ramię dodatkowe u dołu krzyża prawosławnego.

Peregrynacja *l.* wędrówka; pielgrzymka.

Peregrynować *l.* wędrować, podróżować, pielgrzymować.

Peremcja, Perempcja *l.* upadek procesu z powodu niepopierania go w ciągu czasu prawem oznaczonego.

Peremptoryjny *l.*, **Peremptoryczny**, stanowczy, nieodwołalny, niezwłoczny.

Per errorem *l.* przez omytkę.

Per excellentiam *l.* szczególniej, przedewszystkiem.

Per exemplum *l.* na przykład.

Per expressum *l.* przez umyślnego posłańca.

Per fas et nefas *l.* wszelkiemi środkami, godziwemi i niegodziwemi.

Per favorem *l.* z łaski, przez uprzejmość.

Perfect *l.* doskonały.

Perfectum *l.* w *gram.* czas przeszły dokonany.

Perfekcja *l.* doskonałość.

Perfekcjoniści *nl.* sekta purytańska komunistyczna założona w N.-Jorku 1831 r.

Perfekcjonizm *nl.* teorja utrzymująca, że udoskonalenie się jednostki i rozwój jej odbywa się tylko w obrębie jej życia.

Perfer et obdura, labor hic tibi proderit olim *l.* znoś i panuj nad sobą, ten trud z czasem przyniesie ci korzyść.

Perfidja *l.* wiarołomstwo, zdrada, przewrotność.

Perforacja *l.* przedziurawienie, prześwidrowanie; w *medyc.* przebicie, przewiercenie, chirurgiczne otwarcie jam ciała; maszynowe przebicie papieru drobnemi dziurkami (np. w kwitarjuszach, arkuszach marek pocztowych) dla łatwiejszego oddzierania; **perforacyjna maszyna**, maszyna do perforacji papieru.

Perforować *l.* wykłuwać szeregi dziurek w papierze; **perforówka** *ob.* **Perforacyjna maszyna.**

Perfuga *l.* ten, kto odstąpił od swego stronnictwa i przeniósł się do innego.

Perfumerja *f.* handel, w którym sprzedają perfumy, sklep z perfumami; fabryka perfum.

Perfumować *f.* napuszczać a. nacierać perfumami dla zapachu.

Perfumy *f.* rozpuszczone w spirytusie substancje przyjemnie pachnące, używane do nakrapiania ubrań i rozmaitych przedmiotów, pachnidła.

Pergamessa *w.* dawny taniec włoski.

Pergamin *l.* wyprawiona i wygładzona, niegarbowana skóra barania, używana dawniej jako materjał do pisania, dziś służy do spisywania dyplomów, aktów uroczystych, do oprawiania książek, do przygotowania niektórych papierów procentowych; **pergaminowy papier**, żółtawy, półprzezroczysty, twardy, mocny papier, nie przepuszcza wody, wytrzymuje gotowanie, otrzymuje się przez zanurzenie papieru nieklejonego na krótko w stężonym kwasie siarczanym; bywa niekiedy groszkowany i naśladuje skórę.

Per genitivum *l.* przez małżeństwo.

Peri *pers.* w podaniach perskich nazwa nadziemskich istot, cudnej piękności, dobrych wieszczek.

Peri- *ob.* także **Pery-.**

Periblast **g.* protoplazma dokoła jądra komórki.

Pericarditis *nl.* zapalenie osierdzia.

Pericardium *nl.* osierdzie, woreczek, otaczający serce.

Periculum in mora *l.* niebezpieczeństwo w zwłoce, hasło alarmujące, wyrażające potrzebę szybkiej pomocy, ratunku.

Pericystitis *nl.* zapalenie błony otaczającej pęcherz moczowy.

Peridrom *g.* galerja prowadząca na około budynku, krużganek, kolumnada.

Perigeum **g.* w *astr.* w czasie obiegu planety najbliższe jej stanowisko względem ziemi, punkt przyziemny.

Perihelium **g.* w *astr.* w czasie obiegu planety najbliższe jej stanowisko względem słońca, punkt przysłoneczny.

Perikardium *ob.* **Pericardium.**

Perilepsja **g.* błędny osłupiały wzrok obłąkanego.

Perinde ac cadaver *l.* z uległością trupa (określenie posłuszeństwa ślepego, biernego).

Per inductionem *l.* przez wnioskowanie (z przykładów, faktów).

Perinaeum *l.* krocze, międzykrocze.

Per inspirationem *l* z natchnienia.

Per interim *l.* tymczasowo.

Periskop **g.* rura pionowa rozsuwalna, opatrzona systemem pryzm szklanych, stercząca z okrętu podwodnego, przez którą widok okolicy rzuca się na biały ekran w okręcie.

Peristoma **g.* część twarzy okalająca otwór gębowy.

Peritoneum **g.* otrzewna, błona otaczająca wnętrzności.

Peritonitis *nl.* zapalenie otrzewnej.

Perit, quod facis ingrato *l.* przepadnie, co uczynisz dla niewdzięcznego.

Peritus *l.* świadomy, biegły.

Perjod *g.-l.* przeciąg czasu, okres, epoka; czas ograniczający powrót zjawiska, powtarzającego się w regularnych odstępach; w *astr.* czas obiegu planety, t. j. czas, jakiego potrzebuje, aby wyszedszy z danego miejsca, do tegoż miejsca powróciła; w *mat.* grupa cyfr dziesiętnych ułamka dziesiętnego, ciągle w tym samym porządku powracająca; w *gram.* ustęp stylowy, zawierający pełną i zamkniętą myśl, wyrażoną zdaniem głównym wraz z poprzedniemi lub współrzędnemi wzajem się dopełniającemi; okres; w *fizjol.* miesiączka, menstruacja, regularność.

Perjodyczny **g.* powtarzający się regularnie co pewien przeciąg czasu; **pisma p-e**, czasopisma: (dzienniki, tygodniki, dwutygodniki, miesięczniki, kwartalniki, roczniki); **prasa p-a**, ogół czasopism.

Perjuracja *l.* krzywoprzysięstwo.

Perkal *f.* gładka, gęsta tkanina bawełniana, podobna do płótna.

Per Kreuzband *n.* (*per krojcband*) pod opaską (o przesyłce pocztowej).

Perkun *lit.* bożek ognia i pioruna w mitologji litewskiej.

Perkusja *l.* uderzanie, ostukiwanie; w *med.* badanie narządów klatki piersiowej i jamy brzusznej przez opukiwanie palcem lub za pomocą cienkiej kościanej płytki i młoteczka; **perkusyjna broń**, broń zapalająca się przez uderzenie kurka w piston; **perkusyjne instrumenty**, w których dźwięk lub rytm otrzymuje się przez uderzenia, np. bęben, fortepjan, żele.

Perkusor *l.* instrument chirurgiczny do miażdżenia kamieni w pęcherzu.

Perl *n.* gatunek czcionek nieco większych niż djament, ale mniejszych niż nonparel.

Perlica, ptak z rzędu kurowatych, ma upierzenie ciemno-szare z jaśniejszemi plamkami, jakby perełkami, perliczka, cesarka, pantarka; **p. a. perłowa zaraza**, choroba zakaźna, gruźlica bydła: mleko i mięso zwierząt chorobą tą dotkniętych jest uważane za szkodliwe.

Perlić się, Perlisty *ob.* **Perła.**

Per litteras *l.* listownie, przez piśmienne zawiadomienie.

Per longum et latum *l.* wzdłuż i wszerz.

Perlustracja *l.* przeglądanie, przepatrywanie.

Perła *śrł.* świetny klejnot zwykle o srebrzystobiałym blasku, przejrzysty, znajdowany w muszlach niektórych skorupiaków, a zwłaszcza w muszli perłopławu jako wytwór chorobliwy (bywają także p-y różowe, żółte, szarawe, czarne); p-y sztuczne wyrabiane są z różnych materjałów, najczęściej ze szkła; *przen.* arcydzieło, rzecz przednia, najlepsza; człowiek pełen cnót; **perłowa macica, p-wa masa**, biała warstwa wyściełająca wewnątrz skorupę niektórych mięczaków, używana do inkrustacji oraz na drobne wyroby galanteryjne; **p-a barwa, p-y kolor**, kolor szarobiały; **p-a kasza**, kasza jęczmienna okrągła; **p-a zaraza** *ob.* **Perlica**; **perlisty**, podobny do pereł, lśniący jak perły, kroplisty, pieniący się; **perlić się**, świecić jakby perłami (o listkach, na których połyskuje rosa, o napoju musującym, z którego wydobywają się banieczki gazu, o pianie połyskującej).

Perm, Permska formacja, w gieologji: pokłady przejściowe między pierwszorzędowym a drugorzędowym okresem tworzenia się pokładów skorupy ziemskiej (od nazwy miasta Perm).

Per mandatarium *l.* przez pełnomocnictwo.

Permanencja *l.* ciągłość trwania, stałość, trwałość (stanu rzeczy, instytucji i t. p.).

Permanent *l.* gatunek papieru używanego do fotografji.

Permanentny *l.* stały, ustawiczny, nieprzerwanie trwający.

Per me *l.* co do mnie, co się mnie tyczy.

Per me licet *l.* dla mnie niech i tak będzie, ja nie mam nic przeciwko temu, nie wzbraniam.

Per mille *l.* za tysiąc sztuk.

Permisja *l.* urlop.

Per modum *l.* za pomocą.

Permutacja *l.* przemiana, zamiana, przestawienie.

Per Nachnahme *n.* za pobraniem; *ob.* **Nachnahme**.

Pernambukowe drzewo, rodzaj drzewa farbierskiego, barwy ciemno-czerwonej albo brunatno-żółtej, z którego wiórków wygotowuję się farba do malowania drzewa, gipsu, jaj, do zaciągania podłóg; inaczej: fernambukowe drzewo, brazylijskie drzewo, brazylja (od nazwy prowincji i miasta Pernambuco w Brazylji).

Per nefas *l.* nieprawnie.

Pernoktata *l.* nocleg, przenocowanie.

Per non sunt *l.* uważać za niebyłe, nieistniejące.

Per obitum *l.* z powodu śmierci.

Per occasionem *l.* przy sposobności.

Peron *f.* miejsce podwyższone przed dworcem kolejowym do wsiadania lub wysiadania z wagonów, do wyładowania.

Peronnelle *f. (peronel)* niemądra i gadatliwa kobieta, młode, niedowarzone, pstro w głowie mające stworzenie.

Perora *(ob.* **Perorować**) długa i uroczysta przemowa; rozwlekłe i nudne napomnienie.

Perorować *l.* długo, szeroko i emfatycznie przemawiać w jakiej kwestji.

Perosis *g.* okaleczenie.

Per otium *l.* z nudów, z próżniactwa.

Per pedes *l.* pieszo; **p. p. apostolorum**, podróżując na wzór apostołów t. j. pieszo.

Perpendykularny *nł.* prostopadły, pionowy.

Perpendykuł *l.* wahadło zegarowe; pion.

Perpetuis temporibus *l.* na wieczne czasy.

Perpetuum mobile *l.* maszyna wiecznie poruszająca się, nazwa idealnej maszyny, któraby pracowała nieustannie, siłą pierwszego nadanego pędu bez zasilania jej następnie jaką energją; *przen.* zadanie niemożliwe do urzeczywistnienia.

Perpleksja *nł.*, **Perplexité** *f.* kłopot, niepewność i stąd wynikający niepokój.

Per procura *w.* w zastępstwie, z pełnomocnictwa.

Per risum multum debes cognoscere stultum *l.* poznać głupiego po śmiechu jego.

Per saldo *w.* do wyrównania, pozostałość z ostatniego obrachunku.

Persan *nł.* podstawa pod posąg; podpora pod belką w budynku w stylu perskim.

Per scrutinium *l.* przez tajne głosowanie.

Per se *l.* samo z siebie, samo przez się.

Per sedes *l.* przez odbytnicę, przez otwór odchodowy.

Persefona *g. mit.* żona Hadesa, bożka piekieł, córa Zeusa bogini zbóż, inaczej Prozerpina.

Perseidy *g.* rój meteorytów sierpniowych, które zdają się promieniować z gwiazdozbioru Perseusza.

Persekucja *l.* prześladowanie

Per sequentiam *l.* wskutek.

Perseusz *mit.* syn Zeusa i królewny Danae, ściął głowę Meduzie i zamieniał w kamień potwory; w *astr.* nazwa jednego z gwiazdozbiorów na północnej półkuli nieba.

Perseweraneja *l.* wytrwałość, stałość.

Persico *w. (persiko)* likier zrobiony na pestkach brzoskwiń lub na gorzkich migdałach.

Persienne *f. (persjen)* zewnętrzna zasłona okien, złożona z cienkich deseczek drewnianych ruchomo osadzonych w ramie.

Persiflage *f. (persiflaż)* *ob.* **Persyflaż**.

Persona *l.* osoba; osoba poważna, okazała; *ob.* **Personat**; **p. comica**, osoba komiczna w utworze scenicznym; **p. grata**, osoba mile widziana, w łaskach będąca; **p. ingrata**, osoba niechętnie widziana.

Personaliter *l.* osobiście.

Personalja *nł.* okoliczności dotyczące życia jakiej osoby.

Personalny *nł.* tyczący się osoby; osobie jakiej właściwy, osobisty.

Personat, Persona *l.* osoba poważna, dygnitarz.

Personel *f.* ogólny skład pracowników jakiej instytucji (biura, handlu, zakładu przemysłowego, redakcji).

Personifikacja *l.* uosobienie, figura poetycka: przenoszenie na zwierzęta, przedmioty nieżyjące lub pojęcia abstrakcyjne znamion ludzkich: inaczej: prozopopeja.

Personifikować *l.* uosabiać.

Perspektograf *nł.* przyrząd, za pomocą którego można mechanicznie nakreślić perspektywiczny obraz przedmiotu z jego planu i zarysu, a także odwrotnie: z perspektywicznego obrazu przedmiotu oznaczyć prawdziwe stosunki wymiarów.

Perspektywa *nł.* narzędzie optyczne do patrzenia na odległe przedmioty, luneta ziemska; widok w dal, przedstawiający się oku w prostej linji, jakby ujęty w ramy coraz zwężające się w miarę oddalenia; umiejętność przedstawiania na rysunku przedmiotów bliższych i dalszych tak, jak się przedstawiają z jakiegoś punktu widzenia w naturze; widoki na przyszłość.

Perspektywista *nł.* malarz odtwarzający widoki, wnętrza budynków lub całe obrazy, z zachowaniem perspektywy.

Perspiracja *l.* oddychanie skórne, polegające na wymianie gazów przez skórę.

Perstryngować *l.* przymawiać, docinać.

Perswadować *l.* przekonywać, doradzać, odradzać, przekładać, tłumaczyć, namawiać do wyrzeczenia się czego.

Perswazja *l.* namowa, przekonywanie, przekładanie komu czego, doradzanie, odradzanie.

Persyflaż *f.* drwienie z kogo, mówiąc mu niby to grzeczności i pochlebne słówka; szyderstwo pod osłoną pozornej uprzejmości; dworowanie, wyszydzanie.

Persyflować *f.* wyszydzać, przedrwiwać, dworować z kogo a. z czego.

Persyko *ob.* **Persico**.

Perszeron *f.* cięższy koń wierzchowy, powozowy lub pociągowy, zwykle maści szpakowatej, z rasy hodowanej w północnej Francji.

Per testamentum *l.* z mocy ostatniej woli.

Per tot discrimina rerum *l.* *ob.* **Per varios**.

Per traditionem *l.* na mocy podań.

Pertraktacja *l.* zgłębianie, rozważanie; umawianie się, układy.

Pertraktować *l.* rozpatrywać, roztrząsać; układać się o warunki umowy.

Perturbacja *l.* zamieszanie, zaniepokojenie; zakłócenie w ruchu planety z powodu zbliżania się innego ciała niebieskiego; niespokojne ruchy igiełki magnesowej spowodowane burzą magnetyczną *(ob.* **Magnetyczny**).

Pertyka *l.* pręt mierniczy.

Pertynencja *l.* przynależytości, atynencja.

Pertyt *nł.* odmiana ortoklazu.

Peruka *f.* fałszywe włosy, nakrycie głowy, naśladujące naturalne uczesanie dla zamaskowania łysiny lub jako modna ozdoba głowy; **perukarz**, ten co robi peruki, fryzjer.

Per unanimia vota *l.* jednogłośnie.

Peruwjanowy kolor, kolor jasno-kawowy (od nazw. kraju Peru w Ameryce Połud.); **peruwjański balsam**, olejek z drzewa południowo-amerykańskiego, ciemno-brunatny, pachnący przyjemnie,

używany jako lek i jako pachnidło.

Per varios casus, per tot discrimina rerum *ł.* wśród rozlicznych przygód, wśród tyłu niepomyślnych zdarzeń.

Pervigilium *ł.* czuwanie całonocne; biesiadowanie całonocne.

Per vota majora *ł.* większością głosów.

Perwersja *f.* zepsucie, skażenie (moralne).

Perydrom *ob.* **Peridrom.**

Peryferja *g.* obwód koła lub innej płaszczyzny krzywą linją zamkniętej, okrąg; *przen. żart.* objętość, grubość, tusza człowieka otyłego.

Peryferyczny **g.* dotyczący obwodu, w obwodzie, znajdujący się na obwodzie.

Peryfrastyczny *nł.* określający przez peryfrazę.

Peryfraza *g.* omówienie, figura retoryczna, której używamy, gdy zamiast nazwać po imieniu rzecz lub pojęcie, omawiamy je kilku lub więcej wyrazami określającemi.

Perygieum *ob.* **Perigeum.**

Peryklaz **g.* rzadko spotykany minerał złożony z magnezji i małej ilości tlenku żelaza.

Peryklinalny *nł.* **układ warstw ziemi**, w którym warstwy są ułożone stożkowo (głównie w wulkanach).

Peryklitacja *nł.* położenie niebezpieczne, grożące katastrofą, ruiną.

Peryklitować *f.* znajdować się w niebezpieczeństwie, pod groźbą ruiny, upadku.

Perykopy *g.* rozdziały, ustępy z Pisma Św. objaśniane w kościele.

Perylepsja **g.* błędny wzrok u obłąkanych.

Perymetr **g.* okrąg, obwód wieloboku cz. figury gieometrycznej prostolinijnej, zamkniętej; w okulistyce: instrument używany do mierzenia pola widzenia.

Perymorfija **g.* metoda osi zmiennych w gieometrji różniczkowej.

Perymorfoza **g.* przeobrażenie.

Peryoptryka **g.* część fizyki o łamaniu się promieni światła na powierzchni ciał.

Perypatetyczna **g.* **filozofja**, filozofja Arystotelesa, nazwana tak od jego zwyczaju przechadzania się w czasie wykładu; następnie filozofja jego szkoły.

Perypatetyk **g. dosł.* „przechadzający się"; zwolennik filozofji perypatetycznej.

Perypetja *g.* nagła niespodziana zmiana losu; przełom w dramacie jako przygotowanie do katastrofy.

Perypter *g.* budowla otoczona ze wszystkich stron kolumnadą.

Perysona *g.* przepaska.

Peryspryt *nł.* urocz; okołoduch (termin spirytystyczny) *ob.* **Astralny.**

Perystaltyczny *g.* **ruch**, ruch robaczkowy kiszek.

Perysterja **g.* prostota gołębia, naiwność.

Perystyl *g.* w greckim budownictwie kolumnada, otaczająca dziedziniec: przedsionek wsparty na kolumnadzie, przejście lub galerja otoczona kolumnami.

Perytoniczny, Perytonealny *ł.* dotyczący otrzewnej, należący do otrzewnej.

Peseta *h.* moneta hiszpańska=37$^1/_2$ kop.

Peso *h.* moneta srebrna różnych krajów Ameryki Środkowej i Południowej = 1 rub. 87$^1/_2$ kop.; w Meksyku=2 rub.

Pessarium *nł.* środek lekarski w postaci kulki, wkładany w pochwę maciczną, działający bądź mechanicznie, bądź antyseptycznie.

Pessimum genus inimicorum laudantes *ł.* największymi nieprzyjaciółmi są ci, którzy cię chwalą.

Pestylencja *ł.* zaraza, epidemja.

Pesymista *nł.* człowiek upatrujący we wszystkiem złą stronę, nie wierzący w powodzenie, w szlachetność ludzką, w każdym wypadku oczekujący najgorszych następstw.

Pesymizm *nł.* pogląd filozoficzny, dowodzący, że na świecie więcej jest cierpień niż szczęścia, że wogóle szczęście nie istnieje, że jest złudzeniem; skłonność do wynajdywania we wszystkim złych stron, widzenia wszystkiego w czarnych barwach.

Petarda *f.* przyrząd z nabojem prochu (do wysadzania w powietrze, łamania cienkich murów; kładą ją niekiedy na szynach kolejowych, aby ostrzegała wybuchem o niebezpieczeństwie); *przen.* mowa a. postępek niespodziewany wywołujący zamieszanie w towarzyst. a. w społeczeństwie.

Petasus *g.* skrzydlaty kapelusz Merkurego.

Petechje *ł.* a. **Petecje** *nł.* czerwona wysypka w tyfusie; **petecjowy** (a. **petechjalny** *nł.*) **tyfus**, tyfus wysypkowy.

Petent *ł.* proszący, podający prośbę, petycję.

Petercyment *nł.* wino hiszpańskie wysokiego gatunku.

Petere licet *ł.* pytać jest wolno.

Petinet [*n.*] gatunek millefiori (*ob.*) mający pozór rzadkiej tkaniny; *ob.* **Petyneta.**

Petit *f.* gatunek druku drobniejszy niż burgos, większy niż nonparel: Petit.

Petit à petit l'oiseau fait son nid *f.* (*pti ta pti luazo fe są ni*) *dosł.* potroszeczku ptaszek wije sobie gniazdko: ziarnko do ziarnka zbierze się miarka.

Petit comité, En petit comité *f.* (*pti komite, ań-*) w szczupłym gronie przyjaciół.

Petit crevé *f.* (*pti krewe*) zdecblaczek, młodzieniec wykwintny, przesycony użyciem i wycieńczony (nazwa używana za czasów Napoleona III).

Petit maître *f.* (*pti metr*) fanfaron, modniś, pyszałkowaty (nazwa używana za Ludwika XIII).

Petit mal *f.* (*pti mal*) *dosł.* mała choroba: łagodniejsza forma wielkiej choroby czyli epilepsji.

Petitio principii *ł.* w logice: sofizmat polegający na przyjęciu za wiadome tego, co ma dopiero być dowiedzione.

Petits (les) cadeaux entretiennent l'amitié *f.* (*le pti kado antrtjen lamitje*) małe podarki podtrzymują przyjaźń.

Petits fours *f.* (*pti fur*) drobne suche ciasteczka, herbatniki.

Petocje, Petocjowy; *ob.* **Petechje, Petecje.**

Petrefacta *nł.* skamieniałości.

Petrel *f.* ptak płetwonogi morski, żyje zwierzętami morskiemi i padliną; zjawienie się jego w pobliżu okrętu jest uważane za przepowiednię burzy.

Petrogienezja **g.* część gieologji o powstawaniu skał.

Petrognozja, Petrografja, Petrologja **g.* część gieologji, zajmująca się skupieniami minerałów czyli skałami, opisanie skał.

Petrograf **g.* badacz i znawca skał.

Petroleum *nł.* olej skalny, nafta.

Petroleur, Petroleuse *f.* (*petrolör, petrolöz*) podpalacz, podpalaczka zapomocą nafty, zwłaszcza podczas komuny paryskiej 1871 r.

Petrologja *ob.* **Petrografja.**

Petryfikacja *nł.* proces kamienienia.

Petryfikaty *nł.* skamieniałości.

Petycja *ł.* prośba, podanie, żądanie; prośba wnoszona do władz w sprawach tyczących się ogółu.

Petycjonować *nł.* podawać petycję.

Petyhorzec *mlr.* rodzaj dawnego żołnierza konnego litewskiego, lekko uzbrojonego; mieszkaniec Piatyhor czyli okolicy między pięciu górami na Ukrainie; tatar z tej okolicy.

Petyneta [*n.*] delikatna tkanina z bawełny lub jedwabiu, sztywna, podobna do tiulu; **petynetowa baba**, inaczej sakramentka, baba parzona, z przezroczystości i formy dziurek przypominająca petynetę, delikatna, wymaga stosunkowo wielkiej ilości żółtek.

Peu à peu *f.* (*pö a pö*) powoli, potrochu.

Pezeta *ob.* **Peseta.**

Pędzel, Pendzel [*n.*] pęczek włosów a. szczeciny oprawny w rączkę, służący do malowania a. smarowania.

Pęseta *ob.* **Pinceta.**

Pfalzgraf *ob.* **Falcgraf.**

Pfandbrief *n.* list zastawny.

P. f. v. na bilecie wizytowym: **pour faire visite** *f.* (*pur fer wizit*) dla złożenia wizyty.

Phanerogamae *nł.* rośliny jawnokwiatowe, wielki dział, obejmujący wszystkie rośliny, które mają kwiaty i rozmnażają się przez nasiona (*ob.* **Cryptogamae**).

Phare *f.* (*far*) latarnia morska.

Pharyngitis *nł.* zapalenie przełyku.

Philemon *ob.* **Filemon.**

Philosophus non curat *ł.* filozof o to nie dba, nic sobie z tego nie robi, wyższy jest nad takie drobnostki.

Phra *egips.* (*fra*) bóg słońca.

Phtha *egips.* (*fta*) stwórca świata czczony w Memfis.

Phtisis *g.* (*ftizis*) suchoty.

Phylloxera *g.* *ob.* **Filoksera.**

Pi (grecka litera π), liczba wyrażająca z większą lub mniejszą dokładnością, ile razy okrąg koła jest dłuższy niż średnica tego koła, pospolicie wyrażana przez 3$^1/_7$ albo przez 3.14 (*ob.* **Ludolfina**).

Pia causa *ł.* cel dobroczynny, miłosierny.

Piacere *ob.* **a piacere.**

Piacevole, Piacevolmente *w. muz.* (*piaczewole, piaczewolmente*) mile, przyjemnie.

Pia desideria *ł. dosł.* pobożne życzenia; *przen.* pragnienia, dążności i całe trudne lub zgoła niemożli-

we do urzeczywistnienia w praktyce.

Piae memoriae *l.* pobożnej pamięci, świętej pamięci (pierwsze wyrazy napisów łacińskich na nagrobkach).

Pia fraus a. **Pius dolus** *dosł.* pobożny podstęp; *przen.* oszukaństwo, podstęp lub kłamstwo w jakimkolwiek szlachetnym celu.

Piangevolmente *w. muz.* *(piandżewolmente)* t o n e m skargi, bólu.

Pianino *w.* „mały fortepjan", rodzaj fortepjanu w kształcie nizkiej szafy, skróconego tym, że struny naciągnięte są pionowo a. ukośnie.

Pianissimo *l.* w *muz.* jaknajciszej, najlżej.

Pianista *ob.* **Fortepjanista.**

Piano *l.* w *muz.* lekko, cicho.

Piassava *h.* włókno twarde i szorstkie pewnego gatunku palmy, używane do wyrobu szczotek, lin, plecionek.

Piastr *w.* moneta używana w różnych krajach: w Hiszpanji=2 rubl., we Włoszech=1 rub. 80 kop., w Turcji=9 kop.

Piazzetta *w.* mały plac, placyk.

Piazza *w.* *(piaca)* plac, rynek.

Pibroch, Pibrok *a.* *(pibrok* a. *pejbrok)* muzyka wojenna górali szkockich na instrumentach w rodzaju kobzy; sam ten instrument.

Pic *f. (pik)* wyniosły szczyt górski, ostro zakończony, skalisty i samotnie wznoszący się.

Picadores *ob.* **Pikador.**

Piccadilly *a.* wysoki kołnierzyk.

Piccolo *w.* *(pikolo)* mały; w Niemczech: wyrostek posługujący w zakładzie jadłodajnym; moneta zdawkowa włoska.

Piccolo flauto *ob.* **Pikulina.**

Pickles *a.* **(Pikels)** jarzyny ostro (z octem, pieprzem i t. p.) przyrządzone.

Pick pocket *a.* *(pik poket)* rzezimieszek, złodziej kieszonkowy.

Pidgin-English a. **Pigeon-English** *a.* *(pidżn inglisz)* angielsko-chiński żargon, złożony z poprzekręcanych wyrazów angielskich, używany w Chinach; wogóle żargon obcojęzykowo-angielski.

Pidżak *a.* [*r.*] kurtka, marynarka.

Piece *f.* *(pjes)* kawałek, część; sztuka (teatralna, utwór muzyczny, literacki); pokój, każda oddzielna składowa część mieszkania; **p. à thèse** *f.* *(-tez)* utwór sceniczny, w którym autor usiłuje dowieść prawdziwości jakiego poglądu na stosunki społeczne; **p. à tiroirs** *(-tiruar)* sztuka teatralna, t. zw. szufladkowa, w której sceny luźno połączone nie wiążą się z sobą konsekwentnie i logicznie na siebie wzajemnie nie wpływają; **p. de résistance** *(-dö rezistańs)* główna potrawa uczty, główne danie.

Pièce touchée, pièce jouée *f.* *(pjes tusze, pjes żue)* figurą dotkniętą należy zagrać (prawidło dla grających w szachy, w warcaby i t. p.).

Pied à terre *f.* *(pje da ter)* mieszkanie, które zajmuje się rzadko, w przejeździe, urządzone w tym celu, aby zawsze było gdzie zajechać i zatrzymać się.

Piedestał *f.* podstawa kolumny, pomnika lub posągu; wywyższenie.

Pielgrzym [*śrgórnon.*] pątnik, wędrowiec odbywający z natchnienia uczuć religijnych podróż, zwłaszcza pieszo, do miejsc świętych.

Piemia *ob.* **Pjemja.**

Pienia *l. ob.* **Pieniactwo**; **pieniać**, procesować, ciągać kogo po sądach; **p. się**, procesować się zawzięcie; **pieniacz, ten, kto lubi się pieniać**, człowiek oddany pieniactwu, zaciekły procesowicz; **pieniactwo**, procesowanie się, prawowanie się, wodzenie się po sądach często bez słusznej przyczyny.

Pieno *w.* w *muz.* pełnym głosem.

Piernacz *mlr.* rodzaj buławy z piórami, używanej niegdyś przez wyższych oficerów zaporoskich.

Pierres branlantes *f.* *(pjer brańlańt)* głazy chwiejące się, ogromne kamienie na wązkiej podstawie, które można kołysać jak belkę u wagi, zapewne pomniki druidyczne (w Anglji, Francji, Norwegji).

Pierrot *f.* *(pjero)* komiczna osoba francuskiej pantomimy, z twarzą ubieloną, nosząca szerokie białe ubranie z wielkiemi guzami i biały szpiczasty kapelusz; osoba w stroju **pierrota** na zabawie kostjumowej, pajac.

Pietà *w.* pobożność, miłosierdzie; wizerunek Matki Boskiej tulącej na łonie Chrystusa zdjętego z krzyża.

Pietyzm *ob.* **Pjetyzm.**

Piezoelektryczność **g.* własność niektórych kryształów elektryzowania się przy ich ściskaniu a. rozszerzaniu, odkryta przez prof. Currie w r. 1880.

Piezometr **g.* przyrząd do mierzenia stopnia ściśliwości płynów.

Pifferari *w.* włoski kobziarz wędrowny.

Pigmaljon *g. mit.* młodzieniec, który się zakochał w wyrzeźbionej przez siebie postaci Galatei i wybłagał u Afrodyty jej ożywienie.

Pigmej *g.*, **Pigmejczyk**, karzełek, malutki człowieczek; *przen.* człowiek małych zasług, małego znaczenia w porównaniu z ludźmi wysoko cenionemi.

Pigment *l.* barwnik we krwi, nadający kolor skórze i włosom ludzi i zwierząt; barwnik roślinny; **pigmentowy papier**, rodzaj papieru w różnych barwach do odbitek fotograficznych.

Piguła (też stp. **piluła** *l.*), **Pigułka**, gałeczka utoczona ze środków lekarskich z domieszką lepiącą te środki w ciasto; *przen.* **gorzka p.**, przykrość; osłodzić **p-ę**, złagodzić wyrządzoną przykrość uprzejmością a. grzecznostką; połknąć **p-ę** otruć się.

Piis manibus *l.* pobożnym duchom, domyślnie: nieboszczyka a. nieboszczki (początek napisu na grobowcach).

Pijar *nł.* członek zakonu pod nazwą Zgromadzenia szkół pobożnych, oddanego kształceniu młodzieży i podnoszeniu oświaty krajowej; inaczej **P-ów** nazywają: patres piarum scholarum, *dosł.* ojcowie szkół pobożnych.

Pijuska *ob.* **Piuska.**

Pik *f.* czarny kolor w kształcie listka na kartach do gry; *ob.* **Pic.**

Pik *ob.* **Pak.**

Pika *f.* broń ręczna, długie drzewce zakończone ostrym żelaznym grotem, włócznia, spisa, dzida; mocna, gęsta tkanina bawełniana; **wsadzić komu p-kę**, dokuczyć mu.

Pikador *h.* w hiszpańskich walkach byków: uczestnik walczący konno z włócznią (piką) w ręku.

Pikanterja *f.* dowcip uszczypliwy; dowcip nieprzyzwoity, nieskromny, lubieżny, pieprzny, tłusty.

Pikantny *f.* k o r z e n n y, pieprzny, ostry, szczypiący; zaostrzający ciekawość; drastyczny, lubieżny.

Pikelhauba *n.* kask noszony przez wojsko pruskie, zakończony na szczycie ostrym grotem.

Piker *ob.* **Piqueur.**

Pikier *f.* to samo co: roztrucharz (*ob.*); dojeżdżacz na łowach.

Pikieta *f.* mały oddział żołnierzy, stojący na czatach lub w pobliżu straży, aby ją wzmocnić w razie potrzeby, placówka; rodzaj gry w karty.

Pikinjer [*n.*] żołnierz piką zbrojny.

Pikle *a.* młode jarzynki zamarynowane w occie z korzeniami.

Piknik *a.* uczta składkowa, towarzyska zabawa składkowa, wycieczka składkowa w celu wspólnej zabawy.

Piknometr, Piknoskop **g.* przyrząd do mierzenia ciężaru właściwego ciał sproszkowanych; przyrząd do mierzenia lepkości piwa w porównaniu z lepkością wody, lepkomierz.

Piknostyl **g.* takie międzysłupie czyli taki odstęp między kolumnami, którego szerokość wynosi półtorej grubości kolumny.

Pikoty *f.* drobne oczka swobodnie odstające wzdłuż jednego boku wązkiej koronki nicianej, służą do obszywania innych materjałów, także do robótek szydełkowych i frywolitowych, wykonywanych przez zadzierganie nitki za owe oczka.

Pikować *f.* kłuć, drażnić; dojmować, docinać; wzorzysto przeszywać materjał podwójny przełożony watą, barchanem i t. p.

Pikrat **g.* sól powstająca z połączenia kwasu pikrynowego z jakim innym związkiem chemicznym.

Pikrolit **g.* minerał, odmiana serpentytu.

Pikromel *nł.* inaczej: cukier żółciowy, słodko-gorzka substancja zielonawego koloru, dobywana z żółci zwierzęcej.

Pikrotoksyna **g.* substancja trująca, alkaloid otrzymywany z jagód zwanych rybią trutką.

Pikrynowy **g.* kwas, związek węgla, azotu, wodoru i tlenu, żółty barwnik, wybuchający gwałtownie, używany do wyrobu wielu materjałów wybuchowych.

Pikryt **g.* rodzaj skały wybuchowej.

Piktografja **g.* pismo obrazowe, rodzaj pisma ideograficznego.

Piktomanja **g.* niepohamowany pociąg do ciągłego malowania bez talentu.

Pikulina *w.* flecik wyższy o oktawę od zwykłego fletu.

Pilad, Pilades *ob.* **Orestes.**

Pilada *nł.* słup, filar, przy którym w ujeżdżalni lub na torze wyścigowym uczą biegać konie na linkach.

Pilan *pers.* misa, półmisek.

Pilar *śrł.* słup rozdzielający dwa konie w stajni.

Pilastr *f.* czworograniasty słup, wpuszczony połową lub większą częścią w mur, z którego wystaje, dla wzmocnienia tego muru lub jako ozdoba, filar; **pilastrowanie**, szereg pilastrów zdobiących a. wzmacniających ścianę.

Pilaw a. **Pilaf** *pers.* [*tur.*] ulubiona wschodnia potrawa, złożona z tłustej baraniny gotowanej z ryżem i polanej masłem.

Pileum donat, ut pallium recipiat *ł.* daje czapkę, aby dostać płaszcz.

Pilokarpina *nł.* alkaloid z liści Jaborandi, krzaku rosnącego w Brazylji (środek leczniczy napotny i pędzący urynę).

Pilch *n.* skąpiec; zwierzę łasicowe; rzęsorek, glis.

Pilony *ob.* **Pylony.**

Pilori *f.* to samo co pręgierz; słup z deską, w której są otwory na głowę i ręce skazańca, wystawionego na wzgardę publiczną, używany w Anglji do r. 1837.

Pilot *f.* sternik wprowadzający okręt do portu; ryba morska z rodzaju makreli, mająca do 30 cm. długości, towarzyszy zwykle rekinom.

Pilot-charts *a. (pajlot-czerts)* karty ze spisanemi na nich wynikami spostrzeżeń meteorologicznych na morzu, na podstawie których pewniej można kierować statkiem.

Pilotować *f.* wbijać za pomocą kafaru pali, zaostrzonych na jednym końcu, w grunt mokry lub niestały, aby uzyskać trwałą podstawę pod budowę.

Pilzner *n.*, **Pilzeńskie piwo**, piwo bardzo jasne, chmielowe, mało alkoholiczne, smaku winnego (od miasta Pilzna w Czechach).

Piłat w Credo, osoba zbyteczna, znajdująca się gdzie nie w porę (od nazwiska namiestnika rzymskiego w Judei, wspomnianego w Credo czyli w wyznaniu wiary apostolskim, współczesnego Chrystusowi).

Piław *ob.* **Pilaw.**

Piment *f.* a pieprz jawajski, drzewo wysp antylskich, którego niedojrzałe suszone jagody znane są pod nazwą pieprzu angielskiego, a. liście p. n. ziela angielskiego.

Pimpinella *nł.*, **Pimpernella** *f.* biedrzeniec anyż, roślina z rodziny baldaszkowatych, której owoc, wielkości główki od szpilki, aromatyczny, słodkawy, używa się w medycynie i jako przyprawa do chleba, wódek.

Pinacle *f.* (*pinakl*) w architekturze szpiczaste zakończenie wieżyczki; najwyższa część budynku, szczyt.

Pinachromja **g.* fotografowanie trzema farbami na papierze za pomocą przezroczystych barwników terpentynowych.

Pinakoteka *g.* zbiór obrazów w północnym skrzydle Propyleów na Akropolu w Atenach; wogóle: galerja obrazów i zbiór dzieł sztuki.

Pince-nez *f. (pęs-ne) ob.* **Binokle.**

Pince-sans-rire *f. (pęs-saⁿ-rir)* ten, kto z niewinną minką podżartowywa z drugiego w żywe oczy.

Pinceta *f.* sprężynowe szczypczyki do chwytania drobnych przedmiotów (np. części werku zegarka), także do chwytania i przytrzymywania błon, naczyń przy operacjach chirurgicznych.

Pinchbeck *a. (pinszbek)* tombak, similor, mieszanina pięciu części miedzi i jednej części cynku, barwą przypominająca złoto, używana do powlekania wyrobów przemysłowych (od nazw. zegarmistrza w Londynie z 18-go wieku).

Pinczer *a.* mały pies z długą kudłatą sierścią.

Pindżak *ob.* **Pidżak.**

Pinele *nł.* orzeszki czyli ziarna z szyszki limby.

Pinezka *ob.* **Piunezka.**

Ping-pong *a.* rodzaj małego lawn-tennisu, w który się gra na bilardzie.

Pingwin *n.* ptak podbiegunowy pletwonogi, bezlotek, tłuściel.

Pinja *nł.* sosna włoska, rosnąca w poługniowej Europie.

Pinjola *w.* orzech wydawany przez drzewo pinja.

Pinnipedia *nł.* zwierzęta płetwonogie.

Pinnit *nł.* skamieniałość mięczaka (skorupiaka) morskiego, postacią przypominającego pióro.

Pinolin *nł.* olej żywiczny.

Pinseta *ob.* **Pinceta.**

Pinsować *f.* przy obcinaniu młodych drzewek obrywać pędy w powyżej 3-go lub 4-go listka, aby drzewko nabierało pożądanej formy; szczypać.

Pinta *f.* dawna kwarta francuska, miara objętości = 0,9 litra.

Pinxit *ł.* „wymalował",— podpis z boku pod obrazem.

Pion *w.* sznurek z ciężarkiem na końcu, wskazujący kierunek prostopadły do poziomu; **pionowy**, prostopadły do poziomu, mający kierunek pionu.

Pionek *f.* pieszek (figura w szachach); *przen.* człowiek będący narzędziem w czyich rękach.

Pionjer *a.* [*f.*] żołnierz w służbie technicznej lub inżenierskiej (wytykanie dróg, budowa mostów, sypanie szańców i t. p.); osadnik amerykański, trzebiący lasy dziewicze; *przen.* człowiek torujący innym drogę, krzewiący postęp, oświatę, cywilizację.

Pioskop **g.* przyrząd do oznaczania ilości tłuszczu w mleku.

Pipa *h.* beczułka podłużna, używana w Hiszpanji do wina, araku i oliwy=435 litrom.

Piperydyna *nł.*, **Piperyn** [*f.*] alkaloid wydobywany z pieprzu.

Pipeta *f.*, **Pipetka**, rurka szklana w jednym końcu szpiczasta, w środku wydęta, służy do zaczerpnięcia małej ilości płynu; lejek zakończony długą rurką i zamknięty błoną; rurka szklana, osadzona w rurce gutaperkowej, zamkniętej z jednego końca.

Piquant *ob.* **Pikantny.**

Pique-nique *ob.* **Piknik.**

Piqueur *f. (pikör)* strzelec posługujący przy polowaniach par force.

Piramida *g.* bryła gieometryczna, za podstawę ma wielobok, a ścianami bocznemi są trójkąty zbiegające się we wspólnym wierzchołku; ostrosłup; olbrzymie grobowce dawnych królów egipskich kształtu ostrosłupa czworobocznego z wielkich ociosanych kamieni; **piramidka**, rodzaj gry w bilard szesnastu bilami.

Piramidalny *ł.* o kształtach piramidy lub ostrosłupa; *przen.* ogromny, olbrzymi.

Pirargiryt **g.* ruda srebrna peruwjańska barwy czerwonej.

Pirat *g.-ł.* rozbójnik morski, korsarz.

Piraterja *f.* rozbójnictwo morskie, korsarstwo; *przen.* **p. literacka**, dopuszczanie się plagjatów *(ob.)*.

Pireneit *nł.* odmiana granatu (od nazwy gór Pirenejskich).

Piretica *nł.* leki przeciwgorączkowe.

Piretografja, Piretologja **g.* część medycyny, badająca choroby gorączkowe.

Pirheljometr **g.* przyrząd do mierzenia ilości ciepła słonecznego, grzejącego jednostkę powierzchni ziemi przez jednostkę czasu.

Pirofag **g.* magik, rzekomo łykający ogień.

Pirofon **g.* instrument wynaleziony przez Eug. Kastnera 1873 r., wydający tony skutkiem przepuszczania płomieni wodoru przez rurki szklane ustopniowanych rozmiarów.

Pirofor **g.* nazwa mieszanin samozapalających się na powietrzu a. w wodzie.

Piroga [*n.*] wązkie czółno, wydrążone w pniu drzewa lub wyrobione z kory, używane przez Indjan Ameryki Południ. i dzikich wyspiarzy Oceanu Wielkiego.

Pirogieneza, Pirogienetyczna **g.* **reakcja**, zjawiska chemiczne występujące przy bardzo wysokiej temperaturze, dotyczące zwłaszcza związków węgla.

Piroksylina **g.* bawełna strzelnicza, nitroceluloza, do której za mater. służy wata oczyszczona; *ob.* **Kolodjum.**

Piromancja **g.* wróżenie z ognia.

Piromanja **g.* obłęd umysłowy objawiający się w skłonności do wzniecania pożarów, do podpaleń.

Pirometr, Piroskop **g.* przyrząd do mierzenia bardzo wysokich temperatur, których termometr rtęciowy wskazać nie może.

Pirop *g.* granat czeski, karbunkuł.

Pirosfera **g.* ogniste płynne jądro ziemi; przestrzeń we wnętrzu ziemi, napełniona magną.

Piroskop *ob.* **Pirometr.**

Pirotechnika **g.* sztuka przygotowywania ogni sztucznych.

Pirotelegraf **g.* telegraf ogniowy.

Pirouette *f. ob.* **Piruet.**

Pirronizm *ob.* **Pyrronizm.**

Pirrusowe zwycięstwo *ob.* **Pyrrhusowe...**

Pirryjski *g.* **taniec**, taniec wojenny u staroż. Greków; **pirryjska miara**, miara wierszowa złożona z dwu sylab krótkich.

Piruet *f.* szybkie okręcenie się w miejscu wkoło na jednej nodze, opartej na końcach palców; obrót konia na tylnych nogach z podniesionemi przedniemi.

Piryt **g.* iskrzyk, związek naturalny siarki z metalami.

Pis-aller *f. (pi-zale)* ostateczność, w ostateczności, w najgorszym razie.

Piscem natare doces *ł.* uczysz rybę pływać? (mówi się o zarozumiałych, dających rady rozumniejszym a. lepiej się znającym na danym przedmiocie).

Pisces *ł.* ryby; **p. natare oportet**, ryby chcą pływać,

żartobliwe dopominanie się o podanie wina po rybach.

Piscykultura *nł.* umiejętna hodowla ryb.

Piscyna *ł.* miejsce w zakrystji do zlewania wody, w której myto naczynia święte i prano bieliznę kościelną; naczynie, w którym starożytni przechowywali żywe ryby.

Pisé *f.* (*pize*) ziemia a. glina mocno ubita, tworząca boisko (klepisko) a. ścianę, zwaną niekiedy błędnie murem pizańskim.

Pissoir *f.* wychodek do urynowania, szczelnik.

Pistacja *g.* drzewko rosnące w Syrji i Persji, dostarczające owocu, którego nasienie oleiste, zwane zielonym migdałem, używane bywa w cukiernictwie.

Pistol *w.* złota moneta różnej wartości, używana dawniej w Hiszpanji, Włoszech, Francji, Szwajcarji, Niemczech i Danji.

Pistolet *f.* krótka ręczna broń palna z mocno wygiętą kolbą (nazwa od miasta Pistoia, we Włoszech, gdzie była wynaleziona w 16-ym wieku); **pistoletowy sztos**, uderzenie kuli bilardowej kijem bez opierania ręki na bilardzie.

Piston *f.* do broni palnej: przyrządzik metalowy z masą zapalną wewnątrz, nakładany na sztyft z otworkiem prowadzącym do naboju; klapa czyli wentyl u instrumentów dętych; tłok stalowy w machinie parowej.

Pistonówka *ob.* **Kapiszonówka.**

Pistorjusza aparat, przyrząd w gorzelniach do dystylacji i rektyfikacji.

Pisuar *ob.* **Pissoir.**

Pitagorejczyk, uczeń a. zwolennik mędrca greckiego Pitagoresa (około 500 r. przed Chr.), wierzącego w metempsychozę.

Pitagoresa tablica, tabliczka mnożenia; **p-a twierdzenie**, w *geom.* twierdzenie, że w trójkącie prostokątnym kwadrat wystawiony na przeciwprostokątni równa się sumie kwadratów na dwu bokach pozostałych.

Pithecus *g.* ogólna nazwa małp; stąd: **pithekantropos erectus**, (hipotetyczny) małpolud, człowiek-małpa; nazwa kopalnych szczątków zwierzęcia zbliżonego do człowieka, znalezionych na wyspie Jawie w r. 1892.

Pitja *ob.* **Pytia.**

Pitometr **g.* narzędzie do oznaczania objętości danego naczynia.

Pitoreski *f.* malownicze opisy, rysunki; **pitoreskowy**, malowniczy, obrazowy.

Pitti, nazwa pałacu we Florencji słynnego architekturą i najpiękniejszą we Włoszech galerją obrazów (od rodziny tegoż nazw., pochodzi z 16 wieku).

Pityjskie igrzyska *ob.* **Pytyjskie.**

Piu *w.* w *muz.* więcej np. **p. adagio**, trochę wolniej; **p. allegro**, trochę prędzej; **p. lento**, wolniej.

Pium desiderium *ł. ob.* **Pia desideria.**

Piunezka *f.* płaski sztyfcik ze szparką, którym przytwierdza się papier do deski, pluskiewka.

Piuri a. **Barwa indyjska**, żółty barwnik przyrządzany w Bengalu z moczu krów, karmionych liśćmi mangowemi, używany w malarstwie olejnym i akwarelowym jako farba lakowa.

Pius dolus *ł. ob.* **Pia fraus.**

Piuska, czapeczka księża, okrywająca tonsurę, mycka (od imienia Pius).

Pizang *malajs.* roślina banan.

Pizański mur *ob.* **Pisé.**

Pizolit **g.* wapniowiec, złożony z pozlepianych okrągł. ziarenek węglanu wapnia, wielk. grochu, grochowiec.

Pizus, biedactwo, hołota, hołysz.

Pizzicato, Pizzicando *w.* granie na instrumentach smyczkowych nie smyczkiem, lecz szczypiąc struny palcami.

Piżmo *hebr.* masa mazista, czerwonawo-brunatna, tłusta, zapalna, o silnym zapachu, znajdująca się w gruczole brzusznym zwierzęcia zwanego piżmowiec, po wysuszeniu używana do pachnideł i jako lek podniecający (bywa i sztuczna).

Pjemja **g.* ropne zatrucie krwi.

Pjetysta *nł.* zwolennik pjetyzmu.

Pjetyzm *nł.* podniesione uczucie religijne, gorliwość religijna; cześć, wielkie poszanowanie kogoś lub czegoś; fanatyczne trzymanie się formułek obrzędowych.

Pjezoelektryczność *ob.* **Piezoelektryczność.**

Pjezometr *ob.* **Piezometr.**

Pjuska *ob.* **Piuska.**

Pl. a. **Plur.** *skr.* **Pluralis** *ł.* liczba mnoga.

Plac *n.* miejsce pod gołym niebem, służące do jakiego celu, gdzie się co odbywa; obszar gruntu niezabudowanego i nieuprawnego w mieście; obszerne miejsce wśród miasta, gdzie się kilka ulic zbiega; miejsce pod budowę domu; dostać komu **p-u**, dotrzymać **p-u**, nie ulęknąć się kogo, nie cofnąć się, nie uciec.

Placadjutant *n.* oficer pomocnik placmajora.

Place aux dames! *f.* (*plas o dam*) miejsca dla dam (dla kobiet)! *przen.* dopuśćcie kobiety do praw, do głosu.

Place aux jeunes! *f.* (*plas o żön*) miejsca dla młodzieży! *przen.* dopuśćcie młodzież do głosu, do wpływu, do władzy.

Placebo *ł.* lekarstwo dane choremu raczej dla zadowolenia go, niżeli dla właściwej sobie skuteczności leczniczej.

Placenta *ł.* łożysko, miejsce, rodzaj siatki z naczyń krwionośnych, łączącej za pomocą sznurka pępkowego płód z żywotem matki.

Placer *a.* (*plaser*) pole złotonośne, piaski złotonośne w rzece.

Placet *ł.* *dosł.* podoba się; przyjmuję; **p. sub conditione**, przyjęte pod warunkiem.

Placetum regium *ł.* zezwolenie panującego na ogłoszenie i wykonywanie rozporządzeń papieskich.

Placido *w.* w *muz.* spokojnie.

Plackarta *n.* bilet na miejsce numerowane w wagonach niektórych pociągów kolejowych.

Plackomendant *n.* oficer, sprawujący nadzorczą władzę w sprawach wojskowych nad większą załogą miasta lub twierdzy.

Placmajor *n.* oficer, kierujący biurowemi sprawami komendy, przydany do pomocy głównemu komendantowi miasta lub twierdzy.

Plafon *f.* sufit zdobny malowidłami, stiukiem a. rzeźbą.

Plagalna *ł.* **kadencja**, rodzaj kadencji właściwej gregorjańskiemu śpiewowi; **p-y śpiew**, śpiew w muzyce gregorjańskiej, w którym finał znajduje się w środku utworu zamiast na końcu.

Plagjat *ł.* kradzież literacka lub artystyczna, przywłaszczenie cudzych pomysłów i podawanie ich za własne.

Plagjator *ł.* pisarz wypisujący ustępy z obcych dzieł i podający je za własne.

Plagjoklas **g.* *miner.* ogólna nazwa feldspatów.

Plagoskop **g.* chorągiewka na dachu, wskazująca kierunek wiatru, zwłaszcza połączona ze znajdującą się pod sufitem różą wiatrów.

Plaid *a.* (*pled*) *ob.* **Pled.**

Plaidoyer *f.* (*pleduaje*) mowa adwokata w obronie oskarżonego przed sądem.

Plain chant *f.* (*plę szaⁿ*) *ob.* **Gregorjański śpiew.**

Plaisir *f.* (*plezir*) przyjemność, upodobanie.

Plajta [*żarg.*] podstępne bankructwo.

Plaka *f. ob.* **Plaque.**

Plakard *f.* rozkaz, zawiadomienie, rozporządzenie, ogłoszenie przybite.

Plakat *śrł.* ogłoszenie umieszczone w miejscach widocznych, na murach ulicznych, na kjoskach i t. p., afisz.

Plakieta *f.* *dosł.* drobna moneta miedziana; płaskorzeźba w metalu, rodzaj medaljonu.

Plan *ł.* naprzód obmyślony w szczegółach sposób wykonania jakiego przedsięwzięcia; w głównych punktach wytknięty szkic, zarys jakiej pracy; pomniejszony rysunek budynku lub miejscowości, dający obraz miejsca, zajętego przez przedmiot, położenia i stosunkowych wymiarów pojedyńczych części; poziome przecięcie; projekt budynku lub robót inżynierskich *ob.* **Sytuacyjny plan**, porządek, w jakim są rozmieszczone przedmioty w stosunku do widza: **pierwszy p.**, przedmioty najbliższe; **dalszy p.**, **drugi p.**, przedmioty dalsze; *przen.* porządek, w jakim sprawy mają być rozstrzygane, stopień zajęcia, jaki budzą co do swej ważności, nagłości; projekt, zarys, zamiar, pomysł, widoki na przyszłość; **planować**, układać plany, projektować; równać po wierzchnię gruntu, równać ziemię, niwelować; maczać papier drukowy w wodzie z klejem, żeby na nim atrament nie zalewał.

Planchette *f.* (*plaⁿszet*) stolik mierniczy.

Plandeka *n.* płótno nieprzemakalne do przykrywania towarów lub rzeczy.

Planeta *g.* [*ł.*] ciało niebieskie, biegnące naokoło słońca po drodze zbliżonej do koła i otrzymujące od niego światło i ciepło; **planetnik**, gwiaździarz, astrolog; wróżący z gwiazd.

Planetarium *ł.* przyrząd naukowy, poruszany mechanizmem zegarowym lub korbą, przedstawiający nasz układ słoneczny i ruch planet dokoła słońca.

Planetarny *nł.* a. **słoneczny system**, w *astr.* nazwa całości świata składającej się z wielkiego ciała niebieskiego zw.

słońcem i mniejszych ciał (planet) krążących około niego.

Planetoida *g. mała planeta, niedostrzegalna prawie gołym okiem, krążąca dokoła słońca, asteroida.

Planiglob, **Planisfera** *nł.* mapa gieograficzna półkuli ziemi lub nieba.

Planimetr a. **Integrator** *nł.* przyrząd do mechanicznego mierzenia powierzchni figur płaskich.

Planimetrja *nł.* część gieometrji, zajmująca się badaniem figur płaskich, to jest, leżących na jednej płaszczyźnie, gieometrja płaska.

Planina *ob.* **Płanina.**

Planisfera *ob.* **Planiglob.**

Planki *n.* deski służące do obicia okrętu wewnątrz.

Plankt *ł.* narzekanie żałosne, pieśń żałosna, tren, lament.

Plankton *g. jakikolwiek organizm żyjący w głębi oceanu.

Planografja *nł.* sposób drukowania z powierzchni płaskich, na których rysunek nie jest ani wgłębiony, ani wypukły.

Plansza *f.* płyta rytowana do odbijania z niej rycin; rycina, sztych.

Plant *f.* nasyp pod kolej żelazną; **planty, plantacje**, nasypy; miejsca do przechadzek naokoło miasta, obsadzone drzewami i krzewami.

Plantacja *nł.* obszar gruntu użyty pod uprawę roślin przemysłowych; sadzenie i uprawa tychże roślin; *ob.* **Plant.**

Plantator *ł.* uprawiający na większą skalę rośliny przemysłowe; właściciel plantacji (zwłaszcza w Ameryce); *przen.* wyzyskiwacz pracy ludzkiej.

Plantjer, wyrobnik pracujący na dniówkę w plantacji buraków dla cukrowni.

Plantować *ł.* wyrównywać powierzchnię gruntu, niwelować teren, aby przedstawiał równą płaszczyznę; sadzić rośliny.

Planum *ł.* płaszczyzna, plac wyrównany.

Plaque *f.* wyroby platerowane; *ob.* **Platerować.**

Plaquette *ob.* **Plakieta.**

Plasma *g.* minerał, drogi kamień, ciemno-zielona odmiana chalcedonu; *ob.* **Plazma.**

Plasmodja *ob.* **Plazmodja.**

Plasmogonja *ob.* **Plazmogonja.**

Plasować *f.* umieszczać; dawać miejsce, posadę, zajęcie chlebodajne; sadzać.

Plaster [*n.*] masa lecznicza rozsmarowana na tkaninie, do przykładania na stłuczenia rany, owrzodzenia i t. p.; **p. miodu, wosku**, płat wosku z miodem a. bez miodu, wykrojony z ula.

Plastron *f.* blacha kirysu osłaniająca piersi; skórzany, miękko wysłany napierśnik dla ochrony od ciosu rapirem przy nauce fechtunku; rodzaj krawatu z szerokim płatem, spadającym na piersi, jako zakończenie; płaskie przybranie ubioru na piersiach; *przen. iron.* osoba, towarzysząca komu dla opieki, przyzwoitości; nudny a nieunikniony towarzysz.

Plastycyzm *g. zdolność przedstawiania przedmiotów słowami a. na wizerunku tak wyraziście, jakby się przedstawiały oku, zdolność nadawania niejako wypukłości opisom lub obrazom.

Plastyczny *g.* dający się urabiać w dowolne kształty; wypukły, bryłowaty; obrazowy, barwny; **p-e sztuki**, te sztuki piękne, które obejmują dzieła przedstawiające się w kształtach bryłowatych (architektura, rzeźba, snycerstwo); **p-a operacja**, wstawienie innego kawałka skóry w miejsce zniszczonej chorobą a. brakującej po operacji; **plastyczność**, wypukłość, uwypuklenie, uwydatnienie, bryłowatość; zdolność przyjmowania i zachowywania nadawanych kształtów (taką właściwość ma np. glina); zaleta rysunku, malowidła, w którym przedmioty bryłowato odskakują od tła, zdają się mieć naturalną wypukłość; w utworze literackim: obrazowość, barwność stylu, dająca obrazy, odznaczające się wielką prawdą życiową, które niemal widzimy.

Plastydy, Plastydje *g.* ciałka rozmaitej wielkości i postaci, będące cząstkami morfologicznemi komórki roślinnej a. zwierzęcej i otaczające jej jądro, inaczej: bjoplasty, leucyty.

Plastyka *g.* sztuka tworzenia z materjałów miękkich (glina, wosk) lub twardych (marmur) przedmiotów w ich kształtach naturalnych lub zmniejszonych albo powiększonych; uwypuklenie, uwydatnianie, przedstawianie kształtów w formach wydatnych, wypukłych, wyrazistość, wydatność; kształt powierzchni ziemi.

Plata *n.* płyta, tafla, blat, klisza; blacha stanowiąca część zbroi; **p. emulsyjna**, tafelka szkła, pokryta warstwą żelatyny, zawierającą bromek srebra.

Platan *ł.* jawor, klon.

Plateau *f.* *(plato)* wyżyna, płaskowzgórze.

Plater, cienka warstewka złota a. srebra, którą się powleka dla ozdoby, a. dla trwałości przedmiot zrobiony z lichszego metalu; przedmiot platerowany.

Platerować [*n.*] powlekać platerem *(ob.)*.

Platforma *f.* dach płaski; miejsce sztucznie podwyższone i wyrównane; łoże działa; podwyższony pomost przed dworcem kolejowym, peron; otwarta część wagonu osobowego; wagon towarowy nie przykryty; rodzaj wozu z szeroką płaską płytą do stawiania lub kładzenia na nią ciężarów; ogół zasad, według których jakie stronnictwo a. korporacja zamierza działać, i celów, które chce osiągnąć.

Platgzyms *n.* gzyms ozdobny o dużym wyskoku z platą poziomą na wierzchu, np. u kominka.

Platoniczna *g. **miłość** miłość idealna, duchowa, pełna czci, wolna od zmysłowości.

Platonizm *g. filozofja Platona, której podstawą jest świat idei, dobra, piękna, prawdy.

Plattdeutsch, Niederdeutsch *n.* język dolno-niemiecki, używany w Prusiech, w północnych Niemczech; język literacki ogólno-niemiecki oparty jest o narzecza górno-niemieckie, zowie się zaś *hochdeutsch*.

Platyknemiczny *g. typ o goleni spłaszczonej.

Platyknemja *g. kość goleniowa, szablasto spłaszczona u niektórych ludzi.

Platyna *h.* najcięższy ze szlachetnych metali, koloru biało-szarawego; **platynowa gąbka**, otrzymywana technicznie platyna w postaci masy dziurkowatej, ma własność pochłaniania niektórych gazów i zgęszczania ich tak silnego, że się zapalają; służy do utleniania i do niecenia ognia.

Platynotyp *nł.* odbitka fotograficzna na papierze nasyconym solami platyny, podobna do akwatynty.

Platzkarte *ob.* **Plackarta.**

Plaudite cives! *ł.* bijcie oklaski obywatele! — słowa wygłaszane po zakończeniu przedstawienia w teatrach rzymskich.

Plazma *g.* ciało białkowate, półpłynne, stanowiące pierwiastkową materję składową tworów organicznych, to samo co protoplazma; zaródź; **płynne osocze krwi**, żółtawo bezbarwne; *ob.* **Plasma.**

Plazmodja *g. masa śluzowata grzybów śluzowców.

Plazmogonja *g. powstawanie organizmów z materji zawierającej białko (według hipotezy Haeckela).

Plazmoliza *g. rozszerzanie się i kurczenie żywej protoplazmy poddanej działaniu niektórych czynników.

Plaża *f.* morskie wybrzeże płaskie i otwarte, z łagodną spadzistością ku morzu; miejsce do spaceru nad morzem.

Plądrować *n.* rabować, łupić, obdzierać; przepatrywać, przeszukiwać cudze rzeczy, szuflady, tłomoki itp.

Pleasure-ground *a.* *(pleször graund)* wielki trawnik w ogrodzie, służący do gier i zabaw.

Pleban *śrł.* proboszcz, paroch.

Plebanja *nł.* urząd plebana; dom i grunt należący do plebana przez czas jego urzędowania.

Plebej, Plebejusz *ł.* w staroż. Rzymie człowiek z gminu, z ludu, nie mający praw obywatelskich; nieszlachcic, chłop a. mieszczanin.

Plebiscyt *ł.* w staroż. Rzymie uchwała zapadła na zgromadzeniu plebsu, pod przewodnictwem trybuna; uchwała narodowa wynikła z głosowania powszechnego.

Plebs *ł.* lud, gmin.

Pled *a.* rodzaj płaszcza górali szkockich z grubej wełnianej kraciastej tkaniny; duży szal wełniany gruby, w kratę a. inny deseń służy do przykrycia.

Plein air *f.* *(plę ner)* kierunek nowszej szkoły malarzy, polegający na przedstawianiu przedmiotów w pełnym świetle, unikający ostrych kontrastów światła i cieniów; efekt kolorystyczny oddający przejrzystość powietrza i bogactwo światła.

Plein pouvoir *f.* (*plę puwuar*) pełnomocnictwo, pełna władza, zupełna swoboda działania.

Pleistoceniczne *g. **pokłady**, pokłady późniejsze niż trzeciorzędowe.

Plejada *g.* gromada małych gwiazd w konstelacji Byka; *przen.* w starożytności 7 poetów z czasów Ptolemeusza Filadelfosa; w literat. francuskiej 7 pisarzy z czasów Henryka III i 7 z czasów Ludwika XIV; wogóle szereg znakomitych pisarzy mniej więcej jednoczesnych.

Plejzer *n.* skaleczenie, rana od cięcia; szrama, blizna.
Plejzerować *n.* ranić; **plejzerowany**, zraniony, skaleczony bronią białą.
Plektrum *g.* pałeczka do uderzania w struny instrumentu muzycznego dla wydobycia z nich głosu, używana przez starożytnych przy grze na lirze.
Plen *r.* niewola.
Plenarne *śrł.* **zebranie** zgromadzenie się wszystkich członków jakiej instytucji dla narad, wolne posiedzenie.
Plener *ob.* **Plein air**; **plenerzysta**, malarz, który w utworach swoich szczególnie uwzględnia plein air *(ob.)*.
Plenipotencja *nł.* pełnomocnictwo, upoważnienie do działania w sprawach danej osoby.
Plenipotencjarjusz *nł.* pełnomocnik monarszy, poseł drugiego rzędu przy dworze, gdzie niema ambasadora z jego państwa.
Plenipotent *l.* pełnomocnik upoważniony przez mocodawcę do działania w jego imieniu; zarządzający majątkiem i interesami właściciela wielkiej posiadłości ziemskiej.
Pleno titulo *ob.* **P.T.**
Plenum *l.* **ogół,** wszyscy; pełne posiedzenie lub zgromadzenie.
Plenus venter non studet libenter *l.* pełny brzuch przeszkadza do pracy; *przen.* wyrażenie stosowane do ludzi bogatych, którzy, mając byt zapewniony, nie poczuwają się do obowiązku pracowania dla społeczeństwa.
Pleochroizm **g.* *ob.* **Polichroizm.**
Pleomorfizm **g.* wielopostaciowość.
Pleonast *nł.* minerał, drogi kamień, czarna odmiana spinelu.
Pleonastyczny *g.* zawierający pleonazmy, przepełniony pleonazmami, będący pleonazmem.
Pleonazm *g.-ł.* większa ilość wyrazów lub zdań, aniżeli potrzeba do określania rzeczy, nagromadzenie jednoznacznych wyrazów, wada stylu przeciwna zwięzłości (**p.** rozmyślnie użyty w stylu pięknym dodaje mu barwności, siły i dobitności).
Pleorama **g.* przyrząd, w którym obrazy ruchome przesuwają się przed oczami widza, jakby on je mijał, jakby on był w ruchu.
Plereza *ob.* **Pleureuse.**
Plessimetr, **Plesymetr** **g.* stukawka, pukadło, płytka z kości słoniowej, służąca wraz z młoteczkiem do opukiwania lekarskiego; *ob.* **Perkusja.**
Plethora *g.* krwistość całego organizmu (jako oznak zdrowia) lub oddzielnych części ciała; nadmiar krwi; *przen.* nadmiar, przepełnienie.
Plethometrja **g.* nadmierna ilość pewnych części ciała, np. 6 palców.
Pleura *g.* opłucna, błona wyściełająca wnętrze klatki piersiowej, obejmująca płuca
Pleureuse *f.* *(plöröz)* białe obszycie sukni żałobnej pokryte czarną krepą, rodzaj pióra na kapeluszu damskim.
Pleuritis, Pleuroza *nł.* zapalenie opłucnej.
Pleurotomja **g.* operacja chirurgiczna rozcięcia klatki piersiowej.
Pleurytyczny *nł.* opłucny.
Plexus *l.* splot, węzeł; w *anat.* sploty nerwowe i naczyniowe.
Plezjopja **g.* krótkowzroczność nabyta wskutek rozpatrywania przedmiotów bardzo drobnych.
Plezjozaurus **g.* wężojaszczur, olbrzymi płaz kopalny, z małą głową, a bardzo długą szyją i kadłubem zwierzęcia ssącego, znajdowany w pokładach mezozoicznych.
Plezymetryczny **g.* wypukowy (instrument, odgłos).
Pliant *f.* *(pliaⁿ)* lekkie, przenośne, składane krzesełko bez oparcia.
Plica polonica *l.* *ob.* **Plika.**
Plié *f.* ruch w tańcu ze zgięciem kolan.
Pilja *f.* w niektórych grach hazardownych równa liczba oczek u bankiera i ponitera; zagięcie rogu karty w grze karcianej.
Plika *l.*, **Plik**, zwój, pęk papierów.
Plika *l.* kołtun (choroba).
Plinta *g.-ł.* cegła płaska, kwadratowa podstawa pod kolumny, filary i t. p.
Pliocen **g.*, **Plioceniczna formacja**, w *gieol.*: wierzchnie najpóźniejsze (najmłodsze) warstwy pokładów trzeciorzędowych, złożone z pokładów żwirowych, piaskowych i grubej gliny.
Plisa *f.* przybranie sukni damskiej na wierzchu lub u dołu pod spodem, w rodzaju taśmy ze skośnego materjału.
Plomba *f.* ołowiana pieczęć przy towarach jako znak opłaconego cła a. jako znak fabryczny; masa (kit lub metal) wypełniająca ząb wypróchniały; **plombować**, zaopatrywać towary plombami; wypełniać otwory w zepsutych zębach odpowiednią masą plastyczną.
Plon - Plon *f.* ironiczny przydomek dawany niegdyś ks. Hjeronimowi Napoleonowi Bonaparte zm. 1891 r.
Pludry *n.* spodnie buchaste, workowate, szarawary, hajdawery; *przen. pog.* Niemcy.
Plumaż *f.* pióropusz, kita z piór.
Plumbum aceticum *l.* octan ołowiu.
Plum - cake *a.* *(plömkek)* ciastko z rodzynkami.
Plumpudding *a.* *(plömpudin)* narodowa potrawa angielska z mąki i tłuszczu wołowego z rozmaitemi przyprawami.
Plurale tantum *l.* tylko w licz. mnogiej używany rzeczownik (np. drzwi, szczypce i t. d.).
Pluralis *l.* w *gram.* liczba mnoga; **p. majestatis** a. **majestaticus**, stosowanie l. mn. zamiast pojedyńczej przez monarchów: My; **p. modestiae**, używanie l. mn. przez autorów przez skromność.
Pluralizm *nł.* zmysł społeczny, duch społeczny lub korporacyjny; uznanie równouprawnienia; pogląd, według którego podstawami bytu są nieskończenie liczne, jakościowo różne substancje, monadologja Leibniza; przeciwieństwo: **Monizm.**
Pluralna *l.* **ordynacja wyborcza, Pluralność**, zapewnienie większej liczby posłów tej klasie obywateli, która ma wyższy cenzus wyborczy, uprzywilejowany przez ordynację wyborczą.
Plures pocula quam gladius *l.* więcej ludzi niszczy pijaństwo niż miecz.
Pluribus unum *l.* jedno w wielu: dewiza na herbie St. Zjednoczonych Ameryki.
Plurimum facere et minimum ipso de se loqui *l.* dużo czynić, a jaknajmniej o sobie mówić.
Plus *l.* w matematyce znak dodawania lub wielkości dodatniej, wyobrażany przez prosty krzyżyk(+) jako znak więcej; przewyżka; *przen.* zaleta, strona dodatnia.
Plus catolique que le pape *f.* *(plü katolik kö lö pap)* *dosł.* bardziej katolicki niż sam Papież; zanadto gorliwy.
Plus de confidence que de connaissance *f.* *(plü dö kąfidaⁿs kö dö konesaⁿs)* więcej poufałości niż znajomości.
Plus exempla quam peccata nocent *l.* złe przykłady więcej szkodzą, aniżeli same występki.
Plus fait douceur que violence *f.* *(plü fe dusör kö wjolaⁿs)* więcej dokonasz dobrocią niż złością.
Pluslicytant *nł.* ten, kto daje największą cenę na licytacji.
Plusmacher *n.* finansista usiłujący wszelkim sposobem zwiększyć dochody państwa.
Plus minus *l.* mniej więcej.
Plus offerenti *l.* więcej dającemu; temu, kto więcej zaofiaruje.
Plus potest negare asinus quam probare philosophus *l.* więcej wad może wykazać osioł, niż zalet filozof (wyrażenie stosowane do niepowołanych krytyków, którzy radzi wyszukują wady, aby pokazać swoje znawstwo, a pomijają zalety, którychby stworzyć nie potrafili).
Plusquamperfectum *l.* w *gram.* czas zaprzeszły.
Plus ultra *l.* wciąż dalej.
Plus vident oculi quam oculus *l.* więcej widzą oczy niż oko.
Plusz *f.* [*n.*] tkanina jedwabna, wełniana lub bawełniana, podobna do aksamitu, lecz odróżniająca się dłuższym włosem.
Plut *ob.* **Plutus.**
Plutokracja *g.* arystokracja pieniężna, warstwa społeczna, złożona z najbogatszych ludzi bez względu na pochodzenie; bogacze; wpływ bogaczów na rządy kraju.
Pluton *f.* oddział wojska; **plutonowy ogień**, strzały dawane przez całą kompanję odrazu i ciągle, bez komendy.
Pluton *g.* w wierzeniach starożytnych bożek piekieł i świata podziemnego.
Plutoniczny **g.* powstały skutkiem działania ognia podziemnego; **p-na teorja**, pogląd przypisujący utworzenie się skorupy ziemskiej sile ognia wewnętrznego ziemi; **p-ne** a. **ogniowe skały**, utworzone skutkiem stygnięcia roztopionej masy law pierwotnych.
Plutonizm **g.* *ob.* **Plutoniczna teorja.**
Plutus *l.* bożek bogactw.
Pluviose *f.* *(pluwjoz)* miesiąc deszczowy w kalendarzu rewolucyjnym francuskim (od 20 stycz. do 18 lut.).
Pluwjał *l.* niegdyś rodzaj płaszcza, którym osłaniał się kapłan podczas słoty, przy sprawowaniu publicznych procesji; z czasem przetworzony w ozdobną kapę, wkładaną w czasie uroczystych ceremonji kościel-

nych; płaszcz koronacyjny cesarzów niemieckich.

Pluwjometr *nł.* przyrząd do mierzenia ilości opadów atmosferycznych (spadłego deszczu, śniegu, gradu itp.), deszczomierz, ombrometr.

Płaneta *ob.* **Planeta**; **płanetny**, dżdżysty (o czasie), niepogodny, zmienny; pełny nieszczęśliwych przypadków i przygód; **płanetnik**, w mitologji polskiej: mieszkaniec chmur, zawiadujący deszczami i burzami.

Płanina *słc.* polana czyli goła a. trawą i chwastem porosła przestrzeń wśród gór, lasów.

Płatnerz *n.* rzemieślnik wyrabiający zbroje.

Płyta *g.* (?) flisa, tafla kamienna, najczęściej z łupku a. z kamienia ciosowego.

P. M. *skr.* **Pontifex Maximus** (*ob.*).

P. m. *skr.* **Piae memoriae**; *skr.* **Pro memoria**; *skr.* **Pro mille** (*ob.*).

Pneumatofobja **g.* obawa duchów, zabobonna trwoga przed duchami.

Pneumatologja **g.* nauka o duchach; spirytyzm.

Pneumatomachja **g.* zaprzeczenie duchowości człowieka.

Pneumatometr *ob.* **Pneumometr.**

Pneumatoterapja **g.* leczenie powietrzem zgęszczonym a. rozrzedzonym.

Pneumatozą *g.* nagromadzenie powietrza wewnątrz ciała.

Pneumatyczny *g.* oparty na własnościach zgęszczonego lub rozrzedzonego powietrza; **p-na machina** a. **pompa**, pompa powietrzna, przyrząd służący do zgęszczania powietrza a. do wydalania go z przestrzeni hermetycznie zamkniętych; **p-na poczta**, urządzenie do przesyłania listów i posyłek w wagonikach przepychanych siłą ścieśnionego powietrza przez rury ciągnące się pod ziemią; **p-na kolej**, poruszana ścieśnionym powietrzem; **p-na poduszka, p-na obręcz**, gumowa poduszka, obręcz, wypełniona powietrzem; **p-ne krzesiwko**, przyrząd, w którym gąbka zapala się przez nagłe stłoczenie powietrza.

Pneumatyk *g.* w kołowcu (rowerze) bandaż gumowy na koła, napełniony zgęszczonym powietrzem.

Pneumatyka **g.* część mechaniki, obejmująca naukę o równowadze i ruchu gazów, aeromechanika.

Pneumatyzm *ob.* **Pneumatologja.**

Pneumococcus (*-kokkus*) *nł.* bakterja powodująca zapalenie płuc.

Pneumograf **g.* przyrząd graficznie przedstawiający ruchy ciała wykonywane skutkiem oddychania.

Pneumologja **g.* nauka o płucach.

Pneumometr **g.* przyrząd do mierzenia powietrza.

Pneumonja *ł.* zapalenie płuc.

Pneumoragja **g.* kaszel krwawy.

Pneumoterapja *ob.* **Pneumatoterapja.**

Pneumothorax **g.* niebezpieczna rozedma płuc, powstaje z nagromadzenia się powietrza w opłucnej lub z wysięku ropy z płuc (w suchotach).

Pnyx *g.* plac w starożytnych Atenach, gdzie odbywały się zgromadzenia ludowe.

Poalei Sion *hebr.* nazwa odłamu socjalistycznego Syonistów; *dosł.* robotniczy Syon.

Poatryner *ob.* **Poitrinaire.**

Pobereżnik *mlr.* strażnik leśny pilnujący lasów po brzegach.

P. occ. *skr.* **Par occasion** *f.* (*-okkazją*) przy sposobności, przez okazję, przez grzeczność.

Pocket dictionary *a.* (*pokit dikszöneri*) słownik kieszonkowy.

Poco *w.* (*poko*) w *muz.* trochę; **poco a poco**, stopniowo.

Poczta [*w.* a. *n.*] zarząd utrzymujący po miastach i drogach konie dla przewożenia podróżnych, listów, pieniędzy i rzeczy; *przen.* listy i gazety z poczty świeżo nadesłane; dzień, w którym listy i gazety nadchodzą; wóz spotkany w drodze, należący do zarządu poczty i wiozący podróżnych a. rzeczy; rodzaj zabawy towarzyskiej; **p. pantoflowa** *ob.* **Pantoflowa poczta**; **pocztarz**, urzędnik poczty; pocztyljon, listonosz roznoszący listy z poczty; **pocztową karta, pocztówka**, odkryta karta wysyłana pocztą, z marką niższej ceny, aniżeli list zamknięty; korespondentka, odkrytka; **p. marka**, karteczka ze stemplem państwowym i ceną, przyklejana do listu jako dowód opłaty za jego przesyłkę.

Pocztamt *n.* biuro zarządu poczty.

Poczthalter *n.*, **Pocztenutor**, urzędnik poczty, utrzymujący konie i wozy dla przewożenia osób, rzeczy, listów i paczek.

Poczthalterja *n.* stacja pocztowa, na której można dostać koni i wozów na dalszą drogę; **stacja p-wa**, która wysyła listy i pakunki.

Pocztmajster, Pocztmistrz *n.* zawiadujący pocztą, kierownik biura, z którego są rozwożone osoby i rzeczy i gdzie się wydają listy i posyłki nadesłane pocztą.

Pocztyljon *f.* woźnica poczty.

Podalgja **g.* rwanie w nogach.

Podagra **g.* choroba z nabrzmieniem stawów u nóg, artretyzm w nogach, dna nożna; **podagryk**, chory na podagrę.

Podcyfrować, podpisać nazwisko a. swoje litery na znak, że się widziało referat przedstawiony; *ob.* **Cyfrować.**

Podest *w.* rozszerzony pomost między kondygnacjami schodów; u skoczków: deseczka do odbijania się.

Podesta *w.* burmistrz a. wójt we Włoszech.

Podjum *ł.* u starożytnych Rzymian podwyższenie dokoła areny cyrkowej, murem od niej oddzielone, z miejscami dla senatorów, posłów zagranicznych, westalek; pomost podwyższony dla łatwiejszego widzenia, co się wokoło odbywa, lub podwyższona platforma, skąd patrzeć można (np. w panoramie); podłoga na scenie w teatrze.

Podminować (*ob.* **Mina**) zrobić podkop, podłożyć miny; *przen.* zachwiać w podstawach; podkopać w opinji publicznej.

Podolatrja **g.* wielbienie nóg, oddawanie czci nogom.

Podometr **g.* *ob.* **Pedometr.**

Podradczyk *r.* dostawca, liwerant; przedsiębiorca, antreprener, (*szczeg.* dostawca a. przedsiębiorca robót rządowych).

Podstemplować, podeprzeć stemplami czyli słupami.

Podsufitka, deski przybite do belek górnych w celu zrobienia sufitu (*ob.*).

Poemat *g.* większy utwór poetyczny.

Poenitentiale *ł.* książka pokutna, kościelna (o skrusze, spowiedzi, rozgrzeszeniu, pokucie).

Poésies de circonstance *f* (*poezi dö sirkąsta*ⁿ*s*) poezje okolicznościowe.

Poeta *ł.* człowiek niezwykle odczuwający estetyczne wrażenia i podniosłe nastroje ducha, obdarzony talentem wypowiadania ich pięknie i wywoływania w innych obrazów i uczuć podobnych, wieszcz, rymotwórca; *żart.* wierszorób; *przen.* marzyciel gardzący prozą życia.

Poeta laureatus *ł.* poeta uwieńczony.

Poeta nascitur, non fit *ł.* poeta się rodzi, nie staje się nim.

Poetae nascuntur *ob.* **Nascuntur...**

Poetaster *ł.* lichy poeta, wierszorób.

Poete, non dolet *ł.* Poetusie, to nie boli—słowa Arrji, żony konsula Ceciny Poetusa, gdy chcąc go natchnąć odwagą do odebrania sobie życia, na co skazał go cesarz rzymski Klaudjusz (r. 42 po Chr.), sama pierwej mieczem się przebiła; stosowane są do ludzi, którzy z rezygnacją narażają się na cierpienia nieuniknione.

Poetyczny *ł.* pełen poezji, idealny, wzniosły, budzący wrażenia piękne i stany duszy wzniosłe; obrazowy, ubarwiony przenośniami.

Poetyka *g.* wykład i teorja poezji; dawniej klasa szkolna, w której wykładano teorję poezji.

Poetyzować *nł.* marzyć, idealizować, zabarwiać w sposób poetyczny.

Poezja *g.-ł.* sztuka wywoływania słowami podniosłych nastrojów duszy, malowania harmonijnym językiem pięknych obrazów i budzenia estetycznych wrażeń; sztuka pisania wierszem; utwór wierszowany; piękne, podniosłe wrażenia; *tran.* mrzonka, nie dająca zastosować się w życiu praktycznym, marzenie.

Poezjomanja, manja pisania poezji pomimo braku talentu i daru wierszowania.

Poganin *ł.* oddający cześć bałwanom, bóstwom; **pogański**, bałwochwalczy, bezbożny, niegodziwy, dziki.

Poganizm *nł.* bałwochwalstwo, wielobóstwo.

Pogoniasis *nł.* zbyt silny porost włosów na brodzie, szczególniej u kobiet.

Pohybel *mlr.* zguba, zniszczenie, ruina; kara śmierci, szubienica.

Poi *w.* potem; **e poi la coda**, a potem zakończenie.

Poil de chèvre *f.* (*pual dö szewr*) wełna z kóz angorskich, materjał półwełniany w kraty kolorowe na suknie damskie.

Point *f.* (*pųę*) kropka, punkt; przy grze: jednostka do obliczania straty i zysku; **p. d'appui** (*-dapüi*) punkt oparcia; **p. de vue** (*-dö wü*) punkt widzenia; **p. d'honneur** (*-donör*) punkt honoru; **p. d'orgue** (*-dorg*) p. fermata.

Pointage *f. (puętaż)* na giełdzie stwierdzenie umów.

Point d'argent point de Suisse *f.* (*puę darża", puę dö süis) dosł.* niema pieniędzy, niema Szwajcara; *przen.* darmo nic otrzymać nie można (wyrażenie z czasów gdy Szwajcarowie służyli jako najemne wojska).

Point de rêveries! *f. (puę dö rewri)* żadnych marzeń!

Pointe *f.* (*puęt*) ostro zakończony szczyt; słówko dowcipne, ostre a wytworne.

Pointer *a.* pies legawy myśliwski z krótką gładką sierścią.

Pointilista *ob.* **Puętylista.**

Point-lace *a.* tasiemeczka z pętelkami, z których, za pomocą szydełka a. igły robi się koronki.

Points *f.* (*puę*) koronki robione ręcznie; **p. à l'aiguille** (*-legüj*) *ob.* **Point-lace.**

Poissons sans boisson sont poison *f.* (*puasą sa" buasą są puazą*) *żart.* ryby bez wina są trucizną.

Poker *a.* rodzaj gry w karty pochodzenia amerykańsk.

Pokius, bożek piekieł w mitologji litewskiej.

Pokost *ob.* **Werniks.**

Pokrowa *mlr.* święto Opieki N. M. P.

Polarny *l.* biegunowy, właściwy okolicom położonym w pobliżu biegunów ziemi; **lis p.**, lis właściwy krajom podbiegunowym, w zimie biały, w lecie szary, inaczej: lis niebieski; **gwiazda p-a**, gwiazda biegunowa północna; **zorza p-a**, zjawisko częste w krajach podbiegunowych, polegające na tym, że od strony bieguna ukazuje się wśród ciemności nocnych łuk jasny, od niego promieniują ruchome słupy światła z początku białego, później barwnego, wreszcie wszystko to gaśnie; **polarność**, własność magnesu zwracania się ku biegunowi północnemu.

Polarymetr *nł.* jest polaryzatorem zastosowanym do badania ciał w roztworze, różniących się sposobem polaryzowania światła.

Polaryzącja *nł.* zmiana fizycznych własności promieni światła przy przejściu przez niektóre ciała przezroczyste lub przy odbiciu.

Polaryzator *nł.* przyrząd złożony z dwu pryzmatów Nicola, osadzonych na jednej osi optycznej, służy do rozpoznawania układu kryształów.

Polders *hol.* ziemie naniesione przez przypływy morskie, a następnie umocnione groblami i uprawne.

Polemarch *g.* w starożyt. Grecji główny wódz wojska, archont zawiadujący sprawami wojennemi i floty.

Polemiczny *g.* tyczący się polemiki, właściwy polemice, zawierający polemikę, sporny.

Polemika *g.* spór naukowy, religijny, polityczny i t. p. prowadzony publicznie przy pomocy pisanych lub drukowanych rozpraw, artykułów dziennikarskich i t. d.

Polemizować *g.* prowadzić spór piśmienny.

Polemografja **g.* opisanie wojny.

Polenta *w.* narodowa włoska potrawa z mąki kukurydzanej, lub z kasztanów, wody wrzącej mało osolonej, masła i parmezanu; mamałyga.

Poleografja **g.* opisanie miast.

Polerować *n.* nadawać przedmiotom powierzchnię gładką i połyskującą; *przen.* okrzesywać, kształcić; **polerowany**, wygładzony, świecący, gładki; *przen.* okrzesany, cywilizowany; elegancki.

Poli- *g.* na początku innych wyrazów odpowiada polskiemu: wielo-.

Poliandrja *g.* zwyczaj poślubiania kilku mężów (u niektórych dzikich ludów).

Poliarchja *g.* ustrój państwowy, w którym rządzi wielu.

Poliautografja **g.* rozmnażanie rysunków przez odciski.

Policholja **g.* zbytnie wydzielanie się żółci.

Polichord **g.* instrument muzyczny, rodzaj basetli o 10 strunach.

Polichroizm, Pleochroizm **g.* właściwość niektórych kryształów, że światło przez nie idące zabarwia się różnie odpowiednio do kierunku, w jakim promienie padają na kryształ.

Polichromja **g.* wielobarwność, w budownictwie i rzeźbie ozdabianie ornamentów różnobarwnemi malowidłami.

Policja *g.-ł.* instytucja państwowa mająca na celu czuwanie nad porządkiem i bezpieczeństwem publicznym; **p. lekarska**, instytucja czuwająca nad zdrowiem publicznym.

Policjant *n.* niższy agient policji.

Policmajster *n.* naczelnik policji miejskiej.

Policmen *a.* policjant w Anglji.

Polidakrja **g.* łzotok, mimowolne spływanie łez z oczu.

Polidypsja **g.* nadmierne chorobliwe pragnienie.

Poliedr *g.* wielościan, pryzma, bryła ograniczona wielu płaszczyznami.

Poliemja **g.* pełnokrwistość.

Poliestezja **g.* uczucie podwójnego podrażnienia np. ukłucia, zamiast pojedyńczego, zdarzające się w chorobach nerwów i rdzenia.

Polifiletyczny **g.* tyczący się polifiletyzmu, wyprowadzający pochodzenie od wielu gatunków pierwotnych.

Polifiletyzm **g.* teorja wyprowadzająca gatunki jestestw organicznych od wielu gatunków pierwotnych.

Polifoniczny **g.* w *muz.* wielogłosowy (*ob.* **Homofoniczny**).

Poligamja **g.* wielożeństwo, związek małżeński jednego mężczyzny z kilku kobietami; istnienie na tej samej roślinie kwiatów obupłciowych obok jednopłciowych.

Poligienista **g.* zwolennik teorji, że ludzie pochodzą od kilku par odrębnych.

Poligienizm, Poligienezizm *ob.* **Polifiletyzm.**

Poliglota **g.* człowiek mówiący wieloma językami.

Poligon *g.* wielokąt, wielobok; w sztuce wojennej szaniec wieloboczny zamknięty; **p. artyleryjski**, pole ograniczone do ćwiczeń w strzelaniu z dział.

Poligraf *g.* autor wielu dzieł z rozmaitych gałęzi nauk; maszyna do kopjowania pisma w wielu egzemplarzach.

Poligrafja **g.* dział bibljoteki, w którym przechowują się dzieła pisane przez poligrafów; grafika nadająca się dla wielu języków; to samo co kryptografja.

Poligran **g.* wielokąt.

Polihistor **g.* uczony, posiadający wszechstronne wiadomości z różnych dziedzin wiedzy (zwłaszcza historji i literatury).

Polihistorja **g.* wszechstronne wykształcenie naukowe.

Polihymnja *g.-ł.* muza pieśni lirycznej, wymowy i muzyki (przedstawiania z lirą).

Poliklinika **g.* nauka praktyczna medycyny na chorych w ich mieszkaniach prywatnych pod nadzorem profesora z kliniki.

Polikracja **g.* wspólne panowanie wielu.

Polilalja *g.* naśladowanie wielu głosów, brzuchomówstwo.

Polilogja **g.* rozmowa wielu osób, gwar.

Polimerja *g.* wielokrotność; w chemji: jednakowy skład procentowy niektórych ciał przy odmienności pierwiastków.

Polimeryczne **g.* **ciała**, ciała złożone z odmiennych pierwiastków chemicznych, podobne atoli ilością składowych atomów.

Polimeryzm **g.* potworność polegająca na zbyt wielkiej liczbie jakich członków ciała.

Polimorficzny **g.* wielokształtny; **p-ne ciała**, mające jednakowy skład chemiczny, ale tworzące kryształy odmiennego kształtu.

Polimorfizm, Polimorfja **g.* wielokształtność, zjawisko polegające na tym, że jeden i ten sam utwór: związek chemiczny, roślina, zwierzę, może istnieć w kilku różnych, ale zawsze stałych, jemu tylko właściwych formach.

Polinom **g.* w *matem.* wielomian, ilość złożona z kilku ilości połączonych znakami *plus* i *minus.*

Polip **g.* żyjątko morskie, należące do typu jamochłonnych, o ciele galaretowatym i wielu ramionach, otaczających otwór ustny, zwierzokrzew; chorobliwa narośl, rozwijająca się na błonie śluzowej różnych narządów i jam ciała; **polipnik**, gromada zwierząt polipów, tworząca kolonję przytwierdzoną stale do jakiego podwodnego przedmiotu.

Polipomeduza **g.* żyjątko morskie, które ma początkowo postać polipa, w stanie dojrzałym zaś występuje jako meduza.

Poliptyk **g.* obraz złożony z wielu części z obrazami w nich, zamykającymi się w jedną całość.

Polisa *f.* dowód asekuracyjny towarzystwa ubezpieczeń.

Poliskop **g.* szkło o wielu ścianach, przedstawiające jeden przedmiot w licznych odbiciach.

Polisonerja *f.* ulicznikowstwo; swawola wszeteczna.

Polispast **g.* blok złożony, służy do podnoszenia wielkich ciężarów.

Polisson *f.* (*polisą*) ulicznik; swawolnik rozwiązły.

Polisyndeton **g.* nagromadzenie w mówieniu wzgl. w piśmie spójników.

Poliszynel *f.* charakterystyczno-komiczna postać farsy ludowej; marjonetka z garbem z przodu i z ty-

łu, pajac; **p-a sekret** a. **p-a tajemnica** *ob.* **Secret (le) de polichinel.**

Politechnik *g. student politechniki; ten, który ukończył zakład naukowy zwany politechniką.

Politechnika *g. ogół wyższych nauk i wiadomości potrzebnych w sztukach i przemyśle, rolnictwie i t. p.; wyższa szkoła techniczna.

Politeista *g. wyznawca politeizmu.

Politeizm *g. wiara w wielu bogów, wielobóstwo.

Politica *l.* dokumenty, dzieła, broszury, akty, dotyczące polityki, historji bieżącej.

Politura *f.* gładkość i połysk nadawane sztucznie wyrobom z drzewa; *przen.* ogłada.

Politycyzm *g. umiejętne zajmowanie się polityką.

Polityczny *g.-l.* dotyczący ustroju państwowego; odnoszący się do polityki, mający związek z polityką; *przen.* ostrożny, zręczny, grzeczny, układny; **p-e przestępstwo**, wykroczenie przeciw podstawowym instytucjom państwowym, przeciw organizacji, spokojowi, bezpieczeństwu a. całości państwa; **p-a gieometrja**, taki podział kraju na okręgi wyborcze, żeby większość wybranych posłów sprzyjała rządowi; **p-a ekonomja** *ob.* **Ekonomja polityczna; p-a równowaga**, stosunek państw, rządów, zapobiegający nadmiernej przewadze jednego państwa na niekorzyść samodzielności drugiego.

Polityk *g.-l.* mąż stanu; zajmujący się polityką; człowiek przebiegły i układny.

Polityka *g.-l.* sztuka rządzenia państwem (**p-a wewnętrzna**), utrzymania i wyzyskiwania stosunków z obcemi państwami (**p-a zagraniczna**); grzeczność, przebiegłość; **politykować**, rozprawiać o polityce; być nieszczerym, udawać.

Politykomanja *g. nadmierne interesowanie się stosunkami międzypaństwowemi.

Politypja *g. wykonywanie wielu odbitek drukowych; druk ozdób, np. winiet.

Poliurja *g.* nadmierne wydzielanie się moczu.

Polizeistaat *n.* *(policaj-sztat)* państwo, rządzone policyjnie; w nim cała troska o dobrobyt mieszkańców, o porządek i spokój jest obowiązkiem władz administracyjnych, rozciągających daleko idącą opiekę nad mieszkańcami, których prawa i swobody obywatelskie schodzą na drugi plan.

Pollen *l.* pyłek roślinny, który się znajduje na pręcikach kwiatków, a padszy na słupki, zapładnia je, skutkiem czego rosną owoce.

Pollutio templi *l.* splugawienie kościoła.

Polnische Wirtschaft *n. (polnisze wirtszaft)* polska gospodarka, wyrażenie ironiczne, jednoznaczne z nieładem, bezrządem.

Polo *a.* gra, której uczestnicy, podzieleni na dwie partje, jeżdżą konno i podbijają piłkę drążkami odpowiednio zakończonemi, starając się zapędzić ją do słupa swojej partji.

Polografja *g. opisanie astronomiczne nieba.

Polonez *f.* taniec narodowy polski w $^{3}/_{4}$ taktu, polegający na poważnym pochodzie szeregu par, wykonywających różne obroty pod przewodnictwem jednej pary i „odbijaniu" tancerek przez tancerzy; muzyka do tego tańca.

Poloneza *f.* rodzaj sukni damskiej z niewcinanym stanikiem.

Polonizm *nl.* zwrot mowy właściwy tylko językowi polskiemu.

Polonizować *nl.* przybierać charakter i cechy polskie, polszczyć.

Polonofil *nl.* przyjaciel Polaków.

Polonofob *nl.* wróg Polaków, polakożerca.

Polonja *l.* łacińska nazwa Polski; *przen.* ogół Polaków mieszkających w jakiej miejscowości zagranicznej, kolonja polska.

Polonus *l.* typ dawnego Polaka, prawdziwy Polak.

Polor *l.* gładkość, połysk; ogłada, grzeczność.

Polster *n.* poduszka do siedzenia.

Polstrować *n.* wyściełać poduszki, materace, krzesła.

Polucja *l.* mimowolny wypływ nasienia wśród snu, zmazanie nocne.

Polyptychon *g.* starodaw. pismo na kilku kartkach; **p. ecclesiasticum,** spis majątków duchownych.

Połonina *ob.* **Płanina.**

Połtyna, Połtynnik *r.* pół rubla, 50 kopiejek.

Połynja *r.* w okolicach podbiegunowych wielki kanał a. jezioro wśród lodów, pokryte cienkim lodem.

Pomada *f.* kosmetyk służący do smarowania włosów, składający się z oczyszczonego tłuszczu, wosku i pachnideł.

Pomak, Bułgar wyznający mahometanizm.

Pomarańcza [*n.*] roślina z rodzaju cytryny; owoc tej rośliny; **pomarańczarnia,** to samo co oranżerja.

Pomeranja *l.* Pomorze.

Pomina *nl.* drzewo jabłkowe lub owoc jego.

Pomolog *nl.* uczony znawca owoców.

Pomologiczny *nl.* **ogród,** ogród w którym hodują drzewa podług zasad pomologji.

Pomologja *nl.* naukowa znajomość gatunków owoców; nauka o hodowli drzew i krzewów owocowych.

Pomona *l.* starorzymska bogini owoców; opis owoców ogrodowych.

Pompa *f.* przyrząd do podnoszenia cieczy z poziomu niższego do wyższego przy pomocy ciśnienia atmosferycznego; **p. powietrzna** *ob.* **Pneumatyczna machina.**

Pompa *l.* wystawność, okazałość, przepych.

Pompadour *f. (pąpadur)* w wyrażeniu: **à la P.** przystrojony nadmiernie, ozdobiony świecidełkami, wisiorkami, kwiatami, piórami i t. d.

Pompadurka, rodzaj torebki eleganckiej, noszonej przez damy na ulicy (od nazwiska margrab. Pompadour, 1721—1764, metresy Ludwika XV).

Pompatycznie *nl.* wystawnie, okazale; górnie, napuszenie.

Pompjer *f.* członek straży ogniowej, obsługujący sikawkę.

Pompon *f.* ozdoba ubrania, wyrobiona w kształcie gałki ze strzyżonego jedwabiu, wełny lub bawełny; kutas, kwast.

Pomposo *w.* w *muz.* uroczyście, wspaniale.

Poncz *a.* napój z wody, araku, cukru i cytryn; **ponczowy,** z dodaniem esencji ponczowej; *przen.* zdanie **p-we,** zdanie szumne lecz bezpodstawowe.

Ponderabilia *l.* ciała ważkie.

Ponderanda sunt testimonia, non numeranda *l.* nie ilość lecz jakość świadectw jest ważną.

Ponderować *l.* utrzymać w równowadze.

Pondus inutile terrae *l.* bezużyteczny ciężar ziemi (o człowieku nieużytecznym).

Poniter *f.* uczestnik gry, grający przeciw bankierowi; **ponterować,** stawiać na kartkę (w grze), obłożyć kartę stawką.

Pons *f.* kolor jasno-czerwony; **ponsowieć,** rumienić się.

Pons asinorum *l. dosł.* ośli most: podręczniki, objaśnienia, tłumaczenia bardzo ułatwiające mało pojętnym zrozumienie nauki (głównie języków obcych).

Ponsza *h.* rodzaj płaszcza szerokiego bez rękawów, opończa.

Ponta *f.* broda przystrzyżona klinowato.

Pontac *f. (pątak)* gatunek francuskiego wina czerwonego.

Ponter *ob.* **Pointer.**

Ponticello *w.* *(ponticzello)* podstawek na instrumentach strunowych.

Pontifex maximus *l.* najwyższy kapłan w starożytnym państwie rzymskim; dziś tytuł dawany Papieżowi.

Ponton *f.* duża płaska łódź, na takich ustawia się most; **p-y,** stare okręty w portach, pozbawione masztów na **p-ach** niegdyś trzymano więźniów skazanych na ciężkie roboty.

Pontonjerzy *f.* techniczne oddziały wojskowe, przeznaczone do stawiania mostów pontonowych na użytek armji w czasie kampanji.

Pontus Euxinus *l.* morze Czarne.

Pontyfikalja *l.* uroczyste biskupie szaty obrzędowe i insygnja; kapłańskie czynności, które mogą być sprawowane tylko przez biskupów.

Pontyfikalny *l.* biskupi, biskupowi właściwy; uroczysty; **p-e nabożeństwo,** Msza św. odprawiana przez biskupa w ubiorze pontyfikalnym czyli uroczystym.

Pontyfikał *l.* księga liturgiczna zawierająca zbiór przepisów, tyczących się sprawowania obrzędów religijnych przez Papieża i biskupów.

Pontyfikat *l.* w starożytności urząd i władza najwyższego kapłana; godność i władza Papieża; czas trwania rządów jakiego Papieża.

Pony *a.* rasa najmniejszych koni karłowatych, hodowanych w zachodniej Europie, także w Chinach i Japonji.

Poor law *a. (pur la)* prawo w Anglji dotyczące ubogich, opieki nad niemi i podatków na ich wspomaganie.

Pop [*r.*] duchowny świecki wyznania greckiego, prawosławnego.

Popelina *f.* tkanina, której osnowa jest z jedwabiu, a wątek z cienkiej, dobrej wełny.

Populacja *nl.* ludność, zaludnienie, mieszkańcy.

Populacjonista *nl.* ten, kto pracuje nad populacjonistyką; przeciwnik teorji Maltusa, podług której przyrost ludności musi spowodować nędzę.

Populacjonistyka *nl.* nauka o ludności na podstawie statystyki.

Popularny *l.* ogólnie lubiony, jednający sobie wszystkich; przystępny, zrozumiały; **popularność**, udzielanie się ogółowi, zyskanie wziętości i zaufania u ogółu; przystępność wykładu, zrozumiałość jego dla starszych mas.

Popularysta *nl.* starający się gorliwie o popularność, o sprzyjanie ludu; demokrata.

Popularyzator *nl.* ten, który uprzystępnia wiedzę, pisząc o niej zrozumiałe dla ogółu książki, artykuły i wygłaszając także odczyty.

Popularyzować *nl.* upowszechniać, uprzystępniać, czynić łatwo zrozumiałym dla wszystkich.

Populista *nl.* członek stronnictwa ludowego.

Por *g.* malutka przestrzeń wolna między cząsteczkami jakiego ciała organicznego a. nieorganicznego (ogromna liczba porów jest przyczyną porowatości, elastyczności, ściśliwości, kowalności i t. d.); kanalik potowy w skórze człowieka a. zwierzęcia (przez takie kanaliki wydziela się pot i odbywa się wymiana gazów czyli oddychanie skórne); **p-y**, otworki skórne, przesiewniki.

Porcelana *w.* najdelikatniejszy i najlepszy wyrób garncarski z kaolinu, odznacza się czystą białością masy, własnością przeświecania i wydawania dźwięku jak szkło; **porcelanka**, glinka porcelanowa, kaolin; morski mięczak brzuchonogi, mieszka przeważnie w morzach stref ciepłych; piękna jego muszla używa się jako ozdoba, a także do wyrobu tabakierek, pudełek i t. p. drobiazgów.

Porcelanit *nl.* rodzaj skały gliniastej, przez działanie na nią ognia z węgli kamiennych.

Porcja *l.* część, cząstka; odmierzona ilość żywności, wydzielona każdemu, pewna zwykła ilość, doza, dawka; dział.

Porcjunkula *l. dosł.* porcyjka, cząstka; kościołek św. Franciszka pod Assisi we Włoszech; uroczystość św. Franciszka obchodzona przez zakonników jego zakonu.

Porfir *g.* skała wybuchowa dawniejszych epok gieologicznych, twarda, zbita, złożona z kryształów: kwarcu, feldspatu, miki, połączonych cementem niekrystalicznym, licząca wiele odmian, z których najpiękniejsze są: czerwona i zielona.

Porfirogieneta *g.* (*późn.*) purpurorodny: tytuł dawnych cesarzewiczów w Grecji po Konstantynie.

Porfiryt **g.* dawniejsza skała wybuchowa z różnych części składowych o barwie krwistej nakrapianej biało i różowo.

Pornografja **g.* pisma i obrazy treści lubieżnej.

Pornokracja **g.* czasy panoszenia się nierządu; czasy, w których kobiety rozpustne wywierają wpływ znaczny na sprawy publiczne.

Pornopatyk **g.* człowiek chorobliwie lubieżny.

Porohy *mlr.* skały nagromadzone w rzece w kształcie tarasu i tworzące wodospady.

Pororoca, fala morska wsteczna, wchodząca głęboko w ujście rzeki i tamująca jej bieg, zjawisko obserwowane przy ujściu Amazonki.

Porowatość (*ob.* **Por**) własność ciał posiadania porów, dziurkowatość, gąbczastość.

Porpecyt *nl.* złoto zawierające *palad.*

Porrekta *l.* dobywanie soli szybem.

Port *l.* większa przystań morska odpowiednio urządzona, aby okręty w każdej chwili mogły do niej wpływać, dająca im bezpieczne schronienie podczas burzy i chroniąca je od fal tamami; *przen.* spokojne i bezpieczne schronienie; po burzach życiowych cicha i spokojna egzystencja, odpoczynek.

Porta *l.* brama, wrota.

Portal *l.* ozdobne, rzeźbami okryte główne wejście kościoła, pałacu, wogóle do wspaniałej budowli.

Portamento *w.* w śpiewie: umiejętne przejście od jednej nuty do drugiej, nie przerywając głosu.

Porta Ottomańska a. **Wysoka Porta**, rząd turecki, państwo tureckie (*ob.* **Porta**).

Portat *w.* ładunek okrętowy.

Portatif *f.* kieszonkowy.

Portatur leviter quod portat quisque libenter *l.* nosi się lekko, co się nosi chętnie.

Portatyl *l.* ołtarzyk przenośny w kształcie kamiennej tablicy z relikwjami Św., zastępujący stały ołtarz kamienny, lub kładziony na ołtarzach nie poświęconych przez biskupów.

Porte-bonheur *f.* (*port-bonör*) *dosł.* przynoszący szczęście: rodzaj amuletu jakoby sprowadzającego szczęście; bransoletka w kształcie gładkiego paska złotego a. srebrnego.

Porte-chaise *f.* (*port-szez*) lektyka, palankin.

Porte-cigarres *f.* (*port-sigar*) pugilares na cygara, cygarnica.

Porte-crayon *f.* (*port-krejq*) obsadka, w którą wkłada się ołówek.

Porte-epée *f.* (*port-epe*) kwast u rękojeści pałasza podoficerów lub żołnierzy.

Porte-feuille *f.* (*port-föj*), **Portofolio** *w. ob.* **Portfel.**

Porte-lettres *f.* (*port-letr*) teczka na listy.

Porte-malheur *f.* (*port-malör*) przynoszący nieszczęście.

Porte-manteau *f.* (*port-maⁿto*) mantelzak (*ob.*).

Porte-montre *f.* (*port-mqtr*) podstawka do zegarka.

Portentum *l.* w l. mn. **Portenta**, cudowne zjawisko jako przepowiednia ważnego zdarzenia, mającego nastąpić.

Porter *a.* czarne gęste piwo angielskie.

Porteur *f.* (*portör*) okaziciel, oddawca; **au porteur** (*o portör*) na okaziciela.

Porte-voix *f.* (*port-wua*) tuba; *przen.* być czyim **p. v.**, wyręczać kogo w wygłaszaniu jego przekonań ustnie a. piśmiennie.

Portfel *f.* teka do listów lub na papiery; teka z aktami, dokumentami; *przen.* papiery bankowe, listy zastawne, weksle znajdujące się w banku; *przen.* urząd ministra.

Portfolio *w.* portfel; nazwa zbioru aktów dyplomatycznych.

Portio legitima *ob.* **Legitima.**

Portjer *f.* odźwierny, szwajcar.

Portjera *f.* zasłona u drzwi, zwykle z ciężkiej wełnianej lub jedwabnej tkaniny.

Portlandzki cement, cement powstający przez wypalenie oolitu znajdowanego w okolicy miasta Portland w Anglji, albo otrzymywany sztucznie przez mieszaninę wapna z gliną, używa się zamiast wapna do murowania i do tynkowania murów na dużą wilgoć narażonych.

Portmonetа *f.* mała kieszonkowa zamykana torebka na pieniądze; zwykle cała skórzana lub z oprawą metalową.

Porto, gatunek wina portugalskiego (nazwa od miasta Oporto).

Porto, Portorja *w.* opłata pocztowa od posyłek i listów.

Portofolio *ob.* **Portfolio.**

Porto franco *f.* (*-franko*) port, w którym nie są pobierane opłaty celne od towarów dowiezionych przez okręty cudzoziemskie, wolny port.

Portorja *ob.* **Porto.**

Portrait parlé *f.* (*portrę parle*) *dosł.* portret opowiedziany: szczegółowy opis niektórych części twarzy, zwłaszcza ucha i nosa, służący do sprawdzenia tożsamości osób.

Portret *f.* podobizna, wizerunek osoby oddany farbami lub rysunkiem; **portrecista**, malarz specjalnie malujący portrety, umiejący szczególniej udatnie przedstawiać twarze podobne, uwydatniając wyraz im właściwy; **portretować**, malować portrety; *przen.* opisywać dokładnie postać czyją fizyczną a. jego fizjonomję duchową.

Port Royal des Champs *f.* (*por ruajal de szaⁿ*) słynny niegdyś klasztor Cystersek blizko Wersalu, który stał się ogniskiem jansenizmu; nieopodal utworzyła się pustelnia i szkoła: filozofowie z Port-Royal — wolnomyślni zwolennicy tej szkoły w pierwszej połowie 17-go wieku (Pascal, Boileau, Racine i in.).

Portugały, dawna moneta złota różnej wartości od 10 do 30 dukatów.

Portulaka *l.* roślina zielna, której liście są jadalne jako sałata, ma kwiaty różnobarwne, dla których bywa używana do obsadzania brzegów klombów kwiatowych.

Portwejn *a.* ogniste, mocne wino portugalskie z okolic miasta Oporto.

Portyk *l.* rodzaj przedsienia lub ganku przed drzwiami wchodowemi, którego sklepienie wsparte jest na szeregu kolumn a. na arkadach.

Posada *h.* oberża w Hiszpanji.

Posadero **h.* oberżysta.

Posé *f.* (*poze*) o człowieku szczególniej młodym: stateczny, ustatkowany, poważny, serjo.

Posejdon *g.* w wierzeniach starogreckich bóg otchłani morskich, przedstawiany z trójzębem w ręku; Neptun starorzymski.

Posesja *l.* posiadłość własność, majątek nieruchomy; dzierżawa.

Posesjonat *nl.* posiadacz własności gruntowej; obywatel.

Posesor *l.* właściciel, posiadacz; dzierżawca.

Posesorjum *l.* skarga o posiadanie tymczasowe; **posesoryjny proces**, proces tyczący się posiadania.

Poseur *f. ob.* **Pozer.**

Posito *l.* przypuściwszy; na przypadek, w razie.

Pospenować *ob.* **Postponować.**

Possa *n.* wesoła błahostka sceniczna, której treść, okraszoną niewybrednym dowcipem, polega na zabawnym powikłaniu sytuacji i zdarzeń; farsa, burleska, krotochwila.

Possessio *l.* posiadanie; opętanie, rodzaj obłędu wynikający z osłabienia woli i autosugiestji.

Possesor bonae fidei *l.* prawny, rzeczywisty posiadacz; **p. malae fidei**, nieprawny posiadacz.

Posta *f.* posterunek, placówka; stanowisko, pozycja; urząd, posada; poczta, goniec.

Postage *a. (postedż)* opłata od listów, frankatura.

Postamt *n.* budynek pocztowy, biuro pocztowe.

Post coenam stabis aut passus mille meabis *l.* po uczcie stój albo tysiąc kroków przejdź (dla zdrowia).

Postdatować *nl.* położyć datę późniejszą.

Postdyluwjalny *nl.* popotopowy.

Post effluxum (a. elapsum) terminum *l.* po upływie czasu oznaczonego.

Poste-restante *f. (post restant)* napis na liście a. posyłce, oznaczający, że posyłka ma pozostać w urzędzie pocztowym do zażądania, do odbioru przez adresata.

Posteri *l.* następcy, potomkowie.

Posteriora *l.* wydarzenia późniejsze; tylne okolice ciała, pośladek.

Posteritas *l.* potomność.

Posterunek *n.* placówka, mały oddział wojskowy lub pojedyńczy żołnierz, stanowiący jedno ogniwo rozrzuconych na pewnej linji straży ochronnych lub obserwujących nieprzyjaciela; policjant lub żandarm, stojący w pewnym oznaczonym miejscu jako straż; miejsce, stanowisko, gdzie ktoś znajduje się z obowiązku; ważne, wybitne stanowisko.

Post factum *l.* po spełnionym czynie.

Post festum *l.* po uczcie, po uroczystości, zapóźno, po niewczasie.

Posthalter *n.* poczhalter.

Post hoc *(hok)*, **ergo propter hoc** *l. dosł.* po tym, a więc wskutek tego (formuła filozoficzna, określająca błędne wnioskowanie, że z dwu zauważonych wypadków wcześniejszy jest koniecznie przyczyną późniejszego).

Post hoc *(hok)*, **non propter hoc** *l. dosł.* po tym lecz nie z powodu tego: z dwuch danych zdarzeń wcześniejsze nie jest przyczyną późniejszego.

Post hominum memoriam *l.* od niepamiętnych czasów, dawniej niż pamięć ludzka sięga.

Postiches *f. (postisz)* peruczka nad czołem przypinana, żeby oszczędzić włosów własnych od psucia żelazkiem przy fryzowaniu; cudze włosy przypinane do własnych, dla stroju, dla powiększenia ich obfitości.

Postillon d'amour *f. (postiliį damur)* poseł miłości; pocałunek lubieżny.

Postliminium *l.* powrót do praw, do własności, do dawnych stosunków prawnych w państwie, po wyjściu nieprzyjaciela.

Postludium *nl.* krótka kompozycja na organy, będąca zakończeniem większego utworu, przegrywka zakończająca.

Post mortem nulla voluptas *l.* po śmierci niema rozkoszy.

Post nubila phoebus *l.* po chmurach słońce, po deszczu pogoda.

Post numerando *l.* dopłata po ukończeniu roboty, zapłata z dołu.

Post Office *a.* urząd pocztowy; **p. order**, przekaz pocztowy.

Postpast, wety, deser.

Post pisces vinum misces *l.* po rybie pij wino.

Postponować, Posponować *l.* lekceważyć (kogo), pogardzać (kim).

Postpositis postponendis *l.* dodawszy to, co (dla uzupełnienia) dodane być winno.

Postpositivae *l.* takie spójniki, które nie kładą się na początku zdania, np. *saś, tedy.*

Postpozycja, Postponowanie *l.* lekceważenie, pogarda.

Postscenium *l.* miejsce za sceną.

Postscriptum *l.* (*skr.* **P. S**) dopisek do listu, dodany na końcu po podpisie.

Post tenebras lux *l.* po ciemności światło.

Post Trinitatis *l.* po św. Trójcy, oznaczenie niedziel od św. Trójcy aż do adwentu.

Postulacja *l.* żądanie, wymaganie.

Postulant *l.* ubiegający się, starający się o co.

Postulat *l.* żądanie, wymaganie; w nauce: zdanie nie ulegające zaprzeczeniu, zasada konieczna, twierdzenie, od którego zależy szereg innych twierdzeń, którego nie można ani dowieść ani obalić.

Postulowany *l.* przypuszczalny, domniemany.

Postuma, Posthuma *l.* córka zrodzona po śmierci ojca.

Postument *l.* podstawa pod figurę, pod pomnik, pod jaki przedmiot, piedestał.

Postumus, Posthumus *l.* syn zrodzony po śmierci ojca.

Postura *w.* postawa.

Post urbem conditam *l.* po założeniu miasta (Rzymu)— 753 r. prz. Chr.

Postylla *l.* wykład Ewangielji na niedziele i święta.

Posybilistyczny *nl.* możliwy, mogący być uskutecznionym, urzeczywistnionym.

Posybiliści *f.* odłam stronnictwa socjalistycznego we Francji, dążący do reform możliwych, w odróżnieniu od anarchistów.

Pot à feu *f.* (*po ta fö*) rosół i sztuka mięsa; fajerwerk w postaci wazonu z racami.

Potage *f. (potaż)* rosół.

Potamidy *g.* nimfy rzek u starożytnych Greków.

Potamografja, Potamologja *g.* część gieografji badająca rzeki i doliny rzeczne.

Potas *l.* pierwiastek *chem.*, metal lekki, miękki, srebrnej barwy, chciwie łączący się z tlenem, w stanie wolnym w naturze nie spotykany, ale w związkach występujący w wielkiej obfitości.

Pot au feu *f.* (*po to fö*) *ob.* **Pot à feu.**

Potaż *n.* węglan potasu, biała sól łatwo rozpuszczalna, dająca roztwór gryzący, używana do szorowania, fabrykacji mydeł i do wyrobu niektórych gatunków szkieł.

Pot de vin *f.* (*po dö vę*) porękawiczne, suma wypłacona po za umówioną ceną przy zawarciu tranzakcji handlowej.

Potelée *f. (potle)* pucołowata, pulchna (o ręce).

Potemkinowskie wsi i miasta, pomalowane i ustawione deski przedstawiające wsi i miasta w odległości, urządzone z rozkazu Potemkina podczas podróży cesarzowej Katarzyny II, której był ulubieńcem.

Potencja *l.* siła, potęga; silne i wielkie państwo; w *mat.* potęga, iloczyn jednakowych czynników.

Potencjalny *l.* posiadający siłę ukrytą, występującą dopiero przy sposobności; **p-a energja**, ilość siły, energja zużyta do podniesienia ciała ciężkiego do pewnej wysokości i utrzymania go na niej; utajona zdolność wykonania pracy, ujawniająca się jako energja kinetyczna (energja ruchu), gdy przeszkoda zostanie usunięta.

Potencjał *l.* w fizyce: stopień napięcia siły (elektrycznej, magnetycznej i t. p.) w jakim punkcie ciała.

Potentat *l.* mocarz, możnowładca, bogacz.

Poterna *f.* korytarz prowadzący z wnętrza fortecy do okalającego ją rowu.

Potestas clavium *l.* w Kościele katolickim moc duchownego odpuszczania lub zatrzymywania grzechów.

Potestas patria *l. ob.* **Patria potestas.**

Potfisz *ob.* **Potwal.**

Potiches *f. (potisz)* wazy japońskie a. chińskie.

Potin *f. (potę)* plotka.

Potior est qui prior est a. **Potior tempore, potior jure** *l.* kto pierwszy do młyna przychodzi, ten wpierw miele.

Potpourri *f. (popuri)* rodzaj bigosu z rozmaitych gatunków mięsa; mieszanina; w *muz.* utwór składający się z wyjątków z jednej lub kilku oper, wiązanka melodji powszechnie znanych i lubionych.

Potwal, Potfisz *n. ob.* **Kaszalot.**

Pouah! *f. (pua)* fe! (wykrzyknik obrzydzenia, wstrętu, zmęczenia).

Poudre de perlimpinpin *f (pudr dö perlępępę)* lekarstwo szarlatańskie.

Poult de soie *(pu dö sua)* ciężka francuska tkanina jedwabna, prążkowana, ze słabym połyskiem.

Pound *a. (paund)* funt; funt szterling.

Pour acquit *f. ob.* **Acquit**; **p. a. de conscience** *(-dö kąsjąs)* dla spokoju sumienia, żeby nic sobie nie mieć do wyrzucenia.

Pourboire *f.* (*purbuar*) napiwek, datek udzielany po-

za płacą należną woźnicom, posłańcom, usługującym itp.

Pour comptant *f.* *(pur kąta^n)* za gotówkę.

Pour être belle il faut souffrir *ob.* **Il faut souffrir.**

Pour la bonne bouche *f.* *(pur la bon busz)* na deser.

Pour le mérite *f.* *(pur lö merit)* order zasługi.

Pour le roi de Prusse *f.* *(pur lö rua de Prüs)* dosł. dla króla pruskiego, wyrażenie używane dla określenia trudu poniesionego daremnie, napróżno, bez skutku lub nagrody.

Pourparler *f.* *(purparle)* układy, umawianie się, porozumiewanie się.

Pour passer le temps *f.* *(pur passe lö ta^n)*, dla przepędzenia czasu, dla przyjemności.

Pourquoi? *f.* *(purkua)* dlaczego?

Powiestka *r.* zawiadomienie od urzędu, wezwanie do urzędu, awizacja.

Poza *f.* postawa; układ postaci, mina; przybranie jakiej postawy lub miny.

Pozer *f.* fotograf nadający układ postaci osoby przed zdjęciem fotograficznym; człowiek chcący się wydać innym, niż jest, udający, chcący zwrócić na siebie uwagę.

Pozować *f.* przybierać pewną postawę lub minę; służyć za model; udawać coś.

Pozycja *l.* położenie, miejsce, stanowisko; postawa, ułożenie; stan; w rachunkach: szczegółowe cyfry, działy; układ lewej ręki na skrzypcach; ustawienie nóg w tańcu; w fechtunku: postawa zasadnicza; **p. strategiczna**, taka miejscowość, z której wojsko może najłatwiej przeszkadzać ruchom wojsk nieprzyjacielskich.

Pozytura *l.* *ob.* **Postura.**

Pozytyw *nł.* odbitka z kliszy fotograficznej, gdzie miejsca ciemne i jasne są rozmieszczone tak jak w naturze, t. j. dają obraz rzeczywisty przedmiotu; w potocznej mowie: fotografja.

Pozytywista *nł.* zwolennik pozytywizmu.

Pozytywizm *nł.* kierunek filozoficzny oparty wyłącznie na ustalonych wynikach nauki, na doświadczeniu.

Pozytywka, rodzaj małej kataryńki, umieszczonej w pudełeczkach, zegarach, sprzętach, samogrającej po nakręcaniu lub przy pomocy obracania korbą.

Pozytywny *nł.* twierdzący, dodatni (przeciwstawienie: negatywny); rzeczywisty, uzasadniony, namacalny; pewny, stanowczy; **p-e wielkości**, liczby opatrzone znakiem +.

P. p. *skr.* **Par politesse** *f.* przez grzeczność (napis na posyłce a. na liście powierzonym osobie znajomej dla doręczenia adresatowi).

P. p. *skr.* **Per procura** *(ob.)*.

Pp. *skr.* **Pianissimo** *(ob.)*, *skr.* **Praeter propter** *(ob.)*.

P. p. *skr.* **Poste payée** *f.* *(post peje)* poczta zapłacona.

P. p. c. *skr.* **Pour prendre congé** *f.* *(pur pra^{n}dr kąże)* na bilecie wizytowym: z pożegnaniem.

P. P. *skr.* **Praemissis praemittendis** *l.* napis na okólnikach przed treścią: zamiast tytułów i wstępu.

P. p. p. p. p. *l.* pięć *p.* wymaganych jako zalety narzeczonej: **puella, pulchra, pia, pudens, pecuniosa** t. j. panna, piękna, pobożna, wstydliwa, posażna; w polskim dla zachowania pięciu *p* zamiast wstydliwa mówią: pokorna, a. pracowita.

P. P. S. *skr.* **Polska partja socjalistyczna.**

Pr. a. *skr.* **Pro anno** *l.* rocznie.

Pr. acquit *ob.* **Pour acquit.**

Prado *h.* miejsce przechadzek: łąka, gaj, park; (*szczeg.* słynie P. w Madrycie).

Prae- *ob.* także **Pre-**.

Praecepta *l.* przestrogi; prawidła; **p. juris**, trzy zasady wszelkich praw: *honeste vive, neminem laede, suum cuique tribue* uczciwie żyj, nikogo nie obrażaj, oddaj każdemu co jego jest.

Praeceptum de restitutione in integrum *l.* rozkaz przywrócenia do stanu poprzedniego.

Praedestinata neminem fallunt *l.* co komu przeznaczone, to go nie minie.

Praefatio *l.* wstęp, przemowa.

Praemissis praemittendis *l.* *ob.* **P. P.**

Praemisso titulo *l.* *ob.* **P.T.**

Praenomen *l.* imię (chrzestne).

Praenumerando *l.* za uiszczeniem opłaty z góry (przeciwieństwo: postnumerando).

Praepositio *l.* w *gram.* przyimek.

Praepositus *l.* przełożony; pleban.

Praes. *skr.* **Praesens** *(ob.)*.

Praesens *l.* obecny, teraźniejszy; w *gram.* czas teraźniejszy; **p. historicum**, czas teraźniejszy zamiast przeszłego, np. Budrys trzech synów przywołuje i rzecze — zamiast: przywołał i rzekł.

Praesente cadavere *l.* w obecności umarłego; odczytanie ostatniej woli Papieża przy jego zwłokach.

Praesenti ne credas fortunae *l.* nie wierz obecnemu szczęściu.

Praestat otiosum esse quam male agere *l.* lepiej nic nie robić, niż źle robić.

Praestimonium *l.* podarek, prebenda; posada duchowna.

Praeterita *l.* rzeczy minione.

Praeteritum *l.* w *gram.* czas przeszły; **p. perfectum**, czas przeszły dokonany.

Praeter propter *l.* mniej więcej, około.

Praeter vitam vitae perdere causas *l.* dla ocalenia życia utracić cel życia, przyczynę życia.

Praetexta *l.* toga.

Praetorium *l.* namiot naczelnego wodza wzniesiony w samym środku rzymskiego obozu; budynek namiestnictwa.

Pragmatyczny *g.* oparty na logicznym związku rzeczy, ścisły; **historja p-a**, sposób przedstawienia dziejów z wykazaniem związku przyczyn i skutków; **sankcja p-a**, ustawa państwowa, która na wieczne czasy ma zostać nienaruszona, nic na sile nie tracąc; austrjacka **s. p.**, następstwo tronu w krajach dziedzicznych austrjackich ustanowione prz. Karola VI.

Pragmatyka *g.* znajomość sprawy lub interesu.

Pragmatyzm **g.*, **Pragmatyczność**, sposób objaśniania pragmatyczny; teorja, szukająca dowodów prawdziwości mniemań w ich konsekwencjach praktycznych; uzależnienie zjawisk duchowych od warunków życia społecznego; *ob.* **Pragmatyka.**

Pragmatyzować **g.* rozwijać naukę w sposób pragmatyczny.

Praguerie *f.*, **Pragierja**, bunt Ludwika XI, kiedy jeszcze był delfinem, przeciw swemu ojcu Karolowi VII, 1440 roku.

Prahistorja *p+l.* historja pierwotna, historja początków ludzkości.

Prairial *f.* *(prerjal)* dosł. miesiąc łąkowy, dziewiąty miesiąc roku w kalendarzu republikańskim francuskim, od 20 maja do 18 czerwca.

Prakryt *stind.* nazwa kilku starożytnych narzeczy ludowych hinduskich, różnych od sanskrytu, języka religji i klas uprzywilejowanych.

Praktyczny *g.* oparty na praktyce, na doświadczeniu, mający zastosowanie w rzeczywistości, odpowiedni celowi, nadający się do niego, użyteczny; (o człowieku) umiejący zastosować teorję w życiu; doświadczony, umiejący właściwie używać narzędzi i czasu; kierujący się interesem własnym raczej niż ideałami lub mrzonkami.

Praktyk *g.* mający w czym wprawę, w czym biegły; doświadczony.

Praktyka *g.* zastosowywanie teorji do rzeczywistości, wykonywanie rzeczywiste czynności, w przeciwstawieniu do poznania jej teoretycznego; wprawa, biegłość, nabyta przy wykonywaniu jakiej czynności; czynność wykonywana dla nabycia w niej wprawy; czynność zawodowa lekarza lub prawnika; **p-i**, czynności obrzędowe (religijne); skomplikowane tajemnicze działania; **praktykować**, wykonywać co zawodowo; (o lekarzu, adwokacie, techniku) pełnić obowiązki swego powołania; (o praktykancie) sposobić się do wykonywania obowiązków zawodowych, pełniąc te obowiązki pod kierunkiem specjalisty.

Praktykant *nł.* odbywający praktykę, uczący się stosować nabytą teorję do rzeczywistości; sposobiący się doświadczalnie do pracy w jakim zawodzie.

Pralinki *f.* migdałki smażone w cukrze; cukierki zrobione ze specjalnie przyrządzonej czekolady, napełnione syropem i likierem lub kremem migdałowym.

Prałat *l.* duchowny sprawujący wyższy urząd w kościele (biskup, opat, kanonik kapituły); *szczeg.* tytuł kanonika mającego wyższy urząd i godność niż kanonicy zwyczajni.

Pramaterja *p.+l.* materja pierwotna, z której powstał wszechświat.

Pramistrz *p+l.* mistrz najpierwszy, który dał podstawy jakiej nauki.

Praporszczyk *r.* chorąży w wojsku rosyjskim.

Prasa *n.* tłocznia, przyrząd do wywierania silnego mechanicznego nacisku na ciała, w celu zmiany ich kształtu, zwiększenia gęstości, wytłoczenia zawartych płynów, odbicia na ich powierzchni jakich znaków lub odcisków, do ściśnięcia, dla nadania gładkości lub mniejszej objętości, dla wyprostowania, albo dla zatrzymania w położeniu nieruchomym; ogół pism, ogłaszanych drukiem; ogół czasopism; dziennikarstwo i

dziennikarze; **prasować**, ściskać w prasie, wyciskać, tłoczyć; gładzić nagrzanym żelazem; **pod prasą**: w druku (książka).

Praz, Prazma, zielonawa odmiana kwarcu z amfibolem.

Prazdnik, Praźnik, Praźnik *r.* święto, uroczystość.

Prct. *śr.* **Procent** *(ob.)*.

Preadamici *nł.* ludzie, którzy jakoby istnieli przed Adamem; organizmy zamierzchłej przeszłości.

Preambuły *l.* rozwlekły, beztreściowy wstęp; czcza gadanina.

Prebenda *śrł.* dobra kościelne, z których dochody pobiera duchowny, w zamian za obowiązki, które spełnia.

Prebendarjusz *śrł.*, **Prebendarz**, kapłan zarządzający majątkiem duchownym i pobierający z niego dochód.

Precarium *l.* w starożyt. Rzymie grunt dany klijentowi przez patrona z prawem odebrania w każdym czasie; przyzwolenie z zastrzeżeniem cofnięcia go.

Precedencja *l.* pierwszeństwo, poprzednictwo.

Precedens *l.* wypadek poprzedzający inny podobny, mogący zatym służyć za wzór, jak postąpić w takim samym położeniu.

Precepta *l.* przepisanie na kogo, cesja.

Preceptor *l.* nauczyciel.

Preces *l.* modlitwy; prośby; **p. ante missam**, modlitwa kapłana przed odprawieniem Mszy św., **p. post missam**, modlitwa kapłana po odprawieniu Mszy św.

Preces armatae *l.* wymuszenie, prośby uzbrojone.

Precesja *l.* poprzedzanie punktów równonocnych, zjawisko polegające na tym, że oba punkty równonocne nie zajmują na ekliptyce położenia niezmiennego, lecz przesuwają się po niej wciąż bardzo nieznacznie od wschodu ku zachodowi.

Precesor *l.* poprzednik.

Précieuse *f.* (*presjōz*) kobieta wymuszona w strojach, ruchach, mowie.

Precipitando *w.* w *muz.* szybko, bardzo przyśpieszając.

Precjoza *l.* rzeczy drogocenne, kosztowności, klejnoty.

Precjum *ob.* **Praetium.**

Precypitacja *l.* pośpiech.

Precypitat *l.* osad, ciało stałe, zwykle mające postać delikatnego proszku, opadające z roztworu na dno naczynia, gdy roztwór poddamy odpowiedniemu działaniu chemicznemu.

Precypitować *l.* otrzymywać precypitat.

Precyzja *l.* dokładność, ścisłość, zwięzłość; dosadność; **precyzyjny**, oznaczony, dokładny, niezawodny; pewny, wyraźny, punktualny.

Predamnacja *l.* potępienie z góry.

Predecesor *l.* poprzednik na urzędowaniu.

Predestynacja *l.* przeznaczenie, los; teorja, według której Bóg przeznacza z góry, kto ma być zbawionym (była przedmiotem wielu sporów teologicznych między protestantami, dotąd nierozstrzygniętych).

Predestynować *l.* przesądzać z góry; **predestynowany**, ten, komu przeznaczenie z góry wytknęło drogę życia i rodzaj działalności.

Predeterminować *l.* z góry określać, zawczasu decydować o czyim losie a. o sposobie zużytkowania kogo a. czego.

Predominacja *l.* górowanie, przewaga.

Predominować *l.* górować, mieć pierwszeństwo.

Predykant *l.* kaznodzieja.

Predykat *l.* w *gram.* orzeczenie, omówienie, orzecznik.

Predykcja *l.* przepowiednia.

Predylekcja *l.* szczególne upodobanie do czego, do kogo, przekładanie, lubienie czego a. kogo.

Predysponować *l.* usposabiać.

Predyspozycja *l.* usposobienie, skłonność do czego; skłonność organizmu do ulegania jakim chorobom.

Preegzystencja *l.* byt uprzedni, istnienie duszy ludzkiej przed połączeniem się jej z ciałem.

Prefacja *l.* wstęp, przedmowa; część Mszy św. następująca po Offertorium, a poprzedzająca Kanon.

Prefekt *l.* u staroż. Rzymian tytuł wielkorządców niektórych prowincji (np. p. Gallji, p. Egiptu); administracyjny naczelnik departamentu we Francji; dyrektor policji w wielkich miastach; ksiądz wykładający religję w szkołach i seminarjach.

Prefektura *l.* okrąg podlegający władzy prefekta; urząd i miejsce urzędowania prefekta.

Preferans *f.* szczególne względy okazywane komu, oddawanie komu pierwszeństwa przed innemi; rodzaj gry komersowej w karty, w której rozstrzyga ilość wziątek; **p. oficerski**, gra dwuosobowa we 24 karty, z dwoma renonsami; **preferansowe karty**, talja kart nie zawierająca dwójek, trójek, czwórek, piątek i szóstek, złożona z 32 kart, jakiej używają do gry w preferansa; **preferansista**, grający chętnie i umiejętnie w preferansa.

Preferencja *l.* pierwszeństwo, wyższość nad innymi.

Preferować *l.* przekładać jedną rzecz a. osobę nad drugą, dawać pierwszeństwo.

Prefiks *l.* w *gram.* przedrostek *(ob.* **Sufiks**).

Prefisso *w.* termin oznaczający natychmiastową zapłatę weksla.

Preformacja *l.* istnienie pierwotne w zarodku; **preformacyjna teorja**, historja rozwoju.

Pregando *w.* w *muz.* błagalnie.

Preghiera *w.* modlitwa.

Pregnacja *l.* zapłodnienie, wprowadzenie w ciążę.

Prehistorja *nł.* dzieje przedhistoryczne; **prehistoryczny**, przedhistoryczny.

Prejskurant *n.* cennik.

Prejudicjum *l.* szkoda, strata; odpowiedzialność; zawiadomienie o mającym być wydanym wyroku.

Prejudykat *l.* *dosł.* przedsąd, uprzedzenie; w prawie wyrok sądowy miarodajny dla następnych wyroków, wydawanych w podobnych sprawach; szkodliwe następstwa wynikające dla strony, która nie dopełniła jakiej przepisanej prawnej czynności.

Prekarjum *ob.* **Precarium**; **prekaryjny, prekarny**, niepewny, chwiejny, odwołalny, zawisły od łaski, zależny od kogo a. czego; **p. handel**, handel morski przemytniczy prowadzony pod osłoną flagi neutralnej z mieszkańcami mocarstwa wojującego wbrew prawom o neutralności.

Prekluzja *l.*, **Prekluzyjny termin**, ostateczny termin, po upływie którego traci się przysługujące prawa.

Prekonizacja *śrł.* uroczyste mianowanie biskupa przez Papieża wobec zgromadzonych kardynałów.

Prekonizować *l.* dokonywać prekonizacji; **prekonizowany biskup**, ksiądz uznany urzędownie za godnego objęcia stolicy biskupiej, lecz który dopiero ma być uroczyście wyświęcony na biskupa.

Prekursor *l.* zwiastun, ten, kto zapowiada wypadek ważny, mający nastąpić; znaka o czemś, co ma się zdarzyć.

Prekursoryczny *nł.* wstępny, chwilowy.

Prekustodja *l.* zastrzeżenie, warunek.

Prelatura *nł.* godność prałata.

Pregient *l.* wygłaszający prelekcję.

Prelekcja *l.* wykład, lekcja, *szczeg.* w wyższym zakładzie naukowym; odczyt publiczny.

Preliminarja *l.* układy przedwstępne, tymczasowe, stanowiące przygotowanie do późniejszych stanowczych układów i postanowień.

Preliminarny *l.* tymczasowy, wstępny.

Preliminarz *l.* uprzednie obliczenie przypuszczalnych dochodów i wydatków, projekt wydatkowania.

Preliminować *nł.* zestawiać i obliczać naprzód przypuszczalne wydatki i dochody.

Preludjum *l.* w *muz.* przegrywka, krótkie fantazjowanie na instrumencie przed rozpoczęciem utworu muzycznego, krótki wstęp muzyczny; rodzaj krótkiej kompozycji muzycznej na fortepjan lub organy.

Premedytacja *l.* rozmysł, obmyślanie czego naprzód, z góry obmyślana celowość środków wiodących do czynu, układanie ze spokojnym rozmysłem planu, przedsięwzięcia.

Premiando incitat *l.* nagradzając zachęca—dewiza orderu św. Stanisława.

Premier-né *f.* *(premje ne)* syn pierworodny.

Preminencja *l.* pierwszeństwo, przywilej.

Premissa *l.* przesłanka, w syllogizmie zdanie, z którego drogą rozumowania wyprowadzamy wnioski; jedna z szeregu prawd (ogólnych lub szczególnych), wiodących drogą wnioskowania do pewnej prawdy (szczególnej lub ogólnej) jako wyniku.

Premja *l.* opłata, którą instytucja asekuracyjna pobiera od ubezpieczonego; *ob.* **Premjum**; **premjowa pożyczka, premjówka**, pożyczka państwowa, z którą połączona jest możność wygrania większych lub mniejszych sum jako premjum, umarzająca się przez losowanie.

Premjant *nł.* ten, który otrzymał premjum czyli nagrodę.

Premjer *f.* naczelnik gabinetu ministerjalnego, pre-

zes ministrów; p. **lejtenant**, starszy porucznik.

Premjera *f.* pierwsze przedstawienie sztuki teatralnej.

Premjować *nł.* wynagrodzić przyznać nagrodę; **p-ny**, odznaczony nagrodą.

Premjum *ł.* odznaczenie; dodatkowa nagroda za szczególne zalety wyrobu a. lepszą od innych pracę; rycina lub album otrzymywane bezpłatnie w końcu roku przez członków Towarz. sztuk pięknych; bezpłatne dodatki dawane prenumeratorom pism, jako zachęta do prenumeraty; **p. wywozowe**, zwrot części podatków przy wywozie hurtownym zagranicę niektórych wyrobów krajowych.

Premonstratensi *ł.* zakonnicy, inaczej Norbertanie *(ob.)*.

Premonstrator *ł.* ten, kto pierwszy wykonywa jakie ćwiczenie sportowe, aby dla innych być wzorem.

Prenez garde! *f.* *(prene gard)* strzeż się, baczność!

Prenotacja *ł.* notata, uwaga; tymczasowe zwolnienie od użycia stempla; sądowe upomnienie się wierzycieli o należności u dłużnika, którego bankructwo jest przewidywane.

Prenumerando *ł.* sposobem przedpłaty, płacąc z góry.

Prenumerata *ł.* przedpłata z góry na pismo lub dzieło.

Prenumerator *ł.* ten, co otrzymuje za uprzednią opłatą czasopismo a. książkę wydawaną zeszytami.

Prenumerować *ł.* opłacać z góry prawo otrzymywania czasopisma a. dzieła wydawanego zeszytami.

Preokupacja *ł.* uprzednie zajęcie czego.

Preopinant *ł.* mówca poprzedni, po którym inny mówca wypowiada swoje zdanie.

Preparacja *ł.* przygotowanie.

Preparand *ł.* uczeń przygotowujący się do wstąpienia do seminarjum nauczycielskiego.

Preparanda *ł.* szkoła przygotowawcza.

Preparat *ł.* wyrób; przetwór, rzecz, ciało, substancja nie znajdująca się gotowa w naturze, lecz przyrządzona przez człowieka sztucznie, w określonym celu; **p. anatomiczny**, odpowiednio przygotowane do doświadczeń naukowych martwe ciało ludzkie a. zwierzęce; **p. chemiczny**, ciała, związki, przygotowane jako materjał do badań chemicznych; **p. farmaceutyczny**, mieszanina przyrządzona w celu leczniczym, lekarstwo.

Preparatywa *nł.* przygotowania.

Preparować *ł.* przyrządzać, przygotowywać.

Prepedycja *ł.* przeszkoda.

Preponderencja, Preponderancja *ł.* przewaga.

Prepotencja *ł.* przemożność; przewaga mocy, siły, potęgi, zbytnia moc, nadmierna wielkość.

Prepozyt *ł.* pleban.

Prepozytura *ł.* probostwo, urząd plebana.

Prerafaelityzm *nł.* kierunek w malarstwie, który zjawił się w Anglji około r. 1850 i nawracał do sposobu malowania malarzy włoskich przed Rafaelem, zalecając naiwną szczerość i prostotę.

Prerjal *ob.* **Prairial.**

Prerje *f.* bezdrzewne równiny w Ameryce Półn., stepy północno-amerykańskie.

Prerogatywa *ł.* przywilej, prawo dające wyjątkowe ulgi, uwalniające od ogólnych ustaw krajowych; szczególne względy, pierwszeństwo.

Presbiopja *g.* dalekowzroczność, wada wzroku właściwa starcom i powiększająca się z wiekiem, powstająca wskutek spłaszczenia soczewki i zmniejszonej zdolności akomodacji oka.

Presbiter *g.-ł.* kapłan mający prawo odprawiania Mszy św. i udzielania Sakramentów św.

Presbiterjanie *nł.* w Anglji stronnictwo religijne protestanckie, nieuznające władzy biskupów (anglikańskich).

Presbiterjum *śrł.* część kościoła, gdzie mieści się wielki ołtarz, oddzielona od reszty kościoła balustradą.

Présence d'ésprit *f.* *(preza"s despri)* przytomność umysłu.

Présentable *f.* *(preza"tabl)*, czym (a. kim) można się pochwalić, można się popisać; do pokazania; dobrze się przedstawiający.

Presentyment *ł.* przeczucie.

Preser *n.* drukarz, który formy ułożone przez zecera układa na maszynie do odbijania.

Presja *ł.* nacisk, przymus.

Preskrybować *ł.* rozporządzać.

Preskrypcja *ł.* w prawie: przedawnienie.

Preskrypt *ł.* przepis, rozporządzenie.

Pressante *w.* z naciskiem.

Presse papier *f.* *(prespapje)* przycisk do papierów, zwykle wyrobiony ozdobnie i służący zarazem jako sprzęcik wytworny na biurku.

Pression de commerce *f.* *(pressją de komers)* zatamowanie swobody handlowej.

Prestacja *ł.* w prawie: obowiązek odrobienia jakiej roboty na cele publiczne, wypełnienie nakazanej przez władze powinności; **prestacyjna tabela**, tabela wykazująca ilość gruntów, jaka była w posiadaniu włościan, oraz ich powinności przed uwłaszczeniem.

Prestamente *w.* w *muz.* żywo.

Prestige *f.* *(prestiż)* urok, czar.

Prestissimo *w.* w *muz.* jaknajszybciej.

Presto *w.* w *muz.* szybko.

Presto e bene, non si conviene *w.* co nagle, to po djable.

Prestydygitator *f.* kuglarz, popisujący się rozmaitemi sztuczkami, polegającemi na niezwykłej zręczności palców; *ob.* **Eskamoter.**

Presumcja, Presumpcja, Presumować *ob.* **Prezumpcja, Prezumować.**

Presuponować *ł.* z góry przypuszczać.

Pretekst *ł.* pozór, nieprawdziwy powód, zmyślona pobudka.

Pretendent *ł.* roszczący sobie prawa do czego, np. do tronu; ubiegający się o co.

Pretendować *ł.* domagać się, rościć prawa do czego, ubiegać się o co.

Pretensja *nł.* uroszczenie, prawo, które ktoś słusznie lub niesłusznie sobie rości; żal słuszny lub niesłuszny za niespełnione wymaganie.

Pretensjonalny *nł.* wymuszony, przesadzony, pełen pretensji o siebie; **pretensjonalność**, przesadne i niesmaczne ubieganie się o wyjątkową strojność ubrania: wymuszone, nienaturalne ułożenie, ruchy, sposób mówienia a. pisania.

Pretia rerum *ł.* ceny żywności.

Pretium *ł.* cena, zapłata; **p. affectionis**, cena amatorska: wyższa nad koszty materjału i roboty, płacona za przedmioty pamiątkowe a. rzadkie; **p. fisci**, najwyższa cena postąpiona na licytacji; **p. liciti**, cena licytacyjna, cena, od której zaczyna się licytacja.

Pretor *ł.* w staroż. rzeczypospolitej rzymskiej najwyższy urzędnik sądowy, w którego ręku spoczywał wymiar sprawiedliwości.

Pretorjanie *ł.* gwardja przyboczna dawnych cesarzów rzymskich, która, doszedłszy do wielkiej władzy, wpływała na sprawy państwa i na obiór cesarzów; zniesiona przez Konstantyna W.

Pretorjum *ł.* w starożyt. Rzymie: sala sądowa, namiot wodza.

Preux chevalier *f.* *(prö szwalje)* waleczny rycerz, chrobry, mężny rycerz.

Prevenir vaut mieux que guérir *f.* *(prewnir wo miö kö gerir)* zapobieganie chorobie jest ważniejsze od leczenia.

Prévot *f.* *(prewo)* *dosł.* przełożony; tytuł niektórych urzędników miejskich i policyjnych z władzą sądzenia w niektórych sprawach we Francji przed W. Rewolucją.

Prewalencja *ł.* przewaga.

Prewarykacja *ł.* sprzeniewierzenie się urzędnika w rzeczy dotyczącej jego urzędowania; działanie adwokata na szkodę klijenta.

Prewencja *ł.* uprzedzanie kogoś w czemś np. w jakiejś czynności prawnej; **prewencyjny**, zapobiegający; uprzedni; **p-a cenzura**, władza przeglądająca rękopisy przed ich wydrukowaniem; **p-y system**, teorja prawa karnego, podług której kary powinny być wymierzane tylko dla zapobieżenia przyszłym przestępstwom; **p-e więzienie**, więzienie tymczasowe, nie stanowiące kary, ale umożliwiające nadzór nad obwinionym do wydania przez sąd wyroku.

Prewotalne *f.* **sądy**, dawniej we Francji sądy doraźne na włóczęgów, rozbójników itp.; od końca r. 1815 przez trzy lata działające sądy na przestępców politycznych.

Prezb- *ob.* **Presb-.**

Prezencja *ł.* okazały wygląd zewnętrzny, wytworna i imponująca powierzchowność, piękna postawa; obecność, przytomność; **prezencyjna siła**, podczas pokoju siła wojska stojącego, gotowego.

Prezent *f.* podarunek.

Prezenta *ł.* przedstawienie biskupowi kapłana do zatwierdzenia na wakujące beneficjum; *ob.* **Prezentata.**

Prezentacja *ł.* przedstawienie jednej osoby drugiej, zapoznanie, zaznajomienie.

Prezentant *ł.* przedstawiający weksel do zapłaty, okaziciel.

Prezentata *ł.* data wejścia dokumentu do biura, na dokumencie zapisana.

Prezentka *ł.* zakonnica reguły św. Tomasza.
Prezentować *ł.* przedstawiać jedną osobę drugiej, zaznajamiać; **p. broń**, trzymać broń przed sobą w sposób przepisany dla wojska jako oddanie honorów wojskowych; **p. weksel**, przedstawić weksel w celu aby go zapłacono lub do przyjęcia go; **p. się**, przedstawiać się, okazywać ś.; **p. się z czym**, popisywać ś. czym.
Prezerwatywa *nł.* środek zapobiegający, ochronny.
Prezerwować *ł.* ochraniać, zapobiegać.
Prezes *ł.* tytuł urzędnika z nominacji lub z wyboru stojącego na czele biura, instytucji, stowarzyszenia, zgromadzenia lub ciała politycznego; przewodniczący instytucji, zebraniu; **prezesostwo**, prezes z żoną; *ob.* **Prezesura.**
Prezesura *nł.* urząd prezesa; *ob.* **Prezydencja.**
Prezumować *ł.* przypuszczać, wnosić, wnioskować, mniemać, dorozumiewać się; **prezumowany**, domniemany, prawdopodobny.
Prezumpcja *ł.* przypuszczenie, domniemanie; zarozumiałość, uprzedzenie.
Prezydencja *ł.* kierownictwo obradami wykonywane przez prezesa, przewodniczenie.
Prezydent *ł.* przewodniczący, najstarszy w jakiej władzy kolegjalnej; naczelnik Rzeczypospolitej; burmistrz miasta.
Prezydentura *nł.* stanowisko prezydenta; okrąg administracyjny.
Prezydjalny *nł.* dotyczący władzy prezesa.
Prezydjum *ł.* grono osób przewodniczących w jakim stowarzyszeniu, instytucji i t. p.; sala, w której to grono zasiada dla narad.
Prezydować *ł.* przewodniczyć na posiedzeniu.
Pręcesa, Pręsesa *ob.* **Princessa.**
Pręgierz *n.* katowski słup, u którego stawiano przestępców na hańbę publiczną, smagano ich, piętnowano.
Pri- *ob.* także **Pry-.**
Prie-Dieu *f. (pri-djö)* pulpit do modlenia się, klęcznik, ławeczka do modlenia się.
Prière *f. (prijer)* modlitwa; prośba.
Prima *ł.* pierwsza, np. klasa (w szkołach pruskich najwyższa); w fechtunku: pierwsza podstawa, cięcie z góry w głowę; pierwszy głos w chórze; pierwszy ton gamy muzycznej; najlepszy gatunek.
Prima aprilis *ł.* tradycyjne zwodzenie się w dniu pierwszym kwietnia.
Prima ballerina *w.* najpierwsza, najlepsza tancerka, solistka baletu.
Prima caritas ab ego *ł.* pierwsza miłość od siebie.
Primadonna *w.* pierwsza śpiewaczka opery.
Prima facie *ł.* z pierwszego wejrzenia, na pierwszy rzut oka.
Primage *f. (primaż)* cena ubezpieczenia.
Prima nota *w.* pierwsze notatki, bruljon, szkic; w kupiectwie: książka do zapisywania każdego dokonanego interesu, dochodu, wypłaty, dziennik podręczny.
Prima Sorte [*n.*] pierwszy gatunek, najcelniejszy, najprzedniejszy gatunek.
Primates *nł.* zwierzęta zajmujące pierwsze miejsce wśród innych, zwierzęta posiadające ręce, małpy.
Prima vista *w.* biegle, odrazu bez przygotowania (grać *ł.* śpiewać z nut pierwszy raz widzianych, tłumaczyć z dzieła pierwszy raz widzianego, napisanego w obcym języku).
Prima volta *w.* w *muz.* pierwszy raz.
Prima weksel, pierwszy egzemplarz wekslu, którego było albo może być wystawionych kilka egzemplarzy.
Prime *f. (prim)* premjum ubezpieczeniowe.
Primo *ł.* a. **Pro primo**, po pierwsze; **primo** w nutach na 4 ręce: lewa strona, grająca w basie.
Primogenitura *nł.* pierworodztwo, prawo pierwszeństwa najstarszych synów, wogóle najstarszych potomków męskich w linji prostej do dziedziczenia następstwa tronu, majoratu itp.
Primogenitus *ł.* syn pierworodny.
Primo gradu *ł.* pierwszego rzędu.
Primo impetu *ł.* za pierwszym popędem
Primo intuitu *ł.* na pierwsze wejrzenie.
Primo loco *ł.* na pierwszem miejscu.
Primo voto *ł.* pierwszego ślubu.
Primrose League *a. (primroz lig)* stowarzyszenie polityczne w Anglji, zawiązane r. 1883 celem rozpowszechniania poglądów zachowawczych (*dosł.* liga pierwiosnka, tak zwana ku uczczeniu lorda Beaconsfielda, wielkiego lubownika tego kwiatka).
Primula, P. veris *ł.* pierwiosnek (roślina).
Primum mobile *ł.* pierwsza przyczyna, główna sprężyna; (pozorny) obrót nieba ze wszystkiemi gwiazdami w przeciągu 24 godzin.
Primum non nocere *ł.* przedewszystkiem nie szkodzić (zasada obowiązująca lekarzy).
Primum vivere (a. esse), deinde philosophari *ł.* przedewszystkiem żyć (t.j. myśleć o utrzymaniu swego istnienia), potym dopiero filozofować.
Primus *ł.* pierwszy; **p. inter pares**, pierwszy między równemi (definicja władcy kraju w wiekach średnich).
Primus *ł.* nazwa kuchenki naftowej bez knota, w której ściśnione powietrze wprowadza do palnika wązki strumień nafty.
Prince *f. (pręs)* książę.
Princeps *ł* najpierwszy, najdostojniejszy; *ob.* **Editio princeps.**
Princesse *f. (pręses) dosł.* księżna, księżniczka; rodzaj sukni kobiecej niemarszczonej, w której stanik nie oddziela się szwem od spódnicy.
Principale *w. (princzipale)* w *muz.* głos główny, przodujący; głos solowy.
Principaliter *ł.* głównie, przedewszystkim.
Principes *ł.* w dawnych rzymskich legjonach oddziały stanowiące czoło.
Principiis obsta *ł.* zapobiegaj początkom (złego).
Principium w l. mn. **principia** *ł.* zasada główna.
Principium dimidium totus *ł.* początek jest połową całości.
Printanière *f. (prętanjer) dosł.* wiosenna; zupa z młodych jarzynek rozgotowanych w rosole.
Printed *a.* wydrukowany.
Prinz *n.* książe.
Prinzipienreiterei *n.* popisywanie się wzniosłemi zasadami; wyjeżdżanie z niemi przy byle sposobności.
Prior *ł.* pierwszy; przełożony, opat, gwardjan; przeor.
Prior tempore potior jure *ł.* pierwszy co do czasu ma lepsze prawo (kto pierwszy przyjedzie do młyna, ten pierwszy zmiele).
Priorytety [*n.*] papiery procentowe wypuszczone przez towarzystwa akcyjne z przyznaniem pierwszeństwa co do procentów przed innemi akcjami i przed dywidendą.
Prise *f.* (*priz*) zdobycz morska wojenna.
Privat Conto [*n.*] osobisty rachunek właściciela interesu prowadzony w księgach handlowych.
Privatier *f. (priwatje)* człowiek nie będący na służbie państwowej i nie pracujący w żadnym fachu.
Privatim *ł.* poufnie, sekretnie.
Privativum *ł.* (o partykułach dodawanych na początku wyrazu) mające znaczenie przeczące, oznaczające brak np. początkowe **a** w wyrazie **akatolik** t. j. niekatolik).
Privilegium *ł.* przywilej.
Privy Council *a. (priwi kaunsil)* rada państwa w Anglji, niegdyś sprawująca władzę wykonawczą, dziś doradcza i raczej honorowa.
Prix courant *f. (pri kura")* cennik.
Prix de Rome *f. (pri dö rom) dosł.* nagroda rzymska: stypendjum na wyjazd i pobyt w Rzymie, udzielane kształcącym się malarzom i rzeźbiarzom we Francji.
Prix de vertu *f. (pri do wertü)* nagroda za cnotę.
Prix fixe *f. (pri fiks)* cena stała.
Pr. M. *skr.* **Pro mille** *(ob.).*
Pro *ł.* za.
Proa, wysmukła łódź na archipelagu malajskim, o dużym żaglu z płótna bastowego, rozwijanym w razie sprzyjającego wiatru zwykle poruszana wiosłami.
Pro aequo et bono *ł.* jako słuszne i dobre.
Pro anno *ł.* na rok, rocznie.
Pro aris et focis *ł.* za ołtarze i ogniska domowe (walczyć).
Probabilizm *ł.* metoda filozoficzna podług której niema zupełnego osiągnięcia prawdy lecz tylko prawdopodobieństwo; doktryna, wedle której w razie sprzeczności między dwoma mniemaniami a. przepisami jednakowo uzasadnionemi należy iść za własnym popędem, gdyż przepis wątpliwy nie nakłada stanowczego obowiązku.
Probacja *ł.* próba klasztorna, nowicjat.
Probant *ob.* **Próbant.**
Probatum est *ł.* dowiedzione, wypróbowane, uznane.
Probierka *n. ob.* **Epruwetka.**
Probierz *n.* kryterjum; *ob.* także **Próbierz**; **probierczy kamień**, łupek, na którym złoto i srebro, za potarciem, pozostawia rysę znamienną, pozwalającą rozpoznać te metale; *przen.* okoliczności, w których u-

jawnia się prawdziwy charakter człowieka, a. prawdziwa wartość instytucji i t. p.; **probiernia**, władza oznaczająca próbę złota i srebra.

Problemat *g.* zadanie, zagadnienie do rozwiązania.

Problematyczny *g.* zagadkowy, wątpliwy, niepewny.

Pro bono publico *ob.* **Pro publico bono.**

Proboscidea *nł.* zwierzęta ssące trąbowate (słonie).

Proboszcz *ł.* [*czes.*] członek kapituły katedralnej, mający pod juryzdykcją swoją mansjonarzów; *ob.* **Pleban**; **probostwo**, obowiązek, godność proboszcza; mieszkanie proboszcza.

Probsztejńskie a. **Probsztajskie żyto**, wyborowe żyto ze Szlezwig-Holsztynu.

Pro publico bono *ł.* dla dobra publicznego, dla dobra kraju.

Probus *ł.* pobożny, uczciwy.

Probus invidet nemini *ł.* uczciwy nie zazdrości nikomu.

Pro calculo *ł.* za rachunek, t. j. za ścisłość rachunku poręcza.

Porcedencja *nł.* pochodzenie, rodowód.

Proceder *nł.* postępowanie; zajęcie, rzemiosło, fach; **procederzysta**, zajmujący się jakim przemysłem lub prowadzący handel.

Procedura *nł.* przepisane postępowanie w prowadzeniu spraw sądowych.

Proceniczna **g.* **formacja**, formacja kredowa.

Procent *ł.* ilość części przypadająca na każde sto części danej całości; odsetek wyrażony znakiem %; dochód lub zysk otrzymany od włożonego w przedsiębiorstwo kapitału; wynagrodzenie za kapitał wypożyczony na czas pewien; **procentowa stopa**, procent oznaczony w stosunku od stu jednostek kapitału zwykle za przeciąg jednego roku; **procentować**, przynosić zysk, dochód.

Proces *ł.* postępowy rozwój stanów kolejnych, przez którę przechodzi dane ciało; szereg zmian kolejnych, będących z sobą w przyczynowym związku, którym podlega dane ciało; szereg następujących po sobie reakcji chemicznych, zachodzących wśród jednych i tych samych substancji, tworzących jedną całość; spór toczony między dwiema stronami wobec władz wymierzających sprawiedliwość, ciąg sprawy sądowej, a także całe postępowanie sądowe w danej sprawie; sprawa, przebieg; **procesować się**, prawować się.

Procesja *ł.* uroczysty pochód duchowieństwa i ludu z krzyżem, chorągwiami i obrazami św. przy towarzyszeniu chóralnego śpiewu i dźwięku dzwonów; *przen. iron.* długi szereg interesantów a. gości.

Procès verbal *g.* (*prose-*) przesłuchanie sądowe; przyznanie piśmienne, protokół.

Prochristum *ł.* flaszeczka zawierająca trochę krwi męczennika, złożona na jego piersiach w trumnie z wyrzniętemi literami P. Chr. (pro Christo=za Chrystusa).

Pro confesso et convicto *ł.* jako człowiek, który się przyznał i został przekonany (uważać, poczytywać kogo).

Pro continuatione *ł.* jako ciąg dalszy.

Proctor *a.* (*prokter*) tytuł każdego z dwu corocznie w uniwersytecie Oxfordzkim obieranych inspektorów mających nadzór nad studentami.

Procul a Jove, procul a fulmine *ł.* daleko od Jowisza, daleko i od piorunów (bezpieczniej żyje człowiek na ustroniu niżeli dworak u wielkiego pana).

Procul ex oculis, procul ex mente *ł.* daleko z oczu, daleko z myśli.

Procul negotiis *ł.* zdala od interesów.

Pro cura *ł. ob.* **Prokura.**

Prodest cautela plus quam postremo querela *ł.* pożyteczniej być ostrożnym, niż później narzekać.

Prodigium *ł.* cud; znak zapowiadający przyszłe szczęście lub nieszczęście tłumaczony przez augurów: rzecz zdumiewająca.

Pro domo sua *ł.* we własnej sprawie, we własnej obronie.

Prodroma *g.* rozprawa przedwstępna; oznaki przedwstępne np. jakiej choroby.

Prodromos, Prodromus *g.* przedsionek; *przen.* słowo wstępne, prospekt pisma lub dzieła.

Producent *ł.* wyrabiający, wytwarzający, wytwórca.

Produce-race *a.* (*prodius-res*) wyścig przychówku (koni 2—3 letnich, które jeszcze nie uczestniczyły w wyścigach).

Produkcja *ł.* podstawowy dział gospodarstwa społecznego, zdobywanie w przyrodzie materjałów surowych i przerabianie ich np. przedmioty użyteczne i potrzebne dla człowieka, wytwarzanie dóbr, wytwórczość, wytworzone towary; **produkcyjny**, płodny, wydajny, zyskowny, wytwórczy, użyteczny; **produkcyjność**, wydajność.

Produkować *ł.* wytwarzać (płody, towary); przedstawiać np. dowody; **p. się z czym**, popisywać się.

Produkt *ł.* wyrób, płód, wytwór; w *szczeg.*: **p-y**, zboża, ogrodowizny, owoce, artykuły żywnościowe.

Produktywny *nł. ob.* **Produkcyjny; p-e stowarzyszenie, spółka**, zrzeszenie wytwórcze z wspólnością kapitału produkcyjnego; rodzaj kooperatywy.

Prodycja *ł.* zdrada.

Proemium *ł.* wstęp mowy, poematu; przegrywka.

Pro et contra *ł.* za i przeciw.

Prof. *skr.* **Profesor** (*ob.*).

Profan *ł.* w staroż. Rzymie osoba niewtajemniczona w sprawy święte; człowiek nieobeznany zawodowo z jaką sztuką a. nauką, nietachowy, niebiegły, nieobeznany z czym gruntownie.

Profanacja *ł.* zbezczeszczenie, znieważenie rzeczy świętych a. zasługujących na poszanowanie.

Profanator *ł.* dopuszczający się profanacji.

Profanować *ł.* znieważać świętość, ubliżać, pospolitować rzeczy zasługujące na cześć.

Profanum vulgus *ł.* tłum niepoświęcony, ciemne pospólstwo (niezdolne pojmować wzniosłe utwory, wzniosłe pomysły).

Profecja *ł.* prorokowanie, zgadywanie.

Profekt *ł.* postęp; pożytek.

Profes, Profeska *ł.* zakonnik, zakonnica, którzy złożyli uroczyste śluby zakonne.

Profesja *ł.* stan, zawód, rzemiosło, zajęcie; śluby zakonne; *ob.* **Profession de foi.**

Profesjant *nł.* zawodowiec.

Profesjonalna *nł.* **szkoła**, szkoła, w której uczniowie nabywają biegłości w jakiej profesji (np. szkoła handlowa, szkoła rzemiosł).

Profesjonista *nł.* rękodzielnik, rzemieślnik; fachowiec.

Profesor *ł.* nauczyciel w wyższym zakładzie naukowym.

Profession de foi *f.* (*profesją dö fua*) wyznanie wiary; określenie sposobu myślenia czyjego; określenie wyznawanych przez kogo zasad kierujących jego postępowaniem, profesja.

Profesura *ł.* zajęcie profesora; stanowisko profesora; posada profesora.

Pro fide, rege et lege *ł.* za wiarę, króla i prawo: dewiza orderu Orła białego.

Profil *f.* kontur twarzy widzianej z boku; rysunek przecięcia poprzecznego (budynku, machiny lub gruntu); przekrój.

Profilaksja, Profilaktyka **g.* nauka stosowania środków zapobiegających chorobie.

Profilaktyczny **g.* (środek) zapobiegający chorobie.

Profilaktyk **g.* człowiek mający usposobienie do jakiej choroby i poddający się leczeniu, aby jej zapobiec.

Profit *f.* korzyść, zysk.

Profitka *n.* krążek płaski a. lekko wklęsły, z otworem w środku, wkładany na świecę w lichtarzu, aby zatrzymywać kapiącą ze świecy stearynę, wosk itp.

Profitować *f.* zyskiwać, korzystać.

Pro forma *ł.* dla prostej grzeczności, dla formy, dla pozoru, dla przyzwoitości.

Proforma *śrł.* w dawnej Polsce początkowa szkoła męska.

Profos [*n.*] w daw. polsk. kawalerji oficer czuwający nad aresztantami wojskowemi.

Pro futuro *ł.* na przyszłość.

Profuzja *ł.* nadmierna obfitość; rozrzutność.

Profylaksja, Profylaktyka, Profylaktyczny *ob.* **Profilaksja** i t. d.

Progienitura *nł.* potomstwo.

Progimnazjum *g.* szkoła przygotowawcza do gimnazjum, przygotowawcze gimnazjum czteroklasowe.

Prognat **g.* człowiek o wystających szczękach, skośnozębny (termin antropologiczny).

Prognatyzm **g.* kształt twarzy z mocno wysuniętemi naprzód szczękami, szczękoskośność.

Prognostyk *g.-ł.* znak, oznaka, przepowiednia, wróżba.

Prognostyka *g.* mniemana sztuka przepowiadania z prognostyków; **prognostykować**, wróżyć z oznak, przepowiadać.

Prognoza *g.* w medycynie przepowiednia co do prawdopodobnego dalszego przebiegu i zakończenia choroby.

Program, Programat *g.-ł.* publiczne zawiadomienie o zamierzonym przebiegu jakiej czynności, plan dzieła; wyszczególnienie kolejnego następstwa części składowych koncertu, widowiska, uroczystości, zabawy; wy

łożenie zasad politycznych i zapowiedź przyszłej działalności; wyszczególnienie przedmiotów i zakresu wykładów na każdym oddziale zakładu naukowego; wyszczególnienie wymagań, jakie będą stawiane przy egzaminie; **programowy**, zawierający program; **p-a muzyka**, będąca przedstawieniem jakiej myśli, jakiej akcji w słowach określonej.

Progres *l.* postęp; **progresista**, postępowiec, członek stronnictwa postępowego.

Progresja *l.* stopniowe wzrastanie, wzmaganie się, postęp; w *mat.* szereg uporządkowany według jakiegoś stałego prawa; **p. arytmetyczna**, postęp różnicowy, w którym każda następna liczba jest o jednakową ilość większa od poprzedzającej; **p. gieometryczna**, postęp ilorazowy, w którym każda następna liczba jest jednakową ilość razy większa od poprzedzającej; **p. rosnąca**, postęp rosnący (w którym liczby są coraz większe); **p. malejąca**, postęp malejący (w którym liczby są coraz mniejsze); w muzyce, prowadzenie melodji w górę lub na dół; **progresyjny**, postępowy; stopniowo wzmagający się, wzrastający, rosnący, albo ciągle malejący; **p. podatek**, podatek rosnący proporcjonalnie do dochodów.

Progresywny *nl. ob.* **Progresyjny**.

Proh, dolor! *l.* o, boleści! (okrzyk bólu, zwykle moralnego).

Prohibicja *l.* zakaz, wzbronienie; **prohibicyjny system**, system rządowy ekonomiczny, polegający na obłożeniu wysokiemi (prohibicyjnemi) cłami ochronnemi towarów zagranicznych, w celu uniemożliwienia przywozu ich do kraju; system zakazowy, zabraniający wstępu do kraju pewnym przedmiotom, towarom.

Prohibity *l.* przedmioty, których wprowadzenie do kraju z zagranicy jest wzbronione.

Prohibować *l.* zakazywać, niedopuszczać.

Pro honore domus *l.* dla honoru domu.

Pro hospite *l.* jako gość.

Proh, pudor! *l.* o, hańbo! jakiż wstyd!

Pro i contra *l.* za i przeciw.

Pro informatione *l.* dla wiadomości.

Projekcja *l.* rzut; w *gieom.* przedstawienie na płaszczyźnie obrazu linji, powierzchni lub bryły tak, aby obraz dawał pojęcie o ich kształcie, położeniu i stosunkowych wymiarach; **p. a. projekcyjny przyrząd**, przyrząd optyczny do rzucania na ekran powiększonego obrazu jakiego przedmiotu (latarnia magiczna); **projekcyjny**, rzutowy; ***p. rysunek**, rysunek rzutowy, przedstawiający rzuty czyli projekcje linji, powierzchni, brył; **p-na gieometrja**, gieometrja rzutowa, gieometrja opisująca, nauka wskazująca sposoby kreślenia projekcji brył na płaszczyźnie i rozpoznawania z takich rysunków rzeczywistego położenia i kształtów brył; **p-na metoda**, sposób obliczania procentu na rachunkach bieżących.

Projekt *l.* pomysł wykonania jakiego przedmiotu a. czynności, wypowiedziany, napisany, określony it.p.; pierwszy zarys, szkic; zamiar powzięty; wniosek rzucony w jakiej sprawie; **projekcista**, człowiek pełen projektów, występujący z coraz nowemi projektami; **projektować**, układać plany, obmyślać, zamierzać; **projektodawca**, ten, który wystąpił z projektem.

Projektomanja *nl. iron.* nadmierna pochopność do tworzenia projektów najczęściej nieziszczalnych.

Projektor *ob.* **Prożektor**.

Prokatedra *nl.* filja katedry.

Proklamacja *l.* uroczyste publiczne ogłoszenie, obwieszczenie, odezwa monarchy do narodu, dowódcy do armji; drukowana i szeroko rozpowszechniana odezwa do ogółu, mająca na celu wywarcie wpływu na usposobienie i postanowienia szerszych mas w jakiej sprawie.

Proklamować *l.* ogłaszać, oznajmiać, obwieszczać.

Proklityka *g.* wyraz nieakcentowany, zwykle jednozgłoskowy, łączący się pod względem akcentu z wyrazem następującym.

Prokonsul *l.* w starożytnym Rzymie konsul, który po upływie swego urzędowania otrzymywał do zarządzenia prowincję; wielkorządca prowincji rzymskiej, często sprawujący swą władzę ze zdzierstwem i okrucieństwem.

Prokonsulat *l.* urząd prokonsula; czas trwania urzędu prokonsula.

Prokreacja *l.* wydanie na świat, spłodzenie.

Prokrust(es) *g.* według mitologji greckiej zbój, który kładł pochwycone ofiary na żelaznym łożu i albo obcinał im członki, gdy łoże było za krótkie, lub wyciągał je dotąd w męczarniach, aż stały się dosyć długie; **prokrustowe łoże**, *przen.* męczące położenie pełne cierpień; wtłaczanie czego w niewłaściwe formy.

Prokseneta *l.* faktor, pośrednik, rajfur, stręczyciel.

Proksenetyzm *l.* zajęcie proksenety, rajfurstwo, faktorstwo, stręczycielstwo.

Proktora *g.* **mapa**, mapa odcinka przybiegunowego Ziemi, przedstawiona na płaszczyźnie stycznej do bieguna.

Prokura *l.* w kupiectwie piśmienne pełnomocnictwo do załatwienia interesu; prawo udzielone przez właściciela firmy lub przedsiębiorstwa do podpisywania się zastępczo w jego imieniu, do zaciągania zobowiązań i t. p.

Prokuracja *l.* pełnomocnictwo do zastąpienia w jakiej czynności; **małżeństwo przez p-ę**, ślub pomiędzy osobami z rodzin panujących za pośrednictwem pełnomocnika, który w imieniu narzeczonego poślubia pannę młodą.

Prokuracje *l.* nazwa słynnego pięknego gmachu w Wenecji na placu św. Marka.

Prokurator *l.* wyższy urzędnik sądowy, oskarżający w imieniu państwa osoby, obwinione o przestępstwo i pilnujący ścisłego wymiaru sprawiedliwości, oskarżyciel publiczny; stróż prawa.

Prokuratorja *l.* władza broniąca w sądach praw własności publicznej i skarbowej.

Prokurent [*n.*], **Prokurysta** *nl.* pełnomocnik domu handlowego, podpisujący zastępczo właściciela firmy.

Prokurować *l.* przygotować, wystarać się, dostarczać.

Prokurysta *ob.* **Prokurent**.

Prokwestor *l.* w staroż. Rzymie: podskarbi.

Prolabium *l.* czerwony brzeg warg.

Prolacja *l.* rozszerzenie, wyciąganie sylaby; rozszerzenie opowiadania, amplifikacja.

Prolapsus *l.* wypadnięcie (jakiej części ciała z miejsca właściwego); **p. ani**, wypadnięcie kiszki prostej; **p. uteri**, wypadnięcie macicy; **p. vaginae**, wypadnięcie pochwy macicznej.

Prolegomena *g.* objaśnienia wstępne; przedmowa przygotowawcza.

Prolepsis *g.* figura retoryczna polegająca na przytoczeniu i odparciu oczekiwanego a. możliwego zarzutu.

Proles *l.* potomstwo.

Proletarjat *nl.* stan ubogi, ludzie bez własności i bez stałego sposobu do życia.

Proletarjusz *l.* ubogi mieszkaniec staroż. Rzymu, nie posiadający żadnego majątku i nie należący do żadnej klasy, wolny od poboru wojskowego i od podatków; dziś: człowiek z najuboższej warstwy ludności.

Proletaryzować się *nl.* stawać się proletarjuszem, tracąc dotychczasowe lepsze warunki bytu.

Pro libito *l.* dowolnie.

Proliferacja, Prolifikacja *nl.* rozmnażanie, urodzajność.

Pro loco *l.* o posadę (np. starając się o posadę profesora, bronić rozprawy).

Prolog *g.* w dramacie staroż. wstęp, stanowiący oddzielną całość, obznajmiający słuchaczów z treścią utworu i ułatwiający zrozumienie akcji; wstęp w utworach dramatycznych i beletrystycznych.

Prolokutor *l. ob.* **Preopinant**.

Prolongacja, Prolongata *l.* przedłużenie, odroczenie terminu, zwłoka.

Prolongement *f.* (*prolągma*) mechanizm wynaleziony r. 1876, pozwalający pianiście przedłużać dowolnie za pomocą odpowiedniego pedału brzmienie jednego tonu a. akordu, kiedy inne tony milkną.

Prolongować *l.* przedłużać, odraczać termin.

Promachos *g.* szermierz przodujący innym.

Pro memoria *l.* dla pamięci, jako przypomnienie; *żart.* pamiętne (surowe skarcenie dla zapobieżenia ponownym przewinieniom).

Promenada *f.* przechadzka, spacer; miejsce przeznaczone do publicznej przechadzki w wielkich miastach.

Promenować *f.* przechadzać się, spacerować.

Promesa *f. dosł.* obietnica, przyrzeczenie: rodzaj akcji tymczasowej, dokument stwierdzający, że po zapłaceniu całej należytości akcja właściwa wydaną zostanie; dokument uprawniający do wygranej w pewnym oznaczonym ciągnieniu, ustąpienie prawa do losu loteryjnego a. do pożyczki premjowej na czas umówiony.

Prometeizm *nł.* tytaniczny bunt, protest przeciwko złym potęgom świata w interesie ludzkości (nazwa od Prometeusza).

Prometeusz *g.* w mitologji greckiej tytan, którego za wykradzenie z nieba ognia dla ludzi Zeus przykuł do skały, a orzeł co dnia wyżerał mu wątrobę, wciąż odrastającą; symbol niestrudzonego ducha ludzkiego, który wśród katuszy dąży naprzód w pracy dla ludzkości; **prometejski**, tytaniczny; z nadludzką siłą dążący do zdobycia szczęścia i dobra dla ludzi.

Pro mille *l.* za tysiąc(sztuk), od tysiąca, wyraża się znakiem ‰, dziesiąta część procentu.

Promiscuité *f.* bezładna mieszanina; bezładne stosunki płciowe.

Promissa cadunt in debitum *l.* przyrzeczenie to dług.

Promissorium *l.* piśmienne przyrzeczenie.

Promissory notes *a.* weksle własne (sola).

Promocja *l.* posunięcie na wyższy stopień akademicki, nadanie wyższych godności akademickich; wyniesienie na wyższy stopień w urzędowaniu; przejście ucznia z klasy niższej do wyższej.

Promontorjum *l.* przylądek.

Promorfologja *nł.* nauka o kształtach zasadniczych.

Pro mortuo *l.* za umarłego (głosić, uznawać).

Promotor *l.* protektor, opiekun popierający kogo; zawiadujący czym; projektodawca.

Promować *l.* wynosić kogo na wyższy stopień, na wyższą godność, popierać; **p. się**, posuwać się w godnościach.

Prompte *f. (prąt)* prędko, szybko; prędki, chyży.

Promtuarjum *l.* skład potrzebnych przedmiotów; słownik, encyklopedja.

Promulgacja *l.* ogłoszenie, opublikowanie (zwłaszcza: praw, ustaw).

Promulgować *l.* ogłaszać, zawiadamiać.

Pro mundo *l.* na czysto (pismo).

Pronacja *l.* zwrócenie ręki dłonią na dół; przeciwieństwo: supinacja.

Pronaos *g.* przedsionek świątyni.

Pro nihilo *l.* o nic, za nic.

Pronomen *l.* zaimek.

Pronominacja *l.* figura retoryczna polegająca na zastąpieniu imienia a. nazwiska osoby okolicznością dostatecznie charakteryzującą, np. Król chłopów zam. Kazimierz Wielki.

Pro nova, Pro novitate *l.* jako nowość, jako nowe wydanie (rozsyłanie nowych książek do przejrzenia).

Pronuba *l.* opiekunka małżeństw, przydomek bogini Juno.

Pro nunc *l.* na teraz, tymczasem.

Pronunciamento *h.* publiczne objawienie buntowniczych, powstańczych przeciw rządowi zamiarów, rokosz wojskowy w Hiszpanji i w Ameryce Południowej.

Pronuncjacja *l.* sposób wymawiania, wymowa.

Propagacja *l.* rozmnażanie, wydanie potomstwa.

Propaganda *l.* rozpowszechnianie, szerzenie, krzewienie wśród ogółu: jakiej myśli, przekonań, zasad; *skr.* zam. **Congregatio de propaganda fide**, zgromadzenie kardynałów w Rzymie, kształcące misjonarzy do szerzenia wiary katolickiej.

Propagandzista, Propagandysta *nł.* usiłujący pozyskać stronników dla jakiej sprawy.

Propagator *l.* szerzyciel jakich zasad.

Propagować *l.* rozpowszechniać, szerzyć.

Proparoksytonon w l. mn. **Proparoksytona** *g.* wyraz, w którym akcent ostry jest na trzeciej od końca zgłosce (np. muzyka, akustyka).

Pro parte virili *l.* po męsku, usilnie.

Pro patria *l.* dla ojczyzny.

Propedeutyka *g.* nauka przygotowawcza, wstępna.

Propeller *a.* śruba okrętowa jako przyrząd poruszający statek; *przen.* okręt śrubowy.

Propemptikon *g.* wiersz pożegnalny.

Propensja *l.* skłonność, pociąg; względ, życzliwość.

Properispomenon *g.* wyraz mający akcent circumflex na przedostatniej sylabie.

Pro persona *l.* na osobę, osobiście.

Propileje *ob.* **Propyleje**.

Propina *l.* pijatyka.

Propinacja *l.* miejsce i prawo wyszynku napojów spirytusowych.

Propinator *l.* dzierżawca prawa wyszynku napojów spirytusowych, szynkarz.

Proplasma *nł.* wzór, model.

Proplastyka *nł.* sztuka robienia modeli.

Proponent *l.* podający projekt lub pomysł.

Proponować *l.* poddawać, nasuwać myśl, rzucać pomysł, podawać projekt lub wniosek, projektować.

Propontyk *g.* nazwa starożytna morza: Marmara.

Proporcja *l.* w *mat.* dwa stosunki równe, połączone znakiem równości; właściwe ustosunkowanie części składowych, odpowiedni wymiar dwu lub kilku rzeczy, dobrze do siebie dobranych; **rozwiązać p-ę**, obliczyć niewiadomą w niej liczbę z liczb wiadomych.

Proporcjonalny *nł.* w odpowiednim stosunku; kształtny; **p. stosunek wyborczy**, system wyborczy, zapewniający także mniejszości pewną ilość mandatów; **proporcjonalność**, właściwe ustosunkowanie; harmonja.

Propositio major, minor *l.* przesłanka większa, mniejsza w (sylogizmie).

Propozycja *l.* zaofiarowanie się z czym; przełożenie swego żądania lub życzenia; poddanie projektu; stręczenie czego.

Propozyt *l.* zamiar, projekt.

Pro praesenti *l.* na teraz, obecnie.

Propretor *l.* w staroż. Rzymie najwyższy urzędnik sądowy w prowincji rzymskiej.

Propria auctoritatè *l.* własną władzą.

Propria causa *l.* własna sprawa.

Propria domus omnium optima *l.* wszędzie dobrze, ale najlepiej w domu.

Propria laus sordet *l.* własna pochwała śmierdzi (wyrażenie używane w znaczeniu, że wszelkie samochwalstwo jest wadą, rzeczą niewłaściwą i śmieszną).

Propria manu *l.* *ob.* **Manu propria**.

Pro primo *l.* po pierwsze, najpierw.

Proprio marte *l.* własną siłą (bez obcej pomocy).

Proprio motu *l.* z własnego popędu, z własnej chęci.

Propter *l.* z powodu; **p. barbam et staturam**, dla brody i postawy (ze względu na wiek, nie dla zasług); **p. esum, non propter Jesum**, dla chleba, nie dla Jezusa (np. być pobożnym, kapłanem i t. p.).

Pro publico bono *l.* dla dobra publicznego.

Propugnacja *l.* obrona.

Propyleje *g.* (pierwsze drzwi) kolumnada stanowiąca rodzaj hali wejściowej przed właściwą bramą wchodową jakiej wspaniałej budowli.

Pro quota *l.* *ob.* **Pro rata**.

Pro rata, Pro rata parte *l.* w stosunku do udziału.

Pro rata temporis *l.* rozłożenie na raty w pewnych odstępach czasu.

Pro rato et grato *l.* za wzmacniające i miłe (poczytywać).

Prorektor *l.* pomocnik i zastępca rektora.

Pro re nata *l.* stosownie do okoliczności.

Prorogacja *l.* odroczenie, przedłużenie terminu.

Pro saldo *w.* pozostałość z poprzedniego rachunku.

Prosapja *ob.* **Prozapja**.

Proscenjum *g.-l.* w starożyt. teatrze grecko-rzymskim miejsce przed sceną właściwą, oddzielone od niej kotarą; w nowożyt. teatrze przednia część sceny pomiędzy kurtyną i orkiestrą.

Pro secundo *l.* powtóre.

Prosektor *l.* asystent profesora anatomji, rozkrawający trupa podczas wykładu i przygotowujący preparaty anatomiczne.

Prosektorjum *l.* sala do wykonywania sekcji na trupach w celach naukowych lub dla wyjaśnienia przyczyny śmierci.

Prosekutor *l.* prześladowca.

Proseminacja *l.* rozsiewanie.

Prosfora *g.* chleb pszenny pobłogosławiony (w Kościele greckim), używany do Komunji św.

Prosimiae *nł.* małpozwierze.

Prosit! *l.* na zdrowie! niech służy! niech będzie na pożytek! powodzenia! hasło inauguracyjne Rzymian.

Proskomidja *g.* w greckiej liturgji: zaofiarowanie.

Proskrybent *l.* wygnaniec, wywołaniec.

Proskrypcja *l.* w starożyt. Rzymie kara wymierzana bez sądu przez ludzi, którzy zagarnęli władzę, zwykle jako zemsta na przeciwnikach politycznych, polegająca na wypisaniu nazwiska winnego na tablicy wywieszanej w publicznym miejscu i wyjęciu osoby tam zapisanej z pod opieki prawa, poczem każdy mógł ją zabić bezkarnie, a majątek jej ulegał konfiskacie i sprzedaży publicznej na rzecz skarbu; wydalenie z kraju, wygnanie; **proskrypcyjna lista**, spis osób ukaranych proskrypcją, a. mających być ukaranemi proskrypcją.

Proskura *g.* [*mir.*] chleb święcony używany na hostję w obrządku wschodnim.

Prosoplegja *g.* paraliż nerwów twarzy.

Prospekt *l.* ogłoszenie, za-

powiedź jakiego wydawnictwa (dzieła, pisma), zawierająca jego charakterystykę; perspektywiczny widok.

Prosperować *f.* rozwijać się pomyślnie, powodzić się; szczęścić się; używać szczęścia.

Prossimo *w. ob.* **Proximo.**

Prostata *l.* gruczoł krokowy u mężczyzn.

Prostesis *g.* dodanie zgłoski na początku wyrazu dla przedłużenia go.

Prostracja *l.* wielki upadek sił, osłabienie.

Pro studio et labore *l.* za staranność i pracę (napis na modelach).

Prostytucja *l.* nierząd; oddawanie się nierządowi; frymarczenie haniebne tym, co powinno być szanowane.

Prostytuować *l.* doprowadzać do oddania się nierządowi; bezcześcić, hańbić.

Prostytutka *l.* kobieta złego prowadzenia się, nierządnica.

Pro sua quisques facultate *l.* każdy podług swej możności.

Protagonista *g.* pierwszy walczący; pierwszy przemawiający; aktor grający główną rolę w teatrze starogreckim.

Protantrop **g.* człowiek pierwotny.

Protasis *g.* pierwsza połowa okresu krasomówczego (*ob.* **Apodosis**); ta część utworu scenicznego, w której zawiązuje się węzeł dramatyczny.

Protégé *f.* *(proteże)* popierany, otaczany opieką, doznający pomocy, protegowany.

Protegować *l.* opiekować się, popierać; świadczyć łaski.

Proteina *nl.* domniemywany niegdyś pierwiastek wszystkich ciał roślinnych i zwierzęcych, będący jakoby główną częścią białka, fibryny, kazeiny, moczu; **proteinowe ciała**, ciała białkowate, albuminowe.

Proteizm *nl.* niestałość, chwiejność.

Protekcja *l.* szczególna opieka, względy, poparcie udzielane przez ludzi wpływowych, możnych, pewnym osobom przed innemi, orędownictwo, t. zw. plecy, łaska; **protekcyjny** *ob.* **Protekcjonalny.**

Protekcjonalny *l.* uwydatniający zależność od protektora i górujące stanowisko protektora.

Protekcjonista *nl.* zwolennik ceł protekcyjnych.

Protekcjonizm *nl.*, **Protekcyjny system**, opieka dawana przez rząd przemysłowi krajowemu, zasadzająca się na nakładaniu wysokich ceł na wyroby zagraniczne i na popieraniu wywozu przez premje wywozowe.

Protektor *l.* dobrodziej, opiekun, popierający; tytuł Kromwella i jego syna, rządzących Anglją 1653—1658 r.

Protektorat *nl.* rozciągnięcie zwierzchniej władzy opiekuńczej przez jedno mocarstwo nad innym obcym państwem, zwłaszcza w jego stosunkach zewnętrznych.

Pro tempore *l.* na czas, do czasu.

Pro tertio *l.* potrzecie.

Protest *nl.* zaprzeczenie, sprzeciw, oświadczenie się przeciw czemu, opieranie się, przeciwienie się czemu; prawne zastrzeżenie przeciw czemu; akt notarjalny, poświadczający, że dłużnik odmawia zapłacenia weksłu w terminie.

Protestacja *l.* oświadczenie się przeciw czemu; wystąpienie przeciw czemu.

Protestant *l.* ten, który protestuje; wyznawca protestantyzmu; **protestancki**, właściwy protestantyzmowi, protestantom, należący do protestantyzmu, do protestantów.

Protestantyzm *nl.* wyznanie ewangielicko-augsburskie i ewangielicko-reformowane.

Protestować *l.* wnosić, protest, zaprzeczać, nie zgadzać się na co; **p. weksel**, stwierdzać aktem notarjalnym, że dłużnik odmawia zapłaty weksłu w terminie.

Proteusz *g.-l.* w wierzeniach greckich bóstwo morskie, obdarzone darem proroczym, słynne z licznych przemian, pod jakiemi się ukrywało; człowiek zmiennego sposobu myślenia i postępowania, umiejący przybierać rozmaite pozory; płaz odmieniec; gatunek bakterji gnilnej.

Prothesis, Proteza *g.* wstawienie, zastąpienie utraconych członków ciała przez sztuczne.

Protocole *f.* (*protokol*) formularz ceremonji dyplomatycznych i sposobów uczczenia każdego z przedstawicieli dyplomacji według rangi, protokół.

Protogieniczny **g.* naprzód wytworzony.

Protojerej [*r.*] *dosł.* pierwszy kapłan: tytuł honorowy nadawany kapłanowi prawosławnemu jako godność osobista, inaczej: protopop.

Protokólarny *nl.* spisany sposobem protokółu; należący do treści, do osnowy a. do formy protokółu; zapisany w protokóle.

Protokólista *nl.* urzędnik, którego czynnością jest spisywanie protokółów.

Protokół *g.* akt spisany przez właściwego urzędnika, zaświadczający, że pewna czynność prawna odbyła się; stwierdzający przebieg i warunki jakiego wypadku, zeznania świadków podczas śledztwa i t. p.; sprawozdanie z narad obradującego zgromadzenia; *ob.* **Protocole**; **protokółować**, spisywać do protokółu.

Protomedyk *nl.* starszy, główny lekarz (monarchy, miasta).

Protonotarjusz *śrl.* **apostolski**, tytuł siedmiu prałatów papieskich, obdarzonych wysokiemi przywilejami, którzy poświadczają dokumenty papieskie.

Proton-pseudos *g.* pierwsze kłamstwo, fałszywa przesłanka we wnioskowaniu, z której wynikają dalsze błędy.

Protoplasta *śrl.* najstarszy przodek, od którego ród początek swój wywodzi.

Protoplazma **g.* drobnoziarnista, białkowata, półpłynna substancja, podstawowa materja życiowa wszystkich tworów organicznych, zaródź, sarkoda.

Protopop [*r.*] *ob.* **Protojerej.**

Protopresbiter [*śrl.*] duchowny, kapłan zarządzający kilku parafjami.

Prototyp **g.* typ pierwotny, pierwszy wzór, według którego coś jest utworzone, pierwowzór, oryginał.

Protozoa **g.* pierwotniaki. najniższy typ zwierząt mikroskopijnie drobnych, o ciele jednokomórkowym; złożonym z miękkiej protoplazmy z jądrem wewnątrz.

Protozoiczny **g.* **okres**, szczątki kopalne w najstarszych skałach osadowych, uważane za najpierwsze objawy życia na ziemi.

Protuberancje *nl.* wypukłości, pagórki, słupy lub chmury płomieni czerwonych, rozmaitych zmieniających się kształtów, obserwowane dokoła obwodu tarczy słonecznej podczas całkowitych zaćmień, wyskoki.

Protyl **g.* pramaterja, bezkształtna mgławica; przypuszczalny pierwiastek wszechrzeczy, z którego powstały inne pierwiastki; materja w stanie przedatomowym.

Pro ultimo *l.* na dzień ostatni, formuła buchalteryjna, oznaczająca rachunek, mający być uregulowanym w ostatnim dniu miesiąca.

Pro venia legendi, Pro venia docendi *l.* dla uzyskania prawa do wykładów na uniwersytecie.

Proverbium *l.* przysłowie.

Providentia est melior poenitentia *l.* przezorność jest lepsza niż pokuta; strzeżonego Pan Bóg strzeże.

Providentiae memor *l.* pamiętaj być ostrożnym!

Prowancka oliwa, oliwa pochodząca z Prowancji.

Prowansalscy poeci, trubadurowie; poeci piszący narzeczem prowansalskim; **prowansalskie narzecze** *ob.* **Langue d'oc.**

Prowenans *f.* towar zagraniczny.

Prowenjencja *nl.* pochodzenie; świadectwo pochodzenia; **p-cje**, towary sprowadzone z zagranicy, źródło otrzymywania towarów.

Prowent *l.* dochód z gospodarstwa wiejskiego; **prowentowy pisarz**, utrzymujący kontrolę dochodu gospodarstwa wiejskiego.

Prowidencja *l.* Opatrzność.

Prowidencjalizm *nl.* teorja, według której Opatrzność kieruje losami każdego człowieka i społeczeństw.

Prowidować *l.* zaopatrywać.

Prowincja *l.* w starożytności obcy kraj, podbity przez Rzymian, uorganizowany na sposób rzymski i zarządzany przez rzymskiego wielkorządcę; każda oddzielna część całości państwowej, zwłaszcza obejmująca odrębny kraj i lud; każda miejscowość w kraju poza stolicą; zapadły kąt, partykularz; **p. duchowna, zakonna**, pewna ilość klasztorów tej samej reguły pod wspólnym zarządem duchownym.

Prowincjał *l.* przełożony, stojący na czele klasztorów jednej reguły w całej prowincji zakonnej.

Prowincjonalizm *nl.* wyraz, zwrot a. sposób mówienia, właściwy tylko jakiej okolicy kraju lub całej prowincji; *żart.* nieumiejętność znalezienia się, nieznajomość zasad życia wielkomiejskiego.

Prowizja *l.* odsetkowe wynagrodzenie za załatwienie jakiego interesu, za czynności handlowe, komisowe i t. p.; procent; zapasy żywności: zaopatrywanie, dostarczanie żywności.

Prowizor *l.* zarządzający;

pierwszy pomocnik aptekarski.

Prowizorjum *ł.* stan rzeczy tymczasowy; tymczasowy układ, zarządzenie; tymczasowe pozostawienie komu używalności rzeczy do kogo innego należących.

Prowizoryczny *nł.* tymczasowy.

Prowjant *n.* żywność, zapas żywności; **prowjantować**, zaopatrywać w żywność.

Prowokacja *ł.* wyzwanie, zaczepka, poduszczenie; **prowokacyjny**, wyzywający, drażniący, podstępnie podburzający.

Prowokator *ł.* prowokujący, wyzywający, poduszczający, namawiający do złego, wywołujący umyślnie i podstępnie zaburzenie, aby biorących udział zdradzić przed władzą.

Prowokować *ł.* wyzywać, zaczepiać, drażnić; poduszczać; podstępnie namawiać do złego; powoływać się na kogo.

Proxeneticum *ł.* należność meklera giełdowego.

Proxima paries ardet *ł.* ściana najbliższa gore (bliskie niebezpieczeństwo).

Proximo *(dom.* **mense)** *ł.* w najbliższym miesiącu.

Proximus est sibi quisque *ł.* każdy jest sobie najbliższy, bliższa koszula ciała niż kaftan.

Proximus sum egomet mihi *ł.* sam sobie jestem najbliższy.

Proza *ł.* zwykła mowa ustna lub piśmienna niewiązana, niewierszowana; powszedniość; rzeczywistość.

Prozaiczny *ł.* pisany prozą; niepoetyczny, zwykły, pospolity, powszedni.

Prozaik *ł.* piszący prozą.

Prozaika *ł.* teorja prozy, stylistyka.

Prozapja *ł.* ród, przodkowie.

Prozelita *g.-ł.* człowiek zmieniający wiarę, przyjmujący inne wyznanie, nowonawrócony; *przen.* człowiek zjednany dla jakiej idei, przekonania, stronnictwa.

Prozelityzm **g.* żarliwość w nawracaniu.

Prozerpina *ł.* w wierzeniach starorzymskich bogini śmierci i świata podziemnego czyli piekieł (u Greków—**Persefona**); nazwa planetoidy odkrytej w r. 1853.

Prozodja *g.-ł.* nauka o długości i krótkości zgłosek w wierszowaniu; iloczas.

Prozodomanja **g.* manja tworzenia wierszy, popęd do pisania poezji bez odpowiednich zdolności.

Prozopopeja *g. ob.* **Personifikacja.**

Prożektor *f.* przyrząd złożony ze zwierciadła parabolicznego osadzonego ruchomo i lampy elektrycznej, oświetlający odległe przedmioty (używany szczególniej podczas wojny dla ujawnienia ruchów nieprzyjaciela, dokonywanych w nocy).

Próba [*n.*] doświadczanie, przekonywanie się, doznawanie; warunki i okoliczności, wśród których ujawniają się właściwości człowieka a. jakiej rzeczy; **p. klasztorna**, nowicjat; **p. ognia, p. wody**, w dawniejszych czasach doświadczenie za pomocą ognia a. wody, czy oskarżony jest winien, szczególniej w sprawach o czary; **p. arytmetyczna**, sprawdzenie, czy działanie arytmetyczne jest wykonane dobrze; **p. złota, srebra** jest to liczba wyrażająca ilość złota, srebra, zawartego w jednostce wagi mieszaniny (w Rosji—ilość zołotników złota, srebra w funcie mieszaniny; we Francji ilość gramów złota, srebra w kilogramie; w daw. Polsce ilość karatów złota, srebra w grzywnie); **p.** w teatrze: wykonanie przez artystów ról swoich wobec reżysera przed wystąpieniem publicznym; **próbka**, maleńka ilość towaru dla okazania gatunku jego; popisanie się w małym zakresie umiejętnością, zdolnością, zręcznością, mogące wytworzyć sąd o tym, kto się popisuje; **próbować**, robić próbę, przekonywać się; kosztować pokarmu a. napoju, oceniać smak; **p. się z kim**, mocować się, zmagać się, iść z kim w zapasy, iść o lepsze.

Próbant *nł.* w klasztorze: nowicjusz; *żart.* człowiek obznajmiony z wypadkami życiowemi, który przeszedł rozmaite próby i zdarzenia, bywalec.

Próbierz *n.* sprawdzian, kryterjum; okoliczności wypadkowe a. umyślnie przysposobione, w których ujawniają się zalety i wady właściwe komu a. czemu; **próbiernia**, urząd, w którym oznaczają a. sprawdzają próbę złota, srebra.

Próbówka *ob.* **Epruwetka.**

Prudencja *ł.* roztropność.

Prudentis est nonnunquam silere *ł.* roztropny winien czasami milczeć.

Pruderja *f.* fałszywa skromność, udana wstydliwość.

Prud'homme *f.* *(prüdom)* biegły, znawca w jakim rzemiośle i budzący zaufanie swoją prawością; **Conseil des p—s** *(kąsej de-)* sąd, którego członkami są w równej liczbie wybrani pryncypałowie i robotnicy, rozstrzygający sprawy między pryncypałami a robotnikami.

Prune *f.* *(prün)* *dosł.* śliwka; kolor śliwkowy, brunatny z odcieniem granatowym.

Prunela *f.* tkanina wełniana, używana do wyrobu lekkiego obuwia.

Prunelki *f.* suszone śliweczki bez pestek i łupinek.

Prurigo, Pruritus *ł.* swędzenie, świerzbiączka.

P. r. v. *skr.* **Pour rendre visite** *f.* *(pur raⁿdr wizit)* z wzajemną wizytą (napis na biletach).

Pry- *ob.* także **Pri-.**

Prycza *n.* łóżko obozowe, tapczan żołnierski, podobny do szerokiej ławy zbitej z kilku desek z siennikiem.

Pryjap *g. mit.* grecki bożek zbóż, owoców i płodności (obrzędy czci, jaką mu oddawały kobiety, były sprośne).

Pryjapeje **g.* pienia na cześć Pryjapa; wiersze bezwstydne.

Pryjapizm *g.* kult Pryjapa; chorobliwy stan ciągłego wysokiego podniecenia płciowego u mężczyzny.

Prykazczyk *r.* subiekt handlowy.

Prym *ł.* pierwszeństwo; pierwszy główny głos w chórze; najwyższy głos w utworze muzycznym.

Pryma *ł. ob.* **Prima.**

Prymaplana *nł.* (?) zarząd kopalni, sztab.

Prymarja *ł.* pierwsza Msza poranna.

Prymarjusz *ł.* naczelny lekarz kierujący szpitalem lub osobnym oddziałem większego szpitala.

Prymas *ł.* tytuł niektórych arcybiskupów, nadający im pewne honorowe prawa; w daw. Polsce, zastępował króla podczas bezkrólewia, nosił wtedy tytuł: **interrex.**

Prymat *śrł.* najwyższe biskupstwo, papiestwo; pierwszeństwo.

Prymicje *ł.* pierwsza Msza nowo-wyświęconego księdza; ofiary składane przez starożytnych bogom z pierwszych owoców, plonów; pierwsze dzieło autora.

Prymitywiści *nł.* artyści, poeci czerpiący natchnienie wprost z natury i oddający je środkami naiwnemi, nieudoskonalonemi; takiemi byli quatrocentyści.

Prymitywny *ł.* pierwotny, pierwiastkowy; niewytworny, surowy, nieogładzony.

Prymka (?) szczypta tytuniu żuta w ustach.

Prymogienitura *śrł.* pierworodztwo, oraz wynikające stąd prawa.

Prymula *ł.*, **Prymulka**, pierwiosnek.

Prymus *ł.* pierwszy uczeń w klasie, odznaczający się wzorowemi postępami w naukach i sprawowaniem.

Pryncypalny *ł.* główny.

Pryncypał *ł.* właściciel zakładu handlowego, szef; jeden z najważniejszych regiestrów organowych.

Prysiud *mlr.* w tańcu kozackim przykucnięcie z podkurczonemi nogami i podskok.

Prystaw *r.* komisarz cyrkułowy.

Prysznic, natrysk wodny z góry przez przyrząd durszlakowy (od nazw. wynalazcy i propagatora leczenia za pomocą zimnej wody Priessnitza w Gräfenbergu 1799—1851); **prysznicowy okład**, mokry okład na całe ciało lub część chorą, przykryty ceratką i flanelą póki się nie rozgrzeje.

Prytaneion *g.*, **Prytaneum** *ł.* w starożytnych greckich miastach budowla, gdzie zbierało się zgromadzenie 50-ciu prytanów t. j. członków wielkiej rady, sprawującej zwierzchnią władzę rządzącą i gdzie zasłużonym mężom dawano do śmierci utrzymanie; szkoła wojskowa we Francji.

Prywacja *ł.* przymusowe obywanie się bez czego; przykrość wypływająca z braku czego, umartwienie.

Prywata *ł.* sprawa osobista, indywidualna, w przeciwstawieniu do spraw ogółu; szukanie tylko własnej korzyści z uszczerbkiem sprawy publicznej.

Prywatdocent [*n.*] nieetatowy profesor uniwersytetu.

Prywatny *ł.* dotyczący kogo osobiście; domowy, niepubliczny, nieurzędowy; **p. człowiek**, niebędący urzędnikiem, wojskowym ani księdzem; **p. uczeń**; *ob.* **Prywatysta**; **p-a audjencja**, posłuchanie udzielone bez świadków; **p-a korespondencja**, dotycząca stosunków osobistych; **p-a lekcja**, lekcja udzielana nie w szkole; **p-a szkoła**, szkoła założona i prowadzona kosztem i na ryzyko człowieka prywatnego, a nie rządu.

Prywatysta *nł.* uczeń prywatny, w Galicji: uczeń,

który uczęszcza na niektóre tylko albo i na wszystkie wykłady szkolne, ale nie otrzymuje urzędowego świadectwa postępów w nauce.

Prywatyzować *nł.* zajmować się czem jako amator, nie z obowiązku.

Pryzma, Pryzmat *g.-ł.* graniastosłup; trójkątny graniastosłup ze szkła bezbarwnego przezroczystego, posiadający własność rozkładania białego światła słonecznego na barwy tęczowe; kupa szabru, ułożona w kształcie graniastosłupa na szosie; **pryzmat Nicola** *ob.* **Nicola pryzmat.**

Pryzmatoid **g.* bryła otoczona trójkątem i trapezami.

Pryzmatyczne *nł.* **barwy**, barwy widmowe, tęczowe.

Przekonspirować się, nieostrożnie konspirując *(ob.)*, wpaść w ręce władz karzących za konspirowanie.

Przeor *ł.* przełożony klasztoru w niektórych zakonach.

Przeorysza *śrł.* przełożona klasztoru, ksieni.

Przywilej *ł.* prawo nadane jednostce lub klasie społecznej, uwalniające od pewnych ciężarów ogólnych, przyznające szczególne ulgi, korzyści lub uprawnienia, od których inni obywatele są wyłączeni; pozwolenie na zajmowanie się czym, na prowadzenie jakiego handlu lub przemysłu dane wyjątkowo jednej osobie, towarzystwu, stanowi lub miastu; *ob.* **Prerogatywa.**

P. S. *skr.* **Post scriptum** *(ob.)*.

Psalidium **g.* sklepienie.

Psaligrafja **g. dosł.* malowanie nożyczkami: sztuka wycinania obrazków, szczególniej sylwetek z czarnego papieru.

Psalm *g. dosł.* pieśń śpiewana z towarzyszeniem muzyki na instrumencie strunowym; pieśń n a b o ż n a (szczególniej pieśń króla Dawida lub pod jego imieniem znajdująca się w Starym Testamencie); wogóle utwór poetycki liryczno-religijny, wyrażający skargę bolesną lub modlitwę dziękczynną.

Psalmista *nł.* autor psalmów, nazwa dawana królowi Dawidowi.

Psalmodja, Psalmodjum **g.* melodja psalmów i sposobów ich śpiewania; intonowanie księdza przed ołtarzem.

Psalterium *śrł.*, **Psalterjon** *g.* staroświecki instrument muzyczny strunowy, używany niegdyś przy śpiewaniu psalmów, rodzaj harfy *ob.* **Psałterz.**

Psałterz *śrł.* księga psalmów, daw. długi różaniec niektórych zakonów.

Psałterzysta, Psalterysta *śrł.* ksiądz śpiewający psalmy w czasie nabożeństwa.

Psammit *nł.* skała różnobarwna, złożona głównie z kwarcu i gliny, dosyć krucha, mimo to używana jako materjał budowlany.

Psełafetyka **g.* sztuka rozpoznawania czego przez dotknięcie.

Psellizm **g.* jąkanie się.

Pseudo- *g.* niby; nieprawdziwy; fałszywy, podszywający się pod coś, udający coś (niektóre złożenia *ob.* pod wyrazami bez **pseudo-**).

Pseudoepigrafon **g.* pismo fałszywie przypisywane jakiemu autorowi.

Pseudoizochromatyczne tablice, tablice, których tło jest pomalowane jednym kolorem, a znaki (rysunki, litery) innym, barwy tak są jednak dobrane, że ten, kto cierpi na daltonizm, nie spostrzega odmienności zabarwienia.

Pseudoklasycyzm w literaturze: klasycyzm fałszywy.

Pseudoklasyczny, w literaturze: niewolniczo naśladujący starożyt. pisarzy klasycznych.

Pseudoklasyk, pisarz pseudoklasyczny.

Pseudoliberalizm, liberalizm fałszywy, obłudny.

Pseudologja *g.* nieprawda.

Pseudomorfizm, zjawisko obserwowane w świecie mineralnym, polegające na tym, że minerał przyjmuje formę krystaliczną sobie niewłaściwą, a właściwą innemu minerałowi.

Pseudomorfoza **g.* minerał mający postać kryształu taką, jakiej nie przybiera sam przez się, będącą szczątkiem innego minerału, który uległ zmianie chemicznej a. ustąpił miejsca innemu; **p-y**, bywają ważną wskazówką w badaniach geologicznych.

Pseudonim **g.* imię lub nazwisko autora zmyślone, przybrane.

Pseudoplazma, nowotwór.

Pseudoskop **g.* przyrząd optyczny okazujący wypukłości przedmiotów odwrotnie t. j. wklęsło; **pseudoskopijne zjawiska**, złudzenia optyczne dotyczące postaci, odległości i wielkości przedmiotów widzialnych, spowodowane specjalnym działaniem barw a. linji na oko.

Psiloi *g.* lekka piechota u staroż. Greków.

Psilosis *g.* wypadanie włosów.

Psora, Psoriasis *g.* zaraźliwa choroba skóry liszajowata, połączona ze swędzeniem, łuszczyca.

Psychagog *g.* pociągający dusze za sobą; zaklinacz duchów; tytuł bożka Hermesa, jako wprowadzającego dusze zmarłych do świata podziemnego.

Psychagogica *g.* środki cucące przy zemdleniu lub przy śmierci pozornej.

Psychagogja *g.* działalność psychagoga; utrzymanie życia duchowego.

Psyche *g.* dusza, duch; w mitologji greckiej uosobienie duszy ludzkiej, jako oblubienicy Erosa, wyobrażanej w postaci pięknego dziewczęcia ze skrzydłami motylemi; motyl, jako symbol nieśmiertelności.

Psyché *f.* *(psisze)* wielkie zwierciadło ruchome, dające się łatwo nachylać.

Psychica *ł.* środki lecznicze chłodzące.

Psychika *g.* ogół cech duchowych jednostki a. narodu; **psychiczny**, duchowy, tyczący się ducha i objawów życia duchowego, nie podpadający pod zmysły.

Psychizm **g.* nauka o duszy.

Psychjatra **g.* lekarz chorób umysłowych.

Psychjatrja **g.* część medycyny, zajmująca się badaniem i leczeniem chorób umysłowych.

Psychofizjologja **g.* nauka badająca związek, zachodzący między zjawiskami psychicznemi a temi ze zjawisk fizjologicznych, które stale towarzyszą różnym objawom życia duchowego.

Psychofizyczne **g.* **prawo Fechnera**, gdy pobudki wzmagają się w postępie gieometrycznym, wrażenia wzmagają się w postępie arytmetycznym; **psychofizyczny paralelizm** *ob.* **Paralelizm.**

Psychofizyka **g.* nauka zajmująca się stopniem i rodzajem zależności życia duchowego człowieka od otaczających zjawisk zmysłowych i stosunkiem naszych wrażeń do wywołujących je podniet.

Psychogieneza **g.* rozwój stopniowy władz duszy u człowieka.

Psychognozja **g.* badanie duszy.

Psychograf **g.* narzędzie pisarskie, którym, według spirytystów, posługują się duchy do wyrażania swych żądań.

Psycholog **g.* uczony zajmujący się psychologją, badacz i znawca duszy ludzkiej.

Psychologiczny **g.* tyczący się psychologji, oparty na jej zasadach i wynikach.

Psychologja **g.* nauka o duszy, o objawach psychicznych i prawach życia duchowego.

Psychometrja **g.* mierzenie trwałości i natężenia działalności duchowej; zdolność spirytystyczna odgadywania pochodzenia i dziejów jakiego przedmiotu a. szczątka z samego dotknięcia.

Psychomotoryczny *nł.* poruszający duszę (mózg).

Psychonomja **g.* nauka o prawach rozwoju życia duchowego.

Psychopanichita **g.* sekciarz wierzący w psychopanichję.

Psychopanichja **g.* nauka sekciarska, według której po śmierci człowieka dusza zapada w sen trwający aż do zmartwychwstania.

Psychopata **g.* chory umysłowo.

Psychopatja, Psychoza *g.* choroba psychiczna, nienormalny stan umysłowy.

Psychopatologja **g.* nauka o zmianach czynnościowych a. anatomicznych tkanki nerwowej z zaburzeniami inteligiencji; psychjatrja.

Psychoza *ob.* **Psychopatja.**

Psychrofor **g.* sonda chirurgiczna chłodząca.

Psychrometr **g.* narzędzie do mierzenia wilgoci w powietrzu, hygrometr.

Psytacyzm **g.* upodobanie, jakie mają niektórzy ludzie, iż używają wyrazów, których nie rozumieją, na podobieństwo papug.

P. T. *skr.* **Pleno titulo** a. **Praemisso titulo** *ł.* napis na listach i okólnikach znaczący: z zachowaniem należnych tytułów.

Ptah, twórca świata, bóstwo egipskie, uosabiające siłę dobroczynną, ogrzewającą i zapładniającą przyrodę, czczone w mieście Memfis.

Pterodaktylus **g.* zaginiony przedpotopowy gad latający.

Pterosaurus **g.* jaszczur latający: wielki gad kopalny o szczękach uzębionych, cienkiej długiej szyi i ogonie.

Ptjalina *ob.* **Ptyjalina.**

Ptolemeusza system, teorja, podług której wszystkie ciała niebieskie krążą dokoła ziemi, przyjmowana powszechnie za prawdziwą,

dopóki jej nie obalił Kopernik (od nazwiska astronoma z II w. po Chr.).

Ptomainy *nł.* alkaloidy tworzące się jako produkty gnicia ciał białkowych w psującym się mięsie, w padlinie, także w przewodzie pokarmowym żywego organizmu w chorobach zakaźnych, silna trucizna organiczna, powodująca t. zw. zatrucie trupie.

Pty(j)alina *nł.* ferment zawarty w ślinie, który działa na pokarmy roślinne, przemieniając nierozpuszczalny krochmal w glukozę, wskutek czego ma wielkie znaczenie w procesie trawienia.

Pubertas *ł.* dojrzałość płciowa.

Publice *ł.* jawnie, publicznie.

Publicum *ł.* zgromadzenie publiczne; szeroki świat; festyn.

Publicysta *nł.* literat, dziennikarz piszący w sprawach współczesnych, w kwestjach na dobie, zwłaszcza natury politycznej, społecznej lub ekonomicznej; autor prac z zakresu prawa państwowego.

Publicystyka *nł.* działalność publicystów; piśmiennictwo publicystyczne.

Publiczny *ł.* powszechny, ogólny, tyczący się wszystkich, wspólny wszystkim, otwarty, jawny; dla ogółu przeznaczony; **ogród p., zakład p.**, ogród, zakład, do którego każdy ma wstęp; **testament p.** a. testament urzędowy t. j. ostatnia wola podyktowana dwom notarjuszom w obecności dwu świadków, a. jednemu notarjuszowi w obecności czterech świadków; **dom p.**, dom schadzek, dom nierządu; **kobieta p-na**, nierządnica; **publiczność** *ob.* **Publika**.

Publika *ł.*, **Publiczność**, większe zgromadzenie osób, zebrane w jakim określonym celu (wspólnej zabawy, korzystania z jakiego widowiska i t. p.), widzowie, słuchacze; ogół.

Publikacja *ł.* ogłaszanie, obwieszczanie, wydanie na widok publiczny świeżo wydrukowanego dzieła lub pisma.

Publikanin *ł.* u staroż. Rzymian dzierżawca dochodów publicznych; *przen.* poborca, zdzierca.

Publikować *ł.* głosić, ogłaszać, obwieszczać.

P. u. c. *skr.* **Post urbem conditam** *ł.* po założeniu miasta (Rzymu) 753 r. przed Narodzeniem Chrystusa.

Puccinia *ł.* rdzowate, rodzina grzybków pasorzytnych, powodujących rozliczne gatunki rdzy, niszczącej rośliny.

Puce *f.* *(püs) dosł.* pchła; kolor ciemno-cynamonowy.

Pucelle *f.* *(püsel)* dziewica.

Pucolana *ob.* **Puzzolana**.

Pucować *n.* czyścić.

Pud *r.* waga rosyjska=40 funtom.

Pudding *ob.* **Plumpudding**.

Pudendum w l. mn. **Pudenda** *ł.* narząd płciowy wstydliwy, rodny.

Puder *f.* mąka ryżowa zaperfumowana pachnidłem, używana jako bielidło do twarzy i do posypywania włosów, zwłaszcza peruk; miałko sproszkowany cukier.

Puderklozet *n.* klozet z urządzeniem do zasypywania nieczystości proszkiem torfowym odwaniającym.

Pudermantel *n.* obszerny kaftan damski, używany dawniej przy czesaniu się; podwłośnik, peniuar.

Pudling *a.*, **Pudlingarnia**, **Pudlingowy piec**, dość wielki piec, w którym surowiec z zendrą praży się, mieszany ciągle i tracąc nadmiar węgla, zamienia się na żelazo kute cz. sztabowe; **pudlingować**, oczyszczać w odpowiednim piecu surowiec (żelazo) z węgla i otrzymywać tym sposobem żelazo kute cz. sztabowe.

Pudreta *f.* nawóz sproszkowany wyrabiany z ludzkich odchodów.

Pudrować *f.* posypywać pudrem.

Pueblo *h.* osada.

Pueblos *h.* ustrój społeczny u Indjan amerykańskich podobny do zadrugi *(ob.)*.

Puer *ł.* chłopiec, uczeń.

Puerilitas *ł.* zdziecinnienie (starców).

Pueri sunt pueri, pueri puerilia tractant *ł.* dzieci są dziećmi, dzieci postępują dziecinnie.

Puerperalny *nł.* popołogowy.

Puerto *h.* port, przystań.

Puętylista *f.* kropkowiec, malarz malujący obrazy delikatnemi punktami, robionemi najcieńszym pędzelkiem, aby oddać wpływ zabarwienia powietrza, zacierający ciągłość barw przedmiotu.

Puf *a.* kłamstwo umyślnie puszczone w obieg, bąk, blaga; rodzaj gry w kości; sute upięcie; rodzaj niskiego wyściełanego taboretu.

Pugilares *ł.* teczka kieszonkowa na banknoty i papiery.

Pugilatus *ł.* bój na pięści, boksowanie się.

Pugilista *nł.* w staroż. Rzymie szermierz na pięści.

Puginał *w.* długi obosieczny nóż noszony u pasa, sztylet.

Pugnis et calcibus *ł.* pięściami i piętami (t.j. wszelkiemi siłami).

Puhar *n.* duży ozdobny kubek do picia wina, czara, rostruchan.

Puk *a.* chochlik figlarny, psotny, duch nocny, kobold.

Pukiel *n.* kędzior, część włosów zwinięta wypukło; lok wypukły.

Puklerz *f.* tarcza okrągła z wypukłym środkiem, paiża.

Pula *f.* w grach o pieniądze: stawka, ogół stawek; *przen.* partja (w grze karcianej).

Pularda *f.* kura kastrowana i tuczona.

Pulcinella *w.* *(pulczinella)* pajac; *ob.* **Poliszynel**.

Pulle, wzniesienia na równinach lodowatych morza Północ. lodowatego, składające się z nagromadzonych odłamów lodowych.

Pulment *ł.* zaprawa malarska pod złocenie lub srebrzenie.

Pullmanowski wagon, wagon sypialny a. salonowy, zbytkownie urządzony (od nazw. Amerykanina Georga Pullmana, który pierwszy takie wybudował).

Pulpa *ł.* miąższ owoców lub korzeni; miazga zębowa.

Pulperia *h.* oberża.

Pulpet *w.* klusek z bułki moczonej, łoju wołowego, jajka, soli i pieprzu, gotowany na wodzie i następnie wrzucany do zupy, szczególnie do rosołu.

Pulpit *ł.* stolik do pisania z pochyłym blatem; podstawka przenośna z pochyłym blatem, na której kładzie się mszał podczas Mszy św.; rodzaj małych stalug pod nuty, książkę; **pulpitowy dach**, dach jednospadowy.

Pulque *h.* *(pulke)*, **Pulque de mahis** *f.* *(pülk de mai)* ulubiony napój Meksykanów, ze sfermentowanego soku rośliny agawy.

Puls *ł.* tętno krwi w arterjach, miarowe kurczenie i rozkurczanie się tętnic, zależne od skurczów serca; **pulsowa żyła** *ob.* **Arterja**.

Pulsacja *ł.* bicie tętna, bicie serca; drganie faliste.

Pulsetka *f.* rękawek wkładany na rękę powyżej pięści, osłaniający także i pięść, rodzaj mitenki.

Pulsometr *nł.* pompa parowa, przyrząd do podnoszenia płynów do dowolnej wysokości za pomocą ciśnienia pary.

Pulsować *ł.* (o krwi) obiegać w arterjach i żyłach, sprawiając wyczuwalne tętno; *przen.* (o życiu społecznym) dawać oznaki istnienia, postępu.

Pult *n.* pulpit *(ob.)*; **pultynek**, mały pulpit, szczeg. do robótek kobiecych.

Pulvinarium *ł.* poduszka na ołtarz, na której podczas Mszy św. kładzie się mszał.

Pulvis es et in pulverem reverteris *ł.* prochem jesteś i w proch się obrócisz.

Pulvis et umbra sumus *ł.* jesteśmy prochem i cieniem.

Pulwerkar *n.* wóz z prochem.

Pulwersak *n.* worek skórzany na śrót, na naboje.

Pulweryzator *nł.* rozpylacz, przyrząd do rozbijania płynu na pył drobniutkich kropelek w celu rozprowadzenia go po powietrzu, delikatnego spryskania czego, odetchnięcia nim.

Pulweryzować *ł.* proszkować; rozpylać.

Pumeks *ł.* minerał tworzący w pobliżu wulkanów pokłady podobne do zastygłych potoków, białawy lub szary, dziurkowaty, gąbczasty, szorstki w dotknięciu, używany do polerowania marmuru, metali, kamieni litograficznych.

Pumit *f.* pumeks wulkaniczny sypki.

Pumpernikel *n.* chleb razowy westfalski, piernik.

Punch *a.* *(pöncz)* błazen; nazwa angielsk. czasopisma humorystyczno-satyrycznego.

Punctum *ł.* kropka jako koniec zdania, koniec, zakończenie; przedmiot mowy, okoliczność; **p. saliens**, *dosł.* punkt wyskakujący: szczegół wydatny, rzucający się w oczy; rzecz główna; pierwszy ślad serca w zarodku stworzenia wyższego typu (zwierzęcia, człowieka).

Pungal *hind.* święto hinduskie na cześć słońca, obchodzone w styczniu.

Punica fides *ł.* *iron.* słowność kartagińska (wiarołomność).

Punita *ł.* Kartagińczyk; **punicki**, należący do starożytnej Kartaginy; *przen.* wiarołomny.

Punitur, ne peccetur *ł.* karze się, aby nie grzeszono (według teorji odstraszania karami od przestępstw).

Punkcja, **Punktura** *ł.* nakłócie; *ob.* **Paracenteza**.

Punkt *ł.* kropka; miejsce

rzeczywiste lub idealne; najdrobniejszy rozmiar; stanowisko; *przen.* pyłek, atom, rzecz drobniuchna; jednostka rachunku w grze; artykuł prawa; artykuł umowy; warunek; ustęp rozprawy, traktatu; *ob.* **Kulminacyjny punkt**; **z punktu**, z miejsca, odrazu; **w punkcie się znaleźć**=znaleźć się tam, gdzie potrzeba i postąpić tak właśnie, jak potrzeba; miara drukarska, według której oznacza się wysokość czcionek =$^1/_{12}$ wysokości cycera; w *muz.* kropka stawiana przy nucie na znak, że należy tę nutę wytrzymać $1^1/_2$ raza dłużej, niżeli wskazuje jej wartość; **p. widzenia**, miejsce, z którego jest oglądany widok a. obraz i od którego w części zależy otrzymywane przez widza wrażenie; *przen.* ogół zasad i dążności właściwych jakiemu człowiekowi i wpływających na jego sąd, modyfikujących jego zapatrywania; **p. honoru**, to, na czym kto honor swoj zakłada; **p. sporny**, zdanie, zapatrywanie, miejsce, o które spór się toczy; przedmiot sporu; **p. zwrotny**, miejsce a. czas, od którego następuje zmiana kierunku, dążności a. powodzenia; **p-y równonocne**, dwa punkty na przecięciu się płaszczyzn równika niebieskiego i ekliptyki; gdy słońce znajduje się w tych punktach (około 21 marca i 23 września), wtenczas na całej ziemi dzień jest równy nocy; **p. odsłoneczny** *ob.* **Aphelium; p. przysłoneczny** *ob.* **Perihelium; punktować**, oznaczać punktami przestrzeń (na papierze, tkaninie, skórze itp.), na której ma być wykonana jaka czynność; znaczyć punktami kierunek ściegów a. linji, które mają być wykonane; wogóle robić kropki, stawiać punkty; **punktowanie**, metoda niektórych hodowców oznaczania liczbami pewnych cech zewnętrznych zwierząt przy ocenianiu ich przydatności do pewnych celów; w językach wschodnich stawianie punktów cz. znaków zastępujących samogłoski.

Punktacja *ł.* stawianie znaków pisarskich; w *muz.* zmiana i ułatwienie w głosach, szczególniej solowo-wokalnych, zastosowane do osobistości wykonawców; szkic umowy z zestawieniem głównych punktów; przedwstępne warunki spisane w rachunkowości: znaczkowanie.

Punktator *nł.* uczony hebrajski ustalający tekst Pisma św.

Punktualny *nł.* skrupulatny, co do terminu akuratny; **punktualność**, drobiazgowa dokładność, stawienie się lub wykonanie czego na czas ściśle oznaczony, ścisłość.

Punktura *ł.* w maszynie drukarskiej: dwa sztyfty służące do równego nakładania papieru; *ob.* **Punkcja**.

Punta d'arco *w.* w *muz.* końcem smyczka.

Pupil *ł.* wychowaniec, pozostający pod opieką.

Pupilarny *ł.* odnoszący się do sierot i nieletnich.

Pupilla *ł.* źrenica; **p. libertatis**, źrenica wolności (tak było zwane **liberum veto** przez swoich zwolenników).

Pur *n.* miara zbożowa=24 garncom.

Purana *stind.* starożytne księgi poezji świętej staroindyjskiej.

Pura veritas *ł.* czysta prawda.

Purée *f.* (*pure*) warzywa lub owoce rozgotowane na gęsto i przetarte przez durszlak.

Pur et simple *f.* (*pür e sępl*) bez ograniczeń, bez zastrzeżeń.

Purga, niebezpieczna zawieja śnieżna na Kamczatce.

Purgacja *ł.* przeczyszczenie, rozwolnienie.

Purgans *ł.* lekarstwo przeczyszczające.

Purgatorjum *ł.* czyściec.

Purgatywne *nł.* **środki**, środki przeczyszczające.

Purgować *ł.* przeczyszczać żołądek.

Purificatorium *ob.* **Puryfikaterz**.

Purim *hebr.* święto żydowskie i post na pamiątkę ocalenia żydów od przygotowanej im przez Hamana klęski.

Puris omnia pura *ł.* dla czystych wszystko czyste.

Puros *h.* *dosł.* czyści,— stronnictwo królewskie w Hiszpanji.

Purpura *ł.* barwnik dostarczany przez pewien rodzaj mięczaków śródziemnomorskich, znany starożyt. Fenicjanom, w stanie świeżym bezbarwny, pod wpływem światła przybierający kolor fijoletowy a. szkarłatny; barwa jasno-czerwona, szkarłat; *przen.* wysokie dostojeństwo, godność królewska lub kardynalska.

Purpurat *ł.* dostojnik kościoła, kardynał.

Pur sang *f.* (*pür sa*^{n}) czystej krwi (zwierzę).

Purus putus *ł.* znawca swojego fachu, po za tym nieświadomy.

Puryc [*żarg.*] pan, bogacz.

Puryfikacja *ł.* oczyszczenie; podczas Mszy św. oczyszczenie kielicha po komunji kapłańskiej.

Puryfikaterz *ł.* ręczniczek płócienny do wytarcia kielicha i rąk kapłańskich podczas Mszy św.

Puryfikator *ł.* narzędzie do oczyszczania.

Purysta *nł.* dbający o poprawność i czystość języka, dążący do wyplenienia wyrazów i zwrotów cudzoziemskich; dbający o czystość obyczajów i moralność.

Purytanin *śrł.* w Anglji i Ameryce członek stronnictwa religijnego wśród presbiterjanów (*ob.*) dążącego do oczyszczenia Kościoła ze wszystkich dodatków nie opartych na Piśmie św.; *przen.* człowiek surowych i niezachwianych zasad.

Puryzm *nł.* oczyszczanie języków i zwrotów; przesadna czystość w mowie.

Puseyism *a.* (*piuzeizm*) sekta w wyznaniu anglikańskim, bardziej zbliżona do katolicyzmu (od nazwy dra Edwina Puseya 1800-1882).

Push-ball *a.* (*pösz-bol*) zabawa w piłkę o średnicy $1^1/_2$ metra: jeźdźcy, ugrupowani w dwa oddziały, usiłują piłkę wepchnąć piersiami a. udami swych koni na terytorjum przeciwników.

Pusować *f.* pchać naprzód, popierać osobę lub interes wszystkiemi siłami.

Puszka *n.* [*czes.*] naczynie metalowe okrągłe a. kwadratowe zamykane wiekiem; broń palna, armata, działo.

Puszta *węg.* step węgierski bezleśny, porosły trawą; folwark stepowy w Węgrzech.

Putrefakcja *ł.* gnicie, butwienie.

Putti *w.* chłopcy, dzieci przedstawiane na dekoracjach malowanych a. rzeźbionych przez artystów renesansu.

Puy *f.* (*püi*) nazwa wielu gór stożkowych, wygasłych wulkanów we Francji południowej i w Pirenejach.

Puzdro *ł.* (?), **Puzderko**, pudełko z przegródkami a. z wklęsłościami zastosowanemi do przedmiotów tam przechowywanych.

Puzon *n.* instrument muzyczny metalowy dęty, rodzaj trąby, składającej się z dwu części, które rozsuwając lub zsuwając, można wydobywać tony różnej wysokości; **puzonista**, grający na puzonie.

Puzzolana *w.* ziemia gliniasto-żelazista w okolicach wulkanicz. we Włoszech, szczególniej w Pozzouli pod Neapolem; zarobiona z wapnem daje wyborny cement.

Pwt. *skr.* **Pennyweight** *a.* inaczej **Dwt.** (*ob.*).

Pxt. *skr.* **Pinxit** (*ob.*).

Pyemia *ob.* **Pjemja**.

Pylad, Pylades *ob.* **Orestes**.

Pylony *g.* potężne, czworoboczne, tępościęte wieże, ozdabiające główne wejście świątyń egipskich.

Pyogienja *g. ropienie.

Pypeć *ł.* (?) choroba drobiu domowego polegająca na tym, że na końcu języka tworzy się łuska, skutkiem czego drób jeść nie może.

Pyreksja *g. gorączka.

Pyretica *g. środki przeciw gorączkowe, właściwiej: antipyretika.

Pyro- *ob.* **Piro-**.

Pyrometr *g. przyrząd do mierzenia wysokich temperatur.

Pyrrhusowe zwycięstwo zwycięstwo odniesione z zupełnym wyczerpaniem sił, po którym już tylko należy klęsk oczekiwać (król Epiru Pyrrhus pobił Rzymian pod Herakleją, ale poniósszy ogromne straty, miał powiedzieć: jeszcze jedno takie zwycięstwo, a pozostanę bez wojska).

Pyrronizm *nł.* nadmierny sceptycyzm, powątpiewanie o wszystkim (nazwa od filozofa greckiego Pyrrona 318—282 przed Chr.).

Pytel *n.* worek muślinowy ruchomy we młynie, przez który przesiewa się mąka zmielona; **pytlować**, przepuszczać mąkę przez pytel; *przen.* dużo i prędko mówić.

Pytja *g.* kapłanka w świątyni Apollina w Delfach, z której słów, wygłoszonych w odurzeniu, kapłani układali przepowiednie przyszłości.

Pyton *g.* olbrzymi wąż niejadowity (4 do 9 metrów długi, zależnie od gatunku), z rodziny dusicieli (*ob.* **Boa**), żyje w Indostanie; *mitol.* bajeczny wąż potworny, zabity przez Apollina, zwanego stąd Pytyjskim.

Pytonissa *f.* wróżbiarka, wieszczka.

Pytyjskie igrzyska (*ob.* **Pytja**) inaczej Delfickie igrzyska, odbywały się w Grecji co 4 lata na cześć Apollina.

Q.

(p. także pod **Kw.**).

Q. B. F. F. S. *skr.* **Quod bonum felix** etc. *(ob.)*.

Q. D. B. V. *skr.* **Quod Deus bene vertat** *(ob.)*.

Q. E. D. *skr.* **Quod erat demonstrandum** *ł. (ob.)*.

Q. s. ut. f. *skr.* **Quantum sufficit** etc. *(ob.)*.

Quadragesima *ł.* szósta niedziela przed Wielkanocną.

Quadriduum *ł.* przeciąg czterech dni czasu.

Quadriennium *ł.* okres czteroletni, czterolecie.

Quadrifolium *ł.* czterolistć.

Quadrivium *ł.* (*dosł.* droga rozstajna w cztery strony), kurs wyższy nauk, wykładany w szkołach średniowiecznych po *trivium*: obejmował arytmetykę, gieometrję, astronomję i muzykę.

Quadrumana *ł.* czwororękie (zwierzęta), małpy.

Quadrupeda *ł.* zwierzęta czworonożne.

Quae medicamenta non sanant, ferrum sanat *ł. ob.* **Quod medicamenta...**

Qu- należy szukać także pod **Kw-**.

Quae mutatio rerum *ł. ob.* **O quae mutatio rerum.**

Quae nocent, docent *ł.* co szkodzi, to uczy.

Quaerens quem devoret *ł. ob.* **Tamquam leo rugiens.**

Quaeritur *ł.* zachodzi pytanie, jest pytanie.

Quaestio juris *ł. dosł.* pytanie prawne; *żart.* to właśnie pytanie.

Quaestionis *ł.* to, o czem mowa.

Quai *f. (ke)* nadbrzeże portu morskiego; piękna ulica w mieście nad brzegiem rzeki.

Quaker oats *a.* (*kueker ots*) *ob.* **Herculo.**

Qualibet ex re *ł.* z jakiej bądź przyczyny.

Qualis *ł.* jaki.

Qualis artifex pereo! *ł.* jaki artysta (aktor) ginie w mojej osobie! (słowa przypisywane umierającemu Neronowi).

Qualis hera, talis catella *ł.* jaka pani, taka suczka.

Qualis mater, talis filia *ł.* jaka matka, taka córka.

Qualis pater, talis filius *ł.* jaki ojciec, taki syn.

Qualis rex, talis grex, jaki pan, taki sługa.

Qualis vir, talis oratio *ł.* jaka głowa, taka mowa; jak kto myśli (jak czuje, jak umie), tak mówi.

Qualis vita et mors ita *ł.* jakie życie, taka śmierć.

Qualitas *ł.* własność, przymioty, jakość, wartość, zdolność.

Qualitativus *ł.* jakościowy.

Qualiter taliter *ł.* jakkolwiek bądź; niech będzie jak chce.

Quam in sago tam in toga *ł.* jak na wojnie tak i w radzie (położyć zasługi).

Quam parva sapientia regitur mundus *ł.* z jak niewielką mądrością można rządzić światem.

Quand le diable devient vieux il devient religieux *f. (kaⁿ lö djabl döwję wjö il döwję rližjö)* djabeł, starzejąc się, staje się religijnym.

Quand même *f. (kaⁿ mem)* bądź co bądź.

Quando *ł.* niegdyś.

Quand on parle du loup on en voit la queue *f. (kaⁿ tą parl dü lu ą naⁿ wua la kö)* o wilku mowa a wilk tuż.

Quandoque bonus dormitat Homerus *ł.* niekiedy i dobry Homer zdrzemnął się, (i najgienjalszy tworzy niekiedy rzeczy słabe).

Quanti est sapere! ile to znaczy być mądrym!

Quanti quisque alios facit, tanti ipse fieri *ł.* jak kto innych ceni, tyle sam wart.

Quantitas *ł.* (w wierszach) iloczas.

Quantitativus *ł.* ilościowy.

Quantité négligeable *(kaⁿtite negližabl)* ilość, rzecz, osoba, tak małoznacząca, że ją można pominąć w rachunku, można się z nią nie liczyć.

Quantum *ł.* ilość.

Quantum est, quod nescimus! *ł.* ilu rzeczy nie wiemy!

Quantum mutatus ab illo *ł.* jak niepodobny do tego, jakim był dawniej.

Quantum satis *ł.* ilość dostateczna.

Quantum sufficit ut fiat *ł.* na receptach: ile trzeba, żeby zrobić *skr.* **Q s. ut. f.**

Quantum vis *ł.* (tyle) ile chcesz.

Quartaliter *ł.* kwartalnie.

Quart d'heure de grâce *(kar dör dö gras)*, kwadrans darowany: dozwolone spóźnienie się o kwadrans, gdy się jest zaproszonym (na obiad i t. p.).

Quart d'heure de Rabelais *f. (kar dör dö Rable) żart.* chwila, w której trzeba zapłacić rachunek za to, co się spożyło w jadłodajni.

Quarter *ob.* **Kwarter.**

Quartereagle *a. (kuerterigl)* ćwierć-orzeł. półn. amerykańs. moneta złota=$2^1/_2$ dol.

Quarterly review *a.* (*kuerterli rewju*) „Przegląd kwartalny", nazwa słynnego czasopisma angielskiego.

Quartier *f.* (*kartje*) dzielnica miasta, kwartał (jako część miasta), cyrkuł policyjny.

Quarto *ł.* po czwarte; *ob.* **In quarto.**

Quasi *ł.* jakoby, prawie, nakształt, pozornie.

Quasidomicilium *ł.* w prawie kanonicznym: drugie miejsce zamieszkania, czasowe, niestałe.

Quasimodo geniti *ł.* pierwsza niedziela po Wielkanocy, niedziela Przewodnia.

Quasi re bene gesta *ł.* jak gdyby się wszystko dobrze udało.

Quatember *śrł.* początek kwartału.

Quaternio terminorum *ł.* błąd we wnioskowaniu polegający na tym, że w sylogizmie zamiast wymaganych trzech części składowych jest ich cztery i że w nich wyraz dwuznaczny jest brany raz w tym, drugi raz w innym znaczeniu.

Quattrocento *w. (-czento)* oznaczenie wieku XIV w sztuce i literaturze włoskiej; **quatrocentyści,** literaci i artyści z epoki quattrocento.

Quatuor *w.* kwartet.

Queen *a.* (*kuin*) królowa.

Queen's Bench *a.* (*Kuins bencz*) najwyższy sąd w Anglji za panowania królowej.

Queens Pipe *a. (kuins pajp) dosł.* fajka królowej: żartobliwa nazwa w Londynie składu skonfiskowanych (zepsutych) towarów.

Queens ware *a. (kuins uer)* wyroby kamienne, lekkie, o polewie lśniącej żółtej, wyroby sztajngutowe.

Que faire! *f.* (*kö fer*) co robić!

Quelle idée! *f.* (*kel ide*) co za myśl! co za pojęcie! (zwykle z przyganą).

Quelques crimes précèdent toujours les grands crimes *f. (kelk krim presed tužur les graⁿ krim)* małe zbrodnie poprzedzają zwykle wielkie zbrodnie.

Quem Deum (Jupiter) perdere vult, dementat *ł.* kogo Bóg (Jowisz) chce zgubić, tego pozbawia rozumu.

Quem di diligunt, adolescens moritur *ł.* kogo bogowie kochają, tego wcześnie zabierają.

Quem dii odere, paedagogum facere *ł.* kogo bogowie znienawidzili, pedagogiem uczynili.

Que Messieurs les assassins commencent *f.* (*kö mesjö lezasasę komaⁿs*) niech panowie mordercy zaczną (argument obrońców kary śmierci).

Qu'en-dira-t-on *f. (kaⁿ dira tą)* co ludzie na to powiedzą, jaka stąd powstanie pogłoska, gadanina.

Querelle (une) d'Allemand *f. (ün kerel dalmaⁿ) dosł.* kłótnia Niemca; zaczepka bez przyczyny; spór bez powodu, ni stąd ni zowąd.

Question *f.* *(kestją)* *a.* *(kuessczn)* kwestja, pytanie.

Queue *f. (kö) dosł.* ogon; tylna część oddziału wojska, koniec kolumny; kij bilardowy; szereg osób stojących jedna za drugą w oczekiwaniu swojej kolei; **q.** *(kö)* **robić**; czekać swojej kolei, stojąc jeden za drugim.

Qui altari servit ex altari vivit *ł.* kto ołtarzowi służy, z ołtarza żyje.

Qui amat periculum, peribit in illo *ł.* kto szuka niebezpieczeństwa, zginie w niem.

Qui a terre, a guerre *f.* (*ki a ter, a ger*) kto ma ziemię, ma wojnę (ma troski, kłopoty, procesy).

Qui bene amat, bene castigat *ł.* kto dobrze kocha, dobrze (surowo) karci (zasada wychowania dawniejszego).

Qui bene distinguit, bene docet *ł.* kto dobrze rozróżnia, dobrze uczy.

Qui cantat, bis orat *ł.* kto śpiewa, podwójnie się modli.

Quidam *ł.* osoba, której imienia nie znamy lub nie chcemy wymienić, ktoś, pewien, jakiś.

Qui dedit beneficium, taceat; narret, qui accepit *ł.* kto wyświadczył dobrodziejstwo, niech milczy; ten niech mówi, który je otrzymał.

Quid ego Hecubae, quid Hecuba mihi? *ł.* cóż ja obchodzę Hekubę, co Hekuba mnie obchodzi (to dla mnie obojętne, nie mam z tym nic wspólnego).

Quid faciendum? *ł.* co czynić?

Quid hoc sibi vult? *ł.* co to ma znaczyć?

Quid inde? *ł.* co z tego będzie?

Quid juvat, amisso claudere septa grege? co pomoże oborę zamknąć, kiedy już trzoda stracona?

Quid juvat aspectus, si non conceditur usus? *ł.* co pomoże patrzeć, kiedy tego nie można użyć?

Quid leges sine moribus? *ł.* cóż warte prawa bez obyczajów (dobrych).

Quid novi? *ł.* co nowego? co słychać?

Quidquid *ł.* cokolwiek, co

bądź, coś; q. **agis, prudenter agas et respice finem**, co robisz, rób rozsądnie i myśl o końcu; q. **delirant reges, plectuntur Achivi**, za każde szaleństwo królów pokutują Achiwowie (lud grecki).

Quidquid honestum est, idem est utile *l.* co jest zaszczytne, jest również użyteczne.

Quies gentium sine armis haberi nequit *l.* pokój narodów bez broni nie może być utrzymany.

Qui est averti, est muni *f. (ki e tarverti e müni)* ostrzeżony jest jakby uzbrojony.

Quieta non movere *l.* nie poruszaj tego, co jest spokojne, co się już ustaliło (zasada konserwatystów); nie budź licha, kiedy śpi.

Quieto *w.* spokojnie.

Qui fugit molam, farinam non invenit *l.* kto unika młyna, nie znajdzie mąki.

Qui gladio ferit, gladio perit *l.* kto mieczem wojuje, od miecza ginie, przysłowie urobione ze słów Chrystusa do św. Piotra w chwili wydania Go przez Judasza.

Qui jacet in terra, non habet, unde cadat *l.* kto na ziemi leży, niema skąd upaść.

Qui laborat orat *l.* kto pracuje, ten się modli.

Quilibet fortunae suae faber *l.* każdy jest sprawcą własnego szczęścia.

Quilibet praesumitur bonus (malus), donec probetur contrarium *l.* każdy jest uważany za dobrego (złego), dopóki nie dowiedziono, że jest przeciwnie.

Qui male agit, odit lucem *l.* kto źle czyni, nienawidzi światła.

Qui mange du Pape en meurt *f. (ki maⁿż dü pap aⁿ mör)*, kto zjada to, co jest od Papieża, umiera z tego (aluzja do zatrutych uczt u Papieża Aleksandra VI Borgji); *przen.* kto zbyt ufa Rzymowi, traci na tym.

Quincaillerie *f. (kękajjeri)* różne drobne narzędzia żelazne i miedziane.

Quincunx *l.* piątka; figura będąca jakby kombinacją dwu trójkątów zwróconych wierzchołkami do siebie; albo dwu V rzymskich; pięć dwunastych części danej całości; starożytna rzymska moneta miedziana=$^5/_{12}$ asa, która na jednej stronie obok obrazu Dioskurów miała wyobrażenie 5 kropek; naprzemianległe ukośne sadzenie drzew przypominające kształtem rzymską cyfrę V.

Qui ne risque rien, n'a rien *f. (ki nö risk rię, na rię)* kto nic nie ryzykuje, ten nic nie ma.

Qui nescit dissimulare, nescit regnare *l.* kto nie umie taić (być skrytym), nie umie rządzić.

Qui nimium probat, nihil probat *l. ob.* **Nihil probat.**

Qui non est hodie, cras minus apius erit *l.* kto dziś nie jest przygotowany, jutro jeszcze mniej nim będzie.

Qui non habet in aere, luat in corpore *l.* kto nie ma pieniędzy, niech płaci swoją osobą (np. utratą wolności).

Qui non habet kobyłkam, piechotare debet, *makaronizm żartobl.*: kto niema konia, musi iść pieszo.

Qui non laborat, non manducet *l.* kto nie pracuje niech nie je.

Qui non proficit, deficit *l.* kto nie idzie naprzód, cofa się.

Qui non vult intelligi, non debet legi *l.* kto nie chce być zrozumianym, nie powinien być czytanym.

Quinquagesima *l.* siódma niedziela przed Wielkanocą.

Quinquecento *wł.*, **Cinquecento** *w. właść.* 500, znaczy wiek XVI (rozkwit sztuki i literatury we Włoszech).

Quinquennium *l.* pięciolecie; kwota, o którą bywa podwyższona pensja niektórych urzędników co pięć lat.

Quinto *l.* po piąte.

Qui paie bien est bien servi *f. (ki pe ..ę e bię serwi)* kto dobrze płaci, jest dobrze obsłużony.

Qui peccat ebrius, luat sobrius *l.* kto grzeszy po pijanemu, niech pokutuje po trzeźwemu.

Qui per virtutem peritat, non interit *l.* kto ginie przez cnotę, nie ginie.

Quipo(s) *peruw.* pismo złożone z węzłów na sznurkach kolorowych używane w starożytnym Peru.

Qui prior tempore, potior jure *l. ob.* **Prior tempore...**

Qui pro quo *l. (kwi pro kwo)* jedno zamiast drugiego, zabawna pomyłka, nieporozumienie.

Qui quaerit inveniet, pulsanti aperietur *l.* kto szuka, znajdzie, pukającemu otworzy się.

Qui quae vult dicit, quod non vult audiet *l.* kto mówi co chce, usłyszy to, czego nie chce.

Quirites *l.* kwiryci *(ob.)*.

Quis custodiet ipsos custodes? *l.* któż dopilnuje pilnujących?

Qui se fâche, a tort *f. (ki sö fasz a tor)* kto się gniewa, ten nie ma słuszności.

Qui se ressemble, s'assemble *f. (ki sö resaⁿbl sasaⁿbl)* swój swego znajdzie.

Qui s'excuse, s'accuse *f. (ki sekskü: sakkü:)* kto się uniewinnia, ten się sam oskarża.

Quisisana *w.* „tutaj się wyzdrowieje"—nazwa niektórych zakładów leczniczych, a także hoteli.

Quisque sibi proximus *l.* każdy jest sobie najbliższym; q. **suae fortunae faber** *ob.* **Quilibet.**

Quisquis magna dedit, vult sibi magna remitti *l.* kto wiele dał, chce, aby mu też wiele oddano.

Quis scit? *l.* któż wie?

Qui tacet, consentire videtur *l.* kto milczy, ten zdaje się zezwalać; q. t., **probat**, kto milczy, potwierdza; q. **terret, plus ipse timet**, kto straszy, ten sam się boi; q. **timide rogat, docet negare**, kto prosi bojaźliwie, uczy odmowy.

Qui trop embrasse, mal étreint *f. (ki trop aⁿbras mal etrę)* kto za wiele zagarnia, mało utrzyma; przedsiębiorąc wiele prac naraz, żadnej nie wykonamy dokładnie; studjując kilka gałęzi wiedzy odrazu, żadnej nie zgłębimy dokładnie.

Qui veut la fin, veut les moyens *f. (ki wö la fę, wö le muaję)* kto chce dojść do celu, nie może przebierać w środkach, cel uświęca środki.

Qui vive *f. (ki wiw)* kto tam? kto idzie?

Qui vivra, verra *f.* kto dożyje, zobaczy.

Qui vult assequi finem, querit et arripit media *l.* kto chce dosięgnąć celu, szuka i chwyta się środków (do tego celu wiodących).

Quocunque modo *l.* na wszelki sposób.

Quod ab initio vitiosum est, non potest tractu temporis convalescere *l.* co od początku jest wadliwe, nie może uleczyć się z upływem czasu.

Quod avertat Deus! *l.* od czego, Boże, zachowaj!

Quod bene, notandum! *l.* co dobre, to sobie zapamiętaj!

Quod bonum, felix, faustumque sit *l.* co oby dobrze, szczególnie i pomyślnie wypadło (doszło do skutku).

Quod cito fit, cito perit *l.* co nagle to po djable.

Quod Deus bene avertat *l.* co oby Bóg ku dobremu skierował.

Quod differtur, non aufertur *l.* co się odwlecze, to nie uciecze.

Quod dubium, ne feceris *l.* nie czyń tego, co wątpliwe.

Quod erat demonstrandum *l.* co było do dowiedzenia, formuła używana po ukończeniu rozumowania i logicznego wywodu, na dowód, że ostateczny wynik jest konieczny i zaprzeczeniu ulegać nie może.

Quod est in natura, est in intellectu *l.* co jest w przyrodzie, to jest i w umyśle.

Quod est violentum, non est durabile *l.* co nagle, to nietrwałe.

Quod hodie mihi, cras tibi *l. ob.* **Hodie...**

Quod libet *l.* co kto lubi; co się komu podoba; utwór muzyczny lub przedstawienie teatralne złożone z rozmaitych urywków.

Quod licet Jovi, non licet bovi *l.* co przystoi Jowiszowi, nie wolno wołowi.

Quod medicamenta non sanant, ferrum sanat *l.* czego nie uzdrowią lekarstwa (środki łagodne), to uleczy żelazo (środki gwałtowne).

Quod nimis miseri volunt, hoc facile credunt *l.* czego nieszczęśliwi pragną, w to łatwo wierzą.

Quod non opus est certe, carum est *l.* co nie potrzebne, to i za tanie pieniądze jest drogie.

Quod ratio nequit, saepe sanavit more *l.* czego rozum nie może naprawić, czas często naprawia.

Quod scripsi—scripsi *l.* co napisałem—napisałem, słowa wzięte z Ewangielji św. Jana—wyrażają siłę woli i niezłomność postanowienia, ale często i upór.

Quod tua nihil refert, ne cures *l.* nie troszcz się o to, co cię nie obchodzi.

Quod volumus, credimus libenter *l.* chętnie wierzymy w to czego sobie życzymy.

Quo jure? *l.* jakim prawem?

Quo modo *l.* jak, w jaki sposób.

Quondam *l.* niegdyś.

Quorum *l. dosł.* których; liczba członków parlamentu a. jakiej korporacji niezbędna do obradowania, do wydania uchwały.

Quorum pars magna fui *l.* w czym i ja miałem wielki udział.

Quos Deus perdere vult, dementat prius *l.* kogo Pan Bóg chce zgubić, temu rozum pierwej odbiera.

Quos ego! *l.* ja was! *(dom.* nauczę), groźba.

Quot capita, tot sensus *l.* co głowa, to rozum.

Quot homines, tot sententiae *l.* ilu ludzi, tyle zdań.

Quotidiana vilescunt *l.* to co bywa codziennie, lekceważy się.

Quo titulo *l.* z jakiego tytułu; jakiem prawem?

Quot servi, tot hostes *ł.* ilu niewolników, tylu wrogów.

Quousque tandem? *ł.* dokądże tego będzie?

Quo vadis? *ł.* dokąd idziesz?

Q. v. *skr.* **Quantum vis** *(ob.)*.

R.

R. w zegarku *skr.* **Retard**: cofnąć strzałkę dla zwolnienia chodu zegarka; **R.** przy stopniach ciepła lub zimna=podług termometru Réaumura; **R.** na receptach *skr.* **Recipe** *(ob.)*; na monetach, medalach i dokumentach *skr.* **Rex** *(ob.)*.

R. A. *skr.* **Royal Academy** *a. (rejel ekedemi)* królewska akademja sztuk pięknych w Londynie.

Ra, Rha *egips.* egipski bożek słońca, wyobrażany jako człowiek z głową krogulca.

Rąb [*r.*] niewolnik.

Rabacja *nł.* napad, rzeź, bunt.

Rabat [*n.*] ustępstwo od ceny towaru, przyznane przez sprzedającego kupującemu, opust; **rabatowa sprzedaż**, z ustępstwem rabatu; **rabatować**, dawać rabat.

Rabata [*n.*] grządka kwiatowa bramująca trawnik, obrzeżająca ścieżkę w ogrodzie.

Rabaty [*n.*] wyłogi odmiennego koloru na ubiorze, zwłaszcza na uniformie wojskowym.

Rabbi *hebr.* nauczyciel, mistrz.

Rabdomancja **g. dosł.* wróżenie kijkiem; odgadywanie przy pomocy pręcika, gdzie są źródła, kopalnie, skarby.

Rabies *ł.* wścieklizna.

Rabin *h.* urzędowy przedstawiciel gminy żydowskiej, uczony żydowski i kaznodzieja, kapłan żydowski.

Rabinista *nł.* żyd, uznający nietylko Stary Testament ale i Talmud za powagę w rzeczach wiary i prawa.

Rabować *n.* łupić, grabić, zabierać, pozbawiać kogo mienia przemocą; **rabunek**, przywłaszczenie cudzej własności przemocą a. groźbą pozbawienia życia osoby rabowanej; **rabunkowe gospodarstwo**, gospodarstwo prowadzone bez oglądania się na przyszłość, połączone z lekkomyślnym niszczeniem samych źródeł dochodu.

Rabulista *nł.* krętacz prawny, matacz, tłumaczący przewrotnie prawo na swoją korzyść.

Rabulistyka, Rabulizacja *nł.* wykrętne tłumaczenie przepisów prawa; biegłość w wynajdywaniu kruczków prawnych i sposobów wykrętnego tłumaczenia prawa.

Rabunek *ob.* **Rabować.**

Raby *mir.* pstry, jarzębaty.

Raca *w. ob.* **Rakieta.**

Racahout *tur. (raka-u)* mieszanina sproszkowanego perskiego salepu, proszku ze słodkich żołędzi, kakao, mąki kartoflanej, ryżowej i cukru miałkiego, dająca po ugotowaniu na mleku, jak czekolada, napój posilny.

Raccourci *f. (rakursi)* rysunek przedmiotu w skróceniu perspektywicznym, skrót.

Race *a. (res)* wyścig, bieg wyścigowy do mety.

Race *f. (ras)* rasa *(ob.)*.

Race-boat *a. (resbut)* łódź wyścigowa.

Racer *a. (reser)* wyścigowiec, koń wyścigowy.

Racha *hebr. ob.* **Raka.**

Rachat *f. (rasza)* odkupienie towaru sprzedanego, zwykle za cenę wyższą od tej, którą zapłacił pierwotnie kupujący.

Rachatłakum *tat.* pasta owocowa słodzona, krajana w tabliczki, rodzaj marmelady.

Rachialgja **g.* ból w kręgosłupie.

Rachitis, Rachityzm **g.* dziecięca choroba, objawiająca się tym, że kości, wskutek nieprawidłowego składu chemicznego, stają się miękkie i wyginają się nienormalnie, krzywica, angielska choroba.

Rachmistrz *n.* urzędnik prowadzący księgi dochodów i wydatków; ten, kto umie dobrze liczyć, biegły w arytmetyce; *przen.* człowiek oszczędny; człowiek umiejący obliczyć następstwa swoich czynów, przedsięwzięć i wogóle następstwa wypadków.

Rachować *n.* liczyć, liczbami dochodzić, liczbami oznaczać; **r. na co**, oczekiwać czego; **r. na kogo**, oczekiwać kogo, ufać komu, polegać na kim; **r. za...** poczytywać za (np. za zasługę, za winę); **r. się z kim, z czym**, mieć na pamięci następstwa postępowania swego względem kogo a. czego, zastanawiać się, obliczać.

Rachunek *n.* rachowanie, obrachunek, sprawozdanie; **rachunkowość**, umiejętność prowadzenia rachunków; prowadzenie rachunków, buchalterja.

Racimora, gatunek materji jedwabnej na ubranie.

Racing-calendar *a.* kalendarz wyścigowy (zawiera terminy wyścigów, szczegóły dotyczące słynniejszych koni wyścigowych, stadnin i t. p.).

Racja *ł.* rozumowana przyczyna, powód; dowód; słuszność; wyznaczona porcja żywności a. furażu; **r. stanu**, przyczyny polityczne jakiego postanowienia rządowego.

Racjonalista *nł.* zwolennik racjonalizmu; tłumaczący sobie wszystko rozumowo.

Racjonalizm *nł.* odrzucanie Objawienia i wszelkich prawd religijnych, których rozum nie może pojąć, wiara wyrozumowana; w filozofji kierunek dążący do poznania wszelkich prawd naukowych, źródeł i granic wiedzy wyłącznie za pomocą rozumowania, a odrzucający doświadczenie (w przeciwstawieniu do empiryzmu).

Racjonalny *ł.* uzasadniony, wyrozumowany.

Racjonał *ł.* część uroczystego stroju biskupiego, spadająca na piersi i plecy, dziś nieużywana, obecnie zastępuje ją paljusz; u Żydów: tablica z nazwiskami 12 pokoleń używana przy sądzeniu.

Rad, Radium *nł.* nowo odkryty pierwiastek chemiczny, który wydaje światło przenikające nawet blachę metalową.

Rad. *skr.* **Radix** *(ob.)*.

Radamantes *g.* w *mit.* jeden z trzech sędziów greckiego piekła, mieszkających w Orku; *przen.* surowy sędzia.

Radegast w *mit.* słowiańskiej: bożek wojny staroż. Obotrytów i Lutyków, któremu zabijano ludzi na ofiarę; szczególniej czczony był w Retrze (mieście zaginionym, w dzisiejszym księstwie Meklembursko-Strelickim).

Radesyge *duńs.* trąd zdarzający się w krainach podbiegunowych.

Radicitus *ł.* radykalnie, doszczętnie.

Radirgummi *n.* guma wulkanizowana do wycierania atramentu z papieru.

Radium *ob.* **Rad.**

Radius *ł.* promień; **r. vector**, promień wodzący, odległość punktu ruchomego, zakreślającego linję krzywą (stała lub zmienna) od punktu stałego, będącego ogniskiem tej krzywej.

Radix *ł.* korzeń; pierwiastek.

Radjacja *ł.* promieniowanie.

Radjator *ł.* piec w kształcie rury zgiętej w podkowę, złożonej jakby z ogniw, ogrzewany parą a. wodą gorącą.

Radjoaktywne *nł.* **ciała**, pierwiastki a. związki chemiczne posiadające zdolność wydawania światła bez widocznego ubytku swej masy.

Radjofon *nł. ob.* **Fotofon.**

Radjofonja *nł.* przesyłanie dźwięków za pomocą światła.

Radjografja *nł.* fotografowanie przedmiotów niewidzialnych za pomocą promieni Roentgena.

Radjogram *nł.* zdjęcie fotograficzne otrzymane za pomocą radjografji; depesza otrzymana za pomocą telegrafu Marconiego.

Radjolarje *nł.* mikroskopijne, drobne żyjątka, z typu pierwotniaków, posiadające szkielet krzemionkowy, złożony z igieł, rozchodzących się promienisto lub tworzących kulę kratkowaną.

Radjolit *nł.* skamieniała muszla kopalna zwierzęcia promienistego.

Radjometr *nł.* przyrządzik fizyczny w postaci lekkiego wiatraczka, z poczernionemi z jednej strony skrzydełkami, obracającego się pod wpływem promieni ciepła lub światła, całość mieści się w kuli szklanej z powietrzem rozrzedzonym.

Radjoskopja *nł. ob.* **Radjografja.**

Radjotelegrafja *nł.* telegrafja bez drutu.

Radjoterapja *nł.* leczenie zapomocą promieni Roentgena.

Radjum *ob.* **Rad.**

Radotage *f. (radotaż)* paplanina, gadanina, bajanie trzy po trzy.

Radoteur *f. (radotör)* człowiek plotący trzy po trzy, mówiący ni to ni owo.

Radoteuse *f. (radotöz)* forma żeńska od **radoteur** *(ob.)*: kobieta bajdurząca.

Radykalista, Radykał *nł.* zwolennik radykalizmu; człowiek krańcowy.

Radykalizm *nł.* sposób myślenia lub postępowania, usiłujący przyjętą zasadę bez najmniejszych ustępstw bezwzględnie przeprowadzić; w polityce dążność do zasadniczych i gwałtownych zmian w ustroju społecznym, do

przekształcenia z gruntu istniejących urządzeń państwowych; krańcowość.

Radykalny *nł.* bezwzględny, krańcowy; gruntowny, zasadniczy, sięgający do podstaw, do źródła.

Radykał *nł.* w *mat.* pierwiastek, liczba, która pomnożona przez siebie oznaczoną ilość razy, równa się liczbie danej czyli potędze; znak wyciągania pierwiastku $\sqrt{\ }$, zbliżony postacią do litery r; *ob.* **Radykalista.**

Radyska *n.* rodzaj rzodkiewki ogrodowej.

Radża *stind.* monarcha hinduski w Indjach przedgangesowych, król, książę.

Radżputowie *stind.* wojownicza ludność wschodniej krawędzi Indostanu.

Rafa *n.* skała podwodna; długa, wązka, piaszczysta lub kamienista ławica w morzu; **r.** a. **arfa,** kratka lub siatka druciana do przesiewania ziemi, żwiru, zboża; narzędzie do czochrania lnu.

Raffiné *f.* rafinowany; nazwa elegantów we Francji za Karola IX 1560—1574.

Rafinada *f.* cukier zupełnie czysty, znajdujący się w handlu w kształcie głów.

Rafinerja *f.* fabryka, w której chemicznie oczyszczają produkty naturalne lub sztuczne przetwory; oddział cukrowni, gdzie oczyszczają cukier.

Rafinować *f.* dokonywać, rafinacji, oczyszczać z domieszek; **rafinowanie,** oczyszczanie cukru z domieszek; wyszukana wymyślność, subtelność, wydelikacona wytworność; drobiazgowe obmyślanie czegoś; **rafinowany,** oczyszczony; przebiegły; wymyślny, wyszukany.

Rafinoza *nł.* cukier w melasie.

Rafować *ob.* **Arfować.**

Rafraîchissements *f.* *(rafreszisma^n)* chłodniki, chłodzące napoje, sorbety, owoce.

Rafraîchisseur *f.* *(rafreszisör)* rozpylacz, przyrządzik do rozpylania płynów.

Rage (la) du jour *f.* *(la raż dü żur)* to, za czym ludzie szaleją w danej chwili (modny kolor, materjał, krój, przedmiot, człowiek i in.).

Ragged - schools *a.* *(regid skuls)* szkoły dla dzieci nędzarzy w Londynie.

Ragoût *f.* *(ragu)* mięso w kawałkach gotowane z ostrym sosem, rodzaj potrawki a. bigosiku; **r. fin en coquilles** *(-fę a^n kokij)* móżdżek cielęcy, a. ryba, a. drób z gęstym sosem w muszlach usmażone do koloru złotawożółtego.

Raid *a.* *(red)* nagła napaść; niespodziewane wkroczenie wojsk nieprzyjacielskich; napad łupieżczy; wtargnięcie udawane.

Raiffeisena spółki, rozpowszechnione w Niemczech spółki ze wspólnym zarządem w Neuwied, urządzające kasy pożyczkowo-wkładowe, kasy oszczędnościowe groszowe, wspólne zakupy produktów, sprzedaż wyrobów stowarzyszonych (od nazwiska założyciela Raiffeisena 1818—1888).

Railway *(relwe)* a. **Railroad** *a.* *(rel rod)* droga żelazna, kolej żelazna.

Raison d'état *f.* *(rezą deta)* racja stanu *(ob.).*

Raison d'être *f.* *(rezą detr)* racja bytu, przyczyna istnienia.

Raison (la) du plus fort est toujours la meilleure *f.* *(la rezą dü plü for e tużur la mejjör)* racja mocniejszego zawsze bywa silniejszą.

Raisonneur *f.* *ob.* **Rezoner.**

Raja *ar.*, **Rajasy,** niemahometańscy poddani w Turcji.

Rajah *ob.* **Radża.**

Rajbor *n.* świder.

Rajfur *n.* (?), **Rajfurka,** stręczyciel wzgl. stręczycielka nierządu.

Rajgras *n.* rodzaj trawy, służącej do tworzenia trawników ogrodowych i obsiewania łąk, dającej wyborną paszę zieloną i suchą.

Rails *a.* *(rel)* relsy, szyny kolei żelaznej.

Rajot *ob.* **Riot:** *ob.* **Ryot.**

Rajsbret *n.* deska, na której przytwierdza się papier do rysowania.

Rajscajg *n.* zbiór narzędzi do wykonywania rysunków, umieszczony w puzderku z odpowiedniemi wgłębieniami; samo to puzderko.

Rajsfeder *n.* obsadka do kredki rysunkowej.

Rajsszyna *n.* cienka giętka linja z poprzeczką przy rajzbrecie.

Rajtar *n.* żołnierz ciężkiej kawalerji, odziany w kirys; **rajtarja,** ciężka kawalerja.

Rajtrok *n.* długi surdut z tyłu rozcięty do jazdy konnej.

Rajtszula *n.* ujeżdżalnia

Rajtuzy *n.* szerokie spodnie do jazdy.

Rajza *n.* wędrówka czeladzi rzemieślniczej.

Raka *hebr.* w Now. Testamencie: niegodziwiec, nicpoń.

Rakarz *n.* ten, co ze skóry odziera konie padłe i wogóle padlinę; *pogardl.* łajdak, hultaj.

Raki *tur.* nazwa wódki w krajach Lewantu.

Rakieta, Raca *w.* rurka metalowa a. tekturowa napełniona ubitą mieszaniną prochu i węgla, zaopatrzona w pręt drewniany do nadawania kierunku, zapalona, szybko wznosi w się powietrze jako fajerwerk a. sygnał; służy też do oświetlania pozycji nieprzyjacielskich w nocy, do przesyłania lin ratunkowych statkom i t. p.; *przen.* **rakiety dowcipu,** częste a niespodziewane zwroty w mowie a. w piśmie, olśniewające, zdumiewające dowcipem.

Rakieta *w.* rodzaj łopatki okrągławo-owalnej, złożonej z rączki i ramki z rozpiętą siatką ze sznura lub skręconych strun, służy do podbijania wolanta lub piłki w lawn-tennisie.

Rakoczego marsz, węgierska melodja narodowa (Franciszek II Rakoczy, książę Siedmiogrodu, 1676—1735).

Rakurs *ob.* **Raccourci.**

Rakuski, austryjacki.

Rakuszanie, Austryjacy.

Ral. *skr.* **Rallentando** *w.* *muz.* zwalniając.

Raljować *f.* zebrać na nowo rozproszonych i sformować ich.

Rally-papers *a.* *(rali-pepers)* zabawa, w której jeden z jeźdźców gra rolę lisa, i uciekając, rozsypuje za sobą skrawki papieru, inni gonią za tym śladem, a zwycięża ten jeździec, który uciekającemu zerwie przypiętą do ramienia kokardę.

Rama *n.* oprawa a. osada okien, obrazów, zwierciadeł; w maszynach część stała jednolita obejmująca części ruchome lub sztukowane drobniejsze.

Rama *stind.* mityczny królewicz, będący siódmym wcieleniem bóżka Wisznu.

Ramadan, Ramazan *ar.* miesiąc wielkiego postu u mahometan; dziewiąty—w kalendarzu arabskim.

Ramage *f.* *(ramaż)* deseń ciągniony z gałązek, splotów, liści i kwiatów, zwłaszcza na tkaninach.

Ramajana *stind.* epopeja narodowa starożytnych Indów, opiewająca losy królewicza Ramy.

Ramazan *ob.* **Radaman.**

Rambouillet *(rambuje)* inaczej: hotel **R.**, salon **R.** nazwa zbiorowa towarzystwa, bywającego w salonach margrabiny **R.**, wywierającego znaczny wpływ na rozwój literatury francusk. 1635—1665 r.

Rambouillets *f.* *(ra^nbuje)* gatunek merynosów o wełnie grubszej i dłuższej niż u Negretti.

Rambury *f.* gatunek dużych jabłek.

Ramifikacja *ł.* rozgałęzienie.

Ramolli *f.* zniedołężniały.

Ramota *g.* [*mir.*] pismo urzędowe, dokument, dyplom, akt spisany; lichy utwór literacki.

Rampa *f.* poręcz, balustrada schodów; rząd lamp u brzegu sceny w teatrze; spadzistość, podjazd; pomost do ładowania i wyładowywania towarów do wagonów i z wagonów.

Rampo *w.* uszkodzenie opakowania; **ramponowany,** uszkodzony (towar).

Ramsz *n.* rodzaj gry w karty, w której przegrywa ten, kto ma więcej oczek; reszta nieużyteczna; towary wysortowane.

Rana in fabula *ł.* żaba w bajce (która aby dorównać wołowi, nadęła się i pękła).

Ranch, Rancho *h.* *(rancz, ranczo)* folwark w Stanach Zjedn. Amer. Półn., na Zachodzie i w Meksyku: czerpiący główne dochody z hodowli bydła stepowego.

Rancheria *h.* *(ranczeria)* chata służąca za mieszkanie dla ranchera.

Ranchero *h.* *(ranczero)* właściciel a. gospodarz rancha.

Rand *a.* *dosł.* brzeg; terytorjum nadbrzeżne, szczególniej w Transwaalu, gdzie są kopalnie złota.

Randka, *żart.* to samo co **Rendez vous** *(ob.).*

Ranga *f.* stopień hierarchji urzędowej, godność, dostojność.

Raniec *n.* [r.] tornister.

Rankor *ł.* uraza, żal do kogo; zmartwienie, frasunek; ochota, zapał.

Rant *n.* wypustka, kant na brzegach odzieży.

Ranwers *f.* u żakieta klapa odwrócona.

Ranz de vaches *f.* *(ra^ns de wasz)* melodja na kobzie grywana przez pasterzy bydła w Szwajcarji.

Rańżerować *f.* porządkować, układać; wybrakowywać, usuwać osobniki lub przedmioty nie mogące służyć dalej do danego celu.

Rańtuch *n.* (?) rodzaj długiej płachty, której kobiety wiejskie używają jako wierzchnie okrycie.

Rapa *n.* skała podwodna, rafa; zwały kamienne w korycie rzeki.

Rapaces *ł.* zwierzęta drapieżne.

Rapatrjować *f.* sprowadzić emigranta do ojczyzny z po-

wrotem; **r. się**, wrócić z emigracji do ojczyzny.

Râpé *f.* gatunek tabaki.

Rapidamento, **Rapido** *w.* szybko.

Rapids [*n.*] część rzeki, gdzie woda najszybciej płynie, bystrzyna.

Rapir *f.* długa, wązka, obosieczna szpada z koszem drucianym u rękojeści, używana do fechtunku.

Raport *f.* sprawozdanie, doniesienie piśmienne, zwłaszcza składane przez podwładnych zwierzchnikom.

Raportować *f.* donosić, zdawać sprawę.

Rapować *f.* kłaść pierwszą warstwę tynku z mieszaniny piasku z rzadkim wapnem.

Rappel *f.* odwołanie (za pomocą sygnału).

Rapsod *g.* w staroż. Grecji wędrowny śpiewak pieśni epickich zwłaszcza Homerowych; większy urywek poematu epicznego, fragment epopei. samoistny poemat opiewający jaki doniosły fakt dziejowy.

Rapsodja *ł.* pieśń epiczna śpiewana przez greckich rapsodów; rodzaj fantazji muzycznej w stylu szlachetnym, osnutej na motywach melodji ludowych, zazwyczaj ognistej i burzliwej.

Rapsodomancja *g.* wróżba wyprowadzana z wiersza wybranego wypadkowo.

Rapsodyczny *nł.* urywkowy, niepowiązany w jedną całość.

Rapt *ł.* porwanie panny, uwięzienie.

Raptem *ł.* nagle; **raptowny**, nagły, niespodziewany, gwałtowny.

Raptularz *śrł.* zeszyt lub księga do spisywania odręcznie zdarzeń, wypadków, wogóle rzeczy, które chcemy zapamiętać, zbiór tymczasowych notat, bruljon.

Raptus *nł.* człowiek gwałtowny, porywczy.

Raptus puellae *ł.* uprowadzenie dziewicy.

Rara avis *ł. dosł.* rzadki ptak: coś bardzo rzadkiego, niezwykłego. biały kruk.

Rare fumant felicibus arae *ł.* rzadko dymią się ołtarze szczęśliwych (kiedy trwoga to do Boga).

Rari nantes in gurgite vasto *ł. ob.* **Apparent**..

Rarissime *ł.* bardzo rzadki.

Rarytas *ł.* rzadkość, osobliwość; **rarytny**, rzadki, niezwykły.

Râs *ar.* głowa, cypel, wierzchołek góry; przedgórze; gubernator prowincji w Abisynji; generał.

Rasa *f.* ogół jednostek odróżniających się wspólnemi cechami od innych jednostek tegoż gatunku; fizycznie odmienne typy ludzi, różniące się między sobą kolorem skóry, budową czaszki, rodzajem i układem włosów, kształtem i położeniem oczu i t. p.; odmiana, plemię, pokolenie, gatunek; **rasowy**, posiadający w pełni wszystkie przymioty swojej rasy.

Raskolnik *r.* sekciarz odstępujący od ścisłych zasad wyznania prawosławnego.

Rasowa *a.* **łódź**, łódź wyścigowa.

Raspaila kuracja, leczenie kamforą (od nazw. przyrodnika Francuza Raspail 1794—1878).

Raspuci, Hindusi wierzący w przechodzenie dusz, w metempsychozę.

Rastaquouère *h.* (*rastakuer*) cudzoziemiec wiodący wystawny tryb życia, a którego źródła dochodów są podejrzane; oszust.

Rastr., **Rastral**, **Rastrum** *ł.* rodzaj pióra z blachy mosiężnej do kreślenia pięciolinji na papierze nutowym; **rastrować**, kreślić, drukować linje, rubryki.

Raszpla *n.* pilnik grubo nacinany w trójkąty, jakby zadziory.

Rasztag *n.* dzień odpoczynku.

Rata *ł.* częściowa wypłata należności, długu, czynszu, w oznaczonych odstępach czasu.

Ratafja *malajs.* [*w.*] rodzaj słodkiego likieru owocowego, przyrządzanego ze spirytusu, soków owocowych i cukru.

Ratione conscientiae *ł.* według sumienia.

Ratione materiae *ł. dosł.* z powodu materji: co do przedmiotu, stanowiącego materję sporu.

Ratio physica *ł.* to ci powód! to ci wytłumaczenie!

Ratler *a.* gatunek pinczera o gęstej, krótkiej, twardej sierści, małego wzrostu, gorliwie tępi szczury i myszy.

Ratman *n.* rajca, naczelnik wydziału w magistracie.

Ratusz *n.* budowla zwykle ozdobna, w której mieści się zarząd miasta; magistrat; areszt, więzienie.

Ratyfikacja *śrł.* przyjęcie, uznanie i zatwierdzenie umowy, układów, zwłaszcza między mocarstwami.

Ratyfikować *ł.* uznawać, zatwierdzać, przyznawać.

Ratyna *f.* tkanina wełniana z włosem krótkim, fryzowanym.

Raubritter *n. dosł.* rycerz rozbójniczy: nazwa średniowiecznych rycerzy niemieckich, którzy ze swoich niedostępnych zamków na czele gromady żołdactwa wypadali i rabowali wędrownych kupców i podróżnych.

Raubszyc *n.* kłusownik.

Rausz *n.* podochocenie trunkiem, podchmielenie.

Raut *a.* [*f.*] większa zabawa wieczorna bez tańca.

Raut *n.* djament szlifowany z jednej strony w ścianki, z drugiej płaski.

Ravage *f.* (*raważ*) spustoszenie, zniszczenie.

Ravelin *f.* (*rawlę*) okop forteczny, zewnętrzny.

Ravvivando *w.* w *muz.* ożywiając się.

Razura *ł.* golarnia.

Razzia *ar.* (*raci-a*) wyprawy łupieskie przeciw wrogom, lub dla ukarania nieposłusznych, połączone z rabunkiem i zniszczeniem; rabunek, rzeź; obława na włóczęgów.

Rc. *skr.* **Rec** (*ob.*).

R. D. *skr.* **Reverendus Dominus** *ł.* czcigodny Pan.

Rdlr. *skr.* **Rigsdaler** (*ob.*).

Re *w.* król; drugi ton w gamie *d*.

Re- przyrostek na początku wyrazów, znaczy: znowu, ponownie, wstecz.

Rea *g. mitol.* żona Kronosa, matka kilku bogów i bogiń greckich, z których najważniejszym był Zeus.

Reader *a.* (*rider*) czytający rozprawę, lekcję, mowę, mający odczyt, prelegent, lektor, mówca.

Reading-room *a.* (*ridin rum*) pokój do czytania.

Reagient *ł.*, **Reaktyw** *nł.* odczynnik; środek, za pomocą którego można rozpoznać, czy w mieszaninie, poddanej badaniu, znajduje się ciało, którego poszukujemy; tak np. jod jest reagientem, za pomocą którego poznać można domieszkę krochmalu, gdyż od jodu krochmal zabarwia się niebiesko.

Reagować *nł.* oddziaływać, działać odpornie, w przeciwnym kierunku; w *chem.*: wywoływać zmiany chemiczne, działać chemicznie.

Reakcja *nł.* oddziaływanie, działanie odporne, zwrot; w polityce: dążenie do przywrócenia poprzedniego stanu rzeczy, przeciwdziałanie postępowi w życiu społecznym, wstecznictwo; w *chem.*: proces, dający w rezultacie, wskutek wzajemnego oddziaływania na siebie ciał, nowy związek chemiczny; także pewne charakterystyczne działanie chemiczne związków, odczyn; **reakcyjny**, wsteczny, przeciwpostępowy; **r. ruch**, wywołany jakim pobudzeniem mechanicznym np. dotknięciem.

Reakcjonista *nł.* człowiek wstecznych dążności.

Reaktyw *ob.* **Reagient**; **reaktywować**, dokonywać reakcji, działać odpornie.

Real *h.* dawniej srebrna moneta zdawkowa w Hiszpanji i Portugalji=11$^1/_2$ kop.

Realgar *ar.* [*f.*] minerał, składający się z siarki i arszeniku, miękki, barwy różowo-czerwonawej, w proszku pomarańczowy, używany w pirotechnice i jako farba malarska (silna trucizna).

Realista *nł.* zwolennik realizmu; artysta dążący do wywołania swemi dziełami złudzenia rzeczywistości.

Realizacja *nł.* urzeczywistnienie; zamiana na gotowiznę. sprzedaż; odzyskanie należności.

Realizm *nł.* sposób myślenia oparty wyłącznie na zmysłowym postrzeganiu i doświadczeniu, odrzucający idee i ideały, zadowalający się rzeczywistością i stosujący się do niej; kierunek filozoficzny uważający rzeczywistość świata za istotną i niezależną od naszych wrażeń; w filozofji scholastycznej pogląd, że istnienie pojęć ogólnych jest rzeczywiste (przeciwieństwo: nominalizm); w literaturze i sztuce: dążenie do jaknajwierniejszego naśladowania natury bez uwzględnienia idealnych duchowych pierwiastków; przedmiotowość.

Realizować *nł.* spełnić, urzeczywistnić, wprowadzić w czyn; ściągać należności; sprzedać, spieniężyć, zamienić na gotówkę; zapłacić dług.

Realja *ob.* **Realne nauki**.

Realny *nł.* prawdziwy, zasadniczy, istotny, rzeczowy, rzeczywisty; **r-na wartość**, wartość rzeczywista, prawdziwa, w przeciwstawieniu do nominalnej; **r-na szkoła**, zakład naukowy męski, w którym języki starożytne nie są wykładane, a uwzględniający głównie matematykę, nauki przyrodnicze, języki nowożytne i rysunki, jako kształcące do praktycznych zawodów; **r-ne nauki** a. **realja**, nauki mające na celu kształcenie w kierunku praktycznym; **r-na unja** *ob.* **Unja**; **realność**, rzeczywistość; posiadłość, majątek nieruchomy.

Reambulacja *nł.* pomiary gruntów, sąsiadujących z sobą, w celu ustalenia granicy.

Reasekuracja *nł.* ubezpieczenie się towarzystwa asekuracyjnego w innych takichże towarzystwach przed możliwemi stratami, jakie ono z przedsiębiorstwa asekuracyjnego mogłoby ponieść.

Reasumcja *ł.* wznowienie, np. przez spadkobiercę procesu, przerwanego przez śmierć jednej ze stron; wznowienie posiedzeń, zawieszonych czasowo.

Reasumować *ł.* zebrać w jedną całość, powtórzyć w krótkości; wziąć jeszcze raz pod rozwagę (sprawę, proces).

Réaumur'a *(reomüra)* **termometr**, termometr 80 stopniowy, tak nazwany od swego wynalazcy (1683—1757).

Reb, **Rebe** *hebr. dosł.* nauczyciel: żyd, u chasydów głęboki znawca Talmudu.

Rebab, **Rebek**, **Rebeka** *ar.* [*w.*] dawne muzyczne narzędzie strunowe.

Rebelizant *nł.* buntownik, powstaniec.

Rebelja *ł.* rokosz, bunt, powstanie.

Rebus *ł.* zagadka obrazkowa, rodzaj łamigłówki, polegającej na przedstawieniu w szeregu obrazków uzupełnionych cyframi, nutami, literami, sylabami, a nawet całemi wyrazami, jakiego zdania, sentencji, aforyzmu lub przysłowia.

Rebus sic stantibus *ł.* w takim stanie rzeczy.

Rec. *skr.* **Recipe** *ł.* weź (na receptach).

Rec. *skr.* **Recitativo** *(ob.)*.

Recambio *ob.* **Ricambio**.

Recedować *ł.* coś komu napowrót odstępować.

Recenzent *ł.* sprawozdawca, oceniający utwory literackie lub artystyczne; krytyk.

Recenzja *ł.* krótka krytyczna ocena utworu literackiego, scenicznego, wykonania dzieła muzycznego i t. p. drukowana w czasopiśmie; **recenzyjny egzemplarz**, nowość literacka (książka, broszura), którą wydawca posyła bezpłatnie redakcji czasopisma dla zrobienia o niej wzmianki w czasopiśmie, lub dla wydrukowania recenzji.

Recepcja *ł.* przyjęcie, przyjmowanie gości, interesantów.

Recepis *ł.* [*n.*] pokwitowanie z odbioru.

Recepta *ł.* krótki, przepis do przygotowania jakiej mieszaniny, w technicznym lub innym celu; piśmienne wskazówki lekarza, według których aptekarz przygotowuje lekarstwo.

Receptaculum *ł.* naczynie, w którym się co przechowuje; zbiornik, do którego spływa jaka ciecz, albo do którego wpada pył.

Recepta ex consilio *ł.* recepta napisana po naradzie kilku lekarzy zebranych na konsyljum; *skr.* **Rcp. ex cons.**

Receptitia bona *ł.* majątek żony, wyłączony przez nią od mężowskiego zarządu a. używalności.

Receptor *ł.* w *biol.*: chwytniki, ogniwa boczne idące z zarodzi; w *chem.* przyrząd destylacyjny; odbieralnik; w telefonach: słuchawka.

Receptura *nł.* sztuka pisania i przyrządzania lekarstw.

Reces *ł.* ustęp w mowie, piśmie; odłożenie, odwłoka; w prawie: cofnięcie się, odstąpienie od procesu lub sporu, zrzeczenie się praw lub pretensji, ułożenie się zgodne; **recesować**, odstępować, zrzekać się; czynić reces.

Rechange *f.* *(reszanż)* różnica kursu pieniędzy.

Rechtsstaat *n.* państwo konstytucyjne, w którym ludność sama dla siebie stanowi prawa, władze wykonawcze zaś są odpowiedzialne wobec narodu *(ob.* **Polizeistaat**).

Recipe *ł.* weź (na receptach).

Recipjent *ł.* odbieracz, przyjmujący; w robotach chemicznych: naczynie do zbierania wytwarzających się gazów, pary, i t. d.; zbiornik, odbieralnik; dzwon szklany w machinie pneumatycznej, pod którym umieszcza się przedmioty, mające być wystawione na działanie próżni.

Recital *a.* *(risajtal)* koncert jednego tylko artysty na jednym instrumencie, np. r. fortepianowy.

Recitando *w.* *(reczitando)* w śpiewie opowiadając.

Recitativo *w.* *(reczitatiwo)* w operze ustęp napół deklamacyjny, napół muzyczny, właściwie śpiewne opowiadanie z towarzyszeniem muzyki.

Record *a.* *(rekord)* w Anglji dokumenty dotyczące jakiej sprawy sądowej i wydanego o niej sądu, przechowywane w archiwum sądowym; *ob.* **Rekord**.

Rectangulum *ł.* czworokąt o czterech kątach prostych, prostokąt.

Recta via *ł.* prostą drogą, bez wybiegów.

Recte *ł.* właściwie, należycie.

Recto (*skr.* **R°**) *ł.* na tej stronnicy zeszytu a. książki, która jest po prawej stronie czytającego (*ob.* **Verso**).

Rector magnificus *ł.* tytuł rektora uniwersytetu.

Rectum *ł.* kiszka prosta, kiszka stolcowa.

Reçu *f.* *(resü)* otrzymane: na kwicie, pokwitowaniu, rewersie.

Recueil *f.* *(reköj)* zbiór.

Reculer pour mieux sauter *f.* *(röküle pur mjö sote)* cofać się, żeby skoczyć z większym impetem.

Recurrens *ł.* powrotny.

Recydywa *ł.* powtórzenie się tej samej choroby, która tylko co ustąpiła pozornie lub rzeczywiście; powtórne zapadnięcie na tę samą chorobę podczas rekonwalescencji.

Recydywista *nł.* przestępca powtórnie popełniający występek, za który poniósł karę.

Recypient *ob.* **Recipient**.

Recypować *ł.* przyjmować, odbierać.

Recytować *ł.* wygłaszać, wypowiadać z pamięci.

Redagować *ł.* wyrażać myśli piśmiennie, układać artykuł, pismo, utwór; kierować wydawnictwem.

Redakcja *nł.* skład osób należących do naczelnego kierunku i układu jakiego pisma, dzieła, wydawnictwa zbiorowego i t. p.; układ pisma, dzieła, pojedyńczego ustępu; lokal, w którym układa się czasopismo a. dzieło zbiorowe.

Redaktor *nł.* kierownik czasopisma lub dzieła zbiorowego.

Redde Caesari quae sunt Caesaris, et quae sunt Dei Deo *ł.* oddaj Cezarowi co należy do Cezara, a Bogu co do Boga, (słowa Chrystusa w odpowiedzi Faryzeuszom, czy należy płacić podatki).

Reddenda est terra terrae *ł.* ziemię trzeba oddać ziemi: z prochu powstałeś, w proch się obrócisz.

Redde quod debes *ł.* oddaj coś winien.

Redempcja *ł.* odkupienie np. z niewoli, z zastawu; odkupienie ludzkości od grzechu pierworodnego przez śmierć Chrystusa na krzyżu; **redempcyjny**, dotyczący posłannictwa redemptorystów.

Redemptoryści *nł.* zakon założony przez św. Alfonsa Liguori 1732 r., mający na celu podnoszenie przez misje ludzi upadłych moralnie i umoralnienie ludu; u nas (1787—1808) zwani Benonitami.

Redingote *f.* *(redęgot)* długi surdut czarny zapinany na 2 rzędy guzików.

Redintegracja *ł.* przywrócenie na nowo, odtworzenie całości z części, ze szczątków.

Redivivus *ł.* zmartwychpowstały, odrodzony.

Redonacja *ł.* ponowne oddanie.

Redowa *czes.* (?) czeski taniec podobny do polki mazurki.

Redresować *f.* poprawiać, sprostowywać; stawiać na nogi, wyprostowywać; karcić, gromić, łajać.

Redublować *f.* podwajać.

Reductio ad absurdum *ł.* wykazanie, że z danych postępków lub rozumowań w ostatecznym wyniku wypadłaby niedorzeczność, niepodobieństwo.

Redukcja *ł.* sprowadzenie do stanu pierwotnego, podstawowego; zmniejszenie, ograniczenie, zniżenie; zamiana miar, wag, monet, ilości jednych na drugie; zamiana figury gieometrycznej na mniejszą, zmniejszenie proporcjonalne; w chemji i metalurgji: całkowite lub częściowe wydzielanie pierwiastków ze związków, zwłaszcza tlenu z tlenków metali; w chirurgji: nastawienie złamanych kości; **redukcyjny cyrkiel**, cyrkiel tak zbudowany, że można za jego pomocą kopjować rysunek, wyznaczając odległości i kreśląc łuki proporcjonalnie zwiększone a. zmniejszone; **r-na tabela**, wykaz porównawczy monet, miar i wag z zastosowaniem (redukcją) ich do najpospolitszych.

Redukować *ł.* ograniczać zmniejszać, upraszczać; w chemji: uwalniać od związku z innemi ciałami; odtleniać.

Reduplikacja *ł.* zdwojenie, powtórzenie.

Reduta *f.* szaniec polny, opatrzony fosą; mała fortyfikacja zamknięta nieopodal większej; bal maskowy.

Redyfy *tur.* turecka obrona krajowa, powoływana do czynnej służby w czasie wojny dla wzmocnienia wojska linjowego (*ob.* **Nizami**).

Redyskonto *nł.* odstępowanie drogą dyskonta weksli przyjętych do zdyskontowania.

Reel *f.* uczciwy, pewny, sumienny; rzeczywisty.

Reelekcja *ł.* obiór powtórny.

Reeskontować *f.* odprzedać weksel zdyskontowany, dyskontując go nanowo.

Re et corpore *l.* na osobie i majątku (karać).

Re et nomine *l.* z czynów i z imienia.

Ref *n.* przyrząd złożony z cienkich linek, ułatwiający zmniejszenie powierzchni żagli w razie silniejszego wiatru.

Refakcja *nł.* strącenie z należności z powodu uszkodzenia dostarczonych towarów; inaczej: fusti.

Refektarz, Refektorjum *śrł.* sala jadalna w klasztorze, w seminarjach duchownych; miejsce zebrań i narad zakonnych.

Referat *nł.* [*n.*] piśmienne sprawozdanie; piśmienne opracowanie jakiego interesu lub sprawy.

Referencja *nł.* świadectwo, rekomendacja, powołanie się na kogo; udzielenie wiadomości o kim.

Referendarjusz *nł.* prawnik początkujący.

Referendarz *l.* w *daw.* Polsce urzędnik, który odbierał wszelkie skargi i prośby na piśmie i zdawał z nich sprawę kanclerzowi, miał też prawo sądzić i wyrokować w niektórych sprawach; w Niemczech młody prawnik między pierwszym a drugim egzaminem państwowym.

Referendum *l.* uchwała ludowa w Szwajcarji, przyjmująca lub odrzucająca propozycje rady związkowej; *ob.* **Ad referendum.**

Referent *l.* opracowujący piśmiennie jaką sprawę; przedstawiający sprawę; urzędnik odrabiający referaty.

Referować *l.* układać, sporządzać referaty, odrabiać urzędowe papiery; **r. przysięgę**, odmówić przysięgi i żądać jej od strony przeciwnej.

Refet *f.* nierozegrana gra (w której nikt nie wygrał ani przegrał), zwłaszcza w Rouge et noir.

Refleks *l.* odblask; odbicie się światła, głosu; odruch nieświadomy: **refleksowy,** odruchowy, mimowolny, wywołany jakim pobudzeniem mechanicznym; spowodowany odbiciem światła białego a. barwnego.

Refleksja *l.* zastanowienie, rozważanie, wzgląd; odbicie promieni światła, głosu; **refleksyjny**, zastanawiający się, rozważny.

Reflektant *l.* przedsiębiorący staranie, liczący na coś, na udanie się, współubiegający się o proponowany interes, zajęcie, posadę.

Reflektor *l.* wklęsłe zwierciadło, zwykle metalowe, w które zaopatruje się latarnie powozów, lokomotyw, sygnałów i t. p., aby skierować ich światło w jedną tylko stronę; teleskop zwierciadłowy, posiadający zwierciadło ruchome wklęsłe, zamiast soczewki przedmiotowej, dający obrazy przez odbicie (refleksję) promieni światła.

Reflektować *l.* wziąć pod uwagę, mieć coś na celu; robić o co starania; zgadzać się na co; przywodzić kogo do rozwagi, do zastanowienia się; odbijać promienie światła; **r. się,** orjentować się; spostrzegać błędność dotychczasowego postępowania i przedsiębrać zmianę.

Reforma *l.* przeprowadzenie zmian na lepsze, wprowadzenie ulepszeń; przekształcenie na drodze legalnej jakich urządzeń, stosunków, instytucji społecznych; poprawa.

Reformacja *l.* wielki ruch religijny w XVI w. spowodowany przez Lutra, który wystąpił przeciw dogmatom, instytucjom i obrzędom Kościoła katolickiego, skutkiem tego wytworzyły się odrębne od katolicyzmu wyznania chrześcijańskie.

Reformat *l.* zakonnik reguły św. Franciszka.

Reformator *l.* wprowadzający zmiany istniejących urządzeń (zwłaszcza kościelnych); wprowadzający ulepszenia.

Reformista *nł.* zwolennik reformy.

Reformować *l.* poprawiać, przekształcać, ulepszać; **reformowany ewangielik,** wyznawca zasad Kalwina; **r. kostjum,** ubranie damskie uwzględniające wymagania hygjeny (nieściskające).

Refrain *f. (refrę)* wiersz powtarzający się w każdej zwrotce, przyśpiew; *przen.* wyrażenie często powtarzane.

Refrakcja *l.* załamanie się promieni światła, przechodzących kolejno przez dwa środki niejednakowej gęstości.

Refraktor *nł.* teleskop soczewkowy czyli luneta, oddająca obraz przez załamanie się (refrakcję) promieni światła.

Refren *ob.* **Refrain.**

Refreszyser *ob.* **Rafraîchisseur.**

Refrigerator *nł.* oziębiacz, ogólna nazwa przyrządów, mających rozmaitą budowę, służących do oziębiania płynów, bądź na użytek techniczny, bądź dla celów zdrowotnych i leczniczych.

Refrigerator-car *a. (refridżerator-ker)* wóz a. pociąg towarowy tak urządzony, że za pomocą zimna zabezpiecza przewożone artykuły żywności od zepsucia się.

Refugium *l.* ucieczka, schronienie, przytułek.

Refutacja *l.* odparcie zarzutów, zbicie dowodów przeciwnika.

Reg- *ob.* także **Rej-.**

Re galantuomo *w.* rycerski król, przydomek dawany królowi włoskiemu Wiktorowi Emanuelowi I-mu (1862—1878).

Regal, Regalja *l.* prawem zastrzeżone przywileje monarsze; prawa najwyższej władzy państwa do niektórych dochodów; oznaki godności królewskiej (korona, berło i t. d.); gatunek przednich cygar.

Regalista *nł.* rojalista.

Regalizować *nł*, **Regalować** *f.* obdarowywać, ugaszczać.

Regał *n.* rodzaj półek na towary, na książki; w drukarni: półki z szufladami, w których przechowują się czcionki, linje i ozdoby; dawne małe organy, rząd piszczałek w organach, rejestr organowy.

Regat *w.*(?) wąski krawat spuszczany na piersi.

Regaty *w.* wyścigi wioślowe na łodziach.

Regens *l.* przełożony zakładu naukowego duchownego; zarządzający kancelarją konsystorską; **r. chori,** dyrektor chóru.

Regesta *l.* chronologicznie uporządkowany spis dokumentów wraz z podaniem krótkiej treści, miejsca przechowania, lub pisma albo dzieła, gdzie zostały przedrukowane.

Regiae collationis *l.* parafja, w której rząd wykonywa prawo patronatu.

Regia res est succurrere lapsis *l.* królewską rzeczą jest pomaganie upadłym.

Regicida *l.* królobójca.

Regiel *ob.* **Regle.**

Regielacja *nł.* przymarzanie.

Regiencja *nł.* zarząd państwem tymczasowy, ustanowiony z powodu małoletności, choroby, lub dłuższej nieobecności monarchy.

Regieneracja *l.* odrodzenie, odnowienie; w fizjologji: odtworzenie się utraconej części ciała.

Regienerator *l.* przestrzeń zamknięta, poddawana zmianom ciśnienia, w której gorąco, podtrzymywane za pomocą palących się brykiet, jest udzielane gazowi a. parze i powietrzu wchodzącemu do ogniska, — służy do przywrócenia parze a. gazowi wysokiej temperatury, zniżonej skutkiem wykonanej pracy.

Regienmantel *n.dosł.* płaszcz od deszczu, płaszcz obszerny, lekki, z szerokiemi rękawami, pelerynowemi, teraz częściej nazywany **cache poussière** *f. (kasz-pusjer) dosł.* osłona od kurzu; opończa, płaszcz gumowy, nieprzemakalny.

Regient *l.* panujący w zastępstwie monarchy w czasie jego małoletności, dłuższej choroby lub nieobecności; tymczasowy zawiadowca spraw państwa; *ob.* **Rejent**; zarządzający, zawiadowca; dyrektor, naczelnik; nazwa brylantu najczystszej wody, ważącego ok. 137 karatów, a zakupionego przez księcia Orleańskiego dla króla Francji Ludwika XV.

Regiestr *ob.* **Rejestr**; **regiestrowy papier,** mocny papier klejowy dużego formatu, używany na regiestry; **r-y żołnierz,** w dawn. Polsce żołnierz regularny (linjowy), zapisany na listę wojskowych pobierających stały żołd od skarbu.

Regiestrator *nł.* układający regiestry, spisywacz; **r. kolegjalny,** w Rosji: najniższa ranga cywilna czternastej klasy.

Regiestratura, Registratura *nł.* wykaz spraw karnych, jakie miał podsądny; kontrola papierów urzędowych, wchodzących do biura i wychodzących z niego; oddział zarządu, gdzie się przechowują akta.

Regiesty *ob.* **Regesta.**

Régime *f. (reżim)* sposób, tryb życia, postępowania, zwłaszcza sposób postępowania przepisany chorym; rządy; **Ancien régime** *ob.* **Ancien.**

Regiment *l.* władza, dowództwo; pułk jazdy lub piechoty.

Regimentarz *nł.* w daw. Polsce wódz zastępujący hetmana, dowódca części wojska.

Regina *l.* królowa.

Regiomontum, łacińska nazwa miasta Królewca nad Pregelą.

Register *n.* rejestr.

Registrator [*n.*] *ob.* **Regiestrator.**

Regis voluntas suprema lex

esto *l.* wola króla niech będzie najwyższym prawem.

Regius morbus *l.* żółtaczka.

Region *l.* okolica, kraina, pas, strefa; warstwa powietrza; sfera.

Reglament *f.* regulamin, przepisy, urządzenie.

Reglamentacja *nł.* urządzenie; rozporządzenie; kontrola policyjno-lekarska nad prostytucją.

Regle, strefa lasów w Tatrach, wznosząca się z uprawionej i zamieszkałej wyżyny do wysokości 1,500 metrów.

Regnant *l.* panujący, monarcha.

Regnikolarny *nł.* dotyczący mieszkańców państwa: **r-a deputacja**, delegacja wybierana ze strony Austrji i Węgier celom wydania wspólnych rozporządzeń, zarządzenia podatków i t. d.

Regnum *l.* państwo, królestwo, rząd.

Regradacja *l.* zdegradowanie, odjęcie czci i praw.

Regres *l.* cofanie się; możność poszukiwania na poręczycielu, żyrancie, wspólniku — zwrotu strat poniesionych.

Regresja *nł.* uwstecznienie; powtórzenie w mowie tego, co już w niej powiedziano, lecz w porządku odwrotnym, np. trzeba jeść aby żyć, a nie żyć, aby jeść.

Regresywny *nł.* wsteczny; **r-a metoda**, metoda uczenia rozczłonkowująca, rozwijająca, analityczna.

Regulacja *l.* uporządkowanie, doprowadzenie do stanu pewnej prawidłowości, urządzenie, sprostowanie według pewnych prawideł; obliczenie i zapłacenie należności.

Regula de tri, Regula aurea *l.* reguła trzech (*ob.* **Reguła**).

Regula falsi *l.* reguła fałszywego założenia, odmiana reguły trzech, tym się odznaczająca, że na miejsce jednej z niewiadomych podstawiamy liczbę mniej więcej dowolną, a następnie, stosownie do warunków zadania, otrzymany rezultat zwiększamy albo zmniejszamy proporcjonalnie.

Regulament *nł.* zbiór przepisów wojskowych.

Regulamin *nł.* zbiór przepisów i rozporządzeń, według których jaka czynność lub szereg czynności ma się odbywać; zbiór przepisów obowiązujących członków jakiej instytucji, zgromadzenia, zakładu; przyjęty lub przepisany plan postępowania.

Regularny *l.* zgodny z przepisami, zastosowany do prawideł; ujednostajniony, ujęty w przepisane ramy; prawidłowy, ścisły, pilnujący się czasu oznaczonego, punktualny; nie spóźniający się; kształtny, proporcjonalny; **r-ne wojsko** *ob.* **Linjowe wojsko**; **R-ni kanonicy**, rodzaj zakonu katolickiego; **regularność**, zgodność, prawidłowość, kształtność, foremność; pilnowanie się godzin oznaczonych, punktualność; u kobiet menstruacja.

Regularyzacja *nł.* uporządkowanie, uregulowanie.

Regulator *l.* przyrząd ujednostajniający ruch maszyny parowej t. j. niedający mu odstępować od oznaczonej z góry normalnej szybkości; bardzo dokładnie idący zegar wahadłowy stojący lub ścienny, nakręcający się raz na tydzień a. rzadziej.

Regulatywa *nł.* przepis, postanowienie, które wykonawcy ma służyć za wskazówkę.

Regulować *l.* porządkować, udokładniać, urządzać, ustawiać; poprawiać uprawę roli za pomocą głębokiego przekopania; **r. zegarek**, nastawiać zegarek na godzinę właściwą; poprawiać mechanizm zegarka, żeby ani się śpieszył, ani opóźniał; **regulówka**, w ogrodnictwie spulchnienie ziemi za pomocą głębokiego przekopania jej w ten sposób, aby spodnia jej żyźniejsza część poszła na wierzch, a wierzchnia na spód.

Reguła *l.* prawidło, zasada, porządek; **r. zakonna**, ustawa zakonna; **r. trzech**, w arytmetyce z trzech ilości wiadomych oznaczenie ilości nieznanej, proporcjonalnej do tamtych.

Regurgitacja *l.* wymioty.

Rehabilitacja *nł.* uniewinnienie, przywrócenie do czci, do dobrej sławy; oczyszczenie z niesłusznych zarzutów.

Rehabilitować *nł.* przywrócić komu dobrą cześć i prawa; uniewinnić; **r. się**, postarać się o rehabilitację; poprawić się z wad, które spowodowały utratę dobrej opinji.

Reichsrat *n.* sejm ogólnopaństwowy w Austrji.

Reichstag *n.* sejm niemiecki.

Reichstaler *n.* talar pruski.

Reimportacja *nł.* wprowadzenie na nowo, powtórne.

Reimprematur *l.* pozwala się powtórnie drukować.

Reindukcja *l.* ponowne wprowadzenie w posiadanie usuniętego przemocą.

Reine *f.* (*ren*) królowa: **R. Claude** *ob.* **Renkloda.**

Reinecke-lis *n.*+*p.* (*rajneke-*) poemat bohaterski z życia zwierząt dzikich, napisany przez Goethego na tle podań ludowych niemieckich.

Reinette *ob.* **Reneta.**

Reinkarnacja *nł.* kolejne wcielanie się duszy (teorja buddyzmu).

Reinstalacja *nł.* powtórne obsadzenie kogo na stanowisku.

Reintegracja *l.* przywrócenie do posiadania.

Reis *ob.* **Rejs.**

Reis efendi *tur.* kanclerz turecki albo minister spraw zagranicznych.

Reisender *n.* podróżujący, podróżny; reprezentant fabryki, handlu, objeżdżający kupców i przemysłowców dla otrzymania zamówień na artykuły i wyroby tych, dla których jeździ, komiwojażer.

Reiter. *skr.* **Reiteretur** *l.* na receptach: niech będzie powtórzone.

Rei vindicatio *l.* skarga właściciela jakiej rzeczy przeciw temu, kto ją nieprawnie posiada, o przyznanie skarżącemu własności i wydanie mu owej rzeczy.

Rej- *ob.* także **Raj-, Reg-.**

Rej *n.* szereg, łańcuch; przywódca, przewodnik; **r.** w wyrażeniach: **r. prowadzić, r. wodzić**, przodować, przewodniczyć, dyrygować, kierować w tańcu, w zabawie, na zebraniach.

Reja *n.* poprzeczny drąg u masztu, utrzymujący żagiel; suszarnia; stodoła.

Rejd *hol.* część morza, osłonięta od wiatrów, dostatecznie głęboka, gdzie okręty mogą bezpiecznie zarzucić kotwicę, przystań.

Rejent *l.* urzędnik sądowy, spisujący umowy, kontrakty kupna i sprzedaży, testamenty i t. p., notarjusz; tymczasowy zawiadowca spraw państwa.

Rejentalny *nł.* notarjalny, urzędowny.

Rejestr *śrł.* spis, lista, wykaz; wykaz treści, spis alfabetyczny; u człowieka różne gatunki głosu o rozmaitej skali; u koni, zagłębienia w zębach, po których poznaje się ich wiek; **r. firmowy**, wykaz firm handlowych, mających obowiązek protokółować przy właściwym sądzie swoje powstanie, zwinięcie i wszelkie zmiany; **r-y u organów**, zasuwy otworów w piszczałkach organowych, służące do zmiany głosów; **r. w zamku**, urządzenie sprężyn i zasuw: **z r-stru**, porządkiem, kolejno: **jak z r-stru**, ściśle, akuratnie; nienaturalnie, przesadnie; **rejestrować**, zapisywać do rejestru, porządkować.

Rejestracja *nł.* **handlowa**, ujawnienie szczegółów dotyczących osób handlujących i ich działalności.

Rejon *f.* obwód w pewnym promieniu, pewna przestrzeń; **r. forteczny**, pas gruntu około stałych fortyfikacji, podlegający ograniczeniom pod względem budowania się na tym pasie.

Rejs *port.* moneta portugalska i brazylijska (l. mn. od real portugalski, którego nie należy mieszać z realem hiszpańskim).

Rejterada *f.* odwrót, cofanie się, ucieczka.

Rejwach *n.* tumult, zamieszanie, hałas, wrzawa.

Rek *n.* drążek poziomy do gimnastykowania się, oparty końcami na słupkach lub zawieszony niemi na sznurach.

Rekapitulacja *l.* treściwe powtórzenie głównych punktów rzeczy poprzednio wypowiedzianej; w rachunkach: zestawienie wyników z pojedyńczych działów.

Rekcja *l.* w *gram.*: stosunek zależności jednych części mowy od drugich.

Reklama *f.* publiczne polecanie za pomocą ogłoszeń; zachwalanie przedmiotów handlu, wytworów sztuki i t. p. przez niezwykłe, rzucające się w oczy ogłoszenia, oryginalne afisze, prospekty, szyldy i inne sposoby zwrócenia uwagi i zainteresowania publiczności.

Reklamacja *l.* zażalenie o naruszone prawo, upomnienie się o wyrządzoną krzywdę, zwłaszcza żądanie zwrotu rzeczy przypadkowo utraconych, nieprawnie zabranych, lub niedostarczonych; zażalenie o niedokładność w rachunkach, w dostawie; upominanie się przeciw jakiemu rozporządzeniu władzy.

Reklamować *l.* wymagać zwrotu, upominać się; zachwalać; **r. się**, ogłaszać się, polecać się w pismach.

Reklinacja *l.* uchylanie się od czego; operacja oczna katarakty.

Rekluzja *l.* zamknięcie w ścisłym więzieniu; odosobnienie od świata.

Rekogitacja *ł.* rozważanie, zastanowienie się.

Rekognicja *ł.* w języku prawnym uznanie tożsamości osoby, rzeczy a. prawdziwości dokumentu; rozpoznanie.

Rekognoscent *ł.* poświadczający tożsamość osoby, rozpoznający, badający zaszłe zmiany, badający stan rzeczy.

Rekognoskować *ł.* przyznać tożsamość osoby lub rzeczy; śledzić; rozpoznawać, badać, zwłaszcza okolicę, miejscowość w celach wojskowych.

Rekolekcje *ł.* ćwiczenia duchowne jako przygotowanie się do spowiedzi; rozpamiętywanie, rozmyślanie, rozbieranie wewnętrznego stanu duszy; pokuta za przekroczenie; *przen. żart.* **odbywać r.**, siedzieć w areszcie.

Rekomendacja *nł.* zalecanie, polecanie kogo, pochlebne świadectwo; **rekomendacyjny**, polecający.

Rekomendować *nł.* polecać, zalecać, zachwalać (kogo); **r. list**, wysłać go za pokwitowaniem pocztowym; **r-ny list**, list polecony.

Rekompensacja, Rekompensata *nł.* wynagrodzenie strat, szkód, pretensji, przykrości; wyrównanie przewagi na korzyść jednej ze stron odpowiednią korzyścią drugiej strony, zrównoważenie ubytków i korzyści obu stron.

Rekompensować *nł.* dać odszkodowanie, wynagradzać.

Rekoncyljacja *ł.* ponowne połączenie; pojednanie kogo z kim; poświęcenie na nowo kościoła sprofanowanego.

Rekonesans *f.* podjazd wojskowy wysłany na zwiady dla rozpatrzenia stanowisk i sił nieprzyjacielskich.

Rekonfederacja *ł.* konfederacja przeciw innej konfederacji.

Rekonstrukcja *nł.* odbudowanie; wykonanie gruntownych zmian w budynku, gruntowne przerobienie, przebudowanie, przekształcenie maszyny.

Rekonstruować *nł.* odbudowywać; napowrót budować to, co przestało istnieć.

Rekonstytuować *nł.* urządzić napowrót, odbudować, przywrócić, odnowić.

Rekonwalescencja *nł.* powolny powrót chorego do zdrowia, konwalescencja.

Rekonwalescent *nł.* chory, przychodzący zwolna do zdrowia, wyzdrowieniec, uzdrowieniec.

Rekonwencja *nł.* wzajemna skarga oskarżonego przeciw oskarżycielowi.

Rekord *a.* wyścig na możliwie najdalszą metę dla udowodnienia umiejętności i wytrzymałości; najświetniejszy, otrzymywany dotąd rezultat w jakim sporcie, wyczyn; współubieganie się w grach.

Rekreacja *ł.* zwolnienie od zajęć szkolnych, czas przeznaczony na zabawę i wypoczynek po pracy, połączony z rozrywką.

Rekredytywa *nł.* odwołanie uwierzytelnienia, pismo odwołujące.

Rekreować *ł.* zabawiać.

Rekrudescencja *nł.* pogorszenie choroby, otworzenie się rany.

Rekrut [*n.*](?) żołnierz świeżo zaciągnięty do wojska, nie obznajmiony jeszcze ze służbą czynną; *przen.* nowicjusz w jakimbądź zawodzie.

Rekrutacja *nł.* pobór wojskowy rekrutów.

Rekrutować *f.* odbywać pobór żołnierzy do wojska, zaciągać do służby wojskowej; *przen.* dopełniać liczbę członków jakiego stowarzyszenia, zbierać zwolenników, uczestników; **r. się**, tworzyć się, pochodzić.

Rekryminacja *nł.* oskarżanie się wzajemne, składanie zarzucanej winy na kogo innego, zobopólnie obrzucanie się wyrzutami.

Rektanguł *śrł.* prostokąt.

Rektometr *nł.* przyrząd do mierzenia i składania tkanin.

Rektor *ł.* zwierzchnik stojący na czele wyższego zakładu naukowego; **r. magnificus**, rektor uniwersytetu wybierany z grona profesorów; **r. magnificentissimus**, rektor honorowy, tytuł dawany książęcym protektorom uniwersytetu; **rektorstwo** *ob.* **Rektorat**.

Rektorat *nł.*, **Rektorstwo**, urząd rektora; czas urzędowania rektora.

Rektyfikacja *ł.* sprostowanie, wyjaśnienie; oczyszczanie spirytusu od fuzlów i nadmiaru wody przez powtórną dystylację; w *geometrji*: obliczenie długości łuku, zamiana krzywej na równie długą prostą.

Rektyfikować *ł.* prostować, doprowadzać do porządku; oczyszczać spirytus, wódkę od nieczystości i przymieszek.

Rekuperacja *ł.* ponowne nabycie, odzyskanie.

Rekuperować *ł.* odbierać napowrót, odzyskiwać.

Rekurent *ł.* żalący się, wnoszący skargę, proszący o pomoc.

Rekurować *ł.* robić zażalenie.

Rekurs *ł.* odwołanie się od wyroku niższej instancji do wyższej, od władzy niższej do wyższej; prawo poszukiwania należności wekslowej na indosancie weksłu.

Rekuza *nł.* odmowa, odprawa, cofnięcie.

Rekuzować *ł.* odmawiać, dawać odmowę, odprawę, nie przychylić się do żądania.

Rekwialny *nł.* żałobny, zaduszny.

Rekwiem *ob.* **Requiem**.

Rekwirent *ł.* badający, śledzący; urzędnik śledczy.

Rekwirować *ł.* wymagać, zażądać urzędownie.

Rekwizycja *ł.* żądanie jednej władzy od drugiej udzielenia pomocy lub poparcia; wezwanie od jednego sądu. aby inny coś załatwił; zażądanie od mieszkańców nieprzyjacielskiego kraju, aby dostarczyli wojsku środków żywności i potrzeb wojskowych.

Rekwizytor *ł.* dostarczający teatrowi urządzeń scenicznych; nadzorca, przełożony nad składem rekwizytów teatralnych.

Rekwizytorjum *ł.* oskarżenie, akt oskarżający, przemowa oskarżająca.

Rekwizyty *ł.* ogół przedmiotów potrzebnych do wykonania jakiej czynności, służących do jakiego celu; przedmioty potrzebne do wystawienia sztuki na scenie teatralnej (oprócz dekoracji i kostjumów).

Relacja *ł.* zdanie sprawy; stosunek, związek wzajemny osób lub rzeczy; **relacyjny sąd**, w daw. Polsce: sąd, na którym król z senatorami zasiadał, a referendarz zdawał relację ze sprawy; **r. sejmik**, odbywany po sejmie, sejmik prowincjonalny, na którym poseł zdawał relację z tego, co zaszło na sejmie.

Relais *f.* (*rele*) zmiana robotnika, koni przy pracy, co pewną ilość godzin.

Relaksacja *ł.* rozprzężenie, ubezwładnienie tkanek; zwolnienie, ulga.

Relapsus *ł.* recydywa; odszczepieństwo; popadający powtórnie (w herezję).

Relata *ł.* wieści; **r. refero**, powtarzam, co słyszałem, (wyrażenie używane dla zrzucenia z siebie odpowiedzialności za wiarogodność opowiadanych szczegółów); **relatować**, zdawać relację, wzmiankować, wspominać.

Relatywny *ł.* będący w związku z czym, odnośny, względny.

Relegacja *ł.* usunięcie, wydalenie, zwłaszcza ucznia ze szkoły, studenta z uniwersytetu.

Relegować *ł.* wydalać, usuwać ucznia ze szkoły.

Relevailles *f.* (*rölewaj*) wywód, obrządek religijny u katolików, dokonywany, kiedy kobieta po połogu pierwszy raz wchodzi do kościoła.

Relevé *f.* (*relwe*) wykaz; przystawka pikantna podana między dwoma daniami.

Relewa *f.* wyciąg, spis, obrachowanie.

Relewacja *ł.* ulżenie, ułatwienie.

Relicytacja *nł.* powtórna licytacja z powodu niedotrzymania warunków pierwszej licytacji.

Relief *f.* robota wypukła, płaskorzeźba; bryłowate odstawanie przedmiotów od tła w obrazie; *przen.* uwypuklanie się jakich cech wskutek zestawienia z przeciwnemi cechami, wskutek kontrastu.

Religijny *ob.* **Religja.**

Religio loci *ł.* duch opiekuńczy jakiego miejsca.

Religiosi *ł.* członkowie orderów duchownych; **r. dies**, u Rzymian feralne dni, podczas których nie robiono żadnych umów ani aktów.

Religioso, religiosamente *w.* w *muz.* uroczyście, poważnie.

Religja *ł.* wiara w Boga i cześć Mu oddawana oraz przywiązane do niej obrzędy; zasady wiary i moralności; wyznanie; **r. naturalna**, wiara w Boga, wynikająca z pobudek serca i rozumu, nie oparta na dogmatach żadnego wyznania i głównie dążąca do osiągnięcia jak najwyższej moralności; **religijny**, tyczący się religji; przejęty religijnością; pobożny; *przen.* **r-na cześć**, uszanowanie jakby dla osoby świętej a. dla rzeczy świętej; **religijność**, pobożność, bogobojność, chętne posłuszeństwo nakazom religji

Religjament *nł.* spójnia, łącznik.

Religjant *nł.* zachowujący ściśle zasady religji i przepisy Kościoła.

Religjantyzm *nł.* *ob.* **Bigoterja, Dewocja**.

Relikwat, Reliquat *ł.* pozostałość, reszta (jakiej należności, długu).

Relikwja *ł.* szczątki ciał Świętych oraz rzeczy uży-

wanych przez Świętych; *przen.* droga sercu pamiątka.

Relikwjarz *nł.* skrzyneczka zawierająca relikwje Świętych.

Relokacja *ł.* poddzierżawienie lokalu; przedłużenie kontraktu dzierżawy.

Rels *a.* szyna kolei żelaznej.

Reluicja *ł.* odkupienie przez właściciela posiadłości, oddanej wierzycielom; **reluicyjne prawo**, prawo wykupu (zastawu).

Relutum *ł.* wynagrodzenie za ubytek czego.

Rem actam agere *ł.* robić rzecz zrobioną (praca bezużyteczna).

Rem acu tetigisti (tetigit) *ł. dosł.* igłą dotknąłeś (dotknął); trafiłeś (trafił) w sedno.

Remanacja *nł.* odpływ zwrotny.

Remanent *ł.* pozostałość kasy; zapas w kapitale, w towarze lub zbożu; zaległość podatkowa.

Remanifestować *nł.* protestować.

Remarka *f.* uwaga, notatka.

Rembours, Remboursement *f.* *(raⁿbur, -smuⁿ)* wypłata, ściągnięcie pieniędzy wyłożonych, pokrycie żądania, spłata weksla.

Rembrantowski kapelusz, kapelusz pilśniowy o szerokich skrzydłach, z których jedno jest fantazyjnie podgięte (od nazw. Rembrandta, holenderskiego malarza 1606—1669); **r-kie oświetlenie**, efekty światłocienia, odznaczające się silnemi kontrastami świateł i cieni.

Rembursować *f.* pokryć, zaspokoić rachunek, zwrócić wyłożone pieniądze; zapłacić należność.

Remedjum *ł.* środek zaradczy; prawem dozwolony brak na wadze (lub próbie) monet złotych i srebrnych, tolerancja; w Rosji **r.** wynosi 0.001.

Remember *a.* *(rimember)* pamiętaj! — ostatnie słowo na szafocie Karola I króla Anglji (r. 1649).

Remessa *ob.* **Rimessa**.

Remington *a.* gatunek broni palnej odtylcowej (od nazw. wynalazcy, Anglika).

Reminiscencja *ł.* wspomnienie; zapamiętane szczegóły odległych rzeczy, zdarzeń; w *literat.* i *muz.* ustępy spotkane już gdzieindziej; bezwiedny plagjat wskutek oczytania i osłuchania.

Reminiscere *ł.* nazwa drugiej niedzieli wielkiego postu.

Remis *f.* *(remi)* w grze w karty: równa liczba oczek (przegrana dla pontera); w grze w szachy, warcaby: partja nierozegrana; dozwolone przedłużenie terminu wypłaty; zwolnienie z długu; odłożenie sprawy na inne posiedzenie.

Remisja *ł.* odłożenie sprawy na inne posiedzenie.

Remisjer *f.* na giełdzie pośrednik, który zlecenia swoje powierza do wykonania agientowi urzędowemu; giełdziarz zachęcający osoby prywatne do operacji giełdowych spekulacyjnych.

Remispass *n.* pozwolenie piśmienne odebrania towarów sprowadzanych z zagranicy.

Remissoriales *ł.* rozporządzenie sądu wyższego, aby sąd niższy prowadził dalej sprawę.

Remitenda *ł.* w księgarstwie: książki wzięte w komis i odsyłane wydawcom napowrót jako niesprzedane.

Remitent *ł.* nabywca weksla, posiadacz weksla, osoba, której lub na zlecenie której ma być zapłacona suma na wekslu oznaczona, w czasie również na wekslu wskazanym.

Remitować *ł.* zwracać, odsyłać napowrót; posyłać weksel; opuszczać coś ze swego żądania (przy wekslach).

Remiza *f.* wozownia; powóz 4 osobowy do najęcia.

Remolada *f.* rodzaj sosu z jaj, musztardy, octu, oliwy i korzeni, sos tatarski.

Remollientia *ł.* środki lekarskie zmiękczające.

Remonstracja *ł.* przeciwstawienie.

Remonstranci *ł.* sekta religijna Kościoła ewangiel.-reformowanego, swobodniej wykładająca naukę o przeznaczeniu, założona w XVII wieku, arminjanie.

Remonstrować *ł.* czynić zarzuty; czyimś twierdzeniom przeciwstawiać swoje odmienne twierdzenia, zbijać czyje wywody swojemi wywodami; przekładać, napominać.

Remont *f.* zakupienie koni dla wojska w miejsce ubyłych; naprawa i utrzymanie drogi, budynku i t. p.; **remonta** (l. mn.), konie zakupione dla wojska, nie wyćwiczone jeszcze w służbie wojskowej.

Remontanty [*f.*] kwitnące powtórnie: róże, goździki, maliny, poziomki i t. d.

Remontoir *f.* *(remątuar)* zegarek z przyrządem do nakręcania bez kluczyka.

Remontować [*f.*] zakwitnąć powtórnie.

Rem tene, verba sequentur *ł.* trzymaj się treści, a słowa się znajdą.

Remuneracja *ł.* jednorazowe wynagrodzenie, zapłata; odszkodowanie.

Renaissance *f.* *(renesaⁿs)* odrodzenie; wielki zwrot w dziejach sztuki i piśmiennictwa w XV i XVI w., cechujący się rozbudzonym upodobaniem ku starożytności greckiej i rzymskiej; **styl r.** *ob.* **Renesansowy styl**.

Rendant *f.* zawiadujący kasą, prowadzący rachunki i wypłaty, poborca.

Rendez-vous *f.* *(raⁿde-wu)* schadzka umówiona.

Renegat *ł.* zaprzaniec, odszczepieniec, odstępca od wiary, zwłaszcza chrześcijanin poturczony.

Renesans *ob.* **Renaissance**; **Renesansowy styl**, w architekturze styl odrodzenia, w szczegółach ornamentacyjnych wzorujący się na starożytnych wzorach, odznaczający się beczkowatemi sklepieniami i kopułami, oraz ornamentyką, obfitującą w maski, kwiaty, owoce i t. p.

Reneta *f.* ceniony gatunek jabłek.

Renitencja *ł.* upór, uporczywość.

Renitent *ł.* stawiający opór, oporny, uparty.

Renkloda *f.* gatunek śliwki; owoc tej śliwki, barwy zielonawo-żółtawej.

Renkött *szw.* mięso reniferowe solone.

Renoma *f.* dobre imię, dobra sława, dobra opinja; wziętość, rozgłos.

Renomista *nł.* ubiegający się o sławę, o wziętość.

Renomować się, *f.* zachwalać swój towar, swój wynalazek; **renomowany**, z ustalonym dobrym imieniem, chwalony, sławny.

Renons *f.* odmowa; w kartach: nieposiadanie wcale jakiego koloru; karty, które gracz odrzuca, kupując taljon.

Renonsować *f.* wyrzekać się, zrzekać się czego; w grze w karty zdawać kartę innego niewłaściwego koloru.

Renowacja *ł.* odnowienie; przy wekslach: przedłużenie.

Renseignement *f.* *(raⁿseńmaⁿ)* objaśnienie; udzielenie szczegółów wyjaśniających, potrzebnych do zrozumienia i poznania danej rzeczy lub aktu.

Renta *f.* w ekonomji politycznej ta część dochodu z produkcji, którą otrzymuje właściciel bogactw przyrody użytkowanych przy produkcji; stały roczny dochód z majątku czy kapitału oddanego bezpowrotnie wzamian za ten dochód; **r. gruntowa**, czysty dochód z ziemi po potrąceniu procentu od kapitału włożonego i wynagrodzenia za pracę; **r. państwowa**, dług państwowy nieumarzalny, który zaciągając, państwo nie zobowiązuje się do zwrotu kapitału, lecz tylko do płacenia procentów.

Rentgenolog *nł.* uczony zajmujący się badaniem i działaniem promieni Roentgena.

Rentgienowskie promienie *ob.* **Roentgienowskie promienie**.

Rentjer *f.* kapitalista utrzymujący się z procentów lub z renty.

Rentować *f.* przynosić dochód, opłacać się; **rentowny**, zyskowny, dający dochód, opłacający się.

Renuncjacja *ł.* zrzeczenie się czego, zaniechanie; zrzeczenie się praw do następstwa tronu; zrzeczenie się przez członka rodziny panującej tych praw, jakie miał z tytułu owego pokrewieństwa, żeby uzyskać pozwolenie monarchy na małżeństwo z osobą niższego rodu.

Renuncjować *ł.* zrzekać się, odstępować od czego, puszczać w niepamięć.

Reński *ob.* **Gulden**; **R-e wino**, białe wino niemieckie z winnic nad rzeką Renem.

Reobatometr **g.* przyrząd do mierzenia głębin morskich i do badania kierunku i siły prądów podmorskich.

Reofor **g.* drut będący przewodnikiem elektryczności w przyrządzie galwano-elektrycznym.

Reokord **g.* drut do mierzenia oporu w przewodnikach prądów galwanicznych (*ob.* **Om**).

Reokupacja *nł.* powtórne zajęcie (kraju).

Reokupować *ł.* zająć (kraj) na nowo.

Reometr **g.* przyrząd do mierzenia siły prądu wody; do mierzenia siły prądu elektrycznego.

Reomotor *nł.* każde źródło prądu elektrycznego, np. element galwaniczny, dynamomaszyna i t. p.

Reo negante, actori incumbit probatio *ł.* gdy oskarżony przeczy, oskarżyciel musi dowieść (złożyć dowody).

Reorganizacja *nł.* urządze-

nie w inny sposób, przekształcanie.

Reorganizator *nł.* ten, który reorganizuje.

Reorganizować *nł.* dokonywać reorganizacji, urządzać inaczej niż było, przekształcać, reformować (jakie urządzenie społeczne, biurowe).

Reostat **g.* przyrząd do zwiększania lub zmniejszania siły i napięcia prądu elektrycznego, do regulowania prądu, bez zamknięcia obwodu.

Reotom **g.* przyrząd do szybkiego przerywania prądu galwanicznego.

Reotropizm **g.* ruch rośliny zbliżający ją a. jej część jaką do. wody i wogóle do roztworów odżywczych.

Reparacja *ł.* naprawa.

Reparować *ł.* naprawiać.

Repartycja *nł.* rozdział, rozłożenie w odpowiednim stosunku podatków, opłat, wydatków, wpływów, zysków.

Repatrjować *ob.* **Rapatrjować.**

Rępentyment *nł.* żal, skrucha.

Reperacja *ob.* **Reparacja.**

Reperit deus naentem *ł.* Bóg znajdzie winnego.

Reperkusja *ł.* w *muz.* odbijanie się tonów w fortepianie i nowszych melodykonach; skupienie powtórzeń tematu przy końcu fugi.

Reperować *ob.* **Reparować.**

Repertorjum *ł.* skorowidz, wykaz; księga do wpisywania interesów i aktów, które mają być sporządzone.

Repertuar *f.* spis sztuk przeznaczonych do odegrania w teatrze; spis ról, do których odegrania lub odśpiewania artysta jest przygotowany.

Repetent *ł* pomocnik profesora, powtarzający z uczniami przedmioty wykładane; w Galicji uczeń zostający na drugi rok w tej samej klasie.

Repetitio est mater studiorum *ł.* powtórzenie jest matką wiedzy.

Repetitorium *ł.* lekcja, podczas której profesor każe słuchaczom powtarzać to, co im wyłożył; książka zawierająca w skróceniu wykłady szkolne.

Repetjer [*n.*] (?) zegarek kieszonkowy bijący za pociśnięciem sprężyny; **repetjerowa broń**, nazwa gatunków ręcznej broni palnej, nabijanej jednocześnie pewną liczbą nabojów (do 16 sztuk), które w danej chwili mogą być w szybkim tempie kolejno wystrzelane; inaczej: magazynka, magazynówka, broń magazynowa.

Repetować *ł.* powtarzać; *żart.* jeść z apetytem i obficie; w Galicji: pozostawać drugi rok w tej samej klasie szkoły.

Repetycja *ł.* powtórzenie, próba sztuki teatralnej, koncertu, baletu i t. p.

Repetytor *ł.* korepetytor.

Repik *f.* w grze w karty, zw. rumel-pikieta, wszystkie ośm kart jednego koloru w ręku jednego gracza.

Replantacja *nł.* **zębów**, operacja dentystyczna polegająca na wstawieniu zęba świeżo wyrwanego w jamę zębową napowrót, praktykowana w niektórych cierpieniach żębów.

Replika *ł.* odpowiedź powoda na obronę pozwanego; odpowiedź ustna a. piśmienna na zaczepkę, na zarzuty; w *muz.* powtórzenie melodji: w gwarze teatralnej: ostatnie słowa aktora, po których mówić ma aktor następujący.

Replikować *ł.* podawać replikę; odpowiedzieć na skargę; odpowiadać ustnie albo piśmiennie na zarzuty.

Reponenda *ł.* akta odłożone, oddane dla przechowania do regiestratury, do archiwum.

Reponować *ł.* odkładać, składać do przechowania; w chirurgji złamane członki doprowadzić do pierwotnego ułożenia.

Reponse payée *f.* *(röpąs peje)* odpowiedź zapłacona (napis używany na telegramach francuskich).

Repopulacja *ł.* zaludnienie ponowne; zwiększenie się liczby mieszkańców, szczególnie skutkiem zwiększenia się liczby urodzeń.

Report *f.* w fechtunku: odcięcie.

Reporta *f.* w rachunkowości: przeniesienie sumy z jednej stronnicy na drugą; bonifikacja za różnicę kursu i za procent przy zastawianiu u bankiera papierów wartościowych w oczekiwaniu na ich zwyżkę; sprawozdanie dziennikarskie.

Reporter *a.* dziennikarz, zbierający wiadomości bieżące dla czasopisma.

Repoussé *f.* *(repuse)* z ozdobami wypukłemi, wytłoczonemi przez uderzenia młotkiem po stronie odwrotnej (o metalu, z którego zrobiono naczynia).

Repoussoir *f.* *(repusuar)* w malarstwie ciemne zabarwienie pierwszoplanowych przedmiotów, aby dalsze wydawały się odleglejszemi; wywoływanie efektów przez kontrast, zestawienie przeciwieństw.

Repozycja *ł.* składanie, deponowanie.

Repozytorjum *ł.* półki, szafa na księgi, na akta.

Repozytura *nł.* miejsce przechowania.

Repozyty *ł.* rzeczy złożone do przechowania.

Reprehensja *ł.* nagana.

Represalja *nł.* przeciwdziałanie środkami gwałtownemi; środki gwałtowne, mające na celu odwet lub stłumienie, odparcie jakiego ruchu.

Represja *nł.* ucisk, bezwzględne stosowanie surowych środków odwetu, odpór, odparcie; **represyjny**, represywny, odporny, obronny, przeszkadzający, hamujący, powściągający, odpierający, tłumiący; **r-a cenzura**, cenzura rozpatrująca utwory literackie przed ich wydaniem.

Represywny *nł.* *ob.* **Represyjny.**

Reprezentacja *ł.* przedstawicielstwo, zastępstwo osoby prawnej lub zbiorowej; ogół przedstawicieli, występujących w imieniu jakiego stanu, jednym zawodem związanych osób, stowarzyszenia lub instytucji, której interesy reprezentują; wystawność, okazałość; wystawienie sztuki w teatrze; **reprezentacyjny rząd, system**, rząd konstytucyjny, ustrój państwowy, dopuszczający naród przez jego przedstawicieli do udziału w prawodawstwie i w rządzie; **r-ne koszty**, wydatki ponoszone dla okazałości, dla reprezentacji.

Reprezentant *ł.* przedstawiciel, zastępujący kogo.

Reprezentować *ł.* zastępować kogo, występować w zastępstwie czyim, działać w czyim imieniu.

Reprobacja *nł.* niegodzenie się na co, nieuznawanie, odrzucanie; nagana.

Reprobować *ł.* ganić, nie uznawać za dobre, potępiać, odrzucać; **reprobowany**, odrzucony przy egzaminie, nieprzyjęty.

Reprodukcja *nł.* odtwarzanie oryginału w licznych kopjach sposobem mechanicznym, zwłaszcza za pomocą prasy, także odbitka pisma, ryciny, obrazu; wznowienie sprawy; odtworzenie przedmiotu już nieistniejącego za pomocą rysunku.

Reprodukować *nł.* odtwarzać, robić reprodukcję; dostarczać nowych świadków lub dowody zbijające.

Reproduktor *nł.* rozpłodnik, stadnik.

Reprotestacja *nł.* wzajemna protestacja.

Reprymanda [*f.*]. **Reprymenda** *ł.* nagana, wymówka, bura.

Reprymować *ł.* tamować, hamować; powściągać, ukrócać; karcić.

Repryza *f.* odebranie, zdobycie napowrót (okrętu); potrącenie na rachunek zaległości; wznowienie sprawy; podniesienie się nizkiego kursu na giełdzie; w *muz.* powtórzenie jakiej części.

Reps *ob.* **Ryps.**

Reptilienfond *n.* fundusz gadzinowy (pogardliwa nazwa dawana w Niemczech funduszom, przeznaczonym na subwencjonowanie oddanej rządowi prasy i na tajne cele polityczne).

Reptylje *ł.* płazy.

Republika *ł.* [*f.*] rzeczpospolita, państwo rządzone przez przedstawicieli narodu.

Republikanin *nł.* obywatel republiki; zwolennik republikańskiej formy rządu; w Stanach Zjednoczonych Ameryki Półn. członek wielkiego stronnictwa, domagającego się wysokich ceł protekcyjnych, zwiększenia władzy rządu centralnego i zwiększenia środków pieniężnych do rozporządzenia tego rządu, kiedy drugie wielkie stronnictwo demokratów obstaje przy swobodach stanów pojedyńczych, nizkich cłach i ograniczeniu wydatków publicznych; **republikański, republikancki**, należący do republiki, właściwy republice, sprzyjający formie rządu, istniejącej w republikach.

Republikanizm *nł.* zasady i przekonania zgodne z formami rządu właściwemi republikom.

Repudium *ł.* zniesienie, odmowa; odepchnięcie od siebie żony, aby z nią nie mieszkać.

Repugnancja *ł.* niechęć, odraza, wstręt.

Repulsja *ł.* odrzucenie, odbicie, odpychanie, wstręt.

Reputacja *ł.* dobre imię, dobra sława, opinja, poważanie; **reputowany**, mający reputację, rozgłośny, słynny.

Requiem *ł.* pierwsze słowo, od którego zaczyna się wstęp do Mszy żałobnej; śpiew i muzyka do Mszy żałobnej; **r. zaśpiewać komu**, pochować go; **r. aeternam dona ei Domine**, wieczny odpoczynek daj mu, Panie;

słowa wypowiadane i śpiewane podczas nabożeństwa za dusze zmarłych i pomieszczane na nagrobkach; *przen.* życzenie spokoju lub zapomnienia.

Requiescat in pace *ł.* niech spoczywa w pokoju: śpiew kapłana przy grzebaniu zwłok chrześcijańskich; końcowe słowa Mszy za umarłych.

Res accessoria *ł.* rzeczy uboczne.

Res ad triarios venit *ob.* **Res redit**...

Res amicos invenit *ł.* pieniądz znajdzie przyjaciół.

Res angusta domi *ł.* bieda domowa, ubóstwo.

Res communis *ł.* dobro wspólne.

Resekcja *ł.* wycięcie, wypiłowanie części chorej kości.

Resekować *ł.* dokonywać resekcji.

Resentyment *ob.* **Ressentyment.**

Reservatio mentalis *ł.* zastrzeżenie myślowe, potajemne podstępne zaprzeczenie w myśli całkowite a. częściowe, bezwarunkowe a. warunkowe tego, co się mówi głośno.

Reservatis reservandis *ł.* z wszelkiemi zastrzeżeniami.

Res fisci *ł.* dobra koronne, własność skarbu państwa.

Res gestae *ł.* czyny dokonane, bohaterskie.

Res humanae instabiles sunt *ł.* rzeczy ludzkie są niestałe.

Résidu *f.* *(rezidü)*, **Residuum** *ł.* pozostałość; osad (z płynu, z roztworu).

Res integra *ł.* nienaruszona postać rzeczy.

Res judicata pro veritate habetur *ł.* sprawa osądzona sądownie jest uważana za osądzoną sprawiedliwie.

Reskontować *w.* [*nl.*] potrącać z rachunku.

Reskrybować *ł.* wydawać rozporządzenie; odpisać, odpowiedzieć.

Reskrypt *ł.* rozporządzenie wyższej władzy.

Res nostra agitur *ł.* nasza sprawa jest zainteresowana, traktowana, o nas idzie.

Res nullius *ł.* rzecz niczyja, do nikogo nie należąca **r. n. cedit primo occupanti**, rzecz do nikogo nie należąca staje się własnością tego, kto pierwszy ją posiadł.

Resolventia *ł.* środki rozpuszczające.

Resor *f.* sprężyna podpierająca pudło powozu, bryczki, wagonu i t. p. w celu zmniejszenia trzęsienia; *ob.* **Resort.**

Resorbcja *ł.* pochłanianie, wsysanie.

Resort *ł.* zakres władzy, działalności jakiego urzędu, instytucji.

Resp. *skr.* **Respective** *(ob.)*, *skr.* **Responsum** *(ob.)*.

Respectable *f.* *(respektabl)* godny poszanowania, zasługujący na poszanowanie; znaczny, spory, niemały.

Respective *ł.* odnośnie, względnie.

Respekt *ł.* poszanowanie; poważanie, szacunek, wzgląd; niezapełniony brzeg ilustracji, rycin, pism; **być na respekcie, siedzieć na respekcie**, stale bawić w czyim domu, mając tam utrzymanie bezpłatne ze względu na dawne zasługi własne a. swojej rodziny; **respektować**, być z respektem, mieć respekt, czcić, szanować; **r. weksel**, zapłacić weksel; **respektowy dzień**, dzień ulgi, w którym weksel nie może być protestowanym; **r-owa panna**, panna siedząca u kogo na respekcie.

Respice finem *ł.* patrz końca.

Respicjent *ł.* w Austrji najniższy stopień w służbie straży skarbowej, państwowej, strażnik skarbowy.

Respiracja *ł.* oddychanie; **respiracyjny**, oddechowy.

Respirator *nl.* przyrząd w kształcie czółenka z czarnej gazy lub siatki jedwabnej, nakładany na usta aby ochronić płuca od wdychania kurzu, złych wyziewów i mroźnego powietrza.

Respiro *w.* w kupiectwie zezwolenie na zwłokę w wypłacie, przedłużenie terminu.

Respondować *ł.* odpowiadać.

Respons, Responsum *ł.* *(skr.* **Resp.**) odpowiedź.

Responsorja *nł.* w kościele: śpiewane odpowiedzi ludu lub chóru na śpiew kapłana.

Res publicae *ł.* rzeczy państwowe.

Respublika *ob.* **Republika.**

Res redit ad triarios *ł.* w sprawie (w bitwie) musieli wziąć udział żołnierze stojący w trzecim rzędzie; *przen.* z powodu wyczerpania sił frontowych i zapasowych muszą (musieli) stanąć do pracy pośledniejsi.

Res sacra miser *ł.* nędza jest rzeczą świętą — dewiza zakładów dobroczynnych, zachęcająca do wspierania i opiekowania się ubóstwem.

Ressentyment *f.* uraza, żal.

Res severa est verum gaudium *ł.* rzecz poważna to prawdziwa rozkosz.

Restabilicja *ł.* przywrócenie.

Restancja *ł.* zaległość, pozostałość dłużna.

Restanty *ł.* należności, o które się nie upomniano; papiery publiczne wylosowane, a nie zrealizowane.

Restauracja *ł.* odbudowanie, odnowienie, naprawa, przywrócenie do poprzedniego stanu; w polityce przywrócenie na tron wyrugowanej przez rewolucję dynastji, zwłaszcza powrót Burbonów na tron francuski po upadku Napoleona I i czas ich panowania (1814—1839); powrót Stuartów na tron angielski (1660 r.) po śmierci Kromwela; zakład jadłodajny, jadłodajnia.

Restaurant *f.* *(restoraⁿ)* jadłodajnia.

Restaurator *ł.* artysta zajmujący się odnawianiem dzieł sztuki; właściciel jadłodajni.

Restaurować *ł.* odnawiać, odświeżać, ulepszać, wzmacniać.

Restitutio in integrum *ł.* przywrócenie sądowe do pierwotnego majątku; przywrócenie do pierwotnego stanu, do czci.

Restitutionsfluid *nł.* [*n.*] płyn do wcierania dla chorych koni, składający się z soli kuchennej, sody, alkoholu, spirytusu kamforowego, wody i t. p.

Restriction mentale *f.* *(restriksją maⁿtal)* *ob.* **Reservatio mentalis.**

Restrykcja *ł.* ograniczenie, zastrzeżenie; myśl wsteczna; chwilowe zawieszenie zobowiązań.

Restytucja *ł.* oddanie, przywrócenie, zwrot rzeczy posiadanej nieprawnie; przywrócenie do poprzedniego stanu; odtworzenie, odrysowanie według pozostałych szczątków i opisu; w prawie: uzyskanie pozwolenia sądowego na przedsięwzięcie zaniedbanej w swoim czasie czynności procesowej.

Restytuować *ł.* przywrócić.

Resumé *f.* *(rezümé)* krótkie streszczenie, zestawienie, krótkie powtórzenie głównych punktów.

Resurrecturi *ł.* ci co mają zmartwychwstać; **resurrecturis**, tym, co mają zmartwychwstać.

Resurrexit sicut dixit *ł.* zmartwychwstał, jako zapowiedział (o Chrystusie).

Resurs *f.* sposób ratowania się, środek ratunku, ucieczka; środek pomocniczy materjalny, zasób.

Resursa *f.* stowarzyszenie, mające na celu zabawę i posiadające własny lokal w tym celu; lokal tegoż stowarzyszenia.

Resuscytować *ł.* ponawiać.

Reszta *n.* pozostałość, ostatek, szczęt; w *arytm.* wypadek otrzymany z odejmowania, inaczej: **różnica**; pieniądze drobniejsze zwrócone z grubszej monety, po potrąceniu należności; **resztować**, pozostawać jako reszta.

Retaljacja *nł.* odwet; **retaljacyjne cła**, *ob.* cła retorsyjne.

Retard *f.* *(rotar)* *dosł.* opóźnienie; *skr.* **R.** *(ob.)*.

Retardacja *ł.* opóźnienie, zwlekanie, ociąganie się.

Retardataire *f.* *(rotardater)* opóźniający się.

Retenta *ł.* niedobór, reszta długu, zaległość.

Retiarii *ł.* w staroż. Rzymie gladjatorowie walczący trójzębem przy pomocy sieci, którą starali się omotać przeciwnika, sieciarze.

Reticentia *ł.* inaczej: **Apozjopesa** *g.* przemilczenie, figura retoryczna polegająca na niedopowiedzeniu zaczętego zdania wskutek silnego uczucia, pod wpływem którego słowa zamierają.

Réticule *f.* *(retikül)* torebka na roboty damskie (wyraz przerobiony później na **Ridicule** *ob.*).

Retina *ł.* siatkówka, splot nerwów na dnie oka, wrażliwych na działanie światła.

Retirade *f.* ustęp, klozet.

Reti ventos venari *ł.* siecią wiatry chwytać, szukać wiatru w polu.

Retman *n.* (?) sternik, starszy flisak prowadzący statek, locman.

Retor *ł.* mówca, krasomówca.

Retoromańskie narzecze, jedno z narzeczy romańskich, używane przez ludność kantonu Grison czyli Graubünden (Szwajcarja), Tyrolu (Austrja) i Frjulu (Włochy) ogółem przeszło $^1/_2$ miljona mieszkańców.

Retorsja *nł.* odwet prawny państwowy (gdy mocarstwo, ujmując się za swemi poddanemi, nękanemi przez inne mocarstwo, wydające dokuczliwe dla nich prawa i rozporządzenia, stosuje takież środki względem poddanych owego mocarstwa, żeby je skłonić do zmiany postępowania); **r. celna** cz. **retorsyjne cła**, wysokie cła odwetowe, nakładane na produkty sprowadzane z innego państwa, jako odwet za wysokie cła nakładane

przez owo państwo na produkty wprowadzane do owego państwa, inaczej: retorsja celna=wojna celna.

Retorta *f.* naczynie ze szkła trudno topliwego lub metalowe, w kształcie bani z długą zagiętą szyją, używane do dystylowania płynów i reakcji chemicznych, związanych z dystylacją.

Retoryczny *l.* krasomówczy, stylowo pięknie ułożony, ozdobny, kwiecisty.

Retoryka *l.* nauka pięknego wypowiadania myśli; teorja wymowy; piękna wymowa, krasomówstwo; dawniej: wyższa klasa w szkole, obejmująca w programie swoim wykład krasomówstwa.

Retour *f.* *(rötur)* napowrót.

Retradować *l.* zwracać urzędownie.

Retradycja *l.* oddanie napowrót, zwrócenie.

Retrakcja *nl.* ściągnięcie się, skurczenie się.

Retraktacja *l.* cofnięcie, odwołanie.

Retret *f.*, **Retretowy żołd**, **R-wa pensja**, emerytura płacona uwolnionemu ze służby wojskowej, w uznaniu jego zasług a. lat pracy służbowej.

Retriever *a.* *(ritriwr)* angielski pies myśliwski używany do aportowania zabitego ptactwa.

Retro *l.* napowrót, wstecz.

Retroakcja *l.* działanie wstecz.

Retrocedować *nl.* zwracać; ustępować.

Retrocesja *l.* ustąpienie nabytej rzeczy poprzedniemu właścicielowi, który skutkiem tego wchodzi napowrót w jej posiadanie.

Retrodatować *nl.* datować wstecz, położyć datę wcześniejszą.

Retrofleksja *l.* pochylenie w tył.

Retrogradacja *l.* pozornie wsteczny ruch planety, cofanie się.

Retrospekcja *nl.* rzut oka wstecz, w przeszłość.

Retrospektywny *nl.* spoglądający za siebie, wstecz, odnoszący się do przeszłości, rozważający omawiane poprzednio rzeczy, historyczny; **r-a wystawa**, wystawa okazów pochodzących z różnych czasów, chronologicznie ułożonych, dająca obraz rozwoju sztuki a. przemysłu w kraju.

Retrowersja *l.* przekład z przekładu na język oryginału (zwłaszcza dla wprawy przy nauce języków obcych).

Retur *ob.* **Retour.**

Returprowizja *nl.* zwrot całkowity a. częściowy pobranej przez ajenta prowizji w razie zerwania umowy zawartej za jego pośrednictwem.

Retusz *f.* poprawka zrobiona pędzlem a. ołówkiem na kliszy fotograficznej a. na odbitce; poprawka w obrazie tego, co się wytarło; poprawka rylcem na kliszy rytowniczej; poprawka rękopisu, zwłaszcza jego stylizacji.

Retuszer *f.* wykończający i poprawiający niedość wyraźne szczegóły na kliszy fotograficznej i odbitce.

Retuszować *f.* wykończać, cieniować ręcznie fotograficzne zdjęcia tuszem lub farbami, przyciemniając miejsca zbyt jasne, uwydatniając szczegóły niedość wyraźnie odbite; odświeżać stare malowidła, zużyte klisze miedziorytnicze, drzeworytnicze i t. p., ostatecznie wykończać obraz; zlekka poprawiać rękopis, zwłaszcza pod względem stylizacji.

Retycencja *l.* zatajenie, przemilczenie.

Retykularny *l.* siatkowy.

Retynit *nl.* rodzaj żywicy kopalnej, znajdującej się w pokładach węgla brunatnego, minerał topliwy, palny; nazwa smołowca.

Reumatyzm *nl.* zapalenie stawów i mięśni, objawiające się obrzmieniem i bólem miejsc dotkniętych, gościec.

Reumometr *g.* narzędzie do mierzenia szybkości płynącej wody.

Reunion *f.* *(reünją)* *dosł.* połączenie; większe towarzyskie zebranie w celu wspólnej zabawy.

Reutera biuro, wielka agiencja londyńska, dziennikarsko-telegraficzna, działająca na cały świat.

Rev. *skr.* **Reverendus** *l.* tytuł dawany duchownym angielskim.

Revanche *f.* *(rewa^nsz)* tkwiąca w sercach wielu Francuzów chęć odwetu na klęski poniesione w wojnie z Niemcami 1870 r.; *ob.* **Rewanż.**

Reveil *f.* pobudka, sygnał do wstawania, dany o świcie odgłosem bębna lub trąby.

Reveil du peuple *f.* *(röwej dü pöpl)* *dosł.* ocknięcie się narodu, tytuł hymnu narodowego francuskiego, który czasowo zastępował Marsyljankę po upadku Robespierre'a 1794 r.

Réveillon *f.* *(reweją)* biesiada około północy a. nad ranem, podkurek.

Revenons à nos moutons *f.* *(rewną a no mutą)* *dosł.* powróćmy do naszych baranów: wyrażenie przysłowiowe, zaczerpnięte ze starofrancuskiej farsy „l'Avocat Patelin", używane jako przypomnienie, gdy kto odstępuje, zbacza od głównego przedmiotu, traci z oczu cel główny.

Revérence *f.* *(rewera^ns)* ukłon damski połączony z dygnięciem.

Reverendissimus *l.* najczcigodniejszy, najprzewielebniejszy (tytuł dawany prałatom).

Rêverie *f.* *(rewri)* marzenie.

Revers *nl.* ta strona monety, na której jest napis o jej wartości *(ob.* **Avers**).

Revers de la medaille *f.* *(rewer de la medaj)* odwrotna strona popiersia na monetach i medalach; *przen.* ujemna strona przedmiotu, faktu, zła strona, ciemna.

Revivals *a.* *(riwajwels)* nagłe obudzenie się uczucia religijnego; mistyczne zebranie sekciarzy, podniecające w nich żarliwość religijną podczas modłów wspólnych, sprowadzające na obecnych natchnienie kaznodziejskie i zamienające niedowiarków na gorliwców.

Revue *f.* *(rewü)*, **Rewiew** *a.* *(riwiu)*, przegląd, tytuł czasopisma.

Revue des deux mondes *f.* *(rewü de dö mąd)* przegląd dwóch światów; tytuł znanego czasopisma francuskiego.

Rewakcynacja *nl.* powtórne szczepienie ospy.

Rewalenta arabica *l.* mąka z grochu a. z soczewicy, uchodząca za pokarm wzmacniający.

Rewaluacja *nl.* oszacowanie prawne.

Rewanż *f.* odwet, odwzajemnienie, odpłata pięknym za nadobne; w grze w karty druga partja, którą rozpoczynamy w celu powetowania przegranej lub dania przeciwnikowi sposobności odegrania się.

Rewanżować się *l.* odpłacać pięknym za nadobne, wywzajemniać się.

Rewelacja *l.* wykrycie, wyjawienie, objawienie.

Rewelator *l.* objawiający, odkrywający (tajemnicę).

Rewelować *l.* objawiać, wyznawać, zwierzać się.

Rewerber *f.* błyszcząca blacha metalowa przy lampie, wzmacniająca światło; latarnia uliczna z takiemiż blachami.

Rewerencja *l.* uszanowanie, poważanie; okazanie czci.

Rewerenda *l.* długa suknia księży, sutanna.

Rewers *nl.* dowód piśmienny na wypłaconą sumę, kwit; *ob.* **Revers.**

Rewersalja *l.* piśmienne zobowiązania książęce, zapewniające prawa i wolność poddanym.

Rewersał *l.* książka, w której osoby odbierające posyłki zaświadczają piśmiennie, że je otrzymały.

Rewersja *l.* odwrotnia; w retoryce: wyszukiwanie podobieństwa; **rewersyjne prawo**, prawo do uzyskania zwrotu spadku.

Rewident *l.* urzędnik przeglądający, sprawdzający, rewidujący; tytuł wyższych urzędników rachunkowych.

Rewidować *l.* przeglądać, przerzucać, poszukując kogo a. czego; sprawdzać; robić rewizję.

Rewindykacja *nl.* odzyskanie napowrót; odebranie; domaganie się zwrotu własności.

Rewindykować *nl.* odbierać swoją własność, używając przynaglania, przymusu.

Rewir *n.* okrąg, obwód, dzielnica, cyrkuł; dział; **r. leśny**, obszar lasu należący do jednego właściciela i zostający pod nadzorem jednego leśniczego; **rewirowy**, urzędnik policyjny czuwający nad porządkiem w swoim rewirze.

Rewizja *l.* przeglądanie, sprawdzanie; zmiana układów, praw, ustaw; żądanie powtórnego przejrzenia wyroku sądowego z powodu nowych dowodów; przeszukiwanie, przetrząsanie mieszkania przez powołane do tego władze; przeglądanie bagażu na komorze celnej przez odpowiedniego urzędnika w celu niedopuszczenia przemytnictwa; w drukarstwie: ostatnia korekta; **rewizyjna komisja**, w towarzystwach akcyjnych i udziałowych: komisja, która co roku sprawdza zgodność ksiąg rachunkowych z rzeczywistością, oraz legalność dokonanych obrotów.

Rewizjonista *nl.* członek stronnictwa domagającego się rewizji ustaw państwowych we Francji.

Rewizor *nl.* urzędnik sprawdzający, kontrolujący.

Rewizyta *f.* wzajemna wizyta.

Rewja *f.* przegląd wojska połączony z ćwiczeniami; parada wojskowa.

Rewokacja *ł.* odwołanie, cofnięcie (słowa).

Rewokować *ł.* odwoływać zdania, które się dawniej wyrzekło, uznając je za błędne; odwoływać posła, delegata, wysłane wojsko.

Rewolta *f.* bunt, rokosz, rozruchy.

Rewoltować *f.* podburzać, buntować; wywoływać oburzenie, oburzać.

Rewolucja *ł.* gwałtowny przewrót w świecie fizycznym a. w życiu narodu; gwałtowna zmiana systemu państwowego; powstanie; **Wielka r. francuska** r. 1789; **lipcowa r. francuska** 1830; **lutowa r.** w Paryżu 1848; **r. pałacowa**, gwałtowne pozbawienie panującego rządów kraju, przeprowadzone w pałacu wskutek intrygi, bez zmiany formy rządu; **rewolucyjny**, właściwy rewolucji, nacechowany dążnościami, które wywołują rewolucję: powstańczy; **r. trybunał**, sąd ustanowiony podczas W. Rewolucji we Francji, pociągający do odpowiedzialności wszystkich podejrzanych o sprzyjanie władzy królewskiej czyli o niechęć do rewolucji; **r. kalendarz**, kalendarz, ustanowiony przez W. Rewolucję francuską, w którym zamiast tygodni były dekady, a miesiące liczyły po 3 dekady.

Rewolucjonista *nł.* człowiek dążący do przewrotu politycznego w kraju.

Rewolucjonizować *nł.* podniecać do rewolucji.

Rewolwer *a.* krótka ręczna broń palna kilkostrzałowa, z przyrządem obracającym nabój do otworu w lufie; **rewolwerowe czasopismo**, nazwa dawana czasopismom uprawiającym oszczerstwa i szantaże, rzucającym się na wszystkich; **rewolwerowiec**, czasopismo rewolwerowe; dziennikarz pracujący w takim czasopiśmie.

Rex *ł.* król; **r. regnat sed non gubernat**, król króluje ale nie rządzi (zdanie wygłoszone na sejmie przez Jana Zamojskiego).

Rexer, wielka strzelba magazynowa, rodzaj muszkietu, wagi 8 kg., (od nazw. wynalazcy, Duńczyka).

Rex est qui cupit nihil *ł.* ten jest królem, który niczego nie pożąda.

Rey *h.* król.

Rezalit *ob.* **Risalto.**

Rezekcja *ob.* **Resekcja.**

Rezerwa *f.* zapasowe oddziały wojska, pozostające w odwodzie; zapas zachowany na chwilę zapotrzebowania; zachowanie się powściągliwe, niewypowiadające się; **w rezerwie**, w odwodzie; **rezerwowy**, odłożony; pomocniczy; **r. fundusz**, pieniądze trzymane w pogotowiu na przypadek nieprzewidzianych strat, lub na nowe urządzenia.

Rezerwacje *nł.* przestrzenie zapewnione przez rząd Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej dla krajowców czerwonoskórnych.

Rezerwata *ł.* przewinienia, z których nie każdy spowiednik może rozgrzeszyć, lecz tylko ten, któremu zwierzchność duchowna dała władzę wyższą; wyłączenie niektórych spraw z programu uchwał sejmowych.

Rezerwista *nł.* żołnierz należący do wojsk zapasowych.

Rezerwować *ł.* zachować, zastrzegać; zawarować.

Rezerwuar *f.* zbiornik ze wszystkich stron zamknięty, przeznaczony do tymczasowego przechowywania wody a. innych płynów; część lampy, zawierająca naftę, olej i t. p.

Rezolucja *ł.* postanowienie, uchwała; odpowiedź stanowcza; odwaga, śmiałość, junactwo; decyzja władzy udzielona petentowi.

Rezolutny *ł.* stanowczy, śmiały, odważny.

Rezolwować *ł.* rozwiązywać, decydować, rozstrzygać; w *chem.*: rozpuszczać.

Rezon *f.* pewność siebie, dobra mina, śmiałość.

Rezonancja *ł.* rozbrzmiewanie.

Rezonans *f.* oddźwięk; akustyczne odbicie dźwięku; odgłos; współdźwięk jakiego ciała nieruchomego; cienka deseczka u instrumentów strunowych umieszczona pod strunami w celu wzmocnienia dźwięku; sala ma dobry r. t.j. sala jest akustyczna, czyli tak zbudowana, że dźwięki wykonywanej w niej muzyki, śpiewu, wygłaszanej deklamacji, wpadają do ucha słuchaczów czyste, nie zmącone echem i nie zagubione.

Rezonator *ł.* część w niektórych fortepjanach i innych instrumentach muzycznych zbudowana celem wzmocnienia dźwięków.

Rezoner *f.* rozprawiający o czym w długich wywodach, roztrząsający z upodobaniem wady; w komedji charakterów: osoba nie wpływająca czynnie na akcję, lecz w wyrozumowanych dysertacjach wypowiadająca poglądy autora, analizująca jego tezę.

Rezonować *f.* rozumować, rozprawiać, dowodzić; mówić o czym w sposób ganiący; wtrącać się do rozmowy bez upoważnienia.

Rezorbcja, **Rezorpcja** *ł.* chłonienie, wessanie.

Rezorbować *ł.* wsysać, wchłaniać.

Rezultant *ł.* w mechanice: suma kilku sił skierowanych na jeden punkt.

Rezultat *ł.* ostateczny wypadek, wynik

Rezurekcja *ł.* Zmartwychwstanie Pańskie; nabożeństwo, od którego rozpoczyna się uroczystość Zmartwychwstania.

Rezurekcjonista *nł.* członek zakonu Zmartwychwstańców; **r-ści**, w Anglji ludzie zajmujący się wydobywaniem trupów dla celow anatomicznych.

Rezurektor *ł.* wskrzesiciel.

Rezydencja *ł.* stolica, miejsce zamieszkania monarchy, panującego księcia, lub wyższego duchownego; wspaniała siedziba wielkopańska.

Rezydencjalny, **Rezydencjonalny** *nł.* będący rezydencją, służący na rezydencję.

Rezydent *ł.* polityczny pełnomocnik państwa przy obcym rządzie, niższej rangi aniżeli poseł; tytuł gubernatora holenderskiego w Indjach Wschodnich; w daw. Polsce senator naznaczany przy królu dla udzielania swej rady w sprawach publicznych; krewny lub przyjaciel zamożniejszego człowieka, stale bawiący przy nim i na jego koszcie.

Rezydować *ł.* stale mieszkać, przebywać.

Rezygnacja *ł.* pogodzenie się ze stanem rzeczy, którego nie można zmienić; stłumienie i porzucenie nadziei lub pragnienia, nie dającego się urzeczywistnić, poddanie się losowi; zrzeczenie się czego, ustąpienie.

Rezygnować *ł.* wyrzec się czego, odstąpić od jakiego żądania lub dążenia; zgodzić się mimo woli.

Rezyko *ob.* **Ryzyko.**

Rezyljacja *ł.* odstąpienie od układów, zerwanie umowy.

Rezystencja *ł.* opór, odpór, odporność.

Rezystować *ł.* wytrzymywać, stawiać odpór.

Reżenerator [*f.*] *ob.* **Reglenerator.**

Reżyser *f.* w teatrze: artysta, od którego zależy wybór i obsada sztuki, rozdanie ról, ich wykonanie, oraz wystawienie jej na scenie, z zachowaniem stylowych właściwości, charakteru sztuki i intencji autora.

Reżyserować *f.* przygotować sztukę do wystawienia na scenie.

Rf. a. **Rfz.** *skr.* **Rinforzando** *(ob.).*

R. g. *skr.* **Ritus graeci** *(ob.).*

Rhabarbar, **Rheum** *ł.* *ob.* **Rabarbarum.**

Rhabdomancja *ob.* **Rabdomancja.**

Rhinitis *nł.* ropne zapalenie błony nosowej, powodujące nieprzyjemną woń z nosa.

Rhino- *ob.* **Ryno-.**

Rhizoidy **g.* włośniki, mikroskopijne korzonki plechowców i mchów.

Rhizopoda **g.* korzenionóżki, zwierzęta należące do najniższego typu czyli do pierwotniaków, przeważnie widzialne tylko zapomocą mikroskopu, żywią się i poruszają dzięki kurczliwym wyrostkom; ciało ich składa się z protoplazmy z jądrem; niektóre są opatrzone skorupą z licznemi otworami na owe wyrostki.

Rialto *w.* wzniesienie; nazwa głównego wysokiego mostu nad W. Kanałem w Wenecji.

Rias *h.* rodzaj zatoki, utworzonej skutkiem naporu wód morskich w ujściu niewielkiej rzeki.

Ribbonmen *a.* *(ribbônmen)* tajny polityczny związek w Irlandji którego oznaką jest wstążka.

Ribhu *sind.* nazwa trzech bóstw podrzędnych w mitologji hindusów: przypisują im wynalazek wozu.

Ricambio *w.* weksel zwrócony z protestem, poprzednio zdyskontowany.

Ric-à-ric *f.* *(rik-a-rik)* co do joty, z drobiazgową dokładnością i ścisłością.

Ricochet *f.* *(rikosze)* odskok, odbicie się ciała rzuconego, np. kuli od jakiego przedmiotu.

Ricordanza *w.* przypomnienie; zbiór znanych melodji.

Ricorso *w.* *ob.* **Ricambio.**

Ridendo castigat mores *ł.* śmiechem poprawia się obyczaje (ośmieszając wady).

Ridendo dicere verum *ł.* śmiejąc się, powiedzieć słowa prawdy.

Ridendo discere *ł.* uczyć się śmiejąc się, czyli uczyć się przez zabawę odpowiednio dobraną.

Ridicule *f.* *(ridikül)* śmieszny, pocieszny; rodzaj małej torebki, noszonej dawniej przez panie, zamiast kieszeni *(ob.* **Reticule**).

Ridiculus mus *ł. dosł.* śmieszna mysz; drobny, śmieszny rezultat.

Ridotto *w.* wyjątek z większego utworu muzycznego.

Rien du tout *f. (rię dü tu)* nic, nic z tego.

Rien ne pèse tant qu'un secret *f. (rię nö pez taⁿ kę sekre)* nic tak nie ciąży jak tajemnica.

Rien ne sert de courir, il faut partir de point *f. (rię nö ser de kurir il fo partir de puę)* nic nie pomoże śpieszyć, trzeba w czas działać.

Rien n'est beau que le vrai *f. (rię ne bo kö lö wre)* nic nie jest tak piękne jak prawda.

Rien ne va plus! *f.* (*rię nö va plü)* już nic nie można stawiać! (przy grach hazardownych przed samym rozpoczęciem gry).

Riff, skała podmorska sięgająca powierzchni morza.

Rifiorimenti *w.* upiększenie melodji ozdobami.

Rifle *a.* (*rajfl*) strzelba.

Rigaudon *f. (rigodą)* staroświecka francuska melodja i taniec o charakterze łagodnie wesołym w takcie czteroćwierciowym.

Rigollot (*rigolo*) **papier**, plaster działający na skórę jak wezykatorja (od nazw. wynalazcy).

Rigolo *w.* swawolnie, wszetecznie; swawolny, wszeteczny.

Rigolen, lotny składnik nafty, używany zamiast chloroformu.

Rigorosa *ob.* **Rygoroza.**

Rigoroso *w.* ściśle, dokładnie.

Rigsdag *duńs.* sejm w Danji.

Rigsdaler *duńs.* do 1854 r. jednostka monetarna w Danji=35 kop. w złocie, obecnie zastąpiona przez koronę.

Rigweda *ob.* **Rygweda.**

Riksdaler, dawna szwedzka i norweska jednostka monetarna=53 kop. w zł., obecnie zastąpiona koroną.

Riksza *ob.* **Ryksza.**

Rilasciando *w.* (*rilaszando*) w *muz.* zwalniając.

Rimessa *w.* w kupiectwie weksel przesyłany w celu sprzedania go lub dla pokrycia należności w miejsce gotówki.

Rinforzando *w.* w *muz.* wzmacniając.

Rinfranco *w.* zwrot wydatków.

Ring *n.* pierścień; ulica naokoło śródmieścia, ulica obwodowa; rynek; stowarzyszenie producentów celem wyzysku, utrzymania cen i t. p.

Rinoceros *ł.* nosorożec, zwierz nieparzystokopytny z rogiem na nosie.

Rio *h.* rzeka (wyraz dołączony do nazwy wielu rzek i miejscowości).

Rio *jap.* stara złota moneta japońska zwana także kobang; jednostka wagi w Japonji zw. też monme.

Riot *a. (rejot)* bunt, rozruch, tumult.

Rioter *a. (rejotör)* uczestnik rozruchu, buntownik.

R. I. P. *skr.* **Requiescat in pace** (*ob.*).

Ripieno *w.* w *muz.* pełny; **r-ni**, głosy uzupełniające; **ripienista**, aktor uzupełniający i wzmacniający swą rolą główne role.

Riposta *w.* żywa i trafna odpowiedź; w fechtunku: odparowanie, odbicie ciosu.

Ripper Jim *a. (ripper-dżim) dosł.* Rozpruwacz Kuba (Jakubek), nazwa popularna zbrodniarza który będąc pod wpływem szału zmysłowego zabił wiele kobiet.

Rira bien qui rira le dernier *f. (rira bię ki rira lö dernje) dosł.* ten się śmieje najlepiej, kto się śmieje na końcu, to znaczy: przyszłość pokaże, kto będzie tryumfował.

Risalto *w.*, **Rezalit, Ryzalit**, wysunięcie części fasady ku frontowi jako ozdoba architektoniczna urozmaicająca linje budynku.

Riscontro *w.* księga rachunków bieżących; wyrównanie rachunków.

Risoluto *w.* wyraziście, z naciskiem, energicznie.

Risotto *w.* potrawa z ryżu z serem tartym i sosem pomidorowym.

Ristorno *w.* zwrot premjum od ładunków zabezpieczonych lecz niewysłanych.

Risum teneatis, amici! *ł.* powstrzymajcie się od śmiechu, przyjaciele!

Risus sardonicus *ł.* śmiech sardoniczny.

Risvegliato *w. (-weljato)* w *muz.* żywo, z życiem.

R(i)szi *staind.* święty, mędrzec; istoty najpierw stworzone przez Brahmę które swoją świętością otrzymały moc stwarzania bogów, ludzi i zwierząt.

Rit. *skr.* **Ritenuto** *(ob.).*

Ritardando *w.* w *muz.* zwalniając, wolniej.

Rite *ł.* w sposób uroczysty, według zwyczaju.

Ritenuto *w.* w *muz.* zwalniając.

Ritornella *w.*, **Ritournelle** *f. (riturnel)* w *muz.* zwrotka lub przygrywka powtarzająca się; *ob.* **Refrain.**

Ritratta *w.* trata zwrotna.

Ritter *n. dosł.* jeździec; *przen.* szlachcic, rycerz; w Austrji tytuł pośredni między szlachcicem a baronem.

Rittergut *n.* dobra rycerskie, w Niemczech większy majątek ziemski, którego właściciel ma przywileje uczestniczenia w zarządzie lokalnym i w przedstawicielstwie stanowym.

Rituale Romanum *ł. dosł.* rytuał rzymski, tytuł zbioru przepisów obowiązujących w Kościele katolickim co do administrowania sakramentów św. i innych czynności kapłańskich, wydany r. 1614 (poprawiany w poł. XVIII w. przez papieża Benedykta XIV).

Ritus *ł.* obrządek; **r. graeci** obrządku greckiego; **r. latini**, obrządku łacińskiego, rzymsko-katolickiego.

Riusza *ob.* **Ruche.**

River *a.* (*rivr)* rzeka.

Riverso *w.* odwrotnie.

Riviera *w.* pas nadbrzeżny nad zatoką Genueńską, ciągnący się od Nicei do Spezji, z licznie zwiedzanemi stacjami klimatycznemi.

Rivière *f. (rivjer)* rzeka; *ob.* **Rywjera.**

Rixari de lana caprina *ł.* sprzeczać się o kozią wełnę.

Riz-au-lait *f. (ryz-o-le)* potrawa z ryżu, mleka i cukru.

Rizolity *g.* skamieniałości korzeni.

R. l. *skr.* **Ritus latini** *(ob.).*

Rm. *skr.* **Reichsmark** *n.* marki niemieckie.

Rmt. *skr.* **Remittent** *(ob.).*

R⁰ *skr.* **Resto** *(ob.).*

Road-improvement Association *a. (rod-impruwment asosjeszn)* stowarzyszenie w Anglji, którego zadaniem jest nadzór nad drogami, służącemi do celów sportowych.

Roastbeef *a. ob.* **Rostbif.**

Robe de chambre *f. (rob dö szaⁿbr)* szlafrok; **r. de noces** *f. (-nos)* ubranie ślubne.

Rober *a.* [*f.*] dwie partje wygrane przez jedną stronę w grze w wista, lub w winta.

Robert-Macaire *f. (robermaker)* bohater z dramatu Aubry'ego: śmiały nieustraszony zbrodniarz.

Robinet *f.* kranik, kurek.

Robin-hood Societies *a. (robin-hod-sosojitis)* towarzystwa piwne zbierające się bez różnicy stanu w gospodach i piwiarniach gdzie prowadzą rozmowy o polityce państwowej, religji itp.

Robinsonada *nł.* opowiadanie o niezwykłych przygodach w podróży, wzorowane na powieści Defoe'go: Robinson Krusoe; przesadne opowiadania żeglarzy; potajemna dłuższa wycieczka chłopca chcącego naśladować Robinsona Krusoe i podobnych mu bohaterów powieściowych, zakończona niefortunnie.

Roboracja *ł.* wzmocnienie, urzędowe potwierdzenie umowy prywatnej.

Roborantia, Roborativa *ł.* leki wzmacniające.

Robron, Robront *f.* dawniej używana szeroka sztywna i odstająca suknia kobieca.

Roburyt *nł.* materjał wybuchowy, silniejszy od dynamitu.

Rocaille *f. (rokaj)* wykładanie ścian muszlami i kamyczkami; paciorki szklane do ozdobienia naszyjników, pasów damskich i t. p.

Rocambole *f. (rokaⁿbol)* rodzaj czosnku, szczypiorku, czosnek hiszpański; *przen.* przyprawa.

Rochada, Rochować *ob.* **Roszada, Roszować.**

Rochella sól, winian sodu i potasu.

Rochetta *w. (roketa)* forteca na skale.

Rocky Mountains *a.* (*roki mauntens)* góry Skaliste (w Ameryce Półn.).

Rococo *ob.* **Rokoko.**

Rod *nł.* metal, pierwiastek *chem.* znajdujący się w rudach platynowych.

Rodał, zwój pergaminowy zawierający pięcioksiąg Mojżesza, napisany po hebrajsku.

Rodel *n.* saneczki dla alpinistów do zsuwania się ze śnieżnych wyniosłości.

Rodela, Rondela *f.* tarcza drewniana, skórą powleczona.

Rodentia *ł.* gryzonie, nazwa rzędu zwierząt mających zęby siekacze (przednie) długie i prędko rosnące, ale pozbawionych kłów (jak: mysz, szczur, wiewiórka, królik, zając i t. d.).

Rodografja *g.* opisanie róż.

Rodomontada *nł.* samochwalstwo, blaga, junakierja (od imienia Rodomota, rycerza-samochwała w poemacie Ariosta „Orlando furioso").

Roentgena promienie a. **promienie X**, promienie dla oka niewidzialne, wysyłane przez t. zw. rurkę Crookes'a połączoną z biegunami odpowiedniego induktora, a mające własność przechodzenia przez niektóre ciała nieprzezroczyste; na płytę fotograficzną działają jak promienie świetlne; padając na ciała, obdarzone własnością fluorescencji, pobu-

dzają je do świecenia (od imienia odkrywcy R.).

Roentgenizacja *nł.* poddawanie chorego obserwacji za pomocą promieni Roentgena.

Rogate *ł.* niedziela przed Wniebowzięciem, od słów Ewangielji: *rogate et dabitur vobis*, proście, a będzie wam dane.

Rognon *f. (ronją)* potrawa z nerek duszonych.

Rohatyna *czes.* broń koląca: ostry grot na długim drzewcu, włócznia; **rohatyniec**, żołnierz uzbrojony rohatyną.

Roi *ł. (rua)* król; **r. des ribaudes** *(-de ribod)* arcyhulaka.

Rojalista *f.* zwolennik monarchicznej formy rządu, stronnik dynastji królewskiej, szczególniej we Francji podczas W. Rewolucji, a także za panowania dwu Napoleonów i obecnie, stronnik dawnej dynastji Burbonów (legitymista) i Orleanów (orleanista); w Hiszpanji stronnik nieograniczonej władzy królewskiej; **rojalistowski, rojalistyczny**, właściwy rojalistom; należący do stronnictwa rojalistów.

Rojalizm *f.* kierunek polityczny, dążący do monarchicznej formy rządu; przywiązanie do dynastji królewskiej.

Rojst *lit.* bagnisko, trzęsawisko, torfowisko.

Rokambuł *ob.* **Rocambole.**

Rokieta *śrł.* rodzaj komży, noszonej przez kanoników i prałatów.

Rokoko *f.* w sztuce: nazwa stylu, odznaczającego się kapryśną wykrętnością linji, widocznym brakiem symetrji, obfitością ozdób w kształcie dziwacznie pogiętych muszelek, fantastycznych floresów, rozstrzępionych kwiatów, palm i splotów.

Rokosz *węg.* w daw. Polsce powstanie szlachty przeciw królowi; bunt; **rokoszanin**, uczestnik rokoszu, buntownik.

Roksolania *ob.* **Roxolania.**

Rola *f.* w sztuce teatralnej wystąpienie i udział każdego aktora oddzielnie; wyciąg ze sztuki teatralnej, zawierający słowa i działanie której z osób w niej występujących; *przen.* przybrany pozór, udany charakter; działalność, którą ktoś rozwija w danym wypadku; stanowisko, które zajmuje w danych okolicznościach; papier zwinięty w wałek; **r. skór**, 10 skór; **r. sztokfiszów**, 180 sztokfiszów; **rolka**, zwój; kółko, zwykle mosiężne, umocowywane do nóżek jakiego sprzętu, ażeby na takich kółkach łatwiej było sprzęt przesunąć; papier, obicie (tapeta) zwinięte w wałek.

Rolada *ob.* **Rulada.**

Roland *ob.* **Orlando.**

Roleta *f.* zasłona u okna, nawijana na wałek.

Rollo *w.* werbel na bębnie.

Roma deliberante Saguntum perit *ł.* gdy się Rzym naradza, Sagunt ginie (przy namyśle zbyt długim sposobność czynu mija).

Roma locuta, causa finita *ł.* Rzym przemówił i sprawa skończona: krócej: **Roma locuta est**, Rzym wyrzekł (a więc decyzja zapadła, sprawa rozstrzygnięta).

Romance *f. (romaⁿs)*, **Romanza** *w. (romanca)* poemacik epiczny, na tle pieśni ludowej, zabarwiony liryzmem, zbliżony do ballady, zwykle ożywiony djalogiem; piosnka treści uczuciowej.

Romancero, Romanzero *h. (-cero)* zbiór romansów i pieśni ludowych, zwłaszcza staro-hiszpańskich.

Romaneska *w.* stary taniec włoski z XVI w.

Romanista *nł.* znawca języka, literatury, prawa i starożytności rzymskich, też języka i literatury ludów t. zw. romańskich.

Romanizm *nł.* zamiłowanie klasycyzmu.

Romanizować *nł.* chcieć zamieniać na Rzymian.

Romans *f.* powieść, utwór beletrystyczny, przedstawiający życie ludzkie w najrozmaitszych jego objawach, którego osnową bywa zwykle miłość dwojga ludzi; pieśń treści miłosnej; w *muz.* andante instrumentalne w stylu uczuciowym; **romansowy**, skłonny do romansów, do miłostek, kochliwy; **romansować**, rozmawiać miłośnie, prowadzić miłostkę.

Romantyk *nł.* zwolennik romantyzmu, autor tworzący pod wpływem uczucia i wyobraźni, nie krępując się formami klasycznemi, piszący je na tle narodowym; **romantyczny**, nacechowany kierunkiem romantyzmu; przekraczający szranki codziennego życia, aby wejść w sferę uczucia, wyobraźni, fantastycznej nadprzyrodzoności, marzycielstwa; **romantyczność** *ob.* **Romantyzm.**

Romantyzm *nł.* kierunek literacki i duchowy z końca XVIII i początku XIX w., czerpiący tematy ze źródeł swojskich, narodowych, wyzwalający uczucie i wyobraźnię z ciasnych ram klasycyzmu, nad doskonałość i wykończenie formy stawiający wyżej świeżość myśli i treści, nastrój zbliżony do pojęć średniowiecznych rycersko-marzycielskich; fantastyczność, malowniczość.

Romanus sedendo vincit *ł.* Rzymianin, siedząc, zwycięża—słowa stosowane do tych, którzy bez mozołów i starań osiągają zamierzone cele i korzyści.

Romanza *ob.* **Romance.**

Romanzero *ob.* **Romancero.**

Romańskie języki, języki powstałe ze zmieszania ludowej łaciny z językami tuziemnemi na dawnych terytorjach dziś romańskich, więc języki: francuski, włoski, hiszpański, portugalski, rumuński i t. d.

Romański styl, w architekturze, zwłaszcza kościelnej, styl odznaczający się półkolistemi łukami, filarami złożonemi z kolumn wysokich i cienkich, kopułą ośmioboczną, ornamentacją przeważnie prostolinijną, przeplataną wyobrażeniami bajecznych zwierząt, potwornych twarzy ludzkich, niebywałych kwiatów i liści.

Romb, Rombus *g.-ł.* równoległobok, mający wszystkie boki równe, 2 wewnętrzne kąty ostre, 2 — rozwarte, kwadrat ukośny.

Romboedr **g.* bryła ograniczona sześciu rombami, czyli kwadratami ukośnemi.

Romboid **g.* równoległobok, czworokąt, którego boki przyległe nie są sobie równe i kąty nie są proste.

Romboidalny *nł.* mający kształt romboidu.

Rombus *ob.* **Romb.**

Romeo i Julja, kochankowie (od imion dwojga głównych osób w tragiedji Szekspira, związanych gorącą a nieszczęśliwą miłością (*ob.* **Montecchi i Capuletti**).

Romit *nł.* materja wybuchowa, składająca się z azotanu, amonjaku, parafiny, naftaliny i chlorku wapna, delikatny żółty proszek, nie eksplodujący pod wpływem uderzenia i na powietrzu, ale wybuchający za pomocą eksplozji piorunianu rtęci.

Romnowe *lit.* nazwa każdego ze świętych miast służących za siedzibę krewe-krewejty.

Romulus i Remus *ł.* synowie bożka Marsa, wykarmieni przez wilczycę, założyciele i pierwsi królowie Rzymu r. 753 przed Chr.

Rond *f. (rą)* koło, okrąg.

Rond de cuir *f. (rą do küir)* poduszka skórzana kładziona dla urzędnika na krzesło; *przen.* posada urzędnicza; *żart.* urzędnik.

Ronde *f. (rąd)* piosenka do tańca i taniec z towarzyszeniem śpiewu chóralnego; *ob.* **Ront.**

Rondeau *f. (rądo)* rodzaj utworu poetyckiego, zwykle z 13 wierszy jedenastozgłoskowych i dwu części złożonego, o powtarzających się w ostatnim wierszu pierwszych kilku wyrazach pierwszego wiersza; śpiew i utwór muzyczny w którym główny temat kilkakrotnie się powtarza, stanowi często zakończenie sonat i koncertów.

Rondel *f.* okrągła wieża, okrągły bastjon w fortyfikacjach; plac obmurowany w kształcie koła; kolisty trawnik a. kwietnik; naczynie kuchenne okrągłe, z rączką, zwykle miedziane, wewnątrz pobielane, do gotowania, smażenia.

Rondino *w.* małe rondo; *ob.* **Rondeau.**

Rondo *f.* pismo okrągłe, francuskie; koło w tańcu; miejsce koliste do zabawy; dolny brzeg kapelusza; *ob.* **Rondeau.**

Ront *f.* patrol nocny, obchodzący straże i posterunki wojskowe dla sprawdzenia, czy wszystko jest w porządku.

Roquefort *f. (rokfor)* nazwa sera o ostrym smaku, wyrabianego w prowincji Languedoc we Francji.

Roraty *ł.* pierwsza Msza odprawiana przed wschodem słońca codzień w adwencie i zaczynająca się od słów: „Rorate coeli" (spuśćcie rosę, niebiosa).

Rosa *ł.* róża.

Rosarii fraternitas *ł.* bractwo różańcowe.

Rose-croix *f. (roz-krua)* tajemna sekta mistyczna, jakoby posiadająca władzę nadprzyrodzoną, zjawiła się około r. 1610 w środkowej Europie, różokrzyżowcy.

Roseola *ł.* wysypka skórna czerwona pojawiająca się przy tyfusie, syfilisie i in.

Rosière *f. (rozjer)* nazwa używana w niektórych okolicach Francji dla dziewcząt wiejskich, nagrodzonych uroczyście wieńcami z róż białych za skromność i moralność.

Roso antico *ł.* dawny grecki marmur barwy czerwonej.

Rossolis *f.*, **Rosoglio** *w.* słodka wódka pachnąca.

Rostbef, Rostbif *a.*, **Rostbraten** *n.* krzyżowa pieczeń

wołowa z różna, przyrządzona tak, że zachowuje barwę czerwoną.

Rostra *l.* mównica na placu publicznym w *staroż.* Rzymie.

Rostruchan, Rostuchan, puhar zwężony pośrodku.

Rostrucharz, Rostucharz *n. pogardl.* ten, co końmi handluje; ten, co kupczy ludźmi.

Rostrum *l.* cążki chirurgiczne do wyjmowania z rany kawałków kości.

Rosynant *h.* nazwa konia Don Kiszota; *przen.* ogromna, chuda, nędzna szkapa.

Roszada *f.* w szachach: posunięcie polegające na przysunięciu wieży do króla i przestawieniu króla za wieżę; **krótka r.**, gdy do roszady użyto wieży po stronie króla; **długa r.**, gdy użyto wieży po stronie damy.

Roszchodesz *hebr.* pierwszy dzień miesiąca.

Roszować, zrobić roszadę *(ob.)*.

Roszt *ob.* **Ruszt.**

Rota *n.* oddział żołnierzy ustawionych w szeregi, liczący około 100 ludzi; orszak, zgraja; **rotowy ogień**, strzały jednocześnie dawane przez całe szeregi wojska; ogień szeregowy, plutonowy.

Rotacja *l.* ruch obrotowy, wirowy jakiego ciała dokoła swej osi, krążenie koło osi; w gospodarstwie rolnym: cykl kolejnego następstwa siewu płodów na polach ornych, płodozmian; **rotacyjny**, obrotowy, będący zastosowaniem rotacji; **rotacyjna maszyna drukarska**, prasa pośpieszna, która samodzielnie smaruje farbą cylinder z nawiniętym stereotypem, odbija druk na rozwijającym się z rulonu papierze, tnie papier na arkusze i składa je, dostarczając około 30,000 egzemplarzy na godzinę; przyrząd do wzbudzania elektryczności za pomocą magnetyzmu; **r-na piła**, piła obrotowa w kształcie koła lub tarczy.

Rotacyzm *g.* chrapliwe brzmienie głoski *r*; zjawianie się głoski *r* na miejsce innych.

Rotang *malajs.* [*f.*] trzcinopalma, rodzaj palm o łodydze cienkiej (do 1 stopy średnicy), wysokiej (do 400 stóp), używa się do wyrobu powrozów, plecionek, krzeseł, lasek (tak zwanych trzcin hiszpańskich) i t. d. rośnie w Indostanie.

Rotel, waga perska = 144 drachm=0.4 kilogr.

Rotgiser *n.* ten, który robi odlewy z mosiądzu, mosiężnik.

Rotgus *n.* spław cynku i miedzi.

Rôtisserie *f.* garkuchnia.

Rotman *ob.* **Retman.**

Rotmistrz *n.* dawniej dowódca roty; stopień oficera kawalerji lub służby taborowej, odpowiadający kapitanowi w piechocie, dowódca szwadronu.

Rotulacja *śrl.* uporządkowanie i zszywanie akt i dokumentów.

Rotulus *śrl.* zwój, plik akt sądowych, opis treści tych akt.

Rotuła *l.* mały poemat religijny.

Rotunda *l.* budynek okrągły, rodzaj dużej altany z kopułą; rodzaj płaszcza damskiego bez rękawów.

Roué *f. (rue)* człowiek przebiegły, frant, filut, chytry, szczwany lis; zdechlaczek, dandy za regiencji rozpustnego księcia Filipa Orleańskiego w czasie małoletności Ludwika XV-go (1715—1723).

Rouf *f. (ruf)* chatka dla majtków na pokładzie statku kupieckiego.

Rouge et noir *(ruż e nuar)* czerwone i czarne, gra hazardowna w gałki czerwone i czarne; gra hazardowna w karty, do której używają 6 talji kart wistowych; inaczej: **Trente et quarante**; *ob.* **Ruleta.**

Rouleau *l. (rulo)* roleta.

Roundheads *a.* (*raundhedz*) okrągłe głowy, nazwa szydercza stronników Karola I, nadana im z powodu okrągłego przycięcia włosów.

Rowdies *a. (raudiz)* włóczęgi, hultaje, łotry, motłoch w Stanach Zjednocz. Ameryki Półn.

Rower *a.* bicykl, w którym oba koła są równej wielkości.

Rowerzysta *nl.* jeżdżący na rowerze, uprawiający sport rowerowy.

Rowton - house *a. (routnhaus)* tani hotel dla samotnych, niezamożnych panien i kobiet, (od nazw. lorda Rowtona, założyciela takich hoteli w Londynie).

Roxolania *l.* Ruś Czerwona

Royal *f. (ruajal) dosl.* królewski; wielki format pięknego papieru, brystolu; nazwa niektórych hoteli.

Royal-Society *a. (rojel-sosajty)* królewskie Towarzystwo, nazwa wielu uczonych Towarzystw.

Rozalja *f.* powtórzenie jakiego ustępu muzycznego w tonie wyższym lub niższym.

Rozamorować *iron.* rozkochać w sobie, pozyskać miłość, oczarować powabami; **r. się**, zakochać się.

Rozanilina *nl.* związek zasadowy, z którego soli otrzymują się farby anilinowe; barwnik anilinowy koloru magenta.

Rozbratel *n.* kotlet wołowy bity, smażony z cebulą.

Rozchaszana *hebr.* Nowy Rok.

Rozchodesz *ob.* **Roszchodesz.**

Rozeta *f.* ornament płaski lub wypukły w kształcie róży lub kwiatu rozwiniętego, złożony z listków w środku połączonych; w architekturze: okno koliste z promienistym podziałem; kształt nadawany drogim kamieniom, a zwłaszcza djamentom (spód szlifowany płasko, a górna część w ścianki trójkątne), raut.

Roztrucharz *ob.* **Rostrucharz.**

Róża *l.* znana, powszechnie hodowana w różnych gatunkach roślina o pięknych kwiatach, przyjemnego aromatycznego zapachu; choroba skórna, polegająca na bolesnym zapaleniu skóry; **r. kompasowa, r. wiatrów**, rysunek w kształcie promieni, wychodzących ze wspólnego środka, umieszczany w kompasach morskich pod igłą magnesową, wskazuje okolice świata; **r. złota**, kwiat róży zrobiony ze złota, poświęcany przez Papieża w czwartą niedzielę Wielkiego Postu i stanowiący dar Papieża dla której z monarchiń; wojna białej i czerwonej róży: niszcząca wojna domowa w Anglji o następstwo tronu między rodzinami Lancaster i York (1455 — 1485); **różany**, zerwany z róży; zrobiony z róży, z jej kwiatu, z jej drzewa; mający barwę róży, różowy; **krzyż r.**, krzyż w okręgu koła, godło różo-krzyżowców; **różaniec**, rodzaj nabożeństwa zaprowadzony przez św. Dominika, złożony z rozmyślań, antyfon, modlitw, pieśni, oraz wielokrotnie powtarzanych: modlitwy Pańskiej i pozdrowienia Anielskiego; pięć większych i 50 mniejszych paciorków nanizanych na drut a. na nitkę, do liczenia modlitw w powyższym nabożeństwie.

Różokrzyżowiec *ob.* **Rose-croix.**

Różowy (*ob.* **Róża**), koloru róży, blado-czerwony, ponsowy.

R. p. *skr.* **Reponse payée** *f. (repąs peje)*, odpowiedź zapłacona.

Rp. *skr.* **Rappen**, moneta szwajcarska = $^1/_{100}$ franka (centime).

Rp. *skr.* **Recipe** *l.* na receptach znaczy: weź.

Rp. *skr.* **Respublica** *l.* rzeczpospolita.

R. P. C. *skr.* **Rei publicae causa** *l.* dla dobra rzeczypospolitej.

Rr. *skr.* **Reservatis reservandis** *l.* przy należytem zastrzeżeniu.

Rsm. *skr.* **Reichsmark** *n.* marka niemiecka.

R. S. V. P. *skr.* **Répondez s'il vous plaît** *f. (repąde sil wu ple)*, uprasza się o odpowiedź.

Rt. hon *skr.* **Right honorable** *a. (rajt onorebl)* czcigodny.

Ruat coelum! *l.* niech się niebo zawali!

Rubanek *n.* hebel gładki, długi, z dwoma ujęciami.

Rubato *w.* w *muz.* trzymać się niezupełnie taktu, a bardziej uczucia.

Rubel *r.* moneta rosyjska = 100 kopiejkom.

Rübezahl *n.* według podań ludowych niemieckich złośliwy i potężny duch górski w górach Olbrzymich (na półn.-zachodzie Czech).

Rubicel *nl.* minerał, drogi kamień: czerwono-żółta odmiana spinelu.

Rubikon przejść, zrobić krok stanowczy, zdecydować się (Juljusz Cezar przeszedł rzekę Rubikon i tym samym rozpoczął wojnę).

Rubin *w.* minerał, drogi kamień, przejrzysta, pięknie czerwona odmiana korundu (wszystkich odcieni od blado-różowego do ciemno-karminowego); **rubinowe szkło**, szkło zabarwione na ciemno-czerwono, służące do lamp i ciemni fotograficznych.

Rubrum *l. dosł.* czerwone: napis na aktach, zawierający ich treść (dawniej czerwono pisany).

Rubrycela *l.* kalendarz zawierający porządek odprawiania nabożeństw i spis parafji, kościołów, klasztorów i duchowieństwa danej djecezji lub prowincji klasztornej.

Rubryka *l.* dawniej nadpis w rękopisie, tytuł rozdziału, zwłaszcza w księdze ustaw, naznaczony czerwono; w księgach, zwłaszcza rachunkowych, przestrzeń między d w i e m a linjami przeprowadzonemi z góry na dół, do wpisywania rzeczy tego samego rodzaju; dział jaki w czasopiśmie,

w notatniku, zawierający wiadomości jednego rodzaju; **rubrykować**, opatrzyć rubrykami, uporządkować podług rubryk.

Ruche *f. (rüsz)* sztywna naszywka mocno fałdowana u sukien, kapeluszy i t. p.

Rudel *n.* ster, przyrząd złożony z ruchomej deseczki z rączką, przyczepiony z tyłu łodzi, służący do kierowania statkiem, łodzią.

Rudera *l.* budynek zniszczony, stary, walący się w gruzy, zwaliska.

Rudis indigestaque moles *l.* masa nieforemna i nieuporządkowana (o człowieku, nowicjuszu w swoim zawodzie, o gromadzie ludzkiej, żyjącej chwilowo bez praw i ustaw, o pracy niewykończonej i bezładnej); chaos, zamęt.

Rudymenta *l.* wiadomości początkowe, podstawowe, elementarne; szczątkowe, niewykształcone organy roślin i zwierząt.

Rudymentarny *l.* początkowy, zarysowujący się; niezupełnie wykształcony; **r. organ**, organ szczątkowy, niedokształcony (np. kość ogonowa u człowieka, zarodki zębów u wielorybów, szczątkowe oczy u niektórych zwierząt żyjących w ciemności i t. p.).

Rue *f. (rü)* ulica.

Rufa *a.* tylna część okrętu.

Rufjan *w.* stręczyciel nierządu, prokseneta; brutal, gbur, zuchwały prostak.

Rugby *a. (rögbi)* odmiana gry w football.

Rugi *n.* masowe wydalania obcych poddanych z państwa, praktykowane szczególnie w Prusach; **r. wyborcze** sprawdzenie prawidłowości wyborów z unieważnieniem dokonanych nieprawidłowo.

Rugować *n.* usuwać z zajmowanego miejsca, wydalać.

Ruina *l.* zwaliska, gruzy; walenie się, chylenie się do upadku; *przen.* strata majątku, utrata zdrowia, urody; szczątki dawnej świetności.

Ruit mole sua *l.* upada własnym ciężarem.

Rujnacja *nl.* zniszczenie.

Rujnować *nl.* niszczyć, burzyć, walić, zamieniać w gruzy; przywodzić do upadku, do utraty majątku; **r. się**, tracić majątek; *żart.* robić nadmierny wydatek.

Rukier *n.* strzałka regulująca sprężynę w zegarku kieszonkowym, gdy się śpieszy lub opóźnia, posuwacz.

Ruksak, Rücksack *n.* plecak, worek na niektóre rzeczy i drobiazgi potrzebne w pieszych wycieczkach, noszony na plecach.

Ruktacja *l.* odbijanie się, wracanie.

Rukwand *n.* tylna ściana (szafy, powozu, obrazu); tylne oparcie.

Rulada *f.* potrawa z ryb, mięsa lub drobiu, które po oczyszczeniu z kości i odpowiednim przyrządzeniu z dodatkiem korzeni i różnych przypraw, zwija się w rodzaj wałka, zaszywa i gotuje; w *muz.* mały pasaż, gama prędko wykonana w śpiewie.

Rule-Britannia! *a. (rul-britenje)* panuj Anglio! pierwsze słowa angielskiego hymnu narodowego.

Ruleta *f.* gra hazardowna, do której jest stół z numerami, znakami kolorowanemi i ruchomą tarczą o 37 czarnych i czerwonych przegrodach, w niej biegająca dokoła w zagłębieniu kulka, która, wpadając w miejsce, oznaczone jakim numerem, lub kolorem, rozstrzyga grę; **ruletka**, mały domowy przyrząd do gry podobnej jak w ruletę.

Rulon *f.* zwój; pieniądze zawinięte w wałeczek.

Rum *a.* trunek mocny, otrzymywany przez fermentację alkoholową melasy z trzciny cukrowej, arak.

Rum *n.* wolne miejsce, przestrzeń, przestwór.

Rumacja *nl.* przeprowadzka.

Rumak *tat.* koń wierzchowy mocny, bystry i piękny, szczególnie turecki.

Rumb *g.* [*f.*], **Rhumb** [*a.*] każdy z 32 kierunków kompasu, wskazujący inną stronę świata; dzieli się jeszcze na połowy i na ćwierci: część horyzontu = $11^1/_4$ stopnia czyli $^1/_{32}$ okręgu koła.

Rumel *n.*, **Rumel-pikieta**, pikieta, gra dwuosobowa w karty.

Rumfordzka zupa, zupa z rozgotowanych kości, krwi, jarzyn i innych tanich produktów, rozdawana najczęściej ubogim, tak nazwana od wynalazcy swego Anglika Rumforda.

Ruminacja *l.* przeżuwanie.

Ruminantia *l.* zwierzęta przeżuwające, których żołądek tak jest urządzony, że pokarm połknięty wraca do gęby niewielkiemi cząstkami dla dokładniejszego przeżucia i ponownego połknięcia (krowa, koza, owca, jeleń, daniel, łoś, renifer, wielbłąd i in.).

Rumor *l.* hałas, zgiełk, wrzawa; rozruch.

Rumpsteak *a. (römpstek)*, **Rumsztyk**, pieczeń wołowa z grzbietu.

Rumuni, nazwa Mołdawianów i Wołochów, jako potomków rzymskich osadników.

Rundlauf *n.* kołobieg, przyrząd gimnastyczny: wysoko przytwierdzona tarcza obrotowa z przymocowanemi do niej sznurami, z których każdy kończy się pętlą a. drabinką; gimnastyk biega w koło, uczepiwszy się sznura i podbija się w powietrze skutkiem siły odśrodkowej.

Running *a.* bieg.

Runy *n.*, **Runiczne pismo**, prastare pismo, używane niegdyś przez Giermanów, Skandynawów i Słowian.

Rupie (?) robaki w żywocie, wnętrzaki, glisty.

Rupja *stind.* moneta srebrna, używana w Indostanie i w Zanzibarze, mająca różną wartość w różnych miejscowościach, mniej więcej około 1 rubla.

Ruptura *l.* przepuklina; rozerwanie; chorobliwe wydobycie się trzewiów z jam ciała przez naturalne otwory i tworzenie guzów podskórnych; zerwanie, rozdwojenie.

Ruse contre ruse *f. (rüz kątr-rüz)* podstęp na podstęp, chytrość przeciw chytrości.

Ruse de guerre *f. (rüz do ger)* podstęp wojenny.

Rush *a. (rösz)* bieg gwałtowny, bieg natężony, wysilony.

Rus in urbe *l.* wieś w mieście.

Rustico *w.* w stylu wiejskim (w muz., w archit.).

Rustykalny *nl.* włościański.

Rusyfikacja *nl.* przerabianie na Rosjan.

Rusyfikator *nl.* ten, kto usiłuje przerobić innoplemieńców na Rosjan.

Rusyfikować *nl.* dokonywać rusyfikacji; **r. się**, stawać się Rosjaninem, Rosjanami.

Ruszt *n.* palenisko, krata żelazna pod ogniskiem, na którą kładzie się węgiel, koks lub drzewo.

Ruta *f.* droga, marszruta.

Ruten, metal, pierwiastek chemiczny pokrewny platynie, trudno topliwy.

Rutenizacja *nl.* przerabianie na Rusinów.

Rutenizm *nl.* wyraz lub wyrażenie pochodzenia rusińskiego, małoruskiego,

Rutenizować *nl.* przerabiać na Rusinów (szczególniej we wschodniej części Galicji).

Rutyna *f.* biegłość w czym, zdobyta raczej przez praktykę, wprawę, przez przyzwyczajenie, nawyknienie, niż przez teoretyczne studja; **rutynowany**, biegły, wprawny, uzdolniony przez praktykę, wprawę; **rutyniczny** *nl.* nabyty przez rutynę, przez wprawę.

Rutynista *nl.* człowiek trzymający się form nabytych przez wprawę, przez rutynę i niechętnie od nich odstępujący.

Ruż *f.* farba do nadawania twarzy rumieńca, barwiczka; **różować**, nadawać twarzy rumieniec, malując ją różem.

Rybałt *w.* [*łrgórnon.*] śpiewak kościelny; psalmista, żak śpiewający pieśni pobożne; *pogardl.* nauczyciel, człowiek uczony.

Rycerz *n.* [*czes.*] dawniej żołnierz konny; bohater, wojownik; posiadacz orderu zakonu rycerskiego; **r. błędny**, w wiekach średnich: rycerz wędrowny, szukający przygód po świecie; **r. przemysłu**, oszust, łotr; **pasować na r-a**, nadać komu godność i prawa rycerza przez dopełnienie obrzędów zwyczajami określonych; **rycerski**, dla rycerzy przeznaczony; rycerzom właściwy; bohaterski, wojenny, wojowniczy: wytwornie uprzejmy dla niewiast; **r. stan**, stan stan szlachecki i żołnierski zarazem; **r. zakon**, zakon, którego członkowie obowiązywali się walczyć z muzułmanami, z poganami; **r-e dobra**, majątki ziemskie, których właściciele byli niegdyś zobowiązani pełnić służbę rycerską i uwolnieni byli od różnych ciężarów państwowych (podatków, kwaterunków i t. p.); **r-e ostrogi**, w dawnych czasach godło stanu rycerskiego, gdyż dopiero pasowanemu na rycerza wolno było używać ostróg; **rycerskość**, usposobienie wojownicze, bohaterstwo; właściwa rycerzom wytworność i delikatność w postępowaniu z damami; **rycerstwo**, ogół rycerzy; szlachta; życie rycerskie, zawód rycerski czyli rzemiosło rycerskie, wojskowość.

Rychtować *n.* ustawiać, kierować, przyrządzać.

Rychtunek *n.* kierunek.

Rychtyk *n.* pewnie, niechybnie; właśnie, w samą porę, w sedno; zupełnie dobrze, dokładnie.

Ryczałt *łrgórnon.*, **Ryczał-**

tem, hurt, hurtem, ogół, ogółem, wszystko, nie przebierając; **ryczałtowy**, hurtowy, ogólny.

Rydwan *n.* u starożytnych wóz dwukołowy, otwarty z tyłu, na którym na wojnie, na igrzyskach, wyścigach, wjeżdżali tryumfatorowie.

Rygał *n.* stół, na którym kaszta drukarska leży pochyło, a w nim przegrody na chowanie kaszt; szafa bez drzwi na książki i papiery.

Rygl *w.* podkładka linjowana pod papier do pisania; **rygować**, linjować papier do pisania nut; przeszywać tkaninę rzadkim ściegiem.

Rygiel *n.* zasuwa, zawora, zapora; klin, którym jeden kawał drzewa w sprzęcie składanym jest przymocowany do drugiego.

Ryglować *n.* zamykać na rygiel; łączyć ryglem.

Rygor *ł.* surowość, karność; przymus prawny.

Rygoroza *ł.* egzaminy ścisłe dla otrzymania stopnia akademickiego doktora jakiej umiejętności.

Rygorysta *nł.* surowo i bezwzględnie stosujący się i przestrzegający przepisów i praw.

Rygoryzm *nł.* zbytnia surowość, ścisłość, ostrość postępowania.

Rygweda *sind.* pierwsza i najstarożytniejsza z czterech ksiąg Wed, obejmujących podstawy braminizmu.

Rykoszet *ob.* **Ricochet**.

Ryksza *jap.* dorożka dwukołowa, o dwu dyszlach, ciągniona przez człowieka.

Rym *n.* jednobrzmienność końcówek w wierszach; **rymować**, układać wiersze; zgadzać się; **rymarz**, wierszopis, poeta; dziś *żart.* lichy poeta.

Rymarz *n.* rzemieślnik robiący wyroby z grubej skóry, np. walizy, rzemienie i t. p. siodlarz; **rymarstwo**, rzemiosło rymarza, siodlarstwo.

Rymesa *ob.* **Rimessa**.

Rynek *n.* plac miejski; targowisko; **r. handlowy**, miasto, w którym handel jakimś przedmiotem prowadzi się na wielką skalę; **r. pieniężny**, ogół osób i instytucji handlujących pieniędzmi (bankierzy, banki, giełdy); ogół pieniędzy, których właściciele starają się o ich umieszczenie; **r. wszechświatowy**, ogół towarów i pieniędzy świata całego, będących przedmiotem handlu dla kupców wszystkich krajów ucywilizowanych.

Ryngraf *n.* poświęcana blacha mosiężna z wyrytym na niej wizerunkiem Najświętszej Marji Panny, Jezusa Chrystusa, noszona przez rycerzy na zbrojach; blacha okrągława biała lub żółta, zawieszana na szyi jako oznaka rycerza, strażnika na służbie.

Ryngurt *n.* rzemień do podpinania siodła.

Rynolalja, **Rynofonja** **g.* mówienie przez nos, głos nosowy.

Rynolaryngologja **g.* nauka o chorobach krtani i jamy noso-gardzielowej.

Rynologja **g.* część medycyny traktująca o chorobach nosa.

Rynoplastyka **g.* operacja, mająca na celu odbudowanie nosa, zniszczonego chorobą, a. wskutek operacji, za pomocą przyrośnięcia skóry wziętej z ramienia, z czoła a. policzka.

Rynoskop **g.* wziernik nosowy.

Rynoskopja **g.* badanie nosa wziernikiem.

Rynsztunek *n.* przedmioty służące do uzbrojenia; zbroja, uzbrojenie żołnierza.

Ryot *ar.* [*a.*] *(rajet)* rolnik krajowiec, chłop w Indostanie.

Rypa *n. dosł.* żebro; żebrowanie u maszyny.

Rypienista *w.* aktor uzupełniający swoją grą role główne; w orkiestrze: towarzyszący grającemu solo.

Rypjenowy *w.* głos, wtórujący głosowi solowemu.

Ryps *f.* gęsta tkanina jedwabna, wełniana lub bawełniana z cieniutkiej przędzy, okrywającej znacznie grubszą osnowę, wydatnie prążkowana.

Ry... p. także **Ri...**

Rys *n.* pociągnięcie piórem lub ołówkiem, **kreska**, sztych; znak, odznaka, cecha; kształt, zarys, kontur; krótki wykład, szkic.

Rysa *n.* szpara, kresa, szrama, blizna.

Rysak *r.* rasa koni rosyjskich, wysokich, niezupełnie harmonijnej budowy, doskonałych w chodzie kłusem; kłusak.

Rytm *g.* ruch (takt) miarowy; harmonja, wypływająca z następstwa po sobie ruchów lub dźwięków w jednakowych odstępach czasu, w stałym porządku; w *poezji*: harmonja wiersza, harmonijne, kolejne następstwo sylab długich i krótkich, akcentowanych i nieakcentowanych, nadające wierszowi śpiewność; w *muz.* kombinacja dźwięków rozmaitych co do długości i akcentu, powtarzająca się i zabarwiająca odrębnym charakterem utwór muzyczny; **rytmy**, wiersze poezje.

Rytmika *g.* nauka o rytmie; harmonijny spadek tonów, dźwięków; **rytmiczny**, miarowy, mile brzmiący, dźwięczny; zachowujący rytm (w muzyce, w poezji).

Rytmometr **g.* taktomierz.

Rytrata *w.* portret, obraz, wizerunek.

Rytualiści *nł.* zwolennicy zachowywania w kościele obrządków przepisanych.

Rytuał *ł.* zachowanie przepisanego porządku i obrządku przy ceremonjałach i obchodach świątecznych; księga ceremonji kościelnych; obrządek kościelny.

Rywal *f.* współubiegający się, współzawodnik.

Rywalizacja *nł.* współubieganie się, współzawodnictwo.

Rywjera *f.* *(zam.* **Rivière de diamants**), naszyjnik brylantowy; nazwa malowniczych wybrzeży zatoki Gienueńskiej; *ob.* **Riviera**.

Ryza *n.* miara papieru zawierająca 20 liber (480 albo 500 arkuszy); *przen.* kluba, należyte granice; **trzymać w ryzie**, trzymać w karbach, w klubach, w karności; **wziąć w ryzę**, ująć swobody, zaprowadzić karność; droga wodna oznaczona.

Ryza *r.* ornat kościelny duchownych prawosławnych.

Ryzalit *ob.* **Risalto**.

Ryzyko *w.* niebezpieczna próba, odważenie się na co; przedsiębiorstwo niebezpieczne; niepewność, traf; możliwość zarówno zysków jak i strat, towarzysząca jakiej czynności; **wielkie, grube r.**, prawdopodobieństwo znacznych strat; **ryzykować**, odważyć się, przedsięwziąć co z narażeniem się na niebezpieczeństwo, na przykrość, na stratę; zdać się na los, stawić na los szczęścia, na kartę; **ryzykowny**, grożący niebezpieczeństwem, niepewny, zbyt śmiały.

Rząp *n.* zbiornik wody niepłynącej, deszczowej, basen.

Rzymska łaźnia, **Rzymska kąpiel**, kąpiel polegająca na przebywaniu bez odzieży w zamkniętym pokoju, w którym powietrze jest suche i mocno nagrzane (od 40 do 69 stopni Celsjusza) i potem ochładzanie za pomocą natrysku.

S.

S. *skr.* **Sanctus** *ł.* Święty.

S. w *muz. skr.* **Segno** *w.* *(senjo)*, znak wskazujący zazwyczaj część, następującą po części początkowej, a poprzedzającą zakończenie i przeznaczoną do powtórnego odegrania.

S. *skr.* **Seu**, **Sive** *ł.* czyli.

S. w zegarkach angielskich *skr.* **Slower** *a.* *(sloer)* wolniej; *ob.* **R.** *skr.* **Retard**.

S. w *muz. skr.* **Soprano** *(ob.)*.

S. *skr.* **Süd** *n.* południe.

$. *skr.* dolar, moneta amerykańska.

S. a. w *bibljogr. skr.* **Sine anno** *ł.* bez wymienienia rok (wydania, druku).

Sabaoth *hebr.* zastępów, mocy, np. **Boże S.**, Boże zastępów.

Sabat, **Sabbat** *hebr.* siódmy dzień wypoczynku u Izraelitów; mniemana schadzka czarownic pod przewodnictwem szatana, odbywająca się co sobotę, połączona z obrzydliwemi zabawami i czarami; **sabbatowy rok**, według St. Test. każdy siódmy rok, rok świąteczny, w którym grunty ugorowały i niewolnicy otrzymywali wolność.

Sabeizm *nł.* cześć boska oddawana ciałom niebieskim (słońcu, gwiazdom, planetom.

Sabejczyk, wyznawca Sabeizmu; u mahometan nazwa dawana Nazarejczykom uznającym św. Jana Chrzciciela za proroka.

Sabeljanizm *nł.* sekta utrzymująca, że Trójca św. jest potrójnym objawieniem jednej osoby boskiej (od nazw. herezjarchy Sabeljusa, który żył w połowie 3-go w. po Chr.).

Sabinowie *ł.* dawny lud środkowo-włoski.

Sabotaż *f.* uszkodzenie; niszczenie urządzeń kolejowych przez robotników strajkujących.

Saboty *f.* drewniane obuwie, używane przez wieśniaków we Francji.

Saburra *ł.* zamulanie żołądka pokarmem niestrawionym.

Saccadé *f.* *(sakade)* ostry, urywany, ucinkowy (ton).

Saccharum *ł.* cukier; **s. lactis**, cukier mleczny, o-

trzymywany z serwatki; **s. saturni**, cukier saturna, octan ołowiu, sól słodkawa, wonna, trująca, antyseptyczna, używana jako lek na okłady, przemywania i do wyrobu blanszu.

Sacellum *l.* kapliczka z ołtarzem na cześć jakiego Świętego.

Sacer *l.* święty, bogom poświęcony; **s. morbus**, *dosł.* święta choroba, epilepsja.

Sacerdos *l.* kapłan.

Sacerdotium *l.* kapłaństwo.

Sacer esto *l.* niech będzie przeklęty.

Sacharoza *nł.* nazwa chemiczna cukru trzcinowego.

Sacharyfikacja *nł.* zamienianie się na cukier, cukrowanie się, zcukrzenie.

Sacharymetr *nł.* przyrząd do oznaczania gatunku i zawartości cukru w roztworach przy pomocy polaryzacji światła.

Sacharyna *nł.* produkt otrzymywany sztucznie ze smoły naftowej lub z węgla kamiennego, 280 razy słodszy od cukru, nie posiadający jednak własności pożywnych; używa się w chorobie cukrowej zamiast cukru do słodzenia pokarmów.

Sachem *z jęz. ameryk.* naczelnik plemienia Indjan czerwonoskornych w Ameryce Północnej.

Sachet *f. (sasze) ob.* **Saszetka.**

Sacra *l.* rzeczy święte, odnoszące się do służby bożej.

Sacra consulta *l.* najwyższy sąd kryminalny w Rzymie, Izba kasacyjna.

Sacra scriptura *ob.* **Scriptura sacra.**

Sacré Coeur *f. (sacre kör) dosł.* Święte Serce (Jezusa) nazwa zakonów żeńskich Serca Jezusowego albo Sercanek, poświęconych wychowywaniu i kształceniu dziewcząt.

Sacrificium *l.* Ofiara, Msza święta.

Sacrifizio del intelletto *w. dosł.* ofiara z rozumu: wyrzeczenie się własnego przekonania wobec innego, wymaganego przez ludzi potężnych.

Sacrilegium *l.* świętokradztwo, bluźnierstwo.

Sacristitium *l.* zawieszenie wszelkiej czynności kościelnej wskutek interdyktu.

Sacrum Imperium romanum *l.* święte państwo rzymskie.

Sada-Jacco *(-jakko)*, rodzaj lekkiego szlafroczka kobiecego (od nazw. aktorki Japonki).

Sadi *tur.* turecki mnich wędrowny.

Sadrach *hebr.* zły duch, książę piekieł.

Saduceusze [*l.*] sekta żydowska z III-go wieku przed Chr., składająca się z arystokracji kapłańskiej, która odrzucała nieśmiertelność duszy i zmartwychwstanie.

Sadystyczny obłęd *ob.* **Sadyzm.**

Sądyzm *nł.* zwyrodnienie erotyczne mężczyzn, polegające na lubowaniu się w zadawaniu cierpień fizycznych kobietom (nazwa od pisarza Sade 1740—1814).

S. A. E. *skr.* **Son Altesse Eminentissime** *f. (są naltes emina^{n}tisim)* jego książęca mość.

Saeculum *l.* wiek stulecie.

Saepe est sub pallio sordido sapientia *l.* często pod brudnym płaszczem kryje się mądrość.

Saepe premente deo fert deus alter opem *l.* często gdy jeden bóg zsyła nieszczęście, drugi bóg przynosi pomoc.

Saepe stylum vertas *l.* często styl odwracaj t. j. poprawiaj, wygładzaj to, co napisałeś.

Saepe tacent vocem verbaque vultus habet *l.* milcząca twarz ma często głos i słowa.

Safeici *nł.* sekta mahometańska powstała w VIII w. po Chr.

Safes *a. (sefs)* stalowe skrzynki w skarbcu opancerzonym stalą, na pieniądze i przedmioty wartościowe.

Safi *ar.* kawałek papieru z mistycznym napisem arabskim, uważany przez mahometan za amulet.

Saficzny **g.* **wiersz**, składa się ze strofek czterowierszowych; trzy pierwsze wiersze w strofce jedenastozgłoskowe, każdy złożony z pięciu stóp (trochej, spondej, daktyl, trochej), czwarty wiersz pięciozgłoskowy złożony z dwu stóp (daktyl, trochej); od nazw. poetki Safo, która takim wierszem układała swoje utwory.

Safizm **g.* nienaturalny pociąg erotyczny kobiety do kobiety (od im. poetki Safo).

Safjan *pers.* skóra owcza lub koźla wyprawna i farbowana; kurdyban.

Safo, Safona *g.* słynna poetka grecka, żyjąca około r. 600 przed Chr.; nazwa dawana kobietom poetkom.

Saga *skand. (zaga)*, opowiadanie, bajeczne podanie skandynawskie.

Sagaja *ob.* **Assagaj.**

Sage-femme *f. (saż-fam.)* akuszerka.

Sagitalny *l.* strzałkowy (szew t. j. spojenie kości czaszki).

Sagittarius *l.* łucznik, strzelec; nazwa jednej z konstelacji w Zodjaku.

Sago *malajs.* krupy i mączka jadalna z rdzenia palmy azjatyckiej.

Sagum *l.* u staroż. Rzymian: żołnierski płaszcz wełniany przytwierdzony na ramieniu klamrą.

Sahajdak *ob.* **Sajdak**; **Sahajdaczny**, daw. wódz Kozaków, drugi po atamanie.

Sahib *ar.* towarzysz, pan, w Persji i w Indjach tytuł dawany Europejczykom.

Sai *jap.* Zachód, zachodnia strona świata.

Saillie *f. (saji)* koncept, dowcipne słówko; w budownictwie: występ.

Saint *f. (sę)*, **Sainte** *f. (sęt)* święty, święta.

Saint-Antony's fire *a. (sent entonis fajr) dosł.* ogień św. Antoniego; róża (choroba).

Sainte Barbe *f. (sęt barb)* na okrętach wojennych francuskich miejsce, gdzie przechowuje się proch i amunicja.

Saintété *f. (sętete)* świętobliwość; **Sa S.** Jego Świętobliwość, Papież.

Saint-Germain *f. (sę żermę)* ziółka z liści senesowych.

Saint-Simonizm *f. (sę-)* teorja socjalistyczna, zbudowana przez zwolenników nauki hr. Saint-Simon'a (1706—1825), dążąca do zjednoczenia ludzi w jedną moralną i polityczną całość, do oparcia hierarchji społecznej na uzdolnieniu jednostek, oraz do zniesienia prawa dziedziczenia i przywilejów.

Saison *f. ob.* **Sezon.**

Saison morte *f. (sezą mort)* martwa pora roku, czas wakacyjny, czasy ogórkowe.

Sajan *w.* w staroż. krótka suknia żołnierska przewiązywana w pasie.

Sajdak *tat.* kołczan wraz z łukiem i strzałami.

Sajeta *f.* sukno cienkie kosztowne; *żart.* jedwabie, atłasy, kosztowne, wspaniałe stroje.

Sak *hebr.* [*f.*] worek, torba, sieć na ptaki, na ryby; matnia, potrzask, sidło, łapka; skóra cielęca wyprawna; letni męski paltot, sakpalto.

Sakada *f.* krótkie i ostre pociągnięcie smyczkiem, biorące naraz kilka nut.

Säkerhets Tändstickors *szw.* zapałki szwedzkie, zapałki bezpieczeństwa (ich łebki są bez fosforu i siarki; zapalają się przez potarcie o masę fosforową specjalnie przygotowaną).

Saki *jap.* przylądek; szybko odurzający napój z ryżu.

Sakla *tat.* chata u Tatarów, lepiona z ziemi a pleciona z chróstu.

Sakofora *g.* pokutnik odziany w gruby worek.

Sakpalto *ob.* **Sak.**

Sakra *l.* wyświęcenie i namaszczenie na biskupa; **zdjąć s-ę**, pozbawić godności kapłańskiej.

Sakrament *l.* znak widomy niewidzialnej łaski Bożej; obrządek religijny uroczysty, uświęcający i obdarzający pod widomym znakiem niewidzialną łaską Bożą; **Przenajświętszy S.**, to samo co Hostja; **Sakramentka**, zakonnica nieustającej adoracji Najświętszego Sakramentu, benedyktynka; *ob.* **Petynetowa baba.**

Sakramentalja *l.* błogosławieństwa kościelne jakoteż rzeczy należące do służby Bożej, a przez kościół poświęcone, np. woda święcona, olej, wino, palmy itp.

Sakramentalny *l.* mający moc Sakramentu; uroczysty; stanowczy, tajemniczy; święcie zachowywany, uświęcony zwyczajem.

Sakryfikować *l.* poświęcić co komu, czynić ofiary.

Saksofon *g.* instrument blaszany, dęty, o dźwięku fagotowym.

Sakuntala *sind.* tytuł dramatu (wedle imienia bohaterki) napisanego przez Kalidasę, poetę indyjskiego z VI-go w. przed Chr., którego bohaterka jest uosobieniem wierności małżeńskiej.

Sakwojaż *f.* torba podróżna.

Sala *f.* wielka i piękna komnata przeznaczona zwłaszcza na miejsce: posiedzeń obradujących, zabaw, wogóle licznych zgromadzeń; salon, pokój bawialny.

Sala *ar.* modlitwa, którą mahometanie odmawiają 5 razy dziennie.

Saladeros *h.* wielkie place w Buenos-Ayres przeznaczone do rzezi bydła; surowe skóry bydła tamże.

Salaire *f. (saler)*, **Salarium** *l.* płaca, żołd, pensja.

Salambo, u Babilończyków bogini miłości, opłakująca śmierć bożka słońca.

Salami *w.* rodzaj salcesonu, przyrządzanego we Włoszech i Tyrolu z mięsa wieprzowego, grubo posiekanego z dodatkiem czosnku.

Salamlik *ar.* sala przyjęć.

Salamoniak *ob.* **Salmiak.**

Salarium *l. ob.* **Salaire.**

Salaterka *f.* ozdobne szklane lub porcelanowe dość głębokie naczynie do podawania na stół sałaty, kompotów i różnych potraw.

Salcefja *ob.* **Salsefja.**

Salceson *f.* kiszka gruba, nadziewana tłuszczem i mięsem krajanym a. siekanym, a. krwią zsiadłą.

Saldo *w.* różnica zachodząca w pisanym rachunku między przychodem a rozchodem; w księgach rachunkowych, po zamknięciu rachunków, reszta po stronie: winien lub ma; **per s-o**, jako reszta z rachunku do wyrównania; **saldować**, zamykać rachunki w księdze; zapłacić, wyrównać rachunek.

Salem(a. **Salam**) - **alek** (a. **s.-alejkum**) *ar.* pokój z tobą! (powitanie muzułmanów).

Salep *ar.* rodzaj mączki zawartej w bulwiastych korzeniach różnych gatunków storczyka w pomieszaniu z substancją do gumy podobną, używany głównie na Wschodzie do przyrządzania miejscowych przysmaków.

Salernitańska *śrł.* **szkoła**, słynna akademja medyczna założona we Włoszech w Salerno w r. 1150.

Saleté *f. (salte)* brud, plugastwo (w znaczeniu fizycznym i moralnym).

Saletra *ł.* związek solny kwasu azotowego i potażu, sól przezroczysta, smaku słonawo-chłodzącego, znajdowana w naturze lub otrzymywana sztucznie, służy do konserwowania mięsa, do wyrobu prochu strzelniczego, także jako lek moczopędny; **s. chilijska**, połączenie sodu z kwasem azotnym, sól podobna do saletry zwyczajnej, lecz rozpływająca się na wilgotnym powietrzu, znajdowana w Ameryce Połud., używa się jako nawóz bogaty w azot i do fabrykacji saletry zwyczajnej.

Salezjanki, zakon żeński św. Franciszka Salezego, pielęgnujący chorych i wychowujący dziewczynki.

Salgany, wielkie warzelnie łoju w stepach w Rosji południowej.

Salickie prawo, prastare prawo Franków Salickich, wyłączające kobiety od dziedziczenia własności, zastosowane później do wyłączenia potomków żeńskich od dziedziczenia tronu.

Salicyl a. **Salicylan** *nł.* **sodu**, połączenie kwasu salicylowego z węglanem sodu, ciało białawe, słodkawo słone, w postaci łusek krystalicznych, stosowane jako środek leczniczy w chorobach reumatycznych i nerwowych; **salicylowy kwas**, bezbarwne i bezwonne kryształy, powstające przy działaniu kwasu węglanego na ogrzany związek fenolu z sodem, środek antyseptyczny i przeciwgnilny (trucizna).

Salifikacja *nł.* powstawanie soli.

Salina *ł.* żupa solna, kopalnia soli, tężnia, warzelnia soli

Salinaria *nł.* podatki solne.

Saliwacja *nł.* ślinotok.

Salizacja *nł.* ruch drgający muskułów.

Salle d'armes *f. (sal darm)* sala publiczna do fechtunku.

Salles d'asile *f. (sal dazil)* ochronki dla dzieci.

Salm(a) (z *psalm*), psalm.

Salmi *f.* rodzaj bigosu z pieczonego ptactwa (bekasów, kulików, słonek) duszonego z winem, kawałkami chleba etc.

Salmiak a. **Salamoniak** *ł.* związek chemiczny wodanu amonu z kwasem chlorowodorowym, sól krystaliczna, bezbarwna, smaku słonego, używana w medycynie, w przemyśle technicznym.

Salmigondis *f.* *(salmigądi)* sałata śledziowa; mieszanina różnych potraw.

Salol *nł.* związek chemiczny fenolu z kwasem salicylowym, proszek krystaliczny, używa się jako środek dezynfekcyjny i jako lek w reumatyzmach, w newralgjach.

Salon *f.* pokój przeznaczony dla przyjęć gości, pokój bawialny wykwintnie urządzony; *przen.* towarzystwo arystokratyczne; wystawa obrazów; **salonowy**, elegancki, wytworny; **wagon s-wy**, wagon kolei żelaznych, urządzony jak pokój z wszelkiemi wygodami; **muzyka s-wa**, muzyka popisowa złożona z utworów błyskotliwych; **salonowość**, ułożenie wykwintne; wykwintny sposób obejścia się.

Salon des refusés *f. (salą de refüze) dosł.* salon odrzuconych; wystawa malowideł i rzeźb nieprzyjętych na wystawę ogólną, jako nielicujących z pojęciami o sztuce, wyznawanemi przez kierowników wystawy ogólnej.

Saloon *a. (salun)* szynkownia.

Salopa *f.* długa, obszerna, zwykle watowana odzież wierzchnia kobieca z rękawami.

Salpetrière *f.* nazwa wielkiego szpitala dla kobiet w Paryżu.

Salsaparylla *nł.* korzenie krzewu, rosnącego w Wirginji, używane jako środek leczniczy, wzbudzający poty i czyszczący krew.

Salsefja, „owsiane" korzonki, korzenie kozibrodu łąkowego, jadane jako jarzyna.

Salsy *w.* niewysokie wzgórza wulkaniczne, z których wybucha błoto.

Salt *w.* skok, pląs.

Salta *ł.* gra dwuosobowa, do której potrzeba specjalnej tablicy i kamieni (figur): zwycięża gracz, który swoje kamienie pierwej przeprowadzi na miejsca zajmowane początkowo przez kamienie przeciwnika.

Saltante *w.* tanecznie, wesoło.

Saltarella *w.* skoczny taniec włoski o szybkim tępie, z towarzyszeniem gitary

Salte-lake *a. (selt-lek)* słone jezioro (w Amer. Półn.).

Saltimbanque *f. (saltębaⁿk)* kuglarz wędrowny, linoskok skoczek podwórzowy.

Salto mortale *w.* skok śmiały, niebezpieczny; *przen.* przedsięwzięcie połączone z wielkim niebezpieczeństwem; nagła zmiana postępowania.

Saltus in natura non datur *ł.* w przyrodzie niema przeskoków.

Salus civitatis *ł.* dobro państwa.

Salus libenter *ł.* bądź uprzejmym dla wszystkich.

Salus publica a. salus rei publicae suprema lex esto *ł.* dobro publiczne a. dobro Rzpospolitej powinno być najwyższym prawem.

Salutem dico! *ł.* życzę zdrowia, powodzenia!

Salutować *ł.* witać po wojskowemu, oddawać honory wojskowe.

Salutyści *nł.* członkowie **Armji zbawienia** *(ob.)*.

Salva approbatione *ł.* z zastrzeżeniem uznania, przyjęcia.

Salva auctoritate *ł.* z zastrzeżeniem zachowania władzy zwierzchniej.

Salva dignitate *ł.* z zachowaniem godności.

Salvation Army *a. (selweszn armi)* Armja Zbawienia *(ob.)*.

Salvator *ł.* zbawca, Zbawiciel.

Salva venia *ł.* za pozwoleniem.

Salve *ł.* witaj! bądź pozdrowiony! **S. Regina!** witaj Królowo! pierwsze słowa pieśni na cześć Matki Boskiej jako Królowej Niebios.

Salvo calculo *ł.* z możliwością omyłki w rachunkach.

Salvo conditione *ł.* z zastrzeżeniem warunków.

Salvo errore et omissione *ł.* z możliwością błędu i opuszczenia; *skr.* **S. E. O.**

Salvo honore *ł.* bez ujmy honoru.

Salvo jure *ł.* z zastrzeżeniem prawa.

Salvo meliore *ł.* z zastrzeżeniem lepszego wyroku.

Salvo pleno titulo *ł.* z zachowaniem pełnego tytułu, z wymienieniem należytych godności; *ob.* **S. p. t.**

Salvo regressu *ł.* z zastrzeżeniem cofnięcia się.

Salvo remissione *ł.* zastrzega się zwrot.

Salvo titulo *ł.* z zachowaniem tytułu, godności (na okólnikach); *skr.* **S. T.**

Salvus conductus *ł.* list bezpieczeństwa, list żelazny, glejt.

Salwa *f.* wystrzały jednoczesne z wielu strzelb lub armat, dane na czyją cześć, przy powitaniu, nad grobem, podczas uroczystości.

Salwować *ł.* ratować, ocalić, strzec; **s. się**, chronić się, uciekać.

Salzi *w. ob.* **Salsy.**

Sałata *w.* drobno krajane jarzyny, mięsiwo, ryby, podawane z sosem pikantnym; rodzaj roślin należących do rodziny złożonych, podawanych surowe z sosem pikantnym a. parzonych wrzącą wodą i octem do mięsiwa; *żart.* dorożkarz, inaczej: sałaciarz.

Sam (*skr.* **Samuel**) *a. (sem)* żartobliwa nazwa nadawana Amerykanom Stanów Zjednoczonych.

Samarytanin, mieszkaniec Samarji w dawnej Judei, z plemienia, które powstało przez pomieszanie Izraelitów z poganami; *przen.* **biblijny s.**, człowiek miłosierny, pielęgnujący troskliwie chorego.

Sambos *h.* dzieci murzynów i Indjan lub mulatów; rodzaj kosztownego drzewa wonnego; daw. instrument muzyczny o 4 strunach.

Samiel *hebr.* u Żydów djabeł, zły duch, najwyższy z szatanów.

Samogitia *ł.* Żmudź.

Samosatenjanie, sekta z 3-go w. po Chr. zaprzeczająca bóstwu Chrystusa.

Samowar *r.* maszyna z kominkiem na węgle do gotowania wody na herbatę.

Sampan *chińs.* **mała** tratwa

rzeczna w Chinach, z domeczkiem mieszkalnym.

Samson *hebr.* jeden z sędziów żydowskich, słynny z niezwykłej siły; *przen.* człowiek niezmiernie silny, siłacz; gatunek tytuniu mocnego.

Samum *ar.* wicher gorący, duszny, unoszący tumany drobniutkiego pyłu, właściwy pustyniom Arabji, Syrji i półn. Afryki.

Samurai *jap.* szlachcic japoński, wasal w Japonji.

San *h.*, **Santo** *w.* święty, **Santa**, święta.

Sanacja *l.* uzdrowotnienie.

Sanae mentis *l.* zdrów na umyśle.

Sanatogien *nł.* związek *chem.* kazeinu z glicerynofosforanem sody, dawany jako pokarm chorym i rekonwalescentom.

Sanatorjum *nł.* zakład leczniczy w miejscowości zdrowotnej, uzdrowisko.

Sanbenito *h.* żółta koszula bez rękawów, z pomalowanemi na niej płomieniami i djabłami, w którą odziewano ludzi skazanych przez Inkwizycję na spalenie.

Sancho Pansa, sługa i giermek Don Kiszota *(ob.)*; typ sługi wiernego ale głupiego.

Sancta simplicitas! *l.* święta naiwności! (okrzyk zdumienia wobec prostoty ludzkiej lub niewiadomości rzeczy, które powinny być każdemu wiadome).

Sanctissimum *l.* Najświętszy Sakrament; *przen.* to, co komuś jest najświętsze.

Sanctuaire *f.* *(sa^{n}ctüer)*, **Sanctuarium** *l.* święty przybytek; wnętrze kościoła, miejsce przy wielkim ołtarzu; miejsce, gdzie przechowują się świętości i relikwje.

Sanctum officium *l.* tytuł urzędowy Inkwizycji.

Sanctum sanctorum *l.* święty przybytek.

Sanctus *l.* święty; część Mszy świętej po prefacji.

Sancyt *nł.* w dawnym prawie polskim: wyrok sejmowy lub uchwała.

Sandacz *n.*(?) ryba ciernioopletwa, spokrewniona z okuniem, mieszka w większych rzekach i jeziorach środkowej i wschodniej Europy; mięso ma delikatne.

Sandał *g.* drzewo rosnące w Indjach, dostarczające cenionego drewna biało-żółtawego z pięknym zapachem, używanego do kadzenia i do wykładania zbytkownych wyrobów stolarskich; **s-y**, rodzaj obuwia, złożonego tylko z podeszwy przymocowanej do stóp rzemieniami.

Sandarak(a) *g.* żywica wydzielana przez niektóre gatunki drzew iglastych półn. Afryki, żółtawa, twarda, łatwo topliwa, rozpuszczająca się w alkoholu, używana do wyrobu werniksów i lakierów.

Sandemanjanie, sekta w St. Zjedn. Amer. Półn. trzymająca się ściśle Ewangielji.

Sandwich *a. (sendicz)* dwie skibki, dwa kawałki chleba z masłem, między które jest włożone mięsiwo, ser, szynka i t. p.

Sandwichman *a. (sendiczmen)* człowiek z przytwierdzonemi na plecach i piersiach ogłoszeniami, krążący po mieście dla reklamy.

Sandżak *tur.* chorągiew; część paszałyku, powiat, obwód w Turcji; **s. szeryf**, *dosł.* szlachetna chorągiew z jedwabnej tkaniny zielonej z napisami, niegdyś używana przez Mahometa, obecnie używana tylko w razie, gdy państwu Osmańskiemu grozi wielkie niebezpieczeństwo i sułtan sam staje na czele wojska.

Sanfedyści *w.* niegdyś arystokratyczni członkowie stowarzyszenia w państwie Papieskim, broniącego władzy świeckiej Papieża przeciwko knowaniom Karbonarjuszów.

Sang froid *f. (sa^n frua)* zimna krew, spokój, przytomność umysłu, nieuleganie pierwszym wrażeniom, niepoddawanie się wzruszeniu.

Sangwiniczny *nł.* krwisty, krewki, żywy, ognisty, gwałtowny, wrażliwy, gorący (temperament).

Sangwinik *nł.* człowiek krewki, prędki, zapalczywy.

Sanhedryn [*hebr.*] a. **Synedrium** *g.* najwyższa zwierzchność, rodzaj senatu, a zarazem najwyższego sądu u starożytnych Izraelitów.

Sanitarjusz *nł.* dozorca chorych i rannych w czasie wojny a. epidemji.

Sanitarny *nł.* zdrowotny, tyczący się utrzymania zdrowia i zapobiegania chorobom; **s-a policja**, policja lekarska; **s-a komisja**, władza ustanowiona w celu przeprowadzenia środków ochronnych przeciw rozszerzaniu się chorób zaraźliwych; **s-e oddziały** w wojsku służą do transportowania rannych, przy ambulansach i lazaretach; **s-e pociągi**, odpowiednie urządzone pociągi kolejowe do przewożenia rannych; **s-e stacje**, lokale, w których w każdym czasie znajduje się lekarz i felczer, gotowi do niesienia pomocy w nagłych wypadkach; **s-y korpus** w wojsku ogół lekarzy wojskowych, pomocników szpitalnych i dozorców chorych pod władzą głównego lekarza armji.

Sankcja *l.* zatwierdzenie przez najwyższą władzę, uprawnienie, uprawomocnienie, uświęcenie czego; **s pragmatyczna** *ob.* **Pragmatyczny**.

Sankcjonować *nł.* potwierdzać, nadawać moc prawną.

Sankiulota *f. (dosł.* bez krótkich spodni) nazwa szydercza nadawana partji ludowej, oraz zagorzałym republikanom za czasów pierwszej rewolucji francuskiej, którzy nie nosili spodni sięgających do kolan, lecz długie.

Sanktuarjum *l.* miejsce w głównym ołtarzu, gdzie się przechowuje Najświętszy Sakrament; Przybytek św.

Sanktus *l.* święty; (*skr.* **St.**).

Sanktyfikacja *l.* poświęcenie, uświątobliwienie; zaliczenie w poczet świętych.

Sans avis *f. (sa^n zawi)* bez zawiadomienia piśmiennego.

Sans comparaison *f. (sa^n kąparezą)* bez porównywania.

Sans compliment *f (sa^n kąplima^n)* bez pochlebstwa.

Sans-culottes *ob.* **Sankiulota**.

Sans-culottides *f. (sa^n külotid)* w republikańskim kalendarzu z czasów pierwszej rewolucji francuskiej ostatnie pięć a. sześć dni w roku uroczyście obchodzone.

Sans façon *f. (sa^n fasą)* bez ogródek, bez ceremonji.

Sans garantie *f. ob.* **S. G. D. G.**

Sans gêne *f. (sa^n żen)* nie krępując się, nie zadając sobie przymusu.

Sanskryt *stind.* język klasyczny induskich Arjów, język uczonych i świętych ksiąg indyjskich, oraz pomników literatury indyjskiej (martwy był już za czasów Aleksandra Macedońskiego).

Sanskrytolog *nł.* znawca sanskrytu, badacz literatury sanskryckiej.

Sans le savoir *f. (sa^n lö sawuar)* bezwiednie.

Sans paroles *f. (sa^n parol)* w *muz.* bez słów.

Sans-patrie *f. (sa^n patri)* ten, kto nie ma przywiązania do żadnego kraju jako swojej ojczyzny, bezojczyźniak, kosmopolita.

Sans pédale *f. (sa^n pedal)* bez użycia pedału.

Sans peur et reproche *f. (sa^n por e roprosz)* bez trwogi i skazy (rycerz), przydomek dawany rycerzowi francuskiemu Bayard'owi, którego męstwo i szlachetność wzbudzały podziw nawet wrogów.

Sans phrase *f. (sa^n fraz)* bez omówień, bez żadnego gadania, bez zastrzeżeń (np. posłusznym być, uznawać czyją powagę, władzę)

Sans résèrve *f. (sa^n rezerw)* otwarcie, szczerze.

Sans rime et sans raison *f (sa^n rim e sa^n rezą) dosł.* bez rymu i bez racji: ni z tego, ni z owego, bez rozumnego powodu

Sans-souci *f. (sa^n-susi)* bez troski.

Santa casa *h. dosł.* święty dom, gmach inkwizycji w Madrycie.

Santa conversatione *w. dosł.* święta rozmowa: obraz, przedstawiający świętych, ugrupowanych dokoła Madonny (niektórzy malarze włoscy celowali w takich obrazach).

Santa hermandad *h.* święte bractwo, stowarzyszenie mieszczan, zorganizowane początkowo przeciw nadużyciom szlachty, w r. 1485 uprawnione, wykonywało czynności policyjno-sądowe, później zwróciło się przeciw Maurom i Żydom.

Santal *g.* substancja znajdująca się w drzewie sandałowym.

Santo, Santa *ob.* **San**.

Santonina *nł.* organiczny związek chemiczny, otrzymywany z nasienia cytwaru, składa się z węgla, wodoru i tlenu; bezbarwne błyszczące kryształki, rozpuszczalne w alkoholu, eterze, używane jako lek przeciw robakom, w większych dozach trujące.

Santorin *nł.* cement zawarty w skałach wulkanicznych.

Sapek, moneta w Annamie=$^2/_3$ kopiejki.

Saper *f.* żołnierz z oddziału będącego pod dowództwem inżynierów wojskowych i zajmującego się sypaniem szańców, zakładaniem min, kopaniem rowów etc.

Sapere aude *l.* ośmiel się być mądrym! staraj się być rozumnym!

Saperment! *n.* do licha! do djabła!

Sapiens nihil affirmat, quod non probet *l.* mądry nic będzie twierdzić nic takiego,

czego nie mógłby udowodnić.

Sapiens sufficit sibi *l.* mędrzec wystarcza sobie.

Sapjent *l.* pedel

Sapientia *l.* mądrość.

Sapienti sat *l.* mądremu dość nadmienić; mądrej głowie dość dwie słowie.

Sapientis est naturae convenienter vivere *l.* cechą mędrca jest żyć zgodnie z przyrodą.

Saponifikacja *nl.* wytwarzanie mydła, zmydlanie.

Saponina *nl.* pierwiastek roślinny, którego roztwór wodny pieni się jak mydło przy rozcieraniu, otrzymuje się z mydlnika i innych roślin.

Sapor *l.* przysmak; smakowitość.

Sapristi! (*właść.* **Sacristi!**), tam do licha!

Saprofity **g.* roztoczo, grzyby i wogóle te rośliny, które czerpią pożywienie z rozkładających się ciał organicznych.

Saprofityzm *nl.* żywienie się produktami rozkładu innych ciał organicznych, właściwe saprofitom.

S. A. R. *skr.* **Son Altesse Royale** *f.* (*są naltes ruajal*) Jego Królewska Wysokość.

Sarabanda *h.* staroświecki w poważnym tempie taniec hiszpański z kastanjetami i towarzyszeniem śpiewu; miarowy krok konia.

Saraceni [*l.*] nazwa jednego ze szczepów arabskich, nadawana w wiekach średnich Arabom, później rozszerzona na wszystkich mahometan, przeciw którym przedsiębrano w y p r a w y krzyżowe.

Sarafan [*r.*] sukmana chłopów rosyjskich, szeroka suknia zwierzchnia wieśniaczek rosyjskich, otwarta z przodu; szlafrok męski a. damski.

Sardanapal, ostatni król starożytnej Assyrji, według podania słynny z rozpusty i zniewieściałości; *przen.* człowiek zniewieściały oddany rozpuście, tonący w zbytkach i rozkoszach.

Sardar *ob.* **Serdar**.

Sardela *f.* rodzaj małych śledzików, poławianych na zachodnich brzegach Europy, zwłaszcza w Bretanji, oraz w morzu Śródziemnym.

Sardoniczny *l.* **śmiech**, pozór śmiechu z przyczyny kurczu niektórych mięśni twarzowych, właściwy pewnym cierpieniom mózgowym; śmiech gorzki, naigrawający się, szyderczy, uszczypliwy.

Sardonyks *g.* biało i czerwono prążkowana odmiana chalcedonu, oszlifowana zwykle okrągło, używa się w jubilerstwie.

Sardynka *g.* mała rybka morska z rodzaju śledzików jadana na miejscu surowo, a. wysyłana jako konserwa w oliwie.

Sargasso *h.* groniorośl, rodzaj morszczyny (wodorostu) przytwierdzonej korzeniem do dna morskiego, a wierzchołkiem sięgającej powierzchni; rośnie w takiej obfitości, że tworzy ławice na oceanach: Indyjskim, Wielkim, a największą na Atlantyckim pomiędzy wyspami Kanaryjskiemi, Azorskiemi i Bermudzkiemi, zwaną morzem Sargasowem.

Sarkastyczny *g.* szyderski, drwiący, ironiczny, dokuczliwie złośliwy, zjadliwy.

Sarkazm *g.* żart dotkliwy, drwiący, gryzące szyderstwo, zjadliwa ironja.

Sarkoda *g. ob.* **Protoplazma**.

Sarkofag *g.* wspaniała wielka trumna kamienna, bogato rzeźbami okryta, w której starożytni chowali królów i kapłanów: rodzaj kamiennego grobowca w kształcie trumny.

Sarkologja **g.* część anatomji, zajmująca się badaniem mięśni i miękkich części ciała ludzkiego.

Sarkom *g.* mięsak, guz często złośliwy, mogący rozwijać się na wszystkich organach, najczęściej pod skórą między mięśniami (usuwany przy pomocy operacji chirurgicznej).

Sarkoza *g.* dzikie mięso tworzące się na ranach.

Sarmaci *g.-l.* plemię, które w starożytności zajmowało te części Europy, gdzie później osiedlili się Słowianie; nazwa dawana Słowianom, a zwłaszcza Polakom.

Sarmacja *l.* starożytna Polska.

Sarman, kapłan indyjski.

Sarmata *g.-l.* polak starej daty.

Sarmatyzm *nl.* cechy charakteru, wady i obyczaje starej rubasznej ale szczerej szlachty polskiej (nazwa stworzona przez postępowców w XVII w.).

Sarolta *w.* rodzaj pluszu na okrycia zimowe.

Sarpinka *r.* tkanina lniana a. bawełniana wyrabiana przez włościan nadwołżańskich.

Sarsaparylla *ob.* **Salsaparylla**.

Saszetka *f.* torebka lub poduszeczka napełniona substancją wonną, używana do zapachniania bielizny i różnych innych przedmiotów.

Sataniczny *nl.* szatański, djabelski, złośliwy, dybiący na cudzą szkodę, rad z każdej cudzej szkody; **s. kult** *ob.* **Satanizm**.

Satanizm *nl.* ogół właściwości szatana, djabła; nienawiść do ludzi; zadowolenie z każdej cudzej szkody; sianie zepsucia i demoralizacji dla miłości zła; kult szatana; cześć oddawana szatanowi przez niektóre sekty, oraz przez czarowników i czarownice (*ob.* **Szatan**).

Sat cito si sat bene *l.* jest już dość szybko, jeżeli jest dość dobrze.

Satelita *l.* ciało niebieskie, krążące dokoła swojej planety, księżyc, trabant; *przen.* nieodstępny towarzysz.

Satin *f.* (*satę*) atłas.

Satis *l.* dosyć.

Satis eloquentiae, sapientiae parum *l.* dużo wymowy, mało mądrości.

Satisfaktionsfähig *n. dosł.* zdolny do (dania) satysfakcji: ten, kto ze względu na swoje stanowisko społeczne i towarzyskie i na swoje postępowanie honorowe może być wyzwany na pojedynek bez ujmy dla honoru wyzywającego.

Satisfaktionsunfähig *n. dosł.* niezdolny do (dania) satysfakcji: ten, kogo wyzwać na pojedynek byłoby z ujmą honoru dla wyzywającego.

Satis superque *l.* dosyć, a nawet zanadto.

Satis verborum *l.* dosyć już słów, dosyć już gadaniny.

Satrapa *g.* wielkorządca prowincji w starożytnej Persji; *przen.* tyran, ciemięzca.

Satrapja *g.* namiestnictwo; prowincja w Persji.

Saturacja *nl.* nasycenie płynu substancją rozpuszczalną; w chemji: zobojętnianie; lekarstwo: roztwór węglanu sodu, nasycony kwasem cytrynowym; w cukrownictwie: strącenie nadmiaru wapna z soku buraczanego za pomocą kwasu węglanego.

Saturn *l.* w wierzeniach starorzymskich: bożek czasu; planeta z dwoma okrążającemi ją pierścieniami; u alchemików: nazwa ołowiu; **S-a drzewo**, postać drzewa, w jaką układają się cząsteczki ołowiu, gdy zanurzyć pałeczkę cynku w roztworze soli ołowianej.

Saturnalja *l.* uroczystości starorzymskie na cześć Saturna, podczas których znikała chwilowo wszelka nierówność stanów; zabawy rozpustne.

Saturniczny *nl.* **wiersz**, miara wiersza dawnych poematów ludowych rzymskich.

Saturnizm *nl.* chroniczne zatrucie ołowiem.

Saturnus *l. ob.* **Saturn**.

Saturować *f.* odwapniać.

Satyna, **Satynka**, **Satyneta** *f.* tkanina cienka bawełniana gładka a. prążkowana, naśladująca atłas; **satynówka** *ob.* **Satynjerka**.

Satynjerka *f.*, **Satynówka**, przyrząd do satynowania, złożony głównie z gładkiej płyty i dwuch gładkich walców metalowych, obracanych korbą; pomiędzy walcami przechodzi na płytę materjał podlegający satynowaniu (papier, tektura).

Satynować *f.* nadawać połysk, gładzić, przepuszczając przez satynjerkę; **satynowanie**, nadawanie różnym wyrobom fabrycznym gładkości i połysku atłasu; **satynowany papier**, piękny, gładki, połyskliwy papier; **satynówka** *ob.* **Satynjerka**.

Satyr *g.* w mitologji greckiej: bożek leśny, wyobrażany z koźlemi nogami, różkami i ogonem, swawolny, śmieszny i tchórzliwy, uganiający się za nimfami, winem, muzyką i tańcami; *przen.* człowiek cyniczny, lubieżny, rozpustnik.

Satyra *l.* utwór prozą lub wierszem, potępiający, wyszydzający lub z lekka ośmieszający przywary, wady i nałogi ludzkie; wyszydzanie wszelkiej śmieszności z humorem i dowcipem.

Satyriasis *nl.* chorobliwe spotęgowanie popędu płciowego u mężczyzny.

Satyrować *n.* oprowadzać rysunek kolorem dla nadania cienia.

Satyryczny *l.* uszczypliwy, szyderczy, dowcipny.

Satyryk *l.* autor satyr.

Satyryzować *nl.* ośmieszać, krytykować.

Satysfakcja *l.* zadośćuczynienie za urazę; zadowolenie, przyjemność.

Sauf-conduit *l.* (*sof-kądüi*) pozwolenie wydane przez władzę na swobodny przejazd lub pobyt w danej miejscowości bez obawy zaaresztowania; karta bezpieczeństwa, list żelazny, glejt.

Saurus *g.* jaszczur, wielka jaszczurka przedpotowa.

Saut de lit *f.* (*so dö li*) *dosł.* skok z łóżka: szlafroczek ranny kobiecy.

Sauterie *f. (sotri)* zabawa z tańcami.

Sauternes *f. (sotern)* gatunek delikatnego wina francuskiego.

Sauvegarde *f. (sowgard)* opieka, obrona, straż ochronna przydana dla bezpieczeństwa.

Sauve-qui-peut! *f. (sow ki pö)* ratuj się kto może! okrzyk w chwili ucieczki, rozsypki, na widok niebezpieczeństwa.

Savate *f.* boksowanie się nogami.

Saving-Bank *a. (sewin-bank)* kasa oszczędności.

Savoir faire *f. (sawuar fer)* zręczność i umiejętność postępowania, wzięcia się do rzeczy dla dopięcia celu.

Savoir-vivre *f. (sawuar-wiwr)* znajomość form towarzyskich; prawidła życia towarzyskiego.

Sawan(n)y *h.* stepy w Ameryce północnej.

Sawantka *f.* kobieta popisująca się uczonością.

Saynete *f. (senet)* rodzaj intermezza z muzyką i tańcem; mały monodram humorystyczny jako urozmaicenie zabawy towarzyskiej.

Sażeń *r.* miara długości rosyjska=7 stopom angielskim=16 werszkom rosyjskim=2,1343 metrom=prawie 3¼ łokcia miary nowopolskiej.

Sc. *ob.* **Scil.**; pod sztychami znaczy: **sculpsit** *l.* rytował, sztychował.

Sc. *skr.* **Scilicet** *(ob.)*.

Sc. *skr.* **Suo conto**, jego rachunek.

S. C. *skr.* **Salvo calculo** *(ob.)*.

Scabinus *l.* ławnik (rajca miejski).

Scabreux *f. (skabrö) dosł.* chropowaty; *przen.* nieprzyzwoity wszeteczny (o utworze literackim, koncepcie i t. p.), nie nadający się do głośnego wypowiedzenia w towarzystwie przyzwoitym.

Scagnello *w. (skanjello)* podstawek u skrzypiec.

Scala *w.* gama; *ob.* **Skala**.

Scamnum asinorum *l.* ośla ława, ławka, na której w dawnych szkołach usadzano leniwych uczniów.

Scansores *l.* ptaki łażące (papugi) kukułki, dzięcioły etc.

Scapin *f. (skapę)*, **Scapino** *w.* przebiegły sługa w (komedji francuskiej i włoskiej).

Scarabeus *ob.* **Skarabeusz**.

Scaramuccia *w. (skaramucza)*, **Scaramouche** *f. (skaramusz)* w komedji ludowej włoskiej i francuskiej awanturnik, samochwał, którego w końcu komedji bije arlekin.

Scartabellus *w.* [*nl.*] świrczałka, człowiek nowo-uszlachcony za zasługi wojenne, którego potomkowie dopiero stawali się szlachtą z pełnemi prawami rycerskiemi (w daw. Polsce).

Scat *n. (skat)* gra w karty trzyosobowa, do której potrzebne są odrębne karty niemieckie.

Scelus *l.* przestępstwo, czyn bezecny.

Scena *g.-l.* w teatrze miejsce podniesione ponad widownię, gdzie występują aktorowie; w utworze dramatycznym część obejmująca jeden moment akcji, zdarzenie wpływające na bieg akcji, wejście na widownię a. wyjście ważnej osoby: miejsce, gdzie się coś dzieje; czynność; żywa akcja między kilku osobami; zdarzenie; burzliwe zajście, awantura; **robić sceny**, robić wymówki, wyrzuty w tonie mniej więcej gwałtownym.

Scenarium *l.* urządzenie sceniczne.

Scenarjusz *nł.* książka, w którą wpisuje się w porządek wejść każdego artysty na scenę, oraz wszelkie czynności i rekwizyty potrzebne do wystawienia sztuki teatralnej.

Scenerja [*n.*] przyozdobienie sceny; krajobraz, okolica; ułożenie scenerji w sztuce.

Sceniczny *l.* mający warunki odpowiednie do wystąpienia na scenie (talent sceniczny), do okazania, zaprodukowania, przedstawienia na scenie (postawa, fizjonomia, głos człowieka, układ utworu piśmienniczego).

Scenizator *nł. ob.* **Reżyser**.

Scenizować *nł.* przystosowywać do warunków scenicznych.

Scenografja *ob.* **Skenografja**.

Scenopegja *g.-l.* u Żydów stawianie kuczek na pamiątkę 40-letniego pobytu na pustyni.

Sceptr, Sceptrum *g.-l.* berło, oznaka władzy monarszej.

Sceptycyzm **g.* powątpiewanie, niedowierzanie; powątpiewanie o prawdzie przyjętych twierdzeń i pojęć ustalonych; podawanie wszystkiego w wątpliwość.

Sceptyczny *g.* wątpiący, niedowierzający.

Sceptyk *g.* człowiek wątpiący o wszystkim i nie wierzący, aby wątpliwości jego mogły być kiedy usunięte.

Schadenfreude *n. (szadenfrojde)* radość z cudzej szkody, z cudzego niepowodzenia.

Schaffner *n. (szafner)* nadkonduktor kolei żelaznej w Niemczech.

Schaus *ob.* **Szaus**.

Scheda *l.* dział majątku ze spadku; część dziedziczna, spadek, dziedzictwo.

Schedula *l.* karta, karteczka; list otwarty; kartka wyborcza; punktacja do kontraktu.

Schemat *g.* wzór, formuła, forma, zarys.

Schematyczny **g.* przedstawiający (na rysunku a. w opisie) wzór ogólny, podług którego zjawisko jakie się odbywa, czynność jaka jest wykonywaną, przyrząd jaki się buduje; obrazowy, pełen przenośni.

Schematyzm *g.* postępowanie podług pewnych wzorów oznaczonych; sztywne postępowanie; uzmysłowienie pojęć rozumowych za pomocą poglądów zmysłowych; w Austrji: spis nazwisk urzędników; skorowidz urzędów.

Schematyzować *g.* porządkować podług stałych wzorów, formuł.

Scheol *ob.* **Szeol**.

Schera *skand.* skała tworząca wzgórze nad morzem Norweskim (skały takie wzdłuż zatok i dokoła wysp są niebezpieczne dla żeglugi).

Scherzando *w. (skerc...)* w *muz.* żartobliwie, figlarnie.

Scherzo *w. (skerco)* utwór muzyczny treści wesołej, lekkiej, żartobliwej; część środkową sonaty, symfonji.

Schietto, Schiettamento *w. (Sk...)* w *muz.*: prosto, bez ozdób.

Schizma *ob.* **Schyzma**.

Schlafwagen *n.* wagon sypialny.

Schlaraffenland *n.* kraj baśni, marzeń, poezji, gdzie człowiek bez wielkiego wysiłku osiąga przyjemności i dobrobyt.

Schlecht aber billig *n.* źle ale tanio.

Schlepper *n. (szleper)* robotnik używany w kopalni do ciągnięcia wózków z minerałem.

Schluss *n.* zamknięcie, zakończenie, koniec; **S. auf fest und offen**, prawo zastrzegane niekiedy przez kontrahentów na giełdzie, że tranzakcja może się odbyć nie na całą umówioną sumę, ale na jej część oznaczoną *p.* **Szlus**.

Schlusszettel *n. (szluscetel)* na giełdzie karta umowy spisana przez meklera przysięgłego, w której w skróceniu zaznaczają się nazwiska kontrahentów i warunki tranzakcji.

Schneideryt *nł.* materjał w. buchowy wyrabiany w fabryce Schneidera w Creuzot we Francji.

***Schneidig** *n. (sznajdych)* cięty, pochopny do rozcinania sprawy ostrym słowem albo gwałtownym postępkiem.

Schneidigkeit *n. (sznajdychkajt)* cięłość, pochopność do ostrych słów, do gwałtownych postępków.

Schnurbartbinde *n.* przepaska nakładana na wąsy zwilżone, odpowiednio uczesane, żeby się pod nią ułożyły stosownie do życzenia.

Schoeffe, Schoeppe *n. (szöje, szöpe)* ławnik z wyboru w Niemczech, wyrokujący w niektórych sprawach łącznie z sędziami koronnemi.

Schoeffengericht, Schoeppengericht *n.* sąd ławniczy, w którym wyrokują sędziowie koronni łącznie z schoeffenami.

Schola *g.-l.* szkoła.

Scholar *l.* uczeń, szkolarz.

Scholarchat *frl.* władza nadzorcza szkolna.

Scholastyk *g.* w wiekach średnich uczony uprawiający filozofję scholastyczną, kanonik, członek kapituły; przełożony szkoły katedralnej lub kolegjalnej w wiekach średnich.

Scholastyka *g.-l.* kierunek filozofji średniowiecznej, cechujący się podporządkowaniem badań filozoficznych pod powagę religji, ślepym i bezwzględnym poleganiem na pismach Arystotelesa, oraz zamiłowaniem w djalektyce i rozbiorach subtelnych aż do drobiazgowości; **scholastyczna filozofja**, oparta na systemacie zgodnym z objawieniem i na obowiązującej nauce Kościoła.

Scholia *g.-l.* krótkie naukowe objaśnienie wyrazów w starożytnych pisarzach greckich i rzymskich.

Scholjasta *g.* uczony autor scholjów, komentarzy.

School-boards *a. (skulbords)* w Anglji władze miejscowe, czuwające nad szkołami elementarnemi w swoich okręgach.

Schooner *a. (skuner)* okręt angielski żaglowy, zwykle o dwu żaglach, wązki, zdolny do szybkiego biegu.

Schulverein, **Schulgesellschaft** *n.* *(szulferajn, szulgezelszaft)* stowarzyszenie dla giermanizowania ludności kresowej za pomocą szkół, w Austrji i Niemczech.

Schulzego z Delitzsch stowarzyszenia, stowarzyszenia drobnych przemysłowców celem zakupu materjałów na wyroby oraz żywności, a także kasy drobnych oszczędności i zaliczkowe (od nazw. twórcy, 1808—1883).

Schutzmann *n.* *(szucman)* policjant niemiecki.

Schutzmarke *n.* *(szucmarke)* marka ochronna od naśladowania; *ob.* **Trade-mark.**

Schwabach *ob.* **Szwabach.**

Schwamm drüber *n.* zapomnijmy o tym, nie mówmy o tym, zmróżmy oczy na to.

Schweiggeld *n.* stuligębne, pieniądze dane za przemilczenie o czym, za zachowanie tajemnicy, za nierozgłaszanie.

Schyzma *g.* *dosł.* oddzielenie; rozdział między Kościołem zachodnim a wschodnim w XI wieku; oderwanie się Kościoła wschodniego, który odrzucił władzę Papieża, odszczepieństwo.

Schyzmatyk *g.* odszczepieniec.

Sciagrafja *g.* sztuka światłocienia u malarzy starożytnych; rzut pionowy budynku a. maszyny; w *astr.* określanie godzin przy pomocy cienia.

Scientia nihil aliud est quam veritatis imago *l.* nauka jest obrazem rzeczywistości (prawdy).

Scil. *skr.* **Scilicet** *l.* to jest, mianowicie, tu się domyśleć potrzeba.

Scintillante *w.* w *muz.* błyskotliwie.

Scio cui credidi *l.* wiem w kogo (komu) wierzyłem (zdanie oznaczające wiarę niezachwianą).

Sciolto *w.* *(szolto)* w *muz.* swobodnie.

Scirrhus *g.-l.* stwardnienie, nabrzmiałość rakowata, nowotwór złośliwy.

Sciatyka *ob.* **Scyjatyka.**

Scjencja *l.* wiedza umiejętność.

Scjentyficzny *l.* tyczący się wiedzy, ściśle naukowy.

Scjoptykon *ob.* **Skioptikon.**

Sclavus saltans *l.* niewolnik tańczący (cenna rzeźba w muzeum Luwru), symbol nieszczęścia połączonego z lekkomyślnością umysłu, nie czującego swej nędzy.

Sclera *g.* bielmo, zewnętrzna twarda powłoka oka.

Sclerema *g.* zgęstnienie, stwardnienie, zatkanie.

Sclerosis *g.* stwardnienie chorobliwe żył a. jakich organów wewnętrznych skutkiem zwapnienia.

S. Cond. *skr.* **Salva Conditione** *l.* z zastrzeżeniem warunków.

Sconto *w.* potrącenie z należności przy płaceniu za towar gotówką, lub przed terminem.

Scontro *w.* księga handlowa, w której prowadzą się oddzielnie rachunki przychodu i rozchodu pojedyńczych artykułów oraz zysków i strat; wzajemne wyrównanie rachunków.

Scorso *w.* miesiąc ubiegły, miniony termin wekslu.

Scout *a.* *ob.* **Skaut.**

Scouting *a.* *ob.* **Skauting.**

Scratch *a.* *(skracz)* **jechać**, na dany sygnał ruszyć z miejsca jednocześnie (o ścigających się koniach).

Scriba *l.* pisarz, sekretarz, pismak.

Scribendi recte sapere est et principium et fons *l.* nie można dobrze pisać nie znając dobrze przedmiotu.

Scripta manent *l.* co napisane—pozostaje.

Scriptor *l.* pisarz autor; **scriptores graeci**, pisarze greccy, **s-es latini**, pisarze łacińscy.

Scriptum *l.* pismo, książka.

Scriptura sacra *l.* Pismo św.

Scrub *a.* *(skrob)* zarośla karłowate, gęste, kolczaste, trudne do przebycia, zwłaszcza w Australji.

Scrutatori *w.* (trzej) zbierający głosy podczas wyboru Papieża.

Scrutinium *ob.* **Skrutynium.**

Scudo *w.* moneta włoska = 2 rub.

Sculling *a.* *(skullin)* wązka łódź kierowana przez jednego wioślarza poruszającego dwoma wiosłami.

Sculp. *skr.* **Sculpsit** *l.* rytował.

Scyjatyk *nl.* chory na scyjatykę.

Scyjatyka *nl.* choroba polegająca na zapaleniu nerwu kulszowego, bolesna, długa, uporczywa, inaczej: ischias.

Scylla, niebezpieczna dla żeglugi, skała w cieśninie Sycylijskiej naprzeciw wiru Charybda; **między Scyllą a Charybdą**, być w opałach, w niebezpieczeństwie, w niepewności, między młotem a kowadłem.

Scyntylacja *l.* iskrzenie, migotanie gwiazd; migotanie dostrzegane niekiedy przez lekarza w badaniu oka pacjenta.

Scysja *l.* rozdwojenie, rozdział; spór, nieśnaski, niezgoda, nieporozumienie.

Scytala *g.* pasek skórzany a. pergaminowy, który Spartanie nawijali na pałeczkę, pisali na nim rozkazy do swego wodza, i odwinąwszy, posyłali, a wódz, żeby odczytać, nawijał znowu pasek zapisany na pałeczkę tej samej grubości.

Scyzoryk *l.* mały nożyk kieszonkowy składany; *przen.* *żart.* uczeń szkół.

S. E. *skr.* **Son Eminence** *f.* *(są eminans)* Jego Eminencja *(ob.)*; *skr.* **Son Excellence** *(są ekselans)* Jego Ekscelencja *(ob.)*; *skr.* **Süd-Est**, południowy wschód, strona południowo-wschodnia.

Se *chińs.* strona zachodnia.

Sea *a.* *(si)* morze.

Seal-skin *a.* *(sil-skin)* skóra morsa; plusz naśladujący skórę morsa.

Seans *f.* posiedzenie.

S. e. c. *skr.* **Salvo errore calculi** *l.* z zastrzeżeniem omyłek w rachunku.

Sec. *skr.* **Secunda** *(ob.)*.

Sec *f.* *(sek)* suche, o (winie, *ob.* **Dry**).

Secans *l.* sieczna trygonometryczna, odcinek linji prostej, zawartej między środkiem koła, a styczną; **stosunek długości tej linji do długości promienia.**

Secco *w.* suchο; **malowanie al s.**, malowanie wodnemi farbami na suchym murze.

Seceders *a.* *(sesiders)* w Szkocji członkowie gminy kościelnej zw. także zjednoczonym Kościołem presbiterjańskim, która odłączyła się od państwowego Kościoła szkockiego.

Secesja *l.* odłączenie się, oddzielenie się, usunięcie się, zerwanie związku; w hist. rzymskiej wyjście plebejuszów z Rzymu na Górę Świętą; w dziejach Stanów Zjedn. odłączenie się południowych Stanów od Unji, poprzedzające wojnę o zniesienie niewolnictwa; *ob.* **Secesjonizm.**

Secesjoniści *nl.* odłączający się, odstępcy; w wojnie domowej Stanów Zjednocz. ci, którzy dążyli do oddzielenia się Stanów Południowych; malarze stojący odrębnie po za urzędowemi Towarzystwami Sztuk Pięknych; zwolennicy secesjonizmu.

Secesjonizm *nl.*, **Secesja** *l.* w literaturze kierunek zbliżony do dekadentyzmu, mniej dbający o treść, a więcej o nastrój melancholijno-fantastyczny i o niezwykłość wyrażeń; w rysunku: falistość linji fantastycznych często równoległych i wydłużonych nadmiernie, przy unikaniu trzeźwej naturalności.

Sechs und sechzig *n.* rodzaj gry w karty, polegającej na tym, że gracz stara się dobrać oczek niewięcej niż 66, ale więcej niż u bankiera.

Seconda volta *w.* w nutach: drugie zakończenie melodji po powtórzeniu jej aż do „prima volta".

Seconde-Lejtenant *n.* podporucznik.

Secondo *w.* drugi głos, wtór; w nutach na 4 ręce: lewa strona nut, głos basowy.

Second sight *a.* *(sekond sajt)* *dosł.* drugi wzrok; zdolność widzenia oczami duszy zdarzeń przyszłych, mających nastąpić; wizjonerstwo; deuteroskopja.

Secret (le) de polichinelle *f.* *(lö sekre dö poliszinel)* tajemnica, o której wszyscy wiedzą.

Secrètement *f.* *(sekretman)* w tajemnicy.

Secret professionel *f.* *(sekre profesjonel)* utrzymanie w tajemnicy wiadomości wynikających z zajęcia, a dotyczących osób, fachu, wyrobu lub źródeł nabycia, tajemnica zawodowa.

Secta non timentium Deum *l.* sekta nie bojących się Boga; nazwa dawana stronnikom cesarza Fryderyka II Hohenstaufa (1120—1250) przez jego nieprzyjaciół, stronników Papieża.

Sectio aurea, **Sectio divina** *l.* *dosł.* podział złoty, podział boski, taki podział linji na dwie nierówne części, że część mniejsza tak się ma do większej, jak większa do całej linji, podział na części skrajną i średnią.

Sectio caesarea *l.* cięcie cesarskie (operacja chirurgiczna u położnic).

Secundär-Bahn *n.* kolej sekundarna, uboczna, o węższym torze.

Secunde *l.* powtóre; *ob.* **Secondo.**

Secundo omine *l.* ze szczęśliwą wróżbą na przyszłość.

Secundo voto *l.* drugiego ślubu.

Secundum *l.* podług; **s. artem**, podług prawideł sztuki; **s. cor Dei**, podług serca Bożego, zgodnie z wolą Bożą; **s. naturam**, zgodnie z naturą, podług natury; **s. ordinem**, po porządku, z zachowaniem właściwej kolei.

Sedan, miasto we Francji niedaleko granicy belgijskiej, pamiętne bitwą z Prusakami w r. 1870 i wzię-

ciem Napoleona III do niewoli, stąd *przen.* wielka przegrana, klęska, upadek, zaguba.

Sedativum, w l. mn. **Sedativa** *l.* leki uspokajające, łagodzące, uśmierzające ból; usypiające, nasenne.

Sedecimo *l.*, **Sedec**, w szesnastkę, format książki, w którym każdy arkusz jest złożony w szesnaścioro, cz. ma 16 kartek=32 stronice.

Se defendendo *l.* we własnej obronie.

Sedentarjusz *nł.* prowadzący życie siedzące.

Sedentarne *nł.* **życie**, życie siedzące, pozbawione ruchu.

Sedes *l.* siedzenie; stolec; mieszkanie, siedziba; **s. apostolica**, stolica apostolska; **s. confessionalis**, konfesjonał.

Sede vacante *l.* w czasie, kiedy stolica apostolska wakuje, po śmierci Papieża i przed wyborem następcy; czas od śmierci biskupa do zatwierdzenia jego następcy.

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus *l.* tymczasem czas ucieka niepowrotny.

Sedia *w.* siedzienie; stalla.

Sedia gestatoria *l.* wspaniałe krzesło, na którym noszą Papieża w czasie uroczystości.

Sedukować *l.* zwodzić, podchodzić.

Seduktor *l.* zwodziciel, kusiciel.

Sedycja *l.* bunt, niezgoda.

Sedyment *l.* osad; **skały sedymentowe**, skały osadowe.

Sedymentacja *nł.* odłączenie ciał cięższych od lżejszych (np. zboża od zanieczyszczeń) za pomocą pławienia w cieczy, w której ciało lżejsze pływa, cięższe zaś opada na dno.

See *n. (zee)* morze, zatoka, jezioro.

S. e. e. o. *skr.* **Salve errore et omissione** *l.* z zastrzeżeniem omyłek i opuszczeń (podpis pod rachunkami).

Sefardim *hebr.* potomkowie Żydów, z Hiszpanji wygnanych r. 1492, osiedli w niektórych miastach Europy, mają osobny rytuał.

Segedilla *ob.* **Seguedilla.**

Segment *l.* część linji, powierzchni, bryły, odcinek.

Segmentacja *l.* rozczłonkowanie, podział.

Segno *w. (senjo)* znak, **dal. s.**, od znaku; **al. s.**, do znaku

Segregator *l.* rodzaj teki z przyrządem ruchomym wewnątrz, dozwalającym układać przybywające listy, rachunki, papiery, podług dat, alfabetu lub gatunków: teka wstawia się w futerał, na grzbiecie którego jest napis roku, liter (od której do której) lub rodzaju papierów.

Segregjator *nł. ob.* **Nestorjanin.**

Segregować *l.* dzielić, rozgatunkowywać.

Segue *w.* następuje, dalej.

Seguedilla, Seguidilla *h.* hiszpański taniec w bardzo szybkim $^3/_4$ tempie; melodja do tego tańca; rodzaj wiersza w strofach złożonych z 4 wierszy siedmio i pięcio zgłoskowych, z których pierwszy rymuje się z ostatnim.

Seid *ar. dosł.* książę; tytuł potomków proroka, którym wolno nosić zielony turban i zieloną suknię zwierzchnią; emir; niewolnik Mahometa, fanatycznie do niego przywiązany; *przen.* człowiek będący czyim ślepo posłusznym narzędziem.

Seidel *n. (zajdel)* kufel piwa zawierający $^1/_2$ litra.

Seigneur *f. (senjör)* władca feudalny, pan, wysoki tytuł, któremu w polskim języku odpowiada mniej więcej: jaśnie wielmożny, dostojny; **grand s.** *(graⁿ-)* wielki pan, magnat, bogacz.

Seigneurie *f. (senjöri)* władza pana feudalnego; rezydencja jego.

Seismiczny **g.* tyczący się trzęsienia ziemi; **s-ne fale**, powstające na morzu wskutek trzęsienia ziemi.

Seismograf, Seismometr *ob.* **Sysmograf.**

Seismologja **g.* nauka o trzęsieniu ziemi.

Seimoskop **g.* przyrząd wskazujący trzęsienie ziemi.

Sekardyna *nł.* płyn, którego zastrzyknięcie w zwątlały organizm ludzki miało przywracać mu rześkość i młodocianą dziarskość (od wynalazcy dr. Brown Sequarda, Francuza, żyjącego w XIX wieku.

Sekator *l.* nożyce ogrodnicze ze sprężyną, używane do ucinania gałązek.

Sekatura *w.* drażnienie się, dokuczanie, dręczenie, ciemiężenie.

Sekciarz *ob.* **Sekta.**

Sekcja *l.* rozcinanie, rozdzielanie; w *med.* otwieranie jamy czaszkowej, piersiowej i brzusznej trupa dla zbadania zmian poczynionych przez chorobę i stwierdzenia przyczyny śmierci; wydział w niektórych urzędach; wydział ministerjum, oddział; mały oddział wojska (5—6 rot); **s. koniczna,** w *matem.* przecięcie stożkowe, figura, która wynikła z przecięcia stożka (ostrokręgu) płaszczyzną.

Sekcjonować *nł.* robić sekcję, rozbierać anatomicznie

Sekel *ob.* **Szekiel.**

Sekluzja *l.* wyłączenie, oddzielenie.

Sekować *w.* dręczyć, nękać, dokuczać.

Sekrecja *l.* odłączenie; wydzielina z ciała, z gruczołów ciała.

Sekret *l.* tajemnica; przepis wiadomy małej liczbie osób, a dotyczący sposobu wykonywania jakiej czynności, zwłaszcza gospodarskiej, albo jakiej sztuki zdumiewającej widzów; **sekretny**, tajemny; **s-ne choroby**, choroby weneryczne; **sekretnik**, papier listowy bez koperty, zaklejany u brzegów; list napisany na takim papierze.

Sekretarjat *nł.* urząd i miejsce urzędowania sekretarza; **s. papieski**, gabinet papieski z którego wychodzą bulle i brewe, dotyczące układów z mocarstwami.

Sekretarz *l.* załatwiający korespondencję osoby, która ma zajęcie koło różnych interesów: członek zgromadzenia, redagujący sprawozdanie z posiedzenia, obrad i t. p.; urzędnik zajmujący się przygotowywaniem aktów i czuwający nad biegiem spraw w kancelarji a. w biurze; książka zawierająca wzory listów, podań i t. p.; rodzaj gry towarzyskiej, polegającej na pisaniu pytań i odpowiedzi i głośnym ich odczytywaniu; ptak drapieżny afrykański spokrewniony z jastrzębiem; **s. stanu**, minister przy osobie monarchy, załatwiający najważniejsze sprawy państwowe; **sekretarka**, kobieta pełniąca obowiązki sekretarza; **s-ka a. sekretarzyk**, biuro z szufladkami i pulpitem do pisania; szkatułka do przechowywania listów i dokumentów.

Seksogiena, moneta: dawne dwa złote polskie.

Seksta *l.* szósta klasa w szkołach (w Prusach najniższa); jedna z godzin kanonicznych, w których kapłani i zakonnicy odmawiają przepisane modlitwy; jedna z części modlitwy zwanej godzinkami; w *muz.* szósty stopień gamy cz. szósty ton od tonu głównego; **s-owy akord**, akord utworzony z akordu zasadniczego przez umieszczenie najwyższej jego tercji najniżej.

Sekstans, Sekstant *l.* szósta część koła, cz. 60 stopni; przyrząd astronomiczny do mierzenia kątów, zwłaszcza zaś wysokości słońca nad horyzontem, w celu oznaczenia czasu i szerokości gieograficznej.

Sekstern *nł.* zeszyt do pisania, kajet.

Sekstet a. **Sekstuar** *l.* utwór muzyczny na 6 głosów ludzkich lub na 6 instrumentów.

Sekstola *w.* w *muz.* grupa z 6 nut, powstała przez zdublowanie trójki, w wykonaniu trwająca tyleż, ile 4 nuty tegoż gatunku.

Sekstuor *ob.* **Sekstet.**

Sekstyljon *nł.* szósta potęga miljona, wyrażana przez jedność z 36-ciu zerami, albo tysiąc kwintyljonów czyli jedność z 21 zerami.

Sekstyna *w.* zwrotka 6-cio wierszowa, złożona z jedenastozgłoskowych wierszy rymujących się: pierwszy z trzecim, drugi z czwartym i piąty z szóstym (co innego: Sestyna *ob.*).

Seksualny *l.* płciowy; wynikający z popędu płciowego.

Sekt [*n.*] rzecz. słodkie wino, tłoczone z najdojrzalszych, potym suszonych winogron, z dodaniem alkoholu i skoncentrowanego moszczu.

Sekta *l.* stronnictwo religijne odstępujące od zasad wiary kościoła głównego; **sekciarz, sektarz**, zwolennik jakiej sekty; odszczepieniec, heretyk; człowiek ślepo przywiązany do swej doktryny.

Sektor *l.* wycinek, część koła zawarta między dwoma promieniami i łukiem koła; narzędzie astronomiczne do mierzenia odległości ciał niebieskich od zenitu; część kuli, mająca postać ostrokręgu (stożka), którego podstawą okrągłą jest część powierzchni kuli, a wysokość równa się promieniowi tejże kuli.

Sekularny *l.* stuletni, odnoszący się do stulecia.

Sekularyści *nł.* wolnomyślni, mający za cel etyczny rozwój człowieka.

Sekularyzacja *nł.* zamiana stanu zakonnego na świecki; zniesienie dóbr duchownych i przyjęcie ich na rzecz skarbu.

Sekularyzować *nł.* dokonywać sekularyzacji; **majątek sekularyzowany**, majątek poduchowny.

Sekund *l.* drugi głos, wtór.

Sekunda *l.* 60-ta część minuty godzinowej i minuty stopniowej (miara czasu i miara kąta); duplikat weksla; w fechtunku cięcie

pod ramię; w Prusach: druga klasa w szkołach (odpowiadająca naszej 6-ej); jedna z tak zwanych godzin kanonicznych, w których kapłani i zakonnicy odmawiają przepisane modlitwy; jedna z części składających modlitwy zwane **godzinkami**; w *muz.* drugi stopień gamy, drugi ton od toniki; drugie skrzypce; drugi klarnet; struna skrzypców sąsiadująca bezpośrednio z kwintą; lewa strona nut (zwykle basowa) w utworach na 4 ręce; **sekundnik**, skazówka w zegarku pokazująca sekundy; **sekundowe wahadło**, wahadło, które co sekundę wykonywa jedno całkowite wahnięcie (w jedną i drugą stronę).

Sekundant *l.* towarzysz pojedynkującego się, układający warunki spotkania i świadek pojedynku.

Sekundarja *l.* drugie niebezpieczniejsze objawy tej samej choroby; następstwa pierwszej niewyleczonej.

Sekundarjusz *l.* lekarz podwładny prymarjusza *(ob.)*; drugi ksiądz; drugi kaznodzieja przy tym samym kościele; drugi skrzypek w orkiestrze.

Sekundarny *l.* wtórny, powtórny; drugorzędny; **s-a kolej**, kolej z prostszą budową i urządzeniem ruchu, z węższym torem, z mniejszą szybkością; kolej miejscowa.

Sekundogienitura *nl.* drugorodztwo, prawa drugiego syna do dziedziczenia.

Sekundować *l.* udzielać pomocy, pomagać; w *muz.* pomagać drugim głosem; wtórować; służyć za świadka w pojedynku.

Sekundycje *l.* 50-ta rocznica pierwszej Mszy (prymicji) kapłana, 50-cio letni jubileusz kapłaństwa.

Sekutnica *nl.* kobieta swarliwa, dokuczliwa, utrapiona baba, złośnica, jędza.

Sekwela *nl.* konsekwencja, następstwo, wynik; prejudykat.

Sekwencja *nl.* w *muz.* następstwo tonów a. akordów; porządek; prowadzenie melodji następującemi po sobie tonami w górę lub na dół; **s-e**, nazwa starych hymnów kościelnych ze starogregorjańskiemi melodjami.

Sekwens *l.* następny; następstwo, kolej; w kartach: następstwo kilku kart porządkiem starszeństwa w jednym kolorze.

Sekwestr a. **Sekwestracja** *l.* oddanie czyjegoś majątku do tymczasowego zachowania i zarządu osobie trzeciej w celu zabezpieczenia żądań (praw) osoby drugiej; zajęcie majątku przez rząd na rzecz skarbu, albo dla ściągnięcia należności rządowej.

Sekwestrator *l.* urzędnik dopełniający sekwestru; urzędnik administracyjny, egzekwujący podatki.

Sekwestrować *l.* wykonywać sekwestr, zajmować dobra na skarb.

Seladon *ob.* **Celadon**.

Selam *ob.* **Salem alejkum**

Selamlik *ar.* pokój, w którym są przyjmowani interesanci w Turcji.

Selcerska woda, słynne szczawy mineralne ze wsi Selters w Wiesbadenie.

Select *l.* wyborowy.

Selecta *l.* wybór z dzieł, z autorów, wypisy; *ob.* **Selekta**.

Selection *a.* *(selekszn)* dobór, wybór; **natural s.** dobór naturalny, przez który jedne gatunki skutkiem działania wpływów naturalnych zachowują się, a inne giną; *(ob.* **Darwinizm**); **artificial s.**, dobór sztuczny, kierowany celami, jakie sobie stawia człowiek, udoskonalając pożądane gatunki przez hodowlę właściwą i odpowiednie krzyżowanie.

Seledyn *l.*, **Seledynowy kolor**, barwa blado-zielona.

Selekcja *l.* wybór, dobór.

Selekta *l.* w zakładach naukowych najwyższa klasa, do której tylko wybrani wstępują; *ob.* **Selecta**.

Selen **g.* pierwiastek *chem.* metaloid, nader rzadki w przyrodzie (towarzyszy siarce, pirytom, blendzie cynkowej), ma barwę czerwoną, oświetlony staje się wybornym przewodnikiem elektryczności, stąd ma zastosowanie w telegrafie optycznym.

Selene *g.* księżyc; w *mitol.* Djana jako bogini księżyca.

Selenici **g.* przypuszczalni mieszkańcy księżyca.

Selenit **g.* odmiana gipsu żółtawa, blaszkowata.

Selenizm **g.* lunatyzm, somnambulizm.

Selenografja **g.* opisanie księżyca.

Selenostat **g.* przyrząd do obserwacji księżyca.

Selenotropizm **g.* wpływ światła księżycowego na ruch niektórych roślin.

Seleukowie, królowie syryjscy z IV w. przed Chr.

Selfactor *a.* machina samoprząca.

Self-governement *a.* *(-gowernment)* samorząd, autonomja.

Self-help *a.* samopomoc, pomoc własna.

Selfmademan *a.* *(-medmen)* człowiek, który o własnych siłach doszedł do stanowiska i majątku, który sobie wszystko zawdzięcza.

Selling stakes *a.* *(sellin steks)* wyścig sprzedażny t.j. wyścig, po którym koń zwycięski musi być sprzedanym za oznaczoną sumę.

Selvas *h.* *dosł.* lasy: nazwa wielkich obszarów porosłych lasami w Ameryce Południ. na południu rzeki Amazonki.

Sełedec, Osełedec *mlr.* długi kosmyk, włosy na wierzchołku głowy w warkoczyk uplecione, jakie nosili dawniej kozacy.

Semafor **g.* pierwotnie nazwa optycznego telegrafu na wybrzeżach Francji, który oznajmiał o przybyciu i ruchach okrętów na pełnym morzu, później połączony z siecią telegraficzną stanowi komunikację z okrętami na pełnym morzu; służy także jako stacja meteorologiczna i daje ostrzegające sygnały burzowe; przyrząd sygnałowy optyczny na kolejach.

Semazja **g.* znaki zapowiadające jakieś zdarzenie, jakieś zjawisko.

Semazjologja **g* w językoznawstwie: nauka o znaczeniu wyrazów.

Semejografja **g.* sztuka pisania znakami, umiejętność szybkiego notowania, sztuka przenoszenia tonów na papier; pisanie nut.

Semel pro semper *l.* raz na zawsze.

Semestr *l.* 6-cio miesięczny okres czasu, półrocze, zwłaszcza półroczny kurs w wyższych zakładach naukowych.

Semestralny *nl.* półroczny.

Semi- *l.* w połączeniach z innemi wyrazami: pół-.

Semibrevis *nl.* cała nuta, nuta czteroćwierciowa.

Semici *l.*, **Semickie narody**, szczep wschodni plemienia kaukaskiego: Żydzi, Arabowie, Syryjczycy (nazwa od Sema syna Noego); w języku potocznym nazwa dawana wyłącznie Żydom; **semickie języki**: arabski, hebrajski, fenicki, aramejski (syryjski i chaldejski), asyryjsko-babiloński.

Semigalja, południowo-wschodnia część Kurlandji.

Semikolon *l.* średnik (;).

Semilor *ob.* **Similor**.

Seminarjum *l.* zakład naukowy dla kształcenia duchownych; **s.** nauczycielskie: zakład przygotowujący nauczycieli i nauczycielki szkół początkowych.

Seminarzysta *nl.* uczeń, wychowaniec seminarjum.

Seminizm *nl.* pogląd fizjologiczny, podług którego obie płci mają nasienie wywierające wpływ na płodzenie.

Semiramida, Semiramis, bajeczna monarchini asyryjska, bardzo zdolna, chciwa władzy, okrutna i rozpustna.

Semiton *w.* półton.

Semityzm *nl.* sprzyjanie Żydom.

Semjografja **g.* stenografja.

Semjotyka a. **Semjologja** **g.* część medycyny zajmująca się obserwowaniem objawów organizmu człowieka żyjącego, w celu wyciągnięcia wniosków o stanie zdrowia lub choroby tegoż organizmu.

Semnologja **g.* mowa uroczysta, w tonie uroczystym.

Semo *l.* półczłowiek, półbóg.

Semotis arbitris *l.* bez świadków, na osobności.

Semper aliquid haeret *l.* zawsze coś przylgnie, zawsze coś się zostanie (z obmowy, z oszczerstwa).

Semper Augustus *l.* zawsze powiększający państwo (tytuł rzymskich cesarzów od Djoklecjana).

Semper avarus eget *l.* skąpy zawsze ma za mało.

Semper homo bonus tiro est *l.* człowiek dobry jest zawsze początkującym.

Semper idem *l.* zawsze ten sam, zawsze to samo.

Semper inops, quicunque cupit *l.* zawsze jest ubogim, kto ciągle czegoś pragnie

Semper virens *l.* wiecznie zielony.

Sempre *w.* ciągle; **s. lo stesso**, ciągle toż samo; **s piano**, ciągle, cicho; **s. piu mosso**, coraz żywiej; **s. presto**, **s. stretto vivo**, coraz prędzej.

Sen, japońska moneta bronzowa = $^1/_{100}$ yena=około 2 kopiejek.

Sen. *skr.* **Senjor** *(ob.)*.

Senaculum *l.* miejsce posiedzeń senatu w staroż. Rzymie.

Senat *l.* w staroż. Rzymie rada rządząca, złożona z naczelników rodów patrycjuszowskich; w wiekach średnich rada miejska znaczniejszych miast; najwyższa władza sądowa; izba wyższa parlamentu; w Ameryce Półn. zgromadzenie przedstawicieli wszystkich Stanów, należących do Związku; **s. akademicki**, ra-

da pedagogiczna złożona z profesorów akademji, uniwersytetu, zebrana dla sądzenia przekroczeń popełnionych przez studentów; najwyższa władza uniwersytecka złożona z rektora i profesorów zwyczajnych.

Senator *l.* członek senatu, dygnitarz państwa zasiadający w senacie.

Senatores boni viri, senatus mala bestia *l. dosł.* senatorowie dobrzy mężowie, senat złe zwierzę: wśród dobrych ludzi, zebranych w dużą gromadę, częstokroć zjawiają się złe instynkty motłochu.

Senatorium *śrl.* część bocznej nawy kościelnej przeznaczona dla mężczyzn i zakonników.

Senatus consultum *l.* postanowienie senatu, rozporządzenie prawne.

Senatus populusque romanus *l.* senat i lud rzymski (chcą, roskazują etc.).

Sénéchal *f. (seneszal)* dawniej we Francji urzędnik naczelny sprawiedliwości w pewnym obrębie, a zarazem naczelnik szlachty w pospolitym ruszeniu; najwyższy urzędnik dworski, mający zarząd dworem królewskim.

Senectus ipsa morbus *l.* starość sama jest już chorobą.

Senes *ar.* [*s.*] wyciąg z liści i łupinek owocowych rośliny zwanej kasja, służy jako lek rozwalniający.

Senes bis pueri *l.* starcy są podwójnie dziećmi.

Seneszal *ob.* **Sénéchal**.

Senetyczny *nl.* łączący teorję z praktyką.

Senior wrangler *a. (senjor rangler)* w uniwersytecie w Cambridge nazwa dawana studentowi, który najlepiej złożył egzamin z nauk matematycznych.

Senior *l.* najstarszy członek rodu; starszy; przełożony bractwa, konwiktu itp.

Senjorat *l.* starszeństwo; urząd senjora; prawo dziedziczenia następstwa tronu, wedle którego po śmierci monarchy tron przechodzi nie na syna, lecz na najstarszego w rodzie.

Se non è vero, è ben trovato *w.* jeżeli to nieprawdziwe, to przynajmniej dobrze wymyślone, lub zmyślone.

Señor *h. (seńjor)* pan.

Señora *h. (seńjora)* pani, dama.

Señorita *h. (seńjorita)* młoda dama, panna.

Sens *l.* porządek, rozum, zdolność pojmowania; znaczenie, treść; myśl zawierająca wniosek; **s. moralny**, wniosek, nauka płynąca z bajki, ze zdarzenia, z opowiadania.

Sensacja *nl.* wielkie wrażenie, podziw; **sensacyjny**, sprawiający wielkie wrażenie, obrachowany na wzbudzenie podziwu.

Sensal *w.* kurtjer, mekler; wyręczyciel.

Sensarja *w.* kurtaż.

Sensat *nl.* człowiek przesadnie poważny.

Sens dessus dessous *f.* (*sa*ⁿ *dsü dsu)* przewrócone do góry nogami.

Sensibilité *f.* *(sa*ⁿ*sibilite)* tkliwość, czułość, wrażliwość; zdolność przyjmowania wrażeń.

Sensiblerie *f.* *(sa*ⁿ*sibliri)* nadmierna czułość, czułostkowość.

Sensorium *l.* ogół tych części mózgu i rdzenia pacierzowego, które otrzymują wrażenia od zmysłów za pośrednictwem odpowiednich nerwów; świadomość, przytomność.

Sensu *l.* w myśli; **s. bono**, w dobrej myśli; **s. malo**, w złej myśli.

Sensualista *nl.* zwolennik sensualizmu; człowiek zmysłowy.

Sensualizm *nl.* zmysłowość; pogląd filozoficzny oparty na twierdzeniu, że wszelką wiedzę zawdzięczamy wyłącznie spostrzeżeniom zmysłowym; pogląd stawiający zadowolenie zmysłów jako cel i największe dobro.

Sensualny *l.* zmysłowy.

Sensu latiori *l.* w szerszym znaczeniu.

Sensu proprio *l.* we właściwym znaczeniu.

Sensus *l.* zmysł, wrażenie; **s. communis**, zdrowy rozsądek jako podstawa poglądów przyjętych przez ogół.

Sensu strictissimo *l.* w najściślejszym znaczeniu.

Sensybilizacja *nl.* uczulenie; w fotogr. uczulenie papieru fotograficznego na działanie światła, przez napojenie go solami srebra.

Sensytywa *nl.* to samo co mimoza, czułek; w hypnotyzmie: osoba łatwo ulegająca sugiestji hipnotycznej.

Sensytywny *nl.* w wysokim stopniu wrażliwy, czułostkowy; **sensytywność**, wrażliwość, podatność niektórych osób do wywoływania objawów medjumicznych.

Sentencja *l.* krótkie treściwe zdanie, zawierające piękną, moralną myśl, głęboką prawdę życiową, maksyma; zdanie, orzeczenie, osnowa wyroku sądowego.

Sentencjonować *nl.* wypowiadać swoje zdanie o sprawie; głosować.

Sentencjonalny *nl.* bogaty w sentencję, wyrażający się zdaniami zwięzłemi, pełnemi głębszej myśli, ogólnego znaczenia.

Sentencjonarz *nl.* księga sądowa, w którą zapisuje się podczas sesji sentencję czyli osnowę wyroku.

Sententia absolutoria *l.* wyrok uniewinniający; **s. condamnatoria**, wyrok potępiający; **s. definitiva** a. **finalis**, wyrok ostateczny.

Sentyment *nl.* uczucie, wrażenie, usposobienie.

Sentymentalizm *nl.* uczuciowość, tkliwość, czułość, czułostkowość, przesadne oddawanie się uczuciom rzewnym.

Sentymentalizować *nl.*, **Sentymentować**, rozczulać się, rozrzewniać się.

Sentymentalny *nl.* przesadnie uczuciowy, czuły, tkliwy, łzawy; **sentymentalność** *ob.* **Sentymentalizm**.

Senza *w.* bez; **s. accompagnamento** w *muz.* bez wtórowania, bez akompanjamentu; **s. fiori** a. **s. ornamenti** w *muz.* bez ozdób, bez upiększeń; **s. repetitione**, bez powtarzania; **s. replica**, bez odpowiedzi; **s. rigore di tempo** w *muz.* nie trzymając się ściśle miary, taktu; **s. sordino** w *muz.* bez tłumików.

Separacja *l.* rozłączenie, rozdzielenie; o d ł ą c z e n i e gruntów; rozłączenie małżeństwa na czas nieograniczony bez rozwodu (u katolików).

Separat *l.* małżonek nie rozwiedziony lecz rozłączony sądownie z żoną; **separatka**, żona nierozwiedziona, lecz sądownie rozłączona z mężem.

Separatio a thoro et mensa *l.* rozłączenie się do stołu i łoża.

Separatka *f.* [*nl.*] oddzielny gabinet w restauracji.

Separator *l.* przyrząd oddzielający śmietankę od mleka, centryfuga.

Separatysta *nl.* ten, który się oddzielił od swego stronnictwa, wyznania, albo dąży do oddzielenia się.

Separatystyczny *nl.* dążący do oddzielenia się.

Separatyzm *nl.* odrębność, odłączenie się od większości, od swego stronnictwa politycznego lub religijnego.

Separować *l.* rozdzielać, oddzielać się; **s. się**, rozłączać się (o małżeństwie, które zamierza żyć w separacji; o spólnikach, którzy występują ze spółki).

Sepet *tur.* kufer, skrzynia; gatunek sukna; *przen. żart.* dać komu w **s.**, obić rózgą, oćwiczyć, wybatożyć.

Sepja *g.* płyn brunatny, używany do wyrobu brunatnej farby z mięczaka morskiego zw. sepją, a. mątwą.

Sepoje *ob.* **Sipoje**.

Septangulum *l.* siedmiokąt.

September *l.* wrzesień.

Septembrisade *f.* dni wrześniowe, rzeź politycznych więźniów w więzieniach Paryża w d. 2 i 3 września 1692 r.

Septembrysta *nl.* członek partji terorystycznej, której dziełem była rzeź wrześniowa w Paryżu w 1792 r.; w Portugalji członek partji żądającej konstytucji z 1822 r.

Septembryzady *ob.* **Septembrisade**.

Septem horas dormivisse satis est juveni *l.* siedem godzin snu wystarcza młodzieńcowi.

Septemwirat *l.* rząd złożony z siedmiu ludzi.

Septenalicja *nl.* siedmioletni okres trwania parlamentu.

Septenat, Septennat, Septennium *l.* siedmiolecie; siedmioletni okres, na który jest obierany prezydent Rzeczypospolitej francuskiej od czasu upadku Napoleona III.

Septentrjonalny *l.* północny.

Septet *nl.* utwór muzyczny na 7 głosów ludzkich lub na 7 instrumentów.

Septica *l.* środki lecznicze żrące, gryzące, palące.

Septicemja, Septichemja *g.* rodzaj zakażenia krwi ptomainami, zjawiający się przy innych ciężkich cierpieniach, kończy się śmiercią.

Septimana *l.* tydzień.

Septimola, Septola *w.* grupa siedmiu nut jednakiej wartości.

Septizonia *nl.* wysoka budowla z 7 szeregami kolumn jednych nad drugiemi.

Septony *g.* zgnilizna, materje gnijące.

Septuagesima *l.* dzień 70-ty, nazwa 9-tej niedzieli przed Wielkanocą, siedemdziesiątnica.

Septuaginta *l.* greckie tłumaczenie Starego Testamentu dokonane przez 70 uczonych żydowskich w Aleksandrji na 200 lat przed Nar. Chr.

Septuor *ob.* **Septet**.

Septyczny *g.* zakaźny, wywołujący rozkład, psucie się, gnicie; **s-e substancje**, pierwiastki zakaźne; które wprowadzone do żywego or-

ganizmu, powodują zatrucie wskutek rozpleniania się zawartych w nich bakterji chorobotwórczych.

Septyljon *nł.* siódma potęga miljona, wyrażana przez jedność z 42 zerami, albo tysiąc sekstyljonów czyli jedność z 24 zerami.

Septyma *ł. w muz* siódmy stopień gamy; siódmy ton od tonu głównego; siódma klasa w szkołach; **septymowy akord**, akord składający się z tonu podstawowego, tercji, kwarty i septymy.

Sepulkralna *nł.* **maska**, maska pośmiertna zdjęta z twarzy nieboszczyka.

Sepultura *ł.* akt zejścia, metryka pogrzebowa.

Seq. *skr.* **Sequens** *(ob.)*.

Sequela judicialis *ł.* sądowe ściganie przestępcy.

Sequens *ł.* następny, sąsiad.

Seradela, roślina uprawna z rodziny motylkowatych, używana jako pasza.

Seraf, Serafin *hebr.* anioł należący do pierwszej hierarchji duchów niebieskich otaczających tron Boga.

Seraficzny *nł.* **Seraficki**, właściwy serafom, anielski, niebiański; **doktór seraficzny**, przydomek dawany św. Bonawenturze z powodu jego pobożności; **zakon s.**, zakon św. Franciszka z Asyżu.

Seraj *pers.* [*f.*] pałac sułtański; nazwa dawana także części domu, zamieszkiwanej przez kobiety w Turcji.

Sera nunquam est ad bonos mores via *ł.* nigdy nie jest późnym powrót do dobrych obyczajów.

Serapejon *g.*, **Serapeum** *ł.* świątynia poświęcona czci Serapisa, bożka egipskiego w której znajdowała się słynna bibljoteka.

Serapis *egip.* bożek egipski, oznaczający słońce zimowe; uroczystość jego obchodzono 21 grudnia; wcieleniem jego był Apis.

Seraskier *pers.* w Turcji najwyższa godność wojskowa, tytuł ministra wojny, także tytuł głównego wodza armji.

Seraskierat *pers.* [*nł.*] ministerjum wojny w Turcji; obwód podległy władzy seraskiera.

Serdaba *pers.* cysterny do wody deszczowej i śniegowej w pustyniach Azji środkowej; punkt zborny karawan handlowych.

Serdar, Sardar *pers.* naczelny wódz armji czynnej, feldmarszałek turecki.

Serenada [*f.*] a **Serenata** *w.* muzyka lub śpiew, wykonane wieczorem lub nocą pod oknami jakiej osoby, dla okazania jej czci lub miłości.

Serenga *ob.* **Syrynga**.

Serenissimus *ł.* jaśnie oświecony, tytuł dawany książętom panującym.

Se retirer dans un fromage de Hollande *f. (sö retire daⁿ zę fromaż dö olaⁿd) dosł.* zasklepić się w serze holenderskim: żyć wyłącznie dla własnych wygód i korzyści, nie troszcząc się o nic zresztą.

Serfinki *f.* cienkie szczypczyki do chwytania brzegów rany, do tamowania krwi.

Serge *f. (serż)* wełniana kamgarnowa tkanina przygotowana na sposób atłasu, używana do wyrobu lekkiego damskiego obuwia, jako pokrycie meblowe etc., także nazwa kiprowanej materji jedwabnej.

Sergeant at law *a. (serżent et la)* doradca prawny koronny, adwokat.

Serikultura, Sericikultura *ł.* hodowla drzew morwowych i jedwabników, produkowanie jedwabiu.

Serinette *f.* mała katarynka do uczenia ptaków (kanarków) śpiewu.

Serioso *w.* poważnie, uroczyście.

Seris venit usus ab annis *ł.* starość daje doświadczenie.

Serja *ł.* [*f.*] kolej, następstwo, szereg, rząd liczb następujących po sobie, a obejmujących jeden dział rzeczy (losów loteryjnych, przedstawień, występów, wydawnictw i t. p.).

Serjo *ł.* poważnie, bez żartu; naprawdę, rzeczywiście.

Sermon *ł.* kazanie, długa lekcja, długie gadanie.

Serologja *g.* nauka o działaniu różnych gatunków surowicy, jej przygotowaniu i zastosowaniu.

Sero sapiunt *ł.* zapóźno nabyli rozumu.

Seroterapja *nł.* leczenie za pomocą zastrzykiwania surowicy, używane w niektórych chorobach zakaźnych.

Sero venientibus ossa *ł. ob.* **Tarde venientibus ossa**.

Serpent *f. (serpaⁿ)* wężownica, dawny instrument dęty o nizkich dźwiękach, rodzaj trąby w kształcie skrętów węża, o nizkim tonie.

Serpentine *f. (serpaⁿtin)* taniec wężowy, wykonywany w lekkich szerokich sukniach z gazy, obficie fałdowanych, podrzucanych i rozwijanych nakształt splotów wężowych; długie, kolorowe wstążki papierowe, rzucane dla zabawy i rozwijające się jak węże; rodzaj falbany.

Serpentyn *ł.* minerał barwy zielonawej, przechodzącej w żółtawą lub czarniawą, i jak skóra węża pocentkowanej plamami czerwonemi, brunatnemi, żółtemi i szaremi, inaczej: wężowiec, robią z niego urny, wazony, przyciski, ekrytuary i t. p.

Serpentyna *ł.*, **Szerpentyna**, rodzaj śmigownicy, długie działo średniowieczne; krzywa szabla używana do stroju i do pojedynku; droga prowadzona wężowato, wężownica.

Serra *port. ob.* **Sierra**.

Serres fines *f. (ser fin) ob.* **Serfinki**.

Serrir *ar.* rodzaj pustyni zasypanej drobnemi kamykami.

Serso *ob.* **Cerceau**.

Serum *ł.* surowica krwi, osocze, płyn przezroczysty, żółtawy, otrzymywany ze krwi, gdy w niej skrzepną i osiądą włóknik i ciałka krwi; płyn taki ze krwi osobników immunizowanych przeciw jakiej chorobie używa się do zastrzykiwań zabezpieczających od tej choroby; **s. lactis**, serwatka.

Service *f. (serwis)* służba, usługa; opłata za usługę w hotelach, napiwek; płaca, żołd.

Servum pecus *ł.* trzoda niewolnicza.

Servus *ł.* sługa! (forma powitania i pożegnania); **s. servorum Dei**, sługa sług Bożych: tytuł Papieża; **s. observantissimus**, najposłuszniejszy sługa (podpis na listach).

Serwantka *ł.* szafa oszklona ze wszystkich stron, przeznaczona na srebro, na szkło wykwintniejsze i na różne cacka ozdobne.

Serwaser *n.* kwas azotny; *ob.* **Scheidewasser**.

Serweta *f.* chusta biała lub kolorowa, do położenia na stole, do osłonięcia ubrania podczas jedzenia i ocierania ust po jedzeniu.

Serwicjana *ł.* służebnica w klasztorze.

Serwilista *nł.* płaszczący się, służalec.

Serwilistyczny *nł.* zupełnie oddany komu, służalczy, płaszczący się.

Serwilizm *nł.* służebnictwo, służalczość, niewolnicza uniżoność, płaszczenie się.

Serwis *f.* zastawa stołu, komplet naczyń stołowych ze szkła, porcelany lub srebra.

Serwita *ł.* zakonnik reguły św. Augustyna.

Serwitor *ł.* zakonnik zawiadujący jadłodajnią w klasztorze.

Serwitorjał *nł.* w daw. Polsce przywilej królewski dawany w miastach tym, którzy nie byli szlachtą, skutkiem tego zależeli tylko od króla.

Serwitut *ł.* służebność, powinność, przynależność, ciężary przywiązane do czyjej własności lub majątku, z którego mają prawo inni pożytkować.

Serwować *ł.* usługiwać, podawać.

Sesja *ł.* posiedzenie, obrady, narada jakiego zgromadzenia a. kolegjum; okres czasu, na który parlament lub sąd bywa zwoływany.

Sesjonalny *ł.* dotyczący sesji, służący do sesji (**sala s.**).

Se soumettre ou se demettre *f. (sö sumetr u sö demetr)* albo się poddać, albo podać się do uwolnienia.

Sesterca *ł.* starorzymska srebrna moneta=$2^1/_2$ asa=około 8 kop.

Sestercja, Sestertium *ł.* kwota=1,000 sesterc.

Sestyna *w.* forma poetycka z 6-ciu zwrotek 6-cio wierszowych z 7-mą trójwierszową, o kunsztownym splocie rymów.

Setacea *ł.* zwierzęta szczecinowate.

Seter *a.* gatunek wyżła o długim włosie.

Setoware, gatunek porcelany japońskiej niebiesko malowanej (pod glazurą) z ozdobami złoconemi.

Setti *ob.* **Tyfon**

Settina *w. ob.* **Septyma**.

Settlement *a.* osada, kolonja.

Settler *a.* osadnik kolonista.

Sewing machine *a. (sjuin mecsin)* maszyna do szycia.

Sewrska porcelana, słynna porcelana z fabryki w mieście Sèvres we Francji.

Sex- *ob.* także **Seks-**.

Sexagesima *ł.* 60 dni przed Wielkanocą; niedziela w tym czasie, a ósma przed Wielkanocą, sześćdziesiątnica.

Sexagon *g.* sześciokąt.

Sexennium *ł.* okres lat 6.

Sexta *ob.* **Seksta**.

Sezam *ar.* pierwsze słowo magicznego zaklęcia: „Sezamie, otwórz się"! (z Tysiąca i jednej nocy); *przen.* środek magiczny, pokonywujący wszelkie trudności; klucz odkrywający tajemnice

Sezon *f.* pora roku; pora odpowiednia do czegoś, np. pora kąpieli, karnawału; **sezonowy**, właściwy pewnej porze, stosowany w pewnej porze.

Sęsymonizm *ob.* **Saint-Simonizm.**

Sf. *skr.* **Sforzando** *(ob.).*

Sfaleryt *nł.* minerał: blenda cynkowa.

Sfenoid **g.* czworościan krystalograficzny.

Sfera *g.* kula jako ciało niebieskie; przestrzeń nieba, okalająca ziemię: zakres działania, myśli, wiedzy; warstwa towarzyska, społeczna; strefa, pas ziemi, obszar; **s. armiralna**, przyrząd astronomiczny, używany w starożytności do pomiarów położenia gwiazd na niebie, złożony z kilku kół, które mogą być ustawione odpowiednio do zasadniczych kół sfery niebieskiej i tworzą jakby przezroczystą sieć dokoła globusu niebieskiego.

Sferoida **g.* ciało kształtu spłaszczonej kuli, elipsoida.

Sferoidalny *nł.* kształtu sferoidy, kształtu spłaszczonej kropli, kulisty.

Sferolit, Sferulit **g.* gałkowiec, szklisty feldspat.

Sferometr **g.* przyrząd do mierzenia grubości przedmiotów bardzo cienkich.

Sferyczny *g.* odnoszący się do sfery; kulisty; **kąt s.**, kąt kulisty, którego ramionami są dwa koła wielkie kuli, przecinające się z sobą; **trójkąt s.**, trójkąt kulisty, którego bokami są trzy koła wielkie kuli, przecinające się z sobą; **trygonometrja s-a**, część trygonometrji zajmująca się nauką rozwiązywania zadań o trójkątach sferycznych.

Sferystyka *g.* sztuka grania w piłkę.

Sfinks *g.* u starożytnych Egipcjan bóstwo wyobrażane w postaci leżącego lwa, z głową i piersiami kobiety; w mitologji greckiej: bajeczny potwór, przebywający na skale pod Tebami i zadający przechodniom zagadkę, której jeżeli nie odgadli, zostawali pożerani; *przen.* symbol tajemniczości; nazwa gatunku motyla zmierzchnicy; **sfinksowaty**, zagadkowy, tajemniczy.

Sformułować *p.+ł.* ująć w prawidło, w pewien system.

Sforsować *p.+ł.* zmęczyć, zmusić.

Sforzando *w.* *(sforcando)* w *muz.* wzmacniając, z większą siłą, z naciskiem.

Sfr. *skr.* **Sforzando** *(ob.).*

Sfragistyka *g.* część heraldyki: nauka o starych pieczęciach i medalach.

Sfumata *w.* dym biały ze spalonych kartek z nazwiskami kardynałów proponowanych na papieża, ukazujący się nad kominem sali gdzie się zbiera konklave, gdy wybór nie doszedł do skutku dla braku potrzebnej większości, wynoszącej $^2/_3$ głosów.

Sfumato *w.* mgliste, malowane w niepewnych konturach.

Sfygmograf, Sfygmoskop **g.* instrument służący do mierzenia i notowania automatycznie szybkości i siły tętna krwi, pulsomierz.

Sganarello *w.* w komedji włoskiej komiczna osoba, coś nakształt pajaca.

Sgraffito *w.* rodzaj przyozdabiania wyrobów ceramicznych i nałożonych na nie płytek metalowych, polegający na tym, że wszystko to pokrywa się warstewkami gliny różnobarwnej, a rysunek otrzymuje się przez zdejmowanie częściowe warstewek odpowiednich, aby odsłonić warstewki barwy żądanej; rodzaj fresku; malowanie drapane na mokrym tynku z wapna, piasku i miału węglowego, pociągniętego biało, poczym rysunek zeskrobuje się aż do ciemnego gruntu.

S. h. *skr.* **Salvo honore** *(ob.).*

Sh. *skr.* **Shilling** *(ob.).*

Shake-hand *a.* *(szek-hend)* uściśnienie ręki (przy powitaniu, pożegnaniu).

Shaker *a.* *(szeker)* *dosł.* drżący: członek sekty wydzielonej z kwakrów, założonej w Anglji, nazwanej tak z powodu tańca, należącego do obrzędów religijnych.

Shampooing *a.* *(szampuiń)* zwitek łyczka zastępujący gąbkę; mycie głowy roztworem spirytusowym mydła; wogóle mycie i nacieranie po kąpieli.

Shamrock *a.* *(szemrok)* liść koniczyny w herbie Irlandji.

Share *a.* *(szer)* udział akcja.

Sharper *a.* *(szerper)* oszust, łotr, rzezimieszek.

Sherry *a.* *(szeri)* nazwa angielska wina Xérès.

Shilling *a.* szyling.

Shire *a.* *(szajr)* w połączeniu z nazwą miejscowości znaczy: hrabstwo.

Shirting *a.* *(szörtin)* cienka i gęsta tkanina bawełniana, perkal w dobrym gatunku.

Shoking *a.* *(szokin)* postępowanie, wyrazy, wyrażenia niewłaściwe, nieprzyzwoite, rażące, obrażające czyje poczucie.

Shorthorn *a.* *(szorthorn)* bydło krótkonogie, jedna z najszlachetniejszych ras angielskich, tuczna, wcześnie dojrzewająca, daje dużo mięsa, mało kości.

Show *a.* *(szo)* widowisko, pochód uroczysty.

Shylok *a.* *(szajlok)* główna postać w komedji Szekspira „Kupiec Wenecki", która stała się przysłowiową jako twardy i chciwy lichwiarz, nieubłagany wierzyciel.

Si *w.* tak; siódma nuta gamy c dur. *h.*

Si augur augurem *ł.* gdy jeden augur spotka drugiego (śmieją się wzajemnie z siebie)

Sibi quisque proximus *ł.* każdy jest sobie najbliższym.

Sic *ł.* tak, dosłownie; wyraz kładziony zwykle w nawiasie dla zwrócenia uwagi na przytoczenie dosłowne.

Siccativa *nł.* domieszka chemiczna przyśpieszająca schnięcie farb i lakierów.

Sic erat in fatis *ł.* tak było zapisane w księdze losów.

Sic eunt fata hominum *ł.* takie są losy ludzi.

Sic fata tulere *ł.* tak losy mieć chciały.

Siciliana *w.*, **Sicilienne** *f.* *(sisiljen)* w *muz.* lekka taneczna forma w takcie $^6/_8$.

Sic itur ad astra *ł.* tak dąży się do gwiazd; w ten sposób dochodzi się do zaszczytów i sławy.

Sicosis *nł.* figówka, rodzaj wrzodzików tworzących się na skórze ludzkiej w miejscach porosłych włosami.

Sic porro *ł.* tak dalej.

Sic transit gloria mundi *ł.* tak przemija sława świata.

Sic visum superis *ł.* tak chciały niebiosa.

Sic volo, sic jubeo, stat pro ratione voluntas *ł.* tak chcę, tak rozkazuję, moja wola wystarczy za powód.

Sic vos non vobis *ł.* pracujecie, lecz nie dla siebie.

Sicz *mlr.* stolica kozaków zaporoskich; *przen.* kozacy zaporoscy; stowarzyszenie gimnastyczne rusińskie we Wschodniej Galicji; **siczowy**, należący do Siczy.

Sideralny *ob.* **Syderalny; siderałne światło**, światło bardzo jaskrawe.

Siderografja *ob.* **Syderografja.**

Siderolit **g.* naczynie wyrobione artystycznie z gliny, suszone, niewypalone, pokryte pokostem i pobronzowane.

Si Deus nobiscum, quis contra nos? *ł.* jeżeli Bóg jest z nami, kto przeciw nam?

Sidi *ar.* *(ob.* **Seid***)* tytuł stawiany przez arabów przed nazwiskami ludzi znakomitych.

Si Dieu n'existait pas, il faudrait l'inventer *f.* *(si djö negzisle pa il fodre lęwa"te)* gdyby Bóg nie istniał, należałoby Go wymyślić.

Si diis placet *ł.* jeżeli bogom się podoba.

Si duo faciunt idem *ob.* **Duo quum faciunt idem...**

Siècle *f.* *(sjekl)* wiek, stulecie.

Sierra *h.* *dosł.* piła; wyraz dodawany do nazwy wielu pasm górskich w Hiszpanji i Ameryce z powodu ostro zakończonych szczytów; **S. morena**, góry ciemnobrunatne; **S. Nevada**, góry śnieżyste.

Sierżant *f.* najstarszy podoficer, zastępujący oficera.

Siesta *h.* wypoczynek południowy; drzemka.

Sieur *f.* *(sjör)* pan, niejaki pan, jegomość, imć pan (wyraz używany w pismach urzędowych zamiast Monsieur).

Si fabula vera *ł.* jeżeli to prawda, co mówią.

Si finis bonus, laudabile totum *ł.* jeżeli koniec jest dobry, to całość jest chwalebna.

Si fractus illabitur orbis *ł.* chociażby świat się walił (cnota powinna zostać niezachwianą).

Sigillaria *ł.* rośliny skamieniałe właściwe pokładom węglowym.

Sigillum *ł.* pieczęć; **s. confessionis**, tajemnica spowiedzi.

Sigle, pojedyncze głoski początkowe wyrazów.

Sign. *skr.* **Signetur** *ł.* na receptach: niech będzie oznaczone.

Signor *w.* *(sinjor)* pan.

Signora *w.* *(sinjora)* pani.

Signoria *w.* *(sinjoria)* we Florencji rada czterdziestu, której zdania w sprawach państwa doża obowiązany był zasięgać; dygnitarze.

Signorina *w.* *(sinjorina)* panna.

Signum *ł.* znak, znamię, cecha; **s. temporis**, znamię czasu.

Si jeunesse savait, si vieillesse pouvait! *f.* *(si żones save, si wjejes puwe)* gdyby młodość wiedziała, gdyby starość mogła!

Silentio *ł.* w milczeniu.

Silentium *ł.* *(silenci-um)* milczenie.

Silent leges *ł.* milczą prawa *(ob.* **Inter arma...**).

s.

Silesia *ł.* Śląsk; gatunek perkalu.

Si les triangles faisaient un dieu, il lui donneraient trois cotés *f.* *(si le triangl feze tę djö, il lüi donre tr̃ kote)* gdyby trójkąty robiły boga, dałyby mu trzy boki.

Silex *ł.* rogowiec, minerał.

Silhouette *f. ob.* **Sylwetka.**

Si libet, licet *ł.* jest pozwolone, co się podoba.

Silk *a.* jedwab.

Sillabub *a. (sillebōb)* słodki napój z mleka, cytryn, wina i cukru.

Sillery *f. (siljeri)* najlepszy gatunek wina szampańskiego wyrabianego we wsi Sillery we Francji.

Sillometr *nł.* w żeglarstwie przyrząd wskazujący szybkość jazdy.

Silograf **g.* satyryk.

Silva rerum *ł. dosł.* las rzeczy: zbiór rozmaitych wiadomości; w Rzposp. Polskiej nazwa notat, zdarzeń spisywanych w domach szlacheckich, lub przez księży; księga zawierająca listy znakomitych osób, mowy okolicznościowe, wypadki polityczne, spostrzeżenia własne, rozmaite przepisy, sentencje, dykteryjki itp.

S'il vous plait *f. (sil wu ple)* jeżeli pan (pani) łaskaw(a).

Simara *w.* długi płaszcz wierzchni prałatów i kardynałów.

Simenthalska rasa bydła, zdatna do pociągu, do tuczenia, krowy niezbyt mleczne.

Simia *ł.* małpa; s. **simia est, etiamsi aurea gestet insignia,** małpa zostanie małpą, choćby nosiła złote odznaki.

Simile claudicans *ł.* podobieństwo kulawe; porównanie chybione, nietrafne.

Similia similibus curantur *ł.* podobne leczy się podobnym: dewiza medycyny homeopatycznej, przenośnia stosowana do wszelkich chorobliwych objawów w życiu społecznym.

Similidjament *ob.* **Stras.**

Similis simili gaudet *ł.* podobne cieszy się podobnym; swój swego znajdzie, (słowa Arystotelesa, wyrażające wzajemną ku sobie skłonność osób, posiadających jednakowe przymioty albo wady, lub dążących do jednego celu).

Similor, Semilor *f.* aljaż złożony z 5 części miedzi i 2 części cynku, podobny do złota, tombak.

Simonia *ob.* **Symonja.**

Simplex *ł.* prosty, pojedyńczy, zwykły; s. **servus Dei** *ł.* prosty sługa Boży; w zastosowaniu oznacza człowieka uczciwego, prostodusznego, nieoświeconego prostaczka; **s. sigilium veri,** prostota jest znamieniem prawdy.

Simplicissimus *ł.* prostaczek, głupiutki.

Simpliciter *ł.* prościej, mówiąc poprostu.

Simulatio amaris pelor est odia *ł.* udawanie miłości jest gorsze niż nienawiść.

Si natura negat, facit indignatio versum *ł.* choćby natura odmówiła daru poezji, to oburzenie wyrazi się poetycko.

Sincere et constanter *ł.* szczerze i stale (dewiza orderu pruskiego Orła czerwonego).

Sine amicitia vitam esse nullam *ł.* co warte życie bez przyjaźni.

Sine Cerere et Baccho friget Venus *ł.* bez pokarmu i napoju miłość stygnie.

Sine cura *ł.* bez troski; *ob.* **Synekura.**

Sine die *ł.* bez oznaczenia dnia: *iron.* na święty „Nigdy" (odwlec).

Sine dubio *ł.* bezwątpienia.

Sine ira et studio *ł.* bezstronnie.

Sine loco et anno *ł.* bez miejsca i roku (o książce, na której nie oznaczono, gdzie i kiedy ją drukowano).

Sine me de me *ł.* bezę mnie o mnie (radzić, decydować).

Sine mora *ł.* bez zwłoki.

Sine qua non *ł. ob.* **Conditio.**

Sing *skr.* **Singularis** *ł.* liczba pojedyńcza.

Singleton *g. (singeltn)* jedna karta z koloru (w grze karcianej); *przen.* samotnik.

Singulare tantum *ł.* w *gram.* (o rzeczowniku) używany tylko w liczbie pojedyńczej (np. pospólstwo, tkactwo, wołowina, przędziwo, samotność i in.).

Sinistra mano *w.* w *muz.* lewą ręką (grać).

Sinolog **g.* badacz i znawca języka chińskiego i literatury chińskiej, chinolog.

Si non e vero... *ob.* **Se non e vero...**

Sinto *ob.* **Synto.**

Sint ut sunt, aut non sint *ł.* muszą być jakiemi są, lub niech nie istnieją, (słowa generała zakonu Jezuitów Wawrzyńca Ricci, wskutek których zakon został zniesiony).

Sinus *ł.* zatoka, odnoga; w *trygonom.* wstawa, połowa cięciwy łuku dwa razy większego niżeli łuk dany; stosunek takiej połowy do promienia, którym łuk jest opisany.

Si parva licet componere magnis *ł.* jeżeli można porównywać rzeczy małe z wielkiemi i wzniosłemi.

Si placet *ł.* jeżeli się podoba.

Sipoje *a.* spahi, wojsko angielskie w Indjach, utworzone z krajowców.

Sir *a. (sör)* pan.

Sire *a. (sajr)* ojciec, dziadek wogóle zwierzęcia, szczególnie zaś konia.

Sire *f. (sir)* tytuł dawany monarchom: Wasza Królewska Mość, Najjaśniejszy Panie.

Si replica *w* powtórzyć.

Siriasis *nł.* porażenie słoneczne, zapalenie mózgu i opon mózgowych skutkiem skwaru słonecznego.

Sirocco *w.* suchy, gorący wiatr południowo-wschodni, wiejący we Włoszech na wiosnę i w jesieni.

Si rota defuerit, tu pede carpe viam *ł.* w braku wozu ruszaj piechotą.

Sirventes *f.* małe prowansalskie pieśni trubadurów.

Si segue *w.* w *muz.* grać dalej.

Siste, viator! *ł.* zatrzymaj się, podróżniku! (słowa wypisywane na staroż. nagrobkach, zachęcające do odczytania napisu).

Sistrum *ł.* instrument muzyczny złożony z pałęczek i dzwonków wydających dźwięki przy wstrząsaniu, używany przy obrzędach kościelnych bogini Izys w Egipcie, a obecnie jeszcze w Abisynji.

Sisyphii labores *ł.*, **Syzyfowa praca** *(ob.)*.

Si tace *w.* w *muz.* zamilczeć, pauzować.

Si tacuisses, philosophus mansisses *ł.* gdybyś był milczał, uchodziłbyś za filozofa.

Sitella *ł.* urna, w którą wrzucają się gałki albo kartki przy głosowaniu.

Sit modus in rebus *ł.* niech będzie we wszystkim miara.

Sitofobja **g.* wstręt do jedzenia.

Sitologja **g.* nauka o pokarmach.

Sit saluti *ł.* na zdrowie!

Sit tibi terra levis *ł.* niech ci ziemia będzie lekką, (słowa ostatniego pożegnania zmarłych, umieszczane często na nagrobkach).

Sitting room *a. (sittin-rum)* pokój mieszkalny.

Sit venia verbo *ł.* niech mi wolno będzie powiedzieć; że się tak wyrażę; za pozwoleniem.

Sitzfleisch *ob.* **Zycflajsz.**

Sitzredacteur *n.* ten, kto nie redagując czasopisma, podpisuje je jako redaktor odpowiedzialny i do więzienia idzie, gdy sąd uzna artykuł w tym czasopiśmie za przestępny.

Siurpryza *f.* niespodzianka.

Siva *sind.* trzecia osoba trójcy indyjskiej (Brama, Wisznu i Siwa), bożek niszczyciel.

Si vis amari, ama! *ł.* gdy chcesz być kochanym, kochaj!

Si vis me flere, dolendum est primum ipsi tibi *ł.* jeżeli chcesz, żebym płakał, powinieneś pierwej sam płakać (przestroga dla poetów, artystów, aby sami w rozrzewnieniu tworzyli dzieła, mające innych rozrzewnić).

Si vis pacem, para bellum *ł.* jeżeli chcesz pokoju, to bądź gotów do wojny.

Si vis vera loqui, disce pati *ł.* jeżeli chcesz mówić prawdę, naucz się cierpieć.

Si vis vincere, disce pati *ł.* jeżeli chcesz zwyciężyć, naucz się cierpliwości.

Sixpence *a. (sikspens)* moneta srebrna angielska = 6 pensom, czyli 23,64 kop.

Sizygja *ob.* **Syzygja.**

S. J. *skr.* **Societas Jesu** *ł.* Towarzystwo Jezusowe, czyli zakon Jezuitów.

S. j. *skr.* **Salvo jure,** z zastrzeżeniem prawa.

Sjamscy bracia, nazwa bliźniąt zrośniętych z sobą, urodzonych w Sjamie 1811 r., obwożonych na pokaz po Europie i Ameryce; w zastosowaniu przenośnym: nierozdzielni towarzysze.

Sjenit *nł.* skała złożona z kwarcu, feldspatu i miki, używana jako materjał budowlany (od miasta Sjeny w Egipcie).

Sjenna *ob.* **Terra di Sienna.**

Skabinat *nł.* urząd ławniczy, ławnictwo.

Skabjoza *nł.* roślina Gwiazdnik.

Skafander *g.* ubiór gumowy nieprzemakalny dla nurków, złączony szczelnie z miedzianą banią, zaopatrzoną w szkła na oczy, a wdziewaną na głowę, komunikujący się z okrętem za pomocą długiej giętkiej rury, przez którą wtłaczają ciągle z zewnątrz świeże powietrze.

Skafit **g.* skamieniała muszla.

Skala *ł.* [*w.*] miara, podziałka z napisem określającym stosunek jej do miary, używanej dla przedmiotów istniejących w rzeczywistości; *ob.*

Masztab; w *muz.* gama, objętość głosu, szereg tonów, jakie głos śpiewaka lub instrumentu wydać może; *przen.* stopa życia, zakrój.

Skald *skand.* poeta i śpiewak u dawnych ludów skandynawskich; pienia s-ów są zebrane w księdze pod tytułem Edda *(ob.)*.

Skalenoedr **g.* w krystalografji: dwunastościan z trójkątów równobocznych.

Skalp *a.* skóra zdarta z włosami z głowy zabitego wroga, jako trofeum u Indjan: **skalpować**, zdzierać zabitemu z głowy skórę razem z włosami.

Skalpel *f.* nóż chirurgiczny i anatomiczny.

Skancerowanie *(ob.* Kancer), owrzodzenie rany, zrakowacenie.

Skandal *g.-ł.* zdarzenie gorszące, wywołujące oburzenie; rzecz gorsząca, wstyd publiczny, awantura.

Skandaliczny *nł.* gorszący, oburzający, rażący, przynoszący wstyd.

Skandować *ł.* mówić albo czytać wiersze rytmicznie, uwydatniając głosem podział na długie i krótkie zgłoski; uwydatniać rytm głosem przy wygłaszaniu.

Skandynawja, Szwecja, Norwegja i Danja.

Skaplerz *ob.* Szkaplerz.

Skarabeusz *ł.* owad z rodziny tęgopokrywych, chrząszcz czarny lśniący, z głową tarczowatą, uzbrojoną w sześć ostrych wydatności, rozchodzących się nakształt promieni słońca, czczony przez starożytnych Egipcjan jako bóstwo słońca.

Skarpa *f.* pochyła ściana wykopu lub nasypu ziemnego, płaszczyzna spadzista przedpiersienia zamykająca jedną stronę rowu fortecznego; murowana gruba podpora w kształcie klina, opierającego się górnym wązkim końcem o ścianę, a dolnym, szerszym, o ziemię, przeznaczona do wzmocnienia wysokich murów, zwłaszcza w budynkach sklepionych, niekiedy ozdobiona wieżyczkami, posągami itp.

Skarpetka *w.* pończocha męska o krótkiej cholewce.

Skartabellat *w.* [*nł.*] stan skartabellusa.

Skartabellus *ob.* Scartabellus.

Skaryfikacja *nł.* nacięcia robione lancetem na skórze ludzkiej; stawianie baniek.

Skaryfikator *nł.* narzędzie chirurgiczne do robienia wielu nacięć naraz na skórze ludzkiej; banięcznik; narzędzie rolnicze do spulchniania ziemi.

Skat [*n.*] rodzaj gry trzyosobowej w 32 karty.

Skating *a. (sketin)* jazda na wrotkach; s. **ring** *(-rin)*; s. **park**, teczysko, tor przeznaczony do ślizgania się na łyżwach z kółkami cz. na wrotkach i sam ten sport.

Skaut *a.* członek drużyny złożonej z młodzieży w wieku szkolnym, a zorganizowanej celem ćwiczeń wojskowo-gimnastycznych pod gołem niebem, oraz wyrabiania siły i hartu ciała, orjentowania się i obserwacji, bystrości zmysłów, wreszcie siły charakteru, szlachetności uczuć, koleżeństwa i wzajemnej pomocy, inaczej: wywiadowca, harcerz.

Skenografja, Scenografja **g.* malarstwo dekoracji teatralnych.

Skepsis *g.* rozważanie, śledzenie; wątpienie, wątpliwość.

Skeptyczny *ob.* Sceptyczny.

Skeptyk, **Skeptycyzm** *ob.* Sceptyk, Sceptycyzm.

Sketch *a. (skecz)* szkic; s.-**book** *(-buk)* album szkiców.

Ski *ob.* Sky.

Skioptikon **g.* przyrząd projekcyjny, przyrząd optyczny, używany przy odczytach, wykładach do rzucania na ekran powiększonych obrazów; wydoskonalona latarnia magiczna.

Skipetar *alb. dosł.* rozumiejący; mieszkaniec Albanji, Albańczyk.

Skir *g.* rak, kancer (choroba).

Skjären *szw. ob.* Schery.

Skleremja **g.* stwardnienie tkanki łącznej.

Skleritis **g.* zapalenie rogówki oka.

Skleroftalmja *g.* stwardnienie rogówki i spojówki oka.

Skleroma *ob.* Scleroma.

Sklerometr **g.* przyrząd do oznaczania twardości minerałów.

Skleroza *ob.* Sclerosis.

Skolja *g.* rodzaj czapeczki na tonsurę używanej przez księży.

Skolje *g.* u staroż. Greków krótkie, najczęściej z jednej strofki złożone pieśni, rozmaitej treści, śpiewane po biesiadzie przy pucharze.

Skoljoza **g.* skrzywienie kręgosłupa, spowodowane wadliwym siedzeniem przy pisaniu.

Skomma *g.* dowcip szyderczy, docinek złośliwy.

Skomplikowany, złożony z wielu elementów, z części składowych; zawiły, zawikłany, zagmatwany.

Skomprymowany, zgęszczony, ścieśniony.

Skoncentrowany,ześrodkowany, skupiony; sprowadzony w jeden punkt, w jedno miejsce; stężony.

Skondensowany, zgęszczony; *przen.* streszczony.

Skonsolidowanie, zespolenie, zjednoczenie; ścisłe wewnętrzne zorganizowanie się i zbliżenie członków jakiego stronnictwa; *ob.* Konsolidacja.

Skonsolidowany, ubezpieczony na czym (np. na dochodach); zjednoczony.

Skonstatować, sprawdzić, stwierdzić; dowieść jasno; przekonać się o czem.

Skonsternowany, zbity z tropu, zdziwiony, zmieszany, przerażony, osłupiały, zgnębiony.

Skonto *ob.* Sconto.

Skontrum, **Skontro** *ob.* Scontro; **skontrować**, wyrównywać wzajemnie rachunki; w grze w karty: wygrać następną partję po przegranej; *ob.* Riskontrować.

Skoordynowany, uporządkowany.

Skopcy *r.* tajemna sekta religijna w Rosji, której wyznawcy pozbawiają się organów płciowych.

Skopolamina *nł.* silny środek nasenny; bezbarwne kryształki s-y, rozpuszczalne w wodzie i spirytusie.

Skorbut *ob.* Szkorbut.

Skorpjon *g.-ł.* zwierzę stawonogie z gromady pająków, zamieszkujące połud. Europę i kraje podzwrotnikowe, którego ukłucie jest bardzo bolesne, a wielkich afrykańskich gatunków bywa nawet śmiertelne; niedźwiadek; nazwa gwiazdozbioru, jeden z dwunastu znaków zodjaku: Rak.

Skortacja *ł.* nierząd, prostytucja.

Skotograf **g.* przyrząd do pisania w ciemności.

Skotysta *nł.* zwolennik skotyzmu.

Skotyzm *nł.* pogląd filozoficzny angielsk. filozofa Jana Dunsa Scota († 1308 r.), który był przeciwnikiem poglądów św. Tomasza z Akwinu i upatrywał podstawy teologji chrześcijańskiej raczej w uczynkach niż w spekulacji.

Skout *a. ob.* Skaut.

Skouting *a. (skautin)* organizacja skautów *ob.* Skaut.

Skrofuły *ł.* choroba krwi, zazwyczaj dziedziczna, której zwykłemi objawami bywają: chroniczny katar, zapalenie powiek, obrzmienie gruczołów limfatycznych, wysypka skórna, owrzodzenia, zapalenie stawów i kości.

Skrupulat *ł.* człowiek pełen skrupułów, drobiazgowo pilnujący się, żeby nie uchybić swoim obowiązkom; człowiek wrażliwy, delikatny; unikający wyrządzania komu przykrości; **skrupulatność**, wielka ścisłość i dokładność w wypełnianiu obowiązków, sumienność, drobiazgowe roztrząsanie wątpliwości sumienia, jakie nasuwa każdy własny czyn lub postępek.

Skrupulizować *nł.* być zbyt ostrożnym: mieć wątpliwości, być niepewnym w rzeczach sumienia, drobiazgowo rozważać, czy wykonany lub zamierzony czyn jest bez zarzutu.

Skrupuł *ł.* niepokojąca wątpliwość w rzeczach sumienia; delikatność, drażliwość, wstrzymująca od postępku, mogącego sprawić komu przykrość; waga aptekarska $^1/_3$ uncji=20 granom.

Skrutynjum *ł.* w prawie kościelnym przedwstępne zbadanie, czy powołany do zajęcia urzędu kościelnego odpowiada uzdolnieniem zadaniu; obliczenie głosów oddanych przy tajemnym głosowaniu, stwierdzenie wyniku wyborów.

Skryba, **Skrybent** *ł.* piszący, pisarz; gryzmoła.

Skrybenda *ł.* bazgranina: utwór pisarski wartości nieznanej i wątpliwej.

Skrypt *ł.* pismo, dokument rękopiś; piśmienny dowód zaciągnięcia pożyczki, rewers, pokwitowanie, zobowiązanie.

Skryptor *ł. dosł.* pisarz tytuł wyższego urzędnik[a] bibljotecznego.

Skryptury *ł.* korresponden[cje], pisma, listy, papier[y] dotyczące jakiego interes[u].

Skrystalizowany, zastygł[y] w formy krystaliczne prz[y] wydzielaniu się z roztw[o]ru; *przen.* ujęty w pew[ną] stałą formę, oblecz[ony] w kształty konkretne, z dzi[e]dziny teorji wprowadzon[y] w praktykę, powołany d[o] istnienia, do życia, ufor[]mowany, wyraźny.

Skrzat *n.* chochlik złośl[i]wy, krasnoludek.

Skud *w.* dawna mone[ta] złota lub srebrna różn[ej] wartości w różnych kraja[ch].

Skulda *skand.* jedna z trze[ch] Norn, bogini przyszłości.

Skuller *a. (skoller)* rodz[aj] łodzi wyścigowej w któr[ej] każdy wioślarz pracuje dw[o]ma wiosłami.

Skulling *ob.* **Sculling.**
Skulptura *ł.* snycerstwo, rzeźba, rzeźbiarstwo.
Skunksy, w handlu nazwa futra śmierdzieli amerykańskich, zwanych także skunkami.
Skupczyna, Skupsztyna *serb.* sejm w Serbji.
Skwatter *a. ob.* **Squatter.**
Skwaw *ob.* **Squaw.**
Skwer *a.* plac publiczny w mieście, obsiany trawą i zadrzewiony.
Skweres *ł.* wielki kłopot.
Sky *norw.* do 2 m. długie, wązkie drewniane łyżwy, używane przez mieszkańców północ. krajów do szybkiego przebywania przestrzeni pokrytych głębokim śniegiem.
Sky-scrapers *a. (ski-skrejers)* „drapiące niebo", nazwa bardzo wysokich domów (o kilkunastu i kilkudziesięciu piętrach) w miastach Ameryki Północnej.
S. l. *skr.* **Suo loco** *ł. (ob.)*; *skr.* **Sine loco** *ł. (ob.).*
Slang *a. (slen)* nazwa gminnej londyńskiej gwary ulicznej, żargon uliczny; specjalne techniczne wyrażenia używane w przemyśle, handlu, różnych zawodach; pewne zwroty używane w mowie przez angielską arystokrację; także sposób mówienia właściwy niektórym angielskim kolonjom.
Slargando *w.* tłumiąc tony.
Slava! *serb.* cześć! sława! krzyk powitalny, pochwalny, odpowiadający okrzykowi: niech żyje!
Slawista *nł.* badacz i znawca języków lub literatur słowiańskich.
Slawistyka *nł.* filologja słowiańska.
S. l. e. a. *skr.* **Sine loco et anno** *ł. (ob.).*
Sleczna *czes.* panna.
Sleeping-car *a. (slipin-kar)* wagon sypialny.
Slentando *w.* w *muz.* tłumiąc.
Slojd *szw.* kształcenie zręczności rąk za pomocą wprawy w używaniu różnych narzędzi rzemieślniczych.
Sloop *a. (slup)* szalupa, mały jednomasztowy statek żeglowy; mały statek wojenny, pośredni między krzyżowcem a kanonjerką.
Słoboda *mr.* wieś, przedmieście.
Słowianofil *p+g.* zwolennik Słowian i wszystkiego co słowiańskie; zwolennik zjednoczenia politycznego wszystkich Słowian.
S. M. *skr.* **Sa Majesté** *f. (sa mażeste)* Jego (Jej) Cesarska a. Królewska Mość.
S. m. *skr.* **Salvo meliore** *(ob.).*
Smala *ar.* wieś Arabów, w której mieszkaniami są namioty.
Smalta *a.* farba niebieska t. zw. błękit królewski, otrzymywana ze szkła potasowego, stopionego z tlenkiem kobaltu i zmielonego potym na proszek, używa się do malowania olejnego i do emalji.
Smaltyn *a.* minerał: związek kobaltu z arsenem, krystaliczny, barwy białej, ciężki i dość twardy, używany do otrzymywania barwników kobaltowych.
Smaragd *ob.* **Szmaragd.**
Smart *a. dosł.* elegant, dandys; według ostatniej mody, wykwintnie, szykownie.
S. M. I. *skr.* **Sa Majesté Imperiale** *f. (-mażeste ęperjal)* Jego (Jej) Cesarska Mość.
Smoking *a.* rodzaj krótkiej męskiej marynarki z długiemi klapami, z przodu niezapinanej; zwierzchni długi żakiet damski z klapami, otwarty z przodu.
Smorzando *w. (smorcando)* w *muz.* gasnąco, omdlewająco, osłabiając dźwięki aż do zupełnego uciszenia.
S. M. R. *skr.* **Sa Majesté Royale** *f. (-mażeste ruajal)* Jego (Jej) Królewska Mość.
Snob *a.* człowiek bez wychowania i majątku, udający pana; nadęty i pyszałkowaty parwenjusz; człowiek z nizkiemi popędami, wielbiący nizkie czyny; głupiec zadowolony z siebie, zarozumialec.
Snobizm *nł.* pyszałkowatość, udawanie dystynkcji.
Snycerz *śrgórnon.* artysta rzeźbiarz, rzeźbiący na drzewie i kości słoniowej.
S. O. *skr.* na listach: **Servus observantissimus** *ł.* najuniżeńszy sługa.
S. O. *skr.* **Son ordre** *f. (są nordr)*, jego zlecenie; *skr.* **Süd-ost** *n.* południo-wschód.
S. o. *skr.* **Salvis omissis** *ł.* z zastrzeżeniem opuszczeń.
Soap *a. (sop)* mydło.
Soave, Soavemente *w.* w *muz.* łagodnie, słodko, przyjemnie.
Sobór *r.* świątynia; zgromadzenie członków Kościoła w celu narad nad sprawami Kościoła i wyznania.
Sobranje *błg.* sejm w Bulgarji.
Sobriquet *f. (sobriko)* przydomek żartobliwy, przezwisko szydercze.
Societas *ł.* towarzystwo; **s. delinquendi,** szajka występna; **s. leonina,** towarzystwo lwa, spółka ze lwem, który też bierze lwią część zysku, a inni ponoszą szkodę; **S. Jesu,** Towarzystwo Jezusowe, Jezuici.
Societatis Jesu *ł.* z Towarzystwa Jezusowego.
Société *f. (sosjete)* towarzystwo; stowarzyszenie; *przen.* wyższa klasa towarzyska; **s. anonyme** *(-anonim)* spółka bezimienna, towarzystwo akcyjne.
Socius *ł.* towarzysz; *lm.* **Socii,** bracia, towarzysze.
Socjal-demokraci, stronnictwo polityczne ludowe, dążące do urzeczywistnienia zasad socjalizmu.
Socjalista *nł.* wyznawca zasad socjalizmu.
Socjalizacja *nł.* uspołecznienie (dóbr), ażeby wszyscy mieli w nich udział.
Socjalizm *nł.* teorja społeczna zalecająca zniesienie prywatnego władania ziemią, bogactwami przyrody i środkami produkcji, a wprowadzenie natomiast formy władania społecznego, zaprowadzenie równości praw i równego podziału mienia i pracy; kolektywizm; **s. z katedry,** nazwa szydercza, użyta po raz pierwszy w r. 1872 w Niemczech (Katheder-Socialismus) na określenie teorji zalecającej poprzestać na poprawieniu doli robotników zapomocą rozporządzeń państwowych, regulujących płacę, kas oszczędności i przezorności, ubezpieczeń na życie i od nieszczęśliwych wypadków, poprawieniu warunków zdrowotnych i wogóle na rozciągnięciu opieki państwowej nad robotnikami — teorji, głoszonej tam z niektórych katedr uniwersyteckich; **s. państwowy,** teorja podług której rząd państwowy powinien wziąć na siebie prowadzenie wielkich przedsiębierstw przemysłowych (kopalń, kolei i in.), pozostających dotąd w rękach prywatnych; **s. chrześcijański,** dążenie do oparcia stosunków między przedstawicielami wielkiego przemysłu a robotnikami na podstawach moralności chrześcijańskiej, ujawnione początkowo w Anglji (1848—1852), a w końcu XIX wieku z inicjatywy Papieża Leona XIII w państwach katolickich Europy.
Socjalny *ł.* dotyczący społeczeństwa ludzkiego; społeczny; **s-a demokracja,** stronnictwo polityczne dążące do usunięcia wszelkich różnic społecznych i kapitalistycznego sposobu produkcji, a żądającego uregulowania pracy, bezpłatnego kształcenia i uważania religji za sprawę prywatną, progresywnego podatku dochodowego i wzbronienia pracy dzieci; **s-a kwestja,** badanie, jak usunąć złe stosunki społeczne i jak poprawić położenie klas pracujących.
Socjologja *nł.* nauka o objawach życia społecznego, o prawach, którym ono jest podległe, o podstawach i urządzeniu bytu społecznego; nauka, badająca zasady rozwoju społecznego w zgodzie z dobrem powszechnym.
Socjusz *ł.* towarzysz, wspólnik, kompan, sprzymierzeniec.
Socynjanin *nł.* członek sekty religijnej, niewierzącej w Bóstwo Chrystusa, arjanin (od nazw. herezjarchów Laeljusza i Fausta Socynów, którzy żyli w XVI wieku).
Sod, Sodium *nł.* pierwiastek chemiczny, w stanie wolnym w przyrodzie nie spotykany, metal srebrzysto-biały, zielonego blasku; w połączeniu z chlorem stanowi sól kuchenną.
Soda *w.* związek tlenku sodu z kwasem węglanym cz. węglan sodu, sól ługowa, znajdująca się w popiele roślin morskich, otrzymywana chemicznie w różny sposób, używana w gospodarstwie domowym do prania, szorowania, w przemyśle do wyrobu szkła, mydła, mająca też zastosowanie w medycynie.
Sodalicje *nł.* a. Kongregacje Najświętszej Maryi Panny: bractwa religijne, poświęcone czci N. M. P., których celem jest rozszerzanie wiary, moralności i czystości obyczajów.
Sodalis *ł.* członek jakiego bractwa, towarzysz; **S. Marianus,** członek sodalicji N. M. P.
Sodomita *nł.* człowiek winny grzechu sodomskiego.
Sodomja, Sodomski grzech, cielesność przeciwprzyrodzona z osobą tej samej płci, z niemą istotą (zwierzęciem), grzech niemy (od miasta Sodomy, o którego zniszczeniu ogniem niebieskim za grzechy opowiada Pismo Św.).
Sofa *ar.* [*f.*] duży mebel wyściełany do leżenia, często z otwieranem wnętrzem.
Soferim *hebr.* uczony w Piśmie Św.
Soffioni *w.* wybuchy pary w Toskanji, zawierające pary kwasu bornego.
Sofista *g.* należący do szkoły filozofów greckich, hoł-

dujących djalektyce, według których wszystko na świecie jest względne, a przy pomocy sztuki dowodzenia można wykazać, że każde zdanie jest zarówno prawdziwe jak fałszywe; *przen.* usiłujący dowieść rzeczy fałszywej za pomocą zręcznej djalektyki i podstępnych argumentów.

Sofisterja **g.* dowodzenie wykrętne, na sofizmatach oparte.

Sofistyczny *g.* zwodniczy, wykrętny.

Sofistyka *g.* **sztuka** dowodzenia rzeczy fałszywych w założeniu przy pomocy błędnych wniosków i pozornie słusznych argumentów, dowodzenie za pomocą sofizmatów.

Sofizmat *g.* ubranie fałszu w pozory prawdy; wniosek pozornie prawdziwy, oparty na błędnej zasadzie albo na błędnym rozumowaniu, wniosek wykrętny.

Sofronista *g.* stróż obyczajów w staroż. Grecji.

Softa *pers.* wychowaniec akademji mahometańskiej w Turcji; turecki mnich odprawiający modły nad grobami sułtanów.

Soi-disant *f. (sua-dizaⁿ)* niby, wrzekomo, tak zwany, sam siebie ogłaszający za...

Soirée *f. (suare)* większa zabawa wieczorna.

Soja *l.* ekstrakt cz. wyciąg wygotowany z grzybów i buljonu w połączeniu z ostremi korzeniami, dodany do potraw, nadaje im smak pikantny; gatunek fasoli.

Soja *w.* najlepszy gatunek wełny kiprowanej.

Sokratyczny *g.* właściwy Sokratesowi, mędrcowi greckiemu († 399 r. przed Chr.); **s-a ironja**, udawanie, że się nie rozumie czego, aby lepiej poznać myśli drugiego; **s-a metoda uczenia**, metoda polegająca na nauczaniu nie za pomocą wykładu, lecz przez zadawanie pytań odpowiednio dobieranych, które pobudzają do samodzielnego zastanawiania się i zmuszają ucznia do czynnego współudziału w zdobywaniu wiedzy; **s-a miłość** *ob.* **Pederastja**.

Sol. *skr.* **Solutio** *l.* w *chem.*: roztwór.

Sol *w.* piąta nuta gamy c dur: g.

Sola *l.* gatunek ryby z rodz. płaszczek, o delikatnem mięsie, zamieszkującej morza dna piaszczystych mórz.

Solamen miseris (miserum) socios habuisse malorum *l.* pociecha dla nędzarzy (nędzna), że mają towarzyszów niedoli.

Solanaceae *nl.* rośliny psiankowate.

Solanina *nl.* trucizna alkaloidowa w kiełkach starych kartofli i innych rodzajach roślin psiankowatych, działa paraliżująco na organy oddechowe i muskuły serca.

Solano *h.* gorący i suchy wiatr, wiejący w południowej Hiszpanji od czerwca do września.

Solarium *l.* zegar słoneczny; czynsz gruntowy; ganek nakryty, altana przy domu.

Solarny *l.* słoneczny.

Sola *w.* **weksel**, weksel własny, którego tylko jeden egzemplarz wystawiono.

Sold *w.* moneta włoska, 20-ta część lira = 5 centisimi.

Soldateska *w.* stan żołnierski; buta żołnierska; żołnierstwo niekarne.

Solde *f. (sold) ob.* **Saldo**.

Solecyzm *g.* błąd przeciw składni; wyraz lub wyrażenie pospolite, gminne, trywjalne; zwrot przeciwny piękności i wytworności języka literackiego; wykroczenie przeciw dobremu tonowi.

Solenity *nl.* skamieniałe skorupiaki kształtu pochwy do noża.

Solemnizacja *nl.* uroczystość, np. imienin.

Solemnizant *l.* obchodzący uroczystość swoją, np. imieniny.

Solenny *l.* uroczysty; świąteczny.

Solenoid **g.* drut miedziany owinięty około walca żelaznego, lub zwinięty swobodnie w postaci linji śrubowatej i tworzący kształt rurki, połączony końcami z baterją elektryczną, przyrząd do doświadczeń z elektromagnetyzmem, posiadający własności igły magnesowej.

Sol et cloacas affluit, tamen non polluitur *l.* słońce i do wychodków dopływa, jednak się nie kala.

Solfanaria *w. ob.* **Solfatara**.

Solfatara *w.* jaskinia, jama, jezioro jako krater wulkanu, ziejącego parą wodną, dymem i gazem, najczęściej siarczystym, ale nie wybuchającego gwałtownie.

Solfeggi *w. (solfeddżi)* w nauce śpiewu ćwiczenia głosowe, przy których śpiewaniu trzeba wymawiać nazwy nut: do, re, mi, fa, sol, la, si; śpiewanie gam.

Solferino kolor, kolor jaskrawo czerwony (od nazwy wsi w półn. Włoszech, pamiętnej krwawym zwycięstwem Napoleona III nad Austrjakami, 1859 r.).

Soliciter *a.* adwokat.

Solicytant *l.* dopraszający się, domagający się.

Solidarny *nl.* łączny, wzajemny, spólny, odpowiedzialny za tego, z kim był w łączności; **solidarność**, odpowiedzialność każdego z członków związku za zobowiązania wszystkich i całego związku, za każdego z członków (jeden ze wszystkich i wszyscy za jednego), łączność, wspieranie się wzajemne; zgodność w postępowaniu członków stronnictwa, zgodność interesów.

Solidaryzować się *nl.* łączyć się, zgadzać się, być tego samego zdania w jakiej sprawie, co i inni, być wspólnie odpowiedzialnym.

Soli Deo Gloria *l. skr.* **S. D. G.** Bogu tylko cześć.

Solidny *l.* mocny, trwały; gruntowny, niezachwiany, pewny, dokładny, rzetelny, niezawodny, zasługujący na kredyt.

Solidometrja *nl.* część geometrji traktująca o linjach i kształtach w przestrzeni, zajmująca się pomiarem i własnościami brył, stereometrja.

Solidum *l.* ciało stałe; *żart.* **solida et fluida**, pokarmy i trunki.

Solidyfikacja *l.* przejście ze stanu płynnego w stan ciała stałego.

Soliloquium *l.(solilokwi-um)* monolog.

Solima, poetycka nazwa miasta Jerozolimy.

Solipedy *nl.* jednokopytowe, zwierzęta o jednym kopycie (koń, osieł).

Solipsyzm *nl.* pogląd filozoficzny uznający tylko świadomość swego ja za rzeczywistość, cały zaś świat zewnętrzny za złudzenie, krańcowy subjektywizm.

Solista *nl.* wirtuoz lub śpiewak, grający koncertowo, mogący popisywać się pojedyńczo, trzymający prym w śpiewie, w muzyce.

Soliter *f.* tasiemiec, glista płaska, żyjąca pasorzytniczo w przewodzie pokarmowym człowieka lub zwierząt; wielki djament osobno oprawiony; rodzaj gry jednoosobowej łamigłówkowej: samotnik.

Solitude *f. (solitüd)* samotność; nazwa willi, letnich rezydencji i t. p.

Solitudinem faciunt, pacem appellant *ob.* **Ubi solitudinem...**

Soll *n. (zol)* w księgach handlowych: winien, debet.

Sollecito *w.* smutnie.

Sollicitae mentes speque metuque pavent *l.* zatroskane umysły przerażają się zarówno nadzieją jak i obawą.

Sol lucet omnibus *l.* słońce świeci dla wszystkich; wszyscy mają jednakie prawa.

Solmizacja *nl.* śpiewanie gam, wymawiając nazwy nut: *c, d, e, f, g, a, h.*

Solo *w.* sam jeden; utwór muzyczny lub śpiew wykonany na jednym instrumencie, lub przez jednego śpiewaka, z akompanjamentem lub bez; taniec wykonany przez jednego tancerza lub tancerkę; **solowy**, wykonywany solo.

Solon, prawodawca Aten, jeden z siedmiu mędrców greckich (594 przed Chr.); *przen.* mądry prawodawca.

Solsticjum *l.* punkt największego oddalenia słońca od równika, przesilenie dzienne (letnie) 21 czerwca, albo nocne (zimowe) 21 grudnia.

Solucja *l.* rozwiązanie zagadnienia; roztwór; przejście w stan ciekły; rozwolnienie żołądka, wypróżnienie.

Solum mihi superest sepulchrum *l.* pozostaje mi (oczekuje mnie) tylko grób (słowa biblijne (Hijoba).

Solum patriae omnibus est carum *l.* wszystkim droga jest ziemia ojczysta.

Solus cum sola *l.* sam tylko z jedną; w jednej parze.

Solutum *l.* wypłata.

Solvable *f.*, **Solvent** *l.* będący w stanie płacić.

Solvens *l.* środek rozpuszczający.

Solwencja *nl.* możność płacenia zobowiązań.

Solwować *l.* rozwiązać; zapłacić; odłożyć (sesję), odraczać.

Sołdat *w.[r.]* żołnierz (wogóle); prosty żołnierz.

Sołtys *śrgórnon.* najniższy urzędnik administracyjny wiejski, przełożony nad jedną z kilku wsi, tworzących gminę; *ob.* **Wójt**.

Somacja *l.* żądanie połączone z zagrożeniem, odezwa nalegająca, ultimatum.

Somatologja **g.* nauka o ciele ludzkim, o kościach, o mięśniach.

Somatoza **g.* wyciąg z białka mięsnego, jako pożywny środek leczniczy.

Somatyczny **g.* dotyczący ciała.

Sombrero *h.* kapelusz z wielkim rondem zrobiony z liści palmowych.

Something is rotten in the state of Danemark *a. (somsin is roten in tse stet of den-

mark) coś się zepsuło w państwie duńskim — słowa Hamleta *(ob.)* używane na oznaczenie, że w życiu jakiego społeczeństwa są oznaki pogorszenia stanu moralnego; nieład, upadek.

Somnambulizm *nł. ob.* **Lunatyzm.**

Somnifera *ł.* środki nasenne, leki usypiające.

Somnium vigilantis *ł.* sen czuwającego (pozorny, udany).

Somnolencja *ł.* półsenność, śpiączka, ospałość.

Somnus est imago mortis *ł.* sen jest obrazem śmierci.

Sonata *w.* utwór muzyczny klasyczny złożony z 4 części o ściśle określonym charakterze: Allegro, Andante lub Adagio, Menuet lub Scherzo i Rondo albo Finał.

Sonatina *w.* mała sonata najczęściej dla dzieci skomponowana, złożona z 2 lub 3 części.

Sonda *f.* przyrząd do mierzenia głębokości wód, zwykle sznurek z ciężarkiem na końcu, ołowianka; narzędzie chirurgiczne do badania wnętrza ran i jam ciała, zgłębnik.

Sondować *f.* mierzyć głębokość; zgłębiać, badać.

Sonet *w.* utwór poetyczny rozmaitej treści i kolorytu, złożony z czternastu 11-sto lub 13-sto zgłoskowych wierszy w czterech strofach, z których dwie pierwsze są czterowierszowe, a dwie drugie trzywierszowe.

Sonica *ob.* **Sonika.**

Sonika *f.* w grze zwanej faraon: pierwsza karta odkryta przez bankiera.

Sonntagsjäger *n. dosł.* niedzielny jeździec, jeżdżący konno tylko w święto; nieumiejący jeździć konno.

Sonometr *nł.* słuchomierz; przyrząd do mierzenia siły dźwięków.

Sonore, Sonoramente *w.* w *muz.* dźwięcznie, jasnemi tonami.

Sophia *g.* mądrość.

Sopka *r.* nazwa wielu gór stożkowatych na Syberji, po większej części wulkanów wygasłych.

Soporifera *nł.* środki nasenne, lekarstwa sprowadzające sen.

Soporyficzny *nł.* sprowadzający sen; usypiający; *przen.* nudny.

Sopra *w.* ponad, nadto.

Sopran *w.* najwyższy głos kobiecy; *przen.* osoba śpiewająca tym głosem; **sopranista,** rzezaniec śpiewający sopranem.

Sopratara *ob.* **Supertara.**

Sorbet *ar.* [*w.*] chłodzący i orzeźwiający napój z wody, cukru, soków owocowych i zapachów, z kawałkami lodu.

Sorbona, dawniej słynna akademja teologiczna w Paryżu; obecnie gmach, w którym odbywają się akademickie wykłady literatury i nauk ścisłych (założył ją Robert Sorbonne 1252 roku).

Sordent plerumque domestica *ł.* wstrętne nam częstokroć to, co swojskie.

Sordino *w.* tłumik, przyrząd do tłumienia, do przyciszania tonów instrumentu muzycznego.

Soredje **g.* komórki będące organami rozmnażania się w pleśni; uniesione wiatrem, gdy znajdą się w warunkach sprzyjających, rozwijają się w pleśnie.

Sorgo *ind.* rodzaj traw zbożowych, których najważniejszemi gatunkami są: proso afrykańskie, dające mąkę dla ludzi i karmę dla żywego inwentarza, i niektóre rośliny cukrodajne.

Sorites *g.* wniosek łańcuchowy, z którego wyprowadzone wnioski tak są z sobą połączone, że stanowią jakby jeden wspólny wniosek.

Sornettes *f.* (*sornet*) głupstwa; androny, banialuki.

Sors tua mortalis, non est mortale, quod optas! twoje przeznaczenie jest śmiertelne, a ty żądasz czegoś nieśmiertelnego.

Sort *f.* gatunek; **sortować,** gatunkować, dobierać, porządkować według gatunków; **sortownica, sortownik** *ob.* **Trieur.**

Sortie *f.* *(sorti)* wyjście; wycieczka; **s. du bal** *(-dü bal)* strojna zarzutka używana przez kobiety przy wejściu do sali balowej, koncertowej i t. p.

Sortita *w.* w operach włoskich pierwsza arja wstępna pierwszej solistki.

Sortjer *f.* specjalista umiejący gatunkować wełnę owczą i owce podług ich wełny.

Sortyment *f.* wybór różnych gatunków jednego i tego samego towaru, przeznaczonych na sprzedaż; w księgarni: zapas i dobór książek różnych wydawców.

Sos *f.* płynna przyprawa do potraw.

Sosio *(sozjo)* brat bliźniaczo podobny do brata (od imienia bohaterów jednej z komedji Szekspira).

Sosiska *f.* kiełbaska parowa.

Sosjerka *f.* naczynie do sosu.

Sospirando, Sospiroso *w.* w *muz.* żałośnie, jakby z westchnieniem.

Sostenuto *w.* w *muz.* wstrzymując tony, nie śpiesząc się.

Sostrum *g.-ł.* wynagrodzenie lekarza.

Soter *g.* wybawiciel, zbawca.

Sotie *f.* *(soti)* błazeńska farsa ironiczna z XV w.

Sot-l'y-laisse *f.* *(so-li-les) dosł.* głupi to zostawia: nazwa delikatnego kawałka w pieczystym poniżej grzbietu u drobiu (kuperek).

Sotnia *r.* sto, setka (ludzi); kompanja czyli szwadron kozaków (do 150 ludzi; 4—6 sotni tworzą pułk; **czarna s.,** motłoch zawerbowany przez agitatorów do napadów głównie na studentów i na Żydów jako dopominających się o reformy liberalne.

Sotto voce *w.* półgłosem, zcicha.

Sou *f.* *(su)* drobna miedziana moneta francuska = 5 centymom ($^1/_{20}$ franka).

Soubise *ob.* **À la Soubise.**

Soubrette *ob.* **Subretka.**

Soufflé *f.* *(sufle)* suflet, legumina z jaj bitych na pianę przeważnie z tartemi owocami.

Souffrance *f.* *(sufra^n^s)* w kupiectwie: pozycja niezgodna z rachunkami, pozycja nie załatwiona.

Souffre-douleur *f.* *(sufr-dulör)* osoba używana do wszelkich posług, zahukana, na której skrupia się zły humor, popychadło, nieboractwo.

Souper *f.* *(supe)* wieczerza, kolacja.

Soupir de creche *f.* *(supir dö kresz)* w *muz.* raz wiązana pauza.

Sourde oreille *f.* *(surd orej)* **robić,** udawać głuchego, głuchym być na czyje słowa.

Sous bande *f.* *(suba^n^d)* pod opaską krzyżową (przesyłka pocztowa).

Sous-entendu *f.* *(suza^n^ta^n^dü)* domyślne, to, czego się można a. trzeba domyślić.

Sousporte *f.* *(suport)* dolne obramowanie (obrazu, tapety).

Soutache *ob.* **Sutasz.**

South *a.* *(saus)* południowa strona świata, południe.

Southdown *a.* *(sautdaun)* najlepsza rasa owiec angielskich, o małej głowie ze znamiennym dołkiem na czole, łatwa do utuczenia.

Souvenir *f.* *(suwnir)* pamiątka, wspomnienie, upominek na pamiątkę.

Souvent femme varie, bien fou qui s'y fie *f.* *(suwa^n^ fam wari, bję fu ki si fi)* często kobieta się zmienia, szalony, kto jej ufa.

Souverain *f.* *(suwerę) ob.* **Suweren.**

Souveraineté *f.* *(suwerente)* najwyższa władza, jako atrybut każdego niezależnego państwa (sprawuje ją monarcha lub też przedstawicielstwo narodowe).

Sovereing *a.* *(söwerin)* suweren, angielski pieniądz złoty = 1 funtowi szterlingowi.

Sowietnik *r.* radca, doradca.

Soyons amis Cynna *f.* *(suają zami, sinna)* bądźmy przyjaciółmi, Cynno (słowa Cezara Augusta do ułaskawionego spiskowca w dramacie Corneille'a „Cynna").

Sozjo *ob.* **Sosio.**

S. p. *skr.* **Senza pedale** *w.* bez pedału; *skr.* **Sic porro** *(ob.).*

Spacja [*n*]. w drukarstwie: czcionka bez litery, do rozdzielania liter lub wyrazów; przedział między wierszami; **spacjować,** wstawiać spacje między literami, między wyrazami, rozstawiać litery; **druk spacjowany,** rozstrzelony.

Spacjum *ł.* przestrzeń, miejsce, odstęp.

Spadassin *f.* *(spadasę)* rębacz, zawadjaka, hałaburda.

Spagnolette *f.* *(spanjolet) ob.* **Espanjoleta.**

Spahi *tur.* dawniej nieregularna kawalerja turecka; w Algierze lekka jazda francuska, złożona po większej części z krajowców, dowodzona przez oficerów europejskich.

Sparadrap *f.* kawał płótna pociągnięty z jednej strony roztworem wosku, stanowiący plaster lepki.

Sparceta, Sparseta *ob.* **Esparceta.**

Sparcjata *g.,* **Spartanin** *ł.* obywatel Sparty; *przen.* człowiek surowej moralności, mężny, wytrzymały i unikający wygód.

Sparklet, flaszka metalowa zawierająca płynny węglan sody, w której można przyrządzać wszelkie rodzaje płynów musujących.

Sparodjować, zrobić parodję: zepsuć utwór (muzyczny, dramatyczny) lichym jego wykonaniem.

Spartański, należący do Sparty, do Spartan; właściwy Spartanom, odznaczający się cnotami, któremi zasłynęli Spartanie; surowych obyczajów.

Spas *mlr.* Zbawiciel; dzień Przemienienia Pańskiego.

Spat, Szpat *n.* nazwa mineralogiczna ciał krysta-

licznych, dzielących się na blaszki rozmaitej grubości o powierzchni mieniącej się; **s. ciężki**, to samo co baryt; **s. djamentowy**, jest nieprzezroczystą, chropowatą, brudno zabarwioną odmianą korundu; **s. islandzki** czyli **s. wapienny**, jest dużym, przezroczystym, bezbarwnym kryształem węglanu wapnia, załamuje światło podwójnie i dlatego używa się do wyrobu narzędzi optycznych; *ob.* **Nicola pryzmat**; *ob.* **Szpat**.

Spatula *l.* łopateczka do przyciskania języka przy oglądaniu gardła; łopateczka do mieszania lekarstw, do nakładania farby na paletę lub zbierania z niej; *ob.* **Szpachla**.

Spazm *g.* automatyczny, mimowolny skurcz mięśni; **s-y**, w języku potocznym: krzyk nerwowy, silny płacz ze łkaniem, omdleniem, kurczowym niepohamowanym śmiechem, nerwową czkawką i biciem serca.

Spazmatyczka *g.* kobieta często chorująca na spazmy.

Spazmatyczny *g.* mający cechy ataku nerwowego, kurczowy.

Speaker *a.* (*spiker*) mówca, orator; w Anglji prezydujący w izbie niższej.

Specialissime *l.* szczególniej, jak najdokładniej.

Special-Point *f.* (*spesjal-puę*) w kursach wekslowych czas, w którym rozpoczyna się przywóz lub wywóz gotówki.

Species *l.* gatunek, rodzaj; kształt, postać, obraz.

Species-daler, moneta duńska i szwedzka srebrna=100 oerom.

Species-facti *l.* przedstawienie stanu rzeczy, sprawy.

Species-rigsdaler, moneta duńska i szwedzka srebrna =rigsdaler (*ob.*).

Species - thaler, dawna srebrna moneta austryjacka.

Specifica *śrl.* specyficzne środki, specyficzne leki.

Specimen *l.* wzór, próba, okaz próbny, robota próbna.

Specjalista *nl.* oddający się wyłącznie jednemu zawodowi, studjujący poszczególną tylko gałąź wiedzy, wszechstronnie i gruntownie znający jaki przedmiot, biegły, znawca.

Specjalizacja *nl.* wyodrębnianie, dzielenie nauk, zajęć na odrębne fachy; doskonalenie się z wybranem zajęciu, nauce, rzemiośle i t. p.

Specjalizować *nl.* rozłożyć na poszczególne części, kierunki, zakresy, wyszczególniać; **s. się**, zawód jaki wszechstronnie poznawać, zawód ten wyłącznie uprawiać, badać, opracowywać.

Specjalny *l.* dotyczący głównie jednej rzeczy; wyłączny, szczególny, właściwy, umyślny; **s-a broń**, nazwa artylerji inżynierji wojskowej i sztabu gieneralnego; **specjalność**, gałąź wiedzy, zawód, zajęcie, któremu wyłącznie ktoś się oddaje, a. które zna wszechstronnie i gruntownie; biegłość wyłączna w jakim kierunku lub zakresie.

Specjał *l.* przysmak; osobliwość.

Spectaculum *l.* scena, widok, przedstawienie, widowisko; hałas, burda.

Spectatorium *l.* widownia, miejsce gdzie siedzą widzowie.

Spectatum veniunt, veniunt spectentur ut ipsae *l.* przychodzą (kobiety) aby widzieć i aby być widzianemi.

Spectrum *l.* widmo; w optyce obraz świetlny, otrzymany przez rozszczepienie na części składowe promieni światła, przechodzących przez pryzmat, widmo optyczne; straszydło, zjawisko.

Speculum *l.* zwierciadełko lekarskie, narzędzie chirurgiczne do badania wnętrza niektórych organów ciała, wziernik.

Specyficzny *nl.* właściwy czemu; wyłączny; wynikający z odrębności natury jakiej rzeczy; **s. środek lekarski** *ob.* **Specyfik**; **s-a waga**, oznaczenie, ile razy ciało jest cięższe niż woda lub niż powietrze tejże samej objętości, ciężar właściwy.

Specyfik *nl.* lekarstwo służące wyłącznie do leczenia pewnej tylko choroby.

Specyfikacja *nl.* wyliczenie pojedyńczych rzeczy tworzących jedną całość; wyszczególnienie, spis szczegółowy.

Specyfikować *nl.* wyliczać szczegóły stanowiące razem jedną całość a. jeden zbiór.

Spediteur *f. ob.* **Ekspedytor**.

Spedycja *w.* [*nl.*] załatwienie; przewóz lub wysyłka rzeczy i towarów do miejsc odległych.

Spedytor *w. ob.* **Ekspedytor**.

Speech *a.* (*spicz*) mowa, przemówienie.

Speed *a.* (*spid*) szybkość biegu konia, biegu pociągu.

Speed-stride *a.* (*spid-strajd*) śpieszny chód konia stępem.

Spektakl *l.* widowisko, przedstawienie teatralne.

Spektator *l.* widz.

Spektralna *l.* **analiza**, rozbiór widmowy, badanie składu chemicznego ciał na podstawie widma, które dają świecące ich pary i gazy.

Spektroskop *nl.* przyrząd optyczny, przeznaczony do otrzymywania widm ciał płonących, dokładnego badania ich i mierzenia.

Spektrum *ob.* **Spectrum**.

Spekulacja *l.* *dosł.* rozważanie, badanie; w filozofji dochodzenie prawd, leżących po za obrębem doświadczenia; domysły nie dające się oprzeć na podstawie doświadczenia; rachuby i widoki w życiu potocznym, w handlu, w przemyśle; przedsiębiorstwo, interes, obliczony na zysk zależny od warunków, okoliczności niezawisłych od przedsiębiorcy; kupno przedmiotu, kiedy jest tańszy, w przewidywaniu zysków ze sprzedaży jego, kiedy podrożeje; **s. giełdowa**, obliczanie zysków z powodu przewidywanej różnicy cen i kursów; **spekulacyjna filozofja**, filozofja wywodząca poznanie za pomocą dociekania rozumowego (w przeciwieństwie do filozofji empirycznej).

Spekulant *l.* przedsiębiorca oddający się spekulacjom handlowym, goniący za zyskami niepewnemi, zależnemi do okoliczności.

Spekulatywny *nl.* badawczy.

Spekulum *ob.* **Speculum**.

Speleologja *nl.* nauka o jaskiniach, część gieologji.

Spelunka *l.* jaskinia, nora; *przen.* obskurna miejscowość, brudny lokal; zakazany, zapadły kąt.

Spencer *a.* ubiór krótki męski i kobiecy, jakby frak bez poł (t. zw. od lorda Spencera, który na polowaniu stracił przypadkiem poły od fraka).

Speranda *l.* zysk spodziewany, nadzieje, widoki na coś.

Speranza *w.* nadzieja.

Sperma *g.* płyn nasienny.

Spermacet *nl.* olbrot (*ob.*).

Spermatitis *nl.* zapalenie przewodu nasiennego.

Spermatoblasty **g.* komórki w kanalikach nasiennych, zawierające spermatozoa.

Spermatocyty **g. ob.* **Spermatoblasty** (*ob.*).

Spermatozoa **g.* tak zwane żyjątka nasienne, złożone z główki i ogonka wykonywające żywe ruchy.

Sperne voluptates; nocet empta dolore voluptas *l.* pogardzaj rozkoszami; rozkosz opłacona boleścią — szkodzi.

Spesen *n.*, **Spezy** *w.* koszty handlowe, wyłożenie pieniędzy przy załatwianiu jakiego interesu.

Spes sibi quisque *l.* każdy niech będzie sobie sam nadzieją.

Spes vana *l.* próżna, złudna, nadzieja.

Spezie, Spezieria *w.* handel korzenny.

Spiccato *w.* w *muz.* wyraźnie, z naciskiem.

Spicilegium *l.* pokłosie; wybór pięknych myśli z różnych dzieł.

Spiessbürger *n.* mieszczuch, filister, parafjanin.

Spikanard *a.*, **Nard** *l.* u starożytnych nazwa rozmaitych substancji aromatycznych pochodzenia roślinnego, a zwłaszcza nazwa olejku wonnego, wydobywanego z gatunku rośliny kozłek indyjski, używanego do namaszczania i bardzo cenionego, na Wschodzie stosowanego jako lek.

Spina *l.* w *anat.* krzyż, grzbiet; długi i szeroki wysunięty mur mający przeszło 8 stóp szerokości, przedzielający szranki w cyrku na 2 części, na jego grzbiecie wznosiła się maleńka świątynia lub obelisk poświęcony słońcu.

Spinel *f.* minerał, związek glinu i magnezji z tlenem, krystaliczny, przezroczysty, o pięknym połysku, rozmaicie zabarwiony (czarno, czerwono, niebiesko, zielono), zaliczany do kamieni szlachetnych.

Spinet, Szpinet *w.* dawny instrument klawiszowy podobny do fortepjanu.

Spinocyzm *nl.* pogląd filozoficzny Żyda holenderskiego Spinozy (um. 1677), panteizm.

Spintaryskop **g.* przyrząd obmyślony przez Crookes'a, złożony z cząstki chlorku radu, z ekranu powleczonego siarkiem cynku i z mikroskopu, przez który widać tysiące wężyków ognistych, ustawicznie błyskających na ekranie.

Spinterje *l.* monety, kamienie rznięte, gemmy z nieprzyzwoitemi wizerunkami.

Spiralny *nl.* ślimakowaty, kształtu śruby, obwijający się dokoła siebie w sposób ciągły na podobieństwo skorupki ślimaka lub sprężyny w zegarze.

Spirato *w.* w kupiectwie, w ubiegłym miesiącu lub roku.

Spirea *l.* ozdobna i pachnąca roślina ogrodowa, tawuła.

Spirifery *nl.* rodzaj mięczaków kopalnych.

Spiritoso *w.* w *muz.* ogniście, żywo.
Spiritus flat ubi vult *l.* duch objawia się gdzie chce.
Spiritus movens *l.* duch poruszający: główny działacz, będący duszą, motorem, sprężyną jakiej sprawy.
Spiritus promtus est, caro infirma *l.* duch jest ochotny, ale ciało mdłe.
Spiritus Sanctus *l.* Duch Święty.
Spirometr **g.* przyrząd do mierzenia ilości powietrza, jaką płuca mogą objąć.
Spirylle *nl.* drobnoustroje, bakterje kształtu wężykowatego.
Spirylloza *nl.* choroba spowodowana przez spirylle.
Spirytualista *nl.* zwolennik i wyznawca zasad spirytualizmu.
Spirytualizacja *nl.* wyciąganie wyskoku; uduchownienie.
Spirytualizm *nl.* pogląd filozoficzny, polegający na przekonaniu, że istnieją tylko istoty duchowe, a cały świat materjalny egzystuje jedynie pozornie jako wytwór wrażeń i myśli (przeciwieństwo materjalizmu).
Spirytualja, Spirituosa *nl.* napoje rozgrzewające trunki.
Spirytualny *nl.* duchowy.
Spirytus *l.* wyskok, alkohol: mieszanina alkoholu z wodą w stosunku takim, że alkoholu jest więcej niż wody: **spirytusować**, dodawać spirytusu (do trunków); **s. się**, zamieniać się na spirytus, wytwarzać w sobie spirytus (szczególniej o sokach owocowych).
Spirytysta *nl.* zwolennik spirytyzmu.
Spirytyzm *nl.* wiara w możliwość stosunków z duchami zmarłych, oraz ogół czynności z tą wiarą złączonych, a zmierzających do wywoływania duchów i porozumienia się z niemi.
Spisa *n.* dzida, kopja, lanca, oszczep, pika, włócznia, drąg zakończony kolcem żelaznym, używane jako broń do przebijania nieprzyjaciół.
Splanchnografja **g.* opisanie wnętrzności.
Splanchnologja **g.* dział anatomji, obejmujący naukę o trzewiach (wnętrznościach).
Spleen *a.* *(splin)* chorobliwy rozstrój nerwowy, objawiający się zobojętnieniem na wszystko, zmniejszeniem energji woli, chorobliwym smutkiem, przygnębieniem, obrzydzeniem życia.
Splenalgja **g.* choroba śledziony.
Splendid isolation *a.* *(splendid ajzoleszn)* wspaniałe odosobnienie, pozostawanie bez sprzymierzeńców w poczuciu własnej dostatecz. siły.
Splendor *l.* świetność, okazałość, przepych, blask.
Splin *ob.* **Spleen.**
Spodjum *g.-l.* węgiel otrzymywany przez wyprażanie kości bez przystępu powietrza, używany w przemyśle, zwłaszcza przy fabrykacji cukru ze względu na własności silnie odbarwiające; popiół z metalu; sadze z palonej kości słoniowej.
Spolaryzowane światło, światło, które uległo polaryzacji; *ob.* **Polaryzacja.**
Spolia opima *l.* uzbrojenie wodza nieprzyjacielskiego, zdobyte i ofiarowywane Jowiszowi przez wodza rzymskiego.
Spoliarium *l.* izba obok areny igrzyskowej, służąca ranionym gladjatorom za szpital; do tej izby również wleczono gladjatorów poległych w czasie widowiska.
Spolja *l.* łupy wojenne, zdobycz; odznaki rycerskie.
Spoljacja *l.* wyzucie z posiadania przez gwałt lub podstęp, wydzierstwo, złupienie.
Spondaniczny *nl.* **wiersz**, złożony ze spondejów.
Spondej *g.* w heksametrze greckim i łacińskim stopa wierszowa złożona z dwuch długich zgłosek.
Spongia *l.* gąbka.
Spontaniczny *nl.* dobrowolny, dowolny, samorzutny, powstający bez podniety z zewnątrz; **spontaniczność**, samodzielność; pochodzenie działalności z wolnej woli, z własnego popędu, mimowolność (np. ruchu).
Sponton *f.* krótka pika.
Sporady *g.* *dosł.* rozproszone; wyspy jakby rozrzucone na morzu bezładnie, zwłaszcza w archipelagu greckim.
Sporadyczny *g.* pojedyńczy, tu i owdzie się spotykający; **sporadyczne choroby**, choroby nieepidemiczne, pojedyńcze wypadki jakiej choroby.
Sporco *w.* *ob.* **Brutto.**
Sport *a.* rozrywki, które obok przyjemności przyczyniają się do wyrobienia zręczności i siły, hartują i wzmacniają ciało (myśliwstwo, jazda konna, wiosłowanie, ślizgawka, polowanie, różne gry ogrodowe etc.).
Sportsmen *a.* ten, kto z zamiłowaniem oddaje się jakiemu sportowi; ten, kto doprowadza uprawiany sport do pewnej doskonałości.
Sportula *l.* dary, pożywienie, jakie patrycjusze rzymscy rozdawali codziennie swoim klijentom.
Spory *g.* zarodniki, mikroskopijne ciałka, wytwarzane przez rośliny skrytokwiatowe; gdy oddzielą się od rośliny macierzystej i padną na grunt odpowiedni, natenczas kiełkują i dają początek nowej roślinie.
Sposalizio *w.* w malarstwie włoskim: obraz przedstawiający zaślubiny Najśw. Marji Panny ze św. Józefem.
S. P. Q. R. *skr.* **Senatus populusque romanus** *l.* *(ob.)*; litery wypisywane na wojskowych chorągwiach rzymskich, na reskryptach rządowych rzymskich i t. p.
Spraktykować, przeciągnąć (kogo) na swoją stronę; sporządzić co; zepsuć co.
Spray *a.* *(spre)* *dosł.* kropelki wody unoszone przez wiatr, np. z fal wodnych; sztuczny deszcz takich kropelek, stanowiący kąpiel natryskową, często urządzany z płynów aseptycznych dla skrapiania ran pochodzących z choroby a. operacji.
Sprudel *n.* wytrysk wody gorącej ze źródła; nazwa jednego z gorących źródeł leczniczych karlsbadzkich.
Spryt *f.* przebiegłość, przenikliwość, dowcip, łatwość wrodzona wynajdywania stron korzystnych i omijania lub usuwania przeszkód.
S. P. T. *skr.* **Salvo pleno titulo**; *ob.* **S. T.** (**Salvo titulo**).
Spurt *a.* najszybsze tempo jazdy na rowerze.
Sputum *l.* plwocina.
Spy *a.* *(spaj)* szpieg.
Spyża *n.* żywność, zwłaszcza dla wojska.
S. q. na receptach *skr.* **Sufficiens quantitas** *l.* ilość dostateczna.
Sq. *skr.* **Sequens** *(ob.)*.
Square *ob.* **Skwer.**
Squatter *a.* *(skuoter)* osadnik, który przez swe osiedlenie się nie nabywa prawa posiadania, lecz prawo pierwszeństwa na nieuprawnych gruntach półn. Ameryki; w Australji dzierżawca pastwisk nie należących do obszarów wymierzonych.
Squaw *g.* *(ska)* kobieta indyjska w półn. Ameryce.
Squire *a.* *(skuajr)*, **Esquire** *a.* *(eskuajr)* *(skr.* **Esq.**) tytuł równający się naszemu: wielmożny.
S. S. *skr.* **Sacro-Sanctum** *l.* święte i nietykalne.
S. Scr. *skr.* **Sacra-Scriptura** *l.* Pismo Święte.
St. *skr.* **Sanctus, Saint** *(ob.)*.
S. T. *skr.* **Salvo titulo** *l.* z zachowaniem przynależytego tytułu (napis na okólnikach).
St. *skr.* **Steamer** *(ob.)*.
S. T. *skr.* **Service** *(serwis)* **taxé** *f.* telegram opłacony.
Staat *n.* *(sztat)* państwo (kraj).
Staatsstreich *n.* *(sztatssztrajch)* zamach stanu; *ob.* **Coup d'état.**
Stabat Mater *l.* „Stała Matka pod krzyżem", słowa początkowe hymnu kościelnego.
Stabil *l.* stały, trwały, niezmienny.
Stabilista *nl.* zwolennik stanu obecnego.
Stabilizacja *nl.* wprowadzenie diurnisty na etat, mianowanie urzędnikiem etatowym; nadanie urzędom prywatnym praw państwowych.
Stabilizator *nl.* płaszczyzny poziome u balonu, przyczyniające się do utrzymania równowagi balonu.
Stabilizm *nl.* niechęć do zmian, obstawanie przy obecnym stanie np. jakiejś instytucji.
Stabilizować *nl.* *dosł.* ustalać, utrwalać; wnieść na etat, dać posadę etatową.
Staccato *w.* w *muz.* grać jakby odrywając nuty, nie wiążąc ich z sobą.
Stacja *l.* miejsce zatrzymywania się, przystanek (np. poczty, pociągu); zakład przeznaczony do wykonywania badań, robienia obserwacji, próbowania używanych gdzieindziej środków i wynalazków; **s. klimatyczna**, miejscowość, gdzie chorzy leczą się głównie zdrowym klimatem; **stacje kościelne**, droga krzyżowa Chrystusa Pana na Kalwarję, w czternastu obrazach albo rzeźbach przedstawiona, rozpamiętywanie męki Jezusa Chrystusa.
Stacjonarna *l.* **ludność**, nie zwiększająca się, ani ubywająca.
Stacjonować *nl.* mieć gdzie stanowisko, czasowo przebywać (o wojsku).
Stadjon *g.* miara drożna, używana przy wyścigach w starożytnej Grecji, 125 kroków=600 stopom greckim, $^1/_{40}$ mili geograficznej.
Stadjum *g.-l.* przebieg, okres w rozwoju jakiego zdarzenia lub **stanu** (np. choroby).
Stadt *n.* *(sztat)* miasto.
Staffage *f.* *(stafaż)* ozdobienie obrazu postaciami

ludzkiemi lub zwierzęcemi w celu ożywienia go.

Stafirować *ob.* **Sztafirować.**

Stafylografia **g.* zeszycie „zajęczej wargi" (operacja chirurgiczna).

Staggione *w.* nazwa sezonu operowego we Włoszech.

Stagiaire *f.* *(stażier)* kandydat na adwokata we Francji, obowiązkowo uczęszczający na sądy dla nabycia biegłości zawodowej.

Stagiryta *g.* przydomek dawany Arystotelesowi, którego miejscem rodzinnym było miasto Stagira w Macedonji.

Stagium *ł.* czas, przez który adwokaci powinni uczęszczać na sądy, aby być wpisanymi na listę adwokatów.

Staglio *w.* *(staljo)* rachunek przecięciowy.

Stagnacja *nł.* zastój; brak ruchu handlowego, zatrzymanie się, zatamowanie.

Stagnować *ł.* być nieczynnym, być w stagnacji.

Stake *a.* *(stek)* stawka w grze, w zakładzie.

Stal *n.* żelazo zawierające 0,5 do 2% węgla, dające się hartować, otrzymywane sztucznie.

Stalagmity **g.* nacieki wapienne o kształcie stożkowym, tworzące się na spodzie pieczary.

Stalaktyty **g.* w najnowszych czasach powstałe wapienne utwory gieologiczne postaci różnokształtnych sopli, zwieszających się ze sklepień, z pochyłych ścian wielu grot, z pieczar.

Stalle *w.* siedzenia ustawione w presbiterjum po obu stronach wielkiego ołtarza, zazwyczaj bardzo ozdobne i bogato rzeźbione.

Staluga *n.* drewniana podstawa a. nogi, kozły, do umieszczenia tablicy szkolnej, roboty malarskiej itp.; **stalugowy obraz**, obraz przenośny, podczas malowania umieszczony na staludze (w przeciwieństwie do obrazów stałych, malowanych np. na murze).

Stambuł *tur.* nazwa Konstantynopola; **stambułka**, fajka turecka, lulka.

Stamen *ł.* pręcik, męzka część rozrodcza kwiatu, zawierająca pylnik.

Stammgast *n.* *(sztamgast)* stały gość, uczęszczający codzień do tego samego zakładu jadłodajnego (restauracji, piwiarni, kawiarni i t. p.).

Stammtisch *n.* *(sztamtysz)* stół, przy którym stały gość jadłodajni codzień zasiada i do którego, w oczekiwaniu nadejścia owego stałego gościa, nie bywa dopuszczany gość inny.

Stamnos *g.* staroż. greckie naczynie gliniane w kształcie beczułki do przechowywania wina, oliwy itp.

Stampa *w.* odcisk, stempel, prasa.

Stampilla *śrł.* pieczęć z nazwiskiem lub firmą, pieczątka; stempel pocztowy.

Stanca *ob.* **Stanza.**

Standard *a.(stenderd)* wzór, wzorowy, normalny, sporządzony według przepisów; **złoto s.**, złoto 22 karatowe; **srebro s.**, srebro próby $^{222}/_{240}$; **s. dolar**, moneta srebrna Stan. Zjedn. Ameryki Półn.

Standard of life *a.* *(stenderd oflajf)* stopa życiowa, stopień dobrobytu; **s.-work** *(-uork)*, dzieło wzorowe.

Stangret *n.* woźnica, furman.

Stanhope *a.* *(stenöp)* mały dwukołowy wózek do powożenia samemu.

Stan(n)ica *mlr.* osada kozacka.

Staniol *w.* cieniutka blaszka cynowa, cynfolja, papier cynowy, używany do owijania wietrzejących produktów (sera, herbaty, tabaki), do fabrykacji zwierciadeł i do doświadczeń naukowych.

Stante pede *ł.* natychmiast.

Stanza *w.* *(stanca)* zwrotka ośmiowierszowa z rymami w pewnym porządku po sobie następującemi *(ob.* **Oktawa)**; **s-e**, nazwa fresków Rafaela w Watykanie.

Start *a.* miejsce, od którego konie zaczynają bieg na wyścigach; chwila w której bieg się zaczyna; **startować**, stawać u startu, aby stamtąd ruszyć do wyścigu; dawać znak do ruszenia wyścigu.

Starter *a.* dający znak do ruszenia z miejsca przy rozpoczęciu wyścigów konnych lub cyklistowskich.

Starting-gate *a. (startin-get)* sznury stanowiące przegrodę, po podniesieniu której konie wyścigowe zaczynają bieg.

Stasfurckie sole=sole potasowe z Stasfurtu.

Stasis *g.* stan, stronnictwo; stagnacja, wstrzymanie.

Sta sol, ne moveare *ł.* stój słońce, nie poruszaj się! (od słów Jozuego, wodza Izraelitów, na rozkaz którego dzień się przedłużył, umożliwiając mu wygranie bitwy); napis umieszczony na pomniku Kopernika w Krakowie.

Stataryczne *nł.* **czytanie**, czytanie wolne z zatrzymywaniem się w celu robienia objaśnień.

Stationer-Hall *a.* *(stetsner-)* nazwa giełdy księgarskiej w Londynie.

Stat magni nominis umbra *ł.* pozostaje cień wielkiego imienia.

Statmograf **g.* przyrząd który sam zaznacza szybkość biegu i postoju pociągów kolei żelaznej.

Stat pro ratione voluntas *ł.* starczy za przyczynę wola a. samowola.

Stat sua cuique dies *ł.* każdego czeka przeznaczenie.

Statua *ł.* posąg, popiersie, rzeźba wielkości naturalnej lub większej: wyobrażenie człowieka lub jakiej istoty w postaci figury z kamienia, metalu, drzewa i t. p.; *przen.* osoba apatyczna, nieruchoma; **s. curulis**, rzeźba wyobrażająca osobę na wozie; **s. equestris**, rzeźba wyobrażająca osobę na koniu; **s. pedestris**, posąg osoby w postawie stojącej.

Statuder *hol.* nazwa prezydenta dawnej rzeczypospolitej holenderskiej.

Statuetka *w.* posążek, figurka służąca do ozdoby.

Statura *ł.* postać, postawa, budowa.

Status in statu *ł.* państwo w państwie, wyrażenie używane, gdy jakie stronnictwo lub instytucja usiłuje wyzwolić się z pod obowiązujących praw i postawić się wyżej nad nie.

Status nascendi *ł.* stan tworzenia się, stan powstawania.

Status personalis *ł.* prawna przynależność do państwa osoby, z którego ona pochodzi, chociaż mieszka stale w innym kraju.

Status praesens *ł.* stan obecny.

Status quo *ł.* obecny stan rzeczy; stan, w jakim jakakolwiek sprawa znajduje się w chwili bieżącej; formuła dyplomatyczna wyrażająca istniejące w chwili obecnej i nie mające podlegać reformie warunki polityczne lub społeczne jakiego państwa, lub stan wzajemnych stosunków międzypaństwowych; w bardziej ogólnym zastosowaniu to samo co stagnacja.

Status quo ante *ł.* stan dawniejszy, przywrócenie do stanu, jaki był poprzednio, przed spełnieniem się danego faktu.

Statut *ł.* ustawy, zbiór praw; ustawa jakiego stowarzyszenia.

Statyczny *g.* będący w równowadze, w spoczynku; **s. punkt**, w mechanice: iloczyn siły (ciężaru) przez odległość punktu przyczepienia tej siły od punktu podparcia dźwigni.

Statyka *g.* część mechaniki, traktująca o równowadze ciał.

Statysta *nł.* aktor odgrywający role nieme, figurant; mąż stanu, dyplomata, polityk.

Statystyczny *nł.* dotyczący stanu ludności lub jej produkcji, wyrażonych w liczbach.

Statystyka *nł.* umiejętność przedstawienia w cyfrach stanu normalnego, fizycznego i materjalnego jakiego narodu lub kraju i jego działalności; zestawienie cyfr, dotyczących jakiej poszczególnej strony życia jakiego społeczeństwa.

Statyw, Statywa *ł.* podstawa służąca do podtrzymywania przyrządów naukowych lub tych ich części, które same nie stałyby dostatecznie spokojnie i pewnie.

Staurolit **g. dosł.* krzyżowy kamień: minerał składający się z krzemionki, glinki, tlenniku żelaza, magnezji i wody, którego kryształy, barwy czerwonej a. czarniawo-brunatnej, mają pospolicie postać krzyża i używają się jako ozdoby; znajduje się w okolicy góry św. Gotarda w Szwajcarji.

Stauropigja **g.* klasztor grecko-nieunicki, podlegający bezpośrednio patryjarsze wschodniemu albo synodowi.

Sta viator! *ł. ob.* **Siste viator!**

Steamer *a. (stimer)*, **Steamboat** *a.* *(stimbot)* parostatek, parowiec.

Stearyna *nł.* część składowa wielu tłuszczów, otrzymywana przez zmydlanie ich, rozłożenie mydła i oczyszczenie otrzymanej masy; trudniej topliwa niż łój, używa się prawie wyłącznie do wyrobu świec.

Steatom **g.* tłuszczak, guz przerosły gęstą tkanką.

Steatopygja **g.* nadmierne nagromadzenie się tłuszczu w pośladkach, zwłaszcza u Hottentotek i Buszmanek (w południowej Afryce).

Steatoza **g.* chorobliwe tworzenie się tłuszczu w ciele.

Steatyt **g* minerał słoniniec; odmiana talku, zbita, łatwo krająca się nożem, służy do pisania (zamiast kredy) oraz na palniki gazowe.

Stebnować *n.* szyć tak, aby każdy następny ścieg zachodził na poprzedni.

Stechjometrja *g. część chemji, nauka o proporcjach, w jakich ciała wchodzą w związki.

Stechjometryczna *g. **waga**, waga atomu jakiego ciała, waga atomowa.

Steeple-chase *a. (stipl-czes)* wyścig z przeszkodami przez rowy i płoty.

Steganografja *g. ob.* **Kryptografja**.

Stegnoza *g.* skurczenie, zatkanie por (gruczołów potowych).

Steinmetza chleb, chleb zawierający około 2 razy więcej ciał białkowych i soli odżywczych niż zwykły chleb pytlowy, a wypiekany z mąki otrzymanej z ziarn zbożowych rozmiękczonych i następnie pozbawionych plewy, lecz nie pozbawionych warstwy tuż pod plewą leżącej.

Stela *g.* słup kamienny służący za nagrobek, za pomnik.

Stelechity *g.* skamieniałe pnie drzew przedpotopowych.

Stella *ł.* gwiazda; **s. maris**. gwiazda morska.

Stellage *n.[f.] (stellaż)* spekulacja giełdowa, polegająca na tym, że spekulant obowiązuje się dostarczyć a. przyjąć umówiony walor po kursach podług premjów opłaconych: zwyżkowej i zniżkowej.

Stelmach *n.* rzemieślnik wyrabiający wszystkie drewniane części potrzebne do złożenia wozu, bryczki, powozu i t. p., kołodziej.

Stelografja *g. pismo ryte na słupach, kolumnach i t.d.

Stelwaga *n.* drewno w poprzek na dyszlu, przy którym są przytwierdzone orczyki.

Stemmata *g.* wieńce któremi starożytni zdobili wizerunki swych przodków.

Stemmatografja *g. ob.* **Genealogja**.

Stempel *n.* przyrząd do odciskania pieczęci, znaków, cyfr, do wybijania monet i medalów; sam odcisk; pręt do przybijania naboju w strzelbie; tłok w pompie, w sikawce; podpora drewniana do podtrzymywania sufitu; znak z herbem państwa nalepiany na podaniach, aktach i t. d. jako opłata skarbowa; *przen.* cecha, znamię, oznaka; **stemplowy papier**, papier z wyciśniętemi znakami wodnemi, wskazującemi opłatę skarbowi należną, dziś zastąpiony markami stemplowemi *(ob.* **Marka**).

Stemplować *n.* odciskać stempel na jakim przedmiocie; przybijać stemplem ładunek w strzelbie; umacniać budowę za pomocą stempli; naklejać znak opłaty skarbowej; **stemplowanie**, wyciśnięcie znaku urzędowego na papierach, wagach, miarach, jako urzędowe zatwierdzenie, że są zrobione podług przepisów.

Steniczny *g.* pełen sił i zdrowia.

Stenograf *g.* biegły w stenografji.

Stenografja *g.* umiejętność szybkiego pisania za pomocą różnych znaków i skróceń.

Stenogram *g. mowa, pismo stenografowane.

Stenotelegraf *g.* telegraf piszący, powiększający szybkość telegrafowania do 200 wyrazów na minutę (zbudowany przez Carsagne'a w Paryżu).

Stentando *w.* w *muz.* powstrzymująco, wahająco.

Stentato *w.* w *muz.* mozolnie, w tonie żałosnym, bolesnym; w malarstwie: trwożliwie, sztywno, ciężko.

Stentor *g.* grecki wojownik, jeden z bohaterów wojny Trojańskiej, opiewany przez Homera, odznaczający się niezmiernie donośnym głosem; **stenterowy głos**, głos bardzo silny.

Ster *dolnon.* przyrząd do kierowania statkiem; *przen.* naczelne kierownictwo; **sternik**, kierujący sterem statku wodnego; oficer na okręcie, mający nadzór nad sterem.

Ster *f.* jednostka francuskiej miary bryłowatości i objętości = 1 metrowi sześciennemu.

Stereochemja *g.* chemja przestrzenna, zajmująca się wspólnemi własnościami atomów i stanami, przez jakie atom przechodzi: eterycznym, materjalnym i ożywotniającym (gdy atom staje się cząstką żywego organizmu).

Stereochromja *g. nowy sposób malarstwa al fresco za pomocą pokrywania go szkłem wodnym.

Stereograficzny *g. **rzut**, sposób kreślenia mapy, polegający na tym, że rysownik wyobraża sobie, że na kraj, którego mapę kreśli, patrzy z punktu kuli ziemskiej wprost przeciwległego.

Stereografja *g. część geometrji traktująca o przedstawieniu brył na płaszczyźnie.

Stereometr *g. przyrząd do oznaczania objętości ciał porowatych a. proszkowanych.

Stereometrja *g. ob.* **Solidometrja**.

Stereoprospettiva *w.* malowanie wypukłe, w którym farby, grubo nałożone, cień rzucają.

Stereoskop *g. przyrząd optyczny w kształcie niewielkiej skrzynki z wprawionemi w jedną ścianę dwoma szkłami powiększającemi, przez które patrząc obojgiem oczu na umieszczone w przeciwległej ścianie dwa obrazki tegoż samego przedmiotu, narysowane tak, jak on się każdemu oku z osobna przedstawia, doznajemy wrażenia, jakbyśmy widzieli ów przedmiot jeden w przestrzeni (bryłowaty, plastyczny, a nie płaski obrazek).

Stereostatyka *g.* statyka bryłowatości.

Stereotomja *g. część geometrji, traktująca o przecięciach powierzchni brył, ma zastosowanie przy budowie sklepień.

Stereotyp *g.* płyta odlana z metalu czcionkowego według formy odciśniętej ze złożonej do druku kolumny drukarskiej, używa się do drukowania kilku wydań książki lub bardzo licznych egzemplarzy pisma perjodycznego; druk wykonany z takiego odlewu; **stereotypowy**, odbity za pomocą stereotypów; *przen.* zawsze jednakowy, niezmienny (np. wyraz twarzy), oklepany, zwyczajny; **stereotypować**, drukować za pomocą stereotypów.

Stereotypja *g.* zakład, w którym odlewają stereotypy i drukują za pomocą stereotypów.

Sterilis *ł.* bezpłodny; niemający potomstwa.

Sterkoryzacja *nł.* uprawa gruntu przy pomocy nawozów sztucznych.

Sterlet *r. [n.]* czyli czeczuga, ryba o bardzo cenionym mięsie.

Sterling *ob.* **Funt szterling**.

Sternum *g.-ł.* mostek, płaska kość łącząca żebra na przodzie klatki piersiowej.

Sternutatoria *nł.* środki lekarskie pobudzające do kichania (używane np. w letargu).

Sterylizacja *nł.* wyjaławianie, niszczenie bakterji chorobotwórczych i ich zarodków zapomocą poddania wyjaławianych substancji i przedmiotów (pokarmów, napojów, instrumentów chirurgicznych, naczyń i sprzętów po chorych, płynów przeznaczonych do sztucznej hodowli bakterji i t. p.) działaniu bardzo wysokiej lub bardzo nizkiej temperatury.

Sterylizator *nł.* przyrząd do wyjaławiania mleka.

Sterylizować *nł.* wyjaławiać, niszczyć bakterje chorobotwórcze za pomocą sterylizacji; **sterylizowane mleko**, mleko wyjałowione, wolne od bakterji wskutek gotowania 10—15 minut aż do wrzenia w naczyniach hermetycznie zamkniętych.

Sterylność *(ob.* **Sterilis**), bezpłodność; chudość; uwiąd; oschłość.

Stesso *w.* tak samo; w muzyce: **s. moto** z taką samą prędkością; **s. tempo** w takim samym takcie.

Stetograf *g.* przyrząd do graficznego przedstawienia ruchów oddechowych.

Stetometr *g.* przyrząd do mierzenia objętości i pojemności klatki piersiowej.

Stetoskop *g.* rurka drewniana lub kauczukowa, otwarta i rozszerzona na obu końcach, a w jednym końcu zaopatrzona w wypukłą albo wklęsłą tarczę, używana w medycynie przy auskultacji.

Stet pro ratione voluntas *ł.* niech rozkaz starczy za powód.

Steward *a. (stiuerd)* zarządzający, nadzorca, dozorujący prowiantu; na okręcie: służący, lokaj.

Stichomancja *g.* wróżenie z linji lub wierszy poezji, z losów—z miejsca otworzonej książki, z karteczek wyciągniętych na los szczęścia.

Stichometrja *g.* liczenie wierszy w rękopisach w celu obrachowania objętości druku.

Stick *a. (stik)* laska do podpierania się.

Stigma *g.* ukłócie, dotknięcie, miejsce po ranie, blizna; wylot dychawek u owadów; *ob.* **Stygmat**.

Stil de grain *f. (-grę)* gatunek żółtej farby.

Stillatio *ł.* spadanie kroplami.

Stimulantia *nł.* leki podniecające.

Stimmung *n.* nastrój.

Stimmvieh *n. (sztymfi) dosł.* bydło głosujące: ludzie, którzy głosują zgodnie ze wskazówkami danemi im przez tych, od których zależą.

Stirpikultura *nł.* nazwa propagandy nowej sekty w Ameryce, dopuszczającej małżeństwa wyłącznie pomiędzy osobami zdrowemi i rozumnemi.

Stirps *ł.* pokolenie.

Stiuk *w.* mieszanina gipsu, wapna i piasku z dodat-

kiem kleju, zrazu miękka i bardzo plastyczna, później silnie twardniejąca i dająca się łatwo szlifować, używana do pokrywania murów, drewnianych ścian i sufitów, oraz na ornamenty wewnątrz i zewnątrz budynku.

St. James *a. (sę-dżems)* **gabinet**: królewska tajna rada (ministerjum) (od nazwy pałacu w Londynie).

St. n. *skr.* **Stili novi** *l.* podług nowego stylu.

Stoa *g.* kryta kolumnada, zwykle z jednej strony osłonięta ścianą, opasująca świątynie, domy mieszkalne i rynki miast greckich, służąca do przechadzek, gimnastykowania się, narad w kwestjach politycznych i przedmiotach naukowych, portyk.

Stochmal *n.* omieciny we młynie, w piekarni; kurzawa z mąki.

Stochologja **g.* nauka o materji pierwotnej.

Stock-exchange *a. (stok-eksczendż)* giełda na papiery wartościowe w Anglji.

Stockholder *a.* posiadacz udziałów, akcji, renty państwowej.

Stocks *a.* papiery wartościowe, akcje; udziały w rencie państwowej.

Stoicyzm **g.* pogląd szkoły filozofów greckich, za najwyższe dobro i najwyższy cel życia uznających cnotę, za jedyne zło—występek; upatrujących doskonałość w zupełnym zapanowaniu nad własnemi namiętnościami, pragnieniami i cierpieniami i w zgodności postępowania człowieka z prawami natury; *przen.* obojętność na własne cierpienia i niepowodzenia, spokój duszy w nieszczęściu.

Stoik **g.* filozof grecki, wyznający zasady stoicyzmu; *przen.* człowiek niezłomny, nieugięty, spokojnie przyjmujący życiowe troski, niepowodzenia i cierpienia; **stoicki**, zgodny z zasadami stoicyzmu; znoszący mężnie swoje cierpienia, krzywdy i straty.

Stokfisz *ob.* **Sztokfisz.**

Stola *g.* długa suknia kobieca staroż. Rzymianek, ułożona w szerokie fałdy, spięta paskiem poniżej piersi; *ob.* **Stuła.**

Stolnia *ob.* **Sztolnia.**

Stoma *g.* usta.

Stomachica *l.* środki lecznicze służące do wzmocnienia żołądka.

Stomatyczny **g.* środek lekarski w chorobach ust i jamy ustnej.

Stop! *a.* stój! wstrzymaj! (statek, maszynę) wyrażenie używane w marynarce.

Stora *f.* zasłona zajmująca całą szerokość okna, dająca się spuszczać i podnosić przy pomocy specjalnego urządzenia, roleta.

Storaks *ob.* **Styraks.**

Store *a. (stor)* zapas, prowizja; skład, magazyn, sklep.

Stornello *w.* poemacik 6-cio-wierszowy, w którym dwa ostatnie wyrazy pierwszego wiersza kończą również wiersz 4-ty, ale w porządku odwrotnym.

Storno a. **Ristorno** *w.* w rachunkowości sprostowanie, poprawienie pozycji źle lub fałszywie do ksiąg buchalteryjnych wciągniętej przez wprowadzenie przeciwnej pozycji równej wartości; **stornować**, prostować błąd w księdze buchalteryjnej, wpisując storno.

Storthing *szw.* sejm w Norwegji.

Stotinka *blg.* najdrobniejsza moneta w Bulgarji=1 centymowi, jakich 100 idzie na 1 lew.

Stout *a. (staut)* piwo angielskie mocne i ciemne.

Strabizm **g.* zezowanie, zez.

Strabotomja **g.* operacja chirurgiczna, mająca na celu usunięcie zeza.

Straby *n.* belki poprzeczne podtrzymujące wiązanie.

Straca *w.* bruljon, notatnik; w kupiectwie księga podręczna, w której zapisuje się dla pamięci wszystkie przychody i rozchody w miarę jak wpływają.

Strada *w.* ulica, droga; **s. ferrata**, droga żelazna, kolej żelazna.

Stradivarius, skrzypce, wyrobione przez słynnego fabrykanta tego nazwiska, odznaczające się niepospolitemi zaletami, dziś ogromnie cenione i przepłacane na wagę złota.

Stradjota *ngr.* żołnierz konny, Albańczyk, w usługach rzeczypospolitej weneckiej; rozbójnik konny.

Stragan *n.* stół, niekiedy nakryty daszkiem, z towarami na sprzedaż, ustawiony na ulicy a. na placu targowym.

Strait *a. (stret)* cieśnina morska.

Strajk, Strajkować *ob.* **Strejk, Strejkować.**

Strakcja *l.* uwydatnienie w druku wyrazów a. wierszy za pomocą druku kolorowego.

Stralcio *w. (stralczo)* dobrowolny układ w interesach handlowych bez bliższego obliczenia się; rozwiązanie interesu.

Stramonina *nł.* wyciąg z szaleju b. trujący.

Stramonium *l.* roślina szalej.

Strand *n.* wybrzeże morskie.

Strangulacja *l.* uduszenie bez powieszenia; udławienie.

Strangurja **g.* trudne oddawanie moczu.

Strapczy *r.* dawniej prokurator powiatowy w Cesarstwie Rosyjskim.

Stras *f.* szkło służące do wyrobu imitacji brylantów i drogich kamieni; sztuczny, fałszywy drogi kamień (od nazwiska wynalazcy).

Strasse *n. (sztrase)* ulica; kanał; cieśnina morska.

Strateg *g.* wódz w staroż. Grecji.

Strategiczna *g.* **kolej**, droga żelazna, przy której budowie i kierunku przeważał wzgląd na obronę kraju i cele wojskowe.

Strategik *g.* wojskowy, posiadający gruntowną znajomość zasad strategji, wódz układający plan działań wojennych.

Strategja a. **Strategika** *g.* sztuka wojenna, nauka prowadzenia wojny, obejmująca obmyślanie planu kampanji i pokierowania działaniami wojennemi w sposób wiodący do zamierzonego celu.

Stratografja **g.* opisanie wojny i działań wojskowych.

Stratus *l.* chmury warstwowe, widziane zwykle przy zachodzie na skraju widnokręgu; **cumulo-stratus**, chmury kłębiasto-warstwowe.

Stratyfikacja *nł.* układ warstwowy, ustrój utworów gieologicznych osadowych, tworzących pokłady równoległe, jedne na drugich piętrami ułożone.

Stratyfikować *nł.* układać warstwami; w ogrodnictwie: układać w płaskim pudełku nasiona powoli kiełkujące i łatwo tracące zdolność kiełkowania, przekładając je warstwami wilgotnego piasku lub ziemi inspektowej, w celu przechowania ich przez zimę tak, aby nie straciły własności kiełkowania.

Stratygrafja **g.* opis tworzenia się pokładów skorupy ziemskiej i ich następstwa, gieologja.

Strazza *ob.* **Straca.**

Streber *n.* karjerowicz.

Street *a. (strit)* ulica.

Strefa *n.* każdy z pięciu wielkich pasów, na które podzielono powierzchnię kuli ziemskiej między jednym a drugim biegunem, różniących się między sobą niejednakowemi stosunkami oświetlenia i ogrzewania przez promienie słońca; część powierzchni wysokiej góry, różniąca się od części sąsiedniej swoją roślinnością; wogóle pas powierzchni ziemi a. morza, różniący się od sąsiednich zjawiskami atmosferycznemi i klimatem; *przen.* to samo co regjon; **wyższe s-y**, arystokracja, rząd; **niższe s-y**, lud.

Strefić (*ob.* **Trefny**), uczynić co trefnym, niekoszernym, nieczystym podług przepisów religji Mojżeszowej.

Strejk *a.* wynikłe ze zmowy zaprzestanie pracy przez robotników jednej lub kilku fabryk, albo całej nawet gałęzi przemysłu, w celu uzyskania korzystniejszych warunków pracy a. dla manifestacji (w tym razie krótkotrwałe); bezrobocie; **strejkować**, należeć do strejku, zaniechać pracy z powodu bezrobocia; nic nie robić, próżnować.

Strejkbrecher *n.* łamistrejk, robotnik wyłamujący się ze strejku, stający do pracy pomimo strejku.

Streka *a.* zebranie wszystkiej zwierzyny ubitej na polowaniu i rozłożenie jej na polance leśnej dla przeglądu przez myśliwców.

Stremma *g.* zwichnięcie członka.

Strepitoso *w.* w *muz.* całą siłą, hałaśliwie.

Streptokoki *g.* bakterje znajdujące się wszędzie a szczególnie w ciałach gnijących.

Stretto *w.* w *muz.* w szybkim tempie utrzymane krótkie zakończenie dłuższego utworu muzycznego, jakiego ustępu dramatycznego; zakończenie w fudze, gdzie tematy w coraz bliższych odstępach się powtarzają; w kupiectwie: ściśle, skąpo, ciasno, kuso.

Stricte *l.* ściśle, dokładnie.

Stricto jure *l.* ściśle według prawa.

Stricto sensu *l.* w ścisłym znaczeniu.

Stride *a. (strajd)* bieg a. chód konia wielkiemi krokami.

Strike *a. (strajk)* *ob.* **Strejk.**

Stringendo *w. (strindżendo)* w *muz.* przyśpieszając.

Stroboskop a. **Fenakistoskop** **g.* przyrząd optyczny składający się z krążka, osadzonego na osi, z wyobrażonym na jego powierzchni

szeregiem rysunków lub fotografji, przedstawiających np. kolejne pozy osoby będącej w ruchu, który to przyrząd wprowadziwszy w ruch obrotowy i patrząc weń przez wązką szparę, otrzymamy jeden obraz ciągły osoby wykonywającej ruchy bez przerwy, jak w naturze.

Strofa *g.* w poezji: większy ustęp rytmicznie i syntaktycznie w sobie zamknięty; harmonijny splot wierszy, wyrażających prawie zawsze myśl skończoną; zwrotka lub wrotka.

Strofować *n.* ganić, napominać, karcić słowami.

Strohwein *n.* *(sztrowajn)* słodkie, mocne wino z soku winogron, rozłożonych na słomie i napół ususzonych.

Stroma *g.* podkład, nakrycie, dywan tkany kolorowo; podłoże, osnowa; wiązania tkanek gruczołów i opuchlin.

Stromata *g.* dywany, obicia; pisma, rozprawy różnej treści.

Stromatyka *g.* sztuka tkania dywanów.

Stromboliczne **g.* **wybuchy wulkanów**, wybuchy lawy wylewającej się poza krater powolnie bez wybuchu.

Stroncjana *nł.* niedokwas strontu.

Stroncjanit *nł.* minerał przezroczysty, zielonkawy, którego częściami składowemi są stront, tlen i kwas węglany.

Stront, Stroncjum *nł.* metal lekki, barwy żółtej (nazwa od wsi w Szkocji, gdzie był najpierwej odkryty).

Strucla *n.* pieczywo w rodzaju bułki, ale większe i mające formę wydłużoną, bywa także napełnione makiem, masą migdałową, powidłami.

Strudel *n.* potrawa z ciasta, obficie smarowanego masłem, wielokrotnie rozwałkowywanego i znowu składanego, wreszcie obsypanego z wierzchu jabłkami krajanemi i cukrem, zawiniętego w zwój, ułożonego w rondlu spiralnie i wypieczonego.

Struggle for life *a* *(strögl for lajf)* walka o byt, wyrażenie wprowadzone przez Darwina, oznaczające współzawodnictwo w zdobywaniu środków do życia, przyczym słabe organizmy w walce z mocniejszemi giną.

Struggleforlifer *a. (strögforlajfer)* człowiek wywalczający sobie środki egzystencji bez uwzględnienia interesu innych, bez współczucia dla innych.

Strukczaszy *n.* krajczy, dygnitarz w daw. Polsce, który na uroczystościach zastawiał stoły, krajał mięsiwo i podawał potrawy cześnikowi, a ten je stawiał przed króla.

Struktura *ł.* sposób łączenia pojedyńczych części w całość stały, charakterystyczny dla danego ciała prawidłowy układ części składowych; budowa, układ.

Struma *ł.* wole, chorobliwe powiększenie gruczołu tarczowego na szyi.

Struś *g.-ł.* [*ś́rgórnon.*] gatunek wielkiego ptaka; **strusia polityka**, polityka polegająca na tym, żeby mrużyć oczy na niebezpieczeństwa i nie chcieć o nich myśleć, podobnie jak według mniemania, struś wobec groźnego niebezpieczeństwa kryje głowę w piasku, żeby tego niebezpieczeństwa nie widzieć; **strusi żołądek**, żołądek zdolny przyjąć bez szkody pokarm choćby mało strawny; *przen.* obojętność na zniewagi doznawane.

Strybulacja *ł.* szmery, jakie wydają niektóre owady.

Strych *n.* poddasze, góra.

Strycharz *n.* robotnik wyrabiający cegły; człowiek, który strychulcem równa zboże w workach; **strycharstwo**, rzemiosło strycharza.

Strychnina *nł.* silnie trujący alkaloid, otrzymywany z nasion kulczyby (wroniego oka), w stanie czystym przedstawiający się w postaci drobnych, przezroczystych kryształów, bardzo gorzkich w smaku, trudno rozpuszczalnych w wodzie, a łatwo w rozcieńczonym alkoholu, benzolu, chloroformie.

Strychować *n.* wyrównywać miarę, zgarniając albo obcinając nadmiar; przelatywać przebiegać wzdłuż jakiego przedmiotu (wiatr s-uje); ostrzeliwać jaki przedmiot pod małym kątem do jego długości; (o koniu) kaleczyć sobie jedną nogę drugą nogą.

Strychulec *n.* narzędzie do urównywania miary (pręt, wałek, deseczka); łopatka drewniana nacinana, karbowana na krzyż, smarowana kalafonją albo smołą szewcką i obsypana piaskiem, do ostrzenia kosy.

Stryktura *ł.* chorobliwe zwężenie kanału w organizmie ludzkim lub zwierzęcym; ściśnięcie.

Strzyga, Strzygonia *ł.* upiorzyca, straszydło; mniemana dusza nieprawego dziecka płci żeńskiej w gwieździe spadającej i błędnym ogniku; błędnica, świecilka, kusząca parobków do złego; **strzygon**, mniemana dusza nieprawnego i wcześnie zmarłego dziecka płci męskiej: przedzierzgają się w różne postaci i kuszą mężatki do złego.

S. T. T. L. na nagrobkach: *skr.* **Sit tibi terra levis** *ł.* niech ci ziemia będzie lekką.

Stucco lustro *w.* kolorowy stiuk zdobny w żyłki i polerowany, naśladujący marmur.

Stud-book *a. (stödbuk)* księga stad, spis przodków konia czystej rasy, wyścigowego albo myśliwskiego.

Student *ł.*, **Studentka**, słuchacz, słuchaczka wyższego zakładu naukowego (akademji, uniwersytetu, politechniki i t. p.); w Galicji— uczeń gimnazjum.

Studenterja *nł.* ogół studentów; postępek nieodpowiedni dla człowieka zrównoważonego, ogładzonego towarzysko, wybryk mogący ledwie być wybaczonym studentowi.

Studiosus *ł.* student uniwersytetu, akademik.

Studja *ł.* naukowe badania, poważne oddawanie się zdobywaniu wiedzy lub sztuki, zgłębianie jakiego odłamu nauki; ćwiczenia w zakresie sztuki; przedwstępne próby do jakiego większego dzieła.

Studjować *ł.* uczyć się, przyswajać sobie szczegóły jakiej wiedzy, oddawać się zgłębianiu, badaniu gałęzi jakiej nauki; na podstawie licznych spostrzeżeń i badań dążyć do wyrabiania sobie sądu o jakim przedmiocie; dociekać, starać się przeniknąć rzeczy na razie niezrozumiałe, nie jasne; uczęszczać na uniwersytet.

Studjum *ł.* w malarstwie: szkic przygotowawczy do zamierzonej większej pracy; robota, będąca owocem zdobytej w malarstwie wiedzy; wizerunek charakterystycznej głowy; w piśmiennictwie: praca literacka będąca rezultatem przeprowadzonych badań; badanie, dociekanie.

Stud. jur. *skr.* **Studiosus juris** *ł.* słuchacz (student) praw.

Stultitia *ł.* głupota.

Stultorum infinitas est numerus *ł.* liczba głupich jest nieskończona; nie trzeba głupich siać, sami się rodzą.

Stultorum nunquam satamen satis consecutum putat *ł.* głupota nigdy nie sądzi, że osiągnęła dosyć.

Stultorum plena sunt omnia *ł.* głupich pełno wszędzie.

Stultum facit fortuna, quem vult perdere *ł.* głupim czyni los tego, kogo chce zgubić; kogo Pan Bóg chce ukarać, temu rozum odbiera.

Stultus semper incipit vivere *ł.* głupi tworzy ciągle nowe plany życiowe.

Stuła *ł.* część obrzędowego ubioru kapłańskiego, rodzaj długiej i niezbyt szerokiej wstęgi, wyrobionej z tej samej materji co ornat, a wdzianej na szyję.

Stupa *stind.* pomnik, u góry zakończony wysoką strzałą, zawierający relikwje jakiego świętego buddyjskiego w Indjach.

Stupefakcja *ł.*, **Stupeur** *f.* *(stüpör)* osłupiałość, zdrętwienie umysłu; zdumienie, osłupienie.

Stupide *f. (stüpid)*, **Stupidus** *ł.* głupiec.

Stupor *ł. ob.* **Stupeur.**

Stuprata *ł.* kobieta zbezczeszczona.

Stuprator *ł.* mężczyzna bezczeszczący kobietę.

Stuprum *ł.* rozpusta, zbezczeszczenie kobiety, porubstwo, pozamałżeńskie zaspokojenie popędu płciowego; zgwałcenie.

Sturm und Drangperiode *n.* okres burzy i wrzenia w literaturze niemieckiej ku schyłkowi 18-go wieku, wywołany przez młodych poetów przeciw przestarzałym tematom i formom.

St. v. *skr.* **Stili veteris** *ł.* starego stylu.

Stychjologja **g.* nauka o początku wszechrzeczy.

Stychometrja **g.* liczenie wierszy w rękopisie, dla określenia wielkości rękopisu; oddzielanie wierszy.

Stychometryczny **g.* odnoszący się do stychometrji.

Stygmat *g.* u staroż. Rzymian znak, śpiczastym narzędziem zrobiony, zwłaszcza blizna wypalona lub wycięta dla piętnowania złoczyńcy; znamię, piętno; **s-y**, rany Chrystusa występujące na ciele niektórych ludzi zatopionych w rozpamiętywaniu Jego męki.

Stygmatyczka, Stygmatyk **g.* osoba, na której ujawnia się stygmatyzm.

Stygmatyzm **g.* właściwość niektórych ludzi, zatopionych w rozpamiętywaniu męki Zbawiciela, że występują na nich stygmaty czyli rany, przypominające rozmieszczeniem pięć ran Zbawiciela.

Stygmografja **g.* nauka o tętnie.

Styks, Styksowy *ob.* **Styx, Styxowy.**

Styl *g.-l.* sposób, a zarazem sztuka wyrażania myśli na piśmie; w sztukach pięknych, a zwłaszcza w architekturze pewien całokształt form artystycznych i cech odrębnych, po których rozpoznać można, jaki okres czasu lub naród wytworzył dane dzieło sztuki (styl klasyczny, romański, gotycki, renesansowy, barokowy, rokoko i t. d.); w rachubie czasu: oznaczanie daty według kalendarza Juljańskiego (stary s.) lub według kalendarza Gregorjańskiego (nowy s.); *ob.* **Stylus; stylowy**, tyczący się prawidłowego i pięknego wyrażania na piśmie; w sztuce: posiadający w całej czystości cechy właściwe wytworom pewnej epoki, pewnego narodu.

Style (le) c'est l'homme *ob.* **Le style c'est l'homme.**

Style coupé *f. (stil kupe)* styl urywany, sposób mówienia krótkiemi, urywanemi zdaniami.

Stylista **g.* autor piszący stylem wytwornym i pięknym.

Stylistyka **g.* nauka wykazująca warunki, od których zależy doskonałość stylu wewnętrzna, t. j. tycząca się układu myśli, i piękność zewnętrzna pod względem wysłowienia.

Stylita **g.* Święty słupowy, chrześcijański pustelnik, dla umartwienia się spędzający większą część życia na szczycie wysokiego słupa (w V do XII wieku).

Stylizacja *nl.* sposób układu i wyrażania myśli na piśmie.

Stylizować *nl.* tworzyć (pisać, malować, rzeźbić) zgodnie z wymaganiami jakiegoś poszczególnego stylu; *iron.* pisać z mozołem, siląc się na dobór wyrazów.

Stylobat *g.* podstawa murowana, na której wznoszą się kolumny zdobiące budynek.

Stylograf **g.* rodzaj pióra do pisania z rezerwoarem atramentu wewnątrz.

Stylografja **g.* przygotowanie za pomocą elektryczności płyt z których można drukować rysunki naśladujące rysunki ręczne lub akwaforty.

Stylolity **g.* cylindryczne, wzdłuż żłobkowate utwory gieologiczne, wydzielane wskutek siły ciśnienia z pokładów kamienia wapiennego, prostopadle przecinające jego warstwy.

Stylus *l.* styl, u starożytnych rylec metalowy, z jednym końcem zaostrzonym, służącym do pisania na tabliczkach woskowych, a drugim płaskim do zacierania tego, co było napisane, służący także za sztylet w razie potrzeby.

Stylus virum arguit *l.* styl charakteryzuje człowieka.

Stymulacja *l.* pobudzenie, podniecenie.

Stymulować *l.* podniecać, przynaglać.

Stynka *n.* mała rybka, spokrewniona z łososiem, półprzezroczysta, żyje w morzach: Niemieckim, Baltyckim, także w większych jeziorach (u nas w Augustowskiem i Płockiem).

Stypa *l.* uczta, biesiada; biesiada wyprawiona przez rodzinę nieboszczyka dla tych, którzy towarzyszyli jego pogrzebowi, gminnie: serek.

Stypacja *l.* zgęszczenie, stwardnienie, zatkanie.

Stypendjum *l.* stała, roczna zapomoga pieniężna, wyznaczona z odsetek pewnych funduszów publicznych lub prywatnych dla niezamożnej uczącej się młodzieży.

Stypendysta *nl.* korzystający ze stypendjum.

Styptyczne *g.* **środki**, środki do tamowania krwi.

Stypulacja *l.* umowa, zobowiązanie, ugoda oparta na kontrakcie, postanowienie, zawarowanie.

Stypulować *l.* zastrzegać warunki w umowie, umawiać się.

Styraks *g.* styrakowiec, drzewo o liściach naprzemianległych, kwiatach białych, rośnie w połud. Europie, a niektóre gatunki w Indostanie; żywica jego o przyjemnym zapachu i gorzkawym, korzennym smaku, zwana styraks a. storaks, używa się do kadzideł, perfum i jako lek.

Styx *g.* w mitologji greckiej rzeka piekieł w świecie podziemnym, opasująca go dziewięciokrotnie swemi wodami, na które przez bogów złożona przysięga, była straszna i niezłomna, i które to wody czyniły ciało ludzkie nietykalne dla ciosu; **styxowy**, piekielny.

Su *ob.* **Sou.**

Su *tur.* woda, rzeka.

Sua cuique fortuna in manu est *l.* każdy jest sprawcą swojego losu.

Suae quemque fortunae maxime poenitet *l.* nikt nie jest zadowolony ze swego losu.

Suae quisque fortunae faber *l.* każdy jest sprawcą własnego szczęścia.

Sua sponte *l.* z własnej woli.

Sua sunt cuique vitia *l.* wszystko ma swoją stronę ujemną; nikt nie jest bez ale.

Suaviter in modo, fortiter in re *l.* łagodnie w formie, stanowczo w rzeczy, t. j. w słowach grzecznych, lecz tonem stanowczym, niedopuszczającym oporu ze strony przeciwnej lub ustępstwa dla niej.

Sub- *l.* dodane przed wyrazem=po polsku: *pod-*; por. też, wyjaśnienia pod *nad-*.

Subaltern *śrl.* podwładny, podrzędny.

Subalternacja *nl.* stosunek zależności w logice, stosunek sądu ogólnego do szczególnego.

Subantreprener, antreprener, który całą antrepryzę a. jej część przejmuje na siebie od antreprenera głównego.

Subaraty *l.* spiżowe monety rzymskie posrebrzane lub obłożone srebrną blaszką.

Subarendator, poddzierżawiący.

Subarendować, poddzierżawiać, wydzierżawiać od dzierżawcy.

Subarktyczny, podbiegunowy.

Sub auspiciis imperatoris *l.* pod opieką (władzą) monarszą: nazwa egzaminu uniwersyteckiego.

Sub colore juris *l.* pod pozorem prawa.

Sub conditione *l.* pod warunkiem.

Subdelegat *l.* pełnomocnik niższego stopnia, zastępca delegata.

Sub divo *l.* pod gołym niebem.

Sub fide remissionis *l.* z pewnością zwrotu.

Subdjakon, najniższy z większych stopni kapłańskich; w kościele protestanckim drugi djakon.

Subdominanta, w muzyce: ton niższy od dominanty, bezpośrednio z nią sąsiadujący.

Subdukcja *l.* odsunięcie, odjęcie.

Subdywizja, podział.

Sub fide nobili *l.* na szlacheckie słowo honoru.

Sub hac voce *l.* pod tą nazwą.

Subhastacja *l.*, **Subhasta**, publiczna sprzedaż przymusowa majątku nieruchomego z obdłużonego.

Sub ictu *l.* w niebezpieczeństwie.

Subintabulat, dług zapisany hipotecznie na sumie dłużnika.

Subintabulować, wpisywać hypotecznie dług na sumie dłużnika.

Subito *l.* nagle, prędko.

Subjekcja *l.* trud; kłopot. zachody; przykrość.

Subjekcjonalny *nl.* kłopotliwy, sprawiający subjekcję.

Subjekt *l.* podmiot; w filozofji: istota zdolna do myślenia, która o czym myśli, wydaje sąd; pomocnik sklepowy.

Subjektywizm *nl.* podmiotowość, opieranie poglądów i postępków na osobistych uczuciach i wrażeniach; zabarwianie sądu o rzeczy osobistemi uczuciami i wrażeniami.

Subjektywny *l.* podmiotowy, wypływający ze sposobu myślenia i uczucia jednostki myślącej, bardziej niż z dokładnego zbadania samej rzeczy; **subjektywność** *ob.* **Subjektywizm.**

Sub Jove *l.* pod gołym niebem.

Sub judice lis est *l.* sprawa jeszcze nie rozstrzygnięta.

Subkolektor, podkolektor, otrzymujący losy loteryjne od kolektora, nie z urzędu loteryjnego.

Subkomitet, podkomitet.

Sublata causa, tolliter effectus *l.* usunąć przyczynę, efekt zginie.

Sublicytacja, oddanie z licytacji najmniej żądającemu.

Sublimacja *nl.* w chemji: ogrzewanie mieszaniny, z której wtedy niektóre ciała ulatniają się, a następnie oziębione w odbieralniku, tworzą kryształy.

Sublimat *l.* w chemji każdy produkt otrzymywany drogą sublimacji w postaci ciała stałego; związek 2 atomów chloru z 1 at. rtęci, czyli chlornik rtęci: ciężki, biały, krystaliczny proszek, rozpuszczalny w wodzie (silna trucizna, używana jako środek dezynfekcyjny i do konserwowania płynów, nie przeznaczonych do jedzenia).

Sublime *f. (süblim)* wzniosły, szczytny.

Sublimować *nl.* otrzymać kryształy jakiego ciała przez sublimację.

Sub littera *l.* pod literą (o przedmiotach oznaczonych literami alfabetu, o pismach ułożonych w porządku alfabetycznym).

Sublokacja, poddzierżawa, podnajem.

Sublokator, wynajmujący mieszkanie nie od właściciela domu, ale od lokatora.

Sublunarny, podksiężycowy cz. ziemski.

Submedianta *ob.* **Seksta**.

Submersja *l.* zatopienie, zanurzenie.

Submisja *l.* poddanie się, pokora, uległość, uniżoność; oddanie w antrepryzę przedsiębiorstwa drogą piśmiennych zapieczętowanych oferty licytantowi ofiarującemu najkorzystniejsze warunki; staranie się o dostanie do sfinansowania całej pożyczki państwowej dla oddania jej dającym najkorzystniejsze warunki.

Submitować się *l.*, **Sumitować się**, przedstawiać się; tłumaczyć się, usprawiedliwiać się.

Sub numero *l.* pod numerem, za numerem, pod jaką liczbą.

Sub obligatione ad reciproca *l.* z gotowością do wzajemnych przysług.

Sub omni lapide scorpius dormit *l. dosł.* pod każdym kamieniem śpi skorpjon: należy być zawsze ostrożnym.

Subordynacja *l.* podporządkowanie, karność, uległość, posłuszeństwo; w logice taki stosunek między dwoma pojęciami, że jedno należy do zakresu drugiego, jest temuż podporządkowane.

Subordynować *l.* podporządkować.

Subornacja *l.* podmówienie do czego złego; namówienie, podkupywanie.

Subplantacja *nl.* podstępne działanie, podstawienie nogi.

Sub poena *l.* pod zagrożeniem karą.

Sub praetextu *l.* pod pretekstem, pod pozorem; **s. p. juris**, pozornie podług prawa.

Sub prejudicio legali *l.* z ostrzeżeniem prawnym.

Sub quocunque titulo *l.* z jakiegokolwiek powodu.

Subreptitie *l.* podstępnie.

Subretka *f.* sprytna, przebiegła pokojówka.

Subrogacja *nl.* podstawienie, wejście w prawa wierzyciela.

Sub rosa *l.* w zaufaniu, w tajemnicy.

Sub secreto *l.* w tajemnicy.

Subsequens *l.* następujący zaraz po tym, co najbliżej ma nastąpić (np. ustęp, paragraf i t. p.).

Subsidium charitativum *l.* wsparcie, miłosierdzie; rodzaj podatku w daw. Polsce.

Sub sigillo *l.* pod pieczęcią tajemnicy; **s. s. confessionis**, pod pieczęcią tajemnicy spowiedzi.

Sub signo *l.* pod znakiem.

Subskrybent *l.* podpisujący się na co, prenumerator.

Subskrybować *l.* podpisać się na co, zobowiązać się do nabycia czego (akcji, dzieła mającego się ukazać, udziału w pożyczce państwowej).

Subskrypcja *l.* zobowiązanie podpisem swoim do nabycia jakiego wydawnictwa, papierów kredytowych, wypuszczanych przez państwo; podpisanie się na składkę, przedpłata.

Sub sole nihil perfectum *l.* pod słońcem nic (niema) doskonałego.

Sub specie *l.* pod postacią, pod pozorem; **s. s. aeternitatis**, mając na uwadze wieczność, wobec wieczności; **s. s. artis**, z punktu widzenia artyzmu.

Sub spe rati *l.* w nadziei potwierdzenia.

Subst. *skr.* **Substantivum** *(ob.)*.

Substancja *l.* ogólna nazwa stałych postaci materji, pierwiastków składowych, tworzących ciało; w filozofji: istota rzeczy i zjawisk, która pozostaje niezmienna i objawia się w mniej lub więcej przemijających własnościach rzeczy lub zjawisk, których jest źródłem i podstawą.

Substancjonalny *nl.* treściwy; pożywny.

Substantivum *l.* rzeczownik.

Substine et abstine *ob.* **Sustine...**

Substitutorjum *nl.* akt prawny zawierający pełnomocnictwo przeniesione na kogo innego.

Substrat *l.* podścielisko, podkład, podłoże; warstwa gruntu znajdująca się pod warstwą wierzchnią; materja organiczna, na której zasiewają się grzybki a. bakterje.

Substytucja *l.* podstawienie, wyznaczenie na zastępstwo, na wyręczenie.

Substytuować *l.* zastępować, podstawić na miejscu czegoś innego.

Substytut *l.* zastępca, wyręczający.

Subsumować, podporządkowywać szczegóły pod ogólne prawidło.

Subsydjum *l.* pomoc pieniężna, zasiłek, wsparcie.

Subsystencja *nl.* wyżywienie, utrzymanie.

Sub tectu coeli *l.* pod gołym niebem.

Subtelizować *ob.* **Subtylizować**.

Subtelny *l.* drobny, delikatny, zaznaczający lub odtwarzający najdrobniejsze odcienie, dokładny, bystry; wytworny; **subtelność**, uwzględnienie najdrobniejszych z trudnością dostrzeganych różnic i odcieni; drobiazgowa delikatność i dokładność, bystrość umysłu.

Subtrahować *l.* odjąć, odciągnąć.

Subtrakcja *l.* odjęcie, odliczenie.

Subtylizacja *nl.* rozcieńczanie niektórych płynów za pomocą ognia; **subtylizować**, brać rzeczy drobnostkowo, rozumować drobiazgowo.

Subungulata *nl.* zwierzęta jednokopytowe.

Subutrakwiści *nl.* przyjmujący Komunję św. pod dwiema postaciami.

Sub utraque forma *l.*; **s. u. specie**, pod obiema postaciami (Komunja św.).

Sub voce *l.* pod nazwą.

Sub voto remissionis *l.* z prośbą o zwrot.

Subwencja *l.* zasiłek pieniężny, pomoc pieniężna, szczególnie udzielana przez państwo z publicznych funduszów instytucjom społecznym.

Subwersja *l.* przewrót, obalenie, upadek.

Succès d'estime *f. (sükse destim)* uznanie pobłażliwe, jakie utwór sceniczny, literacki lub dzieło sztuki zawdzięcza tylko nazwisku i wyrobionej sławie autora.

Successio ab intestato *l.* dziedzictwo prawne naturalne po zmarłym, który nie zostawił testamentu.

Succheto *ob.* **Zucchetto**.

Succubus *l.* szatan przyjmujący postać niewieścią, aby nawiedzać śpiącego mężczyznę.

Succursale *f. (sükürsal)* pomocniczy kościół a. zakład; filja handlowa.

Succus *l.* sok.

Suchoborcy *r.* sekta religijna w Rosji, unikająca napojów odurzających, nie paląca tytuniu i nie zabijająca zwierząt.

Suczong, najlepszy gatunek czarnej chińskiej herbaty.

Süd *n.* strona południowa.

Sudarium *l.* łaźnia parowa; ręcznik do ocierania potu po takiej łaźni; chusta z cudownym wizerunkiem Chrystusa, odbitym w chwili, gdy św. Weronika ocierała oblicze idącego na śmierć krzyżową.

Sudatorium *l.* kąpiel parowa.

Sud-est [*f.*] *(süd)* strona południowo-wschodna.

Sud-ouest [*f.*] *(süd-uest)* strona południowo-zachodnia.

Sudorifera, Sudorifica *nl.* środki napotne.

Sudra *stind.* człowiek należący do czwartej, najniższej kasty indusów (rzemieślnicy, służący, wyrobnicy).

Suecia *l.* Szwecja.

Suevia *l.* Szwabja.

Suffeta *fen.* jeden z najwyższych urzędników rzeczypospolitej kartagińskiej.

Sufficiens quantitas *l.* ilość dostateczna.

Sufficit *l.* wystarczy, dosyć.

Sufficit diei malitia sua *l.* każdy dzień ma dość swej troski.

Suffioni *w.* gorące wyziewy siarczane właściwe okolicom wulkanicznym.

Suffisance *f. (süfisa"s)* zadowolenie z siebie, wielkie o sobie rozumienie.

Suffolk, rasa krów odznaczających się wielką obfitością mięka, lecz tak rzadkiego i chudego, że niezdatne jest do wyrobu masła (od nazw. hrabstwa we wschodniej Anglji).

Suffrage universel *f. (süfraż üniwersel)* głosowanie powszechne.

Suffragjum *l.* głos wyborczy; przyzwolenie; prawo głosowania.

Sufizm *pers.*[*nl.*] mistyczna, panteistyczna sekta mahometańska, według której człowiek na tym świecie jest emanacją bóstwa i dąży do zespolenia się z bóstwem.

Sufiks *l.* w *gram.* przyrostek, formant, np. *-stwo* w *państwo*.

Sufit *w.* pułap, strop gładki lub ozdobiony malowidłem albo stiukiem.

Sufler *f.* w teatrze: osoba ukryta w budce na przodzie sceny, podpowiadająca aktorom słowa ich ról; **suflerować**, podpowiadać.

Suflet *ob.* **Soufflé**.

Sufokacja *l.* duszenie się.

Sufragan *nl.* biskup bez djecezji, pomocnik biskupa djecezjalnego.

Sufragistka *nl.*, **Sufrażystka** *f.* zwolenniczka rozszerzenia na kobiety prawa posłowania do parlamentu.

Sufragium *ob.* **Sufragjum**.

Suggiestja, **Sugiestja** *nl.* poddawanie myśli osobie pogrążonej w hypnozie, wpływ jednej osoby na drugą, będącą w stanie hypnotycznym.

Suggiestjonować *nl.* poddawać jaką myśl komu, wywierać wpływ na kogo, skłaniać do czego.

Suicidium *l.* samobójstwo.

Sui cuique mores fingunt fortunam *l.* usposobienie i charakter tworzą każdemu właściwy los.

Sui generis *l.* w swoim rodzaju.

Sui juris *l.* mocą przysługującego komu prawa.

Suita *f.* utwór muzyczny, zbliżony do symfonji, ale utrzymany w charakterze lżejszym i swobodniejszym.

Suite *f.* *(süit)* szereg, ciąg, dalszy ciąg; świta.

Suivante *f.* *(süiwa^n^t)* służąca dodana dla opieki i towarzyszenia młodej osobie.

Sujet *f.* (*süże*) osobnik; główny przedmiot treści; poddany; **s. mixte** *(-mikst)* poddany, mający posiadłości w różnych państwach *dosł.* poddany, mieszany, łączny; *ob.* **Mauvais sujet.**

Sukcedować *l.* następować, dziedziczyć.

Sukces *f.* postęp, wywodzenie, udanie się, poklask.

Sukcesja *l.* następstwo, dziedzictwo, spadek; **sukcesyjny**, dziedziczny.

Sukcesor *l.* następca, spadkobierca; **s. uniwersalny**, spadkobierca dziedziczący cały majątek.

Sukulencja *l.* pełność (soków), pożywność.

Sukurować *l.* przychodzić z pomocą.

Sukurs *l.* pomoc, zasiłek.

Sul *tur.* miasto.

Sulamit(ka) *hebr.* imię narzeczonej w Pieśni nad Pieśniami, uważanej za figurę Kościoła, jako oblubienicy Chrystusowej, w Septuagincie zwana Sunamitką tj. dziewczęciem z Sunamu.

Sulfaty *nl.* siarczany, sole kwasu siarczanego.

Sulfur *l.* siarka.

Sulfuracja *l.* łączenie siarki z innym ciałem.

Suljota, członek jednego z chrześcijańskich plemion albańskich, wsławionego walkami o niepodległość, toczonemi przeciw Turcji w XVIII i XIX w.

Sulla tastą *w.* w *muz.* pociąganie smyczkiem po strunach zdaleka od podstawka.

Sul ponticello *w.* w *muz.* nad podstawkiem.

Sułtan *ar.* cesarz mahometański; tytuł monarchy na Wschodzie; **sułtańskie rodzynki**, jasno-żółte rodzynki bez pestek.

Sułtanat *nl.* panowanie i rządy sułtana, godność sułtana.

Sułtanka Walida *ob.* **Walida.**

Sum *l.* jestem; **s. qui sum**, ja jestem, który jestem (wiekuisty, niezmienny, Bóg).

Suma *l.* wielkość, która jest równa kilku innym, razem wziętym; rezultat dodawania; ogół, zebranie w całość; ilość pieniędzy wyrównywająca cenie jakiego przedmiotu a. cenie jakiej pracy, usługi; gotowizna znajdująca się przy kim a. w czyjej kasie; należność, dług; znaczna ilość pieniędzy; wielka Msza; **sumować**, dodawać razem, aby znaleźć sumę czyli ogół.

Sumarjusz *nl.* krótki zbiór, wyciąg, spis.

Sumaryczny *nl.* **proces**, skrócony sposób postępowania prawnego; **sumarycznie**, ogólnie, treściwie, w sposób skrócony, bez formalności.

Sumitować się *ob.* **Submitować się.**

Summa cum laude *l.* z najwyższą pochwałą.

Summae opes inopia cupiditatum *l.* największe bogactwo nie zaspokaja chciwca.

Summa facit *l.* razem uczyni to, ogółem wyniesie to.

Summa fidei *l.* całość zasad wiary i nauki chrześcijańskiej.

Summa observantia *l.* z największym oddaniem czci, uszanowania.

Summa potestas *l.* najwyższa władza.

Summaria *l.* szaty kapłańskie, kościelne, mszalne.

Summa summarum *l.* wogóle, wszystko razem.

Summepiskopat *nl.* w kościele ewangielickim w Niemczech najwyższa władza biskupia sprawowana przez monarchę (w Niemczech przez cesarza niemieckiego, w Saksonji przez króla saskiego, chociaż katolika).

Summo gradu *l.* *dosł.* w najwyższym stopniu; *przen.* gminnie: łotr, bezecnik.

Summum *l.* najwyższy stopień; **s. bonum**, najwyższe dobro; **s. jus, summa injuria**, zbytnie przestrzeganie prawa prowadzi często do niesprawiedliwości.

Summus episcopus *l.* najwyższy biskup (tytuł duchowny monarchy sprawiającego summepiskopat).

Sumować *ob.* **Suma.**

Sumpt *l.* koszt, nakład.

Sumptibus petentis *l.* na koszt proszącego.

Sumptibus publicis *l.* na koszt ogółu, kosztem ogółu.

Sunną *ar.* księga zawierająca zbiór podań o Mahomecie i dogmatów podanych przez niego do wiary, a spisanych po jego śmierci, czczona obok Koranu jako Księga święta przez Sunnitów.

Sunnita *nl.* mahometanin uznający Sunnę, obok Koranu, za księgę świętą.

Sunt bona mixta malis, sunt mala mixta bonis *l.* są rzeczy dobre zmieszane ze złemi, są złe zmieszane z dobremi.

Sunt lacrymae rerum *l.* i martwe przedmioty zdają się niekiedy płakać nad niedolą ludzką.

Sunt leges legum *l.* są prawa praw, są prawa nad innemi górujące, dające im początek.

Sunt pueri pueri *l.* chłopcy są chłopcami (postępują po chłopięcemu).

Sunt verba et voces! *l.* to tylko słowa i głosy!

Suo conto *l.* na jego rachunek.

Suo quisque metu pericula meritur *l.* każdy mierzy niebezpieczeństwo własną bojaźnią.

Suo tempore *l.* w swoim czasie.

Super- *l.* nad- *(ob.)*.

Superabundancja, nadmiar, zbytek obfitości, przepełnienie, przeładowanie.

Superarbiter, rozjemca, sędzia polubowny, rozstrzygający niezgodne zdanie arbitrów.

Superata *l.* przewyżka.

Superbe *f.* *(süperb)* pyszny, wyborny.

Superdywidenda *nl.* udział w zysku, stanowiący przewyżkę ponad dywidendę stale określoną i gwarantowaną.

Superfetacja *l.* zajście w ciążę powtórne, przed ustaniem ciąży poprzedniej; rzecz zbyteczna.

Superficies *l.* prawo do placu i wszystkiego co na nim się znajduje, prawo budowania na nim.

Superfinowy *f.* przedni, wyższego gatunku; przemyślny.

Superflua non nocent *l.* zbyteczne nie szkodzi, lepiej zadużo niż zamało.

Superfluencja *nl.* nadmiar, zbytek, obfitość.

Super flumina Babylonis *l.* nad rzekami Babilonu, (pierwsze słowa wspaniałej pieśni Izraelitów z czasów ich niewoli babilońskiej).

Superfosfaty *f.* nadfosforany wapnia, używane jako nawóz sztuczny, zawierający kwas fosforowy w postaci łatwo rozpuszczalnej.

Superimpregnacja *nl.* *ob.* **Superfetacja.**

Superindukty *nl.* nadzwyczajne dodatkowe podatki.

Superintendent *nl.* w Kościele ewangielickim: duchowny przełożony nad kościołami okręgu kościelnego.

Superior *l.* przełożony w klasztorze.

Superis deorum grati et imis *l.* przyjemni bogom wyższym i niższym (mowa o pochlebcach i dworakach).

Superlativus *l.* w *gram.* stopień najwyższy w stopniowaniu przymiotników.

Superlatywy *l.* przymiotniki w najwyższych stopniach (określające najwyższy zachwyt, najwyższe oburzenie i t. p.).

Supernaturalizm, wiara w interwencję istoty nadludzkiej w sprawach ziemskich, wiara w objawienie.

Supernaturalny, nadnaturalny, nadprzyrodzony.

Superracjonalizm, uznawanie za przechodzące rozum ludzki takich zjawisk, które nie dadzą się objaśnić za pomocą praw przyrody poznanych dotąd.

Superrewizja, dodatkowa rewizja sprawdzająca; przy poborze do wojska sprawdzanie stanu zdrowia i budowy ciała popisowych.

Superstycja *l.* przesąd, zabobon.

Supertara, to, co się potrąca z wagi towaru ponad tarę, skutkiem złego opakowania i wynikłych stąd ubytków (wyschnięcia, wysypania się i t. p.).

Supinacja *l.* leżenie na wznak, ruch poziomy sprawiany przez muskuły; (*ob.* **Pronacja**).

Supinum *l.* w gramatyce łacińskiej forma zamiarowa czasownika, odpowiadająca polskiemu bezokolicznikowi z poprzedzającym słówkiem „ażeby".

Suplement *l.* dopełnienie, uzupełnienie, dodatek.

Suplent *l.* zastępca nauczyciela w szkołach średnich.

Suplika *l.* prośba na piśmie.

Suplikacje *l.* pieśń błagalna religijna, zaczynająca się od słów: „Święty Boże".

Suplikant *l.* proszący, podający prośbę.

Suplikować *l.* prosić, błagać, zanosić suplikę.

Suponować *l.* przypuszczać, domyślać się.

Supozycja *l.* przypuszczenie, domniemanie.

Supozytorja *nl.* czopki z masła kakaowego a. z żelatyny i jakiegoś lekarstwa wpro-

wadzone do kiszki odchodowej albo części płciowych kobiety dla wywołania wypróżnienia lub uspokojenia boleści.

Supplicium *l.* uklęknięcie; prośba pokorna; męki, ścięcie, kara śmierci.

Supporto *w.* dzienny lub miesięczny **procent** od weksli, procent w rachunku bieżącym.

Suppurantia, Suppurativa *l.* leki wywołujące ropienie.

Supra- *l.* nad-.

Supranaturalizm *nl.* *ob.* **Supernaturalizm.**

Supraporta *nl.* malowidło a. rzeźba nad drzwiami mające szerokość drzwi.

Supremacja *nl.* przewództwo, wyższość, przewaga, opanowanie władzy; w Anglji władza monarchy nad kościołem od czasów Henryka VIII.

Suprema lex *l.* najwyższe prawo (wobec którego wymagania innych praw powinny ustąpić).

Supremat *nl.* najwyższa władza, jaką posiada Papież w Kościele katolickim.

Suprême *f.* *(süprem)* najwyższy ponad wszystko, nie ulegający porównaniu; doskonały, wyborny.

Supreme Court *a.* *(sjuprim kort)* najwyższy sąd w Stanach Zjedn. Am. Półn. (rozstrzyga wątpliwości co do pojmowania konstytucji, spory między jednym Stanem a drugim, między obywatelami zamieszkującemi różne Stany it.p., a nawet ma prawo unieważnić uchwałę Kongresu, gdy ją uzna za niezgodną z konstytucją).

Supresja *l.* przemilczenie; zniweczenie, zniesienie, skasowanie.

Suprymować *l.* przytłumiać, pominąć, znieść, skasować, zniszczyć.

Supuracja *l.* ropienie.

Sura *ar.* tytuł każdego ze 114-tu rozdziałów Koranu.

Surah, lekka materja jedwabna, tkana w delikatne prążki; napój odurzający z mleka kokosowego.

Surcoup *f.* *(sürku)* w grze w karty: umyślne doprowadzanie karty przeciwnikowi, w celu przebicia jej przez partnera.

Surdis auribus canis *l.* śpiewasz głuchym (nie rozumiejącym).

Surdo fabulam narras *l.* głuchemu opowiadasz bajkę; na nic twoje gadanie.

Surdut *f.* suknia męska wizytowa, zwykle czarna, sukienna a. kortowa, na dwa rzędy guzików zapinana; **surdutowiec**, człowiek używający surduta, nie należący do gminu, nieużywającego tej odzieży.

Surge et ambula *l.* wstań i idź! (słowa wzięte z ewangielji ś. Mateusza o wskrzeszeniu Łazarza).

Sur le déclin *f.* *(sür lö deklę)* na schyłku, ku schyłkowi.

Surma *tat.* instrument muzyczny, rodzaj donośnej piszczałki, niegdyś używanej w wojsku; *przen.* **dać w s y wojenne**, odgrażać się wojną, rozniecać wojnę, podburzać do wojny.

Surmenage *f.* *(sürmenaż)* przeciążenie pracą.

Surogat *nl.* substancja a. materjał podobny co do głównych własności do produktu kosztowniejszego, lepszego (zwykle tańszy, gorszy) innego składu chemicznego, zastępujący tamten w handlu i w użyciu; sędzia duchowny, zasiadający w konsystorzu.

Surplus *f.* *(sürplü)* przewyżka w dochodach, reszta pozostała.

Surpoids *f.* *(sürpua)* nadwaga.

Surprenant *f.* *(sürprenaⁿ)* zadziwiające; zdumiewające.

Surprise *ob.* **Siurpryza.**

Sursum corda! *l.* wznieście serca!

Surtaxe *f.* *(sürtaks)* dodatkowa dopłata do cła ochronnego nałożona na towary zagraniczne.

Surtout *f.* *(sürtu)* surdut; serwis, podstawka pod sól, pieprz, ocet, oliwę, musztardę, cukier miałki.

Surtout pas de zèle *f.* *(sürtu pa dö zel)* tylko nie zanadto gorliwie!

Survival *a.* przeżytek, zjawisko szczątkowe (termin antropologiczny i etnograficzny).

Suscepcja *l.* przyjęcie stopnia święcenia.

Susceptible *f.* *(süseptibl)* drażliwy, wrażliwy.

Susceptibilité *f.* *(süseptibilite)* drażliwość, urażliwość, łatwość obrażania się.

Suscipere et finire *l.* zacząć i skończyć, swoje przedsięwzięcie wykonać.

Suscytacja *l.* pobudzenie, podnieta.

Sus Minervam docet *l.* *dosł.* świnia Minerwę uczy; wyrażenie ironiczne o człowieku nieświadomym rzeczy, a dającym rady i wskazówki biegłemu.

Suspendować *l.* zawiesić w pełnieniu obowiązków; zawiesić moc obowiązującą jakiego rozporządzenia, ustawy.

Suspensa *l.* zawieszenie w urzędowaniu.

Suspensorjum *nl.* rodzaj bandaża do podtrzymywania zwieszających się części ciała, szczególnie worka jądrowego i piersi.

Suspicja *l.* podejrzenie.

Sustine et abstine *l.* znoś (cierp) i powściągaj się.

Sutanna *w.* [*f.*] długa wierzchnia suknia księży katolickich.

Sutasz *f.* wązka plecionka wełniana do naszywania sukien damskich.

Sutener *f.* poplecznik prostytutki, od której ma utrzymanie wzamian za opiekę nad nią.

Suterena *f.* część budynku pod poziomem gruntu, mieszkanie pod parterem, piwnica mieszkalna.

Sutti *stind.* dobrowolne palenie się na stosie wdów u Hindusów.

Suum cuique *l.* każdemu, co mu się należy.

Suum cuique pulchrum *l.* swoje jest każdemu piękne, każda liszka swój ogon chwali.

Suus cuique mos *l.* każdy ma właściwy sobie sposób (zapatrywania się, postępowania).

Suweren *f.* panujący, monarcha, władca; *ob.* **Sovereign.**

Suzeren *f.* w stosunkach lennych pan, zwierzchnik, oddający wasalowi ziemię na prawach lennych.

Svelto *w.* śmiało, niewymuszenie, odważnie.

S. v. p. *skr.* **S'il vous plait** *f.* *(ob.)*.

S. W. *skr.* **Süd-West** *n.* strona połudn.-wschodnia.

Swada *l.* płynność w wysłowieniu się, dar łatwiej i pięknej, porywającej wymowy.

Swamps *a.* *(suomps)* bagniska w Ameryce Półn.

Swanskin *a.* *(suonskin)* gatunek flaneli.

Swastyka *stind.* koło i w nim krzyż, którego ramiona są w postaci 4 gamm (Γ greckiego abecadła); tajemniczy znak bóstwa; symbol ognia niecionego przez tarcie dwu kawałków drzewa; symbol słońca czczonego jako bóstwo.

Sweater *a.* *(sueter)* rodzaj wełnianej koszulki, kaftana damskiego, zachodzących wysoko pod szyję, używanych przez cyklistów i narciarzy; pośrednik robotniczy w Anglji.

Sweatingsystem *a.* *(suetingsistem)* *dosł.* system napotny, system pracy w pocie czoła: chałupnictwo, dawanie pracy licho płatnej robotnikom wykonywającym ją w domu, powodujące nadmierną pracę wszystkich domowników (kobiet, dzieci), praktykowane szczególnie w krawiectwie i szewctwie.

Swedenborgjanin *nl.* zwolennik Swedenborga, przyrodnika i mistyka szwedzk. (1668-1772) który chciał założyć Nowy Kościół, zwany Nową Jerozolimą.

Sweepstakes *a.* *(suipsteks)* zakłady robione na wystawach rolniczych bydła w Anglji, których uczestnicy składają się na nagrody, mające być udzielonemi właścicielom najpiękniejszych okazów wystawowych.

Switchback *a.* *(suiczbek)* kolej górska i dolinowa, która siłą własnej ciężkości z jednej pochyłości zjeżdża i na drugie wzniesienie wjeżdża.

Swod *r.* porównanie, zbiór; **s. zakonow**, zbiór praw (kodeks) obowiązujący w Rosji od r. 1833.

Sybaryta *g.-l.* człowiek prowadzący życie miękkie i zniewieściałe, zamiłowany w zbytkach i rozkoszach, niewieściuch, pieszczoch.

Sybarytyzm **g.* życie właściwe sybarytom, upływające wśród zbytków i rozkoszy.

Sybillińskie księgi, zbiór przepowiedni których w ciężkich czasach radzili się dawni Rzymianie.

Sybilla *g.* u starożytnych: prorokini, wróżbiarka.

Sycylijskie nieszpory, powstanie Sycylijczyków r. 1282 przeciw Francuzom, których wyrznęli podczas nieszporów; *przen.* powstanie, bunt w połączeniu z rzezią.

Sycyljanka, pieśń i taniec pasterzy sycylijskich w takcie $^6/_8$.

Syderalny a. **Syderyczny** *nl.* **rok**, rok gwiazdowy, przeciąg czasu, jakiego potrzebuje ziemia na dokonanie całkowitego obrotu dokoła słońca, nieco dłuższy od roku słonecznego; **s. miesiąc**, przeciąg czasu po którym księżyc wraca do tego samego położenia względem jakiej gwiazdy stałej, miesiąc gwiazdowy (27 dni 7 godzin 43 minuty 11,5 sekund).

Sydercja *nl.* rzekomy wpływ jakiej gwiazdy na życie lub zdrowie człowieka.

Syderyt **g.* meteoryt, którego główną częścią składową jest żelazo; z s-ów otrzymują wyborną stal.

Syderyzm **g.* mniemana możność wyczuwania w głębi ziemi metali i wody.

Syfilidologja **g.* nauka o chorobach wenerycznych.

Syfilis **g.*(?)przymiot (choroba zaraźliwa), wenerja.

Syfilityk *nl.* człowiek chory na syfilis.

Syfon *g.* przyrząd do przelewania cieczy z miejsca wyższego w niższe, rurka ssąca, lewar; rura zgięta w kształcie litery ∽ jako zamknięcie wodne w urządzeniach hydraulicznych i kanalizacyjnych; flaszka z rurką od dna do góry, za przyciśnięciem kranu gaz zawarty we flaszce sprawia ulanie się płynu na zewnątrz.

Sygle *l.* znaczniki, znaki skrócenia w stenografji.

Sygnalizacja *nl.* urządzenie sygnałów zawiadamiających i ostrzegających; dawanie takich sygnałów.

Sygnalizować *nl.* dawać znak, zawiadamiać sygnałem.

Sygnał *l.* wszelki znak umówiony, dany na znaczniejszą odległość; **s. akustyczny**, dawany za pomocą strzałów, dzwonów, świstawek i t. d.; **s. optyczny**, dawany za pomocą drągów ruchomych, świateł, rakiet, flag i t. p.

Sygnatura *nl.* położenie znaku na towarze, paczce, napis, podpis; rowek w czcionce, w książce; *ob.* **Kustosz**; **sygnaturka**, karteczka przy lekarstwie, oznaczająca jego skład i sposób użycia; najmniejszy dzwonek na wieży kościelnej, dający znak rozpoczęcia nabożeństwa.

Sygnet *l.* pierścień z kamieniem, na którym wyryty jest herb lub litery nazwiska, służący jako pieczęć.

Sygnifikacja *l.* znaczenie wyrazów; zawiadomienie; zaznaczenie.

Sygnować *l.* oznaczać, położyć znak, dawać znak, podpisać swoim znakiem, monogramem, inicjałami, pseudonimem.

Syjenit *g.-l.* skała złożona ze spatu polnego, rogowca, kwarcu, miki i t. d. zabarwiona pstro na kolor szary, czerwonawy i czarnozielony, używana w robotach architektonicznych.

Syjon *hebr.* Jerozolima.

Syjoniści *nl.* stronnictwo w społeczeństwie żydowskim propagujące ideję wyrobienia w Żydach odrębności narodowej i powrotu Żydów do Palestyny.

Syjonizm *nl.* ideja odrębności narodowej Żydów i emigracji Żydów do Syjonu, propagowana przez Syjonistów.

Sykl *hebr.* waga i moneta u dawnych Żydów.

Sykofant, Sykofanta *g.* oblųdnik, oszczerca, zdrajca, szalbierz, denuncjant, szpieg.

Sykomora *g.* albo morwa figowa (figa adamowa) drzewo rosnące w środk. Afryce o owocach groniastych.

Sykstyńska kapela, słynny chór śpiewaków i muzyków papieskich w Watykanie (założony przez papieża Sykstusa IV (1471 — 1484), i dziś jeszcze utrzymywany.

Sykstyńska Madonna cz. **Madonna di San Sisto** *w.* słynny obraz Matki Boskiej, malowany przez Rafaela, znajdujący się w galerji Drezdeńskiej.

Sylaba *g.-l.* w mowie ludzkiej jeden lub więcej dźwięków, oddanych przy jednorazowym wydaniu głosu; samogłoska pojedyncza lub w połączeniu z jedną lub kilku spółgłoskami, zgłoska.

Sylabizować *nl.* składać głoski w zgłoski czyli w sylaby.

Sylabus *g.-l.* spis wszystkich nauk i teorji potępionych przez Kościół, ogłoszony przez papieża Piusa IX w r. 1864.

Sylen *g.* w *grec. mit.* demon płynącej wody sprawiającej urodzajność; towarzysz Dyonizosa (Bachusa) nauczył go robić wino z winogron, upijał się i po pijanemu głęboko filozofował; wogóle: stary satyr przedstawiany jako brzuchaty starzec z łysiną, uszami koźlemi i wężem do ściągania wina.

Sylf *l.* (?) w wierzeniach śreniowiecznych gienjusz, duch nadprzyrodzony, napowietrzny; *przen. żart.* reporter.

Sylfida *nl.* żeński rodzaj od **sylf**; *przen.* tancerka w balecie odznaczająca się wdziękiem i lekkością.

Syllabus *ob.* **Sylabus.**

Syllepsis *g.* ściągnięcie dwóch zgłosek w jedną; użycie jednego orzeczenia przy kilku podmiotach różnych co do osoby, rodzaju i liczby.

Sylogizm *g.* wnioskowanie, wyciągające z szeregu danych prawd nową prawdę, wniosek za pomocą dwu sądów pośredniczących czyli przesłanek, prowadzący do wyniku.

Sylurska formacja, w gieologji najstarsza warstwa pokładów trzeciorzędowych skorupy ziemskiej składająca się z piaskowców, szarej waki i łupku gliniastego, zawiera szczątki istot morskich.

Sylwan *l.* w mitologji rzymskiej bożek leśny, tytuł czasopisma o leśnym gospodarstwie.

Sylwanit **g.* minerał z rzędu siarczanów, którego kryształy układają się w kształty pisma.

Sylweta *f.*, **Sylwetka**, rysunek osoby lub przedmiotu w profilu, zrobiony czarno; czarny rysunek profilu zdjęty z cienia, odbitego przy świetle lampy lub świecy; rysunek wykrojony z czarnego papieru; szkicowa charakterystyka danej osoby (od nazw. Francuza Stefana Silhouette 1709—1767, który lubił rysować takie obrazy).

Symachja *ob.* **Symmachja.**

Symara *pers.* rodzaj długiej sukni.

Symbjotyka **g.* nauka o wspólnym pożyciu istot różnych w świecie zwierzęcym, roślinnym.

Symbjoza *g.* współżycie dwu lub więcej gatunków roślinnych lub zwierzęcych, albo roślinnych ze zwierzęcemi, polegające na podstawie przysług wzajemnych, zazwyczaj na wymianie soków odżywczych.

Symbol *g.-l.* znak, godło, zmysłowe wyobrażenie pojęcia; **s. chemiczny**, znak umówiony, złożony z początkowych liter łacińskich nazw pierwiastków chemicznych, służący do oznaczania tychże pierwiast.; **s. wiary**, wyznanie wiary, godło wiary.

Symboliczny **g.* uzmysławiający pojęcia oderwane za pomocą znaków widocznych, osłonięty, ukryty pod symbolem, alegoryczny; **s-e księgi**, pisma uznane przez Kościół, zawierające treść nauki tego Kościoła.

Symbolika **g.* nauka zajmująca się wykładem i objaśnieniem znaków i godeł religijnych pod względem historycznym, dogmatycznym i liturgicznym.

Symbolista **g.* poeta lub malarz uprawiający w swych utworach symbolizm.

Symbolizm **g.* w poezji i w malarstwie sposób wywoływania wrażeń nie wprost lecz pośrednio za pomocą innej, odrębnej rzeczy; kierunek mistyczny.

Symbolizować *nl.* przedstawiać za pomocą symbolu.

Symetrja *g.* równomierność, harmonijny układ pojedyńczych części pewnej całości pod względem wielkości, kształtu, liczby; stosunek wzajemny części do siebie i do całości taki, że szczegóły zawarte w tych częściach są w jednakowy sposób ułożone względem siebie i względem całości; **linja symetrji**, jest to linja prosta, dzieląca rysunek symetryczny na dwie takie połowy, że każdy punkt rysunku na jednej połowie ma odpowiedni sobie punkt na drugiej połowie, tak samo odległy od linji symetrji, i oba te punkty leżą na jednej linji prostopadłej do linji symetrji; **płaszczyzna symetrji**, jest to płaszczyzna, którą przeprowadzić możemy (w rzeczywistości a. w myśli) przez ciało symetryczne, dzieląca to ciało na dwie takie połowy, że każdy punkt jednej połowy ma odpowiedni sobie punkt drugiej połowy, równo z nim odległy od płaszczyzny symetrji.

Symetryczny **g.* równomierny, złożony z dwu połów odpowiednich, mający symetrję, dający się podzielić płaszczyzną symetrji na dwie części równe, tylko odwrotnie ułożone.

Symetryzować **g.* układać w całość symetryczną.

Symfonista **g.* kompozytor symfonji.

Symfonja *g.-l.* poemat muzyczny, najwspanialsza forma muzyczna instrumentalna, sonata orkiestrowa.

Symfonjon **g.* rodzaj pozytywki pokojowej samogrającej, w którą można wstawiać tarcze z coraz innemi melodjami.

Symforesis **g.* skupienie, nagromadzenie, napływ krwi lub innych soków; *ob.* **Kongiestja.**

Symfronistyczny **g.* jednoznaczny.

Symmachja *g.* związek ku wspólnej obronie, związek zaczepno odporny.

Symmikta *g.* rozmaitości.

Symonja *l.* świętokupstwo, handlowanie urzędami duchownemi, łaskami duchownemi i t. d. (od nazw. chaldejskiego czarnoksiężnika Symona, który od św. Piotra chciał kupić dar czynienia cudów).

Symonjak *nl.* człowiek dopuszczający się symonji.

Sympatja *g.* pociąg, skłonność do kogo, przychylność, sprzyjanie komu, współczucie, zgodność uczuć; wzajemne oddziaływanie na siebie narządów organizmu za pomocą nerwów.

Sympatyczny *g.-l.* pociągający ku sobie, miły; **s. atrament**, płyn bezbarwny, któ-

[cz]y dopiero pod wpływem [c]iepła lub pewnych odczyn[n]ików przybiera barwę; s-a **barwa**, barwa ochronna zwie[rz]ęcia, skutkiem której ono wygląda jak barwa jego o[t]oczenia; **s. nerw**, tkanka nerwowa tworząca dwa sznur[k]i rozmieszczone wzdłuż [r]dzenia pacierzowego po obu [j]ego stronach i we wnętrz[n]ościach, regulująca tra[w]ienie, wydzieliny, krąże[n]ie krwi niezależnie od woli; **s-a kuracja**, leczenie cho[r]ób za pomocą sił działa[j]ących tajemniczo, bez uży[c]ia lekarstw, np. za pomo[c]ą zamawiania, przykłada[n]ia pewnych przedmiotów [i] t. p.

Sympatyk *(ob.* **Sympatycz[n]y)**, ten, kto, nie przyj[m]ując programu jakiego [s]tronnictwa w całości, sym[p]atyzuje wszakże z tym [p]rogramem bardziej niż z [i]nnemi i nawet świadczy [u]sługi temu stronnictwu, [n]ie należąc do niego.

Sympatyzować *nł.* podzielać [c]zyje uczucia, mieć wza[je]mną skłonność ku sobie.

Sympepsis **g.* trawienie, [p]rzygotowanie płynów tra[w]iennych w ciele ludz[k]im.

Sympiesis *g.* ściśnienie.

Sympiezometr **g.* przyrząd [w]skazujący siłę ciśnienia [p]owietrza, rodzaj barome[t]ru.

Sympla *f.* w grze: prze[g]rana, za którą płaci się [t]ylko pojedyńczą, a nie po[d]wójną stawkę *(ob.* **Dubla**).

Symplegady *g. mit.* skały [z]amykające się u wejścia [d]o Czarnego morza, które, [w]edług Odyssei, Orfeusz [u]nieruchomił swą grą na [lu]tni.

Symplegmata **g.* sploty, [g]rupy złożone z kilku osób [n]a monetach, medalach.

Symplicjusz *nł.* człowiek [p]rosty, bez nauki, nieokrze[s]any.

Symplifikacja *nł.* uprosz[cz]enie, ułatwienie.

Symploke *g.* splecenie, po[w]iązanie, częste powtarza[n]ie albo ściąganie, wiąza[n]ie wyrazów.

Sympodja **g.* potworność [p]olegająca na tym, że no[w]orodek ma obie nogi zro[s]nięte.

Sympozjarcha *g.* przewo[dn]iczący uczcie.

Sympozjasta **g.* uczestnik [u]czty.

Sympozjon *g.* u staroż. Gre[kó]w pijatyka po ucztach.

Sympsychja **g.* zgodność, [je]dnakowe usposobienie.

Symptom, **Symptomat** **g.* [ob]jaw, z którego wnioskować można, jaki jest stan rzeczy, jaki rodzaj choroby.

Symptomatografja **g.* opisanie oznak choroby albo wypadków choroby.

Symptomatologja **g.* nauka o oznakach, objawach choroby, inaczej: semjotyka *(ob.)*.

Symptomatyczny *nł.* znamienny, mogący służyć za symptomat; **s-ne leczenie**, leczenie objawowe, przeciwdziałające symptomatom choroby, a nie samej chorobie.

Symptosis **g.* upadek sił, ubezwładnienie, niemoc.

Symulacja *ł.* udawanie, upozorowanie, zmyślenie; **symulacyjny weksel**, weksel nie wynikający z tranzakcji handlowej, lecz dany dla dyskonta tylko w celu dostania pieniędzy.

Symulant *ł.* udający coś, np. chorobę, obłudnik.

Symulator *ł.* naśladowca.

Symulować *ł.* udawać, pozorować.

Symultanizm *nł.* wspólność.

Symultanny *nł.* wspólny, współwyznaniowy (np. zakład naukowy, kościół).

Synactica *nł.* środki lekarskie ściągające.

Synagoga *g. dosł.* zebranie i miejsce, gdzie członkowie gminy się zbierają, a także miejsce przeznaczone do modlitwy, u Żydów świątynia, bóżnica.

Synaksarjum **g.* księga Świętych, traktująca o życiu i cudach Świętych.

Synalagmatyczny **g.* zobopólny, obustronny.

Synalephis *g.* łącznia: figura gramatyczna w której dwa wyrazy łączą się w jeden.

Synapizm **g.* rodzaj kataplazmu, zawierający proszek z utartych nasion gorczycy; papier lub płótno napojone masą gorczycową, które, zwilżone wodą i przyłożone do ciała, wywołuje silne zaczerwienie skóry i działa odciągająco i orzeźwiająco.

Synarchia *g.* wspólne panowanie.

Syncellus *nł.* braciszek klasztorny.

Synchronistyczny **g.* przedstawiający wypadki jednoczesne; **s-a metoda**, sposób przedstawiania dziejów powszechnych epokami t j. zestawiając współczesne fakty dziejowe różnych ludów w danym okresie czasu; **s-a tablica**, graficzne przedstawienie współczesności faktów dziejowych, które zdarzyły się w tym samym czasie w różnych krajach.

Synchronizm **g.* współczesność, jednoczesność, zestawienie jednoczesnych wypadków, faktów.

Synderesis *ł.* rozpoznawanie złego od dobrego.

Syndesmologja **g.* nauka o więzach kostnych ciała ludzkiego.

Syndyk *g.-ł.* pełnomocnik wyznaczony lub wybrany przez wierzycieli masy upadłości i zatwierdzony przez sąd handlowy do pilnowania ich praw i reprezentowania ich oraz zarządzenia majątkiem upadłego; adwokat, urzędnik wybrany przez jaką korporację do załatwiania jej spraw prawnych, doradca prawny gminy, banku, kolei.

Syndykat *nł.* orędownictwo, opieka, kuratela; stowarzyszenie producentów, mające na celu popieranie jakiej gałęzi przemysłu; stowarzyszenie kapitalistów mające na celu przeprowadzenie jakiego przedsięwzięcia finansowego (np. emisję pożyczki) lub popieranie jakiej sprawy, w celu utrzymania cen lub ich podwyższenia.

Synechja *g.* łączność części; przerost chorobliwy.

Synechjologja **g.* nauka o łączności rzeczy, o stałości materji w przestrzeni, o łączności materji.

Synedrium *ob.* **Sanhendryn**.

Synegdocha, **Synekdocha** *g.* figura retoryczna pozwalająca na wyrażenie całości przez część, gatunku przez rodzaj, wyrobu przez materjał zużyty, liczby nieokreślonej przez określoną, imienia pospolitego przez własne.

Synekura *ł.* urząd płatny, nie obowiązujący do pracy; posada intratna bez trudów i obowiązków.

Syneresis *g.* ściągnięcie dwu sylab w jedną np. *mego* zamiast *mojego*, kontrakcja.

Synergietyczny **g.* pomocny, współdziałający, wpływowy.

Synergizm **g.* pogląd filozoficzno-religijny, opierający się na przekonaniu, że współdziałanie woli ludzkiej obok działania łaski Boskiej potrzebne jest do odrodzenia duchowego i poprawy moralnej człowieka.

Synesis *g.* rozumienie, pojęcie, rozum; pełen znaczenia układ wyrazów.

Syngalezi, mieszkańcy wyspy Cejlon.

Syngenesis **g.* jednoczesny rozwój, powstanie.

Syngielton *ob.* **Singleton**.

Synglossa **g.* mowa ogólna, badanie związku wspólnego mów, języków.

Syngrafja **g.* dokładna znajomość autorów, literatów i ich działalności.

Synklinalny **g.* mający kształt niecki.

Synklonus **g.* ogólny kurcz chorobliwy całego ciała.

Synkopa *g.* omdlenie, nagłe osłabienie; skrócenie wyrazu przez wyrzutnię samogłoski z pomiędzy dwuch spółgłosek; w *muz.* zmiana rytmu, gdy akcent, padając na słabą część taktu, zaciera tempo właściwe i nadaje muzyce charakter burzliwy.

Synkracja *g.* współrządztwo, panowanie wspólne.

Synkrazja *g.* zmieszanie, pomieszanie.

Synkretyzm *g.* połączenie dwuch stron walczących przeciw trzeciej; system filozoficzny a. religijny, polegający na wyszukiwaniu z różnych systematów — wspólnych im wszystkim poglądów.

Synod *g.* zjazd biskupów i duchownych, prawnie zwołany, na którym załatwiają się sprawy dotyczące Kościoła; w Kośc. ewang. także zjazd osób duchownych i świeckich; stała rada, złożona z dostojników, duchownych Kościoła prawosławnego, zawiadująca sprawami tego Kościoła; najwyższa rada państwowa lub prowincjonalna.

Synodalne *nł.* **dekrety**, rozporządzenia zgromadzeń kościelnych.

Synodyczny *nł.* **miesiąc**, czas pomiędzy jednym a drugim nowiem lub pełnią (29 dni, 12 godzin, 44 minuty 2,9 sekund; **s. okres**, w obiegu planety około słońca przeciąg czasu pomiędzy dwu kolejno po sobie następującemi odpowiedniemi złączeniami lub opozycjami.

Synonim *g.* wyraz blizkoznaczny z innym; s-y, określając jedno pojęcie, cieniują wszakże różnice i odcienia w znaczeniu tegoż pojęcia (np. poważanie, szacunek, cześć), blizkoznaczniki.

Synonimika *g.* nauka obejmująca objaśnienia wyrazów blizkoznacznych.

Synopsis *g.*, **Synoptyka** **g.* krótki przegląd, krótkie zestawienie dzieł traktujących o jednym przedmiocie (np. Ewangielji).

Synoptycy **g.* autorzy trzech pierwszych Ewangelji.

Synoptyczna **g.* **meteorologja**, meteorologja, która notuje swoje spostrzeżenia na

synoptycznych kartach t. j. na mapach izobar, wykazujących współczesność stanu powietrza w różnych miejscowościach i pozwalających na wyciąganie wniosków na przyszłość t.j. przepowiadanie pogody.

Syntagma *g.* dzieło zbiorowe, zbiór zdań, myśli, uwag, pism, treścią do siebie zbliżonych.

Syntagmatyczny **g.* zebrany, zbiorowy, należący do syntagmy.

Syntaksa *g.* ta klasa w dawnych szkołach, w której uczono składni; *ob.* **Syntaxis.**

Syntaktycznie *g.* opierając na budowie zdań, składniowo (zestawiając, porządkując).

Syntatica **g.* środki służące do naciągania (w chirurgji).

Syntaxis *g.* składnia, część gramatyki, omawiająca budowę zdania i wzajemną zależność wyrazów w zdaniu; **s. regulata**, składnia prawidłowa; **s. ornata**, składnia ozdobna.

Syntema *g.* znak umówiony, pismo cyfrowane; wyraz umówiony, hasło, parol; układ; krótkie wyrażenie niejasne.

Syntematografja **g.* porozumiewanie się zapomocą znaków umówionych.

Syntetyczny **g.* podług prawideł syntezy utworzony albo tworzący, postępujący drogą syntezy, od szczegółów dochodzący do ogólnego wniosku, zbierający części w całość; **s-a chemja**, część chemji, traktująca o sztucznym tworzeniu nowych związków chemicznych i prostszych składników i pierwiastków; **s. język**, język posiadający fleksję, np. język polski.

Syntetyzować *nł.* zestawiać szczegóły, aby z nich zbudować całość; ze spostrzeżeń poszczególnych wyprowadzić wnioski ogólne

Synteza *g.* w przeciwstawieniu do analizy (rozbioru), metoda postępująca od szczegółów do ogółu, od rzeczy prostych do złożonych, łączenie wyobrażeń, pojęć o różnych przedmiotach w jedno pojęcie, poszczególnych części w jedną całość; **s.** u Hegla: trzecie stadjum dziejowe, polegające na pogodzeniu pierwszego stadjum, tezy, z drugim stadjum, antytezą.

Synto, Syntoizm, oddawanie czci naturze i bohaterom, ujęte w systemat religijny, stanowiący wyznanie panujące w Japonji.

Syntomja *g.* wyrażenie ściśle, krótko wypowiedziane.

Syntonina *nł.* główna część składowa tkanki mięśniowej.

Syon *ob.* **Syjon.**

Sypoje *ob.* **Sipoje.**

Syrena *g.* w wierzeniach staroż. Greków nimfa morska, pół kobiety pół ryby, wabiąca uroczym śpiewem, aby potym wciągnąć w otchłań morską; herb miasta Warszawy z wyobrażeniem tej nimfy, uzbrojonej w miecz i tarczę; *przen.* kobieta zalotna, wabiąca wdziękami, czarodziejka bez serca, wiodąca na pokusę; instrument do mierzenia drgań głosu; przyrząd sygnałowy tubowy na wybrzeżach i okrętach, o głosie tak silnym, że słychać go na 8 mil morskich; krowa morska; **syreni śpiew**, śpiew czarujący, wabiący.

Syriasis **g. ob.* **Elephantiasis.**

Syringomyelia **g.* zapalenie kanału środkowego rdzenia kręgowego.

Syrinx *g.* w mitologji greckiej: nimfa, która uciekając przed pogonią Pana, została zamieniona w trzcinę wodną; z tej trzciny Pan wyciął sobie fujarkę; stąd późniejsza nazwa fletni pasterskiej.

Syrma *g.* starożytna sceniczna suknia powłóczysta.

Syrop a. **Syrup** *ar.* [*f.*] stężony roztwór cukru, produkt uboczny w cukrownictwie, cukier rozgotowany w małej ilości wody; soki owocowe gotowane z cukrem.

Syrta *g.* ławica piaszczysta u północnego wybrzeża Afryki.

Syrynga *nł.* strzykawka, szpryca, do wstrzykiwania płynu w ciało.

Syryngotomja **g.* operacja fistuły.

Sysmograf, Sysmometr **g.* przyrząd służący do notowania ruchów powierzchni ziemi, wskazujący kierunek, siłę i czas trwania wstrząśnień.

Sysmologja **g.* nauka o trzęsieniach ziemi i ruchach kuli ziemskiej.

Syrjusz *g.* [*nł.*] świetna gwiazda w konstelacji Wielkiego psa.

Syssytje *g.* wspólne obiady codzienne obywateli, nakazane przez prawo u Spartan.

Systasis *g.* ustawienie, zestawienie uporządkowania.

System, Systemat *g.* wszelka według zamierzonego planu ułożona całość, której części znajdują się we wzajemnej od siebie zawisłości; całość wiadomości tak ułożonych, że późniejsze opierają się na poprzednich; zbiór zasad tworzących jaką doktrynę; zbiór praw jakiej czynności, kierujących wykonaniem na podstawie obmyślonego i na racjonalnych zasadach opartego planu; taki układ zjawisk w przyrodzie, w którym ludzie spostrzegają plan, ład; **s. planetarny** a. **słoneczny** *ob.* **Planetarny system.**

S. C. G. S. *skr.* **System Centymetr - Gram - Sekunda**, system miar, w którym jednostką długości jest centymetr, jednostką wagi gram i jednostką czasu sekunda, używany w badaniach nad fizyką; **s. nut**, pięciolinja; **s. rzeczny**, ogół rzek pobocznych, wpadających do jakiej rzeki, uważany z nią razem (w gieografji); **s. górski**, ogół gór złożonych z jakiego łańcucha górskiego, albo splotu łańcuchów górskich. oraz odnóg idących od tego łańcucha czy splotu.

Systematologja **g.* nauka o umiejętnym uporządkowaniu przedmiotów.

Systematomanja. **g.* przesadne dążenie układania wszystkiego w system naukowy.

Systematyczny **g.* uporządkowany wedle powziętego planu, ułożony na zasadzie przyjętych prawideł; ze ścisłością zachowujący plan, porządek, układ zasadniczy.

Systematyk **g.* człowiek trzymający się niewolniczo obmyślonego systemu, pedant.

Systematyka **g.* naukowy układ podobnych i pokrewnych sobie przedmiotów i pojęć w grupy, podług pewnego systemu.

Systematyzm *g*.* naukowe uporządkowanie, zestawienie, zasady i sposoby tego zestawienia.

Systematyzować *nł.* ujmować w system, układać według zasad nauki, porządkować.

Systole *g.* w prozodji krótkie wymawianie długiej sylaby ze względu na rytm w wierszach miarowych; perjodyczne skurcze serca.

Systylje *g.* kolumnady, sale kolumnowe.

Sytofobja *ob.* **Sitofobja**

Sytologja *ob.* **Sitologja.**

Sytuacja *nł.* położenie jakiej miejscowości lub przedmiotu w stosunku do otaczających przedmiotów; położenie, stanowisko. stan, ogół warunków życiowych, w jakich się ktoś znajduje; stan rzeczy, stanowisko. pozycja; na scenie: położenie, stan akcji w danej chwili, zbieg zdarzeń i wypadków potęgujących interes akcji; **komedja sytuacji**, utwór sceniczny, w którym zdarzenia, wypadki i zbieg okoliczności bardziej wpływają na akcję, niż charaktery działających osób, traktowane pobieżnie, szkicowo; **sytuacyjny plan**, plan wykazujący położenie miejscowości lub budynku względem otoczenia, lub wzajemne położenie względem siebie kilku budynków lub różnych części jakiej miejscowości.

Sytuowany *ł.* położony (o budowie, o miejscowości), znajdujący się w jakim położeniu, w jakich warunkach, okolicznościach (o człowieku).

Syz, zaprząg sześciokonny.

Syzyfowa praca, *przen.* ciężka praca, ustawiczna a daremna; trudne zadanie nigdy nie kończące się; cel, do którego dążąc, zdajemy się już dosięgać, a który oddala się i wymaga ciągle nowych wysiłków (wyrażenie pochodzi od Syzyfa, króla Koryntu, skazanego w Erebie na wtaczanie na szczyt góry ogromnej bryły kamiennej, która się wciąż obsuwała).

Syzygja *g.* w metryce greckiej połączenie dwu stóp wierszowych w jedną, dipodja; ściągnięcie wyrazu przez opuszczenie środkowej głoski; w *astron.*: złączenia i opozycje księżyca t. j. nów jego i pełnia.

Szabas [*żarg.*] *ob.* **Sabbat**

Szabeltasz *n.* skórzana torebka z cyframi, wiszą a u pendenta szabli przy galowym ubiorze wojskowym.

Szaber *n.* kamień drobno tłuczony, sypany na drogę bitą.

Szabla *węg.* kawaleryjska broń sieczna z wygiętą klingą, pałasz.

Szablon *f.* modła, wzór, według którego robota ma być wykonana; wykrój deski lub blachy według rysunku, używany przez malarzy do wyrabiania gzymsu na świeżej zaprawie wapiennej lub gipsowej; *przen.* pomysł, któremu brak oryginalności, naśladowanie oklepanych, utartych, pospolitych wzorów; **szablonowy** wykonany według wzoru

pozbawiony oryginalności, świeżości pomysłu; banalny, pospolity, oklepany.

Szabować *n.* wyrzynać w drzewie ręcznie lub mechanicznie heblem fasonowym listwy, ramy, ozdobne kanty i t. p.

Szabrować *n.* pokrywać ściany wapnem lub gliną, wciskając w nie kawałki cegły i kamienia.

Szach *pers.* tytuł monarchy w Persji; w grze w szachy: posunięcie, grożące wzięciem króla nieprzyjacielskiego; gracz, który takie posunięcie zrobił, obowiązany jest ostrzec przeciwnika, mówiąc: szach!; przeszkoda, niepowodzenie.

Szacharit *hebr.* modlitwa poranna u Izraelitów.

Szacher-macher, **Szachraj** [*żarg.*] oszust, człowiek nieuczciwie postępujący w stosunkach pieniężnych.

Szach-mat *pers.* + *ar.* w grze w szachy: niemożność uchronienia króla od wzięcia go przez przeciwnika w najbliższym posunięciu i dlatego przegrana.

Szach-Name *pers. dosł.* królewska księga: tytuł słynnej epopei, napisanej w języku nowoperskim przez Firduziego (939—1020).

Szachować, Szachownica *ob.* **Szachy**.

Szachrować *hebr.* [*żarg.*] nieuczciwie handel prowadzić; w grze: postępować przeciw regułom, nieuczciwie starać się o wygranę.

Szacht *n.* w górnictwie: szyb; wnętrze pieca do wytapiania surowca.

Szachy *pers.* gra, polegająca na kombinacji ruchów rozmaitych figur ustawionych na szachownicy, mających oddzielne znaczenia; figury do gry szachowej; **szachować**, w grze w szachy: dawać królowi nieprzyjacielskiemu szach, zmuszać przeciwnika do zabezpieczenia króla swego przed groźbą; *przen.* utrudniać komu działanie, stawiać przeszkody; **szachownica**, tablica kwadratowa do gry w szachy, podzielona na 64 kwadraty (dawniej na sto), naprzemian czarne i białe; **pola w szachownicę**, pola dworskie i włościańskie na przemian leżące.

Szacunek *n.* uczucie czci, uszanowania; ocenienie wartości przedmiotu, majątku; **szacunkowy podatek**, podatek bezpośredni od wykazanego majątku.

Szadchen *hebr.* stręczyciel małżeństw u Żydów (nieraz kojarzący w pary małżeńskie kandydatów mieszkających w odległych krajach).

Szaddai *hebr.* Wszechmocny (przydomek Jehowy).

Szadekam *pers.* kraina szczęśliwości w baśniach wschodnich.

Szafir *g.* odmiana korundu szlachetnego, drogi kamień przezroczysty, barwy ciemno-niebieskiej.

Szafot *f.* rusztowanie, na którym spełniają karę śmierci a. piętnowania na skazanych.

Szafować *n.* rozdawać, trwonić, marnować.

Szafran *ar.* kwiat rośliny t. n., używany do potraw, ciast i t. p.

Szafunek *n.* rozdawanie, nadmierne wydawanie, trwonienie.

Szagryn *f.* skóra rekina szorstka (z powodu ziarnistych kostek wewnątrz zawartych); starannie wyprawna skóra z grzbietu konia, osła lub kózła, drobno groszkowana, używana do pokrywania różnych wyrobów galanteryjnych i w introligatorstwie.

Szajdwasser *ob.* **Serwaser**.

Szajlok *ob.* **Shylok**.

Szajtan, Szejtan *tat.* djabeł, szatan u wyznawców Mahometanizmu i Szamanizmu.

Szakrah. dom wiejski, chata w połud. Ameryce.

Szaku *jap.* stopa, jednostka japońskiej miary długości.

Szal *pers.* [*f.*] rodzaj podłużnej chustki, kawał tkaniny wełnianej lub jedwabnej, zarzucany na ramiona jako okrycie: rodzaj dawnego francuskiego tańca solowego.

Szala *n.* miseczka, talerzyk u wagi do ważenia; **szalki**, przyrząd do ważenia, waga; talerzyki u wagi.

Szalet *f.* domek górski, szałas górali szwajcarskich; dom wiejski budowany n sposób szwajcarski; mały domek w mieście na ulicach lub placach do wygody publicznej.

Szalet, szabasowa mączna potrawa u Żydów.

Szalotka [*n.*] rodzaj małej cebulki, w smaku łagodniejszej i delikatniejszej niż cebula zwyczajna.

Szalować *n.* obijać deskami ściany budynku; **szalówka**, deska używana do szalowania, tarcica wyheblowana, gładka; szalowanie.

Szalupa [*n.*] statek jednomasztowy; wielka łódź do obsługi okrętu.

Szałamaja [*n.*] obój, narzędzie muzyczne drewniane, dęte, piszczałka, flet pasterski.

Szałas *węg.* buda z chróstu, naprędce uklecona, służąca za mieszkanie tymczasowe pasterzom, myśliwcom, podróżnikom.

Szam- *ob.* także **Cham-**.

Szamada *port.* znak lub oznajmienie uczynione odgłosem bębna przez oblężonych jako wezwanie do układów; oznajmienie gotowości poddania się, kapitulowania.

Szamani, najniższa klasa tatarskich duchownych, którzy jednocześnie są lekarzami, czarownikami i zaklinaczami duchów.

Szamanizm *nł.* religja głoszona przez szamanów, oparta na gusłach, czarach, podług której Bóg stworzył świat, ale rządzą światem duchy złe i dobre, wyznawana przez niektóre półdzikie ludy północno-azjatyckie.

Szambelan *f.* wysoki urzędnik dworski pełniący urząd na pokojach monarszych przy osobie panującego, podkomorzy.

Szamerować *n.* wyszywać plecionką, galonem, bramować; obmawiać kogo; **szamerowanie**, wyszycie taśmą, galonem; czmuklerska ozdoba przodu ubiorów męskich i damskich, złożona z taśm naszytych równolegle wpoprzek, zakończonych pętlami i guzami; obmowa.

Szamoa *ob.* **Szamua**.

Szamotowy *f.* **kamień**, ogniotrwała masa, wyrobiona z glinianych mufli, okrywających przy wypalaniu wyroby porcelanowe, następnie sproszkowanych, urobiona na ciasto i w silnym ogniu wypalona, ogromnie wytrzymała na działanie wysokich temperatur, stąd używana na tygle do topienia szkła, metali, na cegły do pieców hutniczych, rury i t. p.; **szamotowe wyroby**, rodzaj wyrobów ceramicznych, składających się z jednej części surowej, ogniotrwałej gliny i dwu części gliny wypalonej, następnie sproszkowanej.

Szampan, Szampańskie wino, wino francuskie białe, musujące, bardzo cenione (od nazwy prowincji Szampanji we Francji); **szampanka**, mocna butelka do wina szampańskiego.

Szampana *ob.* **Sampan**.

Szampinjon *f.* pieczarka.

Szampjon *f.* zapaśnik, rycerz walczący w szrankach, obrońca, poplecznik.

Szampoing *ob.* **Shampoing**.

Szamua *f.* kolor płowożółty.

Szan, Szang *chińs.* góra; wierzchołek, szczyt.

Szaniec *n.* okop ziemny w celu obrony, wał obronny.

Szankier *f.* wrzod syfilityczny bardzo zaraźliwy.

Szansa *f.* widoki powodzenia, prawdopodobieństwo udania się czegoś, wygranej; pomyślny traf, szczęście.

Szansonetka *f.* piosenka lekkiej, wesołej treści.

Szansonistka *f.* śpiewaczka kawiarniana.

Szantan *ob.* **Café chantant**.

Szantaż *f.* wyłudzenie pieniędzy od kogo pod naciskiem groźby wyjawienia czegoś, co ten ukrywa; wyzyskiwanie na swoją korzyść czyjej obawy ujawnienia czynu karygodnego, hańbiącego, kompromitującego.

Szanża *f.* zamiana, bank zamienny; w myśliwstwie: zmiana drogi.

Szańcować *n.* otaczać szańcem, sypać szaniec.

Szapokiak *f.* jedwabny męski kapelusz cylindrowej formy, dający się złożyć zupełnie płasko, zapomocą specjalnej sprężyny.

Szapronaż *f.* matkowanie młodej osobie, towarzyszenie jej dla przyzwoitości, granie roli mentora.

Szapronować *f.* towarzyszyć młodej osobie w zastępstwie matki, w charakterze ochmistrzyni.

Szapszała *pers.* morela suszona.

Szaptalizować *nł.* **wino**, powiększać ilość spirytusu w winie metodą wskazaną przez chemika Francuza Chaptal'a.

Szaraban *f.* wóz z ławką.

Szarada *f.* zagadka, w której należy odgadnąć dany wyraz za pomocą znaczenia poszczególnych jego sylab lub różnych kombinacji tych sylab.

Szarafan *ob.* **Sarafan**.

Szaragi *n.* ukośne police drewniane, w które są wprawione końce trepów schodowych; wieszadła do odzieży.

Szarawaka *ob.* **Szarowaka**.

Szarawary *tur.* spodnie, szczególniej spodnie szerokie, bufiaste, hajdawery.

Szarfa [*n.*] szeroka i długa wstęga noszona jako ozdoba ubrania kobiecego; wstęga jako odznaka noszona ukośnie przez mężczyzn na piersiach, ramieniu i plecach, aż do boku przeciwnego ramieniowi; oznaka służbowa oficerów na paradach.

Szariwari *ob.* **Charivari**.

Szarlatan *f.* wędrowny przekupień niezawodnych jakoby środków leczniczych; *przen.* człowiek wyzyskujący łatwowierność ludzką, oszust, szalbierz, kuglarz.

Szarlatanerja *f.* działalność szarlatana; *przen.* mydlenie ludziom oczów wysławianiem czego świadomie fałszywego; udawanie wiedzy, biegłości.

Szarlotka *f.* legumina z jabłek obranych, pokrajanych i upieczonych w kruchym cieście.

Szarmant *f.* młodzieniec uprzedzająco i rycersko uprzejmy dla kobiet; młodzieniec nadskakujący, usłużny i ugrzeczniony; **szarmancki**, uprzejmy, elegancki.

Szarmycel *n.* utarczka, starcie przednich oddziałów wojsk, harc; *przen.* utarczka językowa, sprzeczka, dysputa.

Szarnir *f.* zawiaski, nit, na którym się wieko porusza.

Szarowaka *p+n.*, **Szarawaka** a. **Waka szara**, **Szarogłaz**, skała będąca odmianą bazaltu, miękka, ma odłam ziemisty, barwę szarą, zielonawo-brudną; niekiedy składa się z mnóstwa pęcherzy; jeżeli te napełnione są minerałami jakiemi, wówczas taki szarogłaz zowie się migdałowcem.

Szarpia *f.* skubanka ze starego płótna, zwykle napojonego substancjami dezynfekcyjnemi, używana dawniej do opatrywania ran.

Szarwark *n.* obowiązek utrzymywania dróg w porządku, wkładany na gminy, rodzaj podatku.

Szarytka *f.* siostra miłosierdzia (zakonnica).

Szarża *f.* natarcie, atak, uderzenie konnicy; danie ognia z dział podczas bitwy; stopień, godność, ranga wojskowa; karykaturalne oddanie charakteru na scenie, przesada z uwydatnieniem komicznych stron dla wywołania jaskrawych, niewybrednych efektów; ciężar, obsługa.

Szarżować *f.* nacierać, atakować, uderzać na wroga, napadać; przesadnie, karykaturalnie oddawać role na scenie; obciążać kogo czym.

Szaser *f.* strzelec, żołnierz lekko zbrojny pieszy a. konny.

Szastra *stind.* podręcznik do nauki prawa i religji u Indusów.

Szaszka *r.* szabla niezbyt szeroka, lekko zakrzywiona używana przez wojsko rosyjskie.

Szatan *hebr.* zły duch, duch ciemności, djabeł, czart.

Szatra *węg.* namiot, szałas.

Szatyn *f.* mający włosy ciemno-blond.

Szczebel *śrgórnon.* każdy z drążków poprzecznych u drabiny; *przen.* stopień w hierarchji (urzędniczej, towarzyskiej, naukowej, społecznej).

Szczoty *r.* przyrząd do rachowania liczb całych i części czwartych, dziesiętnych i setnych, złożony z drutów pałąkowatych zatkniętych w ramę i z gałek drewnianych a. kościanych, nanizanych na te druty, liczydło, abakus.

Szecherezada, imię sułtanki, która jakoby opowiadała małżonkowi swemu fantastyczne powieści, zawarte w dziele pod tytułem „Tysiąc i jedna nocy"; *przen.* osoba umiejąca opowiadać fantastyczne zmyślenia; **powieści Sz-y**, to samo co „1001 nocy"; *przen.* powieści czarodziejskie, nieprawdopodobne.

Szef *f.* zwierzchnik, naczelnik, przełożony, pryncypał; dowódca; **sz. pułku**, tytuł honorowy, dawany osobom z rodzin panujących a. zasłużonym dygnitarzom wojskowym, przyczym pułk otrzymuje nazwisko swego szefa.

Szefel *n.* dawna niemiecka miara ciał sypkich, różna w różnych krajach, a nawet miastach; **s.**, bawarski =222,258 litrów, drezdeński = 103,531, królewiecki =54,651, pruski=54,961.

Szefen *ob.* **Schoeffen.**

Szegar, sułtan afrykańskiego państwa Tombuktu.

Szeik *ar.* naczelnik plemienia arabsk.; **Sz. ul-islam**, głowa wiernych w Turcji (najwyższy duchowny mahometański), mufti.

Szejne morejne *ob.* **Morejne.**

Szekiel *hebr.*, **Sykiel**, **Sykl** [*l.*] moneta srebrna hebrajska wartości 38 kop., dziś wznowiona jako nazwa składki pogłównej, płaconej przez Żydów na cele Syjonizmu; moneta złota hebrajska starożytna wartości 2 rubli 72 kop.

Szeklerzy, szczep węgierski we wsch. Siedmiogrodzie, pozostały z wędrówki Hunnów.

Szeląg *stgórnon.* pieniądz dawny polski, w różnych czasach był różnej wartości; r. 1368 był = 12 groszom polskim; r. 1451=11 gr. polsk.; r. 1598 = 3 gr. polsk.; r. 1620 = $1^1/_2$ gr.; 1650=1 gr.; potym=$^1/_2$ gr.; w końcu=$^1/_4$ gr.=$^1/_6$ kop.; *przen.* najmniejszy pieniądz, najmniejsza wartość.

Szellak *n.* żywica wyciekająca (wskutek) nakłucia przez mszyce) z młodych pędów niektórych drzew figowych i akacjowych, rosnących w Indjach Wschodnich, zawierająca czerwony barwnik, podobny do karminu, używana do wyrobu politur, lakierów, laku do pieczętowania, do utrwalania pasteli.

Szelma *n.* niegodziwiec, łotr, człowiek bez czci; **szelmować**, wymyślać komu; pozbawiać kogo czci; nazywać szelmą; obcinać uszy.

Szemat, **Szematyzm** [*n.*] *ob.* **Schemat**, **Schematyzm.**

Szeol *hebr.* grób, piekło.

Szerl *n.* gatunek czarnego turmalinu.

Szermierz *n.* człowiek biegły w fechtunku, fechmistrz; *przen.* bojownik, człowiek walczący za jaką sprawę, za jaką ideę.

Szermować *n.* walczyć jak szermierz; *przen.* **sz. językiem**, walczyć mową, mówić gwałtownie a. uszczypliwie; **sz. piórem**, walczyć pismem, polemizować.

Szerpentyna *ob.* **Serpentyna.**

Szerting *ob.* **Shirting.**

Szeryf *ar.* wyższy urzędnik municypalny w Anglji, spełniający obowiązki sądownicze i policyjne w obwodzie swego hrabstwa; książę arabski, muzułmanin, pochodzący od Mahometa; rządca Mekki.

Szewelura *f.* czupryna, włosy ludzkie, sposób uczesania się.

Szewjot *szkoc.* wełna z górskich owiec szkockich i wyrabiana z tej wełny tkanina kiprowana.

Szewron *f.* naszywka w kształcie kąta na rękawie munduru wojskowego, oznaczająca liczbę lat służby lub rangę; odznaka zaszczytna.

Szezlong *f.* rodzaj sofy wyściełanej z jednym bocznym i tylnym oparciem, które w plecach zniża się coraz bardziej.

Szi-King *chińs.* księga pieśni, jeden z najstarszych zabytków literatury chińskiej.

Szima *jap.* wyspa.

Szimoza *ob.* **Szymoza.**

Sziutjan *ar.* szerokie spodnie mahometanek.

Sziwa *hebr.* u Izraelitów siedm dni żałoby po umarłym.

Sziwa *stind.* *ob.* **Siva.**

Szkandela *w.* flaszka płaska a. naczynie płaskie mosiężne, napełnia się wrzątkiem i wkłada do łóżka dla ogrzania nóg, brzucha.

Szkaplerz *śrł.* [*czes.*] dwa płatki sukna z wyszytym imieniem Najśw. Marji Panny, poświęcane i noszone na szyi jako znak należenia do bractwa.

Szkarlatyna *nł.* płonica, epidemiczna i zaraźliwa choroba gorączkowa, objawiająca się zapaleniem gardła i obfitą czerwoną wysypką, nadającą skórze szkarłatne zabarwienie.

Szkarłat *w.* tkanina jedwabna lub wełniana, ufarbowana na barwę ponsową, purpura; barwa krwisto-czerwona, purpurowa.

Szkarpa *f.* skośne przymurowanie podtrzymujące ścianę; *ob.* **Skarpa.**

Szkatuła *w.* niewielka skrzynia drewniana lub metalowa z zameczkiem i kluczykiem do przechowywania kosztowności; *przen.* własny kapitał w gotówce.

Szkic *w.* kilku charakterystycznemi rysami nakreślony rysunek lub malowidło; odręczny zarys przedmiotu, rzucony na papier lub płótno; pomysł, projekt; utwór literacki nie wyczerpujący przedmiotu wszechstronnie, lecz kilku artystycznemi rysami wywołujący wrażenie estetycznej całości.

Szkielet *g.* kostne rusztowanie, na którym wspierają się miękkie części ciała i które ochrania wewnętrzne delikatne narządy; kościec, kościotrup; zrąb, wiązanie statku wodnego, mające być pokryte deskami; zarys dzieła, utworu, treść, mająca być rozwiniętą; *przen.* człowiek bardzo chudy.

Szkoła *ł.* instytucja mająca na celu umysłowe kształcenie młodzieży; uczelnia, mieszkanie, w którym nauki są udzielane; *przen.* sposób wykonywania dzieł sztuki, właściwy jakiemu krajowi; doktryna jakiego filozofa i ogół jej zwolenników; **szkolarstwo**, pedantyzm.

Szkontrum *ob.* **Scontro.**

Szkorbut *ł.* gnilec, choroba objawiająca się uporczywym krwawieniem i owrzodzeniem w jamie ustnej, a zwłaszcza na dziąsłach, podskórnemi wylewami krwi, ogólnym wyniszczeniem i osłabieniem, występująca wśród ludzi żyjących w złych warunkach, pozbawionych świeżej i zdrowej żywności.

Szkotycyzm, **Szkotyzm** *nł.* narzecze szkockie, właściwy Szkotom sposób używania języka angielskiego.

Szkotysta *ob.* **Skotysta**.

Szkuta *skand.* statek rzeczny, zwłaszcza służący do przewożenia zboża.

Szla, **Szleja**, **Szelka** *n.* chomąto z postronkami, przyczepianemi do orczyków; pas do zaprzężenia czego lub do ciągnienia czego.

Szlaban *n.* rogatka; rodzaj dużej skrzyni rozsuwanej, służącej za łóżko i razem za schowanie, za ławkę.

Szlachtować *n.* rznąć bydło na mięso; *przen.* kaleczyć albo zabijać ludzi masowo.

Szlachtuz *n.* rzeźnia.

Szlafkamrat *n.* współmieszkający w jednym pokoju.

Szlafmyca *n.* czapka nocna męska; czapka poranna domowa bez daszka; *przen.* człowiek bez energji, potulny.

Szlafrok *n.* długa, odzież domowa męska lub kobieca.

Szlaga *n.* kafar; taran, pniak dołem okuty, z trzonkiem do ubijania bruku, ubijak.

Szlak *n.* droga, gościniec; brzeg odmiennego koloru lub w deseń, obrzeżający ubranie, meble, obicie it.p.; bramowanie; **sz. tatarski**, droga, którą Tatarzy z Ordy szli na Zachód dla rabunku; jednę z dróg takich nazwano: Czarny Szlak.

Szlaka *n.* szklista, brunatna lub zielonawa masa na powierzchni żelaza, tworząca się przy wytapianiu go z rudy; żużle.

Szlam *n.* rzadki muł, złożony z bardzo drobnej glinki, marglu, oraz rozdrobnionych szczątków pochodzenia zwierzęcego lub roślinnego, pokrywający dna zbiorników wód stojących lub wolno bieżących, a osadzający się z wody; **szlamować**, oczyszczać ze szlamu, np. ziemię, kredę, rudę etc., zwykle tłukąc na miałki proszek i przemywając wodą; **szlamowanie**, pławienie, czynność mająca na celu wydzielenie najdrobniejszych, najmielszych cząstek z jakiej nierównomiernie rozdrobnionej substancji bez pomocy sita.

Szlauch *n.* rura, rękaw skórzany, płócienny a. gumowy do wyrzucania wody z sikawki, z hydrantu, wąż; kanał wykuty w murze dla wentylacji; gminnie: *Szlach.*

Szlem a. **Szlem** *a.* [*n*]. **wielki**, w grze w wista, w winta: wzięcie wszystkich trzynastu lew; **mały szlem, szlemik**, wzięcie dwunastu lew.

Szlendrjan *n.* ociągający się, niedbały.

Szleper *ob.* **Schleper**.

Szlichta *n.* klej tkacki, klajster z mąki żytniej i wody do pocierania osnowy nici dla ich zrównania i nadania sztywności.

Szlichtada *n.* przejażdżka saniami, sanna.

Szlichtować *n.* w tkactwie; pocierać nici osnowy klejem tkackim.

Szlifierz *n.* rzemieślnik trudniący się ostrzeniem noży a. wygładzaniem metali, drogich kamieni; **szlifiernia**, zakład ostrzenia narzędzi stalowych a. wygładzania drogich kamieni.

Szlifować *n.* ścierać, gładzić dany materjał innym szorstkim materjałem; gładzić przedmiot metalowy, kamienny lub szklany w celu nadania mu połysku, blasku lub foremnych ścianek; ostrzyć, brusować; *przen.* **s. bruki**, chodzić po mieście bez zajęcia.

Szlify *n.* szeroki galon, ozdobiony plecionką lub frendzlą srebrną a. złotą, z oznaką stopnia, noszony przez oficerów na każdym ramieniu; *przen.* stopień oficerski.

Szlips *n.* długi wązki krawat męski do wiązania.

Szlus *n.* koniec, basta; zakończenie pracy dziennej.

Szluscetel *ob.* **Schlusszettel**.

Szlusować *n.* w języku wojskowym skupiać szeregi, przerzedzone przez ubywających z szeregów (zabitych i rannych).

Szluza *n.* upust, urządzenie w rodzaju kanału z zastawami utrzymującemi wodę na żądanym poziomie w celu spożytkowania jej dla fabryki, młyna, przepływu statków przez kanał i t. p.

Szmaragd *g.* wysoko ceniona odmiana berylu koloru ciemno-zielonego.

Szmarn *n.* potrawa z rozdrobnionego i przysmażonego z jajami ciasta.

Szmelc *n.* emalja, powłoka szklista, zwłaszcza tworząca się na metalach; przetopienie kruszców, stop metalowych przedmiotów na masę metalową; pozostałe resztki z pieców hutniczych; *przen.* rzecz nie do użytku, na nic nie przydatna.

Szmelcować *n.* pokrywać metale szkliwem, polewą; przetapiać metale, kruszce.

Szmelcuga *n.* rodzaj potażu z drzew iglastych; półpłynna, smolista masa osiadająca wewnątrz cybucha podczas palenia fajki.

Szmergiel *n.* minerał: drobnoziarnista, błękitno-szara odmiana korundu, który, potłuczony miałko, używa się jako proszek do szlifowania, polerowania, a także do wyrobu papieru a. płótna szmerglowego.

Szmermel *n.* sztuczny fajerwerk o wężykowatych zakrętach; *przen.* szumny, brzmiący frazes.

Szmigus *ob.* **Smigus**.

Szminka *n.* tłusta farba, składająca się z tłuszczu i barwników, używana przez aktorów do malowania twarzy przy charakteryzowaniu się.

Szmizetka *f.* półkoszulek; rodzaj kamizelki damskiej przy staniku otwartym z przodu lub wyciętym u góry.

Szmuctytuł *n.* kartka w książce, przed kartą z tytułem zwykle mieszcząca tytuł skrócony.

Szmuglować *hol.* [*n.*] przemycać.

Szmuklerz *n.* rzemieślnik zajmujący się wyrobami pasmanteryjnemi; **szmuklerstwo**, rzemiosło pasmanteryjne.

Sznajderyt *ob.* **Schneideryt**.

Sznaps *n.* wódka.

Sznejdyza, **Sznejdeza** *n.* sztaba stalowa z otworami, wewnątrz których są nacięcia spiralne (przepuszczając pręt żelazny gładki przez taki otwór, robi się z pręta śrubę).

Sznelcug *n.* pociąg pośpieszny kolei żelaznej.

Sznelka *f.* jedwabny, miękki sznurek strzyżony.

Sznit *n.* cięcie, kawałek, odcinek; pewna miara; skrajanie; *przen.* krój szykowny, modny, gustowny; szykowność.

Sznur *n.* postronek; miara nowopolska=150 stopom polskim = 21,16 metra; **s. pereł**, **s. korali**, pewna ilość dobranych pereł, korali, nanizanych na nitkę.

Sznurbartbinda *ob.* **Schnurbartbinde**.

Sznurować *n.* ściągać sznurkiem przewleczonym przez jaką część odzieży (gorset, sznurówkę, trzewik); **s. się**, ściskać się gorsetem; **s. księgę**, przeciągać sznurek przez wszystkie karty księgi, a następnie końce sznurka związane przypieczętować do okładki pieczęcią urzędową, żeby żadnej karty nie można było doszyć albo dokleić; *przen.* **s. usta**, mówić mało i skromnie; milczeć.

Sznurowy kwit (*ob.* **Sznurować**), kwit wycięty z kwitarjusza sznurowanego.

Sznycel *n.* bity kotlet cielęcy, przyrządzony na sposób wiedeński.

Sznyrkiel *n.* linja esowato kręcona, zakręt, ozdoba rysunkowa lub architektoniczna.

Sznyt *ob.* **Sznit**.

Szochet *hebr.* rzeźnik żydowski, który zarzyna zwierzęta według rytuału i oddziela mięso koszerne od trefnego.

Szodon *f.* wino grzane z jajami z cukrem.

Szofar, l. mn. **Szofarot** *hebr.* trąby, puzony.

Szofetim *hebr.* sędzia

Szofer *f.* palacz kierujący samochodem i regulujący paliwo (ilość nafty, benzyny) w motorze.

Szogun *jap.* naczelny wódz w Japonji za czasów feudalnych, sprawujący najwyższą władzę w państwie, podczas gdy mikado był tylko władcą tytularnym.

Szogunat *nł.* godność i władza szoguna.

Szok *f.* uderzenie, wstrząśnięcie skutkiem uderzenia, wstrząs *ob.* **Choc**.

Szokować *f.* razić, obrażać swoim obejściem.

Szolam-lechem *hebr.* pokój z wami!

Szolla *n.* bryła nieruchoma złożona z zamarzłych razem kawałów kry na morzu podbiegunowym.

Szołdra *n.* szynka wieprzowa.

Szoner *a.* długi wązki statek dwu lub trójmasztowy, z jednym albo dwoma masztami bez rei.

Szorować *n.* wycierać, trzeć co dla oczyszczenia; *przen.* iść prędko.

Szory *n.* część przyboru zaprzęgowego na konia, idąca od chomąta wzdłuż grzbietu i po bokach.

Szosa *f.* droga bita, żwirówka; poła u surduta a. fraka; **szosować**, żwirować drogę, bić szosę.

Szot, nazwa jeziora słonego, albo kotliny po takim jeziorze na pustyni Saharze.

Szot *hol.* lichy gatunek śledzia.

Szowinizm *f.* fałszywie zrozumiany patrjotyzm, połączony z przecenieniem wszystkiego co swojskie, a ganieniem i niedocenianiem wszystkiego co obce.

Szpachla, **Szpatla** *n.* łopatka rogowa lub metalowa do farb, kopystka.

Szpada *w.* broń biała o wązkim, prostym ostrzu, używana do pojedynku, no-

szona u boku dla ozdoby, albo jako część umundurowania przepisanego dla urzędników i dla wychowańców niektórych zakładów naukowych.

Szpadel *n.* łopata, rydel.

Szpagat *w.* [*n.*] cieńszy sznur.

Szpajscetel *n.* karta z wypisanemi na niej potrawami gotowemi, które na żądanie mogą być przyniesione z kuchni, menu; *przen żart.* wyliczenie tego, co kogo oczekuje (szczególniej kłopotów, przykrości) a. tego, co się ma wykonać.

Szpaler *w.* [*n.*] dwa szeregi, rzędy drzew lub krzewów odpowiednio ciętych, tworzące ulicę ogrodową; podwójny szereg ludzi ustawionych wzdłuż ulicy, drogi, tak, aby pomiędzy jednym a drugim szeregiem pozostało wolne przejście; **sz-y**, wiszące na ścianach ozdobne makaty, zasłony.

Szpalta *n.* wązka kolumna drukowanych wierszy, tworząca stronnicę druku sama przez się, lub ułożona równolegle z jedną, dwiema i t. d. takiemiż kolumnami, które oddzielone są od siebie linjami pionowemi; łam pisma, gazety.

Szpanować *n.* naciągać płótno na blejtram, na ramę; wyciągać, wyprężać; zapełniać szpary w podłodze odpowiednio dobranemi listewkami drewnianemi.

Szparag *ł.* roślina z rodziny liljowatych, u nas ogrodowa; jadalny pęd tej rośliny, wyrastający z jej kłącza; **szparagarnia**, ogród a. część ogrodu przeznaczona wyłącznie na hodowlę szparagów.

Szpas *n.* żart.

Szpat *n.* chorobliwe drgawki tylnych nóg konia podczas chodu; *ob.* **Spat**.

Szpatla *ob.* **Szpachla**.

Szpeiscetel *ob.* **Szpajscetel**.

Szpek *n.* słonina; *przen.* otyłość; robota łatwa a zyskowna.

Szpera *n.* w Galicji napiwek dla stróża otwierającego bramę zapóźnionemu w nocy lokatorowi.

Szpic *n.* ostry koniec; gatunek psa domowego, pies mały, krępy, z puszystą długą sierścią, szczupłym pyskiem i krótkiemi stojącemi uszami.

Szpica *ob.* **Śpica**.

Szpicel *n.* gwarowa nazwa ajenta policji śledczej.

Szpicpal *n.* walcowata sztuka drzewa na końcu zaostrzona, do wbijania w dno podwodne.

Szpicruta *n.*, **Szpicrózga**, pręt pokryty skórą, coraz cieńszy ku końcowi, używany na psy, na konie wierzchowe; podobny pręt używany dawniej do chłostania przestępców.

Szpieg *n.* człowiek tajemnie podpatrujący i podsłuchujący, żeby władzy lub nieprzyjacielowi donieść, co spostrzegł albo usłyszał; **szpiegować**, podpatrywać i podsłuchiwać potajemnie.

Szpindel *n.* zatyczka żelazna.

Szpinet *ob.* **Spinet**.

Szpital *n.* wielki zakład leczniczy dla chorych.

Szponga *n.* spojenie drewniane poprzeczne; klamra drewniana.

Szportle *ł.* u staroż. Rzymian plecione koszyki, w których podawano podarunki, szczególnie jakie przysmaki; uboczne opłaty sądowe a. kancelaryjne, uboczne dochody.

Szprajca *n.* poprzeczna sztaba metalowa łącząca i wzmacniająca urządzenie wewnętrzne w fortepianie.

Szprosa *n.* szczebel u drabiny; listewka poprzeczna między szybami okna.

Szprudel *n.* gorące źródło wody mineralnej, tryskające w górę.

Szpryca *n.* sikawka, strzykawka, rura o cienkim zakończeniu, z której za pomocą tłoka wyciska się silnie zawartość jej płynna a. półpłynna; **szprycka Prawaza**, mała szpryca do wstrzykiwań podskórnych leczniczych.

Szprycha *n.* śpica u koła, promień koła z piastą; w *anat.* cieńsza kość złożona z dwu równie długich kości, łączących łokieć ręki z przegubem pięściowym, leży po stronie wielkiego palca, inaczej: kość szprychowa, kość promieniowa.

Szprycować *n.* strzykać za pomocą szprycy.

Szprynce *n.* skoki, swawole chłopięce.

Szpulka *n.* wałeczek, zwykle drewniany, na który nawija się nici.

Szpunt *w.* [*n.*] czop, kołek, którym się zatyka otwór w beczce.

Szpuntpal *n.* pal drewniany, mający u jednego węższego boku fugę (rowek), a u przeciwległego kant wystający, tak, że kant jednego pala wchodzi w fugę drugiego.

Szpurmas *n.* szerokość toru kolejowego, odległość dwu szyn kolejowych, stanowiących jedną parę.

Szr- *ob.* także **Schr-** i **Sr-**.

Szrafirować *w.* [*n.*] cieniować kreskami, zwłaszcza w sztycharstwie; na mapach jeograficznych odznaczać góry i morza kreskami; w heraldyce: oznaczać kolory kropkami lub kreskami.

Szrama *n.* blizna, kresa z cięcia lub z rany, głównie na twarzy.

Szranki *n.* miejsce ogrodzone, przeznaczone na igrzyska, gonitwy, potyczkę; arena; *przen.* granice, pole działania; **wchodzić z kim w szranki**, wchodzić w zapasy, współzawodniczyć.

Szrapnel *a.* pocisk działowy napełniony mniejszemi kulkami, pękający lub zapalający.

Szraubcyjer *n.* narzędzie do wkręcania i wykręcania śrub, klucz śrubowy, wkrętak.

Szrenc *n.* cienka tektura do pakowania, zrobiona z grubych, nieblichowanych gałganów.

Szrubsztak *n.* przyrząd śrubowy do przytrzymywania kawałków metalu obrabianego lub drzewa, imadło.

Szryft *n.* pismo, wielkość pisma, charakter pisma, wymiar i jakość czcionek używanych do jakiego druku.

Sztab *n.* zarząd wojskowy i administracyjny armji, korpusu, dywizji, pułku, złożony z oficerów wyższego stopnia; *przen. żart.* pomocnicy; towarzysze; **s. gieneralny**, władza wojskowa zajmująca się układaniem planów wojny i wykonywaniem rozporządzeń głównodowodzącego; **sztabowi oficerowie**, ogólna nazwa oficerów od majora do pułkownika włącznie.

Sztaba *n.* płaski drąg metalowy, zwykle czworograniasty; przód okrętu; **sztabowe żelazo**, żelazo kute (*ob.* **Pudlingarnia**).

Sztabskapitan *n.* stopień oficerski pośredni między porucznikiem a kapitanem.

Sztabsrotmistrz, stopień oficerski w kawalerji, odpowiedni stopniowi sztabskapitana w piechocie.

Sztachety *w.* [*n.*] paliki drewniane lub pręty żelazne u góry zaostrzone, służące do ogrodzenia ogrodu, dziedzińca, domu i t. p., mały ostrokół, mały częstokół.

Sztafaż *ob.* **Staffage**.

Sztafeta *w.* [*n.*] goniec, pocztyljon umyślnie wyprawiony z pilną wiadomością, wymagającą wielkiego pośpiechu; papiery lub wiadomość przezeń przywieziona.

Sztafirować *f.* [*n.*] stroić z przesadą, przyozdabiać.

Sztajer *n.* rodzaj powolnego walca, taniec styryjski (od prowincji Styrji).

Sztajngut *n.* wyroby ceramiczne t. zw. kamienne z gorszego gatunku glinki porcelanowej, dającej po wypaleniu masę szarą, ciemną, nie tak pięknie glazurowaną (rury do wodociągów, kamionki do wód mineralnych, naczynia stołowe biało polerowane).

Sztam *n.* pień; pokolenie; klej rybi używany na galaretę; **sztamowy**, pienny, prowadzony w pień jako drzewko; **sztamować**, zaklepać krawędzie blach znitowanych ze sobą, ale nieprzylegających dokładnie, przy pomocy tępego dłuta, przykładanego ukośnie i przybijanego młotkiem; wyrabiać dziury w drzewie przy pomocy dłuta w celu wstawienia w nie innego drzewa.

Sztamajza *n.* dłuto.

Sztambuch *n.* książka do wpisywania lub rysowania na pamiątkę, pamiętnik, imionnik, album.

Sztamgast *ob.* **Stammgast**.

Sztanca *w.* stalowe narzędzie w rodzaju stempla z brzegami gładkiemi lub ostremi, tnącemi, o formie przedmiotu lub desenia, który ma być wytłoczony lub wycięty; płytka z wyżłobieniem rysunku lub napisu, który ma być wytłoczony na innej płytce wypukło; (*ob.* **Stanza**); **sztancowanie**, wytłaczanie lub wybijanie w metalach, skórze, papierze, sztucznych masach, drobnych przedmiotów, płaskich deseni, płaskorzeźb, napisów, liści, brzegów i t. p.

Sztandar *f.* chorągiew wojskowa, proporzec; godło, znak; zasada, myśl przewodnia postępowania jednostek, stronnictw, narodów; **sz-y**, wysokie belki prostopadłe, które podtrzymują rusztowanie, otaczające nowowznoszony budynek.

Sztanga *n.* długi drążek metalowy, pręt, sztaba.

Sztankielerka *ob.* **Sztejnkielerka**.

Sztathalter *n.* namiestnik.

Szteg *n.* w drukarstwie: drewniana sztabka wkładana pomiędzy kolumny druku.

Sztejngut *ob.* **Sztajngut**.

Sztejnkieler *n.* kij z osadzoną na końcu poprzecznie deszczułką wykrojoną u góry, ułatwia niektóre uderzenia bili na bilardzie, służąc za podpórkę dla kija.

Sztejnkielerka, karetka pocztowa (od nazw. Piotra Steinkellera, który pierwszy u nas je wprowadził).

Sztelwaga *ob.* **Stelwaga**.

Szterling *a.* moneta srebrna angielska=20 szylingom *ob.* **Funt szterling**; *skr.* **£**.

Sztetyna *n.* gatunek jabłoni; owoc jej duży, czerwony.

Sztof *n.* rosyjska miara płynów: dziesiąta część wiadra, około 5 kwaterek.

Sztokada *f.* sztych szermierski.

Sztokfisz *n.* mięso ryby morskiej, zwanej dorsz czyli wątłusz, suszone na żerdzi.

Sztolnia *n.* w kopalniach lekko pochyły chodnik, ukośny podkop, galerja.

Szton *a.* w grze: bierka, liczman, liczbon, każda z kompletu kostek płaskich, cienkich, szerszych i węższych, białych i kolorowych, używanych dla rachunku punktów w niektórych grach.

Sztoper *n.* krawiec zajmujący się specjalnie naprawianiem uszkodzonych części ubrania; *ob.* **Sztuber**.

Sztopfer *n.* robotnik w fabryce trykotaży, umiejący wykonywać trykotaż przy pomocy maszyny; krawiec, łatacz.

Sztora *ob.* **Stora**.

Sztorc *n.* część przedmiotu sterząca do góry; położenie przedmiotu opartego na ostrej krawędzi, na kancie i sterczącego pionowo; **na sztorc**, ostrym końcem do góry; **postawić się sztorcem**, opierać się stanowczo.

Sztorcować *n.* ociosywać do równości.

Sztos *n.* pchnięcie, uderzenie, napór; uderzenie kijem kuli bilardowej; gra hazardowna w karty; powodzenie, szczęście; dobry humor.

Sztraby *n.* cegły wystające, umyślnie zostawione w murze dla powiązania ich z następnemi cegłami, strzępia.

Sztraca *ob.* **Straca**.

Sztraf *n.* kara pieniężna.

Sztrafować *n.* nakładać karę pieniężną.

Sztrajk *ob.* **Strejk**.

Sztrapaca *w.* forsowne męczące chodzenie.

Sztras *ob.* **Stras**.

Strasburski pasztet, pasztet zimny z wątróbki gęsiej, przyprawiony truflami (od **miasta** Strassburga, gdzie takie pasztety wyrabiają).

Sztrasse *ob.* **Strasse**.

Sztuba *n.* *żart.* szkoła [illegible] niższa, początkowa; **sztubak** *żart.* uczeń.

Sztuber a. **Sztoper** *n.* sadzonka, odcięta gałązka rośliny, wsadzona w ziemię w celu wytworzenia z niej nowego krzewu.

Sztucer *n.*, **Sztuciec**, krótka strzelba silnie bijąca.

Sztucować *n.* skracać, obcinać.

Sztuczny *ob.* **Sztuka**.

Sztufada *f.* pieczeń przedtem zamarynowana i naszpikowana słoniną, a potem duszona.

Sztuka *n.* jedna rzecz cała pojedyńczo wzięta; kawałek, część; pewna ilość łokci, arszynów, metrów płótna lub tkaniny, sprzedawana w całości; postaw; przedmiot doskonale wyrobiony, przedstawiany przez rzemieślnika przy wyzwolinach jako dowód uzdolnienia; rzecz, do której wykonania trzeba szczególnej zręczności i specjalnych sobie wiadomych sposobów; dar, biegłość, uzdolnienie, artyzm, kunszt; umiejętność wytwarzania dzieł wysokiej wartości estetycznej, budzących wrażenia podniosłe i działających na uczucie i wyobraźnię; utwór sceniczny; utwór muzyczny; **sz. dramatyczna**, przedstawienie na scenie komedji, dramatów, tragiedji, charakterów do nich wchodzących przy odpowiedniej deklamacji i mimice oraz charakteryzacji; **sz. kucharska, sz. kulinarna**, sztuka przyrządzania potraw, kucharstwo; **s. stosowana**, zastosowanie sztuki do rzemiosł, aby wyrobom nadać wygląd artystyczny; **sz. wojenna**, znajomość strategji i taktyki; **sz-i plastyczne**, rzeźba, architektura, malarstwo; **sz-i wyzwolone, sz-i piękne**, poezja, muzyka, malarstwo, rzeźba, architektura i sztuka dramatyczna; **urządzić komu sz-ę**, zrobić przykrość; podstęp, podejście, manewr; **sztukowy robotnik**, robotnik pobierający płacę od sztuki, to jest, od każdego wyrobionego przedmiotu, a nie dzienną; **sztuczny**, będący utworem ludzkim (w przeciwieństwie do: naturalny); wytworny, bardzo ozdobny; wyszukany, wymuszony; **sz-e karmienie niemowląt**, podawanie im pokarmu innego niż mleko kobiece; **sz-e ognie**, fajerwerki, mieszaniny, płonące kolorowo, wyrzucające iskry, niekiedy wzlatujące w górę skutkiem wybuchu i spalające się w górze, używane albo dla wywołania estetycznych efektów świetlnych, albo jako sygnały.

Sztukaterja *w.* ozdoby architektoniczne, odlewane z gipsu i przylepiane następnie przy pomocy gipsu lub gwoździ na mularskiej wyprawie; *ob.* **Stiuk**.

Sztukator *w.* robiący ozdoby gipsowe.

Sztundyści *n.* a. Bracia Chrześcijańscy: sekta religijna, przyznająca Sakramentom tylko symboliczne znaczenie, odrzucająca władzę kapłańską i zewnętrzne obrzędy religijne, nauczająca równości wszystkich ludzi, potępiająca handel, a dozwalająca tylko na zamianę dóbr, nie uważająca za własność osobistą ziemi, wody i bydła.

Szturm *n.* zdobywanie, gwałtowne natarcie, atak, zwłaszcza piechoty, uderzenie wojska na twierdzę w celu zdobycia jej, wdarcie się do wnętrza.

Szturmak *n.* gatunek strzelby o szerokim wylocie: *przen.* kobieta niezgrabna, ciężka, ordynaryjna: popychadło.

Szturman *hol.* oficer marynarki, kontrolujący bieg okrętu i położenie jego na morzu, mający nadzór nad sternikiem.

Szturmować *n.* uderzać, napadać, dobijać się.

Sztyber *n.* sztuka drzewa w kwadrat oprawna; słupek; przegródka w sztucznym ulu.

Sztych *n.* pchnięcie czymś ostrym albo śpiczastym, ukłucie; ostry koniec; jedno przeciągnięcie igły z nitką przez tkaninę w szyciu, ścieg; rycina ryta na miedzi lub stali; miedzioryt, staloryt; *przen.* **wystawić na sz.**, narazić; **od sztychu**, odrazu, w myśliwstwie; **wyjść na sz.**, wyjść na strzał myśliwca (o zwierzynie).

Sztycharz *n.* rytownik na cynku, miedzi lub stali; **sztycharstwo**, zajęcie sztycharza, sztuka rytowania na blasze metalowej.

Sztychlować *n.* w krawiectwie: zamocowywać, obszywając sztychami na krzyż.

Sztychować *n.* rytować za pomocą stalowego rylca na gładkiej płycie miedzianej lub stalowej; *przen.* pisać starannie, kaligrafować.

Sztychulec *n.* listewka, którą szewc na kolanie podkłada do przeszywania butów; narzędzie śpiczaste do robienia dziur.

Sztyft *n.* gwóźdź bez główki; ćwieczek drewniany.

Sztyftować *n.* urządzać, zakładać, fundować, wystawiać, zaopatrywać.

Sztyga *n.* 20 sztuk (20 klepek, 20 łokci sukna).

Sztygar *n.* dozorca górniczy w kopalni.

Sztyk *r.* bagnet.

Sztylet *w.* broń ręczna, złożona z rękojeści i krótkiego obosiecznego ostrza, zwężającego się na końcu; w drukarstwie: szydło zaostrzone, którym zecer wydobywa ze złożonych wierszy czcionki błędnie umieszczone; **sztyletnik**, ten co zabija sztyletem; **sztyletować**, zabijać sztyletem.

Sztylpy *n.* wyłogi na cholewach wysokich butów męskich; kamasze skórzane zapinane, do konnej jazdy.

Szuan *f.* zwolennik Burbonów podczas Wielkiej Rewolucji francuskiej, walczący przeciw tej rewolucji.

Szuanerja *f.* stronnictwo Szuanów, którego głównym siedliskiem były Bretanja i Normandja; dążność Szuanów, przeciwna liberalnemu kierunkowi spraw publicznych we Francji, nadanemu przez W. Rewolucję.

Szuba *ar.* [*śrgornon.*] futro; odzież zwierzchnia obszerna futrem podszyta.

Szubrawiec *czes.* (?) brudas, obdartus; człowiek niskiego charakteru, na którym w niczem polegać nie można, gałgan, oszust; uczestnik stowarzyszenia istniejącego w Wilnie od r. 1816—1822, starającego się umoralniać społeczeństwo przez satyrę i wydającego w tym celu czasopismo „Wiadomości brukowe".

Szufla *n.* wielka łopata drewniana do przerzucania, do wiania, arfowania zboża; rodzaj łyżki miedzianej z długą rękojeścią do wsypywania prochu do armaty; rodzaj tablicy, na którą zecer z winkielaka wykłada złożone pismo.

Szuflada *n.* rodzaj skrzynki, mającej dno i cztery boczne ściany, stanowiącej przegrodę ą. kompartyment szafy, komody, kufra i t d., dający się wsuwać, wyjmować i wkładać.

Szufladkowa sztuka *ob.* **Pièce à tiroir**.

Szuflować *n.* przerzucać zboże szuflą (np. dla wysuszenia).

Szufrygiel *n.* zasuwa.

Szuhaleja, łódź rzeczna płaskodenna.

Szuita *hol.* mały statek na rzekach i kanałach Holandji do ciągnienia innych statków za pomocą koni; mały szeroki trzymasztowiec na Bałtyku.

Szu-King *chiń.* jedna z 5 najstarszych i najświętszych ksiąg Chińczyków, zawie-

rająca ich najdawniejsze dzieje.

Szuler *n.* karciarz zapamiętały; karciarz szachrujący w grze; **szulerować**, grać, ogrywać się w karty.

Szulerka *n.* namiętna gra w karty; ogrywanie się w karty; kobieta zapamiętale grająca w karty, a. szachrująca przy grze w karty.

Szulernia *n.* lokal, gdzie się zbierają szulerzy dla gry.

Szumawskie góry, góry Olbrzymie (Riesengebrige) na północ. - wschodzie Czech.

Szumka *mlr.* wesoła, skoczna piosenka ukraińska.

Szupas *n.* administracyjne wysłanie kogo do miejsca urodzenia pod nadzorem, wysłanie etapem.

Szus *n.* sus, wybryk, wyskok, dziwaczny postępek; **mieć szusa**, być narwanym.

Szuter *n.* zwir, gruz.

Szuttery *hol.* holenderska gwardja obywatelska i landwera.

Szuwaks *n.* czernidło do butów.

Szuwar, rodzaj wodorostu; sitowie, oczeret; **szuwary**, zarośla.

Szwabach *n.* pismo gotyckie łamane, fraktura.

Szwaby *n.* jedno z plemion południowo-zachodnio-niemieckich; *pog.* Niemcy.

Szwadron *tr.* [*n.*] oddział konnicy, składający się ze 120 do 200 ludzi.

Szwagier *n.* mąż siostry; brat męża.

Szwajcar *n.* odźwierny, portjer.

Szwajnfurcka zieleń, związek arszeniku z miedzią i kwasem octowym, piękna zielona farba trująca (od nazw. wynalazcy).

Szwank *n.* uszkodzenie.

Szwankować *n.* cierpieć, szkodę ponosić; utykać, być niedokładnym, mieć wady.

Szwarc *n.* czernidło do butów, błyszcz.

Szwarcgielber *n.* *dosł.* czarno-żółty, ironiczna nazwa ludzi oddanych dążnościom rządu austrjackiego (państwowe barwy austrjackie: czarna i żółta).

Szwarcować *n.* czernić; przemycać towar przez granicę.

Szwedzka gimnastyka, gimnastyka lecznicza bez przyrządów lub z przyrządami, zastosowana do leczenia różnych skrzywień ciała oraz innych cierpień.

Szwejggeld *n.* łapówka za zamilczenie jakiej sprawy.

Szwejsować *n.* spajać kawałki żelaza przez rozgrzanie ich w ogniu i zbijanie ich razem.

Szwela *n.* podkład drewniany pod szyny kolei żelaznej.

Szwindel *n.* nieczysty interes, szachrajstwo, oszustwo.

Szwindler *n.* matacz, szachraj, oszust.

Szwoleżery *f.* lekka kawalerja francuska.

Szwungrad, **Szwongrat** *n.* koło zamachowe, rozpędowe, szaleniec—ciężkie koło, na osi maszyny osadzone, regulujące jej szybkość.

Szwyce, szwajcarska rasa bydła.

Szyb *n.* pionowa studnia w kopalni, przez którą górnicy spuszczają się do wnętrza.

Szyba *n.* tafla szklana wstawiana w ramy okna.

Szyber *n.* zasuwa rury pieca.

Szybikowa *n.* **sól**, czysta sól kuchenna kopalna.

Szybolet *hebr.* hasło, wyraz, po którym się poznaie kogoś (*dosł.* znaczy „kłos").

Szych *n.* fałszywe złoto lub srebro, używane do wyrobu galonów, haftów i rozmaitych ozdób; *przen.* fałszywy blask, pozorna świetność, wielkość, blichtr; **szychowe blaszki**, małe okrągłe blaszki naszywane na ubrania w celu ozdoby.

Szychta *n.* warstwa np. ziemi, drzewa; żyła minerałów, ciągnąca się w ziemi; pokład; wyznaczony czas pracy górników.

Szychter *n.* robotnik sypiący materjał w piec hutniczy.

Szychtować *n.* układać warstwami, porządkować.

Szyf(e)r *n.* łupek (mineralogiczna nazwa skał różnego gatunku, łatwo łupiących się na cienkie blaszki), używany do krycia dachów, na chodniki, tabliczki do pisania, także jako budulec; rodzaj ołówka do pisania na tabliczkach szyfrowych, rysik; **szyfrowa tabliczka**, płyta łupkowa; papier pociągany pumeksem i czarnym werniksem, zastępujący tabliczkę łupkową.

Szyfkarta *n.* bilet na przejazd okrętem.

Szyfon *f.* gałganek, szmatka; nieporządna kobieta.

Szyfonjerka *f.* pudełko otwarte półowalne tekturowe lub drewniane, wiszące na ścianie, na gałganki, na drobiazgi.

Szyfrować *f.* pisać umówionemi, tajemnemi znakami, zrozumiałemi tylko dla wtajemniczonych.

Szyici *ar.* [*nl.*] sekta mahometańska w Persji, uznająca Koran, a odrzucająca Sunnę.

Szyk *trgórnon.* w *gram.* porządek wyrazów w zdaniu i zdań wobec siebie; sposób ustawienia wojska; wojsko ustawione podług jakiego określonego sposobu; **sz. bojowy**, porządek, w jakim ustawione jest wojsko, gdy ma ruszać do boju; **szykować**, urządzać, przygotowywać.

Szyk *f.* dobre i korzystne przedstawianie się, zręczność w ruchach i ułożeniu, dobry smak w ubiorze, w ozdobach, w ustawieniu mebli, w urządzeniu mieszkania, elegancja; *ob.* **Chic**.

Szykana *f.* umyślne utrudnianie komu czego w celu dokuczenia; robienia dotkliwych przykrości w celu wykazania swej przewagi; urąganie.

Szykanować *f.* robić szykany.

Szyld *n.* godło, napis na ścianie, na tablicy zawieszonej nad sklepem, podający firmę kupiecką i rodzaj towarów znajdujących się w sklepie, znak.

Szyldkret *n.* rogowe płyty okrywające skorupę pewnego gatunku żółwia morskiego, używane do wyrobu grzebieni, szpilek, spinek, okładek i różnych drobnych galanteryjnych przedmiotów.

Szyldwach *n.* żołnierz stojący na warcie; warta.

Szyling [*n.*] moneta angielska, 20-sta część funta szterlinga=47,3 kop.

Szylkret *ob.* **Szyldkret**.

Szymoza, masa wybuchowa używana do bomb i szrapneli, której skład jest tajemnicą rządu japońskiego (od nazw. wynalazcy Japończyka).

Szyna *n.* rels, sztaba żelazna a. stalowa, po której toczą się koła wozów, lokomotyw kolejowych; tramwajów.

Szyndować *n.* odzierać ze skóry.

Szynjon *f.* warkocz przyprawiony.

Szynk *n.* karczma, oberża, sklep, w którym sprzedają wódkę, piwo, do wypicia na miejscu; szynkownia.

Szynka *n.* łopatka lub pośladek wieprza, zamarynowane i uwędzone; schab uwędzony i w kiszkę zwinięty.

Szynkownia *ob.* **Szynk**.

Szynkwas *n.* lada w szynku, stół, za którym siedzi sprzedający trunki.

Szynszylla *h.* futro koloru jasno popielatego ze zwierzęcia tej samej nazwy, żyjącego w gorzystych okolicach Ameryki Południowej.

Szynto, **Szyntoizm** *ob.* **Synto**, **Syntoizm**.

Szyper *n.* pierwszy dozorca okrętowy, nadzorca statku rzecznego i mający dozór nad flisakami.

Szypułka *ł.* **część** rośliny, na której osadzone są kwiaty.

Szyrtyng *ob.* **Shirting**.

Szyszak *węg.* hełm.

Szyzma *ob.* **Schizma**.

Śluza *ob.* **Szluza**.

Śmigus (daw. **Śmigurst**) *n.* dyngus, zabawa polegająca na oblewaniu wodą dziewcząt przez chłopców w drugi dzień Wielkanocy.

Śpica, **Szpica** *n.* w wojsku: awangarda.

Śpichlerz *n.* budynek gospodarski, w którym przechowują zboże w ziarnie.

Śruba *n.* wałek, dokoła którego od jednego do drugiego końca jest wyrznięty rowek, wijący się spiralnie; **ś. Archimedesa**, śruba o rowku dostatecznie głębokim, zwykle złożonym z oddzielnych skrzydeł, spiralnie zwiniętych dokoła trzpienia, czyli okrągłego wałka, służy do przesuwania wody, do podnoszenia jej; zastosowana do poruszania okrętów zowie się **ś. okrętowa**; *przen.* **ś. podatkowa**, dążność do powiększenia podatków; **śrubowy klucz**, narzędzie żelazne z otworem kanciastym do chwytania za kanciastą głowę śruby, celem zakręcenia albo odkręcenia śruby; **śrubowiec**, okręt posuwany skutkiem obrotu śruby, umieszczonej pod jego spodem, zanurzonej w wodzie, poruszanej siłą machiny parowej.

Śrubsztak *n.* imadło, narzędzie przyśrubowywane do stołu, złożone z dwu płyt żelaznych, śrubą ściskanych; służy do przytrzymywania np. kawałka żelaza, który ma być opiłowany, deski na kant i t. p.

Śrutować, **Szrotować** *n.* krupić zboże, grubo mleć; na kawałki rozrzynać; robić śrut (myśliwski).

Świcent, gatunek tytuniu do palenia (od wysepki S. Vincent w archipel. zach.-indyjskim w Ameryce).

Świta *f.* orszak dostojnika, monarchy.

T.

Tab. *skr.* **Tabula** *ł.* tablica.
Tabaka *ind.* [*h.*] odpowiednio przyrządzony i zaprawiony substancją aromatyczną i amonjakalną tytuń w proszku, używany do wciągania w nos.
Tabakierka *f.* małe pudełeczko, ozdobna szkatułka służąca do noszenia z sobą tabaki.
Tabela *ł.* tablica, dokładny wykaz poszczególnych przedmiotów, zestawienie rachunkowe, sporządzone w liczbach lub graficznie z napisami w nagłówkach rubryk tego, co rubryki zawierają.
Tabelaryczny *ł.* ułożony w kształcie tabeli.
Tabellio *w.* sporządzający akta, notarjusz.
Tabernaculum *ł.* namiot, przybytek; w kościele katolickim ozdobna szafka na ołtarzu przeznaczona do przechowywania Najświętszego Sakramentu; u Izraelitów przybytek, gdzie spoczywała arka przymierza.
Tabes dorsalis *ł.* uwiąd rdzenia pacierzowego, choroba przewlekła, bezgorączkowa, cechująca się bólami przeszywającemi w nogach i zboczeniami w chodzie.
Tabetyk *nł.* cierpiący na uwiąd rdzenia pacierzowego.
Tablatura *ob.* **Tabulatura**.
Tableau *f.* *(tablo)* obraz, malowidło; widok dający się objąć okiem; *żart.* zdarzenie, scena komiczna, zbieg okoliczności stawiający jaką osobę obecną w położeniu śmiesznym, przykrym lub charakterystycznym; **t. vivant** *f.* *(-wiwa*)* żywy obraz; malowidło przedstawione przez żywe osoby, odpowiednio upozowane i ugrupowane.
Table d'harmonie *ł.* (*tabl darmoni*) w *muz.* deka rezonansowa, deska do odbijania dźwięków u fortepianu, umieszczona pod strunami.
Table d'hôte *f.* *(tabl dot)* obiad w restauracji o jednej porze dla wszystkich gości, nie wybierany z jadłospisu.
Tablerować *f.* mieszać rozcierając (np. proszek, maść, lukier).
Tabletka *f.* tabliczka, pastylka.
Tablette *f.* *(tablet)* duża taca, stolik z taką tacą przystawiany do stołu jadalnego.
Tablica *ł.* deska czarno pomalowana; płyta, na której się pisze; rysunek objaśniający, umieszczony na całej stronnicy albo na całym arkuszu; rubryki z wymienieniem lub systematycznym układem różnych szczegółów; **t. Pitagoresa**, tabliczka mnożenia; *ob.* **Tabela**.
Tablinum *ł.* w starorzymskich domach salon dla gości, położony między atrium i perystylem.
Tabor *tur.* obóz otoczony wozami; zbiór wozów i pakunków wojska w czasie marszu; ogół parowozów i wagonów, któremi rozporządza dana droga żelazna.
Taboret *ob.* **Taburet**.
Taboryci *nł.* nazwa najżarliwszych Husytów (od miasta i góry Tabor w Czechach).
Tabu *australijs.* osoba, drzewo, przedmiot jako świętość nietykalna, której dotknięcie jest karane śmiercią.
Tabula *ł.* tabela, tablica; wykaz; tablica prawna; w Austrji: hipoteka (*ob.*).
Tabula franca *w.* wspólna uczta, w której każdy za siebie płaci.
Tabula rasa *ł.* *dosł.* tablica gładka; czysta kartka; pusta przestrzeń ziemi; umysł jeszcze nie uprawiony przez naukę, nieświadomy; zniszczenie, po którym nic nie pozostało.
Tabularium *nł.* archiwum.
Tabularjusz *nł.* pisarz prowadzący rachunki.
Tabularny *ł.* **wyciąg**, wyciąg hipoteczny; **t-na posiadłość**, większa własność rolna.
Tabulatura *nł.* dawne pismo muzyczne, w którym oznaczano tony nie nutami, lecz literami; zbiór przepisów, dotyczących tworzenia pieśni, obowiązujący u meistersingerów średniowiecznych; płótno, na którym się maluje; z **t-y**, przesadnie.
Tabulet *nł.* kram przenośny, składający się ze stołu z szufladami do chowania towarów.
Tabun *tat.* stado dzikich lub zdziczałych koni na stepach.
Taburet *f.* krzesełko bez poręczy i oparcia, stołek.
Taca *tur.* naczynie drewniane lub metalowe, płaskie, o mało wystających brzegach, na którym przynosi się butelki, szklanki, kieliszki, filiżanki, talerze.
Tace, Taceat *ł.* w *muz.* umilknij, niech umilknie.
Taceat de Achille qui non est Homerus *ł.* *dosł.* niech milczy o Achillesie, kto nie jest Homerem (wyrażenie znaczące, że o przedmiotach dostojnych należy mówić w odpowiednim tonie i w odpowiedni sposób).
Tacendo *ł.* milcząc.
Tacet *ł.* milczy (głos, instrument).
Tacet *w.* gatunek narcyza o kwiatach dzwonkowatych.
Tacher *n.* tuzin.
Tachlować *n.* mieniać, szachrować.
Tachometr *ob.* **Tachymetr**.
Tachograf **g.* przyrząd do szybkiego robienia odbitek pisma lub rysunku.
Tachydrom **g.* szybkobieg.
Tachygrafja **g.* sztuka szybkiego pisania, stenografja.
Tachymetr **g.* szybkomierz, przyrząd do szybkiego mierzenia i oznaczania odległości; przyrząd do mierzenia i oznaczania szybkości płynącej wody, ruchu maszyn, statków, biegu pociągów, obrotu maszyn dynamoelektrycznych.
Tachytanatos **g.* szybko zabijający.
Tacita *ł.* bogini milczenia.
Tacite *ł.* cicho, milcząco, skrycie.
Tacito consensu *ł.* za milczącym zezwoleniem.
Taciturnitas *ł.* zamknięcie w sobie, skąpstwo w słowach.
Tadżykowie *pers.* *dosł.* poddani; zamieszkali w Persji i Afganistanie potomkowie staroż. Persów, Medów, Baktrjan i obcoplemieńców.
Taedium vitae *ł.* zniechęcenie do życia.
Tael *a.* jednostka monetarna, a właściwie waga srebra w Chinach, różna w różnych miastach.
Tafja *malajs.* rodzaj lichego rumu z trzciny cukrowej.
Tafta *pers.* [*n.*] gładka tkanina jedwabna, bardzo cienka, tkana tak jak płótno, kitajka.
Tagale, nazwa ludu malajskiego na Filipinach.
Tageblatt *n.* *dosł.* dziennik, czasopismo codzienne—wyraz znajdujący się w tytule wielu gazet niemieckich.
Tagmina *ob.* **Micella**.
Tagwerk *n.* miara powierzchni gruntu w Niemczech=około 3 hektarów.
Taille *f.* (*taj*) figura, kibić, stan; stanik; postawa, miara; w *muz.* tenor, altówka; **t. à étoile** *f.* *(-etual)* szlifowanie brylantów w gwiazdę; **t. douce** *f.* *(-dus)* rysunek rytowany na płycie miedzianej bez pomocy serwaseru, miedzioryt.
Tailleur *f.* *(tajjör)* krawiec; **kostjum t.** *ob.* **Costume tailleur.**
Tailor *a.* *(telör)* krawiec.
Taï-tsing, nazwa dynastji mandżurskiej, która panowała w Chinach od r. 1644—1910.
Tajfun *g.* [*chińs.*] gwałtowna burza wirowa, szalejąca niekiedy na morzach Chińskim i Japońskim w porze od czerwca do listopada.
Tajga [*r.*] gęsty, nieprzebyty las iglasty, rosnący na bagnistych gruntach Syberji.
Tajkun *jap.* tytuł dawany niegdyś przez cudzoziemców monarsze japońskiemu (w Japonji nazywa się Mikado).
Tajpingi *chińs.* powstańcy w Chinach, którzy w połowie XIX wieku usiłowali usunąć panującą dynastję mandżurską.
Tajstra *n.* torba, tornister.
Takelaż *hol.* *f.* ogół lin znajdujących się na okręcie, użytych do jego umontowania.
Takkidi-Seïf *tur.* ceremonja przypasania szabli przez sułtana, zastępująca koronację.
Takowa *serb.* order serbski.
Taksa *śrł.* cena urzędownie ustanowiona.
Taksacja *ł.* oszacowanie.
Taksator *ł.* biegły, oceniający wartość rzeczy.
Taksologja, Taksonomja **g.* prawidła naukowego podziału przedmiotów wiedzy; nauka tworzenia klasyfikacji; klasyfikacja.
Taksometr *nł.* u wozów i dorożek przyrząd wykazujący ilość w metrach przebytej drogi i należność za tę drogę.
Taksować *ł.* oszacowywać.
Taksydermja **g.* sztuka wypychania zwierząt bez widocznego uszkodzenia ich skóry i z zachowaniem postawy naturalnej.
Taksymetr *ob.* **Taksometr.**
Takt *ł.* w *muz.* podział melodji na krótkie, równe co do czasu części, składające się z dźwięków miarowo, regularnie i we właściwych odstępach czasu następujących po sobie; rozsądne i stosowne w danej chwili postępowanie, po-

stępowanie z godnością; **wybijać t.** w *muz.*: wskazywać pałeczką szybkość i rodzaj taktu; **taktowny,** oględnie i roztropnie postępujący z uwzględnieniem okoliczności.

Taktomierz *ob.* **Metronom.**

Taktyczny *g.* dotyczący taktyki, uformowany według wskazówek taktyki, zgodny z taktyką.

Taktyk *g.* nakreślający plan wojny, kierownik wojny.

Taktyka *g.* sztuka ustawiania wojsk i kierowania obrotami żołnierzy, sztuka porządku bojowego; *przen.* sposoby i drogi użyte dla osiągnięcia celu.

Taktyzm *nl.* ruch organizmu zwrócony w jednym kierunku pod wpływem bodźca działającego jednostronnie; **t. dodatni,** ruch w kierunku bodźca; **t. ujemny,** ruch w kierunku oddalającym od bodźca; **t. poprzeczny,** ruch w kierunku prostopadłym do działania bodźca.

Tal, Tallium *nl.* pierwiastek chemiczny, metal podobny do ołowiu, otrzymują go fabrycznie przy wyrobie kwasu siarczanego, używa się przy fabrykacji szkieł optycznych i w pyrotechnice.

Talapoin, niższy kapłan w Indjach Zagangiesowych, np. w Sjamie i niektórych innych krajach.

Talar *n.* moneta pruska wartości 3 marek niemieckich; **t. Marji Teresy,** moneta austryjacka wartości 2 guldenów i 10 krajcarów, używana w krajach wschodnich.

Talar a. **Talara** *ł.* u staroż. Rzymian długa tunika w rodzaju togi; urzędowa, długa suknia duchownych protestanckich, toga.

Talassometr **g.* przyrząd do mierzenia wysokości poziomu wody podczas przypływów i odpływów morskich.

Talassoterapja **g. dosł.* leczenie morzem: leczenie podróżami morskiemi, kąpielami morskiemi, powietrzem morskim.

Talass(i)us *ł.* bóg małżeństwa czczony w Rzymie od czasu porwania Sabinek.

Taleb *tur.* badacz, uczony; student uniwersytetu.

Taleman *szw.* mówca ze stanu włościańskiego na sejmie szwedzkim.

Talent *g.-ł.* w starożytności waga srebra, później jednostka monetarna, przedstawiająca wartość srebra lub złota ważącego talent=60 minom (w dzisiejszej monecie = około 1,412 rub. =5,733 frankom); wybitna zdolność umysłowa, przechodząca zwykłą miarę.

Tale quale *ł.* takie, jakie jest.

Taleron *g.* srebrna moneta grecka=5 drachm=1 rub. 80 kop.

Talis pater, talis filius *ł.* taki ojciec i takiż syn.

Talis qualis *ł.* taki (taka), jaki (jaka) jest

Taliter qualiter *ł.* jako tako; o tyle, o ile; średnio.

Talizman *ar.* przedmiot posiadający jakoby tajemniczą moc przynoszenia szczęścia, chronienia od złego, zachowywania zdrowia itp.; to samo co amulet, środek czarodziejski.

Talja *g.* jedna z dziewięciu muz, opiekunka sztuki dramatycznej, przedstawiana ze zwierciadłem w jednej, a maską w drugiej ręce.

Talja *f.* kibić, figura, postawa; pewna ilość kart potrzebnych do danej gry, kłoda.

Taljon *ł.* [*f.*] w grze w karty: dwie lub więcej kart odłożonych i zakrytych, dostających się najwyżej licytującemu: w dominie: kamienie przykupne; odwet (*ob.* **Lex tallionis**).

Talk *ar.* [*n.*] łojek, steatyt, minerał miękki, barwy białej, żółtawej lub zielonawej, blasku perłowego, w dotknięciu tłusty, używany do glansowania papieru, skóry, także używany przez krawców do robienia znaków na suknie (drobno sproszkowany nosi nazwę federwajsu)

Talma *f.* rodzaj płaszcza, od nazwiska francuskiego aktora Talma (um. 1826 r.).

Talman [*fin.*] prezydujący w sejmie finlandzkim.

Talmigold *n.*, **Talmizłoto,** aljaż będący stopem miedzi, cynku, cyny i żelaza, platerowany złotem, używany na wyroby tanich biżuterji (od imienia fabrykanta Talmi).

Talmud *hebr.* zbiór ksiąg religijnych i prawodawczych żydowskich, ułożony przez rabinów w III w. po Chr., a składający się z dwuch części: Miszny i Gemary.

Talmud-tora *hebr.* szkoła początkowa żydowska.

Talmudysta *nł.* znający dobrze talmud, uczony żydowski, żyd uznający naukę talmudu za świętą (dla odróżnienia od żydów karaimów, którzy tę naukę odrzucają).

Talon *f.* odcinek do asygnacji rządowej lub prywatnej za którym kasa wypłaca okazicielowi należność w talonie wymienioną; *ob.* **Taljon.**

Tales *hebr.* [*żarg.*] śmiertelna koszula, rodzaj płachty w pasy białe i czarne, którą Żydzi narzucają na siebie podczas modłów pokutnych i w której są grzebani po śmierci.

Tama *śrgórnon.* budowa rzeczna, zastawa zbudowana z cegieł, kamieni, ziemi, faszyny i t. p., nie przepuszczająca wody, mająca na celu podniesienie poziomu rzeki, wstrzymanie pędu wód w rzekach, morzach i zwracanie ich prądów w żądanym kierunku; wstrzymanie, przeszkoda; **tamować,** powstrzymywać.

Tamarynda *ar.*, **Tamaryndowiec** *dosł.* daktyl indyjski; drzewo z rodziny strąkowych, hodowane w krajach międzyzwrotnikowych, strąki jego zawierają miąższ jadalny kwaskowaty o własnościach przeczyszczających, używają go do wyrobu powideł i cukierków tamaryndowych leczniczych.

Tamaryszek *ł.* krzew 2-liścienowy, kilka jego gatunków trafia się na Podolu i w Galicji; niektóre gatunki sączą sok słodki, krzepnący na liściach w postaci białych ziarenek zwanych manną.

Tambour-major *f.* (*tanburmażor*) starszy dobosz.

Tambur *f.* bęben; rodzaj oszańcowania; przybudowa przy drzwiach dla ochrony od wiatru; latarnia z oknami; **tamburek,** bębenek, rodzaj szerokiej obręczy drewnianej, na którą sztywno naciąga się materjał przeznaczony do roboty hafciarskiej.

Tamburino *w.* bębenek ręczny z dzwonkami, instrument muzyczny.

Tamen est laudanda voluntas *ł.* jednakże chęć, (dobra) jest chwalebna (choćby wykonanie zawiodło).

Tam in toga quam in sago *ł.* tak w radzie, jak i na wojnie (być zdatnym, położyć zasługi i t. p.).

Tammany *a.* stowarzyszenie demokratów w Nowym Jorku, znane z przekupstw politycznych (od im. dawnego wodza indyjskiego: Tammauend).

Tampon *f.* pęczek z szarp lub waty przewiązany po środku w celu wyciągnięcia go z rany, służy do tamowania upływu krwi.

Tamponować *f.* zatykać ranę lub otwór w ciele w celu stłumienia krwotoku.

Tamquam leo rugiens circuit, quaerens quem devoret *ł.* jak lew ryczący obiega, szukając kogoby pożarł (dotyczy szatana, czatującego na dusze ludzkie).

Tamquam satis *ł.* jakoby dość.

Tam-tam *chiń.* u ludów południowo-azjatyckich instrument muzyczny: tarcza metalowa z lekko zagiętemi brzegami, w którą uderzając pałeczką, dobywa się przeraźliwie grzmiące i huczące dźwięki; gong, dzwon chiński.

Tamule, nazwa ludu szczepu drawidyjskiego albo dekańskiego w Indjach Wsch.

Tan *a.* człowiek należący do niższej szlachty, szlachcic z wysługi raczej niż z rodu w dawnej Anglji.

Tanagra, miejscowość grecka we wsch. Beocji, słynna wykopaliskami, szczególniej posążkami z terrakoty, powleczonemi delikatnym zabarwieniem, prześlicznie rzeźbionemi, z 4-go i 3-go w. przed Chr.; posążki te, statuetki z Tanagry, są ozdobą wszystkich celniejszych muzeów europejsk.; przedstawiają głównie sceny rodzajowe.

Tanatofobja **g.* nadmierna obawa śmierci.

Tanatoidy **g.* stany chorobliwe podobne do śmierci np. śmierć pozorna (letarg), śpiączka, omdlenie, tężec i t. p.

Tanatologja **g.* nauka o śmierci, jej przyczynach, następstwach fizjologicznych i oznakach.

Tanatometr **g.* przyrząd do sprawdzenia i ustalenia śmierci.

Tanatos *g.* śmierć; *mit.* bożek śmierci, syn Nocy, brat Snu, przedstawiany z pochodnią zwróconą płomieniem na dół.

Tancbuda *n.* lokal na użytek mniej wybrednej publiczności, w którym gra muzyka i odbywaja się tańce.

Tancklasa *n.* lokal, w którym odbywają się lekcje tańców zbiorowe dla osób, nie pozostających z sobą pozatym w stosunkach towarzyskich.

Tancmistrz *n.* nauczyciel tańca; doskonale tańczący.

Tandem *a.* dwukołowy powozik, zaprzężony w dwa, jeden za drugim biegnące konie; dwu lub trzykołowy welocyped z siedzeniami

dla dwuch, jedna za drugą siedzących osób.

Tandem *ł.* nareszcie, nakoniec; **t. aliquando**, nakoniec, nareszcie; **t. bona causa triumphat**, nakoniec dobra sprawa tryumfuje.

Tandeta *w.* wyrób rzemieślniczy niestarannie, niedokładnie i z lichego materjału wykonany; starzyzna i handel starzyzną; **tandetny**, wykonany ladajako i lichy w gatunku.

Tändsticker *szw.* zapałki.

Tanga *port.* zbiornik wody, basen, cysterna.

Tangens *ł.* w *mat.* linja styczna.

Tangent *ł.* sztyfcik, młoteczek, kołeczek, wychwyt przy instrumentach strunowych, zegarach samogrających itp.; **t. busola**, przyrząd, w którym zbaczanie igły magnesowej wskazuje siłę słabych prądów galwanicznych.

Tanginina *nł.* substancja trująca z wyciśniętych migdałów.

Taniec *n.* **śmierci**, tytuł wielu średniowiecznych obrazów, płaskorzeźb, w których tanecznym krokiem za kościotrupem, wyobrażającym śmierć, idą ludzie wszelkich stanów i różnego wieku; **t. szkieletów**, utwór muzyczny wyobrażający melodją niby poruszanie się szkieletów powstałych z grobów.

Tanina *nł.* garbnik wyciągnięty z galasu cz. dębianki, lekki, drobnokrystaliczny proszek brudnosłomkowej barwy, rozpuszczalny w wodzie, mający zastosowanie w medycynie.

Tanné *f.* ogorzały, smagławy; cisawy, żółto-brunatny.

Tannim *hebr.* wielkie potwory morskie, smoki, węże, krokodyle.

Tantae molis erat romanam condere gentem *ł. dosł.* tak trudno było naród rzymski zorganizować; *przen.* tak trudno było wykonać (jakieś) wielkie dzieło.

Tantaene animis coelestibus irae! *ł.* tak wielkie są gniewy duchów niebiańskich!

Tantal *g. chem.* metal, pierwiastek rzadko spotykany, znajdujący się w naturze tylko w związkach, czysty jest proszkiem szarym, barwy żelaza, zastosowań technicznych nie ma.

Tantala *g.* **męki**, męczarnie z powodu niemożności osiągnięcia celu pomimo jego blizkości (wyrażenie pochodzi od Tantala króla frygijskiego, który za zdradzenie tajemnic skazany został na drugim świecie na wieczne pragnienie i głód, nie mogąc zaczerpnąć wody, wśród której stał, ani urwać owoców, zwieszających się nad jego głową).

Tant bien que mal *f.* (*taⁿ bię kö mal*) jako tako.

Tant de bruit pour une omelette *f.* (*taⁿ de brüi pur ün omlet*) *dosł.* tyle hałasu o jeden omlet; wiele hałasu o nic, o drobnostkę.

Tanti eris aliis, quanti tibi fueris *ł.* tyleś wart dla drugich, ileś wart dla siebie.

Tantjema *f.* udział w zyskach wypłacany pracownikom lub uczestnikom handlowego lub przemysłowego przedsiębiorstwa, jako stały dochód, lub dodatkowo, zależnie od zwiększenia się zysków; udział autorów dramatycznych i kompozytorów w dochodzie z przedstawiania ich utworów.

Tant mieux *f.* (*taⁿ mjö*) tym lepiej.

Tantny *ł.* dostatni, zamożny.

Tanto *w.* tyle, tak dużo.

Tant pis *f.* (*taⁿ pi*) tym gorzej.

Tantra *sind.* każda z pięciu ksiąg, razem składających dzieło: **Pańczatantrę** (*ob.*).

Tantum! *ł.* tyle! dosyć!

Tantum est, quantum habet *ł.* tyle wart, ile ma (jak cię widzą, tak cię piszą).

Tantum quantum *ł.* tyle ile.

Tantum scimus, quantum memoria tenemus *ł.* tyle umiemy, ile pamiętamy.

Tao *chińs.*, **Taoizm** *nł.* religja pospólstwa chińskiego, ugruntowana przez Laoce (*ob.*), potym zmieniona, wielobożna, z domieszkami buddyzmu, składa się z czci przodków i sił przyrody, uznaje wędrówkę duszy po śmierci człowieka.

Tao-ce *chińs.* kapłan religji Tao.

Taotai *chińs.* wielkorządca prowincji w Chinach, zależny od wicekróla.

Tapeta *ł.* [*n.*] obicie ścian pokoju zrobione z papieru kolorowego, ozdobionego deseniami, lub z tkaniny, skóry i t. p.

Tapczan *tur.* rodzaj kobierca tureckiego; [*mlr.*] prycza, ława do spania.

Tapeur *f.* (*tapör*) muzykant grający na fortepianie do tańca.

Tapicer *n.* rzemieślnik wyklejający pokoje, wyściełający meble, zakładający firanki, portjery i t. p.

Tapirować *n.* wichrzyć włosy grzebieniem, aby nie opadały i tworzyły podkładkę pod większe pukle.

Tapisserie *f.* (*tapisri*) robota dywanowa, wyszywanie igłą na kanwie lub innym materjale bawełną, wełną lub jedwabiem; dywan, kobierzec; obicie, tapety.

Tapjoka *brazylij.* mączka z korzenia rośliny manjok gorzki, zwilżona wodą, zarobiona w gałeczki i wysuszona na ogniu.

Tapsja *nł.* plaster leczniczy naciągający i lekko drażniący z rośliny Tapsja (od miasta tejże nazwy w Sycylji).

Taquinerie *f.* (*takinri*) drażnienie się, przekomarzanie się.

Tara *w.* waga opakowania towaru; **extratara**, potrącany przy niektórych towarach oprócz wagi opakowania procent zwyczajowy od wagi czystego towaru; **supertara**, nadwaga (*Gutgewicht*) dodawany przez hurtowników detalistom towar w ilości $1/2$ do 1% czystej wagi na straty przy detalicznej sprzedaży; **usotara**, **tara zwyczajowa**, którą potrąca się od wagi towaru z opakowaniem, zamiast ważyć osobno opakowanie; bywa nieraz mniejsza niż istotna waga opakowania; **tarować**, obciążać o tyle ramię wagi, przeznaczone dla gwichtów, aby zrównoważyć opakowanie, w którym towar ma być ważony.

Taraban *ar.*(?) *tat.* bęben.

Tarabat *ar.* grzechotka klasztorna którą budzą mnichów, na Wschodzie zaś wzywają chrześcjan na modlitwę.

Taran *g.* u starożytnych machina wojenna zaopatrzona w ciężką głowicę żelazną do rozbijania murów twierdz obleganych.

Tarant, koń maści niejednolitej, lecz składającej się z łat białych, pomieszanych z czarnemi, siwemi, kasztanowatemi i t. p.

Tarantas, powóz podróżny, z pudłem podobnym do karecianego, osadzonym na długich drągach zamiast resorów.

Tarantela *w.* taniec włoski w bardzo szybkim tempie.

Tarantula *nł.* pająk, zamieszkujący połudn. Europę, o którym istniało błędne przekonanie, że ukąszenie jego sprowadza szaleństwo.

Taras *n. górnon.* forma wyżyny przechodzącej w niziny nagłym stromym spadkiem nakształt stopnia schodów; szerokie podmurowanie na pochyłości, stromą ścianą schodzące ku zboczu; przy wykwintniejszych budynkach rodzaj szerokiej niekrytej werandy, wzniesionej na słupkach lub na podmurowaniu: płaski dach otoczeny balustradą; **tarasować**, zamykać mocno, zaryglować, zastawiać czym.

Tarbusz *tur.* w Egipcie czerwona wełniana czapka z granatowym kwastem.

Tarcza *n.* deska okrągła, owalna lub w kształcie wydłużonego trójkąta, pokryta skórą lub blachą, czasem metalowa; część uzbrojenia dawnego rycerza, służąca jako obrona przed pociskami; pole herbu; na kolei: przyrząd do sygnałów; w zegarze: cyfelbrat, krążek, na którym są wypisane cyfry oznaczające godziny; deska służąca za cel do strzelania; **t. obrotowa**, na kolejach żelaznych: koło poziome ruchome z szynami, służy do przesuwania wagonów z linji na linję, obrotnica; *przen.* obrona, osłona, ochrona, puklerz (w znaczeniu fizycznym a. moralnym; **tarczowy gruczoł**, gruczoł szyjowy po obu stronach krtani, przed początkiem tchawicy.

Tardando *w.* zwalniając, opóźniając, ciągnąc.

Tarde venientibus ossa *ł.* spóźniającemu się (dostają się) kości; wyrażenie przysłowiowe, jednoznaczne z polskim: kto późno przychodzi, sam sobie szkodzi.

Targai, **Tarani**, zatruwające powietrze bagniska z najbogatszą roślinnością u stóp Himalajów.

Targelja, jedna z najważniejszych uroczystości, obchodzona w staroż. Atenach ku czci Apolla w miesiącu *targeljon* (maj-czerwiec).

Targum *aram.* przekład St. Testamentu z języka hebrajskiego na aramejski, dokonany po uprowadzeniu Żydów do niewoli babilońskiej, kiedy język hebrajski zaczął zamierać.

Tarlatan *f.* cienka, lekka, przejrzysta bawełniana tkanina w rodzaju gazy.

Taro, mączka otrzymywana z rośliny zw. kolokarją, hodowanej w tym celu w krajach gorących.

Tarok *w.* rodzaj gry w karty w 78 kart.

Tarować *ob.* **Tara**.

Tarpan, dziki koń, żyjący na stepach Azji środkowej, od którego przypuszczalnie pochodzi koń domowy.

Tarpejska skała, skała, z której w staroż. Rzymie zrzucano zdrajców.

Tartaglio *w.* chatakterystyczna maseczka w komedjach ludowych włoskich.

Tartan *szkoc.* szkocka tkanina w różnokolorowe kraty, płaszcz z tej tkaniny.

Tartana *w.* mały wązki statek o jednym żaglu trójkątnym, pospolity u Neapolitańczyków i Hiszpanów; długi nakryty wózek dwukołowy w Katalonji.

Tartar *g. mitol.* u staroż.: piekło, państwo Hadesa, położone między rzekami Kocytem a Letą, miejsce kar pośmiertnych.

Tartuffe *f.* *(tartüf)* postać z komedji Molièra; *przen.* hipokryta, fałszywy nabożniś, świętoszek.

Tartynka *f.* cienki kawałek chleba lub bułki z masłem.

Taryfa *ar.* [*f.*] urzędowy spis cen, wykaz opłat celnych lub przewozowych; spis domów.

Taschengeld *n.* *(taszengeld)* pieniądze na drobne wydatki osobiste; pieniądze kieszonkowe.

Tastiera *w.* w *muz.* klawiatura; **sulla t.**, w instrumentach smyczkowych; prowadzenie smyczkiem zdala od podstawka.

Tasto *w.* w *muz.* klawisz.

Tasto solo *w.* w nauce harmonji wyrażenie zaznaczające, że należy uderzać sam ton główny, nie dobierając akordów.

Tatarski bifsztyk, mięso surowe skrobane, zaprawione kawiorem, sardynkami, marynowanemi grzybami, sokiem cytryny, oliwą nicejską, solą i pieprzem, należycie zmieszane i ugniecione, smarowane na chleb albo bułkę.

Tattersal *a.* *(tatersel)* zakład przeznaczony na publiczną sprzedaż koni, powozów i t. d.; ujeżdżalnia.

Tatuować *f.* ozdabiać ciało kolorowemi, wiecznie trwałemi deseniami, które wykłuwane są na skórze igłą i w miejsce nakłute wcierane odpowiednio przygotowane farby (zwyczaj niektórych dzikich ludów).

Täufer (der) *n.* Chrzciciel, niemiecka nazwa św. Jana Chrzciciela.

Taumatologja **g.* nauka o cudach.

Taumatomachja **g.* zaprzeczanie cudom.

Taumatrop **g.* przyrząd optyczny: tarcza obrotowa tekturowa, wzdłuż jej średnicy przechodzi oś obrotu; podczas szybkiego obrotu rysunki i barwy na obu stronach tarczy wywołują jeden obraz w oku patrzącego.

Taumaturg **g.* cudotwórca.

Taumaturgja **g.* cudotwórstwo, sztuki czarodziejskie Hindusów.

Taurat *hebr.* Stary Testament u Żydów.

Taurobolium *g.-l.* zabicie byka jako ofiara dla bożka Mitry; malowidło a. rzeźba z wyobrażeniem tej ofiary.

Tauromachja *g.* walka byków.

Tausch *n.* zamiana.

Tauschhandel *n.* handel zamienny.

Tausendkünstler *n.* kuglarz, prestidigitator, żongler.

Taut *ob.* **Tot.**

Tautacyzm **g.* nieprzyjemny zbieg głosek, wyrazów lub wyrażeń jednakowo brzmiących.

Tautochroniczny **g.* jednakowo trwający, izochroniczny.

Tautochronizm **g.* równoczesność, właściwość jakiego zjawiska (np. zaćmienia księżyca), że w rozmaitych miejscach daje się spostrzegać równocześnie; jednostajność ruchu czyli wciąż jednakowa ilość przebytej drogi w równych jednostkach czasu (np. ruch wahadła).

Tautofonja **g.* ciągłe powtarzanie tego samego tonu.

Tautogram **g.* utwór wierszowany, w którym każdy wiersz lub każdy wyraz zaczyna się od tej samej litery.

Tautologja *g.* powtarzanie tych samych myśli innemi wyrazami.

Taux de voiture *f.* *(to dö wuatür)* opłata za przewóz, frachtowe.

Tawerna *w.* szynk, gospoda, karczma.

Taxa laborum *l.* w taksie aptekarskiej należność za przygotowanie lekarstwa.

Taxa stolae *ob.* **Jura stolae.**

Taxidermia *ob.* **Taksydermja.**

Taxis *l.* porządek ustawiania wojska w szeregi wojenne, porządek bitwy, oddział wojska; w medycynie: zestawienie złamania, przepukliny.

Tazymetr **g.* przyrząd wykazujący rozciągliwość ciała wskutek ciepłoty, wynaleziony przez Edisona.

T-bandaż, bandaż złożony z dwu taśm zeszytych w kształcie litery T, używany do podpasywania krocza.

Teagogja **g.* zaklinanie bóstw.

Tea-gown *a.* *(ti-gaun)* suknia kobieca na zebrania wieczorne nie balowe a. na *five o'clock tea.*

Team *a.* *(tim)* gromada; gromada ludowa bawiąca się w jaką grę.

Teantropizm **g.* wiara w Boga-człowieka, w Bóstwo, które stało się człowiekiem dla dobra ludzkości.

Teantropologja **g.* nauka o połączeniu boskości i ludzkości w Chrystusie.

Teantropos **g.* Bóg-człowiek.

Teatotaler *a.* *ob.* **Teetotaler.**

Teatr *g.-l.* gmach, gdzie odbywają się przedstawienia sceniczne; miejscowość, gdzie zachodzą pewne wypadki; widownia, pole działania; **t. anatomiczny**, sala w której odbywają się wykłady anatomji i doświadczeń na trupach.

Teatralja *nl.* rzeczy należące do teatru; wszystko; co dotyczy teatru.

Teatro della scala *w.* nazwa słynnego teatru w Medjolanie.

Teatroman **g.* miłośnik teatru.

Teatromanja **g.* przesadne zamiłowanie teatru.

Teatyni *w.* zakon założony przez św. Kajetana i Jana Piotra Carafę (później papieża Pawła IV), w mieście Chievi czyli Theate; reguła nie pozwala mu posiadać żadnej własności, ani żebrać, a nakłada obowiązek kształcenia duchownych, pielęgnowania chorych.

Tebaida *egipt.* [*g.-l.*] pustelnia, samotnia.

Tebel, Tybel *n.* kół, czop, klin; u stolarza rodzaj świdra, w którym jeden jego brzeg jednocześnie podrzyna.

Tebenki, Tebienki, Tebinki *ob.* **Tybinki.**

Teberarasi *pers.* mnichy żebrzący w Persji.

Technematoteka **g.* zbiór wytworów sztuki, muzeum.

Techniczny *g.* tyczący się zewnętrznej, rzeczowej strony jakiej sztuki lub rzemiosła; **t-e wyrażenia**, nazwy naukowe, wyrażenia właściwe wyłącznie jakiej sztuce, nauce, zawodowi, rzemiosłu.

Technik *g.* posiadający teoretyczne i praktyczne wiadomości w zakresie jakiego przemysłu lub fachu; prowadzący dział i roboty dotyczące jakiego przemysłu.

Technika *g.* zbiór sposobów tyczących się wykonania jakiej czynności, pracy w dziedzinie sztuk, przemysłu i rzemiosł; biegłość w wykonaniu, wprawa; wyższy techniczny zakład naukowy; **t. kultury**, rolne meljoracje, dotyczące ulepszania gruntu, nawodnienia, regulowania wód i t. p.

Technikum *nl.* zakład naukowy niższego lub średniego typu, kształcący np. werkmajstrów; wyższa szkoła politechniczna.

Technolit **g.* kamień sztuczny.

Technolog **g.* biegły w naukach stosowanych w przemyśle, rękodziełach i rzemiosłach.

Technologja **g.* nauka zajmująca się sposobami przetwarzania surowych materjałów w przemyśle i rękodzielnictwie, nauka o przyrządach, maszynach i urządzeniach zastosowanych do przemysłu.

Technopegnion **g.* żart sztucznie ułożony, wiersz o formie sztucznej, trudnej, np. ze szczególnemi literami zaczynającemi wiersze, mającemi pewne znaczenie.

Tecto nomine *l.* bezimiennie, ukrywszy (swe) nazwisko.

Tedesco *w.* *(tedesko)* niemieckie: Niemiec; taniec niemiecki, walc.

Te Deum laudamus! *l.* Ciebie Boże chwalimy! pierwsze wyrazy hymnu dziękczynnego, śpiewanego w kościele katolickim podczas większych uroczystości, ułożonego przez św. Ambrożego w IV wieku.

Tee *a.* *(ti)* herbata.

Teeakty *a.* prawo wydane przy końcu 18 w. przez Anglików, aby Amerykanie płacili 4 pensy za funt herbaty, co się przyczyniło do wybuchu wojny amerykańskiej o niepodległość.

Teetotaler *a.* *(titoteler)* w Anglji członek towarzystwa wstrzemięźliwości, które propaguje zupełne powstrzymanie się od napojów alkoholowych.

Teetotalizm *nl.* zasady życia i postępowanie abstynentów.

Tefilim *hebr.* rzemyki z pudełeczkiem skórzanym, zawierającym modlitwy, przypasywane na czole (naczelnik) i na ramieniu przez modlących się żydów.

Tefnu, egipska bogini wyobrażana z głową lwa.

Te hominem esse memento *l.* pamiętaj, że jesteś człowiekiem.

Teilhaber *n.* współwłaściciel, uczestnik interesu.

Teina *nł.* gorzki, krystaliczny alkaloid zawarty w liściach herbaty chińskiej, własnościami zbliżony do kofeiny.

Teint *f.* *(tę)* barwa skóry; płeć, cera.

Teinture *f.* *(tętür)* barwa, powłoka.

T-Eisen *n.* *(te-ajzen)* żelazo teowe, szyna żelazna, mająca w przekroju kształt litery T.

Teista **g.* wyznający zasady teizmu.

Teizm **g.* wiara w Boga, jako najwyższą i jedyną przyczynę wszechrzeczy, Stwórcę i Rządcę świata, odrzucająca jednakże objawienie.

Tek *malabars.* rodzaj drzewa mocnego i twardego używanego na ściany okrętowe, rosnącego w Indjach Wschodnich.

Teka *g.-ł.* podłużna, zamykana torebka skórzana lub tekturowa na rysunki, papiery itp. portfel; *przen.* urząd ministra.

Tekkie *tur.* klasztor mahometański.

Tekst *ł.* treść, osnowa pisma lub mowy; wyjątek z Pisma Ś-go, będący przedmiotem kazania; słowa lub objaśnienie do rycin; słowa podkładane pod muzykę; gatunek czcionek.

Tekstualny *nł.* dosłowny.

Tekstylny *ł.* **przemysł**, przemysł tkacki, włóknisty.

Tektoniczny *g.* **proces**, w gieologji: proces górotwórczy, zjawiska powodujące tworzenie się gór i kierujące ich układem.

Tektonika *g.* wytwarzanie kunsztownych wyrobów z drzewa lub kamienia; układ skał; budowa, architektonika.

Tektura *nł.* gruby wyrób papierowy ze szmat, odpadków papieru, ze słomy lub masy drewnianej; **t. smołowcowa**, tektura do krycia dachów napojona wrzącą smołą: *ob.* **Papa**.

Telamony *g.* w budownictwie figury mężczyzn, rzeźbione z kamienia, podpierające gzyms lub belkowanie.

Telautograf **g.* pantelegraf.

Tel brille au second rang qui s'eclipse au premier *f.* *(tel'brij o zgą raⁿ ki seklips o prömje)*, niejeden kto gaśnie wśród najznamienitszych, błyszczy wśród podrzędniejszych.

Telefon **g.* przyrząd do przenoszenia na znaczną odległość dźwięków mowy i tonów muzyki za pomocą prądu elektrycznego; **telefonować**, rozmawiać za pomocą telefonu.

Telega [*r.*] wóz ruski do przewozu towarów, z przodu wyższy.

Telegraf **g.* przyrząd elektromagnetyczny lub optyczny do szybkiego przesyłania wiadomości na znaczną odległość i do dawania sygnałów za pomocą znaków umówionych, liter, lub zdaleka widzialnych słupów i ramion ruchomych; **t. bez drutu** a. **t. Marconiego**, przyrząd elektryczny, który może być wprawiony w drgania przerywane dowolnie; drgania te rozchodzą się dokoła i gdy dojdą do przyrządu, zdolnego przyjmować takież same ściśle drgania, wprawiają go w wibrację, co umożliwia przesyłanie sygnałów; **telegrafować**, przesyłać wiadomości za pomocą telegrafu, depeszować.

Telegrafista **g.* urzędnik w biurze telegraficznym, zajmujący się przesyłaniem depesz.

Telegrafja **g.* umiejętność przesyłania telegrafem wiadomości na znaczną odległość.

Telegram **g.* wiadomość przesłana telegrafem, depeszą: **t. restante**, który ma być zatrzymany do zgłoszenia się interesanta.

Telegrammetrja **g.* wymierzanie siły prądu elektrycznego w drucie telegraficznym.

Teleikonografja **g.* sztuka zdejmowania i przesyłania rysunków i obrazów zapomocą telegrafu.

Telektroskop **g.* przyrząd dający przy pomocy elektryczności obrazy przedmiotów, znajdujących się w znacznej odległości.

Telelog **g.* telegraf przeznaczony do porozumiewania się między baterją działową operującą w wielkiej odległości, a posterunkiem obserwującym strzały i informującym baterję za pomocą odpowiednich znaków, w jaki sposób ma skutecznie ostrzeliwać cel.

Telematologja **g.* nauka o woli ludzkiej, praktyczna część psychologji.

Telemetr **g.* elektryczny aparat, wykazujący na znaczną odległość dane termometryczne, barometryczne, manometryczne i t. p.

Telemikroskop **g.* narzędzie do powiększenia obrazu dalekich przedmiotów.

Teleologja **g.* nauka o celowości w świecie.

Teleosaurus **g.* przedpotopowy kopalny krokodyl.

Telepatja **g.* ogół zjawisk obejmujących rzekome widzenie rzeczy i osób oddalonych, zamienianie myśli bez pomocy słów, wogóle możność odbierania wrażeń odległych w przestrzeni lub w czasie.

Teleskop **g.* dalekowidz; przyrząd optyczny, służący do obserwowania ciał niebieskich.

Teleskopja **g.* część optyki traktująca o budowie, składzie i stosowaniu teleskopu.

Tel est notre plaisir *f.* *(tel e notr plezir)* tak nam się podoba, tak ma być (ostatnie wyrazy każdego rozporządzenia, po którym następował podpis królewski we Francji).

Tel excelle à rimer, qui juge sottement *f.* *(tel eksel a rime ki żüż sotmaⁿ)* niejeden składa dobre wiersze, a sądzi głupio.

Tellur *nł.* pierwiastek chemiczny, metaloid o mocnym blasku metalicznym, białosrebrzystym, w niebieskawy wpadającym, spotykany niekiedy w przyrodzie w stanie czystym, częściej jako domieszka złota, srebra, ołowiu, bizmutu; nie ma zastosowań technicznych.

Tellurium *nł.* przyrząd wprawiany w ruch za pomocą mechanizmu zegarowego, służący do unaocznienia obrotu ziemi około słońca i ruchu księżyca około ziemi, oraz zjawisk stąd wypływających.

Telluryczny *nł.* dotyczący ziemi, ziemski.

Telluryzm *nł.* siła naturalna ziemi; magnetyzm zwierzęcy.

Tellus *ł.* ziemia.

Tel maitre tel valet *f.* *(tel metr tel vale)* taki pan, takiż sam i sługa.

Telodynamiczny **g.* działający na znaczną odległość.

Telpherage *a.* *(telferadż)* kolej zawieszona na linach drutowych poruszana elektrycznością.

Tel quel *f.* *(-kel)* taki jaki jest.

Telum imbelle sine ictu *ł.* pocisk nie trafiający, nie zrządzający szkody.

Temat *g.* zdanie, myśl przewodnia, treść, przedmiot omawiany; myśl główna rozwijana i opracowywana w danym utworze; założenie; przedmiot zadany uczniowi do rozwinięcia w ćwiczeniu szkolnym; w *gram.* osnowa wyrazu t. j. część wyrazu pozostała po odrzuceniu fleksji cz. końcówek deklinacyjnych i koniugacyjnych; w *muz.* szereg tonów; myśl muzyczna powtarzana i opracowywana jako materjał do większej kompozycji; główny motyw.

Temblak *n.* pas rzemienny u rękojeści szabli, na którym dobytą szablę można zawiesić; taśma szeroka zawieszona u szyi dla podtrzymywania chorej ręki.

Tembr *ob.* **Timbre.**

Temen(n)a, wschodnie powitanie z przyłożeniem ręki do serca, a potym do czoła.

Temere *ł.* nierozważnie, na chybił trafił.

Temeritas litiganti *ł.* usposobienie wojownicze, zadzierne, szukanie sprzeczki.

Temida *g.* w mitologji greckiej: bogini sprawiedliwości, przedstawiana z zawiązanemi oczami, z wagą i mieczem w ręku.

Tempel [*n.*] świątynia.

Tempera *w.* płyn jakikolwiek (miód, roztwór kleju, białko i t. d.) użyty do rozrobienia farby (mineralnej); malowanie **a tempera** *(ob.)*; **tempera al secco**, malowanie na tynku wyschniętym *(ob.* **Al fresco**).

Temperament *ł.* wrodzone usposobienie człowieka objawiające się w uczuciach, które dane bodźce w nim budzą, oraz w sposobie, w jaki pod wpływem tych bodźców postępuje; bywa choleryczny (żółciowy), sangwiniczny (krewki), flegmatyczny (ospale—niedołężny), nerwowy (drażliwy nadmiernie); w życiu potocznym: usposobienie bardzo żywe i namiętne, żywość; **mieć t.**, **być z t-em**, mieć żywość, być łatwo pobudliwym, krewkim, mieć usposobienie ogniste.

Temperance *a.* *(temperens)* umiarkowanie, wstrzemięźliwość; **t. Society** *(-sosajti)* towarzystwo wstrzemięźliwości; **t. law** *(-lo)* prawo zabraniające handlu trunkami.

Temperatura *ł.* ciepłota, stan ciepła danego ciała; stan powietrza pod względem ciepła; w *muz.* strojenie instrumentów takie, w którym oktawa dzieli się nie wedle ścisłych prawideł matematycznych, ale na 12 półtonów, konieczna w takich instrumentach jak dęte z klapami i wentylami; jak fortepjan, organy i t. p., w których tony en-

harmoniczne nie są odróżniane i brzmią niezupełnie czysto.

Temperencler *n.* członek towarzystwa wstrzemięźliwości (w St. Zjedn. Amer. Półn., w Wielkiej Brytanji, Irlandji, Niemczech).

Temperować *l.* łagodzić, miarkować; zaostrzać ołówek lub pióro do pisania.

Tempesta *w.* burza; komiczna osoba włoskiej komedji.

Tempestologja *nł.* dział meteorologji, nauka badająca zjawiska burzowe ze względu na warunki, w jakich powstają, na przebieg burz, oraz ich siłę.

Tempestoso, **Tempestosamente** *w.* burzliwie.

Tempi passati! *w.* czasy minione! przeszłość!

Templarjusz *nł.* członek zakonu rycerskiego założonego w XII w. przez rycerzy francuskich w Jerozolimie dla obrony chrześcijan przed napadami niewiernych; po utracie Ziemi Św. przeniesionego do Europy, w XV w. zniesionego przez papieża Klemensa V (od nazwy *Templum*, świątynia, którą nadano dawnemu pałacowi królewskiemu w Jerozolimie, zbudowanemu na gruzach świątyni Salomona, a będącemu pierwotną siedzibą tego zakonu).

Temple *f.* *(taⁿpl) dosł.* świątynia; w Paryżu dawny klasztor Templarjuszów, później zamieniony na więzienie, zburzony ostatecznie za Napoleona III.

Tempo *w.* wymiar czasu; stopień szybkości, z jaką utwór muzyczny ma być wykonany, szybkość ruchu; ruch; **t. commodo**, w dowolnym tempie, we właściwym tempie; **t. a piacere** *(-piaczere)* szybkość według upodobania; **t. di ballo**, szybkość jak do tańca; **t. di marcia** *(-marczu)* szybkość marsza; **t. di prima**, szybkość jak na początku; **al rigore di tempo**, ściśle podług taktu, podług wskazanej szybkości; **t. giusto**, szybkość należyta, odpowiednia charakterowi utworu; **t. perduto**, **t. rubato** *ob.* **Rubato**: w szachach: czas; **zyskać t.**, wykonać w mniejszej liczbie posunięć plan zamierzony; posunięciem zwłóczącym zmusić przeciwnika do posunięcia niekorzystnego; **stracić t.**, ma znaczenie odwrotne poprzedniemu; **t-we zadanie**, w szachach: zadanie, które aby rozwiązać, należy znaleźć posunięcie zwłóczące, poczym strona przeciwna musi zrobić posunięcie dla siebie niekorzystne.

Tempora labuntur, tacitisque senescimus annis *l.* czas mija, starość nieznacznie nadchodzi.

Temporalja *l.* prawa i dochody przywiązane do urzędów kościelnych.

Temporalny *l.* doczesny.

Tempora mutantur et nos mutamur in illis *l.* czasy się zmieniają i my zmieniamy się z niemi.

Tempore felici multi numerantur amici *l.* powodzenie przysparza przyjaciół (gdzie worek duży jak cielę, tam są liczni przyjaciele).

Tempore opportuno *l.* w czasie odpowiednim, kiedy okoliczności złożą się (złożyły się) stosownie

Temporyzacja *nł.* odwlekanie.

Temporyzować *nł.* zwlekać, wyczekiwać sprzyjających okoliczności.

Tempowy *ob.* **Tempo**.

Tempus clausum *l.* czas zamknięty, ograniczony; np. czas postu Wielkiego, adwent w którym niewolno odbywać wesel.

Tempus edaxu rerum *l.* czas, niszczyciel wszystkiego.

Ten. *skr.* **Tenuto** *(ob.)*.

Tenaculum *l.* instrument chirurgiczny do chwytania i przytrzymywania przerwanych naczyń krwionośnych celem ich związania; w drukarstwie dywizorek do przytrzymywania rękopisu podczas składania czcionek.

Tenalgja **g.* ból ścięgien.

Tenant right *a.* *(tenant rajt)* prawo angielskie, mocą którego dzierżawca, płacący regularnie tenutę, nie może być z dzierżawy rugowany bez swojej na to zgody, bez pobrania odpowiedniego odstępnego, rodzaj dzierżawy wieczystej.

Tenar, miasto i przylądek w Lakonji, w pobliżu których jest pieczara uważana w mitologji za wejście do Erebu; *przen.* Ereb.

Tenax propositi *l.* stały w postanowieniu.

Tendencja *l.* dążność, cel; zabarwianie odpowiednim kolorytem utworów literackich, dzieł sztuki, przemówień, w celu oddziaływania w pewnym duchu na masy, wzbudzenia pewnych uczuć, wpojenia pewnych przekonań: **t. zwyżkowa**, podnoszenie się kursów na giełdzie; **t. zniżkowa**, spadanie kursów na giełdzie; **tendencyjny**, z pewną dążnością, mający jawny lub ukryty cel; **t-na powieść**, rozwijająca pewne poglądy polityczne, religijne, społeczne lub artystyczne.

Tender *a.* mniejszy statek, służący większemu na posyłki; wóz przy lokomotywie, zawierający paliwo i wodę.

Tendit in ardua virtus *l.* cnota sięga szczytów, cnota sięga w niebiosa.

Tenebris nigrescunt omnia circum *l.* po ciemku wszystko jest czarne.

Tenebry *l.* ciemności.

Tene quod bene! *l.* co dobre to trzymaj!

Teneramente, **Tenero** *w.* czule.

Tenerezza *w.* *(-recca)* tkliwość, czułość.

Tenez *f.* *(tne) dosł.* trzymajcie! patrzcie! otóż to!

Tennis *a.* starożytna gra angielska dwu lub czteroosobowa w piłkę przerzucaną rakietami przez siatkę, dziś **Lawn-tennis** *(ob.)*.

Tenochchi, to samo co Azteki, od nich dzisiejszy Meksyk nazywał się Tenochittan.

Tenontologja **g.* nauka o ścięgnach.

Tenotomja **g.* operacja przecięcia ścięgien.

Tenor *l.* trwanie; następstwo, kolej; brzmienie, osnowa (np. pisma).

Tenor *w.* najwyższy głos męski, obejmujący dwie oktawy; **t. buffo**, pierwszy tenor w operach komicznych; **t. di forza** *(-forca)* silny tenor bohaterski; **t. di grazia** *(-graci-a)* tenor liryczny; **t. leggiero** *(-ledżero)* lekki tenor.

Tenorino *w.* słaby głos tenorowy.

Tenorzysta *nł.* śpiewający tenorem.

Tenotomja **g.* chirurgiczne przecięcie ścięgna.

Tensja *l.* wyprężenie, natężenie, prężność.

Tentacja *l.* chętka, życzenie trudne lub niemożliwe do spełnienia; pokusa.

Tentacula *l.* *(tentakula)* macki, rożki, czułki, długie i cienkie wyrostki w kształcie wąsów, piórek, rogów, zginające się; wyrastające z okolic gęby u owadów, służą jako narzędzia dotyku, a może i węchu i słuchu; u niektórych ślimaków na końcu tych czułków są oczy; mrówkom służą macki te do porozumiewania się.

Tentamen *l.* próba, egzamin próbny przed egzaminem właściwym.

Tentator *l.* kuszący.

Tente-abri *f.* *(taⁿt-abri)* namiot ochraniający, obozowy.

Tentować *l.* być kuszonym, kusić, budzić pożądanie; kusić się o co, probować, usiłować.

Tenue *f.* *(tnü)* układ człowieka, nabyty przez wychowanie, zmieniający się pod wpływem usposobienia i różnych warunków: **t. de livres** *(-dö liwr)* buchalterja: *ob.* **En grande tenue**.

Tenues *l.* spółgłoski wybuchowe bezdźwięczne: *k*, *p*, *t*.

Tenuta *w.* dzierżawa, rata dzierżawna.

Tenuto *w* *(skr.* **Ten**.), w muzyce: wytrzymać, (nie przyśpieszać; nie urywać tonu, zanim przebrzmi stosownie do wskazanej w nutach długości).

Tenzona *f.* turniej śpiewaczy trubadurów; rodzaj wiersza żartobliwego w poezji prowansalskiej.

Teobromina *nł.* alkaloid zawarty w nasionach kakao i w niektórych gatunkach herbaty.

Teodolit **g.* przyrząd używany w gieodezji do mierzenia kątów w przestrzeni, głównie poziomych, przystosowywany też do mierzenia kątów wzniesienia.

Teodulja **g.* służba Boża.

Teodycea **g.* obrona wiary w sprawiedliwość Bożą przeciw zarzutom wynikającym z pozornej sprzeczności między istniejącym na świecie fizycznym i moralnym złem, a dobrocią i sprawiedliwością Boga.

Teofanja **g.* *ob.* **Epifanja**.

Teofilantropja **g.* doktryna religijna we Francji 1793—1801) uznająca istnienie Boga i nieśmiertelność duszy, zalecająca uroczystości rodzinne (chrzest, zaślubiny, pogrzeb) i publiczne (zebrania niedzielne z kazaniami i śpiewami).

Teofilantropi **g.* przyjaciele Boga i ludzi, stowarzyszenie religijne we Francji (1775—1796) wyznający zasady religji naturalnej.

Teofobja **g.* bojaźń Boża.

Teogamja **g.* śpiew weselny na cześć bogów.

Teognozja **g.* znajomość Boga.

Teogonja *g.* pochodzenie i rodowód bogów starożytności.

Teokalli *meks.* świątynia, której za podstawę służyła piramida czworoboczna (najwięcej ich szczątków znaleziono w Meksyku).

Teokracja *g.* rządy sprawowane w imieniu Boga, rządy kapłańskie.

Teolog *g.* uczony w rzeczach wiary; poświęcający się nauce teologji; student

wydziału teologicznego w uniwersytecie.

Teologja *g.* nauka o Bogu i religji; ogół umiejętności religijnych, udzielanych kształcącym się na duchownych.

Teologumena *ł.* rozprawy z zakresu umiejętności o Bogu.

Teomachja *g.* walka bogów (w mitologji).

Teomanja **g.* obłęd religijny.

Teomorfizm **g.* przedstawianie ludzi w postaci bogów i nadawanie im ich przymiotów; ubóstwianie.

Teoplastyka **g.* plastyczne przedstawianie człowieka w postaci bogów i bogiń; przedstawianie bogów w rzeźbach, figurach.

Teorban *w.* [*f.*] instrument muzyczny strunowy w rodzaju lutni.

Teoremat *g.-ł.* twierdzenie naukowe, którego należy dowieść.

Teoretyczny **g.* rozważający według zasad, według wskazówek nauki (przeciwieństwo: praktyczny).

Teoretyk **g.* znający gruntownie jaką naukę, choć niekoniecznie umiejący praktycznie ją stosować.

Teorja *g.* wszelki naukowo uzasadniony pogląd na całość zjawisk pewnego rodzaju, objaśniający ich przyczyny i wzajemny związek; wszelka wiedza lub znajomość rzeczy w przeciwstawieniu do czynnego wykonania i zastosowania w życiu zdobytej umiejętności; wykład zasad jakiej nauki; **t. prawdopodobieństwa**, nauka obliczania częstości, z jaką zdarzają się zjawiska uważane za przypadkowe.

Teozofja **g.* znajomość Boga i rzeczy Boskich na podstawie mniemań filozoficznych; mistycyzm, okultyzm.

Tepidarjum *ł.* letnica, izba pośrednia w łaźni starożytnej, gdzie stała wanna z wodą letnią; oranżerja o temperaturze 7—10°C. w zimie.

Terakota *ob.* **Terrakota.**

Terapeuta *g.* biegły w leczeniu, lekarz praktykujący.

Terapja *g.* wiedza lekarska i sztuka lecznicza.

Terasim *hebr.* rodzaj bożków domowych (penaty) służących za wyrocznię domową.

Teratogienja **g.* rodzenie potworów.

Teratologja **g.* nauka o niekształtnościach, formach wyjątkowych, potwornych, wśród ludzi, zwierząt i roślin; nauka o cudach.

Terc-decymola *w.* grupa złożona z 13-stu nut, trwająca w wykonaniu tyleż czasu, ile 8 takichże nut w zwyczajnym podziale taktu.

Tercerol, Tercerola *w.* pistolet kieszonkowy, krócica.

Terceroni *h.* dzieci Europejczyka i mulatki.

Tercet *w.* śpiew na 3 głosy lub utwór muzyczny na 3 instrumenty.

Tercja *ł.* sześćdziesiąta część sekundy; gatunek czcionek i druku większego od cycera; w *mus.* trzeci ton od tonu głównego; trzecia godzina kanoniczna (godz. 9-ta rano); trzecia klasa w szkołach; w fechtunku: cios w prawe ramię, uderzenie poziome od strony lewej ku prawej, przyczym ręka, trzymająca broń, skierowana jest dłonią do góry; w grze w karty: trzy karty starsze następujące po sobie; trzeci egzemplarz wekslu, mającego już kilka egzemplarzy.

Tercjan *nł.* woźny szkolny pedel.

Tercjarze *ł.*, **Tercjarki**, bracia świeccy, przez św. Franciszka z Assyżu utworzony t. zw. zakon trzeci, którego członkowie nie składają ślubów zakonnych, nie noszą habitu, nie mieszkają w klasztorze, ale wstrzymują się od niektórych rzeczy, np. od ubiorów zbytkownych, bywania w teatrze i t. d.

Terc major *ł.* w kartach: as, król i dama jednej maści, w ręku jednego gracza.

Tercyna *w.* zwrotka złożona z trzech wierszy jedenastozgłoskowych, o układzie rymów takim, że środkowy wiersz każdej zwrotki rymuje się z pierwszym i trzecim następnej.

Teren *f.* przestrzeń ziemi, obszar gruntu, miejscowość, okolica; przestrzeń stosowna a. obrana do jakiego celu; miejsce będące widownią zdarzenia o którym mowa; *przen.* pole działania, rynek zbytu.

Tergemina *ł.* przydomek bogini piekielnej Hekate, panującej zarazem nad księżycem, jako Djana, nad wiedźmami, czarami, straszydłami ziemskiemi i morskiemi; **t. corona**, potrójna korona papieska, tjara papieska.

Tergemini *ł.* trójnięta, trojaczki, troje rodzeństwa urodzonych razem.

Tergiwersacja *nł.* zwrot w tył; wykręty, matactwo.

Tergo *ł.* na odwrotnej stronie.

Tergum *ł. dosł.* tył; odwrotna strona wekslu.

Teriolity **g.* skamieniałości zwierzęce.

Teriomorficzmy **g.* zwierzęcy.

Terjer *f.* pies z rasy jamników *(ob.* **Bullterrier, Foxterrier**).

Termalny *nł.*, **Termiczny** **g.* wywierający wpływ za pomocą podniesionej temperatury, ciepły.

Terme *f.* termin, czas wyznaczony do układów).

Termidor *g.* [*f.*] miesiąc gorąca, 11-ty miesiąc w kalendarzu pierwszej Rewolucji francuskiej (od 19-go lipca do 18-go sierpnia).

Termidorjanin *nł.* uczestnik zamachu stanu d. 9 termidora 2-go roku Wielkiej Rewolucji francuskiej (27 lipca 1794), skutkiem którego upadł Robespierre, a zarazem skończyło się panowanie teroryzmu.

Termin *ł.* granica, kres; czas wyznaczony na co; czas zwłoki ostatecznego załatwienia; **t. prekluzyjny** *ob.* **Terminus praeclusivus**, czas nauki w rzemiośle; wyraz właściwy jakiej nauce, nazwa naukowa; w logice: **t. mniejszy**, podmiot wniosku; **t. większy**, orzeczenie wniosku; **t. średni**, służy do porównania terminów mniejszego i większego. i nie ukazuje się we wniosku; **zbijać z terminu**, mieszać, konfundować, zbijać z pantałyku; **terminowy**, mający nastąpić w terminie czyli w czasie z góry oznaczonym.

Terminalia *ł.* w staroż. Rzymie uroczystości na cześć Terminusa, boga granic.

Terminalnie *ł.* według formuły prawnej.

Terminator *nł.* w rzemiośle: uczeń sposobiący się na czeladnika.

Termini *ł.* słupy graniczne w staroż. Rzymie z posążkami bożka Terminusa.

Terminista *nł.* zwolennik teorji o terminizmie.

Terminizm *nł.* pogląd, według którego Bóg daje człowiekowi pewien oznaczony czas do poprawy, po upływie którego nie może spodziewać się przebaczenia.

Terminologja *nł.* nauka o nazwach naukowych (terminach); w ściślejszym znaczeniu: ogół wyrażeń technicznych i nazw naukowych, używanych w jakiej nauce, sztuce lub umiejętności, jej tylko właściwych.

Terminus *a. (termenös)* granica; stacja końcowa; główny dworzec kolei; hotel Terminus, hotel przy głównym dworcu.

Terminus *ł.* bożek starorzymski, opiekujący się granicami; termin; **t. a. quo**, czas, od którego się liczy; **t. ad quem**, czas, do którego co powinno się stać; **t. juris**, czas, oznaczony przez prawo; **t. major**, przesłanka większa w sylogizmie; **t. medius**, przesłanka mniejsza w sylogizmie; **t. minor**, wniosek, którym się kończy sylogizm; **t. peremtorius**, ostatni dzień sądowy, decydujący; **t. praeclusivus**, termin prekluzyjny, ostateczny, po upływie którego mogą być zastosowane warunki zastrzeżone; **t. prorogatus**, termin przedłużony; **t. solutionis**, dzień płacenia.

Termoakumulator *nł.* przyrząd podnoszący temperaturę w miejscu, gdzie odbywa się kuracja.

Termobarometr **g.* połączenie termometru z barometrem, przyrząd do mierzenia ciśnienia powietrza za pomocą ciepła pary gotującej się wody.

Termochemja **g.* część fizyki obejmująca zjawiska cieplne, zachodzące przy reakcjach chemicznych.

Termochroza **g.* własność ciał przepuszczania tylko niektórych promieni cieplnych.

Termoelektryczność *ob.* **Termomagnetyzm.**

Termofon **g.* instrument z którego wydobywać można dźwięki pod wpływem promieni ciepła.

Termofor **g.* worek gumowy napełniony solami, rozpuszczającemi się przy wysokiej ciepłocie, służący do ogrzewania różnych części ciała; przyrząd do wytwarzania pary.

Termograf **g.* przyrząd samozapisujący zmiany temperatury dzienne i dłuższe.

Termografja **g.* graficzne przedstawienie temperatury, zwłaszcza stanu ciepłoty krwi w chorobach gorączkowych.

Termoliza **g.* rozkład związków chemicznych na ciała prostsze, dokonywany za pomocą ciepła.

Termologja **g.* nauka o gorących źródłach mineralnych i kąpielach gorących.

Termomagnetyzm **g.*, **Termoelektryczność**, magnetyzm i elektryczność powstałe pod wpływem ciepła.

Termometr **g.* ciepłomierz, przyrząd, za pomocą którego można oznaczyć temperaturę cz. stopień ciepła *(ob.* **t. Celsjussa t. Fahren-**

heita, t. Réaumura); aby zredukować stopnie T-u Celsjusza na Réaumura, należy je pomnożyć przez 4/5; aby zredukować stopnie Réaumura na Celsjusza, należy je pomnożyć przez 5/4; aby zredukować stopnie Fahrenheita na Celsjusza: należy od nich odjąć 32 i resztę pomnożyć przez 5/9; aby zredukować Fahrenheita na Réaumura, należy od nich odjąć 320 resztę pomnożyć przez 4/9; aby zredukować stopnie Celsjusza na Fahrenhejta, trzeba je pomnożyć przez 9/5 i do iloczynu dodać 32; aby zredukować Réaumura na Fahrenheita, mnoży się je przez 9/4 i do iloczynu dodaje się 32; t. dyferencjalny a. różniczkowy, przyrząd złożony z dwu rurek szklanych, w których znajduje się kropla alkoholu, pokazujący bardzo małe różnice temperatury; t. maksymalny, pokazujący najwyższą temperaturę, np. dnia; t. minimalny, pokazujący najniższą temperaturę dnia.

Termometrograf *g. przyrząd samozapisujący najwyższą i najniższą temperaturę w danym okresie czasu.

Termomikrofon *g. telefon magnetyczny o wielkiej sile i wrażliwości.

Termomultyplikator *nł.* przyrząd do mierzenia najmniejszych zmian temperatury, oparty na zasadzie wzbudzania elektryczności działaniem ciepła.

Termopatogienja *g. nauka o powstaniu i przyczynach gorączki.

Termopile *g. dosł.* gorące wrota: wąwóz w Tessalji, słynny z poświęcenia się Leonidasa i 300 Spartańczyków.

Termoregulator *nł.* przyrząd regulujący stopień ciepła odpowiednio do potrzeby.

Termoskop *g. przyrząd pokazujący zmiany w stanie ciepłoty danego ciała.

Termostat *g. przyrząd zamknięty, ogrzewany z zewnątrz i służący do otrzymywania stałej temperatury w ciałach weń wstawionych, regulujący dopływ gorącego powietrza przy ogrzewaniu centralnym.

Termostatyka *g. części fizyki, zajmujące się badaniem stanu ciepła.

Termosyfon *g. urządzenie do ogrzewania cieplarń roślin i inspektów za pomocą rur, przez które przepływa gorąca woda.

Termotaktyzm *g. ruch organizmu spowodowany przez ciepło; t. dodatni, ruch zwrócony ku źródłu ciepła; t. ujemny, ruch oddalający od źródła ciepła.

Termoterapja *g. sposób leczenia chorób za pomocą gorących kąpieli, gorącego powietrza, pary i t. p.

Termy *g.-ł.* gorące źródła; w staroż. Rzymie wytworne urządzenia kąpielowe publiczne, połączone z pomieszczeniem dla ćwiczeń gimnastycz. i przechadzek.

Terno *f.* tkanina z wełny koziej, delikatna, bez połysku.

Terno *w.* trzy numery razem stanowiące wygraną na loterji liczbowej.

Teromorfja *g. każda potworność u ludzi, przypominająca postać zwierzęcia.

Teror *ł.* przestrach, przerażenie, zwłaszcza spowodowane okrucieństwem a. zabójstwami; teroryzm.

Terorysta *nł.* wykonywający przymus terorystyczny; uczestnik i zwolennik teroryzmu w czasie Rewolucji francuskiej.

Teroryzm *nł.* system panowania oparty na postrachu i krwawym przymusie; we Francji krwawe rządy w czasie 1-szej Rewolucji francuskiej od 31 maja 1793 r. do 27 lipca 1794 r.

Teroryzować *nł.* przymuszać, rządzić postrachem, gwałtownemi środkami, grozić gwałtem, śmiercią.

Terpentyna *g.* [*śrł.*] płyn żywiczny, wypływający z pni wielu gatunków drzew iglastych, ciecz gęsta, ciągliwa, o zapachu ostrym, smaku korzennym, mająca obszerne zastosowanie w przemyśle i w medycynie.

Terpsychora *g.* muza tańca, przedstawiana z lirą w ręku i wieńcem na głowie.

Terpy, sztuczne pagórki w Holandji dla schronienia się przed powodzią.

Terque, quaterque beati! *ł.* *(terkwe, kwaterkwe-)* trzykroć, czterykroć szczęśliwi!

Terra *ł.* ziemia, kraj.

Terra di Sienna *w.* gatunek farby brunatno-czerwonej.

Terragium *ł.* podatek gruntowy.

Terra incognita *ł.* *(-inkognita)* ziemia nieznana; *przen.* wszelka nauka, sztuka lub pole działalności nieuprawiane, nowe, lub mało komu znane; rzeczy nieznane.

Terrakota *w.* artystyczne wyroby z gliny t. zw. kaflowej, wypalane i nieemaljowane, barwy czerwonej wszelkich odcieni.

Terramary *w.* pagórkowate wzniesienia w niektórych okolicach Włoch, jako pozostałości nawodnych budowli palowych.

Terrarium *nł.* skrzynka szklana jako zbiornik napełniony ziemią i wodą, zastosowany do hodowania mniejszych zwierząt lądowych a. ziemnowodnych.

Terra usus mortalium semper ancilla *ł.* ziemia jest zawsze usłużną na potrzeby człowieka.

Terrazzo *w.* *(teraco)* posadzka cementowa z wtłoczonemi w nią drobnemi kamykami, nasycona olejem lnianym i polerowana.

Terre à terre *f.* *(ter a ter)* wyciągniętym galopem (o koniu).

Terre neuve *f.* *(ter nöw)* pies z wyspy New-Foundland, ogromny, silny, posiadający palce błoną spięte, wybornie pływa i ratuje tonących.

Terresina *w.* mieszanina smoły gazowej, wapna i siarki, służy zamiast asfaltu.

Terreur *f.* *(terör) ob.* **Teroryzm**; t blanche *f.* *(-blaⁿsz)* nazwa dawana czasom grozy i krwawych czynów, spełnianych przez rojalistów na południu Francji w pierwszych latach Restauracji Burbonów.

Terrier *f.* jamnik, taks.

Terror, Terrorysta, Terroryzm *ob.* **Teror** i t. d.

Tersytes *g.* imię jednego z uczestników wyprawy trojańskiej, uosobienie żarłoka i cynika, fizycznie i moralnie brzydkiego.

Tertianus *ł.*, **Tertianer** [*n.*] uczeń trzeciej klasy.

Tertia vice *ł.* po raz trzeci.

Tertio *ł.* po trzecie.

Tertiogienitura *nł.* prawa dostające się w spadku trzeciemu z kolei pokoleniu.

Tertium comparationis *ł.* trzecia rzecz służąca za miarę do porównania dwuch rzeczy; jednostka służąca za miarę do porównania.

Tertium non datur *ł.* trzeciego punktu wyjścia niema.

Tertius gaudens *ł.* trzeci cieszący się (ze sporu dwu innych).

Tertius gaudet *ł.* trzeci cieszy się (gdy się dwaj spierają).

Tertulia *h.* miejsce zebrań towarzyskich w Hiszpanji; zebranie towarzyskie.

Teryna *w.* miseczka, puszka gliniana na pasztety, na smakołyki konserwowane.

Terytorjaliści *nł.* w guberniach zachodnich stronnictwo, którego hasłem jest dobrobyt ludności na terytorjum tych gubernji bez względu na wyznanie i narodowość; u Żydów: stronnictwo pragnące uzyskać jakiekolwiek terytorjum dogodne na siedzibę autonomiczną Żydów.

Terytorjalizm *nł.* dążenia i hasła terytorjalistów.

Terytorjalny *nł.* należący do pewnego obszaru ziemi, do kraju; gruntowy, ziemski; t-na armja, we Francji żołnierze, którzy przesłużyli oznaczoną liczbę lat w służbie czynnej i w zapasie; obrona krajowa, landwera; t-na polityka, polityka równowagi: dążenie do powiększenia własnego obszaru i niedopuszczenia do powiększenia się innych państw.

Terytorjum *ł.* obszar ziemi, obwód, posiadłość; w St. Zjedn. Ameryki Półn. nazwa każdego takiego obszaru, który, nie mając jeszcze 60,000 obywateli osiadłych, nie nazywa się Stanem i nie ma prawa wysyłać swoich przedstawicieli do kongresu i do senatu.

Tesbih *ar.* modlitwa z użyciem różańca; różaniec turecki.

Teskeredżibasza *ar.* wysoki urzędnik turecki, który czyta prośby; pierwszy sekretarz sułtana.

Tesmoforja *g.* nazwa uroczystości obchodzonej przez kobiety w staroż. Grecji na cześć Cerery.

Tesmoteci *ob.* **Thesmotetes.**

Tespjada *g. żart, kawał sceniczny; zabawne opowiadanie z życia teatralnego.

Tessarakonta *g.* komplet z 40-tu sędziów do rozstrzygania drobniejszych spraw w staroż. Atenach.

Tessera hospitalis *ł.* oznaka gościnności.

Testacja *ł.* poświadczenie.

Test-act *a.* w Anglji akt wyrzeczenia się ozci Matki Boskiej, wiary w transsubstancjację, uznania Papieża i władzy papieskiej, składany dawniej przez każdego urzędnika i mający zapobiec pełnieniu jakiegokolwiek urzędu przez człowieka przychylnego katolicyzmowi.

Testament *ł.* akt zawierający rozporządzenie własnością na wypadek śmierci, ostatnia wola; **Stary T.**, **Nowy T.**, dwie główne części na które Pismo Św. się dzieli; t. polityczny, słowa wypowiedziane publicznie albo napisane, zawierające program nakreślony dla zwolenników męża stanu, schodzącego z widowni a. umierającego.

Testamentarjusz *ł.* wykonawca testamentu.

Testamentum ad pias causas *ł.* zapis na cele dobroczynne.

Testantibus actis *ł.* stosownie do układów, jak wskazują dokumenty.

Testao *port.* moneta w Portugalji=100 rejsom.

Testator *ł.* robiący testament, zapis.

Testicula *ł.* jądro.

Testimonium *ł.* świadectwo; **t. baptismi**, świadectwo chrztu, metryka; **t. ignominiae**, świadectwo hańby, dowód podłości; **t. integritatis**, świadectwo bezżenności; **t. maturitatis**, świadectwo dojrzałości, patent, dokument wydawany przez władzę szkolną młodzieży po ukończeniu średnich zakładów naukowych; *przen.* poczucie dojrzałości umysłowej i przejścia z młodzieńca w mężczyznę; **t. morum**, świadectwo obyczajów; **t. mortis**, świadectwo śmierci; **t. paupertatis**, świadectwo ubóstwa; *przen.* dowód ubóstwa umysłowego.

Testis unus, testis nullus *ł.* jeden świadek — żaden świadek (dawna zasada prawna, wymagająca przynajmniej dwu świadków).

Testować *ł.* świadczyć; uczynić zapis testamentowy.

Testudo *ł. dosł.* żółw; zasłona od pocisków padających z góry, urządzana przez rzymskich żołnierzy, którzy, idąc do szturmu, trzymali nad głowami podłużne tarcze, zachodzące łuskowato jedna na drugą; podobna zasłona urządzana w kopalni przez górników od brył obrywających się.

Testyfikacja *ł.* dowiedzenie przez świadków.

Tetanizacja *nł.* spowodowanie tężca (tetanos).

Tetanos *g.* tężec, choroba zakaźna, przyranna, gorączkowa, cechująca się bolesnemi i trwałemi kurczami wszystkich niemal mięśni podległych woli.

Tête à tête *f.* *(tet a tet)* sam na sam; w cztery oczy

Tetrachord *g.* u starożyt. Greków system muzyczny, oparty na skali czterech tonów; staroż. instrument muzyczny czterostrunowy.

Tetraedr *g.* bryła gieometryczna ograniczona czterema równobocznemi trójkątami, posiadająca sześć równych krawędzi; piramida trójścienna.

Tetraedryczny **g.* a. **Tetragonalny** *nł.* **system**, układ kryształu taki, w którym trzy osi przecinają się we wspólnym środku pod kątem prostym, z nich dwie są równe, a trzecia różna; układ dwu a. jednoosiowy.

Tetragon *g.* czworobok, czworokąt.

Tetragram, Tetragrammaton *g.* wyraz złożony z czterech liter, zwłaszcza jako nazwa Boga; łacińska DEUS, hebrajska J(a)HW(e)H.

Tetralogja *g.* widowisko złożone z czterech utworów scenicznych jednego autora, mianowicie trzech dramatycznych i czwartego satyryczno-komicznego, dawane w Atenach na uroczystość Dyonizosa.

Tetrametr *g.* wiersz miarowy, składający się z czterech stóp wierszowych w rytmie anapestowym lub daktylicznym, a. z czterech dipodji cz. stóp podwójnych, jeżeli wiersz jest pisany jambem lub trochejem.

Tetrapoda *g.* zwierzęta czworonożne, czworonogi.

Tetrarcha *g.* w starożytności: wielkorządca czwartej części podbitego kraju.

Tetrarchat *g.* panowanie, godność i okrąg tetrarchy.

Tetrarchja *g.* władza tetrarchy; obszar rządzony przez tetrarchę.

Tetrastych *g.* czterowiersz, epigramat zawarty w czterech wierszach.

Tetrastyl *g.* budynek, którego front jest ozdobiony czterema kolumnami.

Tetryk *ł.* zrzęda, człowiek zgryźliwy, posępny, skwaśniały, gderzący o byle co.

Tetyda, Tetys *g. mitol.* żona Oceana, synem jej był Achilles, córkami — Oceanidy.

Tetyka *g.* ogół zasad wiary.

Teukrowie *g.* mieszkańcy Troi, Trojanie.

Teurgja *g.* sztuka wywoływania duchów.

Teut, Tuisko *n.* syn Wuotana, stwórca ludzi, a mianowicie Teutonów *(ob.)* podług mitologji giermańskiej.

Teutonowie [*ł.*] dawne plemię giermańskie; *przen.* Niemcy; **teutoński zakon**, zakon krzyżacki.

Teutopsychici **g.* wyznawcy teorji, że dusza jest śmiertelną.

Textilindustrie *n.* przemysł przędzalniany, przędzalnictwo, przemysł włóknisty.

Teza *g.* zdanie sporne, mające być dowiedzionym; temat publicznej dysputy; u Hegla: stadjum dziejowe oparte na twierdzeniu naiwnym; *ob.* **Antyteza**, **Synteza**.

Thalassa, Thalatta *g.* morze.

Thalia *ob.* **Talja**.

Thalweg *n.* linja na mapie, znacząca bieg najgłębszego nurtu rzeki.

Thalysia *g.* u staroż. Greków pierwociny ofiar z owoców polnych.

Thanksgivingday *a. (dzankgüwindej) dosł.* dzień dziękczynienia; dzień radosny, uroczyście obchodzony w listopadzie przez obywateli St. Zjednoczonych Ameryki Półn. na pamiątkę wyzwolenia się od Anglików.

Thapsia *ob.* **Tapsja**.

That ist the question *n. (dzet is dze kwesczn)*, oto pytanie, w tym kwestja.

Thé *f.* herbata.

The allmighty dollar *a. (dzi olmajti dolar) iron.* wszechmocny dolar (wyrażenie wprowadzone przez powieściopisarza Washingtona Irwinga na oznaczenie potęgi pieniędzy).

Theantropos *g.* Bóg-człowiek (Chrystus).

The coming man *a. (dze kömin men)* człowiek z przyszłością, mający widoki osiągnięcia wysokiego stanowiska.

Thé dansant *f. (te daⁿsaⁿ)* herbatka tańcująca, zebranie towarzyskie wieczorne w celu potańczenia.

The proper study of mankind is man *a. (dze proper studi of menkajnd is men)* właściwym studjum dla człowieka jest sam człowiek.

There is notime so miserable, but a man may be true *a. (dzer is no tajm so miserebl böt e men maj bi tru)* niema okoliczności tak nieszczęśliwych, wśród których człowiek nie mógłby zostać uczciwym.

The right man in the right place *a. (dze rajt men in dze rajt ples)* właściwy człowiek na właściwym miejscu.

Thermite(la) *f. (la termit)* proszek, mieszanina tlenku żelaza i aluminjum, za ogrzaniem do średniej temperatury podlega reakcji chemicznej i temperatura dosięga 3000° C.; stosowany do lutowania metali trudnotopliwych, jak np. stal.

Thesaurus *g.-ł.* skarb, skarbiec; *daw.* tytuł dzieł stanowiących całokształt jakiej gałęzi wiedzy.

Thesis *g.* w *muz.* pierwsza część taktu uwydatniona silniejszym akcentem; mocna część taktu *(ob.* **Arsis**).

Thesmothetes *g. dosł.* prawodawcy; nazwa sześciu archontów, którzy składali sąd wyrokujący w sprawach kryminalnych.

Thirsigeri multi, pauces afflavit Bacchus *ł.* nosiciele tyrsu (kapłani Bachusa), liczni są, ale na niewielu zsyła Bachus natchnienie wieszcze, t. j. wielu wezwanych, ale mało wybranych.

Thor, Thorium *ob.* **Tor**.

Thorax *g.* klatka piersiowa.

Thrust *ob.* **Trust**.

Thug *ob.* **Tug**.

Thule *ob.* **Ultima Thule**.

Tibia *ł.* goleń; flet(nia).

Tibi soli *ł. dosł.* tobie samemu; do rąk własnych adresata.

Tic *f.* *(tik)* mimowolne kurczenie pewnych muskułów, zwłaszcza twarzowych; *przen.* niewłaściwe, często śmieszne przyzwyczajenie wykonywania pewnych ruchów prawie bezwiednie.

Tic douloureaux *f. (tik dulurö)* bolesna drgawka albo kurcz mięśnia, najczęściej twarzowego.

Ticket *a.* *(tiket)* karteczka, bilet na przejazd (koleją, statkiem i t. p.); kartka dająca prawo głosowania.

Tien *chiń.* niebo.

Tientie, złota moneta holenderska=10 florenów.

Tierçon *f.* *(tjersą)* trzecia część beczki.

Tierce-opposition *f.* (*tjersopozisią)* opozycja osoby trzeciej przeciw wyrokowi, którym ta osoba uważa się za pokrzywdzoną.

Tiers-consolidé *f. (tjer-kąsolide)* 3 do $4^1/_2$ procentowa renta z r. 1852.

Tiers-état *f.* *(tjerseta)* w czasach monarchicznych Francji przedrewolucyjnej stan trzeci t. j. mieszczanie i lud, w przeciwstawieniu do dwu stanów uprzywilejowanych: szlachty i duchowieństwa.

Tigmotaktyzm **g.* zdolność oddziaływania organizmu na bodźce dotykowe; zdolność przylegania do twardych przedmiotów, jaką objawiają różne organizmy.

Tikal, jednostka monetarna japońska, moneta srebrna=1 rub. 18 kop.

Tilbury *a.* (*tilböri)* lekki, otwarty jednokonny powozik o dwuch kołach.

Timbre *f. (tębr)* barwa głosu, brzmienie właściwe każdemu instrumentowi lub głosowi danej osoby, różniące go od innych.

Timbre-poste *f. (tębr-post)* marka pocztowa.

Time is money *a.* *(tajm is möni)* czas to pieniądz.

Time is the nurse and breeder of all good *a. (tajm is dze nörs end brider of ol gud)* czas jest piastunem i karmicielem wszelkiego dobra.

Timeo Danaos et dona ferentes *l.* obawiam się Greków nawet wtedy, gdy składają dary (słowa kapłana Laokoona wyrzeczone do ludu trojańskiego pragnącego wprowadzić w mury miasta konia drewnianego); ostrzeżenie o możliwości podstępu pod pozorem życzliwości.

Timeo hominem unius libri *l. dosł.* boję się człowieka znającego tylko jedną książkę; człowiek jednostronnie uczony może być szkodliwy skutkiem spaczonych pojęć o przedmiotach nie wchodzących w zakres jego wiedzy.

Times *a. (tajms)* czasy, nazwa słynnej gazety angielskiej.

Timor Dei ist initium sapientiae *l.* bojaźń boża jest początkiem mądrości.

Timoroso *w.* w *muz.* bojaźliwie, wahająco, cicho.

Timpani *w.* kotły, instrument muzyczny obciągnięty skórą, uderzany pałeczkami.

Ting *chińs.* willa, pawilon ogrodowy.

Tingel-tangel *n.* podrzędna kawiarnia lub piwiarnia z szansonistkami.

Tintamaresque *f.* teatrzyk w którym jest czynna tylko twarz aktora, gdy reszta ciała jest zrobiona sztucznie w maleńkich rozmiarach.

Tinto *w.* czerwone hiszpańskie wino.

Tiptop *a.* **kondycja** (konia) najlepsze warunki (zdrowia, męskości, młodości), w jakich koń może się znajdować.

Tir *f.* strzelanie, strzał, plac do ćwiczenia się w strzelaniu.

Tir- *ob.* **Tyr-.**

Tirage *f. (tiraż)* ciągnienie, losowanie.

Tir aux pigeons *f. (tir o piżą) dosł.* strzelanie do gołębi: ćwiczenie polegające na strzelaniu do żywych gołębi swojskich podrzucanych w górę, uprawiane jako sport.

Tiré à quatre épingles *f. (tire a katr epęgl)* ubrany strojnie, wyelegantowany (o człowieku).

Tire-bouchon *ob.* **Trybuszon.**

Tire-bouton *f. (tir-butą)* haczyk służący do zapinania obuwia, rękawiczek i t. p.

Tirefond *f. (tirfą)* kabłąk na którym zawiesza się pawilon nad łóżkiem.

Tirelire *f. (tirlir)* skarbonka.

Tiré par les cheveux *f. (tire par le szwö) dosł.* ciągnione za włosy; naciągane, naciągnięte, bardzo wyszukane (objaśnienie, dowodzenie).

Tirer *f. (tire)* ciągnąć na kogo weksel, trasować; **tireur** *(tirör)*, ciągnący weksel, trasant.

Tirer les marrons du feu *f. (tire le marą dü fö)* wyciągać komu kasztany z ognia.

Tire-sou *f. (tir-su)* dusigrosz, skąpiec.

Tirez le rideau, la farce est jouée *f. (tire lö rido, la fars e żue)* spuśćcie kurtynę, komedja skończyła się.

Tirocinium *l.* książka łacińska dla początkujących.

Tirolienne *f.* taniec wirowy w $^3/_4$ takcie o spokojnych poruszeniach.

Tirunal; uroczystość hinduska na cześć Wisznu i Siwy, podczas której obwożą jego wizerunek przy towarzyszeniu muzyki.

Titre de créance *f. (titr dö krea^{n}s)* dokument na otrzymanie wierzytelności, oblig.

Titubacja *nł.* chwianie się ziemi na swojej osi.

Titulo praemisso *l.* na listach, okólnikach: z zastrzeżeniem właściwego tytułu (godności).

Titus (**à la**) *f.* (*a la titüs*) uczesanie kobiece: włosy krótko obcięte i ufryzowane w loki.

Tiul *f.* lekka, cienka, przezroczysta tkanina wyrabiana nakształt siatki.

Tiuniku *ob.* **Tunika.**

Tivoli *w.* nazwa wielu ogródków i teatrzyków dla publiczności (od nazwy willi nieopodal Rzymu).

Tjara *g.-l.* potrójna złota korona papieska, symbol troistej władzy Papieża: na ziemi, w czyśćcu i w niebie.

T. o. *a. skr.* **Turn over**, obrócić (kartę).

To *jap.* wschód, strona wschodnia; japońska miara objętości=18 litra.

Toaleta *ob.* **Tualeta.**

Toast *a.* wzniesienie zdrowia podczas uroczystych uczt; krótka mówka zakończona propozycją wychylenia kielichów za czyjeś zdrowie, na powodzenie jakiego przedsięwzięcia lub na cześć czyjąś.

Toastować *f.* wznosić toasty, przemawiać z powodu uroczystości.

To be or not to be, that is the question *a. (tu bi or not tu bi, tsäl is dze kweszczn)* być albo nie być, to jest pytanie (pierwsze wyrazy słynnego monologu Hamleta w tragedji Szekspira).

Tocadillo *w.* dwuosobowa gra w kostki.

Toccata *w.* utwór muzyczny na fortepjan lub organy, w którym temat przechodzi ciągle w rozmaitych odmianach z jednej ręki do drugiej.

Toczek *ob.* **Toque.**

Toddy *a.* sfermentowany sok z palmy rosnącej w Indjach Wschodnich; napój ze spirytusu, wody wrzącej i cukru.

To err is human, to forgive divine *a. (tu er is jumen tu forgiw diwajn)*, błądzić jest rzeczą ludzką, zapomnieć— boską.

Toga *l.* długa wierzchnia szata, używana przez staroż. Rzymian, złożona z podłużnej sztuki tkaniny wełnianej, zręcznie narzuconej na lewe ramię, a pozostawiającej prawe odsłoniętym; uroczysty strój profesorów akademji, sędziów i adwokatów; w starożyt. Rzymie: **t. candida**, jaśniącobiała toga, strojąca tych, którzy się ubiegali o urząd z wyborów (stąd nazwa: *kandydat*); **t. praetexta**, toga z purpurowym rąbkiem używana przez synów obywatelskich do wieku lat 16 i przez wyższych urzędników; **t. virilis a. t. pura**, toga zwyczajna, jednobarwna, którą nakładali chłopcy, doszedszy lat 16.

Tohu(wa)bohu *hebr.* zamieszanie, chaos.

Toison d'or *f. (tuazą dor)* złote runo, order złotego runa.

Tokaj, najlepsze wino węgierskie nazwane od okolicy, w której rośnie.

Tokologja *g. położnictwo.

Toksodonty *g. skamieniałości olbrzymich ssaków znalezione w północ. Ameryce.

Toksykacja *nł.* zatrucie.

Toksykoemja *g. zakażenie krwi.

Toksykografja *g. opisanie trucizn.

Toksykologja *g. część medycyny zajmująca się badaniem działania trucizn na organizm ludzki oraz zwierzęcy.

Toksyna *nł.* trujący produkt wytwarzany przez bakterje (poznano ich dotąd wiele rodzajów).

Toldos *h.* okrągłe, skórami pokryte chaty Indjan czerwonoskórnych w Ameryce Południowej.

Tolerancja *l.* względność, pobłażliwość, zwłaszcza pod względem różnicy zapatrywań, a szczególniej w dziedzinie przekonań religijnych; cierpliwe znoszenie; poszanowanie innych wyznań; *ob.* **Remedium.**

Tolerant *l.* wyrozumiały, pobłażający.

Tolerować *l.* znosić, cierpieć, pobłażać, zezwalać; **tolerowana kobieta**, nierządnica zostająca pod kontrolą policyjno-lekarską.

Tollé *f.* okrzyk zgrozy, wydany celem podniecenia innych przeciw komu.

Toltekowie *meks.* mieszkańcy Meksyku, który napotkano w tym kraju podczas odkrycia Ameryki, posiadali własną cywilizację, sztuki piękne, zajmowali się rolnictwem.

Toluidyna *nł.* związek *chem.* podobny do aniliny, lecz mający więcej węgla i wodoru, stanowiący zwykłą domieszkę aniliny znajdującej się w handlu.

Toluol * *nł.* węglowodór płynny (od nazwy miejscowości Tolu w Kolumbji).

Tołumbas *pers.* wielki bęben, używany w orkiestrach.

Tom *g.-l.* część dzieła całego, stanowiąca osobną książkę.

Tomahawk *ind.* topór wojenny, używany do walki przez Indjan Ameryki Północnej; **t. zakopać**, zawrzeć pokój.

Toman *pers.* moneta złota perska=4 rub. 63 kop.

Tomate *f. (tomat)* pomidor.

Tombak *malajs.* aljaż, zawierający 90% miedzi, a 10% cynku, także czasem małą ilość cyny, mieszanina barwy czerwonawej, przypominającej trochę złoto, używana do wyrobu tanich biżuterji i niektórych naczyń, similor.

Tombola *w.* zabawa publiczna połączona z loterją.

Tomista *nł.* zwolennik zasad św. Tomasza z Akwinu (1226—1274) zwłaszcza wyłożonych w dziele *Summa Theologiae*, które prawie w całości zostały przyjęte przez Kościół rzymsko-katolicki.

Tomotokja *g. operacja położnicza za pomocą cięcia cesarskiego.

Ton *g.-l.* dźwięk, głos, brzmienie, akcent; sposób wyrażania się; sposób życia, obejścia się, zwyczaj towarzyski; koloryt obrazu lub ryciny; w *muz.* dźwięk, a także odległość między dwoma klawiszami lub dźwiękami, przedzielonemi trzecim; siła muskularna; **nadawać ton**, być wzorem w odzieży, w zabawach, w postępowaniu; **przybierać ton a. tony**, stawać się pysznym,

powziąć chęć imponowania. **spuścić z tonu**, spokornieć; **tonować**, nadawać farbami obrazowi, rysunkowi, przejścia w światłach i cieniach, uwydatniać je.

Ton *n.* rodzaj glinki białej, używanej do bielenia ścian, sufitów, mającej tę własność, że nałożona później zwykła farba malarska nie psuje się od zetknięcia z nią.

Tonacja *nl.* w *muz.* gama panująca w jakim utworze lub ustępie muzycznym; **t. majorowa, t. dur**, gama o wielkiej tercji, trzeci ton w niej jest całym tonem; **t. minorowa, t. moll**, gama o małej tercji, trzeci ton jest półtonem.

Tonadilla *h.* wesoła śpiewka ludowa, zwykle śpiewana na scenie w międzyaktach komedji.

Tonarm *n.* rodzaj tuby lejkowatej, szerokiej, u niektórych gramofonów: tony, przechodząc przez nią, wzmacniają się.

Tong *chiń.* wschód, strona wschodnia.

Tong-tsien a. **Li** *chiń.* zdawkowa moneta chińska żółtego koloru, 4 do 5 gr. ważąca, z kwadratowym otworem w środku do nawlekania $=^1/_3$ kp.

Tonica *l.* środki pobudzające działalność nerwów i mięśni.

Toniczny *g.* mający ton; **t. środek**, środek leczniczy orzeźwiający, wzmacniający, dający ciału jędrność; **t. trójdźwięk**, akord doskonały, np. *c*, *e*, *g* na pierwszym stopniu gamy.

Tonifikacja *nl.* wzmocnienie jędrności organów w ciele.

Tonika *w.* pierwszy zasadniczy ton gamy; podstawa akordu.

Tonizować **g.* wzmacniająco działać na ciało ludzkie a. na niektóre jego organy.

Tonna *f.* beczka, jednostka wagi=1000 kilogramów, używana do oznaczania ciężaru ładunków okrętowych; jednostka objętości = 1,44 metra sześciennego.

Tonnage *f. (tonaż)*, **Tonnelage** *f. (tonlaż)*, obliczenie pojemności okrętu na tonny.

Tonować *ob.* **Ton.**

Tonsura *l.* wygolone kółko na głowie księży, jako znak przyjęcia święceń

Tontynowy *w.* **system**, ubezpieczenie grupy osób na życie w ten sposób, że ubezpieczeni, pozostający przy życiu, dzielą pomiędzy sobą udziały zmarłych ubezpieczonych.

Tonus *g.-l.* pomimowolne, nieświadome, słabe, ale stałe naprężenie wszystkich mięśni u żywych zwierząt i ludzi, ułatwiające ruchy, stąd ważne w mechanice życiowej, a mające źródło w pobudzeniach mlecza pacierzowego.

Tonzura *ob.* **Tonsura.**

Topa, wymurowany półkolisty pagórek, jako pomnik do przechowania relikwji buddyjskich, stupa.

Toparchja **g.* namiestnictwo, zarząd prowincją, zamkami.

Topaz *g.-l.* kamień szlachetny przezroczysty, najczęściej żółtawego lub czerwonawego koloru.

Topchana *tur.* arsenał.

Topczi *tur.* artylerzysta; **t. basza**, oficer artylerji; **topczilar aga**, generał artylerji.

Topica *g.-l.* lekarstwa zewnętrzne, stosowane wyłącznie do miejsca chorego na ciele; *ob.* **Topika.**

Topiczny *g.* miejscowy, zastosowany do miejsca; **t-e środki** *ob.* **Topica.**

Topika *g.* dowody i źródła, jakiemi się posługują mówcy dla poparcia swych twierdzeń; nauka o dowodach potwierdzających; składnia.

Topinambur *l.* słonecznik bulwowy.

Topograf *g.* opisujący miejscowość dokładnie i szczegółowo, zdejmujący mapy topograficzne; **topografować**, opisywać i zdejmować szczegółowy plan jakiej miejscowości.

Topograficzna **g.* **mapa**, mapa przedstawiająca daną miejscowość z drobiazgowemi szczegółami, nie uciekając się do schematycznych znaków (kropek, gwiazdek i t. p.), lecz oddając wszystko według kształtów rzeczywistych.

Topografja *g.* dokładny opis położenia pewnej niewielkiej miejscowości z uwzględnieniem właściwości gruntu, wód, zadrzewienia, dróg, mostów, linji kolejowych, telegrafów, zabudowań, ludności i t. p.

Topologja **g.* ułatwianie spamiętania za pomocą kojarzenia pojęć o przedmiotach z wyobrażeniami miejscowości, rodzaj mnemoniki.

Toponomastyka **g.* nauka, badająca historję nazw miejscowości, ich pisownię, sposób wymawiania i prawa, jakiemi się kierowano, nadając te nazwy.

Top-weight *a. (-uejt)* najwyższa waga, jaką może być obciążony koń w handicapie.

Topy *g.* ogólne pojęcia, zdania, miejsca przytaczane jako dowody.

Toquade *f. (tokad)* manja.

Toque *f. (tok)*, **Toczek**, rodzaj kapelusza kobiecego, bez skrzydeł, ściśle przystający do głowy, ubrany kwiatami, koronkami; rodzaj czepeczka, czapki.

Toqué *f. (toke)* postrzelony, narwany, ten, komu brak piątej klepki.

Tor, **Thor** *skand. mitol.* syn Odyna i Fryggi, bożek piorunów.

Tor, Thorium *nl.* pierwiastek *chem.* metal ciężki w postaci proszku o połysku i barwie srebra, rzadko spotykany i tylko w związku z tlenem, używa się do wyrobu koszulek do lamp Auera; jest ciałem radjoaktywnym.

Tora *hebr.* księgi praw Mojżeszowych, pięcioksiąg.

Torbiel, torebka chorobliwa, z błony napełnionej cieczą, tworząca się niekiedy w żywym organizmie, cysta.

Toreador *h.* zapaśnik uczestniczący konno w hiszpańskich walkach byków.

Torero *h.* zapaśnik w walkach byków walczący pieszo.

Torf *n.* masa roślinna, złożona ze szczątków zbutwiałych i napół zwęglonych roślin, włókien roślinnych, piasku i mułu, tworząca się w moczarach okolic chłodnych i wilgotnych (wysuszona i sprasowana używana bywa jako materjał opałowy); **torfowce**, mchy rosnące na bagnach i trzęsawiskach, gnijąc wytwarzają pokłady torfu.

Tormentilla *l.* roślina kurzeziele, odwar z niej działa wstrzymująco na kiszki.

Tormento *w.* straszna burza śnieżna w wysokich Alpach.

Tornado *h.* hiszpańska nazwa cyklonu, dawana zwłaszcza gwałtownym burzom wirowym, szalejącym w okolicach międzyzwrotnikowych w porze deszczów.

Tornister [*n.*] czworokątna torba skórzana, przytwierdzana na plecach za pomocą rzemieni, w której żołnierze piechoty noszą wszystko, co im najpotrzebniejsze w marszu i podczas służby w polu; podobna torba używana przez uczniów szkół do noszenia książek i kajetów.

Toro Farnese *w.* byk farnezyjski, słynna rzeźba Apolonjusza, rzeźbiarza, Greka z III w. przed Chr. (nazwa od pałacu w Rzymie, gdzie była przechowywana, należącego niegdyś do wygasłej rodziny Farnese, a zawierającego bogaty zbiór dzieł sztuki).

Torosy *w.* odłamy lodowe wspinające się jedne na drugie.

Torpeda *l.* wybuchający pocisk podwodny, wyrzucany przez specjalne otwory w boku statku, poruszający się pod wodą, własną albo nadaną siłą, w kierunku okrętu, który ma zniszczyć; **torpedowy awizo**, statek ochronny, przeznaczony do wyławiania torped; **torpedowiec** a. **torpedowa łódź**, niewielki żelazny, bardzo lekki i szybki statek wojenny, służący do wyrzucania torped.

Torpetyka *nl.* nauka o przyrządach torpedowych, ich urządzeniu i działaniu.

Torpilla *f. ob.* **Torpeda.**

Torqueton *f. (torketą)* przyrząd astronomiczny przedstawiający codzienny ruch równika w obiegu słonecznym.

Torricellego próżnia, przestrzeń bez powietrza, tworząca się po nad słupem rtęci w barometrze lub w termometrze (od imienia odkrywcy).

Tors *w.* tułów posągu bez głowy i kończyn, biust.

Torsada *f.* wyrób pasmanteryjny w rodzaju taśmy lub sznura do naszywania sukien damskich, obić meblowych, draperji i t. p.

Torsja *l.* skręcenie; wymioty.

Tort *f.* ciasto cukiernicze w postaci kręgu, z wierzchu zwykle ubrane lukrem i konfiturami, wewnątrz bywa niekiedy przekładane masą owocową, powidłami.

Torticollis *nl.* skrzywienie głowy wskutek reumatycznego cierpienia mięśni szyjowych; męczarnie, cierpienia.

Tortury *nl.* męki, katusze, męczarnie zadawane w celu zmuszenia oskarżonych do zeznań, okrutny środek, używany dawniej przez władze sądowe, świeckie i duchowne; straszne narzędzia do męczenia obwinionych; *przen.* udręczenia fizyczne a. moralne; **torturować**, zadawać męczarnie; dręczyć.

Torysi *a.* stronnictwo arystokratyczno-konserwatywne w Anglji *(ob.* **Wigowie**); **torysowski**, ze stronnictwa Torysów.

Toskański styl, T. porządek architektoniczny, wprowadzo-

ny przez staroż. Etrusków, odznacza się kolumnami ciężko wyglądającemi, pozbawionemi prawie ozdób.

Tostao *port.* moneta srebrna=100 rejsom=21 kop.

Tosto *w.* szybko, prędko, śpiesznie.

Tot, Toth, Taut *egips.* egipski bóg, który nauczał ludzi o Bóstwie i przyjął następnie postać człowieka, Sanchonjatona, żeby skażoną przez ludzi naukę swoją oczyścić.

Total [*f.*] całkowity.

Totalizator *f.*[*nł.*] publiczna gra hazardowa podczas wyścigów konnych: uczestnicy wnoszą stawki na obrane konie, a wygrywają ci, którzy stawili na konia zwyciężającego.

Tot capita... *ob.* **Quod capita...**

Totem *ind.* u Indjan czerwonoskórnych zwierzę poczytywane przez jakie pokolenie za protoplastę i opiekuna tego pokolenia; wyobrażenie takiego zwierzęcia rzeźbione, rysowane, tatuowane.

Totemizm *nł.* wiara nakazująca szacunek dla zwierzęcia poczytywanego za totem i nie pozwalająca go zabijać.

Toto coelo aberravit *ł.* pomylił się o całe niebo.

Toto titulo *ł. ob.* **Pleno titulo.**

Totschweigen *n.* przedsięwzięte przez ogół czasopism szkodzenie jakiemu przedsiębiorstwu przez głuche milczenie o nim, przez uchylanie się od wszelkiej o nim wzmianki, aby go nie reklamować.

Totum *ł.* całość, suma, wszystko razem.

Totumfacki *nł.* zaufany sługa, jakby rodzaj powiernika, który ma prawo rozporządzać się w czyim domu, prawa ręka gospodarza; natrętny pieczeniarz, podejmujący się wszelkich usług.

Totus *ł.* cały, wszystek; w grze w preferansa: zadeklarowanie wzięcia wszystkich lew (wszystkich wziątek).

Touche (la) *f.* *(tusz)* klawisz; podziałki na szyjce niektórych instrumentów strunowych, np. gitary; *ob.* **Tusz.**

Toujours en vedette *f.* *(tużur zu^n wedet)* ciągle z czujnością, wciąż się mając na baczności (aby czemu zapobiec, aby nie ominąć jakiej sposobności).

Toujours perdrix *f.* (*tużur perdri) dosł.* zawsze kuropatwy: wyrażenie przysłowiowe, używane w znaczeniu, że i najlepsza nawet rzecz, zbyt często powtarzana, przesyca wreszcie.

Tour *f.* obrót, obejście naokoło, obieg; fortel, figiel; **t. de cou** *(-dö ku)* lekki szalik damski na szyję; **t. de force** (*-dö fors)* czyn, będący dowodem siły, zręczności lub odwagi; **t. de mains** *(-dö mę)* w tańcu: obrót dwuch osób trzymających się za ręce.

Tourbillon *f.* *(turbiją)* wir, szybki ruch obrotowy wody, wiatru, pyłu i przedmiotów przez wiatr unoszonych; *przen.* tłum osób znajdujących się w ruchu obrotowym.

Tourlourou *f.* *(turluru) żart.* żołnierz piechoty francuskiej.

Tournée *f.* *(turne)* obrót, objazd; podróż okólna dla przyjemności lub w interesie.

Tournez s'il vous plait *f.* *(turne sil wu ple)* proszę obrócić (kartkę).

Tourniquet *f.* *(turnike) ob.* **Turniklet.**

Tournure *f.* *(turnür)* obrót rzeczy; tok (stylu, wiersza), kształt ciała; *ob.* **Turniura.**

Tours de passe-passe *f.* *(tur dö pas-pas)* kuglarstwo; sztuki, fortele.

Tous les genres sont bons, hors le genre ennuyeux *f.* *(tu le ża^n r są bą, or lö ża^n r a^n nüjö)* wszystkie rodzaje (sposoby pisania) są dobre oprócz rodzaju (stylu) nudnego.

Tout-à-fait *f.* *(tu-ta-fe)* całkiem w zupełności.

Tout-à-vous *f.* *(tu-ta-wu)* na podpisie listu: cały (cała) do usług Pańskich, tobie oddany (oddana), twój (twoja).

Tout comme chez nous *f.* *(tu kom sze nu)* zupełnie jak u nas.

Tout comprendre c'est tout pardonner *(tu kompra^n dr se tu pardone)* zrozumieć — to przebaczyć; kto zrozumie słabe strony natury ludzkiej, ten będzie wyrozumiały i pobłażliwy.

Tout court *f.* *(tu kur)* króciutko; jednym słowem.

Toutes proportions gardées *f.* *(tut proporsją garde)* podobnie, ale z zachowaniem odpowiedniej skali, w tym samym stosunku, proporcjonalnie.

Tout est perdu fors l'honneur *f.* *(tute perdü for lonör)* wszystko stracone prócz honoru.

Tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes *f.* *(tu te pur lö mjö da^n lö mejör de mąd)*, *iron.* wszystko jest jak najlepiej na (tym) najlepszym ze światów.

Tout finit par des chansons *f.* *(tu fini par de sza^n są)* w końcu wszystko można wydrwić, wyszydzić.

Tout simplement *f.* *(tu sęplma^n)* poprostu.

Tout-va *f.* (*tu wa)* wszystko dobrze; zaczyna się!: okrzyk trzymającego bank przy rozpoczęciu gry hazardownej.

Tout va pour le mieux *f.* *(tu wa pur lö mjö)* wszystko idzie jak najlepiej.

Tout vient à point à qui sait attendre *f.* *(tu wię ta puę a ki se tata^n dr)* wszystko przyjdzie w porę temu, kto umie czekać.

Towar *tur.* wyrób przeznaczony do sprzedaży; przedmiot, którym kto handluje; **żywy t.**, kobiety jako przedmiot handlu niemoralnego; **towaroznawstwo**, nauka o sposobach wytwarzania towarów, źródłach nabywania towarów, sposobach rozróżniania gatunków towarów i poznawania zafałszowań.

Tower *a.* *(tauer)* starożytna cytadela w Londynie, niegdyś rezydencja królewska, potym więzienie, dziś muzeum.

Towianizm *nł.* nauka Towiańskiego o posłannictwie narodów.

Town *a.* *(taun)* miasto; dodaje się do nazw wielu miast w osadach angielskich, np. Queenstown—miasto królowej, Georgetown — miasto Jerzego i t. p.

Tow-rope *a.* (*taurop)* statek z liną wciągający lub wyprowadzający za pomocą niej inne statki do przystani lub z przystani.

Toynbeethall *a.* *(tojnbihol)* wykłady naukowe dla ludu, urozmaicone muzyką, śpiewami, skromnym poczęstunkiem (od nazwiska Anglika Toynbee, który je pierwszy urządził).

T. p. *skr.* **Titulo praemisso** *(ob.)*.

Tr. *skr.* **Tryl** *(ob.)*; *skr.* **Telégrame restante** *(ob.)*.

Trabant *w.* w średnich wiekach żołnierz straży pobocznej osób dostojnych, uzbrojony w hełm i halabardę, odziany w odznaczający się, najczęściej hiszpański strój; ciało niebieskie drugorzędne, wirujące dokoła głównej planety, księżyc, satelita.

Trabea *ł.* płaszcz rzymskich augurów i wojowników obramowany purpurą.

Trabuco *h.* gatunek krótkich, grubych cygar.

Trachaeoscopia **g.* badanie tchawicy za pomocą wziernika krtaniowego.

Trachea *g.* kanał oddechowy, tchawica.

Tracheae *nł.* dychawki owadów, pająków.

Tracheotomja **g.* operacja chirurgiczna (rozcięcie tchawicy i wprawienie w ranę rurki, aby otwór się nie zamykał), robiona w celu wprowadzenia powietrza do płuc, gdy krtań lub gardziel, zajęta chorobą, nie dozwala na oddychanie naturalne.

Trachit **g.* skała ogniowego pochodzenia, barwy szarej, żółtawej, w odłamie ziarnista, dziurkowata, szorstka w dotknięciu, używana jako materjał brukowy.

Trachoma **g.* zapalenie egipskie oczu, wysypka liszajowata na zewnętrznej powierzchni powiek.

Tractu temporis *ł.* z biegiem czasu, z czasem.

Trade *a.* *(tred)* handel, przemysł.

Trade-alliance *a.* *(tred-aljans)* umowa między grupą przemysłowców i robotników ich, przez którą przemysłowcy zobowiązują się sprzedawać swe towary po cenach nie niższych od oznaczonych w umowie, płacić robotnikom oznaczone wynagrodzenie i nie przyjmować robotników, którzyby do umowy nie należeli, a robotnicy—nie przyjmować pracy u przemysłowców, nie należących do umowy.

Trade-mark *a.* *(tred-mark)* marka fabryczna; znak ochraniający od naśladownictwa.

Traders *a.* *(treders)* oficjaliści kompanji Hudsonbai, będący jednocześnie handlarzami futer w półn. Ameryce.

Trades-Unions *a.* (*tredsjuniens)* stowarzyszenia robotnicze w Anglji, których zadaniem jest utrzymanie zarobków na pewnej wysokości, lub podniesienie ich, pomaganie członkom w wyszukaniu pracy i wspieranie ich w razie choroby, starości lub bezrobocia.

Traditor *ł.* zdrajca, który wydawał księgi i naczynia święte prześladowcom chrześcijan za Djoklecjana.

Tradować *ł.* na mocy wyroku sądowego zabierać czyją własność za dług.

Tradukcja *ł.* tłumaczenie, przekład.

Tradukcjonizm *nł.* teorja, według której rodzice, dając życie dziecku, jedno-

cześnie wszczepiają w nie duszę swoją.

Traduttore-traditore *w.dosł.* tłumacz jest zdrajcą: przekład często wykrzywia myśl i zmniejsza powab oryginału.

Tradycja *ł.* podanie, sposób, droga, którą wiadomości i przekonania przechowują się, przechodząc ustnie z pokolenia na pokolenie; przekazanie z przeszłości; zajęcie urzędowe czyjej własności i oddanie jej wierzycielowi.

Tradycjonalizm *nł.* nauka Kościoła, opierająca się na podaniach.

Tradycjonalny *nł.* przekazany w podaniach, w nie zmienionych zwyczajach.

Traf, Trafunek *n.* zdarzenie, wypadek, to, czego człowiek nie może stanowczo przewidzieć.

Trafaret *w.* mocny papier z wyciętemi w nim rysunkami, to samo co: patron do malowania ścian.

Trafika *w.* sklep ze sprzedażą tytuniu, dystrybucja.

Tragakantus *g.-ł.*, **Traganek**, wyciek z rośliny tej nazwy, rosnącej w Grecji i Azji, zwany tragentem, dragentem, adragentem, rodzaj gumy nierozpuszczalnej w wodzie, używanej do wyrobu niektórych kosmetyków i plasterków na ranki, oraz do robót cukierniczych.

Tragala *h.* hiszpański hymn wolności.

Tragant *ob.* **Tragakantus.**

Tragarz *n.* posłaniec, wyrobnik przenoszący ciężary.

Tragea **g.* przysmaki deserowe (owoce, cukry).

Tragelaf **g.* bajeczne zwierzę w rodzaju jelenia, wyobrażane na dywanach, puharach; całość złożona z różnorodnych sprzecznych części.

Tragi *n.* nosze.

Tragiczność *ob.* **Tragizm.**

Tragiczny *g.* właściwy tragiedji, tyczący się tragiedji; wstrząsający, wzruszający, budzący uczucie grozy, okropny, straszny, smutny.

Tragiedja *g.* utwór dramatyczny treści wzniosłej i głębokiej, przedstawiający ludzi wielkiego charakteru, którzy, dążąc do wyższych celów, walczą z przeciwnościami i w walce tej giną; **t. fatalistyczna,** dramat, w którym występuje tajemnicze działanie fatalności i różne okropne okoliczności.

Tragik *g.* autor tragiedji; aktor oddający główne role w tragiedji.

Tragi-komedja, tragiedja, w którą wplątany jest żywioł komiczny i która nie kończy się śmiercią bohatera; **tragi-komiczny,** posiadający cechy smutne, wzruszające, a zarazem strony zabawne, śmieszne.

Tragizm **g.*, **Tragiczność,** zbieg okoliczności wysoce nieszczęśliwych, przejmujących grozą postronnego nawet widza; zgubna walka między potężnemi, a wprost przeciwnemi obowiązkami, prowadząca bądź co bądź do ciężkiej ofiary.

Tragofonja **g. dosł.* głos koźli; głos drżący.

Tragus *g.* odór (zapach) kozi.

Trahit sua quemque voluptas *ł.* każdy ulega właściwej sobie skłonności, swemu pociągowi, nałogowi.

Traillage *f. (trajjaż)* przewóz promem przez rzekę.

Traille *f. (traj)* pomost ruchomy, prom.

Train *f. (tręj)* bagaż i pakunki wojskowe; pociągi kolei żelaznej; sposób życia, skala życia, wydatkowania na potrzeby domowe.

Traine-rapière *f. (tren-rapjer)* rębacz, zawalidroga.

Training *a. (trenin)* systematyczne, stopniowane ćwiczenie przygotowawcze dla wydoskonalenia się, nabycia wprawy i zręczności w jakim sporcie.

Trait *f. (tre)* rys (np. charakteru); **t. de lumière,** szczęśliwy pomysł; **traits,** rysy (twarzy).

Trait d'union *f. (tre dünją)* łącznik, kreseczka, łącząca wyrazy, albo na końcu wiersza umieszczona przy przenoszeniu wyrazu; *przen.* to, co służy za łącznik między dwiema osobami albo dwoma społeczeństwami.

Traite *f. (tret)* przekaz; trata, weksel ciągniony.

Traité *f. (trete)* to samo co traktat (w obu znaczeniach).

Traitre *f. (tretr)* zdrajca.

Trajana mury, ruiny dawnych fortyfikacji nad Dunajem, przypisywanych cesarzowi rzymskiemu Trajanowi.

Trajectio verborum *ł.* zły układ wyrazów, przestawienie.

Trajekcja *ł.* przewóz, szczególnie przez wodę.

Trajektorja *nł.* linia opisana przez pocisk lub wogóle przez ciało, któremu nadano ruch; linja krzywa przecinająca inne krzywe pod danym kątem; przerzucenie, przestawienie.

Trakcja *nł.* siła pociągowa lokomotywy; eksploatacja przewozu towarów i ludzi na kolejach żelaznych.

Trakt *ł.* droga bita, gościniec; **w trakcie czego,** w ciągu czego.

Traktament *nł.* poczęstunek, ugoszczenie, uczta; płaca, żołd.

Traktat *ł.* rozprawa naukowa; układ, umowa między państwami.

Traktjernia *f.* jadłodajnia, restauracja niższego rzędu; **traktjernik,** właściciel traktjerni.

Traktować *ł.* mówić o czym naukowo; układać się o co, postępować z kim; raczyć kogo, częstować.

Tralles, alkoholometr *(ob.)* (od nazwiska wynalazcy Trallesa).

Tram *n.* belka główna, podpierająca inne; zrąb.

Tramblantka *ob.* **Tremblante.**

Tramontana *w.* wiatr północny w północnych Włoszech; w mowie żeglarskiej: biegun północny; **stracić t-ę,** nie dać sobie rady.

Trampolina [*n.*] deska w jednym końcu ruchoma, pochyło leżąca i elastyczna, od której człowiek odbija się nogą, robiąc skok gimnastyczny.

Tramwaj *a.* rodzaj wozu, omnibusu, z ławkami do siedzenia, porusza się po szynach przy pomocy siły konnej, parowej, gazowej lub elektryczności, służy do przewożenia większej ilości osób.

Tramp *a. (tremp)* włóczęga.

Tran *n.* płynny, oleisty tłuszcz, otrzymywany z podskórnych tłustych warstw ciała walów, delfinów i różnych ryb czteropłetwych, używany przez ludy północne do oświetlenia, do wyrobu mydeł, smarów itp., także jako środek leczniczy.

Tranche *f. (tra^n^sz)* kanapka, tartinka, kawałek chleba z mięsem; brzeg książki.

Tranchée *f. (tra^n^sze)* w sztuce wojennej rowy kopane przez oblegających coraz bliżej ku twierdzy, w celu zakrytego zbliżenia się ku niej.

Tranchons le mot *f. (tra^n^szą lö mo)* nazwijmy rzecz po imieniu; jednym słowem.

Tranquillo *w.* spokojnie.

Trans- *ł.* przed wyrazami dodane znaczy: za-, poza-, prze-, z tamtej strony.

Trans *f.* głęboki sen magnetyczny (termin spirytystyczny).

Transactions *a. (trenzekszens)* rozprawy, prace towarzystw uczonych.

Transakcja *ob.* **Tranzakcja.**

Transalpiński, Transalpejski, z tamtej strony Alp.

Transanimacja *nł.* wędrówka dusz.

Transatlantycki *nł.* zaatlantycki.

Transcendencja *nł.* widoczna wyższość, przewaga.

Transcendentalny *nł.* przechodzący granicę doświadczenia, tyczący się pojęć oderwanych, nadzmysłowy; **t-a filozofja,** oparta tylko na rozumowaniach, nie poddająca się doświadczeniom; w *matem.* nie dający się wyrazić zrównaniem algebraicznym; dotyczący ilości nieskończenie małych; **transcendentalność,** nadzmysłowość.

Transcendentny *ł.* dotyczący krytycznych podstaw poznania.

Transeat *ł.* niechaj przeminie, niech będzie zapomniane, nie wspominajmy o tym.

Transept *ob.* **Transsept.**

Transeundo *ł.* w przejściu; mimochodem.

Transferować *ł.* zaznaczyć cesję w księgach, przepisać na inne nazwisko.

Transfert *ł.* przeniesienie, przelanie na inną osobę (renty), cesja; przekazanie; w księgach handlowych przeniesienie sumy rachunku jednej osoby na rachunek drugiej osoby lub firmy; przeniesienie rzeczy wydrukowanej na kamień litograficzny, w celu robienia odbitek sposobem litograficznym.

Transfiguracja *ł.* przekształcenie, przeobrażenie; Przemienienie Pańskie.

Transforacja *ł.* przedziurawienie.

Transformacja *ł.* przekształcenie, p r z e m i a n a, przeobrażenie.

Transformator *ł.* przyrząd indukcyjny, służący do zamiany energji elektrycznej pewnego napięcia, na energję innego napięcia, danego prądu elektrycznego na inny, służy do przenoszenia siły na odległość.

Transformista *nł.* zwolennik transformizmu; aktor, umiejący w mgnieniu oka zmieniać charakteryzację i występować coraz w innej roli, zazwyczaj dający przedstawienia oddzielnie, bez towarzystwa innych i mówiący monologi zastosowane do charakteryzacji.

Transformizm *nł.* darwinizm, ewolucjonizm *(ob.)*

Transfuzja *ł.* przelewanie, operacja przelewania krwi z osoby zdrowej w żyły osoby chorej.

Transfuzor *nł.* narzędzie do przelewania krwi bez przypływu powietrza.

Transgresja *ł.* przekroczenie kresu, granicy (lądowej lub morskiej).

Transitio *ł.* w *muz.* przejście z jednego tonu w drugi.

Transito *w.* przewóz towarów przez kraj do innego kraju bez zatrzymywania się.

Transkontynentalny *nł.* przechodzący przez ląd stały, wśródlądowy; łączący z sobą morza.

Transkrypcja *ł.* przepisanie, przerobienie; przekazanie jakiej własności lub prawa na osobę drugą; przełożenie np. śpiewu na fortepjan, przełożenie z jednej tonacji na inną; przyozdobienie melodji w rozmaite figury; napisanie wyrazu właściwego jakiemu językowi literami wziętemi z innego języka.

Translacja *ł.* przekład, tłumaczenie; przeniesienie jakiego prawa na drugą osobę.

Translator *ł.* tłumacz, zwłaszcza tłumacz prawny.

Translitawja *nł.* kraje leżące na wschód rzeki Litawy, należące do Korony Węgierskiej.

Translokacją *ł.* przeniesienie na inne miejsce.

Translucydacja *nł.* własność ciał przepuszczania światła.

Transmigracja *ł.* wędrówka w celu przesiedlenia się; przesiedlenie się; mniemane przechodzenie duszy po śmierci osobnika w innego osobnika mieszkającego na ziemi albo też w jakiej innej sferze.

Transmigrować *ł.* wywędrowywać, przesiedlać się.

Transmisja *ł.* przesłanie; prawne przekazanie prawa do spadku na osobę trzecią; przyrząd (łańcuch, pas, wał, koło trybowe) do przenoszenia ruchu na inny punkt lub na inny przyrząd, pędnia.

Transmitować *ł.* przenosić, przeprowadzać.

Transmontański *ł.* z tamtej strony góry (we Włoszech); rzymski.

Transmutacja *ł.* przemiana, przeobrażenie; **transmutacyjna teorja**, teorja ewolucyjna (*ob.*).

Transoceaniczny *nł.* zaoceanowy, po tamtej stronie oceanu.

Transpadański *ł.* z tamtej (północnej) strony rzeki Po.

Transparent *ł.* przezrocze, rysunek lub napis na przezroczystym papierze lub na tkaninie napojonej tłuszczem, z tyłu oświetlony.

Transpiracja *nł.* wydzielanie przez skórę pary wodnej, pocenie się, wypociny.

Transpirować *ł.* wypacać, pocić się; stawać się wiadomym, dochodzić do wiadomości czyjej, mimo usiłowań utrzymania tajemnicy, przenikać.

Transplantacja *nł.* przesadzenie z jednego miejsca na drugie; przeszczepienie tkanek ciała (skóry, nerwów, kości) na inne części ciała.

Transponować *ł.* przełożyć np. utwór muzyczny do innej tonacji niż utwór napisany.

Transport [*f.* a. *n.*] przewóz, dowóz towarów; wysyłka, przesyłka towarów; towar przesyłany koleją lub pocztą; w rachunkach: przeniesienie sumy z jednej stronicy na drugą; **t-em wysłać** (kogo), z wyroku: wysłać etapem, szupasem; **transportowy**, przewozowy.

Transportator *nł.* przenośnik, kątomiar, kątomierz, narzędzie miernicze do przenoszenia kątów, półkole z metalu, kości słoniowej a. miki, podzielone na stopnie i mające znak, gdzie wypada środek.

Transporter *f.* przyrząd przenoszący ciała sypkie (zboże, gips i inne) z jednego miejsca na drugie, złożony z pasa bez końca, owiniętego na dwu rolkach, obracanych przez maszynę.

Transportować *ł.* przewozić; przenosić sumę z jednej strony na drugą.

Transpozycja *nł.* przestawienie; przestawienie wyrazów w równaniu matematycznym; przełożenie utworu muzycznego z jednego tonu na inny.

Transsept *ł.* poprzeczne skrzydło w budowlach; skrzydło, przecinające główną nawę kościoła.

Transsubstancjacja *ł.(późn.)* przeistoczenie chleba i wina w Ciało i krew Chrystusa Pana podczas konsekracji.

Transsudacja *nł.* przepacanie, przesiąkanie.

Transteweranin *ob.* **Trasteweranin.**

Transumpt *ł.* wypis z oryginału, wyciąg, odpis.

Transwersalny *nł.* poprzeczny, przecinający co wpoprzek, ukośny.

Transylwanja *nł. dosł.* kraj za lasami; Siedmiogród.

Transze *f.* doły wykopane w ziemi w różnych celach, rowy oblężnicze.

Tranzakcja *ł.* układ, umowa, ugoda piśmienna; umowa handlowa.

Tranzytowy handel (*ob.* **Transito**), handel przewozowy, w którym towary są prowadzone z jednego państwa do drugiego przez trzecie; **t-e cła**, opłata celna za towary przewożone.

Traper *ob.* **Trapper.**

Trapez *g.-ł.* czworokąt o dwuch bokach równoległych, a dwuch nierównoległych; orczyk, drążek zawieszony równolegle do poziomu, służący do ćwiczeń gimnastycznych.

Trapezoedr **g.* w krystalografji: bryła o 24 ścianach trapezoidalnych.

Trapezoid **g.* czworokąt nie mający boków równoległych.

Trapista *nł.* członek zakonu o bardzo surowej regule, nakazującej milczenie, oddawanie się rozmyślaniom, ciężkiej pracy, czuwaniom i postom; *przen.* człowiek milczący, surowych obyczajów (od nazwy opactwa **la Trappe** w Normandji).

Trapper *a.* (*trepper*) w górnictwie: pilnujący wejścia w kopalniach węgla; łowiec zastawiający sidła na zwierzęta, dające dobre futro w puszczach Ameryki Półn.

Tras *w.* [*n.*] tuf, martwica wapienna, skała dziurkowata wulkanicznego pochodzenia, używana jako cement.

Trasa *f.* wytknięcie i techniczne opracowanie kierunku, w jakim droga, szczególniej żelazna, ma być zbudowana; *ob.* **Trata.**

Trasant *w.* ten, na którego weksel został wystawiony, który ma go płacić.

Trasat *w.* wystawiający weksel; ciągnący weksel.

Trasować *w.* wystawić weksel na drugą osobę, ciągnąć weksel; wytykać kierunek drogi.

Trastevere *w.* dzielnicaludowa w Rzymie, na wschodnim, lewym brzegu Tybru, Zatybrze.

Trasteweranin *nł.*, **Trasteweranka**, rodowity mieszkaniec, rodowita mieszkanka dzielnicy Trastevere.

Trata *w.* a. **weksel trasowany**, weksel wystawiony na osobę drugą, do pokrycia przez osobę trzecią, weksel ciągniony.

Tratować *n.* deptać nogami, kopytami, racicami; do lądu sterować.

Trattoria *w.* jadłodajnia, restauracja.

Tratwa *n.* drzewo zbite razem, w celu spławienia go rzeką, tworzące rodzaj pomostu.

Traumatica *g.-ł.* środki lekarskie gojące (na rany, stłuczenia).

Traumatyczny *g.-ł.* dotyczący rany, stłuczenia.

Travade *f.* (*trawad*) wicher na morzu z burzą, piorunami i t. d.

Travailler pour le roi de Prusse (*trawaje pur lo rua de prus*) pracować dla króla pruskiego t. j. daremnie pracować.

Traviata *w.* zbłąkana, uwiedziona.

Trawers *f.* belka poprzeczna, rów poprzeczny.

Trawersja *nł.* przejście.

Trawestacja *nł.* przebranie; przekręcenie, przerobienie żartobliwe rzeczy poważnej: parodja.

Trawestować *w.* przekształcać, przerabiać, przekręcać, przerabiać utwór poważny na żartobliwy.

Trazonizm *nł.* samochwalstwo.

Trąba *w.* instrument muzyczny metalowy dęty; wielka, gwałtowna wirowa burza na lądzie lub morzu, podnosząca w górę piasek lub wodę; przedłużenie nosa zwykle ruchome u niektórych zwierząt (słonia, słonia morskiego, mamuta, mastodonta).

Tre *w.* trzy; **a tre voci**, na trzy głosy.

Trebhauz *ob.* **Treibhaus.**

Trecentyści *nł.* poeci włoscy z XIV wieku.

Tre corde *w.* w *muz.* nie przyciskać lewego pedału.

Treepence *a.* (*tripens*) moneta angielsk.: 3 pensy=12 kop.

Trefić *n.* włosy strojnie czesać, kędzierzawić.

Trefl *f.* liść koniczyny; maść w kartach: żołądź.

Trefniś (*ob.* **Trefić**) błazen, dowcipniś.

Trefny *hebr.* [*żarg.*] nieczysty (przeciwieństwo: **Koszerny** *ob.*).

Treibeis, Treib-Eis *n.* kra lodowa ruchoma, pływająca na Oceanie podbiegunowym, lód pędzony

Treibhaus *n.* cieplarnia.

Trek *hol.* wielki wóz Burów, zbudowany nakształt wagonu, z drzwiami, oknami i meblami, ciągniony przez 8 do 10 par wołów: podróż odbywana takim wozem.

Trel *ob.* **Tryl.**

Trema *g.* rozłącznik, dwa punkty nad samogłoską stojącą obok innej samogłoski, wskazujące, że te samogłoski nie tworzą dyftongu, ale każdą należy wymówić oddzielnie, np. *aër* czytać: *a-er*, a nie *er*.

Trema *w.* drżenie głosu, rąk, całego ciała, z obawy; obawa, która ogarnia występujących publicznie, na widok wielu widzów, słuchaczy.

Trematody **g.* robaki wnętrzaki opatrzone ssawkami.

Tremblante *f. (tra^n bla^n t)*, **Trambiantka polka**, taniec wirowy w takcie ³/₄ zbliżonym do mazurowego, polka mazurka; muzyka do tego tańca.

Tremo *ob.* **Trumeau.**

Tremolo, Tremolando *w.* w *muz.* drżąc, wibrując.

Tremor *ł.* przerażenie; drżączka; **t. cordis**, palpitacja serca; **t. iridis**, drganie tęczówki, w oku; **t. mercurialis**, drżenie z powodu zatrucia organizmu merkurjuszem; **t. potatorum**, drżenie z powodu zatrucia organizmu alkoholem (opilcze).

Tremulacja *nł.* drżenie.

Tren *f.* przedłużenie u sukni damskiej ciągnące się z tyłu po ziemi; tabor wozowy w wojsku; *ob.* **Train.**

Tren *g.* pieśń żałosna, żałobna po śmierci istot ukochanych, żal.

Trendzla *ob.* **Tręzla.**

Trener *a.* zajmujący się układaniem ludzi i koni do wyścigów i do produkcji gimnastycznych; berajter.

Trening *ob.* **Training.**

Trenodja *g.* pieśni żałobne.

Trenować *f.* [*a.*] wprawiać konia do wyścigów; **t. się**, systematycznie rozwijać siły fizyczne i stopniowo nabierać wytrzymałości w jakim sporcie (wioślarskim, łyżwiarskim, kołowym).

Trente et quarante *f. (tra^n te kara^n t)* rodzaj hazardownej gry w karty.

Trepak *młr.* rodzaj tańca solowego kozackiego.

Trepan *g.* [*f.*] świder chirurgiczny do wiercenia czaszki.

Trepanacja *nł.* operacja chirurgiczna wypiłowania lub prześwidrowania czaszki.

Trep(en)hauz *n.* klatka schodowa; *ob.* **Treibhauz.**

Trepidacja *ł.* drżenie ze strachu.

Trepki *n.* rodzaj obuwia złożonego tylko z podeszew, przytwierdzonych do nóg rzemieniami.

Trepy *n.* schody.

Tresa *f.* warkocz.

Tres faciunt collegium *ł.* trzech stanowi komplet, tj. skoro zebrały się trzy osoby, można rozpocząć jaką czynność, naradę lub zabawę.

Tres iuncta in uno *ł. ob.* **Tria juncta...**

Tresor *f. (trezor)* wewnętrzna skrytka w kasie ogniotrwałej, skarbczyk.

Tresura [*n.*], **Tresowanie**, układanie różnych zwierząt do rozmaitego użytku np. koni do jazdy i do sztuk, psów do myśliwstwa i także do sztuk.

Treuga Dei *ł.* pokój boży, praktykowane w XI wieku zawieszenie broni od wieczora we środę do rana w poniedziałek w każdym tygodniu, zaniechanie w tych dniach między wasalami wojen domowych, pojedynków, rozbojów rycerskich.

Trève *f. (trew)* rozejm; przerwa w czynności; zaniechanie czego; **t. de Dieu** *(-dö djö) ob.* **Treuga Dei**; **t. de compliments** *(-kąplima^n)*, dość już grzecznych słówek; **t. de raillerie** *(-rajeri)*, dosyć już drwin, żartów.

Tre volte *w.* w *muz.* trzy razy (powtórzyć).

Trędzla, Tręzla *n.* uzda, uzdeczka na konia; **trędzlowe, tręzlowe**, datek płacony przez nabywcę konia służbie stajennej, pod której opieką koń był dotąd.

Tria- *ob.* także **Trja-.**

Triage *f. (triaż)* sortowanie, oddzielanie lepszych jednostek, lepszych towarów od gorszych tego samego gatunku.

Tria juncta in uno *ł.* troje złączonych w jedno.

Trial-stake *a. (trajal-stek)* wyścig próbny.

Trianon *f. (trianą)* nazwa dwu pałacyków w parku Wersalskim (jeden zbudowany przez Ludwika XIV dla pani Maintenon, drugi, zbudowany przez Ludwika XV, był ulubioną siedzibą królowej Marji Antoniny); rodzaj kapelusza damskiego.

Triarchia **g.* trójrząd, panowanie trzech jednocześnie.

Trias *g.* trójca; połączenie trzech państw w jedną całość; sojusz trzech państw; *ob.* **Tryjasowa formacja.**

Tribon *g.* krótka wierzchnia narzutka mężczyzn i młodzieńców w państwach doryckich staroż. Grecji.

Tribus *ł.* plemię, szczep; każde z trzech pokoleń, na które w starożytności dzielił się lud rzymski, gmina.

Tric, figiel, sztuczka, którą się komuś wyrządza, kawał, oszukaństwo.

Tricennium *ł.* przeciąg 30-letni czasu, trzydziestolecie.

Triceps *ł.* mięsień trójgłowy na zewnętrznej stronie ramienia.

Tricherie *f. (triszri)* szachrajstwo, oszukiwanie; **la t. revient à son maître** *(-röwjęasą metr) dosł.* oszukaństwo zwraca się przeciw swemu twórcy: kto pod kim dołki kopie, sam w nie wpada.

Trichiasis **g.* chorobliwe odwracanie się na wewnątrz włosów powiek.

Trichinosis **g.* choroba spowodowana przez trychiny.

Trichitis **g.* zapalenie cebulek (korzonków) włosowych.

Trichoma *g.* owłosienie, kołtun (choroba).

Trychomykosis **g.* choroba skórna spowodowana przez grzybki.

Trichroizm **g.* trójbarwność.

Triclinium *ł. ob.* **Tryklinja.**

Tricorne *f. (trikorn)* kapelusz o trzech rogach, kapelusz stosowany.

Tric-trac *ob.* **Tryktrak.**

Tridens *ł.* trójząb (godło bożka Neptuna).

Triduum *ł.* nabożeństwo trzydniowe u katolików; trzydniowy przeciąg czasu.

Triennium *ł.* trzylecie, przeciąg czasu trzyletni.

Triera *g.* okręt żaglowy staroż. Greków, mający trzy rzędy ław dla wioślarzy na każdym boku; wązki a szybki.

Trieur *f. (triör)* przebieracz, sortownik (narząd gospodarski).

Trifolium *ł.* trójlist; koniczyna.

Triforium *ł.* wązki chodnik, galerja, podzielona na 3 otwory; galerja, w zagłębieniu murów biegnąca ponad arkadami środkowej nawy we wnętrzu starych romańskich kościołów.

Triga *ł.* trójzaprząg.

Trigemini *ł.* trójnięta, trojaczki, troje dzieci razem urodzonych.

Trigeminus *ł.* nerw trójdzielny, piąta para nerwów głowy.

Trigesimo secundo *ł.* format książki w 32 (każdy arkusz książki złożony na 16 kartek, mających razem 32 stron.).

Trigon *g.* trójkąt.

Trikolon **g.* wiersz o 3-ch różnych rodzajach wierszowania.

Trilemma **g.* wniosek o trójczłonowym założeniu (*ob.* też **Dylemat**).

Trimalchio *ł.* dorobkiewicz nadęty, nieprzyjemny.

Trimestre *ł.* ćwierćrocze, kwartał.

Trimorfizm *g. ob.* **Trymorfizm.**

Trimurti *sind.* trójca bóstw indyjskich: Brahma, Wisznu i Sziwa.

Trinacria *g. dosł.* trójrożna, o trzech rogach; staroż. nazwa wyspy Sycylji.

Trinitas *ł.* święta Trójca.

Trinitatis *ł.* niedziela Trójcy św., pierwsza po Zielonych Świątkach.

Trinkgeld *n.* napiwek.

Trio, Tercet *w.* utwór muzyczny na trzy głosy lub trzy instrumenty; część trzecia utworu muzycznego do tańca.

Triola *w.* w *muz.* figura z 3 nut zastępujących dwie.

Triolet *ob.* **Tryjolet.**

Trional *nł.* lek nasenny, w większych dawkach trujący.

Triple-alliance *f. (tripl-alia^n s)* związek 3 państw, potrójne przymierze, trójprzymierze.

Triplex *ł.* potrójny.

Triplum *ł.* troistość, trójka, trzykrotność.

Tripoda *g.-ł.* trójnóg złoty na którym Pytja delfijska siedziała i prorokowała.

Tripot *f. (tripo)* dom gry; zamtuz; knajpa.

Tripotage *f. (tripotaż)* szachrajstwo.

Triquetrum *ł.* dawne narzędzie do mierzenia wysokości, składające się z 3 linijek z wizerami i podziałkami.

Trirema *ł.* u daw. Rzymian, to samo co Triera u Greków.

Trisagium *g. (późn.)* śpiew kościelny, chór aniołów.

Trismegistos a. **HermesTrismegistos** *g.* nazwa grecka egipskiego bożka Tota, mitycznego wynalazcy hjeroglifów, medycyny i nauk czarnoksięskich.

Tristemente *w.* w *muz.* smutno.

Tristia *ł.* śpiewy żałobne, głównie elegje Owidjusza, które układał na wygnaniu.

Tristichon *g.* trójwiersz, strofa złożona z 3 wierszy.

Tritagonista *g.* w teatrze greckim trzeci aktor (*ob.* **Protagonista** i **Deuteragonista**).

Triteista *g.* wyznawca 3 bogów.

Tritogenja *g.* przydomek bogini Ateny (Minerwy) nazwa od rzeki Triton, gdzie ta bogini miała wyskoczyć z głowy Jowisza.

Triumvir *ob.* **Tryumwir.**

Trivium *ł. dosł.* droga rozstajna w trzy strony; kurs niższy nauk w szkołach wieków średnich, obejmujący gramatykę, retorykę i djalektykę; szkoła, w której taki kurs wykładano, szkoła trywjalna.

Trjada *ob.* **Tryjada.**

Trjangulacja *nł.* mierzenie płaszczyzny za pomocą podziału jej na trojkąty.

Trjanguł *ł.* trójkąt, instru-

ment muzyczny w kształcie stalowego trojkąta; trzy świece poświęcone, jednej wielkości i kształtu, oznaczające Trójcę świętą.

Trjarchja **g.* panowanie trzech naraz.

Trjasowy *ob.* **Tryjasowy.**

Trjolet *ob.* **Tryjolet.**

Trjumf *ob.* **Tryumf.**

Troakar *ob.* **Trokar.**

Troc *f.* *(trok)* zamiana w odpowiedniej wartości, sztuka za sztukę.

Trocadero *w.* w Paryżu nazwa pagórka, na którym zbudowano pałac wielkiej wystawy w r. 1878.

Trochej *g.* stopa wierszowa składająca się z pierwszej sylaby długiej i drugiej krótkiej, chorej.

Trochometr **g.* biegomierz, przyrząd do oznaczania szybkości biegu okrętu.

Trockener Wechsel *n.* weksel suchy, sola weksel.

Trofea a. **Trofeje** *g.-ł.* [*f.*] znaki zwycięstwa; broń, sztandary, zdobycze, łupy.

Troficzny **g.* odżywiający.

Trofologja *g.* nauka o pokarmach, o odżywianiu, o dyjecie.

Troglodyci *g.* mieszkańcy jaskiń w starożytności.

Trois quart *f.* *(truá kar)* w trzech czwartych (rysunek twarzy lub figury).

Trojańska wojna, dziesięcioletnie oblężenie miasta Troi czyli Iljonu przez Greków, które opiewał Homer; powodem oblężenia było porwanie Heleny, żony Menelausa, jednego z królów greckich, przez Parysa, królewicza trojańskiego; stąd *przen.* wojna o kobietę.

Trojka *r.* zaprząg w 3 konie, z których środkowy w hołoblach, a dwa boczne w szlejach z głowami ściągniętemi w bok.

Trokar *f.* narzędzie chirurgiczne w formie rurki ostro zakończonej do wypuszczania płynów i gazów z wnętrza ciała.

Troll [*n.*] w mitol. skandynawskiej: zły duch.

Trolley *a.* rolka posuwająca się na drucie rozpiętym na słupach ulicznych, prowadząca prąd elektryczny do tramwaju elektrycznego.

Trombon *w.* *ob.* **Puzon.**

Tromf *ob.* **Trumf.**

Tromperie *f.* *(trąpri)* oszukaństwo.

Trompeuse *f.* *(trąpöz)* sztuczny gors.

Tromtadrata *żart.* zepsucie wyrazu: demokrata, wprowadzone przez powieściopisarza i feljetonistę Jana Lama, oznaczające krzykliwego demokratę galicyjskiego.

Tron *g.* krzesło monarsze, zajmowane w uroczystych okolicznościach; symbol władzy monarchicznej; godność monarsza; wstąpić na t., objąć rządy; zrzec się t-u, ustąpić z t-u, zrzec się panowania.

Tropak *ob.* **Trepak.**

Trop de zèle *f.* *(tro dö zel)* za wiele gorliwości.

Tropicus Cancri *ł.* zwrotnik Raka, na północnej półkuli ziemskiej.

Tropicus Capricorni *ł.* zwrotnik Koziorożca, na południowej półkuli ziemskiej.

Tropiczny *g.-ł.* obrazowy, przenośny.

Tropikalny *nł.* podzwrotnikowy; gorący, skwarny.

Tropologja **g.* nauka o wyrażeniach obrazowych.

Troppo *w.* za wiele, bardzo.

Tropy *g.* wyrażenia obrazowe, figury retoryczne: metonimja, synekdocha, metafora, alegorja, personifikacja.

Troteska *f.* to samo co tramblantka; *ob.* **Trotteuse.**

Trotteuse *f.* troteska, spódnica z karczkiem, układana w kontrafałdy, sięgająca mniej więcej do kostek, używa się do wyjścia na ulicę.

Trottoir roulant *f.* *(trotuar rula")* *g.* platforma ruchoma w postaci pasa bez końca, obracanego na wałach; zwykle składa się z szeregu takich pasów, skrajne obracają się najwolniej, środkowe najprędzej; człowiek, wszedłszy na nią, posuwa się w kierunku jej ruchu; oszczędza ludziom chodzenia (np. na piętra w sklepach, na wystawach powszechnych).

Trotuar *f.* chodnik po bokach ulicy.

Trouble-fête *f.* *(trubl-fet)* zakłócający uroczystość i zabawę, zawadjaka.

Trouble ménage *f.* *(trublmenaż)* intruz, wścibski.

Trousseau *f.* *(truso)* wyprawa panny młodej: ubranie, bielizna, stołowe nakrycie, pościel, wogóle ruchomości, które ona wnosi w dom męża.

Trouvère *f.* *ob.* **Truwer.**

Trovatore *w.* trubadur.

Troy-pound *a.* *(troj-paund)* funt troy; *ob.* **Troy-weight.**

Troy-weight *a.* *(troi-uet)* system wag w Anglji dla złota, srebra i drogich kamieni; (funt troy=0,37324 kilograma, ma się do funta avoir-dupois jak 144 do 175 i dzieli się na 5760 gran).

Trspt *skr.* **Transport** *(ob.).*

Trubadur *prow.* [*f.*] średniowieczny prowansalski śpiewak i poeta; śpiewak miłości.

Trucht *śrgórnon.* kłus konia.

Truck *a.* *(tròk)* zręczny sposobik; zamiana; system zamienny, według którego pracodawcy usiłują wynagrodzić pracowników towarem, nie pieniędzmi, i zmusić ich do kupowania w razie potrzeby tylko we wskazanych zakładach.

Trudowiki *r.* grupa pracy, stronnictwo w Rosji, dążące do demokratyzacji społecznej, ludowładztwa socjalistycznego i samorządu poszczególnych krajów, ze szczególnym uwzględnieniem interesów włościaństwa i nadaniem temuż ziemi.

Truffaldino *w.* charakterystyczna rola w teatrze ludowym włoskim, arlekin, pajac, błazen.

Trufla *w.* [*n.*] jadalny grzyb ziemny, w czasie dojrzewania mocno pachnący.

Truizm *a.* prawda niezaprzeczona, oczywista, pewnik; prawda oklepana, powszechnie znana, komunał.

Trukczaszy *ob.* **Strukczaszy.**

Trumeau *f.* *(trümo)* duże długie zwierciadło, sięgające do podłogi.

Trumf *n.* atut, karta świętna; rodzaj gry w karty.

Trupa *f.* [*n.*] towarzystwo aktorów dramatycznych.

Trust [*a.*] *(tröst)* zrzeczenie się przez akcjonarjuszów wszystkich akcji na rzecz kilku „opiekunów": **trustees** *(tröstis)* wzamian za certyfikaty dające prawo do dochodów od tychże akcji, lecz bez prawa głosowania na zebraniach akcjonarjuszów i udziału w zarządzie, jest to więc zmonopolizowanie całej gałęzi przemysłu w rękach małej liczby ludzi, którzy samowolnie regulują warunki produkcji i ceny towaru, z uszczerbkiem dla konsumentów i dla swych pracowników.

Trustees *ob.* **Trust.**

Trutynować *ł.* rozważać, roztrząsać szczegółowo.

Truwer *f.* poeta, a zarazem śpiewak i muzyk wędrowny w północnej Francji w wiekach średnich (*ob.* **Trubadur**).

Tryb *n.* sposób; w *gram.* forma odmiany słowa (czasownika); koło zębate.

Tryba *ob.* **Tribus.**

Trybadyzm **g.* przeciwny naturze sposób zaspokojenia popędu płciowego u kobiety.

Trybometr **g.* rodzaj noża, przyrząd do określenia oporu, jaki sprawia tarcie metalów.

Trybować *n.* pędzić roślinę, aby prędzej rosła; **trybowanie**, wybijanie na blasze rozmaitych wzorów tak, aby były wypukłe.

Trybulacja *nł.* ucisk, niepokój, zmartwienie, frasunek.

Trybularz *ob.* **Turybularz.**

Trybun *ł.* obrońca praw ludu u Rzymian; przywódca ludu.

Trybuna *f.* [*n.*] wzniesione miejsce dla mówcy, dla sędziów, lub dla widzów.

Trybunał *ł.* sąd; grono sędziów; miejsce posiedzeń sądu; dawniej: instancja sądowa, sądząca sprawy cywilne; **t. rewolucyjny** *ob.* **Rewolucyjny.**

Trybunat *ł.* urząd, godność, trybuna; urzędowanie trybuna.

Trybuszon *f.* korkociąg.

Trybut *ł.* danina, haracz, hołd, podatek.

Trychina *nł.* robak włoskowaty, żyjący szczególnie w mięsie trzody chlewnej, sprowadzający po zjedzeniu go przykrą chorobę, często śmiertelną.

Trichinoza *ob.* **Trichinosis.**

Trychoblasty **g.* włoskowate komórki roślinne.

Trycykl *f.* trójkołowiec, welocyped o trzech kołach.

Tryft, prąd zmienny w morzach.

Tryglif **g.* trójwrąb, ozdoba architektoniczna fryzu, złożona z trzech pasków pionowych, niekiedy z rzeźbą pomiędzy niemi.

Trygław *starksł.* bóstwo słowiańskie o trzech głowach, zarazem męskie i żeńskie, panujące nad niebem, ziemią i piekłem, czczone głównie za czasów pogańskich w ludnym i wielkim mieście Szczecinie (Stettin), gdzie miało trzy gontyny, stojące na trzech górach.

Trygonometrja **g.* część gieometrji o mierzeniu trójkątow, użyteczna w rozmaitych pomiarach (wysokości, odległości i t. p.); **t. płaska**, bada trójkąty płaskie; **t. sferyczna**, zajmuje się trójkątami sferycznemi.

Tryjada *g.* zebranie trzech jedności, trzech osobistości, trzech bóstw; w *muz.* trzy najważniejsze akordy.

Tryjas *g.*, **Tryjasowa formacja**, pokłady gieologiczne drugorzędowe, złożone z piaskowców, wapieni muszlowych ze skamieniałościami i rudami.

Tryjer *ob.* **Trieur.**

Tryjola *w.*, **Tryjolka**, trój-

ka, **figura muzyczna, złożona** z 3 nut, a trwająca tyleż, co dwie nuty.

Tryjolet *f.* forma rymotwórcza, złożona z 8 wierszy, z których pierwszy powtarza się po trzecim, a po szóstym pierwszy i drugi.

Tryklinja *g.* u staroż. Greków i Rzymian trójkątny stół jadalny; także sala jadalna, sala gościnna.

Trykolor *ł.* trójbarwna flaga, takaż kokarda.

Trykotaż, Trykoty *f.* tkanina, robiona sposobem pończoszniczym, wyroby z takiej tkaniny.

Tryktrak *f.* rodzaj gry w kostki; rodzaj gry w karty.

Tryl *w.* ozdoba muzyczna, polegająca na szybkim powtarzaniu po sobie dwuch sąsiednich tonów.

Tryljon *ł.* miljon biljonów (jedynka z 18 zerami).

Trylobity **g.* rodzaj skamieniałości pewnych skorupiaków zaginionych.

Trylogja *g.* troistość; utwór literacki, złożony z trzech oddzielnych części, stanowiących jedną całość.

Trymestr *ob.* **Trimestre.**

Trymorfizm **g.* trójpostaciowość.

Trynitarze *śrł.* zakon religijny świętej Trójcy, założony w 1198 r., mający na celu wykupywanie jeńców z niewoli tureckiej.

Tryn(k)gield *n.* napiwek, datek udzielony posługującemu.

Trynomjum **g.* trójdzielna liczba.

Trypanosom **g.* zarazek śpiączki śmiertelnej, wszczepiany ukąszeniem muchy tse-tse.

Trypartycja *nł.* trójpodział.

Tryper *n.* rzeżączka, zaraźliwe zapalenie kanału moczowego (choroba weneryczna).

Trypla [*n.*] gatunek glinki złożonej z drobniutkich skorupek okrzemek, służącej do polerowania metali, rogu, bursztynu i t. p. (od kraju Trypolis w Afryce).

Trypla *f.* w grze bilardowej: uderzenie jednej kuli drugą tak, aby ta się dwa razy od bandy odbiła.

Tryplet *ł.* trzy wiersze rymowane, stanowiące jakieś przysłowie lub zagadkę.

Tryplika *ł.* w prawie: odpowiedź oskarżającego na replikę, t. j. na odpowiedź oskarżonego, odpowiedź trzecia.

Tryplikat *ł.* trzecia kopja.

Tryplować *nł.* potroić

Tryptolem w mitol. greckiej: człowiek, którego bogini Ceres nauczyła rolnictwa i uprawy pszenicy, a on tego innych nauczył.

Tryptyk *g.-ł.* obraz trzyskrzydłowy, złożony z 3-ch obrazów.

Trysekcja *nł.* trójdzielność; podział na 3 części równe.

Tryszak *w.* rodzaj gry w karty.

Trytomja **g.* podział na 3 części

Tryton *g.* bóstwo morskie staroż. Greków: pół człowieka, pół ryby; rodzaj jaszczurki.

Tryton *w.* w *muz.* akord złożony z trzech dźwięków, będących trzema tonami całemi.

Tryturacja *nł.* starcie na miałki proszek.

Tryumf *ł.* zwycięstwo, oznaka zwycięstwa, radość z powodu zwycięstwa; najwyższy zaszczyt okazywany wodzom w Rzymie starożytnym za odniesione zwycięstwo.

Tryumfalny *ł.* zwycięski, uroczysty; **t. łuk, t. brama,** ozdobna budowla w kształcie bramy lub łuku, wzniesiona dla uczczenia znakomitych osób, przez nią wjeżdżających.

Tryumfator *ł.* wódz zwycięzki, zwycięzca.

Tryumfować *ł.* zwyciężać, cieszyć się ze zwycięstwa nad kimś odniesionego.

Tryumwir *ł.* każdy z trzech panujących w czasie tryumwiratu w staroż. Rzymie.

Tryumwirat *ł.* panowanie trzech mężów.

Trywjalny *ł.* gminny, pospolity, płaski, nieprzyzwoity, niesmaczny; **t-na szkoła,** w Austrji szkoła trzyklasowa; *ob.* **Trivium; trywjalność,** pospolitość, płaskość.

Trywjum *ob.* **Trivium.**

Tseki, chińska porcelana.

Tsien *chiń.* moneta chińska dziesiąta część Taela.

Tse-tse, Cece, gatunek muchy w południowej części Afryki zwrotnikowej, uniemożliwia tam hodowlę bydła, dla którego ukłucia jej są zabójcze, choć dla człowieka nieszkodliwe.

Tsung-li-Yamen *chiń.* ministerjum spraw zewnętrznych w Chinach.

T. s. v. p. *skr.* **Tournez s'il vous plait** *(ob.).*

T. T. *skr.* **Toto Titulo** *ł.* to samo co: **Pleno Titulo** *(ob.).*

Tualeta *f.* gotowalnia, sprzęt w rodzaju stołu, zaopatrzony w ruchomo oprawione pionowe lustro, oraz we wszelkie przedmioty potrzebne przy czesaniu się i ubieraniu; wytworny całkowity strój kobiecy; **robić t-ę,** ubierać się; **tualetowy,** dotyczący tualety; dotyczący kosmetyków; **t. ocet** *ob.* **Ocet.**

Tuaregowie, plemię berberyjskie koczownicze, zamieszkujące przeważnie część zachodnią pustyni Sahary.

Tua res agitur *ł.* idzie o ciebie, o twoje dobro.

Tu *ł.* ty; **tu autem** *(dosł.* ty jednak) główny punkt, węzeł.

Tub *a. (tiub)* kadź, wanna.

Tuba *ł.* rura z blachy lub tektury, służąca do przesyłania głosu na większą odległość; instrument metalowy dęty o najniższym potężnym tonie basowym; **t. akustyczna,** cienka rurka wygięta muszlowato, wkłada się cienkim końcem w ucho, w szerszy koniec mówi się, używana przez osoby o słuchu przytępionym; **t. Eustachii,** trąbka Eustachjusza, przewód łączący jamę ust i nosa z uchem środkowym; **t. Falopii,** jajowód; **tubka,** rurka w jednym końcu zamknięta, w drugim zaśrubywana, kapsla cynowa do farb olejnych.

Tubalny *nł.* donośny, grzmiący (o głosie).

Tuberkulina *nł.* rodzaj surowicy, wyrabianej ku końcowi XIX st. przez bakterjologa, d-ra Kocha, mającej niby leczyć gruźlicę płucną, lecz zarażonej, gdyż była szkodliwa.

Tuberkuloza *nł.* gruźlica, suchoty płucne.

Tuberkuły *ł.* gruzełki, wrzodziki na płucach i członkach ciała zarażonych tuberkulozą; **tuberkuliczny,** gruźliczy.

Tuberoza *nł.* roślina liljowata o pięknych białych kwiatach, silnie pachnących.

Tubka *ob.* **Tuba.**

Tubus *ł.* rurka, rura do patrzenia na odległe przedmioty; otwór z szyjką we flaszce, retorcie lub kolbie, służy do dolewania lub wylewania płynów, do odprowadzania lub wpuszczania gazów.

Tue la! *f. (tü la)* zabij ją! rada udzielona przez komedjopisarza, Aleksandra Dumasa (syna), mężom zdradzanym przez żony.

Tuf [*n.*] martwica, kruchy kamień wapienny dziurkowaty, używany w budownictwie, popiół wulkaniczny skamieniały.

Tug, członek sekty Wschodnio-Indyjskiej, uczestnik fanatycznej religijnej szajki rozbójniczej, napadającej podróżnych, aby ich udusić, nie przelewając krwi, na cześć bogini Bahwani; buńczuk.

Tug *tur.* długa laska, mająca na końcu ogon koński i złotą kulę, służąca jako chorągiew.

Tugendbund *n.* stowarzyszenie niemieckie studentów podczas najścia Francuzów za Napoleona I, w początkach zeszłego stulecia, mające na celu wypędzenie Francuzów.

Tugra *tur.* podpis sułtana na aktach urzędowych, monetach i t. p.

Tuilleries *f. (tüilri)* pałac w Paryżu, od Ludwika XIII rezydencja monarchów francuskich; spalony w r. 1871 przez komunardów.

Tuisko *ob.* **Teut.**

Tuizm *nł.* altruizm.

Tuja *g.* (drzewo życia) roślina wiecznie zielona o liściach strzępiastych.

Tu l'as voulu, Georges Dandin *f. (tü la wulü żorż dandę)* sam tego chciałeś! (wyrażenie z komedji Moljera).

Tuleja *n.* rurka często lejkowata; okucie dolne halabardy, lancy, kopji; rurka u strzemienia, w którą żołnierz jezdny wtykał i o nią opierał dolny koniec kopji, chorągiewki, kiedy jechał konno.

Tulipan *pers.* [*w.*] nazwa kwiatu o kielichu w różnych kolorach.

Tulit alter honores *ł.* kto inny wziął zaszczyty.

Tulu, mowa ludowa drawidyjska w południowych Indjach.

Tum *śrgórnon.* dom, kościół katedralny.

Tuman *tur.* gęsta kurzawa; mgła; **tumanić,** puszczać tuman w oczy, oszukiwać, bałamucić.

Tumba *ł.* grób, nagrobek w kształcie trumny używany w średnich wiekach, a także dla Świętych, szczególniej w rzymskich kościołach.

Tummim i **urim** *hebr. dosł.* prawda i światło; słowa napisane na napierśniku arcykapłana jerozolimskiego, jako symbol objawienia woli bożej.

Tumor *ł.* nabrzmiałość, puchlina.

Tumult *ł.* zgiełk, zbiegowisko, wrzawa.

Tumultant *ł.* podburzający, sprawiający niepokój, krzyki, hałasy i zbiegowisko.

Tumulto, tumultuoso, con tumulto *w.* w *muz.* szumno, gwarno, burzliwie.

Tumulus *ł.* grób, nagrobek.

Tun *a. (tön)* angielska miara płynów = 232 gallonom.

Tundra *fiń.* [*r.*] trzęsawisko bez drzew i bez bujnej roślinności, pokryte tylko mchem liściastym, przez większą część roku zamarznięte.

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito *l.* nie ulegaj złemu, lecz mu staw odważnie czoło.

Tunel *a.* przejście podziemne poprowadzone pod rzeką lub pod górą, albo wykute w skale, dla przeprowadzenia kolei żelaznej.

Tunga, pchła amerykańska, która włazi pod paznogcie u nóg i sprawia rany.

Tunguzi, lud mongolski w północno-wschodniej Syberji, myśliwski, wyznający przeważnie szamanizm.

Tunica proprior pallio est *l.* koszula jest bliższa ciała niż sukmana.

Tunicella *nl.* ubiór (tego samego koloru co ornat), który biskup wkłada podczas odprawiania nabożeństwa pontyfikalnego.

Tunika *l.* u starożytnych suknia spodnia o krótkich rękawach z białej wełny; suknia pod ornatem; część sukni kobiecej, pokrywająca spódnicę sukni.

Tupet *f.* czupryna, peruczka, pokrywająca część głowy; *przen.* czupurność, czelność.

Tu quoque! *l.* i ty także! wyrażenie zdziwienia lub oburzenia na widok przyjaciela, występującego nieprzyjaźnie.

Tur *ob.* **Tour.**

Turańskie języki i ludy (termin dawniejszy) to samo co uralo-altajskie języki i ludy (nazwa od nizin Turanu, dziś Turkiestan).

Turbacja *l.* niepokój, zamieszanie, kłopot.

Turban *tur.* zawój turecki z tkaniny, jako przykrycie głowy.

Turbator *l.* wichrzyciel.

Turbator chori *l.* śpiewak mącący zgodność chóru, psujący harmonję.

Turbina *l.* koło poziome, kształtu ślimakowatego, poruszane strumieniem wody, służące do poruszania machin i przenoszenia siły.

Turbinit *nl.* muszla w kształcie śruby.

Turbot *f.* ryba z gatunku bokopływów, płaszcz morski, skarp.

Turbować *l.* niepokoić, przeszkadzać.

Turbulencja *nl.* niepokój.

Turby *ar.* grobowce sułtanów tureckich w meczetach.

Turco *f.* *(türko)* *ob.* **Turkosi.**

Turf *a.* *(törf)* murawa, tor wyścigowy, plac gonitw.

Turfici *nl.* amatorzy wyścigów konnych.

Turgor, Turgescencja *l.* nabrzmienie, napływ; w botanice: napięcie tkanek roślinnych wskutek ciśnienia wody, pochłanianej przez korzenie; zwiększony dopływ krwi do arterji jakiej części ciała.

Turgor vitalis *l.* jędrność ciała.

Turibulum *l.* *ob.* **Turybularz.**

Turiferarius *nl.* kleryk niosący turybularz i kadzidło podczas nabożeństwa.

Turkofil *nl.* przyjaciel, zwolennik Turków.

Turkomani, Turkmeni, koczowniczy, rozbójniczy lud turecki żyjący między morzem Kaspijskim a jeziorem Uralskim, podległy Rosji.

Turkosi, część wojska francuskiego, tyralierzy, żołnierze, złożeni głównie z rodowitych mieszkańców Algieru, pod dowództwem oficerów Francuzów.

Turkus, kamień szlachetny koloru zielonawo-niebieskiego, kalait.

Turlupinade *f.* *(türlüpinad)* żart niewczesny, drwinki, błazenowanie.

Turma *l.* najmniejszy oddział jazdy w staroż. Rzymie.

Turma *n.* wieża, więzienie.

Turmalin *w.* minerał, kamień półszlachetny, różnej barwy, mający własność polaryzowania światła, używany w optyce, po ogrzaniu nabiera własności elektrycznych.

Turner *n.* gimnastyk.

Turnesol *f.* farba niebieska z nasion słonecznika.

Turnia, naga, wysoka, stroma skała (w Tatrach).

Turnieje [*śrgórnon.*] średniowieczne igrzyska i zapasy rycerskie.

Turnikiet *f.* oziębiacz, oziębiacz wina; krępulec, przyrząd chirurgiczny do ściskania arterji przy upływie krwi; kołowrót.

Turnip, l. mn. **Turnips** *a.* *(törnip-)* rzepa.

Turniura *f.* poduszeczka pod spódnicę, kładziona z tyłu, aby spódnica lepiej leżała.

Turn out *a.* *(törn aut)*, rodzaj powozu; masowe zawieszenie robót przez robotników, bezrobocie, strejk.

Turnus *śrl.* porządek, kolej przypadająca na jaką grupę, kreskowanie, wotowanie.

Turnverein *n.* stowarzyszenie gimnastyczne niemieckie, liczne w Niemczech, powstałe po klęskach zadanych Niemcom przez Napoleona I.

Turpe est aliud loqui, aliud sentire *l.* brzydko jest inaczej mówić, a inaczej myśleć.

Turpe est laudari ab illaudatis *l.* źle jest być chwalonym przez tych, którzy sami na pochwałę nie zasługują.

Turpis persona *l.* osoba używająca złej reputacji, osławiona.

Turybularz *nl.* kadzielnica kościelna.

Turyfikaci *l.* chrześcijanie, którzy czynili ofiary przed ołtarzami pogańskiemi, aby ochronić się przed prześladowaniem.

Turysta *a.* odbywający większe wycieczki, podróżnik.

Tusculanum, Tusculum *l.* dworek wiejski, blizko miasteczka t. n., należący do Cycerona, który tam odpoczywał po pracy; *przen.* zacisze wiejskie, w którym człowiek pracujący umysłowo odpoczywa lub nowe prace obmyśla zdala od zgiełku miejskiego.

Tusz *f.* czarna farba chińska; kąpiel natryskowa, prysznic; *ob.* **Douche**; w *muz.* dotknięcie, wydobycie właściwego tonu.

Tusz *n.* krótka przygrywka na trąbkach dla powitania, pożegnania, podczas toastu.

Tuszować *f.* przypalać kamieniem piekielnym; malować tuszem; natryskiwać ciało wodą; zamazywać; zacierać złe wrażenie; w grze bilardowej: stykać się (o bilach), dotykać.

Tutamina *l.* środki ochronne.

Tute hoc intristi, tibi omne est exedendum *l.* co nawarzyłeś, to zjedz sam.

Tutela *l.* opieka.

Tutka *n.* torebka z papieru zawiniętego lejkowato na towary suche i sypkie; rurka; rurka z bibułki do papierosów.

Tutor *l.* opiekun; kurator; wychowawca.

Tutta la forza *w.* w *muz.* całą siłą.

Tutte corde *w.* nie naciskać żadnego pedału.

Tutti *w.* wszyscy, cała orkiestra.

Tutti frutti *w.* mieszanina różnych owoców; mieszanina.

Tutti-quanti *w.* *iron.* wszyscy razem, i tym podobni, wszyscy jednakowi.

Tutum silenti praemium *l.* milczenie może być pewne nagrody.

Tuwalnia *w.* ręcznik, chusta, obrus; ręcznik, który ministranci trzymają dla przystępujących do Komunji św.

Tuz *n.* as w kartach; *przen.* człowiek, zajmujący wysokie stanowisko w społeczeństwie, dygnitarz; **t-y**, *żart.* uderzenia (pięścią, kijem).

Tuzin *f.* dwanaście sztuk.

Tużurek *f.* rodzaj czarnego surduta męskiego, na dwa rzędy guzików, przywdziewanego szczególniej na uroczystości, na wizyty.

Twist *a.* *(tuist)* angielska tkanina bawełniana wykonana na maszynie; napój z wódki, piwa i jaj.

Two-pence *a.* *(tu-pens)* moneta angielska: dwa pensy.

Tyara *ob.* **Tjara.**

Tybel, Tebel *n.* czop, klin, kołek.

Tybet, delikatna tkanina wełniana, wyrabiana z wełny kóź tybetańskich.

Tybinki, Tebenki, te części nóg, które się opierają na siodle; siedzenie; kawałki skóry, wiszące u siodła dla ozdoby; **dostać po tybinkach**, dostać chłostę.

Tyburn *a.* (*tajbörn*) plac, na którym niegdyś tracono skazańców w Londynie.

Tycho me vocat *l.* Tycho mnie woła, muszę wyjść (z potrzebą) (od Tycho de Brahe, który, nie śmiejąc wstać od stołu cesarskiego, zachorował gwałtownie i umarł).

Tyflotypografja **g.* drukowanie wypukłemi literami dla niewidomych.

Tyfoftalmja **g.* epidemiczne egipskie zapalenie oczu.

Tyfoidalny *nl.* tyfusowy.

Tyfomanja *nl.* śpiączka połączona z gorączką i obłędem.

Tyfon *g.* *mitol.* potwór pokonany przez Zeusa; gwałtowny orkan, wiejący na oceanie Indyjskim, tajfun.

Tyftyk *tur.* gatunek tkaniny bawełnianej.

Tyfus *g.-l.* dur, durzyca, silna choroba gorączkowa; **t. głodowy** rozwija się skutkiem złego powietrza, głodu i nędzy.

Tygiel *n.* naczynie używane do topienia metali; rynka.

Tygrys *g.-l.* wielki zwierz drapieżny, żyjący w Azji; **tygrysie oko**, kamień ozdobny, minerał brunatno żółtej barwy, mieniący się w złociste prążki.

Tyjady *g.* *ob.* **Menady, Bachantki.**

Tykal *ob.* **Tikal.**

Tykiet *ob.* **Ticket.**

Tyloma **g.* zgrubienie i stwardnienie naskórka, odcisk, nagniotek.

Tylopoda **g.* zwierzęta zrosłopalczaste.

Tymbal *a.* potrawa z ptactwa a. z ryb w kremie z bitej śmietanki a. w pianie z białek.

Tymele *g.* w teatrze starogreckim podwyższenie ołtarzowe w miejscu, gdzie się odbywały tańce chórowe.

Tymokracja *g.* forma rządu, oddająca władzę i godności państwowe właścicielom ziemskim i ludziom bogatym, stosownie do oszacowanego ich majątku, oligarchja.

Tymol *nł.* olejek aromatyczny, wyrabiany z tymianu przez dystylację, ma własności antyseptyczne.

Tymon *g.* mizantrop, tetryk, człowiek, widzący w ludziach tylko wady i unikający ludzi (od nazwiska Ateńczyka).

Tymopatja **g.* choroba umysłowa, obłąkanie.

Tympan a. **Tympanum** *g.-ł.* kotły u Greków i Rzymian, instrument dęty podobny do bębna i tamburyna, ze spodem zaokrąglonym, z wierzchu obciągnięty skórą, używany w orkiestrze i przy uroczystościach religijnych; łuk nade drzwiami, ozdobiony mozajką lub płaskorzeźbą; w *anat.* część ucha wewnętrznego, bębenek uszny.

Tympani coperti *w.* bębny przysłonięte suknem a. krepą, żeby wydawały głuchy, smutny odgłos.

Tympanista *g.* grający w orkiestrze na tympanach.

Tyndarydzi *g.* dwaj bliźnięta Dioskury: Kastor i Polluks *(ob.)* oraz siostra ich Helena, dzieci Tyndara, króla lacedemońskiego, i Ledy.

Tynf, Tymf, dawny pieniądz polski wartości 18 k. (od nazwiska Tymfa właść. Timpfa z Torunia, zawiadującego mennicą w r. 1662).

Tynk *n.* powłoka ścian budynku, zaprawa wapienna narzucona na nie i zatarta.

Tynkal *malajs.* boraks rodzimy, znajdowany na brzegach niektórych jezior chińskich i kalifornijskich.

Tynktura *ł.* alkohol; roztwór jakichkolwiek substancji rozpuszczalnych w spirytusie.

Tynta *w.* ton, barwa obrazu, dobór barw światła i cieni; odcień.

Tyny *norw.* wieżyczki, nad szczyt budynku sterczące.

Typ *g.-ł.* kształt zasadniczy; wzór, pierwowzór, cecha; przedstawiciel rodzaju, gatunku; postać łącząca w sobie cechy wybitne, dostrzegane mniej wyraziście u mnóstwa innych osobników; **t-y,** czcionki drukarskie; **typowy,** zgodny z jakim typem, pierwowzorem, przedstawiający wszystkie a. najwybitniejsze znamiona typu; charakterystyczny, znamienny.

Typhlitis *nł.* zapalenie ślepej kiszki.

Typograf **g.* drukarz.

Typografja **g.* drukarstwo.

Typolitografja **g.* drukowanie z odbitek otrzymanych z pisma lub drzeworytu, a przeniesionych na kamień.

Typolog **g.* znawca, badacz typów, uczący poznawać typy.

Typologja **g.* nauka o typach i ich teorja; nauka o pierwowzorach w Starym Testamencie i ich stosunku do chrześcijaństwa.

Typometr **g.* przyrząd mierniczy, służący do mierzenia liter drukarskich lub oczek czcionek.

Typometrja **g.* sztuka drukowania map według kawałków modeli.

Typotelegraf **g.* telegraf elektryczny, drukujący literami.

Typtologja **g.* rozmowa z duchami za pomocą pukań (termin spirytystyczny).

Tyrada *f.* w *muz.* i *śpiewie*: ozdoba pomiędzy dwoma tonami, którą się wykonywa, szybko przebiegając tony między temi leżące; długa mowa, potok słów w tonie deklamacyjnym, przesadne górnolotne wyrażanie się.

Tyraljer *f.* w wojsku: celny strzelec, walczący przed główną linją w szyku rozrzuconym.

Tyraljerka *f.* prowadzenie bitwy szeregami rozproszonemi, szykiem rozrzuconym.

Tyran *g.-ł.* w starożytności: jedynowładca panujący absolutnie; *przen.* człowiek bezwzględny, okrutnik, ciemiężca.

Tyranizować *nł.* dręczyć, znęcać się, opanowywać; zmuszać kogo do czegoś egoistycznie.

Tyranja *g* okrutne samowolne rządy, ciemięstwo, okrucieństwo.

Tyrezjasz, słynny, ślepy wróżbita w Tebach w staroż. Grecji.

Tyriasis *nł.* chorobliwe łuszczenie się skóry; chorobliwa chuć płciowa.

Tyrolienne *f. (tiroljen)* powolny taniec tyrolski w tempie walca; śpiewka tyrolska.

Tyrońskie znaki, skrócenia w pisaniu, które wynalazł Tiro, wyzwoleniec Cycerona.

Tyrs, Tyrsus *g.* laska Bachusa, otoczona bluszczem i liściem winogronowym, zakończona szyszką.

Tyrteusz, słynny grecki poeta, który w VII w. prz. Chr. pieśniami swemi entuzjastycznemi przyczynił się do zwycięstwa Spartan w ich wojnie z Messyną.

Tytan *g.* pierwiastek *chem.* metal ciemno-szary, trudno topliwy; przydomek Heljosa bożka słońca; *przen.* olbrzym, siłacz. (w *mitol.* greck. **Tytani,** synowie bogów Uranosa i Gai, pokonani przez Zeusa, który ich wtrącił do Tartaru (piekła), a dowódcę ich Atlasa skazał na dźwiganie nieba; **tytaniczna praca,** praca wielka, wymagająca wielkich wysiłków.

Tytanida *g.* córka Tytana, olbrzymka.

Tytanja *g.* w *mit.* królowa elfów, nimfa, chwilowo zakochana w prostaku; jej mężem był Oberon *(ob.)*.

Tytel *n.* znak skrócenia wyrazów albo liter.

Tytularny *nł.* posiadający tylko tytuł, rangę, bez odpowiedniej władzy, honorowy.

Tytulatura *nł.* forma tytułowania.

Tytuł *ł.* nazwa; napis na dziele, na rozdziale; nazwa godności, urzędu; prawo do czegoś, miano; **tytułować,** nazywać kogo, wymieniać jego tytuły, godności, urzędy; nadawać tytuł utworowi literackiemu, artystycznemu; **tytułowy bohater,** osoba w powieści a. w utworze scenicznym, której nazwisko służy jednocześnie za tytuł utworu.

Tywun, Tywon *ob.* **Ciwun.**

Tyzanna *f.* odwar z ziół lekarskich.

Tyzyfona *g. mit.* jedna z trzech furji.

U.

U. *skr.* **Ultimo** *(ob.)*; *skr.* **Uso** *(ob.)*.

Uadi *ob.* **Wadi.**

Ubi amici, ibi opes *ł.* gdzie są przyjaciele, tam pewno są bogactwa.

Ubi bene, ibi patria a. **Patria est ubicunque est bene** *ł.* gdzie dobrze, tam ojczyzna (dewiza egoistów).

Ubi crux, ibi lux *ł.* gdzie krzyż, tam światło (z wiary płynie prawda).

Ubikacja *nł.* mieszkanie, pomieszczenie, pokój; właściwość jakiej rzeczy znajdowania się na jakim miejscu.

Ubikwista *nł.* wszędzie obecny; ten, kogo wszędzie można znaleźć; ten, któremu wszędzie dobrze; wyznawca wszechobecności Ciała Chrystusa w chlebie komunijnym.

Ubi lex, ibi poena *ł.* gdzie jest prawo, tam jest kara.

Ubi opes, ibi amici *ł.* gdzie są dostatki, tam są i przyjaciele.

Ubi periculum, ibi lex *ł.* gdzie jest niebezpieczeństwo, tam powstaje prawo.

Ubique *ł.* wszędzie.

Ubiquitas *nł.* wszędobylstwo; istnienie we wszystkich miejscach.

Ubi rem meam invenio, ibi vindico *ł* gdzie rzecz moją znajduję, tam ją zabieram.

Ubi silentium v. solitudinem faciunt, pacem appellant *ł.* gdzie milczenie nakazują albo pustkę (zniszczenie) czynią, nazywają to pokojem.

Ubi societas, ibi jus est *ł.* gdzie jest zespolenie ludzkie, tam musi być porządek prawny.

U. c. w *muz. skr.* **Una corda** *(ob.)*.

Ucalegon ardet, paries cum proximus ardet *ł.* Ukalegon (zam. dom Ukalegona) gore, gdy dom najbliższy (sąsiedni) gore, t. j. gdy niebezpieczeństwo grozi sąsiadowi, my także jesteśmy zagrożeni.

Uditore *w.* audytor; **u. santissimo,** mianowany przez Papieża najwyższy sędzia w Rzymie.

Udometr *ł.* deszczomierz.

Ueberbrettl *n.* przedstawienie sceniczne o zakroju secesyjnym, z przewagą żywiołu lirycznego, nadscena.

Uebermensch *n.* nadczłowiek, człowiek przyszłości, wyższy nad prawa ludzkie, który siłą swego gienjuszu nad innymi panować będzie (podług filozofa Nietzsche'go).

Ueberwerthung der Werthe *n. dosł.* przewartościowanie wartości: ocenienie krytyczne dotychczasowych poglądów ogólnych na stosunki społeczne i poprawa tych poglądów.

Üeblich *n.* będący w zwyczaju, w użyciu.

U-Eisen *n.* żelazo korytkowe, które w przecięciu ma kształt zbliżony do wielkiego U (właściwie |_|).

Uffizi *w.* *(Uffici)*, wielki pałac we Florencji, zawierający słynną galerję obrazów i bibljotekę narodową.

Ufnal *n.* gwóźdź do przybijania podkowy.

Ugier *n.* *ob.* **Ochra.**

Ugro-fińskie języki, języki Węgrów czyli Madziarów, Estów, Finnów, Lapończyków i wielu plemion mieszkających w półn. Rosji.

U. i. *skr.* **Ut infra** *(ob.)*.

U. I. O. G. D. *skr.* **Ut in omnibus glorificetur Deus** *l.* niech będzie Bóg we wszystkim pochwalony.

Uitlaenderzy, nienaturalizowani mieszkańcy Transwalu (dawniej Anglicy).

U. J. D. *skr.* **Utriusque juris doctor** *(ob.)*.

Ukalegon *g.* mądry doradca (od imienia mądrego Trojańczyka); *ob.* **Ucalegon.**

Ukartować, uknuć, usnuć coś przeciwko komu.

Ukaz *r.* rozkaz; rozporządzenie Cesarskie w Rosji.

Ulak *tur.* turecki urzędowy goniec konny, który mocen jest każdemu spotkanemu jeźdźcowi zamienić jego konia na swego zmęczonego.

Ulceracja *nł.* jątrzenie się rany, ropienie.

Ulema, Ulem *tur.* uczony prawnik, teolog i duchowny u Turków.

Ulisses *l.* (**Odyseusz** *g.*), król Itaki, jeden z bohaterów wojny Trojańskiej, odznaczał się przebiegłością.

Ulitis *nł.* zapalenie dziąseł.

Ulmus *l.* wiąz.

Ulotica *nł.* środki lekarskie zabliźniające.

Ulster *a.* *(ölstr)* długie obcisłe palto w stanie ściśnięte.

Ult. *skr.* **Ultimo** *(ob.)*.

Ulteriora *l.* rzeczy dalsze.

Ultima dies *l.* dzień ostatni (życia), kres.

Ultima ratio *l.* argument rozstrzygający, najsilniejszy argument; **u. r. regum** *l.* ostateczne środki królów (armaty, proch i kule).

Ultima Thule *l.* najdalsza, ostateczna granica; kres czego; starożytna nazwa wyspy najdalej na północ posuniętej, odkrytej w r. 325 przed Chr. przez wyprawę pod wodzą astronoma Pytheasa z Massylji (dziś Marsylji), oznaczająca prawdopodobnie Islandję.

Ultimatum *nł.* nieodwołalne postanowienie, ostateczne warunki podane przy układach, pod groźbą zerwania układów lub wypowiedzenia wojny.

Ultima volta *w.* w *muz.* ostatni raz.

Ultimo *l.* w ostatnim dniu miesiąca (jako w dniu regulacji i zapłaty rachunków albo dostawy sprzedanego towaru).

Ultimum refugium *l.* ostatnie schronienie.

Ultimus *l.* ostatni.

Ultor *l.* mściciel.

Ultra *l.* z tamtej strony, ponad, nadto, nadmiernie, przechodzący granicę: **u. alterum tantum**, więcej niż dwa razy tyle; **u. captum**, więcej niż rozum objąć może: **u. citraque**, tu i owdzie. Przy złożeniach z **ultra-** *ob.* też pod drugim członem (złożenia).

Ultracyzm *nł.* skrajność, przesada pojęć posunięta aż do ostateczności.

Ultrademokrata, krańcowy demokrata.

Ultrafjoletowe (chemiczne) i **ultra-purpurowe** (cieplikowe) promienie, promienie światła niewidzialne dla oka ludzkiego, lecz powodujące zmiany fizyczne i chemiczne.

Ultraliberalny, krańcowo liberalny, przesadnie wolnomyślny.

Ultramaryn *śrł.* *ob.* **Lapis lasuli.**

Ultramaryna *śrł.* farba niebieska; farbka.

Ultramonarchista, gorliwy zwolennik i obrońca monarchizmu.

Ultramontanin *nł.* gorliwy stronnik interesów Kościoła, wszechwładztwa Papieża i duchowieństwa.

Ultra posse nemo obligatur *l.* nikt nie jest obowiązany więcej czynić niż może.

Ultrapurpurowe promienie *ob.* **Ultrafjoletowe.**

Ultrarojalista, gorliwy stronnik władzy królewskiej.

Ultraserwilista, przesadny służalec.

Ułan *tat. dosł.* młodzieniec; żołnierz konny, uzbrojony piką z chorągiewką i szablą.

Ułus *tat.* wieś tatarska, złożona z namiotów.

Umbra *l.* odmiana ziemista rudy żelaznej, kreda i farba ciemno-brunatnego koloru.

Umbraculum *l.* miejsce cieniste, altana; sklepienie nad ołtarzem, podparte filarami.

Umbrelka *f.* zasłona, daszek na oczy, zasłona lampy.

Umdruk *n.* przedruk, odbitka drukowana do przeniesienia na kamień litograficzny.

Uminta *h.* ulubiona w półn. Ameryce potrawa z kukurydzy, soli, cukru, korzeni, gotowana w wodzie, a potem z masłem upieczona.

Umsatz *n.* *(umzac)* obrót pieniężny, sprzedaż.

Una corda *w.* w *muz.* grać na jednej strunie; znak przyciśnięcia pedału lewego.

Unanimiter *l.* jednomyślnie.

Unam sanctam *l.* początkowe słowa i nazwa bulli Papieża Bonifacego VIII z dnia 18 listopada 1302 r., dotyczącej najwyższej władzy Papieża.

Una navi ne commitas omnia *l.* jednemu okrętowi nie powierzaj wszystkiego.

Una salus victis nullam sperare salutem *l.* jedynym ratunkiem dla zwyciężonego, nie oczekiwać żadnego ratunku.

Una serie *l.* w nieprzerwanym porządku, kolejno, jedno za drugim.

Una voce *l.* jednogłośnie, jednym głosem.

Uncja *l.* waga aptekarska=dwunastej części funta, podług metrologji aptekarskiej, u nas obowiązującej=7 zołotnikom.

Uncjalne *nł.* **litery**, początkowe litery calowe, największy gatunek liter.

Uncle Sam *a.* *(önkl sem)* *dosł.* wuj Samuel; nazwa żartobliwa nadana Stanom Zjednoczonym od początkowych głosek: U. S. Am.= United States America.

Undacja *l.* ruch fal, ruch falowy serca.

Undecima *w.* w *muz.* jedenasty stopień gamy licząc od toniki.

Undecimola *w.* grupa z jedenastu nut.

Unde fames homini vetitorum tanta ciborum? *l.* dlaczego człowiek tak pożąda tego, co zakazane?

Undekagon *nł.* jedenastokąt, wielobok o jedenastu bokach i tyluż kątach.

Underground line *a.* *(öndrgraund lajn)* kolej podziemna.

Unde venis et quo tendis? *l.* skąd przychodzisz i dokąd dążysz? (pytanie stosujące się nietylko do ludzi, ale i do teorji filozoficznych i moralnych, których dążności wydają się niezupełnie jasnemi, wątpliwemi a. zgoła szkodliwemi.

Undruk *ob.* **Umdruk.**

Undulacja *nł.* falowanie, ruch falowy (światła, głosu); wibracja w instrumentach smyczkowych; **undulacyjna teorja**, przypisująca światło i ciepło drganiom eteru.

Undyna *ob.* **Ondyna.**

Unerwienie *ob.* **Nerwacja.**

Un frère est un ami donné par la nature *f.* *(ę frer e lę nami done par la natür)* brat jest naturalnym przyjacielem.

Ung. *skr.* **Unguentum** *l.* maść.

Unguibus et rostro *l. dosł.* pazurami i dziobem, t. j. bronić się wszelkiemi siłami.

Ungulata *nł.* zwierzęta kopytne.

Un homme averti en vaut deux *f.* *(ę nom averti ą wo dö)* człowiek przestrzeżony (np. o grożących niebezpieczeństwach, trudnościach i t. p.) wart tyle co dwaj (nieprzestrzeżeni).

Unicum *l.* unikat *(ob.)*.

Unifikacja *nł.* zjednoczenie, połączenie części w całość.

Uniform *f.* ubranie według przepisanej formy, mundur.

Uniformiści *nł.* ludzie pragnący jednakowego ukształtowania wszystkich państw i religji.

Unigenitus *l.* Jednorodzony (Syn Boży), pierwsze słowa i nazwa bulli Papieża Klemensa XI z r. 1713 przeciwko Jansenistom.

Unikat *nł.* jedyny w swoim rodzaju, nadzwyczajna rzadkość.

Unilateralny *nł.* **kontrakt**, umowa jednostronna, która obowiązuje tylko jedną stronę.

Uninominalne *nł.* **głosowanie**, w którym każdy wyborca pisze na kartce jedno tylko nazwisko, a potrzebną ilość wybranych oznacza się z tych, którzy otrzymali największą ilość głosów, losowanie zaś rozstrzyga w razie równości głosów.

Union commerciale *f.* *(ünją komersjal)* związek handlowy.

Union (l') fait la force *f.* *(lünją fe la fors)* łączność daje siłę.

Union-line *a.* *(junien-lajn)* droga parostatków pocztowych do Ameryki.

Unio prolis a. Unio prolium *l.* przyjęcie cudzego dziecka za swoje, przyjęcie go do równych praw ze swojemi dziećmi; równouprawnienie dzieci z różnych małżeństw.

Unisono *w.* (*skr.* **Unis**) w *muz.* jednobrzmiąco, jednogłośnie wszyscy, gdy we wszystkich głosach i na wszystkich instrumentach brzmi ten sam ton, choć w różnych oktawach; jedno-

cześne brzmienie tych samych tonów na wszystkich instrumentach muzycznych, we wszystkich głosach.

Unita *nł.* należący do kościoła wschodnio-katolickiego.

Unitarjanie a. **Unitarjusze** *nł.* sekta przyjmująca jedną tylko osobę Boską, odrzucając naukę o Trójcy św.

Unitaryzm *nł.* w polityce: dążenie do jedności państwowej (przeciwieństwo: federalizm).

United Kingdom *a. (junajted kindom)* Zjednoczone Królestwa.

United States of North-America *a. (junajtet stets)* Stany Zjednoczone Ameryki Północnej.

Unitis viribus *ł.* zjednoczonemi siłami.

Universal-Lexicon [*n.*] słownik wielojęzykowy, encyklopedja powszechna wszystkich wyrazów i umiejętności.

Universitas non delinquit *ł.* ogół nie dopuszcza się przewinienia, czyn spełniony przez ogół nie jest przewinieniem.

University-extension *a. (juniwersiti ekstenszn)* uniwersytet ludowy w Anglji i Ameryce.

Univira *nł.* kobieta z charakteru swoiego poprzestająca na jednym ukochanym mężczyźnie—mężu.

Univocus *ł.* jednoznaczny, jednogłośny.

Uniwersalizm *nł.* dążność umysłu do objęcia wszystkiego; rozwijanie umysłu wszechstronne, bez przewagi jakiegobądź kierunku; wszystkowiedztwo, encyklopedyczne ukształcenie; nauka o ogólnej łasce Bożej, rozciągającej się na wszystkich ludzi.

Uniwersalny *ł.* powszechny, wszechstronny; **u. spadkobierca**, główny spadkobierca; **u. środek**, środek pomagający w każdym przypadku; **u. gienjusz**, człowiek odznaczający się we wszystkich kierunkach wiedzy, we wszystkich dziedzinach sztuk pięknych; *iron.* człowiek z pretensjami nieuzasadnionemi do wszystkowiedztwa; **u-a monarchja**, monarchja ogarniająca całą kulę ziemską, wszystkie kraje i ludy; **u-e lekarstwo**, lekarstwo skuteczne we wszystkich chorobach, panaceum; **uniwersalność**, wszechstronność.

Uniwersał *ł.* list królewski przedsejmowy; list okólny.

Uniwersum *ł.* świat, wszechświat.

Uniwersytet *ł.* najwyższy publiczny zakład naukowy, wszechnica; **u. ludowy**, wykłady systematyczne popularne, ustne a. listowne, obejmujące jaki odłam wiedzy, przeznaczone dla publiczności, nie posiadającej wyższego wykształcenia.

Uniwokalny *nł.* jednoznaczny.

Unja *ł.* związek, zjednoczenie, połączenie; **u. dynastyczna** a. **personalna** a. **osobista**, związek 2-ch państw mających rząd odrębny, lecz jednego monarchę (np. Austrja i Węgry); **u. realna**, związek państw mających wspólnego monarchę i wspólny parlament (np. Anglja i Szkocja); **u. monetarna łacińska**, zawarta r. 1865 i wielokrotnie uzupełniana, ogranicza prawo bicia srebrnej monety przez państwa do niej należące (Francję, Belgję, Włochy, Szwajcarję i in.) i ujednostajnia wartość ich monet.

Unjoniści *nł.* zwolennicy zjednoczenia, utrzymania związku; w St. Zjednoczonych Ameryki Półn., podczas wojny domowej 1861—1864 stronnicy utrzymania jedności państwowej i wyzwolenia niewolników.

Unkcja *ł.* namaszczenie, poświęcenie.

Unkosten *n.* koszty.

Unlimited *a. (önlimitid)* nieograniczony, nieokreślony.

Uno actu *ł.* jednym (nie przerywanym) działaniem.

Uno animo *ł.* jednomyślnie.

Uno contextu *ł.* w jednym ciągu, w nieprzerwanym tekście.

Uno ictu *ł.* jednym ciosem.

Un poco *w.* w *muz.* trochę; **u. p. adagio**, trochę wolniej; **u. p. piu lento**, trochę powolniej.

Un quart d'heure de grâce *f. (ę kar dör dö gras) dosł.* kwadrans łaski: dozwolone spóźnienie się na obiad proszony.

Un sot trouve toujours un plus sot qui l'admire *f. (ę so truw tużur ę plü so ki ladmir)* głupi znajdzie jeszcze głupszego, który go podziwia.

Unterhaltungsabende *n.* w Prusach wieczory oświatowe, prowadzone w celu wynarodowienia Polaków.

Untoward-event *a. (öntoerd iwent)* zdarzenie niepomyślne, wypadek psujący szyki, krzyżujący plany.

Unum et idem a. **Unum idemque** *ł.* jedno i toż samo, jednakowo.

Unum pro multis dabitur caput *ł.* jedna głowa ofiaruje się dla wielu.

Unus multorum *ł.* jeden z wielu.

Unus post alterum *ł.* jedno po drugim.

Upas, trucizna zawierająca strychninę, którą mieszkańcy archipelagu indyjskiego napawają swoje strzały.

Upper tens *a. (öpr tens) dosł.* górnych dziesięciu: najbogatsi, miljonerzy, miljarderzy.

Uprawa *r.* zarząd.

Uproporcjonować, ustosunkować.

Uprzywilejowany, ten, komu nadano wyjątkowe przywileje; **u. spowiednik**, (u katolików) kapłan mający prawo rozgrzeszać przewinienia bardzo ciężkie; **u. od natury**, człowiek posiadający z urodzenia zalety stawiające go wyżej nad innych, np. gienjalne zdolności, talent, pogodę ducha, urodę.

U. R. *skr.* **Unsere Rechnung** *n.* nasz rachunek.

Uradnik *r.* starszy strażnik policji ziemskiej w Cesarstwie, mający nadzór nad powierzonym sobie rewirem; u kozaków: podoficer.

Uraemja **g.* choroba, pochodząca z zatrucia krwi moczem.

Uraeus *g. mit.* egipski smok skrzydlaty, owijający splotami swemi kulę wszechświata, oznacza wieczność, wyobrażany jest jako wąż skrzydlaty na głowach bóstw i królów egipskich.

Uragan *ob.* **Huragan.**

Uralo-altajskie języki i ludy rozpowszechnione w całej niemal Azji oraz częściowo w Europie: obejmują, jak sama nazwa wskazuje, dwa pokrewne szczepy, uralski: gałęzi samojedzka i fińsko-węgierska, oraz szczep altajski: gałęzi tur(k)ska, mongolska, tunguska i japońska.

Uran *g.* brat Ereba i Gai, bożek nieba; niebo jako namiot rozpięty nad ziemią podług dawnych pojęć greckich; nazwa planety najbardziej ze wszystkich planet oddalonej od słońca; nazwa pierwiastku chemicznego wchodzącego w skład niektórych rzadkich metali, odkrytego w r. 1789; Becquerel odkrył, że u. jest ciałem radjoaktywnym, przez co dał pochop do odkrycia innych takich ciał (np. radium) i do tworzenia nowych poglądów, utożsamiających materję i energję, oraz przewidywań możności rozpadania się atomów na ciałka jeszcze nieskończenie drobniejsze.

Uranja *g.* muza astronomji przedstawiana z globem w ręce; nazwa jednej z asteroid.

Uranografja **g.* opisanie nieba.

Uranolatrja **g.* czczenie nieba i gwiazd jako bóstw.

Uranolit **g.* kamień meteoryczny.

Uranologja **g.* nauka o niebie.

Uranometrja **g.* pomiary nieba i sporządzanie map nieba.

Uranoskop **g. ob.* **Teleskop.**

Uranoskopja **g.* obserwacja nieba, czynienie spostrzeżeń astronomicznych.

Uranowe promienie *ob.* **Becquerela promienie.**

Urbarja *śrgórnon.* [*nł.*] spisy pewinności gruntowych poddanych względem pana w czasie pańszczyzny w Austrji.

Urbi et orbi *ł.* miastu Rzymowi i całemu światu (błogosławieństwo Papieża): każdemu w szczególności i wszystkim wogóle.

Uremja *ob.* **Uraemia.**

Urentia *nł.* środki lekarskie gryzące, przypiekające.

Urerytryna **g.* osad czerwonawy w urynie artretyków.

Uretica **g.* leki moczopędne.

Uretra **g.* cewka moczowa.

Uretritis, **Uretroblenorrea** *g.* zapalenie cewki moczowej, rzerzączka, tryper.

Uretrotomja **g.* operacja chirurgiczna otworzenia cewki moczowej.

Urf *ar.* rozkaz gabinetowy sułtana.

Urfeda *stgierm.* u daw. Germanów przysięga unikania zemsty za krzywdy.

Urgens *ł.* przynaglenie, odezwa piśmienna, skłaniająca do pośpiechu.

Urgent *f. (ürża*n*)* niecierpiący zwłoki (interes, sprawa).

Urgon, formacja w pokładach trzeciorzędnych tworząca pokłady gliny i marglu grubości nieraz do 3,000 stóp.

Urgować *ł.* przyśpieszać, kłaść nacisk na co, przynaglać.

Urim i Tummim *ob.* **Tummim.**

Urjańskie perły, perły prawdziwe.

Urjaszowy list, znane ze

Starego Testamentu zlecenie, które powierzył król Dawid swemu oficerowi Urjaszowi, wiedząc, że spełnienie go Urjasz życiem przypłaci; *przen.* podobne zlecenie dane komu.

Urjel *hebr. dosł.* płomień boży; imię jednego z czterech archaniołów, otaczających tron Boga.

Urlop *n.* uwolnienie na pewien czas od pełnienia obowiązków.

Urna *l.* naczynie gliniane lub metalowe w kształcie wazonu, służące w starożytności do przechowywania popiołów zmarłych, popielnica.

Urning **g.* zwolennik miłości chłopięcej.

Urolit **g.* kamień moczowy (choroba).

Urologja **g.* nauka o moczu, urynie.

Uroskopja **g.* badanie moczu.

Urszulanki, zakon żeński reguły św. Augustyna, założony w r. 1537, zajmujący się pielęgnowaniem chorych i wychowywaniem dziewcząt.

Urtykacja *nl.* chłosta pokrzywami (używana jako lek na znieczulenie a. na niedowładność członków ciała).

Uryna *l.* mocz.

U. S. *skr.* **United States** *(ob.).*

U. s. *skr.* **Ut supra** *(ob.).*

Usage *f. (üsaż) ob.* **Usance.**

Usance *f. (üza^{n}s)* zwyczaj przyjęty.

Uskoki *serb.* wychodźcy serbscy, którzy w XVII w. przenieśli się do Węgier i Wenecji, gdzie położyli zasługi, walcząc mężnie z Turkami.

Uso *w.* zwyczaj handlowy; termin wypłaty wekslu zwyczajem ustalony; **u. tara**, tara zwyczajowa.

Usowechsel *n.* weksel płatny w terminie ustalonym zwyczajowo.

Usque adeone mori miserum est? czy aż tak wielkim nieszczęściem jest umierać?

Usque ad finem *l.* aż do końca; **u. ad f. spera contra spem**, miej nadzieję wbrew oczekiwaniu, przeczuciu.

Usque ad nauseam *l.* aż do znudzenia, do ckliwości, do obrzydliwości.

Usucapio *l.* posiadanie skutkiem przedawnienia.

Usurarius *l.* lichwiarz.

Usurpatio juris *l.* przywłaszczenie sobie prawa.

Usus *l.* zwyczaj; zwyczajem przyjęty; **u. est magister optimus**, doświadczenie jest najlepszym nauczycielem; **u. est tirannus**, zwyczaj (nawyknienie, moda), tyranizuje, wywiera przymus.

Ususfructus *l.* używalność, prawo używalności.

Usus loquendi *l.* zwyczaj wyrażania się, zwyczajowy sposób mówienia; biegłość w przemawianiu, nabyta doświadczeniem.

Usus te plura docebit *l.* więcej nauczy cię praktyka.

Ut *w.* w *muz.* pierwszy stopień gamy; inaczej: *c, do.*

Ut aliquid fecisse videatur *l.* aby widziano, że coś się robi, aby był pozór roboty.

Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas *l.* choć siły nie dopisują, jednakże chęć jest chwalebna.

Ut doctis placet *l.* jak się uczonym podoba; twierdzić tak, jak się uczonym wydaje.

Utensylja *l.* sprzęty, narzędzia i przybory potrzebne do jakiego zajęcia.

Utermarkowski piec, piec ceglany, obity blachą.

Uterus *l.* macica.

Ut exemplum docet *l.* jak przykład uczy.

Ut fabula docet *l.* jak bajka (przypowieść) uczy.

Ut fama fert *l.* jak wieść niesie.

Ut fata trahunt *l.* jak losy prowadzą, na łasce losów.

Ut homines sunt, ita morem geras *l.* na czyim wózku jedziesz, tego piosnkę śpiewaj.

Utile dulci *l.* przyjemne łączyć z pożytecznym.

Utilité *f. (ütilite)* użyteczność; *przen.* człowiek użyteczny nietyle swoim talentem, ile sumiennym pełnieniem swych obowiązków.

Utinam sim falsus vates *l.* obym był fałszywym prorokiem.

Ut infra *l.* jak niżej.

Uti possidetis *l.* w granicach teraźniejszych; umowa między państwami prowadzącemi wojnę, że każde z nich zatrzyma ziemie, które zajęło.

Uti rogas *l. dosł.* „jak proponujesz" w staroż. Rzymie wyrażenie, służące za znak przystania na projekt prawa.

Ut lupus ovem amat *l.* kocha jak wilk owcę.

Utopista *nl.* marzyciel, dążący do czegoś niedoścignionego.

Utopja **g. dosł.* kraj, którego niema nigdzie; kraj wymarzony, w którym wszystko jest doskonałe (podług satyry napisanej w r. 1516 prz. Tomasza Morusa); *przen.* urojenie niepodobne do urzeczywistnienia, rzecz niedościgła, mrzonka.

Utrakwista *nl.* przyjmujący Komunję św. pod dwiema postaciami: chleba i wina (dawna nazwa gałęzi Husytów).

Utrakwistyczny *nl.* dwujęzykowy.

Utrakwizacja *nl.* zamiana instytucji, w której używano jednego tylko języka, na instytucję, w której porówno używane są dwa języki.

Utrakwizm *nl.* system szkolny dwujęzykowy w niektórych krajach, gdzie są dwa języki krajowe.

Utrecht, gatunek aksamitu.

Ut, re, mi, fa, sol, la, si *w.* nazwa włoska tonów gamy djatonicznej: c, d, e, f, g, a, h.

Ut retro *l.* jak drugostronnie.

Utriusque juris doctor *l.* doktór obojga praw (cywilnego i kanonicznego).

Ut saltim liceat certos habuisse dolores *l.* żeby ostatecznie wolno było czuć pewne bóle (nie kryjąc się z tym, że się je czuje).

Ut salutabis, ita salutaberis *l.* jak ty komu, tak on tobie.

Ut semel emissum est, volat irrevocabile verbum *l.* co raz powiesz, to już się nie da cofnąć.

Ut sementem feceris, ita metes *l.* jaki siew, taki plon.

Ut sequitur *l.* jak następuje, a mianowicie.

Ut supra *l.* jak wyżej.

Utylitarny *l.* pożyteczny materjalnie.

Utylitaryzm *nl.* pogląd, według którego każdy powinien dążyć do osiągnięcia jak największych korzyści i pomyślności społecznej.

Utylizacja *nl.* zużytkowanie, spożytkowanie, wyciąganie korzyści z tego, co dotąd było nieużyteczne.

U. ü. V. *skr.* **Unter üblichem Vorbehalte** *n.* pod warunkami przyjętemi zwyczajem.

Uwertura *f. dosł.* rozpoczęcie; utwór muzyczny będący wstępem do opery i często na jej motywach oparty.

Uwrjer *ob.* **Ouvrier.**

Uxorem malam obolo non emerem *l.* nie kupuj złej żony choćby za grosz.

Uxorio nomine *l.* w imieniu żony, za nią.

Uzans *ob.* **Usance.**

Uzbekowie *tat.* szeroko rozsiadłe plemię tatarskie, które niegdyś władało Bucharą, Chiwą, Kokanem i in.

Uzualiści *nl.* w daw. Polsce ci, co grywali do tańca i przy zabawach ludowych.

Uzurpacja *l.* bezprawne przywłaszczenie władzy.

Uzurpator *l.* przywłaszczyciel bezprawny władzy.

Uzurpować *l.* przywłaszczać sobie niesłusznie władzę, rościć sobie niesłuszną pretensję.

V.

V. rzymska cyfra 5.

V. w *muz. skr.* **Voce** *(ob.)* lub **Violino** *(ob.).*

v. *skr.* **vel, vertatur, verte, vide** *(ob.* te wyrazy).

Va banque! *f. (wa ba^{n}k)* o cały bank! (stawka w grze hazardowej).

Vacat *l.* miejsce wolne, próżne, nie zajęte, wakujące; w książce stronica pusta, nie zadrukowana.

Vacatio causaria *l.* uwolnienie z powodu kalectwa; **v. honesta**, uwolnienie z powodu starości.

Vacillante *a.* **Vagamente** *w.* w *muz.* wahając się.

Vacui dies *l.* dni wolne (od paroksyzmów choroby i od oznak, że paroksyzmy niebawem nastąpią).

Vacuole *nl.* wodniczki, miejsca próżne w galaretowatej masie zwierząt i roślin mikroskopowych.

Vacuum *l.* próżnia, miejsce puste; przestrzeń bez powietrza, a. w której sztucznie rozrzedzono powietrze.

Vacuum-aparat, przyrząd do suszenia zapomocą rozrzedzonego powietrza, używany szczególniej w cukrowniach.

Vacuum-cleaner *l.+a. (wacuum-klin*ə*r)* przyrząd z pompką ssącą powietrzną do uprzątania kurzu, bez rozmiatania go naokoło.

Vacuum-metr, przyrząd do mierzenia stopnia rozrzedzenia powietrza w Vacuum aparacie.

Vade in pace! *l.* idź w pokoju!

Vademecum *(vade mecum) l. dosł.* idź ze mną, tytuł książki służącej jako przewodnik w podróży, podręcznik kieszonkowy; przewodnik; tytuł książek do nabożeństwa.

Vade retro satanas *l.* odstąp szatanie!

Vadimonium *l.* poręczenie, poręczenie stawienia się przed sądem.

Vadium *l.* suma składana na pewność dotrzymania warunków umowy; zastaw,

kaucja, zakład, rękojmia, poręka.

Vae invalidis! biada słabym.

Vae mihi! *ł.* biada mi!

Vae misero! *ł.* biada nieszczęsnemu!

Vae soli! *ł.* biada człowiekowi samotnemu!

Vae tibi ridenti, quia mox post gaudia flebis *ł.* po śmiechu bywa płacz.

Vae victis! *ł.* biada zwyciężonym!

Vagamente *ob.* **Vacillando.**

Vagina *ł.* pochwa.

Vaginitis *nł.* zapalenie pochwy macicznej.

Vagus nervus *ł.* nerw błędny, to samo co: nerw sympatyczny, rozgałęzia się głównie w płucach i w żołądku

Vakeel *a.* *(wekil)* konsul w Indjach Wschodnich.

Vale! *ł.* bądź zdrów!

Vale et me ama! *ł.* bądź zdrów i kochaj mnie!

Valenciennes *f. (walaⁿsien)* gatunek cienkich koronek.

Vale et salve et me amare perge *ł.* bywaj zdrów i o mnie nie zapominaj

Valetudinarium *nł.* lecznica, szpital.

Valeur *f. (walör)* *ob.* **Walor**; **v. en** *(-aⁿ)* wartość w: (napis litografowany a. drukowany na blankietach wekslowych francuskich, do którego podpisuje się odręcznie: **en attente** *(aⁿ nataⁿt)* a. **en recouvrement** *(-rkuwrmuⁿ)* w oczekiwaniu; **v. en compte** *(-kąt)* w rachunku; **espèce** *(espes)* w gotowiźnie; **marchandise** *(marszaⁿdiz)* w towarze; **moi même** *(mua mem)* na siebie samego; **nous mêmes** *(nu mem)* na nas samych; **v. reçue** *(-rösü)* wartość otrzymana.

Valor notarum *ł.* wartość nut.

Value received *a. (welü risjiwd)* wartość otrzymana (pokwitowanie).

Valuta per dato *ł.* wartość dzisiejsza, procent podług dnia dzisiejszego.

Van *hol.* przed nazwiskiem oznacza miejscowość, z którego pochodzi ród, noszący to nazwisko.

Vana sine viribus ira est *ł.* próżny gniew bezsilnego.

Vaniloquentia *ł.* samochwalstwo.

Vanitas vanitatum et omnia vanitas *ł.* marność nad marnościami, próżność próżności i wszystko próżność.

Vaqueros *h.* polujący na bawoły, pasterze.

V. A. R. *skr.* **Votre Altesse Royale** *f. (wotr altes ruajal)* Wasza Królewska Wysokość (sposób tytułowania stosowany do osoby z rodziny królewskiej).

Var. w *muz. skr.* **Warjacja.**

Varia *ł.* rzeczy rozmaite, rozmaitości.

Variae lectiones *ł.* różne sposoby czytania (tego samego ustępu).

Variae sunt rerum figurae *ł.* różnie się rzeczy (sprawy) przedstawiają.

Varices *ł.* rozdęcie żył.

Varicocele *nł.* obrzmienie żył.

Varietas delectat *ł.* rozmaitość bawi.

Variétés *f.* teatr rozmaitości, w którym odbywają się przedstawienia różnorodne.

Varinas, nazwa najlepszego gatunku tytuniu z okolic miasta Varinas w rzeczypospolitej Ekwador w Ameryce Południ.

Variola *ł.* ospa; **v. vaccina**, ospa krowianka.

Varium et mutabile est femina *ł.* niestałym i zmiennym (stworzeniem) jest kobieta.

Varoli pons *ł.* most Varola, węzeł nerwowy między obu połowami móżdżku.

Varsovie *f.* Warszawa.

Vasa murrina *ł.* murzyńskie naczynia *(ob.)*.

Vasa sacra *ł.* naczynia święte.

Va t'en! *f. (wa taⁿ)* idź precz!

Vater *n. (fater)* ojciec.

Vatermörder *n.* wysoki stojący śpiczasty kołnierzyk męski noszony w pierwszej połowie XIX w.

Vaterstuhl *n. (fatersztul)* fotel wygodny.

Vates *ł.* wieszcz, prorok, poeta.

Va tout! *f. (wa tu)* niech wszystko idzie! (okrzyk w grze hazardowej).

Vaudeville *f. ob.* **Wodewil.**

Vauxhall *a. (uokshal)* nazwa słynnego ogrodu nad Tamizą, w którym odbywają się różne zabawy (od nazw. założycielki takiego ogrodu).

V. C. *skr.* **Vostro conto** *(ob.)*.

V. D. M. I. AE. *skr.* **Verbum Dei manet in aeternum** *ł.* słowo Pańskie zostaje na wieki.

Vecchio conto *w. (wekkio konto)* dawny rachunek.

Veda, Vedas *ob.* **Weda.**

Vederemo! *w.* zobaczymy!

Vedetta *ob.* **Wideta.**

Vedi Napoli e poi mori *w.* widzieć Neapol, a potym umrzeć (bo już nic piękniejszego niema na tym świecie—według przekonania mieszkańców Neapolu).

Veemente *w.* w *muz.* gwałtownie.

Vega *ar.* piękna błyszcząca gwiazda pierwej wielkości w Konstelacji Liry Orfeusza.

Vegetabilia *ł.* rośliny, pokarmy roślinne.

Vehiculum *ł.* w lecznictwie: substancja, która sama przez się nie jest lekarstwem, ale której używa się jako dodatku do właściwych lekarstw, ułatwiającego ich przyjęcie (np. dla urobienia w pigułkach).

Vehme, Vehmgericht *n.* tajemny sąd kryminalny średniowieczny w Niemczech, wyrokujący w sprawach, w których obwiniony, uznany za winnego, był skazywany na śmierć, a wyrok był wykonywany skrytobójczo.

Veilleuse *f. (wejöz)* lampka nocna, kaganek nocny, knotek osadzony w korku i pływający na oliwie; kobieta czuwająca przy chorym.

Veinard *f.* *(wenar)* człowiek, mający szczęście w razach gdy rozstrzyga los, traf, przypadek, hazard.

Vel *ł.* albo, lub, czyli.

Velamentum *ł.* okrycie, osłona, opaska; pozór; honorarjum artysty za jego dzieło.

Velarii *ł.* gwardziści czuwający przy osobie cesarza w staroż. Rzymie.

Velarium *ł.* wielka zasłona rozpinana ponad teatrem w staroż. Rzymie, osłaniająca widzów od słonecznego blasku i skwaru.

Veldt, Veld *hol.* step trawą porosły w południowej Afryce.

Velle et nolle *ł.* chcieć i niechcieć.

Veloce *w. (welocze)* szybko.

Velocissimo *w. (weloczissimo)* w *muz.* bardzo szybko, jak najszybciej.

Velociter-feliciter *ł.* kto się pośpieszy, ten zyskuje, ten pierwszy przychodzi.

Vélodrome *f. ob.* **Welodrom.**

Vel optima nomina non appellando fiunt mala *ł.* nawet najlepsze imiona giną, gdy się o nich milczy.

Velours *f. (welur)* aksamit.

Velouté *f.* gładki i przyjemny w dotknięciu jak aksamit.

Veloutine *f.* puder z bizmutu albo mąki ryżowej.

Velum *ł.* zasłona z przezroczystej tkaniny używana przez księdza do trzymania Monstrancji.

Vena poetica *ob.* **Wena.**

Venator *ł.* myśliwiec, łowiec.

Vendange *f. (waⁿdaⁿż)* winobranie.

Vendémiaire *ł. (waⁿdemjer)* jedenasty miesiąc w kalendarzu republikańskim francuskim, od 22 września do 21 października; miesiąc winobrania.

Vendetta *w.* zemsta krwawa dziedziczna u Korsykan.

Vendita *w.* sprzedaż, targ; loża.

Vendite, Vente *w.* narada karbonarów.

Venena *ł.* materje trujące, trucizny.

Venerabilis *ł.* czcigodny, szanowny.

Venerari parentes liberos decet *ł.* dzieci winny czcić rodziców.

Venia *ł.* pozwolenie, zwolnienie; **v. aetatis**, zwolnienie od warunku posiadania pewnego wieku, wymaganego do objęcia posady; **v. docendi** a. **legendi**, pozwolenie na wykładanie (w uniwersytecie); **v. sit**, niech mi wolno będzie; **v. studiorum**, zwolnienie od nauk i egzaminów wymaganych do otrzymania jakiego urzędu.

Veniat *ł. dosł.* niech przyjdzie: rozkaz stawienia się przed Papieżem.

Veni Creator *ł.* „Przybądź Stworzycielu"(początek hymnu kościelnego).

Veni Sancte Spiritus *ł.* „Przybądź Duchu Święty".

Veni, vidi, et Deus vicit *ł.* przybyłem, ujrzałem, a Bóg zwyciężył.

Veni, vidi, vici *ł.* przybyłem, zobaczyłem, zwyciężyłem (słowa zwycięskiego Cezara).

Venta *h.* oberża samotna przydrożna w Hiszpanji i w niektórych krajach Ameryki Środkowej i Południ.; *ob.* **Wenta.**

Vente *f.* *(waⁿt)* sprzedaż.

Venter *ł.* brzuch.

Venter non habet aures *ł.* żołądek nie ma uszu.

Ventôse *f.* *(waⁿtoz)* miesiąc wiatrów, szósty miesiąc we francuskim kalendarzu republikańskim od 19 lutego do 20 marca.

Ventre à terre *f. (waⁿtr a ter)* galopem, co tylko koń wyskoczyć może, w cwał.

Ventre-bleu! *f. (waⁿtr-blö)* do licha!

Ventriculus *ł.* żołądek.

Ventriloqium, Ventrilokwencja *nł.* brzuchomówstwo.

Venturae memores iam nunc estote senectae *ł.* już dziś należy pamiętać o starości mającej nadejść.

Venus *ł.* Wenera, Wenus, bogini piękności i miłości u Rzymian, grecka Afrodyte, nosiła wiele przydomków; **V. Anadjomene** *ob.* **Anadjomene; V. Vulgivaga**, to sa-

mo co: **Pandemos** *(ob.)*; **V. Urania**, niebiańska, bogini miłości platonicznej i in.; posąg tejże bogini, *ob.* **Milońska Venus**; **V. kallipyge**, Wenus o tłustych udach; *ob.* **Wenus.**

Verba docent, exempla trahunt *l.* słowa uczą, przykłady pociągają, lepszy przykład niźli rada.

Verba et voces, praetereaque nihil *l.* próżne słowa i nic więcej.

Verbalia *l.* wyrażenia słowne.

Verba non sunt verbera *l.* słowa nie są jeszcze uderzeniem.

Verba praescripta *l.* słowa przepisane.

Verba puellarum foliis leviora caducis *l.* słowa panieńskie są lżejsze od liści znikomych.

Verba veritatis *l.* słowa prawdy (słowa użyte w znaczeniu nagany lub wyrzutów).

Verba volant, scripta manent *l.* słowa ulatują, pismo zostaje.

Verbi causa a. **V. gratia** *l.* dla przykładu.

Verbi divini minister *l.* sługa słowa Bożego.

Verblender *n.* cegiełka biała a. kolorowa, mająca jedną stronę chropowatą, a trzy pozostałe gładkie, (nalepia się na powierzchni murów zamiast tynkowania, od którego jest ozdobniejsza i trwalsza).

Verboten *n.* wzbronione, zakazane.

Verbum *l.* czasownik, słowo; **v. activum**, słowo czynne; **v. auxiliarum**, słowo posiłkowe (być, nieść); **v. passivum**, słowo bierne.

Verbum Dei *ob.* **V. D. M. J. AE.**

Verbum nobile *l.* słowo szlacheckie; **v. n. debet esse stabile** *l.* słowo dane winno być dotrzymane.

Verbum sit sapienti *l.* mądremu wystarcza słowo.

Verde antico *w.* zielony starożytny marmur grecki.

Verd(h)andi *skand.* jedna z trzech Norn *(ob.)*, bogini teraźniejszości.

Verecundia mulierem ornat, non color fucatus *l.* kobietę zdobi wstydliwość, nie ozdoby zewnętrzne.

Vere scire est per causas scire *l.* wiedzieć dobrze jest to znać przyczyny.

Verfall *n.* przepadłe.

Verfalltag, **Verfallzeit** *n.* dzień, termin ostateczny w którym weksel winien być zapłacony.

Vergriffen *n.* wyczerpany, wyprzedany w zupełności, (o książce lub innym towarze).

Veritable *f.* *(weritabl)* prawdziwy, nie sfałszowany, nie podrobiony.

Veritas *l.* prawda.

Veritas odium parit, obsequium amicos *l.* prawda wznieca nienawiść, pochlebstwo (zjednywa) przyjaciół.

Veritas vincit *l.* prawda zwycięża.

Veritatem sequi et tueri justitiam *l.* iść za prawdą i zachowywać sprawiedliwość.

Verkehr *n.* *(ferker)* obrót, odbyt, ruch w interesie, ruch publiczności.

Verlag *n.* skład, magazyn; sprzedaż tytoniu; nakład (książki).

Verlagsbuchhandlung *n.* księgarnia nakładowa.

Vermeil *f.* farba czerwona: srebro pozłacane.

Vermes *l.* robaki.

Vermicelli *w.* *(wermiczelli)* makaron cienko pokrajany, wermiszel.

Vermillon *f.* *(wermiją)* czerwona farba z cynobru.

Vermuth *n.* białe gorzkie wino, dystylowane przez liście i kwiaty piołunu; także wódka lub likier gorzki.

Vernalis *l.* wiosenny.

Vernier *f.* *ob.* nonjusz.

Vernissage *f.* *(wernisaż)* *dosł.* pokostowanie; ostatni dzień przed publicznym otwarciem dorocznej wystawy obrazów w Paryżu.

Ver non semper viret *l.* wiosna nie zawsze jest zielona.

Verole *f.* *(werol)* ospa.

Verrotypja *nł.* sztuka przenoszenia światłodruków na szkło.

Ver sacrum *l. dosł.* święta wiosna; starorzymski zwyczaj ofiarowania Marsowi, jako bożkowi wiosny, wszystkich płodów wiosennych i wszystkiego, co się na wiosnę urodziło.

Versand *n.* wysyłka.

Versicolor *l.* różnobarwny.

Versifex *nł.* wierszorób, wierszokleta, lichy poeta.

Versio in rem a. **Versio in utilitatem** *l.* użycie na rzecz, na korzyść (czyją).

Versio interlinearis *l.* tłumaczenie umieszczone między wierszami.

Verso (z *dom.* **folio**) *l.* odwrotna strona kartki.

Versus cancrini *l.* „raki", czyli wiersze, które, czytane wstecz, wyrażają toż samo, np. *signa te, signa, temere me tangis et angis* = żegnaj się, żegnaj, zuchwale mię żgasz i dręczysz (słowa, przypisywane szatanowi).

Vert *skr* **Verte** a. **Vertatur** *ob.)*.

Vert antique *f.* *(wer a^n^tik)* bronzowe wyroby, naśladujące starożytne bronzy zzieleniałe.

Vertatur a. **Verte** *l.* obrócić (kartkę).

Vert de gris *l.* *(wer dö gri)* grynszpan.

Verte *ob.* **Vertatur.**

Vertebrata *l.* kręgowce, zwierzęta kręgowe (ssące, ptaki, gady, ziemnowodne czyli płazy i ryby).

Vert poli *f.* *(wer poli)* wyroby bronzowe powleczone pateną, gładkie, jak polerowane, barwy ciemno-zielonej.

Vertumnalia *l.* uroczystości na cześć Vertumnusa.

Vertumnus *l.* bożek jesieni, opiekun ogrodów u staroż. Rzymian, przedstawiany jako młodzian z owocami na łonie i rogiem obfitości w ręce.

Verzollen *n.* *(fercollen)* oclić.

Vesania *l.* obłęd.

Vesicantia *l.* środki lecznicze naciągające.

Vesper *l.* wieczór, nabożeństwo popołudniowe, nieszpory.

Vesta *l.* bogini ognia ofiarnego, ogniska domowego i czystości panieńskiej; *ob.* **Westa.**

Vestiarium *l.* ubieralnia, garderoba, szatnia.

Vestibule *f.* *(westibül)* przedsionek, sień, korytarz.

Vestigia me terrent *l.* ślady (innych) odstraszają mnie.

Vestis virum reddit *l.* suknia przedstawia człowieka; jak cię widzą, tak cię piszą.

Vêtement *f.* *(wetma^n^)* rodzaj sukni damskiej: stanik razem z tiuniką.

Veto *l.* nie pozwalam! prawo **veto**, prawo uchylenia uchwał sejmu, parlamentu i t. p.

Vettura *w.* powóz wynajęty.

Vetturino *w.* najęty stangret, dorożkarz.

Via *l.* droga; przez (z wymienieniem miasta lub kraju na adresie listu lub posyłki).

Vi absolutionis *l.* mocą rozgrzeszenia.

Via crucis *l.* droga krzyżowa (droga przybrana wyobrażeniami z historji męki Pana Jezusa, przeznaczona dla pobożnych do modlitwy i rozpamiętywania).

Via cursoria *l.* przez okólniki, przez cyrkularze.

Via doloris *l.* droga cierpień.

Via facti *l.* czynnie, za pomocą czynów, faktycznie.

Via regia *l.* droga królewska, szeroki i dogodny trakt dla przechodu wojsk.

Viator *l.* podróżnik, wędrowiec.

Via trita, via tuta *l.* droga utarta jest bezpieczna.

Vicarius apostholicus *l.* wikarjusz apostolski, dostojnik kościelny obdarzony pełnomocnictwem przez Papieża.

Vice *l.* w zastępstwie, zamiast.

Vi cessionis *l.* na mocy cesji.

Vice versa *l.* naodwrót, nawzajem.

Vichy *f.* *(wiszi)* słynna woda mineralna kuracyjna (od naz. miasteczka we Francji)

Vicisti Galilaee *ob.* **Galilaee...**

Vicomte *f.* *(wikąt)* wicehrabia.

Victis honos! *l.* cześć zwyciężonym!

Victoria *l.* zwycięstwo; bogini zwycięstwa; rodzaj powozu lekkiego, dwuosobowego, z pudłem rozsuwanym, obmyślonego dla królowej angielskiej Wiktorji (181.—1901); **v. regia**, koroniarka gujańska, roślina z rodziny grzybieniowatych, której liście okrągłe pływają po wodzie na wyrastających z dna łodygach, dochodzą do 8 stóp w obwodzie, a kwiaty do 14 cali średnicy.

Victrix causa diis placuit, sed victa Catoni *l.* sprawa zwycięska podobała się bogom, ale zwyciężona—Katonowi.

Victus et amictus *l.* wyżywienie i przyodziewek.

Vid *skr.* **Vide. Videatur, Vidi.**

Vide, Videatur *l.* zobacz, patrz; w *muz.* miejsce w partyturach, które się opuszcza.

Videant consules ne quid respublica detrimenti capiat *l.* *ob.* **Caveant consules**

Vide cui fide! *l.* patrz, komu ufasz!

Vide infra *l.* patrz niżej.

Videlicet *l.* a mianowicie.

Video meliora, proboque, deteriora sequor *l.* widzę i uznaję, co lepsze, ale postępuję gorzej.

Vide-poches *f.* *(wid-posz)* torebka, koszyczek z przyrządami do robót kobiecych.

Vide supra *l.* patrz wyżej.

Videtur *l.* zdaje się.

Vidi *l.* widziałem.

Vidimus *ob.* **Widymata.**

Vieil argent oxydé *f.* *(wjej arża^n^ oksyde)* *dosł.* stare srebro oksydowane (utlenione).

Vieil or *f.* *(wjej or)* *dosł.* stare złoto.

Vierge *f. (wjerž)* dziewica; Najświętsza Marya Panna.

Viertel *n. (firtel)* czwarta część.

Vi et armis *l.* przez gwałt i za pomocą siły zbrojnej.

Vietato di spotare *w.* zabrania się pluć (napis w wagonach).

Vieux jeu *f. (wjö žö)* w starym guście, nie modnie.

View *a. (wiu)* widok.

Vigilantibus jura *l.* prawa służą tym, co o nie się troszczą, trzeba dbać o swe prawa.

Vigilantibus leges sunt scriptae *l.* prawa są pisane dla czuwających, t. j. trzeba znać prawa, żeby ich nie przekroczyć.

Vigilate et orate *l.* czuwajcie i módlcie się.

Vigore commissionis *l.* z mocy zlecenia.

Vigoroso *w.* żywo, z naciskiem.

Vilanella *w.* stary taniec włoski ze śpiewem, śpiew pasterski.

Vile donum, vilis gratia *l.* mały dar, małe podziękowanie.

Vilenie *f. (wileni)* mowa plugawa; postępki szkaradne.

Vilius argentum est auro, virtutibus aurum *l.* mniej warte jest srebro niż złoto, a złoto niż cnoty.

Villa *h.* w Ameryce południowej miasteczko będące stolicą osady (są w takim miasteczku: kościół, urząd kolonjalny, sklepy itd.) *ob.* **Willa.**

Ville *f. (wil)* miasto.

Villeggiatura *w. (willedżatura) ob.* **Wilegjatura.**

Vi mandati *l.* z mocy rozkazu.

Vinaigrette *f. ob.* **Winegret.**

Vin brulé *f. (wę brüle)* zagrzana mieszanina wina czerwonego, cukru, cynamonu, goździków.

Vincula da linguae, vel tibi vincula dabit *l.* nałóż sobie więzy na język, inaczej on nałoży więzy na ciebie.

Vincuntur molli pectora dura prece *l.* pokora zwycięża serce twarde; pokora przebija niebiosa.

Vindobona *l.* Wiedeń.

Vingt-un *f. (wętę) dosł.* 21: rodzaj gry w karty, wentyn.

Vinum laetificat cor *l.* wino rozwesela serce; dobry trunek na frasunek.

Viola *w.* skrzypce; altówka; **v. d'amore,** instrument smyczkowy większy od altówki o 14 strunach; **v. alta a. di braccio** *(-braczo)* altówka; **v. di gamba,** dawny instrument smyczkowy podobny do wiolonczeli; **v. di bordone,** daw. instrument smyczkowy o nizkim brzmieniu.

Violentemente *w.* w *muz.* gwałtownie.

Violentum stuprum *l.* zgwałcenie, zhańbienie.

Violettes de Parme *f. (wiolet dö parm)* perfumy z kwiatu fijołka parmeńskiego.

Violino *w.* skrzypce; w grze zbiorowej: **v. primo,** pierwsze skrzypce; **v. secondo,** drugie skrzypce.

Vi praesidii *l.* z mocy prawa przysługującego prezydującemu.

Virago *l.* dragon-baba, kobieta przypominająca mężczyznę charakterem i postacią.

Virement *f. (wirmaⁿ)* przekazanie długu (jego całości lub części) który się ma u kogo, na rzecz osoby trzeciej.

Virement de parties *f. (wirmaⁿ dö parti),* obrachunek, przekazywanie, wyrównywanie.

Vires acquirit eundo *l.* sił nabywa idąc (o takim zapatrywaniu, które z biegiem czasu zyskuje coraz więcej zwolenników).

Vi rescripti *l.* z mocy rozkazu.

Virginibus puerisque *l.* dziewczętom i chłopcom, dla dziewcząt i chłopców.

Viribus unitis *l.* wspólnemi siłami.

Viri infelicis procul amici *l.* od nieszczęśliwego przyjaciele trzymają się z dala.

Virilis portio *l.* prawo do równej części dziedzictwa.

Viritim *l.* wszyscy co do jednego, razem.

Virtus nobilitat *l.* cnota daje szlachectwo.

Virtus post nummos *l. dosł.* cnota po pieniądzach; starać się przedewszystkim o pieniądze, potem dopiero o cnotę (iron.).

Virtus vincit invidiam *l.* cnota zwycięża nienawiść.

Virtute duce, comite fortuna *l.* mając za przewodnika cnotę, a za sprzymierzeńca powodzenie.

Virtute et exemplo *l.* cnotą i przykładem.

Virtuti et merito *l.* cnocie i zasłudze.

Virtuti militari *l.* za zasługę wojskową (order).

Vis armata *l.* siła zbrojna.

Vis à vis *f. (wizawi)* naprzeciwko; osoba mieszkająca lub siedząca naprzeciwko.

Vis centrifuga *l.* siła odśrodkowa.

Vis centripeta *l.* siła dośrodkowa.

Viscera *l.* trzewia, wnętrzności.

Vis comica *l.* siła komizmu (zdolność wywoływania śmiechu, właściwa autorowi lub aktorowi).

Vis consilii expers mole ruit sua *l.* gniew, zapalczywość, gwałt bez zastanowienia upadają własnym rozpędem; gniew bez zastanowienia jest bezsilny.

Viscount *a. (wiskaunt)* wicehrabia, tytuł nieco niższy niż Earl.

Vis gravitatis *l.* siła ciężkości.

Vis inertiae *l.* siła bezwładności.

Visionnaire *f. (wizioner) ob.* **Wizjoner.**

Visitandines *f. (wizitaⁿdin) ob.* **Wizytki.**

Visite d'appetit *f. (wizit dapeti)* wizyta przed wizytą uroczystą, jako wstęp do zawiązania stosunków.

Visite de digestion *f. (wizit dö diżestją)* a. **Visite de reconnaissance** *(-rökonesaⁿs)* wizyta po odbytej zabawie, s k ł a d a n a gospodarstwu przez uczestnika tej zabawy.

Vis legis *l.* siła prawa.

Vis major *l.* siła wyższa; potęga, której skutkom lub działaniu człowiek oprzeć się nie może.

Vis medicatrix naturae *l.* siła lecznicza przyrody.

Vis motrix *l.* siła poruszająca, nadająca ruch.

Viso *w.* widziano; napis na wekslu, gdy wymieniony na nim odmawia przyjęcia go.

Vis probandi *l.* siła dowodów.

Vis repulsionis *l.* siła odpychająca.

Vista *w.* po ukazaniu; *ob.* **A. vista, Prima vista.**

Vistula *l.* łacińska nazwa Wisły.

Visum repertum *l.* widziano, znaleziono: sprawozdanie lekarskie z oględzin ciała ludzkiego w razie okaleczenia, pobicia i t. p.

Vis vitalis *l.* siła życiowa, dawniej uważana za niezależną od sił fizycznych i chemicznych przyczynę życia.

Vita brevis, ars longa *l.* życie jest krótkie, ale sztuka jest długą.

Vitae non scholae discendum est *l.* trzeba się uczyć dla życia, nie dla szkoły.

Vitalitas *l.* siła życia, życie.

Vitam impendere vero *l.* życie poświęcić prawdzie.

Vita sine litteris mors est *l.* życie bez nauki (pracy naukowej) jest śmiercią.

Vite *f. (wit)* prędko.

Vitesse *f. (wites)* prędkość, szybkość.

Vi testamenti *l.* mocą testamentu.

Vitia aetatis *l.* błędy (wady) właściwe wiekowi (dziecięcemu, młodocianemu, a. zgrzybiałemu).

Vitium canonicum *l.* wada przeszkadzająca do zostania księdzem.

Vitrotypja *nl.* sztuka wywoływania na szkle obrazów świetlnych.

Vitrum *l.* szkło; kielich; **v. gloriosum,** kielich ozdobny i bardzo duży, puhar; **v. Saturni,** szkło ołowiane.

Vituperia stultorum laus est *l.* nagana udzielona przez głupców jest pochwałą.

Viva! *w.*; **Vive!** *f. (wiw)*; **Vivat!** *l.* niech żyje!

Vivace *w. (wiwacze)* żywo, ochoczo.

Vivant *l.* niech żyją!

Vivarium *l.* miejsce do hodowania żywych zwierząt lądowych (nie domowych) płazów, gadów, ślimaków; mały zwierzyniec.

Vivat! *l. ob.* **Wiwat!**; **v. sequens,** niech żyje następujący!

Viva voce *w. (-wocze)* donośnym, żywym głosem.

Viva vox *l.* głos żywy, uczenie ustne; **v. v. docet,** wykład ustny uczy (wraża się w pamięć).

Vive la bagatelle *f. (wiw la bagatel)* niech żyje drobnostka! *(iron.* gdy się myśli o fraszkach z zaniedbaniem rzeczy ważnych i pilnych).

Vivere est militare *l.* żyć jest to walczyć.

Vivere si recte nescis, decede peritis *l.* jeżeli nie umiesz właściwie żyć, to ustąp (posłuszny bądź doświadczeńszemu).

Viveur *f. (wiwör)* hulaka, człowiek dużo wydający pieniędzy na wesołe życie.

Vive ut vivas *l.* żyj, żebyś żył (żyj tak, abyś i nadal miał życie zapewnione; żyj tak, aby pozostały piękne ślady twego życia).

Vive valeque *l.* żyj i bądź zdrów (słowa pożegnania).

Vivipara *l.* żyworodne (stworzenia); *ob.* **Ovipara.**

Vivisepultura *l.* pogrzebanie żywcem (dawn. kara śmierci).

Vivitur parvo bene *l.* żyje się z małego (dochodu, o małym wydatku) dobrze.

Vivo! *w.* żywo!

Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango *l.* żywych zwoływam, umarłych opłakuję, błyskawice przerywam (łamię) (napis na wielu dzwonach).

Vix credo *l.* zaledwo wierzę.

Vixere fortes ante Agamemnonem *l. iron.* żyli waleczni i przed Agamemnonem; i dawniej bywali ludzie wartościowi.

Vix pigris septem, nemini concedimus octo *l.* leniwym udzielamy siedmiu zaledwie (godzin snu), a nikomu ośmiu.

V. J. *skr.* **Vorigen Jahres** *n.* zeszłego roku.

V. M. *skr.* **Vorigen Monats** *n.* zeszłego miesiąca.

Vocalis (l. mn. **Vocales**) *l.* samogłoska, samogłoski.

Vocativus *l.* wołacz, 5-ty przypadek w deklinacji.

Voce Aretinae *l.* sylaby używane w solmizacji, gdy ton *do* nazywa się *ut*.

Voce *(wocze)* **di petto** *w.* głos piersiowy (w śpiewie).

Voce *(wocze)* **di testa** *w.* falset (głos).

Voces Hammerianae *l.* sylaby używane w solmizacji, gdy pierwszy ton zowie się *do*.

Vogue *f. (wog)* wziętość, sława, rozgłos.

Vogue la galère *f. (wog la galer) dosł.* niech płynie statek: niech się dzieje co chce; na los szczęścia.

Voilà tout *f. (wuala tu)* oto wszystko.

Voiture *f. (wuatur)* powóz; **v. de place** *(-dö plas)* dorożka, fjakier.

Vol. *skr.* **Volumen** *(ob.)*.

Volage *f. (wolaż)* niestały, niestała, płochy płocha; wietrznik, wietrznica.

Volaille *f. (wolaj)* drób; potrawa z drobiu (gotowanego, pieczonego).

Volante *w.* lotnie, lekko.

Volapük, sztuczny język międzynarodowy z główną podstawą języka angielskiego, wynaleziony r. 1880 przez księdza J. M. Schleyera (w Bawarji); niegdyś rozgłośny, dziś zarzucony skutkiem szerzenia się Esperanta (i jego zreformowanej postaci t. zw. Ido wzgl. Ito).

Vol au vent *f. (wol o waⁿ)* lekki pasztecik z ciasta francuskiego, napełnionego po upieczeniu farszem oddzielnie ugotowanym z ryb a. z mięsa a. z móżdżku.

Volens nolens *l.* chcąc nie chcąc.

Volente Deo *l.* jeżeli Bóg zechce.

Volentem ducunt, nolentem trahunt *l.* los chcącego prowadzi, niechcącego ciągnie.

Volenti non fit iniuria *l.* nie dzieje się krzywda temu, kto jej chciał; komu stało się to, czego sam żądał, nie ma prawa się żalić.

Volière *f. (woljer) ob.* **Woljera**.

Volksraad *hol.* parlament, sejm w Transwaalu.

Vollmacht *n.* pełnomocnictwo, upoważnienie.

Volontaire *f. (wolątèr)* ochotnik, wolontarjusz.

Volta *w.* w *muz.* raz; 1ª **v.** zakończenie sztuki, które gra się na końcu ustępu za pierwszym razem; 2ª **v.** które się gra w powtórzeniu całego ustępu, opuszczając takty, nad któremi napisano 1ª **v.**

Voltaire *f. (wolter)* miękki, nizki fotel (od nazw. autora francuskiego 1694—1778).

Volte-face *f. (wolt-fas)* nagła zmiana frontu; obrót, zwrot.

Volti subito *w.* przewrócić kartkę.

Volto sciolto *(-szjolto)* **e pensieri stretti** *w.* oblicze otwarte, a myśli są skryte.

Volty stos, najpierwszy znany stos elektryczny, złożony z leżących na sobie blaszek miedzi cynku i kawałków sukna, i znowu miedzi, cynku i sukna; tym silniejszy, im takich potrójnych warstw jest więcej, zwilżony słabym roztworem kwasu siarczanego i opatrzony w jednym i drugim na końcu drutem, jest źródłem elektrycznego (w odpowiednio hr. Aleksander Volta 1745—1827).

Volumen *l.* tom, objętość; w *muz.* siła i objętość głosu.

Volumina legum *l.* zbiór dawnych praw polskich od r. 1437, wydany w 10-ciu tomach.

Volunteer *a. (wolentir)* ochotnik, wolontarjusz.

Voluptas *w.* rozkosz, przyjemność.

Vomitiva *nł.* środki wymiotne.

Vomito negro *h.* żółta febra, choroba zaraźliwa, często śmiertelna, endemiczna w miejscowościach gorących i wilgotnych Ameryki Połud.

Vomitoria *l.* wyjścia z teatrów i cyrków rzymskich w starożytności.

Von *n.* przed nazwiskiem dodane oznacza miejscowość, z której ród pochodzi, a. której jest (był) właścicielem; uważa się też (nie zawsze!) za oznakę rodu szlacheckiego.

Von Fall zu *(cu)* **Fall** *n. dosł.* od wypadku do wypadku; polityka oportunistyczna, jednolita tylko w swoich celach głównych, ale naginająca się w pojedyńczych wypadkach do okoliczności.

Vornehmes ignorieren *n.* niezwracanie uwagi na co wynikające z lekceważenia; wyniosłe pomijanie czego jako drobiazgu, nie zasługującego na to, żeby się nim zaprzątać.

Vorprämie *n.* premjum gwarancyjne: zapłata za zamawiane u bankiera papiery wartościowe a potem nie wzięte.

Verschuss *n. ob.* **Forszus**.

Vosges *f.* Wogiezy (pasmo gór między Francją i Alzacją).

Vostro *w.* wasz; **v. conto**, wasz rachunek.

Vota *l.* l. mn. od **Votum** *(ob.)*; **v. plurima**, głos większości.

Votivkirche *l.* kościół poświęcenia, dziękczynienia.

Voto *l.* ślubu; 1° **voto**, pierwszego ślubu; 2° **voto**, drugiego ślubu.

Votum *l.* ślub, przyrzeczenie uroczyste wykonania czego, zwłaszcza uczynione Bogu; dar uczyniony kościołowi w wykonaniu ślubu; przedmiot cenny, umieszczony na ołtarzu, na obrazie, posągu (np. srebrne, a. złote serce, ręka, noga) ofiarowany przez pobożną osobę; głos dany za kim a. przeciw komu podczas głosowania; **v. castitatis**, ślub życia w czystości; **v. consultativum**, głos doradczy; **v. obedientiae**, ślub posłuszeństwa; **v. paupertatis**, ślub życia w ubóstwie; **v. nagany**, wyrażenie nagany ministrowi przez uchwałę parlamentu; **v. nieufności**, uchwała parlamentu, wyrażająca, że przestał ufać ministrowi a. ministrom (po takiej uchwale zwykle ministerjum podaje się do dymisji).

Votum separatum *l.* odrębny wniosek uczestnika narady, różny od wniosku, popieranego przez ogół.

Vouloir c'est pouvoir *f. (wuluar se puwuar)* chcieć—to módz.

Vous *f. (wu)* pan, wy.

Vous l'avez voulu, Georges Dandin *f. (wu lawe wulü, żorż daⁿdę)*; *ob.* **Tu l'as voulu**.

Vous vous fâchez, donc vous avez tort *f. (wu wu fasze, dąk wu zawe tor)* gniewacie się, a więc nie macie racji.

Vox clamantis in deserto *l.* głos wołającego na puszczy.

Vox faucibus haesit *l. (-hezit)* głos uwiązł w gardle (ze zgrozy).

Vox hybrida *l.* wyraz złożony z dwu lub kilku wyrazów.

Vox populi vox Dei *l.* głos ludu, to głos Boga.

Vox, vox, praeterea nihil *l.* słowa, słowa i nic więcej!

Voyageur *f. (wojażor) ob.* **Wejażer**.

Voyou *f. (woju)* obszarpaniec; włóczęga uliczny.

Voyoucratie *f. (wojukrati)* panowanie motłochu ulicznego.

V. s. *skr.* **Veteris styli** *l.* według starego stylu, według kalendarza Juljańskiego; w *muz. skr.* **Volti subito** *(ob.)*.

Vt. *skr.* **Vidit** *l.* przejrzane, widziane.

Vu *f. (wü)* widziane (podpis).

Vue *f. (wü)* widok.

Vulgo *l.* zwykle, powszechnie, pospolicie; to jest; albo.

Vulgus amicitias utilitate probat *l.* tłum ceni przyjaźń według korzyści.

Vulgus pessimus rerum interpres *l.* pospólstwo — najnieudolniejszy sędzia o rzeczach.

Vulgus profanum *l.* pospólstwo nieświadome.

Vulneraria *l.* środki lekarskie na rany, środki opatrunkowe

Vulpes pilum mutat, non mores *l.* lis zmienia sierść (ale) nie obyczaje.

Vultus est index animi *l.* twarz jest obrazem duszy.

V. v. *skr.* **Vice versa** *l.* *(ob.)*.

W.

Waarenhaus *n.* wielki magazyn różnorodnych towarów do codziennych potrzeb człowieka: urządzenia gospodarstwa, mieszkania i t. p.; wielki bazar.

Wachlarz *n.* przyrząd lekki, płaski, zwykle składany, z tkaniny, piór, płaskich drewienek a. kostek, w jednym końcu razem umocowanych, w przeciwnym rozsuwających się, w ozdobnej często oprawie, który za poruszeniem chłodzi twarz powiewem; **wachlarzowaty**, w kształcie rozpostartego wachlarza trójkątnie wychodzącego z osady.

Wachlować (*ob.* **Wachlarz**), chłodzić, poruszając wachlarzem.

Wachmistrz *n.* najstarszy rangą podoficer; komendant posterunku żandarmerji.

Wachparada *n.* parada wojskowa, odbywająca się przy zmianie całej warty.

Wadi *ar.* sucha dolina na pustyni w północno-zachod. Afryce, stająca się łożyskiem rzeki podczas deszczu.

Wadjum *ob.* **Vadium.**

Wafla *n.* cienkie, tafelkowate, suche ciastko, upieczone w płaskiej maszynce, przypominające wyciśniętemi wgłębieniami i wypukłościami plaster wosku z miodem.

Waga *n.* przyrząd do ważenia.

Wagabunda *l.* włóczęga.

Wagary, Wagusy *l.* w gwarze żakowskiej: włóczenie się; szczególniej: wycieczki samowolne uczniów w godzinach lekcji szkolnych.

Waggoner *a. (uagoner)* furman wiozący końmi towary, furman frachtowy.

Wagmajster *n.* dozorca wagi: ważący towar na kolei.

Wagnerjana *nl.* kompozycje, dzieła i monografje dotyczące Wagnera, jego utworów muzycznych i jego zasad.

Wagnerjanin *nl.* zwolennik Wagnerjanizmu.

Wagnerjanizm, Wagneryzm *nl.* uwielbianie utworów dramatycznych i muzycz. Ryszarda Wagnera (1813—1883), twórcy t. zw. muzyki przyszłości; naśladownictwo tegoż.

Wagon *a.* wóz kolejowy.

Wagonet *a.* mały wagon; wagonik używany do przewożenia różnych materjałów kolejowych.

Wag(g)on-lit *f. (wagąli)* wagon sypialny.

Wagować *l.* tułać się, wałęsać się.

Wahabici, Wehabici, sekta mahometańska, częściowo tylko przyjmująca Koran, zamieszkująca kraj Nedżed w Arabji; utworzył ją w 18 stuleciu szeik Mahomed Abdul Wahab.

Wahn (der) ist kurz, die Reue lang *n.* szał jest krótki, zato żal długi.

Wahrheit und Dichtung *n.* prawda i poezja; mieszanina zdań (opowiadań) prawdziwych i zmyśleń poetycznych; (tytuł dzieła Göthego).

Waisja *sind.* ludzie trzeciej klasy u Hindusów, obejmujący stan mieszczan i chłopów.

Wajbling *n. ob.* **Gibelin.**

Wajdelota *lit.* niższy kapłan i pieśniarz za czasów pogańskich Litwy, ofiarnik.

Wajnsztajn *n.* kamień winny, twardy osad formujący się w lagrze od wina, będący związkiem kwasu winnego i potażu, winian potażu; **kamień winny**, twardy osad, tworzący się na zębach.

Wak- *ob.* także **Vac-**.

Waka *ob.* **Szarowaka.**

Wakacje *nl.* czas wolny od zajęć szkolnych w lecie; ferje.

Wakans *f.* miejsce, posada w urzędzie, w biurze niezajęta, nie obsadzona, będąca do zajęcia.

Wakat *ob.* **Vacat.**

Wakcyna *nl.* ospa krowia, krowianka.

Wakcynacja *nl.* szczepienie ospy ochronnej.

Wakować *l.* być niezajętym, być wolnym (o urzędzie, miejscu, posadzie).

Wakuf *ar.* majątek ziemski, będący własnością duchowieństwa a. zakładu dobroczynnego w Turcji.

Wakuola *nl.* maleńka przestrzeń pusta między komórkami składającemi organizm.

Wal *n.*, **Waleń**, wieloryb.

Walc *n.* taniec wirowy pochodzenia niemieckiego w tempie $^3/_4$; muzyka do niego; **walcować**, tańczyć walca.

Walcować *n.* ugniatać (drogę, rolę) za pomocą ciężkiego wału, ciągnionego przez konie lub lokomobilę; przepuszczać między walcami bryłę żelaza, stali, żeby jej nadać kształt żądany (sztaby, relsu, drutu, blachy); **walcownia**, zakład, w którym wyrabiają szyny, blachy, druty: maszyna służąca do walcowania żelaza (*ob.* też **Walc**).

Waldensowie, sekciarze, zwolennicy nauki kupca Francuza Piotra Waldensa (w XII stuleciu), trzymający się ściśle Biblji, dotąd istniejący we Włoszech.

Waldhar *n.* trawa morska, rosnąca na dnie mórz strefy umiarkowanej, używana zamiast włosienia do wypychania materaców, mebli, do opakowywania towarów, a w krajach nadmorskich jako nawóz.

Waldschlösschen *n. (waldszlöschen)* gatunek piwa jasnego, eksportowego (od nazw. miejscow. pod Dreznem).

Waledykcja *l. ob.* **Waleta.**

Walenrodyzm *nl.* zemsta nad wrogiem przez uprzednie udawanie przyjaźni a potem wystąpienie przeciw niemu (od imienia bohatera poematu Mickiewicza „Konrad Walenrod").

Walentego św. choroba *ob.* **Epilepsja.**

Walerjana *nl.* roślina kozłek.

Walet *f.* niżnik, czwarta (od asa) figura w kartach.

Waleta [*n.*] pożegnanie, uczta pożegnalna.

Walhalla [*n.*] (w *mit. germ.*) raj, niebo, miejsce pobytu bohaterów po śmierci; nazwa budowli przeznaczonych na przedstawienia teatralne, muzykalne i t. p.; gmach służący za panteon poświęcony pamięci znakomitych Niemców, zbudowany przez Ludwika króla bawarskiego nieopodal Regensburga.

Wali *ar.* zarządzający prowincją turecką, gubernator; **wali-alahdi**, następca tronu.

Walida *tur.* sułtanka—matka, matka żyjąca panującego sułtana w Turcji.

Walidacja *nl.* uprawomocnienie, przyznanie, potwierdzenie, nadawanie czemu wartości.

Walisnerja *nl.* nurzaniec śrubowy, połud. Europejska roślina wodna.

Waliza *f.* kuferek ręczny, pokryty skórą lub płótnem.

Walkirje [*n.*] w mitol. germańskiej: boginie kierujące losem bitew i odprowadzające poległych bohaterów do Walhalli.

Walk-over *a.(uok-ower)* wyścig, do którego staje tylko jeden współzawodnik, jedzie do mety, nie śpiesząc się i otrzymuje nagrodę; *przen.* łatwe zwycięstwo.

Walmowy *n.* **dach**, dach czterospadowy, ze spadkami i okapami na wszystkie cztery strony; **walmowe sklepienie**, sklepienie opierające się o wszystkie cztery ściany, pośrodku wznoszące się jako sklepienie krzyżowe.

Walończykowie, mieszkańcy większej części Belgji i ościennych miejscowości Holandji, mówiący narzeczem francuskim.

Walor *nl.* wartość, znaczenie; **walory**, papiery wartościowe

Walpurgisnacht *n.*, **Walpurgi noc**, noc czarownic (z 30 kwietnia na 1 maja) (nic niema wspólnego ze św. Walpurgą, córką króla angielskiego Ryszarda IX).

Waltornia *n.* metalowy dęty instrument muzyczny z rozwartym szeroko zakończeniem, o nizkim tonie.

Waluta *w.* wartość, stopa mennicza; stosunek pieniędzy papierowych do srebra; wartość obiegowa weksla; rodzaj pieniędzy, w jakich weksel bywa wystawiony; **w. rachunku**, suma rachunku.

Walwacja *nl.* ocenienie, oznaczenie wartości; **walwacyjna tabela**, wykaz nominalnej wartości różnych monet.

Wałach *n.* koń wytrzebiony.

Wampir, gatunek nietoperza, żywiący się głownie owadami i owocami a w braku właściwego pożywienia wysysający krew ssących, ptaków, a czasem ludzi śpiących; w podaniach ludu upiór, wysysający krew ludziom i zwierzętom; *przen.* lichwiarz, człowiek wyzuwający innych z mienia, jakoby wysysający ich krew.

Wampum *(z jęz. półn.-ameryk.)* u czerwono-skórych: sznur z nanizanemi muszlami różnobarwnemi, często ozdobiony kolcami jeżozwierza, jest oznaką pokoju (tomahawk jest oznaką wojny); służy też do porozumiewania się (*ob.* **Quipo**).

Wan *jap.* zatoka.

Wanad, Wanadyn *nl.* pierwiastek *chem.* metal srebrnobiały, bardzo trudno topliwy; niektóre jego związki są używane do pięknego atramentu czarnego, czarnej farby anilinowej, złotego bronzu, do bronzowania, wogóle drogie z powodu rzadkości metalu.

Wandal *ob.* **Wandalowie.**

Wandalizm *nl.* żądza niszczenia wszelkich zabytków oświaty, barbarzyństwo, dzikość.

Wandalowie, naród germański, który odbył napad niszczycielski na południowe kraje w V w.; **wandal**, barbarzyniec, niszczyciel wszystkiego, co napotka.

Wanga *n.* każdy z dwu bali bocznych w których są schody osadzone, bok schodów, policzek schodowy.

Wangsi *sind.* trzcina bambusowa.

Wanilja *f.* wysuszone strąki pewnego gatunku storczyków środkowej Ameryki, o silnej, przyjemnej woni, używane jako przyprawa do potraw słodkich, do wyrobu wódek i likierów.

Wanna *n.* wielkie naczynie do kąpieli.

Wańczos *dolnon.* szujka, klepka dębowa (z jakich robią się beczki).

Wańtuch *n.* (?) worek na wełnę, na chmiel i t. p.

Wapory *l.* wyziewy, gazy sprawiające wzdęcie; atak nerwowy, spazmy.

Waporyzacja *nl.* parowanie, ulatnianie.

Wara *ob.* **Warować.**

Waragowie, lud skandynawski, który w drugiej połowie IX w. pod wodzą Ruryka owładnął Słowiańszczyzną Wschodnią i dał początek Państwu Rosyjskiemu; **w-ów straż**, straż przyboczna cesarzów bizantyjskich od w. X do połowy XV w.

Warcab, Warcaba *śrgórnon.* [*czes.*] bierka, pionek, krążek drewniany a. kościany, służący do gry w warcaby; **warcaby**, gra uprawiana na warcabnicy krążkami wyglądającemi jakby toczone guziki zw. warcabami albo bierkami; **warcabnica**, tablica także jak szachownica służąca do gry w warcaby, o 64, a we Francji o stu polach, i wtedy zamiast kwadratów naprzemian białych i kolorowych miewa często na sobie linje ukośne z grubszemi punktami, tak się krzyżujące, że tworzą kwadrat złożony z 25 punktów.

Wardroom *a.* (*uordrum*) wielka kajuta na spodzie okrętu; kajuta służąca za jadalnię dla oficerów na okręcie wojennym.

Warjacja *ł.* zmiana, przemiana, odmiana; w *muz.* przeprowadzenie w rozmaity i coraz nowy sposób tej samej melodji lub tematu; obłąkanie, szał; nierówności w biegu planety.

Warjant *ł.* ten sam ustęp lub wiersz jakiego utworu poetycznego, napisany w innej formie, odmianka.

Warnung *n.* ostrzeżenie; **W. vor Dieben!** strzec się złodziei!

Warować *n.* umacniać, fortyfikować; zastrzegać, zapewniać (w umowie, w uchwale); leżeć na brzuchu, opierając łeb na przednich łapach (o psie); **wara**, precz! nie tykać tego!

Warrant *a.* (*uorent*) świadectwo wydane na złożony towar w składzie, na mocy którego właściciel może zaciągnąć pożyczkę; rozporządzenie władzy, pełnomocnictwo, rozkaz aresztowania.

Warranted *a.* (*uorentid*) na angielskich wyrobach: gwarantowane, patentowane.

Warsztat *n.* pracownia.

Wasal *śrł.* lennik, hołdownik.

Waselina *nł.* tłuszcz otrzymany przy dystylacji ropy naftowej, używany do maści, do smarowania skóry, lub metalowych części maszyny.

Was im Gedicht soll leben, muss im Leben untergehen *n.* co ma żyć w pieśni, musi zginąć w życiu.

Was(s)erpolak *n.* ironiczna nazwa nadawana Ślązakom przez Niemców.

Wasserwaga *ob.* **Libella.**

Was(s)erzupa *n.* wodzianka, zupa z wody gorącej, masła i bułek a. chleba.

Waszyngtonja a. Wellingtonja *nł.* sosnogron: olbrzymie drzewo szyszkowate, rosnące w Ameryce półn. dochodzące do 500 stóp wysokości.

Wat *ob.* **Watt.**

Wata [*n.*] wyrób z owoców rośliny bawełna.

Wataha *tat.* kupa zbrojna Tatarów, plondrująca w celu łupieżczym; *przen.* banda rabusiów; **watażka**, dawny kozak ukraiński, przywódca drużyny wojskowej lub bandy rozbójniczej.

Waterklozet *a.* rodzaj wychodka z przyrządem do spłókiwania nieczystości za pomocą wody.

Waterlinja *a.* linja, do której statek przy pełnym ładunku pogrąża się w wodzie.

Waterpas [*n.*] przyrząd mierniczy; *ob.* **Libella.**

Waterpolo *a.* (*uoterpolo*) gra w polo na wodzie, prowadzona przez zręcznych pływaków.

Waterproof *a.* (*uoterpruf*) nieprzemakalna tkanina i ubranie z niej zrobione.

Water-sky *a.* (*uoter-skaj*) *dosł.* wodne niebo: ciemny odblask na niebie od przestrzeni morskich niepokrytych lodem w krajach podbiegunowych (*ob.* **Iceblink**)

Watmana papier, papier angielski w wysokim gatunku, drobno lub grubo groszkowany, używany na sztychy, akwaforty, do rysunków (od naz. fabrykanta: Whatman).

Watt, nazwa jednostki pracy prądu elektrycznego (736 wattów odpowiada sile jednego konia parowego) (od nazwiska wynalazcy maszyny parowej J. Watta).

Watykan *ł.* pałac w Rzymie, będący rezydencją papieża, stolica papieska; dwór papieski.

Waza *f.* naczynie głębokie o kształtach ozdobnych w rodzaju misy z wygiętemi bokami i brzegami.

Wazelina *ob.* **Waselina.**

Wazomotoryczne *nł.* **nerwy**, naczyńka nerwowe rozszerzające lub zwężające przewody krwi.

Wazon *f.* doniczka na kwiaty.

Weba *n.* najcieńsze płótno lniane.

Wecować *n.* ostrzyć.

Weda *sśnd.* święte księgi Indusów, najdawniejsze zabytki piśmiennicze staroindyjskie (język—t. zw. sanskryt wedaiczny) obejmujące pieśni, hymny i modlitwy.

Wedeta *ob.* **Wideta.**

Wegdewood *a.* (*uedżuud*) słynne i cenne pięknie wyrabiane wyroby garncarskie, czarne i błękitne, z wypukłemi białemi ozdobami.

Wega *ob.* **Vega.**

Wegietabilija *ł.* rośliny, pokarmy roślinne.

Wegietacja *ł.* wzrost roślin, życie roślin, roślinność.

Wegietarjanin *nł.* jarosz, zwolennik żywienia się pokarmami roślinnemi.

Wegietarjanizm *nł.* żywienie się wyłącznie pokarmami roślinnemi, jarstwo.

Wegietować *ł.* rosnąć, wzrastać; żyć z dnia na dzień, wlec żywot.

Wehabici *ob.* **Wahabici.**

Wehemencja *ł.* gwałtowność, natarczywość, zapalczywość, gniew.

Wehikuł *ł.* pojazd, wóz, środek przewozowy.

Wehrgeld *n.* w dawnym prawie niemieckim: zapłata, na którą skazywano zabójcę.

Weksacja *ł.* dręczenie, dokuczanie, drażnienie.

Weksel *n.* wymian, piśmienne zobowiązanie się napisane w formie przez prawo handlowe ściśle przepisanej, wypłacenia osobie drugiej, lub na zlecenie tejże, osobie trzeciej, oznaczonej kwoty, w oznaczonym czasie i miejscu; **w. ciągniony a. trasowany** *ob.* **Trata; w. domicylowany**, weksel, w którym wskazane jest mieszkanie, gdzie wypłata ma być dokonana; **w. prosty** a. **suchy**, jest zobowiązaniem pomiędzy dwiema tylko osobami, przyczym ta, na której zlecenie jest wystawiony, może upoważnić osobę trzecią do odbioru należności; **w. prima, w. secunda, w. tercja**, jest to jeden i ten sam weksel wystawiony w kilku egzemplarzach: **w. sola** *ob.* **Sola weksel; w-u kurs** *ob.* **Kurs w.; w.** na kolei żelaznej: zwrotnica, służąca do obrotu i skierowania parowozu, wagonów, z jednych szyn na drugie; **w. demolicyjny** *ob.* **Demolicyjny; wekslowy**, dotyczący wekslu; **w-a zdolność**, prawo wystawiania wekslów (kodeks handlowy w każdym państwie wymienia, jakie osoby nie posiadają zdolności wekslowej w tym państwie).

Wekselreiterei *n.* zdobywanie pieniędzy za pomocą weksli grzecznościowych; ciągłe wystawianie weksli i zamienianie ich na nowe również w powyższym celu.

Weleda, słynna wróżka germańska z czasów pogańskich, żyjąca w I w. po Chrystusie.

Welf, Gwelf *n.* stronnik samodzielności byłego królestwa Hanowerskiego; *ob.* **Gwelf; Welfenfonds, Welficki fundusz**, majątek króla hanowerskiego Jerzego V-go († 1878 r.), wywłaszczonego przez króla pruskiego w roku 1866; procent od tego majątku jest przeznaczony na zwalczanie stronnictwa Welfów w Niemczech i jego dążeń separatystycznych.

Welin *f.*, **Welinowy papier**, cienki pergamin; piękny, gładki, sztywny papier, podobny do pergaminu.

Welingtonja *ob.* **Waszyngtonja**

Welocyped *f.* kołowiec; przyrząd do jazdy na kołach wprawiany w ruch nogami; rower.

Welocypedysta *nł.* jeżdżący na welocypedzie, kolarz, rowerzysta.

Welodrom *nł.* cyklodrom, tor do jazdy i wyścigów na welocypedach.

Welon *ł.* długa przezroczysta zasłona upięta u głowy lub u kapelusza.

Weltbad *n.* wielkie słynne w całym świecie miejsce kąpielowe, np. Ostenda, Wiesbaden.

Weltschmerz *n.* (*weltszmerc*) rozgoryczenie i boleść wypływająca z odczuwania nieszczęść, trapiących ludzkość.

Weltsprache *n.* język wszechświatowy, język we wszystkich krajach mniej lub więcej znany i używany (takiemi są: angielski, francuski, niemiecki).

Welwet *a.* aksamit bawełniany.

Wena *ł.* żyła w ciele; ochota, humor do czego, zdolność i zapał wypowiedzenia; zdolność do poezji

Wenda *port.* sklep, handel, oberża w Brazylji.

Wendeta *ob.* **Vendetta.**

Wendowie [*n.*] lud zachodnio-słowiański, którego szczątki dotąd żyją w Łużycach, inaczej Serbo-Łużyczanie.

Weneckie okno, szerokie kwadratowe okno, o trzech podziałach wszerz, z niewielkiemi przedziałami na szyby.

Wenera *ob.* **Venus.**

Wenerja *ł.* rodzaj zaraźliwej choroby, nabywanej przez cielesne obcowanie, a. przez nieostrożne zetknięcie się z chorym ową chorobę posiadającym: przymiot (syfilis).

Wenerować *ł.* czcić, poważać, szanować.

Wenta *f.* sprzedaż, targowisko na cel dobroczynny.

Wentyl *śrł.* klapa przykrywająca otwór przewiewny w kotle parowym; w in-

strumentach dętych klapa, za pomocą której można wydobyć tony chromatyczne.

Wentylacja *l.* przewietrzanie, przewiewanie, odświeżanie powietrza.

Wentylator *l.* przewiewnik, przyrząd do wpuszczania świeżego powietrza, do przewietrzania.

Wentyn *ob.* **Vingt-un.**

Wenus *l.* nazwa planety, zwanej także gwiazdą poranną i wieczorną, jutrzenka; *ob.* **Venus.**

Weranda *port.* [*a.*] przybudowanie przy domu w rodzaju altany, otwartej na zewnątrz lub oszklonej; **werandować**, leżeć na werandzie codziennie (na świeżem powietrzu) pewną liczbę godzin stosownie do polecenia lekarskiego.

Weratryna *nl.* alkaloid zawarty w nasionach ciemierzycy, o własnościach trujących.

Werbalista *nl.* człowiek poprzestający na tym, że dużo rozprawia.

Werbalizm *nl.* objaśnienie słowne, ustne; czcze rozprawianie.

Werbalny *l.* słowny, dosłowny, ustny.

Werbel *n.* bęben wojskowy, tryl na bębnie, powstający z szybkich uderzeń kolejno obu pałeczkami.

Werbena *l.* roślina Koszyczek, Witułka.

Werberacja *l.* poruszenie, wstrząśnienie powietrza, skutkiem którego jest dźwięk, głos; chłosta.

Werbować *n.* namawiać, zaciągać do wojska.

Werbunek *n.* zaciąg do wojska.

Wer den Dichter will verstehen, muss in Dichters Lande gehen *n.* kto poetę chce zrozumieć, musi wprzód kraj jego poznać.

Werdykt *l.* [*a.*] wyrok, orzeczenie sędziów przysięgłych.

Weredyk *l.* mówiący prawdę.

Werk *n.* mechanizm, zbiór części stanowiących maszynerję.

Werkführer *n.* kierujący warsztatem lub fabryką.

Werkmajster *n.* gospodarz warsztatowy, dozorca.

Wermicel, Wermiszel *ob.* **Vermicelli.**

Wermut *n.* *ob.* **Vermuth.**

Wernier *ob.* **Nonjusz.**

Werniks *f.* pokost, płyn przezroczysty, oleisty lub żywiczny, szybko schnący, służący do pokrywania przedmiotów powłoką chroniącą.

Werrotypja *nl.* sztuka przenoszenia obrazów świetlnych na szkło.

Wersaliki [*n.*] w drukarstwie: duże litery początkowe.

Werset *f.* wiersz lub kilka wierszy w ustępie tekstu, stanowiących pewną całość i zawierających pewną myśl (np. w Biblji).

Wersety *w.* zwrotki, strofy, ustępy; w *muz.* przygrywka, przygrywka na organach wśród śpiewu.

Wersja *l.* zwrot mowy; przekład; sposób przedstawiania rzeczy, wypadku; opowiadanie, wieść, pogłoska.

Wersyfikacja *l.* wierszowanie, budowa wierszy.

Wersyfikator *l.* piszący wierszem, rymopis, wierszorób.

Werszek *r.* miara długości rosyjska, szesnasta część arszyna=4,4 centymetra.

Wertebralny *nl.* pochodzący z mlecza pacierzowego; **w-y system**, system nerwowy, wychodzący z mlecza pacierzowego.

Wertować *l.* skrzętnie przeglądać, szukać czegoś pilnie w pismach, w książkach.

Wertykalny *l.* pionowy; **ogień w.**, strzały armatnie (bomby, granaty) rzucane wysokim łukiem.

Werwa *f.* zapał, uniesienie, polot, natchnienie.

Wery *a.* łódź płytka, lekka, o zwężonych obu końcach dla powiększenia jej szybkości.

Weryfikacja *nl.* sprawdzenie.

Weryfikator *nl.* sprawdzający, kontroler.

Weryfikować *nl.* sprawdzać, poświadczać.

Weryzm *nl.* naturalizm, realizm w sztuce i literaturze.

Weslejanin *ob.* **Metodysta.**

West *n.* zachód.

Westa *l.* bogini niewinności i domowego ogniska; nazwa planety.

Westalka *l.* (*mitol.*) kapłanka strzegąca ognia gorejącego wiecznie w świątyni Westy; dziewica niepokalanej czystości.

Westend *a.* (*uestend*) zachodnia dzielnica Londynu arystokratyczna.

Westinghausa hamulec, hamulec używany do lokomotyw i wagonów kolejowych, działający siłą pary (od nazwiska wynalazcy).

Westjarjum *l.*, **Westjarnia**, szatnia, garderoba, część mieszkania przeznaczona na przechowywanie odzieży.

Westminster *a.* w Londynie opactwo i kościół, miejsce grobów i pomników monarchów angielskich i ludzi zasłużonych.

Westybul *l.* sień, przedsionek.

Weteran *l.* wysłużony, stary żołnierz; doświadczony, zasłużony w jakimś zawodzie.

Weterynarja *l.* nauka o chorobach zwierząt i ich leczeniu.

Weterynarz *l.* lekarz zwierząt.

Wetman *ob.* **Vêtement.**

Wetować *n.* wynagradzać sobie stratę późniejszemi zyskami; mścić się.

Wet za wet *n.* odpłacenie pięknym za nadobne, odpłata (dobrym za dobre, złym za złe).

Wezykatorja *nl.* plaster przygotowany z owadów t. zw. much hiszpańskich, naciągający bąble na ciele, używany jako środek leczniczy.

Wezyr *ar.* minister w Turcji; **wielki wezyr**, pierwszy minister, kanclerz.

Wharf *a.* (*uorf*) brukowany kamieniami albo opatrzony drewnianą posadzką brzeg rzeki, morza, do wyładowywania statków, debarkader.

Whatmana papier *ob.* **Watmana...**

Whip *a.* (*uip*) napój z wina z cukrem, jajami i cytryną, bitemi na ogniu trzepaczką.

Whirlpool *a.* (*uirlpul*) wir wodny (rzeczny, morski).

Whisky *a.* (*uiski*) wódka ze zboża, żytniówka; jednokonny otwarty powozik z wysokim siedzeniem dla powożącego.

Whist *ob.* **Wist.**

White-boys *a.* (*uajt-bojz*) *dosł.* biali chłopcy; stowarzyszenie rolników irlandzkich, noszących białe sukmany, zawiązane w hrabstwie Tipperary około r. 1761, celem odnierania siłą krzywd wyrządzanych tamecznym rolnikom.

Whitechapel *a.* (*uajt-czapel*) dzielnica Londynu, zamieszkana przez najuboższą ludność.

White mountains *a.* (*uajt mauntens*) Białe góry w Ameryce północnej.

White-Star-Line *a.* (*uajt-star-lajn*) transatlantycka linja statków parowych między Liverpolem a New-Yorkiem.

Who is the body, when the head is off? *a.* (*hu is dze bodi, uen dze hed is of*), gdzie jest ciało, jeżeli mu brak głowy?

Wholeale and retail *a.* (*holsel end ritel*) handel hurtowo-detaliczny.

Wiadukt *nl.* droga, kierunek drogi, droga sztucznie budowana na murowanych arkadach, prowadząca ponad ulicami, dolinami, bagnami i t. p.

Wiardunek *śrgórnon.* dawna moneta = 1/4 grzywny = 12 groszom polskim.

Wiatyk *l.* ostatnia komunja dawana umierającym.

Wibracja *l.* drganie dźwięków.

Wibrjon *nl.* rodzaj wymoczków i bakterji o kształcie wydłużonym.

Wibryzm *nl.* sposób malowania polegający na nakładaniu grudek i prążków, aby światło, czepiając się wypukłości, drgało za każdym ruchem oczu widza.

Wice- *l.* *dosł.* na miejsce, zamiast, zastępczo; przy tytułach np.: **wiceadmirał**, dowodzący flotą, stopniem niższy od admirała; **wicedyrektor**, zastępca dyrektora; **wicekanclerz**, z. kanclerza; **wicekról**, z. króla, namiestnik kraju; **wiceprezes**, z. prezesa; **wiceprezydent**, z. prezydenta; **wiceregiens**, z. regensa.

Wicynalny *l.* gminny, wiejski, sąsiedni; **w-a kolej**, droga żelazna poboczna, podrzędna, służąca do użytku pewnej okolicy, łącząca wsie, zakłady fabryczne, kopalnie i t. p. z główną linją kolejową; **w-ne drogi**, drogi poboczne, łączące z sobą wsie, nie będące drogami pocztowemi ani krajowemi.

Wid *r.* dowód tożsamości osoby.

Wid. *skr.* **Widymata** (*ob.*).

Wideta *w.* czaty, placówka, żołnierz konny postawiony dla pilnowania ruchów nieprzyjaciela; pikieta.

Widymata *nl.* a. **Vidimus** *l.* urzędowe poświadczenie jakiego pisma, kopji itp. wypis z ksiąg urzędowych, poświadczenie; **widymować**, kłaść widymatę; zaświadczyć skróconym podpisem imienia i nazwiska na dowód przepatrzenia jakiego pisma lub księgi handlowej.

Wiedertäufer *n.* (*widertojfer*) sekta nowochrzczeńców; *ob.* **Anabaptyści.**

Wiersz *l.* szereg wyrazów, liczb, zwykle zapełniający całą linję od końca do końca; ustęp z Pisma Ś-go, werset; rzecz pisana rymami; drobny utwór poetycki; **w. biały** a. **metryczny, miarowy**, sposób wysłowienia myśli swoich taki, że wyrazy układają się w stopy cz. miary określone; **w. rymowany**, sposób wysłowienia swoich myśli taki, że co pewną

liczbę sylab następują sylaby rymujące się z sobą.

Wierszek *ob.* **Werszek.**

Wiestnik *r.* poseł, goniec, tytuł niektórych czasopism rosyjskich.

Wigilancja *ł.* czuwanie, ostrożność, staranność.

Wigilija, Wilja *ł.* nocne czuwanie; nabożeństwa wieczorne za umarłych; nabożeństwo wieczorne kościelne w przeddzień święta; dzień poprzedzający większą uroczystość; dzień poprzedzający inny dzień (w wigilję = w przededniu) u daw. Rzymian: straż nocna; czwarta część nocy=3 godzinom.

Wigoń *f.* gatunek kosmatej tkaniny wełnianej z wełny lamy zwanej także wigoń.

Wigor *ł.* siła, dzielność, rześkość.

Wigowie *a.* dawniej ironiczna nazwa wyznawców Kościoła szkockiego; dziś stronnictwo postępowe i ludowe w Anglji.

Wigwam *ind.* szałas Indjan Ameryki Północnej okryty skórą bawolą.

Wikarjat *nł.* urząd i siedziba wikarjusza; władza kościelna złożona z biskupów.

Wikarjusz *ł.* a. **Wikary** pomocnik proboszcza; **wikarjusz apostolski,** dostojnik duchowny z pełnomocnictwem od Papieża; **w. gieneralny,** zastępca biskupa.

Wiking *skand.* dowódca rozbójników morskich skandynawskich, łupieżących na początku wieków średnich, zdobywających obszerne kraje i zakładających tam królestwa udzielne.

Wikt *ł.* żywność, stół, życie.

Wiktorja *ob.* **Victoria.**

Wiktuały *ł.* artykuły spożywcze; żywność.

Wila, w *mit.* Słowian, zwłaszcza południowych: boginka sprzyjająca dobrym, sroga dla złych; upiorzyca wyróżniająca się swą pięknością: *ob.* **Wiła.**

Wilajet *tur.* prowincja, namiestnictwo w Turcji.

Wilanella *ob.* **Vilanella.**

Wilegjatura *w.* letni pobyt na wsi dla wypoczynku; miejsce takiego pobytu, mieszkanie letnie, letnisko.

Wilja *ob.* **Wigilja.**

Wilkierz, Wielkierz *śrgórnon.* uchwała magistratu w miastach na prawie magdeburskim będących.

Wilkom *n.* puhar, będący własnością członków cechu, piją z niego zdrowie członka nowoprzyjętego, na biesiadzie przez tegoż członka wyprawionej.

Willa *ł.* [*w.*] domek letni, wiejski pałacyk w okolicach miasta, letnie mieszkanie.

Wiła, w *mit. słow.* wróżka prorokini; *ob.* **Wila.**

Winda *n.* dźwignia, przyrząd do podnoszenia ciężarów najczęściej w kierunku pionowym, niekiedy do przenoszenia ciężarów w kierunku poziomym; malutki pokoik do przenoszenia ciężarów w kierunku poziomym; malutki pokoik do podnoszenia osób i rzeczy na górne piętra i spuszczania ich na dół; bywa **w.** ręczna, parowa, hydrauliczna; blok

Windhorst, rodzaj kapelusza damskiego (od nazw. b. posła do parlamentu niemieckiego).

Windować *n.* podnosić do góry, dźwigać na górę.

Winduga *ob.* **Binduga.**

Windykacja *ł.* zemsta, ratunek, obrona, obrona czci it.p.; żądanie zwrotu prawnej własności.

Windykować *ł.* domagać się zwrotu, dochodzić prawnie własności, rościć pretensję.

Winegret *f.* sos z octu, oliwy, soli, etc.; sałata z takim sosem.

Winieta *f.* rysunek ozdabiający kartki w książce, papier do pisania, okładkę książki, [illegible] i t. p.

Winkel[illegible] *n.* pokątne zbieranie [illegible] giełdziarzy niemających wstępu na giełdę w celach niedozwolonej spekulacji.

Winkeladwokat a. **Winkielkonsultant** [*n.*] pokątny doradca.

Winkiel *n.* **kąt** prosty (90 stopni); narzędzie przedstawiające kąt prosty, węgielnica, narożnik, kątownik, ekierka.

Winkielak *n.* wierszownica: przyrząd metalowy, w którym zecer umieszcza czcionki przy składaniu wyrazów w wiersze.

Wink von oben *n.* wskazówka z góry, słówko lub postępek osób u władzy będących, uważane przez podwładnych za wskazówkę postępowania.

Winszować *n.* życzyć, składać życzenia: wyrażać komu swoją radość z powodu jego powodzenia.

Wiola *ob.* **Viola.**

Wiolacja *ł.* shańbienie, znieważenie, zgwałcenie, pogwałcenie.

Wiolencja *ł.* gwałtowność, porywczość, przemoc, gwałt, krzywda wyrządzona komu przez nadużycie siły.

Wiolin *w.* strona prawa klawjatury obejmująca 4 oktawy.

Wiolinowy klucz, w *muz* klucz skrzypcowy, klucz *g*, znak na pięciolinji, pokazujący, gdzie się znajduje *g* dwukreślne.

Wiolinista *nł.* skrzypek.

Wiolonczela *w.* instrument muzyczny smyczkowy większy od skrzypiec o 4 strunach, o tonie miękkim, głębokim.

Wiorsta *r.* rosyjska miara długości=1064.5 metrom.

Wir *(ob.* **Wirować**), kręcenie się w kółko, odmęt, zamieszanie; szybkie gwałtowne falowanie wody wokoło jakiegoś punktu, sięgające aż do dna, obrót.

Wir Deutschen fürchten nichts nur Gott *n.* my Niemcy nie boimy się niczego, tylko Boga (dewiza rządu pruskiego).

Wirginik, gatunek tytuniu (od nazwy jednego ze St. Zjedn. Ameryki Półn.).

Wirginja, gatunek cygar.

Wirować *f.* kręcić się w kółko; krążyć, obracać się około czego, wokoło siebie.

Wirtualny *ł.* potencjalny; **w-na prędkość**, prędkość teoretyczna, obliczona bez uwzględnienia oporów: tarcia, środowiska i t. d., w odróżnieniu od prędkości rzeczywistej.

Wirtuoz *w.* mistrz w jakiej sztuce; artysta wykonywający po mistrzowsku utwory muzyczne: **wirtuozowstwo**, mistrzowstwo, artyzm wirtuozom właściwy, biegłość.

Wirydarz *ł.* murawa lub gaik ze ścieżkami krętemi dla przechadzki, skwer, ogród ozdobny przy domu.

Wirylista *nł.* członek sejmu, zasiadający nie z wyboru, lecz wskutek zajmowanego stanowiska z mocy statutu krajowego.

Wiryiny *ł.* **głos**, głos osobny, oddzielny dawany w imieniu instytucji mającej prawo posyłać od siebie deputowanego do parlamentu.

Wisc *skr.* **Wisconsin** *a.* nazwa Stanu Ameryki północnej.

Wist *a.* (*dosł.* pst! cicho!), rodzaj 4-osobowej gry w karty; napój z herbaty, cytryny i wina czerwonego; **wistować**, grać przeciw graczowi, który wziął taljon.

Wisznu *sind.* druga osoba bóstwa Trimurti, bożek utrzymujący życie na świecie.

Wiszor *n.* szczotka do wycierania armaty po wystrzale; **wiszorek**, wałeczek ostro zakończony z irchy lub bibuły, do rozprowadzania cieni na rysunku ołówkowym lub kredkowym.

Wita św. choroba, choroba nerwowa odznaczająca się atakami drgawek, wyprężaniem, wykrzywianiem twarzy i nieprzytomnością.

Witalizm *nł.* dawniejsza teorja objaśniająca procesy życiowe za pomocą istnienia odrębnej siły życiowej; żywotność, odporność na wpływy szkodliwe.

Witerunek *n.* węch; przynęta zakładana na zwierzęta drapieżne.

Witraże *f.* wizerunki, sceny ozdobnie malowane na szybach.

Witrjol *nł.* kwas siarczany.

Witryfikacja *nł.* zeszklenie; przeistoczenie się w szkło pod wpływem gorąca.

Witrymetr *nł.* przyrząd do mierzenia załamania się promieni światła w szkłach, u narzędzi optycznych.

Witryna *nł.* szafa oszklona; okno wystawowe.

Witykultura *nł.* uprawa winnic.

Witz *n.* *(wic)* dowcip, koncept.

Wiwandjerka *f.* kobieta idąca razem z wojskiem i sprzedająca wiktuały w obozie; markietanka.

Wiwarjum *ob.* **Vivarium.**

Wiwat! *ł.* niech żyje!

Wiwenda *ł.* fundusz na przeżycie.

Wiwifikacja *ł.* ożywienie, wlanie życia napowrót.

Wiwisekcja *nł.* krajanie, rozczłonkowanie żywych zwierząt dla doświadczeń fizjologicznych.

Wiwisektor *nł.* robiący wiwisekcj .

Wiwisepultura *nł.* pogrzebanie żywcem.

Wiza *(ob.* **Wizować**), poświadczenie urzędowe (np. na paszportach).

Wizerek *f.* celownik u strzelby na lufie blizko zamku; mała płytka z wcięciem, przez które się patrzy na cel na końcu lufy.

Wizerunek *śrgórnon.* portret, rysunek a. malowidło wyobrażające jaką osobę, jaki przedmiot.

Wizja *ł.* widzenie, przywidzenie, urojenie, złudzenie zmysłowe.

Wizjoner *f.* mający przywidzenia, złudzenia; **wizjonerstwo**, urojenie, że się miewa wizje; wiara we własne obcowanie z duchami zmarłych, z siłami nadprzyrodzonemi; kierowanie się pojęciami urojonemi; usiłowanie urzeczywistnienia zamiarów niemożliwych.

Wizorjum *ł.* cel, punkt obserwacyjny.

Wizować *ł.* potwiedzić, poświadczyć; celować, mierzyć do celu.

Wizyta *f.* odwiedziny; **wizytowy ubiór**, ubiór strojniejszy, przywdziewany gdy się idzie z wizytą; **w. bilet**, karteczka z kartonu, z wypisanym na niej imieniem, nazwiskiem, tytułem, godnością, niekiedy także adresem; **wizytować**, odbywać wizytację, zwiedzać instytucję dla przekonania się o jej stanie; składać wizytę, odwiedzać.

Wizytacja *ł.* zwiedzanie, odwiedzanie, oglądanie.

Wizytator *ł.* zwiedzający z urzędu zakłady naukowe lub klasztory, dobra ziemskie i t. p. dla przekonania się o ich stanie.

Wizytki *nł.* zakoń żeński Nawiedzenia N. Marji Panny.

Wizytować *ob.* **Wizyta.**

Wja- *ob.* **Wia-**.

Wjo- *ob.* **Wio-**.

Władyka *słow.* dawniejszy tytuł monarchy czarnogórskiego; dawniejszy tytuł wysokiego dostojnika w kościele Wschodnim.

Woal *f.* długa zasłona przezroczysta, przyczepiona z boku lub z tyłu kapelusza; **woalka**, przezroczysta zasłona z tiulu i t. p. na twarz.

Wodan a. **Wotan** *n.* (**Wuotan** *stgórnon.*, **Odyn** *skand.*) najwyższy bóg starogiermański, bóg nieba i burz, darzący zwycięstwami.

Wodewil *f.* sztuka dramatyczna lekkiej treści, przeplatana śpiewami; nazwa teatrzyka, w którym dają lżejsze utwory.

Wo ist die Katze? *n. dosł.* gdzie jest kot; o co to idzie? na czym polega zawiłość? jakie jest słowo zagadki?

Wojaż *f.* podróż.

Wojażer *f.* podróżujący, podróżny.

Wojłok *tat.* ordynarny, gruby i szorstki filc, używany na dery, chodniki, do owijania kotłów parowych i in.; napojony roztworem smołowym służy do krycia dachów.

Wójt *śrgórnon.* zwierzchnik gminy, naczelnik zarządu gminnego, wybierany przez mieszkańców gminy.

Wokabularz *nł.* słownik, podręcznik do nauczenia się słówek obcego języka.

Wokabuły *ł* słówka, wyrazy w języku cudzoziemskim z przekładem na krajowy, zwłaszcza do nauczenia się na pamięć.

Wokacja *ł.* powołanie, skłonność do jakiego stanu, fachu.

Wokalizy *f.* ćwiczenia do śpiewu bez słów, polegające na śpiewaniu jednej samogłoski (zwykle: *a*).

Wokalna *ł.* **muzyka**, śpiew.

Wokanda *nł.* lista spraw przeznaczonych do sądzenia; porządek przywoływania spraw.

Wolant *f.* piłka z piórkami do zabawy; szeroka falbana u sukni; lekki powozik odkryty.

Wolapik *ob.* **Volapük.**

Wolfram *n.* pierwiastek *chem.* metal twardy, kruchy, barwy żelaza, odkryty 1785 r. ma liczne zastosowania: w aljażu ze stalą daje dobrą stal wolframową, niektóre jego związki służą do wyrobu farb, związek zwany wolframian sodu nadaje tkaninom niepalność.

Woljera *f.* ptaszarnia, wielka klatka na ptaki.

Wolontarjusz *ob.* **Woluntarjusz.**

Wolt, jednostka do mierzenia siły elektromotorycznej = 10-ciu miljonom erg *(ob.)* (od nazwiska badacza zjawisk elektrycza. Aleksandra Volta, 1745—1827).

Wolta *w.* zręczny szybki obrót; w szermierstwie: zręczny obrót z uniknięciem ciosu przeciwnika; bieg kręty koni wokoło; zręczna zamiana kart, szybki obrót kart; *ob.* **Volta.**

Woltametr *nł.* przyrząd do mierzenia natężenia prądów elektrycza. i do mierzenia objętości wydzielonych przy elektrolizie gazów.

Wolterjanin *nł.* zwolennik zasad Woltera (Voltaire), pisarza francusk. 18 w.; niedowiarek w rzeczach religji.

Woltyżer *f.* za Napoleona I-go żołnierz uzdolniony do konnicy i do piechoty, przeznaczony do bitwy szykiem rozproszonym; linoskok, robiący zręczne skoki w powietrzu.

Woltyżerować *w.* [*f.*] dokazywać sztuk na koniu nieosiodłanym, lub na linie; zręcznie wskakiwać i zeskakiwać z konia, toczyć koniem.

Wolumen *ob.* **Volumen.**

Wolumenometr *nł.* przyrząd do oceniania objętości ciał dziurkowatych i sypkich za pomocą zanurzenia ich w płynie i zmierzenia objętości płynu przez nie wypchniętego.

Wolummetr *nł.* przyrząd do mierzenia objętości gazu.

Woluntarjusz *ł.* ochotnik, pracujący bez wynagrodzenia, dla obznajmienia się z zawodem.

Woluta *ł.* ślimakowata ozdoba kapitelu kolumny w stylu jońskim, podobna do zwoju pergaminu, spłaszczonego pośrodku, a zwiniętego w obu końcach.

Wołost' *r.* gmina w cesarstwie Rosyjskim; pewna liczba wsi, stanowiących okrąg administracyjny pod wspólnym zarządem.

Womity *ł.* zwrócenie przez usta zawartości żołądka, wymioty.

Woo(t)z [*n.*] *(woc.)* doskonała stal wyrabiana w Indjach Wsch. Persji i t. d. używana do wyrobu słynnych szabel damasceńskich.

Words pay no debts *n.* *(uordz pej no dets)* słowami nie zapłacisz długu.

Workhouse *a.* *(uorkhaus)* dom roboczy, dom pracy.

World *a.* *(uorld)* świat.

Wota *ob.* **Vota; wotować**, dawać swój głos, głosować.

Wotacja *nł.* głosowanie, zbieranie głosów.

Wotan *ob.* **Wodan.**

Wotant *ł.* ten, kto głosuje czyli składa swoje votum.

Wotum *ob.* **Votum.**

Woty *ł.* głosy dane za kim.

Wotywa *ł.* msza śpiewana, odprawiana na czyjąś intencję, na uproszenie Boga, na podziękowanie; msza śpiewana przed sumą.

Wrak *n.* kadłub okrętu, szczątki rozbitego okrętu.

Wrangler *a.* *(rangler)* szermierz, szermierz na słowa.

Wrinkled purses make wrinkled faces *a.* *(rinkld pörsiz mek rinkld fesiz)* zmarszczone (wypróżnione) sakiewki sprawiają, że i twarze są zmarszczone.

W. S. g. u. *skr.* **Wenden Sie gefälligst um** *n.* proszę obrócić (kartkę).

Wual, Wualka *ob.* **Woal, Woalka.**

Wulgarny *ł.* gminny, pospolity, powszedni, prostacki, nizki, poziomy.

Wulgaryzować *nł.* popularyzować; czynić zrozumiałym a. dostępnym dla wszystkich; wprowadzać w życie powszechne.

Wulgata *ł.* przekład łaciński Biblji, dokonany przez św. Hjeronima w IV wieku, zatwierdzony przez koncyljum w Trydencie i przyjęty przez Kościół katolicki.

Wulkan *ł.* bożek ognia i kowali u staroż. Rzymian, mąż Wenery, grecki Hefaistos; góra ogniem i lawą ognistą buchająca; *przen.* człowiek gorącego, zapalczywego usposobienia, prędko wybuchający; **tańczyć na wulkanie**, nie zdawać sobie sprawy z niebezpieczeństwa.

Wulkaniczny *nł.* powstały wskutek działania ognia wewnątrz ziemi.

Wulkanizm *nł.* teorja gieologiczna, podług której ziemia otrzymała swą postać wskutek działania ognia.

Wulkanizować *nł.* rozpalać, hartować kauczuk za pomocą silnego ognia i siarki; **wulkanizowany kauczuk**, kauczuk zmieszany z siarką.

Wuotan *ob.* **Wodan.**

Wurst *n.* kiełbasa; **Es ist mir ganz W.**, to dla mnie wszystko jedno, to mnie nic nie obchodzi.

Wyderkaf *n.* sprzedaż z prawem odkupu; wyłudzenie datku.

Wyeliminować *ob.* **Eliminować.**

Wyksatyna *n.*(?) płótno pokryte kauczukową powłoką.

Wyrafinowany, wymyślny, wyszukany.

Wyranżerowany, wybrakowany, nie posiadający już zalet, jakie miał dawniej i dlatego mniej ceniony.

Wysztafirować, wystroić, wymuskać przesadnie, urządzić pięknie.

Wytrych *n.* rodzaj klucza formy haczyka, do otwierania zamków.

X.

X. cyfra rzymska=10.

X. *skr.* ksiądz; **XX.** *skr.* księża.

X. a. **Xr.** *skr.* krajcar, cent.

x. ilość niewiadoma; ktoś.

Xantogen *g.* substancja znajdująca się w liściach i kwiatach w połączeniu z alkaljami zabarwiająca na żółto.

Xantyppa *ob.* **Ksantypa.**

Xenia *g. dosł.* gościnność; opiekunka gościnności; podarek dla gościa; tytuł 13-tej księgi poezji Martialisa, zawierającej wyłącznie epigramaty dwuwierszowe, dotyczące takich podarków; tytuł dowcipnych i złośliwych epigramatów dwuwierszowych Goethego Schillera.

Xeno- *ob.* **Kseno-**.

Xeres *h.* *(cheres)* gatunek wina białego (naz. od miasta).

Xerosis *g.* suchość, wysychanie.

Xmas *a. skr.* **Christmas** *a.* (*krismes*) Boże Narodzenie.

X. p. *skr.* **exprès payé** *(ekspre peje)*, sztafeta (umyślny) zapłacona do miejsca dostawy.

X. promienie *ob.* **Roentgena promienie.**

X. P. S. monogram wyobrażający wyraz Chrystus X, P (w greckim czyta się jak Ch, R).

Xylo- *ob.* **Ksylo-.**

Xystus *ob.* **Ksyst.**

Y.

Y. na sklepach we Francji znak, że tam sprzedają tylko po cenach stałych.

Yacht *ob.* **Jacht; Yacht club.** *ob.* **Jacht klub.**

Yak, wół tybetański o długiej wełnie.

Yam *a (jem)* roślina o korzeniu jadalnym, środek spożywczy używany w Indjach zachodnich.

Yamakis *tur.* greckie tancerki u bogatych turków.

Yankee *a. (jenki)* (l. mn. **Yankees**) *ob.* **Jankesi.**

Yankee-doodle *a. (jenkidudl)* śpiew narodowy Amerykanów Stanów Zjednocz.

Yard *ob.* **Jard.**

Yassa, zbiór praw u Tatarów.

Yatsu *tur.* czas nocnego spoczynku u Turków (w 2 godziny po zachodzie słońca).

Yaws *a. (jas)* rodzaj choroby zaraźliwej w Afryce i Indjach zachodnich.

Yellow-fever *a. (jello-fiwer)* a. **Vomito negro** *h.* żółta febra.

Yemble *ar.* długi zakrzywiony dwusieczny ostry nóż południowych Arabów.

Yen *jap.* moneta japońska srebrna, wartości 1 rub.

Yeoman *a. (jomen)* właściciel dóbr, zamożny dzierżawca; żołnierz przybocznej gwardji królewskiej.

Yeomanry *a. (jomenri)* konnica ochotnicza w wojsku angielskim, gwardja przyboczna królewska, milicja ochotnicza.

Yerba mate *ob.* **Mate.**

Yerydzi, czciciele djabła w Kurdystanie, Armenji i połud. Kaukazie, uznający Allaha ale czczący djabła.

Yeux de perdrix *f. (jö dö perdri) dosł.* oczy kuropatwy; kolor różowawy; odciski, nagniotki.

Ygdrasil, w *mit. skand.* największe i najwspanialsze ze wszystkich drzew, pod którym codziennie zbierają się bogowie na sądy.

Ylang-ylang *chiń.* perfumy z pewnego gatunku storczyka, którego ojczyzną jest wyspa Manilla.

Ymir *skand.* w *mitol.*: praolbrzym, z którego pochodzi cały świat.

Yo el Rey *h.* podpis króla: Ja król.

Yoghurt [*blg.*] mleko zsiadłe z fermentem *maya*, zalecane przez współczesnego fizjologa dra Miecznikowa w Paryżu, jako środek niszczący bakterje gnilne w kiszce grubej człowieka, powodujące przedwczesną starość.

Yogizm *nl.* system filozoficzno-religijny uprawiany w Indostanie, podług którego można wyzwolić swą duszę od dalszych transmigracji za pomocą życia ascetycznego, rozmyślania, unikania roztargnień, utrzymywania ciała w położeniach trudnych i męczących i t. d.

Yorkshiry *a. (jorkszyry)* rasa świń angielskich.

Yquem *f. (ikem)* rodzaj wonnego i smacznego wina francuskiego (od naz. miejscowości we Francji).

Yu, *chiń.* kamień dźwięczący, z którego Chińczycy robią instrumenty muzyczne.

Yucca [*h.*] szpilecznica, roślina amerykańska z rodz. liljowatych, wyrastająca w długą wiechę kwiatową o kwiatach dzwonkowatych.

Yüslück *tur.* moneta złota turecka=100 piastrom.

Yuspasza a. **Yusbasza** *tur.* wójt, naczelnik w Turcji.

Z.

Zaaferowany, zakłopotany, widocznie zaprzątnięty interesami i dlatego nie mający swobody umysłu.

Zaawansować, posunąć kogo na wyższy stopień w służbie; dać komu zaliczkę na rachunek zamówienia lub pensji; **z. się,** pójść za daleko w żądaniach, w upewnieniach, nie móc się cofnąć.

Zabarykadować, zagrodzić barykadą; **z. się,** utrudnić przystęp do siebie zbudowawszy barykadę.

Zabąstować *r.* zaniechać czynności, zaprzestać.

Zac *n.* w drukarstwie: to, co zecer złożył z czcionek, przygotowując do druku, skład.

Zadebetować, obciążyć rachunek.

Zadokumentować, zaznaczyć, stwierdzić podpisem.

Zadruga *serb.* stowarzyszenie rolne w Serbji, oparte na pokrewieństwie naturalnym i przybranym: majątek nieruchomy stowarzyszenia nie może być odłużonym ani sprzedanym; stowarzyszenie ma prawo adoptować nowych członków, i naodwrót, każdy członek stowarzyszenia ma prawo z niego wystąpić; przewodniczącym (starejszyną) jest człowiek starszy, w którym stowarzyszeni pokładają zaufanie.

Zahlkellner *ob.* **Calkelner.**

Zahori *h.* człowiek, o którym zabobon utrzymuje, że może widzieć aż do środka ziemi.

Zaim *tur.* książę, posiadacz lenna.

Zajdel *n.* kufel szklany objętości półlitrowej.

Zakasować, zaćmić kogo, przewyższyć.

Zakredytować, wpisać na czyje dobro do księgi handlowej, uznać.

Zakrystja *śrł.* izba przy kościele dla przechowywania przyrządów, ubrań i rzeczy kościelnych, oraz dla kapłanów do przywdziewania szat kościelnych.

Zakrystjan *śrł.* kościelny, mający nadzór nad zakrystją.

Zakwefić, osłonić twarz kwefem.

Zambo *ob.* **Sambos.**

Zambra *ar.* wesoły taniec maurytański.

Zamtuz *n.* dom nierządu, dom publiczny.

Zaopinjować, wypowiedzieć swoją opinję, wyrazić swoje zdanie (o kim a. o czym), orzec.

Zapata *h.* zwyczaj kładzenia dzieciom i służbie w dzień św. Mikołaja w trzewiki podarunków; uroczystość na cześć jakiej dostojnej osoby.

Zapateado *h.* taniec, w którym takt wybijają przytupywaniem.

Zaporoże *młr.* kraj położony za porohami Dniepru (na lewym brzegu tej rzeki), zamieszkany przez kozaków; **zaporożec,** kozak mieszkający na Zaporożu, Niżowiec.

Zaptja *tur.* policjant w Turcji.

Zapthjeh naziry *tur.* naczelnik policji tureckiej.

Zarathustra *stiran.* *ob.* **Zoroaster:** „Tak mówił Zarathustra"(„Also sprach Z.") tytuł słynnego dzieła filozofa Nietschego.

Zarbat *ar.* kołatka a. grzechotka którą na Wschodzie zwołują chrześcjan na nabożeństwo ponieważ dzwonienie jest tam wzbronione.

Zareba *ar.* palisada a. żywopłot z krzewów ciernistych w Sudanie przeciwko zwierzętom drapieżnym, przeciwko napastnikom.

Zatarasować, zagrodzić, zamknąć przystęp.

Zażenować, wprowadzić w kłopot, zawstydzić; **zażenowany,** onieśmielony, zakłopotany, zawstydzony.

Z. B. *skr.* **Zum Beispiel** *n.* (*cum bajszpil*) naprzykład.

Zbir *w.* siepacz, oprawca; policjant we Włoszech.

Zblazowany (*ob.* **Blasé**), znudzony, zmęczony, przesycony wrażeniami; wyczerpany wskutek hulaszczego życia, zobojętniały na wszystko.

Zdegenerowany, zwyrodniały.

Zdeklarowany, ten, który pewziął stanowczy zamiar, zdecydowany; skończony, zupełny.

Zdeklasowany *ob.* **Déclassé.**

Zderutować *ob.* **Derutować.**

Zebaoth *ob.* **Sabaoth.**

Zecer *n.* w drukarstwie: składacz, składający czcionki do druku i układający je w wiersze i kolumny.

Zedel, Zydel *śrgórnon.* stołek drewniany bez poręczy, prostej roboty, z wklęsłym siedzeniem.

Zeffiroso *w.* w *muz.* lekko, powiewnie.

Zefir *g.-ł.* w *mitol.* syn Eola; łagodny wietrzyk zachodni lub południowy.

Zefir *w.* rodzaj cienkiej tkaniny bawełnianej.

Zefiry *f.* nazwa dawana we Francji osadnikom w Algierze, oraz lekkiej afrykańskiej piechocie.

Zegar *n.* przyrząd wskazujący godziny, minuty, niekiedy i sekundy; **z. słoneczny** *ob.* **Kompas; zegarowy przyrząd,** przyrząd z werkiem jak u zegaru, służący jako motor do wykonywania obrotów w równych odstępach czasu i wskazujący ich ilość; przyrząd, który połączony z nabojem,

sprowadza wybuch jego w oznaczonym czasie.

Zeitung *n.* (*cajtung*) czasopismo, dziennik.

Zelant, Zelator *nł. ob.* **Zelota**.

Zeloso, Zelo *w.* w *muz.* gorliwie, z zapałem.

Zelota *g.* gorliwiec, zapaleniec; zagorzały wyznawca danej religji.

Zelotyzm **g.* gorliwość, żarliwość w rzeczach wiary, zagorzałość w wierze.

Zend *stirań.* doktryny religijne Zoroastra: tłumaczenie i komentarz Awesty na język pehlewijski cz. średnioirański (perski).

Zendawesta *stirań.* księga święta staroż. Persów (*ob.* **Zend**).

Zendowie (*ob.* **Zend**) potomkowie dawnych Persów, Parsów i Gwebrów.

Zendra *n.* resztki pozostałe z wypalonego żelaza; opiłki żelazne, miedziane i t. p. odpadające przy kuciu; **zendrówka**, cegła mocno wypalona z domieszką żelaza, trudna do stopienia.

Zenit *ar.* [*śrł.*] punkt sklepienia niebieskiego, znajdujący się wprost ponad naszą głową; *przen.* najwyższy stopień wzniesienia się.

Zenitalny *nł.* **deszcz**, padający perjodycznie w pasie międzyzwrotnikowym, gdy słońce jest w zenicie.

Zeriba w Afryce: zagroda do ochrony obozowiska w nocy od napadu dzikich zwierząt.

Zerlity **g.* skamieniałości źródeł wrzących.

Zero [*f.*] znak 0 oznaczający brak liczby lub cyfry; punkt, od którego liczą się stopnie termometru; *przen.* nie: człowiek bez znaczenia, nic nie znacząca osobistość.

Zeus *g. ob.* **Jowisz**.

Ziemiak *r.* rodak.

Ziemstwo *r.* samorząd gminny.

Zifforoso *w.* (*ciforozo*) miły, słodki.

Zingara, (**Zingaro**) *h.* cyganka, (cygan).

Zingarella *h.* młoda cyganka

Zingareska *h.* śpiewka cygańska.

Zinja *nł.* roślina ogrodowa połud.-amerykańska jednoroczna o kwiatach gwiaździstych w różnych kolorach.

Zinsen *n.* (*cinzen*) procent.

Zitti! zitti! *w.* (*citti*) cicho! cicho! (wykrzykiwanie w teatrach)

Zjidjocieć, zgłupieć zupełnie, stać się idjotą.

Zmanierowany, postępujący według jednego przyjętego sposobu; naśladowniczy, nienaturalny; wymuszony.

Zmaterjalizowany, nie dbający o dobra duchowe, o piękno, o wzniosłość, natomiast zajęty dobrami doczesnemi, gromadzeniem pieniędzy, używaniem przyjemności; przejęty materjalizmem; w spirytyzmie: ucieleśniony, podległy materjalizacji.

Znicz *lit.* ogień święty u pogańskich litwinów; *przen.* ognisko domowe (i forma wyrazu i znaczenie—owoc nieporozumienia: takiego niema. u Litwinów).

Zoantropja **g.* obłęd umysłowy, którym dotknięty człowiek wyobraża sobie, że jest zwierzęciem.

Zodjak *g.* zwierzyniec niebieski, gromada gwiazd, znajdująca się po obu stronach ekliptyki, a zawierająca 12 konstelacji, cz. t. zw. znaków zodjakalnych.

Zodjakalne *nł.* **światło**, zorza zwierzyńcowa, blade światło, dające się widzieć w marcu na zachodzie, a w jesieni na wsch., przed wsch. i po zachodzie słońca.

Zoil *g.* mówca grecki, złośliwy krytyk Homera, żyjący w III w. przed Chryst.; *przen.* krytyk zawistny, uszczypliwy, złośliwy.

Zoizm **g.* życie zwierzęce i objawy jego.

Zolić *n.* moczyć bieliznę w ługu z popiołu drzewnego, aby oczyścić ją z brudu; **zolnik**, naczynie z klepek drewnianych, na trzech nóżkach, w którym bielizna się zoli.

Zolizm *nł.* teorja literata francusk. Emila Zoli (1840-1901), podług której powieść powinna być realistyczną i stanowić wynik rozważań naukowych nad charakterem człowieka i społeczeństwa.

Zoll *n.* (*col*) cło.

Zollamt *n.* (*colamt*) komora celna.

Zoll-Verein *n.* (*col-ferajn*) związek celny między państwami niemieckiemi.

Zołotnik *r.* jednostka wagi rosyjskiej=$^{1}/_{96}$ funta=$^{1}/_{3}$ łuta=96 dolom=4$^{1}/_{4}$ grama.

Zona *g.-ł.* strefa.

Zonar *g.* czarny pas a. sznur, który chrześcjanie i żydzi noszą w Turcji dla odróżniania się od mahometan

Zoo- *g.* jako początkowa część wyrazów złożonych: zwierzo-.

Zoochemja **g.* chemiczne badanie składowych części ciała zwierzęcego.

Zoodynamika **g.* siła życia zwierzęcego.

Zoofag **g.* jadacz mięsa zwierzęcego; zwierzę drapieżne.

Zoofenomenologja **g.* nauka o objawach życiowych zwierząt w stanie zdrowia i choroby.

Zoofity **g.* zwierzokrzewy.

Zoofizyka **g.* badanie przyrodniczych własności materji zwierzęcych.

Zoofor *g.* fryz joński obrazowy.

Zoogienja **g.* nauka o powstawaniu zwierząt.

Zoogieografja **g.* gieografja zwierząt, nauka o gieograficznym rozmieszczeniu ich na ziemi.

Zooglea **g.* stan bezruchowy bakterji w żelatynie.

Zoogonja **g.* wydawanie na świat żywych młodych.

Zoografja **g.* zoologja opisowa.

Zoolatrja **g.* cześć boska oddawana zwierzętom.

Zoolity **g.* skamieniałości zwierzęce, zwierzęta skamieniałe.

Zoolog **g.* zajmujący się nauką o zwierzętach.

Zoologiczne **g.* **stacje** instytucje, instytuty naukowe do badania zwierząt i życia zwierzęcego szczególnie zwierząt morskich.

Zoologja **g.* nauka o zwierzętach.

Zoomagnetyzm **g.* magnetyzm zwierzęcy.

Zoomorfity **g.* [illegible] zaginionych [illegible] dawnych [illegible]

Zoonomja **g.* fizjologja zwierząt.

Zoon politikon *g.* zwierzę towarzyskie (określenie stosowane za przykładem Arystotelesa do człowieka).

Zoopaleontologja **g.* nauka o zwierzętach zaginionych, przedpotopowych.

Zoopatologja **g.* nauka o chorobach zwierząt.

Zoophyta **g.* zwierzokrzewy, dawna nazwa grupy zwierząt niższych, wodnych, przeważnie osiadłych (np. korale), które przez długi czas brano za rośliny; grupa ta obejmowała głównie zwierzęta jamochłonne, niekiedy zaliczano do niej także szkarłupnie i pierwotniaki.

Zooplasta **g.* rzeźbiarz modelujący zwierzęta.

Zooplastyka **g.* naśladowanie kształtów zwierząt w rzeźbie.

Zoopsychologja **g.* psychologja zwierząt; nauka zajmująca się objawami życia umysłowego zwierząt.

Zoospermje **g. ob.* **Spermatozoa**.

Zooterapja **g.* nauka leczenia zwierząt.

Zootomja **g.* dysekcja zwierząt w celu naukowym.

Zootrop **g.* zabawka optyczna podobna do stroboskopu, przedstawiająca ruchome figury na białej płaszczyźnie.

Zootropizm **g.* właściwość ogółu zwierząt; zwracanie się ku światłu.

Zoroaster [*g.*] (*ob.* **Zarathustra**), założyciel religji staroż. Irańczyków (Persów), według którego rządzą światem dwa duchy, dobry i zły, ciągle walczące z sobą: *ob.* **Ormuzd**.

Z partesu, z napuszonością, pretensjonalnie, z przesadzoną powagą; **mówić jak z partesu**, jak z książki.

Ztg. *skr.* **Zeitung** (*ob.*).

Zuchetto *w.* (*cuketo*) czerwona czapeczka kardynalska.

Zuchthaus *n.* (*cuchthaus*) dom poprawy przestępców.

Zukunftsstaat *n.* (*cukunftsstat*) państwo przyszłości, państwo uorganizowane według planu marzonego przez reformatorów współczesnych.

Zulage *n.* (*culage*) dodatek do pensji urzędników niemców w W. Ks. Poznańskim.

Zulu, szczep murzynów z wielkiego plemienia Bantu, zamieszkały w południowej Afryce, odznacza się zdolnościami i łatwością przyjmowania cywilizacji.

Zulus, członek szczepu Zulu (*ob.*); w języku wioślarzy: wioślarz amator, nie należący do stowarzyszenia wioślarskiego.

Zum Herrschen geborene Leute *n.* ludzie urodzeni do panowania nad innemi.

Zupa *n.* polewka, potrawa płynna.

Z. V. *skr.* **Zoll-Verein** (*ob.*).

Zweiggeschäft *n.* (*cwojggeszejt*) oddział handlu, filja.

Zwinglianizm *nł.* nauka reformatora religijnego Huldreicha Zwingljusza (1484—1531) odrzucająca obecność Ciała i Krwi Chrystusa w konsekrowanym chlebie i winie.

Zwischenhandel *n.* (*cwiszenhandel*) zamiana wyrobów, wytworów obcych państw za pośrednictwem trzeciego państwa.

Zybeby *ob.* **Korynckie rodzynki**.

Zycbad *n.* kąpiel nasiadowa.

Zycflajsz *n.* *żart.* wytrwałość w długim siedzeniu przy robocie, pilność.

Zydel *ob.* **Zedel**.

Zygzak *n.* linja kręta, łamana.

Zymologja *g.* nauka o fermentacji.

Zymotechnika *g.* nauka o przemyśle posługującym się w swych wyrobach fermentacją.

Zymoza *g.* substancja otrzymywana z drożdży, zdolna rozkładać cukier na alkohol i dwutlenek węgla.

Zyndykici *ar.* [*nl.*] wolnomyślni i ateiści między mahometanami.

Ż.

Żabot *f.* fałdowana ozdoba z muślinu, jedwabiu i t. p. noszona na piersiach u sukni lub u koszuli.

Żagiel *n.* płótno mocne, rozpinane na masztach i rejach okrętów i łodzi, w które dmie wiatr i popycha statek.

Żagnot *f.* licha tkanina tawełniana, z jednej strony połyskliwa, z drugiej matowa, używana na podszewki.

Żak *śrł.* [*czes.*] chłopak, student uczący się w szkołach.

Żakiet *f.* krótki surdut otwarty, o jednym rzędzie guzików; krótkie okrycie wierzchnie damskie.

Żaluzje *f.* zazdrostki, zasłona u okna, zrobiona z deseczek ruchomo z sobą połączonych, osłaniająca od światła, ale nie tamująca ruchu powietrza.

Żandarm *f.* żołnierz policji wojskowej dla utrzymania publicznego porządku i bezpieczeństwa.

Żandarmerja *f.* policja zorganizowana wojskowo do pilnowania bezpieczeństwa w kraju.

Żanrowy *f.* **malarz**, malarz rodzajowy.

Żardinjera *f.* ozdobna podstawa lub kosz na kwiaty.

Żargon *f.* zepsuta mowa o wyrazach poprzekręcanych.

Żeglarz *n.* pływający po morzu; **żeglarstwo**, sztuka kierowania statkiem pływającym po wodzie.

Żeglować *n.* pływać statkiem; kierować statkiem; **żegluga**, pływanie statkiem; **ż. powietrzna**, podróżowanie balonem.

Żelatyna *f.* gatunek kleju zwierzęcego, zupełnie oczyszczonego, dodawanego do mięsiwa, do ryb, z których wygotowuje się galareta.

Żele, Zele, talerze, instrument muzyczny: dwie okrągłe blachy mosiężne, używane w orkiestrze, dla efektów perkusyjnych.

Żenować się *f.* doznawać zakłopotania wstydzić się; **żenada**, nieśmiałość, zakłopotanie, wstydzenie się, przymus.

Żerant *ob.* [illegible]rant.

Żeton *f.* znaczek metalowy lub kościany do gry lub do oznaki, jako nagroda; znaczek ozdobny noszony jako brelok, udzielany przez zarządy kolei żelaznych i dający dożywotnie prawo jeżdżenia temi kolejami bezpłatnie; znaczek dawany przez zarząd jakiego towarzystwa, dający prawo wejścia na przedstawienia dawane przez toż towarzystwo.

Żętyca, Żentyca *rum.* serwatka z mleka owczego.

Żiwio! *serb.* niech żyje!

Żokiej *a.* foryś, lokaj, jadący z tyłu powozu lub na koniu za panem; najęty do jazdy na koniu na wyścigach; **żokiejka**, czapeczka półkulista z lekkiego materjału, z dużym daszkiem, używana przez żokiejów.

Żokiejklub *ob.* **Jockey-Club.**

Żołd *n.* płaca dawana wojskom najemnym, pensja.

Żołnierz *n.* służący w wojsku, odbywający służbę wojskową.

Żongler *f.* kuglarz, zręcznie manipulujący przedmiotami przerzucanemi z ręki do ręki; pokazujący zręczne sztuki na drągu ruchomym.

Żonkil *f.* gatunek narcyza.

Żuawi *f.* wojsko w Algierji, złożone z krajowców pod dowództwem oficerów Francuzów; algierska piechota złożona z Francuzów ubrana jak wojsko krajowe, (od nazwy szczepu Kabylów w Algierze).

Żuawka *f.* krótki damski kaftanik wierzchni bez rękawów, niedostający do stanu, otwarty z przodu, figaro.

Żuława *stpr.* nizkie wybrzeże jakiej rzeki, często zalewane i pokrywane iłem, posiadające z tej przyczyny grunt urodzajny.

Żurnal *f.* dziennik, pismo perjodyczne z modami; **jak z ż-u**, podług najświeższej mody, elegancko.

Żurnalistyka *nł.* dziennikarstwo; ogół dziennikarzy; zajęcie dziennikarzy; **prasa** perjodyczna.

Żyrandol *f.* ozdobny świecznik wiszący, o kilku ramionach, t. zw. pająk.

Żyrant *w.* przekazujący weksel osobie trzeciej; poręczający weksel.

Żyro *w.* przelew, formuła pisana na odwrotnej stronie weksla, zawierająca przekazanie tegoż weksla na osobę trzecią; poręczenie zapłaty weksla; **żyrować**, przekazać, ustąpić weksel osobie drugiej, poręczyć wypłatę weksla; **ż. conto**, kredyt wekslowy w odnośnym banku.

Żyrondyści *nł.* stronnictwo republikańskie umiarkowane w pierwszej rewolucji francuskiej (nazwa od departamentu Girondy).

